નાટક સમયસાર અક્ષરશઃ પ્રવચન

ભાગ-૫

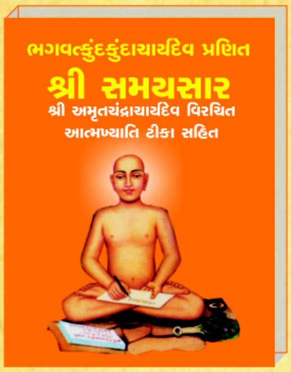

—: પ્રકાશક :—

શ્રી કુંદકુંદકહાન દિગંબર
જૈન મુમુક્ષુ મંડળ ટ્રસ્ટ
(પાર્લા-સાંતાક્રુઝ) મુંબઈ

वीतरागाय नमः ।

નાટક સમયસાર અક્ષરશઃ પ્રવચન

(ભાગ - ૫)

શ્રી નાટક સમયસાર શાસ્ત્ર ઉપર
પૂજ્ય સદ્‌ગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામીના
પ્રવચનોનું અક્ષરશઃ પુસ્તક

(નાટક સમયસાર સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૬૨-૧૩૯,
સ્યાદ્વાદ દ્વાર પદ ૧ થી ૨૯,
સાધ્ય સાધક દ્વાર પદ ૧ થી ૨૨ ઉપર
(પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પ્રવચન નં. ૧૩૪ થી ૧૬૬)

–: પ્રકાશક :–
શ્રી કુંદકુંદકહાન દિગંબર જૈન મુમુક્ષુ મંડળ ટ્રસ્ટ,
(પાર્લા-સાંતાક્રુઝ) મુંબઈ-૪૦૦૦૫૬

પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રત : ૬૦૦
વિ.સં. ૨૦૭૩ વીર સં. ૨૫૪૩ ઈ.સ. ૨૦૧૭

-: પ્રકાશન તિથિ :-
પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી ૧૨૮મી જન્મજયંતી
૨૮-૪-૨૦૧૭ વૈશાખ સુદ-૨

નાટક સમયસાર અક્ષરશઃ પ્રવચન ભાગ-૫

* પુસ્તક પુરસ્કૃતકર્તા *

સ્વ. શ્રીમતી મણિબેન મેઘજીભાઈ શાહના સ્મરણાર્થે
હ. શ્રી ખિલનભાઈ તથા રાહુલભાઈ લંડન તરફથી

: પ્રાપ્તિસ્થાન :

(૧) શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાયમંદિર ટ્રસ્ટ,
સોનગઢ-૩૬૪૨૫૦
જિ. ભાવનગર
ફોન નં. ૦૨૮૪૬-૨૪૪૩૩૪

(૨) શ્રી સીમંધરસ્વામી દિ. જિનમંદિર
C/o શ્રી કુંદકુંદકહાન દિગંબર
જૈન મુમુક્ષુ મંડળ ટ્રસ્ટ, પાર્લા-સાંતાક્રુઝ
૪૭, ચર્ચ રોડ, ધનજી મહેતા ગ્રાઉન્ડ સામે
વિલેપાર્લા-(વેસ્ટ)
મુંબઈ-૪૦૦૦૫૬
ફોન નં. ૦૨૨-૨૬૬૩૧૧૬૫

(૩) શ્રી કુંદકુંદ કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ,
૩૦૨, કૃષ્ણકુંજ, વી.એલ. મહેતા માર્ગ,
વીલેપાર્લા (વેસ્ટ)
મુંબઈ-૪૦૦૦૫૬
ટે.નં. ૦૨૨-૨૬૧૩ ૦૮૨૦ / ૨૬૧૦ ૪૯૧૨

(૪) શ્રી સીમંધર ભગવાન દિ. જિનમંદિર
C/o શ્રી બોરીવલી દિગંબર જૈન મુમુક્ષુ મંડળ
પ્લોટ નં. ૭૪૨, પૂજ્ય ગુરુદેવ
શ્રી કાનજીસ્વામી માર્ગ, સીંપોલી કોર્નર,
સોનીવાડી સામે, બોરીવલી (વેસ્ટ),
મુંબઈ-૪૦૦૦૯૨
ફોન નં. ૦૨૨-૨૮૯૯ ૧૩૭૮

મૂલ્ય : સ્વાધ્યાય

મુદ્રક :
સ્મૃતિ ઓફસેટ
પ્લોટ નં. ૧૩, કહાન વાડી
અંકુર સ્કૂલ રોડ, સોનગઢ-(જિ. ભાવનગર)
મો. ૦૯૮૨૪૯૪૪૪૦૧

ટાઈપ સેટીંગ :
અરિહંત કોમ્પ્યુટર ગ્રાફિક્સ
સોનગઢ (જિ. ભાવનગર)
મો. ૦૯૯૦૪૧૦૪૪૩૨

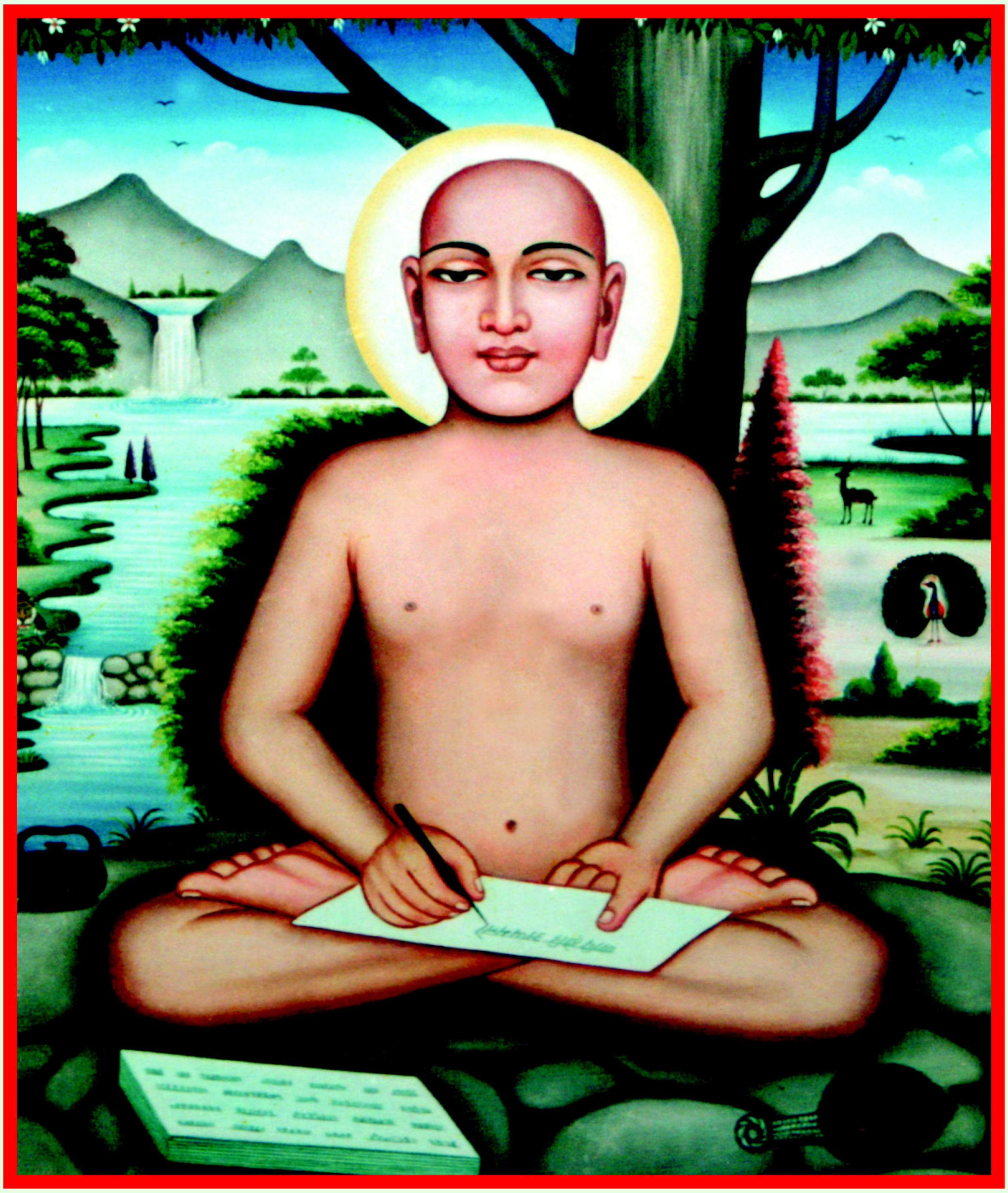

ભરતક્ષેત્રના મહાસમર્થ આચાર્ય ભગવાન શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવ

શ્રી સદ્‌ગુરુદેવ-સ્તુતિ

(હરિગીત)

સંસારસાગર તારવા જિનવાણી છે નૌકા ભલી,
જ્ઞાની સુકાની મળ્યા વિના એ નાવ પણ તારે નહીં;
આ કાળમાં શુદ્ધાત્મજ્ઞાની સુકાની બહુ બહુ દોહ્યલો,
મુજ પુણ્યરાશિ ફળ્યો અહો! ગુરુ ક્હાન તું નાવિક મળ્યો.

(અનુષ્ટુપ)

અહો! ભક્ત ચિદાત્માના, સીમંધર-વીર-કુંદના!
બાહ્યાંતર વિભવો તારા, તારે નાવ મુમુક્ષુનાં.

(શિખરિણી)

સદા દૃષ્ટિ તારી વિમળ નિજ ચૈતન્ય નીરખે,
અને જ્ઞપ્તિમાંહી દરવ-ગુણ-પર્યાય વિલસે;
નિજાલંબીભાવે પરિણતિ સ્વરૂપે જઈ ભળે,
નિમિત્તો વહેવારો ચિદઘન વિષે કાંઈ ન મળે.

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

હૈયું 'સત સત, જ્ઞાન જ્ઞાન' ધબકે ને વજ્રવાણી છૂટે,
જે વજ્રે સુમુમુક્ષુ સત્ત્વ ઝળકે, પરદ્રવ્ય નાતો તૂટે;
—રાગદ્વેષ રુચે ન, જંપ ન વળે ભાવેંદ્રિમાં–અંશમાં,
ટંકોત્કીર્ણ અકંપ જ્ઞાન મહિમા હૃદયે રહે સર્વદા.

(વસંતતિલકા)

નિત્યે સુધાઝરણ ચંદ્ર! તને નમું હું,
કરુણા અકારણ સમુદ્ર! તને નમું હું;
હે જ્ઞાનપોષક સુમેઘ! તને નમું હું,
આ દાસના જીવનશિલ્પી! તને નમું હું.

(સ્રગ્ધરા)

ઊંડી ઊંડી, ઊંડેથી સુખનિધિ સતના વાયુ નિત્યે વહંતી,
વાણી ચિન્મૂર્તિ! તારી ઉર-અનુભવના સૂક્ષ્મ ભાવે ભરેલી;
ભાવો ઊંડા વિચારી, અભિનવ મહિમા ચિત્તમાં લાવી લાવી,
ખોયેલું રત્ન પામું,—મનરથ મનનો; પૂરજો શક્તિશાળી!

અધ્યાત્મયુગસ્રષ્ટા પરમ પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામી

ગુરુભક્ત શિરોમણિ પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબેનના હૃદયસાગરમાંથી વહેલા ગુરુ ઉપકાર મહિમાવંત ઉદ્‌ગાર

આ કાળે ગુરુદેવ મળવા દુર્લભ છે.

આ પંચમકાળે પૂજ્ય ગુરુદેવ મળવા મુશ્કેલ છે. ગુરુદેવ મળ્યા તે જ બેડો પાર છે. તેમના જેટલા ગુણગાન કરીએ એટલા ઓછા છે. તેમની નિરંતર વાણી ને નિરંતર સાન્નિધ્ય મળવું મુશ્કેલ છે. તેમનો એક એક શબ્દ આત્માને બતાવનારો, આત્માને જગાડનારો ને જે પુરુષાર્થ કરે તેને અનુભૂતિ થઈ જાય તેવી વાણી હતી. ગુરુદેવે તો સ્વયં ચૈતન્યને પ્રગટ કર્યો. 'તરણ—તારણ' પોતે તરીને બીજાને તારનાર હતા.

કલ્યાણકારી વાણી ટેપમાં

શાસ્ત્રોમાં ભરેલા ગહન ભાવો ખોલવાની પૂજ્ય ગુરુદેવની શક્તિ કોઈ અજબની હતી. તેમને શ્રુતની લબ્ધિ હતી. વ્યાખ્યાનમાં નીકળતાં ગંભીર ભાવો સાંભળતાં ઘણીવાર એમ થતું કે આ તો શું શ્રુતસાગર ઊછળ્યો છે! આવા ગંભીર ભાવો ક્યાંથી નીકળે છે? ગુરુદેવની વાણી જેવી વાણી ક્યાંય સાંભળી નથી. તેમની અમૃતવાણીના રણકાર કેટલા મીઠા હતા જાણે કે સાંભળ્યા જ કરીએ. અનુભવરસમાંથી રસબસતી ગુરુદેવની જોરદાર વાણીના પડકાર કોઈ જુદા જ હતા. પાત્ર જીવોના પુરુષાર્થને ઉપાડે અને મિથ્યાત્વના ભુક્કા ઉડાડી દે તેવી દૈવી તેમની વાણી હતી. આપણાં ભાગ્ય કે ગુરુદેવની એ મંગળમય કલ્યાણકારી વાણી ટેપ(સીડી)માં ઉતરીને જીવંત રહી. ગુરુદેવે ઘણું સ્પષ્ટ કરીને બતાવ્યું છે. ગુરુદેવનો પરમ ઉપકાર છે, હું તો તેમનો દાસ છું. ગુરુદેવે આ મુમુક્ષુ સમાજ ઉપર અપાર ઉપકાર કર્યો છે.

શ્રુતની શૈલી ગજબ

ગુરુદેવની શ્રુતની શૈલી ગજબ છે. તેમાં નિશ્ચય-વ્યવહાર, અસ્તિ-નાસ્તિ, ઉપાદાન-નિમિત્ત બધું જ તેઓએ સમજાવ્યું છે. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યનું કરે નહિ, દિગંબર ધર્મથી જ મોક્ષ છે. બધો ખુલાસો કર્યો. મુક્તિનો માર્ગ ગુરુદેવે સ્પષ્ટ કર્યો, શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના કેટલાક અર્થો પૂજ્ય ગુરુદેવે ખુલ્લા કરી સમજાવ્યા. તીર્થંકર ભગવાનની જેમ માર્ગ પ્રકાશ્યો....શ્રુતની ધારા જુદી જ....

મને(પૂ. બહેનશ્રીને) તત્ત્વની ઝંખના ઘણી. અંદરથી પોકાર આવતો પણ માર્ગની સ્પષ્ટતા તો ગુરુદેવે જ કરી. જેનાથી ઉપકાર થયો હોય તેનું નામ કેમ ભુલાય ?

*

પ્રસ્તાવના

નમ: સમયસારાય સ્વાનુભૂત્યા ચકાસતે ।
ચિત્સ્વભાવાયભાવાય: સર્વ ભાવાન્તરચ્છિદે ॥

સદેહે વિદેહ જઈ મહાવિદેહક્ષેત્રમાં બિરાજમાન ત્રિલોકનાથ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમદેવાધિદેવ શ્રી સીમંધર ભગવાનની દિવ્ય દેશનાનો અપૂર્વ સંચય કરનાર, ભરતક્ષેત્રના સીમંધર લઘુનંદન, જ્ઞાનસામ્રાજ્યના સમ્રાટ, ભરતક્ષેત્રના કળિકાળ સર્વજ્ઞ, શુદ્ધાત્મામાં નિરંતર કેલી કરનાર હાલતા-ચાલતા સિદ્ધસમ ભગવાન **શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય** વિક્રમ સંવત ૪૯ની સાલમાં થયા હતા.

ભગવાન મહાવીરથી ચાલતા આવતા જ્ઞાનમાં આચાર્યોની પરંપરાથી શ્રી ગુણધર આચાર્યને જ્ઞાનપ્રવાદ પૂર્વના દસમાં વસ્તુ અધિકારના ત્રીજા પ્રાભૃતનું જ્ઞાન હતું. ત્યાર પછીના આચાર્યોએ અનુક્રમે સિદ્ધાંતો રચ્યા અને પરંપરાથી તે જ્ઞાન ભગવાન **કુંદકુંદાચાર્ય**ને પ્રાપ્ત થયું હતું.

ભગવાન **કુંદકુંદાચાર્ય** વિ.સં. ૪૯માં સદેહે મહાવિદેહમાં ૮ દિવસ ગયા હતા. તેમણે શ્રી સીમંધર ભગવાનના શ્રીમુખેથી વહેતી શ્રુતામૃતરૂપી જ્ઞાનસરિતાનો તથા શ્રુતકેવળીઓ સાથે થયેલી આધ્યાત્મિક સૂક્ષ્મચર્ચાનો અમૂલ્ય ખજાનો હૃદયગત કરીને ભરતક્ષેત્રમાં આવી પંચ પરમાગમ આદિ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રોની રચના કરી. તેમાંનું એક શ્રી સમયસારજી દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધનું સર્વોત્કૃષ્ટ અધ્યાત્મશાસ્ત્ર છે. જેમાં શ્રી **કુંદકુંદાચાર્યે** ૪૧૫ માર્મિક ગાથાઓની રચના કરી છે. આ શાસ્ત્ર સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિપ્રધાન ગ્રંથાધિરાજ છે, જે ભવરહિત અશરીરી થવાનું શાસ્ત્ર છે.

શ્રી કુંદકુંદઆચાર્ય બાદ લગભગ એક હજાર વર્ષ પછી અધ્યાત્મના અનાહત પ્રવાહની પરિપાટીમાં આ અધ્યાત્મના અમૂલ્ય ખજાનાના ઊંડા હાર્દને સ્વાનુભવગત કરી શ્રી કુંદકુંદદેવના જ્ઞાન હૃદયને ખોલનાર, સિદ્ધપદ સાધક, મુનિવર સંપદાને આત્મસાત કરી નિજ સ્વરૂપ સાધનાના અલૌકિક અનુભવથી શ્રી સમયસાર શાસ્ત્રની ૪૧૫ ગાથાની ટીકા કરવાનું સૌભાગ્ય **શ્રી અમૃતચંદ્ર આચાર્યદેવ**ને થયું. તેમણે ''આત્મખ્યાતિ'' નામની ટીકાની રચના કરી. તે ઉપરાંત તે ગાથા ઉપર ૨૭૮ માર્મિક કળશો તેમજ પરિશિષ્ટની

રચના કરી. આ ટીકા વાંચતા પરમાર્થતત્ત્વના મધુર રસાસ્વાદી ધર્મજિજ્ઞાસુઓના હૃદયમાં નિઃસંદેહ આત્માનો અપાર મહિમા આવે છે, કેમકે આચાર્યદેવે તેમાં પરમ હિતોપદેશક, સર્વજ્ઞ વીતરાગ તીર્થંકર ભગવંતોના હાર્દ ખોલીને અધ્યાત્મતત્ત્વના નિધાનો ઠાંસીઠાંસીને ભરી દીધા છે. અધ્યાત્મતત્ત્વના હાર્દને સર્વાંગ પ્રકાશનારી આ ''આત્મખ્યાતિ'' જેવી સુંદર ટીકા હજુ સુધી બીજા કોઈ જૈન અધ્યાત્મગ્રંથની લખાયેલી નથી.

શ્રી સમયસાર કળશ ઉપર અધ્યાત્મરસિક **પંડિત શ્રી રાજમલજી પાંડે**એ ટીકા લખી છે, જે વિ.સં. સત્તરમી શતાબ્દીમાં થયા હતા. તે તેમણે રાજસ્થાનના ઢૂંઢાર પ્રદેશમાં બોલાતી જૂની ઢૂંઢારી ભાષામાં લખેલી છે. સામાન્યબુદ્ધિના જિજ્ઞાસુ જીવો પણ સરળતાથી સમજી શકે એ રીતે વિસ્તારથી સ્પષ્ટતાપૂર્વક અને જોરદાર શૈલીથી ભાવો ખુલ્લા કર્યા છે. ટીકામાં સ્થાને-સ્થાને નિર્વિકલ્પ સહજ સ્વાનુભવનું અતિશય મહત્વ બતાવ્યું છે અને તેની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રેરણા આપી છે. તેઓ **કવિવર શ્રી બનારસીદાસ**થી થોડાક વર્ષો પહેલાં થઈ ગયા હોય એમ વિદ્વાનોનું માનવું છે.

શ્રી સમયસાર કળશની વિદ્વાન **પં. રાજમલજી**એ ટીકા કરી અને તેના ઉપરથી વિદ્વાન **પં. કવિવર શ્રી બનારસીદાસજીએ ''નાટક સમયસાર''**ની રચના કરી છે. આ ગ્રંથ અધ્યાત્મનું એક ઉજ્જવલ રત્ન છે.

પં. બનારસીદાસજીનો જન્મ વિ.સં. ૧૬૪૩ના મહા મહિનામાં મધ્ય ભારતમાં રોહતકપુર પાસે બિહોલી ગામમાં થયો હતો. તેમનું કુળ શ્રીમાળ હતું અને ગોત્ર બિહોલિયા હતું. વિદ્વાન કવિવર શ્રી બનારસીદાસજીએ પંડિત રાજમલજી રચિત ''સમયસાર કળશ'' ઉપરથી ''નાટક સમયસાર''ની રચના કરી હતી. તેમાં મંગલાચરણ તથા ઉત્થાનિકાના ૫૧ કળશ, જીવ દ્વારના ૩૫ કળશ, અજીવ દ્વાર–૧૪, કર્તા કર્મ ક્રિયા દ્વાર–૩૬, પુણ્ય-પાપ એકત્વ દ્વાર–૧૬, આસ્રવ દ્વાર–૧૫, સંવર દ્વાર–૧૧, નિર્જરા દ્વાર–૬૧, બંધ દ્વાર–૫૮, મોક્ષ દ્વાર–૫૩, સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર–૧૩૯, સ્યાદ્‌વાદ દ્વાર–૨૧+૧, સાધક સાધ્ય દ્વાર–૫૬, ચૌદ ગુણસ્થાનાધિકાર (ચતુર્દશ ગુણસ્થાનાધિકાર)–૧૧૫, ગ્રંથ સમાપ્તિ અને અંતિમ પ્રશસ્તિના–૪૦ પદની રચના કરવામાં આવી છે.

વર્તમાન આ કાળમાં મોક્ષમાર્ગ પ્રાયઃ લુપ્ત થયો હતો. મિથ્યાત્વનો ઘોર અંધકાર છવાયેલો હતો. જૈન દર્શનના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો મૃતપ્રાયઃ થયા હતા. પરમાગમો મોજુદ હોવા છતાં તેના ગૂઢ રહસ્યોને સમજાવનાર કોઈ ન હતું. તેવામાં જૈનશાસનના નભોમંડળમાં એક મહાપ્રતાપી વીરપુરુષ, અધ્યાત્મમૂર્તિ, અધ્યાત્મયુગસ્રષ્ટા, આત્મજ્ઞસંત,

અધ્યાત્મ યુગપુરુષ, નિષ્કારણ કરુણાશીલ, ભવોદધિ તારણહાર, ભાવિ તીર્થાધિરાજ પરમ **પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામી**નો ઉદય થયો.

ભારતની ભવ્ય વસુંધરા એ સંતરત્નો પાકવાની પવિત્ર ભૂમિ છે. તેમાં સૌરાષ્ટ્ર આગળ પડતું નામ છે. અર્વાચીનયુગમાં, અધ્યાત્મપ્રધાન જૈન ગગનમંડળમાં ચમકતા નક્ષત્રો સમા સમીપ સમયજ્ઞ **શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર**, અધ્યાત્મ યુગસ્રષ્ટા આત્મજ્ઞ સંત **પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી** અને તદ્ભક્ત પ્રશમમૂર્તિ સ્વાનુભવવિભૂષિત પવિત્રાત્મા **બહેનશ્રી ચંપાબેન** જેવા અસાધારણ સ્વાનુભૂતિ ધર્મપ્રકાશક સાધક મહાત્માઓની જગતને ભેટ આપી, સૌરાષ્ટ્રની ધરતી પુણ્યભૂમિ બની છે. તેમ જ સોનગઢમાં પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન સાંભળી, પુરુષાર્થ ઉપાડી એક જ રાત્રિમાં સમ્યગ્દર્શન પામી તદ્ભક્ત પૂજ્ય **શ્રી નિહાલચંદ સોગાની**એ સોનગઢથી પોતાની મોક્ષયાત્રા શરૂ કરી. આવી અપૂર્વ ભવનાશક વાણી પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામીની હતી.

પરમ દેવાધિદેવ ચરમતીર્થંકર પરમ પૂજ્ય શ્રી મહાવીરસ્વામીના દિવ્યધ્વનિ દ્વારા પુનઃ પ્રવાહિત અને ગુરુ પરંપરા દ્વારા સંપ્રાપ્ત જે પરમ પાવન અધ્યાત્મપ્રવાહને ભગવાન શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવે ''પરમાગમ સમયસાર'' વગેરે પ્રાભૃતભાજનોમાં સૂત્રબદ્ધ કરી ચિરંજીવી કર્યો છે, તે પુનિત પ્રવાહના અમૃતનું પાન કરી, અંતરના પુરુષાર્થ વડે સ્વાનુભૂતિ સમૃદ્ધ આત્મસાક્ષાત્કાર પામી, જેમણે સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત, સમગ્ર ભારતવર્ષ તેમજ વિદેશમાં પણ શુદ્ધાત્મતત્ત્વ પ્રમુખ અધ્યાત્મવિદ્યાનું પવિત્ર આંદોલન પ્રસરાવી વર્તમાન સદીના વિષમય ભૌતિકયુગમાં દુઃખી જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, તે જિનશાસન પ્રભાવક કરુણામૂર્તિ પરમોપકારી **પરમ પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ શ્રી કાનજીસ્વામી**ની શુદ્ધાત્મ સુધારસ મંગલમય પવિત્રતા, પુરુષાર્થથી ધબકતું ધ્યેયનિષ્ઠ સહજ વૈરાગ્ય નીતરતું ઉત્તમ બાલબ્રહ્મચર્ય સહિત પવિત્ર જીવન, સ્વાનુભૂતિમૂલક વીતરાગમાર્ગદર્શક સદુપદેશો અને બીજા અનેકાનેક ઉપકારોનું વર્ણન ગમે તેટલું સંક્ષિપ્તરૂપે કરવામાં આવે તો પણ ઘણા પૃષ્ઠો ભરાય તેમ છે.

પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીએ ૪૫-૪૫ વર્ષો સુધી અલૌકિક પ્રવચનો તથા તત્ત્વચર્ચાઓ દ્વારા મુમુક્ષુઓને ન્યાલ કરી દીધા. તેમણે ૧૫ શાસ્ત્રો ઉપર સળંગ તેમજ અન્ય સાત શાસ્ત્ર ઉપર અમુક પ્રવચનો તથા અમુક શાસ્ત્રો ઉપર ઘણીવાર પ્રવચનો કરેલા છે. અંદાજે ૯૪૦૦ કલાકના પ્રવચનો ટેપ તથા સીડીમાં સંગ્રહીત કરવામાં આવેલ છે.

જો અક્ષરશઃ પ્રવચનના પુસ્તક બનાવવામાં આવે તો તેના ઘણા ફાયદા મુમુક્ષુઓને થાય. પ્રવચનમાં આવેલ બાબતને શાંતચિત્તે વિશેષ ઘોલન કરી શકે. ન સમજાતી બાબતને

પૂછી શકે, તેમ જ કઈ અપેક્ષા અને ન્યાય પૂજ્ય ગુરુદેવ કાઢીને આપે છે તેનું અવલોકન પણ કરી શકે વગેરે. જુદા જુદા મંડળો તથા વ્યક્તિઓની ભાવના હતી કે બધા શાસ્ત્રોના અક્ષરશઃ પ્રવચન છપાય તો મુમુક્ષુઓને ઘણું લાભનું કારણ થશે.

અમારા પાર્લા મંડળમાં ટ્રસ્ટીઓ સમક્ષ મુમુક્ષુઓએ રજૂઆત કરતાં તેઓએ સહર્ષ અનુમોદના આપી અને પાર્લા મંડળે શ્રી નાટક સમયસાર ઉપર અક્ષરશઃ પ્રવચનો છપાવવાનું નક્કી કર્યું અને તે સંબંધી સંપૂર્ણ કાર્યવાહી શ્રી પંકજભાઈ પ્રાણભાઈ કામદારને સોંપવામાં આવી. જેવી કે મુમુક્ષુઓ પાસે પ્રવચનો લખાવવા, તેને તપાસવા, કંપોઝ કરાવવા, બે વાર પ્રૂફ રીડિંગ તથા ભાષાકીય ચેક કરાવવા તથા છપાવવા વગેરે.

જેઓએ પ્રવચન લખવામાં તથા તપાસવામાં મદદ કરી છે તે મુમુક્ષુઓના નામ આ પ્રમાણે છે. વીણાબેન નંદુ, મંજુબેન ગાલા, સ્વાતિબેન બાબુભાઈ મોદી, કલ્પેશભાઈ બાબુભાઈ મોદી, આશિષભાઈ કીર્તિભાઈ કોઠારી, હેતલબેન અમીતભાઈ કોઠારી, કિરીટભાઈ જોબાલિયા, નીતાબેન મધુભાઈ દોશી, ચંદ્રકાંતભાઈ કેશવલાલ શાહ, લક્ષ્મીબેન સાવલા, દિલિપભાઈ સવાઈલાલ શાહ, પ્રીતિબેન ભાવેશભાઈ શાહ, જયંતભાઈ બ્રોકર, રૂપાબેન જયંતભાઈ બ્રોકર, ફોરમબેન મનહરભાઈ પારેખ, દીવાળીબેન ગડા, ભવ્યભાઈ મહેતા, પારૂલબેન અનુજભાઈ શેઠ, ઉષાબેન અરૂણભાઈ શાહ, ઝરણાબેન કેતનભાઈ શાહ, કેતનભાઈ ગોપાણી, વંદનાબેન સાવલા, ભારતીબેન સાવલા, મનીષભાઈ પીપલીયા, જયાબેન ગાલા, બેલાબેન દફતરી, અમીબેન રવાણી, મિનાક્ષીબેન નંદુ, આશાબેન જિતેન્દ્રભાઈ મહેતા, સૌમિલભાઈ મહેતા, અજયભાઈ શાહ, રજનીબેન જયેશભાઈ, ઝવેરબેન છેડા, હંસાબેન રાંભીયા, અનિલભાઈ પુનાતર, રાજીવભાઈ ચંદ્રકાંતભાઈ વાધર, બિપિનભાઈ શાહ, રસીલાબેન પ્રતાપભાઈ શાહ, રજનીભાઈ શેઠ, રીનાબેન વિપુલભાઈ તુરખીયા, આશીષભાઈ ગાંધી, અતુલભાઈ ગાંધી, મીનાબેન ભરતભાઈ શાહ તથા કૌશિકભાઈ માણેકલાલ ડેલીવાળા—મુલુંડ.

આ ઉપરાંત અતિ સૌથી મહત્વની અને ખૂબ જ ચીવટપૂર્વક સંપૂર્ણ જવાબદારી મલાડ મંડળના મુમુક્ષુ શ્રી અતુલભાઈ પ્રેમજીભાઈ જૈને નિભાવી છે. જેમકે તપાસેલ પ્રવચનને સાંભળીને તપાસવા અને કંપોઝ થયેલ પ્રૂફને પ્રવચન સાંભળીને તપાસવા તેમજ ભાષાકીય રીતે તપાસવા વગેરે. આ પ્રવચન ગ્રંથનું પ્રિન્ટીંગ કાર્ય સ્મૃતિ ઑફસેટ, સોનગઢે કરી આપેલ છે. ઉપરોક્ત સર્વેનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

જેટલા પ્રવચનો હિંદીમાં થયેલા છે, એની ભાષા હિંદી રાખીને ગુજરાતી

લિપીમાં લખેલા છે. વાક્યનો અર્થ હિંદી ભાષા પ્રમાણે કરવો. જ્યાં શબ્દો સ્પષ્ટ સંભળાતાં નથી ત્યાં ....(ડોટ) મૂકેલ છે. અમે અમારો પૂરો પ્રયાસ કર્યો છે કે ક્યાંય ભૂલ ન રહી જાય છતાં જો અમારાથી શરતચૂકથી જો કોઈ ભૂલ રહી ગઈ હોય તો દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુની ક્ષમા માંગીએ છીએ. જો કોઈ ભૂલ તમારા ખ્યાલમાં આવે તો અમારું ધ્યાન દોરવા વિનંતી, જેથી આગળના પ્રકાશનમાં સુધારી શકાય.

કુલ ૧૯૭ પ્રવચન ૬ ભાગમાં પ્રકાશિત થશે. તેમાં અનુમોદના કરી દાન આપ્યું છે તે સર્વેનો હૃદયથી આભાર માનવામાં આવે છે. દાનરાશી અન્યત્ર આ પુસ્તકમાં છાપવામાં આવેલ છે. આ પ્રવચન ગ્રંથ માટે દાનરાશિ આપનાર મુમુક્ષુઓની ભાવના અનુસાર આ પુસ્તક દરેક તત્ત્વપ્રેમી મુમુક્ષુઓને વિનામૂલ્યે સ્વાધ્યાય અર્થે ભેટ આપવામાં આવશે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીની ૧૨૮મી જન્મજયંતી પ્રસંગે નાટક સમયસારના અક્ષરશઃ પ્રવચન ભાગ-૫ પ્રકાશિત કરતાં અમે અત્યંત આનંદ અનુભવીએ છીએ.

અંતમાં, શ્રી નાટક સમયસાર ઉપરના અક્ષરશઃ પ્રવચનોનો સ્વાધ્યાય કરી આપણે સૌ પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી જ્ઞાની ધર્માત્માઓના ઉપકારને યથાર્થ કરીએ એવી મંગલ ભાવના.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની
૧૨૮મી જન્મજયંતી
તા. ૨૮-૦૪-૨૦૧૭
વૈશાખ સુદ-૨
વિ.સં. ૨૦૭૩ વિ.સં. ૨૫૪૩

લિ.
શ્રી કુંદકુંદકહાન દિ. જૈન મુમુક્ષુ મંડળ ટ્રસ્ટ પાર્લા—સાંતાક્રુઝના
જય જિનેન્દ્ર

સહજાત્મસ્વરૂપ સર્વજ્ઞદેવ પરમગુરુ

અનુક્રમણિકા

પ્રવચન ક્રમ	અધિકાર તથા પદ નંબર	પૃષ્ઠ નં.
૧૩૪	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૬૨ થી ૭૦ (હિન્દી)	૧
૧૩૫	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૭૦ થી ૭૪ (હિન્દી)	૧૮
૧૩૬	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૭૫ થી ૮૧	૩૩
૧૩૭	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૮૨ થી ૮૭	૫૩
૧૩૮	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૮૮ થી ૯૨	૭૦
૧૩૯	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૯૩ થી ૯૭	૮૭
૧૪૦	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૯૮ થી ૧૦૧.	૧૦૨
૧૪૧	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૧૦૨ થી ૧૦૬	૧૧૭
૧૪૨	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૧૦૭, ૧૦૮	૧૩૨
૧૪૩	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૧૦૮ થી ૧૧૦	૧૪૭
૧૪૪	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૧૧૧ થી ૧૧૩	૧૬૩
૧૪૫	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૧૧૪ થી ૧૧૮ (હિન્દી)	૧૭૮
૧૪૬	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૧૧૯ થી ૧૨૪ (હિન્દી)	૧૯૪
૧૪૭	સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૧૨૪ થી ૧૨૯ (હિન્દી)	૨૧૦
૧૪૮	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૧૩૦ થી ૧૩૮ (હિન્દી)	૨૨૬
૧૪૯	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર** પદ ૧૩૯ તથા સાર (હિન્દી)	૨૪૨
૧૫૦	**સર્વવિશુદ્ધિ દ્વારનો સાર** તથા **સ્યાદ્વાદ દ્વાર** પદ ૧ થી ૪(હિન્દી)	૨૫૭
૧૫૧	**સ્યાદ્વાદ દ્વાર** પદ ૯, ૧૦ (હિન્દી)	૨૭૨
૧૫૨	**સ્યાદ્વાદ દ્વાર** પદ નં. ૧૦, ૧૧, ૧૨ (હિન્દી)	૨૮૯
૧૫૩	**સ્યાદ્વાદ દ્વાર** પદ નં. ૧૩, ૧૪, ૧૫ (હિન્દી)	૩૦૫
૧૫૪	**સ્યાદ્વાદ દ્વાર** પદ ૧૬, ૧૭, ૧૮	૩૨૨
૧૫૫	**સ્યાદ્વાદ દ્વાર** પદ–૧૯ થી ૨૧	૩૩૯
૧૫૬	**સ્યાદ્વાદ દ્વાર** પદ ૨૧, ૨૨, ૨૩ (હિન્દી)	૩૫૫
૧૫૭	**સ્યાદ્વાદ દ્વાર** પદ ૨૪, ૨૫	૩૭૧
૧૫૮	**સ્યાદ્વાદ દ્વાર** પદ ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯ (હિન્દી)	૩૮૫
૧૫૯	**સ્યાદ્વાદ દ્વારના સાર** (હિન્દી)	૪૦૨
૧૬૦	**સ્યાદ્વાદ દ્વારના સાર**(હિન્દી)	૪૧૬
૧૬૧	**સાધ્ય સાધક દ્વાર** પદ ૧, ૨ (હિન્દી)	૪૩૨
૧૬૨	**સાધ્ય સાધક દ્વાર** પદ ૨, ૩, ૪,	૪૪૭
૧૬૩	**સાધ્ય સાધક દ્વાર** પદ ૫ થી ૯	૪૬૧
૧૬૪	**સાધ્ય સાધક દ્વાર** પદ ૯, ૧૦, ૧૧	૪૭૭
૧૬૫	**સાધ્ય સાધક દ્વાર** પદ ૧૧, ૧૨, ૧૩ (હિન્દી)	૪૯૩
૧૬૬	**સાધ્ય સાધક દ્વાર** પદ ૧૪ થી ૨૨	૫૦૯

ૐ

॥ શ્રી પરમાત્મને નમઃ ॥

શ્રી નાટક સમયસાર શાસ્ત્ર ઉપર

અધ્યાત્મયુગપુરુષ પૂજ્ય સદ્‌ગુરુદેવ
શ્રી કાનજીસ્વામીના પ્રવચન

ભાગ-૫

પ્રવચન નં. ૧૩૪, શ્રાવણ વદ ૮, તા. ૧૩-૮-૧૯૭૧ શુક્રવાર
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૬૨ થી ૭૦ ઉપર પ્રવચન. (હિંદી)

સમયસાર નાટક. (પદ) ૬૨, ૬૩ પહલે આ ગયે હૈં. ૬૪, ૬૫, ૬૬. ઉસકે ઉપર હૈ. વહ આયા ન કલ ? कोऊ मूरख यौं कहै राग दोष परिनाम.. આત્મામેં મિથ્યાત્વ, રાગ-દ્વેષ, વિષયકી વાસના હોતી હૈ, વહ પુદ્‌ગલકી જોરાવરી હૈ. આત્મામેં તો વિકાર હોનેકી શક્તિ હૈ નહીં, ઐસા અજ્ઞાની કહતે હૈં. (શ્રોતા : અજ્ઞાની કહતે હૈં ? મૂરખ છે.) મૂરખ કહા ન. વાત તો સાચી છે. આત્મામેં શક્તિ નહીં—ગુણ નહીં હૈ વિકાર હોનેકા. પર વિકાર કૈસે હોતા હૈ ઉસકી ખબર નહીં. पुग्गलकी जोरावरी, वरते आतम राम.. કર્મકા જૈસા ઉદય આતા હૈ ઐસા વિકાર કરના પડતા હૈ. શેઠી ! ज्यौं ज्यौं पुग्गल बल करै, धरिधरि कर्मज भेख.. કર્મકા ભેખ ધારણ કરકે જો કર્મ જોર કરતે હૈં, रागद्वेषकौ परिणमन त्यौं त्यौं होइ विशेष.. ઐસા આયા અજ્ઞાનીકો... અજ્ઞાની ઐસે માનતે હૈં. બડા-બડા માંધાતા અગિયારવે ગુણસ્થાનસે કર્મકા ઉદય આકે ગિર જાતે હૈં, લ્યો. ઉદય આયે તો દસવા (ગુણસ્થાન) હો જાય. વહ તો અપની પર્યાયસે નીચે ઊતરતા હૈ, કર્મકે કારણસે નહીં. સમજમેં આયા ? અગિયારવા ગુણસ્થાન... કહતે હૈં ન ? ઉપર ચડે, પર ગિર જાતા હૈ કર્મકે ઉદયસે. વહ જૂઠ બાત હૈ. ઐસા હૈ નહીં. વહ ઉત્તર દેતે હૈં, દેખો.

रागजन्मनि निमित्ततां परद्रव्यमेव कलयन्ति ये तु ते।
उत्तरन्ति न हि मोहवाहिनीं शुद्धबोधविधुरान्धबुद्धयः ॥२८॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—કહેલા અર્થને ગાઢો–દૃઢ કરે છે—"ते मोहवाहिनीं न हि उत्तरन्ति" (ते) એવો મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવરાશિ (मोहवाहिनीं) મોહ-રાગ-દ્વેષરૂપ અશુદ્ધ પરિણતિ એવી જે શત્રુની સેના તેને (न हि उत्तरन्ति) મટાડી શકતો નથી. કેવા છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો? "शुद्धबोधविधुरान्धबुद्धयः" (शुद्ध) સકળ ઉપાધિથી રહિત જીવવસ્તુના (बोध) પ્રત્યક્ષ અનુભવથી (विधुर) રહિત હોવાથી (अन्ध) સમ્યક્ત્વથી શૂન્ય છે (बुद्धयः) જ્ઞાનસર્વસ્વ જેમનું, એવા છે. તેમનો અપરાધ શો? ઉત્તર—અપરાધ આવો છે; તે જ કહે છે : "ये रागजन्मनि परद्रव्यं निमित्ततां एव कलयन्ति" (ये) જે કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ એવા છે—'(रागजन्मनि) રાગ-દ્વેષ-મોહ અશુદ્ધ પરિણતિરૂપ પરિણમતા જીવદ્રવ્યના વિષયમાં (परद्रव्यं) આઠ કર્મ, શરીર આદિ નોકર્મ તથા બાહ્ય ભોગસામગ્રીરૂપ (निमित्ततां कलयन्ति) પુદ્ગલદ્રવ્યનું નિમિત્ત પામીને જીવ રાગાદિ અશુદ્ધરૂપ પરિણમે છે' એવી શ્રદ્ધા કરે છે જે કોઈ જીવરાશિ તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, અનંત સંસારી છે, જેથી એવો વિચાર છે કે સંસારી જીવને રાગાદિ અશુદ્ધ પરિણમનશક્તિ નથી, પુદ્ગલકર્મ બલાત્કારે જ પરિણમાવે છે. જો એમ છે તો પુદ્ગલકર્મ તો સર્વ કાળ વિદ્યમાન જ છે, જીવને શુદ્ધ પરિણામનો અવસર ક્યો? અર્થાત્ કોઈ અવસર નહિ. ૨૯.

શબ્દનો અર્થ તો થોડો આવે છે એમાં. अज्ञानियोंको सत्यमार्गका उपदेश. દેખો! યહ કોઈ કહતે હૈં કિ સમયસારકા ઉપદેશ તો મુનિયોંકો હૈ. સમજમેં આયા? ક્યા હૈ, દેખો. अज्ञानियोंको सत्यमार्गका उपदेश. યહાં તો મિથ્યાદૃષ્ટિકો કહતે હૈં. અજ્ઞાની ઐસે માનતે હૈં, અપની પર્યાયમેં અશુદ્ધતા જો હોતી હૈ, યે સબ કર્મકે જોરકે કારણસે હોતી હૈ. દેખો, શાસ્ત્રમેં ભી ઐસા લિખા હૈ (કિ) જ્ઞાનાવરણીયસે જ્ઞાન રૂક જાતા હૈ. લિખા નહીં હૈ 'ગોમ્મટસાર'મેં? યહ બાત ભી જૂઠ હૈ. અપની પર્યાયમેં રાગાદિ આતા હૈ જ્ઞાનીકો ભી, યે અપનેસે હોતા હૈ, પરસે હોતા નહીં. આહાહા!

અજ્ઞાનીઓને સત્યમાર્ગનો ઉપદેશ (દોહરા)

इहिविध जो विपरीत पख, गहै सद्दहै कोइ।
सो नर राग विरोधसौं, कबहूं भिन्न न होइ॥६४॥
सुगुरु कहै जगमैं रहै, पुग्गल संग सदीव।
सहज सुद्ध परिनमनिकौ, औसर लहै न जीव॥६५॥
तातैं चिदभावनि विषै, समरथ चेतन राउ।
राग विरोध मिथ्यातमैं, समकितमैं सिव भाउ॥६६॥

શબ્દાર્થ :—વિપરીત પખ=ઉલટી હઠ. પરિણામ=ભાવ. औसर=તક. ચિદ્‌ભાવનિ विषै= ચૈતન્ય-ભાવોમાં. અશુદ્ધદશામાં રાગ-દ્વેષ જ્ઞાનાવરણીય આદિ અને શુદ્ધદશામાં પૂર્ણ જ્ઞાન, પૂર્ણ આનંદ આદિ. સમરથ (સમર્થ)=બળવાન. ચેતન રાઉ=ચૈતન્યરાજા. સિવ ભાઉ=મોક્ષના ભાવ-પૂર્ણ જ્ઞાન, પૂર્ણ દર્શન, પૂર્ણ આનંદ. સમ્યક્ત્વ, સિદ્ધત્વ આદિ

અર્થ :—શ્રીગુરુ કહે છે કે જે કોઈ આ રીતે ઉલટી હઠ પકડીને શ્રદ્ધાન કરે છે તેઓ કદી પણ રાગ-દ્વેષ-મોહથી છૂટી શકતા નથી. ૬૪. અને જો જગતમાં જીવનો પુદ્‌ગલ સાથે હમેશા જ સંબંધ રહે, તો તેને શુદ્ધ ભાવોની પ્રાપ્તિનો કોઈપણ અવસર નથી-અર્થાત્ તે શુદ્ધ થઈ જ નથી શકતો. ૬૫. તેથી ચૈતન્યભાવ ઉપજાવવામાં ચૈતન્યરાજા જ સમર્થ છે, મિથ્યાત્વની દશામાં રાગ-દ્વેષભાવ ઉપજે છે અને સમ્યક્ત્વદશામાં શિવભાવ અર્થાત્ જ્ઞાન, દર્શન, સુખ આદિ ઉપજે છે. ૬૬.

अर्थ :—श्रीगुरु कहते हैं कि जो कोई इस प्रकार उल्टा हठ ग्रहण करके श्रद्धान करते हैं वे कभी भी राग-द्वेष-मोहसे नहीं छूट सकते।।६४।। और यदि जगतमें जीवका पुद्गलसे हमेशा ही सम्बन्ध रहे, तो उसे शुद्ध भावोंकी प्राप्तिका कोई भी मौका नहीं है—अर्थात् वह शुद्ध हो ही नहीं सकता।।६५।। इससे चैतन्यभाव उपजानेमें चैतन्यराजा ही समर्थ है, सो मिथ्यात्वकी दशामें राग-द्वेष भाव उपजते हैं और सम्यक्त्वदशामें शिवभाव अर्थात् ज्ञान-दर्शन-सुख आदि उपजते हैं।।६६।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

इहविधि जो विपरीत पख, गहै सद्दहै कोइ।
सो नर राग विरोधसौं, कबहूँ भिन्न न होइ।।

ઈસ વિધિસે... જો ઐસા માને કિ કર્મકે કારણે અપનેમેં વિકાર હોતા હૈ તો વિકારસે રહિત તો કભી હો સકતા નહીં, ક્યોંકિ પરકે કારણસે વિકાર હુઆ, તો પરાધીન હુઆ વહ તો. પર નાશ હો તો અપના વિકાર નાશ હોગા. અપને અધિકારકી બાત રહી નહીં. શેઠી! સુના હૈ કિ નહીં અભી તક વહાં? કર્મકે કારણસે હોતા હૈ.. કર્મકે કારણસે હોતા હૈ. सो नर राग विरोधसौं.. રાગ ઔર દ્વેષસે कबहूं भिन्न न होइ.. કર્મકે કારણસે વિકાર માનતે હૈં, વે વિકારસે કભી ભી ભિન્ન હો સકતે નહીં. અપને પુરુષાર્થસે હો તો પુરુષાર્થસે કર સકતે હૈં. સમજમેં આયા?

सुगुरु कहै जगमैं रहै, पुग्गल संग सदीव।
सहज सुद्ध परिनमनिकौ, औसर लहै न जीव।।

જો કર્મકે કારણસે રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન, વાસના, વિપરીતતા વિકારકી હોતી હો તો पुग्गल संग सदीव.. પુદ્‌ગલકા સંગ તો સદૈવ હૈ. કબ પુદ્‌ગલકા સંગ નહીં? કર્મ હીં, કર્મકી બાત હૈ. सहज सुद्ध परिनमनिकौ.. અપના શુદ્ધ આનંદસ્વભાવકે પરિણમનકા તો ઉસકો વખત રહતા નહીં. औसर लहै न जीव.. ઔસર નામ સમય—વખત. નિમિત્ત હોકર કર્મ હી વિકાર કરાવે, તો કભી ઉસે વિકાર રહિત હોનેકા અવસર—ટાઈમ રહતા નહીં. શુદ્ધ, સહજ... અપના પવિત્ર સ્વરૂપ ઉસકે પરિણમનકા અવસર તો ઉસે રહતા નહીં. ઐસા હૈ નહીં.

तातैं चिदभावनि विषै.. અપને જ્ઞાનકી ઔર આનંદકી પર્યાય વિષે, समरथ चेतन राउ.. ચેતન ભગવાન તો સમર્થ હૈ. વિકાર કરનેમેં ભી સમર્થ હૈ ઔર વિકારકા નાશ કરનેમેં ભી સમર્થ હૈ. કર્મસે વિકાર હોતા હૈ તો અપનેકો શુદ્ધતા પ્રાપ્ત કરનેકા અવસર મિલે નહીં. ચાર ગતિમેં રૂલે. બરાબર હૈ? પઢતે નહીં. યહ 'સમયસાર નાટક' તો બહાર બહોત આ ગયે હૈં. પહલેસે બહાર થા .... 'સમયસાર' રૂપચંદજીકા હૈ. દેખા હૈ? વહ ભી હૈ. યહાં આયા નહીં. સમયસાર તો પહલેસે હૈ. બહોત વર્ષ (પહલે) હમકો તો ૭૮કી સાલમેં મિલા. .... તુમ શેઠિયા હૈ કિ નહીં? કરના હો તો ક્યા હૈ? પૈસા બહોત હૈ તુમ્હારે પાસ. ક્યા સમજમેં આયા? .....ખૂટ ગયા તો છપાવો, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

આહીં તો चिदभावनि विषै.. ચૈતન્યભાવ ઉપજાનેમેં તો ચેતન રાજા હી સમર્થ હૈ. હૈ? હા. ક્યા? કિ राग विरोध मिथ्यातमैं.. જબ વિપરીત માન્યતા હૈ તો રાગ-દ્વેષ ઉત્પન્ન હોતા હૈ, યે અપના આત્મા હી કરતા હૈ, કોઈ દૂસરા કરાતા નહીં. समकितमैं शिव भाउ, દેખો. વિપરીત માન્યતામેં રાગ-દ્વેષ કરતે હૈં ઔર સમ્યગ્જ્ઞાનમેં આત્માકી શાંતિ ને આનંદકી હી ઉત્પત્તિ કરતે હૈં. સમજમેં આયા? સ્પષ્ટ બાત તો (યહ હૈ કિ) આત્માધીન હૈ. કર્મસે હોતા હૈ.. કર્મસે હોતા હૈ.. યહાં આચાર્ય ક્યા કહતે હૈં?

'रागजन्मनि निमित्ततां परद्रव्यमेव कलयन्ति ये तु ते..' ઉસકા કલશ હૈ વો. રાગ-દ્વેષ અને વિકારકી ઉત્પત્તિમેં 'निमित्ततां परद्रव्यमेव कलयन्ति..' સદા પુદ્‌ગલકર્મ પરદ્રવ્ય હી કારણ હૈ... યે તો પાઠમેં હૈ. 'उतरन्ति न हि मोहवाहिनी.' મિથ્યાત્વરૂપી નદીકો પાર કર સકતા નહીં. 'शुद्धबोधविधुरान्धबुद्धयः' શુદ્ધ-બુદ્ધસે અંધા, વિધુર હૈ, રાંડેલા હૈ. રાંડ્યા સમજતે હૈં કિ નહીં? વિધુર કહતે હૈ ન? દેખો. વિધુર હૈ, અંધ હૈ. તેરા સ્વામી તુને નહીં પહિચાના. આત્મા હી અપને અપરાધસે.... 'અપનેકો આપ ભૂલકે હૈરાન હો ગયા.' વૈદરાજજી! અપનેકો આપ ભૂલકે.. કોઈ કર્મ-બર્મને ભૂલાયા હૈ, (ઐસા) તીન કાલ તીન લોકમેં નહીં.

યહી બાત સંપ્રદાયમેં બહોત ચલતી હૈ. કર્મકા અધિકાર આયે, ભૈયા! ...... કર્મકા ધક્કા લગા.... હમેં બહોત ધર્મ કરનેકી ભાવના હૈ, સમજમેં આયા? ઐસા કર્મકા (મંદ) ઉદય હોગા તો ધર્મ હોગા, કર્મકા આકરા ઉદય હોગા તો વિકાર હોગા. હમારે અધિકારકી બાત નહીં, ઐસા અજ્ઞાની કહતે હૈં. છે કે નહીં બેન ? ...બેન છે કે નહીં? ગોકુલભાઈ હતા એમના ઘરેથી. પહેલા પૈસા થોડા હતા ને એકદમ (પૈસા) થઈ ગયા. શું કહેવાય? પાઈપ. પાઈપ લીધેલું થોડું. ઉસકા એકદમ ભાવ બઢ ગયા. સરકાર સાથ તકરાર હુઈ. કસ્ટમ ખાતાની..... ૩૨ ગુના ભાવ બઢ ગયા. ૨૦ હજારકે ૫૦ લાખ. ઈતના બહોત પૈસા હો ગયા. બહન એક બાર કહતી થી, 'પણ આ તમે કાંઈ ધર્મ કરોને?' ત્યારે કહે.... જવાબ ઐસા દિયા થા. ..... 'પૈસા લેનેકો મૈં કહાં ગયા થા? પૈસા ઉસકે કારણસે આ ગયા કિ નહીં? ઐસે ધર્મ કર્મકે કારણસે હોતા હૈ, (તો) હોગા.' ઐસા કહા થા. શેઠી! પૈસા એકદમ હો ગયા. હમ લેને ગયે થે? એકદમ આ ગયા. બહોત લાખો રૂપિયા હો ગયા. વૈસે કર્મમેં ધર્મ લિખા હો તો ધર્મ હોગા.

(શ્રોતા : ક્રમબદ્ધ...) ના, ના. ક્રમબદ્ધ યે નહીં. ક્રમબદ્ધકો માનનેવાલા ઐસે બોલે નહીં, ઐસા માને નહીં. ક્રમબદ્ધકો માનનેવાલેકી અપને સ્વભાવ પર દૃષ્ટિ હૈ તો પુરુષાર્થસે રાગકો નાશ કરતા હૈ. સમજમેં આયા? ક્રમબદ્ધકા ઐસા નહીં હૈ. ક્રમમેં હોગા વહ હોગા, ઐસા હૈ નહીં. ક્રમમેં હોગા ઈસકા નિર્ણય કિસકો હૈ? અપના જ્ઞાયકભાવ શુદ્ધ સ્વભાવ સહજ પરિણતિ ઐસી જિસકી દૃષ્ટિ હુઈ, વહ ક્રમ-ક્રમમેં હોનેવાલેકા કર્તા ન હોકર જ્ઞાતાદૃષ્ટા રહતા હૈ. ઐસી બાત હૈ. હજી અહીંના માણસને કાંઈ ખબર ન મળે ને આવો જવાબ આપે. ઓલા જાણે કે .... હશે બડથોલ જેવા. એમ લાગે બિચારાને. સમજમેં આયા શેઠ ?

ક્રમબદ્ધ.. ક્રમબદ્ધ.. ઐસે કહે કિ હમારે ક્રમમેં હોનેવાલા હૈ (વહ હોગા). પર તેરી દૃષ્ટિ કહાં હૈ? પર્યાય ઉપર દૃષ્ટિ હૈ, કર્તાપનેકી દૃષ્ટિ હૈ ઔર ક્રમબદ્ધકા નિર્ણય તુજે હો ગયા? પોપટભાઈ! (શ્રોતા : ક્રમબદ્ધ નહીં તો કર્મબદ્ધ તો હોગા.) હાં, યે તો કહતે થે ન બ્રહ્મચારી, નહીં? ગોપાલજી. ..... થઈ ગયા સાધુ, કાંઈ ભાન ન મળે. ક્રમબદ્ધ આવે ને? કર્મબદ્ધ હૈ ન? મહારાજ! કર્મબદ્ધ હૈ ન? અરે! પણ ક્રમબદ્ધ દૂસરા ને કર્મબદ્ધ દૂસરા. આવા ને આવા કાંઈ ભાન ન મળે. ક્રમબદ્ધમેં તો હરેક દ્રવ્યકી પર્યાય—પરિણામધારા એકરૂપ ધારા ચલતી હૈ ઉસકા નામ ક્રમબદ્ધ હૈ. કર્મબદ્ધ વહ તો દૂસરી ચીજ હુઈ. પણ ખબર નહીં. રહતે થે યહાં. ક્રમ ઔર કર્મ. અરે ! ક્રમ ઔર કર્મમેં ઉગમણી—આથમણી બાત હૈ.

યહાં તો કહતે હૈં, સમકિતદશામેં શિવભાવ–જ્ઞાન, દર્શનાદિ, સુખાદિ ઉપજતે હૈં. આહાહા! જિસકી દૃષ્ટિમેં મિથ્યાત્વભાવ હૈ—રાગમેં–પુણ્યમેં મેરા લાભ હૈ, પુણ્ય મેરી ચીજ હૈ, મૈં અલ્પજ્ઞ હૂં ઔર નિમિત્તસે મેરેમેં વિપરીતતા હોતી હૈ—ઐસી દૃષ્ટિ(વંત) મિથ્યાદૃષ્ટિકો ક્યા કહતે હૈં? राग विरोध मिथ्यातमैं.. વિપરીત માન્યતાવાલેકો રાગ-દ્વેષ અપનેસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ, કર્મસે નહીં (ઔર) સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો અપનેસે શુદ્ધતાકી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ, યે કહતે હૈં. સમ્યગ્દર્શનમેં તો... અપના આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ પૂર્ણ આનંદધામ અનંત ચતુષ્ટયસે ભરા પડા આત્મા હૈ. જો અનંત ચતુષ્ટય પ્રગટ હોતા હૈ કેવલીકો, વહ તો પર્યાય હૈ. પર અનંત ચતુષ્ટય જિસમેંસે પ્રગટ હોતા હૈ, વહ દ્રવ્યસ્વભાવમેં ત્રિકાલ પડા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? વસ્તુમેં, અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદ, અનંત વીર્ય ઐસા શક્તિરૂપ અનંત ચતુષ્ટય સ્વભાવ હરેક આત્મદ્રવ્યમેં પડા હૈ અનાદિસે. અભવીમેં ભી હૈ. આહાહા! અભવી જીવકો ભી અનંત ચતુષ્ટય હૈ. (ઉસકી) પ્રગટ કરનેકી લાયકાત નહીં હૈ ઔર ભવીકો પ્રગટ કરનેકી લાયકાત હૈ, બસ ઈતના ફેર હૈ. સમજમેં આયા?

(શ્રોતા : લાયકાત ક્યા હોતી હૈ?) યોગ્યતા. લાયકાત નહીં આતી તુમ્હારે હિંદીમેં? ભવીકો અપના પુરુષાર્થસે અજ્ઞાન નાશ કરનેકી લાયકાત–યોગ્યતા ઉસમેં હૈ. અજ્ઞાનીકો–અભવીકો હૈ નહીં. પુણ્યકો ધર્મ માનતે હૈં.... આતા હૈ ન ? બંધ અધિકારમેં આતા હૈ. પુણ્યકો ધર્મ માનતે હૈં અભવી, પર આત્મા જ્ઞાનમય હૈ ઉસકો માનતે નહીં. 'ભોગ નિમિત્તં કર્મદૃષ્ટિ.' ભોગને કારણે... રાગકા ભોગ કરના, ઐસે રાગકા કર્તા હોકર રાગકા ભોગ કરના વહ ઉસકી દૃષ્ટિમેં હૈ. ધર્મીકી દૃષ્ટિમેં તો આત્મા જ્ઞાયક ચિદાનંદ સ્વરૂપ, વિકારકી પર્યાયસે ભી રહિત હૈ. ઐસી દૃષ્ટિવંત ધર્મીકો सिव भाउ–મોક્ષકા ભાવ પ્રગટ હોતા હૈ. મોક્ષકા માર્ગ–સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રભાવ. રાગ-દ્વેષ નહીં. સમકિતીકો રાગ-દ્વેષ ઉત્પન્ન હોતે હી નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? એક હી બાત. આત્મા ચીજ હૈ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, ઉસકી જિસકો દૃષ્ટિ નહીં ઔર પુણ્ય-પાપ ઔર નિમિત્તકી દૃષ્ટિ જિસકો હૈ ઐસા મિથ્યાત્વી રાગ-દ્વેષકા ઉત્પન્ન કરનેવાલા હૈ. સમકિતી જીવ શિવભાવકા ઉત્પન્ન કરનેવાલા હૈ. આહા!

અબ દૂસરા શ્લોક. ૨૯. દીવાનો દાખલો છે ને.

पूर्णैकाच्युतशुद्धबोधमहिमा बोधा न बोध्यादयं
यायात्कामपि विक्रियां तत इतो दीपः प्रकाश्यादिव।
तद्वस्तुस्थितिबोधवन्ध्यधिषणा एते किमज्ञानिनो
रागद्वेषमयीभवन्ति सहजां मुञ्चन्त्युदासीनताम्॥२९॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—ભાવાર્થ આમ છે કે, કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ એવી આશંકા કરશે કે જીવદ્રવ્ય જ્ઞાયક છે, સમસ્ત જ્ઞેયને જાણે છે, તેથી પરદ્રવ્યને જાણતાં કાંઈક થોડો ઘણો રાગાદિ અશુદ્ધ પરિણતિનો વિકાર થતો હશે? ઉત્તર આમ છે કે પરદ્રવ્યને જાણતાં તો એક નિરંશમાત્ર પણ નથી, પોતાની વિભાવપરિણતિ કરતાં વિકાર છે, પોતાની શુદ્ધ પરિણતિ હોતાં નિર્વિકાર છે. એમ કહે છે— ''एते अज्ञानिनः किं रागद्वेषमयीभवन्ति, सहजां उदासीनतां किं मुञ्चंति'' (एते अज्ञानिनः) વિદ્યમાન છે જે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો તે (किं रागद्वेषमयीभवन्ति) રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ અશુદ્ધ પરિણતિમાં મગ્ન કેમ થાય છે? તથા (सहजां उदासीनतां किं मुञ्चंति) સહજ જ છે સકળ પરદ્રવ્યથી ભિન્નપણું—એવી પ્રતીતિને કેમ છોડે છે? ભાવાર્થ આમ છે કે—વસ્તુનું સ્વરૂપ તો પ્રગટ છે, તેઓ વિચલિત થાય છે તે પૂરો અચંબો છે. કેવા છે અજ્ઞાની જીવો? ''तद्वस्तुस्थितिबोधवन्ध्यधिषणाः'' (तद्वस्तु) શુદ્ધ જીવદ્રવ્યની (स्थिति) સ્થિતિ અર્થાત્ સ્વભાવની મર્યાદા, તેના (बोध) અનુભવથી (वन्ध्य) શૂન્ય છે (धिषणाः) બુદ્ધિ જેમની, એવા છે. ''अयं बोधा'' વિદ્યમાન છે જે ચેતનામાત્ર જીવદ્રવ્ય તે ''बोध्यात्'' સમસ્ત જ્ઞેયને જાણે છે તેના દ્વારા ''कामपि विक्रियां न यायात्'' રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ કોઈ પણ વિક્રિયારૂપે પરિણમતું નથી. કેવું છે જીવદ્રવ્ય? ''पूर्णैकाच्युतशुद्धबोधमहिमा'' (पूर्ण) જેનો ખંડ નથી એવો, (एक) સમસ્ત વિકલ્પથી રહિત, (अच्युत) અનંત કાળ પર્યન્ત સ્વરૂપથી ચળતો નથી એવો, (शुद्ध) દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મ-નોકર્મથી રહિત એવો જે (बोध) જ્ઞાનગુણ તે જ છે (महिमा) સર્વસ્વ જેનું, એવું છે. દૃષ્ટાન્ત કહે છે—''ततः इतः प्रकाश्यात् दीपः इव'' (ततः इतः) ડાબે-જમણે, ઉપર-નીચે, આગળ-પાછળ (प्रकाश्यात्) દીવાના પ્રકાશથી જોવામાં આવે છે ઘડો, કપડું ઈત્યાદિ, તેના દ્વારા (दीपः इव) જેમ દીવામાં કોઈ વિકાર ઊપજતો નથી. ભાવાર્થ આમ છે કે—જેવી રીતે દીપક પ્રકાશસ્વરૂપ છે, ઘટ-પટાદિ અનેક વસ્તુઓને પ્રકાશે છે, પ્રકાશતો થકો જે પોતાનું પ્રકાશમાત્ર સ્વરૂપ હતું તેવું જ છે, વિકાર તો કાંઈ જોવામાં આવતો નથી; તેવી જ રીતે જીવદ્રવ્ય જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, સમસ્ત જ્ઞેયને જાણે છે, જાણતું થકું જે પોતાનું જ્ઞાનમાત્ર સ્વરૂપ હતું તેવું જ છે, જ્ઞેયને જાણતાં વિકાર કાંઈ નથી. આવું વસ્તુનું સ્વરૂપ જેમને ભાસતું નથી તેઓ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ૩૦.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! ઉસકા ૫૬. ज्ञानका माहात्म्य.

ज्यौं दीपक रजनी समै, चहुं दिसि करै उदोत।
प्रगटै घटपटरुपमैं, घटपटरुप न होत॥६७॥

શબ્દાર્થ :—જેવી રીતે રાત્રે દીપક ચારે તરફ પ્રકાશ પહોંચાડે છે અને ઘટ, પટ પદાર્થોને પ્રકાશિત કરે છે, પણ ઘટ-પટરૂપ થઈ જતો નથી. ૬૭.

अर्थ :—जिस प्रकार रात्रिमें दीपक चहुं ओर प्रकाश पहुंचाता है और घटपट पदार्थोंको प्रकाशित करता है, पर घट, पटरूप नहीं हो जाता॥६७॥

ક્યા કહતે હૈં? દીપકકા પ્રકાશ હોતા હૈ, તો દીપકકા પ્રકાશ ઘટપટરૂપકો પ્રગટ

કરતા હૈ કિ યહ ઘટપટાદિ હૈં. દીપક હૈ વહ પ્રગટ કરતા હૈ કિ યહ ઘટ હૈ, પટ હૈ, ... યહ કોયલા હૈ, યહ અગ્નિ હૈ. પર ઐસે પ્રગટ કરને પર ભી चहुँ दिसि करे उदोत. દીપક ચારોં દિશા ઉદ્યોત કરતા હૈ કિ ચારોં દિશામેં જો ચીજ હૈ ઉસે પ્રગટ કરતા હૈ કિ યહ હૈ, બસ. प्रगटे घटपटरूपमैं घटपटरूप न होत.. ફિર ભી દીપક ઘટરૂપ ઔર પટરૂપ હોતા નહીં. આહાહા! દીપક પરપ્રકાશનકે કાલમેં પરકો પ્રકાશતા હૈ, ઐસા દીપકકા સ્વભાવ સ્વતઃ સ્વભાવ હૈ. ઐસા હોનેપર ભી દીપક ઘટ-પટ, કોલસારૂપ હોતા નહીં. કોલસા હો તો દીપક બતાતા હૈ કિ યહ કોલસા હૈ, પર દીપક કોલસારૂપ હોતા હૈ? સોનારૂપ હોતા હૈ? ઘટપટરૂપ હોતા હૈ? ઐસે યહ તો દૃષ્ટાંત આયા. त्यौं सुग्यान जानै सकल.. વહ દૃષ્ટાંત હુઆ, અબ સિદ્ધાંત.

જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય

(દોહરા)

त्यौं सुग्यान जानै सकल, ज्ञेय वस्तुकौ मर्म।
ज्ञेयाकृति परिनवै पै, तजे न आतम-धर्म॥६८॥

ग्यानधर्म अविचल सदा, गहै विकार न कोइ।
राग विरोध विमोहमय, कबहूं भूलि न होइ॥६९॥

ऐसी महिमा ग्यानकी, निहचै है घट मांहि।
मूरख मिथ्याद्रिष्टिसौं, सहज विलोकै नांहि॥७०॥

શબ્દાર્થ :— તેવી જ રીતે જ્ઞાન સર્વ જ્ઞેય પદાર્થોને જાણે છે અને જ્ઞેયાકાર પરિણમન કરે છે તોપણ પોતાના નિજસ્વભાવને છોડતો નથી. ૬૮. જ્ઞાનનો જાણવાનો સ્વભાવ સદા અચળ રહે છે, તેમાં કદી કોઈપણ કોઈ પ્રકારનો વિકાર થતો નથી અને તે કદી ભૂલથી પણ રાગ–દ્વેષ–મોહરૂપ થતો નથી. ૬૯. નિશ્ચયનયથી આત્મામાં જ્ઞાનનો એવો મહિમા છે, પરંતુ અજ્ઞાની મિથ્યાદૃષ્ટિ આત્મસ્વરૂપ તરફ દેખતા પણ નથી. ૭૦.

अर्थ :—उसीप्रकार ज्ञान सब ज्ञेय पदार्थोंको जानता है और ज्ञेयाकार परिणमन करता है तो भी अपने निजस्वभावको नहीं छोड़ता॥६८॥ ज्ञानका जानना स्वभाव सदा अचल रहता है, उसमें कभी किसी भी प्रकारका विकार नहीं होता और न वह कभी भूलकर भी राग-द्वेष-मोहरूप होता है॥६९॥ निश्चयनयसे आत्मामें ज्ञानकी ऐसी महिमा है, परंतु अज्ञानी मिथ्यादृष्टि आत्मस्वरूपकी ओर देखते भी नहीं हैं॥७०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! ક્યા કહતે હૈં? અર્થમેં હૈ, દેખો. जिस प्रकार रात्रिमें दीपक चहुँ और प्रकाश पहुँचाता है और घटपट पदार्थोको प्रकाशित करता है, पर घट, पटरूप नहीं होता. उसीप्रकार ज्ञान.. ભગવાન આત્મા તો જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ, દીપક કી તરહ. જ્ઞાન પરવસ્તુકો પ્રકાશતા હૈ કિ યહ શરીર હૈ, યહ વાણી હૈ, યહ રાગ હૈ. સમજમેં આયા?

વહ ચૈતન્યકા પ્રકાશક સ્વભાવ હૈ કિ અપનેકો ઔર પરકો પ્રકાશતા હૈ. લેકીન પરકો પ્રકાશતે (હુએ) પરરૂપ હોતા નહીં. આહાહા! ઐસા જ્ઞાનસ્વભાવ, દેખો. त्यौं सुग्यान जानै सकल.. સબકો જાને. વિષ્ટાકો જાને, કસ્તુરીકો જાને, દેવકો જાને, ગુરુકો જાને. પર જાનનેકે કાલમેં વહ પરચીજ ઉસકો કહતી નહીં કિ તુમ હમેં જાનો ઔર જ્ઞાન ભી અપના સ્થાન છોડકર પરકો જાનને જાતા નહીં. વહ શ્લોકકા આધાર હૈ. શ્લોકકા પદ હૈ. દીપક અપને સ્વભાવસે પ્રકાશતા હૈ. પ્રકાશનકે કાલમેં ઘટપટ રથ આદિ જો ચીજ હો ઉસે જાનતા હૈ યાની પ્રકાશિત કરતા હૈ. પ્રકાશને પર ભી દીપક તો કભી પરરૂપ નહીં હોતા. અજ્ઞાનીકી માન્યતામેં (હૈ), અરે! મૈં રાગરૂપ હો ગયા, મૈં કર્મરૂપ હો ગયા, શરીરરૂપ હો ગયા. ઐસી ભ્રાન્તિ અજ્ઞાની કરતા હૈ. સમજમેં આયા ? યહાં તો કહતે હૈં, ज्ञेयाकृति परिनवै.. જૈસી જાનનેલાયક ચીજ હૈ ઉસરૂપ જાને—પરિણમે જ્ઞાન. સમજમેં આયા?

तजै न आतम धर्म.. પર અપના જાનના ધર્મ હૈ ઉસે છોડતા નહીં. જાનના ક્યા ચીજ હૈ ઉસકી ખબર નહીં. યે તો જ્ઞાયકમૂર્તિ જ્ઞાતાદૃષ્ટાકા પિંડ પ્રભુ હૈ. ઐસી જિસે દૃષ્ટિ હુઈ તો સમ્યક્ દૃષ્ટિમેં પરચીજ જાનનેમેં આતી હૈ. ઐસે જ્ઞાન પ્રકાશિત કરતા હૈ કિ યહ હૈ. અપનેકો પ્રકાશે ઔર પરકો પ્રકાશે, દ્વિવિધ પ્રકાશક સ્વભાવ હૈ ઉસકા—જ્ઞાનકા. પર દ્વિવિધ પ્રકાશને પર ભી પરરૂપ કભી હોતા નહીં, રાગરૂપ કભી હોતા નહીં, યે કહતે હૈં. આહાહા! દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિકે વિકલ્પકો પ્રકાશે. આહાહા! સમજમેં આયા? અપના સ્વરૂપ તો ચૈતન્યજ્યોત, ઝળહળ ચૈતન્યજ્યોત હૈ. વહ ઝળહળ જ્યોત અપનેકો પ્રકાશે (ઔર) રાગ-શરીર-વાણી-મનકો પ્રકાશે.. પ્રકાશે. પર આત્મા અપના જ્ઞાનધર્મ છોડકર રાગરૂપ, શરીરરૂપ કભી હોતા નહીં. વાત તો ઘણી સરળ છે, પણ લોકોને અંદર એવું ...જાણે બધું એકમેક થઈ ગયું છે વાણી ને શરીર ને આત્મા. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં, ज्ञेयाकृति परिनवै पै तजै न आतम धर्म.. અપના જ્ઞાતા-દ્રષ્ટા સ્વભાવ, પરકો પ્રકાશને પર ભી અપના જ્ઞાતા-દૃષ્ટા સ્વભાવ છોડતા નહીં. રાગરૂપ, વ્યવહારરૂપ હોતા નહીં ઐસે કહતે હૈં. ક્યા કહા? આહાહા! વ્યવહારરૂપ હોતા હી નહીં. વ્યવહાર રાગકો તો પ્રકાશનેવાલા હૈ. ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ, સ્વ-પરકો પ્રકાશના યહ તો આતમ

ધર્મ હૈ. પરકો પ્રકાશનકે કાલમેં ભી પરરૂપ તો કભી હોતા નહીં. આહાહા! એવી વાત છે. જુઓ તો ખરા. ઉસકી સત્તા—જાનનેકી સત્તાકા સ્વભાવ અપને(કો ઔર) પરકો પ્રકાશે ઐસા સ્વભાવ હૈ. પર પ્રકાશનકે કાલમેં અપનેકો છોડકર (પરકા) પ્રકાશન કરતા હૈ, ઐસા નહીં. રાગરૂપ હો જાતા હૈ, (ઐસા નહીં). આહાહા!

ચૈતન્ય સ્વભાવકી ઐસી શક્તિ હૈ. ચૈતન્ય સ્વભાવ હૈ ઐસા જિસને માના સમકિતીને, વહ આત્મા રાગરૂપ હોતા નહીં, યે કહતે હૈં. સમકિતી રાગરૂપ હોતા નહીં. રાગકો પ્રકાશનેવાલા રહતા હૈ. આહાહા! ધર્મી અપને જ્ઞાનધર્મકો પ્રકાશતા હૈ. ઉસમેં રાગાદિ હો (વહ) ઉસે જાનનેમેં આતા હૈ. જાનનેમેં આને પર ભી ભગવાન આત્મા અપના જ્ઞાનધર્મ છોડતા નહીં. અજ્ઞાનીકો ભ્રમ હો ગયા હૈ કિ મૈંને રાગ કિયા, મૈંને રાગ કિયા, મૈંને દયા પાલી, ભક્તિ કી. વહ રાગકા કર્તા અજ્ઞાની હૈ, યે કહતે હૈ. (શ્રોતા : દયા પાળવી કે નહીં પાળવી?) કોણ પાળે? આહાહા!

કહા થા ન. (સંવત) ૯૫. જેઠ સુદ ૧૩. ઐસા કહા થા કિ પરકી દયાકી પર્યાય આત્મા કર સકતા હૈ? શરીરકા સંયોગ આત્માકે સાથ હૈ, (તો) પરકી વિયોગ પર્યાય ક્યા આત્મા કર સકતા હૈ? ઔર પરકા સંયોગ રખ સકતા હૈ? આહાહા! વહ તો પ્રકાશક હૈ. હોતા હૈ, ઐસા (જાને). દેહ છૂટ ગયા, દેહ રહા, બસ પ્રકાશે. પર ઉસકી ક્રિયા કર સકતા (નહિ), ઈસકી તો બાત હૈ. સમજમેં આયા? ઔર ઈસસે આગે જાકર જો દયાકા શુભભાવ આયા, ઉસે ભી આત્મા પ્રકાશતા હૈ, યે કહતે હૈં યહાં. પરમવિશુદ્ધ હૈ ન ? આહાહા! પ્રકાશને પર ભી રાગરૂપ નહીં હોતા. આહાહા! વહ રાગરૂપ હો તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ,ઐસા કહતે હૈં. કલ આયા ન? રાગ વિરોધ મિથ્યાતમેં. (પદ ૬૬). રાગ ઔર વિરોધ તો મિથ્યા દૃષ્ટિમેં હૈ. આહાહા! રાગ-દ્વેષ પરમેં નહીં, રાગ-દ્વેષ સ્વભાવમેં નહીં, રાગ-દ્વેષ મિથ્યા દૃષ્ટિવાલેકો હોતા હૈ. સમજમેં આયા? ટીકામેં બહોત સ્પષ્ટીકરણ હૈ કલશકા. કલશ ક્યા ગાથાકા.

કહતે હૈં, ग्यानधर्म अविचल सदा, गहै विकार न कोई.. આહાહા! ઐસા જ્ઞાનધર્મકા ધરનેવાલા ધર્મી આત્મા... ઐસી ચીજકા જિસકો ભાન હુઆ, વહ જ્ઞાની રાગકો પકડતા નહીં, રાગ વિકારરૂપ હોતા નહીં. સમજમેં આયા? બહુ સૂક્ષ્મ. રાગ હોતા હૈ ન? સમકિતી લડાઈ કરતે હૈં. ચક્રવર્તી હો છ ખંડકા (સ્વામી). શાંતિનાથ, કુંથુનાથ, અરનાથ ચક્રવર્તી થે, કામદેવ પુરુષ થે. અઢીદ્વીપમેં ઉનકે જૈસા રૂપ ઐસા કિસીકા નહીં થા. ઐસે કામદેવ, ચક્રવર્તી ઔર તીર્થંકર.. આહાહા! છ ખંડ સાધને ગયે તો વિકલ્પ તો થા. કહે, ના, જ્ઞાનીકો વિકલ્પ હૈ નહીં, યે કહતે હૈં. ગજબ બાત હૈ! વિકલ્પકે સ્વામી નહીં, વિકલ્પ—પરચીજ ઉસે પ્રકાશન કરતે હૈં. બસ ઈતના. જાનતે હૈં કિ યહ હૈ, પર અપનેમેં હૈ ઔર મૈં

કરતા હૂં—ઐસા જ્ઞાનીકો હૈ નહીં. સમજમેં આયા?

ચક્રવર્તી થે ન ભરત. (વૃષભાદ્રિ) પર્વત. છ ખંડ સાધા. (વૃષભાદ્રિ) પર્વતકે પાસ ગયે. પૂર્વકે બહોત ચક્રવર્તી હો ગયે (ઉન) સબકા નામ લિખા થા. કહીં જગહ નહીં થી લિખનેકી. છ ખંડ સાધા? ક્યા સાધા? અખંડકો સાધતે થે. સમજમેં આયા? મણિરતન સાથમેં થા. એક હજાર દેવ સેવા કરે મણિરતનકી. કહતે હૈં, (નામ) લિખને ગયે, પર નામસે ભરા થા (વૃષભાદ્રિ) પર્વત. ..... અનંત તો નામ નહીં થે, સંખ્યાતા થે, પર જગહ નહીં થી. ઐસે બોલે ભરત, 'ઓહો! જિસને છ ખંડ સાધકર અપના નામ યહાં લિખા, વહ નામ મૈં મિટાતા હૂં.' જગ્યા નહોતી. મણિરતન થા, (જિસકી) એક હજાર દેવ (સેવા કરે). આહાહા! સંસાર ધિક્કાર છે, એમ એ વખતે (ભાવ) હતો. સમજમેં આયા? (શ્રોતા : પર્વત કિતના બડા થા?) પર્વત તો આ (વૃષભાદ્રિ) પર્વત હૈ નહીં? ૫૦ યોજન ચૌડા, ૨૫ યોજન ઉંચા. (વૃષભાદ્રિ) પર્વત હૈ ન? જ્યાં વિદ્યાધર રહતે હૈં. ...... (વૃષભાદ્રિ) પર્વત હૈ ન? છ ખંડ. તીન ખંડ ઈસ બાજુ, તીન ખંડ ઈસ બાજુ.

અત્યારે ભલે ન જાણે, પણ વસ્તુ છે કે નહીં? અપને બાપ (દાદાકી) દસ પિઢી ન જાને, પર થે કિ નહીં? દસમી પેઢીમાં બાપ ન આવે? અગમ્ય હૈ. અગમ્ય હૈ, પર થે કિ નહીં? થે નહીં તો તું કહાંસે આયા? (શ્રોતા : અબ તક તો પરંપરા ચલી આયી હૈ.) ચલી આયી હૈ. જિસકે લડકેકો લડકા ન હોગા તો ઉસકી (વંશપરંપરા)કા અંત આ જાયેગા. (વંશપરંપરા) તો અનંત કાલસે ચલી આતી હૈ, અનંતકાલસે હૈ. ઉસકે પિતા, ઉસકે પિતા, ઉસકે પિતા. અનંત કાલસે. જુગલિયામેં ભી થે ઉસકે પિતા. સમજમેં આયા ? જબ લડકા ન હો, બાંઝ મર જાય, વહાં અંત આ ગયા. ઉસે ખ્યાલમેં તો આતા હૈ કિ નહીં? મેરી દસ પીઢીમેં હમારે પિતાજીકે પિતાજી થે. સમજમેં આયા? પ્રતીતમેં આતા હૈ કિ નહીં? નહીં તો યે શરીર કહાંસે હુઆ? ઐસે ભગવાન, અનંત જ્ઞાની હો ગયે, સમજમેં આયા? તો ઉનકે જ્ઞાનમેં (વૃષભાદ્રિ) પર્વત આદિ સબ ખ્યાલમેં આતા હૈ. સબ વસ્તુ આતી હૈ. ઐસી પ્રતીતિ કરે... જબ આત્મા અપને ભાનસે વિકારકો નાશ કરકે કેવલજ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ કરે, ઐસી ચીજ હૈ કિ નહીં? વર્તમાનમેં નહીં હૈ તો કહીં હૈ કિ નહીં? હૈ તો કિસી ક્ષેત્રમેં હૈ કિ નહીં? દેહ રહિત હો તો સિદ્ધમેં જાય. દેહ સહિત હો તો મહાવિદેહમેં હૈ. ક્યા કહા સમજમેં આયા?

આત્મામેં કેવલજ્ઞાન હો સકતા હૈ. કેવલજ્ઞાન અરિનાશ—અજ્ઞાનકા, રાગ-દ્વેષકા નાશ કરતા હૈ. કેવલજ્ઞાની હૈં જગતમેં. 'નમો અરિહંતાણં'. તો અરિહંત હૈં કિ નહીં? અરિહંત તો સશરીરી હોતે હૈં તો કિસ ક્ષેત્રમેં હૈં? યહાં તો હૈં નહીં. તો કિસી ક્ષેત્રમેં હૈં. અગમ્ય હોને પર ભી કિસી ક્ષેત્રમેં ગમ્ય હૈં. સમજમેં આયા? પૂર્ણ સ્વરૂપ પ્રગટ કરતે હૈં

ઐસા માને ઔર ઐસા હૈ, તો પૂર્ણ સ્વરૂપ પ્રગટ શરીર સહિત જીવ હો અરિહંત હૈં, વે તો દેહ સહિત હૈં. કિસી ક્ષેત્રમેં હૈં કિ નહીં? યહાં નહીં તો કિસી ક્ષેત્રમેં હૈં કિ નહીં? અરિહંત હૈં કિ નહીં? પ્રત્યક્ષ હૈ કિ ભરતક્ષેત્રમેં, ઐરાવતમેં નહીં. કહા ન, કોઈ ક્ષેત્ર હૈ. અરિહંત બિરાજતે હૈં. ન્યાય અનુમાનસે (પ્રમાણ હોતા હૈ). અનુમાન ભી પ્રમાણ હૈ, વહ સચ્ચા જ્ઞાન હૈ. અનુમાન કોઈ ગપ હૈ, ઐસા નહીં. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ સત્ય ઔર અનુમાન પ્રમાણ જૂઠા, ઐસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા?

યહ વાંસા (પીઠ) હૈ દેખો, વાંસા. શું કહેવાય? દેખા હૈ તુમને? તુમને દેખી હૈ યહ પીઠ? કહાં દેખી હૈ? દિખતી નહીં. (શ્રોતા : હાથ ફેરે તો દેખાય.) હાથ ફિરાયે તો ક્યા દિખે? યહ તો સ્પર્શ હોતા હૈ ઐસા જાને કિ હૈ. આયનેમેં પીઠ નહીં દિખતા. આયનેમેં તો ઈસકા પ્રતિબિંબ દિખતા હૈ. આયનેમેં પીઠ નહીં હૈ, પીઠ તો યહાં હૈ. બરાબર હૈ? પીઠ કભી દેખી નહીં તો ક્યોં માનતે હો? કભી દેખા નહીં ઐસે નજરસે. યહ હૈ ન? યહ હૈ તો વિષય હૈ. આયનેમેં દિખતા હૈ (વહ) યહ ચીજ નહીં દિખતી, વહ તો પ્રતિબિંબ દિખતા હૈ. આયનેકી પર્યાય હૈ. ન્યાયસે સમજના ન? न्यायम... ભગવાન કહતે હૈં, હમારા માર્ગ ન્યાયસે સિદ્ધ હૈ. લોજીકસે, યુક્તિસે, જ્ઞાનસે સિદ્ધ હૈ. આહાહા!

'પ્રવચનસાર'મેં કહા હૈ. 'પ્રવચનસાર' ચરણાનુયોગ. ગાથા હૈ કિ ભગવાનને કહા વહ સબ શ્રુતજ્ઞાની યુક્તિસે સિદ્ધ કર સકતે હૈં. 'પ્રવચનસાર'મેં હૈ. સમજમેં આયા? મુનિ કહતે હૈં કિ જો ભગવાનને કહા, યે ચીજ શ્રુતજ્ઞાનસે, યુક્તિસે અનુભવમેં આતી હૈ. યુક્તિસે, લોજીકસે સિદ્ધ હોતા હૈ. ઐસે (હી) માન (લેના) ઐસે નહીં. કઈ ગાથા છે ? યહ પ્રવચનસાર હૈ ન? ૨૩૭. દો સો સડતીસ. દો તીન સાત. 'આગમજનિત જ્ઞાનસે, યદિ વહ શ્રદ્ધાનશૂન્ય હો તો સિદ્ધિ નહીં હોતી ઔર ઉસકે (આગમજ્ઞાનકે) બિના જો નહીં હોતા ઐસે શ્રદ્ધાનસે ભી યદિ વહ સંયમશૂન્ય હો તો સિદ્ધિ નહીં હોતી.' આગમબળે.. દેખો. સંસ્કૃત ટીકા હૈ. 'आगमबलेन सकलपदार्थान् विस्पष्टं तर्कयन्नपि, यदि सकलपदार्थ ज्ञेयाकारकरम्बित विशदैकज्ञानाकारमात्मानं न तथा प्रत्येति.' જાન સકતે હૈં, ઐસા કહતે હૈં.

દેખો! 'સકળ પદાર્થોની વિસ્પષ્ટ તર્કણા કરતો હોવા છતાં પણ જો જીવ, સકળ પદાર્થોના જ્ઞેયાકારો સાથે મિલિત થતું વિશદ એક જ્ઞાન જેનો આકાર છે એવા આત્માને તે પ્રકારે પ્રતીત કરતો નથી...' ઉસકી શ્રદ્ધા સચ્ચી નહીં હોતી. તો આગમબલસે સિદ્ધ કર સકતે હૈં ઐસા કહતે હૈં. 'તર્કણા' લિયા ન પાઠમેં? 'તર્કણા = વિચારણા, યુક્તિ વગેરેના આશ્રયવાળું જ્ઞાન.' જિતના ભગવાનને કહા, વહ સબ યુક્તિ ઔર તર્કસે સિદ્ધ હો સકતા હૈ. સમજમેં આયા? ઐસે નહીં કિ ભગવાન કહતે હૈં (તો) હોગા. યે તો સંશય હુઆ.

સમજમેં આયા? ઉસકી પ્રતીતિમેં તો આયા નહીં. બહોત સ્પષ્ટીકરણ! આચાર્યે ટીકામાં કાંઈ બાકી રાખ્યું નથી, સબ હૈ. આહાહા! આગમકે વિસ્પષ્ટ બલસે જિતના (કહા), અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, છ દ્રવ્ય, ગુણ ને પર્યાય—યે સબ સ્પષ્ટ તર્કણાસે સિદ્ધ હો સકતા હૈ. સમજમેં આયા?

યહાં કહતે હૈં, દેખો. ग्यानधर्म अविचल सदा गहै विकार न कोई.. આહાહા! ભગવાન અપના સ્વભાવ જ્ઞાનસ્વરૂપ... જ્ઞાન હી હૈ આત્મા. જ્ઞાન સકલ પદાર્થકો જાને, गहै विकार न कोई.. રાગાદિ વિકારકો જ્ઞાન પકડતા નહીં, ઉસે જ્ઞાન કહનેમેં આતા હૈ. રાગ મેરા હૈ ઐસે માને વહ તો અજ્ઞાની મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ હૈ ભાઈ! વીતરાગમાર્ગ સર્વજ્ઞને કહા, (વહ) વસ્તુકી સ્થિતિ સિદ્ધ કરકે કહા હૈ. ઘણા તો એમ કહે, ભાઈ, કપડાના કટકા હોયને કટકા છોટા-છોટા... એક કપડા... છોટા-છોટા ધર્મ થા ઉસકા એક કપડા બનાયા વહ જૈનધર્મ. અરે!

એ વળી અનેકાંતનું. એક એક ધર્મ થા જગતકા, ભગવાનને (ઉસે) અનેકાન્ત (કહા.) યે અનેકાન્ત કહા હૈ? ભગવાન તો અનેકાન્ત પહલેસે જાનતે થે. ભગવાન તો સમ્યક્ દૃષ્ટિ, તીન જ્ઞાન લેકર આયે હૈં. જબ સમ્યક્દર્શન હુઆ, તબ આત્માકા અનેકાન્ત ધર્મ થા વહ સબ અનુભવમેં આયા થા. લોગોંકો દેખકર અનેકાંત ધર્મ સિદ્ધ કિયા, ઐસા ક્યા હૈ? એ તો બનાવટી થયું. વેદાંત એકરૂપ નિત્ય માનતે હૈં, સાંખ્ય (એકાંત) પરિણમન માનતે હૈં, કોઈ એક હી આત્મા માનતે હૈં. સબકા સમન્વય કરકે જૈનધર્મ પ્રગટ હુઆ. એય! (અનેકાન્ત) અનાદિ કાલસે હૈ. ઐસે લોગોંકો દેખકર અનેકાન્ત સિદ્ધ કિયા, ઐસા હૈ હી નહીં.

વસ્તુકા સ્વભાવ હી અનંત અનેકાન્ત હૈ ઐસા જાના ઔર અનેકાન્ત પ્રસિદ્ધ કિયા. વસ્તુ અનેકાન્ત સ્વરૂપ હી હૈ. ઈસ કારણસે ઈકઠા કિયા! ક્યા કરે? લોકોને વાસ્તવિક સ્થિતિની (ખબર નથી.) અનાદિકા હૈ. અનાદિસે અનંત તીર્થંકર ઐસા કહતે આયે હૈં. અનંત તીર્થંકર ભૂતકાલમેં... તીન કાલમેં તીન કાલકો જાનનેવાલેકા વિરહ કભી હોતા નહીં. બનાયે ક્યા? અનંત તીર્થંકરને હૈ ઐસા જાના. ભૂતકાલમેં કિસ કાલમેં કેવલી નહીં થે? કૌનસે કાલમેં સર્વજ્ઞ નહીં થે? બોલો, બતાવો. ભૂતકાલ, વર્તમાન, ભવિષ્યમેં કૌનસે કાલમેં સર્વજ્ઞ ન હોવે? સર્વજ્ઞ ન હોવે તો અરિહંત ન હોવે, સિદ્ધ ન હોવે. આહાહા! તીન કાલકો જાનનેવાલે તીનોં કાલમેં હયાતી રખતે હૈં. ભૂતકાલમેં સર્વજ્ઞ થે, અભી ભી હૈ, ભવિષ્યમેં ભી હોંગે. લોગોંકો અંદર મનન નહીં, વિચાર નહીં (કિ) વાસ્તવિકતા ક્યા ચીજ હૈ.

ઐસે સમ્યક્દર્શનકા લક્ષણ, અસંખ્ય સમયમેં .... આસ્થા. પર આસ્થાકા અર્થ

ક્યા? જૈસી વસ્તુકી મર્યાદા સત્ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય હૈ.... ત્રિકાલ ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાન અરિહંત હુએ, વર્તમાનમેં હૈં, ભૂતમેં થે. સિદ્ધ ભી અનાદિસે ચલે આયે હૈં. પહલે સિદ્ધ નહીં થે ઔર નયે સિદ્ધ હુએ, ઐસા હૈ નહીં. અનંત કાલમેં પહલે સિદ્ધ નહીં થે. સંસાર પહેલા ને સિદ્ધ પછી. કોઈ પંડિત કહતે થે કિ સંસાર, સિદ્ધસે આઠ વર્ષ પહલેકા હૈ. પહલે સંસાર બાદમેં સિદ્ધ હુએ. અરે, ભગવાન! ક્યા કહતે હો ? સંસારેય અનાદિ ને સિદ્ધેય અનાદિ છે. સમજમેં આયા?

અમારે નારણભાઈ દાખલો આપતા. ગાડી હોયને ગાડી. ક્યા કહતે હૈં? બૈલગાડી. તો ધૂંસરી ને પાછળ શું કહેવાય? વહ શબ્દ વહી કા વહી હૈ. પાછળ હોયને? બૈલગાડી. આગળ ધૂંસરી હોયને પીછે? એમ પહેલું કોને કહેવું? આખી ગાડી, એમાં પહેલા પછી કોને (કહેવું)? સંસાર ઔર સિદ્ધ અનાદિસે હૈં. સિદ્ધ નહીં થે, તો પહલે મોક્ષમાર્ગ ભી નહીં થા, સંવર-નિર્જરા નહીં થી, અરિહંત નહીં થે, (તો) સબ તત્વ છૂટ જાતે હૈં. સમજમેં આયા? યહાં તો કહતે હૈં.... આહાહા! યહ કોઈ ઘરકા માર્ગ નહીં, યહ તો સિદ્ધ હુઆ માર્ગ હૈ, સાબિત હો ગયા હૈ. આહાહા!

કહતે હૈં, ग्यानधर्म अविचल सदा.. દેખો, સદા હૈ કિ નહીં ? આત્માકા જ્ઞાનસ્વભાવ ત્રિકાલ અવિચલ હૈ. गहै विकार न कोई.. આહાહા! શરીર, કર્મ તો પકડતે નહીં, પર રાગકો—શુભભાવકો પકડા નહીં, યે કહતે હૈં. ઉસકા નામ આત્મા હૈ. સમજમેં આયા? गहै विकार न कोई. राग विरोध विमोहमय कबहूं भूलि न होई. જ્ઞાનમેં રાગ વિરોધ ઔર મોહ હોકર ભૂલ હો જાય, ઐસા કભી હોતા નહીં. આહાહા!

इसमें कभी किसी भी प्रकारका विकार नहीं होता और न वह कभी भूलकर भी राग—द्वेष—मोहरुप होता है. ભૂલકર ભી જ્ઞાનસ્વભાવમેં રાગ હોતા હૈ, ઐસા સ્વરૂપ ઉસકા હૈ હી નહીં. માને અજ્ઞાનસે, યહ દૂસરી બાત હુઈ. સમજમેં આયા? ચૈતન્યસ્વભાવ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા અનાદિ-અનંત, કભી રાગકો પકડતા નહીં ઔર અપના જ્ઞાતા-દૃષ્ટા (સ્વભાવ) કભી છોડતા નહીં. તો ભૂલકર ભી આત્મા રાગ-દ્વેષ-મોહ(મય) હો, ઐસી ચીજ હૈ નહીં. આત્મા રાગ-દ્વેષ-મોહ(મય) હો? યે તો અજ્ઞાની અજ્ઞાનમેં માનતા હૈ, તો પર્યાયમેં રાગ-દ્વેષ-મોહ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? યે તો અજ્ઞાનસે હોતા હૈ.

ભગવાન આત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ અવિચલ સદા હૈ, (ઉસમેં) કભી રાગ વિરોધ નહીં (હોતા). અજ્ઞાની હોકર અજ્ઞાની પર્યાયમેં માનતા હૈ, વસ્તુમેં ક્યા હૈ? વસ્તુ જો જ્ઞાયક સ્વભાવ ત્રિકાલ હૈ ઉસમેં કભી રાગ હોતા નહીં. ભૂલકર ભી વિકાર નહીં હોતા. ભૂલ કહાંસે કરે? ભૂલ કરનેકા ગુણ હી નહીં. યે તો પર્યાયમેં માન લિયા હૈ. આહાહા! સમજમેં

આયા? યે તો સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર હૈ. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. અજ્ઞાનીકો કહતે હૈં... યહાં તો કહતે હૈં. આયા કિ નહીં? (કોઈ કહે), નહીં, આ તો સાધુને માટે છે. આ તો અજ્ઞાની ભાન વિનાના છે એને કહે છે. સમયસારકા ઘર દેખા નહીં.

ऐसी महिमा ग्यानकी.. આહાહા! જ્ઞાનકા દીપક કભી કોયલારૂપ હોતા નહીં, દીપક કભી અગ્નિરૂપ હોતા નહીં. પ્રકાશને પર ભી કભી પરરૂપ હોતા નહીં. ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ, (વહ) રાગ વિકારકો પ્રકાશતા તો હૈ, પર જ્ઞાન કભી રાગ-દ્વેષરૂપ હોતા નહીં. ઉસે આત્મા ઔર આત્માકા સ્વભાવ કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા! ઐસી અંતરમેં પ્રતીત હોના, અનુભવમેં પ્રતીત હોના ઉસકા નામ સમકિત હૈ. ઐસે ઐસે માન લેના કિ સમકિત હૈ, ઐસા સમકિત નહીં. સમકિતમેં બડી કિંમત ભરની પડતી હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! ભગવાન ! તેરેમેં ક્યા કમી હૈ કિ તું પરરૂપ હો? તેરેમેં પૂર્ણતા ભરી હૈ. આહાહા! જુઓને. પદ ભી કૈસે બનાયે 'બનારસીદાસ'ને. 'બનારસીદાસ'. સાદી ભાષામેં, સીધી હિન્દી ભાષામેં. સમજમેં આયા?

ऐसी महिमा ग्यानकी निहचै है घट मांहि.. ઈસ દેહમેં રહી, રાગસે ભિન્ન તેરી ચીજમેં મહિમા પડી હૈ. આહાહા! નિજમહિમાકી ખબર નહીં ઔર રાગકી, પુણ્યકી મહિમા યા વૈભવ ધૂલ મિલે બહારમેં ઉસકી મહિમા (હૈ, વહ) ભિખારી હૈ. એ શેઠ! બે ભાઈઓ બાદશાહ કહેવાય બુંદેલખંડના. એવું સાંભળ્યું હતું. માણસ એમ કહે છે. ધૂળમાંય બાદશાહ નહીં. બહારમેં ક્યા આયા? પૈસાવાલા હૈ ન? છ લાખકા બડા હજીરા હૈ. હજીરા એટલે મકાન. આરસપહાણકા. ગરીબ લોગ કહે, આહા! યે તો બાદશાહ હૈ. ક્યા બાદશાહ? બાદશાહ એટલે ભિખારા છે. પરકી માલિકી કરે કિ પર મુજે હો, વહ તો ભિખારી હૈ. બાદશાહ તો (વહ હૈ), જિસે પરકી ઇચ્છા ભી નહીં. આઠ વર્ષકી બાલિકા સમકિતી પાયે, તો વહ બાદશાહ હૈ. હમારા આત્મા હમેં પૂર્ણ હૈ. બસ, દૂસરા હમેં કુછ ચાહિયે નહીં. વહ કહતે હૈ ન?

જ્ઞાનીને રાગ કિયા હી નહીં. ૮ વર્ષની બાલિકાકો સમ્યક્‌દર્શન હુઆ તો રાગ ઉસમેં હૈ હી નહીં. પકડા હી નહીં, યે કહતે હૈં. આહાહા! હૈ ઐસા સ્વભાવ રહા, જ્ઞાતા-દૃષ્ટા મેરા સ્વભાવ, બસ વહ મૈં. રાગાદિ મૈં નહીં. રાગકા પ્રકાશન હુઆ, વહ તો જ્ઞેય હૈ. સમજમેં આયા? જ્ઞેય હૈ જ્ઞેય. (શ્રોતા : ....) જ્ઞેય હૈ, વહ તો જ્ઞેય હૈ. જ્ઞેયકા જ્ઞાન અપનેમેં નહીં હોતા? ઉસ સંબંધી અપના જ્ઞાન હોં, જ્ઞાન ઉસકા નહીં હૈ. ऐसी महिमा ज्ञानकी निहचै है घटमांही.. ભગવાન ! શરીરમેં તેરી જ્ઞાનમહિમાકા ભંડાર તેરા આત્મા હી પડા હૈ. આહાહા! ઈસકી તુજે મહિમા આતી નહીં ઔર રાગ કિયા, પુણ્ય કિયા થોડા, (ઉસકી)

મહિમા. આહાહા! સમજમેં આયા?

આવી વાતું હવે કલ્યાણમાં... કલ્યાણ આવે છેને? પાલિતાણા. ચંદનબાળા અને મૃગાવતી સાધ્વી હતા. ભગવાનકે સમવસરણમેં ચંદ્ર, સૂર્ય આયે. આવે છેને? ચંદ્ર ને સૂર્ય ઊતર્યા નીચે. કદી ચંદ્ર ને સૂર્ય નીચે ઊતરે? શ્વેતાંબરમેં આતા હૈ. કલ્યાણ મિત્ર માસિક આતા હૈ. .... ભગવાનકે સમવસરણમેં ચંદ્ર, સૂર્ય વિમાન લેકર ઊતરે. કભી ઊતરતે હોંગે? ઐસા પ્રકાશ હુઆ તો ચંદનબાલાકો ખબર પડી કિ રાત્રિ હૈ. તો ચંદનબાળા તો ચલી ગઈ. મૃગાવતી થી ઉસે પ્રકાશમેં, રાત્રિ થી ઉસકી ખબર ન હુઈ. પછી અપાસરે જઈને ચંદનબાળા તો સૂઈ ગયા. આ મૃગાવતી ગઈ. ગોરાણી સૂઈ ગયા. ......

ચલતે ચલતે, અરે! મૈં ...... અંધેરેમેં નિંદા કરતે-કરતે ક્ષપકશ્રેણી હો ગઈ, કેવલજ્ઞાન હો ગયા. ચંદનબાલા થી ઉસકા હાથ ઐસા થા. સર્પ નિકલા. સર્પ નિકલા.. કેવલજ્ઞાન તો હો ગયા થા, તો હાથ લે લિયા. અરે! ઈસ અંધારેમેં તુમ ક્યા દેખતે હો? સર્પ...... પૂછા ચંદનબાલાકો, ચંદનબાલા ! ક્યા હૈ? અપ્રતિહત જ્ઞાન હૈ કિ પ્રતિહત? કહે, અપ્રતિહત... અપ્રતિહત યાને નહીં ગિરેગા (-હાનિ નહીં હોગી). પ્રતિહત યાને ગિર જાયેગા. ક્યા હૈ? કૈસા જ્ઞાન હુઆ? અપ્રતિહત. આપકી કૃપાસે. ઓહો ! મૈંને તો કેવલીકી નિંદા કી. જુઓ, આ કેવળજ્ઞાન.

સ્ત્રીકો સાધ્વી ઠહરા દિયા ઔર કેવલજ્ઞાન ...... હિંદીમેં તો બોલા. ઈતના ધ્યાન ન રખા તુમને? હિંદીમેં તો બોલા થા. ઐસી કથા હૈ. કહા ન પહલે ? બાત તો હો ગઈ. કહાં લક્ષ થા તુમ્હારા? પત્રમેં ઐસા આયા હૈ. હમને તો બહોત વર્ષ પહલે સુની હૈ. નયી બાત નહીં. ચંદનબાળા ઔર ઉસકી શિષ્યની ભગવાનકે સમવસરણમેં ગયે થે. સમવસરણમેં ગયે વહાં ચંદ્ર ઔર સૂર્ય વિમાન લેકર આયે. ..... પ્રકાશ, પ્રકાશ હો ગયા રાત્રિમેં. ઉસકી ગોરાણી થી ચંદનબાળા, બડી સાધ્વી. તો ઉસકો તો ખ્યાલ આ ગયા કિ અંધેરા હૈ. રાત્રિ હો ગઈ, ચલો. શિષ્યનીકો પ્રકાશમેં ખ્યાલ ન રહા. ઉસકો લગા પ્રકાશ હૈ. ....

એક તો સૂર્ય, ચંદ્ર ઉપરસે ઊતરતે હી નહીં કભી. શાશ્વત વિમાન ઉપરસે ઉતરતે હૈં? પીછે વહ દેખા સમવસરણમેં.... વહ આયી તબ ઉસકી ગોરાણી સો ગઈ થી. બૈઠે બૈઠે નિંદા કી. ક્ષપકશ્રેણી ચઢી, કેવલજ્ઞાન હુઆ. (શ્રોતા : નીંદમેં?) નહીં, જાગતે-જાગતે. નીંદમેં તો ગોરાણી થી. પીછે કેવલજ્ઞાન હુઆ તો ગોરાણીકા હાથ લંબા હુઆ. સર્પ નિકલા કાલા. તો હાથ ઊઠા લિયા. ચંદનબાળા જગ ગઈ તો કહે, ક્યા કિયા? અંધેરેમેં હાથ ક્યોં લિયા? ગોરાણીજી, સર્પ નિકલા. જ્ઞાન હુઆ. અંધેરેમેં ક્યા જ્ઞાન હુઆ? ક્યા અપ્રતિહત જ્ઞાન હુઆ હૈ? અપ્રતિહત નામ જો જ્ઞાન આયે ઔર ન જાયે ઐસા જ્ઞાન હુઆ હૈ? કહે, હા,

કેવલજ્ઞાન હુઆ હૈ. ગોરાણીકી નિંદા કરતે-કરતે કેવલજ્ઞાન હો ગયા. અરેરે! મૈંને કેવલજ્ઞાનીકી અશાતના કી. .... આવી વાત. આખો માર્ગ જુદો. આહાહા! (શ્રોતા : ગોરાણીને કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું ?) બેયને થઈ ગયું. બહોત આતા હૈ. આતા હૈ ન?

એલાચી નટ.. નટ. એલાચી, એલચી કુમાર. ઉસકો દોરી પર નાચતે-નાચતે કેવલજ્ઞાન હો ગયા. નાચ કરતા થા. સસ્તા સૌદા હૈ. બાપા! કેવળજ્ઞાન... અરે! સમ્યક્‌દર્શનકા માર્ગ કોઈ અપૂર્વ હૈ. કોઈ સાધારણ ચીજ હૈ નહીં ઔર ચારિત્રમેં તો ઉસસે અનંત ગુના પુરુષાર્થ હૈ ઔર કેવલજ્ઞાન તો અનંત-અનંત ગુણા પુરુષાર્થસે હોતા હૈ. યે કોઈ સાદા સોદા હૈ નહિ. સાદા સોદા હો ગયા. બાત સચ્ચી હૈ. સમજમેં આયા?

યહાં તો કહતે હૈં,

ऐसी महिमा ग्यानकी, निहचै है घटमांहि।
मूरख मिथ्यादृष्टिसौं, सहज विलोकै नांहि॥

અપના સ્વભાવ જ્ઞાતા આનંદકંદ પ્રભુ હૈ. મિથ્યાદૃષ્ટિ ઉસ ઓરકી નજર કરતા નહીં. અપને જ્ઞાયકભાવકી સત્તાકા સ્વીકાર મિથ્યાદૃષ્ટિ કરતા નહીં. તીન કાલ-તીન લોક જાનનેકી શક્તિ મેરે ઘટમેં હૈ, મેરે આત્મામેં હૈ. મૈં તો જાનને-દેખનેવાલા સિવા કોઈ ચીજ મૈં હૂં નહીં. મિથ્યાદૃષ્ટિ ઐસી પ્રતીત કરતા નહીં. સહજ, દેખો ન. निश्चयनयसे आत्मामें ज्ञानकी ऐसी महिमा है परंतु अज्ञानी मिथ्यादृष्टि आत्मस्वरूपकी ओर देखते भी नहीं. યહ ક્યા ચીજ હૈ ? આહાહા! જિસકી પર્યાય પરકી ઓર ઝૂકી હૈ, વહ પર્યાય જહાંસે ઊઠતી હૈ વહ ચીજ ક્યા હૈ? સમજમેં આયા? પર્યાય હૈ ન વર્તમાન દશા. રાગ પર ઝૂકતી હૈ, પરપે ઝૂકતી હૈ. વહ પર્યાય ઝૂકતી હૈ, વહ હૈ કૌન ? હૈ કૌન જિસકી ભૂમિકામેં યે પર્યાય ઊઠતી હૈ ? ઐસી ભૂમિકાકા દલ ક્યા હૈ ? સમજમેં આયા? મિથ્યાદૃષ્ટિ ઉસ પર નજર કરતા નહીં ઔર અપના રાગ-દ્વેષ આદિ ઉત્પન્ન કરતા હૈ. અજ્ઞાની પરદ્રવ્યમેં લીન રહતે હૈં, લ્યો. વહ ખુલાસા કરેંગે

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૩૫, શ્રાવણ વદ ૧૦, રવિવાર તા. ૧૫-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૭૦ થી ૭૪ ઉપર પ્રવચન (હિંદી)

આ સમયસાર નાટક, સર્વવિશુદ્ધ દ્વાર છે. અથવા આ આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય વિજ્ઞાનઘન એ સર્વવિશુદ્ધ છે અર્થાત્ ઉસમેં કર્મ ભી નહીં, શરીર નહીં, પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ ભી નહીં ઔર બંધ-મોક્ષકી પર્યાય ભી સર્વવિશુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવમેં નહીં. યહ પહલે આ ગયા હૈ. બંધ હૈ.. બંધકી અસ્તિ હૈ રાગમેં. રાગપણે રહેવું એ બંધ છે અને રાગના અભાવપણે સિદ્ધદશા થવી અબંધ છે. એ પર્યાય—અવસ્થા છે ખરી, પણ એ ત્રિકાળી વસ્તુમાં નથી. બંધ-મોક્ષ તો દ્વૈત હો ગયા. દ્વૈતમેં સંસાર હૈ, અદ્વૈતમેં મોક્ષ હૈ. .... એ 'પદ્મનંદી પંચવિંશતિ'માં આવે છે. પદ્મનંદી.. એકત્વ અધિકાર છે ને? અદ્વૈત યાની સબ હોકર એક, ઐસે નહીં. ત્રિકાળી એકરૂપ સ્વરૂપ અપના નિજ એકરૂપ સ્વભાવ વહ અદ્વૈત હૈ, એક હૈ. ઉસમેં બંધ ઔર મોક્ષ—દો દ્વૈત નહીં. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શનકા વિષય. સમ્યગ્દર્શન ધર્મકી પહલી સીઢી. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શનકા વિષય... બંધ-મોક્ષકી પર્યાયસે ભી રહિત અકેલા સર્વવિશુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્યસ્વભાવ વહ સમ્યગ્દર્શનકા વિષય હૈ, વહ સર્વવિશુદ્ધભાવ હૈ. ઉસમેં કહતે હૈં કિ નિશ્ચયનયસે... આખિરમેં આયા હૈ.

ऐसी महिमा ग्यानकी, निहचै है घट मांहि।
मूरख मिथ्याद्रिष्टिसौं, सहज विलोकै नांहि॥७०॥

શબ્દાર્થ :—નિશ્ચયનયથી આત્મામાં જ્ઞાનનો એવો મહિમા છે, પરંતુ અજ્ઞાની મિથ્યાદૃષ્ટિ આત્મસ્વરૂપ તરફ દેખતા પણ નથી. ૭૦.

निश्चयनयसे आत्मामें ज्ञानकी ऐसी महिमा है, परंतु अज्ञानी मिथ्यादृष्टि आत्मस्वरूपकी ओर देखते भी नहीं हैं॥७०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સિત્તેર ક્યા કહતે હૈ તુમ્હારી (હિંદીમેં)? (ગુજરાતી)મેં સિત્તેર કહતે હૈં. સત્તર, એ તમારી ભાષા વળી. સમજમેં આયા? ऐसी महिमा ग्यानकी.. અપના નિત્યાનંદ સ્વભાવ, જ્ઞાનસ્વભાવ ઈસકી મહિમા निहचै है घटमांहि.. દેહસે ઔર રાગસે ભિન્ન ઐસા ભગવાન ઉસકી અનંત-અનંત અપરિમિત જ્ઞાન, આનંદ જિસકી મહિમા હૈ. मूरख मिथ्यादृष्टिसौं.. અનાદિસે અજ્ઞાનકે કારણ सहज विलोकै नांहि.. ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય નિત્યાનંદ

પ્રભુ હૈ, અજ્ઞાની નજર કરકે ઉસ નિધાનકો દેખતા નહીં. (શ્રોતા : દિખતા નહીં હૈ ઈસલિયે નહીં દેખતા..) દિખતા નહીં ક્યા? 'દિખતા નહીં' ઐસા નિર્ણય કિસને કિયા? દિખતા નહીં વહી દેખતા હૈ. સમજમેં આયા? મૈં દિખતા નહીં (ઐસા) કિસમેં નિર્ણય હુઆ યહ? વહી દેખતા હૈ. સમજમેં આયા? કહતે હૈં, सहज विलोकै नांहि.. વહ વિશેષ કહેંગે ૭૧મેં. સહજ સ્વરૂપ ભગવાન પૂર્ણ શુદ્ધ જ્ઞાન-આનંદ, ઉસકો તો અવલોકે નાહિં. ઔર શરીર, વાણી, મન, પુણ્ય-પાપ પર દૃષ્ટિ અજ્ઞાનીકી હૈ ઔર ઉસે શોધતા હૈ. નિજસ્વભાવકો શોધતા નહીં. ક્યા કહતે હૈં? ૭૧માં દેખો. अज्ञानी जीव परद्रव्यमें ही लीन रहते हैं.

અજ્ઞાની જીવ પરદ્રવ્યમાં જ લીન રહે છે (દોહરા)

पर सुभावमैं मगन ह्वै, ठानै राग विरोध।
धरै परिग्रह धारना, करै न आतम सोध॥७१॥

શબ્દાર્થ :—પર સુભાવ=આત્મસ્વભાવ વિનાના સર્વ અચેતન ભાવ. ઠાનૈ=કરે. રાગ વિરોધ=રાગ-દ્વેષ. સોધ=ખોજ.

અર્થ :—અજ્ઞાની જીવ પરદ્રવ્યોમાં મસ્ત રહે છે, રાગ-દ્વેષ કરે છે અને પરિગ્રહની ઇચ્છા કરે છે પરંતુ આત્મસ્વભાવની ખોજ કરતા નથી. ૭૧.

अर्थ :—अज्ञानी जीव परद्रव्योंमें मस्त रहते हैं, राग-द्वेष करते हैं और परिग्रहकी इच्छा करते हैं, परंतु आत्मस्वभावकी खोज नहीं करते॥७१॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

એક પંક્તિમેં તો બહોત (ભર દિયા). આહાહા! पर सुभावमैं मगन ह्वै.. અનાદિસે અજ્ઞાની... જો પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ નામ વિભાવ નામ પરભાવ હૈ, પુણ્ય ઔર પાપકે ભાવ વાસ્તવમેં અજ્ઞાન પુદ્‌ગલ હૈ. સમજમેં આયા? અપના જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન ઉસસે વિરુદ્ધ પુણ્ય-પાપકા રાગ, વહ તો પુદ્‌ગલ હૈ. એક ઓર ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ, એક ઓર રાગસે લેકર સબ અજ્ઞાનસ્વરૂપ હૈં, (ક્યોંકિ) યહ જ્ઞાન ઉસમેં નહીં. આહાહા! તો કહતે હૈં, पर सुभावमैं मगन ह्वै.. અરે! અપના નિજ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય અનંત-અનંત આનંદ ઔર જ્ઞાનકી શક્તિસે પૂર્ણ ભરા પડા પ્રભુ હૈ, ઉસે છોડકર અજ્ઞાની પુણ્ય-પાપકે રાગમેં મગન હૈ. સમજમેં આયા? શુભ-અશુભ વિકલ્પ જો અશુદ્ધભાવ—વિભાવભાવ ઉસમેં હી મગન હૈ. નવવી ગ્રૈવેયક ગયા દિગંબર સંત હોકર, પર વહ ભી વ્યવહાર પુણ્ય-પાપકી (ક્રિયામેં) યા તો પુણ્ય-પાપ પરિણામકે વિકલ્પમેં મગન થા. આહાહા! સમજમેં આયા? ठानै राग विरोध.. વહ તો રાગ-દ્વેષ હી કરતા હૈ. પરપદાર્થકી અનુકૂલતા દેખકર રાગ કરે ઔર

પ્રતિકૂલતા દેખકર દ્વેષ કરે. પરપદાર્થ તો સિર્ફ જ્ઞાતાકા જ્ઞેય હૈ, જ્ઞાતાકા પરજ્ઞેય હૈ. ઐસા ન સમજકર અનુકૂલતામેં રાગ ઔર પ્રતિકૂલતામેં દ્વેષ યા પરમેં પ્રેમ ઔર અપને સ્વભાવકી ઓર દ્વેષ... આહાહા!

ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ (અર્થાત્) સત્—શાશ્વત, ચિદ્—જ્ઞાન ઔર આનંદકા સમુદ્ર, જિસમેંસે અનંત કેવલજ્ઞાન ઔર અનંત આનંદ પ્રગટ હો ઐસા નિધાન હૈ. યહ નિધાનકો ન જાનકર, નિધાનકો ન પહિચાનકર, અપને નિધાનકી કિંમત ન કરકે, પુણ્ય-પાપકે ભાવ-વિભાવ (કિ જો) ઝેરકા ઘડા હૈ. પુણ્યભાવ વહ ઝેરકા ઘડા હૈ, ઉસમેં મગન હૈ અજ્ઞાની અનાદિસે. ક્યા હૈ? ઝહર હૈ, મીઠા ઝહર હૈ. આહાહા! જેઠ મહિનાના તડકા સખત હો. ઉસકી મા (બચ્ચેકો) દૂધ દેતી હો બહોત. બચ્ચા હો એક વર્ષકા, દૂધ બહોત દેતે હૈં, તો શેરડા હો જાતા હૈ. પતલી દશા. દસ્ત પતલે હો જાવ. ફિર ઠંડા લગે, બાલક (ચાટકર) ખાતા હૈ. દેખા હૈ? બહુ દૂધ પાય ને પ્રમાણની ખબર ન રહે. મારો છોકરો પુષ્ટ થશે ને આમ થશે. દૂધ ખૂબ પાય. એમાં શેરડું થઈ જાય. એ છોકરાને દસ્ત થઈ જાય પાતળા. અને જેઠ મહિનાનો વખત હોય, બહાર ગરમી હોય. ઠંડુ લાગેને (તો માને કે) મજા પડતી હૈ ઉસમેં. લ્યો. કહો, મુલચંદભાઈ! ઐસી બાત હૈ. એય!

અજ્ઞાની, અપના સ્વભાવ આનંદસ્વરૂપ પ્રભુકા ભાન નહીં તો ઉસે પુણ્ય-પાપકી અજીર્ણતા આતી હૈ, ઉસે હી ચાટતા હૈ. સમજમેં આયા? લીન કહા ન? મજા પડતી હૈ. યહ તો વિષ્ટાકા દૃષ્ટાંત દિયા, યહાં તો ઝહરકા હૈ. ઠંડેકે લિયે દૃષ્ટાંત દિયા. ગરમીકે દિન હો તો ...... પોતાની લાળ હોયને લાળ. લાળ નીકળે પછી આમ કરીને.... દેખા હૈ કિ નહીં? શેઠ! હમને તો સબ દેખા હૈ ન? હમ તો દુનિયાકા નાટક ક્યા હૈ, દેખતે હૈં કિ નહીં? સબ નાટક દેખા હૈ. સમજમેં આયા? એ લાળ પડેને લાળ (તો) આમ કરે, લઈ લે લાળ, ચૂસે. જેમ આ ચૂસણિયા ચૂસેને ? લકડીકા ચૂસણીયા. લકડીકા નહીં આતા? ચૂસણિયા. ઐસે અજ્ઞાની પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ ઝહર સમાન (હૈ ઉસે ચૂસે). વિષ્ટા તો સાધારણ બાત હૈ. ઝહરકા અનુભવ કરતે હૈં અને માનતે હૈં કિ હમેં મજા આતી હૈ. કહો, શેઠ! યહ તુમ્હારે પૈસામેં (સુખ) હૈ નહીં, ઐસે યહાં કહતે હૈં. માને છે ને? બુંદેલખંડના બાદશાહ, લોકો કહે છે. લોકો કહે, આ માને. જમીનનો કટકોય એના બાપનો નથી. એના બાપનો નહીં, એમનો નથી. બાપ પાસે ક્યાં હતા એટલા પૈસા. કહો, સમજમેં આયા? આહાહા! એ મણિભાઈ! તમારા બાપા પાસે આટલા પૈસા નહોતા, જેઠાભાઈ પાસે. ૩૦ રૂપિયાનો મહિનાનો પગાર હતો ૮૯ની સાલમાં. ખબર છે ને? (શ્રોતા : આ લાકડી આમ ફેરવી....) આ લાકડી તો હાથમાં પસીનો આવે માટે રાખી છે. આહાહા!

पर सुभावमैं.. જુઓ, એને સ્વભાવ કહ્યો. પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ જો રાગ હૈ, યે ભી પરસ્વભાવ હૈ. ઉસમેં મગન હૈ, तामैं राग विरोध.. આહાહા! એમાં રાગ અને વિરોધ એટલે દ્વેષ કરે. धरै परिग्रह धारना.. ભાષા તો જુઓ. જિસમેં દૃષ્ટિ, રૂચિ હૈ, ઉસકી ભાવના કરતે હૈં. રાગ ઔર દ્વેષ—યહ પરિગ્રહ પકડ લિયા હૈ, તો ઉસકી ભાવના કરતે હૈં, ઐસે કહતે હૈં. ભગવાન આત્માકી ખબર નહીં, તો ભગવાન આત્માકી ભાવના હૈ નહીં. સમજમેં આયા? શુભભાવ વિશેષ હો, અશુભભાવ હો—ઐસા પરિગ્રહ જો હૈ, યહ પરિગ્રહકી ધારણા ઔર ઉસકી ભાવના કરતે હૈં. આહાહા! વાત જરી (સૂક્ષ્મ છે). સર્વવિશુદ્ધ હૈ ન. યહ શુભભાવ વિશેષ હો, જ્યાદા કરું—યહ સબ રાગકી ભાવના અજ્ઞાનીકો આતી હૈ, ઐસે કહતે હૈં. આહાહા! સમજમેં આયા?

धरै परिग्रह धारना.. પરિગ્રહકી ઈચ્છા કરતે હૈં. ક્યોંકિ ચીજ હૈ ઉસકી દૃષ્ટિકી તો ખબર નહીં, તો ઉસ ઓરકી ભાવના નામ એકાગ્રતા તો હૈ નહીં. તો રાગમેં એકાગ્રતા ઔર રાગ બઢે, ઐસી ભાવના હૈ ઉસકી. આહાહા! વધે કહતે હૈ ન? રાગકી વૃદ્ધિ હો, પુણ્યભાવકી વૃદ્ધિ હો, અતિ મંદ (રાગ) હો, એક-એક પુણ્ય વિશેષ હો. જો વિભાવ હૈ ઉસકે પરિગ્રહકી ભાવના હૈ અજ્ઞાનીકો. દેવીદાસજી! ઐસા હૈ ભગવાન સંસાર. આહાહા! 'સંસરણં ઈતિ સંસારઃ' ભગવાન ચિદાનંદ આનંદધામ, ઉસસે સંસરણ (અર્થાત્) હટ ગયા હૈ. મિથ્યાત્વ ઔર રાગ-દ્વેષ વહ ઉસકા સંસાર હૈ. સમજમેં આયા?

धरै परिग्रह धारना.. આહાહા! બીજી રીતે વાત કરીએ તો, કરે રાગ-દ્વેષ ઔર ઉસને પકડ લિયા હૈ ન કિ યે મેરી ચીજ હૈ, તો ઉસકી ભાવના કરતા હૈ (કિ) કૈસે પુણ્ય બઢે, કૈસે પાપ બઢે, શુભાદિકી વૃદ્ધિ હો. સમજમેં આયા? યે શુભભાવ વ્યવહાર દયા, દાન, વ્રતકી વૃદ્ધિ કૈસે હો, યે ભાવના મિથ્યાદૃષ્ટિકી હૈ, ઐસે કહતે હૈં. આહાહા! સમજમેં આયા? करै न आतम शोध.. વિકલ્પકી ભાવના વહ પરિગ્રહકી ભાવના હૈ. આત્મા ક્યા હૈ, શુદ્ધ આનંદકંદ હૈ ઉસકી શોધ કરતા નહીં. ખજાનેકી ઓર ઉસકી નજર જાતી નહીં. આહાહા! અંતર્મુખ ભગવાન આત્મા બિરાજતા હૈ, ઉસ ઓરકી ખોજ નહીં અજ્ઞાનીકી. બાત તો દો ઔર દો ચાર જૈસી હૈ. બહોત શાસ્ત્ર કોઈ પઢનેં હો તો સમજમેં આયે નહીં. આ તો ટૂંકી ટચ સત્ય વાત છે. સમજમેં આયા?

करै न आतम शोध.. ભગવાન આત્મા ઉસકી શોધના નામ ભાવના નામ એકાગ્રતા કરતા નહીં. આહાહા! अज्ञानीको कुमति और ज्ञानीको सुमति उपजती है. કુમતિ ઔર સુમતિકા બનારસીદાસ વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ કરતે હૈં, કુબજા અને રાધિકાનું દૃષ્ટાંત દઈને. કુમતિ કુબજા જૈસી હૈ ઔર સુમતિ રાધિકા જૈસી હૈ. શ્રીકૃષ્ણકો થી ન? કંસકી દાસી વહ

કુબ્જા. વો કાલી કુબડી થી. ઈસમેં આયેગા અંદર. ૭૩મેં હૈ.

कुबजा कारी कुबरी करै जगतमैं खेद।
अलख अराधै राधिका, जानै निज पर भेद॥

સમજમેં આયા? રાધિકા શ્રીકૃષ્ણકી સ્ત્રી—રાની થી. ઉસે છોડકર વહ કુબજા થી ઉસે પ્રેમ કિયા. ઐસે અનાદિકે ભગવાન આનંદસ્વરૂપકી પ્રીતિરૂપી પરિણતિ શુદ્ધકી પરિણતિ ન કરકે રાગકી પ્રીતિ કરતે હૈં, યહ કુબજા જૈસી બાત હૈ. સમજમેં આયા? વહ કહતે હૈં, દેખો.

અજ્ઞાનીને કુમતિ અને જ્ઞાનીને સુમતિ ઉપજે છે. (ચોપાઈ)

मूरखकै घट दुरमति भासी।
पंडित हियें सुमति परगासी॥
दुरमति कुबिजा करम कमावै।
सुमति राधिका राम रमावै॥७२॥

कुबिजा कारी कूबरी, करै जगतमें खेद।
अलख अराधै राधिका, जानै निज पर भेद॥७३॥

અર્થ :—મૂર્ખના હૃદયમાં કુમતિ ઉત્પન્ન થાય છે અને જ્ઞાનીઓના હૃદયમાં સુમતિનો પ્રકાશ રહે છે, દુર્બુદ્ધિ કુબ્જા[1] સમાન છે, નવ કર્મોનો બંધ કરે છે અને સુબુદ્ધિ રાધિકા છે, આત્મરામમાં રમણ કરાવે છે. ૭૨. કુબુદ્ધિ કાળી કૂબડી કુબ્જા સમાન છે, સંસારમાં સંતાપ ઉપજાવે છે અને સુબુદ્ધિ રાધિકા સમાન છે, નિજ-આત્માની ઉપાસના કરાવે છે તથા સ્વ-પરનો ભેદ જાણે છે.

अर्थ :—मूर्खके हृदयमें कुमति उपजती है और ज्ञानियोंके हृदयमें सुमतिका प्रकाश रहता है। दुर्बुद्धि कुब्जाके समान है, नवीन कर्मोंका बन्ध करती है, और सुबुद्धि राधिका है, आत्मराममें रमण कराती है॥७२॥ कुबुद्धि काली कूबड़ी कुब्जाके समान है, संसारमें संताप उपजाती है, और सुबुद्धि राधिकाके समान है, निज-आत्माकी उपासना कराती है तथा स्व-परका भेद जानती है॥७३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

અપની પર્યાયમેં ઈસ પ્રકારકી બાત (હોતી હૈ.) યહ તો ઉપમા દી હૈ. मूरखके घट दुरमति भासी. અજ્ઞાની મૂર્ખકી દૃષ્ટિમેં જો પુણ્ય-પાપકી રૂચિ હૈ, વહ દુર્મતિ હૈ સબ.

આહાહા! ભગવાન આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ ઉસકી રૂચિ નહીં, ઉસકા પ્રેમ નહીં... સમજમેં આયા? હમણાં કો'ક કહેતું હતું, ભઈ, અમારે ફિલમમાં ...... આપણે તો ફિલમ બહુ જોઈ નથી. અભી તો સબ ફેરફાર હો ગયા. પહલે તો નાટકમેં ભી વૈરાગ્ય બતાતે થે. સમજમેં આયા? હમને નાટક બહોત દેખે હૈં ન, જબ દુકાન (ચલાતે થે.) નરસિંહ મહેતા. અનસૂયા એક સ્ત્રી થી, સતી થી. નર્મદાકી બહન. બડા નાટક થા. .... એમાં તો વૈરાગ્ય બહુ. વૈરાગ્ય, અંદર સ્વરૂપકા ભાન બિનાકા વૈરાગ્ય થા. યે વૈરાગ્યકા ઈતના પ્રેમ દિખાતે થે. સમજમેં આયા?

મીરાંબાઈ ઔર રાણાકી શાદી હુઈ ન? કૌનસા ગાંવ? ચિત્તોડ ગયે થે ન હમ ચિત્તોડ? સબ દેખા હૈ, પૂરા ક્ષેત્ર દેખા હૈ. વહાં મીરાંબાઈ થી. મીરાંબાઈએ લગ્ન કર્યા રાણા સાથે. રાણા કહે, ચલ હમ તુમ્હેં રાની બનાયેંગે. અરે, રાણા!... નાટકમેં ઐસી બાત આતી હૈ. સમજમેં આયા? 'પરણી મારા પિયુજીની સાથ, બીજાના મીંઢોળ નહીં રે બાંધું.' મીંઢોળ સમજતે હૈં? લકડી બાંધતે હૈ ન શાદીમેં ? શાદી કરતે હૈં તબ લકડી બાંધતે હૈં ન યહાં? મીંઢોળ.. મીંઢોળ. લ્યો, તમારી ભાષા. વહ લકડી હૈ. યહ ભરુચમેં (નાટક) દેખા થા. ડાહ્યાભાઈનું હતું ભરૂચમાં. વાંકાનેરવાળા ડાહ્યાભાઈ... સાત દિનમાં ત્રણ રાત નાટક. એક-એક રાતમાં પંદરસોની પેદાશ. તે વખતે હોં ૬૪-૬૫ની સાલમાં. સંવત ૬૪-૬૫. વૈરાગ્ય થા ન. હમ તો સબ વૈરાગ્યકે નાટક દેખતે થે. વૈરાગ્યકી ધૂન ચઢ ગઈ થી. મીરાંબાઈ કહતી હૈ ઉસે, 'હે, રાણા! મુજે તો મેરે પરમેશ્વર—ઈશ્વરકે સાથમેં પ્રેમ લગા હૈ. દૂસરા પતિ હમ નહીં કરેંગે. બીજાના મીંઢોળ હવે નહીં બાંધીએ.' સમજમેં આયા? ઐસે યહાં કહતે હૈં કિ જિસકો આત્માકા અંદર પ્રેમ લગા હૈ, ઉસકો રાગકા પ્રેમ કભી હોતા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા?

मूरखके घट दुरमति भासी.. રાગનો પ્રેમ... આહાહા! શુભરાગ હો, વ્યવહાર રત્નત્રયકા રાગ હો, ઉસ ઓરકી રૂચિ ઔર પ્રેમ હૈ, વહ મૂરખ કે ઘટમેં दुरमति भासी.. એ અજ્ઞાનીને ઘટમેં दुरमति भासी છે. આહાહા! સમજમેં આયા? पंडित हियें सुमति परगासी.. ધર્મી જીવકી દૃષ્ટિમેં સુમતિ પ્રકાશ હુઆ હૈ કિ જો સુમતિ અપને સ્વભાવકે સાથ પ્રેમ કરતી હૈ. સમજમેં આયા? ઔર રાગકા પ્રેમ જિસને નાશ કર દિયા હૈ, ઉસે સુમતિ કહનેમેં આયી હૈ. શાસ્ત્રકા જ્ઞાન વિશેષ હો—ન હો, ઉસકે સાથ સંબંધ નહીં. સમજમેં આયા? मूरखके घट दुरमति भासी.. ભગવાન આત્માકે અનંત સ્વરૂપકા પ્રેમ છોડકર મૂરખ અજ્ઞાની રાગકે પ્રેમમેં લીન હો ગયા હૈ, રાગકે પ્રેમમેં એકાકાર હો ગયા હૈ. જડી દીધી છે, પોતાની પર્યાયને રાગમાં જડી દીધી છે. સમજમેં આયા?

पंडित हियें सुमति परगासी.. સમ્યગ્દર્શન હુઆ, વહ પંડિત હૈ. સમજમેં આયા? અપના ભગવાન આનંદસ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદકા જહાં સ્વસંવેદન અનુભવ હુઆ, કહતે હૈં કિ સુમતિ.. જ્ઞાનીકે હૃદયમેં સુમતિ ભાસી. અપને આત્માકા પ્રેમ હુઆ (ઔર) સારી દુનિયાકા પ્રેમ જિસે ઊડ ગયા હૈ. સમજમેં આયા? 'ભરત' સમ્યક્દૃષ્ટિ થે. ૯૬ હજાર સ્ત્રી થી. ૯૬ હજાર. (શ્રોતા : બહોત પરદ્રવ્યકા પ્રેમ થા?) યહી કહતે હૈં કિ એક કણમાત્ર ભી પ્રેમ નહીં થા. આહાહા! વહ રાગ આતા થા તો કાલા નાગ જૈસા માલુમ પડતા થા. આહા! જૈસે રોગકો ઉપદ્રવ દેખે, ઐસે જ્ઞાનીકો રાગ આતા (હૈ ઉસે) ઉપદ્રવ દેખતે હૈં. આહાહા! પંડિતજી! ભોગ, રોગ. યે રોગ હી હૈ. યહ રાગ રોગ સમાન. ભોગ દૂસરી ચીજ હૈ. રાગ આયા ન? રોગ, કોઢ રોગ. ઐસે ધર્મીકો અપને આનંદ ઔર જ્ઞાયક સ્વભાવ પર પ્રેમ આયા, યે સુમતિ હૈ. રાગકા પ્રેમ અંતરમેંસે હટ ગયા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

दुरमति कुबिजा करम कमावै.. દુર્મતિ.. કુબજા જૈસી દુર્મતિ હૈ. ઉસમેં લિખા હૈ, દેખો. दुर्बुद्धि कुब्जा के समान है, नवीन कर्मोंका बंध करती है. આહાહા! કુમતિ– અજ્ઞાન. રાગકો હી અપના સ્વરૂપ માનકર પુણ્યભાવકે પ્રેમમેં પડા હૈ વ્યભિચારી આત્મા, આહાહા! વિભાવકે ભાવમેં એકાકાર (હોના) વહ વ્યભિચાર હૈ. સમજમેં આયા? વ્યભિચારમેં તો અકેલા કર્મકા બંધ હોતા હૈ. દર્શનમોહ આદિ કર્મકા બંધ હોતા હૈ. આહાહા! सुमति राधिका राम रमावै.. રાગકી પ્રીતિ છોડકર ભગવાન આત્મા આનંદસ્વરૂપકા પ્રેમ જિસે લગા, યે सुमति राधिका राम रमावै.. આતમરામ રમે સો આત્મા. નિજપદ રમે સો રામ કહીએ, રાગમાં રમે તે હરામ કહીએ. सुमति राधिका.., હૈ ન? કુમતિ તો દર્શનમોહ આદિકા બંધ કરાતી હૈ ઐસે કહતે હૈં, દેખો. અકેલી ચારિત્રમોહકી યહાં બાત હૈ નહીં. યહ બંધ હૈ હી નહીં. કુમતિ... આહાહા! શાસ્ત્ર પઢા, પર જિસે રાગકા રસ ઔર પ્રેમ લગા હૈ, (ઉસે) અકેલા કર્મબંધન હોતા હૈ. દર્શનમોહ આદિકા બંધન હોતા હૈ.

सुमति राधिका राम रमावै.. રાધિકાકે સમાન સુમતિ હૈ. નિજ આત્માકી ઉપાસના કરાતી હૈ, દેખો. સમ્યગ્જ્ઞાન ઔર સુબુદ્ધિ ઈસે કહે કિ અપને નિજપદમેં સેવા, ઉપાસના કરાતી હૈ ઉસકા નામ સુમતિ હૈ. સમજમેં આયા? जाने निजपर भेद. सुमति राधिका राम रमावै. આહાહા! સમ્યગ્જ્ઞાન એને કહીએ કે આત્મામાં રમતું માંડે, આતમ સાથે રમત. સમજમેં આયા? રાગની રમતું જેની છૂટી ગઈ છે. આહાહા! ઔર આત્માકે આનંદ પ્રતિ જિસકી રમણતા હૈ ઈસે સુમતિ રાધિકા કહનેમેં આતા હૈ. આહા! ભારે ઝીણું ભાઈ આ!

कुबिजा कारी कुबरी, करै जगतमें खेद.. કુબુદ્ધિ કાલી કુબડી કુબ્જાકે સમાન હૈ,

ઐસે કહતે હૈં. करै जगतमै खेद.. સંસારમાં સંતાપ ઉપજાવે. આહાહા! કુમતિ રાગકે પ્રેમવાલી બુદ્ધિ, વહ તો સંસારમેં આતાપ ને તાપ ઉપજાયે. સમજમેં આયા? સંસારની આકુળતા કુમતિ ઉપજાવે. અને સુમતિ.. अलख अराधै राधिका.. અલખ નામ વિકલ્પ ઔર બાહ્ય (ક્રિયા)સે લિખા (-જાના) ન જાયે ઐસી ચીજ ભગવાન આત્મા અલખ અરાધૈ. सुबुद्धि राधिकाके समान है, निज आत्माकी उपासना कराती है और स्व–परका भेद जानती है. (કુમતિ) કર્મ બાંધતી હૈ. जानै निजपर भेद.. સુમતિ ઉસે કહે કિ નિજ આનંદસ્વરૂપ હૈ ઐસા જાનતી હૈ ઔર રાગાદિ વિકલ્પ આદિ વિભાવ પર હૈ— ઐસા દો કા ભેદજ્ઞાન જાનતી હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

ઈતના જાના હો તો સુમતિ ઔર ઈતના ન જાના તો કુમતિ—ઐસા લિયા નહીં. યહાં તો, રાગમેં જિસકી એકતા પડી હૈ વહ અજ્ઞાની કુબ્જા સમાન હૈ, ઉસકી કુમતિ હૈ. કર્મકો બાંધતા હૈ. सुमति राधिका राम रमावै.. આતમરામ... નિજપદ રમે સો રામ કહીએ. ભગવાન આત્મા ચૈતન્યશુદ્ધ ભગવાન ઉસમેં સમ્યગ્જ્ઞાન અંતરમેં રમણતા કરાવે, ઉસકા નામ સુમતિ હૈ. નિજ આત્માકી ઉપાસના કરે, એમ લખ્યુંને ? એ સેવા. કુમતિ, પરકી સેવા કર સકતા હૂં ઐસા સંસારકા આતાપ ઉપજાતા હૈ. કૌન કરે પરકી સેવા? શરીરમાત્રકી ક્રિયા જહાં આત્માસે બહાર હૈ, કરે કૌન કિસકી સેવા? અજ્ઞાની રાગકી સેવા કરે, જ્ઞાની આત્માકી સેવા કરે, બસ ઈતની બાત હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! जानै निज पर भेद.

હવે દુર્મતિ અને કુબ્જાની સમાનતા બતાવે છે. દુર્મતિ કહો કે કુબ્જા કહો, એની ઉપમા આપી છે. બનારસીદાસને બનાયા હૈ. પહલે બનારસીદાસ વ્યભિચારી થે. બહોત વ્યભિચારી થે. માતા-પિતાકો ભી અપેક્ષા થી કિ સુધરે. અરે! પીછે ઉન્હેં ભાન હુઆ, આતમજ્ઞાન હુઆ, તો જો વ્યભિચારી પુસ્તક થે વહ સબ ગોમતીમેં ડાલ દિયે. જૂઠે થે વહ. .... સમજમેં આયા? કહતે હૈં કિ દુર્મતિ ઔર કુબ્જાકી સમાનતા બતાતે હૈં. આહાહા! પહલી જો કુમતિ થી ઉસકા ખ્યાલ હૈ ઉન્હેં. વ્યભિચાર બહોત થા. શરીરમેં રોગ હો જાય ઈતના વ્યભિચાર કરતે થે. સમજમેં આયા? પીછે આતમજ્ઞાન હુઆ (તો) સબ ડાલ દિયા ગોમતીમેં ઔર અપના સ્વરૂપકી આરાધના કી, લ્યો.

દુર્મતિ અને કુબ્જાની સમાનતા (સવૈયા એકત્રીસા)

कुटिल कूरूप अंग लगी है पराये संग,
अपुनो प्रवांन करि आपुही बिकाई है।
गहै गति अंधकीसी सकति कबंधकीसी,
बंधकौ बढ़ाउ करै धंधहीमैं धाई है।।

रांडकीसी रीत लियें मांडकीसी मतवारी,
सांड ज्यों सुछंद डोलै भांडकीसी जाई है।
घरको न जानै भेद करै पराधीन खेद,
यातैं दुरबुद्धि दासी कुबजा कहाई है।।૭૪।।

શબ્દાર્થ :–કુટિલ=કપટી. પરાયે=બીજાના. સંગ=સાથે કબંધ=એક રાક્ષસનું નામ. માંડ (મણ્ડ)=શરાબ. સુછંદ=સ્વતંત્ર. જાઈ=પેદા થઈ. યાતૈં=એથી.

અર્થ :–કુબુદ્ધિ માયાનો ઉદય રહેતાં થાય છે તેથી તે કુટિલા છે, અને કુબ્જા માયાચારિણી હતી, તેણે બીજાના પતિને વશ કરી રાખ્યો હતો. કુબુદ્ધિ જગતને અણગમતી લાગે છે તેથી કુરૂપા છે, કુબ્જા કાળી, કાંતિ–હીન જ હતી તેથી કુરૂપા હતી. કુબુદ્ધિ પરદ્રવ્યોને અપનાવે છે, કુબ્જા બીજાના પતિ સાથે સંબંધ રાખતી હતી તેથી બન્ને વ્યભિચારિણી થઈ. કુબુદ્ધિ પોતાની અશુદ્ધતાથી વિષયોને આધીન થાય છે તેથી વેચાઈ[1] ગયેલા જેવી છે, કુબ્જા પરવશ પડી હતી તેથી બીજાના હાથે વેચાઈ જ ગઈ હતી. દુર્બુદ્ધિને અથવા કુબ્જાને પોતાનું ભલુ–બુરું દેખાતું નથી તેથી બન્નેની દશા આંધળા જેવી થઈ. કુબુદ્ધિ પરપદાર્થોમાં અહંબુદ્ધિ કરવામાં સમર્થ છે, કુબ્જા પણ કૃષ્ણને કબજામાં રાખવા માટે સમર્થ હતી તેથી બન્ને કબંધ[2] સમાન બળવાન છે. બન્ને કર્મોનો બંધ વધારે છે. બન્નેની પ્રવૃત્તિ ઉપદ્રવ તરફ રહે છે. કુબુદ્ધિ પોતાના પતિ આત્મા તરફ નથી જોતી, કુબ્જા પણ પોતાના પતિ તરફ જોતી ન હતી, તેથી બન્નેની રાંડ જેવી રીત છે. બન્નેય શરાબી સમાન પાગલ થઈ રહી છે. દુર્બુદ્ધિમાં કોઈ ધાર્મિક નિયમ આદિનું બંધન નથી, કુબ્જા પણ પોતાના પતિ આદિની આજ્ઞામાં રહેતી નહોતી, તેથી બન્ને સાંઢ સમાન સ્વતંત્ર છે, બન્ને ભાંડની સંતતિ સમાન નિર્લજ્જ છે. દુર્બુદ્ધિ પોતાના આત્મક્ષેત્રરૂપ ઘરનો મર્મ જાણતી નથી, કુબ્જા પણ દુરાચારમાં રત રહેતી હતી. ઘરની દશા જોતી ન હતી. દુર્બુદ્ધિ કર્મને આધીન છે. કુબ્જા પરપતિને આધીન, તેથી બન્ને પરાધીનતાના ક્લેશમાં છે. આ રીતે દુર્બુદ્ધિને કુબ્જા [3]દાસીની ઉપમા આપી છે. ૭૪

अर्थ :–कुबुद्धि मायाके उदय रहते होती है इससे कुटिला है, और कुब्जा मायाचारिणी थी, उसने पराये पतिको वशमें कर रक्खा था। कुबुद्धि जगतको असुहावनी लगती है इससे कुरूपा है, कुब्जा काली कान्तिहीन ही थी इससे कुरूपा थी। कुबुद्धि परद्रव्योंको अपनाती है, कुब्जा परपतिसे सम्बन्ध रखती थी इससे दोनों व्यभिचारिणी हुई। कुबुद्धि अपनी अशुद्धतासे विषयोंके आधीन होती है इससे विकी हुईके समान है, कुब्जा परवशमें पड़ी हुई थी इससे दूसरेके हाथ बिकी हुई थी। दुर्बुद्धिको वा कुब्जाको अपनी भलाई-बुराई नहीं दिखती, इससे दोनोंकी दशा अंधेके समान हुई। कुबुद्धि परपदार्थोंसे अहंबुद्धि करनेमें समर्थ है, कुब्जा भी कृष्णको कब्जेमें रखनेके लिये समर्थ

थी, इससे दोनों कबंधके समान बलवान हैं। दोनों कर्मोंका बंध बढ़ाती हैं। दोनोंकी प्रवृत्ति उपद्रवकी ओर रहती है। कुबुद्धि अपने पति आत्माकी ओर नहीं देखती, कुब्जा भी अपने पतिकी ओर नहीं देखती थी, इससे दोनोंकी रांड सरीखी रीति है। दोनों ही शराबीके समान मतवाली हो रही हैं। दुर्बुद्धिमें कोई धार्मिक नियम आदिका बंधन नहीं, कुब्जा भी अपने पति आदिकी आज्ञामें नहीं रहती थी, इसलिये दोनों सांडके समान स्वतंत्र हैं। दोनों भांडकी संततिके समान निर्लज्ज हैं। दुर्बुद्धि अपने आत्मक्षेत्ररूप घरका मर्म नहीं जानती, कुब्जा भी दुराचारमें रत रहती थी, घरका हाल नहीं देखती थी दुर्बुद्धि कर्मके आधीन है, कुब्जा परपतिके आधीन, इससे दोनों पराधीनताके क्लेशमें हैं। इस प्रकार दुर्बुद्धिको कुब्जा दासीकी उपमा दी है।।७४।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કવિ હૈં ન. રાજકવિ થે. બડે કવિ થે ન? કહતે હૈં, हिंदु धर्मके देवी भागवत आदि ग्रंथोकका कथन है कि कुब्जा कंसकी दासी थी. उसका शरीर कुरुप कांतिहीन था. राजा कृष्णचंद्र अपनी स्त्री राधिकासे अलग होकर उससे फँस गये थे, राधिकाके बहुत प्रयत्न करने सन्मार्ग पर आये. सो यहां पर दृष्टांतमात्र ग्रहण किया है. ઉસકા દૃષ્ટાંત માત્ર હૈ. कुटिल कुरुप.. કપટી. દુર્મતિ હૈ વહ કપટી હૈ, માયાવી હૈ ઔર કુરૂપ હૈ. ઉસકા રૂપ કુરૂપ હૈ. कुबुद्धि मायाका उदय रहते होती है इससे कुटिला है. માયાજાળ કપટ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિકાર-વાસના ઉસમેં લિપટ ગયા હૈ. સમજમેં આયા? કુબ્જા માયાચારિણી થી. દેખાવ કાંઈ અંદર હોય, બહાર બોલે કંઈ. ઐસી દુર્મતિ કુબ્જા સમાન હૈ. યે દુર્મતિ માને કુછ, કહે કુછ, દુનિયાકો કુછ બતાયે, ઐસી કુબુદ્ધિ હૈ ઉસકી.

पराये संग.. कुटिल कुरुप अंग लगी है पराये संग.. એક-એક લીટીમેં ભી કવિત્વ હૈ. अपुनौ प्रवांन करि आपही बिकाई है। व्यभिचारीणी स्त्री अपने मुखसे अपने शरीरका मोल करती है. નીચે હૈ નોટ. अर्थात् अपना अमूल्य शील बेच देती है. અમૂલ્ય શીલ બ્રહ્મચર્ય... કુમતિ કુબ્જા જૈસી, અપને શીલકી કિંમત કરકે, કિંમત (ખુદ કરકે) અપના વ્યભિચાર સેવતી હૈ. સમજમેં આયા? अपना अमूल्य शील बेच देती है. यह बात ध्यानमें रखके कविने कहा कि अपुनौ प्रवांन करि आपुही बिकाई है. અપના શીલકા પ્રમાણ છોડ દિયા ઔર કિંમત(પૈસે)મેં બેચ દિયા બ્રહ્મચર્યકો. આહાહા! સમજમેં આયા ? યે દુર્બુદ્ધિકી ઉપમા હૈ.

अपुनौ प्रवांन करि आपुही बिकाई है. અપના બ્રહ્મચર્યકા પ્રમાણ છોડ દિયા ઔર અપના બ્રહ્મચર્ય કિંમત (લેકર) બેચ દિયા. છોડ દિયા (બ્રહ્મચર્ય). આહાહા! ઐસી કુમતિ અપને આનંદકે બ્રહ્મચર્યકી એકતા છોડકર રાગ જો વ્યભિચાર હૈ ઉસમેં કુમતિ લગી હૈ.

અપની કિંમત છોડ દી ઔર રાગમેં અપની કિંમત માન લી. આહાહા! રાગ કહો કે પુણ્ય કહો, મૂળ તો અહીં પુણ્યની વાત છે. પુણ્ય યે જડ હૈ, વિષ હૈ. રાગનો ખુલાસો કરે ત્યારે રાગ સમજમાં આવેને. રાગ ક્યા? દયા-દાન વ્રત-ભક્તિ-પૂજા એના ભાવ વો રાગ. રાગમેં પ્રેમ યે વ્યભિચાર હૈ. (શ્રોતા : નહીં કરે?) હોતા હૈ, (ફિર) ક્યા પ્રશ્ન હૈ? હો, ઉસમેં એકાગ્રતા નહીં, ઉસકા આદર નહીં.

વ્યભિચાર કહા થા ન? નિર્જરા અધિકારમેં આયા થા. નિર્જરા અધિકાર, ગાથા ૨૦૩. રાગ વ્યભિચાર હૈ, પુણ્ય વ્યભિચાર હૈ. બતાયા થા ૨૦૩ ગાથામેં. ૨૦૩. આહીં તો જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ (ભાવ) વ્યભિચાર છે. આહાહા! ૨૦૩ હૈ, દેખો. 'ખરેખર ભગવાન આત્મામાં... ઐસા પાઠ હૈ સંસ્કૃત. 'इह खलु भगवत्यात्मनि बहूनां द्रव्यभावानां मध्ये' 'ખરેખર આ ભગવાન આત્મામાં બહુ દ્રવ્ય-ભવિત પ્રત્યે—શરીરાદિ દ્રવ્ય ઔર વિકલ્પાદિ ભાવ, જે અતત્ સ્વભાવે અનુભવાતા..' પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ અતત્ સ્વભાવ હૈ, અનિયત અવસ્થા હૈ. ૨૦૩, નિર્જરા અધિકાર. ઉસકી ટીકા. અનિયત સ્વભાવવાલા હૈ, અનેક હૈં, પુણ્ય-પાપ ક્ષણિક હૈં ઔર વ્યભિચારી હૈ. 'અતત્ સ્વભાવે અનુભવાતા અનિયત અવસ્થાવાળા, અનેક, ક્ષણિક ઔર વ્યભિચારી (ભાવો છે).' આહાહા! પુણ્યકા ભાવ ભી વ્યભિચાર હૈ. અપના સ્વભાવકે સાથ પુણ્યકો લગાના યે બડા વ્યભિચાર મિથ્યાત્વકા હૈ. ગજબ બાત હૈ! લોગોંને સુની નહીં બાત.

ભાઈ! તું ભગવાન હૈ પ્રભુ! તેરેમેં વિકલ્પ નહીં શોભતે. યે વિકલ્પસે તેરી શોભા નહીં. વિકલ્પસે શોભા માનતા હૈ વહ વ્યભિચારી જીવ હૈ. આહાહા! પોપટભાઈ! બહુ કામ ભારે! પૈસા હોય ને છોકરાવ છ જણા—સાત જણા, આઠ જણા બધા બેઠા હોય ને વાતું ચાલતી હોય ને એમાં બે-પાંચ લાખની પેદાશ થાતી હોય. મીઠાશ! મીઠાશ! ઝેરની મીઠાશ છે. એ ભીખાભાઈ! બંગડીના વેપારમાં અહિંયા દુકાને બેસે. હીરાભાઈ કહે, ભાઈ! કાંઈ જરૂર નથી. પણ માળું અમથું ઘરે...... બે કલાક તો આવું જોવા. વખત જાય નહીં. મજા આવે બે ઘડી થોડી. આ ત્રીસ રૂપિયાનો પગાર હતો ને આની પાસે કેટલાં હજારોની પેદાશ બાર મહિને. કેટલા હજારો... ધૂળેય નહીં, સૂન ન!

યહાં તો કહતે હૈં, યે પરિણામકો વ્યભિચાર કહતે હૈં ભગવાન. દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજાકા પરિણામ ઉસે અપના માનના વહ વ્યભિચાર સેવન કરતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. .... હવે તો ક્યાં ગુપ્ત રહ્યું, અબ તો બહોત ચલા હૈ. હવે તો પ્રગટ થઈ ગયું. મણિભાઈ કહે, ગામે ગામ થઈ ગયું છે હવે તો. બાત ભી કરતે હૈં ઔર લોગ નિંદા ભી કરતે હૈં. દેખો, પુણ્યકો વિષ્ટા કહતે હૈં. અરે! વિષ્ટા ક્યા? ઝેર કહતે હૈં. માળા વિષ્ટા તો

ભૂંડેય ખાય. મરી જઈશ, પુણ્ય મારૂં માનીશ તો મરી જઈશ. સમ્યગ્દર્શનકા જીવનકા નાશ કર દિયા. સમજમેં આયા? અહીં તો રણે ચડ્યા રજપૂત છૂપે નહીં... વસ્તુ ઐસી હૈ. કે.. કે.. વાણિયા જેવું કરે, એ વાત છે આમાં?

ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદકા ધામ પ્રભુ! આહાહા! ઉસકા પ્રેમ નામ એકાગ્રતા છોડકર રાગકી એકાગ્રતા પ્રેમસે કરતે હૈં ઔર મજા માનતે હૈં, મિથ્યાત્વકા વ્યભિચાર સેવતે હૈં. અપને નિજ સ્વભાવકે સાથ વિભાવ દૂસરી ચીજ હૈ. દો કા એકત્વ માના મૈથુન હૈ, મિથ્યાત્વ હૈ. સમજમેં આયા? એ હિંમતભાઈ! આવી વાત છે. ગુપ્ત-ગુપ્ત કાંઈ પડદા રાખ્યા નથી. માર્ગ ઐસા હૈ તીન કાલ તીન લોકમેં. આહાહા! ..... આ જવાના છે ને. પણ અહીં તો આ વાત છે. આ વાત આપણે કહી હતીને? 'યોગસારપ્રાભૃત' હૈ. પાંચમા અધ્યાયની ૧૯મી ગાથા છે. પાંચમા અધ્યાયની ઓગણીસમી ગાથા છે. આત્મા ભી અપની નિર્મલ પર્યાયકા દાતા નહીં. દિગંબર સંતોની વાતું સાંભળવી કઠણ છે. નાગા બાદશાહથી આઘા. નાગા હૈ ન? મુનિ નગ્ન બાદશાહથી આઘા. બાદશાહકી પરવાહ નહીં. માર્ગ યે હૈ. પાંચમા અધ્યાય હૈ. ૧૯ ગાથા હૈ, લ્યો.

ज्ञानदृष्टि—चरित्राणी　हियन्ते　नाक्षगौचरैः।
क्रियन्ते　न　च　गुर्वाद्यैः　सेव्यमानैरनारतम्॥१८॥

उत्पद्यन्ते　विनश्यन्ति　जीवस्य　परिणामिनः।
ततः　स्वयं　स　दाता　न　परतो　न　कदाचन॥१९॥

આહાહા! 'અમિતગતિ આચાર્ય' ઉનકા 'યોગસાર પ્રાભૃત' ગ્રંથ હૈ. વ્યાખ્યાન સબ હો ગયે હૈં. એક એક કડી વાંચીને. દેખો, 'જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રકા ન તો ઇંદ્રિયોકે વિષયોંસે હરન હોતા હૈ, ન તો ગુરૂઓંકી નિરંતર સેવાસે ઉનકી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ.' મૂળચંદભાઈ! સાધુ કહતે હૈં, હમારી સેવાસે તુમ્હેં જ્ઞાનકી ઉત્પત્તિ નહીં હોતી, એમ કહે છે. આહાહા! 'ઔર ઈસ જીવકે પરિણમનશીલ હોનેસે પ્રતિસમય ઉસકે ગુણોંકી પર્યાય પલટતી હૈ. મતિજ્ઞાન આદિકા ઉત્પત્તિ-વિનાશ હોતા રહતા હૈ. ઈસલિયે મતિજ્ઞાન આદિકા ઉત્પાદ-વિનાશ ન તો સ્વયં જીવ હી કર સકતા હૈ.' આહાહા! પરિણમન પર્યાય હૈ, ઈસમેં જીવદ્રવ્ય ધ્રુવ ક્યા કરે? આહાહા! પાંચમા અધ્યાય ૧૯ ગાથા.

સુબહમેં કહા થા. છાપામાં આ ગયા હૈ, આત્મધર્મમેં આ ગયા હૈ. બહોત વર્ષ પહલેસે યહ બાત (કહતે) હૈ. સમજમેં આયા? ક્યા વિષય હૈ, દેખો. 'स्वयं स दाता न परतो न कदाचन' આત્મા નિર્મલ પર્યાયકા દાતા નહીં. ઔર 'ન કદાચિત્ પરતઃ' પરસે

ઉત્પન્ન હોતા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? યહ તો પૂરે સ્વતંત્ર સત્‌કા ઢંઢેરા હૈ. ઓગણીસ ને વીસ હોં. ગાથા ૧૯મેં હૈ. માનતે હૈં કિ ઇંદ્રિયોકે વિષયોંસે પર જાને (ઔર) ઉસમેં જ્ઞાન હુઆ ...... યહ ભ્રમ હૈ. ક્યોંકિ આત્મા પરિણામશીલ હૈ. ઇસલિયે ઉસકે ગુણોંકા સ્વયં પરિણમન હુઆ કરતા હૈ. સ્વયં પરિણમન પર્યાય હુઆ કરતી હૈ. કભી જ્ઞાન મતિજ્ઞાનરૂપ પરિણમિત હો જાતા હૈ, કભી શ્રુતજ્ઞાનરૂપ. ઐસા નહીં કિ ગુણ તો થે નહીં ઔર ઉત્પન્ન હો જાય. અપની ગુણકી પરિણતિ પર્યાય જો હૈ, યે પરિણતિ પરિણતિસે ઉત્પન્ન હોતી હૈ. ધર્મકી પરિણતિ પરસે નહીં, આત્માસે નહીં. સમજમેં આયા? સ્વયંનો દાતા. ગજબ બાત હૈ!

એક સમયકા ઉત્પાદ હૈ. ઉત્પાદકો ધ્રુવકા ઔર વ્યયકા ભી આશ્રય નહીં. વહ આતા હૈ 'પ્રવચનસાર'મેં ૧૦૧ ગાથા. ૧૦૧. ઉત્પાદકો ધ્રુવકા અવલંબન નહીં. અપનેસે અપના અવલંબન ઉત્પાદકો અપનેસે હૈ. આહાહા! શેઠી! ક્યા વાસ્તવિક તત્ત્વ હૈ ઉસકી ખબર નહીં ઔર ધર્મ હો જાય. કહાંસે ધર્મ હોતા હૈ, બાહરસે ધર્મ હોતા હૈ કોઈ? (શ્રોતા : હમેં તો ધર્મ કરના હૈ, સત્ય જાનનેકી ક્યા જરૂરત હૈ?) કરનેવાલા કૈસા હૈ ઔર કરતે હૈં વહ ક્યા હોતા હૈ? ઇસકી ખબર બિના કૈસે ધર્મ હોગા ? કરનેવાલા કૌન હૈ, પર્યાયમેં કૈસે હોતા હૈ ઉસકી ખબર નહીં ઔર ધર્મ હોતા હૈ ઉસસે ? લિખા હૈ ભાઈ! ....ગયે થે સોનગઢવ્યારા. કલ્યાણ કરનેવાલા આત્મા ઔર કલ્યાણ કરનેવાલા કૌન હૈ, ઉસકો જાને બિના કલ્યાણ હોતા હૈ ? જૂઠ હૈ. મંગળભાઈ છે? નહીં સોનગઢવ્યારા ? .... એ જેન્તીભાઈને ત્યાં. કલ્યાણ કરનેવાલા આત્મા ઉસે જાને નહીં (ઔર) કલ્યાણ હોગા, તીન કાલમેં નહીં હોતા.

યહાં કહતે હૈ, દેખો. अपुनौ प्रवांन करि आपुही बिकाई है.. આહાહા! શીલ છોડનેવાલે અપની કિંમત કરાતે હૈં કિ હમારી કિંમત તો ઇતની હૈ. વ્યભિચાર. આહાહા! ભગવાન અમૂલો ચૈતન્યરતન. અમૂલ્ય હીરા ઉસકી તો કિંમત નહીં ઔર વ્યભિચારકી કિંમત કરકે અપની કિંમત કર દેતે હૈં. આહાહા! પાગલ હૈ. રાગકી કણિકા... શુભરાગકે તીન ભેદ હૈં. ક્રિયારૂપ રાગ—દયા-દાન-વ્રત-પૂજા રૂપી રાગ, એક ભક્તિરૂપ રાગ ઔર એક ગુણ-ગુણીકા ભેદરૂપ રાગ. શુભ ઉપયોગકે તીન ભેદ હૈં. સમજમેં આયા? ભગવાનની ભક્તિરૂપ ભાવ વહ રાગ યા ક્રિયા દયા, દાન, વ્રત, પૂજા આદિ વહ રાગ, યા ગુણ-ગુણીકા ભેદ.... યહ ગુણી હૈ ઔર ઉસમેં ગુણ હૈ—ઐસા ગુણકા આધાર ગુણી હૈ. ઐસા ભેદ ભી શુભઉપયોગ રાગ હૈ. યે રાગ અપના હૈ ઔર અપનેકો લાભ કરેગા.... કહતે હૈં કિ પહલે શુભરાગ હોતા હૈ ન? આતા હૈ ન? પહલે સમ્યગ્દર્શન પાતે હૈં તો ઉસકે પૂર્વ ક્યા અશુભરાગ થા? શુભરાગ થા. શુભરાગ થા, પર શુભરાગસે ક્યા હુઆ હૈ? સમજમેં

આયા?

યે કહતે હૈં. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'મેં ભી લિયા હૈ. શુદ્ધ ઉપયોગ હોને પહલે શુભ તો હોતા હૈ. હોતા હૈ તો ક્યા હૈ, ઉસસે હોતા હૈ શુદ્ધ ઉપયોગ? ઉસસે હો તો અશુભસે શુભ હોતા હૈ, યે કહો. શુભભાવ હુએ પહલા અશુભ થા. શુભભાવ હુએ પહલે અશુભ થા, તો અશુભ કારણ ઔર શુભ કાર્ય ઉસકા. અશુભસે પુણ્ય હુઆ? જૈસે શુભકો છોડકર શુદ્ધ હુઆ, તો અશુભકો છોડકર શુભ હુઆ. તો અશુભકે કારણસે શુભ હુઆ હૈ? યે તો છોડનેસે હુઆ. સમજમેં આયા? યે બાત લી હૈ 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'મેં. શુભભાવ થા ન આખિરમેં? હો તો ક્યા હૈ? ન્યાયયુક્ત કહતે હૈં. આહાહા!

અરે! કુમતિકો તો રાગકા રસ પડા હૈ, યે કહતે હૈં. સમજે? गहै गति अंधकीसी, દેખો. અંધેકી તરહ કુમતિ કામ કરતી હૈ, કહતે હૈં. હૈ ન? कुबुद्धि अपनी अशुद्धतासे विषयोंके आधीन होती है इससे बिकी हुई के समान है, कुब्जा परवशमें पडी हुई थी इससे दुसरेके हाथ बिकी हुई ही थी. दुर्बुद्धिको वा कुब्जाको अपनी भलाई–बुराई नहीं दिखती. गहै गति अंधकीसी, યે કહતે હૈં. ભાન ન મિલે સત્ય ક્યા, અસત્ય ક્યા? રાગમેં અંધ હો ગયા હૈ. આહાહા!

गहै गति अंधकीसी सकति कबंधकीसी. કબંધ આતા હૈ ન? રાક્ષસકી બાત આતી હૈ ન હિન્દુ ધર્મશાસ્ત્રમાં? રાક્ષસ. માથું કાપી નાખ્યું હતું. અકેલા દેહ રહા થા. મસ્તક બિનાકા દેહ. ઐસે કુમતિમેં, સ્વામી અનંત આનંદમય પતિ ઉસકી તો ખબર નહીં. મૈં પૂર્ણાનંદ નાથ યે મેરા જ્ઞાયક હૈ ઉસકી ખબર નહીં ઔર રાગકી ક્રિયામેં અપના ધર્મ માનતી હૈ. આહાહા! કુબુદ્ધિ હૈ. સમજમેં આયા? આયા ન ઉસમેં? ભલાઈ-બુરાઈ નહીં દિખતી, વહ આયા. गहै गति अंधकीसी, ઐસા આયા ન? આંધળાની પેઠે ભલાઈ-બુરાઈની વાત કુમતિને ખબર નથી. सकति कबंधकीसी.. दोनोंकी दशा अंधेके समान हुई. એ કુબ્જા ને આ કુમતિ. कुबुद्धि परपदार्थोंसे अहंबुद्धि करनेमें समर्थ है, कुब्जा भी कृष्णको कब्जेमें रखनेके लिये समर्थ थी. શક્તિ તો કબંધ જૈસી હૈ. માથા વિનાનો દેહ. યે કબંધ રાક્ષસકી બાત આતી હૈ. ઐસે અપના આત્મા આનંદકંદ નાથ.... અકેલી પરિણતિમેં કુબુદ્ધિ અપના ધર્મ વિકારમેં માનતી હૈ.

बंधकौ बढ़ाउ करै धंधहीमैं धाई है.. કુમતિ તો બંધકા હી બઢાવ કરતી હૈ. રાગ ઔર પુન્યકી પરિણતિ હમારી હૈ, ઉસસે હમેં લાભ હોગા, વહ બંધકો બઢાવ કરતી હૈ. મિથ્યાત્વ આદિકા બઢાવ કરતી હૈ. धंधहीमैं धाई है, લ્યો. दोनों कर्मोका बंध बढाती है. दोनोंकी प्रवृत्ति उपद्रवकी और रहती है. લ્યો. ધંધ-ઉપદ્રવ. રાગ-દ્વેષ ઉપદ્રવ હૈ. કુમતિકી

વૃત્તિ વહાં રૂક ગઈ હૈ. દોનોંકી રાંડકીસી રીતી હૈ. માથે ધણી નહીં. रांडकीसी रीत લિયે. રાંડને માથે ધણી ન હોય. એમ આ રાંડે રાંડ કુમતિ છે. માથે કોઈ ધણી નહીં કે આત્મા ક્યા ચીજ હૈ. સમજમેં આયા? कुबुद्धि अपने पति आत्माकी ओर नहीं देखती, कुब्जा भी अपने पतिकी ओर नहीं देखती थी. इससे दोनोंकी रांड सरीखी रीति है. બનારસીદાસ. दोनों ही शराबी के समान मतवाली हो रही है. વહ લિયા, मांडकीसी मतवारी. માંડ આયા ન, શરાબ. દારૂ-દારૂ. દારૂ પીયે. જૈસે નશા કરે ઔર પાગલ હો જાતા હૈ. ઐસે કુમતિ રાગમેં અપનેકો માનકર લાભ માનનેવાલી પાગલ હો ગઈ હૈ. દારૂ પિયા હૈ મિથ્યાત્વકા.

मांडकीसी मतवाली ये सांढ ज्यौं सुछंद डोलै. સાંઢ-સાંઢ. એ બળદ હોય ને સાંઢ સ્વચ્છંદ ડોલે. રતલામમેં એક સાંઢ થા. વ્યાખ્યાન ચલતા થા ન (તબ) સાંઢ આતા. રતલામમેં ગયે થે ન દો દિન. બહોત આદમી થે. મુખ્ય આદમીકા પ્રેમ બહોત થા. બહોત આદમી. પૂનમચંદ થા. સમજમેં આયા? બરાબર વ્યાખ્યાન ચાલે ને સાંઢ આવે અંદર અને બજારમાં ગાદી ઉપર બેસે. દુકાનમાં ચઢીને બેસી જાય. પછી ઊઠે. હમને દેખા. વ્યાખ્યાન ચલે તબ આયે અંદર. આમ લોકોમાં ખળભળાટ થઈ જાય. પણ મારે નહીં કોઈને. ખળભળાટ થઈ જાય. મોટો સાંઢ હતો. ઐસે કહતે હૈં, सांढ ज्यौं कुछंद डोलै. કુમતિ સાંઢની જેમ કુછંદે ડોલે છે.

भांडकीसी जाई है. ભાંડની પુત્રી છે. યે ભાંડ હોતા હૈ ન? બહુરૂપિયા. બહુરૂપિયા નહીં હોતા? બહુરૂપિયા. વેશ ગોરાકા કરે, મધ્યમકા કરે, રાંકકા કરે. ભાંડ-ભાંડની પુત્રી છે, કહે છે, કુમતિ. જુદા જુદા વેષ ધારણ કરે. ઘડીકમાં રાગ ને ઘડીકમાં દ્વેષ ને ઘડીકમાં વિષયવાસનાનો પ્રેમ. સમજમેં આયા? કુમતિ ભાંડ જૈસી હૈ, કહતે હૈં. ભાંડની દીકરી જેવી છે. घरको न जानै भेद. કુમતિ નિજ ઘરકે ભેદકો જાને નહીં. ક્યા ચીજ હૈ મેરે ઘરમેં (ઉસકી) કુમતિકો ખબર નહીં. घरको न जाने भेद करै पराधीन खेद. કુમતિ રાગ ઔર પુણ્યકે પરાધીન હોકર ખેદ કરતી હૈ. याते दुरबुद्धि दासी कुबजा कहाई है, લ્યો. માટે દુર્બુદ્ધિને કુબ્જાની ઉપમા દે છે. યે દુર્બુદ્ધિ સમજકર છોડના, ઈસલિયે કહતે હૈં.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૩૬, શ્રાવણ વદ ૧૧, સોમવાર તા. ૧૬-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિદ્વાર પદ ૭૫ થી ૮૧ ઉપર પ્રવચન

૭૫મું પદ છે. सुबुद्धिसे राधिकाकी तुलना. કુબુદ્ધિસે કુબ્જાકી તુલના, ઐસા કહા ન? સમ્યગ્જ્ઞાન સુબુદ્ધિ. યહાં જ્ઞાનકી પ્રધાનતાસે કથન હૈ. સુબદ્ધિસે રાધિકાકી તુલના. ૭૫. બસ, બસ, હવે ભાઈ આમ ધ્યાન રાખો. બહુ બોલ-બોલ ન કરાય. ૭૫.

સુબુદ્ધિ સાથે રાધિકાની તુલના (સવૈયા એકત્રીસા)

रूपकी रसीली भ्रम कुलफकी कीली सील,
सुधाके समुद्र झीली सीली सुखदाई है।
प्राची ग्यानभानकी, अजाची है निदानकी,
सुराची निरवाची ठौर साची ठकुराई है॥
धामकी खबरदारि रामकी रमनहारि,
राधा रस-पंथनिकै ग्रंथनिमैं गाई है।
संतनकी मानी निरबानी नूरकी निसानी,
यातैं सदबुद्धि रानी राधिका कहाई है॥७५॥

શબ્દાર્થ :—કુલફ=તાળું. કીલી=ચાવી. ઝીલી=સ્નાન કરેલી. સીલી=ભીંજાયેલી. પ્રાચી=પૂર્વદિશા. અજાચી=ન માગનારી. નિદાન=આગામી વિષયોની અભિલાષા. નિરવાચી (નિરવાચ્ય)=વચન અગોચર. ઠકુરાઇ=સ્વામીપણું. ધામ=ઘર. રમનહારિ=મોજ કરનારી. રસ–પંથનિકે ગ્રંથનિમૈં=રસ–માર્ગના શાસ્ત્રોમાં, નિરબાની=ગંભીર. નૂરકી નિસાની=સૌંદર્યનું ચિહ્ન

અર્થ :—સુબુદ્ધિ આત્મસ્વરૂપમાં સરસ છે, રાધિકા પણ રૂપવતી છે. સુબુદ્ધિ અજ્ઞાનનું તાળું ખોલવાની ચાવી છે, રાધિકા પણ પોતાના પતિને શુભ સંમતિ આપે છે. સુબુદ્ધિ અને રાધિકા બન્ને શીલરૂપી સુધાના સમુદ્રમાં સ્નાન કરેલી છે, બન્ને શાંતસ્વભાવવાળી સુખ આપનારી છે. જ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો ઉદય કરવામાં બન્ને પૂર્વ દિશા સમાન છે. સુબુદ્ધિ આગામી વિષયભોગોની વાંછા રહિત છે. રાધિકા પણ આગામી ભોગોની યાચના કરતી નથી. સુબુદ્ધિ આત્મસ્વરૂપમાં સારી રીતે રાચે છે, રાધિકા પણ પતિ–પ્રેમમાં લાગે છે. સુબુદ્ધિ અને રાધિકા રાણી બન્નેના સ્થાનનો મહિમા વચન–અગોચર અર્થાત્ મહાન છે, સુબુદ્ધિનું આત્મા ઉપર સાચું સ્વામિત્વ છે, રાધિકાની પણ પોતાના ઘર ઉપર માલિકી છે. સુબુદ્ધિ પોતાના ઘર અર્થાત્ આત્માની સાવધાની રાખે છે રાધિકા પણ ઘરની દેખરેખ રાખે છે. સુબુદ્ધિ પોતાના

આત્મરામમાં રમણ કરે છે, રાધિકા પોતાના પતિ કૃષ્ણની સાથે રમણ કરે છે, સુબુદ્ધિનો મહિમા અધ્યાત્મરસના ગ્રંથોમાં વખાણવામાં આવ્યો છે અને રાધિકાનો મહિમા શ્રૃંગારરસ આદિ ગ્રન્થોમાં કહેવામાં આવ્યો છે. સુબુદ્ધિ સાધુજનો દ્વારા આદરણીય છે, રાધિકા જ્ઞાનીઓ દ્વારા માન્ય છે. સુબુદ્ધિ અને રાધિકા બન્ને ક્ષોભરહિત અર્થાત્ ગંભીર છે. સુબુદ્ધિ શોભાસંપન્ન છે. રાધિકા પણ કાન્તિવાન છે. આ રીતે સુબુદ્ધિને રાધિકાની ઉપમા આપવામાં આવી છે. ૭૫.

अर्थ :–सुबुद्धि आत्मस्वरूपमें सरस है, राधिकी भी रूपवती है। सुबुद्धि अज्ञानका ताला खोलनेकी चाबी है, राधिका भी अपने पतिको शुभ सम्मति देती है। सुबुद्धि और राधिका दोनों शीलरूपी सुधाके समुद्रमें स्नान की हुई हैं, दोनों शांतस्वभावी सुखदायक हैं। ज्ञानरूपी सूर्यका उदय करनेमें दोनों पूर्व दिशाके समान हैं। सुबुद्धि आगामी विषय-भोगोंकी वांछासे रहित है, राधिका भी आगामी भोगोंकी याचना नहीं करती। सुबुद्धि आत्मस्वरूपमें भले प्रकार राचती है, राधिका भी पतिप्रेममें पगती है। सुबुद्धि और राधिका दोनोंके स्थानकी महिमा वचन-अगोचर अर्थात् महान है। सुबुद्धिका आत्मा पर सच्चा स्वामित्व है, राधिकाकी भी घर पर मालिकी है। सुबुद्धि अपने घर अर्थात् आत्माकी सावधानी रखती है, राधिका भी घरकी निगरानी रखती है। सुबुद्धि अपने आत्मराममें रमण करती है, राधिका अपने पति कृष्णके साथ रमण करती है। सुबुद्धिकी महिमा अध्यात्मरसके ग्रंथोंमें बखानी गई है, और राधिकाकी महिमा श्रृंगाररस आदिके ग्रंथोंमें कही गई है। सुबुद्धि साधुजनों द्वारा आदरणीय है, राधिका ज्ञानियों द्वारा माननीय है। सुबुद्धि और राधिका दोनों क्षोभरहित अर्थात् गंभीर हैं। सुबुद्धि शोभासे सम्पन्न है, राधिका भी कान्तिवान है। इस प्रकार सुबुद्धिको राधिका रानीकी उपमा दी गई है।।७५।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સુબુદ્ધિની ઉપમા રાધિકાને આપી. रूपकी रसीली.. પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં સુબુદ્ધિ રસ રાખવાવાળી છે. દેખો. સમ્યગ્જ્ઞાન એને કહીએ કે પોતાના સ્વરૂપનો એને રસ હોય. રાગનો રસ સુબુદ્ધિને હોય નહીં. એને સુબુદ્ધિ કહીએ સાચી. સમ્યગ્જ્ઞાન–સુબુદ્ધિ, જેને રાધિકાની ઉપમા આપી છે. એ સુબુદ્ધિ રસીલી भ्रम कुलफकी.. તાળાં ખોલવાની ચાવી છે. છે ને ? કુલફ નામ તાળું. તાળું.. તાળું આ. એની कीली નામ ચાવી છે. આહા ! સમ્યગ્જ્ઞાન એ રાગની એકતાને તોડે છે. એ નિધાનને ખોલવાની કૂંચી છે. આહા ! સમજાય છે કાંઈ ? રાગ, વિકલ્પ અને સ્વભાવ ભિન્ન છે. આ વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગનો બહુ વાંધો આવ્યો છે મોટો. તકરાર. જૈન સંસ્કૃતિ છાપું છપાણું છેને હમણાં. (શ્રોતા : આવ્યું છે મારા ઉપર). એ બધું આવ્યું છે આહીંનું. તમારા વિરુદ્ધનું એમાં લખ્યું છે. જૈન સંસ્કૃતિ છાપું છે ભાઈ!

(શ્રોતા : ભાઈ ઉપર આવ્યું છે) હાં. એમાં લખાણ જ આહીંનું છે. નિમિત્ત અને ઉપાદાન ને નિયત, ક્રમબદ્ધ ને... (શ્રોતા : એમાં એને મજા આવે.) ના, આ તો કહ્યું હતું ને... એના માટે બનાવ્યું હતું. એમ કે ખુલાસો આપવા.

મોક્ષમાર્ગ બે છે એમ. સાચા બેય માર્ગ છે એમ કહે છે. કહો. (શ્રોતા : એ તો મોટા પંડિત છે ને). હવે આ પોતે 'ટોડરમલજી' લખે છે કે મોક્ષમાર્ગ બે નથી, એનું કથન બે પ્રકારે છે. નિમિત્તનું સહચરપણું દેખીને એને વ્યવહારે મોક્ષમાર્ગ એમ આરોપ (કર્યો છે.) છે બંધમાર્ગ. (શ્રોતા : હવે ભગવાન બંધમાર્ગને કાંઈ મોક્ષમાર્ગ કહે ?) કહેને, ઉપચાર વ્યવહારથી કહે. ન કહે શું ? શેઠ ! આ મોટા પાયે તકરારી આવ્યું છે આ છાપું મોટું. જૈન સંસ્કૃતિ. (શ્રોતા : અજૈન સંસ્કૃતિ). હા. અરે ભગવાન! બે મોક્ષમાર્ગ ન માને તો એ અજ્ઞાની છે. આહીં તો કહે, બે મોક્ષમાર્ગ માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એમ લખે છે ભાઈ ટોડરમલજી. બે માર્ગ છે જ નહીં. પણ નિમિત્તને સહચર ઉપચાર દેખીને એને વ્યવહારે કહેવામાં આવે છે. (શ્રોતા : વ્યવહાર.....) આહાહા ! છે જ નહીં. અને બેય ઉપાદેય છે એમ માનો. સાચા બેય માર્ગ છે. કહો, હવે આમાં લખ્યું 'છઢાળા'માં. નિશ્ચય.. સત્યાર્થ તે નિશ્ચય. આવે છે કે કે નહીં ? સત્યાર્થ તે નિશ્ચય. સાચો તે નિશ્ચય.

તો એ કારણ માટે કહે કે પહેલો (વ્યવહાર) કારણ અને પછી આવે નિશ્ચય. એ તો આરોપથી કથન છે. કારણ-ફારણ કેવા ? એકડા ઊંધા ઉઠાવ્યા. બીજો પહેલો વ્યવહાર અને પછી નિશ્ચય. એ જૂઠું છે. એક સાથે નિશ્ચય-વ્યવહાર (હોય). કહો, હવે આહીં તો કહે, ભાઈ ! જ્યારે નિશ્ચય અંતર ભાન થાય ત્યારે રાગ હોય તેને સાથેનો ગણીને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. શ્વેતાંબરને અને (દિગંબર) શૈલીને તો મોટો ફેર છે. ૪૧૩ ગાથામાં છે 'સમયસાર'માં. વ્યવહાર કેવો આંધળાને ? નિશ્ચય વિના વ્યવહાર તો અનાદિરૂઢ ભાવ છે. એ તો અનાદિનો છે. અનાદિરૂઢ, વ્યવહારમૂઢ અને નિશ્ચય અનારૂઢ. ત્રણ શબ્દ છે. રાગની એકતાબુદ્ધિ (કે) એ મને મદદ કરશે, મૂઢ છે. (શ્રોતા : લખાણ એવું છે કે એના કોઈ વાંચનાર સમજી શકે નહીં.) હા. લાંબું લાંબું કરીને... એને લાંબાની ટેવ છેને ઓલાને. .....વાળાને. એ તો બહુ લાંબાની ટેવ. બહુ પાનાં ફેરવે ઘણા.

એક નિમિત્તનું છે. કાંઈ બધા શબ્દો છે તમારા વિજ્ઞાનના આ બધા. ફલાણુમાં આમ થાય ને ફલાણુમાં આમ થાય. (શ્રોતા : જ્ઞાન-જ્ઞેયમાંથી લીધા છે.) હા. લીધું છે ક્યાંકથી. ના, એણે તો લીધું છે. ... આ તો ઓલા નિમિત્તવાળાએ. આહા ! વર્ધમાન સરકાર ને કાંઈ છે ને. છેને નામ બધાં એવા. ફલાણું આ ને એ બધાં નામ આપ્યા છે. એ દૂર રહીને પણ ત્યાં પ્રેરે ને કાર્ય કરે. (શ્રોતા : એ ઓલી ડૉક્ટર....) એવું બધું અંદર....

એને તો આહીં નિમિત્તનો વાંધો ઉઠ્યો હતોને. એનું છે ઓલું. ઠીક પણ હવે એટલું વાત તો છંછેડે છે. વાત તો ચર્ચાશે (કે) આ શું કહે છે. એમાં વાંધો શું છે?

रुपकी रसीली.. સુબુદ્ધિ તો સ્વ સ્વરૂપની રુચિ કરે એ સુબુદ્ધિ. રાગની રુચિ કરે એ તો કુબુદ્ધિ છે. આહાહા ! રાગની રુચિ તો અનાદિ કાળની છે. એમાં નવીન શું? સમજમેં આયા? સમજાય છે? रसीली भ्रम कुलफकी कीली.. ભ્રમણારૂપી જે તાળાં એને ખોલવાની કૂંચી છે. આહાહા ! ભગવાન નિધાન અનંત આનંદનો રસ પ્રભુ અને રાગની એકતા—એને ખોલવાની કૂંચી સમ્યગ્જ્ઞાન છે. રાગ એ નહીં, હું તો ચૈતન્ય શુદ્ધ આનંદ છું. એવી સમ્યગ્જ્ઞાનની કળા રાગને તોડી અને ભિન્ન બતાવે છે. આહાહા ! અજ્ઞાનીના નિધાન ભ્રમણામાં બંધ છે—તાળાં (લાગ્યા છે) એને. રાગ ને નિમિત્તની રુચિવાળાને શુદ્ધ ઉપાદાનની રુચિ નથી. એથી એ તાળાં બંધ છે એના નિધાનના તાળાં. ખજાને પૂર્ણતા હોવા છતાં બંધ છે. આનાં ખૂલી ગયાં છે કહે છે. सुबुद्धि अज्ञानका ताला खोलनेकी चाबी है. દેખો. સમ્યગ્જ્ઞાન તો એને કહીએ કે જે રાગનોય સ્વામી ન થાય, નિમિત્તનો ધણી ન થાય. નિમિત્ત ને રાગથી શુદ્ધતા થાય એમ માને નહીં. આહાહા ! ભારે આકરું ! ખળભળાટ ખળભળાટ થઈ જાય.

सील सुधाके समुद्र, લો. કહે છે, सुबुद्धि और राधिका दोनों शीलरूपी सुधाके समुद्रमें स्नान की हुई है. સમ્યગ્જ્ઞાન સુબુદ્ધિએ શીલરૂપી સુધા અમૃત એમાં સ્નાન કર્યું છે, રાગને ધોઈ નાખ્યો છે જેણે. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ? સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી બુદ્ધિ એણે સ્નાન કર્યું એટલે કે અજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષનો નાશ કર્યો છે. આહા ! दोनों शांतस्वभावी सुखदायक हैं. सीली सुखदाई.. સીલી એટલે શાંત સ્વભાવી. છે અંદર. સીલી = भीगी हुई, ભીગી એટલે શાંત. સમ્યગ્જ્ઞાન પોતાનો નિજ શાંત રસ સ્વભાવ એમાં એ ભિંગાયેલી છે, ભિંજાયેલી છે. અજ્ઞાન કુબુદ્ધિ એ રાગથી લપેટાયેલી છે. આહાહા ! ભારે માર્ગ આ તો. લોકોને નવો લાગ્યોને એટલે ભડકાભડક ભાગ્યા બધા.

એ વાંચવા જેવું છે જરી અંદર. તમારી ભાષા વાપરી લોકની નિમિત્તવાળાની. નિમિત્તમાં કાંઈ કર્યું.. એવી ભાષા છે કાંઈક. નિમિત્ત કારણકી વૈજ્ઞાનીક વ્યાખ્યા, એમ કરીને.... ભાઈસા'બ કાંઈ સમજે એવું નથી કોઈમાં કંઈ. પોટેશિયમ ક્લોરેટકો ગરમ કરનેસે ઓક્સિજન બનતી હૈ.. ને એવી ભાષા છે. એટલે કોણ (સમજે) ? એવા બધા ઘણાય શબ્દ છે. લ્યો. આહા ! એમ કે એક ચીજ બીજાને પ્રેરણા કરે છે, ઉત્તેજિત થાય છે. (શ્રોતા : ઓક્સિજન અને હાઈડ્રોજન ભેગું કરે તો પાણી થઈ જાયને.) પાણી થઈ જાય. વળી પાણી તો એની પર્યાયનાં કારણે થાય. એમાં એનું શું થાય છે ? આહાહા ! બહુ આમાં એવા શબ્દ વાપર્યા છે બધા વૈજ્ઞાનિક. (શ્રોતા : વૈજ્ઞાનિક છે ને). આહા ! હવે વૈજ્ઞાનિક

અજ્ઞાની છે.

આહીં તો सुबुद्धि सीली सुखदाई.. આહા! પોતાનો નિજ શાંતસ્વભાવ એમાં સુખદાન–સુખ દેવાની શક્તિ છે. એવી સમ્યક્ રૂપી સુબુદ્ધિ શાંત અને સુખની દાતા છે. આહાહા! કુબ્જા–અજ્ઞાન દુઃખની દાતા અને અશાંત છે. આહા! सुधाके समुद्र झीली, લ્યો. સ્નાન કી હુઈ, झीली શબ્દે.

प्राची ग्यानभानकी. સુબુદ્ધિ તો... ज्ञानरूपी सूर्यका उदय करनेमें दोनों पूर्व दिशाके समान हैं, લ્યો. प्राची ग्यानभानकी.. સમ્યક્ બુદ્ધિ એ સૂર્ય રૂપી જ્ઞાનભાનુ છે. સૂર્ય જ્ઞાનભાનુ એની પૂર્વ દિશા છે. પૂર્વ દિશામાં જેમ સૂર્ય ઉગે, એમ સમ્યગ્જ્ઞાન પૂર્વ દિશામાં સૂર્ય–જ્ઞાનભાનુ થાય એવી એ ચીજ છે. આહા! સમ્યગ્જ્ઞાન અંતર્મુખ થઈને સૂર્ય પેઠે સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રગટ કરનારી છે. આહા! ભારે વાત. જુઓ, આ બનારસીદાસના ભાવમાં આવી. વ્યવહારથી થાય એવું તો એમાં કંઈ કહ્યું નથી. (શ્રોતા : ન થાય એવું કીધું છે). આહા! ન થાય. થાય એવી વાત લીધી નથી. આહીંથી થાય. સમ્યગ્જ્ઞાન... પૂર્વમાં જેમ સૂર્ય ઉગે, એમ અંતર્મુખમાં દૃષ્ટિ કરતાં સમ્યગ્જ્ઞાન થાય. આહાહા! ભારે. अजाची है निदानकी.. સમ્યગ્જ્ઞાન માંગતી નથી કોઈ ચીજના ફળને (કે) રાગ ને પુણ્યનું ફળ હજો, સ્વર્ગ મળજો. એ अजाची છે—જાચવાન છે જ નહીં, માંગતી જ નથી. આહાહા! विषयभोगोंकी वांछासे रहित है. આત્માના આનંદની સમ્યગ્જ્ઞાનની બુદ્ધિ ત્યાં પડી છે. એને કોઈ વિષય ને ફળ–સ્વર્ગ આદિ અનુકૂળતા મળો, એ વાત હોતી નથી.

सुराची निरवाची, લ્યો. सुबुद्धि आत्मस्वरूपमें भले प्रकार राचती है. सुराची છે ને. સમ્યગ્જ્ઞાન સુબુદ્ધિ આત્મસ્વરૂપમેં ભલા પ્રકાર રાચતી હૈ. सुराची. અને એની મહિમા निरवाची. મહિમા વચનાતીત છે. સમ્યગ્જ્ઞાન એને કહીએ કે જે નિર્વચન–વચનાતીત એવા સ્વભાવને તે જણાવે છે. આહા! निरवाची ठौर साची ठकुराई.. સમ્યગ્જ્ઞાનનું સ્થાન સુખદાયી છે. સમ્યગ્જ્ઞાનનું સ્થાન ઠકુરાઈ–ઈશ્વરતા છે. પોતાના સ્વભાવને જાણનારી છે. सुबुद्धिका आत्मा पर सच्चा स्वामित्व है, દેખો. સમ્યગ્જ્ઞાનનું સ્વામિત્વપણું આત્મા ઉપર છે. અજ્ઞાનનું–કુબુદ્ધિનું સ્વામીપણું રાગ અને પુણ્ય ને ફળ ઉપર છે. આહાહા! ક્યોં પુસ્તક-બુસ્તક નહીં લાયે? નહીં મિલા. યહાં હૈ કિ નહીં? ... ચશ્મા તો છે. એ સુબુદ્ધિનું આત્મા પર સાચું સ્વામીપણું છે. આહા!

સ્વસ્વામી સંબંધ શક્તિ છેને આત્મામાં. સ્વ-સ્વામી સંબંધ શક્તિ. એ સુબુદ્ધિ આત્માનું સ્વામીપણું માને છે. રાગ અને પુણ્ય અને નિમિત્તનું સ્વામીપણું સુબુદ્ધિ જાણતી-માનતી નથી. આહા! એ તો કુબદ્ધિ માને છે. રાગનો સ્વામી, વ્યવહારનું સ્વામીપણું...

આહા! સમ્યગ્જ્ઞાન તો વ્યવહારથી મુક્ત છે. આહા! તો વ્યવહારનું સ્વામીપણું સમ્યગ્જ્ઞાની માનતો નથી. નિશ્ચય સ્વરૂપ આનંદમૂર્તિ એનું સ્વામીપણું માને છે, લ્યો. ભારે કામ. આનું તે ઘેર ઘેર નાટક કથા બખાની, એવું આવ્યું છે. હવે એ વાંચતા હતા ઘણું, પણ આને વાંચતા નથી. (શ્રોતા : એ તો વંચાય જ નહીં. પંડિતનું છે ને). પંડિતનું ક્યાં છે? સિદ્ધાંતનું છે આ તો.

धामकी खबरदारि.. સમ્યગ્જ્ઞાન એને કહીએ કે પોતાનો આત્મધામ એનો ખબરદાર છે. પોતાના સ્થાનને જાળવી રાખે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? सुबुद्धि अपने घर अर्थात् आत्माकी सावधानी रखती है. રાગ અને પુણ્યની સાવધાની રાખતી નથી. આહાહા! થોડામાં ઘણું ભરી દીધું છે. रामकी रमनहारि.. સુબુદ્ધિ તો આત્મારામમાં રમનારી છે. રાગમાં રમનારી સુબુદ્ધિ નથી. આહાહા! राधा रस–पंथनिके ग्रंथनिमैं गाई है.. રાધા રસમાં ઓલામાં ગાય છે, એમ સુમતિનું વખાણ અધ્યાત્મગ્રંથમાં ગાયું છે. સુમતિનું વખાણ અધ્યાત્મગ્રંથમાં ગાયું છે, લ્યો. संतनकी मानी.. એ સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી સુબુદ્ધિ સંતોએ માની છે. મુનિઓએ માની છે કે આ સમ્યગ્જ્ઞાન સુબુદ્ધિ નિજ સ્વભાવની સ્વામીપણું રાખનારી છે, એ સંતોએ માની છે. આહાહા!

निरवाची नूरकी निसानी.. રાધિકા.... એક ઉપમા લીધી. सुबुद्धिकी महिमा अध्यात्मरसके ग्रंथोंमें बखानी गई है और राधिकाकी महिमा श्रृंगाररस आदि ग्रंथोंमें की गई है। सुबुद्धि साधुजनों द्वारा आदरणीय है, राधिका ज्ञानियों द्वारा माननीय है। सुबुद्धि और राधिका दोनों क्षोभरहित अर्थात् गंभीर है. निरवाची–ગંભીર. નિરબાનીનો અર્થ કર્યો. निरबान–શાંત.. શાંત.. શાંત. निरबानी–વાણી રહિત થાય છે. વાણી થાય છે? નિરબાની આવો શબ્દ છે. નિરબાની છે, એમ. નિરબાન–શાંત, ગંભીર, ગંભીર. સમ્યગ્જ્ઞાનના કાળજાં ગંભીર છે. જેણે આખા ચૈતન્ય સ્વભાવને કબ્જે કરી લીધો છે. આહાહા! नूरकी निसानी.. એ તો સૌંદર્યનું ચિહ્ન છે. આત્માના આનંદના નૂરના પ્રકાશનું એ તેજ છે. આહાહા! यातै सद्‌बुद्धि रानी राधिका कहाई है.. એથી સદ્‌બુદ્ધિને રાધિકા કહેવામાં આવે છે. એ બધો અર્થ ભર્યો છે આમાં. હવે कुमति सुमतिका कृत्य. ૭૬.

કુમતિ અને સુમતિનું કાર્ય

(દોહરા)

वह कुबिजा वह राधिका, दोऊ गति मतिवानि।

वह अधिकारनि करमकी, यह विवेककी खानि॥७६॥

अर्थ :—દુર્બુદ્ધિ કુબ્જા છે, સુબુદ્ધિ રાધિકા છે, કુબુદ્ધિ સંસારમાં ભ્રમણ કરાવનારી

છે અને સુબુદ્ધિ વિવેકવાળી છે. દુર્બુદ્ધિ કર્મબંધને યોગ્ય છે અને સુબુદ્ધિ સ્વ-પર વિવેકની ખાણ છે. ૭૬.

अर्थ :–दुर्बुद्धि कुब्जा है, सुबुद्धि राधिका है, कुबुद्धि संसारमें भ्रमण करानेवाली है और सुबुद्धि विवेकवान है। दुर्बुद्धि कर्मबंधके योग्य है और सुबुद्धि स्व-पर विवेककी खानि है।।७६।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

દુર્બુદ્ધિ કુબ્જા અને સુબુદ્ધિ રાધિકા. કુબુદ્ધિ સંસારમેં ભ્રમણ કરાનેવાલી હૈ. આહાહા ! કુબ્જા એ अधिकारनि करमकी.. અજ્ઞાનભાવ–સ્વરૂપના ભાન વિનાનો ભાવ એ અજ્ઞાન–કુબ્જા સંસારમાં રખડનારી છે. કર્મ બાંધીને નિગોદ આદિમાં જાય એ કુમતિ છે. આહા ! કુબુદ્ધિ ભ્રમણ કરાવનારી છે. સુબુદ્ધિ વિવેકવાન છે. વિવેક છે. રાગ, શરીર, વાણી, મન મારું નહીં. હું તો આનંદ અને જ્ઞાનની મૂર્તિ એનું નામ સમ્યગ્જ્ઞાન, એનું નામ સુબુદ્ધિ છે, બાકી બધી કુબુદ્ધિ છે. આહા ! સમજાય છે કાંઈ ? થોડા-થોડા શબ્દમાં ઘણું સમાવ્યું છે. અને એકદમ અંદર પરથી ભિન્ન એ વિવેકની ખાણ છે. સમ્યગ્જ્ઞાન તો, પરથી ભિન્ન (અને) પોતાનું નિજ સ્વરૂપ પોતાના સ્વભાવથી ભગવાન અભિન્ન છે એમ બતાવનારી સુબુદ્ધિ છે. આહા ! અને શાસ્ત્ર ભણીને પણ આ કુબુદ્ધિ કાઢે. આનાથી આમ થાય ને આનાથી આમ થાય ને આનાથી આમ.. अधिकारनि करमकी. એ કુબ્જા નામ અજ્ઞાન–કુમતિ એ કર્મની ખાણ છે. એમાંથી તો કર્મ ઉપજે ને ચાર ગતિમાં રખડે. અને સુબુદ્ધિ વિવેકની ખાણ છે. આહા ! द्रव्यकर्म भावकर्म और विवेकका निर्णय.

દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને વિવેકનો નિર્ણય

(દોહરા)

दरबकरम पुग्गल दसा, भावकरम मति वक्र।
जो सुग्यानकौ परिनमन, सो विवेक गुरु चक्र।।७७।।

શબ્દાર્થ :–દરબકર્મ(દ્રવ્યકર્મ)=જ્ઞાનાવરણીય આદિ. ભાવકર્મ=રાગ-દ્વેષ આદિ. મતિ વક્ર=આત્માનો વિભાવ. ગુરુ ચક્ર=મોટો સમૂહ.

અર્થ :–જ્ઞાનાવરણીય આદિ દ્રવ્યકર્મ પુદ્ગલની પર્યાયો છે, રાગ-દ્વેષ આદિ ભાવકર્મ આત્માના વિભાવ છે અને સ્વ-પર વિવેકની પરિણતિ જ્ઞાનનો મોટો સમૂહ છે. ૭૭.

अर्थ :–ज्ञानावरणीय आदि द्रव्यकर्म पुद्गलकी पर्यायें हैं, राग-द्वेष आदि भावकर्म आत्माके विभाव हैं, और स्व-पर विवेककी परिणति ज्ञानका बड़ा पुंज है।।७७।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહા ! બડા પુંજ. દ્રવ્યકર્મ પુદ્ગલ, જ્ઞાનાવરણીય આઠ કર્મ એ તો પુદ્ગલની દશા છે. પુદ્ગલની પર્યાય છે, જડની અવસ્થા છે. राग-द्वेष आदि भावकर्म आत्माके विभाव है. પુણ્ય ને પાપ, આ વ્યવહાર રત્નત્રય પણ વિભાવ છે. આહા ! સમજાણું કાંઈ ? सुग्यानकौ परिनमन, सो विवेक.. બડા પુંજ.. જ્ઞાનનો પુંજ એને સમ્યગ્જ્ઞાન કહીએ. स्व-पर विवेककी परिणति ज्ञानका बड़ा पुंज है. શુદ્ધ ચૈતન્યઘન વિજ્ઞાનઘન આત્મા ઔર રાગસે પૃથક કરકે સુબુદ્ધિ અપને જ્ઞાનકી સ્વામીની અને જ્ઞાનકી પર્યાય પ્રગટ કરતી હૈ અને કુબ્જા—કુબુદ્ધિ રાગ અને વિકારકો ઉત્પન્ન કરતી હૈ. એને આહીં સુબુદ્ધિ કહીએ કે જે આત્મા અને રાગનો વિવેક કરે અને ભિન્ન પાડે. એને કહીએ, એમ. પછી ભણ્યો ભલે ઘણું ન હોય અને થોડું હોય, પણ રાગ અને વિકાર અને વ્યવહારથી ભિન્ન પોતાનો નિજ સ્વભાવ એનો જે વિવેક કરે એ સ્વ-પરના વિવેકની ખાણ છે. એને સુબુદ્ધિ અને સમ્યગ્જ્ઞાન કહીએ. कर्मके उदय पर चौपड़का दृष्टांत. ચોપાટ રમે છેને આ. ચોપાટ છેને પાસા. ક્યા કહતે હૈં ? હા ચૌપડ, હાં, વહ.

કર્મના ઉદય ઉપર ચોપાટનું દૃષ્ટાંત

(કવિત્ત)

जैसें नर खिलार चौपरिकौ,
लाभ विचारि करै चितचाउ।
धरै संवारि सारि बुधिबलसौं,
पासा जो कुछ परै सु दाउ॥
तैसें जगत जीव स्वारथकौ,
करि उद्दिम चिंतवै उपाउ।
लिख्यौ ललाट होई सोई फल,
करम चक्रकौ यही सुभाउ॥७८॥

શબ્દાર્થ :—ચિતચાઉ=ઉત્સાહ. સારિ=સોગઠી. ઉપાઉ(ઉપાય)=પ્રયત્ન. લિખ્યૌ લલાટ=કપાળે લખ્યું હોય તે—પ્રારબ્ધ.

અર્થ :—જેવી રીતે ચોપાટ રમનારો મનમાં જીતવાનો ઉત્સાહ રાખીને પોતાના બુદ્ધિના બળે સંભાળપૂર્વક બરાબર રીતે સોગઠી ગોઠવે છે, પણ દાવ તો પાસાને આધીન છે. તેવી જ રીતે જગતના જીવ પોતાના પ્રયોજનની સિદ્ધિ માટે પ્રયત્ન વિચારે છે પણ જેવો કર્મનો ઉદય હોય તેવું જ થાય છે. કર્મપરિણતિની એવી જ રીત છે. ઉદયાવળીમાં આવેલું

કર્મ ફળ આપ્યા વિના અટકતું નથી. ૭૮.

अर्थ :–जिस प्रकार चौपड़का खेलनेवाला मनमें जीतनेका उत्साह रखके अपनी अकलके जोरसे सम्हालकर ठीक ठीक गोटें जमाता है, पर दाव तो पांसेके आधीन है। उसी प्रकार जगतके जीव अपने प्रयोजनकी सिद्धिके लिये सोचते हैं, पर जैसा कर्मका उदय है वैसा ही होता है, कर्म-परिणतिकी ऐसी ही रीति है। उदयावलीमें आया हुआ कर्म फल दिये बिना नहीं रुकता।।७८।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શેઠ! (શ્રોતા : પાસા પડે સીધા). નાખે ભલે, પણ પાસા પડવા-ન પડવા, કેવા પડવા—એ કર્મને કારણે છે, એમ કહે છે. એ કંઈ એના અધિકારની વાત નથી. પાસા નાખવા જાય, પડી જાય ઊંધા. એમ जैसैं नर खिलार चौपरिकौ, लाभ विचारि करै चितचाउ.. ઉત્સાહ કરે, चौपड़का खेलनेवाला मनमें जीतनेका उत्साह रखके अपनी अकलके जोरसे सम्हाल कर ठीक ठीक गोटे जमाता है. પાસા આમ નાખે. पर दाव तो पाँसे के आधीन है, લ્યો. धरै संवारि सारि बुद्धिबलसौं, पासा जो कुछ परै सु दाउ, લ્યો. પણ એ તો દાવ... છેને અંદર લખ્યું છે, દાવ તો પાસેકે આધીન હૈ (કે) પાસા કેમ પડે.

કહે છે, तैसैं जगत जीव स्वारथकौ.. અપને પ્રયોજનકી સિદ્ધિ માટે કમાવાનો પ્રયત્ન કરે, ઝવેરાતનો, વકીલાતનો, આ તમારે શું કહેવાય ? બીડીનો ધંધો કરે. પ્રયત્ન કરે, પણ करि उद्दिम चिंतवै उपाउ—ઉપાય પણ ચિંતવે. આમ મળશે ને આમ મળશે ને આમ મળશે. પૈસા-લક્ષ્મી-આબરુ-કીર્તિ, અમારો જશ થાય જગતમાં. એમ પ્રયત્ન કરે કે અમારે જશ થાય જગતમાં, અમારી આબરુ થાય, અમને વખાણે લોકો. એવો પ્રયત્ન કરે. એ પોપટભાઈ ! પણ કહે છે કે લલાટમાં લખ્યું એમ થાશે. આરે, આરે ! (શ્રોતા : સવળા પડેને કો'કવાર) સવળા પડે શું ? સવળા કહેવા કોને ? આહીં તો, કર્મનો ઉદય છે એ પ્રમાણે થાશે, તારો પ્રયત્ન કામ આવશે નહીં.— બસ એ વાત સિદ્ધ કરવી છે. થાશે એમાં શું થઈ ગયું ? સવળું પડ્યું બહારમાં. સવળું કોને કહેવું ? આહીં તો કહે છે કે પ્રયત્ન અજ્ઞાની કરે છે, આમ કમાઉં ને આમ કમાઉં ને આમ થાઉં ને બે-પાંચ-દસ લાખ મળે એક એક મહિનામાં ને પ્રયત્ન એવો ચક્કર ચલાવે, છતાં लिख्यौ ललाट होई सोई फल, લ્યો. पर जैसा कर्मोंका उदय है वैसा ही होता है. આહાહા ! સમજાણું ?

कर्म परिणतिकी ऐसी ही रीति है. કર્મકા ઉદય આવે ઐસા ફળ મળે. પ્રયત્ને મળતા નથી. પ્રયત્નથી નથી મળ્યું આ બધું, એમ કહે છે. સાઈકલ લઈને બહાર ચારેકોર ફર્યા

માટે આ બીડીનાં ધંધા વધી ગયા ને પૈસા મળ્યા, એમ ના પાડે છે, જુઓ. ગમે એવો પ્રયત્ન કરે... ઉપાય કીધોને. करि उद्दिम चिंतवै उपाउ—ઉપાય ચિંતવે. આમ મળશે, પછી તો આમ થશે પછી આમ થશે. આહાહા ! આ દીકરા માટે મરી જાય છેને માણસ. વાંઝિયો હોય, ત્યાં દીકરો આમ થાય ને ફલાણાને આમ થાય. મરી જાય પ્રયત્ન (કરીને) પણ કર્મમાં લખ્યું હોય એમ થાશે. એ તારા ઉપાયથી થાય એવું છે નહીં. આહા ! કહો, આ વાત બરાબર હશે ? હુશિયાર થાય એને પ્રમાણે પૈસા મળે એમ ન હોય ? ચીમનભાઈ ગયા ? ઠીક. (શ્રોતા : સમ્યગ્દર્શન.....) સમ્યગ્દર્શન તો પુરુષાર્થથી થાય. એ તો અપના ધર્મ હૈ. એની ક્યાં વાત છે ? એ તો પછી આવશે. આ તો લોકો પ્રયત્ન કરવામાં ખામી રાખતા નથી. ખામી નથી રાખતો, પણ પૂર્વનાં કર્મ પ્રમાણે થાય.

(શ્રોતા : ઉદયમાં આવેલા કર્મનું ફળ ભોગવવું જ પડશે). એ વળી બીજી વાત. ભોગવવાની વાત નથી. આહીં તો મળે છે એ કીધું. (શ્રોતા : આમાં લખ્યું છે એટલે એ વાંચીને બોલે છે). એટલી વાત છે. ઉદયમાં કર્મ આવ્યું હોય, આવે વસ્તુ બહારની. પ્રતિકૂળતા આવે, અનુકૂળતા આવે, એ તો બધું કર્મને લઈને છે, કંઈ તારા પ્રયત્નને લઈને નથી. ડાહ્યો થયો માટે આ કર્યું એમ નહીં, એમ કહે છે. ક્યાં ગયા માણિકલાલ ? એમ કહે છે. ડાહ્યા થયા માટે નથી થયા. દવા-બવા સરખી કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો માટે પૈસા થાય છે, એમ ના પાડે છે આહીં. (શ્રોતા : એ તો ના જ પાડેને. પણ અમને કેમ આપ.....) પણ એને ખબર નથી કે ઘણી બુદ્ધિવાળા હોય છે છતાં મળતું નથી અને આહીં સાધારણ બુદ્ધિવાળાને મળતું હોય પાંચ-પાંચ હજાર રૂપિયા મહીને, ફલાણું. એ તો કર્મને લઈને છે. તારા ઉપાય અને તારા પ્રયત્નને લઈને છે એમ નથી. આહાહા !

कर्म परिणतिकी ऐसी ही रीति है। उदयावलीमें आया हुआ कर्म फल दिये बिना नहीं रुकता. (શ્રોતા : અઘાતીકર્મ) અઘાતી. હા, એ બહારનો સંયોગ છે ને. બહારના સંયોગની વાત કરે છે. આહીં તો સંયોગની વાત છે. અંદર રાગ-દ્વેષ કરાવે એ પ્રશ્ન આહીં છે નહીં. આ તો સંયોગમાં લક્ષ્મી, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, આબરુ, જશ મળશે, આમ કરું તો મને લોકો વખાણશે. એવો પ્રયત્ન કરીને મરી જાય, તો પણ પૂર્વના કર્મના ઉદય પ્રમાણે થાશે. જશ મારા વખાણ કરશે (એમ માને), ત્યાં વળી કર્મનો ઉદય હોય તો નિંદા કરે એની. સમજાય છે કાંઈ ? કે આમ કરશો તો આમ પાંચ-પચ્ચીસ લાખ પેદા થશે, એને ઠેકાણે ખોટ જાય બધી. પૂર્વના કર્મના ઉદયે ભાગીદાર એવા મળે ખાઈ જનારા. ભાગીદાર સમજે ? (શ્રોતા : પાર્ટનર). હિસ્સેદાર. એવા મળે કે ખાઈ જાય.

ક્યાં ગયા વજુભાઈ છે કે નહીં ? બરવાળા. ભરોસો હતોને એનો અને રૂપિયા

સોંપ્યા. કેટલા એંસી હજાર કે કાંઈક હતું. હા, વજુભાઈ. ઓલો લઈ ગયો. ખલાસ થઈ ગયા. ભરોસો હતો, વિશ્વાસ હતો. પહેલાં કામ કેટલુંક લીધું. ખરું ટાણું આવ્યું ત્યારે રૂપિયા ન્યાં મૂકી આવું મુંબઈ, એમ કાંઈ કહ્યું હતું એમને. લઈ ગ્યો. ખલાસ છે હવે. એમ બધાને-ઘણાને થાય છેને આ. (શ્રોતા : એમ જ રોજ....) થાય છે, પણ માળો માને છે કે મારું ધ્યાન ન રહ્યું ને મારો ખ્યાલ ન રહ્યો એટલે આમ થઈ ગયું. (શ્રોતા : તારો ખ્યાલ તારામાં રહેશે). બહુ ખ્યાલ ન રાખ્યો માટે, બરાબર જો ખ્યાલ રાખ્યો હોત તો શેનો કોઈ લઈ જાય? (શ્રોતા : એ તો કોણ ખ્યાલ રાખે પણ....) એ તો એના કર્મની ઉદયની સ્થિતિ આવી, એવું સંયોગમાં થયા વિના રહે નહીં. આત્માનો પ્રયત્ન ત્યાં કોઈ કામ કરે નહીં. આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! શાંતિભાઈ! કેમ હશે? પાલનપુર. ચીમનભાઈ. .....છે કે નહીં? હવે શું હશે આ? (શ્રોતા : આપ કહો છો એમ જ છે). એમ જ છે. આહાહા! હવે હુશિયારી હોય તો બહુ આ બધું થાય.

એમ જુઓને, लिख्यौ ललाट होई सोई फल.. લોકો આ પણ માનતા નથી કેટલાક. કહે કે નહીં, કર્મને માથે ન નાખો. ધર્મને માટે કર્મને માથે ન નાખવું. કહે છે કે કર્મમાં હશે તો ધર્મ થશે એ વાત જૂઠી છે. આહાહા! બહારનો સંયોગ આબરુનો, કીર્તિનો, દીકરા થવા, દીકરી થવી, સારા જમાઈ મળવા, ખોટા મળવા—એ બધું પૂર્વના કર્મને કારણે છે. બહુ ધ્યાન રાખ્યું માટે આમ મળ્યું ને આમ સારું ઘર મળી ગયું, એ વાતમાં માલ જરીય નથી. ભીખાભાઈ! કહો, એમ હશે? બરાબર હશે? હીરાભાઈ! ત્યાં બહુ ધ્યાન રાખ્યું માટે આ બંગડીના વેપારમાં પૈસા પેદા થયા એમ હશે? આહીં તો કહે છે, लिख्यौ ललाट.. બાંધેલું કર્મ જે અંદર છે એ પાકમાં આવ્યું, ફળ દીધે જ છૂટકો. તારા પ્રયત્ન ત્યાં કાંઈ કામ કરે નહીં. આહાહા!

પેલામાં આવે છેને. નહીં, આ શું કહેવાય? કોઢ. કોઢ થયો એના ધણીને. (શ્રોતા : સનતકુમાર) સનતકુમાર નહીં, આ બાઈ. (શ્રોતા : મૈનાસુંદરી) મૈનાકુમારી. હા. શ્રીપાલ-મૈના. મૈનાસુંદરીને કહ્યું એના બાપે, બેટા! ક્યાં દઉં તને? કહે, મારાં કર્મમાં હશે એવું થાશે. એમ કહ્યું મૈનાસુંદરીએ. ત્યારે હલકા ઘરે એક રાજનો કુંવર જેને કોઢ હતો એને આપી. તો એને કહે, 'મારા કર્મમાં આ સર્જાયું હશે. એમાં કાંઈ નહીં.' સમજાય છે? બીજી કન્યાને પૂછ્યું કે તને ક્યાં દેવી? 'પિતાજી! આપ ધ્યાન રાખીને આપો ત્યાં.' ઓલી કહે કે મારા કર્મમાં હશે એમ થાશે. પિતાજી! તમે કાંઈ કરી શકો એમ નથી પરમાણુમાત્રમાં. સમજાણું?

એક બાઈ કહેતી હતી. ઘિચડાની હતી એક બાઈ ઘિચડાની, નહીં? રામજીભાઈ

ક્યાં ગયા? એ ઘિચડાની નહોતી બાઈ એક ઓલી ? જાડા એક હતા. વિધવા નાની ઉંમરના. ગામ શું એના બાપનું? ધ્રો ધ્રો. ગામ. ધ્રોની હતી એક. ઓલી નાની ઉંમરમાં રાંડી. વ્યાખ્યાન વાંચતા હતાને એવા સમયે બહારના વરંડામાં. બહાર નહીં ભાઈ આ ભોજનશાળામાં બહારના. ત્યાં હું બેઠો હતો ને એ બહાર નીકળી. એમ બોલતી હતી. 'એ મા-બાપ જનમ આપે, પણ મા-બાપ કંઈ કર્મ આપે? મા-બાપે સારું ઘર ગોતીને દીધું. આપી મને. પણ એ તો જનમ આપ્યો. દીધી, પણ આ નાની ઉંમરમાં રાંડી. કાંઈ કર્મ આપે? હુશિયાર છોકરો ગોતે, આ ગોતે, પણ એ મરી જાય છ મહિને તો કરવું શું? (શ્રોતા : કુછ નહીં હોતા). કાંઈ ન હોતા. ધ્યાન રાખીને આપે. બરાબર નિરોગી શરીર, ભણ્યો-ગણ્યો હોય, આવો હોય અને ધારશે તો બાર મહિને સારી રીતે પેદાશ કરીને આજીવિકા ચલવશે એને આપણે દેવી. એથી તે શું થાય? એના કર્મ પ્રમાણે થાય. આહાહા !

છ મહિને મરી જાય ધણી. હાય હાય! અરે, તે દિ' વરતાં ત્યાં ને ત્યાં મરે. આહાહા ! હજી રખેવાળો કરતા હોય ને પગ હેઠે હોય, એમાં સર્પ આવે બેની વચ્ચે. બન્યું છે ને. બરાબર. રખેવાળો.... આ થાતો હશે અને હેઠે પગ હોય બેયના. હેઠે આ સર્પ આવ્યો નીચે, ડસ્યો. ન્યાં ને ન્યાં ધણી મરી ગયો. કર્મમાં માને એમાં તારા પ્રયત્નો શું કામ આવે બહારમાં? એમ કહે છે. એક ફૂદડી ફેરવવું પણ તારા અધિકારની વાત નથી, એમ કહે છે આહીં. આહાહા ! જ્યાં-ત્યાં અભિમાન કરે કે મેં આમ ધ્યાન રાખ્યા ને અમે આમ રાખ્યા ને.. (શ્રોતા : હવે પછી બહારના કામ કર્યા...) કોણ કરે છે બહારના? કરી શકે છે કોણ? (શ્રોતા : ધ્યાન રાખવું કે ન રાખવું?) શું ધ્યાન રાખે થાતા હશે? એ માટે તો વાત છે આ.

કુંવરજીભાઈ એમ માનતા હતા. ધ્યાન રાખ્યું માટે આ અમારે કુંવરજી જાદવજીની દુકાન થઈ. ધૂળેય થઈ નથી, કીધું. બે રૂ.નો મહિનો મોકલતો હતો ઓલા લેખમાં. એમાં બે લાખની પેદાશ દુકાનની બાર મહિને. પછી હવે તો વધી ગયું. એટલે મેં ધ્યાન રાખ્યું માટે. પાલેજમાં જો કોઈ બધાની દુકાન (ચાલતી નથી). કુંવરજી જાદવજી.... ધૂળેય નથી, મેં કીધું. અભિમાનમાં એમને એમ જીંદગી ગઈ. આહાહા ! ડાહ્યા થયે મળશે, એમ હશે કે નહીં મણિભાઈ? હવે તમારો છોકરો કરે છે. કોઈ કરતું નથી બાપા ! પ્રયત્ન કરે. આહીં કહે છે ને, करि उद्दिम चिंतवै उपाउ.. ઉદ્યમ કરીને ઉપાય ચિંતવે કે આમ દીકરાને પરણાવવા ને આમ દીકરીને કરવા ને આમ ધંધો કરાવવો ને. આપણે ગરીબ ગોતીને પાંચ લાખ દેવા જેથી પૈસાવાળો થાય. એય, મલૂકચંદભાઈ ! છે કે નહીં? એમાં કહે છે, કાંઈ

ન થાય એમ કહે છે. મલૂકચંદભાઈ કહેતા હતા કે ભાઈ ! સામાને ગૃહસ્થ બનાવવા આપણા અધિકારમાં છે. પાંચ લાખ દઈએ ગૃહસ્થ થાય. પણ રહેવા કે ન રહેવા એ તો પૂર્વના કર્મને લઈને (છે). મરી જાય એટલા પ્રયત્ન કરે તોય કાંઈ ન થાય. આહા ! આ બહુ જ.....

जगत जीव स्वारथकौ करि उद्दिम चिंतवै उपाउ.. આહાહા ! છે ને ? અપને પ્રયોજનકી સિદ્ધિકે લિયે... એમાં બધું આવી ગયું આ. પૈસા, આબરુ, કીર્તિ, દીકરી-દીકરા પરણાવવા, મકાન થવા, ધ્યાન રાખીને મકાન કરે. એ કરે એવું કંઈક થાય કે મરી પડે ફટ હેઠે. આહા ! કરોડનું મકાન હતું એક ન્યાં મુંબઈમાં. થયું હતુંને હમણાં ઘણાં વર્ષ પહેલાં. બરાબર બિચારા ખાવા (બેઠા હતા). ખાઈ-પીને સૂતા હતા. એમ આખું કરોડનું મકાન તૂટ્યું. સિમેન્ટમાં કાંઈ હવા-બવા લાગી ગઈ હશે. સિમેન્ટ-સિમેન્ટ. હા. તપાસ રાખેલી. એ લોકોએ કંઈક તપાસ કરેલી. ૨૦૦-૪૦૦ માણસ નીચે. (શ્રોતા : ૪૦૦) ૪૦૦ હતા. ખાઈ-પીને... એ મકાન ચણાતું હતું. મકાન ચણાતું હતું તે એક કરોડ રૂપિયાનું મકાન હતું. ૪૦૦ મજૂર કામ કરતા હતા. ખાઈ-પીને સૂતા'તા. એમાં પડ્યું.

(શ્રોતા : ભૂકંપ હુઆ). ક્યા ? ભૂકંપ નહીં. વહ મકાન ગિરા. એ સિમેન્ટ-સિમેન્ટની કચાશ. આ તો મકાન ચણાતું હતું. આહીં અમરેલીમાં જુઓને. (શ્રોતા : પક્કા પાયા નહીં જમાયા હોગા) નહીં જમાયા હોગા માટે એમ થયું. અને શેઠ તો પાકા પાયાનું (બનાવે). કારણકે મકાન એના છ લાખનું કર્યુંને આપવાનું. બીજા ઘણાંય મકાન ગામમાં કર્યા છે. ઓલી ઈંટુંનું નહીં બતાવવા લઈ ગ્યા હતા તમે ક્યાંક બહાર. ઈંટોનું કર્યું છે મકાન નહીં. ....માં લઈ ગયા હતા ક્યાંક સાથે. એવા ઘણાં મકાન ધ્યાન રાખીને કરે તે રહેતા હશે ? આહાહા ! એક ક્ષણમાં પડે ફટ દઈને. સિમેન્ટને લઈને આહીં અમરેલીમાં, જુઓને (શ્રોતા : પાલીતાણામાંય થયું) પાલીતાણામાંય.

આ માથે પડ્યું ને કેટલાં માણસ મરી ગયા એમ ને એમ. મરી ગયા. મંદિર ચણાતું હતું ને સિમેન્ટનું ઓલું... ઓહો ! આહીં અમરેલી. અચરતભાઈ, સોમપુરા બે હતા બિચારા. ખાતા હતા ને ખાઈને જ જરી આમ..... ત્યાં પડખું ઉપરથી બેય મરી ગયા. એનો ચણનારો અને ધણી. નોકર ઘણું કરીને. મરી ગયા નીચે ભૂકો. ઉપરથી પડ્યો મોટો પાટલો સિમેન્ટનો. કાઢતાં કાઢતાં કેટલો વખત લાગ્યો. આહાહા ! બહારની ચીજનું ફોતરું પણ ફેરવી શકે એ તારામાં તાકાત નથી. આ સર્વવિશુદ્ધિમાં કેમ નાંખ્યું ? કે પુરુષાર્થથી આત્માની શુદ્ધિ પ્રગટ થઈ શકે છે, પણ પુરુષાર્થથી સંસારની સગવડતા અને બહારની પ્રતિકૂળતા કે અનુકૂળતા છોડી શકાય, પ્રતિકૂળ-અનુકૂળ (કરી શકાય) એમ છે નહીં, એમ

કહે છે. કહો. પુરુષાર્થથી આત્મા અપના સ્વરૂપ–પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ(ને પામે) એમાં કર્મ-ફર્મની કોઈની અપેક્ષા છે નહીં.

उदयावलीमें आया हुआ कर्म फल दिये बिना नहीं रुकता. આહા ! પછી રોવે. આ હમણાં આવ્યો હતો ભાઈ એક. ઓલા અમદાવાદમાં નહોતા મરી ગયા ચાર જણા? પતિ-પત્નિ બે મરી ગયા. અને મકાન હતું શ્વેતાંબરનું. ત્યાં અમે ગયા'તા એના બે-ચાર દિ' પહેલા થયું. દેરાસરનું બધું મુહૂર્ત કર્યું. ખાતમુહૂર્ત કહેને શું કહે તમારે? (શ્રોતા : શિલાન્યાસ). શિલાન્યાસ. શિલાન્યાસનું બહુ ઊંડું. શીલાન્યાસ કર્યું. બધું આમ કર્યું. બધું કરતાં કરતાં અને જ્યાં ઉપર ચડવા જાય છે નિસરણી, ત્યાં ઉપરથી પડ્યો નીચે. આઠ જણા. હમણાં એનો ભાઈ આવ્યો હતો અમારી પાસે. 'મહારાજ, આમાં કંઈક હશે?' મને પૂછતો હતો. કેમકે એક સાધુએ એ આમ ન નાંખતાં આમ નાંખ્યું હતું, કહે, માટે આ પડ્યું હશે? કીધું. (વસ્તુ) વ્યવસ્થા. એનો ભાઈ કહે, હુંય દબાઈ ગયો હતો. બે ભાઈઓ દબાણા હતા, ત્રણ ભાઈઓ દબાણાં હતાં, અમારી ભાભી. અને બે જે ખાસ હતાં કરનારાં પતિ-પત્નિ ત્યાં ને ત્યાં મરી ગયા. મંદિરનું ખાતમુહૂર્ત કરતાં શિલાન્યાસ. ઊંડે જઈને ઘણી જમીન ઊંડી હતી.

હમણાં થયું ત્યાં અમે અમદાવાદ ગયા પહેલું થયું. ના, એમાં હતું કાંઈ. એ ભાઈ એનો આવ્યો હતો ત્રણ-ચાર દિ પહેલાં. મહારાજ! આ આનું કંઈ તમને જ્ઞાન હોય બધું હોં. કહે, મને કોઈએ કહ્યું'તું કે મહારાજને બધી ખબર હોય. કીધું, ભાઈ! અમને કાંઈ જ ખબર નથી. અમને તો આત્માની ખબર છે. એ કેમ આવડે ને કેમ નહીં એ મને કાંઈ ખબર નથી. કોઈ કહેતા હશે, મહારાજ બહુ હુશિયાર છે માટે જ્યોતિષનું જાણતા હશે. આપણને કાંઈ ખબર નથી, મેં કીધું. એમ બિચારો કહેતો હતો હોં એ વખતે. એક કો'કે કીધું. કો'ક કહેતો'તો. આપણા મહારાજને... એને એમ કીધેલું. (શ્રોતા : મહારાજ જ્યોતિષી જાણતા હશે). હા, કાંઈ જાણતા નથી બાપા! જ્યોતિષ-ફ્યોતિષ, મંત્ર-તંત્ર-જંત્ર કાંઈ (અમે) જાણતા નથી. નામ મોટું ને વળી અહીં આવનારા પૈસાવાળા થઈ જાય ઘણા. એટલે કાંઈક મંત્ર આપતા લાગે છે અંદર. આ તો ચૈતન્યનો મંત્ર છે આહીં તો (શ્રોતા : મહામંત્ર). આહાહા !

એ બિચારો ખાનગી આવી (વાત કરી). એની વહુ હતી, બધા હતા. ખાનગી એકલા આવી, 'મહારાજ! તમે તો જાણો છો બધું. આમાં શું થયું? આમાં કારણ શું છે?' વળી એક સાધુ કહે, આમ નાંખોને ચોખા... જે કંઈ આપેને આમ. એને ઠેકાણે છેટેથી આમ નાંખ્યા. એ વચલી જમીન પડી ગઈ, કહે. કીધું, બાપુ ! કાંઈ નથી ભાઈ ! એ તારા ચોખાને લઈને નહીં ને કોઈના ભ્રમને (લઈને નહીં). એ પ્રકારે ત્યાં બનવાનું જ હતું. પૂર્વના કર્મનો

ઉદય આવ્યો ને સંયોગ એ પ્રમાણે થયા વિના રહે જ નહીં. બિચારો આવ્યો હતો. હું યે દબાઈ ગયો હતો, પણ જીવતો રહી ગયો. ભાઈ મરી ગયા, એની વહુ મરી ગઈ ને બે સોમપુરા. આ ચણેને મકાન. પાલીતાણાવાળા સોમપુરા હોય છે ને. બેય અને ...મરી ગયા ચારેય. હમણાં થયું હતું બે-અઢી મહિના પહેલાં.

(શ્રોતા : દિવાલ ગિર ગઈ મહારાજ?) ના. આ તો દિવાલ નહીં. વહ પાયામેં કરે ન મુહૂર્ત? ત્યાં અંદર જાતે ઉપરસે ભેખડ ગિર ગઈ. એ હતી કાચી ને માણસની થઈ ભીડ ઉપર જોવા માટે. (શ્રોતા : ત્યારે બોજો આવ્યો હશે). બોજો આવ્યો અને કંઈ તડ-બડ પડી. અરે, એકદમ રાડ કકળાટ. આઠ માણસ દબાઈ ગયા. એમાં ચાર જીવતા રહી ગયા, ચાર મરી ગયા. હમણાં જ થયું છે અમદાવાદ અઢી મહિના પહેલાં. શ્વેતાંબર કોઈ હશે બિચારો પૈસાવાળો માણસ. તે આ મંદિર બનાવતો હશે. મંદિરનું મૂહુર્ત કર્યું, બધું કર્યું, પૂજા કરી. બહાર નીકળવાની તૈયારી નિસરણી ઉપર ચડવાની ને.... એમાં પ્રયત્ન કરે લાખ વાર... એ પાછો મને પૂછતા હતા. કહે, મહારાજ ! આ મંદિર હવે થાશે કે નહીં ? એ કાંઈ કોને (ખબર). એમાં મને તો કાંઈ ખબર નથી પડતી. આહીં તો આત્મા કેમ થાય ને મોક્ષ કેમ થાય, એ વાત છે આહીં તો. આ સિવાય અમારે કાંઈ ખબર નથી. એય, શેઠ ! એ બિચારો આવ્યો હતો. નામ મોટુંને એટલે બધા અંદર કંઈક મહારાજ જાણતા હશે બધુંય. જ્યોતીષ જાણે, મંત્ર જાણે, તંત્ર જાણે. મંત્ર-તંત્ર આત્માનો છે આહીં તો. આહાહા ! ભગવાન થાવું હોય તેની વાત છે આહીં તો. એ પુરુષાર્થથી થવાય, એ સિવાય થવાતું નથી. આહા ! અરેરે !

એ પછી આવ્યો ખાનગી. આટલું તો કહો કે આ મંદિર હવે થાશે કે નહીં ? એમ કે આ અપશુકન થયા છે ન્યાં. મેં કીધું, હું કંઈ જાણતો નથી. તમારા સાધુ-બાધુ.... (શ્રોતા : ફિર બના કે નહીં મંદિર મહારાજ?) હજી બનાવ્યું નથી. આ અપશુકન થઈ ગયુંને. (શ્રોતા : વે તો મર ગયે. લેકિન હવે થાશે કે નહીં, હોગા કે નહીં?) હા. એ પૂછ્યું. અબ હોગા કિ નહીં, કહે. મેં કીધું, હું કાંઈ જાણતો નથી. (શ્રોતા : ખુદ નીંવમેં બૈઠ ગયા તો ક્યોં નહીં હોગા) એ તો એમ કહે, અપશુકન થયા, ચાર માણસ મરી ગયાને એટલે હવે આ મકાન-મંદિર થાશે કે નહીં? એમ. અપશુકન થયુંને. આહા ! અરે, આહીં એક મકાન થયું. જુઓ હમણાં બે-ચાર લાખનું મંદિર. એક પ્રતિમા લાવ્યા. પ્રતિમા જ્યાં હેઠે ઉતારવા જાય છે, ખોળિયું બાંધેલું. હેઠે ઉતારવા જાય ત્યાં ડોકું કપાઈ ગયું પ્રતિમાનું. શ્વેતાંબર. આ પાંચ-સાત લાખનું એક મંદિર થયુંને રસ્તામાં. તળેટીની વચમાંથી. મોટા હાથી ને મોટા મોટા. કો'ક તો ૧૨ લાખ કહે છે, પણ છ-સાત લાખ કર્યું હશે તે.

પહેલાં એક પ્રતિમા લાવ્યા. ખટારામાં બાંધીને લાવેને આહીં. પણ આ ઉતારવાની તૈયારી ને દોરડા કાઢી નાંખ્યા. એમાં ખટારો આગળ ગયો. ખટારો હોયને. એટલામાં મૂર્તિ પડી ગઈ. યે તૂટ ગયા, ગરદન તૂટ ગઈ. એ તો ભઈ થવાનું હોય એ બને. કર્મનો ઉદય એવો હોય તો એ થાય જ તે. એને કોઈ રોકી શકે કે આમ મંત્ર ધ્યાન રાખીએ માટે રોકાય. મંત્ર આવડ્યા નહીં માટે આમ થયું, એ બધી વાતું છે. (શ્રોતા : મંત્ર આવડતા હોય તોય દીકરા મરી જાય). ઓલો હતોને તમારે ઓલો ઈંદોરવાળો એક પંડિત. કોણ ? મુન્નાલાલ. મુન્નાલાલ ને ? મુન્નાલાલ પંડિત નહોતો એક ? એને બહુ વહેમ હતો. અમારા મંદિરમાં એ આવ્યા હતા. બહુ વહેમ. લોકો કહે કે દીકરો મરી ગયો. એક દીકરો મરી ગયો. હળવે.. હળવે.. આહા ! એને આ ધર્મની શ્રદ્ધાની ખબરેય ન મળે. પુણ્યનીય શ્રદ્ધા ન મળે કે મારા પુણ્ય હશે એમ બહારમાં થાશે. આહા ! विवेकचक्रके स्वभाव पर शतरंजका दृष्टांत. શતરંજ છે ને. એ શતરંજના ખેલનેવાલા, લ્યો.

(કવિત્ત)

जैसे नर खिलार सतरंजकौ,
समुझै सब सतरंजकी घात।
चलै चाल निरखै दोऊ दल,
मौंहरा गिनै विचारै मात॥
तैसें साधु निपुन सिवपथमैं,
लच्छन लखै तजै उतपात।
साधै गुन चिंतवै अभयपद,
यह सुविवेक चक्रकी बात॥७९॥

શબ્દાર્થ :–ઘાત=દાવ-પેચ. નિરખૈ=જુએ. મૌંહરા=હાથી, ઘોડા વગેરે. માત=ટાલ બંધ કરવી–હરાવવું.

અર્થ :–જેવી રીતે શેતરંજનો ખેલાડી શેતરંજના સર્વ દાવ-પેચ સમજે છે અને બન્ને દળ ઉપર નજર રાખીને ચાલે છે, અથવા હાથી, ઘોડા, વજીર, પ્યાદા આદિની ચાલ ધ્યાનમાં રાખતો થકો જીતવાનો વિચાર કરે છે, તેવી જ રીતે મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવીણ જ્ઞાની પુરુષ સ્વરૂપની ઓળખાણ કરે છે અને બાધક કારણોથી બચે છે. તે આત્મગુણોને નિર્મળ કરે છે અને જીત અર્થાત્ નિર્ભયપદનું ચિંતવન કરે છે. આ જ્ઞાનપરિણતિના હાલ છે. ૭૯

अर्थ :–जिस प्रकार शतरंजका खेलनेवाला शतरंजके दावपेंच समझता है, और दोनों

दल पर नजर रखता हुआ चलता है, वा हाथी, घोडा, वजीर, प्यादा आदिकी चाल ध्यानमें रखता हुआ जीतनेका विचार करता है, उसी प्रकार मोक्षमार्गमें प्रवीण ज्ञानी पुरुष स्वरूपकी परख करता है और बाधक कारणोंसे बचता है। वह आत्मगुणोंको निर्मल करता है और जीत अर्थात् निर्भयपदका चिंतवन करता है। यह ज्ञानपरिणतिका हाल है।।७९।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जैसे नर खिलार सतरंजकौ, समुझै सब सतरंजकी घात.. ઘાત એટલે દાવપેચ. કેમ નાખું પાસા એને બરાબર જાણે. समुझै सब सतरंजकी घात। चलै चाल निरखै दोऊ दल.. બેય બાજુનું તપાસે (કે) મારું કેની કોર જાય હાથી ને ઘોડા, એના સામાવાળાના ક્યાં જાય? જાયને એમ..... બેય બાજુ તપાસ કરે. दोनों दल पर नजर रखता हुआ चलता है. हाथी, घोडा, वजीर. આવે છેને એમાં ? प्यादा आदिकी चाल ध्यानमें रखता हुआ जीतनेका विचार करता है. (શ્રોતા : આ તો શતરંજના બડા ખેલાડી છે). ખેલાડી છે. લખ્યું છે, ખેલાડી છે મોટો. ખેલાડી શું કરે ત્યાં? मौंहरा गिनै विचारै मात.. અને એ હાથી ઘોડા ક્યાં જાય એમ વિચારે. માત આમ નાશ કરવા માટે, સામાનો માત કરવા. માત છેને નીચે. ચાલ બંધ કરના-હરાના. માતવું એમ છે ને. માતવું એટલે હરાવવું. ધ્યાન રાખીને સામાને હરાવવું.

तैसैं साधु निपुन सिवपंथमैं.. આહાહા! અહીં એ જ સિદ્ધાંત છે. ધર્માત્મા નિપુણ શિવપંથમેં.. કેમ પાસા નાખવા એની બધી ખબર છે એને, કહે છે. અંદરમાં કેમ જાવું, પ્રવેશ કેમ કરવો, સ્થિર કેમ થાવું—એ સમ્યગ્જ્ઞાની સંતોને અંદરની ખબર (હોય છે) આહા ! तैसैं साधु निपुन सिवपंथमैं.. લ્યો, આહીં તો નિપુણ—વિચિક્ષણ છે જ્ઞાની. પોતાના મોક્ષનો માર્ગ, પુણ્ય-પાપના રાગથી ભિન્ન, સ્વભાવ તરફનો ઝુકાવ એમાં જ્ઞાની વિચક્ષણ અને નિપુણ છે. એમાં નિપુણ છે, કહે છે. બહારનું આવડે-ન આવડે એની સાથે સંબંધ નથી. આહાહા! હોય છેને પણ એવા બધા ઘણા હુશિયાર, એમ કહે. અમે બધા હુશિયાર છીએ માટે આમ થાય છે. અમને આવડે છે. તમને શું આવડે? એમ કહે. ઠીક ભઈ. કીધું નહોતું એક ફેરી કે તમે ભગતડાને શું આવડે આ? બધો માલ-માલ અમે નાખીએ બે પૈસાના પા શેર. પાસ આવેને રેલનો... પણ આવો માર્ગ ન હોય આ.

આ તો ૬૪-૬૫ની વાત હશે. અમે બે જણા છીએ તો પોણો-પોણો મણ જોઈએ દોઢ મણ. આ છ મણ છે અમારી પાસે ભાર. આ ક્યાં શી રીતે લઈ જશો તમે? કીધું. એક જણો કહે, ભઈ અમે પાસ લઈને આવશું. મૂકી જઈશું. પણ તમારે પાલેજ ઉતારવામાં વાંધો ક્યાં? કીધું, વાત સાચી, પણ આ ન્યાય કહેવાય ? અન્યાયનું આ કામ કરો તમે?

ભગતડાઓ ન જાણે, કીધું. અચ્છા. એવા અભિમાની. એ આણંદજીનો બનેવી હતો પાલેજમાં. કેમ કરવું, કેમ રળવું, કેમ પૈસા બચાવવા એ આપણને આવડે. કળા આવડે છે, કહે. આવડી. આવડી કળા. મરી જશો માળે, કીધું. ચોરી છે એ તો. મોટા ટીલો મૂકે આવડું. પૂજામાં.. ભગવાનની પૂજા કરવા મોટો ટીલો તાણે આવડો લાંબો. ધંધા આવા. મોટો ટીલો કરતો આમ લાંબો પીળો ચાંદલો. અમે ધર્મી પૂજા કરીએ એ બતાવવા. અને આમ માને કે અમે આમ કરીએ ને આમ દાવપેચ કરીને બધું બચાવીએ, એમ પેદા થાય. એમને એમ થાતા હશે કાંઈ ? ઠીક. એક જણો આવ્યો હતો. નહોતો આવ્યો ? મેં કીધું, ભાઈ! કાંઈ તમે (ધર્મ કરો?) અરે, અત્યારે પૈસા રળવાનો જમાનો છે. પૈસા રળીએ પછી વળી ધર્મ કરશું પાછળથી. આહાહા !

साधु निपुन सिवपंथमैं, लच्छन लखै तजै उतपात. આહા ! કહે છે, मोक्षमार्गमें प्रवीण ज्ञानी पुरुष स्वरूपकी परख करता है, લ્યો. સ્વરૂપની પરીક્ષા કરે. દુનિયાની દુનિયા પાસે રહે, એમ કહે છે. बाधक कारणोंसे बचता है. એમ છેને અહીંયા ? उतपात. तजै उतपात.. વિઘ્ન કરવાવાળા રાગ-દ્વેષ આદિ હોય... રાગ-દ્વેષ હોં. દૂસરા વિઘ્ન કોઈકા નહીં. એને તજે છે. साधै गुन चिंतवै अभयपद.. આહા ! ધર્મી તો અભયપદ—નિર્ભયપદ પોતાનું સ્વરૂપ એને સાધે છે. साधै गुन चिंतवै अभयपद, લ્યો. છેને નીચે. आत्मगुणोंको निर्मल करता है और जीत अर्थात् निर्भयपदका चिंतवन करता है. લ્યો.

यह सुविवेक चक्रकी बात है. આહાહા ! સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી ચક્રના વિવેકની આ વાત છે. અંતરનો પુરુષાર્થ કરવાની (કળા) કેમ સૂઝે, એ જ્ઞાની જાણે છે. બહારના પુરુષાર્થની વાત એ જાણતો નથી. પુરુષાર્થથી આમ થાશે ને આમ થાશે. બહુ ધર્મી હોય એ બહુ રળી શકે, એમ નથી, એમ કહે છે. અને અજ્ઞાની હોય ને રળે. એ તો પૂર્વના પુણ્યને કારણે હશે. એ કાંઈ કર્મમાં માંડ્યું એમ આવ્યું. એ ધર્મની બુદ્ધિ હોય તો બધામાં એનું પ્રવીણપણું હોય. કાંઈ ન આવડતું હોય ધૂળેય તે, એક આત્મા સિવાય. સમ્યગ્જ્ઞાનમાં આત્મા સિવાય બીજું કાંઈ ન આવડતું હોય, લ્યો. તો પણ, કહે છે, सुविवेक चक्रकी बात है, લો. निर्भयपदका चिंतवन करता है यह ज्ञानपरिणतिका हाल है લો. આ જ્ઞાન પરિણતિના હાલ છે. આહા ! कुमति कुब्जा और सुमति राधिका के कृय.

કુમતિ કુબ્જા અને સુમતિ રાધિકાના કાર્ય

(દોહરા)

सतरंज खेलै राधिका, कुबिजा खेलै सारि।
याकै निसिदिन जीतवौ, वाकै निसिदिन हारि॥८०॥

जाके उर कुबिजा बसै, सोई अलख अजान।
जाके हिरदै राधिका, सौ बुध सम्यकवान॥८१॥

શબ્દાર્થ :–નિસિદિન=સદા. સારિ=ચોપાટ. અલખ=જે દેખાય નહિ તે–આત્મા.

અર્થ :–રાધિકા અર્થાત્ સુબુદ્ધિ શેતરંજ ખેલે છે તેથી તેની સદા જીત રહે છે અને કુબ્જા અર્થાત્ દુર્બુદ્ધિ ચોપાટ રમે છે તેથી તેની હંમેશા હાર રહે છે. ૮૦. જેના હૃદયમાં કુબ્જા અર્થાત્ કુબુદ્ધિનો વાસ છે, તે જીવ અજ્ઞાની છે, અને જેના હૃદયમાં રાધિકા અર્થાત્ સુબુદ્ધિ છે, તે જ્ઞાની સમ્યગ્દષ્ટિ છે. ૮૧

ભાવાર્થ :–અજ્ઞાની જીવ કર્મચક્ર ઉપર ચાલે છે; તેથી હારે છે–અર્થાત્ સંસારમાં ભટકે છે અને પંડિતો વિવેકપૂર્વક ચાલે છે તેથી વિજય પામે છે અર્થાત્ મુક્ત થાય છે.

अर्थ :–राधिका अर्थात् सुबुद्धि शतरंज खेतली है इससे उसकी सदा जीत रहती है, और कुब्जा अर्थात् दुर्बुद्धि चौपड़ खेलती है, इससे उसकी हमेशा हार रहती है॥८०॥ जिसके हृदयमें कुब्जा अर्थात् कुबुद्धिका वास है वह जीव अज्ञानी है, और जिसके हृदयमें राधिका अर्थात् सुबुद्धि है, वह ज्ञानी सम्यग्दृष्टि है॥८१॥

भावार्थ :–अज्ञानी जीव कर्मचक्रपर चलते हैं, इससे हारते हैं–अर्थात् संसारमें भटकते हैं और पंडित लोग विवेकपूर्वक चलते हैं, इससे विजय पाते अर्थात् मुक्त होते हैं।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

બેયના કૃત્ય વર્ણવે છે. सतरंग खेलै राधिका, कुबिजा खेलै सारि.. સારિ એટલે ચોપાટ. સારિનો અર્થ કર્યો છે ઓલી ચોપાટ. याकै निसदिन जीतवौ.. ધર્મીને તો સમ્યગ્જ્ઞાન જે આત્માને નિસદિન જીતવું.. જીતવું ને જીતવું. હારવું કાંઈ છે નહીં. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? याकै निसदिन जीतवौ.. દરરોજ એને જીતવું છે. કોને? સમ્યગ્જ્ઞાનીને, એમ કહે છે. શતરંજ ખેલતી હૈ ને ઉસકી સદાય જીત રહતી હૈ, લો. ધર્મીને તો આત્માની રુચિ અને દૃષ્ટિનું પરિણમન છે, તેથી સમ્યગ્જ્ઞાનમાં સદાય જીતબાજી જ છે. હારવું ક્યાંય છે નહીં. આહા! પૈસા જાય, આબરુ જાય, કીર્તિ જાય, પણ એ હાર્યો નથી, એ તો જીતવામાં છે. બહારની સાથે શું સંબંધ છે? આહા!

वाकै निसिदिन हारी.. કુબ્જા ને કુમતિને તો નિસદિન હાર ને જીતાઈ જવું છે. આહાહા! હંમેશા હાર રહતી હૈ. દુર્બુદ્ધિ ચોપાટ ખેલતી હૈ. એને હંમેશા હાર રહે. આહા! બહુ ધ્યાન રાખવા જાય કે કોઈ મારી (વાત) કળી ન જાય. મારા વગર કોઈ કળી ન જાય.

મારી આ અંદરની વાત બહારમાં ન આવે, એમ બહુ ધ્યાન રાખે. છતાં એ જીવ તો હારમાં જ છે. હારમાં હારી ગયો, હારી ગયો. આત્માના સ્વરૂપનું ભાન નથી એને. जाके उर कुबिजा बसै, सोई अलख अजान.. જેના હૃદયમાં કુબ્જા એટલે અજ્ઞાન વસે, એ અલખનો અજાણ છે. ચૈતન્ય ભગવાન અલખ છે એનો એ અજાણ છે. અલખ એટલે ઈન્દ્રિય અને વિકલ્પથી જણાય નહીં એવો જે આત્મા, એનાથી અજાણ છે.

जाकै हिरदे राधिका. સુમતિ. सो बुध सम्यक्वान.. આહાહા ! જેના હૃદયમાં સુબુદ્ધિ હૈ વહ જ્ઞાની સમ્યક્દૃષ્ટિ હૈ. કુબુદ્ધિને હંમેશા હારવું અને સુબુદ્ધિને હમેશાં જીતવું. જીત જ છે એની, કહે છે. એમ કહે છે. 'જીત નગારાં વાગ્યાં'. આહાહા ! સ્વભાવ સન્મુખની જ્યાં દૃષ્ટિ પડી છે. પરિણમન સ્વભાવ સન્મુખ જ ગતિ કર્યા કરે છે. સદાય જીત જ છે, એના નગારાં જીતનાં વાગે છે. 'જીત નગારાં વાગ્યા', એ આવે છેને. આનંદઘનજીમાં આવે છે. 'વીરજીને ચરણે લાગું, તે જીત નગારું વાગ્યું રે.' એમ જ્ઞાનીને તો જીત નગારાં સદાય છે, કહે છે. સ્વભાવ તરફની રુચિનું જ્ઞાન, અનુભવનું જ્ઞાન એવા સુબુદ્ધિને સદાય જીત છે. એનું જ્ઞાન નથી અને જગતના જ્ઞાનમાં પડ્યા, પ્રપંચમાં પડ્યા છે, એ બધાંને નિસદિન હારવું છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૩૭, શ્રાવણ વદ ૧૨ મંગળવાર, તા. ૧૭-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર ૫દ ૮૨ થી ૮૭ ઉપર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક ચાલે છે. સર્વવિશુદ્ધિ અધિકાર—દ્વાર કહે છે. ૩૦મો કળશ છે નીચે. એનું ૫દ છે ૮૨મું. અહીંયા ચારિત્ર અધિકાર ચાલે છે. સવારમાંય ચારિત્રનો પેટા ભેદ પ્રત્યાખ્યાન, આ ચારિત્રનો વૈભવ કેવો છે એની વાત ચાલે છે. ૩૦મો કળશ.

रागद्वेषविभावमुक्तमहसो नित्यं स्वभावस्पृशः
पूर्वागामिसमस्तकर्मविकला भिन्नास्तदात्वोदयात्।
दूरारुढचरित्रवैभवबलाच्चञ्चचिदर्चिर्मयीं
विन्दन्ति स्वरसाभिषिक्तभुवनां ज्ञानस्य संचेतनां॥३०॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—''नित्यं स्वभावस्पृशः ज्ञानस्य सञ्चेतनां विन्दन्ति'' (नित्यं स्वभावस्पृशः) નિરંતર શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ છે જેમને એવા છે જે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો તે (ज्ञानस्य सञ्चेतनां) જ્ઞાનચેતનાને અર્થાત્ રાગ-દ્વેષ-મોહથી રહિત શુદ્ધ જ્ઞાનમાત્ર વસ્તુને (विन्दन्ति) પામે છે—આસ્વાદે છે. કેવી છે જ્ઞાનચેતના? ''स्वरसाभिषिक्तभुवनां'' પોતાના આત્મિક રસથી જગતને જાણે કે સિંચન કરે છે. વળી કેવી છે? ''चञ्चचिदर्चिर्मयीं'' (चञ्चत्) સકળ જ્ઞેયને જાણવામાં સમર્થ એવો જે (चिदर्चिः) ચૈતન્યપ્રકાશ, તે છે (मयीं) સર્વસ્વ જેનું, એવી છે. આવી ચેતના ક્યા કારણથી છે તે કહે છે—''दूरारूढचरित्रवैभवबलात्'' (दूर) અતિ ગાઢ-દૃઢ (आरूढ) પ્રગટ થયેલો, (चरित्र) રાગદ્વેષ અશુદ્ધ પરિણતિથી રહિત જીવનો જે ચારિત્રગુણ, તેના (वैभव) પ્રતાપના (बलात्) સામર્થ્યથી. ભાવાર્થ આમ છે કે—શુદ્ધ ચારિત્ર તથા શુદ્ધ જ્ઞાનચેતનાને એકવસ્તુપણું છે. કેવા છે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ? ''रागद्वेषविभावमुक्तमहसः'' (रागद्वेष) જેટલી અશુદ્ધ પરિણતિ છે તે-રૂપ જે (विभाव) જીવનો વિકારભાવ, તેનાથી (मुक्त) રહિત થયું છે (महसः) શુદ્ધ જ્ઞાન જેમનું, એવા છે. વળી કેવા છે? ''पूर्वागामिसमस्तकर्मविकलाः'' (पूर्व) જેટલો અતીત કાળ, (आगामि) જેટલો અનાગત કાળ, તે-સંબંધી (समस्त) નાના પ્રકારના અસંખ્યાત લોકમાત્ર (कर्म) રાગાદિરૂપ અથવા સુખ-દુઃખરૂપ અશુદ્ધચેતના-વિકલ્પ, તેનાથી (विकलाः) સર્વથા રહિત છે. વળી કેવા છે? ''तदात्वोदयात् भिन्नाः'' (तदात्वोदयात्) વર્તમાન કાળમાં આવેલા ઉદયથી થયેલ છે જે શરીર, સુખ-દુઃખ, વિષયભોગસામગ્રી ઇત્યાદિ, તેનાથી (भिन्नाः) પરમ ઉદાસીન છે. ભાવાર્થ આમ છે કે—કોઈ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો ત્રિકાળસંબંધી કર્મની ઉદયસામગ્રીથી વિરક્ત થઈને શુદ્ધ ચેતનાને પામે છે—આસ્વાદે છે. ૩૦૭

એનું ૮૨મું ૫દ. जहाँ शुद्धज्ञान है वहाँ चारित्र है. શું કહે છે? આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ

છે એવો અંતર અનુભવ થઈને પછી વિશેષપણે ધ્યાનમાં સ્વરૂપને વિષય કરીને સ્થિરતા કરે, એ જ્ઞાનની શુદ્ધતા છે. એ શુદ્ધ જ્ઞાન થયું. શુદ્ધજ્ઞાન (એટલે) જ્ઞાનની રમણતા ચૈતન્ય ભગવાન પોતાના જ્ઞાનમાં રમે, ઠરે એ શુદ્ધજ્ઞાન, ત્યાં ચારિત્ર હોય છે. ચારિત્ર કોઈ ક્રિયાકાંડમાં હોતું નથી. સમજાય છે કાંઈ ? ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ, એમાં શુદ્ધજ્ઞાન એટલે જેવું જ્ઞાન છે તેવું અંતર્મુખ થઈને પરિણમન થવું, જ્ઞાનનું સમ્યક્દર્શનરૂપે પરિણમન થવું, જ્ઞાનનું જ્ઞાનરૂપે થવું ને જ્ઞાનનું ચારિત્રરૂપે થવું. એ શુદ્ધજ્ઞાન છે ત્યાં ચારિત્ર છે એમ કહે છે. જ્ઞાન ચૈતન્યસ્વરૂપ એની દૃષ્ટિમાં, અનુભવમાં પ્રથમ આવે કે આ આત્મા તો જ્ઞાન અને આનંદ જ છે. એના પછી જ્ઞાનની શુદ્ધતા વધે એટલે જ્ઞાનમાં–આત્મામાં એકાગ્ર થાય. ત્યારે શુદ્ધતા–પવિત્રતા શુદ્ધજ્ઞાનમાં થાય, એને આહીં ચારિત્ર અથવા મોક્ષનો માર્ગ કહે છે. આહા ! ૫૬.

જ્યાં શુદ્ધ જ્ઞાન છે ત્યાં ચારિત્ર છે.
(સવૈયા એકત્રીસા)

जहां सुद्ध ग्यानकी कला उदोत दीसै तहां,
सुद्धता प्रवांन सुद्ध चारितकौ अंस है।
ता कारन ग्यानी सब जानै ज्ञेय वस्तु मर्म,
वैराग विलास धर्म वाकौ सरवंस है॥
राग दोष मोहकी दसासौं भिन्न रहै यातैं,
सर्वथा त्रिकाल कर्म जालकौं विधुंस है।
निरुपाधि आतम समाधिमैं विराजै तातैं,
कहिए प्रगट पूरन परम हंस है॥८२॥

શબ્દાર્થ :—સરવંસ(સર્વસ્વ)=પૂર્ણ સંપત્તિ. જાનૈ જ્ઞેય વસ્તુ મર્મ=ત્યાગવા યોગ્ય અને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય પદાર્થોને જાણે છે.

અર્થ :—જ્યાં શુદ્ધ જ્ઞાનની કળાનો પ્રકાશ દેખાય છે ત્યાં તે પ્રમાણે ચારિત્રનો અંશ રહે છે તેથી જ્ઞાની જીવ સર્વ હેય–ઉપાદેયને સમજે છે, તેમનું સર્વસ્વ વૈરાગ્યભાવ જ રહે છે, તેઓ રાગ–દ્વેષ–મોહથી ભિન્ન રહે છે, તેથી તેમના પહેલાના બાંધેલા કર્મ ખરે છે અને વર્તમાન તથા ભવિષ્યમાં કર્મબંધ થતો નથી. તેઓ શુદ્ધ આત્માની ભાવનામાં સ્થિર થાય છે, તેથી સાક્ષાત્ પૂર્ણ પરમાત્મા જ છે. ૮૨.

अर्थ :–जहाँ शुद्धज्ञानकी कलाका प्रकाश दिखता है, वहाँ उसके अनुसार चारित्रका

अंश रहता है, इससे ज्ञानी जीव सब हेय-उपादेयको समझते हैं। उनका सर्वस्व वैराग्यभाव ही रहता है, वे राग-द्वेष-मोहसे भिन्न रहते हैं, इससे उनके पहलेके बंधे हुए कर्म झड़ते हैं, और वर्तमान तथा भविष्यें कर्मबन्ध नहीं होता। वे शुद्ध आत्माकी भावनामें स्थिर होते हैं, इससे साक्षात् पूर्ण परमात्मा ही हैं।।८२।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जहाँ सुद्ध ग्यानकी कला उदोत दीसै तहाँ. એટલે શું? કે આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવ સ્વરૂપ છે. એમાં એ જ્ઞાનની શક્તિરૂપે જે સર્વજ્ઞપદ છે, એની જ્ઞાનની કળા ઉદ્યોત દીસે. એ જ્ઞાન વ્યક્તપણે—પ્રગટપણે, શુદ્ધતાપણે પ્રકાશે. तहां सुद्धता प्रमाण.. જેટલી શુદ્ધતા, પુણ્ય-પાપના રાગરહિત શુદ્ધતા પ્રકાશે એના પ્રમાણમાં શુદ્ધ ચારિત્રનો એ અંશ છે. સમજાણું કાંઈ? પુણ્ય-પાપનો પ્રકાશ થાય એ તો અચારિત્ર છે. આજે આવ્યું છે લખાણ. ભઈ, આ પુણ્યને મળ કહે છે ને ઝેર કહે છે, એમ નથી. પુણ્યથી તો આત્માને સમકિત પમાય. એવો એક કો'ક ડોક્ટરનો લેખ છે, એને જૈનસંદેશમાં નાંખ્યો. જૈનસંદેશ એમાં છે. આહાહા! આહીં તો કહે છે એમ કે પુણ્યને છોડવાનું કહો, એનો અર્થ એમ થયો કે પાપ કરો. એમ થયો એનો અર્થ. ઓલો અર્થ કર્યો હતો. (શ્રોતા : ઊંધા અર્થ) ઊંધા.

આહીં તો પહેલા દૃષ્ટિમાં પુણ્યનો ભાવ છોડવા જેવો છે એમ નિર્ણય કર્યા વિના સ્વરૂપ તરફની દૃષ્ટિ અને રુચિ થશે નહીં. સ્વરૂપ આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન આનંદનો ધામ પ્રભુ આત્મા તો છે. આહાહા! એના ભાન કરવા માટે પુણ્ય પરિણામની રુચિ છોડવી. દૃષ્ટિમાં એ હેય છે, છાંડવાયોગ્ય છે. અસ્થિરતા ઉત્પન્ન ન થાય એ બીજી ચીજ છે. એ તો સ્વરૂપમાં સ્થિરતાનો ઉપયોગ જામે ત્યારે અસ્થિરતા ઉત્પન્ન ન થાય. પણ અસ્થિરતા ઉત્પન્ન થાય એ હેય છે, આશ્રય કરવા લાયક નથી એમ જ્યાં સુધી (નિર્ણય) ન કરે ત્યાં સુધી તેની દૃષ્ટિ દ્રવ્ય સ્વભાવ ઉપર નહીં જાય. આહાહા! આમ આ માટે વાત છે. માળા ખળભળાટ ખળભળાટ કરે છે. કોઈ ડોકટર છે એણે લખ્યું છે. હવે જૈન સંદેશવાળાએ નાંખ્યુંને, લ્યો. દરબારીલાલ કોઠિયા ને આ કૈલાસચંદજી બે થઈને. પણ પુણ્ય સ્વભાવ છે એ રાગ છે. એ કહે છે ને, ग्यानकी कला उदोत दीसै.. એમ કહ્યું, દેખોને. કે રાગનો ભાવ ઉદય દિસે એમાં સમ્યક્દર્શન થાય? આહા.

ભગવાન ચૈતન્યની ખાણ છે આત્મા. અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા તો છે. આહા ! એવા અતીન્દ્રિય આનંદને ધ્યાનમાં વિષય બનાવીને... ધ્યાનમાં વિષય બનાવીને. એનો અર્થ કર્યો છે ઓલામાં. ઘણીવાર આવ્યું છે. આ અર્થમાં એમ કર્યું છે સંસ્કૃત ટીકામાં.

ધ્યાનમાં વિષય કુરૂ. અંતર્ધ્યાનમાં ધ્રુવને વિષય કર ત્રિકાળી ભગવાનને, તો સમ્યક્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રનો ઉદ્યોત થશે. આહાહા!

सुद्ध ग्यानकी कला उदोत दीसै तहाँ.. ભગવાન આત્મા ચૈતન્યનો કંદ ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ છે. એને જે અંતરમાં ધ્યાન (કરતા) અને વિષય બનાવતાં શક્તિમાંથી જ્ઞાન શુદ્ધ પ્રગટ થાય, એના પ્રમાણમાં શુદ્ધતા પ્રમાણ શુદ્ધચારિત્રનો અંશ છે. એના પ્રમાણમાં એ શુદ્ધચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. ચારિત્ર કોઈ દેહની ક્રિયા કે પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ ઉઠે, આ દયા પાળો, એ તો બધો વિકલ્પ અને આસ્રવ છે. આહાહા! શું થાય? જગતને આમ આત્મા.. આત્મા.. એ તો આમ જાણે ચીજ જ નહીં. એ પુણ્યથી પ્રાપ્ત થાશે. (શ્રોતા : પણ શું થાશે?) પુણ્યથી શુભભાવમાં એમ કે મોહનીય રસ મંદ પડે. મોહનો રસ ઓછો થાય, સ્થિતિ ઓછી થાય ને સમકિત પામે. પહેલા અનંતવાર એવા પુણ્યના પરિણામ તો નવમી ગ્રૈવેયકે ગયો તો શુક્લલેશ્યાના ઘણાં અનંતવાર કર્યા. આહા ! પરસન્મુખની રુચિ પડી છે એ સ્વસન્મુખ થાય શી રીતે? આહા ! અરેરે ! ભાઈ ! તને તારા આંગણામાં આવીને અંતરમાં જાવું એ તને ખબર નથી. સમજાય છે કાંઈ?

(શુભ) હેય કહેતા, એ તો થઈ રહ્યું, ત્યારે એને અશુભભાવનો જ આદર કરવાનો રહ્યો, એમ કહે. એવો અર્થ કર્યો છે. અરે ભગવાન! એ શુભ પહેલો... વાત એ છે કે શુભ ને અશુભ જે રાગ છે એ વિકાર છે, વિભાવ છે, માટે તેની દૃષ્ટિ અને રુચિ છોડવા જેવી છે. એમ જ્યાં સુધી નિર્ણય નહીં કરે ત્યાં સુધી દશાની દિશા પલટશે નહીં. આહાહા! શું થાય? લૂંટાણો છે ને. (શ્રોતા : લૂંટાણો.. લૂંટાણો. હોંશે લૂંટાણો છે.) હોંશે લૂંટાણો છે. અને લૂંટાવનારા કહે એને હોંશે કહે, હા, વાત તમારી બરાબર લાગે છે. અને આ તો એકલો આત્મા.. આત્મા.. આત્મા.. આત્મા.. પન્નાલાલજી ! વ્યવહાર પરંપરા મુક્તિકા કારણ હૈ. પન્નાલાલ શેઠ નહોતા કહેતા સવારમાં? આવે છે હોં એ. શાસ્ત્રમાં આવે છે. પણ એ કઈ નયનું વાક્ય છે? એ તો વ્યવહારનયનું વાક્ય છે. આહાહા!

આહીં તો ભગવાન 'અમૃતચંદ્ર આચાર્યે' મૂળ શ્લોકમાંથી ટીકા બનાવીને એમાંથી આ કળશ બનાવ્યો છે. એનો આ 'બનારસીદાસે', એ કળશનો જે આ છે ને 'રાજમલ ટીકા' એમાંથી આ 'સમયસાર નાટક' બનાવ્યું છે. 'રાજમલટીકા' છેને આ. 'કળશટીકા'. કહે છે કે सुद्ध ज्ञानकी कला.. રાગકી કળા એમ નથી કહ્યું. આહાહા! આત્મા ત્રિકાળી જ્ઞાયક ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ આત્મા, એને વિષય બનાવતા, રાગનો વિષય દૃષ્ટિમાંથી છૂટી જાય છે. સમજાય છે કાંઈ? ત્યારે આનો વિષય થાય ત્યારે એને સમ્યગ્દર્શન થાય. આહાહા! શું થાય પણ હવે એ ? એ રીતે વાદવિવાદે ચડ્યાંને અને પુણ્યની મિઠાશ (છૂટતી

નથી). આહા !

કહે છે, जहाँ सुद्ध ज्ञानकी कला.. ભાષા દેખોને. ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ એમાં અંતર એકાગ્ર થતા, જ્ઞાનની કળા નામ જ્ઞાનની દશા નામ જ્ઞાનની પવિત્રતા પ્રગટ થાય उदोत दीसै.. આહા ! જ્ઞાનની શુદ્ધતા જ્યાં પ્રગટ થઈને દેખાય, तहाँ सुद्धता प्रवांन.. એ વીતરાગી પર્યાય પ્રગટ થાય દ્રવ્યને અવલંબે—આશ્રયે. સ્પર્શ કહ્યું છેને ત્યાં. સ્વભાવસ્પર્શ. આ પહેલી લીટી. એનો અર્થ કે જેટલો ચૈતન્ય ભગવાન શુદ્ધ એનો સ્પર્શ કરે એટલે વેદે, એને વેદન કરે, એ શુદ્ધ આનંદનો આસ્વાદ કરે. આરે, આરે, ભારે! શેઠ ! આવો માર્ગ છે આ. જ્યાં ત્યાં ચારિત્રવંત છે ને આ છે ને તે છે ને. બાપા! ચારિત્ર્યવંત તો, ગજબ! પરમેશ્વર છે એ તો. આહાહા ! પંચપરમેષ્ઠીમાં જેનો પ્રવેશ છે. એ ચારિત્ર આવું હોય છે કહે છે. પહેલો તો ભગવાન પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ એનો અંતર્મુખ થઈને અનુભવ થાય. દૃષ્ટિમાં એ આવે કે આ આત્મા પવિત્ર ત્રિકાળ છે. એવું ભાન થાય તેને પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! પછી જેટલા પ્રમાણમાં એ જ્ઞાનસ્વભાવ શુદ્ધતાનું પૂર્ણ રૂપ એ શક્તિમાંથી અંતર એકાગ્રતા થતાં શુદ્ધતાનો પ્રકાશ થાય, પવિત્ર જ્ઞાન પ્રગટ થાય, એના પ્રમાણમાં તેને ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? चारितकौ अंस है.

ता कारन ग्यानी सब जानै ज्ञेय वस्तु मर्म, દેખો. जहाँ शुद्धज्ञानकी कलाका प्रकाश दिखता है वहाँ उसके अनुसार चारित्रका अंश रहता है. इससे ज्ञानी जीव सब हेय उपादेयको समझते हैं. આહાહા ! દેખો. ધર્મી જીવને જ્ઞાનાનંદસ્વભાવ એ જ ઉપાદેય નામ વિષય, ધ્યેય કરવાલાયક છે અને રાગ આદિ ભાવ તે વિષય, ધ્યેય કરવાલાયક નથી— એમ હેય-જ્ઞેયને ધર્મી સમજે છે. આહાહા ! અરેરે! નિજ સ્વભાવમાં પૂર્ણ શુદ્ધતાનો નાથ પ્રભુ, એનો આશ્રય અને એનું અવલંબન નામ આસ્વાદ કરે નહીં ત્યાં સુધી એને પુણ્ય-પાપનું બંધન થાય, એ બંધન ચાર ગતિમાં (રખડે). આહાહા! ચોર્યાશીના અવતાર. થોડીક પ્રતિકૂળતા આવે ત્યાં કાયર.. કાયર થઈ જાય. દીકરો મરે, દીકરી રાંડે, ઘરમાં રોગ આવે, બાયડી મરવાની તૈયારી થાય, એને ક્ષય લાગુ પડે, દુકાન ભાંગે, તે દિ' વીમાવાળો નાશ થાય. આવી જ્યાં થોડી પ્રતિકુળતા આવે કે હાય! કંટાળો.. કંટાળો થઈ જાય એને. આહાહા! હાય, હાય ! અરેરે ! આમાં ક્યાંથી ઉગરવું ? બાપા! આવી પ્રતિકૂળતા તો એક જરીક છે. એથી અનંત ગુણી પ્રતિકૂળતા નિગોદમાં ને નરકમાં... આહાહા! અરે! કેમ કાળ ગાળ્યો ? કેમ ત્યાં રહ્યો અને કેમ કાળ વીત્યો ? એ દુઃખના દહાડામાં કાળ ગયા બધા એના. આકુળતા.. આકુળતા.. આકુળતા. ભાઈ ! એ બધા મિથ્યાત્વના ફળ છે. સમજાણું કાંઈ?

એ તો કર્મના ફળ છે. એ આહીં છે ને, ભૂત-ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ભિન્ન ...

છે. એ તો કર્મનું ફળ છે. આહાહા! તારું ફળ શું? દુનિયા સાથે મેળવવા જાશે તો મળશે નહીં ભાઈ આવું. આ એવો માર્ગ છે હોં. ઘણીવાર કહેતા, લોહ લોહેસે જંગ ચડે. અરે ગૌતમ! એમ કહેતાને સંપ્રદાયમાં? પ્રભુ એમ કહે છે, હે ગણધર ગૌતમ! અમારા માર્ગની રીત અને પદ્ધતિ અંતરના સદ્પંથ ને દોરવણી એની સાથે લોકોના પંથને મેળવીશ નહીં તું. આહા! કહો, ભીખાભાઈ! બીજે ભીખ માંગીશ નહીં, કહે છે એમ. આહા! પ્રભુ! તારામાં ક્યાં અપૂર્ણતા છે? તારામાં ક્યાં વિપરીતતા છે? તું અવિપરીત અને પૂર્ણ આનંદથી ભરેલો તત્ત્વ છો. સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ છો. આહાહા! સત્ નામ શાશ્વત, જ્ઞાન અને આનંદ સ્વરૂપ છો. એમાં એકાગ્ર થઈને જે શુદ્ધતા પ્રગટે, તે જ્ઞાની જાણે કે આ એક આદરણીય છે આત્મા ત્રિકાળી. અથવા શુદ્ધતા પ્રગટ કરવાની અપેક્ષાએ પણ એ શુદ્ધતા આદરણીય કહેવાય અને હેય, પુણ્યના પરિણામ પણ હેય છે.

सब जानै ज्ञेय वस्तु मर्म.. એમ કહે છે. રાગના પરિણામ તે પરજ્ઞેય છે, તે હેય છે અને આત્માને આશ્રયે શુદ્ધતા પ્રગટે તે જ્ઞેય છે, પણ ઉપાદેય છે. આહાહા! અરે! હજી એની રીતની ખબરું ન મળે. અનાદિથી બેખબરમાં પડ્યો, રખડે છે ચોર્યાશીમાં. હવે એની એને દયા નથી. અરે! હું આ કેટલા દુઃખમાં છું. કેટલા દુઃખમાં છું અને મારે કેટલા દુઃખ વેઠવા પડશે. ખબર નથી એને. આહીં કહે છે કે ભગવાન! રાગના ફળ તરીકે તો દુઃખ છે. આસ્રવમાં આવી ગયું હતું, નહીં? ૭૪ ગાથા. પુણ્ય ને પાપ બેય દુઃખ છે અને દુઃખનું કારણ છે. આહાહા! ભવિષ્યમાં દુઃખનું કારણ છે. પુણ્યભાવ વર્તમાનમાં દુઃખ અને ભવિષ્યમાં દુઃખનું કારણ એવા પુદ્‌ગલના પરિણામ, એનું કારણ એ પુણ્ય છે. આહાહા! દુઃખફળ.

ता कारन ज्ञानी धरमी जीव सब जानै ज्ञेय वस्तु मर्म.. જ્ઞેયમાં તો આત્માય જ્ઞેય છે, શુદ્ધ પરિણામેય જ્ઞેય છે, અશુદ્ધભાવ પણ જ્ઞેય છે. જેમ છે તેમ અશુદ્ધ પરિણામ જાણવા જોગ છે. દૃષ્ટિમાં એનો આદર નથી. હો, પણ એટલું અચારિત્ર છે, પણ એ આદરણીય નથી. સમજાય છે કાંઈ? અને આહીં તો ચારિત્રનો અધિકાર છે એટલે હેય તરીકે જે જાણ્યું છે એને છોડીને સ્થિરતા કરે છે અંદરમાં, એને ઉપાદેય કહેવામાં આવે છે. वैराग विलास धर्म वाकौ सरवंस है.. આહા! सरवंस है.. સરવંશ એટલે સર્વથા, એમ. સર્વસ્વ. ज्ञानी जीव सब हेय-उपादेयको समझते हैं, उनका सर्वस्व वैराग्यभाव ही रहता है. ધર્મીને તો સમ્યક્‌દર્શન થતાં રાગ ને પુણ્યભાવથી વિરક્ત છે. આહાહા! વિરક્ત ન હોય અને રક્ત હોય તો તો મિથ્યાત્વભાવ છે. શુભભાવ કે અશુભ તો દુઃખ અને ઝેર છે. વળી એણે લખ્યું છે કે મળ એને કહે છે. ભાઈ! મળ છે મળ. એને ઝેર કહે છે. બેય લીધું. આહા! ભાઈ! તારા અમૃતના સાગર ઉછળે એને પુણ્ય લૂંટે છે. ઉત્પન્ન થવા દેતો નથી. રાગ ઉત્પન્ન

થવામાં અમૃતનો સાગર પ્રભુ ઉત્પન્ન થતો નથી. માટે તેને રુચિમાં હેય-જ્ઞેય તરીકે જાણે. જ્ઞેય છે ખરું પણ હેય તરીકે છે.

वैराग विलास.. એ ધર્મીનો વિલાસ તો વૈરાગ્ય—રાગથી ભિન્ન તે એનો વિલાસ છે. રાગમાં રમવું એ કાંઈ જ્ઞાનીનો વિલાસ—રમત છે નહીં. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ ? वैराग विलास.. ભાષા કેવી કરી છે, જુઓ. શું કહે છે એ? આહા! રાગનો ભાવ હો, પણ એ વિલાસ નામ રમત કરવા જેવી નથી એની સાથે. આહાહા ! એ રાગથી રહિત વૈરાગનો જેને વિલાસ છે. અરે! ધર્મીનો વિલાસ તે વૈરાગ હોય કે ધર્મીનો વિલાસ તે રાગ હોય ? આહાહા! રાગનો વિલાસ તો અનાદિથી કરે છે. રાગની રમતમાં રમે છે અનાદિથી. આ તો 'નિજપદ રમે સો રામ કહીએ' આતમરામ. સમજાણું કાંઈ ? શુદ્ધ સ્વરૂપ એના પ્રત્યે પ્રીત, ઉપાદેય અને રાગથી વૈરાગ. એને વૈરાગ કહીએ. પુણ્ય ને પાપના બેય ભાવથી વૈરાગ, એને વૈરાગ કહીએ. આહાહા! ઉનકા સર્વસ્વ વૈરાગભાવ હી રહતા હૈ. वाकौ सरवंस है.. સર્વથા એક છે. સમજાણું ? આ તો એનો વંશ જ વૈરાગ છે. (શ્રોતા : ચોથે ગુણસ્થાનમેં ચારિત્ર સિદ્ધ હો ગયા). હો ગયા ન, સ્વરૂપચારિત્ર હૈ. અનંતાનુબંધી ગયા ઈતના સ્વરૂપચારિત્ર તો હૈ. વૈરાગ હી હૈ.

જ્ઞાન-વૈરાગ શક્તિ દો, આ ગઈ ન નિર્જરા અધિકારમેં. દો-બેય શક્તિ છે. આહા! અરે, ત્યાં સુધી લીધું, નહીં ? શીલ, ચોથે ગુણસ્થાને શીલ નારકીમાં છે. શીલ અધિકાર હૈ 'અષ્ટપાહુડ'મેં. નારકી જીવ છે એને પણ અંદર આત્માની અંતર અનુભવદૃષ્ટિ થઈ છે, એથી જેટલો રાગ ઘટ્યો અનંતાનુબંધી, એટલું શીલપણું ત્યાં છે. અને એને લઈને આચાર્ય તો એમ કહે છે કે એવા સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન ને શીલને લઈને તીર્થંકર જેવા જીવ ત્યાં પડ્યા છે (કે જે) તીર્થંકર થવાના. એ ન્યાંથી નીકળીને તીર્થંકર થશે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એ શીલના સ્વભાવનું મહાત્મ છે. શીલ એટલે સ્વભાવની રમણતા તે એની શીલ છે. આ બ્રહ્મચર્યની આહીં વાત નથી. શરીરથી બ્રહ્મચર્ય આદિ પાળે તો વિકલ્પ રાગ છે. બ્રહ્માનંદ પ્રભુ બ્રહ્મના આનંદમાં રમવું એ એનું શીલ છે. આકરું કામ ભારે ! શેઠ! (શ્રોતા : ચોર્યાશીનું ચક્કર કાપીને હવે તો આપની શરણમાં આવ્યા છીએ). આ લેવાનું આ છે. અંદરમાં શરણ આત્મામાં છે. આહા !

કહ્યું નહોતું ? સંભારે તે શેઠ. શ્રીમદ્નું કહ્યું? ભાઈનું, શેઠિયા. તમારા છેને ત્યાં. ....છે ને ? ગુણીજન સંભારે સો શેઠ, બાકી અનુચર જાણજો. શેઠી! આહા! ભગવાન ગુણીજન... અરે! તારી પૂંજીની તેં સંભાળ કરી નહીં કોઈ દિ' ભાઈ ! આહાહા ! નિધાન ઉપર તે પડદો નાંખ્યો. આહા! જોવો નથી, ખોલવો નથી, પ્રગટ કરવો નથી, માનવો નથી.

રાગ પ્રગટ કરવો હોય એને રાગની રુચિના પ્રેમમાં આ નિધાન ધન ઢંકાઈ ગયું છે એને. સમજાણું કાંઈ ? वैराग विलास धर्म वाकौ सरवंश है.. ભાષા તો જુઓ. આહા ! રાગથી રહિત એવી જે દશા એ ધર્મીનો વિલાસ અને સર્વસ્વ એ છે. રાગ આદિ એનો નથી, નિમિત્ત આદિ એનું નથી, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર એના નથી. આહા! પોતાના ભગવાન સિવાય બધી ચીજથી જે પરથી ઉદાસ વર્તે છે. પરપદાર્થની સાથે શું સંબંધ છે ? આહીં તો રાગથી ભિન્ન પડીને वाकौ सरवंश है.. ધર્મ, રાગરહિત એ એનો સર્વધર્મ છે. જુઓ, ઓલો રાગ થાય પંચમહાવ્રતનો આદિ, એ ધર્મ નથી, ચારિત્ર નથી એમ કહેવું છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા!

राग दोष मोहकी दसासौं भिन्न रहै यातैं.. ધર્મીની દૃષ્ટિ તો ધર્મી એવો ભગવાન એની દૃષ્ટિમાં, રુચિમાં એ આત્મા આવ્યો છે. એથી राग दोष मोहकी दसासौं भिन्न रहै.. રાગ-દ્વેષ અને મિથ્યાત્વથી તો ભિન્ન રહે છે. આહાહા ! અને સ્વભાવની સાથે એકતા કરે છે. આહાહા ! આવું છે ભાઈ ઝીણું! માણસને આમ બહારમાં સુઝ પડે એવું કરેને તો ઠીક પડે. એમાં 'પરમાર્થવચનિકા'માં કહ્યું છે ને. આગમક્રિયા—વ્યવહારક્રિયા સહેલી લાગે છે એને. આહા! અને નિશ્ચય અધ્યાત્મની—નિશ્ચયની વ્યવહાર ક્રિયા પણ એને ખબરમાં પડતી નથી. નિશ્ચયની વ્યવહાર ક્રિયા. રાગરહિત આત્માની એકાગ્રતા એ જ નિશ્ચયની વ્યવહાર ક્રિયા છે. સમજાણું કાંઈ ? બેસવું સમજવું કઠણ એટલે ઓલો સહેલો માર્ગ લઈ લીધો. સેલી, સેલી—રાખ. અમારે આ રાખ હૈ એને સેલી કહે છે અહીંયા. રાખ હોતી હૈ ન ભસ્મ. સેલી. સહેલી એટલે સોંઘું. રાખ ને સોંઘું. આહાહા! ધૂળ મળશે ત્યાં. ભગવાન આનંદનો નાથ ચૈતન્યરતન એનો જેને આશ્રય, અવલંબન, સ્વાદ નથી અને આ રાગના એકલા સ્વાદિયા મૂરખ છે, કહે છે આહીં. ધર્મીનો તો રાગરહિત વૈરાગનો વિલાસનો આનંદ, તેથી તે રાગથી ભિન્ન રહે છે. આહાહા !

सर्वथा त्रिकाल कर्म जालकौ विधुंस है. છેને, ત્રણે કાળ આવી ગયાને ? पूर्वागामि समस्तकर्मविकला અને 'भिन्नास्तदात्वोदयात् ભાઈ આવ્યું ને ? વર્તમાન.. ઓલું આવે છેને ભાઈ ૧૨મી ગાથામાં ? तदात्वे—જાણેલો પ્રયોજનવાન. તે કાળે—વર્તમાનકાળ છે એ. આહીં એ વર્તમાનકાળ છે આ. तदात्वोदयात्. ટીકામાં છેને કળશમાં. भिन्नास्तदात्वोदयात्—તે કાળે વર્તમાનમાં રાગનો ઉદય થાય તેનાથી પણ ધર્મી વિકલા નામ રહિત છે. तदात्वो છે. આહાહા! બીજી લીટીનો છેલ્લો શબ્દ. तदात्वोदयात्.. પેલા બે કાળ તો મૂક્યા. पूर्वागामिसमस्तकर्मविकला भिन्नास्त-दात्वोदयात्.. આહા ! (શ્રોતા : તીનોં કાલ) તીનોં કાલ, બસ. પૂર્વના કર્મ, ભવિષ્યના ને વર્તમાન. ધર્મી તો ત્રિકાળી આત્મા ભગવાન જેનો વિષય

છે એ ત્રિકાળ કર્મથી વિરક્ત છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ?

त्रिकाल कर्म जालकौ विधुंस है.. એ કર્મની જાળનો તો નાશ કરનારો છે. આહાહા! सर्वभावांतर ध्वंसी.. આવે છે ને? ભગવાન આત્મા પૂર્ણ આનંદ અને શુદ્ધ એનું અવલંબન લેતા, એ આત્મા એને કહીએ કે જે દૃષ્ટિમાં આવ્યો અને બેઠો. એ આત્મા ત્રણ કાળના કર્મનો નાશ કરનાર છે. કોઈ કર્મની અવસ્થા ભૂત-વર્તમાનની પર્યાયને રાખે, એ એના સ્વભાવમાં છે નહીં. સમજાણું કાંઈ?

निरुपाधि आतम समाधिमैं विराजै.. આહાહા! ભગવાન આત્મા... એ પુણ્ય-પાપનો રાગ એ ઉપાધિ છે. સમજાણું કાંઈ? આ પદવી આપે એને ઉપાધિ કહે છે કે નહીં? જયસુખભાઈ! આ વકીલની ઉપાધિ અમારે છે ને ઢીંકણાની ઉપાધિ. બધી ઉપાધિ લખે. (શ્રોતા : ડીગ્રી લખે). ડીગ્રી કહો કે ઉપાધિ કહો, બીજું શું છે? એ કહે છે કે પુણ્યના પરિણામ એ આત્માની ઉપાધિ છે. આહાહા! એવા પરિણામથી નિરુપાધિ એવો ભગવાન આત્મા समाधिमैं.. ઉપાધિથી રહિત ને સમાધિમાં બિરાજે. આહાહા! રાગથી રહિત ભગવાન તે આત્માની અરાગી સમાધિ શાંતિ તેમાં બિરાજે. આહાહા! એ સમાધિ આ હોં. ઓલા બાવા લગાવે એ સમાધિ નહીં. રાગથી રહિત થઈ અને આધિ-વ્યાધિથી રહિત થઈ આત્મામાં સ્વરૂપમાં સ્થિર થાય, આનંદની રમતમાં રમે એને સમાધિ કહેવામાં આવે છે. એ સમાધિમાં શૂન્યતા નથી. સમાધિમાં પૂર્ણ સત્તાના સત્ત્વનો સ્વીકાર છે. સમજાણું કાંઈ? આ તો શૂન્ય થઈ જાય અંદર સમાધિ. એ તો જડ થઈ ગયું, શૂન્ય થઈ ગયું.

कहिए प्रगट पूरन करम हंस है, લો. સાક્ષાત્ પૂર્ણ પરમાત્મા છે જાણે. આહાહા! ચારિત્રસહિત લીધું છે ને. વસ્તુનો સ્વભાવ રાગરહિત છે એમ વિરક્ત થઈને સ્વરૂપને વિષય બનાવીને સમ્યક્દર્શન કર્યું છે, એ જીવ હવે ત્રણ કાળના રાગાદિથી છૂટો પડી સ્વરૂપની સ્થિરતામાં સમાધિમાં બિરાજે, એને સાક્ષાત્ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત થાય અથવા એ બિરાજે એને સાક્ષાત્ પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે. આહાહા! ૩૧ કળશ.

ज्ञानस्य संचेतनयैव नित्यं प्रकाशते ज्ञानमतीव शुद्धं।
अज्ञानसंचेतनया तु धावन् बोधस्य शुद्धिं निरुणद्धि बन्धः॥३१॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—જ્ઞાનચેતનાનું ફળ તથા અજ્ઞાનચેતનાનું ફળ કહે છેઃ ''नित्यं'' નિરંતર ''ज्ञानस्य सञ्चेतनया'' રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ અશુદ્ધ પરિણતિ વિના શુદ્ધ જીવસ્વરૂપના અનુભવરૂપ જે જ્ઞાનપરિણતિ, તેના વડે ''अतीव शुद्धम् ज्ञानम् प्रकाशते एव'' (अतीव शुद्धम् ज्ञानम्) સર્વથા નિરાવરણ કેવળજ્ઞાન (प्रकाशते) પ્રગટ થાય છે; [ભાવાર્થ આમ છે કે—કારણ સદૃશ કાર્ય

થાય છે, તેથી શુદ્ધ જ્ઞાનને અનુભવતાં શુદ્ધ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે—એમ ઘટે છે.] (एव) એમ જ છે નિશ્ચયથી. ''तु'' તથા ''अज्ञानसञ्चेतनया बन्धः धावन् बोधस्य शुद्धिं निरुणद्धि'' (अज्ञानसञ्चेतनया) રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ તથા સુખ-દુઃખાદિરૂપ જીવની અશુદ્ધ પરિણતિ વડે (बन्धः धावन्) જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મબંધ અવશ્ય થતો થકો (बोधस्य शुद्धिं निरुणद्धि) કેવળજ્ઞાનની શુદ્ધતાને રોકે છે. ભાવાર્થ આમ છે કે—જ્ઞાનચેતના મોક્ષનો માર્ગ, અજ્ઞાનચેતના સંસારનો માર્ગ. ૩૧

આહાહા! શ્લોક તો બહુ ટૂંકા અને ભાષાના ભાવની મહિમા અપાર છે.

ग्यायक भाव जहां तहां, सुद्ध चरनकी चाल।
तातैं ग्यान विराग मिलि, सिव साधै समकाल॥८३॥

શબ્દાર્થ :—જ્ઞાયકભાવ=આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન. ચરન=ચારિત્ર. સમકાલ=એક જ સમયમાં

અર્થ :—જ્યાં જ્ઞાનભાવ છે ત્યાં શુદ્ધ ચારિત્ર રહે છે, તેથી જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય એકસાથે મળીને મોક્ષ સાધે છે. ૮૩.

अर्थ :–जहाँ ज्ञानभाव है वहाँ शुद्ध चारित्र रहता है, इसलिये ज्ञान और वैराग्य एक साथ मिलकर मोक्ष साधते हैं॥८३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જ્ઞાયકભાવ.. ધર્મીને તો એકલો જાણનાર ચૈતન્યપ્રભુ એ દૃષ્ટિમાં તરવરતો હોય છે. આહાહા! દૃષ્ટિના વિષયમાં એકલો જ્ઞાયકભાવ હોય છે. जहाँ तहाँ ग्यायक भाव.. દૃષ્ટિમાં જ્ઞાયક, જ્ઞાનમાં જ્ઞાયક અને ચારિત્રમાં જ્ઞાયકમાં રમણતા, જ્યાં ત્યાં જ્ઞાયકભાવ છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? આહાહા!

ग्यायक भाव जहाँ तहाँ.. ભગવાન પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ એ જ દૃષ્ટિ-જ્ઞાન ને રમણતામાં જ્યાં-ત્યાં એનો જ આશ્રય છે. सुद्ध चरनकी चाल.. એ શુદ્ધ રમણતાની એ રમતું—ચાલ છે. પાંચ મહાવ્રતના વિકલ્પથી રહિત અપના શુદ્ધ આત્મામાં રમતું... આહા! શુદ્ધ ચારિત્ર રહતા હૈ. ત્યાં શુદ્ધ ચારિત્ર હોય છે. (જહાં) જ્ઞાયકભાવ—જ્ઞાનભાવ વહાં ચારિત્ર રહતા હૈ, એમ કહે છે. જ્યાં જ્ઞાતા-દૃષ્ટા રહે અને રાગમાં એકત્વ ન થાય, અસ્થિરતા ઉત્પન્ન ન થાય... એકત્વ ન થાય અને અસ્થિરતા ન થાય, ત્યાં શુદ્ધપણું જ્ઞાનનું પ્રકાશે, એને ચારિત્ર છે, ત્યાં ચારિત્ર હોય. આહાહા! ઓલા તો કહે, પંચમહાવ્રતના પરિણામ એ ચારિત્ર છે. બાર વ્રતના વિકલ્પ એ ચારિત્ર. ચારિત્રનાં ભેદ લીધાં ત્યાં આ લીધા. ભઈ, એ તો નિમિત્તથી કથન છે. જ્યાં પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ હોય, એનું અંદર નિર્મળ ચારિત્ર શુદ્ધ હોય એને એ બતાવે છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

એમ વ્યવહાર પંચમહાવ્રતના વિકલ્પની મર્યાદા, રાગની મંદતા પ્રગટી એને અહીંયા શુદ્ધતા પ્રગટી છે ઘણી, એમ બતાવે છે. એટલે વ્યવહારથી નિશ્ચય બતાવ્યું છે. વ્યવહારથી નિશ્ચય થશે એમ કહ્યું નથી. આહા! (શ્રોતા : એટલે અનુસરવાયોગ્ય..) અનુસરવાયોગ્ય તો ના પાડી. व्यवहारनय न अनुसर्य.. આહાહા! ભેદ પાડીને તને સમજાવે એ સિવાય કોઈ ઉપાય નથી. અને ભગવાન આત્મા દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય તે 'अतति गच्छति इति आत्मा' પોતાના નિર્મળ પરિણામને પ્રાપ્ત કરે તે આત્મા એમ ભેદથી કહ્યું, પણ એ ભેદ અનુસરવાલાયક નથી. આહાહા!

અંતર જ્ઞાનાનંદ પ્રભુ એને અનુસરીને વ્યવહાર દૃષ્ટિ લક્ષમાંથી છોડવા જેવી છે. રાગ એક વ્યવહાર એ કલ્યાણનું કારણ થાય, વ્યવહાર પહેલો સારો થાય. સારો કોને કહેવો? ભાઈ! ત્યારે એને જો ખરાબ કહેશો તો લોકો પાપ કરશે એકલા. એનો માર્ગ ખુલ્લો કરી દીધો, વળી એમ કહે છે. આરે, ગજબ ભાઈ! આહીં તો દૃષ્ટિમાંથી, પાપ-પુણ્યને દૃષ્ટિમાંથી છોડવા, એમ કહે છે. એને પુણ્યને દૃષ્ટિમાંથી છોડીને પાપ કરવું એમ કહે છે? એને ખબર નથી. મિથ્યાત્વ તો મહાપાપ ચંડાળ છે. આહાહા! આહીં છે. કો'ક ડોક્ટર છે. લખ્યું છે. જૈનસંદેશ વાંચ્યું? કો'ક છે. પુણ્યકી ઉપાદેયતા. ડોક્ટર પુષ્પમિત્ર જૈન M.A. PhD. શું કહે? ડોક્ટરની ઉપાધિ. (શ્રોતા : PhD ફિલોસોફીના ડોક્ટર છે.) હા, એ ડોક્ટર ફીલોસોફીના. આ ફીલોસોફીની ખબર નહીં ને આ... આહાહા! એમાં બધું આ માંડ્યું લખીને. પત્રકાર કેવા?

तातैं ग्यान विराग मिलि.. જ્ઞાયકભાવ ભગવાન પૂર્ણ વસ્તુ સ્વભાવ એની દૃષ્ટિ અને રાગથી વિરક્તતા—એ બે–જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય મળી, सिव साधै समकाल.. મુક્તિના માર્ગને આ સમકાળે સાધે. સમજાણું કાંઈ? વ્યવહાર વિકલ્પ અને નિશ્ચય ચારિત્ર આ બે સાધે, એમ આહીં કહ્યું નથી. સમજાણું કાંઈ? આવે એ પણ વાત. આ બધી ત્યાં આવે 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ'માં આવે છે. કે ભાઈ, બેય મોક્ષનો માર્ગ છે એટલે એક યથાર્થ અને એક ઔપચારિક, એમ. પણ જ્ઞાન કરાવવું હોય ત્યાં સમજાવેને. ૨૨૨માં છે ને. 'પુરુષાર્થ સિદ્ધિ'. ૨૨૨ ને? બસો બાવીસમાં છે. એ જ મૂકે છે બધા. જુઓ, આ બે મોક્ષમાર્ગ છે. પણ એક સત્યાર્થ અને એક જૂઠો. સમજાણું કાંઈ?

મેં કહ્યું હતું એક ફેરી, અમારે પાળિયાદમાં એક હતો વીસાશ્રીમાળી ભૂદરભાઈ. તે એના પેઢીમાં એના બાપ જૂઠો હતો. પેઢીએ થયો સાત-આઠ પેઢીએ. સુરધન.. સુરધન સમજતે હૈં? બાપદાદાનો પથરો મૂકે ને એક ગામમાં, ઘરમાં. આહીં તમારે મૂકે છે કે નહીં? બાપદાદા હોયને કોઈ પૂર્વના થયા હોય. (શ્રોતા : વડવા) વડવા. હા, એ અમારા સુરધન

છે, વડવા હતા એ (એમ કહે). પછી ધૂણે. એકે પછી કહ્યું, અરે ભૂધરભાઈ! આ તમે શું કરો છો તમે? 'મહારાજ! હું તો ધૂણતાં કહું છું, કોણ છો કે જૂઠો એમ કહું.' પણ એ તો ઠગ થયો કીધું. જૂઠો એટલે તારો દાદો જૂઠો એમ સમજે લોકો. કારણ કે એનું નામ જૂઠો. બાપદાદાનું નામ... સુરધન નથી તમારે? શું હશે? કાંઈ છે? (શ્રોતા : બધી જગ્યાએ હોય છે.) બધે ઠેકાણે હોય. ચૂલામાં તો બધે રાખ જ હોય. બીજું કાંઈક હશે. બે-પાંચ પેઢીનો હોયને. એને બેસાડે પથરો. આહા! (શ્રોતા : એની વાસના વળગી). વાસના. એણે આને માન્યું હોય આને કે આમ છે ને બેસાડે.

અમારે કુટુંબમાં છે સંસારમાં. એક ઉમરાળા પાસે કાંઈક છે. લોનિયાદ કે એવું ગામ. નાની ઉંમરમાં જોયું હતું. નાની ઉંમરમાં, બહુ નાની ઉંમરમાં હોં. ૬-૭ વર્ષની ઉંમરે. તે દિ' કંઈ લાપસી-બાપસી... માની હતી ને ગયા હતા. તે ખબર છે. એક વાદી પાસે છે એ વડવા. વડવાને બેસાડેલો. ધૂળેય નથી સાંભળને! આહાહા! એ કહે કે કોણ છો? હું તો એમ કહું કે જૂઠો છું. પણ ઓલા એમ સમજે કે ઓલો તારો દાદો જૂઠો છે એ આવ્યો છે એમ સમજે. આ ૭૫માં વાત થયેલી. ૫૨ વર્ષ થયા. ૭૫માં ચોમાસું હતુંને પાળિયાદ. આહા!

આહીં એ કહે છે કે આહીં તો આત્માનું જ્ઞાન અને રાગથી વિરક્તતા—બે મળીને શિવ સાધે. આવે છે ને. ઓલા ઉપાદાનમાં એ આવે છે. જ્ઞાન ક્રિયા. 'બનારસીદાસ'. હા, 'બનારસીદાસે' કહ્યુંને, જ્ઞાન ને ક્રિયા—બે. તું કહે છે કે ઉપાદાન અને નિમિત્ત–બેથી કાર્ય થાય એમ નહીં. આ બે—આત્માનું જ્ઞાન અને આત્મામાં રમણતારૂપ ચારિત્ર, એનાથી મુક્તિ થાય. બેથી થાય? હવે સાંભળને માળા. હા આવે છે ને હા એ.

तातैं ग्यान विराग मिलि.. આત્માનું અંતર્મુખનું વિષયનું જ્ઞાન અંતર્મુખનું અને રાગથી વિપરીતતા એટલે રાગથી વિરક્તતા—એ બે મળીને શિવ સાધે. સમજાણું? પાઠમાં તો એમ છે. ૮૪ છેને પછી? દૃષ્ટાંત છે. પણ પાઠમાં એમ છે. 'ज्ञानस्य संचैतनयैव नित्यं प्रकाशने ज्ञानमतीव शुद्धं.' ભાઈ ગયા? બ્રહ્મચારી હતાન., ગયા? સમજાય છે કાંઈ? જ્ઞાનનું 'संचैतनयैव नित्यं प्रकाशने ज्ञानमतीव शुद्धं.' શુદ્ધ ભગવાનમાં એકાગ્રતા થતાં તે જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય શુદ્ધ, એને બંધ નથી એમ કહે છે. અને 'अज्ञानसंचेतनया तु धावत् बोधस्य शुद्धिं निरुणद्धि' અને રાગની એકતાનું અજ્ઞાનપણાને ચેતવું (એનાથી) દોડીને બોધકર્મ બંધાય છે. 'धावत् बोधस्य शुद्धिं' અને આત્માની શુદ્ધિને રુંધે છે. રાગના પ્રેમમાં—રાગની રુચિમાં આત્માની શુદ્ધિ રુંધાઈ જાય છે. આહાહા! 'बोधस्य शुद्धिं निरुणद्धि' અને થાય છે બંધ, એમ. અજ્ઞાનથી તો બંધ થાય છે. પુણ્યપરિણામ પોતાના છે, એનાથી લાભ

થાય એવી માન્યતાથી તો મિથ્યાત્વનો બંધ થાય છે એમ કહે છે. આહાહા! હવે ज्ञान चारित्र पर पंगु अंधका दृष्टांत. ૮૪-૮૫

જ્ઞાન અને ચારિત્ર ઉપર પાંગળા અને આંધળાનું દૃષ્ટાંત
(દોહરા)

जथा अंधके कंधपर, चढै पंगु नर कोइ।
वाके दृग वाके चरन, होंहि पथिक मिलि दोइ।।८४।।
जहां ग्यान किरिया मिलै, जहां मोख-मग सोइ।
वह जानै पदकौ मरम, वह पदमैं थिर होइ।।८५।।

શબ્દાર્થ :–પંગુ=લંગડો. વાકે=તેના. દગ=આંખ. ચરન=પગ. પથિક=રસ્તે ચાલનાર. ક્રિયા=ચારિત્ર. પદકૌ મરમ=આત્માનું સ્વરૂપ. પદમૈં થિર હોઇ=આત્મામાં સ્થિર થાય.

અર્થ :–જેવી રીતે કોઈ લંગડો મનુષ્ય આંધળાના ખભા ઉપર બેસે, તો લંગડાની આંખો અને આંધળાના પગના સહકારથી બન્નેનું ગમન થાય છે. ૮૪. તેવી જ રીતે જ્યાં જ્ઞાન અને ચારિત્રની એક્તા છે ત્યાં મોક્ષમાર્ગ છે; જ્ઞાન આત્માનું સ્વરૂપ જાણે છે અને ચારિત્ર આત્મામાં સ્થિર થાય છે. ૮૫.

अर्थ :–जिस प्रकार कोई लंगड़ा मनुष्य अंधेके कंझे पर चढ़े, तो लंगड़ेकी आँखों और अंधेके पैरोंके योगसे दोनोंका गमन होता है।।८४।। उसी प्रकार जहाँ ज्ञान और चारित्रकी एकता है वहाँ मोक्षमार्ग है, ज्ञान आत्माका स्वरूप जानता है और चारित्र आत्मामें स्थिर होता है।।८५।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જ્ઞાનસે પંગુના દાખલા. જેમ अंधके कंधे पर.. આંધળો હોય એના ખંભે એક માણસ બેસે તો એ બતાવે માર્ગ અને આંધળો ચાલે. ઓલો પંગુ. માથે પંગુ. આ પગ વિનાનો આહીં બેસે, ઓલો ચાલે. એમ જ્ઞાન છે પંગુ, બતાવે માર્ગ કે આમ છે, જો આમ છે અને ચાલે ઓલું ચારિત્ર. સ્વરૂપમાં સ્થિર થાય એ ચાલે. જ્ઞાન પંગુ છે. જાણવાનું કામ કરે અને ચારિત્ર સ્થિર થવાનું કામ કરે. બે મળીને ગતિ થાય એમ કહે છે. ફરીને. जिस प्रकार कोई लंगडा मनुष्य अंधेके कंधे पर चढ़े, तो लंगडेकी आँखों और अंधेके पैर योगसे दोनोंका गमन होता है. આંધળો ચાલે ને માથે પંગુ દેખાડે. એમ ચારિત્રસ્વરૂપ છે એ આંધળું છે, જાણતું નથી. અને જ્ઞાન બતાવે કે જો માર્ગ આ. આમાં ઠરવું એ માર્ગ. રાગને છોડવો એ માર્ગ. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા! દૃષ્ટાંત દિયા હૈ.

जथा अंधके कंध पर चढ़े पंगु नर कोइ वाके दृग वाके चरन.. પાંગળાને આંખ્યું

છે ને આંધળાને ચરણ છે. એમ જ્ઞાન જણાવે માર્ગને કે આ માર્ગ છે. પણ સ્થિર થઈ શકવાની શક્તિ તો ચારિત્રમાં છે. આહાહા! ચારિત્રને આંધળું કીધું છેને આહીં. કારણકે એ જાણતું નથી. એમ ચારિત્ર આ છે એ પણ જ્ઞાન જાણે, સમકિત આ છે એ પણ જ્ઞાન જાણે. સમકિત ને ચારિત્ર કાંઈ જાણતું નથી. એ તો અસ્તિત્વ રાખે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? वाके दृग वाके चरन, होहिं पथिक मिलि दोई.. એ પંથ કાપે બેય ભેગાં થઈને, એમ કહે છે.

जहाँ ग्यान किरिया मिलै.. જ્યાં આત્માનું જ્ઞાન સમ્યક્ અને જ્યાં સ્વરૂપની સ્થિરતારૂપી ક્રિયા એટલે ચારિત્ર.. ક્રિયા નામ ચારિત્ર છે, દેખો, અંદર પણ લખ્યું છે. ક્રિયા એટલે ચારિત્ર. રાગની ક્રિયા એ આહીં વાત નથી. ચારિત્ર એ પણ ક્રિયા છે. જ્ઞાને જાણ્યું કે આત્મા શુદ્ધ અને પવિત્ર છે અને રાગ તે હેય છે. એમ જાણીને ચારિત્રની ક્રિયા અંદર સ્વરૂપમાં ઠરે છે, એને ચારિત્રની ક્રિયા કહેવામાં આવે છે. આહાહા!

जहाँ ग्यान किरिया मिलै, तहाँ मोख–मग सोई.. જુઓ, આ મોક્ષમાર્ગ. ઓલો વ્યવહાર નાખ્યો નથી આમાં. આત્માનું જ્ઞાન અને આત્મામાં ઠરવું એ ક્રિયા, ચારિત્ર વીતરાગી પરિણતિ.—બેય થઈને મોક્ષમાર્ગ છે એમ આહીં કહે છે. સમ્યક્દર્શન અને ચારિત્ર–બે છે એ આંધળા છે. સમ્યગ્જ્ઞાન એ નેત્ર છે. તેથી જ વચમાં નાંખ્યું છે. કે જ્ઞાન સમકિતને જાણે, જ્ઞાન ચારિત્રને જાણે. સમજાય છે કાંઈ ? ચારિત્ર, ચારિત્રને ન જાણે. સ્થિરતા છે ત્યાં જ્ઞાન ક્યાં છે? સમકિત, સમકિતને ન જાણે. (શ્રોતા : ચારિત્ર ઔર શ્રદ્ધાન દોનોં જડ હૈં.) જડ નહીં, જ્ઞાન અપેક્ષા નહીં. એ અપેક્ષાએ એને અનુપયોગ કહ્યો છે, એને અનુપયોગ કહ્યો છે. સપ્તભંગી લીધી છે ત્યાં જ્ઞાન ઉપયોગ તે ચેતના ચેતન અને એ સિવાયની બીજી ચીજ તે અનુપયોગ. એની સપ્તભંગી છે. સ્યાદ્વાદ મંજરીમાં. શું કહ્યું? ફરીને.

કે ભગવાન આત્મા એમાં જે જ્ઞાનસ્વભાવ છે એને જેણે પ્રગટ કર્યો જ્ઞાન, એ જ્ઞાન દ્રવ્યને જાણે, ગુણને જાણે, શ્રદ્ધાને જાણે, ચારિત્રને જાણે—બધાંને જાણે. પણ જે જાણીને ઠર્યું છે ક્રિયા-ચારિત્ર-રમણતા, એ ચારિત્ર (તે) જ્ઞાન નથી. તેથી ચારિત્ર, ચારિત્રને ન જાણે. આહાહા! સમકિત સમકિતને ન જાણે. જ્ઞાન જાણે કે આ શ્રદ્ધા. વસ્તુની શ્રદ્ધા નિર્વિકલ્પ કરી આ સમ્યક્. તેથી વચમાં નાંખ્યું છે ને? 'दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः' અનુભવ થયો એ જ્ઞાન થયું. એમાં પ્રતીત થઈ એ સમ્યક્ થયું. એમાં ઠરે એ ચારિત્ર થયું. પણ એ ચારિત્ર... જ્ઞાન જ્ઞાનને જાણે, જ્ઞાન સમકિતને જાણે, જ્ઞાન દ્રવ્યને જાણે, જ્ઞાન ચારિત્રને જાણે. આહાહા! આ જીવ છે એ જાણનાર કોણ? છદ્મસ્થને પણ જ્ઞાનમાં એ વાત આવ્યા

વિના, આ આમ છે (એમ) આવ્યા વિના એ જાણે શી રીતે? કેવળીને ... હોય છે.

આહીં કહે છે, ग्यान किरिया मिलै, तहां मोख–मग सोई, લો. જ્યાં આત્માનું જ્ઞાન... આત્માનું જ્ઞાન, રાગ આદિ ને પરનું નહીં, એ નહીં, એ નહીં કાંઈ. આત્મજ્ઞાન અને એમાં ક્રિયા એટલે સ્વરૂપમાં રમણતા. અંદર ધ્યાનમાં રમી જવું એ ક્રિયા.—એ બે મળીને મોક્ષમાર્ગ સોઈ. બે મળીને મોક્ષનો માર્ગ છે. વ્યવહાર મળીને મોક્ષમાર્ગ છે એ છે નહીં. રાડ નાંખે પણ માણસ માળા. હોય છે. અરે! માર્ગ જ આવો છે, ભાઈ ! બીજી રીતે કઈ રીતે તને બેસશે વાત ?

ભગવાન (આત્મા) પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરી અને એ ભગવાન પોતામાં રમે, એ બે થઈને મોક્ષનો માર્ગ છે. આ બધામાં બહારની ક્રિયાકાંડમાં હોય ને બધું હોયને, એમાં અગ્રેસર હોય એ બધું આ માનતા હોય. હવે પુણ્યથી ધર્મ થાય, આ વ્યવહાર કરતા કરતા થાય ને એ બધું. (શ્રોતા : કોઈ કાળે થાય નહીં). ભાઈઓ ભાઈઓ હોય ને અગ્રેસર. બધા કહે કે આ બરાબર માર્ગ. આહીં કહે છે કે એ માર્ગ નથી. વસ્તુસ્વરૂપ ભગવાન આત્માનું અંતર જ્ઞાન અને એમાં લીનતા—બે થઈને મોક્ષનો માર્ગ સાધે. નિશ્ચય અને વ્યવહાર બે થઈને સાધે, એમ કહ્યું નથી આહીં. સમજાણું કાંઈ ? તકરાર વાંધા રહ્યા જ કરે છે બધા.

वह जानै पदकौ मरम.. જ્ઞાન તો આત્માના પદનો મર્મ જાણે કે ઓહોહો ! અતીન્દ્રિય આનંદ અને વીતરાગ મૂર્તિ છું. એમ જ્ઞાન જાણે. वह जानै पदकौ मरम, લ્યો. આત્માકા સ્વરૂપ. અને वह पदमें थिर होइ. ચારિત્ર, સ્વરૂપમાં રમણતા એ ચારિત્ર. આનંદ સ્વરૂપં ચરણં ચારિત્ર, આવે છેને એ. 'પ્રવચનસાર'. સ્વરૂપે ચરવું તે ચારિત્ર. આપણે અહીં મૂક્યું છે એ. નહીં બે બારણામાં? એક બારણામાં 'સર્વગુણાંશે સમકિત' અને એક બારણામાં 'સ્વરૂપે ચરવું તે ચારિત્ર'. બે બાજુ સ્વાધ્યાય મંદિરના બારણાની બહાર. સર્વગુણાંશે સમકિત. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા!

અનંત અનંત ગુણોની સંખ્યાનો પિંડ પ્રભુ એવા અનંત ગુણોને જાણતાં-શ્રદ્ધતાં એમાં અનંત ગુણોની શક્તિની વ્યક્તતા અંશે બધા ગુણો પ્રગટે. કેમકે અભેદ દ્રવ્ય છે ને? અંશે પ્રગટે. પૂર્ણતામાં ભેદ પડે કેમકે ગુણભેદ ચીજ છે ને? ગુણભેદ છે એટલે પૂર્ણતા થવામાં ફેર પડે. પણ પ્રગટવામાં તો બધા અંશે પ્રગટે, નહીં તો અભેદ દ્રવ્યદૃષ્ટિ થઈ નથી. સમજાણું કાંઈ? એટલે કહે છે કે એ અનંત ગુણોની દશા... મિથ્યાત્વ હતું ત્યાં એ દશા–પર્યાય વ્યક્ત નહોતી, દશા વ્યક્ત નહોતી. વસ્તુ હતી, પણ વસ્તુનો અનુભવ નહીં એટલે વ્યક્તતા નહોતી. વ્યક્તતા રાગ-દ્વેષ અને મિથ્યાત્વની હતી. સમજાણું કાંઈ? અને જ્યારે દૃષ્ટિ પલટી, જ્ઞાયકમૂર્તિ આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યઘન (એમ દ્રષ્ટિ) પલટતા મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષના

અંશો ગયા અને એને ઠેકાણે અનંતા ગુણોના અંશો પ્રગટ થયા. અને પછી સ્વરૂપમાં રમે તે ચારિત્ર. પહેલા સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું, એમ કહ્યુંને. वह जानै पदकौ मरम, वह पदमें थिर होइ. ચારિત્ર આત્મામેં સ્થિર હોતા હૈ. સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે, લો. હવે જ્ઞાન અને ક્રિયાની પરિણતિ

(દોહરા)

ग्यान जीवकी सजगता, करम जीवकी भूल।
ग्यान मोख अंकूर है, करम जगतकौ मूल॥८६॥
ग्यान चेतनाके जगे, प्रगटै केवलराम।
कर्म चेतनामैं बसै, कर्मबंध परिनाम॥८७॥

શબ્દાર્થ :—સજગતા=સાવધાની. અંકુર=છોડ. કેવલરામ=આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ. કર્મચેતના= જ્ઞાનરહિતભાવ. પરિનામ=ભાવ.

અર્થ :—જ્ઞાન જીવની સાવધાનતા છે અને શુભાશુભ પરિણતિ તેને ભૂલાવે છે, જ્ઞાન મોક્ષનો ઉત્પાદક છે અને કર્મ જન્મ-મરણરૂપ સંસારનું કારણ છે. ૮૬. જ્ઞાનચેતનાનો ઉદય થવાથી શુદ્ધ પરમાત્મા પ્રગટ થાય છે અને શુભાશુભ પરિણતિથી બંધ યોગ્ય ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. ૮૭.

अर्थ :–ज्ञान जीवकी सावधानता है, और शुभाशुभ परिणति उसे भुलाती है, ज्ञान मोक्षका उत्पादक है और कर्म जन्म-मरणरूप संसारका कारण है॥८६॥ ज्ञानचेतनाका उदय होनेसे शुद्ध परमात्मा प्रगट होता है, और शुभाशुभ परिणतिसे बन्धके योग्य भाव उपजते हैं॥८७॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કહે છે, જ્ઞાન જીવની સાવધાની છે. આહાહા! સાવધાન થઈને જાગ્યો કે હું તો એકલો આનંદ અને જ્ઞાન છું. મારા સ્વરૂપમાં વિકાર, સંસાર-ફંસાર છે નહીં. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાન જીવની જાગૃત દશા છે, સાવધાની છે. करम जीवकी भूल.. આ પુણ્ય-પાપ એ જીવની ભૂલ છે, એમ કહે છે. પોપટભાઈ! હવે ભૂલ એ આત્માને અભૂલનું કારણ થાય? દેખો. આહીં તો ભૂલનો અર્થ કર્યો છે કે શુભાશુભ પરિણતિ ઉસે ભૂલાતી હૈ. મૂળ તો ભૂલ છે. પુણ્ય ને પાપનો રાગ તે ભૂલ છે. ભૂલ તો સમજતે હૈં ન? દોષ. ભૂલ નહીં સમજે ? હિન્દીમેં હૈ કિ નહી? (શ્રોતા : ગલતી). ભૂલ આહીં શબ્દ છે હિન્દી. करम जीवकी भूल. આ હિન્દી છે આ. જ્ઞાન જીવકી જાગૃતિ. સાવધાન.. સાવધાન.. હું તો

ચૈતન્યમૂર્તિ આનંદ છું એવું જ્ઞાનમાં જાગૃત દશાની સાવધાનતા હોય છે. અને करम जीवकी भूल.. શુભાશુભ પરિણતિ તો ભૂલાતી હૈ અથવા ભૂલ છે, એમ.

ग्यान मोख अंकुर है.. જ્ઞાન એટલે સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પરિણતિ એ જ્ઞાન, એ મોક્ષનો અંકુર છે, લ્યો. મોક્ષનો ઉત્પાદક છે. આહાહા! આત્મા અખંડ આનંદ પ્રભુ એનું જ્ઞાન અને એ જ્ઞાનસ્વરૂપ એવી શ્રદ્ધા, એનું જ્ઞાન ને રમણતા એ ત્રણે જ્ઞાન કહેવાય. જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન એનું શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને ચારિત્ર—ત્રણે જ્ઞાન. એ જ્ઞાન मोख अंकुर है.. મોક્ષની ઉત્પત્તિનું કારણ એ જ્ઞાનસ્વભાવ છે. करम जगतकौ मूल.— અને રાગ તો સંસારનું મૂળ છે. આહાહા! પુણ્યને સંસારનું મૂળ કહેતાં રાડ નાંખે માળા. મોક્ષનો ઉપાય છે. બંધનો ઉપાય નથી. હવે એવો અર્થ કરે 'પુરુષાર્થ સિદ્ધિ'માં. અરે ભગવાન! એની સામે જવાબ આપ્યો છે હોં. હા, એક ઠેકાણે આપ્યું છે. ખોટી વાત છે. બીજે ઠેકાણે. એમાં નહીં પેલામાં. પેલામાં આવ્યું છે જૈનસંદેશમાં. ભૂલ છે એ વાત. મોક્ષનો ઉપાય બંધ હોઈ શકે જ નહીં. એમ તો જવાબ દેનારા હવે સ્થૂળપણે તો છે ને. હવે તો બધાંયને.....

ग्यान चेतनाके जगै, प्रगटै केवलराम.. જ્ઞાનચેતના... પુણ્ય-પાપના રાગ તે કર્મચેતના અને એના ફળને ભોગવવું એ કર્મફળચેતના, એનાથી રહિત તે જ્ઞાનચેતના. ग्यान चेतनाके जगै.. એ ચોથે ગુણસ્થાને આ જ્ઞાનચેતનાની વાત છે. પૂર્ણ જ્ઞાનચેતના તેરમે. प्रगटै केवलराम.. આહાહા! આતમારામ. શુદ્ધ પરમાત્મા પ્રગટ હોતા હૈ. અંતર જ્ઞાનની કળાથી—સમ્યગ્જ્ઞાનની કળાથી, જેમ બીજ હોય ને પૂનમ થાય, એમ સમ્યગ્જ્ઞાનની કળાથી પરમાત્મા થાય છે. રાગની કળાથી ને વ્યવહારથી નહીં, એમ કહે છે. कर्म चेतनामैं बसे कर्मबंध परिनाम.. રાગના પરિણામ છે એ કર્મચેતના છે. એ તો કર્મબંધના પરિણામ છે. એ કાંઈ આત્માના અબંધપરિણામ નથી. બંધના પરિણામ અને ચૈતન્યના પરિણામ ભિન્ન છે. ચેતનના વીતરાગી પરિણામથી મુક્તિ થાય. રાગના પરિણામથી તો બંધ થાય.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૩૮, શ્રાવણ વદ ૧૩, બુધવાર તા. ૧૮-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૮૮ થી ૯૨ ઉપર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક, સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર. આત્મા પરમ આનંદનો નાથ પ્રભુ શુદ્ધ છે. એમાં અનાદિકાળથી કર્મના નિમિત્તના સંબંધે એમાં જે વિકાર ભાસે છે એ એનું સ્વરૂપ નથી. એ તો ઉપાધિ થયેલી છે. તેથી કહે છે કે કર્મ અને જ્ઞાનમાં ભિન્ન ભિન્ન પ્રભાવ. છે ને? ૮૮. આત્મજ્ઞાનનો પ્રભાવ ભિન્ન છે અને કર્મના નિમિત્તનો પ્રભાવ—બેય ચીજ તદ્દન જુદી છે.

કર્મ અને જ્ઞાનનો ભિન્ન ભિન્ન પ્રભાવ (ચોપાઈ)

जबलग ग्यान चेतना न्यारी ।
तबलग जीव विकल संसारी॥
जब घट ग्यान चेतना जागी।
तब समकिती सहज वैरागी॥८८॥
सिद्ध समान रूप निज जानै।
पर संजोग भाव परमानै॥
सुद्धातम अनुभौ अभ्यासै।
त्रिविधि कर्मकी ममता नासै॥८९॥

અર્થ :—જ્યાંસુધી જ્ઞાનચેતના પોતાથી ભિન્ન છે અર્થાત્ જ્ઞાનચેતનાનો ઉદય થયો નથી ત્યાં સુધી જીવ દુઃખી અને સંસારી રહે છે અને જ્યારે હૃદયમાં જ્ઞાનચેતના જાગે છે ત્યારે તે પોતાની મેળે જ જ્ઞાની વૈરાગી થાય છે. ૮૮. તે પોતાનું સ્વરૂપ સિદ્ધ સમાન શુદ્ધ જાણે છે અને પરના નિમિત્તે ઉત્પન્ન થયેલા ભાવોને પર-સ્વરૂપ માને છે. તે શુદ્ધ આત્માના અનુભવનો અભ્યાસ કરે છે અને ભાવકર્મ, દ્રવ્યકર્મ તથા નોકર્મને પોતાના માનતો નથી. ૮૯.

अर्थ :—जब तक ज्ञानचेतना अपनेसे भिन्न है, अर्थात् ज्ञानचेतनाका उदय नहीं हुआ है, तबतक जीव दुःखी और संसारी रहता है, और जब हृदयमें ज्ञानचेतना जागती है, तब वह अपने आप ही ज्ञानी वैरागी होता है॥८८॥ वह अपना स्वरूप सिद्ध सदृश जानता है, और परके निमित्तसे उत्पन्न हुए भावोंको पर स्वरूप मानता है। वह शुद्ध आत्माके अनुभवका अभ्यास करता है और भावकर्म द्रव्यकर्म तथा नोकर्मको अपने नहीं मानता॥८९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जबलग ग्यान चेतना.. ભારી પણ હોય અને ન્યારી, બેય શબ્દ આવે છે. હા, નીચે છે. એટલે શું? કે પોતાનો આનંદ અને જ્ઞાનસ્વભાવ જ્યાં સુધી એને અનુભવમાં અને દૃષ્ટિમાં આવ્યો નથી, ત્યાં સુધી જ્ઞાનચેતના પોતાના સ્વરૂપથી ભિન્ન રાગ અને દ્વેષ, પુણ્ય અને પાપના ભાવમાં ચેતાઈ ગયેલી હોય છે. સમજાણું? जब तक ज्ञानचेतना अपनेसे भिन्न है अर्थात् ज्ञानचेतनाका उदय नहीं हुआ है. આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એવી અંતરદૃષ્ટિનો અનુભવ જબલગ—જ્યાં સુધી ન હોય તબલગ એ કર્મચેતના છે. પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પો એને ચેતે છે, એને એકત્વ માને છે. તબલગ જીવ વિકલ—મૂરખ અને સંસારી છે. દુઃખી અને સંસારી છે. પોતાનો સ્વભાવ, ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદ અને જ્ઞાન એનું સ્વરૂપ છે. એમ અંતરમાં દૃષ્ટિથી વિકાસ જ્યાં સુધી ન કરે, ત્યાં સુધી એ પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પની એકતામાં દુઃખી છે. બરાબર હશે? ક્યાં આમાં દુઃખ લાગે? આમાં તો બહારમાં ક્યાંય દુઃખ લાગતું નથી. (શ્રોતા : .....) ક્યાં દેખાય છે? છોકરો રળે છે. બંગડીમાં પૈસા પેદા થાય છે. મોટા ઘરના મકાન થયા. હવે દુઃખ ક્યાં આમાં દેખાય છે? અંદર રાગ અને દ્વેષ, પુણ્ય અને પાપના જે વિકલ્પો—વૃત્તિઓ છે એ દુઃખ છે. આહાહા!

ભગવાન આનંદસ્વરૂપ હોવા છતાં એના જ્ઞાનની અંતરની એકાગ્રતાનું ભાન ન થાય ત્યાં સુધી એને પુણ્ય અને પાપના રાગ સાથે એકતાબુદ્ધિ છે. એ દુઃખી અને એ સંસારી છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? जबलग ग्यान चेतना न्यारी.. એટલે કે આત્માના જ્ઞાનની એકાગ્રતાથી ભિન્ન જ્ઞાનચેતના જુદી પડે છે. રાગ અને પુણ્ય ને પાપમાં જોડાઈ જાય છે. આહાહા! તબલગ તો જીવ વિકલ—દુઃખી છે. આ રાજા દુઃખી, રંક દુઃખી, કીડા દુઃખી, કુંજર દુઃખી, એ દેવ દુઃખી. શેઠ! દેવ દુઃખી અને શેઠ દુઃખી. આત્મા.. જુઓ. શેઠ! સૌને દેવ ઠરાવે છે આ મફત. આ ક્ષેત્રના મોટાં માણસો કહેવાયને એમ કે દેવ કહેવાય એ, એમ. આહા! પ્રભુ આત્માની દિવ્ય શક્તિ આનંદ અને જ્ઞાન એનું જેને અંતરમાં એકાગ્રપણું અને ભાન નથી, એ બધા શુભ અને અશુભ રાગમાં (કે જે) કર્મચેતના છે, એ વિકારરૂપી કાર્યમાં ચેતાઈ ગયેલા પ્રાણી અનાદિના દુઃખી છે અને એને સંસારી કહીએ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

जब घट ग्यान चेतना जागी.. જ્યારે ઘટ—દેહની અંદરમાં ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ શુદ્ધ આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા છે એમ અંતરમાં જ્ઞાન સમ્યક્દર્શન થયું. જેને પ્રતીતમાં આત્મા આનંદ અને જ્ઞાન છે એવું જ્ઞાન ભાન થઈને પ્રતીતિ થઈ, ચેતના જાગી.

'જાગીને જોઉં તો જગત દીસે નહીં'. અંતરમાં હોં. જગત જગતમાં છે. 'ઊંઘમાં અટપટા ખેલ દેખે.' અજ્ઞાનમાં. અરે! ચૈતન્ય મહારાજ ભગવાન પ્રભુ એને જાણ્યા વિના, જોયા વિના, સ્વીકાર વિના, એકતા વિના એને રાગની અને પુણ્યની ચાહે તો વ્રત-તપ આદિ રાગ હો, પણ એમાં એકતા છે એ દુઃખ છે અને એ સંસારી પ્રાણી છે એમ કહે છે. ચાહે તો નગ્ન સાધુ થઈને બેઠો હોય બહારથી. સમજાય છે ? પણ અંદરમાં એ દયા-દાન-વ્રત વિકલ્પ છે તે કર્તવ્ય છે, એ મારું કર્તવ્ય છે (એમ) એમાં એની એકતા છે, એ દુઃખી અને સંસારી છે. આહાહા ! કહો, સમજાણું કાંઈ ?

जब घट ग्यान चेतना जागी.. પણ જ્ઞાનસ્વરૂપ અને આનંદમૂર્તિ હું આત્મા અનાદિ-અનંત (છું) એવું અંતરમાં ભાન અને જ્ઞાનની જાગૃતિ થઈ તબ સમકિતી—ત્યારે સાચા શ્રદ્ધાવાળો અને સાચા ભાનવાળો સહજ વૈરાગી. એટલે રાગ અને પરથી તેનો સ્વાભાવિક વૈરાગ્ય હોય છે. અજ્ઞાનીને રાગમાં એકતા છે. જ્ઞાનીને રાગથી વિરક્તતા—વૈરાગ્ય છે, એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? આ ૩૨મો કળશ છેને એ. નીચે ૩૨ છેને કળશ. એનું (૫૬) છે એ.

कृतकारितानुमननैस्त्रिकालविषयं मनोवचनकायैः।
परिहृत्य कर्म सर्व परमं नैष्कर्म्यमवलम्बे॥३२॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—કર્મચેતનારૂપ તથા કર્મફળચેતનારૂપ છે જે અશુદ્ધ પરિણતિ તેને મટાડવાનો અભ્યાસ કરે છે : ''परमं नैष्कर्म्यम् अवलम्बे'' હું શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ જીવ છું, સકળ કર્મની ઉપાધિથી રહિત એવું મારું સ્વરૂપ મને સ્વાનુભવ-પ્રત્યક્ષપણે આસ્વાદમાં આવે છે. શું વિચારીને? ''सर्वं कर्म परिहृत्य'' જેટલું દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ, નોકર્મ છે તે સમસ્તનું સ્વામિત્વ છોડીને. અશુદ્ધ પરિણતિનું વિવરણ—''त्रिकालविषयं'' એક અશુદ્ધ પરિણતિ અતીત કાળના વિકલ્પરૂપ છે જે 'મેં આમ કર્યું, આમ ભોગવ્યું' ઇત્યાદિરૂપ છે; એક અશુદ્ધ પરિણતિ આગામી કાળના વિષયરૂપ છે જે 'આમ કરીશ, આમ કરવાથી આમ થશે' ઇત્યાદિરૂપ છે; એક અશુદ્ધ પરિણતિ વર્તમાન વિષયરૂપ છે જે 'હું દેવ, હું રાજા, મારે આવી સામગ્રી, મને આવું સુખ અથવા દુઃખ' ઇત્યાદિરૂપ છે. એક આવો પણ વિકલ્પ છે કે : ''कृतिकारितानुमननैः'' (कृत) જે કંઈ પોતે હિંસાદિ ક્રિયા કરી હોય; (कारित) જે, અન્ય જીવને ઉપદેશ દઈને, કરાવી હોય; (अनुमननैः) જે, કોઈએ સહજ જ કરેલી ક્રિયાથી સુખ માનવું હોય. તથા એક આવો પણ વિકલ્પ છે કે : ''मनोवचनकायैः'' મનથી ચિંતવવું, વચનથી બોલવું, કાયાથી પ્રત્યક્ષપણે કરવું. આવા વિકલ્પોને પરસ્પર ફેલાવતાં ઓગણપચાસ ભેદ થાય છે, તે સમસ્ત જીવનું સ્વરૂપ નથી, પુદ્‌ગલકર્મના ઉદયથી થાય છે. ૩૨

આહાહા! કહે છે કે **सिद्ध समान रुप निज जानैं..** આહા ! પુણ્યના ભાવ દયા-દાન-

વ્રત-તપ-પૂજા આદિનો વિકલ્પ—વૃત્તિ—રાગ એમાં જ્યાં સુધી બુદ્ધિ, રુચિ, કર્તાપણું છે ત્યાં સુધી એ દુઃખી સંસારી છે. સિદ્ધ... જ્યારે જ્ઞાનચેતના જાગી, હું તો જ્ઞાન અને આનંદ સચ્ચિદાનંદ પ્રજ્ઞાબ્રહ્મસ્વરૂપ છું એવું અંતરમાં દૃષ્ટિમાં સમ્યક્દર્શનમાં ભાસ્યું, ત્યારે તે પુણ્ય ને પાપના બેય રાગથી સ્વાભાવિક વૈરાગ નામ વિરક્ત હોય છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! ત્યારે એ સુખી છે એમ કહે છે.

सिद्ध समान रुप निज जानैं.. ઓહો ! મારી ચીજ તો એકલી સિદ્ધ જ્ઞાન, આનંદ, શાંતિ, વીતરાગતા, સ્વચ્છતાના સાગરનો આખો આત્મા મોટો દરિયો છે. એવી ચૈતન્ય સ્વભાવની શક્તિની પ્રતીત અને અનુભવ થયો, એ સહજ વૈરાગી છે. પૂર્ણ સ્વરૂપનું ભાન અને રાગથી વૈરાગ્ય. સમજાય છે કાંઈ? બે વાત લીધી જુઓ! तब समकिती.. એટલે ? જ્ઞાનચેતના જાગી. 'હું તો જ્ઞાન.. જ્ઞાન...' વાત તો ભઈ ઝીણી છે, પણ માર્ગ તો આ છે. સુખી થવાનો પંથ, આત્મા આનંદમૂર્તિ તેમાં એકાગ્ર થઈને અનુભવ કરવો એ સુખી થવાનો પંથ છે. બાકી બધા દુઃખના રસ્તા—દુઃખના પંથમાં દોરાઈ ગયા છે. આકરું લાગે.

सिद्ध समान रुप निज जानैं.. અજ્ઞાની રાગની એકતામાં સંસારી અને દુઃખી હતો. જ્ઞાની સ્વભાવની એકતામાં રાગનો વૈરાગ્ય હતો, તેથી તે સિદ્ધ સમાન પોતાના સ્વરૂપને જાણે છે. 'સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો', આવે છે ને. 'ચેતન રૂપ અનૂપ અમૂરત સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો, મોહ મહાતમ આતમ અંગ કિયો પરસંગ મહાતમ ઘેરો. જ્ઞાનકલા ઉપજી અબ મોહિ, કહું ગુણનાટક આગમ કેરો, તાસુ પ્રસાદ સધૈ સિવ મારગ, વેગે મિટૈ ઘટ વાસ બસેરો'. શું કહે છે ? ચેતનરૂપ... હું તો ચેતન જ્ઞાનાનંદ જ્ઞાતા-દૃષ્ટાના સ્વભાવવાળો છું. આહાહા! આ ક્રિયા કરું ને બીજાને સમજાવું ને એવો વિકલ્પ એ મારામાં નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એ વાત છે ભાઈ. (શ્રોતા : સંસારખાતું..) સંસારખાતું બંધ. સ્વભાવમાં સંસાર, રાગ છે જ નહીં. ચૈતન્યસ્વભાવનું ભાન થયું ત્યાં સિદ્ધ સમાન છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ?

सिद्ध समान रुप निज जानैं.. પોતાના સ્વરૂપને સિદ્ધ સમાન જાણે. પરમાત્મા અશરીરી 'નમો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં.' એ સિદ્ધ ભગવાન છે એવો જ હું છું. આહાહા! એમ જ્ઞાની—ધર્મી—સમકિતી સુખના પંથે વળેલો, ઢળેલો એમ આત્માને સિદ્ધ સમાન જાણે. આહાહા! પામર ને રાગવાળો ને સંસારી એમ સમકિતી (પોતાને) ન જાણે. આહાહા! ભારે ! અબદ્ધસ્પૃષ્ટ આત્મા છે. રાગ અને કર્મથી બંધાયેલી ચીજ જ નથી. એવી રાગ અને કર્મથી ભિન્ન પડીને 'णाण सहाव अधियं मुणदि आदं'. આહાહા! ૩૧ ગાથા. 'સમયસાર'. ચૈતન્યનો પિંડલો હું તો છું. એમાં આવે ને વણાય તો આનંદ અને શાંતિ આવીને વણાય.

એમાં કાંઈ દુઃખ થાય અને આકુળતા એ સ્વરૂપમાં છે નહીં. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

पर संजोग भाव परमानै.. નિજ જાણે અને પર માને. બે વાત. ધર્મીજીવ પર સંયોગીભાવ—કર્મના નિમિત્તના સંગે ઉત્પન્ન થયેલા દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ આદિના ભાવને પર માને. બાયડી-છોકરા ને કુટુંબ ને મકાન, પૈસા એ તો ક્યાંય રહી ગયા. આહાહા! કહો, શેઠ! આ અમારા પૈસા છે ને આ અમારા લાલચંદજી છે ને આ અમારા મકાન છે. (શ્રોતા : પ્રત્યક્ષ તો દિખતા હૈ) એ પ્રત્યક્ષ દિખતા હૈ મૂઢને, એમ કહે છે. એનો ભગવાન અંદર પ્રત્યક્ષ છે એવો એને ભાસતો નથી, એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

पर संजोग भाव परमानै.. આહા ! ધર્મી જીવને પોતાનું સ્વરૂપ તો સિદ્ધ સમાન જ્ઞાતા-દૃષ્ટા સ્વભાવ ભાસે ત્યારે એને ધર્મી કહેવામાં આવે. આ વ્રત ને તપ ને પૂજા ને ભક્તિ કરે માટે ધર્મી છે, એમ નથી. એ તો રાગ છે. શેઠી ! આહાહા! રાગવાળો છું એમ જ્યાં સુધી માન્યતા છે ત્યાં કર્મચેતના ઉભી છે (અને) જ્ઞાનચેતનાનો જ્યાં નાશ છે. આહાહા! એ પંડિતજી ! એ વાત..... પણ સંસારમાં રહીને આવું જ્ઞાન થાય ? સંસારમાં છે જ નહીંને, કહ્યુંને ? રાગમાં આત્મા નથી અને આત્મામાં રાગ નથી. પછી સંસાર ક્યાં રહ્યો ? આહાહા! કર્મના સંયોગથી સંયોગીભાવ છે એને તો પર જાણે છે, એ પોતાની ચીજમાં એને મેળવતો નથી, એનો સ્વામી થતો નથી, એને ધર્મી કહીએ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ? पर संजोग भाव परमानै.. કર્મના નિમિત્તથી ઉત્થાન વૃત્તિઓનું થાય શુભાશુભનું, એને ધર્મી પર માને. એનો સ્વામી કર્મ-પુદ્ગલ છે, હું નહીં. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ?

सुद्धातम अनुभौ अभ्यासै.. ધર્મીનો અભ્યાસ તો શુદ્ધ અનુભવ કરે એ એનો અભ્યાસ છે. રાગ કરવું ને રાગમાં એકતા થવું એ અભ્યાસ ધર્મીનો નથી. આહાહા ! તો સંસારના કામ સરખા વ્યવસ્થાએ કરવા એ ધર્મીનું કર્તવ્ય નથી. અજ્ઞાની એને માને છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! सुद्धातम अनुभौ अभ्यासै.. સુખી થનાર ધર્મી સુખસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા, એની દૃષ્ટિ અંતરમાં આનંદના નિધાન ઉપર હોવાથી એ શુદ્ધનો અભ્યાસ કરે છે, અશુદ્ધનો નહીં એમ કહે છે. આહાહા! જુઓને, કઈ શૈલીએ વાત કરે છે! કહો, જયસુખભાઈ! આવો ધર્મ છે ભારે, લ્યો. એ નિરંજન! ક્યાં ન્યાં હતું ન્યાં ? અમેરિકામાં શું હતું ? હોળી હતી બધી રાગની, દુઃખી થવાની. પાંચ વર્ષ રહી આવ્યો છે ને ? અમેરિકામાં ગયો હતો. આપણા હિંમતભાઈ નથી આ મુંબઈ ? જોબાલિયા વાંચનારા પંડિત તેનો દીકરો. હિંમતભાઈ નથી ? આ ચંદુભાઈના કાકા, એનો દીકરો. લખતો હોં કે આહીં સુખ નથી, એમ લખતો ત્યાં. કોઈવાર કાગળમા લખતો. આહા ! ધૂળેય નથી ભાઈ! તને ખબર

નથી. એ ભણતર બધા રાગવાળા ને દુઃખવાળા છે. સમજાણું ? એમાં વિકલ્પની લાગણીઓ માટે દુઃખરૂપ અને એ તો સંસારદશા છે. આહાહા !

ભગવાન આત્માનું ભણતર.. ઓલો કહે છેને? આપણે છેને દિલીપ જાદવજીભાઈનો. જયંતિભાઈ છે કે નહીં ગયા? જયંતિભાઈનો દીકરો. છે ? એનો દીકરો છે નહીં ૧૨ વર્ષનો ? ૧૩મું બેઠું. એ કહે છે કે ભણવું હવે ભણતર ભણતર આ તો.. એનો બાપ કહે છે, ચાલ ભણવા. હવે ભણ્યા હવે. એવા ભણતર તો અનંતવાર કર્યા. કેમ ભણતર કાંઈ યાદ નથી ? એમ કહે છે. ભણ્યું સાચું હોય તો યાદ રહેવું જોઈએને. એ તો બધા ખોટે ખોટા ગપ્પ માર્યા છે, કહે. આહા ! એ ભણતર કેવા ? એમ કહે છે. અને અમારે એક આ પ્રવીણનો છોકરો નહોતો બેસતો આહીં? લખતો નહીં આહીં ? પ્રવીણભાઈ. એ છોકરોય એવું બોલેલો. ભાઈ કહે કે ભણવા. પણ હવે ભણ્યા શું ? ભણી ભણીને આ પાપ કર્યા કરતાં મારે વિરક્તિ લઈને બેસવું ઠીક લાગે છે. મેં કીધું, એ બધા બાપ છે એ દીકરાને માટે ધૂતારાની ટોળી અને દીકરો છે એ બાપને માટે ધૂતારાની ટોળી છે બધી. એને સખ ન આવવા દે. હા, આવી હતીને એ.

બાપ કહે, પણ તને આ પાળી પોષીને મોટો કર્યો છે, મોટો થા. કમાવ એના માટે તને આ કર્યું છે. અને તું ભાવ કરીને મરીને ક્યાં જાય એ અમારે આહીં ક્યાં સ્નાન છે? તું મરી જાય આમ તો સ્નાન આવે કે હા.. રળનારો ગયો. તું મરીને ક્યાં જાય એનું સ્નાન આહીં ક્યાં છે ? (શ્રોતા : તો શેનું સ્નાન છે ?) એનું, ઓલો રળનારો જાય એનો સ્વાર્થ છે એનું સ્નાન છે. એ મરી ગયો ને ક્યાં ગયો દુઃખમાં, એનું એને સ્નાન નથી (કે) જે રડે. આહા ! (શ્રોતા : .....) ના, ના, મરીને બચારો ક્યાંય ઢોરમાં ગયો હોય. જુવાન માણસ હોય, વિષયના રસ હોય, આબરુ કાઢવાનો ભાવ હોય. બીજાથી અધિક થઈને કાંઈ રહેવું જીવનમાં, એવો ભાવ હોય, એ તો મરીને ઢોરમાં જાય. કાં ઈયળમાં, કાં કીડીને કાં મંકોડાને કાં પશુ કે ઊંટ ને ગધેડામાં જાય. બિચારા માંસ-બાંસ ન ખાતા હોય એટલે નરકમાં ન જાય, એમ. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

આહીં તો કહે છે, અજ્ઞાની સંયોગી વિકલ્પને પોતાના માને છે તે દુઃખી અને સંસારી છે. ધર્મી પરસંયોગીભાવને પોતાના ન માનતો, હું સિદ્ધ સમાન જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છું એમ જાણતો, સુખી અને તે સિદ્ધ છે. ઓલો દુઃખી અને સંસારી છે. ભાઈ, એમ લીધું છે આમાં. સામે સામે લીધું છે. આ સમ્યક્દર્શન થયું એટલે સિદ્ધ, સુખી અને સિદ્ધ છે. જેને આત્માનું ભાન નિજકળા ખીલી. આહાહા! ચિદાનંદ ભગવાન આત્મા એને અંતરમાં જ્ઞાનનો ભાવ જાગ્યો અને ઉઠ્યો, એ કહે છે કે સિદ્ધ છે એ સુખી છે. આહાહા! શેઠી ! છ ખંડનાં રાજમાં પડ્યો

સમકિતી, પણ એ રાજમાં નથી અને રાગમાંય નથી આહાહા! સચ્ચિદાનંદ નિર્મળ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરે જે આત્મા જોયો અને અનુભવ્યો, એવો જે જોવે અને જાણે છે, એ સિદ્ધ સમાન છે અને સુખી છે. મૂલચંદભાઈ! આ બધા બહારની ક્રિયાકાંડ કરનારા, વ્રત ને દયા ને વ્રત અમે પાળીએ ને તપસ્યા અમે કરીએ ને. એ બધા રાગના કર્તા અને રાગની ક્રિયાના ધણીઓ એ સંસારી અને દુઃખી છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

सुद्धातम अनुभौ अभ्यासै.. 'नैष्कर्म्यमवलंबे' છે એનું આવ્યું. त्रिविधि कर्मकी ममता नासै. દ્રવ્યકર્મ—જડ, ભાવકર્મ—પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ, નોકર્મ—વાણી અને શરીર.— એ ત્રણેનો, આત્મા શુદ્ધસ્વરૂપનો અંતર અનુભવમાં ત્રણેયનો નાશ થાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? કોઈ અપવાસ કરે ને વ્રત પાળે ને નાશ થાય એમ છે નહીં, એમ કહે છે. ભારે! त्रिविधि कर्मकी ममता नासै. ज्ञानीकी आलोचना. પ્રતિક્રમણ અને પ્રત્યાખ્યાન બેય થઈ ગયા. ઓલું આલોચનાનું આવ્યું હવે. નીચે છેને. 'यदहमकार्ष यदहमचीकरं यत्कुर्वन्तमप्यन्यं समन्वज्ञासिषं, मनसा च वाचा च कायेन च तन्मिथ्या मे दुष्कृतमिति' આમ તો મિચ્છામિ દુક્કડં ઘણા લીધા પડિક્કમણા સંવત્સરી આડે. એ રાડેરાડ બધા ભેગા થઈને. મિચ્છામિ દુક્કડં.. મિચ્છામિ દુક્કડં... એ મિચ્છામિ દુક્કડં નહિ હવે. એ તો વાણી જડ છે. એમાં વિકલ્પ ઉઠે કે મિચ્છામિ દુક્કડં એ પુણ્ય ને રાગ છે. એ મિચ્છામિ દુક્કડં નહીં. સાંજ-સવાર કર્યા હશે ને પડિક્કમણાં કે નહીં? ઉના પાણી પીને પીને. મિચ્છા તો સત્યસ્વરૂપ... જુઓ એ આવે છે.

જ્ઞાનીની આલોચના (દોહરા)

ग्यानवंत अपनी कथा, कहै आपसौं आप।
मैं मिथ्यात दसाविषै, कीने बहुविधि पाप॥९०॥

અર્થ :—જ્ઞાની જીવ પોતાની કથા પોતાને કહે છે, કે મેં મિથ્યાત્વની દશામાં અનેક પ્રકારના પાપ કર્યાં. ૯૦.

अर्थ :–ज्ञानी जीव अपनी कथा अपनेहीसे कहता है, कि मैंने मिथ्यात्वकी दशामें अनेक प्रकारके पाप किये॥९०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આલોચના કરે છે આ. ग्यानवंत अपनी कथा. હું તો ચૈતન્ય શુદ્ધ આનંદ અને જ્ઞાનની મૂર્તિ. એ વ્રતના વિકલ્પ ને તપનો વિકલ્પ ને પૂજાનો રાગ, એ મારી ચીજમાં છે નહીં. એવો જ્ઞાની પોતાની કથા પૂર્વની જાણે અને કહે છે. कहै आपसौ आप मैं मिथ्यात दसाविषैं. અરે,

મેં ભ્રમણામાં પુણ્ય-પાપના પરિણામની વિકારી ક્રિયા મારી (માની), એમાં दसा कीने बहुविधि पाप.. ઘણા પાપ કર્યા. સમજાણું કાંઈ ? એમ આલોચન કરે છે. એ પાપ અને પુણ્ય એ મારી ચીજ નહીં. એને મેં કરીને મારા માન્યા, એ મિથ્યાત્વમાં ઘણા પાપ મેં કર્યા હતા. આહાહા! મિચ્છામિ દુક્કડં એમ કહે અને એ વિકલ્પ અને વાણી મારી છે... એ એમ કહે છે કે મેં આવા પાપ કર્યા હોં. મને મારી ચીજની ખબર નહોતી. હું એક સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ સિદ્ધસ્વરૂપી મારી જાત, સિદ્ધની હોડમાં બેસનારો હું, સિદ્ધની સંખ્યામાં બેસનારો હું, એ આ સંસારીની સંખ્યામાં મેં મિથ્યાભાવે વિકાર કર્યા. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ?

कीने बहुविधि पाप, લો. પાછા એક પ્રકાર નહીં, ઘણા પ્રકાર, એમ. પુણ્ય ને પાપ બધા પાપ છે હોં અહીંયા. આહાહા! એકકોર ચૈતન્યરામ અને એકકોર પુણ્યની વિકલ્પથી માંડીને આખું ગામ એટલે લોક—બે તદ્દન જુદી ચીજ છે. (શ્રોતા : જ્ઞાનીની આ વાતું છે?) જ્ઞાનીની આ વાત છે. અજ્ઞાની તો રાગને પોતાનું માને છે, સંસારી ને દુઃખી છે. એમ તો વાત છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા! આમ પાંચ-પાંચ લાખ પેદા કરતા હોય મહિનાના અને હુંફની ભાત પડે આમ, આહાહા! આઠ-આઠ દીકરાઓ હોય પાંચ-પાંચ હાથ ચાર હાથનાં લાંબા, એક-એક દીકરો ત્રણ-ત્રણ લાખ બબ્બે લાખ પેદા કરતો હોય ને બાપુજી.. બાપુજી.. બાપુજી. આહા! મૂઢ છે, કહે છે માળા સાંભળને. દુઃખી.. દુઃખી.. દુઃખી. એય, મૂલચંદભાઈ ! તમારા બે ગયા છે ને અમેરિકામાં ? એના બે ગયા છે ત્યાં. મળ્યા છો તમે ? (શ્રોતા : હા. એ અમારી બાજુમાં રહે છે) એમ ? કહો, સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

અમેરિકાથી ઉતરે એટલે બીજાને એમ લાગે કે આહા! આ તો કોઈ દૈવમાંથી ઉતર્યો. આ ભણીને ટોપો પહેરતો હોયને બધો ઓલો અને હાથમાં લાકડી એક નાની-નાની. નાની લાકડી એક રાખે આમ. અને ઉતર્યો તો દૈવમાંથી આવ્યો. દુઃખીના ડાળિયા છે, સાંભળને હવે! આ તમારો દીકરો ગયો હતો પૌત્ર. છે કે નહીં ? (શ્રોતા : પાલીતાણે ગયો). પાલીતાણે ગયો. આ શાંતિભાઈનો દીકરો એય ગયો હતો. પણ એને એમ થઈ જાય કે આહાહા! કેટલું ભણ્યા ? આ બધા બડથોલ જેવા આ બધા આ કાઠિયાવાડી ને ગુજરાતી. મોટો દુઃખી છો, તને ખબર નથી. આહાહા ! દુઃખનાં દરિયે ડૂબકાં માર્યાં છે તેં બધા. રાગ અને વિકલ્પનાં પરિણામમાં અંદરમાં એકાકાર થઈને દુઃખને દરિયે ડહોળાઈ ગયો છે એ. આહાહા!

અરે! જાતનું ભાન ન મળે. હું તો એ વિકલ્પ ને ક્રિયાઓ જડની એનાથી પાર છું. મારી ચીજમાં સંસારનો સ્પર્શ નથી આહાહા! આ તે કંઈ વાત છે ! દીપ સમાન, કીધું ને ભાઈ. ઉદયનો સ્પર્શ મને નથી. આહાહા! આ તે કંઈ વાત છે! એ તો પુરુષાર્થની

અનંતગુણી જાગૃતિ છે. અમરચંદભાઈ! આહાહા! સમ્યક્દર્શન એટલે અનંત પુરુષાર્થની જાગૃતિનો ભાવ. આહાહા! ચૈતન્યમૂર્તિ આત્મા એ જ્ઞાનની અનંત ગુણની ખાણને જેણે કબ્જે પ્રતીતમાં લઈ લીધી. આહા ! અજ્ઞાનીએ રાગ ને પુણ્યના ભાવ ને પાપના ભાવને પ્રતીત કરીને કબ્જે કર્યો વિકાર. વિકાર નીકળશે મિથ્યાત્વ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ? मैं मिथ्या दसाविषै कीने बहुविधि पाप. હવે ૩૩મું. ૩૩મો કળશ છે ને નીચે.

मोहाधदहमकार्ष समस्तमपि कर्म तत्प्रतिक्रम्य।
आत्मनि चैतन्यात्मनि निष्कर्मणि नित्यमात्मना वर्ते॥३३॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—''अहम् आत्मना आत्मनि वर्ते'' (अहम्) ચેતનામાત્ર સ્વરૂપ છું જે 'હું' વસ્તુ, તે હું (आत्मना) પોતાથી (आत्मनि वर्ते) રાગાદિ અશુદ્ધ પરિણતિ ત્યાગીને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં અનુભવરૂપ પ્રવર્તું છું. કેવો છે આત્મા અર્થાત્ પોતે? ''नित्यम् चैतन्यात्मनि'' (नित्यम्) સર્વ કાળ (चैतन्यात्मनि) જ્ઞાનમાત્રસ્વરૂપ છે. વળી કેવો છે? ''निष्कर्मणि'' સમસ્ત કર્મની ઉપાધિથી રહિત છે. શું કરતો થકો આમ પ્રવર્તું છું? ''तत् समस्तं कर्म प्रतिक्रम्य'' પહેલાં કર્યું હોય જે કાંઈ અશુદ્ધપણારૂપ કર્મ તેને પ્રતિક્રમીને—ત્યાગીને. કયું કર્મ? ''यत् अहम् अकार्ष'' જે પોતે કર્યું હોય. શા કારણથી? ''मोहात्'' શુદ્ધ સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ હોઈને કર્મના ઉદયે આત્મબુદ્ધિ હોવાથી. ૩૩.

વળી— (સવૈયા એકત્રીસા)

हिरदै हमारे महा मोहकी विकलताई,
तातैं हम करुना न कीनी जीवघातकी।
आप पाप कीनैं औरनिकौं उपदेस दीनैं,
हुती अनुमोदना हमारे याही बातकी॥
मन वच कायामैं मगन ह्वै कमाये कर्म,
धाये भ्रमजालमैं कहाये हम पातकी।
ग्यानके उदय भए हमारी दसा ऐसी भई,
जैसैं भानु भासत अवस्था होत प्रातकी॥९१॥

અર્થ :—અમારા હૃદયમાં મહા મોહજનિત ભ્રમ હતો, તેથી અમે જીવો પર દયા ન કરી. અમે પોતે પાપ કર્યા, બીજાઓને પાપનો ઉપદેશ આપ્યો અને કોઈને પાપ કરતા જોયા તો તેનું સમર્થન કર્યું. મન, વચન, કાયાની પ્રવૃત્તિના નિજત્વમાં મગ્ન થઈને કર્મબંધ કર્યા અને ભ્રમજાળમાં ભટકીને અમે પાપી કહેવાયા. પરંતુ જ્ઞાનનો ઉદય થવાથી અમારી એવી અવસ્થા થઈ ગઈ, જેવી સૂર્યનો ઉદય થવાથી પ્રભાતની થાય છે—અર્થાત્ પ્રકાશ ફેલાઈ જાય અને

અંધકાર નષ્ટ થઈ જાય છે. ૯૧.

अर्थ :–हमारे हृदयमें महा मोहजनित भ्रम था, इससे हमने जीवों पर दया नहीं की। हमने खुद पाप किये, दूसरोंको पापका उपदेश दिया, और किसीको पाप करते देखा, तो उसका समर्थन किया। मन-वचन-कायकी प्रवृत्तिके निजत्वमें मग्न होकर कर्मबन्ध किये और भ्रमजालमें भटककर हम पापी कहलाये, परंतु ज्ञानका उदय होनेसे हमारी ऐसी अवस्था हो गई, जैसे कि सूर्यका उदय होनेसे प्रभातकी होती है—अर्थात् प्रकाश फैल जाता है, और अंधकार नष्ट हो जाता है।।९१।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આ સૂક્ષ્મ વાત છે હોં જરી. આ બટાટા ને શક્કરકંદ ને. કંદમૂળ ને છેને એ બધા જીવની ઘાત કરી અને માન્યું નહીં કે આ જીવ છે. અજ્ઞાનનાં વેગમાં. સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાની વિચારે છે કે અરેરે ! જ્યારે અમે અજ્ઞાનમાં હતા. ત્યારે આ બટાટાની આમ ઝીણી ઝીણી પતરીઓ કરી ઘીમાં તળી ને કડકડ કરતા ખાતા. એ જીવના ઘાતનો અમે વિચાર કર્યો નહીં, એમ કહે છે. બટાટા સમજતે હૈં? (શ્રોતા : આલુ) આલુ. ઝીણી પતરી કરી, ઘીમાં તળી, ચૂરમાના લાડવા સાથે... બ્રાહ્મણને લાડવા બહુ વહાલા હોય ઓલા ચૂરમાના. એમાં બટાટાની ઓલી હોય હરખાઈને તળીને આવી હોય. પતરી ઝીણી કડકડતી અને ભેગું હોય શાક સરખું કારેલાનું ને, આહાહા! કહે છે કે એ જીવની ઘાત અનંત અનંત આત્માઓ હતા. આહા! એ અનંત આત્માની અમને દયાની ખબર નહોતી. જીવ છે એની માન્યતા નહોતી. આહાહા! એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

हिरदै हमारे महा मोहकी विकलताई, तातैं हम करूना न कीनी जीवघातकी. આહાહા! આ પોતાના જીવનોય ઘાત કર્યો ને બીજા જીવનોય ઘાત કર્યો. માંસ ખાય. છે ને? આમ નાની નાની ઉંમરના જીવો. આહા ! રાજાના છોકરાંઓ હોયને. પછી બોલતા ન હોય, ભાષા બરાબર ચોખ્ખી ન હોય, તે ચકલાની જીભો ખવડાવે એને. ચકલા સમજતે હૈં ? ચિડિયા. ચીં ચીં નહીં કરતે. એનો ઝીણો બહુ કંઠ હોય. ચકલા નહીં નાની ? ચિડીયા. હા, રાજાનો કુંવર હોય, મોટે ઘરે આવ્યો અને એની બોલવાની શક્તિ બરાબર (ન હોય). સેંકડો, હજારો ચકલા મારીને એની જીભો કાઢી, રસ કરી અને દુધને કેસરીયાં પાય એમાં. ભાષા માટે. કુંવરસાહેબને ભાષા હવે આવી, કહે છે, આ ખવરાવીને. મરી જશે નરકે જાશે, સાંભળને. સમજાણું કાંઈ ?

પોતે આત્મા અનંતગુણનો ધણી એને મેં માન્યો નહી, મેં મારી ઘાત કરી. અને જગતના પ્રાણી અનંત હતા એની પણ દયા મેં કરી નહિ. આહાહા! જુઓને, આ ઘાસ

લીલોતરી કેટલી ઉગી છે. ઘાસ છે ને ઘાસ લીલું. ખડ-ખડ કહતે હૈં ન, ક્યા કહતે હૈં? ધપાક આમ અંદર ચાલે પગ મૂકી. દરકારેય નથી કે આ જીવ છે કે નહીં એની શ્રદ્ધાય નથી એને. જેઠાભાઈ! સમજાણું કાંઈ? એક-એક કટકીમાં અસંખ્ય જીવ. આ લીલું ઘાસ. અસંખ્ય જીવ. એક કટકીમાં અસંખ્ય જીવ. અસંખ્ય શરીર ને એક એક શરીરે એક એક જીવ. ફૂલ આદિ હોય તો અનંત. આ ફૂલ સમજે ? કોર નીમના. લીમડાનો કોર. નીમ નીમ હોતા હૈ ન. લીમડા. નીમ નહીં? આ નીમ. ક્યા કહતે હૈં? નીમ. ઉસકા ફૂલ હોતા હૈ ન ફૂલ. ફૂલ.. ફૂલ.. ઉસમેં એક કટકીમેં અનંત જીવ.. અનંત જીવ. એક કટકીમાં અસંખ્ય તો શરીર ઔદારિક. એક ઔદારિકમાં સિદ્ધ કરતા અનંતગુણા જીવ. હેઠે ઢગલા પડ્યા હોય. ભાન ન મળે કે હું શું કરું છું ત્યારે. ફૂલની પથારી પડી હોય એમાં ચાલે. હા, એમાં વળી જોડા પહેરેલા હોય ને વળી નાળવાળા હોય. જ્ઞાની કહે છે કે અરેરે! મેં અજ્ઞાનભાવમાં આવા જીવની ઘાતુંના ભાવ કર્યાં, એમાં હું હણાઈ ગયો એવી મને ખબર નહોતી. સમજાણું કાંઈ?

तातैं हम करुना न कीनी जीवघातकी, आप पाप कीनैं.. પોતે પાપ કર્યાં. હિંસાની મુખ્યતા આપી છે ભાઈ એમાં. બાકી જૂઠું, ચોરી વિશેષ એમાં લઈ લેવું. કેમકે હિંસામાં એ પાંચેય સમાઈ જાય છે પાપ—જૂઠું, ચોરી આદિ. અહિંસામાં ચાર મહાવ્રત સમાઈ જાય છે. અહિંસાની ચાર મહાવ્રત એ વાડ છે. એમાં હિંસાનું (પાપ)- મહા એકેન્દ્રિય જીવો, પંચેન્દ્રિય જીવોની હયાતીનો સ્વીકાર જ્યાં નથી, એવો અજ્ઞાની 'જીવ છે' એમ માનતો નથી એ જીવનો ઘાત કરનાર છે. જીવના જીવન આવા છે અનંતા. સમજાણું કાંઈ? આહીં એક રુંવાટું ખેંચે તો આમ થઈ જાય. આહાહા!

એક દાખલો નથી આવતો ક્યાંક એ. એક કાંઈક દાખલો આવે છે હોં આપણા શાસ્ત્રમાં. આમ બહારમાં કો'ક... ૨૫ આવ્યા હતા ક્ષત્રિયો—રાજકુમારો. એ ક્ષત્રિય હતા બધા. માણસ તો રાજાના પછી આવ્યા. પછી મહેમાનને ન્યાં ગ્યા તે ખાટલો એક. ખાટલો, ખાટલો સમજે ? (શ્રોતા : ખટિયા, પલંગ) હા. પલંગ એક. હવે એના પર સૂવા માટે આપ્યો. ભઈ, આ (જે) મોટો હોય એમાં સૂજો. ખાટલો સમજ્યાને. મોટો હોય એમ પલંગ. ત્યાં એક જણો કહે, હું મોટો. કેમ? મારા બાપે ઘણા માંકડને માર્યા હતા એવા શૂરવીર હતા. બહુ સારી વાત. બીજો કહે, મારા બાપે માખીને ચોળી નાંખી હતી. ત્રીજો કહે, મારા બાપે પાપડને આમ હાથ નાંખ્યો ત્યાં ભૂકો કરી નાંખ્યો હતો. એય! એટલે કોઈ ઓલો કહે, પણ એમાં કોને..... બધા કહે—પચ્ચીસે જણ કહે, અમે મોટા, હવે સૂવાનું કોને?

હવે પછી કીધું કે ભઈ, એમાં ન સૂઓ, પણ બધા એની સામે પગ રાખીને સૂઓ એટલે બધાનો પચ્ચીસનો ભાગ કહેવાય. માળા આવા અભિમાની. એમ કહે, પગ રાખો

પગ. પચ્ચીસમાં બધાય કહે છે, મારા બાપ મોટા અને હું મોટો. બધાય કહે, મારો બાપ મોટો. હવે કરવું શું? કંઇ પચ્ચીસ ભાગલા પાડે ખાટલાના? ત્યારે હવે એક ડાહ્યો માણસે કીધું. ભઈ, એમ રહવા દ્યો. ખાટલો રાખો ખાલી. (શ્રોતા : ઊંધો નાખો) હવે ઊંધો ગમે એ, પણ એની સામે પગ રાખો. સૂવો એટલે સૌનો ભાગ કહેવાય. આહા ! આવા તે મૂરખ છે ને? એય શેઠ ! આહાહા!

આહીં કહે છે કે મેં વિવેક કર્યો નહીં અનંત આવા પ્રાણીના. મેં તો પોતાનાં અભિમાન આડે બીજાને નિર્દય થઈને કાપી નાંખ્યા મારીને. જુઓને અત્યારે આ બાંગ્લાઓનું. ત્યારે બિચારા રાડારાડ પાડે છે પણ. (શ્રોતા : બાંગ્લાદેશમાં) બાંગલાદેશમાં, આહા ! એના ને એના મુસલમાન-મુસલમાન કાળા કેર કરે છે. ચારેકોર કોઈ જાગતું નથી પણ એના પાપના ઉદયે. બધાય સૌ-સૌમાં પડ્યા છે. નહીં તો એક મોટી સંસ્થા છે. એય જાગતી નથી. બધા સૌ પાડે, બહુ રાડ્યું બહુ પાડે છે. આવે છે આપણા જૈનમાંય આવે છે. એમાં વાંચ્યું હોય ને અમે બહારમાંથી... મારે આમ હુશિયાર હોય ને કહ્યાગરો હોય એને પહેલા મારી નાખવાનો. કારણકે તમે તમારા દેશની વ્યવસ્થામાં આગળ ભાગ લેતા હશો. બીજા બાળક પછી. બબ્બે વરસના છોકરાઓને મારીને કાપી નાખતા. એ મોટો થાશે તો વૈરી થાશે. આરે, કાળા કેર કરે છે ને.

ધર્મી કહે છે કે મારા ભાન વિનાના કાળમાં આવા પાપ મેં ઘણાં કર્યાં હોં. આહા! છે ને ? औरनिकौ उपदेस दीनैं.. બીજાને ઉપદેશ (આપો). વાંધો નથી. જાઓ, એ પાપ લાગે તો મારે માથે જાઓ, એમ ભાઈ કહે ઘણા વળી. આ ખાવા. કંદમૂળ—આલુ, બટાટા શક્કરકંદ ને ખાઓ એનું જો પાપ લાગે તો મારે માથે. ખાઓ. માળા મરી જઈશ પણ ક્યાંય આડો... આહાહા! સમજાણું ? અને આ એકવાર બન્યું છે આનું હોં. આ અત્યારનાં સુધરેલા હોય છેને કેટલાક, કહે ન્યાં. એનું પાપ લાગે તો મારે માથે. ખાઓ. એલ્યા, મરી ગયો પણ આવું કરી કરીને સાંભળને માળા. ધર્મી પૂર્વના પાપના વિચાર કરે છે. અરેરે! આવા મેં પાપ કર્યાં હતા. આલોચના છે હોં. આ સંવરનો અધિકાર છે. આહા ! સમજાવવું હોય તો એમ સમજાવેને.

मन वच कायामैं मगन ह्वै कमाये कर्म, દેખો. અરે! હું તો મન-વચન ને કાયાની ક્રિયામાં લીન રહેતો હતો જે મારી ચીજ નહોતી. આહા! મન, વચન અને કાયા એનો શુભ-અશુભ ભાવ આદિ, એમાં મગન રહેતા कमाये कर्म—કમાણી કરી કર્મની. કર્મ કમાયો. એમ જ્ઞાની પૂર્વનો વિચાર કરે છે. આહાહા! હમણાં કાંઈ ન કહેતા નહોતા ઈંદોરમાં નહીં ? કીધું કોઈક વૈદ. દિગંબર. જુવાન માણસ હતો. કાંઈ વાંધો ઉઠ્યો હશે વળી બૈરા સાથે. ભઈ, કોણ જાણે શું થયું? તેડવા ગયા તો એના મા-બાપને તેલ છાંટ્યું પહેલું ઘાસતેલ.

અડધા અડધા બળ્યા. પોતે બળી ગયો ઘાસતેલ છાંટીને. ત્રણ મરી ગયા. હમણાં ઈંદોરમાં થયું. આવા આત્માના ભાન વિનાના કાળમાં કેટલો અવિવેક કરે છે એની કાંઈ ખબર નથી. આહાહા! कमाये कर्म, દેખો. કર્મ કમાણો ખરો. આહાહા !

धाये भ्रमजालमैं कहाये हम पातकी.. ભ્રમજાળમાં ભટકીને અમે પાપી કહેવાયા. આહાહા! પરદેશી રાજા હતોને એક. શ્વેતાંબરમાં આવે છે. એક પરદેશી રાજાને ....માં આવે છે ...માં. રાજા હતો પાંચસો ગામનો. પછી બહુ પાપ કરતો. બીજાને કહે કે તારા બાપને મારા બાપે ઓલા ભવમાં પાંચ લાખ આપ્યા હતા, લાવ. એવું કરે. રાજમાં રહેવા ન દે. એવાં પાપ. મરતા આવ્યો રોગ આકરો. એવો રોગ આવ્યો. એટલે કોઈ મને કહેશે કે સાહેબ આપને રોગ (છે). એ કરતાં પહેલો ઢંઢેરો પીટાવ્યો ગામમાં. ઢંઢેરો. ઢંઢેરા સમજતે હૈં ? (શ્રોતા : ઘોષણા કી). ઢોલ પિટાવ્યો. રાજાને આવો રોગ થયો છે એટલે કોઈ વૈદ આવીને મટાડે તેને આટલું આપશું. કોઈ કહેવા આવે કે સાહેબ તમને રોગ... પણ ખબર નથી? પિટાવ્યું છે મેં ગામમાં કે રોગ છે દરબારને. રોગની દવા આપ. કહે કે રોગ છે એમ તું શું કરવા કહે છે? એટલું સહન ન થાય. આહાહા! એવા અભિમાનીઓ આત્માના ભાન વિના આવા અભિમાન.

આહીં એક નહીં? આ રતલામનો દરબાર હતો. લાલજીભાઈનો મિત્ર હતોને ડોક્ટર. આહીં આવ્યો હતો. એ ડોક્ટર કહે, દરબારને દસ લાખની ઉપજ હશે, દસ લાખની સાધારણ. પણ એને તાવ આવ્યો તાવ-બુખાર. તો આપને બુખાર આવ્યો, તાવ આવ્યો માટે દવા દઉં એમ ન બોલાય. એમ બોલાય જ નહીં દરબારને. એય શેઠ! એમ કહેવાય કે સાહેબ, આપના દુશ્મનને તાવ આવ્યો છે માટે દવા લાવું? એમ બોલાય. ફરેલા માથાના પણ.. એ કહેતા હતા ભાઈ, નહીં ? ડોક્ટર આવ્યા હતાને. આપણે લાલજીભાઈ. લાલજીભાઈ હતાને આપણે ત્યાં એમના મિત્ર હતા ડોક્ટર. કોઈ હરિદ્વાર જાતા હતા અને અહીં આવ્યા હતા. કહે, આવું અમારે દરબારનું હતું. હવે દસ લાખની ઉપજ સાધારણ. પણ ફાટેલા મગજ એટલા. આપને તાવ આવ્યો છે માટે દવા લેશો, એમ ન કહેવાય. એય! આહાહા! શેઠ ! (શ્રોતા : .....એમ ન કહેવાય). હા. એ તો મારી નાંખ્યો બિચારાને.

નાયખા, મુગુટ પાસે નાયખા છે ગામ. એક વાણિયાનો છોકરો બિચારો ખબર નહીં હોં. નાયખા. (શ્રોતા : ચંદુભાઈનો સગો થાય.) હા, એ છોકરો બાર વર્ષનો. એ ભણીને આવે. આમ જાતો હશે. મોઢા આગળ કાઠી, ગામનો કાઠી હતો. તલવાર હાથમાં. .... દરબાર મોઢા આગળ અને પાછળ ગાય. એટલે ઓલા છોકરો કહે, દરબાર, ગાય પાછળ. એમ કે આ મારશે, એમ. તમારી પાછળ ગાય. દરબાર, તમારી પાછળ ગાય. એમ બોલ્યો જેમ છોકરો, એવા તલવાર કાઢીને કટકા કરી નાંખ્યા છોકરાંના બે. બજાર વચ્ચે. કેમ? કે

તેં અપશુકન કર્યું.

દરબાર, આપની પાછળ ગાય એટલે હું મરી જાઉં અને પછી ગાય આપે, એવું તું બોલ્યો, એમ. કહો, હવે ઓલો ઓલો બિચારો... આપની પાછળ ગાય, એમ. દરબાર આપની પાછળ ગાય. હવે ઓલો તો એમ કહે, ગાય મારશે હવે. આવા ઊંધા આ તે કંઈ માથાના ફરેલા. હવે એ નર્કમાં ન જાય તો ક્યાં જાય? (શ્રોતા : દરબારકો ગાય કહ દિયા તો) દરબારકો ગાય નહીં. આપની પાછળ ગાય. એટલે આપ મરી ગયા પછી ગાય આપેને? એવું તેં કહ્યું મને, એમ. (શ્રોતા : ગૌદાન દિયા જાતા હૈ ન) હા, ગાયનું દાન આપેને. કારણ કે નર્કમાં જાય ત્યાં ગાયનું પૂછડું પકડીને નર્કમાંથી બહાર નીકળે. નર્કમાં જવું છેને એને. આહાહા! આવા ને આવા. મારી નાંખ્યો, કાપી નાંખ્યો.

એ વળી આહીં. આહીં એ વરતડા. વરતડા છેને આહીં અમરેલી ને લાઠી વચ્ચે. તે એનો એક બાપ હતો. દુકાને ધંધો બાપનો. ૧૦ વાગ્યાનું ટાણું થયું જમવાનું. બાપ ગયો ઘરે અને છોકરો બેઠો હતો. છોકરો દુકાન જાળવે. એમાં કાઠી એક આવ્યો. ઘોડે ચડીને હાથમાં... આ શું કહેવાય એ? (શ્રોતા : ભાલા) ભાલો. અલ્યા, છોકરા સોપારી દે. તોળી દે શેર સવા. બાપુ! મારા બાપ નથી, એમ કીધું. ભાલું માર્યું. મારી નાંખ્યો છોકરાને, કહો. બાપુ! મારા બાપ નથી એમ શી રીતે આપું ? એમ હું તો અમથો બેઠો છું. મારી નાંખ્યો. આહા! ઘરે ખાઈને આવ્યો ને છોકરાને મરેલો જોયો. હવે દરબાર(ની રજા) વગર પાછો કઢાય નહીં.

દરબાર પાસે ગયા કે દરબાર સાહેબ, રજા આપો. અમે મડદાંને કાઢીએ. દરબાર કહે છે, એ ભાલું જો લોહીવાળું પડ્યું છે, ધોવડામણના રૂપિયા મૂક દોઢસો. લોહીએ બગડ્યું હોયને ઓલું. મારી નાંખ્યું ને બગડ્યું. ભાલું રાખ્યું હતું ઘરે. શેઠ ગયો બિચારો કે આ રજા વિના બહાર લઈ જવાય નહીં. કે સાહેબ આ રજા આપોને. દોઢસો રૂપિયા મૂક પહેલા ભાલાને ધોવા માટે. (શ્રોતા : બચ્ચેકો માર ડાલા થા) હા. (શ્રોતા : ક્યું માર ડાલા થા ઉસ બેટેકો?) સોપારી, કીધુંને. સોપારી તોળી દે. તોલ દે. એના બાપ નહોતા. બાપ ઘરે ગયા હતા. બાપા નથી, ઘરે છે. શી રીતે આપું ? એમ પાછું એ ભાલા ધોવણના રૂપિયા લીધા ૧૫૧. આવા માણસો. આહાહા! ગજબ કરે છે કે નહીં? સમજે કે નહીં પંડિતજી? સમજે નહીં ? લ્યો, આય ન સમજે. આવી ભાષા જ્યાં... આ તો સાદી ભાષા છે. આ તો સાદી ભાષા છે એમાં વળી. આ કંઈ... (શ્રોતા : દાખલા નહીં સમજમેં આતા) કહો. એ તમે પહેલું ધ્યાન રાખતા નથી તમે. ભાષા તો બહુ સાદી છે. (શ્રોતા :.... તો આપણને સમજાય). એમ બસ મનમાં એમ છે. આપણને ગુજરાતી ન સમજાય. ન સમજાય એ

(ધારણા) સમજવા દેતું નથી.

આહીં કહે છે, અરેરે ! હું આત્મા. મારું સ્વરૂપ તો આનંદ અને જ્ઞાન. એવું ભાન થયું એને. (એ) ગયા કાળના આવાં પાપનું આલોચન કરે છે. આવા મેં પાપ કર્યાં. धाये भ्रमजालमैं कहाये हम पातकी. દુનિયા એમ કહેવા માગે કે આ તો પાપી પ્રાણી છે. હું ખુશી થયો હતો. આહાહા! ग्यानके उदय भए हमारी वसा ऐसी भई.. આહાહા! દેખો. અરે! અમે તો આત્મા છીએ. ભાઈ, અમારું સત્ત્વ, અમારો માલ તો સિદ્ધ સમાન અમારી પાસે છે. આહાહા! એ રાગ આદિ મારો માલ નહીં. આહાહા ! બહારની લક્ષ્મી, શરીર સુંદર આદિથી અધિક મનાવવો એ મૂઢ જીવ છે એમ કહે છે. શરીરની સુંદરતા, લક્ષ્મીની અધિકતા, મકાનની બહુતા, છોકરાંઓની હુશિયારી આદિ સેવાથી અમે અધિક છીએ બધાંથી. મિથ્યાત્વ છે મોટું, કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એ પોપટભાઈ! ભારે કામ આકરું! આહા!

કહે છે, ग्यानके उदय भए. અરેરે! અજ્ઞાનમાં તો આવું કર્યું હતું. જ્ઞાનસ્વરૂપ છું એવું સમ્યક્‌દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન ભાન થતાં हमारी दसा ऐसी भई, जैसैं भानु भासत अवस्था होत प्रातकी. લ્યો, ઠીક. પ્રકાશ ફૈલ જાતા હૈ. સૂર્યનો ઉદય થતાં પ્રભાત હોતી હૈ ઔર અંધકાર નષ્ટ હો જાતા હૈ. આહા! અમે તો ચૈતન્ય છીએ. અમને કોઈ માન આપે-અપમાન આપે, એ અમને નહીં. અમને એ ઓળખતાં નથી તે શું આપે ? સમજાય છે કાંઈ? આહાહા! અમે તો આનંદના ધામ. જ્ઞાનના સાગર એવા અમે આત્મા. એવું સમ્યક્‌ધર્મ થતા એવી દશા ભયી. भानु भासत—સૂર્યનો પ્રાતઃ જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ થઈને પ્રભાત ભાસે એમ પ્રભાત સત્ થઈ ગયું. આહાહા! રાગ અને પુણ્ય ને પાપ એ બેઉ અંધકાર મારા નહીં. અમે તો ચૈતન્યના પ્રકાશના નૂરના પૂર અમે છીએ. આહાહા! અરે! આ તો કાંઈ ધર્મની દશા અને શ્રદ્ધા કોઈ અલૌકિક છે. એ સાધારણ આમ માની બેસે કે અમે આમ છીએ અને તેમ, એમ નહીં. जैसैं भानु भासत अवस्था होत, લ્યો. प्रकाश फैल जाता है, और अंधकार नष्ट हो जाता है. ज्ञानका उदय होनेपर अज्ञानदशा हट जाती है. વિશેષ એનું સ્પષ્ટીકરણ છે.

જ્ઞાનનો ઉદય થતાં અજ્ઞાનદશા દૂર થઈ જાય છે. (સવૈયા એકત્રીસા)

ग्यानभान भासत प्रवान ग्यानवान कहै,
करुना-निधान अमलान मेरौ रूप है।
कालसौं अतीत कर्मजालसौं अजीत जोग-
जालसौं अभीत जाकी महिमा अनूप है।।

मोहकौ विलास यह जगतकौ वास मैं तौ,
जगतसौं सुन्न पाप पुन्न अंध कूप है।
पाप किनि कियौ कौन करै करिहै सु कौन,
क्रियाकौ विचार सुपिनेकी दौर धूप है॥९२॥

શબ્દાર્થ :–અભીત=નિર્ભય.– કિનિ=કોણે ? સુપિને=સ્વપ્ન.

અર્થ :–જ્ઞાનસૂર્યનો ઉદય થતાં જ જ્ઞાની એમ વિચારે છે કે મારું સ્વરૂપ કરુણામય અને નિર્મળ છે, તેનામાં મૃત્યુની પહોંચ નથી, તે કર્મ-પરિણતિને જીતી લે છે, તે યોગ-સમૂહથી નિર્ભય છે, તેનો મહિમા અપરંપાર છે, આ જગતની જંજાળ મોહજનિત છે, હું તો સંસાર અર્થાત્ જન્મ-મરણથી રહિત છું અને શુભાશુભ પ્રવૃત્તિ અંધ-કૂપ સમાન છે. કોણે પાપ કર્યા ? પાપ કોણ કરે છે ? પાપ કોણ કરશે ? આ જાતની ક્રિયાનો વિચાર જ્ઞાનીને સ્વપ્નની જેમ મિથ્યા દેખાય છે.

अर्थ :–ज्ञान-सूर्यका उदय होते ही ज्ञानी ऐसा विचारता है कि मेरा स्वरूप करुणामय और निर्मल है। उसपर मृत्युकी पहुँच नहीं है, वह कर्मपरिणतिको जीत लेता है, वह योग-समुदायसे निर्भय है, उसकी महिमा अपरम्पार है, यह जगतका जंजाल मोहजनित है, मैं तो संसार अर्थात् जन्म-मरणसे रहित हूँ, और शुभाशुभ प्रवृत्ति अंधकूपके समान है। किसने पाप किये ? पाप कौन करता है ? पाप कौन करेगा ? इस प्रकारकी क्रियाका विचार ज्ञानीको स्वप्नके समान मिथ्या दिखता है॥९२॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહા ! આ શું થઈ ગયું આ બધું? સપનું છે બધું, કહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? ग्यानभान भासत प्रवान ग्यानवान.. એ અંતર ચૈતન્યસૂર્ય જ્યાં ઉગ્યો, સમ્યક્દર્શનમાં, સમ્યગ્જ્ઞાનમાં ભાન થયું, ચૈતન્યસૂર્ય ઉગ્યો. ग्यानभान भासत प्रवान, એમ. करुना–निधान.. અમે તો કરુણાનો નિધાન अमलान मेरौ रुप है. આહા ! સર્વ પ્રાણી સિદ્ધ સમ અને મારા સમ–સરખા છે. બધા જ્ઞાનના પૂર છે. કોને મારું, કોને ઉગારું, એ મારામાં છે નહીં. આહાહા! 'સર્વ જીવ છે જ્ઞાનસમ', એમ આવે છે ને. 'યોગસાર'. આહાહા! એ ભગવાન આત્મા બીજાઓ પણ જ્ઞાનના ભાનુ છે. રાગ આદિ એ આત્મા નહીં. એવું દરેક આત્માને દેખીને अमलान मेरौ रुप है.. નિધાન. કોઈ પ્રાણીને દુઃખ થાય એવો વિકલ્પ પણ મારો નથી. આહા !

कालसौं अतीत.. એ ત્રિકાળથી ભિન્ન. આહાહા! છે ? कालसौं अतीत.. મૃત્યુની

જ્યાં પહોંચ નથી. મૃત્યુ કોનું હોય? ભગવાન આત્મા શાશ્વત જ્યોત છે એમાં મૃત્યુ કોનું હોય? આહાહા! કોણ મરે, કોણ જન્મે? અમે તો આત્મા ચૈતન્યસ્વરૂપ છીએ. એમાં મરે કોણ? આહા ! પણ સમ્યક્દર્શન પામે, તો આ પ્રકારે એના અનુભવમાં હોય છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? कालसौं अतीत कर्मजालसौं अजीत.. કર્મની જાળથી જીતાય નહીં એવો આત્મા છે. जोगजालसौं अभीत.. જોગના જાળથી નિર્ભય છે. જોગની જાળ જેનામાં છે નહીં. આહાહા! जाकी महिमा अनूप है. ભગવાન આત્મા સૂર્યપ્રભુ એનું સમ્યક્ દર્શન થયું, ધર્મની દશા પહેલી પ્રગટી, ત્યાં કહે છે, જેની મહિમા અનુપ છે, જેને મહિમા આપી શકીએ એવી કોઈ ઉપમા છે નહીં. આહાહા! अभीत जाकी महिमा अनूप है.

मोहकौ विलास यह जगतकौ वास. એ રાગ-દ્વેષના ભાવ એ તો મોહનો જગતનો વાસ. मैं तो जगतसौं सुन्न છું. આહાહા! ધર્મી એને કહીએ કે જે જગત અને સંસારથી શૂન્ય માને આત્માને. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? जगतसौं सुन्न पाप पुन्न अंध कूप है. પુણ્ય ને પાપ તો આંધળો કૂવો છે. આહા! એ જાગતી જ્યોત ચૈતન્ય નહીં, એમ કહે છે. ધર્મીને પુણ્ય ને પાપ આંધળા કૂવા જેવા દેખાય છે. સમજાણું કાંઈ? પ્રથમ ધર્મદશામાં હોં આ.

पाप किनि कियौ कौन. અરે! કોણ કરે અને કોણે કરાવ્યું? કિસને કિયે? કોણ કરાવે? કૌન કરેગા? એ ક્રિયાનો વિચાર જ્ઞાનીને સ્વપ્ન સમાન લાગે. આહા! શું થયું આ? સ્વપ્ન આવ્યું છે એમ લાગે. આત્મામાં રાગ કરવો એ કંઈ છે નહીં. વ્યવહારની ક્રિયા કરવી એ આત્મામાં છે જ નહીં, એમ કહે છે. क्रियाकौ विचार सुपिनेकी दौर धूप है.. આહાહા! મિથ્યા દિખે. પૂર્વનું શું થયું આ બધું? આહા! ભોગની વાસના ને મજાની લહેર ને આ શું થયું આ? મારા સ્વરૂપમાં તો એ છે નહીં. એવી અંદર આત્માનું શ્રદ્ધા અને અનુભવ થાય, એને ધર્મી અને સમકિતી અને સુખી થવાનાં પંથે પડ્યો કહેવામાં આવે છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન : ૧૩૯, શ્રાવણ વદ ૧૪, ગુરુવાર તા. ૧૮-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૯૩ થી ૯૭ ઉપર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર ચાલે છે. ૯૩-૯૪ અને ૯૫. પદ-પદ, નીચે (કળશ) છેને એનું છે એ. न करोमि न कारयामि न कुर्वन्तमप्यन्यं समनुजानामि मनसा च वाचा च कायेन चेति। કર્મ-પ્રપંચ મિથ્યા છે.

સમયસાર કળશ અર્થ :—''न करोमि'' વર્તમાન કાળમાં થાય છે જે રાગ-દ્વેષરૂપ અશુદ્ધ પરિણતિ અથવા જ્ઞાનાવરણાદિ પુદ્‌ગલકર્મબંધ, તેને હું કરતો નથી, [ભાવાર્થ આમ છે કે—મારું સ્વામિત્વપણું નથી એમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અનુભવે છે.] ''न कारयामि'' અન્યને ઉપદેશ દઈને કરાવતો નથી, ''अन्यं कुर्वन्तम् अपि न समनुजानामि'' પોતાથી સહજ અશુદ્ધપણારૂપ પરિણમે છે જે કોઈ જીવ તેમાં હું સુખ માનતો નથી, (मनसा) મનથી, (वाचा) વચનથી, (कायेन) શરીરથી. સર્વથા વર્તમાન કર્મનો મારે ત્યાગ છે.

કર્મ-પ્રપંચ મિથ્યા છે. (દોહરા)

मैं कीनौं मैं यौं करौं, अब यह मेरौ काम।
मन वच कायामैं बसै, ए मिथ्या परिनाम॥९३॥
मनवचकाया करमफल, करम-दसा जड़ अंग।
दरबित पुग्गल पिंडमय, भावित भरम तरंग॥९४॥
तातैं आतम धरमसौं, करम सुभाउ अपूठ।
कौन करावै कौ करै, कोसल है सब झूठ॥९५॥

શબ્દાર્થ :—અપૂઠ=અજાણ. કૌસલ(કૌશલ)=ચતુરાઈ

અર્થ :—મેં આમ કર્યું, હવે આમ કરીશ, આ મારું કાર્ય છે, આ સર્વ મિથ્યાભાવ મન–વચન–કાયામાં નિવાસ કરે છે. ૯૩. મન–વચન–કાયા કર્મજનિત છે, કર્મ–પરિણતિ જડ છે, દ્રવ્યકર્મ પુદ્‌ગલના પિંડ છે અને ભાવકર્મ અજ્ઞાનની લહેર છે. ૯૪. આત્માથી કર્મસ્વભાવ વિપરીત છે, તેથી કર્મ કોણ કરાવે ? કોણ કરે ? આ બધી ચતુરાઈ મિથ્યા છે. ૯૫.

अर्थ :–मैंने यह किया, अब ऐसा करूँगा, यह मेरी कारवाई है, ये सब मिथ्याभाव मन-वचन-कायमें निवास करते हैं॥९३॥ मन-वचन-काय कर्मजनित हैं, कर्म-परिणति जड़ है, द्रव्यकर्म पुद्‌गलके पिण्ड हैं, और भावकर्म अज्ञानकी लहर है॥९४॥ आत्मासे कर्मस्वभाव विपरीत है, इससे कर्मको कौन करावे? कौन करे? यह सब कौशल मिथ्या है॥९५॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કહે છે કે मैं कीनौं.. મેં આ રાગ અને કર્મની શરીર આદિની ક્રિયા મેં કરી, યે સબ જૂઠ હૈ. જ્ઞાનસ્વભાવમાં એ રાગ અને શરીરની અથવા કર્મની ક્રિયા થવી, એ આત્માના અધિકારની વાત નથી. આત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ ચૈતન્યસ્વભાવી વસ્તુ, એ જેને ભાન થયું. વસ્તુ એવી છે અને (એવું) જેને ભાન થયું. એ કહે છે કે मैं कीनौं मैं यौं करौं अब यह मेरौं काम. એ મેરો કામ છે નહીં. કહો, આ શરીરનું કરું, ધંધાનું કરું, કુટુંબનું કરું, દેશનું કરું, આ વેપારનું કરું. (શ્રોતા : શાસ્ત્રનું કરવું તો બરાબરને ?). શાસ્ત્રનું કરવું, શેઠ ! આહા! (શ્રોતા : .... તેનું કરવું ન કરવું, ઉપાધિ) કરવું એ મરવું. આહીં એ વાત ચાલે છે. કાંઈક દેહનું કરું, કુટુંબનું કરું, નાતનું કરું કે રાગનું કરું, વિકારી પરિણામ કરું એ મિથ્યાભાવ છે. આહાહા! ભારે આ.

मैं कीनौं मैं यौं करौं.. અને હું એમ કરીશ, હું એમ કરીશ. મેં આવું કર્યું અને હવે હું આમ કરીશ. શેઠી! જેવરકા ધંધા મૈંને કિયા ઔર અભી ઐસા મૈં કરુંગા. માણેકલાલભાઈ! મૂલચંદભાઈ! ક્યાં ગયા માણિકલાલ? બહાર બેઠા હશે. (શ્રોતા : સબ જૂઠા હૈ). સબ જૂઠા હૈ ? કરે છેને આખો દિ' ? કહો, આ બીડીયું વાળે, બીડીઓનું કરે, આ શેઠ કાનપુર જઈને પૈસા ઉઘરાવે. કહે છે કે એ રાગ અને દેહની ક્રિયા મૈં કરું, अब यह मेरो काम.. અને એ તો મારું જ કામ છે. અમુક કામ એ તો મારું કામ, એ બીજાઓનું કામ નથી. એવો જે પરના કર્તાપણાનું માન એ મિથ્યાત્વભાવ છે. (શ્રોતા : આપ કહો મિથ્યાત્વ ...) હૈ કિ નહીં ? સામે લઈને બેઠા છે કે નહીં ?

मैं कीनौं मैं यौं करौं अब यह मेरौं काम, मन वच कायामैं बसै ए मिथ्या परिनाम. મનથી કરું.. આમ ભાષા તો એમ છે મૂળ તો. મનથી રાગ કરું અને મનથી વાણી કરું, વાણી કરું અને દેહની ક્રિયા કરું—એ ત્રણે કર્તાપણું મિથ્યા દૃષ્ટિમાં ભાસે છે. આહાહા ! આ બધા ચોપડાના નામા લખ્યા હતાને, શું કર્યું ? (શ્રોતા : ઓડીટ કર્યું હતું.) ઓડીટ. (શ્રોતા : બીજાની ભૂલો કાઢી હતી). કહો, બીજાને આવડે નહીં એ અમને આવડે એના નામા. એ, પોપટભાઈ ! એ લાદીના કામ તો અમને જ આવડે, એમાં ભાત નાખવી, ફલાણું કરવું, ઢીંકણું કરવું. (શ્રોતા : મિથ્યાત્વના નામા છે..) મિથ્યાત્વભાવ છે એમ કહે છે. શાંતિભાઈ! આ અમે ડાહ્યા છીએ... આવશે આગળ જુઓને. कोसल है सब जूठ.. એ બધી ચતુરાઈ જૂઠી મિથ્યાદૃષ્ટિની છે. હૈ કિ નહીં આખિરમેં ?

मनवचकाया करमफल.. આ મન, વચન ને કાયાની ક્રિયા અને રાગ-દ્વેષના ભાવ, એ બધા કર્મજનિત ભાવ છે. સમજાય છે કાંઈ ? એ પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પો અને શરીર-વાણીની ક્રિયા, એ બધા કર્મજનિત ભાવ છે, આત્મજનિતભાવ નહીં. આહાહા ! ભારે કામ.

ઓલા હુશિયાર માણસ કરે ધંધા, પોપટભાઈ ! તો કેટલા પૈસા પેદા કર્યા જુઓ વઢવાણથી મુંબઈ જઈને. શેઠ! તમારા બાપ ક્યાં મૂકી ગયા હતા આટલા પૈસા? નહીં? બેય ભાઈ એક કર્યા ને આ મોટાભાઈએ વધારે મહેનત કરી પાપની. (શ્રોતા : અજ્ઞાનમેં તો સબ કુછ..) તો એ જ કહે છે. કે રાગ અને પુણ્ય-પાપનો ભાવ અને વાણીને દેહની ક્રિયા ને ધંધા આદિની ક્રિયા, એ મકાન બનાવવાની ક્રિયા એ મેં કરી અને હજી પણ હું કરવાનો છું. આહાહા !

मनवचकाया करमफल.. એ તો કર્મજનિત ભાવ છે. વિકાર પરિણામ પણ કર્મજનિત અને કર્મના ઉદયના નિમિત્તે દેહ આદિની ક્રિયા એ કર્મજનિત છે. એ આત્માની ક્રિયા નથી. આહાહા! ભારે આકરું. करम—दसा जड़ अंग.. કર્મ એટલે પુણ્ય-પાપના ભાવ પણ અચેતન છે, અજ્ઞાનભાવ છે અને કર્મ પણ જડભાવ છે જડ. સમજાય છે કાંઈ ? ચૈતન્ય પ્રભુ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા આનંદકંદ, એમાં જે પુણ્ય ને પાપના ભાવ એ અચેતન જડ છે. આહાહા! વ્યવહાર રત્નત્રયનો વિકલ્પ નામ રાગ એ જડ છે અને શરીર-વાણી-મનની ક્રિયા તો જડ છે. એમ બેય લીધું છે, કર્મ અને ભાવ.

दरवित पुग्गल पिंडमय.. દ્રવ્યકર્મ જે છે એ તો જડ પુદ્ગલનો પિંડ છે જડ. અને भावित भरम तरंग.. ભાવકર્મ તો ભ્રમણાનો તરંગ છે. આહાહા! ગજબ વાત છે. આત્મા તો જ્ઞાન અને આનંદ સ્વરૂપ છે, એ રાગ અને પરનું શું કરે? કરે એમ માને એ મિથ્યાત્વભાવ છે એમ કહે છે. આહાહા! મહા મિથ્યાત્વભાવ છે. भावित भरम तरंग.. ભગવાન આત્મા પોતાના જ્ઞાનાનંદસ્વભાવને ભૂલી અને પુણ્ય-પાપના ભાવને કરું એ ભ્રમણાની તરંગ દશા છે. આહાહા! છે ને? (શ્રોતા : કર્મ છે). હા, કર્મ છે. ભાવકર્મ અજ્ઞાનકી લહેર છે, એમ લખ્યું જુઓ અર્થમાં. ભાવકર્મ અજ્ઞાનની લહેર. भरम तरंग.. પુણ્ય ને પાપનો ભાવ એ મારું કામ, એ અજ્ઞાનનો તરંગ છે. આહાહા! આ બધા ધંધા કરે છે આખો દિ' આ બધો વેપાર, નામા લખે, ચોપડા લખે, શાસ્ત્ર બનાવે, લ્યો. એય ભીખાભાઈ! આપણા અહીં શાસ્ત્ર દરેક બને એ રામજીભાઈ પહેલા વાંચી જાય. પાછાં છપાણાં પછી વાંચી જાય. એય! આય મકાન કરાવવામાં પહેલા કરે અને પછી પાછળ કેટલું થયું એ જોઈ લે. (શ્રોતા : નહીં તો પાછા ઠપકો મળે). ઠપકો.. ૧૦-૧૦ લાખના મકાન કર્યા એણે એના રાજમાં આ વાંકાનેર. (શ્રોતા : એ તો દરબાર માથે ઉભા રહીને..) ઈજનેરને રાખેને ભેગા સાથે રાખે. આહાહા !

અરે! કહે છે, એ કર્મની જડ દશા માટીની આઠ કર્મની અને આ બહારના પરમાણુ આદિની ક્રિયા કોણ કરે? ભાઈ! એ જડ પોતે કરે છે. આત્મા એનો કર્તા એવી ભ્રમણા માન્યતા મિથ્યાદૃષ્ટિની છે. એ અજ્ઞાનની લહેર છે. અજ્ઞાનની એક લહેર ઉઠી, એમ કહે

છે. ઠીક. આહાહા! આ નથી કર્યું, આ ચીમનભાઈએ કેટલું કર્યું, લે. (શ્રોતા : મોટાં કારખાનાં...) મોટા કારખાનાં નાંખ્યા ને કાંપમાં નાખ્યા ને મુંબઈમાં અંદર... (શ્રોતા : પાછું અભિમાન). અભિમાન? એ શેઠ! કેટલું કર્યું અત્યાર સુધી જુઓને કેટલા વળગાળ્યા? (શ્રોતા : ઉમ્ર ચલી ગઈ). મેં કર્યું એવી માન્યતામાં ઉંમર ગઈ. એ કર્યું નથી. મૂલચંદભાઈ! આહાહા! (શ્રોતા : ....) છે ને ભ્રમ. એ અજ્ઞાનની લહેર. પુણ્ય-પાપ ભાવ એ અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન એટલે એમાં ચૈતન્યનો અંશ નથી. આહાહા!

ભગવાન તો ચૈતન્યમૂર્તિ છે પ્રભુ. એ અજ્ઞાન એવું જે રાગ આદિ અને જડ એને શું કરે? કર્તા માનો એ અજ્ઞાનની માન્યતા છે. આહાહા! ભારે! એ મગનભાઈ! શું આ બધા કામ કર્યા ને અત્યાર સુધી ઓલાના સટ્ટાના. (શ્રોતા : રખ્ખડપટ્ટીના કામ કર્યાં). એ કામ કર્યું નથી, માન્યું છે એ મિથ્યાત્વભાવ છે, એમ કહે છે. આહાહા! કરે શું પરનું? तातै आतम धरमसौं.. ભગવાન આત્માનો ધર્મ તો જ્ઞાન અને આનંદ છે. એ ધર્મની અંદર करम सुभाउ अपूठ.. પુણ્ય-પાપના ભાવ એને સ્પર્શતા નથી. આહાહા! अपूठ.. આહાહા! छूते नहीं, તમારી ભાષામાં. અમારી ભાષામાં અડતે નહીં કાઠિયાવાડમાં. આહા! (શ્રોતા : छूते नहीं या स्पर्श करते नहीं). छूते नहीं, સ્પર્શતે નહીં, અડતે નહીં. ભગવાન જ્ઞાનજ્યોત સ્વરૂપ પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ આનંદકંદ આત્મા, કહે છે કે એમાં પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પોનો રાગ અડતો નથી. સ્પર્શ નથી એને. એ તો ભિન્ન ચીજ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

करम सुभाउ अपूठ.. એ તો કર્મનો બધો ભાવ છે કહે છે. દુશ્મન જડ એનો એ ભાવ છે. પુણ્ય ને પાપના ભાવ... ગજબ વાત છે ને. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! આ બાઈયું બહુ હુશિયાર હોય તો બધા પુડલાં સારા કરે, શીરો સારો કરે. નથી? સેવ સારી કરે. ઓલા સેવ-સેવ. क्या कहते हैं? સેવ कहते हैं. ઓલા વણે, આમ વણે. લાકડાનું પાટિયું નાંખી ઓલા ખાટલામાં. ખાટલામાં આમ.. એ સરખું આવડવું જોઈએ. આવડે એની સારી સેવ થાય, નહિં તો અંદર સેવમાં લોંદા પડે. આ લાપસી કરે. લાપસી करते हैं न લાપસી? લાપસી કરે એમાંય પણ બરાબર ઉનું કરતાં એમાં આવડવું જોઈએ. એ આવડતથી થાય, કહે છે ને, કૌશલ. એ ચતુરાઈથી (થાય એમ) માને છે મૂઢ, એમ કહે છે.

લાપસી થાય છે ને લાપસી. લાપસી कहते हैं न. (શ્રોતા : કંસાર) કંસાર. તેમાં લોટ ઘઉંનો મોણ નાંખીને વેલણે હલાવે. નહીંતર થઈ જાય ઓલા ઘઉંનાં લોટનાં લોંદા થઈ જાય. (શ્રોતા : હા, બધા ગાંઠા થઈ જાય). ગાંઠા થઈ જાય. હુશિયાર હોય તો સારું કરે, એ મૂઢ છે, એમ કહે છે. એ મૂઢ માને છે કે મારી ચતુરાઈથી આ બધું થાય છે. થાય છે જડને લઈને. તારે લઈને શું થાય? ધૂળ? તું તો અરૂપી ચૈતન્ય ને એને અડતો નથી. એ તને અડતો પણ નથી. આહાહા! જુઓ, આ ધર્મ ભગવાનનો. જાણવું-દેખવું અને આનંદ એ

એનો સ્વભાવ. એને છોડીને આ કરું, આ કરું ને, એ બધો અજ્ઞાનભાવ અને મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ?

कौन करावै कौ करै.. રાગ અને દ્વેષ, પુણ્ય ને પાપ, દયા ને દાન ને વ્રતના પરિણામ કોણ કરે ? કહે છે કે એ રાગને કરે કોણ ? આહાહા! ભારે કામ ભાઈ! કોણ કરે, કરાવે કોણ ? ત્યારે કહે અમે કરીએ નહીં, પણ કરાવીએ પર પાસે. કોણ કરાવે? ધૂળ? આહાહા! कोसल है सब झूठ.. એ બધી ચતુરાઈ... આ વકીલાતની ચતુરાઈ રામજીભાઈ કરતા હશે કે નહીં ઓલાને જજને પાણી ભરાવવાની આ. એક જણો કહેતો હતો. કહો, સમજાણું કાંઈ ? અમરચંદભાઈ ! ભાષા છે આમ બરાબર આમ કરે, આમ કરે. કરી શકે કે નહીં ? એ વકીલ! આ રહ્યા વકીલ જયસુખભાઈ. આ એક વકીલ રહ્યા પાલીતાણામાં નટુભાઈ. કહો, જજ પાસે દલીલ-બલીલ કરવી એ કરી શકે કે નહીં? (શ્રોતા : .....મરી ગયા). કોર્ટમાં ને કોર્ટમાં મરી ગયા, દલીલ હાલતા. (શ્રોતા : ભાવનગરની કોર્ટમાં એ વઢવાણનાં વકીલ હતા). હા. એમાં હાર્ટફેલ થયું. એ ક્યાં ક્રિયા આત્માની છે? આહા!

कौन करावै कौ करै, कोसल है सब झूठ.. એ સંસારની ચતુરાઈથી આ બધું કામ ચાલે છે, એ મૂઢ જીવ માને છે એમ કહે છે. આહાહા! ભારે કામ ભાઈ ! એય નિરંજન! શું આ બધું ભણી આવ્યો ન્યાંથી ? પાંચ વર્ષ કાઢી આવ્યો. કહે છે કે ભણવાનો જે વિકલ્પ હતો એ કરે કોણ ? આહાહા! અજ્ઞાની મૂઢ માને છે કે હું કરું છું. ચૈતન્યના સ્વભાવમાં રાગનું કરવું કે થવું છે જ નહીં, એવો સર્વજ્ઞ પરમાત્માનો સ્વભાવ છે. આહાહા ! સર્વજ્ઞ એટલે પોતે સર્વજ્ઞ. પરમેશ્વર સર્વજ્ઞ થયા એણે તો કહ્યું. પણ પોતે સર્વજ્ઞ એટલે જાણવાનો સ્વભાવ છે બધાનો. પણ પોતાને મૂકીને કોઈ પરનું રાગનું, પરનું કરવું એ આતમધર્મમાં છે નહીં. અને એ આતમધર્મ એનું નામ. આહાહા! ૯૬. આ તો એનું આવી ગયું ને આય આવી ગયું. હવે અર્થમાંય આવી ગયું.

आत्मासे कर्मस्वभाव विपरीत है, એમ આવ્યુંને અંદર. इससे कर्मको कौन करावे ? कौन करे ? એ સબ કૌશલ્ય, એ ચતુરાઈ બધી મૂઢની છે અજ્ઞાનીની. આહાહા! ભારે આમાં. એય જયસુખભાઈ! બધા વકીલો આમ દલીલ કરે. એય નટુભાઈ ! કહે છે કે એ દલીલનો વિકલ્પ અને દલીલની વાણી.. આહાહા! એ ચતુરાઈથી મેં આ કર્યું, આ મેં કરાવ્યું અને હું એમાં કેસમાં જીત્યો. કહે છે કે જીતાઈ ગયો છો, મૂઢ છો. આહાહા ! (શ્રોતા : વકીલથી ઝટ પત જાય કામ). એ તો વકીલ તમેય વકીલ છોને બધા તમારા બીડીઓમાં. બાલબીડી. મોટો દરવાજો નહોતો નાખ્યો નહોતો ત્યાં મલ્હારગઢ? બાલબીડીનો ઓલો શું હતો ? દરવાજો. એ શેઠ! બતાવ્યો હતો શેઠે એક ફેરી, ઓલામાં લઈ જઈ. નહીં? શેમાં ઓલો ? જીપ-જીપ.

આહાહા! એ બધા પડાવ કોણ કરે અને એમાં રાગ થાય એ કરે કોણ? કહે છે. આહા!

(શ્રોતા : બહુ આવી ગંભીર ભૂલો કરીને અનાદિકાળથી....) અનાદિથી એ રખડે છે આત્માના ધર્મને ભૂલીને. આત્માનો ધર્મ જાણવું અને દેખવું એનો સ્વભાવ છે. એના રાગનું કરવું, પુણ્યનું કરવું, વ્રત પાળવાનાં વિકલ્પ કરવા એ એનો સ્વભાવ નથી એમ કહે છે. વિકાર ને વિભાવનું કરવું એ સ્વભાવ છે એનો? સમજાણું કાંઈ? ત્રિકાળી જ્ઞાનના આનંદનો કંદ પ્રભુ ત્રિકાળી, એ કૃત્રિમ રાગ અને બહારની ક્રિયાનો કર્તા થાય, મિથ્યા ચતુરાઈ તારી છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! ઘણાં આવે છે એવા. અમે અમારા બાહુબળે રળ્યા. અમારી પાસે કાંઈ નહોતું. અમે આમ કર્યું. આહાહા! (શ્રોતા : .....) શું થાય? સાચી વાત એ. પણ બીજાને એમ કહે, અમારા બાપાને કાંઈ નહોતું પણ અમે આમ બાહુબળે રળ્યા. ભાઈ નહોતા બોલ્યા એક ઠેકાણે ઓલા? પ્રભાશંકર પટ્ટણી. એ બીજું બોલ્યા હતા કે તમે આમ કરો તો આ દાળીયા એમાં નહીં વળે કાંઈ. આમ કરો, કાંઈ કામ કરો દેશના, ફલાણાના ને ઢીંકણાના, એમ બોલ્યા હતા. પટ્ટણી હતાને આહીં દિવાન ભાવનગર દરબારમાં. આવ્યા હતા આહીં ૯૩માં પર્યુષણમાં ૯૩-૯૩. ચોત્રીસ વરસ થયાં. એ બોલ્યા હતા એ.

બધા વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવ્યા હતા. આખી કોર્ટ આવી હતી ભાવનગરથી. ઓલા આ નહીં, આ તમારે શું કહેવાય? (શ્રોતા : ગુરુકુળ). એ કોર્ટનો હતો ને આ મકાન છે ને એનું છે ને? તમારું મકાન, નહીં? (શ્રોતા : સેનેટરી). સેનેટરી પણ એ મોટું જ્યાં .....એ નામ ભૂલી ગયા એનું. એ નહીં એ મકાનના ધણી. આ મકાન હતું ને. (શ્રોતા : ....ના જજ) એ જજ હતા કોઈ. .... અહીંયા આવ્યા હતા. વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા હતા અહિંયા. બધા આવ્યા, આખી કોર્ટ આવી. ભાઈ હતા તે દિ' ચુડાસમવાળા. રામજીભાઈ તો હોયને આમ પણ આ ચુડાવાળા બેરિસ્ટર હતા પોપટલાલ. બધા .... ૯૩-૯૩. વ્યાખ્યાન આપ્યું. ઓલા ...ને લઈને ઓલા મોટા માણસ કહેવાયને એટલે અહીં શોભા થઈ જશે. પછી મને કહે, 'આ મલ્લેમલ્લની લડાઈ છે, મહારાજ!', કહે. કર્મની લડાઈમાં કોઈ હારી જાય ને કોઈ આત્માની લડાઈમાં જીતી જાય એમ બે મલ્લ છે. (શ્રોતા : એમ કહીને પોતાનો બચાવ કર્યો). દિવાન હતા. મલ્લેમલ્લની લડાઈ. આ જડકર્મની અને આત્માની બેયની લડાઈ છે. અહીં ધૂળેય નથી. આહા ! લડાઈ કેવી? અજ્ઞાની માને છે કે હું રાગ કરું અને કર્મની ક્રિયા કરું. એ કર્મ લડે છે એની સાથે, એમ છે નહીં. આહાહા!

मोक्षमार्गमें क्रियाका निषेध.. હવે એ ક્રિયાને બતાવી કે પુણ્ય ને પાપની ક્રિયા, દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજાના ભાવ અને આ રળવું, વિષય ભોગવાસનાના રાગ, કમાવવું, વ્યાજ રાખવા, વ્યવસ્થા કરવી—એવો જે શુભ-અશુભ રાગ એ મુક્તિમાર્ગમાં (નથી). ખરેખર તો

આહીં શુભરાગનો નિષેધ છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? ભારે આકરું કામ પણ હોં. એ કડી આવશે આકરી. કહે છે કે દયાના ભાવ, દાનના ભાવ, ભક્તિના ભાવ, પૂજાના ભાવ, નામસ્મરણના ભાવ, પરોપકારના ભાવ—એ બધા ભાવો વિકલ્પ અને રાગ છે. વ્રતનો ભાવ, અપવાસનો ભાવ, તપનો ભાવ—એ બધો વિકલ્પ અને રાગ છે. એ મોક્ષમાર્ગમાં એનો નિષેધ છે. એ મોક્ષમાર્ગ છે નહીં. આહાહા!

મોક્ષમાર્ગમાં ક્રિયાનો નિષેધ (દોહરા)

करनी हित हरनी सदा, मुकति वितरनी नांहि।
गनी बंध-पद्धति विषै, सनी महादुखमांहि॥९६॥

અર્થ :—ક્રિયા આત્માનું અહિત કરનાર છે, મોક્ષ આપનાર નથી, તેથી ક્રિયાની ગણતરી બંધ-પદ્ધતિમાં કરવામાં આવી છે, એ મહા દુઃખથી લિપ્ત છે. ૯૬

अर्थ :–क्रिया आत्माका अहित करनेवाली है, मुक्ति देनेवाली नहीं है, इससे क्रियाकी गणना बन्ध-पद्धतिसे की गई है, यह महादुःखसे लिप्त है॥९६॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! લોકો આ રાડ નાંખે છે ને. આવું સાંભળીને બીજા તો બધા પંડિતો બધેય ખળભળાટ.. આમ ઘેટાંની જેમ. करनी हित हरनी सदा.. એ પુણ્યની ક્રિયાનો ભાવ એ આત્માના હિતને હરણ કરનારી છે. ત્યારે આ કહે કે શુભભાવ એ આત્માને શાંતિ અને ધર્મનો આપનાર છે. આરે, આ ગજબ વાત છે ને. આહાહા! રાગભાવ, પુણ્યભાવ એ જીવને हित हरनी છે. હિતની નાશ કરનારી છે. ત્યારે ઓલા કહે કે શુભભાવ એ હિતને મદદ કરનારી છે. એય શેઠ! હૈ કિ નહીં પણ ઉસમેં? (શ્રોતા : આપને લિખાયા હૈ). લિખા હૈ ક્યા હમારા? યે તો 'બનારસીદાસ'કા હૈ. ઠીક કહે છે.

करनी हित हरनी सदा. સદા ત્રણે કાળમાં. કોઈ જીવને શુભભાવ હિતનું કરનાર છે એમ ત્રણ કાળમાં છે નહીં. આહાહા! ભારે આ વાત! કહો, પંડિતજી! હૈ ઉસમેં? करनी हित हरनी सदा.. અહિત કરનેવાલી હૈ. આહાહા! हित हरनीને ઠેકાણે અહિત કરનારી એમ લીધું. ચોખવટ જરા સ્પષ્ટ કરી નાખ્યું. આહાહા! પાપના પરિણામ તો હિતને નાશ કરનારી, એની તો વાત આહીં છે નહીં. કારણ કે એમાં તો લોકો એમ તો જાણે કે.... (શ્રોતા : યે તો જાનતે હૈં). હા, જાનતે હૈં. પણ આ દયા-દાન-વ્રત-તપ-ભક્તિ-પૂજા એવો જે વિકલ્પ નામ શુભરાગ એ આત્માના હિતને નાશ કરનારી એટલે કે અહિતની કરનારી છે. હવે આવી વાત છે એને હિતનું મદદ કરનારી છે એમ માનવું. આહાહા! (શ્રોતા :

આચારની પરંપરા માને) આચારની પરંપરા એને કહેવી. નહિતર આ સોનગઢ કહે છે એમાં માર્ગ લૂંટાઈ જશે, એમ કહે છે માળા. એય પંડિતજી! હમણાં આવ્યું છે છાપામાં. સોનગઢની પરંપરા આચાર્યની છે... શુભભાવથી ધર્મ થાય અને શુભભાવ કરવો, એને માટે સોનગઢવાળા નકાર કરે છે. કહો, ઓલા રાજેન્દ્રકુમાર પણ એમ લખે. રાજકુમાર ને શું ? એ રાજેન્દ્ર નહીં? ઓલા મથુરાવાળો. મળે ત્યારે માળો આમ આમ લળે. સામું બોલે નહીં કાંઈ. પાછળ આવું લખે પછી.

આહીં તો ભગવાન ત્રિલોકનાથે કહ્યું, એ 'કુંદકુંદઆચાર્યે' રચ્યું શાસ્ત્રમાં, એ અહીંયા 'બનારસીદાસે' એમાંથી આ ભાવ કાઢ્યો પદ કરીને. આહાહા! કહો, પુનમચંદજી ! ક્યા આયા ? દેખો. (શ્રોતા : લોગ સમજતે નહીં). અને કેટલાક તો એમ કહે કે અમે એ શું કરવા કહીએ (છીએ) કે લોકોની એટલી તૈયારી નથી. એથી અમે એને શુભભાવથી ધર્મ થાય એમ કહીએ. વાહ મૂર્ખ! આહીં તો ચોખ્ખી વાત. 'રાજમલ' ટીકા કળશની ટીકા કરીને એમાંથી આ બનાવ્યું અને એ કળશોના બનાવનારા 'અમૃતચંદ્ર આચાર્ય' દિગંબર મુનિ સંત વનવાસી.

करनी हित हरनी सदा.. સદા.. કોઈ કાળે પંચમ આરામાં લાભદાયક અને ચોથે આરે લાભદાયક નહીં, એમ છે નહીં. આહાહા! અશુભભાવની તો વાત જ શી કરવી? આહીં એની વાત છે જ નહીં. પણ શુભભાવ રાગભાવ, વિકલ્પ દયાનો, દાનનો, વ્રતનો, તપનો, ભગવાનની પૂજાનો, ભગવાનના સ્મરણનો, જાત્રાનો.. અરે! ગજબ છે. એ મૂલચંદભાઈ! એમાં છે કે નહીં? જુઓ. એ શુભભાવ करनी हित हरनी.. એ શુભભાવ આત્માના અહિતનું કારણ છે. રાગ તે વીતરાગભાવને અહિતનું કારણ છે. આહા ! (શ્રોતા : જો જાને સ્વતંત્ર જાને). વહ તો પહલે કહા ન. કે શ્રદ્ધા કરાવવા ને વસ્તુની સ્થિતિ બતાવવા આ વાત છે. પુણ્ય છોડીને પાપ કરવું એ વાત છે? એ પ્રશ્ન જ ક્યાં પણ સવાલ છે ? આહાહા!

ચૈતન્ય ભગવાન એ તો જ્ઞાનનો સાગર છે, એમાં રાગની ક્રિયા એ તો અહિતનું કારણ છે. જ્ઞાનની ક્રિયા એ જ્ઞાનમાં એકાગ્ર થાય તે હિતની કરનારી છે. આહાહા! જ્ઞાન સ્વભાવ પોતાનો સ્વભાવ એ જ્ઞાન જ્ઞાનમાં એકાગ્ર થાય એ ક્રિયા, એ મોક્ષનું કારણ છે. કહો, શેઠી ! હવે ભડકતા નથી. ત્યારે ભડકતા હતા. શરૂઆતમાં ભડકતા. એવું આકરૂં ..... આહા ! પંચમહાવ્રતના પરિણામ, કહે, અહિતનું કારણ (શ્રોતા : અહિતનું કારણ) લે. તો 'કુંદકુંદઆચાર્યે' પાળ્યું શું કરવા? (શ્રોતા : ક્યાં પાળ્યું?) એમ કહે છે એ. (શ્રોતા : છોડ્યું હતું) અરે, પાળ્યું નથી. આવ્યું એને જાણ્યું છે અને દુઃખદાયક છે એમ એમણે જાણ્યું છે. આહા! સમજાણું કાંઈ ? કહો, મીઠાલાલજી ! આમાં છે કે નહીં આ? કે સોનગઢનું છે આ?

मुकति वितरनी नांहि.. આહા! ભગવાન! તારો સ્વભાવ તો વીતરાગસ્વરૂપ ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાન છે. એને મુક્તિ થવામાં રાગ એ બિલ્કુલ કારણ નથી એમ કહે છે. આહા! मुकति वितरनी नांहि. એ મુક્તિને દેવાવાળી નહીં. આહાહા! પંડિતજી ! ઐસી તો સ્પષ્ટ બાત હૈ. આહા ! ક્યા કહતે હૈં. આવેને? આવે તે શું છે ? તે દુઃખદાયક છે આવે તે. આહા! કહે છે ને. કેટલા ચાર બોલ નાખ્યા છે. करनी हित हरनी सदा.. કરની નામ આ ક્રિયા— અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય આદિનો વિકલ્પ—રાગ અને તપસ્યા, અનશન અને ઉણોદરી ને આ કરવું ને તે કરવું એવો જે વિકલ્પ રાગ એ हित हरनी—આત્માના શાંતિને અહિત કરનારી છે. આહાહા ! मुकति वितरनी नांहि.. સદાય—ત્રણ કાળમાં રાગની ક્રિયા એ મુક્તિને માટે નથી. પણ નથી ત્યારે હવે શું એ ? સમજાણું કાંઈ ? આહાહા!

गनी बंध—पद्धति विषै.. આગમમાં ભગવાનની વાણીમાં એ શુભક્રિયાને બંધ પદ્ધતિમાં ગણવામાં આવી છે. એ મૂલચંદભાઈ! હવે આ તો ઉઘાડું છે. આ બધું બેસે છે કે નહીં હવે ઘરે બૈરાને ? (શ્રોતા : મહારાજ! એ ભૂલ્યા છે). ભૂલ્યાં છે ઠીક. આહાહા! આવો માર્ગ વીતરાગનો દુનિયા સાથે ક્યાંય મેળ ખાય એવું નથી. આહાહા ! આ કરો.. આ કરો.. આ કરો. પુણ્યને હેય માને એ મિથ્યાદષ્ટિ છે એમ કહે છે. આહાહા ! એય પૂનમચંદજી! એ તમારા ગામમાં એમ કહે છે. શુભાશુભભાવ.. એ શુભ હેય ? મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહીં કહે છે કે શુભાશુભભાવ... શુભ અહિતનો કરનાર અને ભગવાનના આગમમાં એને બંધની પદ્ધતિમાં, બંધની પંક્તિમાં એને ગણવામાં આવી છે. એને મોક્ષના માર્ગમાં ગણવામાં આવી નથી. આહાહા!

પછી એટલું ગણ્યું પણ सनी महादुखमांहि.. એ તો મહાદુઃખમાં લિપ્ત છે. આહાહા ! વાહ રે વાહ ! શુભભાવ તો દુઃખ છે. શુભભાવ દુઃખ છે. બંધપદ્ધતિમાં ગણી કેમ ? કે શુભભાવ દુઃખ છે, દુઃખથી લિપ્ત છે. આહાહા! અરેરે ! હજી એને પોતાનો નિજ સ્વભાવ એનાથી વિરુદ્ધ આ વાત છે એ પણ હજી બેસે નહીં, એને આત્મા અંદર આનંદકંદપ્રભુ છે એ કેમ બેસે ? આહા ! એ અશુભભાવ તો દુઃખદાયક છે. પણ જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ દુઃખદાયક અને દુઃખથી લિપ્ત છે. આહાહા! (શ્રોતા : એક એક વાત સત્ય છે). લોકોને આકરી પડે છે એ. સાંભળ્યું નથીને. કેટલાક તો, આપણે તો ભક્તિ કરો ભગવાનની. ભક્તિનો ભાવ એ મહાદુઃખદાયક અને બંધપદ્ધતિમાં ભગવાને ગણી છે, સાંભળ. અને તું કહે કે આ શ્રીમદ્‌ની ભક્તિ કરો, કલ્યાણ થઈ જશે. ધૂળેય નહીં થાય, સાંભળને.

આહીં તો ત્રણ લોકના નાથ તીર્થંકર કહે કે મારી ભક્તિ, મારા તરફનો લક્ષ એ તારો શુભભાવ છે. એને બંધપદ્ધતિમાં અમે કહી છે અને મહાદુઃખથી તે લિપ્ત શુભભાવ છે. એ કાંતિભાઈ ! આહાહા! કાંતિભાઈ જાણો છો ને ? વકીલ! એનો પંદરસો રૂા. પગાર હતો

માસિક. છોડીને બેઠા છે. નિવૃત્તિવાળા છે હોં. કહો, સમજાણું આમાં ? આહાહા! આકરું પડે હોં. બાઈઓને આકરું પડે. ભગવાન ચૈતન્યનો કંદ છે આત્મા. પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ છે. એમાં રાગ એનું સ્વરૂપ છે? આહાહા! બે વાત લીધી કે કરની અહિતકારી છે શુભભાવ, એ મુક્તિની દેનારી નથી. આગમો પરમાગમની વાણીમાં ત્રિલોકનાથની વાણીમાં એમ આવ્યું છે કે તે શુભભાવને બંધની પંક્તિની શ્રેણીમાં ગણવામાં આવી છે અને મહાદુઃખથી લિપ્ત છે. આહાહા! હવે, क्रियाकी निंदा.. (શ્રોતા : નિંદા કહે છે હવે તો) है कि नहीं भैया? (શ્રોતા : लिखा तो है).

ક્રિયાની નિંદા (સવૈયા એકત્રીસા)

करनीकी धरनीमैं महा मोह राजा बसै,
करनी अग्यान भाव राकिसकी पुरी है।
करनी करम काया पुग्गलकी प्रतिछाया,
करनी प्रगट माया मिसरीकी छुरी है॥
करनीके जालमैं उरझि रह्यौ चिदानंद,
करनीकी वोट ग्यानभान दुति दुरी है।
आचारज कहै करनीसौं विवहारी जीव,
करनी सदैव निहचै सुरूप बुरी है॥९७॥

શબ્દાર્થ :—રાકિસ=રાક્ષસ. વોટ(ઓટ)=આડે. દુરી હૈ=છુપાયેલી છે.

અર્થ :—ક્રિયાની ભૂમિ ઉપર મોહ મહારાજાનો નિવાસ છે, ક્રિયા અજ્ઞાનભાવરૂપ રાક્ષસનું નગર છે, ક્રિયા કર્મ અને શરીર આદિ પુદ્‌ગલોની મૂર્તિ છે, ક્રિયા સાક્ષાત્ માયારૂપ સાકર લપેટેલી છરી છે, ક્રિયાની જંજાળમાં આત્મા ફસાઈ ગયો છે, ક્રિયાની આડ જ્ઞાન–સૂર્યના પ્રકાશને છુપાવી દે છે. શ્રીગુરુ કહે છે કે ક્રિયાથી જીવ કર્મનો કર્તા થાય છે, નિશ્ચય સ્વરૂપથી જુઓ તો ક્રિયા સદૈવ દુઃખદાયક છે. ૯૭

अर्थ :—क्रियाकी भूमिपर मोह महाराजाका निवास है, क्रिया अज्ञानभावरूप राक्षसका नगर है, क्रिया कर्म और शरीर आदि पुद्गलोंकी मूर्ति हैं, क्रिया साक्षात् मायारूप मिश्री लपेटी छुरी है, क्रियाके जंजालमें आत्मा फँस रहा है, क्रियाकी आड़ ज्ञान-सूर्यके प्रकाशको छुपा देती है। श्रीगुरु कहते हैं कि क्रियासे जीव कर्मका कर्ता होता है, निश्चय स्वरूपसे देखो तो क्रिया सदैव दुःखदायक है॥९७॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

દેખો! એ સંતો કહે દિગંબર મુનિઓ, અનાદિના સંતો એમ કહતે હૈં. એ કહે છે એ વીતરાગની વાણી પણ એમ કહે છે. आचारज कहै करनीसौं विवहारी जीव, દેખો. એ શુભભાવની કરની એ વ્યવહારી જીવ. करनी सदैव निहचै सुरुप बुरी है.. એ કરનીનું રૂપ જ બૂરું-ખોટું છે કહે છે. આહાહા! કહો, હવે આ આકરું લાગે કે નહીં આમાં? એ વસંતલાલજી! ક્યા હૈ? ઉસમેં હૈ કિ નહીં?

करनीकी धरनीमैं.. શું કહે છે ? क्रियाकी भूमि पर मोह महाराजाका निवास है. શુભભાવનો સ્વામી છું અને શુભભાવના ભાવ (મારા) એ મિથ્યાત્વનો રાજા શુભભાવમાં મિથ્યાત્વભાવ પડ્યો છે. આહાહા! મોહ મહારાજા. આ મિથ્યાત્વની વાત કહી. એમાં નિવાસ છે. રાગ શુભભાવ કરું, કરવા જેવો છે, એ મિથ્યાત્વનો મહારાજા શુભભાવમાં પડ્યો છે. ગજબ વાત છે. આહાહા! છે કે નહીં એમાં ? કહો, શેઠ ! (શ્રોતા : વાત બરોબર આવી છે.) બહાર આવી છે વાત બધી. શ્રદ્ધામાં તો કર નક્કી કે શુભભાવ ધરની–શુભભાવની ભૂમિકામાં (આત્મા નથી). કારણ કે એ તો અજ્ઞાન વિકાર છે. અજ્ઞાન એટલે એમાં જ્ઞાન નથી એટલે કે એમાં આત્મા નથી. શુભરાગમાં આત્મા નથી. શુભરાગમાં તો જડ અને અજ્ઞાનભાવ છે. આહાહા! બાપુ ! મારગડા એના જુદા છે. આહાહા!

અનંત જનમ-મરણમાં અનંતવાર એવું કરતો આવ્યો છે. અરેરે! એક-એક અવતારમાં કેટલા દુઃખ સહ્યા એની એને ખબર નથી. એ દુઃખ તો.. કહે છે કે એ શુભભાવ પોતે દુઃખ છે એમ કહે છે. એ આકુળતા છે, એ કષાયનો ભાવ છે. આહાહા! શુભભાવ. ભાઈએ કહ્યુંને 'નિહાલચંદભાઈ'એ. ખુલ્લું મૂકી દીધું ઓલું. પ્રેમચંદભાઈ! મૂક્યુંને એમણે કે શુભભાવ ભઠ્ઠી છે. અગ્નિની ભઠ્ઠી. ભડક્યા. એય! કોણે કહ્યું? (શ્રોતા : નિહાલચંદભાઈ). 'નિહાલચંદભાઈ સોગાની' કલકત્તાવાળા. શુભભાવ. અરે, શાંતસ્વભાવ ભગવાન આત્મા એમાં અશુભભાવ તો ભઠ્ઠી છે. અને શુભભાવ કષાય છે ને. રાગ દાહ આગ. એ 'છઢાળા'માં આવે છે ને. (શ્રોતા : રાગ એ આગ છે). તમે બોલો છો, પણ એની અત્યાર સુધી ખબર હતી કાંઈ? એ યાદ આવ્યું. એટલું યાદ તો રાખ્યું છે. 'છઢાળા'માં આવે છે ને? રાગ દાહ આગ. રાગરૂપી અગ્નિ દાહ છે. તે શુભરાગરૂપી રાગ પણ અગ્નિ દાહ છે. આહાહા! આવો માર્ગ વીતરાગનો. આહાહા !

પ્રભુ તો શાંત ઝરણે ઝરે એવો એ સ્વભાવ છે. એમાં તો શાંતિ વહે અકષાયભાવ. એમાં રાગ ક્યાંથી આવ્યો? કહે છે. આહાહા! करनी की धरनीमैं महामोहराजा वसै.. આહાહા! મહામોહ નામ મિથ્યાત્વ. એ શુભભાવનો કર્તા થવું અને એ કર્તવ્ય મારું છે એમ માનવું એ મિથ્યાત્વભાવ છે, એમ કહે છે. આમાં ક્યાં હવે છાનું રાખ્યું છે? એ ભક્તિમાં, એક જણો કહેતા હતા, ભક્તિ એવી કરવી, એવી ધૂન લગાવવી, નિર્જરા થઈ જાય કર્મની.

ધૂળેય ન થાય. બંધ થાય, સાંભળને! રાગમાં એકાકાર થઈને રાગના કર્તવ્ય કરે એ મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય, એમ કહે છે. (શ્રોતા : ભક્તિમેં તન્મય હો જાયે બહારકા....) તન્મય હો જાતા હૈ રાગમેં અને સ્વભાવકા અનાદર કરતે હૈં. આરે, ભારે વાત ભાઈ! ત્યારે હવે ન કરવીને ? કરે કોણ ? આવે છે એને દુઃખના ઘર છે એમ એને જાણવું. આહાહા! એય, લખ્યું છે કે નહીં એમાં? આ તો 'બનારસીદાસ'. 'અમૃતચંદ્ર આચાર્ય'ના કળશ છે એની 'રાજમલે' ટીકા કરી છે. (પંડિત) 'રાજમલજી' છે ને આ. આ એમાંથી આ 'સમયસાર નાટક' બનાવ્યું છે કંઈ. એના ઘરની વાત નથી. વીતરાગના ઘરની વાત છે. આહાહા!

કહે છે, करनीकी धरतीमैं.. શાંતિકી ધરનીમેં આત્મા વસે છે અને કરનીની ધરનીના સ્વામી થાય તે મોહ મિથ્યાભાવ રાજા વસે છે. આહાહા! આ શબ્દ તો નડ્યો અમારા શેઠિયાજીને પણ, લ્યો. રામજીભાઈ ઉપર એક પત્ર આવ્યો હતો એનો ને ભાઈ કેવા ? શેઠિયા કેવા ? શોભાલાલજી. સૌભાગ્યચંદજી. ભાઈ સૌભાગ્યચંદજી છેને વહ શેઠ કરોડપતિ, નહીં બેંગ્લોર? આ ૬૦ લાખ રૂપિયા આપ્યા ને ન લીધા, નહીં ? સૌભાગ્યચંદજી. રતનચંદજી. ગયે થે કભી ? (શ્રોતા : ગયે થે) અચ્છા. ગયા હતા તમે ? અચ્છા. માણસ નરમ છે હોં. એનો જ પ્રશ્ન એક આવ્યો છે ભાઈ ઉપર કે આ ભટ્ટી કહે છે શુભભાવ એ શું ? એ પૂનમચંદજી! ન્યાંથી પ્રશ્ન આવ્યો હતો શેઠિયાનો અને ભાઈનો. કારણ કે અમે તો ભક્તિમાં તો અમારૂં લક્ષ ભગવાન ઉપર છે. ન્યાં ક્યાંથી અગ્નિ આવી ગઈ ? એ વસંતલાલજી! ભગવાન ઉપર ભક્તિમાં ન્યાં રાગ છે ? ભગવાન ઉપર લક્ષ આમ છેને, આ ભગવાન. આહાહા! ભાઈ! ભગવાન પરદ્રવ્ય છે. ત્રણ લોકના નાથ બિરાજતા હોય સમવસરણમાં, પણ એના ઉપર લક્ષ જાય ત્યાં શુભરાગ છે. અને એ શુભરાગ દુઃખનું કારણ છે. આહાહા ! એય નટુભાઈ! શ્રદ્ધા જ ઊંધી છે જગતની આખી. આહાહા !

વ્યવહાર શ્રદ્ધાના ઠેકાણા નથી. અનુભવની શ્રદ્ધા એ તો વળી બીજી ચીજ થઈ. સમજાણું કાંઈ ? આ તો હજી એને નહીં.... અરે, શુભરાગ... ભગવાનની ભક્તિ છે, ન્યાં ક્યાં અમે બાયડીની ભક્તિ કરીએ છીએ? અમે ન્યાં ક્યાં શેઠિયાની ભક્તિ, અમારા શેઠની નોકરી કરીએ છીએ ? અમે તો ભગવાનની નોકરી કરીએ છીએ. અરે! સાંભળને હવે. એ ભગવાનની ભક્તિ પણ રાગ છે. આહાહા ! અને એ રાગનું કર્તવ્ય મારું અને કરનારો હું, એ રાગ કરવો મારી ફરજ છે, એ મિથ્યાત્વભાવ છે. મૂલચંદભાઈ ! (શ્રોતા : આવો અર્થ ઓર કોઈ નહીં કર સકે). ન કરે આવો અર્થ. પણ છે કે નહીં એમાં? ડાહ્યા માણસ છો કે મૂર્ખ છો ? એમ કરીને બીજું કરે. એ કીધું હતુંને. ભાઈ આવ્યા હતા. એક હજાર છપાવીને સોનગઢથી. કોણ આવ્યું હતું નહીં કો'ક ? દસ હજાર પુસ્તક છપાવવાના. તમે નહીં ? બીજું

કોઈક હમણાં આવ્યું હતું ? (શ્રોતા : ...ડોક્ટર) હા હા. ડોક્ટર બસ. એ ડોક્ટર આંકડો લાવ્યા હતા. કીધું, સાંભળીએ આપણે. અમારું કામ નહીં. એ કરનારાને કહો.

આહીં તો કહે છે કે એ થવાને કાળે થાય એને કરે કોણ? એમ કહે છે. એય શેઠ! આહાહા! ભારે કામ ભાઈ આવું! આહાહા! પ્રભુ તો ચૈતન્યમૂર્તિ, જેની આંખ્યું ચૈતન્ય છે. એને રાગ આંખ્યું છે? ભાઈ! એને અનાદિથી આ શલ્ય પડ્યું છે એને. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! અમારે હીરાજી મહારાજ જ્યારે આ થયુંને ૭૨માં ચર્ચા થઈ. એ કહે, ભાઈ કાનજી! આ નહીં મળે હોં. એ કાંઈક મૂર્તિ માનતા હો તો મળે. કીધું, મહારાજ, નવમી ગ્રૈવેયક ગયો, શલ્ય કાંઈક રહી ગયું બીજું. સૂક્ષ્મ શલ્ય રહી ગયું છે, કીધું. ૭૨માં કહ્યું હોં. આ નહીં. આવી સાધારણ વાતની વાત નહીં. શલ્ય અંદર રહી ગયું છે. શલ્ય સમજતે હૈં? (શ્રોતા : કાંટા...) બાણ. કાંટા લગતે હૈ ન અંદર. એમ આહીં કહે છે, પ્રભુ! એ બંધભાવને એણે ધર્મભાવ અને ધર્મનું કારણ માન્યું છે. એ મહામિથ્યાત્વનું શલ્ય છે. અને એ મિથ્યાત્વ કસાઈખાના કરતાં અનંતગણું પાપ છે. એની એને ખબર નથી. આહા !

करनी धरनीमैं महा मोह राजा बसै, करनी अग्यान भाव राकिसकी पुरी है.. એ અજ્ઞાનભાવરૂપ ક્રિયા રાક્ષસનું નગર છે. એ રાક્ષસનું નગર ખાઈ જશે તને, એમ કહે છે. આહાહા! આ તો 'બનારસીદાસે' બનાવ્યું છે. આહાહા! કહે છે કે करनी अग्यान भाव.. એક તો અજ્ઞાનભાવ. પુણ્યનો ભાવ એ એમાં જ્ઞાનનો અંશ નથી. અચેતન છે રાગ, એ જડ છે. રજકણ ભલે નહીં રંગ-ગંધ-રસ-સ્પર્શ, પણ એ ચેતન નહીં. અને ચૈતન્ય નહીં તે અજ્ઞાન છે. અને એ અજ્ઞાનભાવ રાક્ષસનું નગર છે. એમાં ગયો એટલે ખવાઈ જાઈશ. શાંતિ ખાઈ જશે, તારી શાંતિ ખાઈ જશે, કહે છે. આહાહા! આવી વાત પણ સાંભળવા મળે નહીં. એ બિચારો કરે કે દિ' અને શ્રદ્ધા કરે કે દિ'? આહાહા! જગતને ઊંધે કાંધ મારી નાખ્યા.

કહે છે, करनी તો અજ્ઞાન છે ભાવ. એ શુભવિકલ્પ અજ્ઞાન છે. એટલે ચૈતન્ય ભગવાન પ્રભુ... સૂર્યનું કિરણ એ તો ધોળું હોય. સૂર્યનું કિરણ કોલસાવાળું હોય? (શ્રોતા : ન હોય કોઈ કાળે). એમ રાગ એ તો કોલસા જેવો રાગ, એ ચૈતન્યના જ્ઞાનનો ભાગ નહીં. આહાહા! ચૈતન્યની જાતથી રાગ તે ઉલ્ટી દશા છે. આહાહા! હવે જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ અપરાધ અને એ અપરાધ એ કષાયનો અંશ અને એ આત્માની શાંતિ ખવાઈ જાય છે. આહાહા! ગજબ વાત છે. એ વીતરાગ કહે એમ હોં. વીતરાગનાં સંતો ને વીતરાગતા માનનારા સમકિત એ કહે. બીજા તો રાડ નાંખે. આ સમાજની સાથે ઊભા રહેવું શી રીતે? મૂલચંદભાઈ ! (શ્રોતા : હા, ડરે છે). ડરે છે.

કહે છે કે એ શુભભાવ અજ્ઞાનભાવરૂપ.. અજ્ઞાનભાવરૂપ રાક્ષસનું નગર છે. એય

શેઠી ! હવે તો આવ્યું ખૂબ. પાપના ભાવની તો વાત જ શી કરવી. એ તો સાધારણ પ્રાણી પણ કહે કે એ છોડવા જેવું છે. પણ આહીં તો ધર્મી એમ કહે છે, ભાઈ ! તારો સ્વભાવ–ધર્મ તો જ્ઞાન છે. તો જ્ઞાનની દશા થવી તે તારો ધર્મ છે. રાગની દશા થવી એ ધર્મ છે ? એ અજ્ઞાનનું નગર છે. એનો રાક્ષસ છે રાજા. ખાઈ જશે તને. આહાહા! રાક્ષસની પુરી છે. એમ છે ને ?

करनी करम काया, લ્યો. એ ક્રિયા કર્મ અને શરીર આદિ પુદ્‌ગલની મૂર્તિ છે. એ શુભભાવની ક્રિયા એ કર્મની કાયા છે. એ આત્માની કાયા નહીં. આવું સ્પષ્ટ વાત છે છતાં માણસો વિરોધ.. વિરોધ.. વિરોધ. (શ્રોતા : પોતે પોતાનો વિરોધ કરે). એનો વિરોધ કરે પોતાનો. ભાન નથી. અરે પ્રભુ ! તારો માર્ગ ભાઈ ! તારી જાત તો જ્ઞાન અને આનંદની છે. અને રાગ તો કજાત છે. આહાહા! હવે આ શુભભાવથી લાભ થાય ને પુણ્યથી થાય ને એમાં લાખો માણસ ભેગા થાય અને ગોઠે એને. (શ્રોતા : માનતા આવ્યા છે). અનાદિથી માનતો આવ્યો છે અને માનવાની વાત કરે પાછો એ. બેય સરખે સરખા છે. આહા ! 'દ્રવ્યક્રિયા રુચિ જીવડા ભાવ ધર્મ રુચિ હીન. ઉપદેશક પણ તેહવા શું કરે જીવ નવીન ?' કહેનારાય એવા ને સાંભળનારાય એવા. આહા! આવો વીતરાગમાર્ગ એને શ્રદ્ધામાં હજી બેસે નહીં. એને અનુભવની શ્રદ્ધા તો ક્યાંથી આવે ? આહા! સમજાણું કાંઈ? અનુભવી ને શ્રદ્ધા થવી પાછી. એમને એમ શ્રદ્ધા એ નહીં. સમજાણું ? એ આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ જ છે. રાગની ક્રિયા વિનાનો છે એવું અંતરજ્ઞાન થયા વિના એની પ્રતીતિ સાચી થાય નહીં. અંદર હા, હા પાડે, પણ અંદર બેસે નહીં બરાબર એને. આહાહા!

करनी करम काया.. ક્રિયા, કર્મ અને શરીર આદિ પુદ્‌ગલની મૂર્તિ છે. એ કર્મનું સ્વરૂપ, એમ કહે છે. રાગ અને કર્મ, એ કર્મનું જડનું સ્વરૂપ છે. એ ચૈતનનું સ્વરૂપ નથી. पुग्गलकी प्रतिछाया.. આહાહા ! એ તો પુદ્‌ગલની મૂર્તિ છે. पुग्गलकी प्रतिछाया.. ગજબ વાત છે ને. ચૈતન્યની છાયા રાગ નહીં, ત્યારે પુદ્‌ગલની છાયા છે. આહા! ભારે કામ ભાઈ આકરું આ! આ 'સમયસાર નાટક' બનાવ્યું ત્યારે તો... લખ્યુંને આગળ. ઘર-ઘર (નાટક) કથા બખાની. (શ્રોતા : તે દિવસોમાં તો આ જિનવાણી). આ જિનવાણી, જુઓ. હવે આ રાડ નાખે. એવું પહેલું ન વાંચવું. આમ વાંચવું. પહેલું આ કથાનુયોગ વાંચવો. એમાંથી આ વાંચવું. અરે સાંભળને બાપા! આ એમાંય એણે લખ્યું થોડો કાળ અને કરવું છે કાંઈક મહાન. એમાં તું આવો ના પાડીશ, તારો ઉદ્ધાર ક્યારે થશે ? આંખ્યું મીંચીને ચાલ્યા જાય છે. આહાહા ! એ પુણ્યભાવ, એ શુભભાવ એ પુદ્‌ગલની છાયા છે. એ પુદ્‌ગલનું રૂપ છે. આત્માનું રૂપ નથી.

करनी प्रगट माया मिसरीकी छूरी है.. આહાહા! ક્રિયા સાક્ષાત્ માયારૂપ મિસરી લપેટેલી છૂરી છે. રાગ છેને, મંદ છેને, રાગ શુભ છેને, એમ. એય! એમાં છે એ છે કે નહીં? माया मिसरीकी छूरी, એમ. માયા-વિકાર વિભાવ મિસરી લપેટેલી. શુભભાવ એ સારો છે એવી ખાંડથી લપેટેલી છૂરી છે. છરી (પર) ખાંડ લપેટ્યો હોય સાકર, મારી નાખે કહે છે. આહા! ભારે! સમજાણું કાંઈ? ઓલા તો બસ ધૂન લગાઓ. એવી ધૂન લગાઓ, પોતાને ભૂલી જાઓ. (શ્રોતા : એમાં ભૂલો પડી ગયો). અને ભક્તિમાં નિર્જરા થઈ જાય. બહુ તમને નિર્જરા થઈ જાય. આત્માનો આત્મા વયો જાય એમાં. આહાહા! ભારે માર્ગ બાપા ! વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરનો માર્ગ એટલે કે સત્ય માર્ગ સાંભળવો કઠણ થઈ પડ્યો. આમ થઈ જાય હાય.. હાય..! આ તો વ્યવહારનો તો બધો લોપ કરી નાખ્યો. પણ વ્યવહાર જે દુઃખદાયક છે માટે લોપ કરવા જેવો છે. આહીં શું કહે છે ? આચાર્ય જ કહે છે. આહાહા! करनी प्रगट माया मिसरीकी छूरी है.. સંસારનો ભાવ એ ખાંડે લપેટેલી છૂરી છે. મારી નાખે તને. રહેંસી નાખે તારી શાંતિને. આહા !

करनीके जालमैं उरझि रह्यौ चिदानंद.. એમાં ને એમાં ઉલ્લસિત થઈ રહ્યો છે કહે છે. क्रियाके जंजालमें आत्मा फँस रहा है. આ કરું.. આ કરું.. આ કરું.. આ કરું. માળા ગણવી પછી આ કરું ને પછી આ કરું ને પછી આ કરું, પૂજા કરું પછી ભક્તિ કરું ને શાસ્ત્ર વાંચવા ને એ બધો ભાવ સારો. કહે છે, આહાહા! करनीके जालमैं उरझि रह्यौ चिदानंद.. છેને એમાં ? જંજાલમેં આત્મા ફંસ રહા હૈ. क्रियाकी आड़ ज्ञान-सूर्यके प्रकाशको छुपा देती है લ્યો. करनीकी वोट.. આડમાં શુભભાવની આડની ક્રિયામાં ग्यानभान दुति दूरी है. આહાહા! જ્ઞાનસૂર્યકે પ્રકાશ છૂપા દેતી હૈ. રાગની રુચિમાં ભગવાન આત્મા સૂર્ય ઢંકાઈ જાય છે. आचारज कहै करनीसौ विवहारी.. એ રાગનો રુચિવાળો વ્યવહારી જીવ છે એમ કહે છે. (શ્રોતા : નિશ્ચય જીવ નથી) હા. એમ કહે છે. करनी सदैव निहचै सुरुप बुरी है, લ્યો. क्रिया सदैव दुःखदायक है. निश्चयरूपसे देखो तो क्रिया सदैव दुःखदायक है. આ પચાવવા જેવી વાત છે. આહાહા! વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૪૦, શ્રાવણ વદ અમાસ, શુક્રવાર તા. ૨૦-૮-૧૯૭૧
સર્વ વિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૯૮ થી ૧૦૧ ઉપર પ્રવચન.

૯૮. સમયસાર નાટક. સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર. એનું ૯૮મું પદ છે. અહીં હેઠે કળશ છે.

प्रत्याख्याय भविष्यत्कर्म समस्तं निरस्तसम्मोहः।
आत्मनि चैतन्यात्मनि निष्कर्मणि नित्यमात्मना वर्ते॥३५॥
समस्तमित्येवमपास्य कर्म त्रैकालिकं शुद्धनयावलम्बी।
विलीनमोहो रहितं विकारैश्चिन्मात्रमात्मानमथावलम्बे॥३६॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—''निरस्तसम्मोहः आत्मना आत्मनि नित्यम् वर्ते'' (निरस्त) ગઈ છે (सम्मोहः) મિથ્યાત્વરૂપ અશુદ્ધ પરિણતિ જેની એવો છું જે હું તે (आत्मना) પોતાના જ્ઞાનના બળથી (आत्मनि) પોતાના સ્વરૂપમાં (नित्यम् वर्ते) નિરંતર અનુભવરૂપ પ્રવર્તું છું. કેવો છે આત્મા અર્થાત્ પોતે? ''चैतन्यात्मनि'' શુદ્ધ ચેતનામાત્ર છે. વળી કેવો છે? ''निष्कर्मणि'' સમસ્ત કર્મની ઉપાધિથી રહિત છે. શું કરીને આત્મામાં પ્રવર્તું છું? ''भविष्यत् समस्तं कर्म प्रत्याख्याय'' (भविष्यत्) આગામી કાળ સંબંધી (समस्तं कर्म) જેટલા રાગાદિ અશુદ્ધ વિકલ્પો છે તે (प्रत्याख्याय) શુદ્ધ સ્વરૂપથી અન્ય છે એમ જાણી અંગીકારરૂપ સ્વામિત્વને છોડીને. ૩૫

સમયસાર કળશ અર્થ :—''अथ विलीनमोहः चिन्मात्रम् आत्मनम् अवलम्बे'' (अथ) અશુદ્ધ પરિણતિના મટવા ઉપરાન્ત (विलीनमोहः) મૂળથી મટ્યો છે મિથ્યાત્વપરિણામ જેનો એવો હું (चिन्मात्रम् आत्मानम् अवलम्बे) જ્ઞાનસ્વરૂપ જીવવસ્તુને નિરંતર આસ્વાદું છું. કેવી આસ્વાદું છું? ''विकारैः रहितं'' જે રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ અશુદ્ધ પરિણતિથી રહિત છે એવી. કેવો છું હું? ''शुद्धनयावलम्बी'' (शुद्धनय) શુદ્ધ જીવવસ્તુને (अवलम्बी) અવલંબું છું—એવો છું. શું કરતો થકો એવો છું? ''इत्येवम् समस्तम् कर्म अपास्य'' (इति एवम्) પૂર્વોક્ત પ્રકારે (समस्तम् कर्म) જેટલાં છે જ્ઞાનાવરણાદિ દ્રવ્યકર્મ, રાગાદિ ભાવકર્મ, તેમને (अपास्य) જીવથી ભિન્ન જાણીને—સ્વીકારનો ત્યાગ કરીને. કેવું છે રાગાદિ કર્મ? ''त्रैकालिकं'' અતીત-અનાગત-વર્તમાન કાળ સંબંધી છે. ૩૬

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ધર્મીની શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન કેવું હોય છે એની વાત છે.

જ્ઞાનીઓનો વિચાર (ચોપાઈ)

मृषा मोहकी परनति फैली।
तातैं करम चेतना मैली॥

ग्यान होत हम समझी एती।
जीव सदीव भिन्न परसेती॥९८॥

અર્થ :—પહેલાં જૂઠા મોહનો ઉદય ફેલાઈ રહ્યો હતો, તેનાથી મારી ચેતના કર્મસહિત હોવાથી મલીન થઈ રહી હતી, હવે જ્ઞાનનો ઉદય થવાથી અમે સમજી ગયા કે આત્મા સદા પરપરિણતિથી ભિન્ન છે. ૯૮.

अर्थ :—पहले झूठा मोहका उदय फैल रहा था, उससे मेरी चेतना कर्मसहित होनेसे मलीन हो रही थी, अब ज्ञानका उदय होनेसे हम समझ गये कि आत्मा सदा पर परिणतिसे भिन्न है॥९८॥

ધર્મી એને કહીએ કે જેની શ્રદ્ધામાં मृषा मोहकी परनति फैली.. પહેલી અનાદિની રાગ-દ્વેષ અને પુણ્ય-પાપના ભાવ એ જૂઠા મોહની પરિણતિ હતી. તેથી करम चेतना मैली. આહાહા! પુણ્યભાવ એ મોહની પરિણતિ હતી. (શ્રોતા : એને મૃષા કહ્યા છે, વિશેષણ બતાવ્યા છે મૃષા.) હા. જૂઠી હતી. સત્ય ક્યા હતી એ વસ્તુ? પુણ્યનો ભાવ જેટલો દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજા આદિ, આહાહા! એ બધી કર્મચેતના હતી અને જૂઠી, મોહની પરિણતિ હતી. આકરું. સમજાય છે કાંઈ? ભગવાન આત્મા જ્ઞાન અને આનંદસ્વરૂપી પ્રભુ, એને ભૂલીને અનાદિની ફેલી મોહની જૂઠી, રાગનો ભાવ એ મોહનો ભાવ, જૂઠો ભાવ છે, આહાહા! એ પરિણતિ મોહની ફેલી હતી. એથી કર્મચેતના, રાગમાં હું ચેતાઈ જતો એ કર્મચેતના મેલી હતી. આહા! મૂલચંદભાઈ! આ દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિના પરિણામ, કહે છે કે મેલા છે એમ કહે છે. એય શેઠ! આહાહા! દુઃખકૃત આવ્યું છે ને? सनी महा दुःखमांहि.. ૯૬ (૫૬). આહાહા! આકરી વાત ભાઈ! હોય છે એ રાગ, પણ છે તે દુઃખદાયક અને કર્મચેતના મેલી દશા છે. ભગવાન આત્મા તો આનંદસ્વરૂપ જ્ઞાનની ખાણ આત્મા, એમાંથી રાગ ક્યાંથી પ્રસરે? એમ કહે છે. मृषा मोहकी परनति फैली.. એ રાગની દશા એ જૂઠી મોહની અવસ્થા હતી અને તેથી એ દયા-દાન-વ્રત આદિના પરિણામ જે હતા એ બધા મેલી કર્મચેતના હતી. આહાહા! કેટલા વિશેષણ આપીને સમજાવ્યું છે.

ग्यान होत हम समझी एती.. પણ સમ્યગ્જ્ઞાન થતાં, હું તો ચૈતન્ય છું, જ્ઞાન છું, આનંદ છું એમ ધર્મનું ભાન થતાં, ग्यान होत हम समझी एती जीव सदीव भिन्न परसेती.. એ મેલી રાગની ભાવદશા, એનાથી તો મારી દશા તદ્દન ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ? માણસને પચવવું આકરું લાગેને. અનાદિનો ઓલો રસ ચડી ગયો છે ને. રાગનો રસ ચડી ગયો છે અનાદિનો. એ રાગ વિનાની ચીજ, કહે છે કે ધર્મીને એમ થયું, અરે! મારી ચીજ તો આ મેલી—રાગ મેલી ચીજ—કર્મચેતનાથી તો જુદી છે. એમ ભેદજ્ઞાન થતાં ग्यान होत हम

समझी एती जीव सदीव भिन्न परसेती.. ત્રણે કાળ એ રાગની પરિણતિથી ભગવાન આત્મા જુદો છે. આહાહા ! આ બાયડી-છોકરા, કુટુંબ, ધંધો એનાથી તો જુદો, એ તો ક્યાંય રહી ગયું. એ તો મુંબઈ રહ્યા. છોકરાંઓ મુંબઈ રહ્યા. આહાહા !

આહીં તો અજ્ઞાનપણામાં, રાગની પરિણતિ મોહની એ જૂઠી હતી. મારી ચીજ નહોતી. પણ એમાં મેં માન્યું હતું કે મારી દશા હતી. એ મિથ્યાત્વદશા હતી. ग्यान होत हम समझी एती.. ધર્મદશાનું ભાન થતાં, અરે! આ આત્મા તો જ્ઞાન ચૈતન્ય જ્યોત જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છે એવું ભાન થતાં જીવ સદીવ.. ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવ ભગવાન, એ વ્રતના દયા-દાન-પૂજાના ભાવથી ત્રિકાળ ભિન્ન છે. ભારે કામ. પંડિતજી ! આમાં તો ધર્મ મનાવે બધો. શેઠ! વ્રત પાળે. પૂજા કરે, ભક્તિ કરે, વાંચન કરે, બસ એ બધો ધર્મ. આહાહા ! છે ને અનાદિની માન્યતા. એ બધું અનાદિનું છે. અને જ્ઞાનનું ભાન થતાં, એ રાગની દશાથી ત્રિકાળ મારી ચીજ જુદી છે એવું ભાન થતાં જ્ઞાનચેતના પ્રગટી. એને ધર્મ અને એને મોક્ષનો માર્ગ કહીએ. આહાહા ! દોહા. ઓલું ચોપાઈ હતું. કેવો આત્મા છે એ વાત કરે છે હવે.

(દોહરા)

जीव अनादि सरूप मम, करम रहित निरुपाधि।
अविनासी असरन सदा, सुखमय सिद्ध समाधि॥९९॥

અર્થ :—અમારું સ્વરૂપ ચૈતન્ય છે, અનાદિ છે, કર્મરહિત છે, શુદ્ધ છે, અવિનાશી છે, સ્વાધીન છે, નિર્વિકલ્પ અને સિદ્ધ સમાન સુખમય છે. ૯૯.

अर्थ :–हमारा स्वरूप चैतन्य है, अनादि है, कर्मरहित है, शुद्ध है, अविनाशी है, स्वाधीन है, निर्विकल्प और सिद्ध समान सुखमय है॥९९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા ! 'ભરતેશ વૈભવ' માં એક ચર્ચા આવે છેને ભાઈ ! 'ભરતેશ વૈભવ' છે ને. એય! ભરતેશ વાંચ્યુંને ? એણે વાંચ્યું છે. એ કહેતો હતો પહેલા વાંચ્યું છે. એમાં ઓલી (ચર્ચા) આવે છેને ભરતેશના દીકરાઓ ને ઓલો નેમિરાજ વચ્ચે. એના મામા. બેની વચ્ચે ચર્ચા ચાલે છે. પછી નેમિરાજ કહે છે... વિદ્યાધર હતા. નેમિરાજના બેન હતા ભરતની વેરે અને છોકરાને પોતે કન્યા દેવા આવે છે. ભાણેજને કન્યા આપતા. નેમિરાજ વિદ્યાધર રાજા હતા અને એની બહેન હતા ભરતની વેરે. પોતાની દીકરી ભાણેજને દેવા આવ્યા હતા. એ પ્રથા અત્યારે પણ છે ને. ઘણું કરીને રબારીમાં છે, ક્ષત્રિયમાં પણ છે. એટલે કન્યા દેવા આવ્યા અને એની સાથે ચર્ચા થઈ. પછી ભરતે ચર્ચા કરી છોકરા સાથે. છોકરાને કહે, અરે

છોકરાઓ! આ ભગવાનની ભક્તિ છે. ૠષભદેવ ભગવાન આપણા દાદા બિરાજે છે. તીર્થંકર કેવળી છે એમની પૂજા-ભક્તિ કરવી એ ધર્મ છે કે નહીં? એમ પૂછ્યું છોકરાઓને. ભરત ચક્રવર્તીએ પોતાના છોકરાઓને.

ત્રણ લોકના નાથ ભગવાન આપણા દાદા. મારા બાપ, તારા દાદા અને અત્યારે તીર્થંકર ધર્મના દાદા. આ દાદાજી, કહે છે ને આને, શેઠીને. .... એ કહે, આપણા દાદા ભગવાન એની પૂજા ભક્તિથી ધર્મ થાય કે નહીં? છોકરાને કહે. છોકરા કહે કે ન થાય. 'ભરતેશ વૈભવ' હૈ. બહુ સરસ લખાણ છે. લખાણ વિદ્વાનનું છે. છે તો સાધારણ માણસ. અભિમાની હતો. બનાવ્યું પણ એને બરાબર માન ન મળ્યું એટલે વળી પછી... આવા ને આવા બધા. પણ એમાં એવુંય લીધું છે. ભરતે કહ્યું, 'એલા આ ત્રણલોકનાં નાથ તીર્થંકર જેને ઈન્દ્ર પૂજે અને આપણા તો પિતા, એની ભક્તિ કરતાં ધર્મ થાય કે નહીં?' ના. બાપુજી! ધર્મ ન થાય. 'અરે! ભગવાનની ભક્તિથી ધર્મ ન થાય? શું થયું? આ કન્યા દેવા આવ્યા છે તારો મામો, તમે એના પક્ષમાં ચડી ગયા?' અરે બાપુજી! શું કહો છો તમે આ? પિતાજી પહેલાં તમે જ કહેતા હતા. હવે અત્યારે શું થયું આ? છોકરાઓ સામે માંડે છે. (શ્રોતા : માંડે. છોકરાઓને દયા જ નથી.....) દરકાર જ કે દિ' છે એને....? આ તો પુનમચંદ છે ને... સમજાણું કાંઈ?

આહીં તો કહે છે. છોકરાઓએ એમ કહ્યું, પિતાજી! આપ પહેલે કહેતા અને અત્યારે કેમ ફરી ગયા? 'અરે, પણ આ શું થઈ ગયું છોકરાઓને ? એ કન્યા દેવા આવ્યા છે એના લોભમાં ભગવાનની ભક્તિને તું ધર્મ ન કહે? તારા મામાના પક્ષમાં ચડી ગયો.' અરે પિતાજી! આ શું કહો છો? તમે કહેતા હતા કે ભગવાનની ભક્તિ તો રાગ છે, પુણ્ય છે. ત્રણ લોકના નાથની ભક્તિ પણ પુણ્ય છે. વ્યવહાર રત્નત્રય વ્યવહાર છે અને વ્યવહાર રત્નત્રય તે હેય છે, એમ તમે કહેતા હતા. છોકરાઓએ કહ્યું. ભરત પછી, 'વાહ બેટા વાહ!' આહીં ઠેકાણા ન મળે. અહીંયાના બાપના ઠેકાણા નહીં, ત્યાં છોકરાનાં ઠેકાણા ક્યાંથી લાવવા? કહો, સમજાણું કાંઈ? એ ભીખાભાઈ અને હીરાભાઈ વચ્ચે છે હોં. એવું બને છેને બંનેને તો. પણ આ તો બીજા સાધારણ ગૃહસ્થને. ભીખાભાઈથી તો હીરાભાઈ ચઢી જાય.

આહીં કહે છે, (શ્રોતા : બાપાની જ વાત ચાલે છે.) એની જ ચાલે છે. આહાહા! વાહ બેટા વાહ! વાત તો સાચી તારી, કહે છે. પણ અમે તો પહેલી તારી પરીક્ષા લેતા હતા કે તારો મામો આવ્યો એને રસ્તે તું ચઢી ગયો છો કે આ તે કંઈ...? પિતાજી! આપ કહેતા હતાને. વ્યવહાર રત્નત્રય તો પરાશ્રિત છે, એ હેય છે, એ ધર્મ નહીં. તમે જ કહેતા હતાને વળી આ શું થઈ ગયું તમારે? કહો, એવા તો છોકરા હતા. શોભાલાલજી ! આહા! આહીં

તો છોકરાઓના ઠેકાણા ન મળે. એના બાપનાં ઠેકાણા ન મળે તો છોકરાઓને ક્યાંથી લાવવા? (શ્રોતા : હવે આપને શરણે આવ્યા છે તો હવે.....) અહીં તો આત્માનું શરણ છે..... એ અશરણ એટલે ઈશ્વર છે આત્મા, એમ કહે છે. ઈશ્વર છે એટલે એને બીજાનું કોઈનું શરણ નથી એમ કહે છે. ભગવાન આત્મા, ત્રણ લોકના નાથ તીર્થંકરનું પણ ભગવાન આત્માને શરણ નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

जीव अनादि सरुप मम, करम रहित निरुपाधि।
अविनासी असरन सदा, सुखमय सिद्ध समाधि

ભગવાન તો આત્મા... જૂઠા મોહકા ઉદય ફૈલ રહા થા એને લઈને (અજ્ઞાન) હતું. હવે તો હમારા સ્વરૂપ તો ચૈતન્ય હૈ. આહાહા! અમે તો જગતના સાક્ષી સૂર્ય છીએ. આહાહા! ચૈતન્યસૂર્ય અમે છીએ, એમ કહે છે. સમ્યગ્જ્ઞાન થતાં ધર્મી એમ જાણે અને માને છે. जीव अनादि सरुप मम—મારૂં સ્વરૂપ તો અનાદિ છે. એ નવું થયું નથી. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ અવિનાશી અનાદિ છે. આહાહા! अनादि सरुप मम.. વળી (હું) ને સ્વરૂપ મારું (એવો ભેદ ક્યાં છે ?) પણ સમજાવવું કઈ રીતે? હું પોતે જ અનાદિ છું, મારું સ્વરૂપ અનાદિ છે. વિકાર-ફિકાર ને શરીર-ફરીર મારામાં છે નહીં. આ સમ્યગ્જ્ઞાન થતાં આમ ભાન હોય છે. ભલે ગૃહસ્થાશ્રમમાં હો, છ ખંડના રાજમાં દેખાય. 'દેખાય', છે નહીં એમાં. ધર્મીને તો પોતાનું અનાદિ સ્વરૂપ છે.

करम रहित निरुपाधि છે એ તો. કર્મ છે જ નહીં એમાં. અરે! રાગ પણ જેમાં નથી એવો હું છું. આહાહા! શુદ્ધ છું. નિરુપાધિ કહ્યું છેને. निरुपाधि.. મહા ચૈતન્યસ્વભાવ શુદ્ધ, રાગની ઉપાધિ વિનાની મારી ચીજ છે. બીજી તો ઉપાધિ કાંઈ નહીં, પણ રાગ-વિકલ્પ ઊઠે એ ઉપાધિ વિનાનો છું. સમજાય છે કાંઈ? જુઓ! આ ધર્મી સમ્યગ્દ્રષ્ટિ ધર્મની પહેલી સીઢીવાળો. આમ આત્માને જાણે અનુભવે ત્યારે એને સમકિતી કહેવાય. કહો, આ તો હજી ગૃહસ્થાશ્રમની વાત ચાલે છે. સાધુ, તમે કહેતા હતાને સવારના. આહા! અવિનાશી છું. ભગવાન સત્ સત્. 'છે', તેનો નાશ શી રીતે હોય? અનાદિ અવિનાશી છું. અને અશરણ છું એટલે કે હું સ્વાધીન છું. કોઈનું મારે શરણ છે એવો હું નથી. તીર્થંકર ત્રિલોકનાથનું પણ મારે શરણ નથી, એમ કહે છે. આ ભક્તિવાળાને આકરું પડે. ઓલા ભક્તિને ધર્મ માને, મોક્ષ માને ને. ભગવાનની ભક્તિ કરો. એમ આ શ્રીમદ્‌ની ભક્તિ કરો. જાઓ તમારું કલ્યાણ થશે. પકડો એમને.

આહીં કહે કે ત્રણ લોકના નાથ તીર્થંકરને પકડ તોય ધર્મ નથી, લે. એ તો વિકલ્પ છે ને રાગ છે. આત્મા અશરણ છે. એને કોઈનું શરણ છે નહીં, એમ છે. ઈશ્વર છે એ તો.

આહા! ઈશ્વરને કોનું શરણ હોય? સમજાણું કાંઈ? હું તો અશરણ નામ કોઈનું મને શરણ નથી. 'અરિહંત સરણં, સિદ્ધ સરણં'. એ તો બધી વ્યવહારની વાતો છે. આહાહા! શરણ વિનાનો એટલે મારે કોઈનું શરણ નથી, એમ. સિદ્ધનુંય મને શરણ નથી. (શ્રોતા : પોતાનું જ શરણ છે). પોતે જ શરણ, સ્વાધીન અને ઈશ્વર છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એવી દૃષ્ટિને સત્‌દૃષ્ટિ કહેવામાં આવે. ભગવાનની ભક્તિ કરશો અને ભગવાનનું સ્મરણ કરશો તો તમને કલ્યાણ થઈ જશે. મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. જૈનને નહીં માનનારો છે. વીતરાગ દેવને નહીં માનનારો છે એ. એય શેઠી! શેઠી કહે છે જૂના માણસ કહે છે કડક ભાઈ કડક. (શ્રોતા : બહુ કડવી). કડવી કે કડક? (શ્રોતા : કરડી) કરડી. (શ્રોતા : કડક) કડક, કડક (શ્રોતા : કડક હૈ પણ સચ્ચી હૈ કે નહીં?) આહાહા! આ તો આત્મા પોતે અનાદિ અનંત ઈશ્વર છે. ઈશ્વરને કોઈનું શરણ હોઈ શકે નહીં. આહાહા!

જુઓ તો આ. સમ્યગ્જ્ઞાનમાં આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ, જેને—આત્માને પરના શરણની બિલ્કુલ જરૂર નથી. એવો હું પરની જરૂરિયાત, શરણની જરૂરિયાત વિનાનો છું, એમ કહે છે. આહાહા! કહો, ચીમનભાઈ! ઓલા માંગલિકમાં એમ આવે. 'અરિહંત સરણં, સિદ્ધ સરણં, સાહૂ સરણં, કેવલિ પણ્ણતો ધમ્મં સરણં.' માંગલિકમાં એમ આવે. એ તો વ્યવહારની વાત છે. આહાહા! (શ્રોતા : નાસ્તિક થઈ જશે આમ તો..) પરથી નાસ્તિક છે એવું જ એનું સ્વરૂપ છે. પરથી નાસ્તિક એ જ એનું સ્વરૂપ છે, ત્યારે એ સ્વ અસ્તિ થાય. અને પરનું શરણ છે ત્યાં સુધી એ નાસ્તિક છે ખરેખર. પરના શરણ-ફરણ વિનાનો હું છું.

ભગવાન ચૈતન્યજ્યોત પ્રભુતાથી ભરેલો.. પ્રભુતા શક્તિ છે ને. પ્રભુતાથી ભરેલો પરમેશ્વર, મારી બધી શક્તિઓ પરમેશ્વર છે. પરમ સામર્થ્યવાળી છે. એને કોઈનું શરણ છે નહીં. આહાહા! આકરું ભારે લાગે વ્યવહારિક જીવોને. મીઠા, એ મીઠા માણસ છે. કડક છે એમ કહ્યું છે. કરડી વાત છે. પણ એ જ સત્ય વાત છે. (શ્રોતા : અનાદિ કાળથી નહી સાંભળેલી છે.) અનાદિનો ઓશિયાળો છે ને ભિખારી. હવે કાંઈ ભગવાનનો ટેકો હોય, ફલાણાનો... કાંઈક આમ વાણી-બાણી મળે તો મને ટેકો મળે. એવો એ આત્મા છે જ નહીં, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

असरन सदा.. ત્રિકાળ મારું સ્વરૂપ તે અશરણ છે. આહાહા! કોઈનું શરણ હોય તો હું રહું, એવો હું છું નહીં. આહાહા! આત્મા.. આત્માની આસ્તિકતા કરે. આસ્તિકતા કહેવી કોને? કે આત્મા જેવો છે પરના શરણ વિનાનો, એમ માને તો એ પોતે આત્મા માન્યો કહેવાય. આત્માને પરનો આધાર મળે તો આત્મા ખીલે, એવો આત્મા છે જ નહીં. અમરચંદભાઈ! આહાહા! હા, પોતાના સ્વભાવથી પ્રત્યક્ષ જણાય એવો એ આત્મા છે. પરથી જણાય ને પરના આધારે જણાય એવી આત્માની ચીજ જ નથી. આત્મા એવો છે જ

નહીં. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

अविनासी असरन सदा सुखमय सिद्ध समाधि, લ્યો. સુખમય સિદ્ધ. નિર્વિકલ્પ અને સિદ્ધ સમાન. સુખમય છું, એમ. વિકલ્પ વિનાનો, એ દુઃખના વિકલ્પ વિનાનો અને સિદ્ધ સમાન સુખમય છું. ભારે વાત! કહો, આ સમ્યક્દર્શનમાં આ હોય છે. સમ્યગ્જ્ઞાનમાં આ ચીજ માન્યતામાં હોય છે. એમ માને ભગવાન સાચા, નવ તત્ત્વ સાચા, એમ નહીં. આહાહા! ઓલો કહે, ભાઈ, પણ છોકરા જ્યાં સુધી ચાલી ન શકે તો એને ચાલણગાડી જોઈએને પહેલી. લાકડાની નથી રાખતા ? છોકરા આમ પકડી રાખે ને પછી .... આહીં તો કહે છે, ભગવાન આત્માને આધાર કોઈનો છે જ નહીં. એવો આત્મા જ નથી, સાંભળને ! આહાહા! એ ચાલણગાડી નહીં છોકરાઓ...? એમ છોકરા ચાલી શકે નહીં તો ... રાખે. ... હાથ ઝાલેને. ચાલી શકતો ન હોય પણ એને ટેકે ટેકે પછી પગ આમ....

એમ પહેલું કંઈ જોવે કે નહીં શરણ ? પહેલું-ફહેલું કાંઈ નથી, આહીં તો કહે છે. સદાય પરના શરણ વિનાનો છું. આહાહા ! યે વસ્તુકી બાત હૈ. પુરુષાર્થ તો પીછે, પણ વસ્તુ ઐસી હૈ. આ મૂળને..... આહાહા ! (શ્રોતા : .....પામ્યો નથી ત્યાં સુધી?) પામ્યો નથી એને માટે કહે છે. તું પૂર્ણ શરણ સહિત છો. પરનું શરણ તારે છે જ નહીં, એવો આત્મા છે. એવો આત્મા માને ત્યારે આત્મા માન્યો કહેવાય. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? આકરી વાતું ભારે. આ તો વીતરાગના દરબારની વાત છે. આહા ! રાંકા તો ત્યાં હાય.. હાય.. હવે... પરમ શાંતરસ મૂળ, શ્રીમદ્ કહે છે ને. 'વચનામૃત વીતરાગનાં પરમ શાંતરસ મૂળ. ઔષધ જે ભવરોગના કાયરને પ્રતિકૂળ.' સમજાણું કાંઈ ? કાયરો હીજડા જેવા એને આ પ્રતિકૂળ લાગે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? મૂલચંદભાઈ! આહીં તો એવી વાત છે. 'રણે ચડ્યો રજપૂત છૂપે નહીં.'

ભગવાન આત્મા શાંત અને આનંદનું રૂપ જેનું ત્રિકાળ છે. એને પરનું શરણ હોય તો ટકે, એમ વસ્તુમાં છે નહીં. આહાહા ! એની એક-એક શક્તિ ઈશ્વરશક્તિથી ભરેલી છે. અનંત શક્તિ છેને આત્મામાં ? એમાં એક ઈશ્વરશક્તિ છે ને ? પ્રભુત્વશક્તિ છે કે નહીં ? તો એક પ્રભુત્વશક્તિ, એવી અનંત એક-એક શક્તિને પ્રભુત્વ નિમિત્ત છે. તો દરેક શક્તિ ઈશ્વરના સ્વભાવથી ભરેલી છે. આહા! કહો, આ જયપુરના શેઠિયા કહેવાય આ જૂના માણસ. હવે એને આવું લાગે. શું કર્યું અત્યાર સુધી ત્યારે એણે ? શેઠિયા ! (શ્રોતા : કહેલી વાત ન માની). આ તો ખાનદાન માણસ છે ને મુખ્ય. આહા ! અરે ! એને આત્મા કેવો અને કેવો છે એ વાતને એણે સમજણમાં, શ્રદ્ધામાં કદી લીધી નથી. આહાહા !

સિદ્ધ સમાન મારું સુખ છે કહે છે. આહાહા ! જેવો સિદ્ધને અતીન્દ્રિય આનંદ છે, એવો

જ અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ હું પૂર્ણ છું. પૂર્ણ જ છું. આહાહા! શ્રદ્ધામાં તો દ્રવ્યસ્વભાવની શ્રદ્ધા કરવી છે ને? પર્યાય તો એક અંશ છે. રાગ-બાગ પર છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? सुखमय सिद्ध समाधि.. આનંદમય, સિદ્ધ જેવી શાંતિ છે મને. સ્વભાવ તો ત્રિકાળ એ હું આત્મા. એક સમયનો પર્યાય અને રાગ એ આત્મા નહીં. આહાહા! ભારે આકરું કામ પણ. છે ને મીંડુ કરી હેઠે નાખ્યું છે. માથે કળશ છે. કળશનો અર્થ નીચે આવશે.

विगलन्तु कर्मविषतरुफलानि मम भुक्तिमन्तरेणैव।
संचेतयेऽहमचलं चैतन्यात्मानमात्मानम्॥३७॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—"अहम् आत्मानं सञ्चेतये" હું શુદ્ધ ચિદ્રૂપને—પોતાને આસ્વાદું છું. કેવો છે આત્મા અર્થાત્ પોતે? "चैतन्यात्मानम्" જ્ઞાનસ્વરૂપમાત્ર છે. વળી કેવો છે? "अचलं" પોતાના સ્વરૂપથી સ્ખલિત નથી. અનુભવનું ફળ કહે છે—"कर्मविषतरुफलानि मम भुक्तिम् अन्तरेण एव विगलन्तु" (कर्म) જ્ઞાનાવરણાદિ પુદ્ગલપિંડરૂપ છે જે (विषतरु) વિષનું વૃક્ષ—કેમ કે ચૈતન્ય પ્રાણનું ઘાતક છે—તેનાં (फलानि) ફળ અર્થાત્ ઉદયની સામગ્રી (मम भुक्तिम् अन्तरेण एव) મારા ભોગવ્યા વિના જ (विगलन्तु) મૂળથી સત્તા સહિત નષ્ટ હો. ભાવાર્થ આમ છે કે કર્મના ઉદયે છે જે સુખ અથવા દુઃખ, તેનું નામ છે કર્મફળચેતના, તેનાથી ભિન્ન-સ્વરૂપ આત્મા—એમ જાણીને સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ અનુભવ કરે છે. ૩૭

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સમ્યગ્દ્રષ્ટિ શ્રદ્ધાવાન આત્માની આસ્તિકતા માનવાવાળો આત્મા આવો છે એમ માનનારો, જાણનારો, અનુભવનારો, એ એમ જાણે છે કે,

વળી—(ચોપાઈ)

मैं त्रिकाल करनीसौं न्यारा।
चिदविलास पद जग उजयारा॥
राग विरोध मोह मम नांही।
मेरौ अवलंबन मुझमांही॥१००॥

અર્થ :—હું સદૈવ કર્મથી ભિન્ન છું, મારો ચૈતન્ય પદાર્થ જગતનો પ્રકાશક[1] છે, રાગ-દ્વેષ-મોહ મારા નથી, મારું સ્વરૂપ મારામાં જ છે. ૧૦૦

अर्थ :—मैं सदैव कर्मसे पृथक् हूँ, मेरा चैतन्यपदार्थ जगत्‌का प्रकाशक है, राग-द्वेष-मोह मेरे नहीं हैं, मेरा स्वरूप मुजहीमें ही है॥१००॥

દેખો એ શેઠ! આ સમયસાર નાટક તો બહુ ઘરે ઘરે છે. તમારે ઘરે હશે? વાંચે

કોણ? વાંચે તો પોતાની દૃષ્ટિએ પાછો. મૂલચંદભાઈ! આહા! मैं त्रिकाल करनीसौं न्यारा.. કરની શબ્દે કર્મ રાગ. એ દયા-દાન-વ્રત આદિનો વિકલ્પ જે રાગની ક્રિયા એનાથી त्रिकाल करनीसौं न्यारा. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? કેમકે રાગની ક્રિયા છે એ તો પુણ્યતત્ત્વ છે, એ આસ્રવતત્ત્વ છે અને ભગવાન તો જ્ઞાયકતત્ત્વ છે. તો એ રાગની ક્રિયાથી ત્રિકાળ ભિન્ન છે. આહા! બેય એક થાય, આસ્રવ અને આત્મા બે એક થાય તો બે તત્ત્વ ભિન્ન રહેતા નથી. આહાહા! એકેય તત્ત્વ રહે નહીં. નવને નવ રૂપે રાખવા હોય તો... આહાહા! જુઓને, આ વરસાદ નથી આવતા ને દુકાળ પડે ત્યાં રાડ નાંખી જાય છે માણસ. પણ એ બાજુમાં છેને ક્યાંક ભાઈ, એમ નેમીચંદભાઈ કહેતા હતા. મલકાપુરમાં હાહાકાર. દુકાળ બહુ. ચાર-પાંચ દિ' ચાલ્યો હશે હાહાકાર.

છપ્પનિયાનો દુકાળ જોયો છે ને. એ તો ચાર-પાંચ ઇંચ હશે. એ તો છપ્પનિયામાં હતોને. (શ્રોતા : ...) છપ્પનિયામાં પાંચ-છ ઇંચ વરસાદ આવ્યો હતો. એટલે ખડ ... આપવો? દાણા-બાણા કાંઈ નહીં. છપ્પનિયામાં. દસ વરસની ઉંમર હતી. જોયું હતું. ત્રાસ.. ત્રાસ.. ત્રાસ.. ત્રાસ હોં. આહાહા! ગાયું ૫૦-૫૦ ઉભી હોય આમ. પાંચ-પાંચ-છ દિ' સુધી ખડનો કણ નહિ આમ. એ ભરવાડ ગાય ઉપર ધાબળો નાખી રોતો. નજરે જોયા છે હોં અને ગાયોને પાંચ-પાંચ-છ દિ' થયા તરણું નહી. પાણી પાય. હવે એ પાણીથી શું થાય? આ બધા આંસુ સુકાઈ ગયેલા હોય. રાડ નાખે. અને અનાજ તો હતું સોંઘું. અઢી રૂપિયે મણ ચોખા મળતા રંગુનના. ઘણું સોંઘુ હતું. (શ્રોતા : ૧ રૂપિયો ૧૪ આના) હા, એ હશે. પણ આ તો બહુ ચોખા સોંઘા હતા. બાજરોય..... ભાવમાં ઓલું નહોતું. પણ પૈસા નહોતા અને ઘણા વરસે દુકાળ પડ્યો તે રાડ નાંખી ગયા.

પણ આ તારી પર્યાયમાં અનંત કાળથી દુકાળ પડ્યો એનું શું? નેમીચંદભાઈ! આ એની વાત ચાલે છે આ. એ દુકાળ તો.... આહાહા! આ પર્યાયમાં અનાદિથી દુકાળ છે. એ આત્મા કોણ છે એનો અંકુરાનો અભાવ છે. આહાહા! પર્યાયમાં રાગને પોતાનું માનવું અને રાગથી કલ્યાણ માનવું એ દુકાળ છે. ભાઈ! આ તો માર્ગ સર્વજ્ઞનો છે એટલે કે સર્વજ્ઞસ્વભાવી ભગવાન આત્માનો છે. આહા! સર્વજ્ઞ થયા એ ક્યાંથી થયા? સર્વજ્ઞસ્વભાવ, વસ્તુ જ સર્વજ્ઞસ્વભાવી છે આત્મા. રાગવાળી તો નથી પણ અલ્પજ્ઞ રહે એવો એનો સ્વભાવ નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? શરીરના સંબંધમાં રહે અને રાગના સંબંધમાં રહે એ તો છે જ નહીં, આહાહા! પણ અલ્પજ્ઞપણે રહે એ એનો સ્વભાવ નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આમ સર્વજ્ઞ.. સર્વજ્ઞ ભગવાન છે એમ કહેવું, પણ એ વસ્તુ પોતે સર્વજ્ઞસ્વભાવી છે. એ સર્વજ્ઞ થઈને રહે એ એનો સ્વભાવ છે. રાગ થઈને ને અલ્પજ્ઞ થઈને રહે એ એનો સ્વભાવ નથી. આહાહા!

मैं त्रिकाल करनीसौं न्यारा चिदविलास पद जग उजयारा.. એ આવ્યું જુઓ હવે. મેરા તો ચૈતન્ય પદાર્થ જગતનો પ્રકાશક છે. આહાહા! કહે છે. નીચે ખુલાસો કર્યો છે. यदि ज्ञान ढंक जाय तो समस्त संसार अंधकारमय है. ચૈતન્યપ્રકાશ નાશ થઈ જાય તો અંધકાર છે બધું. જાણનાર જ્યોતિ ચૈતન્યમૂર્તિ છે. બાકી તો બધું અંધારું છે. કર્મ, શરીર, જડ, પુદ્ગલ, ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ અને રાગ એ બધા અંધકાર છે. આહાહા! ચૈતન્યજ્યોતિ ભગવાન જ્ઞાનની મૂર્તિ એ તો જ્ઞાનનો પ્રકાશ છે. એ જો ન હોય તો દુનિયામાં અંધારું છે એ કોણ કહેશે પાછું. આહાહા! આ શરીર, વાણી, મન બધા આંધળા. વાણી, મન, દાળ-ભાત, લાડવા, મકાન, પૈસા, આબરુ બધા આંધળા. બધા દ્રવ્યો આંધળા છે. અરે! રાગ વ્યવહાર રત્નત્રયનો રાગ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો વિકલ્પ, પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ એ આંધળા છે. પોપટભાઈ! આવી વાતું છે ભાઈ! એ અંધારાને પકડીને ચેતન બેઠો છે, પણ એ અંધારું એનું સ્વરૂપ છે નહીં. આહાહા!

चिदविलास.. ભાષા દેખોને. ચૈતન્યનો પ્રકાશ એ મારું સ્વરૂપ છે. जग उजयारा.. એ જગતનો ઉજીયારો છે એ તો. આહા! જગતમાં જાગતી જ્યોત હોય તો એ આત્મા જ છે. બાકી બધા આંધળા છે. આહાહા! વ્યવહાર રત્નત્રય વિકલ્પ પણ અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન એટલે એમાં જ્ઞાન નથી, એમાં આત્મા નથી. આહાહા! આવી વાત! સમજાણુ કાંઈ? मैं त्रिकाल करनीसौं न्यारा चिदविलास.. એ જ્ઞાનનો વિલાસ એ પદ મારું છે. એ જગનો ઉજીયારો હું છું. આહા! પ્રકાશનો કરનારો હું છું. હું છું તો હું જાણું છું મને અને હું છું તો જાણું છું આને–રાગ આદિને.—એવો ઉજીયારો મારું તત્ત્વ છે. આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! राग विरोध मोह मम नांही.. એ વિકલ્પ–દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિનો રાગ અને સ્વરૂપના વિરોધનો દ્વેષ અને મોહ નામ પરમાં સાવધાની એ मम नांही. મારામાં એ નથી હોં. મારામાં એ નથી. અને મારામાં છે એ બધા ચૈતન્યની જાતના ઉજીયારા છે. આહા! સમજાણું કાંઈ?

राग विरोध मोह मम नांही, मेरौ अवलंबन मुझमांही. આહાહા! અરે! આત્માને અવલંબન? મૂર્તિનું અવલંબન, આગમનું અવલંબન. એય! તમારે કહેવાય છે એ. આ આગમ અને મૂર્તિનું ભાઈ, આપણે તો આલંબન છે. તમારે ભાઈ ... પ્રકાશ. એય ચેતનજી! શું શબ્દ છે એ? (શ્રોતા : આગમ એટલે જિનાગમ અને જિનબિંબ) જિનબિંબ. જિનાગમ અને જિનબિંબ એ બેના શરણ છે, આધાર છે. આહાહા! પંચમકાળમાં, એમ કાંઈક ....ભાઈ નહોતા કહેતા ભાઈ? ... હા, એ બોલે છે. એને મોઢે છે. ....ને મોઢે છે. 'ભવિજનકો આધાર'. ..... જિનાગમ અને જિનબિંબ ભવિજનકો આધાર' બસ એમ બોલે

છે એ. પંડિતજી યાદ રાખે ઘણું પકડીને. (શ્રોતા : અમારે યાદ રહે છે). એ તો બધા એમ કહે. આરે, આરે! આહીં તો કહે છે, ભગવાન મારો આત્મા. મેરો અવલંબન મારામાં છે, મારો છે. આહાહા! એય જેઠાભાઈ ! કાયરના તો કાળજાં કંપી જાય એવું છે. અમારે શેઠી જેવાને આકરું પડે છે ને. કહે કડક છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

આ તો ચૈતન્ય મહારાજાના ધર્મ છે. આહાહા ! કોઈને નમે એવો એ નથી. કોઈને નમે તો એ વિકલ્પ છે કહે છે. એ નમે એવો છે નહીં, એનામાં વિકલ્પ છે જ નહીં. આહાહા ! એય ભાઈ! કોઈને નમે એવો નથી. આ લગન કરવા જાય છેને ત્યાં એ બોલે છે. નહીં નમે રે નહીં નમે... બોલે છે ખરું કાંઈક, મોટાંના છોરું. ઓલું સાંભળેલું કુંવરજીભાઈના લગનમાં આવ્યા હતાને જ્યારે. ૭૨માં ગઢડા. તે દિ' સાંભળેલું. ૭૨માં ... પરણ્યાને જ્યારે, ત્યારે અમે .... (શ્રોતા : નહીં નમે રે નહીં નમે ભારતીય જોડી નહીં નમે) ભારતીય જોડી, એમ ન હોય. એ તમારૂં... તમારે છેડા છોડવા જાય ત્યારે બોલે. આ તો પરણવા જાય ત્યાં આ બોલે. નહીં નમે રે નહીં નમે, મોટાના છોરું નહીં નમે. એમ આ મોટો ભગવાન આત્મા ત્રણ લોકનો નાથ. આહાહા! એય! એ સિદ્ધને નહીં નમે એમ કહે છે. આહાહા! એ નમતી નહીં મૂકે. (શ્રોતા : .....) ઝવેરાતમાં આમ તોલ બરાબર રાખે કે નહીં બરાબર? .... નમતું નમતું હીરા-માણેકમાં આપવામાં નમતું મૂકે થોડું? શેઠી !

દસ હજારનો હીરો હોય તો થોડું નમતું મૂકો થોડું, થોડું મૂકે ત્યાં પાંચસો ચાલ્યા જાય એમાંથી. રતિભાર, નહોતા કહેતા ભાઈ? બેચરભાઈ. હીરા બે લાવ્યા હતા બેચરભાઈ ૯૯ની સાલમાં. એક હીરો હતો સાઠ હજારનો અને એક હતો એંસી હજારનો. આઠ રતિનો એંસી હજારનો અને ઓલો સાઠ હજારનો તો અર્ધાભારનો મોટો હતો એ. કેરેટનો હશે. બે હીરા લાવ્યા હતા. (શ્રોતા : અભી તો નહીં આયેગા). અભી નહીં આયેગા. એ વખતે ૯૯ની સાલમાં. ડાબલી હતી મખમલની. ખાડો. હીરા આમ.... આઠ રતિભાર. એક રતિના દસ હજાર રૂપિયા. ભગવાનના વખતમાં તો હીરા મોટા કરોડના હતાં. કરોડ-કરોડનો એક હીરો. આહાહા! હીરાની તો આ લાદીઓ હતી રાજાને ઘરે. આ પત્થર લાદી હોયને લાદી. ધૂળની શું કિંમત છે? તીર્થંકર જેવાને પુણ્ય જુઓ તો આમ, ઈન્દ્રો-નરેન્દ્રો આમ કૂતરીના બચ્ચા હોયને આમ, મહારાજ! એમ કરે. મોટા સત્તાશ્રીના સાહ્યબા હોય. ૧૦-૧૦ હજાર રાજા નીચે સેવા કરતા હોય, એ પણ ભગવાન પાસે આવીને આમ..... ચક્રવર્તી પાસે ૩૨ હજાર રાજા (નમે).

આહીં કહે છે કે એવો આત્મા છે, આહાહા ! એ કોઈને નમે વિકલ્પથી, એવું એ વસ્તુનું સ્વરૂપ નથી. આહાહા ! ગજબ વાત છેને. સાધારણ માણસને બિચારાને સાંભળવા

મળે નહીં. એને વિકલ્પ આવે, પણ એ પુણ્ય છે અને એ પુણ્ય આત્માનું સ્વરૂપ નથી. આહાહા! ભારે આકરી વાત છે. મીઠાલાલજી! मेरौ अवलंबन मुझमांही. મેરા સ્વરૂપ તો મેરા અવલંબન મારામાં છે. એ વળી ટૂંકુ કરી નાંખ્યું છે. મેરા સ્વરૂપ મુજમાંહિ, એ નહીં પણ मेरौ अवलंबन मुझमांही. (શ્રોતા : એ મૂળમાં બરાબર છે) હા, એ મૂળમાં છે એ. હવે ૧૦૧.

(સવૈયા તેવીસા)

सम्यकवंत कहै अपने गुन
मैं नित राग विरोधसौं रीतौ।
मैं करतूति करूँ निरवंछक,
मोहि विषै रस लागत तीतौ।।
सुद्ध सुचेतनकौ अनुभौ करि,
मैं जग मोह महा भट जीतौ।
मोख समीप भयौ अब मो कहुं,
काल अनंत इही विधि बीतौ।।१०१।।

શબ્દાર્થ :—રીતો=રહિત. મોહિ=મને. તીતૌ(तिक्त)=તીખો.

અર્થ :—સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ પોતાનું સ્વરૂપ વિચારે છે કે હું સદા રાગ-દ્વેષ-મોહથી રહિત છું, હું લૌકિક ક્રિયાઓ ઇચ્છા વિના કરું છું, મને વિષય-રસ તીખો લાગે છે, મેં જગતમાં શુદ્ધ આત્માનો અનુભવ કરીને મોહરૂપી મહાયોદ્ધાને જીત્યો છે, મોક્ષ તદ્દન મારી સમીપ થયો છે, હવે મારો અનંતકાળ આ જ રીતે પસાર થાવ. ૧૦૧.

अर्थ :—सम्यग्दृष्टि जीव अपना स्वरूप विचारते हैं कि मैं सदा राग-द्वेष-मोहसे रहित हूँ, मैं लौकिक क्रियाएँ इच्छारहित करता हूँ, मुझे विषय-रस चरपरा लगता है, मैंने जगतमें शुद्धात्माका अनुभव करके मोहरूपी महायोद्धाको जीता है, मोक्ष मेरे बिलकुल समीप हुआ, अब मेरा अनन्तकाल इसी प्रकार बीते।।१०१।।

આ સમ્યગ્દ્રષ્ટિની વાત છે. શેઠી! શેઠ! (શ્રોતા : .....) સેલી તો રાખ હોય ભાઈ! સેલી, અમારે રાખને સેલી કહે છે. રાખ હોતી હૈ ન ભભૂતી. સેલી નાખો આમાં થોડી રાખ. આ મગમાં, બાજરામાં નાખે છે ને. બગડે નહીં. (શ્રોતા : છાણાની રાખ) નાખે, છાણાની રાખ નાખે. આહા! એ સેલી એ છે રાખ. આહીં તો ઊભા રહેવું કઠણ છે. આહાહા! (શ્રોતા : ઊભા રાખે કોઈ દિ' પાર પડે.) પાર પડી જાય. (શ્રોતા : ઊભા

રહેનારને તો...) ઊભા રહેનાર શું? આ શ્રદ્ધા આવી છે એમાં એની કરવી, એ ઊભા રહેવું. ઊભા રહેવું તે બહારમાં ઊભા રહેવું?

सम्यकवंत कहै अपने गुन, मैं नित राग विरोधसौं रीतौ. હું તો પુણ્ય ને પાપ અને ભાવથી તો ખાલી છું. મારામાં તે કોઈ દિ' છે નહીં. આહાહા! એ વ્યવહાર રત્નત્રયનો રાગ મારામાં નથી, એમ કહે છે. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર છેને. मैं नित राग विरोधसौं रीतौ.. रीतौ એટલે ખાલી. ઘી વિના જેમ ખાલી હોયને ઘડો. ખાલી ઘડો, એમ હું તો રાગ અને દ્વેષ વિનાનો ખાલી છું. મારા સ્વભાવથી પરિપૂર્ણ છું અને રાગ-દ્વેષથી ખાલી છું. આહાહા! मैं करतूति करुं निरवंछक.. આ રાગ આવે છે. એથી ક્રિયા થાય એમ દેખાય છે, પણ એ વાંછા વિનાની ક્રિયા છે. વ્યવહાર આવો અને વ્યવહારની ઈચ્છા છે, એમ છે નહીં. આહા! સમજાણું કાંઈ?

मैं लौकिक क्रियाएँ इच्छा रहित करता हूँ. એ લૌકિક ક્રિયાનો અર્થ રાગ. વ્યવહાર રાગ છેને, એ વ્યવહાર ક્રિયા છે. લૌકિક ક્રિયા—વ્યવહાર ક્રિયા. વ્યવહાર અને લૌકિક બે એક છે. આહાહા! मैं करतूति करुं निरवंछक. ઈચ્છારહિત રાગ છે. રાગનો રાગ નથી. રાગની ઈચ્છા નથી. આવે છે. ક્રિયા થાય છે એને હું જાણું છું. ભારે કામ ભાઈ! આ તો હજી ચોથા ગુણસ્થાન સમ્યક્દર્શનની વાત છે. આહાહા! સમ્યક્વંતની વાત કરવી જોઈએને. જાણે આ તો કોઈ મોટાની—કેવળીની મોટી કોઈની વાત હશે.

मैं करतूति करुं निरवंछक मोहि विषै रस लागत तीतौ. આહાહા! એ છ ખંડના રાજ, ઈંદ્રાણી જેવી દેવીયું—રાણીયું, એ ભોગ કહે છે કે મને કડવો ઝેર જેવો લાગે છે. આહાહા! ચરપરા મૂક્યું છેને એમાં. (શ્રોતા : विषै रस तीतो). तीतौ એટલે તીખો. આહીં ઝેર જેવો લાગે છે જ્ઞાનીને તો. આહાહા! ધર્મીને વિષયની વાસના હો, એ ઝેર જેવી લાગે છે, કહે છે. આહાહા! નિખાર છે, રાગમાંથી નીકળી જશે. અનુકૂળ સ્ત્રી, અનુકૂળ પૈસા, અનુકૂળ સાહ્યબી, લાખો રૂપિયાના પગાર મહિને હોય અને ભોગસામગ્રી હોય. શું કહેવાય? ઘરવખરો. (શ્રોતા : ફર્નિચર) ફર્નિચર. ૫૦ હજાર-લાખનું-બે લાખનું ફર્નિચર.

કોઈ કહેતું હતુંને, મારું ફર્નિચર જોવા આવો. બે લાખનો બંગલો લીધો છે ન્યાં ભાઈ એકે. ભાવનગરવાળા. અમેરિકામાં જાય છેને આ બધા. ઘણા જાય છેને હવે છોકરા લૂંટાવા. નિરંજન ગયો હતોને? કહે છે કે નોકરીમાં દસ હજારનો પગાર ભાઈને. અમેરિકામાં નોકરી. આ નીમુભાઈને. આવ્યો ને વચમાં પાલેજ. દસ હજારનો પગાર. રહે કેટલું? બધું ખર્ચમાં નીકળે. શું કહેવાય એ? ઈન્કમટેક્સનું. તો પણ..... (શ્રોતા : બધે મોંઘવારી છે). મોંઘવારી છે. હવે તો ડોલરનું દસ ગણું-વીસ ગણું (મુલ્ય) છે. ન્યાં નો ૧૦

હજારનો પગાર આહીંના ત્રણસોનો પગાર. એય !

(શ્રોતા : મજા કેટલી હોય છે). ધૂળેય મજા નથી. હોળી છે અગ્નિ. આ પાંચ વાર ગયો હતોને ન્યાં. ન્યાં સાઠ હજાર ભણાવવાના હતા સાઠ હજાર. એ પાછા મૂક્યા અને એ સિવાય ૪૦-૫૦ હજારનો માલ લાવ્યો, ખર્ચને કાઢીને. માળા ગાંડા થાયને માણસો. (શ્રોતા : હોશિયાર...) ધૂળેય હોશિયાર નથી. પોપટભાઈ! એમ કે સાઠ હજાર ભણવા મૂક્યા હતા એના બાપે એ પાછા દીધા. ...સાથે ને એ ઉપરાંત ખરચ નીકળ્યો ને એ ઉપરાંત ૪૦-૫૦ હજારનો માલ લઈ આવ્યો. ઘરવખરો બધો કર્યો એ ન્યાં મૂકવો ક્યાં? એમ તાબડતોબ કરવું શું? ભઈ, જુઓ હું લઈ આવ્યો પાપ કરીને. આહાહા! અને કેટલાક વળી ન્યાં જઈને પાછા આવવાનો વિચાર રાખતા નથી. હું આવીશ તો હવે... ૧ મહિના સુધી છું. પછી લગન કરીને ભાગી જાય. એટલે મહિનામાં કો'ક દે. આ તો લખે છે છાપામાં કે ૧ મહિના માટે છું. એટલે શું ઝટ દઈને કોઈ કન્યા આપે. એક મહિનાની અંદર કોઈ..... (શ્રોતા : ફોટો આપે.) બધું આપે. આમ છે ને તેમ છે ને. આટલો ત્યાં પગાર છે ને. ધૂળેય નથી, બધા હેરાનના રસ્તા છે. આહાહા!

આહીં તો કહે છે, એ બધો વિષય પાંચ ઇન્દ્રિયનો રસ જ્ઞાનીને તીખો-કડવો લાગે છે. આહાહા! એ ખુરસી ઉપર બેઠો હોય, એ બધી ઘરવખરી આમ ઘોડે ટીંગાવેલી હોય. આહા! કહે છે કે એ તો બધો પાંચ ઇન્દ્રિય હોં. આ આબરુ સાંભળું તોય, કહે છે કે મારો વિકલ્પ એમાં જાય (તો) દુઃખરૂપ છે. આહાહા! બહુ પ્રશંસા હાલે. અભિનંદન પત્ર આપે. ભેગા થઈને કહે, આ છોકરો બહુ રળાઉ. ઘણો પાછો સારો. (શ્રોતા : કર્મી થયો) કર્મી થયો કર્મી. કર્મ કર્યો એણે. કહે છે ધર્મી, અરે! એ બધા શબ્દો સાંભળીને તો મને એ વિષય આકરા લાગે છે તીખા. ઝેર જેવા લાગે છે, સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવને. આહાહા! જુઓ, આનું નામ ધર્મ કહીએ. આમ ધર્મ-ધર્મ કરે, વાતું બાપા! ધર્મ જુદી ચીજ છે. જેને ધર્મનો રસ જાગ્યો છે આનંદનો, એને તો मोहि विषै रस लागत तीतौ.. આહાહા! ખમ્મા ખમ્મા કરે ચારેકોર. અરેરે! આ નહીં હોં. કે આ તો દુશ્મનોના ઘેરાવામાં હું આવ્યો છું. સમજાણું કાંઈ? એનું નામ ધર્મની દૃષ્ટિ અને ધર્મી કહેવાય છે.

सुद्ध सचेतनकौ अनुभौ करि.. હું તો, મારો આત્મા ભગવાન શુદ્ધ પવિત્ર છે એને અનુસરીને, અનુભવ થઈને, આહા! मैं जग मोह महा भट जीतौ. मैंने जगतमें शुद्ध आत्माका अनुभव करके मोहरूपी योद्धाको जीता है, દેખો. આહાહા! ભગવાન આત્મા સ્વરૂપના આનંદનો અનુભવ કરીને હું તો, મોહને મિથ્યાત્વને મેં જીત્યો છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? शुद्ध सुचेतनकौ अनुभौ करि मैं जग मोह महा भट जीतौ.. આહા! मोख समीप भयौ अब मो कहुँ. આહા! સમજાય છે કાંઈ? આહાહા! (શ્રોતા : પોતે પોતાનો

સ્વભાવપણે કર્યો). પોતાનો આત્મા પોકાર કરે છે કે હવે તો મોક્ષ સમીપ જા નજીક. એક કે બે ભવ આઘે એ મોક્ષ છે. આહાહા! એમ પોકાર કરે છે કે ... જોને આ. સમજાણું કાંઈ? જુઓ આ કહે છે કે ખબર પડી કે નહીં સમ્યક્‌માં? આહાહા!

मोख समीप भयौ अब मो कहुँ.. મારે તો મોક્ષ—પરમાનંદની દશા હવે તો નજીક છે. આહાહા! કેમ કે હું પોતે જ મોક્ષસ્વરૂપ છું. એવા મોક્ષસ્વરૂપ ભગવાન આત્માના અબંધ પરિણામ પ્રગટ કર્યા તો હવે અબંધ પૂર્ણ થવાને મારે વાર નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? काल अनंत इही विधि बीतौ.. મૂળ તો એ કાળ... છેને. કાળ તો પછી આવે છે. 'कालावलीयमचलस्य वहत्वनन्ता' આની કોર આવે છે ૩૮માં. પણ એનું આહીં મોઢા આગળ નાખ્યું પહેલું. ઓહો! સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન આત્મા આવો જે પરના શરણ વિનાનો અને પૂર્ણ જ્ઞાનચેતનાના ભંડારવાળો એવો હું, એવું જ્યાં સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્‌દર્શનમાં ભાન થયું, કહે છે, મોક્ષ તો સમીપ છે હવે. સિદ્ધપદ તો હવે આમ નજીક છે કહે છે. મારે સંસારમાં પડવું છે ને પડીશ સાથે, એ વાત રહી નથી હવે. આહા! ગજબ વાત છે ને! ઓલો કહે, પણ પડી જાઈશ. હવે સાંભળને! પડે કોણ? દ્રવ્ય પડી જાય? દ્રવ્યનો અભાવ થાય? એમ જ્યાં દ્રવ્યનો અનુભવ થયો, પડે કોણ? આહા!

(શ્રોતા : આવી ખુમારી આવી જાય તો હવે ... તૈયારી છે). શાંતિભાઈ! એ તમારે ડોક્ટર આવ્યા છે. એ તો કો'ક દિ' આવે છે. આહાહા! ખુમારી ચડી જાય એવું છે આ તો. 'જૈસે અમલી અમલ કરત સમય લાગ રહી ખુમારી, જિનરાજ સુજસ સૂણ્યો મેં કાહુ કે કહે, અબ કછુ ન છૂટે લોકલાજ સબ દારિ.' દુનિયા શું કહે છે. દુનિયા એની ઘેર રહી, કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહા! काल अनंत इही विधि बीतौ.. મારો કાળ હવે આમાં જ જાઓ. બસ, જે આનંદમાં ગયો એને આનંદમાંથી બહાર કેમ નીકળવું પાલવે? એમ કહે છે. આહા! 'સાદિ અનંત-અનંત સમાધિ સુખમાં.' એનું નામ સમકિતી અને એનું નામ ધર્મી કહેવામાં આવે છે. આ નામ ધરાવે ધમીના ને પાછા ઠેકાણાં ન મળે કાંઈ. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૪૧, ભાદરવા સુદ ૧, શનિવાર, તા. ૨૧-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૧૦૨ થી ૧૦૬ ઉપર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક, સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર, ૧૦૨ પદ. ૧૦૨-૧૦૩ છે ને?

(દોહરા) (સવૈયા એકત્રીસા)

कहै विचच्छन मैं रह्यौ, सदा ग्यान रस राचि।
सुद्धातम अनुभूतिसौं, खलित न होहुं कदाचि॥१०२॥

पुव्वकरम विषतरु भए, उदै भोग फलफूल।
मैं इनको नहि भोगता, सहज होहु निरमूल॥१०३॥

શબ્દાર્થ :—વિચચ્છન=જ્ઞાની પુરુષ. રાચિ=રમણ. ખલિત=ભ્રષ્ટ.

અર્થ :—જ્ઞાની જીવ વિચારે છે કે હું હમેશાં જ્ઞાનરસમાં રમણ કરું છું અને શુદ્ધ આત્મ-અનુભવથી કદી પણ છૂટતો નથી. ૧૦૨. પૂર્વકૃત કર્મ વિષવૃક્ષ સમાન છે, તેમનો ઉદય ફળ-ફૂલ સમાન છે, હું એમને ભોગવતો નથી તેથી પોતાની મેળે જ નષ્ટ થઈ જશે. ૧૦૩.

अर्थ :—ज्ञानी जीव विचारते हैं कि मैं सदैव ज्ञानरसमें रमण करता हूँ और शुद्ध आत्म-अनुभवसे कभी भी नहीं चूकता॥१०२॥ पूर्वकृत कर्म विषवृक्षके समान हैं, उनका उदय फल-फूलके समान है, मैं इनको भोगता नहीं हूँ इसलिये अपने आप ही नष्ट हो जायेंगे॥१०३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શું કહે છે? સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર છેને. જેને આત્માનો ધર્મ પ્રગટ્યો છે... આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ છે, એવું જેને અંતરમાં ભાન થઈને શુદ્ધતા દશામાં પ્રગટ થઈ છે એને ધર્મ કહીએ. અનાદિ કાળથી અલ્પ અવસ્થામાં જે રાગ-દ્વેષના વિકાર અને એનું ભોગવવું છે એ અજ્ઞાનભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા પુણ્ય-પાપના, રાગ-દ્વેષ ને હરખ-શોકના રાગથી—વિકલ્પથી તો ભિન્ન છે. એવું જેને ભાન નથી, તે અનાદિથી એ રાગ-દ્વેષના ભાવ, પુણ્ય-પાપ, શુભ-અશુભભાવ એની દૃષ્ટિ ત્યાં વિકાર ઉપર છે અનાદિની, એથી એનો કર્તા થઈ એનો ભોક્તા અજ્ઞાની અનાદિથી થાય છે, એ ચાર ગતિમાં રખડવાનું કારણ છે. સમજાય છે કાંઈ?

ભગવાન આત્મા તો સચ્ચિદાનંદ નિર્મળ પવિત્ર આનંદનું ધામ છે. એને અનાદિથી

ભૂલી અને સ્વભાવ જે પવિત્ર અને શુદ્ધ છે એના ઉપર અનાદિની દૃષ્ટિ નહિ હોવાને લીધે વર્તમાન પુણ્ય ને પાપના શુભ-અશુભભાવ એમાં એની દૃષ્ટિની હયાતિ હોવાથી અનાદિથી અજ્ઞાની વિકાર પુણ્ય-પાપનો કર્તા અને એનો ભોક્તા (થાય છે) એ મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ આનંદ એના સ્વભાવની દૃષ્ટિ હોય તો તો એ જીવની રાગ-દ્વેષના અને હરખ-શોકના પરિણામ ઉપર એની દૃષ્ટિ ન હોય, તેથી એ રાગ-દ્વેષ પુણ્યના પરિણામનો કર્તા થતો નથી, તેમ તેને ભોગવવાનો વિકાર હોતો નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ?

कहै विचच्छन मैं रह्यौ.. આહીં તો ધર્મ પામેલા જીવની વાત છે. એ પહેલી વાત કરી હતી કે ધર્મ નહિ પામેલાની શું સ્થિતિ છે? કે આત્મા જ્ઞાન અને આનંદનો ધામ પ્રભુ એના ભાન વિના અનાદિથી ત્યાગી થાય, જૈનનો સાધુ આદિ થાય, તો પણ સ્વભાવ જેનો સાગર શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ છે એના ઉપર દૃષ્ટિ અને એનો જેને અંતરમાં સ્વીકાર નથી એ હરખ, પુણ્ય-પાપ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિના પરિણામ એનો એ કર્તા, એ મારું કર્તવ્ય અને એ મારી ફરજ છે એમ કર્તા થાય છે અને તેથી તે હરખ-શોકના પરિણામનો ભોક્તા મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે. આહાહા!

(શ્રોતા : અનાદિથી જૈનમાં જન્મ્યો નથી તો?) એ અનંતવાર લીધો. અનંતવાર જન્મ લીધો જૈનના સ્થાનમાં એમાં શું થયું? સમજાણું કાંઈ? ચક્રવર્તીના મહેલની અંદરમાં કૂતરી વિયાવે, શું કહેવાય એ? જન્મે એનું બચ્ચું, એથી કંઈ ચક્રવર્તી થઈ ગયો એ? એના બંગલાના નજીકમાં કૂતરી, શું કીધું એ? વિયાણી.. વિયાણી. વિયાણી, ભાષા છે અમારા કાઠિયાવાડની. તુમ્હારી ક્યા ભાષા હૈ? (શ્રોતા : બચ્ચા જનમતા હૈ.) એથી કરીને કંઈ ચક્રવર્તીનું ઘર એનું થઈ ગયું? એમ અજ્ઞાની જૈન વાડામાં જન્મીને... (શ્રોતા : કૂતરીનો હિસાબ લાગુ પાડવો છે?) કૂતરી કરતાંય ગયેલ છે. આ તો ચીમનભાઈએ પ્રશ્ન કર્યો હતો એ. એ વળી એ આવ્યું. આહાહા! એમ જૈનના વાડામાં—સંપ્રદાયમાં કુળમાં જન્મ્યો એટલે શું થયું? પણ આત્મા, એ રાગ અને વિકલ્પની મર્યાદા જે વિકારની, એનું કરવાપણું જૈનની દૃષ્ટિમાં હોઈ શકે નહીં. સમજાણું કાંઈ? આહા!

જૈન એટલે જીતવું. એ પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પને જીતવા એટલે કે એનો આશ્રય લેવો નહિ અને ત્રિકાળી જ્ઞાયક ચિદાનંદ આનંદનો આશ્રય લઈ એને ભિન્ન પાડવા. ભિન્ન પાડતાં એનો કર્તા અને ભોક્તા રહેતો નથી, એને જૈન કહેવામાં આવે છે. જૈન કોઈ સંપ્રદાય નથી. સમજાય છે કાંઈ? અને એવું જેણે જાણ્યું નહિ એ તો અનાદિથી ચિદાનંદ ભગવાનથી વિપરીત એવો જે પુણ્ય-પાપનો ભાવ—વિકાર—મેલ—ઝેર એનું

પરિણમન તે હું, એ દશા તે મારી અને એમાં હરખ-શોકનો અનુભવ થાય એ ભોક્તા હું—એમ માનનાર એ અજ્ઞાની અનાદિનો ...વાળો એ છે. આવી વાત છે. સમજાણું કાંઈ ? પણ જ્યારે એમ ભાન થયું કે અરે! એ વિકારના પરિણામ એ મારી ચીજ નહિ. હું તો નિર્વિકારી જ્ઞાનઘન આત્મા છું. મારા સ્વભાવમાં આનંદ અને જ્ઞાન જ પડ્યો છે. એ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો—વૃત્તિઓ એ મારી ચીજ નહિ. એથી તે પુણ્ય-પાપનો કર્તા એનું પરિણમન અશુદ્ધનું જ્ઞાનીને હોતું નથી. આહાહા! એ પાટનીજી ! ભારે ધર્મ ભાઈ આવો !

જયપુરમાં, ત્યાં પણ આ જ ચાલતું. એ કંઈ ન્યાં ચાલતું નહોતું. પૈસા ખરચતા હતા ભાઈ ને વહીવટ કરતા હતા ભાઈ નેમીચંદભાઈ. વહીવટ બરાબર એનો. આખા વીસ દિ'નો વહીવટ બરાબર. ત્યાં આ જ ચાલતું હતું, સોનગઢની જ લાઈન. ૨૦ દિનમાં ક્યાંય એમ ન લાગ્યું કે આ કાંઈક જયપુરની લાઈન, બીજાની લાઈન છે. બેઠું કે ન બેઠું એ અલગ, પણ ચાલતો હતો આ જ. પંડિતજીને ખ્યાલ છેને ? ..... શેઠિયા હતા બેય ભાઈ. આહાહા! આ કંઈ કોઈના ઘરની ચીજ નથી. (શ્રોતા : ભગવાનના ઘરની તો છે). ભગવાન એટલે પોતે. ભગવાન આત્મા અનંત અનંત આનંદ ને બેહદ જેનો સ્વભાવ જ્ઞાન, બેહદ જેનો આનંદભાવ, બેહદ જેનું અંતર વીર્ય ને પુરુષાર્થ, એનું નામ આત્મા. તો એવા આત્માની જ્યાં દૃષ્ટિ નથી એને તો અનાદિનો પુણ્ય-પાપનો રાગ અને હરખ-શોકનો અનુભવ છે. એને કરે ને એને ભોગવે. કહો, શેઠ! બીડી-બીડીનો ધંધો કરે એ નહિ. પૈસા-બૈસા લેવા જાય કાનપુર એ નહિ, એમ કહે છે. એય અમરચંદભાઈ! ભારે વાત ભાઈ!

(શ્રોતા : હેય-ઉપાદાનનું ભેદજ્ઞાન થતું કેમ નથી?) નથી કરતો માટે થતું નથી. અભેદ કરે છે માટે ભેદ કરતો નથી. શું કીધું એ? વિકારના પુણ્ય-પાપના દયા, દાન, વ્રતના ભાવ એ જુદા છે એને ભેદ પાડીને કરતો નથી, એને એકત્વપણે અભેદપણે માને છે. અભેદ માને છે તો એ ભેદ કેમ કરે ? આહાહા ! અમરચંદભાઈ! બાપુ! માર્ગ તો તારો એવો છે શું થાય ! લૂંટાણા છે જગત. હોંશથી લૂંટાય છે એ. આહાહા ! દોડીને.. એવું ક્યાંક આવ્યું હતુંને એક ફેરી. દોડીને જાય છે જેલમાં, કહે.

આ જેલમાં હતુંને. ગાંધીનું ચાલતુંને ત્યારે કેટલાક જુવાનિયા એવા હતા કે કોણે આ ગુના કર્યા છે ? કોણ આ હતું ? દોડીને જેલમાં પહેલા જતાં કે અમારો કેસ ચલાવો, અમે ગુનો કર્યો છે, લે. સમજાણું કાંઈ ? એ પોપટભાઈ! એવાય હતાને. પતંગિયા જેવા હોય ને એવા. પડે જઈને... આહા ! ના. એવું થયું હતું. એવું સાંભળ્યું હતું હોં. એક તો ભાઈ હતો કો'ક તમારો. વેણીચંદનો કો'ક સાળાનો દીકરો. તમારો વેણીચંદ. વેણીચંદ જેસંગ. એનો કો'ક હતો સાળાનો દીકરો કો'ક હતો. કરસન ને નંદલાલ, એમાંથી કો'ક એક હતો.

ગાંધીની લાઈનમાં. નામેય યાદ હતું તે દિ' તો. હવે ભૂલી ગયા નામ. પણ તે દિ' એ પહેલું કહ્યું'તું. આ રીતે કોઈએ કર્યો હોય એ ભાઈ કોણ છે? કહે, કેસ ચલાવો હું જાઉં જેલમાં હાલ દોડીને. આ તો ઘણાં વર્ષની વાત છે.

એમ અહીંયા ભગવાન આત્મા જ્ઞાન ને આનંદના ધામમાં પ્રવેશ ન કરતા, એનો સ્વીકાર ન કરતા, એનો સત્કાર ન કરતા, એને ઉપાદેયપણે આદરણીય ન કરતા, આહાહા! શરીર, વાણી, મન તો માટી-જડ છે એની કંઈ વાત નથી અહીંયા. કારણ કે એનો એ કર્તા થઈ શકતો નથી ને એનો એ ભોક્તા પણ થઈ શકતો નથી. પણ અજ્ઞાનભાવે રાગ-દ્વેષનો કર્તા થઈ શકે છે. સમજાણું કાંઈ? આ શરીર, વાણી, મન તો પરપદાર્થ સ્વતંત્ર, આ તો જડ છે અજીવ. એનું બદલવું કે એનું વેદવું એ કાંઈ જીવમાં નથી. એનામાં જ્યારે, ચૈતન્ય જ્ઞાયક ને આનંદનો ધામ પ્રભુ જે એકલો સ્વભાવનો ઈશ્વર પોતે, આહાહા! એવી ઈશ્વરતા અંતરની અંતરમાં ન આવી એટલે એને પામરતા જે પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પનો રાગ એનું પરિણમન ને એ મારું કર્તવ્ય એમ સ્વીકારીને મિથ્યાત્વભાવને સેવનારો થયો. એ ભાવ મિથ્યા—જૂઠો છે, એમ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

એ બીડીયુંના ધંધા કર્યા અને સાઈકલ જઈને ફેરવી એમની એ વાત ખોટી છે, કહે છે. વિકલ્પો જે કર્યા, આમ કરું તો આમ થાય ને આમ કરું તો આમ થાય – એવી વૃત્તિઓ જે થઈ એના ઉપર દૃષ્ટિ છે. વૃત્તિ વિનાની ચીજ છે એના ઉપર દૃષ્ટિ નથી. નેમીચંદભાઈ! આહાહા! (શ્રોતા : અજાનપનેમેં....) એ અજ્ઞાન એટલે કાંઈ બચાવ છે એ? (હરડે)ને ઠેકાણે ઝેર આવ્યું પીવામાં, કહે, મને ખબર નહોતી એટલે મારી ન નાંખે? કહો, એ અજ્ઞાન બચાવ છે? ..... પ્રેમચંદભાઈ. અહીંયા ગુજરી ગયાને બેન. નહિ મણીબેન? સર્પ, સર્પ કરડ્યું એને. ગુજરી ગયાને ... નાનુભાઈના બેન. ....સર્પ કરડ્યો ને મરી ગયા. એના ધણી હતા વૈષ્ણવ. તે રાતે કાંઈક એની જરૂર પડી હતી સોમલ. ઓલા સોમલ શું? આ હરડે. હરડે તે શીશી પડી હતી નીચે. એની સાથે સોમલ હતું અને શીશી બદલાઈ. લેવું હતું હરડે કે હીમેજ હશે ગમે તે. એને ઠેકાણે ઓલું સોમલ આવ્યું. આમ હાથ નાખ્યો, સોમલ લીધું ચાર આના ભાર. તમારે હરડેનો ચાર આના ભાર રેચ હોય કે નહિ? અને લીધું ને હાલમેલ થઈ ગયું. બોલાવો ડોક્ટરને. ડોક્ટર જ્યાં આવ્યા ત્યાં સૂઈ ગયા. સૂઈ ગયા. થઈ રહ્યું, મરી ગયા. ચાર આના ભાર હતું સોમલ.

ભાઈને થયું નહોતું આ મલૂકચંદભાઈને? (શ્રોતા : એને ક્વિનાઈન લેવાઈ ગયું). ક્વિનાઈન લેવાણું. કેટલું ક્વિનાઈન? (શ્રોતા : અઢી ભાર). અઢી ભાર ક્વિનાઈન. ક્વિનાઈન આવેને તાવ ઉતારવાનું. ક્વિનાઈન ને? મીઠું લેવું હતું જરીક આ. મીઠાના ઠેકાણે ક્વિનાઈન લેવાણું. મીઠું.. મીઠું સમજ્યાને? લવણ.. લવણ. લવણ અઢી રૂપિયા

ભાર લેવું હતું. એમાં આવ્યું ક્વિનાઈન અઢી રૂપિયા ભાર. આ મલૂકચંદભાઈ, હાલમેલ થઈ ગઈ. એ તો ઉલ્ટી કરાવી ને પછી શું કાંઈ કીધું હતું? આહાહા! આ એમને થયું હતું. એટલે અજ્ઞાનથી લીધું એ કંઈ બચાવ છે? એમ જેને આત્મા કોણ છે એનું ભાન નથી (એટલે) અજ્ઞાનપણે વિકારનો કર્તા ને વિકારનો ભોક્તા (થાય છે). અમને ખબર નહોતી. નહોતી ખબર એટલે? મરી જા ચોર્યાશીના અવતારમાં. શેઠ! આવી વાત છે ભાઈ! આહીં તો નગદની વાત છે. આહાહા!

સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર છેને. ભગવાન આત્મા સર્વવિશુદ્ધ નિર્મળાનંદ ચૈતન્યકંદ, એ તો બંધ અને મોક્ષની પર્યાયથી પણ રહિત એવું એનું સ્વરૂપ છે. આહાહા! એવા સ્વરૂપની દૃષ્ટિ વિના અનાદિથી જે કંઈ એની દૃષ્ટિમાં જે સત્તાનો ખ્યાલ આવ્યો, એ પુણ્ય-પાપના વિકારની સત્તાનો ખ્યાલ આવ્યો. નિર્દોષતાનો ખ્યાલ આવવો જોઈએ એની જગ્યાએ સદોષતાનો ખ્યાલ આવ્યો. એ સદોષતાનો કર્તા ને સદોષતાનો ભોક્તા અનુભવ, ઝેરનો કર્તા ને ઝેરનું વેદન, એ મિથ્યાદૃષ્ટિ. આહાહા! ગજબ વાત થઈ એની! ત્યારે.. જ્યારે એમ ખબર પડી, અરે! પુણ્ય-પાપના વિકાર અને એનો અનુભવ ઝેરના ફળ આવે છે, જુઓ. આહાહા!

कहै विचच्छन मैं रह्यौ, सदा ग्यान रस राचि.. અજ્ઞાનમાં મિથ્યાત્વમાં રાગ રસ રાચી.. સમજાય છે કાંઈ? અને ધર્મદૃષ્ટિમાં ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદ —સત્—શાશ્વત, જ્ઞાન ને આનંદનો સાગર, એમાં વિકાર નહિ ને એમાં વિકારનો ભોગવટો પણ નહિ. આહાહા! એમ જ્યાં અનુભવ ને ભાન થયું તો कहै विचच्छन मैं रह्यौ, सदा ग्यान रस राचि. હું તો આનંદના રસના રાચવાવાળો છું. આહા! એ રાગનો રસનો કર્તા ને ભોક્તા હું નહિ. મૂલચંદભાઈ ! આવું ધર્મનું સ્વરૂપ છે. ઓલું સાંભળવા મળ્યું છે એ ગોટેગોટા. આકરૂં પડે માણસને. શાસ્ત્રમાં આમ લખ્યું છે ને? સાધુને પંચ મહાવ્રત પાળવાની ક્રિયા, એ બધું તો માનતા નથી આ લોકો, એમ કહે છે. અરે ભગવાન! સાંભળને પ્રભુ! તું શું કહે છે? ભાઈ! શાસ્ત્રમાં વ્યવહારનાં વચનો હોય એને તું નિશ્ચયમાં નાખ.

લેખ આવ્યો છે એકનો. સાધુ નહિ ત્યાં? બોરીવલી. બોરીવલી.. બોરીવલી. .....થયું, ભાઈ નેમીચંદભાઈ હતા કે નહિ? હા, મહેન્દ્રભાઈ હતા. મહેન્દ્રભાઈ હતા. મહેન્દ્રભાઈએ કીધું, નિર્વિકલ્પ સમકિત ચોથે હોય. ઓલો કહે, નિર્વિકલ્પ સમકિત સાતમે હોય. તમારા ચિરંજીવ હતા ત્યાં. એ વાંધા ઉઠ્યા. હું બોલ્યો નહિ. પાછળથી લખ્યું, જુઓ, સ્વામીજી બેઠા હતા બોલ્યા નહિ કાંઈ. ખોટું હતું એ લોકોનું. માળા આવા ને આવા. હે પ્રભુ ! તું શું કરે છે ? ભાઈ! લેખ આજે આવ્યો છે મોટો. આહીંનો આક્ષેપ ઘણો. અને

એ તો લખે. એને બેઠું એમ હોય, એમાં શું કરે ? (શ્રોતા : .....) હા એ થાય, થાય. ન બેસે. એને બેઠું હોય તેમ ત્યાં લખે. શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે પંચમહાવ્રત આચરણ, નગ્ન રહેવું, ફલાણું રહેવું એને એ માનતા નથી. શું કે એ ધર્મ માનતા નથી એને. શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે એને. હવે સાંભળને ! (શ્રોતા : પ્રભુ આપનું નિમિત્ત ન હોત તો હજારો માણસો મૂંઝાયેલા જ રહેત). એમાં એ મૂંઝાયેલા જ છેને અનાદિના. એ કાંઈ નવી ચીજ નથી. આહાહા!

ભાઈ! એ પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ એ પણ રાગ, એનો કર્તા ને ભોક્તા થાય તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ ? અમરચંદભાઈ! એવી વાત છે. શાસ્ત્રમાં તો અનેક વચનો વ્યવહારના હોય, નિશ્ચયના હોય. સમજાય છે કાંઈ ? આવું આચરણ પાળવું, આવું આવું કરવું. શાસ્ત્રના વચનને માનતા નથી, એમ કીધું. ઠીક ! અરે ભગવાન! ભાઈ! તને ખબર નથી. પ્રભુ ! તું આત્મા એકલો જ્ઞાનબિંબ પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ આત્મા છે, એમ જ્યાં ભાન થયું ત્યારે રાગનો કર્તા (મટી), सदा ग्यान रस राचि.. હું તો જ્ઞાનની પરિણતિના રસવાળો છું. રાગની પરિણતિનો રસવાળો હું નથી. આમ છે. આહાહા ! હીરાભાઈ ! એય ભીખાભાઈ! આ તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિનો રાગના રસવાળો હું નહીં, એમ કહે છે. (શ્રોતા : .....) પણ છે કે નહિ એમાં ? જુઓને.

कहै विचच्छन.. વિચિક્ષણ એને કહેવો, ડાહ્યો ને સમજુ એને કહેવો કે જે પુણ્ય-પાપના રાગ ને કર્તા ને ભોક્તાથી ભિન્ન પડી પોતાના આત્માને કરે—સ્વભાવની દશાને ભોગવે, એને સમજુ ને ડાહ્યો કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! ભારે કામ આકરું ! सदा ग्यान रस राचि.. જ્ઞાન શબ્દે આત્મા. આત્માના અનુભવના રસનો રસિયો ધર્મી હોય. રાગના અને પુણ્યના ભાવનો અને એના ભોક્તાનો રસીલો જ્ઞાની ન હોય. સમજાણું કાંઈ ? પર આ શરીર, વાણી, મન, લાડવા, દાળ-ભાત, સ્ત્રીનું શરીર એ કાંઈ તો આત્મા ભોગવી શકતો નથી. એટલે એની વાત છે નહિ. ફક્ત એમાંથી રાગને ઉત્પન્ન કરી, પ્રેમને ઉત્પન્ન કરી અને પ્રતિકૂળતાના દ્વેષને ઉત્પન્ન કરી એ રાગને-દ્વેષને કરે અને એને ભોગવે, એ અજ્ઞાનની ભૂમિકા છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! જ્યારે એમ ભાન થયું કે અરે! એ રાગ ને વિકાર ને સદોષદશા એ મારી ચીજ નહિ. મારી ચીજમાં એ હોય તો હું ત્રિકાળ વિકારી થઈ જાઉં. આહા ! હું તો ત્રિકાળી નિર્વિકાર આનંદનો ધામ પ્રભુ, એની પરિણતિ જે જ્ઞાન ને આનંદની એ મારી દશા. આહાહા !

शुद्धातम अनुभूतिसौं.. અજ્ઞાની શુદ્ધ આત્માની અનુભૂતિથી સ્ખલિત થઈ ગયેલો છે અનાદિથી. એથી એને વિકાર ને પુણ્ય-પાપ ને હરખ-શોકનો અનુભવ છે, એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા ! ધર્મી, જેને જનમ-મરણના આંટા મટી ગયા છે. આહાહા ! ચોર્યાશીના

અવતારના કારણો જે વિકાર, એ વિકારેય હું નહિ. હું તો નિર્વિકારી આનંદનો ધામ આત્મા છું. એમ જ્યાં ભાન થયું, शुद्धातम अनुभूतिसौं.. હું મારા શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ એનાથી, खलित न होहुं कदाचि.. રાગને ભોગવું એવો હું નહિ. આહાહા! ધર્મીને રાગ આવે એમ કહેવું એ ધર્મીનો રાગ છે જ નહિ. આહાહા! ધર્મી વ્યવહારથી મુક્ત છે. સમજાય છે કાંઈ?

જેનું સ્વરૂપ અતીન્દ્રિય આનંદનું રૂપ છે એવી ચીજ જ્યાં શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં અનુભવમાં આવી, કહે છે ધર્મી, હું તો शुद्धातम अनुभूतिसौं, खलित न होहुं कदाचि.. શેઠી! આવ્યું કે નહિ એ? કહાં આયા? ઉપર, ઉપર. ન્યાં નહિ. એ ઉપર. ૧૦૨ ને ૧૦૩. પેલું કહ્યું હતું. ૧૦૨. ઉપર. એનો અર્થ. ज्ञानी जीव विचारते हैं कि मैं सदैव ज्ञानरसमें रमण करता हूँ. આહાહા! શું કહે છે આ! અજ્ઞાની સદા રાગરસમાં રમે છે. જ્ઞાની જ્ઞાનરસમાં રમે. આ બેનો ફેર. આહાહા! અરે! એના ઘરની વાતું જેણે સાંભળી નથી. ઘરની રમતું કેવી હોય? એમ ને એમ અવતાર એળે ચાલ્યા જાય છે. આ રળ્યા ને ખાધા ને પીધા ને બાયડીયું છોકરાં થયા. આ છોકરાને પરણાવ્યા ને ભણાવ્યા. પાપ છે બધું. માને છેને આ. એય નિરંજન! શું આ કરી આવ્યો ન્યાં ? પાપ કર્યું એમ કહે છે, પાંચ વર્ષ રહીને. અમેરિકા. પણ એ ભણવું-બણવું બધો પાપભાવ છે. આહા ! ગજબ વાત છે! (શ્રોતા : કેવો મીઠો લાગે છે). મીઠો લાગે પણ તેવું નથી. આહાહા! રાગ અને વિકારના સોજા ચઢ્યા, એને માન્યું કે હું નિરોગ થયો ને હું કાંઈક વધી ગયો છું. સોજા સમજતે હૈં? સુઝન. શરીરમાં સુઝન આવે છેને. આહા!

આહીં કહે છે, ધર્મીને તો શુદ્ધાત્માનો અનુભવ હોય છે. એને રાગ ને પુણ્ય પરિણામ શુભ, એનો અનુભવ ને કર્તાપણું ધર્મીને હોતું નથી. અને રાગનો કર્તા, શુભનો ભોક્તા તે ધર્મી નહિ. ભારે વાતો આ! સમજાણું કાંઈ? આવું વસ્તુનું સ્વરૂપ છે હોં. આ કંઈ ભગવાને કહ્યું છે ઘરનું, એમ નથી. એ તો ચીજમાં આવી ચીજ જ છે. લોકોને આકરી લાગે, શું થાય? લ્યો, આ સમકિતી છ ખંડના રાજ કરે છેને. અરે! કોણ કહે છે કરે છે ? સાંભળને! (શ્રોતા : શાસ્ત્ર કહે છે). શાસ્ત્ર કાંઈ કહેતા નથી. એ થયું છે એમ બતાવે છે. એની સમીપમાં આમ થાય છે એમ બતાવે છે. નજીક ક્ષેત્રમાં હોં. ભાવમાં સમીપ નહીં. અને એને રાગાદિ જરી થાય છે એના ક્ષેત્રમાં, એમ અહીં બતાવે છે. એના ભાવમાં નહિ. એનો ભાવ તો શુદ્ધસ્વરૂપ જ્ઞાનમાં રસમાં રસિયો છે. આહાહા! આ ભારે! ખાંડાની ધાર જેવો માર્ગ છે. સરલ છે હોં એ. તમને લાગે છે આકરૂં, એમ નહિ. ચિદાનંદ આત્મા એને खलित न होहुं कदाचि..

पुव्वकरम विषतरु भए.. ધર્મી પોતાના નિજસ્વરૂપનાં જ્ઞાનાનંદનો રસીલો, એ એમ

કહે છે કે આ પૂર્વકર્મના વિષતરુ એ આઠેય કર્મ ઝેરના ઝાડ. એય! ઝેરના ઝાડ. ૧૪૮ પ્રકૃતિ બધી ઝેર. આહાહા! (શ્રોતા : .....) હા, તીર્થંકર ને આહારક એ બધાય ઝેર પ્રકૃતિ, એમ કહે છે. આકરો માર્ગ વીતરાગમાર્ગ. पुव्वकरम विषतरु भए.. ભગવાન આત્મા તો અમૃતનો ઝાડ છે. એમાં તો અમૃતનાં ફળ આવે. પણ પૂર્વના કર્મ આઠ કર્મ એનું એ પોતે ઝેરનું ઝાડ છે. उदै भोग फलफूल.. એનો જ્યારે ઉદય આવ્યો ત્યારે સંયોગો અનુકૂળ–પ્રતિકૂળ થાય એ ઉદયનું ફળ-ફૂલ છે. ઝેરના ફળ-ફૂલ છે. ઝેરના ઝાડના એ ફળ-ફૂલ છે. આહાહા! અરે! રાગ ને હરખ-શોકનો વિકલ્પ થયો એ ઝેરઝાડના ફળ અને ફૂલ છે. ભારે કામ ભાઈ! સમજાણું કાંઈ?

पुव्वकरम विषतरु भए.. આઠેય કર્મ હોં. उदै भोग फलफूल.. આહાહા! ચક્રવર્તીની બાદશાહી, કહે છે કે એ કર્મ ઝેર ઝાડના ફળ છે. ધર્મી એમ માને છે, 'ચક્રવર્તીકી સંપદા ઈન્દ્ર સરીખા ભોગ કાગવીટ સમ માનત હૈ સમ્યગ્દષ્ટિ લોક.' એ કાગડાની વિષ્ટા. માણસની વિષ્ટા તો ભૂંડેય ખાય. કાગડાની વિષ્ટા એવી કઠણ, એવી સૂકી તેને કાંઈ ખાતરમાંય ન નખાય. ખાતર સમજાય છે આ? ખેતર ખેડેને ખેતર કૃષિ, એમાં એ કાગડાની વિષ્ટા ન કામ આવે. ધર્મી.. એ કહે છે આહીં જુઓ. આહાહા! બાપા! ધર્મ એટલે શું? સમજાણું કાંઈ? એ ધર્મ આલીદુઆલી માની લે કે આ વ્રત પાળ્યા ને તપસ્યાયું કરી ને અપવાસ કર્યા ને ધર્મ થયા. એ તો અધર્મ છે. વ્રતના પરિણામ એ શુભરાગ અધર્મ છે. એ ઝેરના ઝાડનું ફળ છે. અરે! આ તે કેમ બેસે? ભીખાભાઈ!

मैं इनको नहि भोगता.. અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિને તો એ અનુકૂળતા દેખી, આહાહા! આપણને આવી બાયડીયું, આટલા છોકરા, આટલા પૈસા, આટલા મકાનો, એમ મૂઢ મિથ્યાત્વમાં ઝેરના ફળને અનુભવતો ખુશી અને રાજી થાય. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! मैं इनको नहि भोगता.. અરે! મારો સ્વભાવ તો જ્ઞાન ને આનંદ છેને. ત્રિકાળી અવિનાશીની તો ચીજ એ છે. તો એને હું જ્ઞાન અને આનંદનો ભોગનાર, એ કર્મના ઉદયના ઝેરઝાડના ફળ એને હું ભોગવતો નથી. આહા! રાગધારા અને નિર્મલ વીતરાગી આત્મધારા—બે જ્યાં જુદી પડી ગઈ, ત્યાં જ્ઞાની કહે, રાગના ભાવને હું ભોગવતો નથી આહાહા! सहज होहु निरमूल.. મારા ભોગવ્યા વિના ચાલ્યા જાઓ. એ આઠેય કર્મનું આવે છેને. મતિજ્ઞાનાવરણીયને હું નથી ભોગવતો. ત્યાં એનું આવશે બધું. આ કર્મ આવરણ છેને. એના ઉદયને હું ભોગવતો નથી. આહાહા!

मैं इनको नहि भोगता, सहज होहु निरमूल. એ તો નાશ થઈ જાય સ્વભાવે. મારી ભોગવવાની એ ચીજ નથી. મારી ભોગવવાની ચીજ, આહાહા! અતીન્દ્રિયજ્ઞાન ને આનંદ

એ મારી ભોગવવાની ચીજ છે અને એને પરિણમવું એ મારું કર્તવ્ય છે. સમજાય છે કાંઈ? ઓહોહો ! ધર્મ ને અધર્મમાં વાતના આંતરાં કેટલા એની ખબર્યું ન મળે. આહાહા! કાંઈક શુભભાવ કર્યો અને માન્યું કે અમે કાંઈક કરીએ છીએ. શાસ્ત્ર કહે છે એમ કરીએ છીએ ધર્મ. આહાહા! અરે! શાસ્ત્રે એમ કહ્યું છે ક્યાં ? એ તો એની ભૂમિકામાં એવી એક મર્યાદિત રાગની દશા હોય, એને જણાવે છે. એનો કર્તા ને એનો ભોક્તા જ્ઞાની હોઈ શકે નહિ. આહાહા! ભારે! 'ધાર તરવારની દોહ્યલી સોહ્યલી, ચૌદમા જિન તણી ચરણ સેવા.' અનંતનાથ એવો આત્મા એની સેવા બહુ અલૌકિક છે. સમજાણું કાંઈ? એ દૃષ્ટિમાં પલટો મારીને રાગદૃષ્ટિ છોડીને, વીતરાગ સ્વભાવ અંતર છે એની દૃષ્ટિ થવી, હું (રાગનો) ભોક્તા નથી. કર્મના ઉદય આવીને ખરી જાઓ, નિર્મૂળ થાઓ, મૂળમાંથી જાઓ. મૂલચંદભાઈ! ત્યાં ક્યાં આવી વાત હતી? આટલા વર્ષ સાંભળ્યું હતું. આહાહા!

ભાઈ ! તારા ઘરની વાતું ઉંઘીય કેમ તેં એને સાંભળી નહોતી એને ? ઉંધાઈમાં રાગ ને વિકાર કરે એ એની ઉંધાઈ. એને કરે ને ભોગવે એ એની ઉંધાઈ મિથ્યાત્વ, એનીય એને ખબર નહિ. સમજાણું કાંઈ? એય પોપટભાઈ! આહાહા! (શ્રોતા : ...કરે પણ ક્ષયોપશમ..) ક્ષયોપશમ નહિ ઉંધાઈ છે. એ ઊંધું કરે છે ને. (શ્રોતા : ક્ષયોપશમ એ બાજુ દોરી જાય છે.) કોઈ દોરી જતું નથી. ખોટી વાત છે. એ ક્ષયોપશમને દોર્યો છે એણે પોતે. સમજાણું કાંઈ? કર્તા થઈને કરે અને કો'ક કરાવે છે (એમ માને), એ અનીતિ છે, અન્યાય છે. આવે છેને 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં. એવી અનીતિ સંભવે નાહિ. જિનઆજ્ઞા માને તો ઐસી અનીતિ સંભવે નાહિ. આહાહા! (શ્રોતા : વિષય કષાયરૂપ રહેવું..) તારે વિષય કષાયરૂપ રહેવું છે માટે કર્મને લઈને થાય ને આને લઈને થાય, એમ કહે છો માળા! ઉંધાઈ કરીને બીજા માથે નાખે છે. સમજાણું કાંઈ? ....उनका उदय फलफूलके समान है, मैं इनको भोगता नहीं हूँ इसलिये अपने आप ही नष्ट हो जाओ. વૈરાગ્ય.

यः पूर्वभावकृतकर्मविषद्रुमाणां भुङ्क्ते फलानि न खलु स्वतः एव तृप्तः।
आपातकालरमणीयमुदर्करम्यं निष्कर्मशर्ममयमेति दशान्तरं सः॥३९॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—''यः खलु पूर्वभावकृतकर्मविषद्रुमाणां फलानि न भुङ्क्ते'' (यः) જે કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ (खलु) સમ્યક્ત્વ ઊપજ્યા વિના (पूर्वभाव) મિથ્યાત્વભાવ વડે (कृत) ઉપાર્જિત (कर्म) જ્ઞાનાવરણાદિ પુદ્ગલપિંડરૂપી (विषद्रुम) ચૈતન્યપ્રાણઘાતક વિષવૃક્ષનાં (फलानि) ફળને અર્થાત્ સંસાર સંબંધી સુખ-દુઃખને (न भुङ्क्ते) ભોગવતો નથી; [ભાવાર્થ આમ છે કે સુખ-દુઃખનો જ્ઞાયકમાત્ર છે, પરંતુ પરદ્રવ્યરૂપ જાણીને રંજિત નથી.] કેવો છે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ? ''स्वतः एव तृप्तः'' શુદ્ધ સ્વરૂપને અનુભવતાં થાય છે જે અતીન્દ્રિય સુખ, તેનાથી તૃપ્ત અર્થાત્ સમાધાનરૂપ

છે; "सः दशान्तरं एति" (सः) તે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ (दशान्तरं) નિષ્કર્મ-અવસ્થારૂપ નિર્વાણપદને (एति) પામે છે. કેવી છે દશાંતર? "आपातकालरमणीयम्" વર્તમાન કાળમાં અનંત સુખરૂપ બિરાજમાન છે, "उदर्करम्यं" આગામી અનંત કાળ સુધી સુખરૂપ છે. વળી કેવી છે અવસ્થાન્તર? "निष्कर्मशर्ममयम्" સકળ કર્મનો વિનાશ થતાં પ્રગટ થાય છે જે દ્રવ્યના સહજભૂત અતીન્દ્રિય અનંત સુખ, તે-મય છે—તેની સાથે એક સત્તારૂપ છે. ૩૯

વૈરાગ્યનો મહિમા (દોહરા)

जो पूरवकृत करम-फल, रुचिसौं भुंजै नांहि।
मगन रहै आठौं पहर, सुद्धातम पद मांहि॥१०४॥

सो बुध करमदसा रहित, पावै मोख तुरंत।
भुंजै परम समाधि सुख, आगम काल अनंत॥१०५॥

શબ્દાર્થ :—ભુંજૈ=ભોગવે. આગમ કાલ=આગામી કાળ.

અર્થ :—જે જ્ઞાની જીવ પૂર્વે મેળવેલા શુભાશુભ કર્મફળને અનુરાગપૂર્વક ભોગવતા નથી અને હમેશાં શુદ્ધ આત્મ–પદાર્થમાં મસ્ત રહે છે, તે તરત જ કર્મપરિણતિરહિત મોક્ષપદને પ્રાપ્ત કરે છે અને આગામી કાળમાં પરમ જ્ઞાનનો આનંદ અનંતકાળ સુધી ભોગવે છે. ૧૦૪–૧૦૫.

अर्थ :—जो ज्ञानी जीव पूर्वमें कमाये हुए शुभाशुभ कर्मफलको अनुरागपूर्वक नहीं भोगता, और सदैव शुद्ध आत्म-पदार्थेमें मस्त रहता है, वह जीव शीघ्र ही कर्मपरिणति रहित मोक्षपद प्राप्त करता है, और आगामी कालमें परम ज्ञानका आनंद अनंत काल तक भोगता है॥१०४-१०५॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કાલાવળી ન્યાં નાંખ્યું પાછું થોડું. એમાં નાખે છે. બધું ભેગું છે. અને અહીં પાછું નાખ્યું. પાછળ આવે છે. 'सर्वकाल पिवन्तु' પાછળ આવે છે. ૪૦માં આવે છે. 'सर्वकाल पिवन्तु'. આ એ છે પણ આ આવે છે. આનો અર્થ પાછળ ફેરફાર કરી નાખ્યો બહુ. સરખા નથી. ઓલાને વાંચનારને ક્યાં ખબર હોય?

કહે છે, जो पूरवकृत करमफल.. અરે! અજ્ઞાનભાવે બંધાયેલા કર્મો.. હું તો અબંધસ્વરૂપી છું, પણ અબંધસ્વરૂપીના અજ્ઞાન અને અભાન વડે બંધાયેલા કર્મો रुचिसौं भुंजै नांहि.. રૂચિ નહિ. આહાહા! रुचिसौं भुंजै नांहि.. જરી અસ્થિરતા આવી જાય એનો પ્રેમ નથી જ્ઞાનીને. આહાહા! કડવા ઓસડ જેમ પીવે, એમ એના रुचिसौं આડ નથી એને. આહાહા! કડવાશ આવે છેને બહુ કડવાશ. બહુ તીખી. કાંગશા ને શું બહુ કડવા.. કડવા.

કાંગશા આવે છે ને. (શ્રોતા : કરિયાતું). કરિયાતું થયું. ઓલું કાંગશા આવે છે (શ્રોતા : .....) કાંગશા બહુ કડવું. કાળીજીરીથીય ઓલા બહુ કડવા. (શ્રોતા : .....) કિરાયતા નહિ. કાંગશા આવે છે. ભઈ, અમારી ભાષામાં સમજી લ્યો. હા, બહુ કડવા હોય. અમારે જીવણલાલ બહુ ખાતા. એને કફ બહુ હતોને. (શ્રોતા : મોઢામાં રાખેને). મોઢામાં રાખે. બહુ કડવા. એમ કહે છે, જેને આત્મધર્મનું ભાન થયું, આનંદનો ધામ જેને નજરમાં ને અનુભવમાં આવ્યો, એ રાગને અને ફળને રૂચિથી ભોગવતો નથી. આહાહા!

દવા માટે કોઈએ કહ્યું, રોગ મટાડવા માટે આવી કડવી દવા (લો). આ બાટલા ભરી રાખજો ભઈ, પાછળ કો'ક દિ' રોગ આવે તો. એમ ભાવના કરતો હશે? એમ રાગને રોગ સમાન જ્ઞાની જાણે. આહાહા! એ રોગના ઉપચાર કરવા માટે આવો ... હોય એ અનુકૂળ (તે) ઝેર છે. આહા! મારી શાંતિને લૂંટનાર છે. રૂચિથી, સમ્યગ્દષ્ટિ–ધર્મની પહેલી દશાવંત રાગને, હરખ-શોકને રૂચિથી ભોગવતો ને કરતો નથી. આહાહા! નેમચંદભાઈ! આવું ધર્મનું રૂપ છે એવી એને ખબરેય ન મળે. આહા! (શ્રોતા : ઘણાને સાંભળવા ન મળે). છે માણસની લાઈન, દૃષ્ટિ ઊંધી થઈ ગઈ છે. કંઈ તત્ત્વની ખબર નથી અને એમને એમ કાળ ગુમાવે છે જીવન આવા. આહાહા! અરેરે! રજકણ તારા રખડશે જેમ રખડતી રેત, પછી નર તન ક્યાં પામીશ? ભાઈ! આવા સાંભળવાનો જોગ મળવો જે મહા અનંતકાળે દુર્લભ છે. પૈસા મળવા ને છોકરા મળવા ને આબરુ, એ દુર્લભ નહિ. એ તો અનંતવાર મળી ગઈ છે. આહાહા!

मगन रहै आठौं पहर.. બસ ધંધો એ સમકિતીનો, લે! કહે. એય! એ સમ્યગ્દષ્ટિ પોતાના સ્વભાવના પરિણમનમાં જ સદાય છે. રાગ આદિ પરિણમન એ એનું છે નહિ, એમ કહે છે. ભાઈ! શુદ્ધતાનું પરિણમન એનું સદાય વર્તે છે. આ વાત બેસવી જગતને (કઠણ). અનાદિનો અભ્યાસ બીજો અને કહેનારા પણ એવા મળ્યા એટલે એને એવું લાગે, આહા! આ તો એકલી નિશ્ચયની સાચી વાત કરે છે. પણ ખોટી થોડી કરતા નથી. આહા! કહે છે, मगन रहै आठौं पहर.. સમ્યગ્દષ્ટિ તો પોતાના જ્ઞાનસ્વરૂપની રૂચિમાં જ સદાય પડ્યો છે. એને રાગની રૂચિ એક સમય પણ થતી નથી. આહાહા! ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ એના જ્યાં ભેટા થયા, એને આનંદની રૂચિ આગળ રાગની રૂચિ એક ક્ષણ પણ હોતી નથી. આહાહા! सुद्धातम पद मांहि.. આઠો પહર શુદ્ધાત્માની દૃષ્ટિ છે એને તો. સમજાણું કાંઈ? ધર્મી આત્મા એનો જે ધર્મ–સ્વભાવ પ્રગટ્યો એ ધર્મી તો આઠે પહોર પોતાના શુદ્ધાત્મપદમાં જ દૃષ્ટિ અને રૂચિવાળો છે.

सो बुध करमदसा रहित.. આહાહા! એ તત્ત્વજ્ઞાની, બુદ્ધ એટલે તત્ત્વજ્ઞાની–

સમકિતી. करमदसा रहित. એ તો કર્મ ને જડ ને રાગરહિત જ છે એની દશા. એવી દશાના ઘોલનમાં पावै मोख तुरंत. એને અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાન થઈને મોક્ષ થશે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? सो बुध करमदशा रहित, पावै मोख तुरंत। भुंजै परम समाधि सुख.. આત્મા રાગ અને કર્મ વિનાની ચીજ છે એમ અનુભવમાં આવતા એ દૃષ્ટિમાં તો કર્મરહિત અને રાગરહિત જ છે. પણ હવે અસ્થિરતા થોડી રહી છે, એ આવા અનુભવથી ક્રમે ક્રમે કેવળજ્ઞાન પામીને મુક્તિ થશે. भुंजै પરમ આનંદનું સુખ. એ તો આત્માના આનંદની સમાધિ એટલે આનંદમાં સુખને ભોગવે, ભવિષ્યમાં અનંત કાળ. કેવળજ્ઞાન થયા પછી અનંતકાળ રહેશેને એ. आगम काल अनंत. આહાહા! આત્માનો આનંદ ને કેવળજ્ઞાન પૂર્ણ પ્રગટ થાય એનો ઉપાય રાગ અને કર્મરહિત આત્માની એકાગ્રતા, એને અનુભવતા એને કેવળજ્ઞાન ને મુક્તિ થાય. કે જે કેવળજ્ઞાન ને મુક્તિ થઈ એ થઈ, અનંત કાળ રહેશે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

એનો અર્થ કે આત્માનું, રાગ ને કર્મરહિત એનું સ્વરૂપ જ એવું છે. એવા સ્વરૂપનું ભાન ને અનુભવ થયો એ આત્માની શાંતિને વેદતો વેદતો પૂર્ણ શાંતિને પામશે. પછી એ શાંતિને પામેલો, અવતાર લેશે એમ કેટલાક કહે છે, એમ નથી. મોક્ષ થયા પછી પણ દુનિયાનો ભાર ઉતારવા અવતાર લે, એમ ત્રણ કાળમાં બને નહિ. આહાહા! જે નીચલી દશામાં રાગની એકતા કરતો નથી, એ પૂર્ણ દશામાં રાગ આવે ને અવતાર થાય એમ ત્રણ કાળમાં બનતું નથી, એ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? आगम काल अनंत. ભવિષ્યનો અનંત કાળ, આહાહા! आगामी कालमें परम ज्ञानका आनंद अनंत काल तक भोगता है, લ્યો. પછી કોઈ દિ' આનંદનો અનુભવ ઘટીને રાગનો (અનુભવ) ને સંસારનું અવતરવું થાય, એમ કદી બનતું નથી. ज्ञानीकी उन्नतिका क्रम.

જ્ઞાનીઓની ઉન્નતિનો ક્રમ (છપ્પા)

जो पूरवकृतकरम, विरख-विष-फल नहि भुंजै।
जोग जुगति कारिज करंति, ममता न प्रयुंजै।।
राग विरोध निरोधि, संग विकलप सब छंडइ।
सुद्धातम अनुभौ अभ्यासि, सिव नाटक मंडइ।।
जो ग्यानवंत इहि मग चलत, पूरन ह्वै केवल लहै।
सो परम अतींद्रिय सुख विषैं, मगन रूप संतत रहै।।१०६।।

શબ્દાર્થ :—વિરખ-વિષ-ફળ=વિષવૃક્ષના ફળ. કારિજ=કાર્ય. પ્રયુંજૈ=કરે. છંડઈ=છોડે. મંડઈ=કરે.

સંતત=સદૈવ.

અર્થ :—જે પૂર્વે કમાયેલ કર્મરૂપ વિષવૃક્ષના વિષફળ ભોગવતા નથી અર્થાત્ શુભફળમાં રતિ અને અશુભફળમાં અરતિ કરતા નથી, જે મન-વચન-કાયાના યોગોનો નિગ્રહ કરતા થકા વર્તે છે અને મમતા રહિત રાગ-દ્વેષ રોકીને પરિગ્રહજનિત સર્વ વિકલ્પોનો ત્યાગ કરે છે તથા શુદ્ધ આત્માના અનુભવનો અભ્યાસ કરીને મુક્તિનું નાટક ખેલે છે, તે જ્ઞાની ઉપર કહેલા માર્ગનું ગ્રહણ કરીને પૂર્ણ સ્વભાવ પ્રાપ્ત કરી કેવળજ્ઞાન પામે છે અને સદૈવ ઉત્કૃષ્ટ અતીન્દ્રિય સુખમાં મસ્ત રહે છે. ૧૦૬

अर्थ :—जो पूर्वमें कमाये हुए कर्मरूप विष-वृक्षके विष-फल नहीं भोगता, अर्थात् शुभ फलमें रति और अशुभ फलमें अरति नहीं करता, जो मन-वचन-कायके योगोंका निग्रह करता हुआ वर्तता है, और ममतारहित राग-द्वेषको रोककर परिग्रहजनित सब विकल्पोंका त्याग करता है, तथा शुद्ध आत्माके अनुभवका अभ्यास करके मुक्तिका नाटक खेलता है, वह ज्ञानी ऊपर कहे हुए मार्गको ग्रहण करके पूर्णस्वभाव प्राप्त कर केवलज्ञान पाता है, और सदैव उत्कृष्ट अतीन्द्रिय सुखमें मस्त रहता है।।१०६।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जो पूरवकृतकरम, विरख—विष—फल नहि भुंजै.. જે અજ્ઞાનભાવે પૂર્વે કર્મ બંધાયેલા, એના ફળને જ્ઞાની ભોગવતો નથી. એ કર્મરૂપી વૃક્ષ એનું વિષફળ. કર્મરૂપી ઝેર એનું ફળ. આહાહા! એ આત્માના આનંદના (ફળને) ભોગવે કે તે કર્મના ફળને ભોગવે? जोग जुगति कारित करंति.. જોગ ને યુક્તિથી કાર્ય થાય. ममता न प्रयुंजै.. એ ક્રિયા રાગની ને દ્વેષની મારી, એમ મમતા નથી એને. સમજાણું કાંઈ? जो मन-वचन-कायके योगोंका निग्रह करता हुआ वर्तता है. એ પછી આવે છે. પણ એ રીતે અર્થ છે. મન-વચન ને કાયાની ક્રિયા થાય એમાં એ મમતા કરતો નથી. એટલે કે એ મારી છે ક્રિયા, એમ માનતો નથી આહાહા!

કર્મ શબ્દે તો દેખાય છે ને એટલે કરે છે, એમ કહે છે. જોગ જુગતિથી આમ લાગે કે આ બરાબર વિચિક્ષણતાથી આ કામ લે છે અને દેહનું ફલાણું, વાણીનું... એમ આ છે નહિ ભાઈ! મન-વાણી-દેહ આ જડ છે એ તો. એમાં હલન-ચલન, બોલવું એ તો બધી જડની સત્તામાં થાય છે. ધર્મી એ સત્તાને પોતાની માનતો નથી. આહાહા! ભારે માર્ગ ભાઈ! આ તો નાટક 'સમયસાર નાટક' છે આ તો. એમાં આટલી ચોખવટ છે. સાદી ભાષા છે જરી ..... અહીંયા તો કહે છે, जोग जुगति कारज करंती.. જોગ ને જુગતિથી કાર્ય (કરે છે) પણ ममता न प्रयुंजै.. करंति એ તો શબ્દની શૈલીથી કહ્યું છે. એમાં જોગની ક્રિયા, મન-વચનની ક્રિયા દેખાય ધર્મીને, પણ છતાં એ મારી છે એમ માનતો નથી. આહાહા!

राग विरोध निरोधि.. ધર્મી તો રાગ અને વિરોધ નામ દ્વેષ, અનુકૂળતા અને પ્રતિકૂળતામાં થતો રાગ-દ્વેષ એને નિરોધી (એટલે) ઉત્પન્ન થવા દેતો નથી. આહાહા! ભારે માર્ગ! આ ઊંચી ઊંચી વાત કરે પણ કેમ કરવું... વળી એક જણો એમ ટીકા કરતો હતો. ભાઈ! માર્ગ ઉંચો કહો કે સાચો કહો, આ છે. राग विरोध निरोधि.. કરવું શું? થાય છે એને જાણે છે—એ કરવું છે. આહાહા! જ્ઞાનસ્વભાવને જાણવું એ ક્રિયા એની છે. રાગાદિની ક્રિયા આત્માની નથી. આહાહા! કર્તા-કર્મમાં આવી ગયું ૬૯-૭૦. જાનનક્રિયા. એ નિષેધ થઈ શકતી નથી કેમકે એનું સ્વરૂપ છે. રાગક્રિયા નિષેધ થઈ શકે. એનો અભાવ થઈ શકે છે માટે તે નિષેધ છે. આહાહા! રાગક્રિયા જો એની હોય તો સિદ્ધમાં રહેવી જોઈએ. અશરીરી પરમાત્મામાં પણ રહેવી જોઈએ. એમ છે નહિ.

राग विरोध निरोधि, संग विकलप सब छंडइ.. એ રાગનો સંગ અને એનો વિકલ્પ બધો છોડે. સંગ જ કરે નહિ રાગનો, એમ કહે છે. એમ શરીર-વાણીની ક્રિયાનો સંગ ન કરે. આહાહા! સર્વ વિકલ્પોંકા ત્યાગ કરતે હૈં પરિગ્રહજનિત. परिग्रहजनित सब विकल्पोंका त्याग करता है. અમે તો ભઈ, ગૃહસ્થી છીએને. પણ એ આત્મા ગૃહસ્થી છે જ નહિ. આહાહા! એ વિકલ્પ જે આવે એનો પણ દૃષ્ટિમાં તો ત્યાગ છે. એ ગૃહસ્થી છે નહિ ધર્મી. આહાહા! ન ગૃહસ્થ હૈ ન યતિ હૈ, આવે છેને. ચૈતન્યરૂપમાં આવે છે. ન ગૃહસ્થ હૈ ન યતિ હૈ. આત્મગવૈષી. ન ગૃહસ્થ હૈ ન યતિ હૈ. ચોથા ગુણસ્થાનની વાત છે. ગૃહસ્થેય નથી, પંચમ (ગુણસ્થાનવર્તી) વ્રત ધાર્યા નથી, નથી યતિ. એ આત્મામાં છે. આહાહા! એના મારગડા એવા છે ભાઈ! ધર્મમાર્ગ અનંત કાળમાં નથી કર્યો, એ કોઈ અપૂર્વ હોય કે નહિ? અનંત અનંત કાળ, આહા!

અનંત કાળ વિત્યો. અનંત-અનંત.. એક પલ્યોપમનો અસંખ્યમો ભાગ અસંખ્ય વર્ષનો. પલ્યોપમનો અસંખ્યમો ભાગ અસંખ્ય વર્ષનો. એવા અનંતા પલ્યોપમ અને એવા દસ ક્રોડાક્રોડી પલ્યોપમનો સાગરોપમ, એવા અનંતા સાગરોપમ. આહાહા! દેવમાં એવા સાગર ગાળ્યા ૩૧-૩૧ સાગર. (શ્રોતા : પુદ્‌ગલ પરાવર્તન...) એ તો થયુંને અનંત સાગરમાં આવી ગયુંને અનંતા પુદ્‌ગલ પરાવર્તન. અનંત સાગરોપમમાં અનંત પુદ્‌ગલ પરાવર્તન થયા. એક પુદ્‌ગલ પરાવર્તનના અનંતમા ભાગમાં અનંત સાગરો-સાગર જાય. (શ્રોતા : વિસ્તાર બહુ મોટો.) અનાદિ છે એની વાત શું! છે આ કે દિ’ નહોતો? અનંતકાળ.. અનંત કાળ.. અનંત કાળ.. અનંત કાળ. અનંત કાળ નહોતો? હતો. રખડવામાં હતો. આહાહા! અરે! એણે અંતરનો ત્રિકાળી છું એવો વિચારેય કે દિ’ અંદર લંબાવ્યો છે?

सुद्धातम अनुभौ अभ्यासि.. ધર્મી તો પોતાનો શુદ્ધ સ્વભાવ પવિત્ર આનંદકંદ એનો અનુભવનો અભ્યાસ કરે. લ્યો, આ ભણવાનો અભ્યાસ ન કરે એમ કહે છે. એય!

આહાહા! सुद्धातम अनुभौ अभ्यासि, सिव नाटक मंडई.. એ તો મોક્ષમાર્ગના નાટકની શોભા કરે છે, રચના. આ ઘરવખરાની રચના કરે છેને માણસ. લાખ-બે લાખનો ઘરવખરો લાવીને આમ..... આ મકાન અમે શણગાર્યા. અરે, ધૂળ મકાન! આ હાડકાંને શણગારવું આ દાગીના ને ટીલા ને ટપકાં. હાડકાના માળાને શણગારવું. આહાહા! આહીં લવિંગીયું લાંબુ લટકતું માથે હોય અને આ.... ગળે-ગળે ટૂંપો દેવો.. શું કહેવાય? હેરસ્ટાઈલ. લાકડીમાં સોનાનો હથો. લાકડીમાં સોનાનું હોયને મોઢા આગળ. આ મડદા ચાલે, એને કહે કે હું ચાલું છું. (શ્રોતા : મલુકચંદભાઈને ત્યાં મજા મળી હશે.) ધૂળેય નથી ત્યાં. હોળી છે ત્યાં. એય મલૂકચંદભાઈ! ન્યાં બધું સુખ હશે સ્વિટ્ઝરલેન્ડમાં? ધૂળેય નહોતું. એને પાટલૂન પહેરવું પડ્યું હતું. આટલા વરસ પાટલૂન પહેરી નહીં ને (હવે પહેરીને) ન્યાં બેસવું પડે. જુઓ એનો વેશ... આહાહા! વેશ પહેરવો પડે કો'કને લઈને. એ તે દબાણ હતું કે એ તે સ્વતંત્રતા હતી? આહા!

जो ग्यानवंत.. આ નાટક કીધુંને. આહા! મુક્તિકા નાટક ખેલતા હૈ... આહાહા! આત્મા આનંદનો નાથ પ્રભુ એની એકાગ્રતાના આનંદને ખેલે છે એ તો. એ આનંદના ખેલ કરે ધર્મી. રાગના ખેલમાં એ આત્મા ન હોય. આહાહા! पूरन ह्वै केवल लहै.. એમ ग्यानवंत इहि मग चलत.. દેખો, આ સ્વભાવમાં એકાગ્ર થઈને માર્ગ ચાલતા पूरन ह्वै केवल लहै—કેવળજ્ઞાન પામે. सो परम अतीन्द्रिय सुख विषैं, मगन रुप संतत रहै.. અનાદિ-અનંત સંસાર, એમાં સંસાર અનાદિ-સાંત કરી સાદિ-અનંત કેવલજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું. अतीन्द्रिय सुख विषैं, मगन रुप संतत, લ્યો. આનંદ.. આનંદમાં મગન. અતીન્દ્રિય આનંદ પૂર્ણ એનું નામ મુક્તિ, એનું નામ મોક્ષ ને એનું નામ પરમાત્મદશા. એને પછી અવતાર ને ફરીને દુઃખ કંઈ હોઈ શકે નહિ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૪૨, ભાદરવા સુદ ૨, રવિવાર, તા. ૨૨-૮-૧૯૭૧
સર્વ વિશુદ્ધ દ્વાર પદ ૧૦૭, ૧૦૮ ઉપર પ્રવચન

૧૦૭ પદ, સમયસાર નાટક, સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર. ૪૧ કળશ છે. નીચે છેને ૪૧.

इतः पदार्थप्रथनावगुण्ठनाद्विना कृतेरेकमनाकुलं ज्वलत्।
समस्तवस्तु व्यतिरेकनिश्चयाद्विवेचितं ज्ञानमिहावतिष्ठते।।४१।।

સમયસાર કળશ અર્થ :—"इतः इह ज्ञानम् अवतिष्ठते" (इतः) અજ્ઞાન-ચેતનાનો વિનાશ થવા ઉપરાન્ત (इह) આગામી સર્વ કાળ (ज्ञानम्) શુદ્ધ જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુ (अवतिष्ठते) બિરાજમાન પ્રવર્તે છે. કેવું છે જ્ઞાન (—જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુ)? "विवेचितं" સર્વ કાળ સમસ્ત પરદ્રવ્યથી ભિન્ન છે. શા કારણથી આવું જાણ્યું? "समस्तवस्तुव्यतिरेकनिश्चयात्" (समस्तवस्तु) જેટલી પરદ્રવ્યની ઉપાધિ છે તેનાથી (व्यतिरेक) સર્વથા ભિન્નરૂપ એવી છે (निश्चयात्) અવશ્ય દ્રવ્યની શક્તિ, તેના કારણે. કેવું છે જ્ઞાન? "एकम्" સમસ્ત ભેદ-વિકલ્પથી રહિત છે. વળી કેવું છે? "अनाकुलं" અનાકુલત્વલક્ષણ છે અતીન્દ્રિય સુખ, તેના સહિત બિરાજમાન છે. વળી કેવું છે? "ज्वलत्" સર્વ કાળ પ્રકાશમાન છે. આવું કેમ છે? "पदार्थप्रथनावगुण्ठनात् विना" (पदार्थ) જેટલા વિષય, તેમનો (प्रथना) વિસ્તાર—પાંચ વર્ણ, પાંચરસ, બે ગંધ, આઠ સ્પર્શ, શરીર-મન-વચન, સુખ-દુઃખ ઇત્યાદિ—તેની (अवगुण्ठनात्) માળારૂપ ગુંથણી, તેનાથી (विना) રહિત છે અર્થાત્ સર્વ માળાથી ભિન્ન છે જીવવસ્તુ. કેવી છે વિષયમાળા? "कृतेः" પુદ્ગલદ્રવ્યના પર્યાયરૂપ છે. ૪૧.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કેવો છે આત્મા? શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યને નમસ્કાર. એટલે શું? કે અનાદિથી આત્મા, પુણ્ય-પાપના રાગ અને શરીરાદિ સંયોગ એને નમ્યો છે એટલે એનો આદર કર્યો છે. એ દુઃખના પંથે છે. આત્મા નિર્ભય આનંદમય છે એને છોડી અને શરીર, વાણી, આબરૂ, પૈસા, પુણ્ય અને પાપના ભાવ એને જેણે જ્ઞાનની દશામાં ઢાળ્યા છે એ દુઃખી છે, એ કષાય અગ્નિથી સળગી રહ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? (શ્રોતા : મંદ કષાયે સળગે?) મંદ કષાયે સળગી રહ્યા છે. કેમકે જેનું આનંદ સ્વરૂપ છે એનાથી ઉલટો ભાવ... સર્વવિશુદ્ધ છેને? એ પુણ્ય અને પાપના ભાવ ને સંકલ્પ-વિકલ્પથી જેના જન્મ છે, જેના મરણ છે અને જેના જીવન છે. શું કીધું? (શ્રોતા : જીવન, જન્મ, મરણ). જન્મ એ પણ સંકલ્પ-વિકલ્પના ભાવોનું ફળ છે. મરણ એ પણ સંકલ્પ-વિકલ્પનું ફળ એટલી મર્યાદાએ છૂટી જાય છે અને જીવન પણ સંકલ્પ-વિકલ્પનું છે. એ દુઃખ છે, અજ્ઞાન છે, ભ્રાંતિ છે. ભ્રમમાં પડ્યો છે એ.

આહાહા! શેઠી!

દેહમાં ભગવાન આત્મા જે છે. આ તો હાડકાં છે, આ શરીર તો જડ-માટી છે. વાણી જડ, શરીર જડ, આ બધું દેખાય એ પણ પર અચેતન છે એટલે કે આ ચેતન એ નથી. એવો જે આત્મા, જેનામાં–ત્રિકાળી ચીજમાં જે નથી... ભગવાન અનાદિ-અનંત આત્મા છે. એનામાં તો આનંદ અને જ્ઞાનની નિર્ભયતા આદિ પડેલી છે. એ આહીં કહે છે. એને છોડીને શરીર, વાણી, મન, આબરૂ, લક્ષ્મી—એ મારા અને પુણ્ય-પાપના ભાવ થાય એ મારા, એવો જે મિથ્યાભ્રમનો ભાવ એનાથી જન્મે છે, એનાથી મરે છે અને એનાથી જીવે છે. પાટનીજી! આહાહા! જેના જીવન વિકારી પરિણામથી જીવવા, એ બધા દુઃખી પ્રાણી છે. શેઠ! સાચું હશે આ? આ બધા પૈસાવાળા દેખાય છે.... આહાહા!

વાત એવી છે કે ભગવાન આ દેહમાં પ્રભુ ચૈતન્ય એ તો અતિન્દ્રિય આનંદનો સાગર અને નિર્ભય ચીજ છે. જેને ભયની ગંધ નથી જેનામાં. કહે છે કે નિર્ભય ને આનંદ છે. શરૂઆત કરે છે ને. એવા આત્મામાં... એને સર્વવિશુદ્ધ કહીએ. અને એવું સર્વવિશુદ્ધનું જ્યાં ભાન નથી અને આ બધા લૌકિક—રાગ અને દ્વેષ અને પુણ્ય અને પાપ અને સંકલ્પ-વિકલ્પ અને સંયોગી ચીજો, જે પર અને પૃથક છે, એને પોતાના માની અને રાગ-દ્વેષમાં જેના જીવન છે, એ બધા દુઃખી પ્રાણી છે. એ અજ્ઞાનના કારણે વિષયકષાયના પરિણામે પિલાય છે. આહાહા! બરાબર હશે વકીલ? ક્યાં હતા? ૫૦૦-૫૦૦, હજાર રૂપિયા મળે. મહીને બે હજાર, પાંચ હજાર મળે. એમલદાર હોય તો ઝાઝા મળે. માથાફોડી. એય મુલચંદભાઈ! અરે! ભગવાન જેને ન મળે, આત્મા જેને ન મળે, એને બધું મળે (છતાં) એ બધા દુઃખી છે. (શ્રોતા : બહુ ટૂંકો સિદ્ધાંત). ટૂંકો સિદ્ધાંત છે. આ તો કળશ છેને. સવારમાં જરીક આવ્યો હતોને. નવ બાકી છેને. થોડા બાકી છે.

એમાં એકમાં આવ્યું છે, 'મતિમાં આત્માને સ્થાપ'. મતિમાં આત્માને સ્થાપ, એમ કહ્યું. આત્મામાં મતિને સ્થાપ, એમ નહીં. કેમ કે વર્તમાન મતિની પર્યાય જે જ્ઞાનની... એ તો બીજા અર્થે બીજા .... 'जीवो चरित्तदंसणणाणठिदो' આમ નાખ્યું. એટલે કે ભગવાન આત્મા અનાદિથી પુણ્ય અને પાપની લાગણીઓ, વૃત્તિઓ, રાગ, વિકાર, ઝેર, અગ્નિ, કષાય એમાં જ ઠર્યો છે, એમાં જ રહ્યો છે. એ દુઃખી છે. દુઃખ છે, સંસાર છે, એ ઝેરના પીણાં છે. નટુભાઈ! જ્ઞાનમાં જેણે રાગને, પુણ્યને, પાપને રાખ્યા છે એને હવે જ્ઞાનની પર્યાયમાં આત્માને રાખ, એમ કહે છે. વાત તો આત્મામાં મતિ જાય, પણ એને ઠેકાણે આત્મામાં રાગ રાખ્યો છે પર્યાયમાં-મતિમાં, એને એ પર્યાયમાં આત્મા રાખ, ભાઈ! (શ્રોતા : એનો અર્થ કે આત્માનો આશ્રય....) હા, એ તો એની પદ્ધતિ છે. આહાહા!

સમજાણું કાંઈ?

જે એનામાં નથી ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકમાં એના સ્વરૂપમાં એવું શરીર, વાણી, મન, આબરૂ, પૈસા, ધૂળ, ધમાલ અને પુણ્ય-પાપના ભાવ—એને જેણે પોતાની વર્તમાનદશામાં ઢાળ્યા છે, રાખ્યા છે, એ મારી ચીજ છે એમ જે માન્યતામાં, ભ્રમણામાં ભૂલ્યો છે. આહાહા! આમ છે. એવું લાગે... એ દુઃખી છે અને એવા પંથના દુઃખમાં જ્યાં અવતાર હશે ત્યાં ઠેકાણે અવતરશે. નરક અને નિગોદમાં એ અવતરશે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? તેથી કહે છે કે એક વાર હવે તારી વર્તમાન મતિ એટલે જ્ઞાનની દશામાં આ સ્થાપ્યું છે, એને ઠેકાણે આત્માને સ્થાપને પ્રભુ! અમરચંદભાઈ! ઓહોહો! સંતોની કરૂણા અને એના હૃદયની વાત જેને સમજાય એને સમજાય, એવી વાત છે. આહાહા! ચોર્યાશીના અવતારમાં દુઃખી છે. એ પૈસાવાળા કહો, રાજા કહો, શેઠીયા કહો કે દેવ કહો, એ બધા રખડાઉ.. રખડાઉ દુઃખી છે. આહાહા! એ ભ્રમમાં મૂઢપણામાં પડ્યા છે. એની મતિ મૂઢાઈ ગઈ છે, કહે છે. મૂઢાઈ ગઈ છે સમજાય છે? મૂઢ છે. ચૈતન્ય ભગવાન ત્રણ લોકનો નાથ સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ આત્મા, એને તું ધરતો નથી, એને જોતો નથી, એના સન્મુખ જોતો નથી, સન્મુખ થાતો નથી. એ બધા પર સન્મુખમાં દુઃખી ને રખડાઉ છે. સમજાણું કાંઈ? તો કહે છે કે હવે જો એ રખડવું ટાળવું હોય તો એનો ઉપાય શું? એ કહે છે, જુઓ.

શુદ્ધાત્મ દ્રવ્યને નમસ્કાર (સવૈયા એકત્રીસા)

निरभै निराकुल निगम वेद निरभेद,
जाके परगासमैं जगत माइयतु है।
रूप रस गंध फास पुदगलकौ विलास,
तासौं उदवास जाकौ जस गाइयतु है।।
विग्रहसौं विरत परिग्रहसौं न्यारौ सदा,
जामैं जोग निग्रह चिह्न पाइयतु है।
सो है ग्यान परवांन चेतन निधान ताहि,
अविनासी ईस जानि सीस नाइयतु है।।१०७।।

શબ્દાર્થ :—નિરાકુલ=ક્ષોભરહિત. નિગમ=ઉત્કૃષ્ટ. નિરભૈ(નિર્ભય)=ભયરહિત. પરગાસ=પ્રકાશ. માઇયતુ હૈ=સમાય છે. ઉદવાસ=રહિત. વિગ્રહ=શરીર. નિગ્રહ=નિરાળું. ચિહ્ન=લક્ષણ.

અર્થ :—આત્મા નિર્ભય, આનંદમય, સર્વોત્કૃષ્ટ, જ્ઞાનરૂપ અને ભેદ રહિત છે. તેના જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશમાં ત્રણ લોકનો સમાવેશ થાય છે. સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ એ પુદ્ગલના ગુણ છે, એનાથી તેનો મહિમા જુદો કહેવામાં આવ્યો છે. તેનું લક્ષણ શરીરથી ભિન્ન, પરિગ્રહ રહિત,

મન-વચન-કાયાના યોગોથી નિરાળું છે, તે જ્ઞાનસ્વરૂપ ચૈતન્યપિંડ છે, તેને અવિનાશી ઈશ્વર માનીને મસ્તક નમાવું છું. ૧૦૭.

अर्थ :–आत्मा निर्भय, आनंदमय, सर्वोत्कृष्ट, ज्ञानरूप और भेदरहित है। उसके ज्ञानरूप प्रकाशमें त्रैलोक्यका समावेश होता है। स्पर्श, रस, गंध, वर्ण ये पुद्गलके गुण हैं, इनसे उसकी महिमा निराली कही गई है। उसका लक्षण शरीरसे भिन्न, परिग्रहसे रहित, मन, वचन कायके योगोंसे निराला है, वह ज्ञानस्वरूप चैतन्य-पिण्ड है, उसे अविनाशी ईश्वर मानकर मस्तक नवाता हूँ॥१०७॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

निरभै निराकुल निगम वेद निरभेद, जाके परगासमैं जगत माइयतु है. ૧૦૭ પદ. ૧૦૭ પદ આમ છે આ બાજુ. જોતાં જ આવડે નહીંને. આ ચોપડા જોયા નથી. જુઓ, આની કોર છે આ. હાથ દબાઈ ગયો છે ત્યાં. કહો, સમજાણું કાંઈ? निरभै निराकुल.. આ દેહના દેવળમાં... આ તો માટીનો પિંજર છે. પ્રભુ અંદર ચૈતન્ય દીવો ઝળહળ જ્યોતિ.. આહાહા! એવો ભગવાન તું નિર્ભય છે એટલે કે એમાં ભય ને વિકલ્પ ને આકુળતા છે નહીં. સમજાણું કાંઈ? આહીં તો જ્યાં ત્યાં, અરે, ક્યાં જઈશું? શું થાશે? ક્યાં અવતાર થશે? ક્યાં જઈએ તો સગવડતા મળશે? ક્યાં જઈએ તો અગવડતા ઉભી થશે? આહાહા! એ બધી આકુળતાની અગ્નિમાં સળગી રહ્યો છે. એનું એને ભાન નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? નટુભાઈ! આ તો લોજીકથી વાત ચાલે છે, ન્યાયથી. એમને એમ માની લેવું, એમ નહીં. વસ્તુ શું છે? ચૈતન્ય ભગવાન દેહમાં.... જેમ આ તત્ત્વ છે જડ, પૈસો જડ વસ્તુ તત્ત્વ છે, એમ એક આત્મા તત્ત્વ છે. જેમ એ તત્ત્વ છે, એમ એક આત્મા અંદર વસ્તુ તત્ત્વ છે. એ તત્ત્વ છે એ કેવું છે? એને વિકલ્પવાળું માન્યું છે, પણ એવું નથી. કર્મવાળું, શરીરવાળું, દોષવાળું માન્યું છે. એવું એ તત્ત્વ છે નહીં. આહાહા! એને તત્ત્વની દ્રષ્ટિની ખબર નથી. ઊંધી દ્રષ્ટિએ રખડાઉ થઈ ચાર ગતિમાં રખડે છે. સુમનભાઈ! એ તો નિર્ભય છે. આહાહા!

અને નિરાકુળ છે. ભગવાન આત્મા... આકુળતાથી જે જીવે, મરે ને જીવે, એ આકુળતાથી તો રહિત સ્વરૂપ છે. વસ્તુ ભગવાન સચ્ચિદાનંદ—સત્ એટલે શાશ્વત કાયમ રહેનારો અને જ્ઞાન ને આનંદ જેની ચીજ છે એ નિરાકુળ સ્વરૂપ છે. એની સામું એણે કોઈ દિ' જોયું નથી. સમજાણું કાંઈ? એ ત્યાગી થયો, સાધુ થયો, બાવો થયો, મરી ગયો ક્રિયાકાંડ કરીને. પંચ મહાવ્રત પાળ્યા ને દયા-દાન પાળ્યા. પણ એણે આ આત્મા આવો એક આનંદમય પ્રભુ છે એના સામું જોયું નહિ, એને મતિમાં સ્થાપ્યો નહિ, મતિને તેમાં વાળી નહિ. મીઠાલાલજી! આ શેમાં આવે છે? પણ એમ આવે છે ને વસ્તુ તો. એ આવશે.

બીજી ગાથામાં જ આવે છેને. 'કુંદકુંદાચાર્યે' જ કહ્યું છે. પહેલેથી કહ્યું છે. આહાહા! 'जीवोचरित्तदंसणणाण ठिदो.'

ભગવાન આત્મા એની પવિત્ર દશામાં રહે એનું નામ ધર્મ. એ અપવિત્રતામાં રહે એનું નામ સંસાર. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન નિર્ભય, નિરાકુળ, નિગમ–ઉત્કૃષ્ટ છે. વાહ! પ્રભુ નિગમ. અગમ નિગમની વાતો નથી કહેતા? પ્રભુ અંદર ચૈતન્ય જાણનાર પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ પ્રભુ, એ નિગમ છે. સાધારણથી ગમમાં આવે એવો નથી. વિકલ્પથી ને રાગથી ને દયા-દાનના ભાવથી—એનાથી એ જાણવામાં આવે એવો નથી. એવી એ ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુ છે. (શ્રોતા : ...વિકલ્પના બળથી તો જાણવામાં આવ્યુંને ?) ધૂળેય જાણવામાં આવ્યું નથી. આહાહા! એ તો બધું નિર્બળ, પામર, રાંક, ભિખારા છે. વિકલ્પ તો નપુંસકતા છે. નપુંસક (એ) બળ પુરુષને આપતા હશે? હિજડા.

નહોતો દાખલો આપ્યો એક ફેરી ઓલો જામનગરનો ? રાજા હતા. ... હતા. પછી પોલીસોને પૈસા તો દેવા પડેને. ત્યારે બહુ ઓછું હતું ને. વીસનો પગાર. પચ્ચીસનો પગાર એટલે ઘણું. અત્યારે તો કોઈ વીસ ગણા કરે (તો) પાંચસો રૂપિયા. શું થાય વીસ ગણું? પચ્ચીસનું વીસ ગણું. પાંચસોનો પગાર અત્યારનો (અને) તે દિ' નો પચ્ચીસનો સરખો હતો. સમજાણું કાંઈ? બધા પોલીસને પચ્ચીસ-પચ્ચીસ, વીસ પગાર આપે. ત્યાં હીજડા બહુ હતા. તે દિ'. રામજીભાઈની શેરીમાં હતા. પાળીયાદની શેરીમાં. .... કબીરે કહ્યુંને, કબીરકા ઘર ગૌકટો કે પાસ, કરેગા સો ભરેગા ભૈયા તું ક્યોં હુઆ ઉદાસ?' જોડે કસાઈનું ઘર એમાં તને શું છે? સમજાય છે કાંઈ? એ પાવૈયા ઘણા હતા તે દિ' હોં. હવે ઓછા થઈ ગયા. હવે દેખાતા નથી. દુકાન પર અમે હતા તો પાવૈયા માળા બહુ આવતા. પૈસા લેવા આવતા. બહુ નાગા હોય. તોછડી ભાષા. મુસલમાન હીજડા હતા. ભારે નાગા. આઠ-આઠ આના લાવ, રૂપિયા લાવ. લુગડું ઉચું કરીને શરમાવે..... આ તો ૬૦ વર્ષ પહેલાની વાત છે. હવે તો બહુ ઓછા થઈ ગયા. હીજડા ત્યાં બહુ હતા.

એક ફેરી કહ્યું વિભાસરાવને કે સાહેબ! આ બધા પૈસા આટલા બધા ભરો છો તો અમને રાખોને. અમે દસ રૂપિયે મહિને રહેશું. અમે થોડા પગારે રહેશું. જુઓ, અમારા શરીર કેવા છે. કારણકે વીર્ય ભરાય નહીં એટલે શરીર સારું લાગે નપુંસકના, હીજડા. ભાઈ, તમે ન કામ કરી શકો હવે અમારા લશ્કર જેવું. પણ એકવાર જુઓ તો ખરા. ઠીક, ભાઈ લાખો, કરો નોકરી. પાંચસો–હજાર આપ્યા હીજડાને. મોટું શરીર, મોટા...... એમાં પહેલા રિવાજ હતો કે રાજા આવે ને એને લડાઈ કરવી હોય ત્યારે ગાયો જે હોયને, ગાયો જાતી હોય, ગાયોનું ધણ. ધણ સમજાય છે? સમૂહ. એ વનમાંથી ગામમાં આવતું હોય તો (બીજા) રાજાને લડાઈ કરવી હોય તો એ ગાયોને પાછી વાળે. આ રાજાને ખબર પડે કે કોઈની ચઢાઈ આવી.

એ ધણને પાછું વાળે ગામમાં જતાં. તો રાજાને ખબર પડે. એણે વાળ્યું આમ. ભારે કરી. ઓલા હીજડાને રાખ્યા હતા પોલીસો. કહે, જાવ, ગાયને લઈ આવો. બરાબર તૈયાર થયા. પચીસ-પચાસ સો... ઘોડા મોટા. ઓલા બધા ભાગ્યા. ...... ત્યાં એક નદી આવીને નદી. નદીમાં કેડો હોયને કેડો—ઉતરવાનો રસ્તો. એક કોર ઊંડો હશે જરી આ ઊતરવાનો આમ. પાવૈયાની ભાષા બોલ્યા કાંઈક. બોલ્યા ને ઓલા સમજી ગયા કે આ તો હીજડા છે. પાછા ફર્યા. ભાગ્યા હિજડા, ગયા રાજા પાસે. વિભા તારા..... કહ્યું નહોતું તમને પહેલું ? પાવૈયાનું કામ નહીં આ.

એમ આહીં કહે છે કે હીજડાનું કામ નહીં આત્માના સ્વરૂપના ભાનમાં. સમજાણું કાંઈ? રાગ ને પુણ્યમાં જે રોળાઈ ગયા છે, રઝળાઈ ગયા છે, એને તો ભગવાન નપુંસક કહે છે. રાગની ઉત્પત્તિ કરે તે વીર્યને નપુંસક કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ, રાગ અને વિકલ્પ વિનાનો, એના સ્વરૂપની રચના કરે તેને પુરૂષને વીર્યવાન કહે છે. આહાહા ! અમરચંદભાઈ ! બે-પાંચ-દસ લાખ પેદા કરે માટે વીર્યવાળો છે. નપુંસક છો, સાંભળને ! એ પોપટભાઈ! સાચી વાત છે આ. હીજડા જેવાઓ શેઠીયા થઈને ફરે. સિદ્ધાંતમાં લેખ છે. રાગને કરવું એ નપુંસક કીધું છે અને એમાં રાગ મારો એમ માને એ તો વળી નપુંસકમાં નપુંસક છે. શેઠ ! આહીં તો જે હોય એ આવે. સિદ્ધાંતમાં એક લેખ છે. બે-ત્રણ ઠેકાણે છે. 'સમયસાર'માં છે અને ત્યાં પણ છે 'પ્રવચનસાર' ૯૪ ગાથા. આહાહા !

ભગવાન ! તારું સ્વરૂપ તો અંદર આનંદકંદ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ, એને જ્યાં સુધી મતિમાં ન સ્થાપ અને મતિને તેમાં ન લઈ જા ત્યાં સુધી સંસારી, દુઃખી, નપુંસક છો. એય, ચેતનજી ! મતિ જે આમ વળેલી છે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, વિકલ્પમાં, તે મતિને આમ વાળવી. એ એમ વળે એનું વીર્ય કામ કરે સ્વરૂપની રચનાનું. એને વીર્યવાન અને એને પુરૂષ કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? આવી વાતો છે ભાઈ ! કહે છે... પછી તો ઓલા હીજડા કહે, ભઈ, અમારા કામ નહીં, બાપા ! આહીં પણ પરમાત્મા કહે છે કે જેને રાગનો રસ છે એવા નપુંસકોને આત્માનું કામનું કામ છે નહીં. જીરવી નહીં શકે એ વાત. આહાહા! કંઈક-કંઈક રાગથી લાભ થાય કે કંઈક પુણ્યથી લાભ થાય એમ કહો તો અમને કાંઈ ઠીક પડે. રાજમલજી ! એને ઠીક પડે છે ત્યાં. અનાદિનો ત્યાં અભ્યાસ છેને. એવી વાતો અમને જો તમે કરો, હાં, એ ઠીક પડે છે. આહાહા !

આહીં કહે છે, આનંદમય પ્રભુ સર્વોત્કૃષ્ટ અને જેનું રૂપ વેદ છે. વેદ એટલે જ્ઞાન. ભગવાન આત્મા જ્ઞાનચક્ષુ છે. ચૈતન્યબિંબ આત્મા એ જ્ઞાનના સ્વભાવથી ભરેલો પદાર્થ છે. જેમ ખડી સફેદાઈથી ભરેલી છે. મીઠું લવણ. લવણ ખારના સ્વભાવથી ભરેલું છે, અફીણ

કડવાશના સ્વભાવથી ભરેલું છે, એમ આ ભગવાન આત્મા તો જ્ઞાનસ્વભાવથી ભરેલો છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! જ્ઞાન. વેદ એટલે જ્ઞાન. જ્ઞાન જેનું રૂપ છે. એ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ એ એનું રૂપ નથી. એ તો હુતાનીનું કુરૂપ છે. હુતાની, નથી? હુતાની શું કહેવાય? હોળી. હોળીમાં નથી કોલસા-બોલસા ચોપડતા આમ ? પહેલાં તો ગધેડાના લીંડા ને નાખીને ચોપડતા. ઓલો સુઈ ગયો હોય ને એને ચોપડતા. પહેલા બહુ કરતા આવું. સાઈઠ વર્ષ પહેલાં. હવે તો બધું... ઓલો સૂતો હોયને શેઠીયાનો છોકરો, જઈને કોલસા અને ગધેડાના લીંડા કરીને ચોપડી આવે. ત્યાં ઓલો ઊઠી ગયો. એય, શું કરે છે? કાંઈ નહીં, હોળી છે.

એમ અનાદિની રાગ અને દ્વેષની રૂચિની હોળી સળગે છે તને. શેઠી! આ પ્રભુ અંદર બિરાજે છે સચ્ચિદાનંદ આનંદનો નાથ, એ જ્ઞાન અને ભેદરહિત છે. છેને निरभेद? નિર્ભેદ અભેદ અખંડાનંદ પ્રભુ છે. આહાહા! સાંભળ્યું નહીં, જોયું નહીં, જાણ્યું નહીં. સમજાણું કાંઈ? એય નિરંજન! આ બધું ભણી આવ્યો અમેરીકા. શું કહેવાય? અમરેલી નહીં, અમેરિકા. પાંચ વર્ષ ગયો હતોને ભણવા અમેરિકા, રૂપિયા લઈને આવ્યો. નપુંસકતા લઈને આવ્યો એમ કહે છે આહીં. એય! (શ્રોતા : ભલેને નપુંસકતા હોય, રૂપિયા તો લાવ્યો.) રૂપિયા લાવ્યો નથી, એ તો એના કારણે આવ્યા છે. આહાહા! કહો, સમજાણું કાંઈ?

અનાદિનું વ્યસન જ છેને એ. વ્યસનમાં તો કષ્ટ છે. એ અનાદિથી કષ્ટમાં જ પડ્યો છે. આહાહા! ચાહે તો એ પુણ્યના ભાવ હો—દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, એ પણ રાગ ને કષ્ટ ને દુઃખદાયી ને ઝેર છે. આહાહા! આકરી વાત છે ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? આ હિંસા, જૂઠ્ઠુ, ચોરી, વિષય ભોગવાસના, કમાવવું, રળવું અને આ ભણવું મોટા મોટા પૂંછડા લગાડવા LLB અને M.A.ના. સમજાણું કાંઈ? એય! પૂંછડું લાવ્યો છે કે નહીં ત્યાંથી? (શ્રોતા : M.S.) M.S. સમજાણું કાંઈ? એ બધા, કહે છે કે પૂંછડા દુઃખદાયી છે. આ સંસારના ભણતર દુઃખદાયી છે. આ વકીલાતના ભણતર દુઃખદાયી છે. રામજીભાઈ તો કેટલા ૩૦ વર્ષ પહેલા ૨૦૦ રૂપિયા લેતા કોર્ટમાં. એય! તમે એટલા અત્યારે રળી ન શકો. ૧૦ ગણું કરે તોય, વીસ ગણું કરે તોય એટલા.. ૨૦૦ના વીસ ગણા તો ૨૦૦૦ થાય. ૨૦૦૦ શું ઘણું થાય. આહાહા! ધૂળેય નથી, કહે છે. આહાહા! કૂચે મરવાના રસ્તા છે બધા. ભાઈ! તેં તને મારી નાખ્યો છે, ભાઈ! તારી જીવતી જ્યોત નિર્ભેદ આનંદમૂર્તિ, એને તે માન્યો નહીં અને આ રાગ એ મારો માન્યો, તારા જીવનની જ્યોતને બુઝાવી દીધી તેં. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! જીવતો જીવ આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ નિર્ભેદ—ભેદરહિત છે. આહાહા!

અભેદ છે. એને ભેદમાં પોતાનો માન્યો એવા અભેદનું જીવન એનું એને નિષેધ—નાસ્તિ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આ તો અધ્યાત્મની વાત સૂક્ષ્મ છે ભાઈ! ધર્મનું રૂપ જ કંઈ ઝીણું

છે. સાધારણ આ દયા પાળ્યા ને વ્રત પાળ્યા ને ભક્તિ કરીને બ્રહ્મચર્ય એ ધર્મ. ધૂળમાંય ધર્મ નથી. એ તો બધો વિકલ્પ, રાગ છે. એ મણિભાઈ ! સંભળાય છે કે નહીં ? આહાહા ! उसके ज्ञानरुप प्रकाशमें त्रैलोक्यका समावेश होता है. जाकै परगासमैं जगत माइयतु है. શું કહે છે ? કહે છે શું ? કે ભગવાન જ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભુ, એમાં રાગથી માંડીને લોકાલોક બધું જણાઈ જાય એવો એનો સ્વભાવ છે. એ ચૈતન્ય પ્રભુ જાણનાર-દેખનાર સ્વ-પરપ્રકાશકની મૂર્તિ છે. પર એનું છે એમ નહીં, પણ પર અને સ્વનો પ્રકાશક છે. આહાહા !

जाकै परगासमें जगत माइयतु है.. લોકાલોક ચૈતન્યના પ્રકાશના તેજના સામર્થ્યમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જણાય એવો છે. ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકની ચીજ માંહ્યલો એક રાગ પણ એનો છે, એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! ભારે વાત ભાઈ ! પાટનીજી ! આ તો સત્ય જ આવું છે. આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. આવો ભગવાન જાણનાર જ્યોત એક સમયની દશામાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોક જાણનાર, એવું તારું સ્વરૂપ છે. ત્રણ કાળ અને ત્રણ લોકમાં રાગથી માંડીને પરચીજ તારી ત્રણ કાળમાં નથી. વ્યવહાર રત્નત્રયમાં શ્રદ્ધા જ્ઞાનનો વિકલ્પ પણ તારો નથી. હા, એનો પ્રકાશક છો. આહાહા !

શેઠી! હવે આમાં મહેન્દ્રભાઈને શું કરવું ? એ જગતની ચીજો છે બધી. બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, દુકાન, મકાન એ એની ચીજ નથી, જગતની ચીજ છે. એને આત્મા પ્રકાશે એવો એનો સ્વભાવ છે. છે, એમ જાણે. છે, એમ પોતાને જાણે. બાકી એ સિવાય પર ચીજ મારી છે એ માન્યતા તેના સ્વરૂપથી વિરુદ્ધ છે. ભ્રમની માન્યતા, ભ્રમણાની માન્યતા છે. ભગવાનને એણે ભાંગી નાખ્યો. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! કહે છે, जाकै परगासमें जगत माइयतु है.. 'બનારસીદાસ' છે. જુઓને કેટલું... ગૃહસ્થાશ્રમમાં હતા. પહેલાં શૃંગારી હતા, ભોગના વિલાસી પાકા. ગુલાંટ ખાઈ ગયા. આહાહા! વ્યભિચારી હતા. બનારસીદાસ. મોટા કવિ. ગાયનો બનાવેલા મોટા. ભાન જ્યાં થયું, આહાહા ! એ લખેલા પુસ્તકો ગોમતીમાં (નાખી) દીધા. અરેરે ! આ વસ્તુથી લોકો ઉંધે રસ્તે ચઢશે. એને પાણીમાં નાખી દીધા. આ પછી બનાવ્યું. સમજાણું કાંઈ ? સમ્યક્દર્શન થયું, આત્માનો અનુભવ થયો, આત્મા છે એવું જાણવામાં આવ્યું એટલે આ નાટક બનાવ્યું. આચાર્યોના કળશની ટીકા હતી એમાંથી આ બનાવ્યું. આહાહા!

रूप रस गंध फास पुद्गलकौ विलास.. આ રૂપ ને રસ ને ગંધ અને સ્પર્શ આ સાધારણ, એ તો બધો પુદ્‌ગલનો વિલાસ છે. એ જડની રમતું છે. એ આત્માની નહીં, આત્મામાં નહીં. આહાહા! तासौं उदवास जाकौ जस गाइयतु है.. એનાથી ઉદવાસ (એટલે કે) રહિત છે. એ શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ, વાણી એનાથી તો રહિત પ્રભુ છે આત્મા. એનાથી સહિત માનવો એ જ ભ્રમ છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા ! जाकौ जस गाइयतु है..

એનો જશ જ્ઞાની ગાય છે. આહા! એના જશની શું વાત કરવી! વચનાતીત, વર્ણાતીત, રૂપાતીત, મનાતીત, વચનાતીત મહાપ્રભુ ચૈતન્ય પ્રભુ છે. એનો જશ ગાય છે. છે ને? इनसे उसकी महिमा निराली कही गई है. એની મહિમા તો નિરાળી છે. આહાહા! હવે એના મૂળ તત્ત્વને જાણ્યું નહીં. મૂળ તત્ત્વને દ્રષ્ટિમાં લીધું નહીં અને બાકી બધા પુણ્ય અને પાપને, એના ફળને મારા માનીને મરી ગયો. દુઃખીના દાળિયા ચોર્યાસીના અવતારમાં રખડીને. સમજાણું કાંઈ?

विग्रहसौं विरत.. એ શરીરથી રહિત થઈ... ભગવાન! આ તો શરીર માટીનું છે. એનાથી તો ચૈતન્ય અરૂપી ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ? લોટામાં કળશામાં જેમ પાણી જુદું હોય એમ લોટો જુદો ને પાણી જુદું. એમ આ કળશો છે, જુઓને આવો. કાશીઘાટનો કળશો છે આ. એમ આ ભગવાન ચૈતન્યરસ એ ભિન્ન તત્ત્વ છે. નટુભાઈ! આહાહા! विग्रहसौं विरत.. આહાહા! આઠ-આઠ વર્ષના રાજકુમાર જ્યારે આત્મજ્ઞાન પામે છે અને પછી જ્યારે એને સાધવાનો વૈરાગ્ય આવે છે. આહાહા! માતા! અમારે આનંદની ચીજ સાધવા અમે હવે વનમાં જઈએ છીએ. અમે અનંત કાળથી દુઃખને તો બહુ સાધ્યું. અમારો ભગવાન આનંદનો નાથ એમાં એકાગ્ર થવા માતા! વનવાસમાં જાશું. આહાહા! માતા! રજા દે હોં. એ મરી ગયા પછી મડદાને ઉપાડીને સ્મશાનમાં લઈ જાય, એને ઠેકાણે જીવતા સ્મશાનમાં જાશું, અમારો આત્મા શોધવા, ગોતવા અને રમવા. સમજાણું કાંઈ?

...... શિવલાલભાઈના ઘરેથી. ત્યાં ગયા હતાને. ..... હરીબેન કહે, મહારાજ! એ સાંભળ્યું છે એ નિષ્ફળ નહીં જવા દઉં. ઘણાં વર્ષથી (સાંભળે છેને.) એના ઘરમાં એને લઈને આ બધાને થયું છેને, શિવલાલભાઈ ને બધા. ક્યાં ગયા ગાંધી? એ બધા એને લઈને. હેમકુંવરબેનને એને લઈને. પણ એવું બોલ્યા હોં. ...... મહારાજ! એ સાંભળ્યું નિષ્ફળ નહીં જાય. બેન! તમે તો બહુ સાંભળ્યું હતું. આપણા મૂળજીભાઈ નિરંજન. મુળજી માસ્તર. મોટા ગૃહસ્થ. ઘણાં પૈસા. મરવા ટાણે આવ્યો આ હાર્ટએટેક. ઉતાવળા ઘણા. હાર્ટએટેક આવ્યો પછી લોકો કહે, બોલાવો ડોક્ટરને. આ કહે, બોલાવો લાલુભાઈને. મૂળજીભાઈ રાજકોટ લાખાણી.... છોતેરની સાલ. છોતેર છોતેર સમજે? કેટલા થયા? એકાવન વર્ષ પહેલા. સોળ-અઢાર લાખ બે ભાઈઓએ ભેગા કરેલા. ......બે ભાઈઓ છે. .... મરતાં એવું બોલ્યા.

લાલુભાઈ કહે, મૂળજીભાઈ! શરીરનો ધર્મ, એ રોગ આદિ શરીરનો ધર્મ છે. એ આત્મા એને જાણે. આત્મા એમાં છે નહીં. મારા છે એમ નહીં. એય શેઠ! ત્યારે એમણે જવાબ આપ્યો, આત્મા રોગને જાણે કે પોતે પોતાને જાણે? શું કહો છો તમે? ઉભા રહો. મરતાં હોં મરવાની તૈયારીએ. જોરદાર... લાલુભાઈએ કહ્યું... ઓલો તો દાંત કાઢવા મંડ્યો

ડોક્ટર. 'લાલુભાઈને બોલાવો.' લાલચંદભાઈ. લાલચંદભાઈએ કહ્યું, ભાઈ! એ જડનો સ્વભાવ જીવમાં જણાય છે. રોગ છે એ જીવ જાણે છે. 'એ રોગને જાણે? રોગ તો પરવસ્તુ છે. કે પોતાને જાણે?' ગૃહસ્થ હતા. હવે પૈસાવાળા ઘણા થઈ ગયા. પણ એ વખતે તો કોણ હતું ૭૬માં. ૧૬ લાખ..... ૭૬ની સાલ. ૫૧ વર્ષ પહેલા. બહુ આબરૂ હતી એની. આપણે ત્યાં ઉતર્યા હતા. ભાઈ તો પ્રમુખ હતા. ....મરતા આમ બોલ્યા. આહાહા! ભીખાભાઈ! જુવાન છોકરો મરી ગયો હતો હોં, પરણીને. મોટા ઘણા લાખોપતિમાં પરણેલો. પણ મરવા ટાણે કે આ જાય છે. જાય છે તો એમાં સ્થિતિ પૂરી કરીને જાય છે. એ તો જવાને ટાણે જાય છે એને તું જાણને. તારું સ્વરૂપ જ્ઞાનાનંદ છે એને જાણને હવે. આ જાય ને તે જાય. શું છે પણ હવે? શેની માંડી મોકાણ બધી? આહાહા! દીવાળી કરને ઘરે. આહાહા!

તું ચૈતન્યમૂર્તિ, કહે છે કે પુદ્‌ગલના ગુણોથી ભગવાન તો જુદો છે. આહાહા! એને મારા માનવા અને એને જાણવું એય અહીંયા નથી, કહે છે. એ તો પોતાને જાણે છે એમાં ઓલું જણાઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? આવું એનું સ્વરૂપ છે. એને ખરે ટાણે કામ આવેને, સાચું જ્ઞાન હોય તો. તો જ જ્ઞાન કહેવાય. વ્યક્તપણે પણ એ જાતની શ્રદ્ધા ને ખ્યાલ આવવો જોઈએને એને. આહાહા! ભગવાન! હું તો પુદ્‌ગલના ગુણથી નિરાળો છું. આ પુદ્‌ગલની પર્યાય રોગની જડમાં ઉભી થાય એ બધું જડ છે. એ મારામાં છે નહીં. આહાહા! એ આવતી જ નથી. માને છે માળો મફતનો. જો શરદી થાયને તો બહાર નીકળતા નથી ત્રણ-ત્રણ, ચાર-ચાર દિ'. શાંતિભાઈ ગયા? ત્રણ-ચાર દિ' ન નીકળે. શરદી થાયને જરીક, ઘરમાં સલવાઈને રહે. પછી દેખાય ત્યારે ખબર પડે. કેટલા દિ' થી આવ્યા નથી? કોને? ક્યાં હતા? શરીરના રજકણે રજકણની દશા ભગવાન આત્માથી જુદી છે. એની .. ને ધીર આત્મામાં છે ક્યાં? આહાહા! આત્મા તો પુદ્‌ગલના ગુણ અને પર્યાયથી જુદો છે. એ તો ચાલે છે. હીરાભાઈ! આહાહા! અરે! ટાણે તારું કામ ન આવે તો તે કર્યું શું?

કહે છે, विग्रहसौं विरत परिग्रहसौं न्यारौ सदा.. શરીરથી જુદો અને પરિગ્રહથી જુદો. આહાહા! ઉસકા લક્ષણ શરીરસે ભિન્ન, પરિગ્રહસે રહિત. આ ધૂળધાણી લાખો અને કરોડો અને અબજો પૈસા એ તો અજીવતત્ત્વ માટી—ધૂળતત્ત્વ છે. એનાથી ભગવાન અરૂપી ચૈતન્યઘન જુદો છે. એ જુદાને—જુદી ચીજને પોતાની માનવી એ મોટી ભ્રમણા ને દુઃખના પંથે દોરી જવો છે જીવને. આહાહા! કાંઈ આપતા નથી, એ તો વ્યવહારની વાતો છે. વાતો. એ તો આવે છે ને. એ તો એ વખતે મુનિને ભાવ આવેને ત્યારે... અરે! મન ક્યાં છો તમે? સદાય જાગૃત રહો એમ કહે. પણ તેં નથી જાગૃતિ રાખી? ના, ના, એ તો આહીં વિકલ્પ આવે, પોતાને એ જાતનો રાગ છેને. છતાં એ વિકલ્પથી થયું માટે તૈયાર થાય છે? અંદરની ભૂમિકામાં અંદર તેજમાં પડ્યો છે. આહીં જરી આવ્યું તો જોયું ને નીકળી ગયું. જાણનાર-દેખનાર છું. મારા સ્વરૂપમાં

કોઈ નબળાઈ અને રાગાદિ છે નહિ. આહાહા! એનું નામ ધર્મદ્રષ્ટિ અને સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કહેવાય છે. સમજાણું કાંઈ? આમ પૌષધ ને પડિક્કમણા ને ઉપવાસ કર્યા ને થઈ ગયા ધર્મી. બાપુ! ધર્મી થવું એ તો જન્મ-મરણનું ટળવું છે ધર્મીનું તો. આહાહા! જેમાં મોક્ષના કિનારા નજરે પડે, સંસારનો અંત આવે એને ધર્મ કહીએ. ધર્મ તે કાંઈ સાવ મામુલી ચીજ છે? આહાહા! મન-વચન-કાયકે યોગોસે... લ્યો.

परिग्रहसौं न्यारौ सदा.. ભગવાન આત્મા, એ પૈસાના રજકણ એનાથી ત્રિકાળ ન્યારો છે. રજકણ જડ, ભગવાન ચૈતન્ય. રજકણ રૂપી, પ્રભુ અરૂપી. રજકણ મેલનું પૂતળું અને આત્મા નિર્મળ આનંદનો કુમાર. અરે! બે ચીજો જુદી, એની એને ખબર ન મળે. અને આ બધા ભણી ભણીને મોટા પૂંછડા વળગાડે. એ નિરંજન! દસ હજારનો પગાર.. શું પણ દશ હજાર? બચે કેટલા? હજાર-બે હજાર બચે. એટલો ત્યાં ખર્ચ હોય. નહીંતર ઘણો ખર્ચ હોય. ત્યાં તો દશ શું પંદર-પંદર હજારના પગાર હોય અમેરિકામાં. મહિનાના પંદર-પંદર હજાર, વીસ-વીસ હજાર મહિને. ખર્ચમાં બધું ડુબી જાય એટલા ખર્ચા. પણ બચે તોય શું અને રહે તોય શું? એ બધો અજ્ઞાનની જ્વાળા છે. આહાહા! અગ્નિની જ્વાળા અંદરમાં આવે અને અમને બસ એ...ય શીતળતા થાય છે. કોઈ રોકે, એ આ અગ્નિની જ્વાળાથી તો બંધ થા. બાકી કષાયની અગ્નિથી બળી રહ્યો છે. ભાઈ! શીતળનાથ ભગવાન આત્મા છે અંદર. સમજાણું કાંઈ? શીતળનાથ, અનંતનાથ એવો ભગવાન આત્મા મન-વચન અને કાયાકે યોગોંસે નિરાલા હૈ.

जामै जोग निग्रह चिहन पाइयतु है.. જેમાં મન-વચન-કાયનો નિગ્રહ એટલે રહિતપણું એવું ચિહ્ન છે. આહાહા! એક-એક પદ ને એક-એક શ્લોકમાં કેટલું ભર્યું છે જુઓને! આ ભગવાન આત્મા એને કહીએ કે જેમાં જોગરહિતપણું જેનું ચિહ્ન છે. મન-વચન-કાયાનું કંપન, એ એનું સ્વરૂપ નથી. આહાહા! सो है ग्यान परवांन चेतन निधान ताहि.. એવો ભગવાન આત્મા જ્ઞાનપ્રમાણ વસ્તુ છે. જેનું જ્ઞાનપિંડ પ્રભુ ચૈતન્યનું દળ છે એ તો. चेतन निधान ताहि, अविनासी ईस जानि सीस नाइयतु है.. એ અવિનાશી પરમેશ્વર હું છું એમ જાણીને હું ત્યાં ઢળી જાઉં છું. શીશ નમાઈતુ હૈ એ શરીરની વાત નથી ત્યાં. મારી પર્યાય એમાં ભળી જાય છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આનું નામ ધર્મ. ભારે ધર્મ! દેરાસરમાં ટોકરા વગાડે ને ધર્મ કરીને ગાઈએ છીએ, સાંભળો. ક્યાં પણ ધર્મ હતો? ધર્મ કાંઈ આત્મામાં છે કે બાહ્યમાં ત્યાં દેરાસરમાં છે? ઓલો મોટો ટોકરો છેને આપણો. પણ એને એમ થાય કે અમે ધર્મ કરીને ગાઈએ છીએ. એનો ટોકરો.... ધર્મ કોને કહેવો એનું ભાન ન મળે. એ હીરાભાઈ!

ઓલાને ટોકરો મોટો છે ત્યાં. મુંબઈ ને? બુદ્ધનો. મુંબઈ કે કાશી? કાશીમાં.

કાશીમાં મોટી દેરી છેને બુદ્ધની. સારગયા. ત્યાં ગયા હતા ને બધું જોયું હોયનેઅમે. ત્યાં ટોકરો મોટો. ઘંટ-ઘંટ. ટોકરો ન જાણે. ઘંટ મોટો. જબરદસ્ત આવડો મોટો .... આહીં કહે છે કે ઘંટ વગાડ અંદરમાં. હું તો આનંદનો નાથ ચૈતન્યમૂર્તિ છું. એની ઝણઝણાટ કર, એ તારી ચીજ છે. રાગ અને આ ને (એ નહીં.) પાછી ખૂબી શું કરી છે. એ અવિનાશી ઈશ્વર હું છું. પર્યાય બદલે, રાગ બદલે એ હું નહીં. આહાહા! अविनासी इस जानि सीस नाइयतु है.. હું એમાં ઢળી જાઉં છું. આહાહા! મારો સ્વભાવ આવો એમાં મારી દશા વળેલી છે. એને નમન કહેવામાં આવે છે. અનાદિથી રાગને નમન હતું. પુણ્ય-પાપમાં નમન, મારા માન્યા એ નમન. વિકારને પગે લાગતો. સમજાણું કાંઈ? આવો ભગવાન આત્મા અંતરમાં જ્ઞાન અને ભાન કરીને અંતર પર્યાયને વાળવી એનું નામ આત્માનું જ્ઞાન અને આત્મદર્શન ને ધર્મ કહેવાય છે. એ ૧૦૭ થઈ. ૧૦૮. ૪૨ કળશ નીચે.

अन्येभ्यो व्यतिरिक्तमात्मनियतं बिभ्रत्पृथग्वस्तुता-
मादानोज्झनशून्यमेतदमलं ज्ञानं तथावस्थितम् ।
मध्याद्यन्तविभागमुक्तसहजस्फारप्रभाभासुरः
शुद्धज्ञानघनो यथाऽस्य महिमा नित्योदितस्तिष्ठति॥४२॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—''एतत् ज्ञानं तथा अवस्थितं यथा अस्य महिमा नित्योदितः तिष्ठति'' (एतत् ज्ञानम्) શુદ્ધ જ્ઞાન (तथा अवस्थितम्) તે પ્રકારે પ્રગટ થયું કે (यथा अस्य महिमा) જે પ્રકારે શુદ્ધ જ્ઞાનનો પ્રકાશ (नित्योदितः तिष्ठति) આગામી અનંત કાળ પર્યન્ત અવિનશ્વર જેવો છે તેવો જ રહેશે. કેવું છે જ્ઞાન? ''अमलं'' જ્ઞાનાવરણકર્મમળથી રહિત છે. વળી કેવું છે જ્ઞાન? ''आदानोज्झन-शून्यम्'' (आदान) પરદ્રવ્યનું ગ્રહણ, (उज्झन) સ્વસ્વરૂપનો ત્યાગ, તેમનાથી (शून्यम्) રહિત છે. વળી કેવું છે જ્ઞાન? ''पृथक् वस्तुताम् बिभ्रत्'' સકળ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન સત્તારૂપ છે. વળી કેવું છે? ''अन्येभ्यः व्यतिरिक्तम्'' કર્મના ઉદયથી છે જેટલા ભાવ, તેમનાથી ભિન્ન છે. વળી કેવું છે? ''आत्मनियतं'' પોતાના સ્વરૂપથી અમિટ (-અટળ) છે. કેવો છે જ્ઞાનનો મહિમા? ''मध्याद्यन्तविभागमुक्त-सहजस्फारप्रभाभासुरः'' (मध्य) વર્તમાન, (आदि) પહેલો, (अन्त) આગામી—એવા (विभाग) વિભાગથી અર્થાત્ ભેદથી (मुक्त) રહિત (सहज) સ્વભાવરૂપ (स्फारप्रभा) અનંત જ્ઞાનશક્તિથી (भासुरः) સાક્ષાત્ પ્રકાશમાન છે. વળી કેવો છે? ''शुद्धज्ञानघनः'' ચેતનાનો સમૂહ છે. ૪૨.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! ભગવાન આત્માના સ્વભાવની શું મહિમા! અનંત જેની મહિમા, પણ વસ્તુની ખબર ન મળે. એક રાગ પુણ્યનો કરે ત્યાં આહાહા... અમે જાણે શું કર્યું. ભૂંકે.

લાખ-બે લાખ આપ્યા હોય કાંઈ દાનમાં, નામ નાખજો અમારૂ. એ વખતે છાપું વંચાવે બીજાને. એ ખૂણે લખ્યું જુઓ, ૧ લાખ ને ૧૧ હજારને ૧૧૧ આપ્યા એ. ઢળી ગયાં બધા તારા, સાંભળને! પૈસા ક્યાં તારા હતા? પૈસા મેં આપ્યા ને મારા હતા એ માન્યતા જ ભ્રમ ને મિથ્યાત્વનું પાપ છે. આહાહા! એ મુળચંદભાઈ! આપવાનો વિકલ્પ એ તો રાગની મંદતા, પોતાના પુરૂષાર્થની (કચાશ). છતાં એ મંદતા પણ આત્માની વસ્તુ નથી. શાંતિભાઈ! આહાહા! शुद्ध आत्मद्रव्य अर्थात् परमात्माका स्वरूप, લ્યો. એ તો પરમાત્મ સ્વરૂપ છે. એ વિકલ્પ-ફિકલ્પ એનામાં ક્યાં? એની ચીજ ક્યાં?

શુદ્ધ આત્મદ્રવ્ય અર્થાત્ પરમાત્માનું સ્વરૂપ (સવૈયા એકત્રીસા)

जैसौ निरभेदरूप निहचै अतीत हुतौ,
तेसौ निरभेद अब भेद कौन कहैगौ।
दीसै कर्म रहित सहित सुख समाधान,
पायौ निजस्थान फिर बाहरि न बहैगौ।।
कबहुं कदाचि अपनौ सुभाव त्यागि करि,
राग रस राचिकैं न पर वस्तु गहैगौ।
अमलान ग्यान विद्यमान परगट भयौ,
याही भांति आगम अनंत काल रहैगौ।।१०८।।

શબ્દાર્થ :—નિરભેદ=ભેદરહિત. અતીત=પહેલાં. રાચિકૈં=લીન થઈને, અમલાન=મળ રહિત. આગમ=આગામી.

અર્થ :—પૂર્વે અર્થાત્ સંસારી દશામાં નિશ્ચયનયથી આત્મા જેવો અભેદરૂપ હતો, તેવો પ્રગટ થઈ ગયો. તે પરમાત્માને હવે ભેદરૂપ કોણ કહેશે ? અર્થાત્ કોઈ નહિ. જે કર્મ રહિત અને સુખશાંતિ સહિત દેખાય છે તથા જેણે નિજસ્થાન અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી છે તે બહાર અર્થાત્ જન્મ-મરણરૂપ સંસારમાં નહિ આવે. તે કદી પણ પોતાનો નિજસ્વભાવ છોડીને, રાગ-દ્વેષમાં લાગીને પરપદાર્થ અર્થાત્ શરીર આદિનું ગ્રહણ નહિ કરે, કારણ કે વર્તમાનકાળમાં જે નિર્મળ પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટ થયું છે, તે તો આગામી અનંતકાળ સુધી એવું જ રહેશે. ૧૦૮.

अर्थ :—पूर्वमें अर्थात् संसारी दशामें निश्चयनयसे आत्मा जैसा अभेदरूप था, वैसा प्रगट हो गया, उस परमात्माको अब भेदरूप कौन कहेगा ? अर्थात् कोई नहीं। जो कर्मरहित और सुख-शान्ति सहित दिखता है, तथा जिसने निजस्थान अर्थात् मोक्षकी प्राप्ति की है, वह बाहर अर्थात् जन्म-मरणरूप संसारमें न आवेगा। वह कभी भी अपना निज-स्वभाव छोड़कर राग-द्वेषमें

लगकर परपदार्थ अर्थात् शरीर आदिको ग्रहण नहीं करेगा, क्योंकि वर्तमानकालमें जो निर्मल पूर्णज्ञान हुआ है, वह तो आगामी अनंतकाल तक ऐसा ही रहेगा॥१०८॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जैसौ निरभेदरूप निहचै अतीत हुतौ, तैसौ निरभेद अब भेद कौन कहैगौ. पूर्वमें अर्थात् संसारी दशामें निश्चयनयसे आत्मा जैसा अभेदरूप था, वैसा प्रगट हो गया. અનાદિ ભગવાન નિર્મળ આનંદ પ્રભુ, સચ્ચિદાનંદ અભેદ એકરૂપ છે. એનું ભાન થઈને પર્યાયમાં અભેદતા પ્રગટ (થઈ.) જેવો અભેદ હતો, એવી દશા અભેદ પ્રગટ થઈ. નિશ્ચયથી તો સંસારદશામાં એવો અભેદ જ હતો. ત્રણેય કાળે હું દ્રવ્યસ્વરૂપ એકરૂપ અભેદરૂપ—ભેદરહિત સ્વરૂપ એનું હતું. એની અભેદની દ્રષ્ટિ કરી, અભેદમાં સ્થિરતા કરીને અભેદપણું પર્યાયમાં પ્રગટ્યું, હવે ભેદ રહ્યો નહીં જરીયે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! तैसौ निरभेद अब भेद कौन कहैगौ. પૂર્ણ પર્યાય પ્રગટ થઈ, એમ કહેવું છે આહીં તો. ભગવાન આત્મા એકરૂપ અભેદ એનો આશ્રય લઈને પર્યાયમાં એકરૂપ અભેદ દશા થઈ. કોણ કહે હવે ભેદ છે? વસ્તુમાં નથી એમ પર્યાયમાં પણ ભેદ રહ્યો નથી. આહાહા! (શ્રોતા : એમાં હેય ઉપાદેય કોણ?) એ ઉપાદેય આત્મા ત્રિકાળી. હેય રાગાદિ કરવો નથી, થઈ જાય છે. વાત એમ કરી છે ત્યાં. કોને કરવા હેય? એ તો છૂટી જાય છે માટે હેય કહ્યું અને ગ્રહણ થાય માટે ઉપાદેય કહ્યું. પછીમાં આવશે. ગ્રહણ કરવાનું હતું એ કર્યું અને છોડવાનું હતું છૂટી ગયું. એ તરત જ આવશે. આ તો શ્લોક જ એનો છે. સમજાણું કાંઈ?

दीसै कर्म रहित सहित सुख समाधान.. ભગવાન આત્મા તો અભેદ ચૈતન્યમૂર્તિ રાગ અને શરીરથી રહિત છે એવું જ્યાં ભાન થયું, એની દશામાં પણ એકતા અને અભેદતા પ્રગટી, હવે કર્મરહિત થઈ ગયું. રાગ અને શરીર રહિત જ દશા જેની છે. सहित सुख समाधान. સહિત શું થયું? जो कर्मरहित और सुख-शांतिसे दिखता है. આહાહા! અજ્ઞાનમાં રાગ ને દ્વેષ ઉઠતા હતા, એ હું પુણ્ય-પાપ છું. એ ભાનમાં આવ્યો ત્યારે સુખ અને સમાધાન દેખાય છે. આહાહા! શાંતિ સમાધાન. આનંદ અને અકષાયની શાંતિ, એમ. આરે, એ સમજવું કઠણ. આવો આત્મા તમે કહો, પણ ગયો ક્યાં? ભગવાનદાસ કહેતા, આવો આત્મા ધોયેલા મૂળા જેવો ગયો ક્યાં? વકીલ હતા. કાંઈ ભાન ન મળે. બધા વકીલ-ફકીલને પૂંછડા મોટા. એય નટુભાઈ! ૯૯ની સાલ. વ્યાખ્યાનમાં આવતા. આવો આત્મા મહારાજ બતાડે છે, પણ ગયો ક્યાં ધોયેલ મૂળા જેવો? આ વકીલ. પણ છે ક્યાં? તેં જોયો નથી, ક્યાં જાય? રાગમાં ગયો છે એને તેં માન્યો છે કે આ હું.

એ રામજીભાઈના ભાઈબંધ હતા. વકીલ હતાને. પૈસા થયા હશે પુણ્યને લઈને.

પોપટભાઈ ! પ્રશ્ન આવો હતો લ્યો. વખાણ કર્યાંને આત્માના. એ ધોયેલ મૂળા જેવો ગયો ક્યાં? આહાહા ! એ છો તે છો અને છે ત્યાં છે. પણ તારી નજર ત્યાં ગઈ નથી. આહાહા! અરે નજરમાં નિધાન લીધાં નથી તેં. તેથી તને ગયો ક્યાં એમ લાગે છે. મહા શાશ્વત વસ્તુ છે. સુખ સમાધાન. આહાહા ! पायौ निजरस्थान फिर बाहरि न बहैगौ.. આહાહા ! નિજ સ્થાન મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે. પોતાનું સ્થાન નિર્મળ એવી દશા પ્રાપ્ત કરી હવે બહાર ક્યાં જશે ? હવે એને અવતાર ક્યાં? જેની દશા આવા આત્માના સ્વભાવનો અનુભવ થઈ, સ્થિરતા થઈને જેણે આ અધિક દશા પ્રગટ કરી પોતાના સ્થાનમાં આવી ગયો, એને બાહ્ય સ્થાનમાં જવું રહેતું નથી.

पायौ निजरस्थान फिर बाहरि न बहैगौ. कबहूं कदाचि अपनौ सुभाव त्यागि करि.. આહાહા ! નિર્મળ પ્રભુ આત્મા એની દશામાં નિર્મળ સ્વરૂપની એકાગ્રતા કરતાં નિર્મળ દશા થઈ. कबहु कदाचि अपनौ सुभाव त्यागि करि, राग रस राचिकै न पर वस्तु गहैगौ. वह कभी भी अपना निजस्वभाव छोड़कर रागद्वेषमें लगकर परपदार्थ अर्थात् शरीर आदिको ग्रहण नहीं करेगा. હવે એને, રાગ મારો છે એમ થશે નહિ. શરીર અને એ તો એની રહિત દશા. જેવી હતી એવી પ્રગટ થઈ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ભારે વાત ભાઈ ! જૂઠાને જૂઠા ઠરાવ્યું.

अमलान ग्यान विद्यमान परगट भयौ, દેખો. અમલાન જ્ઞાન. આહાહા ! वर्तमानकालमें जो निर्मलज्ञान प्रगट हुआ है. એ ચંદ્ર જેમ બીજ ઊગી ને પૂર્ણ થાય, પૂનમપણે થાય, એમ ભગવાન આત્મા અખંડ આનંદ પૂર્ણ અભેદ છું એવો અનુભવ દ્રષ્ટિ થઈને પૂર્ણ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કર્યું. સમજાણું કાંઈ ? માળે, ભારે જુદું ભાઈ આ તો. આવો ધર્મ કેવો આ તે ? ઓલામાં તો એમ કહેવાય, એ પૈસા દેવા, દુખિયાના દુઃખ ટાળવા, વિધવાના.... મકાન-બકાન દેવા, કપડા દેવા, ... સેવા કરવી. ... શેનો ઉજવવો ? ... ધૂળ તો એની એ રહી છે. .....નેતાઓ બધા પોતાના પૈસા ખુરશી રાખવાની ક્રિયા છે. પ્રજાનું શું થાય એની દરકાર... ઘણું લખ્યું બહુ લખ્યું જૈન ગેઝેટમાં. આહીં કહે છે, अमलान ग्यान विद्यमान परगट भयौ. હતો તે થયો. પૂર્ણાનંદનો નાથ જ્યાં એ અનુભવ કરીને પ્રગટ કર્યો. याही भांति आगम अनंत काल रहैगौ. જે પ્રગટ છે એ અનંત કાળ રહેશે. મુક્તદશા થઈ, એ એમ ને એમ રહેશે.. એને ફરીને સંસારમાં અવતાર હોઈ શકે નહીં. એવો આત્મા એને જાણીને અનુભવવો જોઈએ, એનું નામ ધર્મ કહેવામાં આવે છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરૂદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૪૩, ભાદરવા સુદ ૨, સોમવાર, તા. ૨૩-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિદ્વાર પદ ૧૦૮ થી ૧૧૦ ઉપર પ્રવચન

૧૦૮મું પદ છે. शुद्ध आत्मद्रव्य अर्थात् परमात्माका स्वरूप. ૨૯૫ પાનું. પહેલેથી લીધું છે.

શુદ્ધ આત્મદ્રવ્ય અર્થાત્ પરમાત્માનું સ્વરૂપ (સવૈયા એકત્રીસા)

जैसौ निरभेदरूप निहचै अतीत हुतौ,
　　तेसौ निरभेद अब भेद कौन कहैगौ।
दीसै कर्म रहित सहित सुख समाधान,
　　पायौ निजस्थान फिर बाहरि न बहैगौ।।
कबहुं कदाचि अपनौ सुभाव त्यागि करि,
　　राग रस राचिकैं न पर वस्तु गहैगौ।
अमलान ग्यान विद्यमान परगट भयौ,
　　याही भांति आगम अनंत काल रहैगौ।।१०८।।

શબ્દાર્થ :—નિરભેદ=ભેદરહિત. અતીત=પહેલાં. રાચિકૈં=લીન થઈને, અમલાન=મળ રહિત. આગમ=આગામી.

અર્થ :—પૂર્વે અર્થાત્ સંસારી દશામાં નિશ્ચયનયથી આત્મા જેવો અભેદરૂપ હતો, તેવો પ્રગટ થઈ ગયો. તે પરમાત્માને હવે ભેદરૂપ કોણ કહેશે ? અર્થાત્ કોઈ નહિ. જે કર્મ રહિત અને સુખશાંતિ સહિત દેખાય છે તથા જેણે નિજસ્થાન અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી છે તે બહાર અર્થાત્ જન્મ-મરણરૂપ સંસારમાં નહિ આવે. તે કદી પણ પોતાનો નિજસ્વભાવ છોડીને, રાગ-દ્વેષમાં લાગીને પરપદાર્થ અર્થાત્ શરીર આદિનું ગ્રહણ નહિ કરે, કારણ કે વર્તમાનકાળમાં જે નિર્મળ પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટ થયું છે, તે તો આગામી અનંતકાળ સુધી એવું જ રહેશે. ૧૦૮.

अर्थ :—पूर्वमें अर्थात् संसारी दशामें निश्चयनयसे आत्मा जैसा अभेदरूप था, वैसा प्रगट हो गया, उस परमात्माको अब भेदरूप कौन कहेगा ? अर्थात् कोई नहीं। जो कर्मरहित और सुख-शान्ति सहित दिखता है, तथा जिसने निजस्थान अर्थात् मोक्षकी प्राप्ति की है, वह बाहर अर्थात् जन्म-मरणरूप संसारमें न आवेगा। वह कभी भी अपना निज-स्वभाव छोड़कर राग-द्वेषमें लगकर परपदार्थ अर्थात् शरीर आदिको ग्रहण नहीं करेगा, क्योंकि वर्तमानकालमें जो निर्मल

पूर्णज्ञान प्रगट हुआ है, वह तो आगामी अनंतकाल तक ऐसा ही रहेगा॥१०८॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કહે છે કે ભગવાન આત્મા નિર્ભેદરૂપ અનાદિ અનંત છે. વસ્તુ છે એ આત્મા તો નિર્ભેદ અભેદ છે. એ કોઈ નિમિત્તમાં આવતી નથી, રાગમાં આવતી નથી, એક સમયની પર્યાયમાં પણ વસ્તુ ધ્રુવ નિત્ય એ કંઈ આવતી નથી. નિર્ભેદ છે. निरभेदरुप निहचै अतीत हुतौ.. અનંત કાળમાં એ અભેદરૂપ જ વસ્તુ દ્રવ્ય તરીકે તો અભેદ જ હતી. तैसौ निरभेद अब भेद कौन कहैगौ.. ઐસી નિર્ભેદ વસ્તુ અખંડ અભેદ ઉસકી દૃષ્ટિ કરકે—એની દૃષ્ટિ કરીને, એમાં લીન થઈને પર્યાયમાં નિર્ભેદ દશા પ્રગટ થઈ, હવે ભેદ ક્યાંથી થશે? એમ કહે છે. આહા! સમજાણું કાંઈ ? છેલ્લા અધિકાર છે ને. ગાથાઓ એટલે પૂર્ણ કરશે. આહા!

આત્મા એક સમયની પર્યાયમાં છ દ્રવ્યને જાણે એવી તો એની તાકાત છે અને એવી અનંતી-અનંતી તાકાતનું આખું તત્ત્વ અભેદ છે. એવો નિશ્ચય અતીત કાળમાં હતો એવો નિર્ભેદ થઈ ગયો, અભેદ થઈ ગયો. પર્યાયમાં-અવસ્થામાં આનંદની એકતા—અભેદતા પ્રગટ થઈ, અંતરના આશ્રય ને અવલંબનને લઈને अब भेद कौन कहैगो ? એને હવે ભેદ ક્યાં રહ્યો ? પૂર્ણ આનંદનું સ્વરૂપ હતું એવું વર્તમાનદશામાં પ્રગટ કર્યું. હવે ભેદ ક્યાં છે એમાં? એમ કહે છે. આનું નામ મુક્તિ અને એનું નામ કેવળજ્ઞાન, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

दीसै कर्म रहित.. ભગવાન કર્મરહિત હતો અનાદિથી, પણ નિમિત્ત-નૈમિત્તિક.. વિકારી પર્યાય સાથે કર્મનો નિમિત્ત એટલો સંબંધ હતો, એ છૂટી ગયો, કર્મરહિત થઈ ગયો. આહા! दीसै कर्म रहित सहित सुख समाधान.. સુખ અને સમાધાન સહિત પ્રગટ્યો. અનંત આનંદનું ધામ હતું એ અનંત આનંદ પર્યાયમાં પ્રગટ થયો. સુખ-શાંતિ સહિત દિખતા હૈ. સમાધાનનો અર્થ એ કર્યો. આનંદ અને વીતરાગતા જે શક્તિરૂપે હતી એ અંતરની એકાગ્રતા દ્વારા પર્યાયમાં શાંતિ અને સુખ પ્રગટ થઈ ગયું. એનું નામ મુક્તિ, એનું નામ સુખી જીવન, અનંત અનંત સુખનું જીવન.

આ સંસારમાં તો રાગ અને દ્વેષ, વિકાર એ દુઃખમય જીવન છે, આકુળતાનું જીવન. આ ભગવાન આત્મા અનાકુળનું જીવન નામ જીવતો જીવ હતો. આહાહા! એવો અંદરમાં આશ્રય લઈ, અંતર અવલંબન લઈ, અંતર એકાગ્ર થઈ નિર્મળ પૂર્ણ જ્ઞાન ને આનંદ જ્યાં પ્રગટ થયો, હવે કહે છે, શાંતિ ને સમાધાન સહિત છે. અશાંતિ રહી નહીં, દુઃખ રહ્યું નહિ. पायौ निजस्थान.. પોતાનું અસંખ્ય પ્રદેશ સ્થાન તેને નિર્મળ પ્રાપ્ત કર્યું. फिर बाहरि न

बहैगौ.. બહાર હવે આવશે નહિ. બહાર વિકલ્પ એને થશે નહિ. ફરીને એને અવતાર નથી. ત્યાં સુધી કાલ આવ્યું હતું.

कबहूं कदाचि अपनौ सुभाव त्यागि करि.. પૂર્ણ શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપનો સ્વભાવ જ્યાં પ્રગટ થયો, એને હવે એ સ્વભાવને છોડી દઈને राग रस राचिकैं न पर वस्तु गहैगौ.. રાગ અને દ્વેષનો રસ છોડી ન पर वस्तु गहैगौ.. હવે પરવસ્તુ પકડશે નહિ. આહા! કેટલાક કહે છેને, મુક્તિ થયા પછી પણ પાછા અવતાર (છે). એની માટે વાત છે. સમજાણું કાંઈ? कबहूं कदाचि अपनौ सुभाव त्यागि करि, राग रस राचिकैं.. રાગમાં એકાગ્ર થઈને, રાચીને पर वस्तु न गहैगौ.. પરવસ્તુ ગ્રહશે–પકડશે નહિ. આનું નામ આનંદનું જીવન અને મુક્તિ.

अमलान ग्यान विद्यमान परगट भयौ.. એ તો ચૈતન્ય નિર્મળાનંદ પ્રભુ છે. એમાં અંતર એકાગ્ર થઈને अमलान ग्यान–નિર્મળ જ્ઞાન विद्यमान परगट भयौ.. વર્તમાન પર્યાયમાં પ્રગટ થયો. याही भांति आगम अनंत काल रहैगौ.. એ પ્રકારે અનંત કાળ આ પ્રમાણે રહેશે. ત્યારે માણસને પ્રશ્ન થાય છે ને. આમાં એક પ્રશ્ન આવ્યો છે. ઓલા છેને કો'ક દોલતરામ, ઈંદોરનો મિત્ર. એક પ્રશ્ન કર્યો એક ભાઈને. બધાને પ્રશ્ન કરે એમાં આ એક પ્રશ્ન કર્યો મનોહરલાલજીને. કે, સર્વજ્ઞ ભવિષ્યજ્ઞ હોય તો પુરુષાર્થ કરવાનું કાંઈ રહેતું નથી. આહાહા! જુઓને ક્યાં વાત ઊભી? ભવિષ્યનું જ્ઞાન સર્વજ્ઞને હોય, સર્વજ્ઞ જો ભવિષ્યજ્ઞ હોય તો કાંઈ કરવાનું રહેતું નથી આત્માને. ત્યારે ઉત્તર એવો આપ્યો સાધારણ. પણ એવી શ્રદ્ધા રહેશે ક્યાં? એમ વળી એવો જવાબ આપ્યો. આહાહા! द्य

મૂળમાં આખા વાંધા આવ્યા ક્રમબદ્ધની વ્યાખ્યામાં. પણ વાત એ છે કે જેને, જ્યાં જ્યાં થશે ત્યાં થશે એવો જેણે નિર્ણય કર્યો અને એણે નિર્ણય કર્યો એમાં સર્વજ્ઞપર્યાય ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણે એવો જેણે નિર્ણય કર્યો, એવો નિર્ણય સ્વદ્રવ્યના સન્મુખ વિના થતો નથી. સમજાણું કાંઈ? આમાં હશે ક્યાંક. શું કહ્યું? જૈન સિદ્ધાંત, જૈનસંદેશ શેમાં હશે ક્યાંક. ઓલું ગુરૂવારના ૧૮ ઓગસ્ટ.... ક્યાંક છે ખરું. આહા! .....થઈ ગયું આ. આમાં કંઈ.... આમાં હશે ક્યાંક તો લ્યો. એ દોલતરામના મિત્ર સોનપરા. પ્રશ્ન આવ્યો એને. પ્રશ્ન કર્યો.

ઈંદોરમેં વર્ણી મનોહરલાલજીકી સભા થી. મૈં પચાસોં બાર શાસ્ત્રસભામેં ગયા પર આગે બૈઠકર કભી ઉન્હેં મિલા નહિ. સિર્ફ એક દિન ઉસકી વિદાયકે દિન મિલા. મૈંને પૂછા, 'યદિ સર્વજ્ઞ ભવિષ્યજ્ઞ હૈં તો પ્રયત્ન નિરર્થક હૈ'. ભારે વાત ભાઈ! સર્વજ્ઞ ભવિષ્યજ્ઞ હૈં... સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ભવિષ્યનું બધું જાણે તો પ્રયત્ન નિરર્થક જાય છે. સર્વજ્ઞકે જ્ઞાનમેં જો હોના હૈ સો હો હી જાયેગા. તો વે બોલે. 'અરે ભાઈ, ઐસે દૃઢ શ્રદ્ધાની હૈ

કિતને?' એવો જવાબ આપ્યો. (શ્રોતા : કિતને હૈ ઐસે જાનનેસે કૈસે જાને?) આવા એમ કે શ્રદ્ધાની કેટલા હશે? અરે! પણ વાત એ છે કે સર્વજ્ઞ ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણે... એવો જીવનો સ્વભાવ છે. આહાહા! જીવ પોતે આત્મા સર્વજ્ઞસ્વરૂપી જ છે. એવું જે જ્ઞાન જેને પ્રગટ્યું એ ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણે. આ ઉત્તર આવો આપ્યો સાધારણ. વે બોલે, મેરે ભાઈ, ઐસે દૃઢ શ્રદ્ધાની કિતને? આહાહા! પણ એનો અર્થ શું?

સર્વજ્ઞ એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોક જાણે. ૮૦ ગાથામાં એ છે. 'जो जाणदि अर्हंतम्' આહા! અર્હંતના દ્રવ્યને-વસ્તુને, એના ગુણને અને એની દશાને કેવલજ્ઞાન જે ત્રણ કાળ ભવિષ્યનું પુરું બધું જાણે, એવી જેને જ્ઞાનની પર્યાય અંતરમાં બેસે એને તો અંતર્મુખ થઈને અકર્તાપણું જાગે ત્યારે જ એ બેસે. સમજાણું કાંઈ? એ પુરુષાર્થ છે. બાકી તો જે સમયે જ્યાં જે પર્યાય પરિણમવાની—થવાની તે થવાની, થવાની ને થવાની. એના પરિણમનને ઈન્દ્ર... કેવળી પણ પોતાના પરિણમનને બદલી શકે નહિ. આહાહા! પણ એનો નિર્ણય કોને હોય? સમજાય છે કાંઈ? જેને, સર્વજ્ઞ પર્યાયમાં ત્રણ કાળ જણાય એવો આત્મા છે એવો આત્મા એને પોતાને અંદર બેસે કે હું ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણવાના સ્વભાવવાળો છું. રાગ આદિ કોઈનું કરવું એ મારા સ્વભાવમાં (નથી). એમાં જ પુરુષાર્થ આવ્યો. આહા! અમરચંદભાઈ !

આ ક્રમબદ્ધમાં ભારે ગોટો ઊઠ્યો. ક્રમબદ્ધ બહાર વાત આવી. જે સમયે જ્યાં જે દ્રવ્યની પર્યાય જડની—ચૈતન્યની થવાની તે સમયે તે જ પર્યાય થાય. આઘીપાછી ત્રણ કાળમાં જડ અને ચૈતન્યની ન થાય. ભીખાભાઈ! અરે! પણ એ વાત બેસે કોને? અને બેઠી કોને કહેવાય ? સમજાણું કાંઈ? ત્યાંય પ્રશ્ન ઊઠ્યો હતોને જયપુર, નહિ? એક ભાઈએ પ્રશ્ન કર્યો હતો. ક્રમબદ્ધનો ખુલાસો કરો. બધાને વાંધા ઊઠે એ. એ તો બિચારા સમાધાન માટે.. ભાઈ ઓળખે છે. હા. એ માણસ..... પણ પૂછે તો સમાધાન. (શ્રોતા : સમજનેકી ભાવનાસે) સમજનેકી ભાવનાસે. થોડા દિવસ રહી જાય છે. આ ક્રમબદ્ધનું રહી જાય છે, એનો ખુલાસો કરો.

અરે ભાઈ! ક્રમબદ્ધમાં તો આત્માનો જ્ઞ-સ્વભાવ જાણકસ્વભાવ છે એ સાબિત થાય છે ત્યાં. સમજાણું કાંઈ? કોઈનું કરવું ને પોતાની પર્યાયનું ફરવું પણ જેમાં નથી. આહાહા! ભારે વાત છે. એવો જે આત્મસ્વભાવ જેને પ્રગટ થઈને પરિણમ્યો છે પરમાત્માને, એ ભવિષ્યનું—જ્યાં જે પર્યાય જે જીવની થાય એ બધું જાણે ભગવાન. પણ એ ભગવાનનાં કેવલજ્ઞાનની એક સમયની પૂર્ણ સામર્થ્ય દશા, એના અંતરમાં ભરોસે ક્યારે આવે? સમજાણું કાંઈ? કે એ પર્યાયદૃષ્ટિ છૂટી, નિમિત્તદૃષ્ટિ છૂટી, રાગદૃષ્ટિ છૂટી, વસ્તુ તો એની એ છે. આહા! અને જ્ઞાયક ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ એની દૃષ્ટિ થાય ત્યારે એ ક્રમબદ્ધનો

પર્યાયનો કર્તા ન થતાં જાણનાર રહે. ત્યારે તેને જ્ઞાતા-દૃષ્ટા (કહેવાય). જેમ સર્વજ્ઞ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા થઈને રહે છે, આ પણ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા થઈને રહે ત્યારે એને ક્રમબદ્ધનો યથાર્થ નિર્ણય કહેવામાં આવે છે. આહા! કહો, સમજાણું કાંઈ?

એક સમ્યગ્દર્શનનો વિષય આત્મા, એમાં એ કહે છે... આહા! ભારે! અરે ક્રમબદ્ધ નહિ. અક્રમ ને ક્રમ હોય. કોઈ વખતે થવાનું હોય એ થાય અને કોઈ વખતે ફેરફાર પણ થાય. અરે ભગવાન! જ્ઞાનમાં જણાણું એમાં ફેરફાર હોય શું? આહાહા! નહોતું થવાનું એ થાય? મૂલચંદભાઈ! એ વીતરાગમાર્ગ બહુ અલૌકિક બાપા! એનો અર્થ જ એ છે કે તારો સ્વભાવ જ્ઞાનસ્વભાવ છે એવું જેણે અનુભવમાં નિર્ણય કર્યો, બસ, એને બેસી ગઈ બધી વાત કે ક્રમે થાય છે એને જાણનારો છું. સર્વજ્ઞ જેમ ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણનાર છે પૂર્ણ રીતે. આને એની શક્તિ પ્રમાણે જે થાય તેને જાણનાર-દેખનાર (છે). એવા જીવને, ક્રમબદ્ધ અને ભગવાને સર્વજ્ઞપણામાં ભવિતવ્ય જાણ્યું એમ એને પ્રતીતમાં ત્યારે આવે. જેઠાભાઈ! આહાહા! એ તો વાત લાગે ને ન્યાં ને ન્યાં મૂકી એ અમલ કર્યું વાત, તો થાય.

ભાઈ! તું તો સર્વજ્ઞસ્વરૂપી છો પ્રભુ! આહાહા! એ સર્વજ્ઞ થયા એ સર્વજ્ઞસ્વભાવી હતા એ થયા. સ્વભાવ બહારથી આવે છે? એમ જેને, આત્મા એક સમયમાં હું સર્વજ્ઞ સ્વભાવી ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને છે તેમ જાણવું એવો મારો સ્વભાવ એવી દૃષ્ટિ ક્યારે થાય? કે એની દૃષ્ટિ નિમિત્તથી ઊઠી જાય, રાગથી ઊઠી જાય, એક સમયની પર્યાયથી ઊઠી જાય. પાટનીજી! આ વાત બાપા! વીતરાગનો માર્ગ કંઈ.... વીતરાગની વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું છે. આહા! દૃષ્ટિમાં સર્વજ્ઞસ્વભાવ જેને પર્યાયે પ્રગટ્યો, એનો પ્રગટેલો પર્યાય જેને નિર્ણયમાં આવે એને તો દ્રવ્યસ્વભાવ ઉપર દૃષ્ટિ જાય ત્યારે નિર્ણયમાં આવે. આ સર્વજ્ઞસ્વરૂપે છે. જાણવાનો... જાણનાર.. જાણનાર.. જાણનાર આ હું. એવું અનુભવમાં આવે એને સમકિત થાય અને એ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા થઈ જાય. આહાહા! પ્રેમચંદભાઈ! ભારે આકરી વાત! કો'ક ક્યાંક અટક્યા, કો'ક ક્યાંક અટક્યા અને ભટક્યાભટક ચારેય ગતિમાં. આહાહા!

ભાઈ! આહીં તો કહે છેને. એ વિજ્ઞાન અમલાન જેને પ્રગટ થયો તે आगम अनंत काल रहैगौ.. એ સર્વજ્ઞદશામાં તો ત્રણ કાળ ત્રણ લોક જણાણા એક જીવને. અનંતા કેવળીની પર્યાય કે જે કેવળજ્ઞાનમાં ભવિષ્યમાં થવાનું ક્યાં? કેમ? એ બધું કેવળમાં જણાઈ ગયું. એવા અનંતા કેવળીઓને પોતે કેવળજ્ઞાન પોતાની શ્રદ્ધામાં લે છે. કેવળજ્ઞાનમાં આવી જાય છે સર્વજ્ઞ. એવા સર્વજ્ઞ જેમાં અનંત સર્વજ્ઞની પ્રતીત થઈ ગઈ, અનુભવ થઈ ગયો અને પ્રગટ થઈ ગયું, એવી જેની પ્રતીત થાય, આહા! એને સમ્યગ્દર્શન થાય અને એ રાગનો કર્તા મટી જાય. અને આમ હું પરિણમું એવી બુદ્ધિ પણ મટી જાય. અમરચંદભાઈ! આવો

માર્ગ.. આહાહા! પણ એ બહાર હતો જ નહિ ને બહાર આવ્યો એટલે લોકોમાં ખળભળાટ.. ખળભળાટ.. હા, આ તો નિયત થઈ ગયું. હવે સાંભળને, નિયત જ છે. પણ નિયતની સાથે સ્વભાવ અને પુરુષાર્થની જાગૃતિ છે. એકલો નિયત નથી. સમજાણું કાંઈ?

એ આજે આવ્યું છે. એમાં આવ્યું છે, ભાઈએ નાખ્યું છે. મુન્નાલાલે નાખ્યું છે. મુન્નાલાલે મોટો લેખ લખ્યો છે ક્રમબદ્ધનો. મુન્નાલાલને તો આમ વાત બેઠી છેને. મુન્નાલાલ આવ્યા છે ત્યાં? જયપુર આવ્યા છેને? આવ્યા છે. .... અને એ આહીંથી બહાર પડી શકેને બહારમાં. બોલકા બહુ વધારે હોયને એવી વાતો કરે. કોઈને ખબર ન પડે. (શ્રોતા : એ તો પુણ્યનો પ્રતાપ). એ તો આવશે હમણાં. આહાહા! રિદ્ધિ-સિદ્ધિ આગમમાં એમાં કાંઈ જ્ઞાન નથી, એમ કહે છે. આહાહા! બોલવાની શક્તિ હોય ને બીજાને પુણ્યથી આમ પ્રભાવ પાડી શકે, એથી એ જ્ઞાન નહીં કાંઈ, એ જ્ઞાન નહિ. કહેશે હમણાં. અષ્ટ મહા રિદ્ધિ અષ્ટ સિદ્ધિ, એ કોઈ જ્ઞાન નહિ. ૧૧૧માં, ૧૧૧ પદ આવે છેને.

दरबलिंग न्यारौ प्रगट, कला वचन विग्यान।
अष्ट महारिधि अष्ट सिधि, एऊ होहिं न ग्यान॥

જ્ઞાનને આત્મા સાથે સંબંધ છે એમ જ્યાં ભાન થયું, ખલાસ થઈ ગયું. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! સર્વજ્ઞોને એ કહેવું છે, ગુરુએ એ સાધ્યું છે, શાસ્ત્રમાં એ કહેણ આવ્યા છે. આવા કહેણ જે હોય તે આગમના કહેણ છે. આઘાપાછા કાંઈ કરવા માંગે એ આગમના વચન નહિ. સમજાણું કાંઈ? ભાઈ! તારે દૃષ્ટિ ફેરવવાની છે. સર્વજ્ઞને માનવા અને ક્રમબદ્ધ થાય તેને જાણવું, એમાં તારી દૃષ્ટિનું..... ફેરફાર કરવાપણું પડ્યું છે. એને માનતા દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર જાય, ખલાસ થઈ ગયું. રાગ અને ચાલતી પર્યાયનું પણ પરિણમવું કે કર્તા એ રહેતો નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એનું નામ સમ્યગ્દર્શન ને એનું નામ સમ્યગ્જ્ઞાન. અરે, આ મોટી વાત લાગે માણસને. આહીં કહે છે. (પદ) ૧૦૯.

उन्मुक्तमुन्मोच्यमशेषतस्तत्तथात्तमादेयमशेषतस्तत्।
यदात्मनः संहृतसर्वशक्तेः पूर्णस्य सन्धारणमात्मनीह॥४३॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—''यत् आत्मनः इह आत्मनि सन्धारणम्'' (यत्) જે (आत्मनः) પોતાના જીવનું (इह आत्मनि) પોતાના સ્વરૂપમાં (सन्धारणम्) સ્થિર થવું છે ''तत्'' તે જ માત્ર, ''उन्मोच्यम् उन्मुक्तम्'' જેટલું હેયપણે છોડવાનું હતું તે બધું છૂટ્યું, ''अशेषतः'' કાંઈ છોડવાને માટે બાકી રહ્યું નહિ; ''तथा तत् आदेयम् अशेषतः आत्तम्'' (तथा) તે જ પ્રકારે (तत् आदेयम्) જે કાંઈ ગ્રહવાનું હતું (अशेषतः आत्तम्) તે સમસ્ત ગ્રહ્યું. ભાવાર્થ આમ છે કે

શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ સર્વ કાર્યસિદ્ધિ. કેવો છે આત્મા? ''संहृतसर्वशक्तेः'' (संहृत) વિભાવરૂપ પરિણમ્યા હતા તે જ થયા છે સ્વભાવરૂપ—એવા છે (सर्वशक्तेः) અનંત ગુણ જેના, એવો છે. વળી કેવો છે? ''पूर्णस्य'' જેવો હતો તેવો પ્રગટ થયો. ૪૩.

વળી– (સવૈયા એકત્રીસા)

जबहीतैं चेतन विभावसौं उलटि आपु,
समै पाइ अपनौ सुभाउ गहि लीनौ है।
तबहीतैं जो जो लेने जोग सो सो सब लीनौ,
जो जो त्यागजोग सो सो सब छांडि दीनौ है।।
लैबेकौं न रही ठौर, त्यागिवेकौं नांहि और,
बाकी कहा उबरयौ जु कारजु नवीनौ है।
संग त्यागि अंग त्यागि वचन तरंग त्यागि,
मन त्यागि बुद्धि त्यागि आपा सुद्ध कीनौ है।।१०९।।

શબ્દાર્થ :—ઉલટિ=વિમુખ થઈને. સમૈ(સમય)=અવસર. ઉબરયૌ=બાકી રહ્યું. કારજુ(કાર્ય)=કામ. સંગ=પરિગ્રહ. અંગ=શરીર. તરંગ=લહેર. બુદ્ધિ=ઇન્દ્રિયજનિત જ્ઞાન. આપા=નિજ આત્મા.

અર્થ :—અવસર મળતાં જ્યારથી આત્માએ વિભાવ પરિણતિ છોડીને નિજસ્વભાવનું ગ્રહણ કર્યું છે, ત્યારથી જે જે વાતો ઉપાદેય અર્થાત્ ગ્રહણ કરવાયોગ્ય હતી તે તે બધીનું ગ્રહણ કર્યું છે અને જે જે વાતો હેય અર્થાત્ ત્યાગવા યોગ્ય હતી તે તે બધી છોડી દીધી છે. હવે ગ્રહણ કરવાયોગ્ય અને છોડવાયોગ્ય કાંઈ રહી ગયું નથી અને નવું કામ કરવાનું બાકી હોય એવું પણ કાંઈ બાકી રહ્યું નથી. પરિગ્રહ છોડી દીધો, શરીર છોડી દીધું, વચનની ક્રિયાથી રહિત થયો, મનના વિકલ્પો છોડી દીધા, ઇન્દ્રિયજનિત જ્ઞાન છોડ્યું અને આત્માને શુદ્ધ કર્યો. ૧૦૯.

अर्थ :—अवसर मिलने पर जबसे आत्माने विभावपरिणति छोड़कर निज स्वभाव ग्रहण किया है, तबसे जो जो बातें उपादेय अर्थात् ग्रहण करने योग्य थीं, वे वे सब ग्रहण कीं, और जो जो बातें हेय अर्थात् त्यागने योग्य थीं, वे वे सब छोड़ दीं। अब ग्रहण करने योग्य और त्यागने योग्य कुछ नहीं रह गया और न कुछ शेष रह गया जो नया काम करनेको बाकी हो। परिग्रह छोड़ दिया, शरीर छोड़ दिया, वचनकी क्रियासे रहित हुआ, मनके विकल्प त्याग दिये, इन्द्रियजनित ज्ञान छोड़ा और आत्माको शुद्ध किया।।१०९।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जबहीतैं चेतन विभावसौं उलटि आपु.. જ્યારે સમય મળવાથી (એટલે) એ પર્યાયમાં પરિણમનનો સ્વકાળ છે ત્યારે, આહાહા! સમજાણું કાંઈ? जबहीतैं चेतन विभावसौं.. વિકાર–વિકલ્પ એનાથી विभावसौं उलटि—ગુલાંટ ખાકર. પર્યાયબુદ્ધિ છે એ દ્રવ્યબુદ્ધિ કરે એમ કહે છે. આહાહા! છે ને? अवसर मिलने पर, એમાં લખ્યું છે. जबसे आत्माने विभाव परिणति छोड़कर निजस्वभाव ग्रहण किया है. અરે, હું તો સર્વજ્ઞસ્વભાવી પૂર્ણ આનંદ એમ જ્યાં ઉપાદેયપણે દૃષ્ટિએ ગ્રહણ કર્યું. विभावसौं उलटि–ગુલાંટ ખાધી. આહા! સમજાણું કાંઈ? નિમિત્ત તો એકકોર રહ્યું, પણ જે વિકલ્પ છે પુણ્યનો વિકલ્પ વ્યવહારનો એને, કહે છે, चेतन विभावसौं उलटि आपु.. એનાથી દશા ઊલટી જેણે કરી. આહા! કહે છે, जबहीतैं चेतन विभाव નામ પુણ્ય અને પાપ વ્યવહાર વિકલ્પ એનાથી उलटि आपु–ગુલાંટ ખાઈને દ્રવ્યસ્વભાવ ઉપર દૃષ્ટિ પડી, આહાહા! तो समै पाइ अपनौ सुभाऊ गहि लीनौ.. જ્ઞાનાનંદસ્વભાવ પોતાનો એને પકડ્યો.

तबहीतैं जो जो लेने जोग सो सो सब लीनौ.. અંદર આનંદ પૂર્ણ પ્રભુ આત્મા એવી અંતરમાં દૃષ્ટિ થતાં લેવા યોગ્ય લેવાઈ ગયો આત્મા આખો. આહા! અરેરે! વસ્તુનું સ્વરૂપ શું છે એની ખબર નહિ ને ચાલો આ ધર્મ કરો ને આમ થાશે ને આમ થાશે ને આમ થાશે. આહા! કાં ગુરુની કૃપાથી મળી જશે, કાં સર્વજ્ઞે દીઠું તે દિ' થાશે. પણ એ દીઠું તે દિ' થાશે એનો નિર્ણય તને ક્યાં છે? સમજાણું કાંઈ? એનો નિર્ણય તો વિભાવથી ઉલટી ગુલાંટ મારી, ભગવાન પોતાનો સ્વભાવ ગ્રહી લીનો. શુદ્ધ ઉપાદાન ગ્રહણ કર્યું એણે. દૃષ્ટિમાં, જ્ઞાનની પર્યાયમાં આખો દ્રવ્ય ગ્રહણ કર્યો અને રાગને જેણે દૃષ્ટિમાંથી છોડી દીધો, એનું નામ ત્યાગ. અરે! એણે ક્યાં ઉલટું કર્યું છે અને એને કેમ સૂલટું થાય, એની ખબરું નહિ ને આ સંસાર ચાલ્યો જાય. આહાહા! ક્યાંય શાંતિ નથી ભાઈ! શાંતિનો સાગર તો પ્રભુ તું છો. એને વિકલ્પથી છૂટો પાડીને, આહાહા! પરમાત્માના જ્યાં ભેટા થાય ત્યાં રાગથી ગુલાંટ ખાઈ જાય. રાગ, વિકલ્પ, વ્યવહાર એ હું નહિ. આહા! આ તો ધર્મના કામ છે બાપા! ધર્મ કોઈ અપૂર્વ ચીજ છે. જેના ફળ કેવળજ્ઞાન અને અનંત આનંદ, એ ધર્મ કેવો હોય! સમજાણું કાંઈ?

આ પરલક્ષી દયા ને દાન ને વ્રત ને પૂજા ને ભક્તિ એ તો બધા રાગ છે. એ જ્ઞાનસ્વરૂપ નહિ. એમાં જ્ઞાનની ગંધ નહિ, એ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! આ તો શાંતિનો માર્ગ છે. ધીરાનો માર્ગ છે આ તો. સમજાણું કાંઈ? લાખ વાત કરી હોય, કહે છેને, આવ્યુંને એમાં 'છ ઢાળા' માં. 'લાખ બાતકી બાત નિશ્ચય ઉર આનો, છોડી સકલ દ્વંદ ફંદ નિજ આતમ ધ્યાઓ.' આ લાખ વાતની, અનંતી વાતની વાત આ છે. (શ્રોતા : વ્યવહાર ઉડાણો કેમ ન કહ્યું?) એ વ્યવહાર ઉડી ગયો ને આમાં ઉડી ગયો આમ. લાખ

વાતની વાત, નિશ્ચય જ્ઞાયકમૂર્તિ છો એને દૃષ્ટિમાં લે, બસ એટલી વાત. વ્યવહારનું લક્ષ છૂટી જશે, વ્યવહારનો આદર છૂટી જશે, ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવનો આદર થતાં તને આનંદ અને શાંતિ થશે. આ માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ ? ડાહ્યાભાઈ! આહાહા !

तबहीतैं जो जो लेने जोग सो सो सब लीनौ.. આહાહા ! વ્યવહાર લીનો કે વ્યવહાર છોડ્યો? લેવાયોગ્ય તો પ્રભુ ચૈતન્યમૂર્તિ આનંદનો ધામ છે. એ છે ત્યાં દૃષ્ટિ પડતાં એને લીધો. એ લેવાયોગ્ય તે લઈ લીધો. ચુનીભાઈ ! બધું સમજવું પડશે હોં આ. ધૂળમાં કાંઈ નથી, માળા મારી નાખ્યું. ઓલા પૈસાવાળા કહી કહીને નવરા ન થાય. ધંધો.. ધંધો.. ધંધો પાપનો આખો દિ'. (શ્રોતા : કમાવાનો) પાપનો. કમાવાનું શું ? કમાવવાનું પાપ કમાય. એ શેઠ! આ બધા શેઠિયા બેઠા છે. ધૂળમાંય નથી કાંઈ, સાંભળને ! જ્યાં છે ત્યાં નજર જાતી નથી અને નથી ત્યાં તારી નજરું કામ કરે. એ નજર જ આંધળી છે. આહાહા !

ભગવાન અનંત.. અનંત.. આનંદ અને અનંત.. અનંત.. એવી શક્તિનો સમુદાય છે આત્મા. અને એક-એક શક્તિમાં અનંતતા ! સ્વભાવ છેને. શક્તિ એ સ્વભાવ છેને. જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ, શાંતિ, સ્વચ્છતા, પ્રભુતા, કર્તા વિગેરે એક-એક શક્તિ સ્વભાવ છે અને સ્વભાવ છે તે અનંત જ હોય, અપરિમિત હોય. મર્યાદાવાળો હોઈ શકે નહિ. એવો જેનો સ્વભાવ અનંત અનંત શક્તિનો પિંડ છે, એમ જેણે રાગની રુચિ છોડીને, વિભાવથી ગુલાંટ ખાતા દ્રવ્યને જેણે પકડ્યો એણે બધું લેવાનું લઈ લીધું. આખો આત્મા પકડ્યો. આહાહા ! જેમાંથી કેવળજ્ઞાનની ધારા પ્રગટશે એવો આખો આત્મા પકડ્યો દૃષ્ટિમાં એણે. આ વસ્તુ છે. અરે! ધર્મને ક્યાં ગોતવો, ક્યાં માનવો એની ખબરું ન મળે. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, जो जो त्यागजोग सो सो सब छांड़ि दीनौ.. એ પર્યાયબુદ્ધિ અને રાગબુદ્ધિ છૂટી ગઈ. એ છોડવાયોગ્ય હતું એ છૂટી ગયું. સમજાણું કાંઈ ? આખો ચૈતન્ય પ્રભુ સમાધિથી શાંતિથી ભરેલો, એને જ્યાં દૃષ્ટિમાં જ્ઞેય કરીને પકડ્યો, લેવાયોગ્ય લઈ લીધું, છોડવાયોગ્ય છૂટી ગયું. રાગ ને કર્મ ને શરીર, એક સમયની પર્યાયની રુચિ—એ બધી છૂટી ગઈ. ભારે માર્ગ ! લોકો એને સમજે નહિ પછી એ.. સોનગઢવાળા એકાંત કહે છે, નિયતિ કહે છે, ક્રમબદ્ધ કહે છે. અરે ભગવાન ! તને ખબર નથી, બાપુ ! તારા ઘરમાં એ છે. સમજાણું કાંઈ? બધાને જાણવું એવું તારા ઘરમાં છે. કોઈનું કરવું એવું તારા ઘરમાં નથી. તને તારા ઘરની ખબર નથી. આહાહા ! રાગને કરવો ને પરનું કરવું એ વસ્તુમાં ક્યાં છે ? પરનું કરવું તો ન હોય કેમકે પ્રત્યેક પદાર્થ એના કાળે—એના પરિણમનના સ્વકાળે પરિણમે છે. પણ રાગનું કરવું એને ક્યાં છે ? કારણ કે એ તો જ્ઞાયક ચૈતન્યજ્યોત છે. રાગરૂપે છું એ એનો સ્વભાવ ક્યાં છે ? આહાહા! રાગરૂપે થયો છું એ તો એક માન્યતા ભ્રમ મિથ્યાત્વની છે. એ

ભગવાનની ભક્તિનો રાગ પણ મારો એ માન્યતા મિથ્યાત્વ છે. આહાહા! ગજબ વાત!

(શ્રોતા : ક્યા ભગવાનની?) ત્રણ લોકના નાથ. આ ભગવાન આવો છે એવો જે વિકલ્પ એ પણ રાગ છે. ગુણ-ગુણીના ભેદનો વિકલ્પ ઊઠવો એ પણ રાગ છે. એનાથી લાભ માને તે મિથ્યાત્વ છે. અભેદને ભેદથી લાભ માનનારા, સ્વભાવમાં રાગથી લાભ માનનારા આખા સ્વભાવનો અનાદર કરે છે. જાણનાર–દેખનાર ચૈતન્ય પ્રભુ એવો તું અનાદિનો.. આવી ગયુંને એ ? અતીતકાળ એવો જ રહ્યો છો. એ 'પ્રવચનસાર'માં આવ્યું છેને એ. જ્ઞાયક જ રહ્યો છે અનાદિથી. માન્યતામાં એણે ફેર કર્યો છે. વસ્તુ તો જ્ઞાયક ચૈતન્ય વસ્તુ છેને, તો એનો સ્વભાવ શું ? જાણવું–જ્ઞાયક. એવા જ્ઞાયકરસપણે જ અનાદિથી રહ્યો છે. પણ માન્યું એણે કે હું રાગવાળો અને આ પરના કરવાવાળો. એ તો અનેરા અધ્યવસાયથી એ રીતે તેં માન્યું છે. એ માન્યતા ભ્રમ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ?

तबहीतैं जो जो लेने जोग सो सो सब लीनौ है.. જે લેવાયોગ્ય તો બધું લઈ લીધું. આહાહા! આખો ભગવાન આત્મા પ્રતીત અને અનુભવમાં લઈ લીધો, શું બાકી રહ્યું હવે ? આહાહા! સમજાણું કાંઈ ? લેવાનું લીધું અને છોડવાનું છૂટ્યું. આ કહે છે, जो जो त्याग जोग सो सो सब छांड़ि दीनौ है. लेबेकौं न रही ठौर.. કાંઈ બાકી હવે રહ્યું નહિ. ભગવાન આખો જ્યાં અનુભવમાં, શ્રદ્ધામાં, જ્ઞાનમાં આવ્યો તો... કભી દેખા નહિ ક્યોં માનતે હૈં ? કભી દેખા નહિ ઐસે નજરસે કિસીને. પણ યે હૈ ન? કે યે હૈ તો પીછે હૈ. અરીસામેં યહ ચીજ દિખતી નહિ. વહ તો પ્રતિબિંબ ઉસકા હૈ. અરીસાકી પર્યાય હૈ.

(શ્રોતા : ન્યાયસે ... હૈ) ન્યાયસે સમજના ચાહિયે ન. ન્યાયસે, न्यावयम् ભગવાન કહતે હૈં કિ હમારા માર્ગ ન્યાયસે સિદ્ધ હૈ. લોજીકસે, યુક્તિસે, જ્ઞાનસે, યુક્તિસે સિદ્ધ હૈ. આહાહા! 'પ્રવચનસાર'માં કારણ આવ્યું છે. 'પ્રવચનસાર'–ચરણાનુયોગ. ગાથા હૈ કિ ભગવાનને કહા વહ સબ શ્રુતજ્ઞાની યુક્તિસે સિદ્ધ કર સકતે હૈં. 'પ્રવચનસાર'મેં હૈ. સમજમેં આયા ? મુનિ કહતે હૈં કિ જો ભગવાનને કહા વહ ચીજ શ્રુતજ્ઞાનસે, યુક્તિસે અનુભવમેં આતી હૈ. યુક્તિસે, લોજીકસે સિદ્ધ હોતા હૈ. ઐસે (ઉપરસે) માનના ઐસે નહિ. કઈ ગાથા છે ? ૨૩૭ હશે. યહ પ્રવચનસાર હૈ ન, જુઓ. હા, ૨૩૭.

'આગમજનિત જ્ઞાનસે જો શ્રદ્ધાશૂન્ય હો તો સિદ્ધિ હોતી નહિ ઔર ઉસકે આગમજ્ઞાન બિના ભી હોતા નહિ ઐસા શ્રદ્ધાનસે, સંયમશૂન્ય હો તો સિદ્ધિ હોતી નહીં.' આગમબળે.... દેખો સંસ્કૃત ટીકા હૈ. 'आगमबलेन सकलपदार्थान् विस्पष्टं तर्कयन्नपि, यदि सकलपदार्थज्ञेयाकारकरम्बितविशदैकज्ञानाकारमात्मानं न तथा प्रत्येति.' આહા! શાસ્ત્રે પણ કેવી વાત કરી છે. ભાઈ! તારો સ્વભાવ.. વિકારથી ઊલટી ગુલાંટ ખાઈને જ્યાં દ્રવ્યસ્વભાવને

પકડ્યો. આહા! હવે કહે છે કે એ પ્રકારના કોઈ વિકલ્પો વ્રતના, દોષના આદિ હો, આહાહા! હવે ... લે છે, જુઓ. એ પણ એક વિકલ્પ છે એનો એ જાણનાર છે. જાણનારને પકડતા શું બાકી રહી ગયું હવે? કહે છે. એ છૂટવાયોગ્ય બધું દ્રષ્ટિમાંથી જ્ઞાનમાંથી છૂટી ગયું. આવો માર્ગ. બાપા ! આહા! દુનિયા સાથે મીંઢવણી નહિ મળે. આવ્યું હતુંને સવારે ? કમલ.. કમલ.. એક પાનું આવ્યું છે કે નહિ તમને ? હે ન ? કમલ.. કમલ. જયપુરમાં મળ્યું. તમારા ભાઈને ત્યાં. થોડાક પડ્યા છે પાના. પડ્યા છે તે વાંચો તો ખરા. આહાહા!

लैबेकौं न रही ठौर નામ કોઈ સ્થાન રહ્યું નહિ લ્યો આની જોડે. કોઈ ભાવ (આશ્રય) લેવાયોગ્ય ન રહ્યો. આખો ભગવાન આત્મા... દૃષ્ટિએ ગુલાંટ મારી. જે દૃષ્ટિ રાગની રુચિવાળી હતી, એક સમયના અંશની રુચિવાળી હતી, અંશરુચિ કહો કે પર્યાયરુચિ કહો. આહા! એણે ગ્રહવાયોગ્ય ગ્રહ્યું અને છોડવાયોગ્ય છોડ્યું. लैबेकौं न रही ठौर.. કોઈ ભાવ નહિ, કોઈ સ્થાન આ લેવાયોગ્ય રહ્યું નહિ. त्यागिवेकौ नांहि और.. છોડવાયોગ્ય કાંઈ રહ્યું નહિ. આ બહારની વાતું લોકોને એવી સારી લાગે કે ભઈ, આ સ્વરાજ્ય આમ મળ્યું. એમાં અત્યારે સ્વરાજ્યનું ચાલતું નથી. બધાં સરખા ભેગા થાઓ તો સ્વરાજ્ય સરખું થાય. સમાધાન કરો. નહિ તો હવે... એમાં શું સરખા થાય? સાંભળને ભાઈ ! હેરાન.. હેરાન થવાના રસ્તા છે બધા. આમ ભેગા થઈને આમ કરવું, સ્વરાજને આમ કરવું. શું કરે ? સ્વરાજ્ય તો તારું અહીં અંદર પડ્યું છે. આહાહા !

बाकी कहा उबरयौ.. અંદર ભગવાન અખંડાનંદ.. ત્યારે કહે, એ અમારે બની શકે નહિ. પણ હવે બની શકે નહિ એમ કેમ કહે તું ? આખો સિદ્ધપદ લેવાને લાયક છે એને ઠેકાણે આવું ન બની શકે એ વચન શોભે નહિ એને. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! અરે! જનમ-જરાના દુઃખ, જનમના દુઃખ આકુળતાના, મરણના દુઃખ આકુળતાનાં અને જીવનના દુઃખ આકુળતાના, આહાહા ! એ તે કંઈ જીવન કહેવાય ? કહે છે. રાગ અને દ્વેષથી જીવવું અને રાગ અને દ્વેષથી જન્મવું અને મરવું એ કંઈ જીવન જીવ્યું કહેવાય ? આહાહા ! એ જીવનું જીવન તો... જીવતરશક્તિ આવે છેને. હમણાં કહે છેને કે જીવો અને જીવવા દ્યો. મહાવીરનો (સંદેશ). અરે! મહાવીરનો સંદેશ નથી. ભાઈ તને ખબર નથી. રામજીભાઈ કહે, એ તો અંગ્રેજોની વાત છે. તમે ક્યાંથી લઈને બેઠા ? એય ! જીવો અને જીવવા દ્યો એ નહિ. આહાહા !

પરને જીવાડી શકે નહિ, પોતે પણ આયુષ્ય પ્રમાણે રહે, એમાં જીવવું અને જીવવાનું રહ્યું ક્યાં ? બોલે છેને લોકો. મહાવીરનો સંદેશ. કોણ જીવે ? બાપુ ! તારા આયુષ્યને લઈને જીવવું અને બીજાને જીવાડવું, એમ છે ? એ તત્ત્વ છે ? એ તો અંગ્રેજ લોકોના ગોળા માર્યા

હોય અને આ લોકો ચાલી નીકળ્યા. કાંઈ ભાન ન મળે. (શ્રોતા : પણ લોકોને ગમે છે ને.) દુનિયા ગાંડી પાગલ છે તે ગમેને એને, પાગલ હોય તો. આહા! સમજાણું?

પાગલ થાયને પછી એને જૂનું ઘી આપે. જૂનું ઘી બહુ મેલું. ઘણા વરસનું જૂનું હોયને બહુ ઘણા વરસનું. ઘી આપે પણ ઘણાં વરસનું જૂનું સડેલું. વૈદ આપે એ પાગલને .... જૂનું ઘી આવે બહુ. જૂનામાં જૂનું ઘી લાવેને એને દવામાં નાખે. (શ્રોતા : બહોત પુરાના). બહોત પુરાના. એવું સાંભળ્યું હતું. બહોત પુરાના સડેલા. ઈયળો પડી હોય જીવાત. આહા! પછી એને પાય. રોગ મટી ગયો. પાગલને હોય એ, કહે છે. આ દુનિયાની ક્રિયાઓ કરીને આપણે સુધારા કરવા. આપણે પછી બધાને સરખા થવા. એક જણો બહુ પરિગ્રહ રાખે ને એક જણો થોડો રાખે. એથી ઘણાંને મળતું નથી માટે થોડો પરિગ્રહ ઘટાડી દ્યો. શું ઘટાડે? સાંભળ તો ખરો. રાગ તે પરિગ્રહ છે ખરો તો. ઓલો રાખી કોણ શકે, છોડી કોણ શકે? આહાહા! બાપુ! રાગને પકડ્યો એણે આખી દુનિયા—લોકાલોકને પકડી છે, એમ કહે છે. હવે એની તો તને ખબર નથી. માર્ગ તો આવો છે ભાઈ! આહાહા!

વસ્તુની મર્યાદા અને સ્થિતિ હશે એમ રહેશે. કોઈ એને ફેરફાર કરી દેશે? વસ્તુ બદલી દેશે? અને ઘણાં માનનારા નીકળે લાખો ને કરોડો અને આ ન માનનારા નીકળે એટલે કંઈ વસ્તુ ફરી જાય? કીડીના નગરાં ઘણાં હોય. કીડી.. કીડીયું. લોટ નાંખે છેને લોટ. ચીંટીયાં બહોત હોતી હૈ એટલે કાંઈ માણસ હો જાતા હૈ? એમ એવા ઘણાં ઉંધાના માનનારા હોય એટલે કંઈ સત્ થઈ જાય? સમજાણું કાંઈ? આહા! જેણે રાગને છોડ્યો ને સ્વભાવને ગ્રહણ કર્યો, શું બાકી છે? એમ કહે છે. આહાહા! દૃષ્ટિમાંથી રાગનો વિકલ્પ, ત્રણ લોકના નાથ પરમાત્માની ભક્તિનો રાગ છોડ. દૃષ્ટિમાંથી છોડ તો સ્વભાવનું ગ્રહણ થશે. ભારે વાત! કહે, આ ન થઈ શકે. ન થઈ શકે તો ધર્મ ન થઈ શકે. એનો અર્થ શું? પાપ ને અધર્મ થઈ શકે અને ધર્મ ન થઈ શકે, એનો અર્થ શું આ? એય પાટનીજી! (શ્રોતા : માનતા હૈ) માન્યતામાં હલવાઈ ગયો છે. મોંઘું કહી અને આ ન થઈ શકે મારે. માટે એ ન થાય ત્યાં સુધી બીજું કરવું કે નહિ? આહાહા!

અરે ભાઈ! પણ એ તો બીજું કરે છો તે અનાદિથી કરે છો. એ મિથ્યાત્વભાવ છે. રાગને કરું અને આ કરું એ તો મિથ્યાત્વભાવ છે. હવે સવળું કરવું છે કે નહિ? આહાહા! પ્રેમચંદભાઈ! આ જુદી જાતની દવા છે આ. એ ભગવાન થવાની એવી દવા છે આ તો. ઓલો દવા આપે ને નિરોગ થાય કે ન થાય એ તો વળી પાછી એને આધીન હોય, પરમાણુને આધીન. એ કંઈ દવા આપે માટે મટી જાય રોગ? આ તો દવાથી પરમાત્મા થાય, થાય ને થાય જ. એકવાર કેવળજ્ઞાની થઈને એ પણ ઊભો રહેશે આત્મા. એવી આ

ચીજ છે. આહા! સમજાણું કાંઈ?

આહીં તો કહે છે કે लैबेकौं न रही ठौर. એ તો ભાષા ગોઠવી છે. ઓલો ઠૌર અને ઔર જોઈએ છેને એટલે. लैबेकौं न रही ठौर. ઠૌર એટલે સ્થાન નહીં, પણ બધો ભાવ. કોઈ પણ ભાવ હવે લેવાયોગ્ય બાકી રહ્યો નથી. ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ પૂર્ણ શક્તિ સત્ત્વ એણે જ્યાં પકડ્યું, બધું આવી ગયું. त्यागिवेकौं नांहि और.. હવે કોઈ ત્યાગવાયોગ્ય બાકી રહ્યું નહિ. પર્યાયબુદ્ધિ છૂટી ગઈ, રાગબુદ્ધિ છૂટી ગઈ, રુચિ છૂટી ગઈ સબ-બધી. આહાહા! बाकी कहा उबरयौ.. હવે શું બાકી રહ્યું, એમ કહે છે. શેષ શું રહ્યું? કે कारजु नवीनौ. નવીન કાર્ય કરવાનું શું રહ્યું હવે? એમ કહે છે. આહાહા! 'બનારસીદાસે' પણ.... આહા!

संग त्यागि अंग त्यागि.. શરીર હું નહિ એમ શરીરનો ત્યાગ થયો દૃષ્ટિમાંથી. પરિગ્રહ છોડ દિયા, શરીર છોડ દિયા. સંગ એટલે પરિગ્રહ. રાગ આદિનો પરિગ્રહ, પર છોડ દિયા, શરીર છોડ દિયા. संग त्यागि अंग त्यागि वचन तरंग त्यागि.. વચનની બોલવાની ક્રિયા પણ છોડી દીધી છે. દૃષ્ટિમાં એ ક્રિયા મારી નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? संग त्यागि अंग त्यागि वचन तरंग त्यागि, એમ. વચનના જે તરંગો છોડી દીધા. વાણી મારી છે ને હું બોલું છું અને આમ બોલવું જોઈએ, આમ બોલવું જોઈએ—એ બધું છોડી દીધું છે. બોલવાની ક્રિયાને કાળે બોલવાની થશે, મારામાં એ કાંઈ છે નહિ. આહાહા!

मन त्यागि, લ્યો. મનકે વિકલ્પ ત્યાં લીધા. મનનો ત્યાગ-છોડી દીધો. આહાહા! એકલો ભગવાન જ્યાં પકડ્યો ત્યાં મનનો ત્યાગ થઈ ગયો. દૃષ્ટિમાં સમ્યગ્દર્શનમાં મનનો ત્યાગ. અરે, ઇન્દ્રિયબુદ્ધિ ત્યાગી. ઇન્દ્રિયનું જ્ઞાન ત્યાગ્યું. આહાહા! પાંચ ઇન્દ્રિયનાં નિમિત્તથી જે જાણપણું થાય એ નહિ. આ બધા તમારા જજના જાણપણા ને આ વકીલના જાણપણા છોડી દીધા એમ કહે છે. એય નિરંજન! આ શું બધું ભણ્યું ન્યાં ભણીને? નિરંજન ભણવા ગયો હતો પોતે. કહો, સમજાણું કાંઈ? मन त्यागि बुद्धि त्यागि, લે. બુદ્ધિનો ત્યાગ કર્યો. ઇન્દ્રિયના નિમિત્તે થતું જ્ઞાન એ હું નહિ. આહા! વસ્તુની સ્થિતિ જ આવી છે. આ કંઈ ઘડતર કરી છે કે આમ કર્યું, એમ છે કાંઈ? આહાહા!

કેટલાક કહેને, ભગવાને તો, બધાના મતો અનેક અનેક હતા (એને) ભેગા કરીને અનેકાંત કર્યું. અરે માળા! મૂર્ખાઈનું પ્રદર્શન છે કરે છે. એણે તો અંદર સ્વભાવ જેવો હતો એવો જ્યાં જાણ્યો, એ જાતની પ્રરૂપણા આવી. બધાના મતો આમ કરવું ને એકાંત માને છે. એટલે એને લઈ લીધું. વેદાંત નિત્ય માને છે એમ લીધું. બૌદ્ધ ક્ષણિક માને છે એમ લીધું.

અરે? એ ક્યાં લીધું, આહીં તો આ લીધું. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! ભાષણમાં એવો ભૂંકે. શેઠ! (શ્રોતા : સબ છુડવા દિયા બુદ્ધિસે...) બુદ્ધિ છૂટી જાય. એમાં ક્યાં હતો બુદ્ધો? અજ્ઞાન છે એ તો બધું, અચેતન છે. આહાહા! ઈન્દ્રિયજ્ઞાન એ અચેતન. ચેતનની જાત હોય એ કોઈ દિ' નાશ થાય? પાંચ ઈન્દ્રિયજનિત એ નાશ(વાન) જ્ઞાન છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? (શ્રોતા : ....) ભાવમન એ બધું.. બધું.. બધું ભાવમનનું સંકલ્પ-વિકલ્પ. त्यागि आपा सुद्ध कीनौ है. ભગવાન આત્મા... આનો ત્યાગ ને આનું ગ્રહણ. શુદ્ધ થયો. દૃષ્ટિમાં શુદ્ધ થયો અને સ્થિરતામાં શુદ્ધ થઈને કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહા ! ૪૪મો છે. કળશ છેને ૪૪.

व्यतिरिक्तं परद्रव्यादेवं ज्ञानमवस्थितम्।
कथामाहारकं तत्स्याद्येन देहोऽस्य शङ्क्यते।।४४।।
एवं ज्ञानस्य शुद्धस्य देह एव न विद्यते।
ततो देहमयं ज्ञातुर्न लिङ्गं मोक्षकारणम्।।४५।।

સમયસાર કળશ અર્થ :—''एवं'' આમ (પૂર્વોક્ત રીતે) ''ज्ञानम् परद्रव्यात् व्यतिरिक्तं अवस्थितम्'' જ્ઞાન પરદ્રવ્યથી જુદું અવસ્થિત (—નિશ્ચળ રહેલું) છે; ''तत्'' તે (જ્ઞાન) ''आहारकं'' આહારક (અર્થાત્ કર્મ-નોકર્મરૂપ આહાર કરનારું) ''कथम् स्यात्'' કેમ હોય ''येन'' કે જેથી ''अस्य देहः शङ्कयते'' તેને દેહની શંકા કરાય? (જ્ઞાનને દેહ હોઈ શકે જ નહિ, કારણ કે તેને કર્મ-નોકર્મરૂપ આહાર જ નથી.) ૪૪.

સમયસાર કળશ અર્થ :—''ततः देहमयं लिङ्गं ज्ञातुः मोक्षकारणम् न'' (ततः) તે કારણથી (देहमयं लिङ्गं) દ્રવ્યક્રિયારૂપ યતિપણું અથવા ગૃહસ્થપણું (ज्ञातुः) જીવને (**मोक्षकारणम् न**) સકળકર્મક્ષયલક્ષણ મોક્ષનું કારણ તો નથી. શા કારણથી? કારણ કે ''एवं शुद्धस्य ज्ञानस्य'' પૂર્વોક્ત પ્રકારે સાધ્યો છે જે શુદ્ધસ્વરૂપ જીવ તેને ''देहः एव न विद्यते'' શરીર જ નથી અર્થાત્ શરીર છે તે પણ જીવનું સ્વરૂપ નથી. ભાવાર્થ આમ છે કે કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ દ્રવ્યક્રિયાને મોક્ષનું કારણ માને છે તેને સમજાવ્યો છે. ૪૫.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

मुक्तिका मूल कारण द्रव्यलिंग नहीं है. આ નગ્નપણું અને ૨૮ મૂળગુણ વિકલ્પ સાધુના, એ મુક્તિનું કારણ નહિ. નગ્નપણું એ મુક્તિનું કારણ નહિ. ત્યારે ઓલા કહે, પણ બહાર દેખાય એમાંથી પરખાય અભ્યંતર. બહારમાં ન હોય એનો અભ્યંતર કેમ પરખાય? માટે બહાર જ સાધન છે એમ કહે છે. આજે લખાણ છે. (શ્રોતા : ......) ધૂળેય નહિ. એ તો નિમિત્ત છે, નૈમિત્તિકને પ્રસિદ્ધ કરે છે. પણ નૈમિત્તિક હોય તો આને નિમિત્ત કહેવાયને?

(શ્રોતા : હોય તો પ્રસિદ્ધ કરે કે ન હોય તો?) તો પ્રસિદ્ધ કરે. મફતનું પ્રસિદ્ધ કરે? એવા દ્રવ્યલિંગ તો અનંતવાર ધારણ કર્યાં. પાંચ મહાવ્રતના પરિણામ, ૨૮ મૂળગુણનો રાગ, ક્રિયા, નગ્નદશા અનંત અનંતવાર થયું. એ વસ્તુ ક્યાં હતી? એ સમકિતનુંય કારણ ક્યાં છે? સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

મુક્તિનું મૂળકારણ દ્રવ્યલિંગ નથી (દોહરા)

सुद्ध ग्यानकै देह नहि, मुद्रा भेष न कोइ।
तातै कारन मोखकौ, दरबलिंग नहि होइ॥११०॥

શબ્દાર્થ :—મુદ્રા=આકૃતિ. ભેસ(વેશ)=બનાવટ. દરબલિંગ=બાહ્ય વેશ. પ્રગટ=સ્પષ્ટ. એઊ=આ.

અર્થ :—આત્મા શુદ્ધ જ્ઞાનમય છે અને શુદ્ધ જ્ઞાનને શરીર નથી અને ન આકાર-વેશ આદિ છે, તેથી દ્રવ્યલિંગ મોક્ષનું કારણ નથી. ૧૧૦.

अर्थ :—आत्मा शुद्धज्ञानमय है, और शुद्धज्ञानके शरीर नहीं है, न आकृति-वेष आदि हैं, इसलिये द्रव्यलिंग मोक्षका कारण नहीं है॥११०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

એય શેઠ! હવે નગ્ન થાય તો માને કે જય મહારાજ. (શ્રોતા : .....) શું... ? શ્રદ્ધા ખોટી મટી જશે. તમારી પાસે પૈસા ઘણાં છે. વેચાઈ ગયા તો શું છે? (શ્રોતા : જલ્દી છપાવો એમ કહે છે). એ તો કહે છે ને કે દિ'ના. सुद्ध ग्यानकै देह नहि, અરે! ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન આત્મામાં રાગ નહિ, ત્યાં દેહ ક્યાં આવ્યો ? કહે છે. રાગ વિભાવ ત્યાં નથી, ત્યાં દેહ તો જડ છે, એ આત્મામાં છે નહિ. એટલે દેહ નગ્નપણાનું લિંગ એ આત્માનું નહિ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? सुद्ध ग्यानकै.. આત્મા શુદ્ધ જ્ઞાનમય હૈ. ચૈતન્યના સૂર્યનો સ્વભાવ એકલો ભર્યો છે. ચૈતન્યનો સૂર્ય છે એ તો. આંધળા જડ પરમાણુ એમાં ક્યાં હતા? આ તો માટી ધૂળ છે. આ દેહ છે અને શરીર છે એવું જાણનાર કોણ? એ તો ચૈતન્ય છે. દેહને ક્યાં ખબર હતી કે હું આ જગતનો કોણ તત્ત્વ છું? આહાહા! જેણે જાહેર કર્યું જ્ઞાને કે આ દેહ છે, આ દેહ છે. એ મારામાં નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? मुद्रा भेष न कोइ, લ્યો. આકૃતિ અને વેષ આદિ એ દ્રવ્યલિંગ મોક્ષકા કારણ નહિ. तातै कारन मौखकौ, दरबलिंग नहि होइ.. એ નગ્નપણું અને બાહ્ય સાધુની ક્રિયા ૨૮ મૂળગુણની, એ મુક્તિનું કારણ નહિ. એ દ્રવ્યલિંગ આત્મામાં છે નહિ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

એથી પાછા કેટલાક એમ કહે, દ્રવ્યલિંગ એમાં નથી, પછી લિંગ બહારનું ગમે એ હોય. એમ પણ નથી. આહા! યે તો બહોત આતા હૈ ન. આ પેલો નટ કોણ? એલાચી

નટ.. નટ. એલચીકુમાર. એને નાચતાં નાચતાં કેવળજ્ઞાન હો ગયા દોરડાં ઉપર. .... સસ્તા સોદા હૈ. પંડિતજી કહે છે, બરાબર છે. બાપા માર્ગ કેવળજ્ઞાન... અરે! સમ્યગ્દર્શનકા માર્ગ કોઈ અપૂર્વ હૈ. યે સાધારણ ચીજ હૈ નહિ અને ચારિત્ર તો એનાથી અનંતગુણા પુરુષાર્થ છે અને કેવળજ્ઞાન તો અનંત અનંતગુના પુરુષાર્થસે હોતા હૈ. એ કંઈ સાદા સૌદા (નહિ), પંડિતજી કહે છે ને. સાદા સૌદા હો ગયા. બાત સચ્ચી હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! આજ તો એક દેખા. આહીં તો કહતે હૈં, ऐसी महिमा ज्ञानकी निहचै है घटमांहि, मूरख मिथ्यादृष्टिसौं सहज विलोकै नांहि.. અપના સ્વભાવ જ્ઞાતા આનંદકંદ પ્રભુ... મિથ્યાદષ્ટિ એ તરફની નજરથી દેખતો નથી.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

અરે, સંસારની ધન ને સંપત્તિ, એમાં ક્યાં ભૂલો રહ્યો? એ ચીજ જ તારી નથી. શરીર તારું નથી, આ તો માટી–ધૂળ છે. એમ પૈસા, આબરૂ, કીર્તિ, હજીરા, મકાન બધાં તો પર, જડ-માટી-ધૂળ છે. એની રુચિ છે ત્યાં આત્માની રુચિ નહીં થાય, એમ કહે છે. એક મ્યાનમાં બે તલવાર નહીં રહી શકે. ધન સંપત્તિનો પ્રેમ હોય અને તને આત્માનો પ્રેમ થાય, એમ બને નહીં. એમાંથી ખુશી થાય, અમે સુખી છીએ. દુઃખી છો. સુખી કોણ તને કહે? કરોડો–અબજો રૂપિયા હોય માટે અમે સુખી છીએ. મૂઢ છો. પૈસામાં સુખ કેવું? એ તો ધૂળ છે. એને દેખીને રાજી થા છો. રાજી થા છો; સાધક નથી તું, એમ કહે છે.

(નાટક સમયસાર પ્રવચન નં. ૧૬૩ નો અંશ, પાના નં. ૪૬૫)

પ્રવચન નં. ૧૪૪, ભાદરવા સુદ ૩, મંગળવાર, તા. ૨૪-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૧૧૧ થી ૧૧૩ ઉપર પ્રવચન

સમયસાર નાટક, સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર. ૧૧૧ પદનો અર્થ બાકી છે.

મુક્તિનું મૂળકારણ દ્રવ્યલિંગ નથી (દોહરા)

दरबलिंग न्यारौ प्रगट कला वचन विग्यान।
अष्ट महारिधि अष्ट सिधि, एऊ होहि न ग्यान॥१११॥

શબ્દાર્થ :—દરબલિંગ=બાહ્ય વેશ. પ્રગટ=સ્પષ્ટ. એઊ=આ.

અર્થ :—બાહ્યવેશ જુદા છે, કળા–કૌશલ જુદા છે, વચન ચાતુરી જુદી છે, આઠ મહા ઋદ્ધિઓ જુદી છે, સિદ્ધિઓ જુદી છે અને આ કોઈ જ્ઞાન નથી. ૧૧૧.

अर्थ :–बाह्य वेष जुदा है, कला-कौशल जुदा है, वचन-चातुरी जुदा है, अष्ट महाऋद्धियाँ जुदी हैं, सिद्धियाँ जुदी हैं और ये कोई ज्ञान नहीं हैं॥१११॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શું કહે છે? બાહ્ય ભેખ જુદા છે. શરીરનો ભેખ મુનિનો કે શ્રાવકનો કે ક્ષુલ્લક આદિનો, એ ભેખ તો જુદી ચીજ છે, એ કાંઈ આત્મા નથી અને એમાં જ્ઞાનેય નથી. કળા–કૌશલ જુદા છે. સંસારનું ડહાપણ કળા, એની ચતુરાઈ પણ જુદી છે. એ કંઈ આત્મજ્ઞાન નથી. ૬૪ કળા આવે છેને શાસ્ત્રમાં. ૭૨ કળા ને... એ બધું કંઈ આત્મા નથી, એ કંઈ જ્ઞાન નથી. એ તો બધો ઉપાધિનો ભાવ છે. આહાહા! વચન ચાતુરી જુદી છે. वचन विग्यान.. વાણીને બોલવાની રીત આવડતી હોય, વ્યાખ્યાન કરતાં આવડતું હોય, બોલતાં હોય, એ વસ્તુ જુદી છે. એ કંઈ આત્મા ને જ્ઞાન નથી. મહા અષ્ટ ઋદ્ધિ એ જુદી છે. કોઈ ઋદ્ધિ પ્રગટ થાય... નીચે નામ છે આઠ.

अणिमा—કોઈ ઋદ્ધિ પ્રગટે ને શરીરને નાનું બનાવી દે એ જુદી ચીજ છે. એ કંઈ આત્મા ને જ્ઞાન નથી. લોકોને જેમાં ચમત્કાર લાગે કે આવું શરીર નાનું બનાવી દે, મોટું બનાવી દે, આમ બનાવી દે. એ કંઈ આત્મા નહિ ને એ કંઈ જ્ઞાન નહિ. એનું નામ જ્ઞાન નહિ એમ કહે છે. જ્ઞાન તો ભગવાન આત્મામાં છે, ત્યાં દૃષ્ટિ કરે ને જ્ઞાન થાય તેને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? કે જે જ્ઞાનમાં અતીન્દ્રિય આનંદ સાથે જ્ઞાન થાય એને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? अणिमा.

महिमा–મોટું રૂપ ધારણ કરે. એનું આવ્યું હતુંને આપણે વિષ્ણુકુમારનું. મોટું રૂપ ધારણ કર્યું. એ કંઈ જ્ઞાન નથી, એ કંઈ આત્મા નથી, એ કંઈ ધર્મ નથી. આરે! લાખ યોજનનું મોટું બનાવે શરીર, લોકોને એમ થાય કે આહાહા! ભારે ધર્મી ! એ ધર્મ નથી, કહે છે. સમજાણું કાંઈ? गरमिता–મોટું ભારે બનાવે શરીર. હોય આમ નાનું, પણ ભારે બનાવે. વજન જોરદાર.. એ કંઈ આત્મા ને એ કંઈ ધર્મ નથી. એ તો બહારની ઋદ્ધિ પુણ્યની સ્થિતિ છે. આહા!

लघिमा–એવું કાંઈ છે. ભાઈએ કાઢ્યું હતુંને. લખ્યું છે? લઘિમા ક્યા? (શ્રોતા : लघि એટલે છોટા). એ છોટા તો અણિમામાં આવી ગયું. અણિમામાં છોટા શરીર... પણ આ લઘિમામાં નાનું શરીર કરીને કોઈ એવા પર્વતમાં પેસવું હોય તો પેસી શકે. એ કંઈ વસ્તુ નથી. એ તો અનંતવાર અભવિને પણ હોય છે. प्राप्ति.. એનું કાંઈક વાંચ્યું હતુંને. 'તત્ત્વાર્થ રાજવાર્તિક'માં. મોટો. પ્રાપ્તિનો અર્થ 'મોટો' કર્યો છે કાંઈ, નહિ? મોટું.. આહાર આદિ બને, આહાર ઓસડની પેઠે કામ કરે. એ કંઈ આત્મા નહિ, એ કંઈ ધર્મ નથી. એ તો બહારની પુણ્યની સામગ્રી છે. આહા! काम–ઇચ્છે તે પ્રમાણે થાય પુણ્યને કારણે, એવી એક લબ્ધિ હોય. એ કંઈ વસ્તુ નથી.

वशीकरण.. નથી આ વશીકરણ કરતા ? વશ કરે, તાબે કરે ફલાણું. એ શું ચીજ? એ કંઈ આત્મા ને જ્ઞાન નથી. વશીકરણ. તાબે કરેને તમારે જુઓને. ધુણાવે છે ને ઓલું કરે. ચાલે છેને આ. પીળા લૂગડાં પહેરે. રજનીશ. રજનીશ, નહિ ? એ કંઈ જ્ઞાન ને આત્મા નથી એ કાંઈ. એ તો બહારનો ભેખ છે. આહાહા! એમાંય આવ્યું છે સાધુનું આજે જગવાણીમાં. હું એવા વિશ્વને જોવા માગું છું કે જેમાં યુદ્ધ ન હોય. આ યુદ્ધ છે ત્યારે ... યુદ્ધ, યુદ્ધ. એ વિશ્વ જેમાં નાના ઉપર આમ કરે ને ફલાણા આમ કરે. અરે, ભઈ બાપા! આહીં છે આત્મા. એને બહારમાં જોવું છે. બહુ દેશ દેશપણામાં પોતાથી રહે અને કોઈ ઉપર આક્રમણ ન કરે એવું વિશ્વ હું જોવા માગું છું. આહાહા! અરે ભગવાન! ત્યાં એવી તો અનંતવાર ચીજ કરી. એ કંઈ આત્મા છે ને એ આત્માનું જ્ઞાન છે અને એ કલ્યાણનું કારણ છે એમ છે નહિ આહા!

ईशता–ઈશ્વરતા. મોટી પ્રભુતા હોય, મોટો દેવ થાય, મોટો રાજા થાય, એ કંઈ જ્ઞાન નથી. अष्ट रिद्धिके नाम छे. ... લો બધા. વિસ્તાર આવે છે આમાં. કાલ પછી જોયું હતું. શેમાં ? 'રાજવાર્તિક'માં. અષ્ટ રિદ્ધિ એ કંઈ જ્ઞાન નહિ. સમજાણું કાંઈ? એ આત્મા નહિ, એ ધર્મ નહિ અને ધર્મ માટે આવું એને થાય, એમ નહિ. એ તો બધી પુણ્યની ઋદ્ધિ ઓલી સામગ્રી છે, રખડવામાં નિમિત્ત છે. આહા! એકના મોટા લાખ રૂપ કરે, લાખને

વળી સંકેલીને કંથવા જેવો થઈ જાય, એ બહારની ચીજ છે. એ કંઈ આત્મા નથી, એ કંઈ જ્ઞાન નથી.

આઠ સિદ્ધિ. છેને ? आचार—એવો આચાર હોય, બહારનું આચરણ. એ કંઈ બહારનું આચરણ એ કંઈ આત્મા નથી, જ્ઞાન નથી. આહાહા! અપવાસ કરે મહિના—મહિનાના, છ-છ મહિનાનાં અપવાસ, આચરણની ક્રિયા એવી કરે. સિદ્ધિ જેનાથી સિદ્ધિ દેખાય. પ્રાપ્તિ થાય. વચન આપે ત્યાં દીકરો થાય, ફલાણું થાય. હવે એ શું ચીજ છે? આહાહા! श्रुत.. એ શ્રુત જાણ્યું હોય શાસ્ત્ર. એક પદમાંથી ઘણા પદને જાણવાની કલ્પદૃષ્ટિ થાય, એવી એક લબ્ધિ છે. એ શું ચીજ છે? આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? शरीर.. શરીરની કાંતિ અને શરીરની સમૃદ્ધિ મળે સુંદર, એક-એક અવયવો અનુકૂળ હોય જે દુનિયા દેખીને રાજી થાય. એ કંઈ ચીજ છે? એ કંઈ આત્મા છે અને એનું નામ કાંઈ જ્ઞાન છે? અને એનું નામ કાંઈ ધર્મ છે? આહાહા!

वचन.. એવો વક્તા હોય, લાખો માણસોને આમ રંજન કરી દે. કરોડો માણસને રંજન કરે, પણ એ કંઈ આત્મા છે? એ કંઈ જ્ઞાન છે? આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! बुद्धि.. આ બહારની બુદ્ધિઓ આ વકીલાતની ને આ ડોક્ટરની, આ જજની. તમારે શું? ઓડીટરની. દુઃખી થવાની છે બુદ્ધિ, કહે છે. એ પુનમભાઈ! આ તમારી બુદ્ધિ આ બારી—બારીમાં ને આ મકાન કરવા ને ઢીંકણું કરવું. પણ એ કહેને, આમ હોય તો થાય, આમ હોય તો થાય. હવે પૂછીને બેઠા હોયને થોડું. એ બુદ્ધિ નહિ. એ તો રખડવાની બુદ્ધિ છે. મલૂકચંદભાઈ!

उपयोग. આહાહા! ઉપયોગ કામ કરે છે આ શાસ્ત્ર આદિમાં, એ પણ આત્મા નહિ, એ જ્ઞાન નહિ, કહે છે. બહારનો ઉપયોગ છે. એવી ધારણા હોય તો આમ ફટ.. ફટ.. ફટ કામ કરે. આ તો આમ, આના પછી આમ... એ શું કંઈ વસ્તુ છે એ? संग्रह संलीनता.. કોઈ ચીજને સંગ્રહ કરવાની બુદ્ધિ એવી લબ્ધિ હોય કે સંગ્રહ કરી જાણે. ભેગું કરી જાણે. આ નહોતો ઓલો મહમ્મદ છેલ ? ભાઈ મહમ્મદ છેલ જોયો હતો. (શ્રોતા : ....) આ અફીણના ગોટા... ઊમરાળામાં આવ્યો હતો. દુકાને અફીણના ગોટાને હાથ અડાડ્યો. ઉડાડીને બહાર ફેંક્યા, વયા ગયા. મુસલમાન હતો. અરે, આ અફીણના ગોટા ક્યાં ગયા? ઉપડી ગયા. એવી એક લબ્ધિ છે. મુસલમાન હતો. મહમ્મદ છેલ. રેલમાં બેઠો હોય તો એ જરી એક માસ્તર પાસે જઈને હાથ અડાડે ટીકીટને. આમ બહાર નીકળે તો બધી ટીકીટ વિનાનો હોય. ત્યાં મળ્યો હતો બોટાદમાં. ૮૦ની સાલમાં ચોમાસું... જોડે ઉતારો હતો. પોતે આમ બેઠો હતો. એ પીંજારો હતો મૂળ તો, પણ એવું ક્યાંક આવી ગયું હાથ. એમાં

શું વસ્તુ શું? સમજાણું કાંઈ? એ કંઈ જ્ઞાન છે? એ કંઈ આત્મા છે? એ કંઈ આત્માને શાંતિનું ધર્મનું કારણ છે? આહાહા!

હમણાં કીધુંને કે આવ્યા હતા. જાદુગર નથી કે. લાલ? કે. લાલ ત્યાં હતો. ભાઈ ગયા હતા જોવા. જરીક દસ રૂપિયાની ટીકીટ. કહો, સમજાણું કાંઈ? ના, ના, કો'ક વાતું કરે તો સાંભળ્યું હોય કે નહિ ? આ સાચી વાત છે. ન્યાં ગયા હતા. શેઠિયા કહેવાયને આમ. જાદુગર, જાદુગર એક મોટો છે આપણે. (શ્રોતા : કે. લાલ) કે. લાલ એટલે કાંતિલાલ. નાની ઉંમરનો રૂપાળો જુઓ તો. બગસરામાં આપણા અહીં જગજીવનભાઈ બાબુચંદ નહિ ? ગુણચંદભાઈનો સાળો. કાકાનો–કાકાજીનો (શ્રોતા : કાકાજીનો દીકરો) હા. એ આવ્યો. લાખો પેદા કરે. જાપાનમાં એક વાર ત્રણ કલાકમાં... શું કહેવાય એ? આમ બતાવે. (શ્રોતા : ટેલિવિઝન). ટેલિવિઝન પર બતાવ્યું. સરકારે પાંચ લાખ આપ્યા. ત્રણ કલાકના પાંચ લાખ. પણ માણસ જોનારા બાર કરોડ હોં આમ બહારથી.

એક દિ' આવ્યો. હમણાં જ્યારે જૂનાગઢ ગયા હતાને. ..... એક એક રાતની પાંચ છ-છ હજારની પેદાશ. આપણો જૈન છે. આવ્યો બેઠો. કહે, 'મહારાજ! આ મારું બધું ધતિંગ છે. (શ્રોતા : આપની પાસે તો ધતિંગ જ કહેવાયને). મારી પાસે શું કહે? લાખો રૂપિયા... આમ આંખ્યું ઓલામાં અને મોટા મોટા કાર્યવાહકો એની પાસે આવે અને ફીદા થઈ જાય. એ જાદુગરીનું જોર છેને. એક તો કહે, મોટો માણસ આવ્યો મળવા અને મેં હાથ આમ કર્યો હાથ. ધ્રૂજવા મંડ્યો. બધું ધતિંગ હોં. આહાહા! એ તો ત્યાં સુધી કહેતો હતો. મેં કહ્યું, ભાઈ! આ તારા પુણ્ય ખવાઈ જાય છે. પ્રેમચંદભાઈ! આ તો પુણ્ય કોઈ એવા છે એ ખવાઈ જાય છે. કારણ કે આ બધું જાદુનું છે. અમારું જાદુ છે અને આ રજનીશનું જાદુ છે. પણ અમને બાયડી–છોકરાવાળા છીએ, અમારું જાદુગર.... વચન..... એ શું કહેવાય? નજરબંધી. અમને નજરબંધીવાળા કહે અને ઓલા જરી ત્યાગી બહારના ખરાને (એટલે) એની શક્તિ હશે એમ કહે. બાકી છે બધું જાદુગર, કહે.

એ રજનીશ એની પાસે જાદુ બે વર્ષથી શીખ્યા છે અને ઓલોય જાદુવાળો છેને સાંઈબાબો. બહુ માને છેને જૈનો-બૈનો કાંઈ... મુસલમાન છે. બહુ ચાલે છે એ. દુનિયા ગાંડી પાગલ છે. ભાન ન મળે કાંઈ. આહીં કહે છે કે એ બધી ચીજો પૂર્વના પુણ્યનાં કારણે બહાર દેખાય, એ કાંઈ ધર્મ ને જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એમ નથી. આમ કરીને હાથ કરે ને આમ બતાવે આ સાંકળી. આ લીંબુ લ્યો. એ ચીજું.. પણ એ કંઈ ધર્મ છે? સમજાણું કાંઈ? આમ હાથ કરી કંઈ ઓલો આમ બતાવે. જુઓ, આ સોનાની સાંકળી. આની જેમ સોનાની કડી બનાવીને રાખતો હોય તો તારે ઘરે ? એય ! એકાદ રાખી હોય અને એવું બાહ્ય એવી રીતે

બનાવે લોકોને. આહાહા! ભારે ચમત્કાર. કહે છે, એ જ્ઞાન નહિ, એ ધર્મ નહિ. એ આત્માનો આશ્રય એમાં નથી. આહાહા!

કહે છે, એ કોઈ જ્ઞાન નહિ. એમ છે ને? एऊ होहि न ग्यान.. આ જ્ઞાન એટલે આત્મા જેને સમજણ કહીએ, એ ચીજ નહિ. આહાહા! શાસ્ત્રના જ્ઞાન એ કાંઈ જ્ઞાન નહિ, એમ કહે છે આહીં તો. ભણતર ભણે અગિયાર અંગ ને નવ પૂર્વ, એ કંઈ જ્ઞાન નહિ. આહાહા! જ્ઞાન તો એને કહીએ કે જે ચૈતન્ય ભગવાન જ્ઞાનની મૂર્તિ એમાં અંદર સ્પર્શીને જે જ્ઞાનદશા આનંદ સહિત આવે એને જ્ઞાન કહીએ. ભીખાભાઈ! આહાહા! (શ્રોતા : આ વાત મુદ્દાની છે.) મુદ્દાની વાત એ છે. (શ્રોતા : ગુરુ વિના કોણ કહે?) એ બોલે તો ખરા. આહા! एऊ होहि न ग्यान.. એ ૧૧૧.

૧૧૨. आत्माके सिवा अन्यत्र ज्ञान नहीं है. એ સમજણનો પિંડ પ્રભુ ચૈતન્ય એમાં નજર કરતાં, એનો આશ્રય કરતાં જે જ્ઞાન પ્રગટ થાય, આનંદસહિત પ્રગટ થાય તેને જ્ઞાન કહીએ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! બોલતાં આવડે ને હજારોને આમ રંજન કરતાં આવડેને, માટે એ જ્ઞાન.—એ જ્ઞાન નહિ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

આત્મા સિવાય બીજે જ્ઞાન નથી. (સવૈયા એકત્રીસા)

भेषमैं न ग्यान नहि ग्यान गुरु वर्तनमैं,
मंत्र जंत्र तंत्रमैं न ग्यानकी कहानी है।
ग्रंथमैं न ग्यान नहि ग्यान कवि चातुरीमैं,
बातनिमैं ग्यान नहि ग्यान कहा बानी है॥
तातैं भेष गुरुता कवित्त ग्रंथ मंत्र वात,
इनतैं अतीत ग्यान चेतना निसानी है।
ग्यानहीमैं ग्यान नहि ग्यान और ठौर कहूं,
जाकै घट ग्यान सोई ग्यानका निदानी है॥११२॥

શબ્દાર્થ :—મંત્ર=ઝાપટવું, ફૂંકવું. જંત્ર=તાવીજ. તંત્ર=ટોટકા. કહાની=વાત. ગ્રંથ=શાસ્ત્ર. નિસાની=ચિહ્ન. બાની=વચન. ઠૌર=સ્થાન. નિદાની=કારણ.

અર્થ :—વેશમાં જ્ઞાન નથી, મહંતજી બનીને ફરવામાં જ્ઞાન નથી, મંત્ર, તંત્ર, જંત્રમાં જ્ઞાનની વાત નથી, શાસ્ત્રમાં જ્ઞાન નથી, કવિતા-કૌશલ્યમાં જ્ઞાન નથી, વ્યાખ્યાનમાં જ્ઞાન નથી, કારણ કે વચન જડ છે તેથી વેશ, ગુરુપણું, કવિતા, શાસ્ત્ર, મંત્ર-તંત્ર, વ્યાખ્યાન, એનાથી ચૈતન્યલક્ષણનું ધારક જ્ઞાન જુદું છે. જ્ઞાન જ્ઞાનમાં જ છે, બીજે નથી. જેમના

હૃદયમાં જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે તે જ જ્ઞાનનું મૂળકારણ અર્થાત્ આત્મા છે. ૧૧૨.

अर्थ :–वेषमें ज्ञान नहीं है, महंतजी बने फिरनेमें ज्ञान नहीं है, मंत्र, जंत्र, तंत्रमें ज्ञानकी बात नहीं है, शास्त्रमें ज्ञान नहीं है, कविता-कौशलमें ज्ञान नहीं है, व्याख्यानमें ज्ञान नहीं है, क्योंकि वचन जड़ है, इससे वेष, गुरुता, कविताई, शास्त्र, मंत्र-तंत्र, व्याख्यान इनसे चैतन्यलक्षणका धारक ज्ञान निराला है। ज्ञान ज्ञानहीमें है, अन्यत्र नहीं है। जिसके घटमें ज्ञान उपजा है, वही ज्ञानका मूल कारण अर्थात् आत्मा है॥११२॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

भेषमैं न ग्यान.. બાવા, જોગી, નગ્નપણાં ધારણ કર્યાં, એ કંઈ જ્ઞાન નથી. અને એને લોકો ત્યાગી દેખીને એ બોલે એનું જ્ઞાન. એમ કે એ પસંદ પડે લોકોને. સમજાણું કાંઈ? એ જ્ઞાન.... લોકોને એમ લાગે કે આ ત્યાગી છે એટલે એનું સાચું હશે. અને 'શ્રીમદ્' જેવા ગૃહસ્થાશ્રમમાં પાઘડી પહેરીને બેઠા હોય, પણ એ બોલે એ સાચું જ્ઞાન છે અંદર એને. આ બધા ત્યાગી ને મોટા ફૂંકારા દઈને બેઠા હોય નાગા થઈને, એથી એ બોલે માટે જ્ઞાન છે.—એ જ્ઞાન નહિ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાન તો ભગવાન આત્મા જ્ઞાનનો પિંડ પ્રભુ છે. એમાંથી ધારાવાહી પરિણતિ પ્રગટ થાય એને મોક્ષના કારણરૂપ જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. તે એનું જ્ઞાન એને હિતકર છે. આ બધા સંસારના જ્ઞાન ને જાણપણા અહિતકર છે. આહાહા! (શ્રોતા : ધારાવાહી જ્ઞાન ક્યા?) ધારાવાહી જ્ઞાન, ધ્રુવ છે એમાંથી પ્રગટ થાય એ અંદર એકાકાર જ્ઞાન ધારાવાહી. ઠીક કહ્યું. ધ્રુવ ચૈતન્યનો કંદ જે છે પ્રભુ એમાં દૃષ્ટિ આપતાં જે સ્વનું જ્ઞાન પ્રગટે, એ જ્ઞાન. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! આ ચોપડા વાંચે ને પુસ્તક વાંચે ને શાસ્ત્ર વાંચે માટે એ જ્ઞાન છે. એમ નથી, ભાઈ! આહા! સમજાણું કાંઈ?

भेषमैं न ग्यान नहि ग्यान गुरु वर्तनमैं. महंतजी बने फिरनेमें ज्ञान नहीं है.. ગુરુ મોટા મહંત થઈ જાય, મોટા ટીલા તાણે ને આ થાય, એ કંઈ ધર્મ નથી. એ તો બહારના જડના ભેખ. આહાહા! મહંતજી બને ફિરનેમેં... અમે તો મહાત્મા છીએ. શેના મહાત્મા? આત્મા જે જ્ઞાનાનંદ છે એનો આશ્રય લઈને જે જ્ઞાન પ્રગટ્યું હોય એ મહંત છે. અમે આવી પરીક્ષા આપી છે. ઘણી ઘણી આવે છેને પરીક્ષા શાસ્ત્રની. મંત્રમેં જ્ઞાન નહિ. લ્યો. ઝાડનાર, ફૂંકના, આ મંત્રો બધા. આ વીંછીને ઊતારવા, સર્પને ઊતારવા, ભૂત વળગ્યો હોય એને, એ મંત્ર-ફંત્ર એ જ્ઞાન નહિ, એ ધર્મ નહિ. એ તો જગતના ઝાંવા મફતના છે. સમજાણું કાંઈ? મંત્ર-જંત્ર ગંદા તાવીજ કરે છેને? નથી બાંધતા? એને કરીને તાવીજ બાંધેને. હવે એમાં જ્ઞાન ક્યાં? એ તો ભ્રમણા છે જગતની. આહાહા! એને બહુ

આવડે છે હોં. ... ફલાણું ને ઢીકણું, બહુ જ્ઞાની છે. મંત્ર.. મંત્ર.

એ હમણાં જયપુરમાં હતાને ઓલા મોહનલાલ બડજાત્યા છેને એક. એનો દીકરો ન્યાં રહે છે ઓલેપણે. અરવિંદ. અરવિંદ ઘોષ એની પાસે. એક તો તમારો જમાઈ. તારાચંદ ને નામ શું ? તારાચંદ. હા, એના ભાઈનો જમાઈ. બે-ત્રણ કરોડ રૂપિયા છે. આ વાત રૂચે નહીં. સાંભળવા આવ્યો તો ખરો. એના બાપેય આવેલા એમના ઘરે ન્યાં. પણ જ્યાં વાત કાઢી. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જેને એક સમયમાં ત્રણ કાળનું જ્ઞાન છે એ કહે તે સાચું. ત્યાં ઊઠી ગયા. એના બાપને કાંઈક ઠીક હશે. ત્યાં જયપુર લઈને આવ્યા મોટો થોકડો મંત્રનો. એય ! તમને તો ખબર હશે એ ? નથી ખબર? મોહનલાલ. મંત્ર.. મંત્ર.. મંત્ર. હવે થોથા મંત્ર શું છે આ ? ફલાણો મંત્ર ને આનો મંત્ર ને ઓલીનો મંત્ર ને. આ ભગવાન 'ણમો અરિહંતાણં' મંત્ર એ મંત્ર યથાર્થ નહિ, એમ કહે છે. એ તો વિકલ્પ છે. આહાહા ! તો આ બીજા મંત્ર-ફંત્રની તો વાત (શું કરવી ?) આહાહા !

લોકોને બહારની એવી.... કાંઈ મંત્ર આવડે છે ? ફલાણું આવડે છે ? તંત્ર આવડે છે ? એની વ્યાખ્યા કરે છે હોં તંત્ર-ટોટકા. ટોટકા એટલે શું ? ટોટકા છેને ? શું કરે એમાં? હશે કાંઈ. હિંદી ભાષા છે. મંત્ર, જંત્ર. (શ્રોતા : મંત્ર તંત્ર...) હા, પણ એ તંત્રનો અર્થ ટોટકા કર્યો છે. ટોટકા એટલે શું ? તમારી હિન્દી ભાષામાં આવે છે કાંઈ ? (શ્રોતા : નજર ઊતારનેમેં......) હા. એ બધી નજર ઊતારવા.... આ બધું કરે છે ને આંખમાં નથી આ બહુ.... એવું હોય તો આમ કરે, આમ લોહી ઝરે ને ફલાણું થાય. આંખમાં બહુ લાલી હોય ને બધી. આમ કરે, ઝાડુ ફેરે. હવે થોથાં છે, એમાં છે શું માળા? સમજાણું કાંઈ ? મંત્ર-જંત્ર-તંત્રમેં જ્ઞાનકી બાત નહિ. એ સાચું જ્ઞાન ધર્મનું નહિ. આહા !

ग्रंथमैं न ग्यान.. આ સમયસાર પુસ્તક, આમાં જ્ઞાન ક્યાં ? આ તો જડ છે, માટી છે. (શ્રોતા : આ બધાં સિદ્ધાંતશાસ્ત્ર ન્યાય શું છે એ ?) સિદ્ધાંતશાસ્ત્ર બધાં જડ. ન્યાં ક્યાં જ્ઞાન હતું ? જ્ઞાન તો આત્મામાં છે. (શ્રોતા : મહારાજ ફિર પઢના, સુનના કિ નહિ ?) પઢને, સુનનેકા વિકલ્પ હોતા હૈ, પર ગ્રંથ હૈ વહ જડ હૈ. ગ્રંથમેં જ્ઞાન નહિ. કેટલાક કહે છેને ? જિનવાણી... પ્રતિમામાં તો કાંઈ જ્ઞાન નથી અને જિનવાણીમાં તો ભગવાનનું ભરેલું જ્ઞાન છે. કેવળીની વાણી છે. તદ્દન જૂઠી વાત છે. હવે ગ્રંથમાં જ્ઞાન કેવું ? એ તો જડ માટી છે, ધૂળ છે. જિનવાણી, એ વાણી તો જડ છે, અજીવ છે. એમાં જ્ઞાન કેવું ? એય !

ભાઈએ લખેલું છે બહુ. ભગવાનદાસ નામ પંડિતો... તારાચંદ ને પંડિત છે ને તમારે ઓલા હિંમતલાલ ને ચંપકલાલ.. (શ્રોતા : ચંપાલાલ) હા, ચંપાલાલ ને. શબ્દોમાં જ્ઞાન છે જિનવાણીમાં. પ્રતિમામાં ક્યાં જ્ઞાન છે માટે એ નહિ. પણ વાણી અને પ્રતિમા બેય

એકસરખા જડ છે. વાણીમાંય જ્ઞાન નથી ને પ્રતિમામાંય જ્ઞાન નથી. (શ્રોતા : તો શુભભાવ ક્યોં કહા હૈ?) શુભભાવ એટલે રાગ. જ્યારે સ્વરૂપમાં ઠરી શક્યો ન હોય ત્યારે અશુભથી બચવા એ કાળે એ જાતનો ભાવ હોય છે એટલું, પણ છે હેય. વીતરાગ ન થાય ત્યાં સુધી એ પૂજ્યવાણીને પણ માને પૂજ્ય. (શ્રોતા : થાય છે તો પછી કરવો શું કરવા?) કરે કોણ? એ આવે છે અંદર. વીતરાગતા ન હોય ત્યાં આવો શુભરાગ આવ્યા વિના રહે નહિ. (શ્રોતા : કરવી કે ન કરવી?) કરે કોણ? આવે એને જાણવું, એમ કહે છે. એવી વાત છે ભાઈ. આહાહા!

ग्रंथमैं न ग्यान नहि.. વાણીમાં જ્ઞાન નથી એમ કહે છે. માટે ચૈત્ય એ છે વાણી, એ માટે પૂજનીય છે, એમ નથી. એ તો એમાં નિમિત્તપણું છે ને વાણીમાં સ્વ-પરવાર્તા કહેવાની શક્તિ છે. જ્ઞાન એમાં નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એથી એ વ્યવહારે પૂજ્ય કહેવામાં આવે છે. નિશ્ચયથી એ પૂજ્ય છે જ નહિ. આહાહા! નિશ્ચયથી તો જ્ઞાનાનંદ ભગવાન એ પૂજ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે આકરું કામ ભાઈ! જ્યાં બિરાજે છે પ્રભુ ચૈતન્યમૂર્તિ, ત્યાં જ્ઞાન છે અને એમાં નજર નાખે જ્ઞાન થાય છે. કાંઈ જ્ઞાન બહારથી આવે છે? આહાહા! ભણી-ગણીને વિચારીને જ્ઞાન થયું એ જ્ઞાન નહિ, એમ કહે છે. આહા! એ ભણ્યો ને વાંચ્યું ને ધાર્યું એ જ્ઞાન નહિ, એમ કહે છે. પાટનીજી! આહાહા! જે જ્ઞાનના આશ્રયમાં આત્મા ન આવે અને જે જ્ઞાનમાં આનંદ અતીન્દ્રિય સાથે ન હોય તે જ્ઞાન નહિ. આહાહા! અરે! એને સત્યસ્વરૂપ શું છે એની ખબર નથી. એમને એમ ભટક્યા ભટક, બહારથી આહીંથી થાશે ને આહીંથી થાશે ને આહીંથી... વાણી સરસ્વતી વીતરાગની વાણી, કહે છે કે એ ગ્રંથ—આગમ એમાં જ્ઞાન નથી. શેઠી! આ તો એવું અજર પ્યાલા છે.

ग्रंथमैं न ग्यान नहि ग्यान कवि चातुरीमैं.. આમ શીઘ્ર કવિ બોલે અને કવિતા બનાવે. એવી બનાવે પણ આબેહૂબ. એ કંઈ જ્ઞાન નથી કવિપણું. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? कविता-कौशलमें ज्ञान नहीं है. આહાહા! હોંશિયાર કવિ એવો હોય. શીઘ્ર કવિ. આપણો છેને પ્રેમચંદભાઈનો પૌત્ર? કમલ.. કમલ.. રમેશ બનાવે છેને ગાયન કવિતા. એક ફેરી દીક્ષા લઈને ગયા હતા સિત્તેરમાં જૂનાગઢ. એ દિશાએ બહાર ગયેલા, મોટા પત્થરો પડ્યા હતા. ત્યાં એક માણસ એવો મળ્યો કે .....પાધરો જોડી દીધો. મુળચંદભાઈ કહે, શીઘ્રકવિ લાગે છે. સિત્તેરની વાત છે પોષ મહિનો. શીઘ્ર કવિ શું કે આ સાધુ નીકળેને એની મશ્કરી કરવા એ ગાયન બનાવે. ગાયન આમ ભાષા એવી લખી જાણે, એમાં શું છે? આ તો શીઘ્રકવિ એવા હોય કે જેના ... જુઓને શુદ્ધેશ્વરી ને બહુ સારા. આહીં નહોતા આવ્યા ?.... શુદ્ધેશ્વરી આહીં

આવ્યા હતા. બહુ નરમ માણસ હતો હોં. બિચારા મરી ગયા. આહીં આવ્યા હતાને ભાઈ ? આવ્યા હતા. પુસ્તક આપ—લે થઈ. પણ એ કંઈ જ્ઞાન નહિ. કવિતા બનાવવાની તાકાત માટે એ જ્ઞાન (એમ નથી). આહાહા !

જ્ઞાન તો એને કહીએ કે જે ચૈતન્યપ્રભુ એકલો જ્ઞાનમાં ચૈતન્યમાં સમજણનો પિંડ છે. એને સ્પર્શીને, એનો આશ્રય લઈને જે જ્ઞાન પ્રગટ થાય, તે જ્ઞાન મોક્ષનું કારણ છે. આહાહા ! અભિમાન આવી જાય ઘણાને તો જાણપણા જરી હોય વધારે હોય, આપણને જ્ઞાન. બાપા! એ તો મરી જવાના રસ્તા છે. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા ! શાસ્ત્રના ભણતર હોય અને ભણતરના એને અભિમાન આવી જાય. આપણને આવડે છે હોં. આને આવડતું નથી, લ્યો. બોલતાંય આવડતું નથી અને અમે તો ફટ ફટ જવાબ દઈએ. ભાઈ ! એ કાંઈ જ્ઞાનનો સંબંધ નથી બાપુ ! પુસ્તક બનાવી જાણે, એ કંઈ જ્ઞાન નથી. એય જેઠાભાઈ ! દેવીલાલજી ! આહા! ભગવાન જ્ઞાનનો ચૈતન્ય પૂંજ-પિંડ એમાંથી પ્રગટ થાય દશા, એનું નામ જ્ઞાન છે. ભલે બીજી આવડત ઓછી હોય, બોલતાં ન આવડતું હોય, સમજાવતાં ન આવડતું હોય. આહાહા ! પણ પોતાનું કામ કરતાં આવડતું હોય એ જ્ઞાન. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

ग्रंथमैं न ग्यान नहि ग्यान कवि चातुरीमैं. કવિતાના કૌશલ્યમાં જ્ઞાન નહિ. बातनिमैं ग्यान नहि.. વ્યાખ્યાનમાં. વ્યાખ્યાનમાં કાંઈ જ્ઞાન નથી. નીચે ખુલાસો કર્યો છે. એ જ્ઞાનનું કારણ છે. કારણ એટલે નિમિત્ત છે. નિમિત્ત-નૈમિત્તિક. એ ... ક્યાં કારણ છે? કારણ તો આત્મા ચિદાનંદ. સમજાણું કાંઈ ? અરે, નિરાશ્રય ભગવાન, એમાં પરના આશ્રય વિનાનું તત્ત્વ.... અશરણ આવ્યું હતુંને. જેને પરનું કાંઈ શરણ નથી એવો સ્વતંત્ર શરણભૂત સ્વરૂપ. જેને ત્રણ લોકના નાથનો પણ આધાર નથી એવો ભગવાન આત્મા છે. આવો આત્મા છે એ રીતે જ્યાં સુધી ન બેસે ત્યાં સુધી એને આત્મા બરાબર બેઠો નથી. મિથ્યાત્વમાં છે એ. પાટનીજી! આવી વાત છે. આહા !

बातनिमैं ग्यान नहि ग्यान कहा बानी है.. વાણીમાં જ્ઞાન છે કાંઈ ? એમ કહે છે. चैतन्य लक्षणका धारक ज्ञान निराला है, લ્યો. કવિતા શાસ્ત્ર. આવ્યું. છેને, એ મૂક્યું છે. જ્ઞાન નહિ, વાણી છે વાણી. વાણી કહો, બોલવું ભાષા કહો કે શાસ્ત્ર લખેલાં કહો, એમાં કાંઈ જ્ઞાન નથી. અરૂપી પ્રભુ જ્ઞાન એ કંઈ રૂપીમાં આવી જતું હશે ? ઘણા લોકો કહે, જુઓ આ બોલાય છે એમાં જ્ઞાન આવે છે કે નહિ ? ધૂળેય નથી આવતું, સાંભળને ! એ વાણી તો જડ છે. અને એ વાણી છે ત્યારે ત્યાં જ્ઞાન થાય છે કે નહિ ? નહિ ? ત્યારે સાંભળવું શું કરવા ? અરે ભાઈ ! એ જ્યારે સાંભળવાનો વિકલ્પ હોય ત્યારે આવે, પણ જ્ઞાન એનાથી થાય છે એમ છે નહિ. આવો વીતરાગનો માર્ગ છે. આહાહા ! અરે! એની શ્રદ્ધામાં, હજી

બાહ્યલક્ષી જ્ઞાનમાં પણ યથાર્થમાં ન બેસે... બાહ્યલક્ષી, આ તો પરલક્ષી જ્ઞાન છે બધાનું, એમાં યથાર્થ જ્ઞાન ન બેસે, એને યથાર્થ તત્ત્વ દૃષ્ટિમાં આવે ક્યાંથી? આહા! હવે એ અનંત કાળથી એમને એમ રખડે છે બિચારો. ભિખારી રાંક થઈ ઓશિયાળો. કો'ક મને આપે ને આશીર્વાદ મળી જાયને કો'કના તો મને આત્માનું જ્ઞાન મળી જાય.

चैतन्य लक्षणका धारक ज्ञान निराला है, લ્યો. વાણીમાં જ્ઞાન નહિ. વાણી એટલે શાસ્ત્ર કહો કે વાણી—બોલવું કહો, એમાં કાંઈ જ્ઞાન છે નહિ. तातैं भेष गुरुता कवित्त ग्रंथ मंत्र बात, इनतैं अतीत ग्यान चेतना निसानी है.. આહા! ચૈતન્ય ભગવાનમાં જ્ઞાન છે, ચેતના જેનું લક્ષણ છે, એમાંથી જે જ્ઞાન આવે તેને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. એને સમ્યગ્જ્ઞાનનો અંશ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! ग्यानहीमैं ग्यान नहि ग्यान और ठौर कहूं.. જેના ઘટમાં જ્ઞાન ઉપજ્યું, અંતર જ્ઞાનમાંથી જ્ઞાન ઉપજ્યું તે જ્ઞાન. वही ज्ञानका मूल कारण अर्थात् आत्मा है. એ જ્ઞાનનું કારણ તો આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! અંતે વાળીને ન્યાં લાવ્યો. જ્યાં જા તું છો ત્યાં જા. ત્યાં આગળ જ્ઞાન થાશે. બાકી બહારમાં બહુ વિચાર ને બહુ સંકલ્પ-વિકલ્પ કરે ને બહુ વાંચે ને બહુ ધારે, માટે જ્ઞાન થઈ જાય (એમ નથી). આહાહા! સમજાણું કાંઈ? (શ્રોતા : જ્ઞાનમેંસે જ્ઞાન આતા હૈ). એ જ કહે છે અને તે જ્ઞાનનું મૂળ કારણ આત્મા, એમ. છે ને ?

घट ग्यान सोई ग्यानका निदानी है.. એ જ્ઞાનનો નિદાન આધાર તો આત્મા છે કહે છે. બહારથી કાંઈ જ્ઞાન આવતું નથી. આહાહા! (શ્રોતા : બંને શાસ્ત્ર ને વાણી જ્ઞાન નથી). વાણીમાં જ્ઞાન નથી, શાસ્ત્રમાંય જ્ઞાન નથી. (શ્રોતા : જ્ઞાનનું કારણ છેને?) કારણેય નથી. જડ કારણ હોય જ્ઞાનનું? મૂળચંદભાઈ! આ તો અગમ્ય વાતો છે. (શ્રોતા : આ કારણ લખ્યું છેને?) કારણ લખ્યું છે એ બધું સમજાવવા. બધા બહુ ભડકી ન જાય એટલે. કારણ-ફારણ કેવા? નિમિત્તકારણ, કારણ જ નથી. વાત આવી છે ભાઈ! એ સમ્યગ્જ્ઞાનના અંશનું કારણ પ્રભુ આત્મા, એના આશ્રય વિના જ્ઞાન સાચું ત્રણ કાળમાં હોઈ શકે નહિ. આહાહા! ભગવાનની વાણીમાં જ્ઞાન... એ 'પરમાત્મપ્રકાશ'માં કહ્યું છે કે વાણીથી ન જ્ઞાન થાય, શાસ્ત્રથી ન જ્ઞાન થાય. ત્રણ લોકના નાથની દિવ્યધ્વનિ છૂટી ને સાંભળી સમવસરણમાં, એનાથી જ્ઞાન ન થાય. (શ્રોતા : એક ઠેકાણે એનાથી જ્ઞાન થાય એમ લખ્યું છેને ?) એ લખ્યું એ નિમિત્તનું કથન છે. વ્યવહાર વચમાં આવે એ જાણવામાં એ વ્યવહાર કહ્યો. આહાહા!

સમવસરણમાં એ અનંતવાર ગયો છે. ભગવાનની વાણી સાંભળી છે અનંતવાર. પૂજા કરી છે અનંતવાર સમવસરણમાં. મણિરતનના દીવા, કલ્પવૃક્ષના ફૂલ, સાક્ષાત્ ભગવાન સામે બેઠા હોય. જય પ્રભુ ! એ બધો વિકલ્પ ને રાગ છે, કહે છે. એ

ભગવાનદાસજી ! આવો માર્ગ છે. આહાહા! સાધારણ માણસને બિચારાને તો હાય.. હાય! આ બધું જે કરવાયોગ્ય છે એ તો બધું ઉથાપી નાખે છે. વાત તમે કહો છો એ બરાબર છે, પણ પછી એનું સાધન ? ભગવાનની ભક્તિ કરવી, શાસ્ત્ર વાંચવા, પૂજા કરવી. અરે ભગવાન ! એ તો વાતું બધી છે. શું કહીએ! આહાહા! આખો સાધન નામનો ગુણ તારામાં પડ્યો છે. એ કારણ થઈને કાર્ય જ્ઞાનમાં આવે એને સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. આહાહા !

ज्ञानके बिना वेषधारी विषयके भिखारी हैं. જુઓ હવે જરીક (શ્રોતા : કઠણ વાત આવે છે). જરી કઠણ વાત છે, પણ હવે છે તો... આહા! ૪૬ કળશ છેને નીચે. પ્રશ્ન તો આનો લીધો છે. એનું જ છે. પછી આવશે એનું. ज्ञानके बिना वेषधारी विषयके भिखारी हैं. આહાહા! શું કહે છે ?

જ્ઞાન વિના વેશધારી વિષયના ભિખારી છે (સવૈયા એકત્રીસા)

भेष धरि लोकनिकौं बंचै सौ धरम ठग,
　　गुरु सो कहावै गुरुवाई जाहि चहिये।
मंत्र तंत्र साधक कहावै गुनी जादूगर,
　　पंडित कहावै पंडिताई जामैं लहिये।।
कवित्तकी कलामैं प्रवीन सो कहावै कवि,
　　बात कहि जानै सो पवारगीर कहिये।
एतौ सब विषैके भिखारी मायाधारी जीव,
　　इन्हकौं विलोकिकै दयालरूप रहिये।।११३।।

શબ્દાર્થ :—બંચૈ=ઠગે. પ્રવીન=ચતુર. પવારગીર=વાતચિતમાં હોશિયાર–સભાચતુર. વિલૌકિકૈ= જોઈને.

અર્થ :—જે વેષ બનાવીને લોકોને ઠગે છે, તે ધર્મ–ઠગ કહેવાય છે, જેમાં લૌકિક મોટાઈ હોય છે તે મોટો કહેવાય છે, જેનામાં મંત્ર–તંત્ર સાધવાનો ગુણ છે તે જાદુગર કહેવાય છે, જે કવિતામાં હોશિયાર છે તે કવિ કહેવાય છે, જે વાતચિતમાં ચતુર છે તે વ્યાખ્યાતા કહેવાય છે. આ બધા કપટી જીવ વિષયના ભિખારી છે. વિષયોની પૂર્તિ માટે યાચના કરતા ફરે છે, એમનામાં સ્વાર્થત્યાગનો અંશ પણ નથી. એમને જોઈને દયા આવવી જોઈએ. ૧૧૩.

अर्थ :–जो वेष बनाकर लोगोंको ठगता है, वह धर्म-ठग कहलाता है, जिसमें लौकिक बड़प्पन होता है, वह बड़ा कहलाता है, जिससे मंत्र-तंत्र साधनेका गुण है, वह जादूगर कहलाता है, जो कविताईमें होश्यार है, वह कवि कहलाता है, जो बात-चितमें चटपटा है, वह व्याख्याता

कहलाता है। सो ये सब कपटी जीव विषयके भिक्षुक हैं, विषयोंकी पूर्तिके लिये याचना करते फिरते हैं, इनमें स्वार्थ-त्यागका अंश भी नहीं है। इन्हें देखकर दया आनी चाहिये॥११३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

भेष धरी लोकनिकौं बंचै सौ धरम ठग.. પંડિતોનો વેષ રાખે, સાધુનો વેષ રાખે એ भेष धरी लोकनिकौं बंचै.. એ ધર્મઠગ છે. આહાહા! અરે! અંતરમાં આત્માના આનંદનો આશ્રય લીધા વિના જ્ઞાન નથી અને બહારના ભેખથી બીજાને અધિકપણે મનાવવું છે. અમે કાંઈક બીજા કરતાં અધિક છીએ એમ મનાવવું છે, એ ઠગ છે, કહે છે. આહાહા! ગજબ વાત છે! (શ્રોતા : સત્ય બાત હૈ.) સત્ય બાત એ છે. અમારા હીરાભાઈ ખુશ છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? આહા! जो वेष बनाकर लोगोंको ठगता है. ગૃહસ્થનો વેષ હોય તો ઠગાય નહિ માણસ માળા. એ તો કહે, છે તો આપણી જેવા. વેષ જ્યાં ફેર પડ્યો ત્યાં બીજાને પણ અધિકપણે મનાવવાનો ભાવ અને ઓલા અધિકપણે માને. આહાહા!

गुरु सो कहावै गुरुवाई जाहि चहिये. जिसमें लौकिक बड़प्पन होता है वह बड़ा कहलाता है. મોટા પ્રમુખ.. સંઘવી.. સંઘી શું કહેવાય? સંઘપતિ. મોટા મોટા પૂંછડાઓ આવે આવા. અરે ભાઈ! એ શું બાપુ! એ કંઈ મોટપની ચીજ છે ? સમજાણું કાંઈ? गुरु सो कहावै गुरुवाई जाहि चहिये.. એને મોટપ જોઈએ છે ક્યાંક, કહે છે. આહાહા! આત્માની મોટપ નથી જોઈતી. દુનિયામાં ક્યાંક મોટપ, ગણવાયોગ્ય ગણે મને, કાંઈક કાંઈક હું છું, આમાં છું, જાણપણામાં મોટો છું. સમજાય છે? ફલાણામાં મોટો છું, વક્તા વાચાળ બીજા કરતાં હું જબરો છું, મારા જેવી વચનકળા બીજા પાસે નથી. અરે! એ મોટપ તો જગતની છે રખડવાની. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

मंत्र तंत्र साधक कहावै गुनी जादूगर, લ્યો. જુઓ, જાદૂગર આવ્યો. મંત્ર આવડે, તંત્ર આવડે. આવ્યું હતુંને ઓલામાં તંત્ર–ટોટકા ને. સાધનેકા ગુણ... હા, સાધી શકે મંત્ર ને વિદ્યા ને, આહા ! દેવી હાજર થાય, દેવ હાજર થાય. ધૂળ, શું એ કંઈ આત્મા છે? આહાહા! जिसमें मंत्र साधनेका गुण है वह जादुगर कहलाता है. એ તો જાદુગર છે કહે છે. આમ જાદુની ..... આમ તો ધતિંગ કરે છે એકલું. પણ નજરબંધી અમને લોકો કહે. અમારી નજર બાંધી એમ લોકો કહે. ઓલા એ તો દાઢી મોટી હોય, આ હોય આમ કંઈક આમ.... આહા! જરા શક્તિ લાગે છે. ધૂળેય શક્તિ નથી, જાદુગર છે. શેઠ!

ભારે આ ઉઘાડું કર્યુ. .... આ શું કહેવાય તમારે ? હિપ્નોટીસ કંઈક કહેવાય છેને...ઓલા એ પછી આ બોલાવે એમ બોલે. સો જાઓ.. આમ કરો. પણ એ તો ધૂળધાણી

છે, સાંભળને હવે! આહા! જાદુગરી છે એ. જાદુગર છે એ ધર્મી નહિ. આહા! એવો ગુણ ધરાવીને જાદુગર કહેવડાવે. એ આવડત હોયને એટલે જાણે એમ એમ જાણપણાવાળા છીએ. જાદુગર છો કહે છે. આહાહા! ઠગ છો ઠગ.

એ તો બિચારો કહેતો હતો, અમારૂં ધતિંગ છે. પહેલું આવી ગયું છે બધું હોં. મહારાજ! અમારૂં બધું ધતિંગ છે હોં. ભાઈ ! આ જિંદગી જાય છે હોં. પુણ્ય બળી જાય છે બાપા! પુસ્તક આપ્યા એક–બે. પુસ્તક આપ્યા, કાંઈક વાંચો.. વાંચો.. વિચારો, શું ચીજ છે. આ બધી જિંદગી ચાલી જાય છે. અને આમ ..... પહેરીને આવેને ઓલા જાદુગરમાં. એ આપે ભાષણ આહા ! અને જુવાન માણસ હોય, આહા! ઓલા અંજાઈ જાયને કાંઈ. હાથની ચાતુરી વાપરે. કટકા કરે બે અને બતાવે અને વળી, એય.. આહીં આવે. શેઠ! કંઈ કર્યું હશે કે નહિ તે દિ'? એ જોવા ગયા હતા ત્યાં. રાતનું પતી ગયું ચર્ચા થઈ ગયા પછી. આહીંનું પુરૂં થઇ ગયા પછી .... વાત આમ કરતા હતા. આહા!

પછી કહે છે, पंडित कहावै पंडिताई जामैं लहिये, લ્યો. जो कविताईमें होशियार है वह कवि कहलाता है. પંડિત.. પંડિત.. पंडित कहावै पंडिताई जामैं लहिये. ધારણા, વાતું, પંડિત મોટા. પંડિતાઈ ... એવા. આહા! કહે છે, એ બધા વિષયના ભિખારી છે. પોતાનું જાણપણું બતાવીને બીજાની પાસે મોટપ લેવી છે. આહાહા! સાધુય કાંઈક કેટલાક એવા હોય છેને. પૂજા કરાવે નવ અંગની–આખા શરીરની. પોતે બેઠા હોય... (શ્રોતા : નવ અંગી) નવ અંગી. નવ અંગ એટલે શું? આહાહા! કહે છે કે બધા ભિખારા દુનિયા પાસે મોટપ લેવા માગે છે. पंडित कहावै पंडिताई जामैं लहिये. આહાહા!

कवित्तकी कलामैं प्रवीन सो कहावै कवि.. બાતચીતમેં... કવિ હોંશિયાર હોય કવિતામાં. એમાં શું એ ? કવિતા બતાવીને પણ બીજા પાસે પોતાની મોટપ જાહેર કરવી છે. ભિખારી છે કહે છે. અમને અભિનંદન આપો, અમને લખી દ્યો. પોતે લખે પોતાનું નામ મોટું મોટું. સમજ્યાને ! બધા ભિખારીઓ છે કહે છે. આહાહા! પોતાનું નામ લખે, અમે આવા છીએ, આવા છીએ. અરે પ્રભુ ! શું કરે છે તું આ? પરવિષયના ભિખારી છે એ તો બધા. આહાહા! बात कहि जानै सो पवारगीर कहिये.. વાતમાં વ્યાખ્યાતા હોય.. બાતચીતમેં ચટપટા હૈ. એ તો બોલે ને ઉત્તર ફડાક. પણ એમાં શું થયું હવે એ? અગિયાર અંગ અને નવ પૂર્વના ભણતર બધા અજ્ઞાન છે. આહા!

જ્યાં ભગવાન આત્માનું પડખું હાથ આવ્યું નથી, એ વિનાની બહારની અધિકાઈ મનાવવી છે, એ વિષયના ભિખારીઓ છે કહે છે. આકરું કામ છે ભાઈ ! પરમ સત્ય, પરમ સત્ય આ છે પ્રભુ ! આહાહા! તારી પ્રભુતા અંદરમાંથી આવી નથી અને આ

બહારની પ્રભુતા ને એનો દેખાડ ને અધિકાઈ મનાવવી છે, ભિખારી છો કહે છે. પ્રેમચંદભાઈ ! આહાહા ! ડોક્ટર હોયને મોટા, પહેલા ઓનરરી કામ કરે. પછી હેતુ તો એ હોય કે બહાર પડીએ પછી આપણું દવાખાનું સારું ચાલે. ભિખારી છે કહે છે. આહાહા! સમજાય છે ? આહાહા ! દુનિયા પાસે આહીં જઈએ ને આહીં જાવું ને આહીં જાવું, ન્યાંથી કાંઈક મળશે, મોટા લખાણ લખાવે પોતાના નામના, જલસો કરાવે પોતાના નામનો. આહાહા ! અમે બીજા કરતાં હોંશિયાર છીએ એમ બહાર પાડો. ભાઈબંધોને કહીને ઊભા કરે. આહાહા ! વ્યાખ્યાતા કહેવાય.

सो ये सब कपटी जीव विषयके भिक्षुक है. एतौ सब विषैके भिखारी मायाधारी जीव.. વાહ પ્રભુ વાહ ! કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? બહારમાં પોતાની કંઈ અધિકતા પ્રગટી હોય, એ દ્વારા પરમાં અધિકતાની ઇચ્છા રાખવી, ભિખારી છે વિષયના. મારા વખાણ કરે, મને કંઈક ગણતરીમાં ગણે, લેખામાં લે. જેને ભગવાન આત્મા જોવે છે એને આ વાતમાં રસ હોય શેનો પણ? કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એક પ્રશ્ન સારો પૂછતાં આવડે ત્યાં એને એમ થઈ જાય કે આહા.. મને બહુ આવડી ગયું હોં. એમ કહે, પ્રશ્નકાર હોંશિયાર છું એવું તમે મને ગણો. ભિખારી છો, કહે છે, વિષયના રાંકા. એય !

અને કાંઈક ઉત્તર દેતા આવડ્યો હોય એને અંદરમાંથી એમ થાય, આ મને આવડે છે, જુઓ મને જ આવડે લ્યો આનો ઉત્તર. અને એ તમે મને ગણો કે મને આવડે છે, એમ. આહાહા ! ભારે કામ ભાઈ ! જેને ચૈતન્યપ્રભુ આનંદની ખાણ, શાંતિનો સાગર, એની શ્રદ્ધાનું ભાન થયું અને એ જ્ઞાન થયું, એની ભાવના તો આત્મામાં એકાગ્ર થવાની હોય. બહારમાં પડવાની હોય કે એને અંદરમાંથી મોટપ પ્રગટ કરવાની હોય એને ? આહાહા !

एतौं सब विषैके भिखारी.. એ વિષયના જ ભિખારી છે. ઇન્દ્રિયના જ્ઞાન દ્વારા અધિકાઈ જેને બહારમાં મનાવવી છે... આહાહા ! વાત ભારે ભાઈ ! ભીખાભાઈ! બહુ વાત આવી આ તો. આહાહા ! विषयोंकी पूर्तिके लिये याचना करते फिरते हैं. આહા ! જ્યાં ત્યાં જાય, ચોપાનિયામાં લખાવે, મારું નામ લખજો, આનો કર્તા હું છું, આ મેં બનાવ્યું છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? વિષયકે ભિક્ષુક હૈં. એ શબ્દ-રૂપ-રસ-આબરુ માગે છે. આહા! એને ભગવાન આત્માની માંગણી અંદર અંતરમાં નથી. આહા ! 'બનારસીદાસે' પણ વાતનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું! એ વિષયોંકી પૂર્તિ કે લિયે યાચના કરતે હૈં.

विषैके भिखारी मायाधारी.. એ કપટી છે. આહાહા ! જેમ બહારની કવિતા આવડે, આ જાણપણા હો, ધારણા હો, એ કરીને મને કોઈ મોટો કહે, કહે છે કે એ તો કપટી માયાવી ભિખારી છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? આ તો વીતરાગના માર્ગે જાવું, બાપા!

આહાહા! એને આવા ભિખારીપણા હોય નહિ. દુનિયા માને, ન માને... દાખલો આપ્યો હતોને એક. વનમાં ફૂલો ઊંચા ઊગ્યા હોય, એની સુગંધ કોઈ સૂંઘવા ન આવે અને ખબર ન પડે તો કંઈ સુગંધ વઈ જાય એવી છે? પ્રશ્ન હતો ભાઈ સોગાનીનો. છે ને. વાત તો સાચી છે. અને સિદ્ધ અનંતા થયા. એ કેટલાક સિદ્ધને તો જાણતાય નથી કે ક્યા સિદ્ધ થયા. એમની ખબરેય નથી. આ ન જાણે અને એના વખાણ ન કરે તો સિદ્ધપણું વયું જાય ન્યાંથી? દુનિયા જાણે, માને તો એનો ગુણ રહે, એમ હશે? આહાહા!

એ બધા વિષયના પૂર્તિને લઈને યાચના કરતે ફિરતે હૈં. ભિખારી છે. ચોપાનિયામાં અમારું નામ રાખજો. કોઈ પુસ્તક બન્યું એમાં નામ નાખે. કો'કે બનાવ્યું અને પોતાનું નામ નાખે. આ કવિતાના ચોર નથી થાતા. કવિતા કો'કની હોય અને પોતાને નામે ચડાવી દે. અલ્યા, ભિખારી છે આ બધા. મિથ્યાત્વના માંગણો છે બધા. સમજાણું કાંઈ? इन्हकौं विलोकिकै दयालरुप रहिये, આમ કહે છે. આહાહા! આવા ભિખારીઓને જોઈને દયા રાખજે. (શ્રોતા : દયનીય પ્રાણી હૈ). પ્રાણી છે. આહાહા! દયા આની ચાહિયે, કહે છે. અરેરે! આવા ભિખારીઓ મિથ્યાત્વમાં પડેલા અને બહારમાં અધિકાઈ મનાવે છે, એના ફળ તો એને આકરા આવશે. એટલે એની દયા ખાવી જોઈએ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૪૫, ભાદરવા સુદ ૫, ગુરુવાર, તા. ૨૬-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિદ્વાર પદ ૧૧૪ થી ૧૧૮ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

દશલક્ષણીપર્વ હૈ. ક્યોંકિ ચારિત્રકા ભેદ હૈ ઔર ચારિત્ર સાક્ષાત્ મોક્ષકા કારણ હૈ. કહો, શેઠ ! દસ પ્રકારકે જો ધર્મ હૈં ઉત્તમ ક્ષમાદિ વે ચારિત્રક—વીતરાગ પરિણતિકે ભેદ હૈં ઔર જો ચારિત્ર હૈ વહ મુક્તિકા કારણ હૈ. ચારિત્રકા દસ પ્રકારકા આરાધન વહ તો સદા હો સકે. પર મુખ્ય તો યહ તીન ...મેં કહા હૈ. મહા, ચૈત્ર અને ભાદરવો. તીન પર્યુષણ હૈં. પર્યુષણમાં ત્રણ છે. મહા મહિનેમેં હૈ, મહા સુદ પાંચમસે. ચૈત્રમેં હૈ ઔર યહ ભાદ્રપદમેં. એમાં આ નિવૃત્તિ હોય વધારે લોકોને એટલે ..... મુનિકે ધર્મ દસ પ્રકારકે. અહીં તો આચાર્ય કહે છે. પહેલી ગાથા છેને પહેલી. દસ પ્રકારકે ધર્મકા વર્ણન. .... પરમ ભક્તિથી દશ પ્રકારનો ધર્મ સાંભળો—સુનના. દશ પ્રકારકા ધર્મ હૈ યે હમ કહેંગે, પરમ ભક્તિસે સુનના. આચાર્ય 'પદ્મનંદિ આચાર્ય'. 'કાર્તિકેયસ્વામી'. સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા.' પુરાના. ૨૨૦૦ વર્ષ પહલે હો ગયે બડે (મુની). વે કહતે હૈં, મૈં કહૂંગા. ૨૨૦૦ વર્ષ પહલે. ....મૈં કહૂંગા દશ પ્રકારકે ધર્મ વહ બહુમાનસે ભક્તિસે સુનના. ઐસી બાત કહી હૈ.

ઉત્તમ ક્ષમા. .... જિસકો આત્મજ્ઞાન હુઆ હૈ ઉસકો યહ ઉત્તમ ક્ષમા હોતી હૈ. ઉત્તમ શબ્દ હૈ ન? સાધારણ અજ્ઞાનભાવસે ક્ષમા કરતે હૈં વહ તો પુણ્યબંધકા, મિથ્યાત્વસહિત પુણ્યબંધકા કારણ હૈ. પર યહ તો આત્મા સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મા આનંદકંદ મૈં હૂં, મૈં તો શુદ્ધ વીતરાગમૂર્તિ હૂં. ઐસી અંતરમેં દૃષ્ટિ પ્રગટ હોકર સ્વરૂપમેં સ્થિરતાકા ચારિત્રભાવ (હોના), ઉસકા એક પેટા ભેદ ઉત્તમ ક્ષમા કહનેમેં આતા હૈ. જો મુનિ દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યંચ આદિસે રૌદ્ર ભયાનક ઉપસર્ગ કરને પર ભી... કરોડ ભયાનક ઉપસર્ગ હોને પર ભી 'कोहेन न तपधि'—ક્રોધસે તપ્તાયમાન નહિ હોતા. મૈં તો જ્ઞાનાનંદ હૂં, ઉસમેં ક્રોધ હોના વહ મેરા સ્વભાવ નહીં. મુજે તો આનંદ હો, ક્ષમામેં આનંદ હી, અતીન્દ્રિય આનંદ મેરી સ્થિતિ હૈ ઔર મેરા સ્વભાવ વહ હૈ. ઐસે અતીન્દ્રિય આનંદમેં રહકર ક્રોધકા ઉત્પન્ન નહીં હોના ઉન મુનિકે નિર્મલ ક્ષમા હોતી હૈ. ઉસમેં .... કદાચિત, કહતે હૈં, કોઈ મેરે દોષ કહતે હૈં જો મેરેમેં વિદ્યમાન હૈં તો ક્યા મિથ્યા કહતે હૈં ? ઐસા ધાર કર સમતા રખના. સમજમેં આયા ?

ઔર (ઐસા) વિચાર કરકે ક્ષમા કરના કિ યદિ મેરેમેં દોષ નહિ હૈ તો યહ બિના જાને કહતા હૈ, તો ઈસ અજ્ઞાનીકો કૈસા દોષ? ખબર નહિ (ઔર) કહતા હૈ ઉસકા ક્યા

દોષ? ઐસા વિચાર (કરકે) ક્ષમા કરના. અજ્ઞાનીકે બાલસ્વભાવકા ચિંતવન કરના કિ બાલક તો પ્રત્યક્ષ ભી કહતા હૈ, યહ તો પરોક્ષ કહતા હૈ. અપની નિંદા આદિ પરોક્ષ કહતા હૈ. બાલક તો પ્રત્યક્ષ ભી કહે. ઐસા વિચારકર ક્ષમા કરના. જ્ઞાતા-દૃષ્ટાપને રહના ઉસકા નામ ક્ષમા. આહાહા! પ્રત્યક્ષ ભી કુવચન કહે તો યે વિચાર કરના કિ બાલક તો તાડન ભી કરતા હૈ, મારે. યહ તો કુવચન હી કહતા હૈ, મારતા તો નહિ. ઐસે સમજકર ક્ષમા કરના. તાડન કરે તો યહ વિચાર કરના કિ બાલક અજ્ઞાની તો પ્રાણઘાત ભી કરતા હૈ. પ્રાણઘાત તો કરતા નહીં ઐસા ધારકર ક્ષમા કરના. સમજમેં આયા? યદિ પ્રાણઘાત કરે તો યહ વિચાર કરે કિ અજ્ઞાની તો ધર્મકા ભી વિધ્વંસ કરતા હૈ. યહ પ્રાણઘાત હી કરતા હૈ. ધર્મકા વિધ્વંસ તો નહિ કરતા? ઐસા વિચાર કરકે પરકા સમાધાન કરના ઔર શાંતિમેં રહના. ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન સહિત ચારિત્રકા પેટાભેદ ઉત્તમ ક્ષમાધર્મ મુક્તિકા કારણ કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? જુઓ, આ તો ધર્મ શરૂઆત કરીને. અહીંયા આપણે સમયસાર નાટક. ૧૧૪ અને ૧૧૫ બોલ. હૈ? નીચે શ્લોક હૈ ૪૬.

दर्शनज्ञानचारित्रत्रयात्मा तत्त्वमात्मनः।
एक एव सदा सेव्यो मोक्षमार्गो मुमुक्षुणा॥४६॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—''मुमुक्षुणा एकः एव मोक्षमार्गः सदा सेव्यः'' (मुमुक्षुणा) મોક્ષને ઉપાદેય અનુભવે છે એવો જે પુરુષ, તેણે (एकः एव) શુદ્ધસ્વરૂપનો અનુભવ (मोक्षमार्गः) મોક્ષમાર્ગ છે અર્થાત્ સકળ કર્મોના વિનાશનું કારણ છે એમ જાણીને (सदा सेव्यः) નિરંતર અનુભવ કરવા યોગ્ય છે. તે મોક્ષમાર્ગ શું છે? ''आत्मनः तत्त्वम्'' આત્માનું તત્ત્વ અર્થાત્ શુદ્ધ જીવનું સ્વરૂપ છે. વળી કેવું છે આત્મતત્ત્વ? ''दर्शनज्ञानचारित्रत्रयात्मा'' સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર, તે ત્રણ સ્વરૂપની એક સત્તા છે આત્મા (-સર્વસ્વ) જેનો, એવું છે. ૪૬.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ક્યા કહતે હૈં?

जो दयालता भाव सो, प्रगट ग्यानकौ अंग।
पै तथापि अनुभौ दसा, वरतै विगत तरंग॥११४॥

શબ્દાર્થ :—પ્રગટ=સાક્ષાત્. તથાપિ=તોપણ. વિગત=રહિત. તરંગ=વિકલ્પ.

અર્થ :—જો કે કરુણાભાવ જ્ઞાનનું સાક્ષાત્ અંગ છે, તોપણ અનુભવની પરિણતિ નિર્વિકલ્પ રહે છે. ૧૧૪.

अर्थ :—यद्यपि करुणाभाव ज्ञानका साक्षात् अंग है, पर तौ भी अनुभवकी परिणति निर्विकल्प रहती है॥११४॥

यद्यपि करुणाभाव ज्ञानका साक्षात् अंग है. અનુકંપા આતી હૈ તો યે જ્ઞાનકા અંગ હૈ. तथापि अनुभौ दसा.. અપના આત્મા આનંદસ્વરૂપ ઉસકી દૃષ્ટિ ઔર આનંદકા વેદન જ્ઞાન ઔર ઉસમેં લીનતાકા અનુભવ યે મોક્ષકા માર્ગ હૈ. સમજમેં આયા? અહિંસા આદિકા વિકલ્પ ઉઠે, ભક્તિકા વિકલ્પ ઉઠે, સબ પુણ્યબંધકા કારણ હૈ, મોક્ષકા કારણ નહિ. સમજમેં આયા? અહિંસા પરમોધર્મ જો કહતે હૈં યે દૂસરી ચીજ હૈ. અપને આત્મામેં આનંદમેં રહકર રાગકી ઉત્પત્તિ ન હોના ઔર અંતરકે આશ્રયસે વીતરાગ આનંદ સહિતકી ઉત્પત્તિ હોના, ઉસકા નામ અહિંસા પરમોધર્મ કહનેમેં આતા હૈ.

(શ્રોતા : અપની દયા.....) અપની દયા. દૂસરે કિસકી કરતા હૈ? કર સકતા હૈ કૌન? આહાહા! (શ્રોતા : અપની દયા કિસ પ્રકારસે?) યહ રાગકી ઉત્પત્તિ કરના યે અપની હિંસા હૈ. ચાહે તો દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજાકા જો વિકલ્પ હૈ યે રાગ હૈ. યે અપની શાંતિકી હિંસા હૈ. આહા! પ્રસન્નજી ! ઔર યે રાગકી ઉત્પત્તિ નહીં હોના ઔર ત્રિકાલ જ્ઞાયકભાવકે આશ્રયસે આનંદ ઔર વીતરાગકી ઉત્પત્તિ હોના, ઉસે અહિંસા પરમધર્મ કહનેમેં આતા હૈ. આહા! સમજમેં આયા ? अनुभौ दसा.. વિકલ્પ નામ રાગ રહિત અપને ચૈતન્ય આનંદ સ્વભાવકા અનુભવ કરના, ઉસકે અનુસાર હોકર વીતરાગીભાવ પ્રગટ કરના, યે એક હી वरतै विगत तरंग.. વિકલ્પકે—રાગકે તરંગસે રહિત નિર્વિકલ્પ અનુભવદશા યે એક હી મોક્ષમાર્ગ હૈ. સમજમેં આયા?

આ આવ્યું છેને. ઓલું આવ્યું છે એ. બે પુસ્તક આવ્યા છેને? શાસ્ત્ર બે આવ્યા છે. પહેલા? એમાં કાંઈક પ્રસ્તાવનામાં..... થોડી પ્રસ્તાવના વાંચી. વળી એનું શું કહ્યું છે? છે નિમિત્તનો પ્રશ્ન. હા, કરે, કરે નિમિત્તનો......(શ્રોતા : એનાથી જ કામ થાય). ભાઈ! કામ તો આત્માની પર્યાયથી થાય છે. નિમિત્ત શું? આહીં તો વિકલ્પ છે નિમિત્ત તરફનો લક્ષ, એ રાગ છે. ચાહે તો તીન લોકકે નાથ સમવસરણમેં બિરાજતે હો સર્વજ્ઞ પરમાત્મા, ઉનકી ભક્તિકા ભાવ ભી રાગ હૈ. રાગ યે મોક્ષકા કારણ બિલ્કુલ નહીં, સંવર-નિર્જરા બિલ્કુલ નહીં. (શ્રોતા : ત્યારે શું?) આસ્રવ, અધર્મ હૈ. એ પંડિતજી! ઐસી બાત હૈ. આસ્રવ હૈ. નિશ્ચય થતા સંવર...... યે વીતરાગકા માર્ગ સૂક્ષ્મ હૈ. વીતરાગકે માર્ગમેં વીતરાગભાવ હો યે ધર્મ હૈ કિ રાગ યે ધર્મ હૈ? મહાવ્રતકા પાલન... મહાવ્રત વહ ભી રાગ હૈ, વિકલ્પ હૈ. યે આસ્રવ હૈ, બંધકા કારણ હૈ ઔર આત્માકે સ્વરૂપકી ઈતની હિંસા હૈ. જેઠાભાઈ ! ભારે કામ ભાઈ !

ભાઈ! તું ચૈતન્ય સ્વરૂપ આનંદનો નાથ અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર આત્મા છે. અતીન્દ્રિય આનંદકા અવલંબન લેકર અતીન્દ્રિય આનંદકી દશા પ્રગટ કરના વહી વીતરાગી

પરિણતિ મુક્તિકા કારણ હૈ. જિતના પરદ્રવ્ય આશ્રિત વિકલ્પ ઊઠતે હૈં, સબ રાગ હૈ. મૂલચંદભાઈ ! બંધનું કારણ છે. ઓલા નવા સાંભળવા આવે ને આમ આવે તેને તો આમ એવું લાગે, હાય! ભાઈ ! તું તો... તારી ચીજેય વીતરાગમૂર્તિ છે. સમજમેં આયા? ઔર વીતરાગતામેંસે તો વીતરાગતા હી પ્રગટ હોતી હૈ. રાગ પ્રગટ હોતા હૈ તો પરકે લક્ષસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ. આહાહા! સમવસરણમેં ભગવાનકે સમીપમેં—તીન લોકકે નાથકી સમીપમેં અનંત બાર સમવસરણમેં ગયા, દિવ્યધ્વનિ સુની ઔર મણિરતનકે... શું કહેવાય? મણિરતનકે દીપક ઔર કલ્પવૃક્ષકે ફૂલ.. એય શેઠ! કહતે હૈં કિ ઉસકા ભાવ શુભ હૈ, પુણ્ય હૈ, ધર્મ નહિ. (શ્રોતા : પુણ્ય તો ત્યાં સુધી ઠીક, ધર્મ નહિ). પુણ્ય કહો કિ ધર્મ નહિ કહો કિ અધર્મ કહો—સબ એક હી બાત હૈ. અમરચંદભાઈ! આહાહા!

લીધું હતું એ, નહિ? 'દીપચંદજી'. અધર્મ છે એમ લીધું ચોખ્ખું. હા, ધર્માધર્મ. શ્રાવક કો જિતની વીતરાગી પરિણતિ હૈ ઉતના ધર્મ હૈ અને જિતની રાગદશા વહ અધર્મ હૈ. 'દીપચંદજી'ને 'આત્મ અવલોકન'મેં લિયા હૈ. માર્ગ બાપા એવો છે પ્રભુ ! આહાહા! રાગ હો, આતા હૈ. જબ લગ વીતરાગતા પૂર્ણ પ્રગટ ન હો તો બીચમેં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનકી શાંતિપૂર્વક રાગ આતા હૈ, પર હૈ બંધકા કારણ. સમજમેં આયા? આ દાનના પૈસા દેવા બે-પાંચ લાખ, એટલા તો ન દે પણ આ દસ-વીસ હજાર દ્યે લ્યોને કદાચ એટલા. પર વહ રાગ મંદ કરે તો ભી પુણ્ય હૈ, ધર્મ નહિ. દાન કરનેમેં ધર્મ નહિ. (શ્રોતા : દાન તો થોડા કરે). કરે કૌન? યે તો રાગ આયે બિના રહે નહિ. એય પોપટભાઈ! કહો, શેઠ! આ બધા તમે દાની કહેવાઓ છોને. તમે બે ભાઈઓ, એમ કહે છે લોકો લ્યો, દાની છે એ. હવે દાનમાં રાગ મંદ હો, પુણ્ય છે. રાગ છે, ધર્મ નહિ. દાન તો અપને સ્વરૂપકી શાંતિકો પ્રગટ કરકે અપનેમેં દેના, વીતરાગ પરિણતિ પ્રગટ કરકે અપનેકો દેકર અપનેમેં રખના, ઉસકા નામ યથાર્થ ધર્મદાન હૈ. આહા! तथापि अनुभौ दसा वरतै विगत तरंग.. હવે એનો ખુલાસો કરે છે.

दरसन ग्यान चरन दसा, करै एक जो कोइ।
थिर ह्वै साधै मोख-मग, सुधी अनुभवी सोइ॥११५॥

શબ્દાર્થ :— સુધી=ભેદવિજ્ઞાની.

અર્થ :જે સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રની એકતાપૂર્વક આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિર થઈને મોક્ષમાર્ગને સાધે છે, તે જ ભેદવિજ્ઞાની અનુભવી છે. ૧૧૫.

अर्थ :–जो सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्रकी एकतापूर्वक आत्मस्वरूपमें स्थिर होकर मोक्षमार्गको

साधता है, वही भेदविज्ञानी अनुभवी है।।११५।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જો કોઈ પ્રાણી અપના ભગવાન આત્માકા દર્શન, ઉસમેં હૈ પીછે, સમ્યગ્દર્શન. સમ્યગ્દર્શન વહ નહિ કિ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી શ્રદ્ધા કરના, નવ તત્ત્વકી શ્રદ્ધા કરના. વહ સમ્યગ્દર્શન નહિ, વહ તો વિકલ્પ હૈ. નિશ્ચયમાં આવ્યા વિના વ્યવહાર હોય છે ને બધું રાખ્યું છે થોડું થોડું. હોય છે એ જુદી વાત છે અને માર્ગ તો એક જ છે. આહા! ભગવાન આત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાનકા સાગર ઉસકી ઓરકે ઝૂકાવસે જો અંતરકી દૃષ્ટિ પ્રગટ હુઈ, અંતર આત્માકી પ્રતીતિ અંદર હુઈ, (વહ) નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન ઔર અપને જ્ઞાનસ્વરૂપમેં જ્ઞાન શુદ્ધજ્ઞાનકી કણિકા શાંતિકે સાથ ઉત્પન્ન હુઈ વહ સમ્યગ્જ્ઞાન ઔર સ્વરૂપમેં લીનતા ઔર શાંતિ વીતરાગતા વહ ચારિત્ર. આહા! હૈ? एकतापूर्वक आत्मस्वरूपमें स्थिर होकर.. તીનોં ભેદ ભી લક્ષમેંસે છોડ દેના. આહાહા! વ્યવહારકા વિકલ્પ તો મોક્ષમાર્ગ નહિ. આહા! વીતરાગમાર્ગ અપૂર્વ હૈ. સમજમેં આયા? સાધારણ કહે, અમારે સાધારણ પ્રાણીને પણ? પ્રાણી આત્મા સાધારણ નથી. એ તો મહા અસાધારણ પરમાત્માનું રૂપ છે. આહાહા! પર્યાયકા લક્ષ છોડકર દેખો તો દ્રવ્ય તો પરમાત્માસ્વરૂપ હી હૈ. સમજમેં આયા? આહા!

(શ્રોતા : એવું બતાવે છે એ જ ભગવાન) તું પરમેશ્વર હૈ. પૂરા પરમેશ્વર. 'अप्पा सो परम अप्पा.' શેઠ! આતા હૈ કિ નહિ? તારણસ્વામીમેં બહોત આતા હૈ. 'अप्पा सो परम अप्पा.' આત્મા હી પરમાત્મા હૈ. દૂસરા પરમાત્મા ઉસકા હૈ. યહાં ક્યા આયા? સમજમેં આયા? તું હી પરમેશ્વર હૈ. તું હી અપનેકો ભગવાન સ્થાપ. ઐસા આતા હૈ ભાઈ! 'અનુભવપ્રકાશ'માં આવે છેને, ભાઈ! આ શબ્દ આવે છે. તું તુજે પરમેશ્વર સ્થાપ. એય! (શ્રોતા : કબૂલ કર) પરમેશ્વર સ્થાપ, ઐસા લિયા હૈ 'અનુભવપ્રકાશ'મેં. તું અપનેકો પરમેશ્વર સ્થાપ. મૈં પરમ ઈશ્વરકા સ્વામી હૂં. મૈં અલ્પજ્ઞ નહિ, રાગ નહિ, નિમિત્ત તો મૈં હૂં હી નહીં. સમજમેં આયા? ઐસે સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ અંતર નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન ઔર આત્માકા જ્ઞાન... શાસ્ત્રકા જ્ઞાન યે જ્ઞાન નહિ. શાસ્ત્રમેં તો જ્ઞાન નહિ, પર શાસ્ત્રકે જ્ઞાનવાલેકો જ્ઞાન નહિ. આહાહા! સમજમેં આતા હૈ?

શાસ્ત્ર તો જડ હૈ, અજીવ હૈ. સમયસાર હો કિ ભગવાનકી સાક્ષાત્ વાણી હો, પુદ્ગલકી પર્યાય હૈ. ઉસમેં જ્ઞાન હૈ? ઉસમેં તો જ્ઞાન નહિ, પર ઉસકે જાનનેવાલેકો ભી જ્ઞાન નહિ. સમજમેં આયા? પરદ્રવ્ય પર તેરા લક્ષ હૈ વહ જ્ઞાન નહિ. આહાહા! ભગવાન! તેરી ચીજ તો પૂર્ણાનંદ પ્રભુકા લક્ષ કરકે, દૃષ્ટિ કરકે, આશ્રય કરકે, અવલંબન લેકર જો અંતરમેં પરકી અપેક્ષા બિના નિરપેક્ષ જ્ઞાન—સ્વકી અપેક્ષા સહિત ઔર પરકી અપેક્ષા

રહિત, આહાહા! ઉસકા નામ સમ્યગ્જ્ઞાન. યે જ્ઞાનીમેં જ્ઞાન હોતા હક, જડમેં હોતા નહિ. ઔર ચારિત્ર–સ્વરૂપમેં ચરના, રમના, આહા! અતીન્દ્રિય આનંદકા ભોજન કરના. શેઠ! આ લડ્ડુ–બડ્ડુ આપે છેને બધા. ધૂલમેં ભી હૈ નહિ, વિષ્ટા હૈ યે તો. લડ્ડુ તો આત્મામેં અતીન્દ્રિય આનંદ, યહ અતીન્દ્રિય આનંદકા અનુભવ ઔર ભોજન કરના, જમના, રમના ઉસકા નામ ચારિત્ર હૈ. લુગડાં–બુગડા ફેરવ્યા અને નાગા થઈ ગયા, ચારિત્ર હો ગયા. ધૂલમેં ભી નહિ. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં, સ્થિરપૂર્વક... थिर ह्वै साधै मोख–मग. करै एक जो कोइ.. સમ્યક્ ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ ઉસકી શ્રદ્ધા, ઉસકા જ્ઞાન અને ઉસકી લીનતા— યે તીનોં એક કરે, ભેદ ન રહે. આત્મામેં તીનો એક કરે. थिर ह्वै साधै मोख–मग.. સ્વરૂપકી રમણતા કરકે જો મોક્ષકા માર્ગ સાધતે હૈં... सुधी—बुद्धिवंत. સુધી–બુદ્ધિવંત. સુધી–સમ્યગ્જ્ઞાનવાલા વહ प्राणी अनुभव सोइ.. ઉસે અનુભવ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? 'અનુભવ રત્નચિંતામણી, અનુભવ હૈ રસકૂપ, અનુભવ મારગ મોક્ષકો, અનુભવ મોક્ષ સ્વરૂપ.' આહાહા! રાગ હો. હૈ તો ક્યા હૈ? બંધકા કારણ હૈ. શુદ્ધ ઉપયોગસે છૂટતા હૈ. નિમિત્ત બસ એટલું બતાવ્યું. આમ થાય ને આમ થાય ને આમ થાય. હોતા હૈ. આહા! અરે! ...માં ઘણો ફેર. થોડું થોડું જોયું હોય. ઐસે જીવકો યહાં ભેદવિજ્ઞાની કહનેમેં આતા હૈ. ભેદ કિસસે કરના? રાગસે. અભેદ કિસમેં હોના? સ્વભાવમેં. આહા! आत्म-अनुभवका परिणाम. ૧૧૬. ઈસ ઓર હૈ ન. ૩૮૦ પાનું.

આત્મ-અનુભવનું પરિણામ. (સવૈયા એકત્રીસા)

जोई द्रिग ग्यान चरनातममैं बैठि ठौर,
भयौ निरदौर पर वस्तुकौं न परसै।
सुद्धता विचारै ध्यावै सुद्धतामैं केलि करै,
सुद्धतामैं थिर ह्वै अमृत-धारा बरसै।।
त्यागि तन कष्ट ह्वै सपष्ट अष्ट करमकौ,
करि थान भ्रष्ट नष्ट करै और करसै।
सो तौ विकलप विजई अलप काल मांहि,
त्यागि भौ विधान निरवान पद परसै।।११६।।

શબ્દાર્થ :—નિરદૌર=પરિણામોની ચંચળતા રહિત. થાન(સ્થાન)=ક્ષેત્ર. પરસૈ(સ્પર્શે)= અડે. કેલિ=મોજ. સપષ્ટ(સ્પષ્ટ)=ખુલાસો. કરસૈ(કૃશ કરે)=જીર્ણ કરે. વિકલપ વિજઈ=વિકલ્પોની જાળને જીતનાર. અલપ=(અલ્પ) થોડું. ભૌ વિધાન=જન્મ-મરણના ફેરા. નિરવાન(નિર્વાણ)=મોક્ષ.

અર્થ :—જે કોઈ સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રરૂપ આત્મામાં અત્યંત દૃઢ સ્થિર થઈને વિકલ્પ–જાળને દૂર કરે છે અને તેના પરિણામે પર–પદાર્થોને અડતા પણ નથી, જે આત્મશુદ્ધિની ભાવના અને ધ્યાન કરે છે અથવા શુદ્ધ આત્મામાં મોજ કરે છે અથવા એમ કહો કે શુદ્ધ આત્મામાં સ્થિર થઈને આત્મીય આનંદની અમૃતધારા વરસાવે છે, તે શારીરિક કષ્ટોને ગણતા નથી અને સ્પષ્ટપણે આઠે કર્મોની સત્તાને શિથિલ અને વિચલિત કરી નાંખે છે, તથા તેમની નિર્જરા અને નાશ કરે છે. તે નિર્વિકલ્પ જ્ઞાની થોડા જ સમયમાં જન્મ–મરણરૂપ સંસાર છોડીને પરમધામ અર્થાત્ મોક્ષ પામે છે. ૧૧૬

अर्थ :–जो कोई सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्ररूप आत्मामें अत्यन्त दृढ़ स्थिर होकर विकल्प-जालको दूर करता है, और उसके परिणाम पर-पदार्थोंको छू तक नहीं पाते। जो आत्मशुद्धिकी भावना व ध्यान करता है, वा शुद्ध आत्मामें मौज करता है, अथवा यों कहो कि शुद्ध आत्मामें स्थिर होकर आत्मीय आनंदकी अमृतधारा बरसाता है, वह शारीरिक कष्टोंको नहीं गिनता, और स्पष्टतया आठों कर्मोंकी सत्ताको शिथिल और विचलित कर देता है, तथा उनकी निर्जरा और नाश करता है, वह निर्विकल्प ज्ञानी थोड़े ही समयमें जन्म-मरणरूप संसारको छोड़कर परमधाम अर्थात् मोक्ष पाता है॥११६॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જો કોઈ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન चरनातममैं बैठि ठौर.. અનાદિસે રાગ ઔર પુણ્યમેં બૈઠા થા. ઉસમેં અપના(પન) માન રખા થા. ઉસે છોડકર ભગવાન અપના અંતર્મુખ ચૈતન્યપ્રભુ ઉસમેં શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્ર કરકે बैठि ठौर, લ્યો. आत्मामें अत्यन्त दृढ़ स्थिर होकर... भयौ निरदौर.. વિકલ્પ જાલકો દૂર કરતા હૈ. પરિણામોંકી ચંચળતા રહિત... છેને. શબ્દ છે. निरदौर — પરિણામોંકી ચંચળતા રહિત. આ તો હરખ જમણ છે. હરખ જમણ સમજતે હો? હરખ જમણ સમજતે હો ? હરખ—હર્ષ જમણ.

હમારે યહાં વિવાહ હોતા હૈ ન લગન. પીછે ઉસકા હરખ જમણ કરતે હૈં. પહલે તો નૌ ટંક(દિન) ખિલાતે થે. સાત દિન પછી આઠમે દિ' હરખ જમણ કરે. હરખ જમણ એટલે ખુશીકા જિમન. દુધપાક, પુરી, પતરવેલીયા ભજીયાં. કેળાવડા ન હોય. આ તો પહેલા કરતાં હરખ જમણ. એ પોપટભાઈ! ખબર છે કે નહીં? કાં ઓલો સામાવાળો વળોંઠી કરે. તો એને વળોંઠીમાં તો પછી જેટલા માણસ તમારા (હોય) લાવો. જમાડો. એ વખતે હરખ જમણ કહે. હરખનું જમણ એટલે ઊંચામાં ઊંચા બદામના મૈસુબ. બદામના મૈસુબ, પિસ્તાના પાપડ અને મરીના અથાણા. અથાણા.. સમજે ? અચાર. મરી હોતા હૈ ન તીખા. મીર્ચી, કાલી મીર્ચી. કાલી મિર્ચીકા અચાર ... હોતા હૈ. (શ્રોતા : ....) હા, એ આ વાત

અત્યારે.... વહ બાહરકી ધૂલકી બાત નહિ યે. સમજમેં આયા? ભગવાન આનંદકંદની એકાગ્રતા એ બદામનો મૈસુબ છે. અંદરની મીંજીની મિઠાશ છે. આહા!

કહે છે, भयौ निरदौर पर वस्तुकौं न परसै.. આહા! ભગવાન આત્મા અપના જ્ઞાનાનંદ નિર્વિકલ્પ વીતરાગસ્વભાવ ઉસમેં સ્થિર હોકર भयौ निरदौर.. વિકલ્પકે પરિણામરહિત હો. पर वस्तुकौं न परसै.. રાગકો છૂતા હી નહીં. પર દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકો ભી છૂતા હી નહિ. દેવ-ગુરુ અપના આત્મા ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા, આહા! ઉસે અંતર અનુભવમેં સ્પર્શતે હૈં. सुद्धता विचारै ध्यावै.. પરમ પવિત્રતાકા ધામ મૈં હૂં ઐસા વિચારે—ધ્યાવે—ધ્યાન કરે ઔર सुद्धतामैं केलि करै. આહાહા! યે શુદ્ધ પવિત્ર પ્રભુ સમાધિ, આનંદકા ધામ (ઉસમેં) કેલિ કરે, રમત માંડે. આનંદની કેલિ, દેખો. जो आत्मशुद्धिकी भावना और ध्यान करता है व आत्मामें मोज करता है. કેલિનો અર્થ મોજ. सुद्धतामैं थिर ह्वै.. રાગ ઔર પુણ્યમેં સ્થિર થા તબ ઝેર બહતા થા. આહાહા! દેખો! પણ ભગવાન અપને નિજ આનંદસ્વરૂપમેં સ્થિર હૈ. अमृत—धारा बरसै.. સમજમેં આયા? અમૃતકા સાગર પ્રભુ અતીન્દ્રિય આનંદકી મૌજ જિસમેં હૈ ઉસમેં સ્થિર હોકર અમૃતધારા બરસે. લો, યહ ધર્મ. આરે ભારે ધર્મ! પ્રસન્નકુમારજી! બહાર વ્યવહારવાળાને એવું લાગેને. હો વ્યવહાર સાથે, કોણ ના પાડે છે? પણ એ ધર્મ નહિ. (શ્રોતા : ધર્મ નહિ, લાભ સાથે ગેરલાભ...) ગેરલાભ, લાખ વાર ગેરલાભ છે. કહે છે, આનંદકી અમૃતધારા બરસાતા હૈ. આહાહા!

જૈસે ગન્નેકા રસ ઘૂંટ લેતે પીતે હૈં ન? ગન્ના,ગન્ના. શેરડી. હમારે શેરડી કહતે હૈં ન? (શ્રોતા : બરફનો કટકો નાખે તો વળી ઓર ઠંડો લાગે). આઈસ્ક્રીમ નાખે તો બહોત ઓલી લાગે અંદરથી. ધૂલ જૈસા હૈ સબ. અરે ભગવાન! તેરેમેં તો આનંદસાગર પડા હૈ. આહાહા! અતીન્દ્રિય આનંદકા સાગર તું હૈ. અરે! વહાં નજર કર તુજે આનંદ આયેગા. બહારમેં નજર કરનેસે તો ઝેર-રાગ ઉત્પન્ન હોગા. આહા! ભારે આકરું! મૂળ ચીજ જ પડી રહી આખી. અપની ચીજ જો અનાદિ અનંત આનંદકા ધામ પ્રભુ ઉસકો છોડકર બાત સબ. દયા પાળો ને વ્રત પાળો ને ભક્તિ કરો ને પૂજા કરો ને ઐસા કરો ને ફૈસા કરો. યે રાગ કરના વહ તો મરના હૈ. એય! આહાહા!

'ક્ષણ ક્ષણ ભયંકર ભાવમરણે,' શ્રીમદ્‌માં આવે છેને, 'કાં અહો રાચી રહો'. ભગવાન અંદર જ્ઞાન ઔર આનંદકકા ધામ ઉસમેં સ્થિર ન રહકર, રાગ ઔર પુણ્યમેં સ્થિર રહતા હૈ, ઝેરકા અનુભવ હૈ. સંસારકી ઉત્પત્તિકા વહ કારણ હૈ. યહાં सुद्धतामैं थिर ह्वै.. શુદ્ધસ્વરૂપ ચૈતન્ય આનંદ ઉસમેં સ્થિર રહે, અમૃતધારા બરસે. અહીં પાંચ-પચીસ લાખ પૈસા મળ્યા એમાં હરખ થઈ જાય. ધૂલમેં હરખ નહિ, જહર હૈ. એ પોપટભાઈ! એક દિ'માં પાંચ લાખ પેદા કર્યા—કમાવ્યા. ધૂળેય કમાવ્યા નહિ, સાંભળને! રાગ ને ઝેરને

કમાવ્યો. એય ભીખાભાઈ! શેઠ ! કાનપુર જઈને કેટલા રૂપિયા લઈ આવે શોભાલાલજી. (શ્રોતા : એ માલ એ તો એના ઘરનો હતો પછી લાવેલા) ક્યાં એનો માલ હતો એનો? જડનો હતો. પૈસાય એના ક્યાં હતા? દલાલી ઝેરની, એમ કહે છે. કોયલેકી દલાલી હૈ વહ. યહ તો અમૃતધારાકી દલાલી હૈ. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવને તીન કાલ તીન લોક દેખે, ઐસા હી યહ આત્મા હૈ. ઈસ આત્મા ઔર ઉસ આત્મામેં કોઈ ફેર નહિ. આહાહા! સમજમેં આયા? અરે! ઉસકી સમજણમેં તો યથાર્થતા લે. હજી સમજણના ઠેકાણા નહિ. શ્રદ્ધા ભ્રષ્ટ. તત્ત્વકી શ્રદ્ધા નહિ કિ ક્યા તત્ત્વ હૈ, તો વિચારમેં લીનતા કહાંસે આયેગી? સમજમેં આયા?

त्यागि तन कष्ट ह्वै, લો. શારીરિક કષ્ટોંકો નહિ ગિનતા. જડકી અવસ્થામેં કોઈ રોગ આદિ આયા વહ તો જડકી દશા હૈ. ઔર છૂરા ભી કિસીને માર દિયા વહ જડકી અવસ્થા હૈ. મેરેમેં હુઈ નહિ. મૈં તો ઉસકો છૂતા હી નહીં. આહાહા! 'બહુ ઉપસર્ગકર્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહિ.' આવે છેને અપૂર્વ અવસરમાં. 'બહુ ઉપસર્ગકર્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહિ, વંદે ચક્રી તથાપિ ન મળે માન જો, દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં, લોભ નહિ સો પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો.' સિદ્ધિ પ્રગટી હોય કેટલી તો પણ એનો લોભ હોય નહિ. આત્માની સિદ્ધદશા પ્રગટે એ ઉપર એની જ્ઞાનીની ભાવના હોય. આહા! કહો, મૂલચંદભાઈ! ભારે વાત!

त्यागि तन कष्ट ह्वै सपष्ट अष्ट करमकौ.. स्पष्टतया आठों कर्मोंकी सत्ताको शिथिल कर डाले. છેને ? करि थान भ्रष्ट नष्ट करै और करसै.. કૃસિ નાખે, એમ. કર્મને કૃસિ નાખે. પાતળા પાડી દે, મૂળમાં નાશ કરી દે. આહા! નિમિત્તનું કથન છે. करि थान भ्रष्ट.. વિચલિત કર દેતા હૈ. સત્તાકો શિથિલ કર દેતા હૈ, જડકી સત્તાકો શિથિલ કર દેતા હૈ. અપની સત્તાકો સમર્થ કરતા હૈ. (જડ સત્તા) વિચલિત કર દેતા હૈ, ઉનકી નિર્જરા ઔર નાશ કરતા હૈ. આહા! सो तो विकलप विजई.. અપને સ્વરૂપમેં નિર્વિકલ્પ સ્થિરતા કરના વહ વિકલ્પકા વિજય હૈ. વિકલ્પકા જિતનેવાલા હૈ. अलप काल मांहि.. ઐસે જીવકો અલ્પકાલમેં त्यागि भौ विधान.. સંસારકો છોડકર, જનમ-મરણરૂપ સંસારકો છોડકર विधान निरवान पद परसै.. અપની આનંદસ્વરૂપ મુક્તિકો હી અનુભવે. યે અનાદિ સંસાર રાગકા-ઝેરકા અનુભવ હૈ. સમજમેં આયા? વહ છોડ દે. અપના આનંદકા સ્પર્શ મુક્તિકા કરે. ઉસે મોક્ષમાર્ગકા ફલ આયા કહનેમેં આતા હૈ. આહા! હવે ૧૧૭.

આત્મ-અનુભવ કરવાનો ઉપદેશ (ચોપાઈ)

गुन परजैमैं द्रिष्टि न दीजै।

निरविकलप अनुभौ-रस पीजै।।
आप समाइ आपमैं लीजै।
तनुपौ मेटि अपनुपौ कीजै।।११७।।

શબ્દાર્થ :—द्रिष्टि=નજર. रस=અમૃત. तनुपौ=શરીરમાં અહંકાર. अपनुपौ=આત્માને પોતાનો માનવહ.

અર્થ :—આત્માના અનેક ગુણ-પર્યાયોના વિકલ્પમાં ન પડતાં નિર્વિકલ્પ આત્મ-અનુભવનું અમૃત પીઓ. તમે પોતાના સ્વરૂપમાં લીન થઈ જાવ, અને શરીરમાં અહંબુદ્ધિ છોડીને નિજ આત્માને અપનાવો. ૧૧૭.

अर्थ :—आत्माके अनेक गुण-पर्यायोंके विकल्पमें न पड़कर निर्विकल्प आत्म-अनुभवका अमृत पियो। आप अपने स्वरूपमें लीन हो जाओ, और शरीरमें अहंबुद्धि छोड़कर निजआत्माको अपनाओ।।११७।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

गुन परजैमै द्रिष्टि न दीजै निरविकलप अनुभौ—रस पीजै.. गुन परजैमें द्रिष्टि न दीजै.. આહા! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર અને સ્ત્રી-કુટુંબ ઉપર તો દૃષ્ટિ છોડ દે. યહ તો અપને ગુણ-પર્યાય ભેદ (ઉસકી) દૃષ્ટિ છોડ દે. ભગવાન અભેદ ચૈતન્યમૂર્તિ ઐસી દૃષ્ટિ કરના વહ સમ્યગ્દર્શન હૈ. યહ ધર્મકી પહલી શુરૂઆત હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? निरविकलप अनुभौ—रस पीजै, आप समाइ आपमैं लीजै, तनुपौ मेटि अपनुपौ कीजै.. બહોત પુરાના. આહા! કહે છે કે गुन परजैमै द्रिष्टि न दीजै.. आत्माके अनेक गुण-पर्यायोंके विकल्पमें न पड़कर (અર્થાત્) ભેદમેં લક્ષ ન રખકર... આહાહા! ગુણ-પર્યાયના ભેદ એમાં લક્ષ કરતા પણ વિકલ્પ ઊઠે છે. निर्विकल्प आत्म-अनुभवका अमृत पियो. ભગવાન રાગરહિત. વ્યવહારના વિકલ્પની લાગણી રહિત સ્વરૂપના આનંદનો અમૃત અનુભવ કરો, યે મોક્ષકા માર્ગ હૈ. આહા! ગુણ-પર્યાયમાં દૃષ્ટિ ન દીજે. ભગવાન ઉપર આમ દૃષ્ટિ આપીને, હે ભગવાન! તારજો મને. ભગવાન કહે કે તારજે તને તું. સમજાણું કાંઈ?

निरविकल्प अनुभौ रस पीजै.. રાગની-પુણ્યની ક્રિયાથી પાર પ્રભુ ચૈતન્યમૂર્તિનો આનંદરસ પીઓ. એ આનંદનો અનુભવ, એ મોક્ષ છે અથવા મોક્ષનો માર્ગ છે. આ કરવું એને ... કે જો કાંઈ કરવું હોય તો આ. કાંઈક વ્યવહાર કરીએ તો પછી નિશ્ચય થાય. લસણ ખાઈએ તો કસ્તૂરીના ઓડકાર આવે. એય શેઠ! ન આવે? લસૂન.. લસૂન. ઢોકળા કરતે હૈં ન. ઢોકળા અમારે કાઠિયાવાડમાં કહે. ઢોકળા બનાવેને ચોખાના. ઢોકળાકો ક્યા કહતે હૈં તુમ્હારે? (શ્રોતા : ઢોકલા હી કહતે હૈં). ઢોકલા કહતે હૈં. ઢોકલા બનાકર લસણકા મસાલા

ડાલકર ઘીમેં તેલમેં ડૂબોકર ખાયે. ખાઈ ખાઈને દવાઓ પણ ખાય. ત્યાં ઓ... કસ્તૂરીનો ઓડકાર આવે એમાં? (શ્રોતા : એ ગરીબની કસ્તૂરી કહેવાય) ......એ બિચારા પ્રાણીને ઓછું મળતું હોયને. પણ કાંઈ લસણ ખાઈને કસ્તૂરીના ઓડકાર–ડકાર આવે ? એ તો લસણના આવે. એમ પુણ્યની ક્રિયા કરતા કરતા ધર્મના ઓડકાર આવે ? ત્રણ કાળમાં ન આવે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ ?

आप समाइ.. आप अपने स्वरूपमें लीन हो जाओ. આહાહા! ભગવાન! તમારી સામું તો થોડું જોવા દ્યો. વીતરાગદશા....... ક્યા હૈ? એ વીતરાગદશા. તેરા લક્ષ પર ઉપર જાયે તો ભી વિકલ્પ ઉઠતા હૈ, વહ રાગ હૈ. આહીં તો आप समाइ आपमैं लीजै.. અપને સ્વરૂપમેં લીન હો જાઓ. आप समाइ–આપમાં સમાઈને आपमैं लीजै.. તારો આત્મા રાગમાં છે એને સ્વભાવમાં લે. આહા! આ તો અધ્યાત્મની વાત છે એટલે સૂક્ષ્મ છે. આ કંઈ વાર્તા–કથા નથી. આહા! ભગવાનકી કથા હૈ. ભાગવત્ શાસ્ત્ર હૈ યે. સમજમેં આયા? અહો ! तनुपौ मेटि अपनुपौ कीजै.. शरीरमें अहंबुद्धि छोड़कर निज आत्माको अपनाओ. આહા! तनुपौ मेटि–શરીરકી બુદ્ધિ છોડકર अपनुपौ कीजै—અપને આત્માકે આનંદ ઉપર દૃષ્ટિ દે. આનંદ પર દૃષ્ટિ દેનેસે તુજે આત્માકી પ્રાપ્તિ હોગી. રાગ ઔર વિકલ્પસે તુજે આત્માકી પ્રાપ્તિ હોગી નહીં. ભારે કામ! યહ 'બનારસીદાસ'ને ઐસા બનાયા હૈ, દેખો. હવે ૧૧૮.

વળી– (દોહરા)

तजि विभाउ हूजै मगन, सुद्धातम पद मांहि।
एक मोख-मारग यहै, और दूसरौ नांहि॥११८॥

अर्थ :—રાગ–દ્વેષ આદિ વિભાવપરિણતિ દૂર કરીને શુદ્ધ આત્મપદમાં લીન થાવ, એ જ એક મોક્ષનો રસ્તો છે, બીજો માર્ગ કોઈ નથી. ૧૧૮.

अर्थ :–राग-द्वेष आदि विभावपरिणतिको हटाकर शुद्ध आत्मपदमें लीन होओ, यही एक मोक्षका रास्ता है, दूसरा मार्ग कोई नहीं है॥११८॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

એ ૪૭ની વાત છે. નીચે ૪૭ કળશ છેને ૪૭. ક્યા કહતે હૈં ? સુડતાલીસ. સૈંતાલીસ તુમ્હારે.

एको मोक्षपथो य एष नियतो दृग्ज्ञप्तिवृत्त्यात्मक–
स्तत्रैव स्थितिमेति यस्तमनिशं ध्यायेच्च तं चेतति।

तस्मिन्नेव निरन्तरं विहरति द्रव्यान्तराण्यस्पृशन्
सोऽवश्यं समयस्य सारमचिरान्नित्योदयं विन्दति।।४७।।

સમયસાર કળશ અર્થ :—''सः नित्योदयं समयस्य सारम् अचिरात् अवश्यं विन्दति'' (सः) એવો છે જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ તે, (नित्योदयं) નિત્ય ઉદયરૂપ (समयस्य सारम्) સમયના સારને અર્થાત્ સકળ કર્મનો વિનાશ કરીને પ્રગટ થયું છે જે શુદ્ધ ચૈતન્યમાત્ર તેને (अचिरात्) ઘણા જ થોડા કાળમાં (अवश्यं विन्दति) સર્વથા આસ્વાદે છે. ભાવાર્થ આમ છે કે નિર્વાણપદને પ્રાપ્ત થાય છે. કેવો છે? ''यः तत्र एव स्थितिम् एति'' (यः) જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ (तत्र) શુદ્ધ ચૈતન્યમાત્ર વસ્તુમાં (एव) એકાગ્ર થઈને (स्थितिम् एति) સ્થિરતા કરે છે, ''च तं अनिशं ध्यायेत्'' (च) તથા (तं) શુદ્ધ ચિદ્રૂપને (अनिशं ध्यायेत्) નિરંતર અનુભવે છે, ''च तं चेतति'' (तं चेतति) વારંવાર તે શુદ્ધસ્વરૂપનું સ્મરણ કરે છે (च) અને ''तस्मिन् एव निरन्तरं विहरति'' (तस्मिन्) શુદ્ધ ચિદ્રૂપમાં (एव) એકાગ્ર થઈને (निरन्तरं विहरति) અખંડધારાપ્રવાહરૂપ પ્રવર્તે છે. કેવો હોતો થકો? ''द्रव्यान्तराणि अस्पृशन्'' જેટલી કર્મના ઉદયથી નાના પ્રકારની અશુદ્ધ પરિણતિ તેને સર્વથા છોડતો થકો. તે ચિદ્રૂપ કોણ છે? ''यः एषः दृग्ज्ञप्तिवृत्तात्मकः'' (यः एषः) જે આ જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ છે, (दृग्) દર્શન-(ज्ञप्ति) જ્ઞાન-(वृत्त) ચારિત્ર તે જ છે (आत्मकः) સર્વસ્વ જેનું, એવો છે. વળી (તે ચિદ્રૂપ) કેવો છે? ''मोक्षपथः'' જેને શુદ્ધસ્વરૂપ પરિણમતાં સકળ કર્મોનો ક્ષય થાય છે. વળી કેવો છે? ''एकः'' સમસ્ત વિકલ્પથી રહિત છે. વળી કેવો છે? ''नियतः'' દ્રવ્યાર્થિકદૃષ્ટિથી જોતાં જેવો છે તેવો જ છે, તેનાથી હીનરૂપ નથી, અધિક નથી. ૪૭.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

तजि विभाउ हूजै मगन.. ભાઈ! આહીં તો જરી સ્ત્રીનો પતિ મરી જાય, વિધવા થાય. તો કહે, અરે! દુઃખી થઈ ગઈ. શેની દુઃખી પણ? કોણ કહે દુઃખી ? સમજમેં આયા ? અરે! વિધવા હુઈ દુઃખી. કૌન કહે દુઃખી? પરવસ્તુકા વિયોગ હુઆ ઉસમેં દુઃખ ક્યા હુઆ ? (શ્રોતા : આખી દુનિયા કહે છે). આ દુનિયા ગાંડી પાગલ. આ શેઠિયા આગળ પાછા એમ કહે, આહાહા! બહુ દુઃખ આવી પડ્યું. આમ થયું. પણ પરવસ્તુ ગઈ એમાં દુઃખ શું આવ્યું ? ક્યા આયા ? એ તો પરચીજ હતી. સમજાય છે ? અમારે કાઠિયાવાડમાં રોયે બાયડી, જ્યારે મરેને ધણી. નાની ઉંમરનો હોય. આ તો ઘણાં વરસ પહેલાની વાત છે. અરે! કૂવામાં ઉતારીને એ દોરડા કાપ્યાં. કાળ જેવું રોવે. દોરડા સમજતે હૈં ન ? રસ્સી. આ બધું સાંભળ્યું હતું ૫૭માં. અમારે મોટાભાઈ હતાને ગુજરી ગયા. ૫૭માં ગુજરી ગયા. આઠ વર્ષનું લગન. એક જ છોકરો બે વરસનો. પછી એની વહુ રોતા. તે વખતે અગિયાર વરસની ઉંમર. ૧૧ વરસની. છોકરાઓને કહે કે જાઓ હવે. મામા પાસે જાઓ, મામાને ઘેરે. મામા મોટા ... શું છે આ બધું !

ભાઈની મરવાની સ્થિતિ. ૨૮ વર્ષની ઉંમર. પાણી લાગેલું મુંબઈનું. એની વહુ રોતી. નાની ઉંમર. ૫૭. કેટલા વરસ થયા? એ આમ રોતી હતી. સિત્તેર, સિત્તેર. આઠ વર્ષનું લગન હતું. એક છોકરો થયેલો એને. સમજ્યાને ? ૫૭. ૪૮માં લગન. ૪૮માં. ૪૬માં જનમ આ દેહનો. ૪૮ની ખબર છે એના લગન ટાઈમે. ૫૭માં ગુજરી ગયા. પછી આમ રોતી. કીધું, આ શું? છોકરાઓ ઊભા ન રહો, જાઓ મામાને ઘેરે વયા જાઓ. કારણ તમે આ રોવું સાંભળી નહીં શકો. એવા રોવે પછી તો આહા! શેના રોવો છો? 'રોનારા નથી રે રહેનાર રે.' તું ક્યાં રહેનાર છે તે રોવા માંડી આ? અમે દુઃખી થયા. હવે કોણ દુઃખી કહેવાય? દુઃખી તો રાગ અને દ્વેષ કરે તે દુઃખી છે. પરનો સંયોગ ગયો માટે દુઃખી છે, તો સિદ્ધને તો બધો સંયોગ ગયો છે. ભગવાન સિદ્ધ થયા એને તો એક રાગનો રજકણ પણ રહ્યો નહિ અને મહા સુખી છે. પરના જવાથી દુઃખ હોય તો તેમને દુઃખ થવું જોઈએ. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ?

આહીં તો કહે છે, तजि विभाउ हूजै मगन.. એ વિભાવ ને વિકારને છોડ. એ તો છૂટેલી પડી ... છે આહાહા! तजि विभाउ हूजे मगन, सुद्धातम पद मांहि.. શુદ્ધ ચૈતન્યપદ અનાકુલ આનંદકા નિત્ય ધ્રુવપદ ઉસમેં લીન હો. एक मोख–मारग यहै.. ઉસકા નામ એક હી મોક્ષમાર્ગ હૈ. મોક્ષમાર્ગ દો નહીં હૈં. નહિ આવ્યું હતુંને ? और दूसरों नांहि.. મોક્ષમાર્ગ દો નહીં. કથન દો પ્રકારકા આતા હૈ નિશ્ચય ઔર વ્યવહાર. મોક્ષમાર્ગ દો નહીં, એક હી હૈ. એણે ગોટો વાળ્યો એમાં. હા, મોક્ષમાર્ગ બે ઠેકાણે કહ્યો, ફલાણો કહ્યો. ભાઈ! એ તો કથન છે, કથન હૈ. યહાં તો એક सुद्धातम पद.. રાગ છોડકર શુદ્ધાત્મામેં લીન હોના વહી એક મોક્ષમાર્ગ હૈ. તીન કાલ તીન લોકમેં ઐસા મોક્ષકા પંથ એક હી હૈ. પંચમ કાલ હો, ચૌથા કાલ હો, મહાવિદેહ હો કિ ભરતક્ષેત્ર હો. આહા! યે કિસકો કહતે હૈં? ચોથા આરાના માટે આ કહે છે ? કહે, પંચમ આરામાં આમ ન હોય અને ચોથા આરામાં આમ હોય. આહાહા!

एक मोख–मारग यहै और दूसरौ नाहि.. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, પંચમહાવ્રતકા રાગ, શાસ્ત્રકા પઢના વહ મોક્ષમાર્ગ નહિ. અને આ દસલક્ષણી પર્વ. દસ અપવાસ કરે, પાણી-બાણી ન લે. ઓહોહો! કિતના ધર્મ કિયા! કિતની તપસ્યા નિર્જરા ! વરઘોડો નીકળે ને તમારે ઓલા શેઠ જેવા સાથે ફરે. ચાલો. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહા! એક. પાઠ છેને? 'एको मोक्षपथो'. ૪૭ કળશ હૈ નીચે 'અમૃતચંદ્ર આચાર્ય'કા લિખા. 'एको मोक्षपथो य एष नियतो दृग्ज्ञप्तिवृत्त्यात्मक.' નિશ્ચયસે સ્વરૂપમેં દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ઔર લીનતા, એક હી મોક્ષમાર્ગ હૈ. સમજમેં આયા? એ વ્રત ને તપ ને ભગવાનની ભક્તિ ને— એ બધો વિકલ્પ રાગ છે. એ મોક્ષમાર્ગ નહિ. આહા! સમજાણું કાંઈ? और दूसरौ नाहि. હવે ૪૮ કળશ.

ये त्वेनं परिहृत्य संवृतिपथप्रस्थापितेनात्मना
लिङ्गे द्रव्यमये वहन्ति ममतां तत्त्वावबोधच्युताः।
नित्योद्योतमखण्डमेकमतुलालोकं स्वभावप्रभा-
प्राग्भारं समयस्य सारममलं नाद्यापि पश्यन्ति ते।।४८।।

સમયસાર કળશ અર્થ :—''ते समयस्य सारम् अद्यापि न पश्यन्ति'' (ते) આવો છે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવરાશિ તે (समयस्य सारम्) સમયસારને અર્થાત્ સકળ કર્મથી વિમુક્ત છે જે પરમાત્મા તેને, (अद्यापि) દ્રવ્યવ્રત ધારણ કર્યાં છે, ઘણાંય શાસ્ત્રો ભણ્યો છે તોપણ, (न पश्यन्ति) પામતો નથી. ભાવાર્થ આમ છે કે નિર્વાણપદને પામતો નથી. કેવો છે સમયસાર? ''नित्योद्योतम्'' સર્વ કાળ પ્રકાશમાન છે. વળી કેવો છે? ''अखण्डम्'' જેવો હતો તેવો છે. વળી કેવો છે? ''एकम्'' નિર્વિકલ્પ સત્તારૂપ છે. વળી કેવો છે? ''अतुलालोकं'' જેની ઉપમાનું દૃષ્ટાન્ત ત્રણ લોકમાં કોઈ નથી. વળી કેવો છે? ''स्वभावप्रभाप्राग्भारं'' (स्वभाव) ચેતનાસ્વરૂપ, તેના (प्रभा) પ્રકાશનો (प्राग्भारं) એક પુંજ છે. વળી કેવો છે? ''अमलं'' કર્મમળથી રહિત છે. કેવો છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવરાશિ? ''ये लिङ्गे ममतां वहन्ति'' (ये) જે કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવરાશિ (लिङ्गे) લિંગમાં અર્થાત્ દ્રવ્યક્રિયામાત્ર છે જે યતિપણું તેમાં (ममतां वहन्ति) 'હું યતિ છું, મારી ક્રિયા મોક્ષમાર્ગ છે' એવી પ્રતીતિ કરે છે. કેવું છે લિંગ? ''द्रव्यमये'' શરીરસંબંધી છે—બાહ્ય ક્રિયામાત્રનું અવલંબન કરે છે. કેવા છે તે જીવ? ''तत्त्वावबोधच्युताः'' (तत्त्व) જીવનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, તેનો (अवबोध) પ્રત્યક્ષપણે અનુભવ, તેનાથી (च्युताः) અનાદિ કાળથી ભ્રષ્ટ છે. દ્રવ્યક્રિયા કરતા થકા પોતાને કેવા માને છે? ''संवृतिपथप्रस्थापितेन आत्मना'' (संवृतिपथ) મોક્ષમાર્ગમાં (प्रस्थापितेन आत्मना) પોતાને સ્થાપિત કર્યો છે અર્થાત્ 'હું મોક્ષમાર્ગમાં ચડ્યો છું' એવું માને છે, એવો અભિપ્રાય રાખીને ક્રિયા કરે છે. શું કરીને? ''एनं परिहृत्य'' શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપનો અનુભવ છોડીને. ભાવાર્થ આમ છે કે શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ મોક્ષમાર્ગ છે એવી પ્રતીતિ કરતા નથી. ૪૮.

आत्म-अनुभवके बिना बाह्य चारित्र होने पर भी जीव अव्रती है. એ અંતર્દૃષ્ટિ અનુભવકે બિના બહારકે પંચ મહાવ્રત આદિ પાલે, નગ્ન રહે, વહ અવ્રતી હૈ. આહીં તો ઠેકાણા વિનાના વ્રત હોય તો કહે, થઈ ગયા ચારિત્ર. થઈ ગયા આચાર્ય ભગવાન. આહાહા! કાળા કેરના પણ ફળ આવશે, આકરું પડશે ભાઈ! તને. દુનિયા તો ગાંડી છે કીધા કરે. પાગલ બિચારા... રાગ ઘટાડવા ... મોટા કરવા. આહાહા! એના કરતાં મહારાજ કેટલું છોડીને બેઠા. બાયડી ને છોકરા ને.... શું છોડ્યું? મિથ્યાત્વ છોડ્યા વિના છોડયું શું? જિસને મિથ્યાત્વભાવ છોડા નહિ, ઉસને કભી કુછ છોડા નહિ. આહાહા! ક્યા કહતે હૈં, દેખો ન. आत्म-अनुभवके बिना... ભગવાન, પુણ્ય-પાપકે રાગસે રહિત ઐસી અંતર ચીજકી અનુભવ દૃષ્ટિ બિના बाह्य चारित्र होने पर भी... બાહ્ય વ્રત પાલે, નગ્નપને

શરીરસે બ્રહ્મચર્ય પાલે, જાવ્વજીવ બાળ બ્રહ્મચારી હો, પર ભગવાન આત્માકે અનુભવ બિના યે અવ્રતી હૈ. આહા! બહુ આકરું કામ. સમજમેં આયા? ભગવાન ચૈતન્ય આનંદકા જિસે સ્પર્શ નહિ, જિસે અનુભવ નહિ, જિસે વેદન નહિ, વહ જીવ મહિને-મહિને કે અપવાસ કરે, સબ અવ્રતી હૈ. આહાહા!

આત્મ-અનુભવ વિના બાહ્ય ચારિત્ર હોવા છતાં પણ જીવ અવ્રતી છે. (સવૈયા એકત્રીસા)

केई मिथ्याद्रिष्टी जीव धरै जिनमुद्रा भेष,
क्रियामैं मगन रहैं कहैं हम जती हैं।
अतुल अखंड मल रहित सदा उदोत,
ऐसे ग्यान भावसौं विमुख मूढ़मती हैं।।
आगम संभालै दोस टालैं विवहार भालैं,
पालैं व्रत जदपि तथापि अविरती हैं।
आपुकौं कहावैं मोख मारगके अधिकारी,
मोखसौं सदीव रुष्ट दुष्ट दुरमती हैं।।११९।।

શબ્દાર્થ :—ક્રિયા=બાહ્ય ચારિત્ર જતી (યતિ)=સાધુ. અતુલ=ઉપમા સહિત. અખંડ=નિત્ય. સદા ઉદોત=હમેશાં પ્રકાશિત રહેનાર. વિમુખ=પરાન્મુખ. મૂઢમતી=અજ્ઞાની. આગમ=શાસ્ત્ર. ભાલૈ=દેખે. અવિરતી(અવ્રતી)=વ્રત રહિત. રુષ્ટ=નારાજ. દુરમતી=ખોટી બુદ્ધિવાળા.

અર્થ :—કેટલાક મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ જિનલિંગ ધારણ કરીને શુભાચારમાં લાગ્યા રહે છે અને કહે છે કે અમે સાધુ છીએ. તે મૂર્ખ અનુપમ, અખંડ, અમલ અવિનાશી અને સદા પ્રકાશવાન એવા જ્ઞાનભાવથી સદા પરાન્મુખ છે. જો કે તેઓ સિદ્ધાંતનું અધ્યયન કરે છે, નિર્દોષ આહાર-વિહાર કરે છે અને વ્રતોનું પાલન કરે છે, તોપણ અવ્રતી છે. તેઓ પોતાને મોક્ષમાર્ગના અધિકારી કહે છે, પરંતુ તે દુષ્ટો મોક્ષમાર્ગથી વિમુખ છે અને દુર્મતિ છે. ૧૧૯.

अर्थ :—कई मिथ्यादृष्टि जीव, जिनलिंग धारण करके शुभाचारमें लगे रहते हैं, और कहते हैं कि हम साधु हैं, वे मूर्ख अनुपम, अखंड, अमल, अविनाशी और सदा प्रकाशवान ऐसे ज्ञानभावसे सदा पराङ्मुख हैं। यद्यपि वे सिद्धांतका अध्ययन करते, निर्दोष आहार-विहार करते और व्रतोंका पालन करते हैं, तो भी अव्रती हैं। वे अपनेको मोक्षमार्गका अधिकारी कहते हैं, परंतु वे दुष्ट मोक्षमार्गसे विमुख हैं, और दुर्मति हैं।।११९।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

केई मिथ्याद्रिष्टी जीव धरै जिनमुद्रा भेष, क्रियामैं मगन रहैं कहैं हम जती हैं.

केई मिथ्याद्रिष्टी जीव धरै जिनमुद्रा भेष.. જિનમુદ્રા કૌનસી ? નગ્ન હોં. વસ્ત્રવાલી જિનમુદ્રા, યે તો વ્યવહારસે ભી જિનમુદ્રા નહિ. આહાહા! જિનમુદ્રા આમ વીતરાગી કેવળ, આહાહા! લ્યો, પ્રકાશ થયો જુઓ. જિનમુદ્રા.. આહા ! નગ્નપના, પંચમહાવ્રત, ૨૮ મૂળગુણ ઐસે પાલે, ફિર ભી क्रियामैं मगन.. યે રાગકી ક્રિયા હૈ. कहैं हम जती हैं.. અમે સાધુ છીએ. મૂઢ છો. હવે આકરું લાગે. પણ કાંઈક તો કરે છે કે નહિ બીજા કરતાં ? રાગકી ક્રિયા કરતે હૈં દયા-દાન-વ્રત આદિ, દૃષ્ટિ તો મિથ્યાત્વ હૈ. રાગસે રહિત ભગવાન આત્માકા તો અનુભવ (હૈ નહિ). જિસે દૃષ્ટિમેં લેના (હૈ) વહ તો લિયા નહિ અને રાગકી ક્રિયા મંદ કરકે કરતે હૈં ઔર અવ્રતી હૈં. કહતે હૈં કિ હમ તો જતી હૈં. જતી એટલે સાધુ હોં. ઓલા બાવા જતિ એ નહિ.

अतुल अखंड मल रहित सदा उदोत.. એ આવ્યુંને. कई मिथ्यादृष्टि जीव जिनलिंग धारण करके शुभाचारमें लगे रहते हैं. અર્થમેં હૈ. શુભાચારમેં લગે રહતે હૈં. આહા! સામાયિક કરના, ઐસા કરના, મિચ્છામિ દુક્કડં, ખમાસમણા. ૨૪ ઘંટે શુભક્રિયામેં મગન રહે. अतुल अखंड मल रहित सदा उदोत.. ભગવાન આત્મા.. ऐसे ग्यान भावसौं विमुख मूढ़मती हैं.. આહા! શું વાતો પ્રભુ આ તારા ઘરની! નગ્નમુદ્રાધારીની વાત કરે છે હોં. આહાહા! દિગંબરલિંગ ધારણ કિયા ઔર શુભાચારમેં મગન રહે.

ભગવાન જ્ઞાનભાનુ યે ग्यान भावसौं विमुख—ઉસસે વિમુખ હૈ, મૂઢમતિ હૈ. દો વિશેષણ લિયે. પહેલું કીધું મિથ્યાદૃષ્ટિ, બીજું કહ્યું મૂઢમતિ. ભારે આકરું પણ ભાઈ! બિચારા એટલું પાળે છેને, કહે છે લ્યો. શું પાળે? ધૂળ પાળે. ભગવાન આનંદસ્વરૂપ નિષ્ક્રિય રાગરહિત ઉસકી તો દૃષ્ટિ હૈ નહિ. ઓલું પાળે એ માળો. પાળે શું? કાળો કેર પાડે. સમજે? ऐसे ग्यान भावसौं विमुख मूढमती है.. આહાહા! કષાયેલા શબ્દો ન કહેવા. સાંભળવું .... અહીં તો ચોખ્ખી વાત કરે છે, લ્યો. 'लिङ्गे द्रव्यमये वहन्ति ममतां तत्त्वावबोधच्युताः' તત્ત્વબોધસે ચ્યુત—ભ્રષ્ટ હૈ. અખંડ આનંદકા તો બોધ હૈ નહિ અને રાગકી ક્રિયામેં મગન હૈ, યે મૂઢમતિ હૈ. એ સિવાય વિગેરે વિગેરે વાત છે થોડી.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૪૬, ભાદરવા સુદ ૬, શુક્રવાર, તા. ૨૭-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધ દ્વાર પદ ૧૧૯ થી ૧૨૪ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

આ બાજુ. 'ये त्वेनं परिहृत्य संवृतिपथप्रस्थापितेनात्मना' એમ કહ્યું. संवृति पथ. કલ્પના ..., આમ કહ્યું ભાઈએ. (શ્રોતા : અધ્યાત્મ તરંગિણી) વ્યવહાર રાગ છે એ કલ્પના છે, કથનમાત્ર છે. વસ્તુનું સ્વરૂપ નથી. સમયસાર નાટક, સર્વવિશુદ્ધિ અધિકાર. ૪૮ કળશ હૈ ન. યે તો ચલા થા. ફિરસે.

આત્મ-અનુભવ વિના બાહ્ય ચારિત્ર હોવા છતાં પણ જીવ અવ્રતી છે. (સવૈયા એકત્રીસા)

केई मिथ्याद्रिष्टी जीव धरै जिनमुद्रा भेष,
क्रियामैं मगन रहैं कहैं हम जती हैं।
अतुल अखंड मल रहित सदा उदोत,
ऐसे ग्यान भावसौं विमुख मूढ़मती हैं।।
आगम संभालै दोस टालैं विवहार भालैं,
पालैं व्रत जदपि तथापि अविरती हैं।
आपुकौं कहावैं मोख मारगके अधिकारी,
मोखसौं सदीव रुष्ट दुष्ट दुरमती हैं।।११९।।

શબ્દાર્થ :–ક્રિયા=બાહ્ય ચારિત્ર જતી (યતિ)=સાધુ. અતુલ=ઉપમા સહિત. અખંડ=નિત્ય. સદા ઉદોત=હમેશાં પ્રકાશિત રહેનાર. વિમુખ=પરાન્મુખ. મૂઢમતી=અજ્ઞાની. આગમ=શાસ્ત્ર. ભાલૈ=દેખે. અવિરતી(અવ્રતી)=વ્રત રહિત. રુષ્ટ=નારાજ. દુરમતી=ખોટી બુદ્ધિવાળા.

અર્થ :–કેટલાક મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ જિનલિંગ ધારણ કરીને શુભાચારમાં લાગ્યા રહે છે અને કહે છે કે અમે સાધુ છીએ. તે મૂર્ખ, અનુપમ, અખંડ, અમલ અવિનાશી અને સદા પ્રકાશવાન એવા જ્ઞાનભાવનથી સદા પરાન્મુખ છે. જો કે તેઓ સિદ્ધાંતનું અધ્યયન કરે છે, નિર્દોષ આહાર–વિહાર કરે છે અને વ્રતોનું પાલન કરે છે, તોપણ અવ્રતી છે. તેઓ પોતાને મોક્ષમાર્ગના અધિકારી કહે છે, પરંતુ તે દુષ્ટો મોક્ષમાર્ગથી વિમુખ છે અને દુર્મતિ છે. ૧૧૯.

अर्थ :–कई मिथ्यादृष्टि जीव, जिनलिंग धारण करके शुभाचारमें लगे रहते हैं, और कहते हैं कि हम साधु हैं, वे मूर्ख, अनुपम, अखंड, अमल, अविनाशी और सदा प्रकाशवान ऐसे ज्ञानभावसे सदा पराङ्मुख हैं। यद्यपि वे सिद्धांतका अध्ययन करते, निर्दोष आहार-विहार करते और

व्रतोंका पालन करते, तो भी अव्रती हैं। वे अपनेको मोक्षमार्गका अधिकारी कहते हैं, परंतु वे दुष्ट मोक्षमार्गसे विमुख हैं, और दुर्मति हैं॥११९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ક્યા કહતે હૈં? केई मिथ्याद्रिष्टी जीव.. ચિદાનંદસ્વરૂપ અખંડ પરમાત્મા મૈં હૂં એસી અનુભવ દૃષ્ટિ તો હૈ નહીં ઔર અકેલા ક્રિયા નગ્નપના ધારણ કરતા હૈ. कई मिथ्यादृष्टि जीव जिनलिंग धारण करके शुभाचारमें लगे रहते हैं. હૈ ન? जीव धरै जिनमुद्रा भेष क्रियामैं मगन रहैं. અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય ઐસા જો શુભભાવ—રાગ उसमें मगन रहैं कहैं हम जती हैं.. કહે કિ હમ સાધુ હૈં. अतुल अखंड मल रहित सदा उदोत.. પણ ભગવાન આત્મા રાગકી ક્રિયાસે ભિન્ન હૈ. જિસકી તુલના નહીં (ઐસા) અખંડ દ્રવ્યસ્વભાવ મલરહિત ઔર સદા ઉદ્યોત ત્રિકાલ પ્રગટરૂપ સચ્ચિદાનંદ સ્વભાવ ઐસા જ્ઞાનભાવ, ઐસા અપના જ્ઞાયકભાવ, શુદ્ધભાવ.. विमुख मूढमती है.. ઉસસે વિમુખ હૈ ઔર ક્રિયા-વ્રત-તપ આદિ કરતા હૈ, મૂઢમતી હૈ કહતે હૈં. આહાહા! સમજમેં આયા? सदा पराङ्मुख हैं, લો. મૂરખ હૈ એમ લખ્યું છે. અર્થમાં લખ્યું છે. મૂરખ હૈ. મૂલચંદભાઈ! હા, પછી વાત આવશે. આ તો પહેલું મૂર્ખ.. हम साधु हैं, ये मूर्ख अनुपम, अखंड अमल अविनाशी और सदा प्रकाशमान ऐसे ज्ञानभावसे सदा पराङ्मुख हैं. અર્થમાં લખ્યું છે હોં. આહાહા!

જિસે, આત્મા દયા-દાન-વ્રત આદિકા પરિણામ વિકલ્પ-રાગસે ભિન્ન હૈ ઐસી જિસે દૃષ્ટિ નહીં, અપને નિજ સ્વભાવકા જ્ઞાન નહીં ઔર નિજ સ્વભાવકા વેદન નહીં, વે મૂઢમતી વ્રત આદિ તપ કર કહે કિ હમ સાધુ હૈં, ઐસે માનતે હૈં વે મૂઢમતી હૈં, મૂરખ હૈં. કહો, સમજમેં આયા? (શ્રોતા : .....) એ જ ચાલી રહ્યું છે. (શ્રોતા : .....) લ્યો. વાત તો સાચી. આ તો સરખો વ્યવહાર છે એમ કહે છે. સરખો વ્યવહારેય નથી. આહા! પાટનીજી! આહાહા! આના તો પંચ મહાવ્રત, ૨૮ મૂળગુણ, શ્રાવક ક્ષુલ્લક (હોય) તો પણ એના બાર વ્રત ચોખ્ખા હોય. આહા! સમજાય છે કાંઈ? દેવ ક્યા કહતે હૈં? ગુરુ કૈસે હોતે હૈં? ધર્મ કૈસે પ્રગટ હોતા હૈ? ઉસકી તો ખબર નહીં. યે વ્રત પાલના ઔર અપવાસ કરના, ભૂખા મરના. શેઠ! ऐसे ग्यान भावसौं विमुख मूढमती हैं.. અહો! નિજાનંદપ્રભુ વિકલ્પકી, રાગકી ક્રિયાસે બિલકુલ વિમુખ—બિલકુલ ભિન્ન હૈ. ઉસકી દૃષ્ટિ તો હૈ નહીં ઔર અકેલે વ્રત-તપ કરતે હૈં. જેઠાભાઈ! ભારે આકરું પણ માણસને. (શ્રોતા : એ અહિંયા કરે છે.) એને માટે એ પણ ક્યાં છે? આહાહા!

आगम संभालै.. છે ને? સિદ્ધાંતકા અધ્યયન કરતે હૈં બરાબર સવાર-બપોર-સાંજ-

રાત. આહાહા! શાસ્ત્ર-સિદ્ધાંત સર્વજ્ઞકા કહા હુઆ. સિદ્ધાંતકો સંભાલે-અધ્યયન કરે, વહ તો વિકલ્પ હૈ, રાગ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? और निर्दोष आहार–विहार करते हैं, લો. दोस टालैं.. હૈ ન? આ તો એને ઠેકાણે દોષ ટાળે. ઉસકે લિયે બનાયા આહાર ઉદ્દેશિક આદિ લે નહીં. दोस टालैं.. આહાર ઔર વિહાર નિર્દોષ કરતે હૈં. હૈ? विवहार भालैं.. વ્રતોંકા પાલન બરાબર કરે. અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય, શરીરસે–કાયાસે બ્રહ્મચર્ય જાવ્વજીવ પાલે. તો ક્યા હુઆ? વહ તો રાગ હૈ. આહાહા! યે કોઈ આત્માકા સ્વભાવ નહીં. આહાહા!

કહતે હૈં કિ વ્રતોંકા પાલન કરે તો ભી पालैं व्रत जदपि तथापि अविरती हैं.. યે અવ્રતી હૈં. આહાહા! દૃષ્ટિ મિથ્યા હૈ વહાં વ્રત કૈસે? શેઠ! આહાહા! સ્વરૂપ ક્યા ચીજ હૈ અંદર? આનંદસ્વરૂપ જ્ઞાતા, રાગકી ક્રિયાસે પાર ઐસી અંતરકી દૃષ્ટિ (ઔર) સ્વકા તો આશ્રય હૈ નહીં ઔર એક ક્રિયાકાંડમેં માને કિ હમ સાધુ હૈં (વહ) મૂરખ હૈ, મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. મૂળચંદભાઈ! (શ્રોતા : લોગોંકો દિખાવેમેં તો આયે). દેખાવ નહીં ને આ તો સાચું હોય, પણ અંતર સ્વના આશ્રયની દૃષ્ટિ નથી તે અવ્રતી મૂઢ છે એમ કહતે હૈં. સમજાય છે કાંઈ? પાળે કીધું છેને. અપાળે એની વાત નથી આહીં. વ્રત પાળે, શાસ્ત્ર ભણે, કહો. આગમદોષ ટાળે. ૪૨-૪૭-૯૬ દોષરહિત આહાર લે. સમજાય છે કાંઈ? આહા! પર વહ તો સબ વિકલ્પ-રાગકી ક્રિયા હૈ. આહા! રાગસે ભગવાન ભિન્ન હૈ. એ તંદુલનો દાખલો આપશે. તંદુલ ઔર ઉસકે ઉપરકા છિલકા દોનોં ભિન્ન ચીજ હૈં. યે ૨૮ મૂળગુણ, પંચમહાવ્રતકા વિકલ્પ તો છિલકા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

અભી સમ્યક્‌દર્શન ક્યા ઔર સમ્યક્‌દર્શનકા વિષય ક્યા ઔર કિસકે આશ્રયસે સમ્યક્‌દર્શન હોતા હૈ—યે ખબર નહીં. સમજમેં આયા? નિર્વિકલ્પ સમ્યક્‌દર્શન સાતવેં હોતા હૈ, લ્યો એકે કહ્યું ભેખધારીએ. ત્યાં હું તો બેઠો હતો આમ. આપણે ક્યાં કોઈને... આપણે શું કામ છે? પર યે ભાઈ બેઠે થે, હમારે શેઠીકે પુત્ર મહેન્દ્રભાઈ. એ વળી જરી બોલ્યા. મહારાજ, તમને ખબર નથી કે નિર્વિકલ્પ સમ્યક્‌દર્શન સાતમે શું, ચોથે હોય. એય, હાલી તકરાર. પછી લખાણમાં આવ્યું કે મહારાજ સ્વામીજી બૈઠે થે, કુછ બોલે નહીં. ક્યા બોલે? કોની સામે બોલે? કાળાકેર કરી નાખ્યા છે. એ કાંઈક આ બધું છાપામાં આવ્યું છે. આપણે કાંઈ બોલ્યા નહીં. બેઠા હતા. તમે હતા? નહીં. મહેન્દ્રભાઈ હતા. મુંબઈ. મહેન્દ્રભાઈ હતા. મહેન્દ્રભાઈ જરીક બોલી ગયા. આહા!

યહાં તો કહતે હૈં, સચ્ચે દેવ, સચ્ચે ગુરુ ઔર સચ્ચે શાસ્ત્ર... પ્રાણ જાય તો ભી દૂસરેકો માને નહીં, ઐસી જિસકી શ્રદ્ધા હો તો ભી વહ રાગ હૈ. (શ્રોતા : એ પણ ક્યા

છે?) આહા! ઔર શ્રદ્ધા સહિત પંચમહાવ્રત, નગ્નપના, અચેલપના, ખડે ખડે આહાર, એક બાર આહાર ઐસી ક્રિયા કરે ઔર નિર્દોષ આહાર-વિહાર, દેખકે ચલે બરાબર ધ્યાનસે કિ કોઈ એકેન્દ્રિય જીવકો ભી દુઃખ ન હાક, શાંતિસે-ધીરજસે ચલે—ઐસી ક્રિયા કરે, પણ ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદકા નાથ, રાગ ઔર વ્યવહાર સંસારસે ભિન્ન હૈ ઐસી દૃષ્ટિ બિના ઐસા વ્રતધારી ભી મૂરખ ઔર અવ્રતી હૈ. આહા! આકરું પડે મૂળ તો ભારે! સમજમેં આયા? માર્ગ ઐસા હૈ.

आपुकौं कहावैं मोख मारगके अधिकारी.. એ 'संवृपिथ'નો અર્થ કર્યો. અમે તો મોક્ષમાર્ગના અધિકારી છીએ. વ્રત પાળીએ, ત્યાગ કર્યા, તપસ્યાઓ કરીએ, સ્ત્રી-કુટુંબ-પરિવાર-દુકાન-ધંધા સબ છોડ દિયા હૈ. (શ્રોતા : રિદ્ધિ-સિદ્ધિ છોડી છે.) હા, રિદ્ધિ-સિદ્ધિ છોડી, વળી હમણાં એમ આવ્યું છે ત્યાં. હમને રિદ્ધિ-સિદ્ધિ છોડકર દીક્ષા લી હૈ. ઐસે હી દીક્ષા નહીં લી હૈ, એક જણે હવે એમ કહ્યું. અરે, ક્યાં રિદ્ધા તારા હતા બહાર? રિદ્ધિ-સિદ્ધિ તો અપને આનંદમેં અપને સ્વભાવમેં હૈ. ઉસે છોડકર દીક્ષા લી હૈ. આહા! બહારકી રિદ્ધિ-સિદ્ધિ તેરી કહાંસે આયી? શરીર-લક્ષ્મી-આબરુ-કીર્તિ તો સબ પરચીજ હૈ, જડ હૈ. જડ આત્માકા કૈસે હુઆ? ઔર આત્મા ઉસે છોડે કૈસે? આત્મામેં પરકા ગ્રહણ ઔર ત્યાગ તો હૈ નહીં.

કહતે હૈં, आपुकौं कहावै मोख मारगके अधिकारी मोखसौं सदीव.. પણ મોક્ષકી ત્રિકાલ... रुष्ट—નારાજ दुरमती—ખોટી બુદ્ધિવાલા હૈ. रुष्ट અને दुष्ट दुरमती, એમ છે. આહા! वे दुष्ट मोक्षमार्गसे विमुख है और दुर्मति हैं. આહાહા! ચૈતન્ય ભગવાન અપના સ્વભાવકા અવલંબન લેકર જો સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ ઉસકી તો ખબર નહીં. ઉસકે બિના અકેલી ક્રિયાકાંડમેં મશગુલ રહે, મૂરખ મિથ્યાદષ્ટી અવ્રતી હૈ. ૪૯. નીચે કળશ. યે બાજુ હૈ યે બાજુ.

व्यवहारविमूढदृष्टयः परमार्थं कलयन्ति नो जनाः।
तुषबोधविमुग्धबुद्धयः कलयन्तीह तुषं न तण्डुलम्।।४९।।

સમયસાર કળશ અર્થ :—''जनाः'' કોઈ એવા છે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો કે જે ''परमार्थं'' 'શુદ્ધ જ્ઞાન મોક્ષમાર્ગ છે' એવી પ્રતીતિને ''नो कलयन्ति'' અનુભવતા નથી. કેવા છે? ''व्यवहारविमूढदृष्टयः'' (व्यवहार) દ્રવ્યક્રિયામાત્રમાં (विमूढ) 'ક્રિયા મોક્ષનો માર્ગ છે' એવા મૂર્ખપણારૂપ જૂઠી છે (दृष्टयः) પ્રતીતિ જેમની, એવા છે. દૃષ્ટાન્ત કહે છે : જેમ લોકમાં—વર્તમાન કર્મભૂમિમાં ''तुषबोधविमुग्धबुद्धयः जनाः'' (तुष) ધાનની ઉપરના તુષમાત્રના (बोध) જ્ઞાનથી—એવા જ મિથ્યાજ્ઞાનથી (विमुग्ध) વિકળ થઈ છે (बुद्धयः) મતિ જેમની, એવા છે (जनाः) કેટલાક મૂર્ખ લોક

તેઓ, ''इह'' વસ્તુ જેવી છે તેવી જ છે તોપણ, અજ્ઞાનપણાને લીધે ''तुषं कलयन्ति'' તુષને અંગીકાર કરે છે, ''तन्दुलम् न कलयन्ति'' ચાવલના મર્મને પામતા નથી; તેમ જે કોઈ ક્રિયામાત્રને મોક્ષમાર્ગ જાણે છે, આત્માના અનુભવથી શૂન્ય છે, તે પણ એવા જ જાણવા. ૫૦-૨૪૨.

ઉસકા ૫૬.

(ચોપાઈ)

जैसें मुगध धान पहिचानै।
तुष तंदुलको भेद न जानै॥
तैसें मूढ़मती विवहारी।
लखै न बंध मोख गति न्यारी॥१२०॥

અર્થ :—જેવી રીતે ભોળો મનુષ્ય અનાજને ઓળખે અને ફોતરા તથા અનાજના દાણાનો ભેદ ન જાણે, તેવી જ રીતે બાહ્ય–ક્રિયામાં લીન રહેનાર અજ્ઞાની બંધ અને મોક્ષની ભિન્નતા જાણતો નથી. ૧૨૦.

अर्थ :—जिस प्रकार भोला मनुष्य धानको पहिचाने और तुष तंदुलका भेद न जाने, उसी प्रकार बाह्यक्रियामें लीन रहनेवाला अज्ञानी बंध और मोक्षकी पृथक्ता नहीं समझता॥१२०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

બંધકા માર્ગ ઔર મોક્ષકા માર્ગ ભિન્ન હૈ. વ્રત ઔર તપ, યહ સબ બંધમાર્ગ હૈ. આહાહા! ભારે! આ તો ભડકે હોં તમારે ઓલા આચાર્ય-બાચાર્ય બેઠા હોય તો. સાંભળ્યું નથી ને એને વાતમાં, વિચારવામાં દરકારેય નથી. સમ્યક્‌દર્શન કિસે (કહે)? સાધુ પદ તો કહાં રહા? પર સમ્યક્‌દર્શન કિસે કહતે હૈં ઉસકી ખબર નહીં. વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ કૈસા ઉસકી ભી ખબર નહીં.

યહાં કહતે હૈં, જૈસે ભોલા મનુષ્ય.. ઐસા લિયા હૈ. मुगध હૈ ન मुगध. धानको पहिचाने और तुष—तंदुलका भेद न जानै. ફોતરા—છિલકા ઔર અનાજ—તંદુલ ભિન્ન હૈ ઐસા જાને નહીં. સમજમેં આયા? દૃષ્ટાંત દિયા હૈ ન વહ 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'મેં ઉસકા.એક લક્ષ્મીવંત સ્ત્રી થી. પૈસેવાલી બહોત. તો વહ છિલકા કૂટતી થી. હતા તો ચોખા-તાંદૂલ. શું કહેવાય એ? (શ્રોતા : કમોદ) કમોદ.. કમોદ. કમોદ—તાંદૂલ—ચાવલ કૂટતી થી તો ઉપર છિલકા દિખે. ઉપર છિલકા આયે. જો ચાવલ હૈ વહ તો અંદર જાયે, ચાવલ અંદર જાયે. ધાન જો હૈ ચાવલ વહ તો અંદર જાયે.

ડાંગર એક જાતકા ધાન હૈ. ડાંગર હી એક જાતકા ધાન હૈ. વહ ધાનકો કૂટતી થી તો ઉસકા તાંદૂલ છૂટકર અંદર જાતા થા ઔર છિલકા ઉપર રહતા થા. તો યહ દેખકર (દૂસરીને) ઉસકે પતિકો કહા, આ કરોડપતિ બાઈ છે. જુઓ ફોતરા ખાંડે છે. માટે આપણે કરો. આપણે પણ લાવો ફોતરા-છિલકા. છિલકેમેં ક્યા હૈ? છિલકા દૂસરી ચીજ હૈ. ઐસે જ્ઞાનીકો અપને આનંદસ્વરૂપકી દૃષ્ટિ સ્થિરતા તો અંદર માલ હૈ. ઔર ઉપરમેં વ્રત આદિકે વિકલ્પકી ક્રિયા-છિલકા દેખે અજ્ઞાની, તો આપ ભી (કરતે હો), હમ ભી કરેં ઐસે. સમજમેં આયા? આહાહા!

'કુંદકુંદાચાર્ય'ને પંચ મહાવ્રત નહીં પાલે થે? ૨૮ ગુણ નહીં લિયે થે? નિર્દોષ આહાર નહીં લેતે થે? ભગવાનકે દર્શનકો નહીં જાતે થે? પર વહ ફોતરા–છિલકા હૈ ઉપરકા. છિલકા માનકર હેય માનતે થે. ઔર અંતરમેં આત્મા અખંડાનંડ પ્રભુ ઐસા શુદ્ધભાવકે પિંડકે અવલંબનસે સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન હુઆ ઉસે હી મોક્ષમાર્ગ માનતે થે. સમજમેં આયા? યે તો અજ્ઞાની ઉસકા અનુકરણ કરે. દૃષ્ટાંત હૈ ન એક દૂસરા.

જંગલમેં ઠંડી બહોત થી ઠંડી. તો ઉસ ઠંડીમેં એક આદમીને ઘાસ ઇ जैसैं भुगध धान पहिचाने तुष तंदुलकौ भैद न जानै.. છિલકા ક્યા હૈ ઔર તાંદૂલ ક્યા માલ હૈ—ઉસકા ભેદ–ભિન્નતા જાને નહી. तैसै मूढ़मती विवहारी, દેખો. વ્યવહાર ક્રિયા કરનેવાલા અકેલા વ્યવહારપક્ષી મૂઢમતી હૈ, એમ કહે છે. આહાહા! હમ વ્યવહાર તો કરતે હૈં ન? વ્યવહાર તો કરતે હૈં. ક્યા તેરા વ્યવહાર? યે તો ક્રિયાકાંડ–રાગ હૈ. तैसैं मूढ़मती विवहारी, लखै न बंध मोख गति न्यारी. उसी प्रकार बाह्यक्रियामें लीन रहनेवाला अज्ञानी बंध और मोक्षकी पृथक्ता नहीं समझता. અરે! મોક્ષમાર્ગ તો પ્રભુ! તેરે ચૈતન્યસ્વભાવકે આશ્રયસે નિર્વિકારી શુદ્ધ આનંદકી દશા પ્રગટ હો, વહ મોક્ષમાર્ગ હૈ. સમજમેં આયા? યે વ્રત-તપ આદિકે ભાવ યે તો બંધમાર્ગ હૈ. આહા!

लखै न बंध.. लखै નામ જાને. ન જાને બંધ ઔર મોક્ષ ગતિ ન્યારી હૈ. દોનો ગતિ ન્યારી હૈ. રાગ વ્યવહારક્રિયાકી દિશા પર હૈ. રાગ વિકાર હૈ, દુઃખ ઉસકા ફલ હૈ. ઔર અંતર સ્વભાવકે આશ્રયસે (હુઆ) અંતરકા મોક્ષમાર્ગ ઉસકી ગતિ–ધ્યેય દ્રવ્ય હૈ, પરિણતિ વીતરાગી હૈ ઔર ઉસકા ફલ આનંદ હૈ. સમજમેં આયા? ઐસે જાનતે નહીં. ઉસકા યહાં વિશેષ સ્પષ્ટ કરતે હૈં. ૧૨૧, ૧૨૨ ઔર ૧૨૩.

जे विवहारी मूढ़ नर, परजै बुद्धी जीव. આની ચર્ચા મોટી ચાલી. પર્યાયબુદ્ધિ મિથ્યાદૃષ્ટિ નહીં. (શ્રોતા : મૂઢમતી.) યહાં તો એક સમયકી પર્યાયકો માને વહ મૂઢ હૈ. ત્રિકાલી દ્રવ્ય જો અખંડાનંદ પ્રભુ હૈ ઉસકી તો દૃષ્ટિ રહ ગઈ, ઓઝલમેં રહ ગયા આત્મા.

એક (સમયકી) પર્યાય(રુપ) આત્માકો તો વ્યવહાર આત્મા કહતે હૈં. આહાહા! સમજમેં આયા? નિશ્ચય આત્મા તો ત્રિકાલી અનંત અનંત શુદ્ધ સંપદાકા સ્વામી, આહાહા! પરમેશ્વર પરમાત્મા ભગવાન ભગવતી મૂર્તિ. આહાહા! સમજમેં આયા? ઐસા નિશ્ચય આત્મા, વહ આ ગયા હૈ અપને 'નિયમસાર'મેં.

વાસ્તવમેં વહી આત્મા હૈ. રાગ નહીં, નિમિત્ત નહીં, પર એક સમયકી પર્યાય ભી ભૂતાર્થ આત્મા નહીં. કહો, પોપટભાઈ! આહાહા! (શ્રોતા : અભૂતાર્થ.) વ્યવહાર, અભૂતાર્થ વ્યવહાર હૈ. આણે અર્થ કર્યો હતો. એક જણો એમ કહેતો હતો કે વ્યવહાર અભૂતાર્થ ખરો, પણ અસત્યાર્થ નહીં. લે. આણે નાંખ્યુ છે. અર્થ બધો પાઠમાં છે ને. આણે નાંખ્યું છે હોં. અભૂતાર્થ હૈ, અસત્યાર્થ હૈ. આપણને આ જ જોઈએ. આ તો એની પછી પ્રસ્તાવના કરી છે. પછી ..... ગરબડ છે. આમાંય ગરબડ કરી છે અર્થમાં. એ છે ક્યાંક. આહાહા! કહતે હૈં,

વળી– (દોહરા)

जे विवहारी मूढ़ नर परजै बुद्धी जीव।
तिन्हकौं बाहिज क्रियाविषै, है अवलंब सदीव॥१२१॥

कुमती बाहिज दृष्टिसौं, बाहिज क्रिया करंत।
मानै मोख परंपरा, मनमैं हरष धरंत॥१२२॥

सुद्धातम अनुभौ कथा, कहै समकिती कोइ।
सो सुनिकै तासौं कहै, यह सिवपंथ न होइ॥१२३॥

અર્થ :—જે વ્યવહારમાં લીન અને પર્યાયમાં જ અહંબુદ્ધિ કરનાર ભોળા મનુષ્યો છે, તેમને હંમેશા બાહ્ય ક્રિયાકાંડનું જ બળ રહે છે. ૧૨૧. જે બહિર્દષ્ટિ અને અજ્ઞાની છે તેઓ બાહ્ય ચારિત્રને જ અંગીકાર કરે છે અને મનમાં પ્રસન્ન થઈને તેને મોક્ષમાર્ગ સમજે છે. ૧૨૨. જો કોઈ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ તે મિથ્યાત્વીઓ સાથે શુદ્ધ આત્મ-અનુભવની વાર્તા કરે તો તે સાંભળીને તેઓ કહે છે કે આ મોક્ષમાર્ગ નથી. ૧૨૩.

अर्थ :—जो व्यवहारमें लीन और पर्यायहीमें अहंबुद्धि करनेवाले भोले मनुष्य हैं, उन्हें बाह्य क्रियाकांडहीका बल रहता है॥१२१॥ जो बहिर्दृष्टि और अज्ञानी हैं वे बाह्यचारित्र ही अंगीकार करते हैं, और मनमें प्रसन्न होकर उसे मोक्षमार्ग समझते हैं॥१२२॥ यदि कोई सम्यग्दृष्टि जीव उन मिथ्यात्वियोंसे शुद्ध आत्म-अनुभवकी वार्ता करे, तो उसको सुनकर वे कहते हैं कि यह मोक्षमार्ग नहीं है॥१२३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

એ તો પરંપરા એવું લાગે કે સમકિતીનો રાગ તો પરંપરા મોક્ષ, એમ. આ તો મિથ્યાત્વીની વાત છે, એમ કહે છે. સમજમેં આયા? અર્થકારે નાખ્યું છે. सुद्धातम अनुभौ कथा, कहै समकिती कोइ, લ્યો. સમકિતી પણ શુદ્ધ આત્માના અનુભવની કથા કહી શકે છે એમ કહે છે. સમજમેં આયા? सो सुनिकैं तासौं कहै, यह सिवपंथ न होइ.

जे विवहारी मूढ़ नर.. વ્યવહારમેં લીન. નિશ્ચયસે અનારુઢ, વ્યવહારમેં મૂઢ. રાગ આદિ પરિણામ વ્રતના, તપના, પૂજાના, ભક્તિના એ વ્યવહાર રાગમાં મૂઢ છે. આહાહા! व्यवहारमें लीन और पर्यायहीमें अहंबुद्धि करनेवाले.. ઓલા મૂઢનો અર્થ કર્યો ભોળા. ભોલા મનુષ્ય હૈ બિચારા, કહે. આહાહા! ભોલાકા અર્થ મૂર્ખ હોતા હૈ. આહા! વાતચીતમાં એવો હોયને. વાણિયા-વાણિયા વાત કરેને અને એવો માણસ આવે. ભોળો છો તું. એમ કહીને મૂરખ કહેવો હતો ત્યાં ભોળો કહેવામાં (આવે), એમ. (શ્રોતા : ખોટું લાગે બિચારાને). ભોલા હૈ. રાજા માણસ છે ભાઈ, એમ કહે. રાજા માણસ એટલે ભોળા મૂરખ. (શ્રોતા : મોટા માણસ) એ તો રાજા માણસ કહેવાય ભાઈ. એ ભીખાભાઈ! વાણિયાને વાતુંમાં ગાળ દેવી હોય તો એમ બોલે. વાત કરતા આવડે નહીં ને વળી એમાં બોલે કે આનું આમ રાખ. રાજા માણસ છો, તમને બાપુ વસ્તુની ખબર નથી. એ રાજા માણસ એટલે મૂરખ માણસ, એમ. સમજાણું કાંઈ?

કહતે હૈં, વ્યવહારમાં મૂઢ-લીન (અર્થાત્) પર્યાયમાં અહંબુદ્ધિ કરનેવાલા ભોલા મનુષ્ય. યહ શરીર મેરા, પર્યાયઅંશી મૈં હૂં, રાગકી ક્રિયા યે મૈં હૂં—યે પર્યાયબુદ્ધિ હૈ. સમજમેં આયા? तिन्हकौं बाहि क्रियाविषै, है अवलंब सदीव.. દેખો, સદીવ. એને તો સદાકાળ એ ક્રિયા—વ્રત અને નિયમ એ જ એને અવલંબન છે. અવલંબન હૈ ઐસા અજ્ઞાની માનતે હૈં. આહાહા! ક્રિયા કરતે રહો. કરતે-કરતે એક દિન બેડા પાર હો જાયેગા, ઐસા કહતે હૈં. ભારે આકરું આ. तिन्हकौ बाहिज क्रियाविषै है अवलंब सदीव. હૈ ન? बहिर्दष्टि और अज्ञानी हैं वे बाह्य चारित्र अंगीकार करते हैं और मनमें प्रसन्न होकर मोक्षमार्ग समझते है; લ્યો. બાહ્ય ક્રિયાકાંડમેં બલ રહતા હૈ, એનો એ અર્થ. अवलंब सदीव નો અર્થ કર્યો. બળ રહે છે, એમ ક્રિયાકાંડનું બળ બસ આમ. ઈતના અપવાસ કિયા, ઈતના વ્રત પાલા, ઈતના ઐસા કિયા. ઐસે અપને મુખસે બસ બાત કરે કિ દુસરેકો બલ હૈ. બહુ ત્યાગી તપસી ભાઈ. આ મહિના-મહિનાના ઉપવાસ કરે... સમજાય છે કાંઈ?

कुमति बाहिज दृष्टिसौं, बाहिज क्रिया करंत.. મિથ્યાદષ્ટિ અપના નિજ સ્વરૂપ રાગકી ક્રિયાસે ભિન્ન નિર્મલાનંદ... આયા થા પહલે અતુલ, અખંડ, મલરહિત, સદા

ઉદ્યોત. ઐસી ચીજકો તો જાનતા નહીં, અનુભવમેં આયા નહીં, દૃષ્ટિમેં લિયા નહીં. ઐસે **अज्ञानी बाहिज क्रिया करंत..** કરો બરાબર, વ્રત પાલતે-પાલતે-પાલતે સ્વર્ગમેં જાયેગા. સ્વર્ગમેં જાકર ભગવાનનકે પાસ જાયેગા. ધૂળેય નહીં જાય, સૂન તો સહી! ભગવાનકે પાસ અનંત બૈર ગયા, ક્યા હુઆ? યે કહતે હૈં. છાપામેં આયા થા પહલે કિ ઐસી ક્રિયા કરો, સ્વર્ગમેં જાયેંગે, બાદમેં ભગવાન કે પાસ જાયેંગે. વહાં સીમંધર ભગવાન બિરાજતે હૈં. અબ યહાં ભગવાન કહતે હૈં ઐસા તો માનતા નહીં. કહાંસે જાયેગા તું? આહાહા! સમવસરણમેં અનંત બાર ગયા. સમજમેં આયા?

'પરમાત્મપ્રકાશ'મેં લિયા હૈ. 'ભવે ભવે જિન પૂજીયો' એવું આવે છે. ભવે ભવે જિનની પૂજા કરી, ભક્તિ કરી, સાંભળ્યું. ક્યા હુઆ? વહ તો પરદ્રવ્યકી કથા સુની. 'ભવે ભવે જિન પૂજીયો' ઐસા આતા હૈ. 'પરમાત્મપ્રકાશ', 'યોગીન્દ્રદેવ'. દિગંબર સંતોએ તો ગજબ કામ કર્યા છે. એક-એક ગાથા. 'પૂજ્યપાદ' સ્વામીની 'સમાધિશતક'. અહીંયા આ 'પરમાત્મપ્રકાશ', આ 'સમયસાર'. ગજબ બાત હૈ. સમ્યગ્દર્શન ક્યા હૈ યે બતાનેકી ચીજ એક હી હૈ. સમજમેં આયા? ઐસે સમજે બિના... કહતે હૈં, **कुमति बाहिज दृष्टिसौं बाहिज क्रिया करंत..** અંતર્મુખ ક્યા ચીજ હૈ ઉસકી તો દૃષ્ટિ કરતા નહીં.

मानै मोख परंपरा.. અરે! રાગ ક્રિયા કરો તો પરંપરા મોક્ષ થશે. પહલે શુભભાવ કરો તો શુભભાવમેંસે શુદ્ધમેં જાયેગા. એ જેઠાભાઈ! એ સાંભળ્યું હતું કે નહીં? (શ્રોતા : એમ જ હતું.) એમ જ હતું. ઊના પાણી પીતા, સામાયિક કરે, પોષા કરે, ઉપધાન કરતા. થોથા નીકળ્યા બધા. આ તો મહા નગ્ન મુનિ થઈ પંચમહાવ્રત ચોખ્ખા પાળે, એને માટે (બનાવેલો) ઉદ્દેશિક આદિ આહાર (ન લે), ટાળે, દોષ ટાળે. આ ઉદ્દેશિકનું અત્યારે ભારે આકરું થઈ ગયું છે. ખાનગીએ પૂછ્યું કે યે ઉદ્દેશિક આહારકા જો કુછ ખુલાસા હો જાય, તો સંપ હો જાય સબમેં. એને જાણે કે આમ સ્વામીજીનું અત્યારે જોર વર્તે છે બહારમાં અને લોકો ખમ્મા કરે... આહા! મેં કીધું, ભૈયા! મૈં તો ક્ષુલ્લકકો દ્રવ્યલિંગી ભી નહીં માનતા હૂં. દ્રવ્યલિંગી ક્ષુલ્લક કોઈ હૈ નહીં. ઉસકે લિયે (કિયા હુઆ) ભોજન લેતા હૈ તો દ્રવ્યલિંગ કહાંસે આયા? શાંતિકે સાથ સુના પ્રેમસે એકદમ. માર્ગ તો.... પરમાત્માકા વિરહ હુઆ તો ભગવાનને જો કહા ઉસસે (વિરુદ્ધ ચીજ)કા બચાવ કરના, ઐસા માર્ગ નહીં. માર્ગ તો જૈસા હૈ ઐસા શ્રદ્ધામેં લેના ચાહિયે.

આવે છે એ 'સ્વામીકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'માં આવે છે. સત્ય છે ને સત્ય. 'સત્યધર્મ' આવે છે ને. અપનેસે ન પલ શકે તો બચાવ કરકે ઐસા કહના કિ ઐસા ભી માર્ગ અભી વર્તમાનમેં હૈ, ઐસે ન ચલે. 'સત્યવ્રત'મેં હૈ. વહ દસ પ્રકારકે ધર્મ હૈં ન. ઉસમેં આયેગા.

'સ્વામીકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'મેં હૈ. પાલ ન સકે ઈસલિયે બચાવ કરના કિ ઐસા ભી માર્ગ હૈ. ઐસા ભી.... એકને પ્રશ્ન કિયા થા કિ સિદ્ધાંતમેં તો સર્વોત્કૃષ્ટ બાત હૈ. ઈસલિયે કોઈ થોડા ફેરફાર હો શિથિલપના, તો ભી માર્ગ એક હૈ. કીધું, બિલકુલ વાત નહીં. (શ્રોતા : એ અપવાદ માર્ગ) અપવાદ તો યહાં વિકલ્પ આયે, વહ અપવાદ માર્ગ હૈ. અંતર ઉત્સર્ગ(માર્ગ) ઔર (રાગકી) ઉપેક્ષા ઔર વીતરાગમાર્ગ અંદરમેં હો. રાગકી ઉપેક્ષા ઔર વીતરાગકી દશા, રાગસે ઉદાસીનદશા યે ઉત્સર્ગમાર્ગ હૈ. ઔર પંચમહાવ્રતકા વિકલ્પ આના, ૨૮ મૂળગુણકા વહ અપવાદ માર્ગ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા!

અપવાદ તો દૂસરા ભી હોતા હૈ. એ ચેતનજી! એને કહ્યું છે એક જણાએ. આહા! ભાઈ! એમ ન હો. માર્ગ તો જૈસા હૈ ઐસા રખો. વસ્તુકી સ્થિતિ જૈસી હૈ ઐસે રખો. બચાવ ન કરો. સમજમેં આયા? અનંત સર્વજ્ઞ ઔર અનંત તીર્થંકરોકી અશાતના હોતી હૈ. સમજમેં આયા? દોષ હોતા હૈ તો દોષકો કબૂલ કરો. સમજમેં આયા? ભગવાનને દોષ કહે ઔર તુમ ન માનો, તો ભગવાનકો હી માના નહીં. દેવ-ગુરુકો માના નહીં, શાસ્ત્રકો માના નહીં. સમજમેં આયા?

યહાં તો કહતે હૈં, અજ્ઞાની, અપને શુદ્ધ ચૈતન્યકે આશ્રય ઔર અવલંબનકે ભાન બિના અકેલી વ્રત ઔર તપકી ક્રિયા કરતે-કરતે પરંપરાસે હમારા મોક્ષ હો જાયેગા, ઐસા માનનેવાલા મૂઢ ઔર મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા? શ્રાવકકો ભી લાગુ પડતી હૈ સબ બાત ઐસી. આહા! માર્ગ તો જૈસા હૈ ઐસા રખો. શ્રદ્ધામેં તો પક્કા હોના ચાહિયે. ચારિત્ર ન હો ઔર ચારિત્ર માન લેના, ઐસા નહીં હૈ. વહ 'રત્નકરંડશ્રાવકાચાર'મેં આયા હૈ ન. 'मोखमगो.. गृहस्थो मोखमगो.' મોહી મિથ્યાદૃષ્ટિ અણગાર રાગકો ધર્મ માનનેવાલા પુણ્યકી ક્રિયાસે ધર્મ હોગા, પરંપરાસે હોગા. ઐસે અજ્ઞાની(સે તો) ગૃહસ્થ સમકિતી મોક્ષમાર્ગમેં હૈ. સમજમેં આયા? આહા!

'इहत्थो मोखमगो' હૈ ન. ગૃહસ્થ મોક્ષમાર્ગમેં હૈ ઔર અણગાર મૂઢ હૈ. ઉલ્ટા માર્ગ હૈ. આહા! અભી માર્ગકી ખબર નહીં, માર્ગકી પ્રતીત નહીં ઔર ચારિત્ર વ્રત હો ગયા ઉસે. આહા! કહતે હૈં કિ मनमें हरष धरंत.. ઐસા તો નહીં કરતે હૈં. ઐસા તો હમ કરતે હૈં ન. શરીરસે બ્રહ્મચર્ય પાલતે હૈં, સ્ત્રીયોંકા ત્યાગ કિયા હૈ, દુકાન-ધંધા છોડ દિયા હૈ. ઈતના તો પાલન કિયા કિ નહીં? मनमें हरष धरंत.. ઐસી ક્રિયા કરકે હરખ ધરે. કિસીકો થોડે ભવમેં હો, હમેં જ્યાદા ભવમેં (હો, પર) મોક્ષ તો હમારા હોગા ઉસમેંસે. ઐસે મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ માનતે હૈં. આહાહા! જિનેશ્વર વીતરાગમાર્ગ સિવાય આ વાત આવી ક્યાંય હોય નહીં. આહા! દેખો.

सुद्धातम अनुभौ कथा कहै समकिती कोइ.. ઉસમેંસે દો ન્યાય નિકાલના હૈ કિ સમ્યક્દષ્ટિ આત્માકા ભાનવાલા શુદ્ધાતમ યે મોક્ષમાર્ગ, ઐસા કહે. ભાઈ ! એ કહે, કહી શકે. (શ્રોતા : કહે, અનુભવની વાત કરે.) હા. માર્ગ તો યે હૈ ભાઈ. ભલે ચોથે ગુણસ્થાને હો, માર્ગ તો આ છે. सुद्धातम अनुभौ.. યે ક્રિયાકાંડ તો અશુદ્ધ પરિણામ હૈ, મૈલા હૈ. મૈલકા વેદન ઔર અનુભવ તો સંસાર હૈ. આહાહા ! सुद्धातम अनुभौ कथा.. यदि कोइ सम्यग्दृष्टि जीव उन मिथ्यात्वियोंसे शुद्ध अनुभवकी वार्ता करे, દેખો. कहै समकिती कोइ, सौ सुनिकैं तासौं कहै.. યહ સૂનકર કહે કિ યે મોક્ષમાર્ગ નહીં, નહીં. આ તો તમારી ઊંચી વાત એ કેવળજ્ઞાન લેવાની. હજી પહેલી તો કહો, એમ કહે છે. એને એમ કે આ તો તમારી **M.A.** અને **L.L.B.**ની વાતું છે. પણ પહેલાં એકડા તો શીખો. આ જ એકડા છે, સુન તો સહી ! આહાહા ! ભગવાન તીન લોકકે નાથ પરમેશ્વર અપના નિજસ્વરૂપકી સંભાલ કરે બિના તેરી ક્રિયાકાંડ સબ મૂર્ખાઈસે ભરી હૈ. બાલવ્રત ઔર બાલતપ હૈ. આતા હૈ ન વહ પુણ્ય-પાપ અધિકારમેં.

सो सुनिकैं तासौं कहै.. પાછો ઓલો વળી સામું બોલે. મૌન રહે એમ નહીં પાછો, એમ. यह सिवपंथ न होइ.. આવો તો મોક્ષમાર્ગ હોય ? **L.L.B.**ની વાતું જેવો. સુન તો સહી ! માર્ગ તો સમ્યક્દર્શનસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ, સમ્યક્દર્શન દ્રવ્યકે અનુભવસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ. બાકી કોઈ ચીજ હૈ નહીં. એ સિવાય તારી લાખ વાત કર, કરોડ વાત, સબ મિથ્યાશ્રદ્ધાકા પોષણ હૈ. કહો, જેઠાભાઈ ! વ્યવહારકા પ્રાણ પોષના, વ્યવહારકી દેશના દેના. હવે આહીંનું સાંભળી એવું બહાર નીકળ્યું છે. આહાહા ! કહો, આચાર્ય નામ ધરાવે. આહીંની વાત નીકળ્યા પછી એમને આ તો મૂળ મારા... અમારા સાધુને કો'ક..... (શ્રોતા : લોકો નિશ્ચયમાં ખેંચાઈ જાય માટે એ વ્યવહાર....) રાખો વ્યવહાર. સત્યમાં ખેંચાઈ જાય એ કરતાં અસત્ય રાખો. એમાં એમ થઈ ગયું.

કો'ક આવ્યા હતા બિચારા હોં ચાર જણ આહીં ૧૦-૧૨ વર્ષ પહેલા. હતા એ નાની ઉંમરના બે-ચાર. પણ આ તમારો અભ્યાસ કરવો હોય તો આહીં શું સગવડતા છે ? કીધું, અહીં તો સગવડતા કાંઈ નહિ. સૌને જોખમે રહે. જેને પોતાના બળ ઉપર રહેવું હોય તે રહી શકે છે. સગવડતા પછી આ અનુકૂળ... આહીં તો પાંજરાપોળ ભરાય. માણસ બહુ આવે કારણકે એક હાલવું નહીં, વિહાર કરવું નહીં, તૈયાર આહાર મળે અને આહીં ને આહીં રહેવું, માળું મળે મજા. એવો માર્ગ નથી ભાઈ આહીં, કીધું. આહીં તો અભ્યાસ કરવો હોય તો પોતાના ખર્ચે આહીં આવીને કરે. ઘણા પત્રો એવા આવે છે એમને. કહે, મહારાજ! હવે ન્યાં રહેવાનો ભાવ છે. મેરી ઉંમર ૬૦ વર્ષકી હો ગઈ હૈ. કોઈ હૈ નહીં.

તો અમારે અહીંયા કઈ રીતે રાંધવું-રહેવું? કાંઈક મદદ કરો અમને આ. એવી મદદ કરવા જાય તો આહીં પાર ન મળે. એટલા બધા ઘરડા અને વૃદ્ધ થઈને આવે. એ પોપટભાઈ!

યહાં તો કહતે હૈં કિ મિથ્યાત્વીયોંસે શુદ્ધ અનુભવકી વાર્તા કરે. લ્યો, ભાઈ એમ આવ્યુંને? એક તો વાર્તા કહે અને મિથ્યાત્વીને કહે. (શ્રોતા : સમયસારમેં ૧૩૮મી ગાથા મેં...) આવ્યું છેને. એમાં શું છે? આહા! કહે. મિથ્યાદષ્ટિઓને સમજાવે. મિથ્યાદષ્ટિની સભા છે. એમાં સમ્યક્દષ્ટિ એને સમજાવે છે. આ માર્ગ છે ભાઈ! આવો માર્ગ છે. 'અપ્રતિબુદ્ધ' નથી આવતું? અપ્રતિબુદ્ધને સમજાવે છે, સમજાતે હૈં, ઐસા પાઠ હૈ 'સમયસાર'મેં. અબ કિતનેં કહે કિ સમયસાર તો મુનિઓંકો વાંચના. મુનિ હો ગયા ઉસમેં ક્યા હૈ? સમજમેં આયા? અપ્રતિબુદ્ધ ઐસે કહતે હૈં, ઉસકે લિયે અપ્રતિબુદ્ધકો સમજાતે હૈં. આહા! કહો, સમજમેં આયા?

सो सुनिकैं तासौं कहै.. મિથ્યાદષ્ટિકો સુનાતે હૈં. સુન તો સહી. મોક્ષકા માર્ગ તો અપને નિજ આત્માકે આશ્રયસે હોતા હૈ. વ્રત-તપકી ક્રિયા પરાશ્રયસે મોક્ષકા માર્ગ નહીં. આહા! ઉસકર સુનકર યે કહે. यह सिवपंथ... સાદી ભાષા કરી. यह सिवपंथ न होइ.. અર્થાત્ એવો આકરો માર્ગ પહેલો ન હોય, એમ. પહેલા આકરો નહીં. પછી L.L.B. હોય. પહલે તો સિર્ફ..... રાગ મંદ હો, ક્રિયા હો તો આગે બઢેગા. તેથી એને કહ્યુંને, રાગની મંદતા અને ક્ષયોપશમ ભાવ દ્રવ્યનિક્ષેપે... આપણે આવ્યું હતું. આહીં 'પંચાસ્તિકાય'માં છે. એ લોકો એમ કહે છે. અને એ ચર્ચા ૮૦માં થઈ મોટી. રાણપુર. ૮૦ની સાલ.

દેખો, નવમી ગ્રૈવેયક ગયો મિથ્યાદષ્ટિ, પણ ક્ષયોપશમભાવે ગયો. રાગનો પુરુષાર્થ મંદ કર્યો. એય પાટનીજી! ૮૦ની સાલ. કારતક-માગસર હશે. કારતક વદ ને? નહીં? કારતક વદ. .... ચોમાસું હતું બોટાદ. ત્યાંથી આવ્યા. ભેગા થયા રાણપર. ચર્ચા થાતી હતી અંદર. હું હતો ઉપર. ચર્ચા થાતી કે આ નવમી ગ્રૈવેયક અનંત વાર ગયા પણ એ રાગનો ક્ષયોપશમ તો ખરો. ક્ષયોપશમભાવે ગયા. ધૂળેય નહીં, મેં કીધું, ક્ષયોપશમભાવ. એ, પોપટભાઈ! આવું તો અમારે ઠેઠથી ચાલે છે. કેટલા વરસ થયા? ૨૦ ને ૨૭, ૪૭ વરસ. એય ચીમનભાઈ! આહાહા!

ઓલા હેઠે વાત કરતા હતા. બેય ગુજરી ગયા છે. આ રામજીભાઈના સાસરા હતા જયચંદભાઈ અને અમારા મૂળચંદ, બેય વાતું કરતા હતા. આમ થાયને.. નવમી ગ્રૈવેયક ગયો પણ પુરુષાર્થ હતોને, ક્ષયોપશમભાવ હતોને. એ ક્ષયોપશમ દ્રવ્યનિક્ષેપે એ ક્ષયોપશમ છે. ભાવનિક્ષેપે નથી, કીધું. એ મૂળચંદભાઈ! સંપ્રદાયમેં બાત ચલતી થી. આહા! પાછા અહીં આવ્યા તો એની એ મંડાણી પાછી. તમારા માંડે હવે. મૂલચંદભાઈ! તમારા બૈરા તો

ત્યાં અગ્રેસર હતા આ ક્રિયાકાંડીમાં. જ્યારથી સમજે ત્યારથી સવાર. એમાં શું થયું? ભૂલ તો અનાદિની છે. એમાં શું છે? આવ્યું ને ક્યાંક આવ્યું હતું આપણે, નહીં? સમજે ત્યાંથી સવાર. નહોતું આવ્યું? (શ્રોતા : ઓલા બાઈએ ગાયું હતું) હા. બેન બોલ્યા હતાને. ભક્તિ નહોતા બોલ્યા બેન? છિંદવાડા? લલિતપુર. લલિતપુરના બેન હતાને? એ પાના હતા ત્યાં પાના. એમાં હતું. 'સવેરા', નહોતું? તમે હતા?

(શ્રોતા : જબ જાગે તબ સવેરા) હા, જબ જાગે તબ સવેરા. કાંઈક ગાયન ગાયું હતું. બાઈ હોંશિયાર. એક પાના હૈ. પાના આપણે અહીં આપી ગયા છે હોં. હતા તો ખરા. દેખો આીહીંયા... બેનનો રસ બહુ છે ત્યાં. 'ન સમજો અભી મિત્ર કિતના અંધેરા, જબ જાગ જાઓ તબ હૈ સવેરા.'' ધરમચંદજી! એક બાઈ હૈ લલિતપુરકી. વહાં આઈ થી. 'ન સમજો... તુમ થે કિ નહીં? થે. 'ન સમજો અભી મિત્ર કિતના અંધેરા, જબ જાગ જાઓ તબ હૈ સવેરા. ગઈ સો ગઈ મત ગઈકો બુલાઓ, નયા દિન હુઆ હૈ નયા ડગ બઢાઓ.' ભૂલ ગઈ, ગઈ. હવે શું એની માંડી છે? એ કહે છે આપણે અહીંયા. 'ન સોચો ન લાઓ વદન પર મલિનતાી, તુમ્હારે કરોં મેં હૈં કલકી સફલતા.' યે તો હિન્દી હૈ તુમ્હારી. એક વખત એના ધણીને પૂછ્યું હતું. એ કહે, એ તો લગ્ન કરીને આવી છે ત્યારથી આ બધું આવું કરે છે. વ્યાખ્યાન સાંભળવા જાય એનું બનાવી દે એકદમ. વ્યાખ્યાન સાંભળીને બનાવી દે. બહુ નરમ બાઈ હતી. આવી હતી ત્યાં અમારી પાસે.

'જલી જ્યોતિ બનકર ઢલેગા અંધેરા. જલી જ્યોતિ બનકર ઢલેગા અંધેરા, જબ જાગ જાઓ તબ હૈ સવેરા.' જબસે જાગો તબસે સવેરા—સવાર હી હૈ. તુમ થે વહાં? તમે નહોતા. એક બાઈ છે. આવા આપણી પાસે ઘણા હતા. ક્યાંક છેને. સ્વાધ્યાયમંદિરમાં હશે. એય પાટનીજી! લેના એક-એક. 'પીઓ મિત્ર શોલે સમજકર કે પાની, દુઃખોને લિખી હૈ સુખોં કી કહાની. નહીં પઢ સકા કોઈ કિસ્મતકા કાસા, નહીં જાનતા કબ પલટ જાય પાસા. કલ જો મિલા મંઝીલોંકા બસેરા. કલ જો મિલા મંઝીલોંકા બસેરા, જબ જાગ જાઓ તબ હૈ સવેરા.' ઠીક હૈ ન. યહ હિન્દીકો ઠીક પડતા હૈ. યે એક વહાં હૈ. અપને સ્વાધ્યાયમંદિરમેં હોગા. 'ગાથાયેં મિલે તો ઉન્હેં તુમ દુલારો, પ્રકટતી પ્રેમસે મિલે તો પુકારો. દુઃખોકી સદા ઉમ્ર છોટી રહી.' શું કહે છે? (શ્રોતા : દુઃખોકી ઉમ્ર સદા છોટી રહી) એટલે? (શ્રોતા : થોડી.....) થોડીક બસ.. બસ.. આહા! યે તુમ્હારે મુખસે કહલવાના થા હમેં. દુઃખકી તો ઉમ્ર થોડી હૈ ઔર સુખકી ઉંમ્ર અનંત, સાદિ-અનંત હૈ. ઠીક.

'દુઃખોકી સદા ઉમ્ર છોટી રહી હૈ, સદા શમ સુખોંકે હી ભોગ ભોગતી રહી હૈ. સદા પતઝડોને બહારોંકો છેડા.' એ ભાષા આપણને સમજાય નહીં. (શ્રોતા : પતઝડ હોગી).

પતઝડ યાને ક્યા? (શ્રોતા : પતઝડ હોતી હૈ ન. પત્તે ગિરતે હૈં ન). (શ્રોતા : પાનખર). ઠીક, પાનખર. હા. 'સદા પતઝડોંને બહારોંકો છેડા. (શ્રોતા : ફિર વહ નયે પત્તે આયે ઉસસે પહલે પત્તે ઝડતે હૈં ન.) આપણને બરાબર સમજાય નહીં. 'ગુરુદેવ કે દ્વારા નયા દિન મિલા હૈ. જો નિધિયાં બિખરતી વહ લૂંટો હંમેશા, અનેક ગ્રંથ મંથનસે હીરા નિકાલા, તુમ જૌહરી બનકે કર દો ઉજાલા. જરા ભૂલ કી તો નરકમેં બસેરા.' જો મિથ્યાત્વકી થોડી ભૂલ હોગી તો નરકમેં જાયેગા. તારણસ્વામી તો બહોત કહતે હૈં. યે લોકરંજનકે લિયે કરેગા, મરકે નરકમેં જાયેગા. તારણસ્વામી કડક હૈં. (શ્રોતા : એ તો બેય કહે છે, નરક ને નિગોદ). નરક, નિગોદ જાયેગા. લોકરંજન માટે... વ્યવહારસે ધર્મ હૈ, નિશ્ચયધર્મકા કારણ હૈ, નિશ્ચયધર્મ હૈ. મરીને નરકે જઈશ માળા.

(શ્રોતા : જનરંજન). જનરંજન. યે તો અપને આતા હૈ 'અષ્ટપાહુડ'મેં. 'જરા ભૂલ કી તો નર્કમેં બસેરા, જબ જાગ જાઓ તબ હૈ સવેરા. અભી જાગ જાઓ તો અભી હૈ સવેરા.' પાનું કોણે નાખ્યું છે આ? તમે બીજું લેજો. આ શેઠને જોઈએ. ભાઈ, હમારે શેઠકો દો એક. બીજું લઈ જજો ત્યાં આપણે ત્યાંથી. કહો, સમજમેં આયા? આહા! (શ્રોતા : બાઈએ બનાવ્યું?) બાઈએ બનાવ્યું છે લલિતપુરની. નહોતું આપણે ગાયું? સુબહમેં ગાયા થા. તમે નહીં હો. વ્યાખ્યાનમાં ગાયું હતું. ગાયું હતું. આ ઓલા ૧૭ કે ૨૭માં..... ૨૭માં આવ્યો થોડો વરસાદ. એક જણો કહેતો હતોને. ૧૭થી ૨૭માં બહુ ધોધમાર વરસાદ આવશે. નદીઓ ને નાળા ઉભરાઈ જાશે. એવું તો ન આવ્યું, પણ ૨૭માં આવ્યું કાંઈક થોડું ઘણું. આજ ૨૭ છે ને. બહુ વરસાદ હશે. આહા!

આ વરસાદ સારો છે આહીં તો આપણે. પર્યાયમેં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર હો જાય, વહ સુકાલ હૈ. મિથ્યાદર્શન હૈ યે દુકાલ હૈ. સમજમેં આયા? ચાહે તો ચારિત્ર બાહ્યકા વ્રત પાલે, પર મિથ્યાશ્રદ્ધા હૈ વહાં તો દુકાલ હૈ ઉસકી પર્યાયમેં. આહા! અપના શાંત સ્વભાવ ઉસમેંસે શાંતિકા અંકુર ન ફૂટે તો દુકાલ હૈ. એ ૪૯ આવી ગયુંને. હવે ૫૦ પચાસ છેને? એ ૫૦-૫૦. ક્યા ૫૦? કળશ.

द्रव्यलिङ्गममकारमीलितैर्दृश्यते समयसार एव न।
द्रव्यलिङ्गमिह यत्किलान्यतो ज्ञानमेकमिदमेव हि स्वतो।।५०।।

સમયસાર કળશ અર્થ :—''द्रव्यलिङ्गममकारमीलितैः समयसारः न दृश्यते एव'' (द्रव्यलिंङ्ग) ક્રિયારૂપ યતિપણું, તેમાં (ममकार) 'હું યતિ, મારું યતિપણું મોક્ષનો માર્ગ' એવો જે અભિપ્રાય, તેના વડે (मीलितैः) અંધ થયા છે અર્થાત્ પરમાર્થદૃષ્ટિથી શૂન્ય થયા છે જે પુરુષો, તેમને (समयसारः)

શુદ્ધ જીવવસ્તુ (न दृश्यते) પ્રાપ્તિગોચર નથી. ભાવાર્થ આમ છે કે મોક્ષની પ્રાપ્તિ તેમને દુર્લભ છે. શા કારણથી? ''यत् द्रव्यलिङ्गम् इह अन्यतः, हि इदम् एकम् ज्ञानम् स्वतः'' (यत्) કારણ કે (द्रव्यलिङ्गम्) ક્રિયારૂપ યતિપણું, (इह) શુદ્ધ જ્ઞાનનો વિચાર કરતાં, (अन्यतः) જીવથી ભિન્ન છે, પુદ્‌ગલ-કર્મસંબંધી છે; તેથી દ્રવ્યલિંગ હેય છે; અને (हि) કારણ કે (इदं) અનુભવગોચર (एकं ज्ञानं) શુદ્ધ જ્ઞાનમાત્ર વસ્તુ (स्वतः) એકલા જીવનું સર્વસ્વ છે; તેથી ઉપાદેય છે, મોક્ષનો માર્ગ છે. ભાવાર્થ આમ છે કે શુદ્ધ જીવના સ્વરૂપનો અનુભવ અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે. ૫૦.

આહાહા! अज्ञानी और ज्ञानियोंकी परिणतीमें भेद है. ધર્મી અને અજ્ઞાનીની દશામાં ભેદ્—અંતર—આંતરા.

અજ્ઞાની અને જ્ઞાનીઓની પરિણતિમાં ભેદ છે. (કવિત્ત)

जिन्हके देहबुद्धि घट अंतर,
मुनि-मुद्रा धरि क्रिया प्रवांनहि।
ते हिय अंध बंधके करता,
परम तत्तकौ भेद न जानहि॥
जिन्हके हिए सुमतिकी कनिका,
बाहिज क्रिया भेष परमानहि।
ते समकिती मोख मारग मुख,
करि प्रस्थान भवस्थिति भानहि॥१२४॥

શબ્દાર્થ :—દેહબુદ્ધિ=શરીરને પોતાનું માનવું. પ્રમાનહિ=સત્ય માનવું. હિય=હૃદય. પરમતત્ત=આત્મપદાર્થ. કનિકા=કિરણ. ભવસ્થિતિ=સંસારની સ્થિતિ. ભાનહિ=નષ્ટ કરે છે.

અર્થ :—જેમના હૃદયમાં શરીર ઉપર અહંબુદ્ધિ છે, તે મુનિનો વેશ ધારણ કરીને બાહ્ય ચારિત્રને જ સત્ય માને છે. તે હૃદયના આંધળા બંધના કર્તા છે, આત્મ–પદાર્થનો મર્મ જાણતા નથી, અને જે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોના હૃદયમાં સમ્યગ્જ્ઞાનનું કિરણ પ્રકાશિત થયું છે, તેઓ બાહ્ય ક્રિયા અને વેષને પોતાનું નિજ–સ્વરૂપ સમજતા નથી. તેઓ મોક્ષમાર્ગની સન્મુખ ગમન કરીને ભવસ્થિતિને નષ્ટ કરે છે. ૧૨૪.

अर्थ :—जिनके हृदयमें शरीरसे अहंबुद्धि है, वे मुनिका वेष धारण करके बाह्य चारित्रहीको सत्य मानते हैं। वे हृदयके अंध बंधके कर्त्ता हैं, आत्म-पदार्थका मर्म नहीं जानते, और जिन सम्यग्दृष्टि जीवोंके हृदयमें सम्यग्ज्ञानकी किरण प्रकाशित हुई है, वे बाह्यक्रिया और वेषको अपना निज-स्वरूप नहीं समझते, वे मोक्षमार्गके सन्मुख गमन करके भवस्थितिको नष्ट करते हैं॥१२४॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ભેખના પ્રમાણમાં હોય, એમ કહે છે. અર્થ બીજો કરશે. ભવસ્થિતિને નાશ કરી નાખે છે ત્યાં. આહા! .... આવ્યો હતો. એનો અર્થ થાશે પછી.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૪૭, ભાદરવા સુદ ૭, શનિવાર, તા. ૨૮-૭-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૧૨૪ થી ૧૨૯ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

આ સમયસાર નાટક, સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર, ૧૨૪મું પદ છે પદ. કળશ ૫૦ થયા. अज्ञानी और ज्ञानीयोंकी परिणतीमें भेद है. અજ્ઞાની ઔર જ્ઞાનીની વર્તમાનદશામાં ફેર. (શ્રોતા : ભૂલ છે). ભૂલ ઔર અભૂલ, ક્યા ચીજ હૈ વહ બતાતે હૈં.

અજ્ઞાની અને જ્ઞાનીઓની પરિણતિમાં ભેદ છે. (કવિત્ત)

जिन्हके देहबुद्धि घट अंतर,
मुनि-मुद्रा धरि क्रिया प्रवांनहि।
ते हिय अंध बंधके करता,
परम तत्तकौ भेद न जानहि॥
जिन्हके हिए सुमतिकी कनिका,
बाहिज क्रिया भेष परमानहि।
ते समकिती मोख मारग मुख,
करि प्रस्थान भवस्थिति भानहि॥१२४॥

શબ્દાર્થ :—દેહબુદ્ધિ=શરીરને પોતાનું માનવું. પ્રમાનહિ=સત્ય માનવું. હિય=હૃદય. પરમતત્ત=આત્મપદાર્થ. કનિકા=કિરણ. ભવસ્થિતિ=સંસારની સ્થિતિ. ભાનહિ=નષ્ટ કરે છે.

અર્થ :—જેમના હૃદયમાં શરીર ઉપર અહંબુદ્ધિ છે, તે મુનિનો વેશ ધારણ કરીને બાહ્ય ચારિત્રને જ સત્ય માને છે. તે હૃદયના આંધળા બંધના કર્તા છે, આત્મ–પદાર્થનો મર્મ જાણતા નથી, અને જે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોના હૃદયમાં સમ્યગ્જ્ઞાનનું કિરણ પ્રકાશિત થયું છે, તેઓ બાહ્ય ક્રિયા અને વેષને પોતાનું નિજ–સ્વરૂપ સમજતા નથી. તેઓ મોક્ષમાર્ગની સન્મુખ ગમન કરીને ભવસ્થિતિને નષ્ટ કરે છે. ૧૨૪.

अर्थ :—जिनके हृदयमें शरीरसे अहंबुद्धि है, वे मुनिका वेष धारण करके बाह्य चारित्रहीको सत्य मानते हैं। वे हृदयके अंध बंधके कर्त्ता हैं, आत्म-पदार्थका मर्म नहीं जानते, और जिन सम्यग्दृष्टि जीवोंके हृदयमें सम्यग्ज्ञानकी किरण प्रकाशित हुई है, वे बाह्यक्रिया और वेषको अपना निज-स्वरूप नहीं समझते, वे मोक्षमार्गके सन्मुख गमन करके भवस्थितिको नष्ट करते हैं॥१२४॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શું કહે છે? ક્યા કહતે હૈં દેખો. જિસકે અંતરમેં देहबुद्धि घट अंतर.. રાગ ઔર શરીર મૈં હૂં ઐસી જિસકી બુદ્ધિ હૈ वे मुनि-मुद्रा धरि.. મુનિકી નગ્ન મુદ્રા ધારણ કરે ઔર धरि क्रिया प्रवांन.. પોતાની જે ક્રિયા છે એને સાચી માને છે. ઉસકો સત્ય માનતે હૈં. સમજમેં આયા? દેહ નામ રાગ ઔર દેહ પર ઘટ અંતરબુદ્ધિ હૈ. અપના આત્મા નિર્વિકલ્પ શાંત આનંદકંદ હૈ, ઐસી તો અંતરદૃષ્ટિ, અનુભવ નહીં. યે અનુભવ બિનાકા પ્રાણી મુનિ મુદ્રા ધારણ કરે, નગ્નલિંગ હો, धरि क्रिया प्रवांन.. અપની ક્રિયાકો હી પ્રમાણ માનતે હૈં. યે વ્રત પાલના, દયા-દાન શુભભાવ યહ હમારી ક્રિયા હૈ, યહ હમારા કર્તવ્ય હૈ. ઉસકો સત્ય માનતે હૈં.

ते हिय अंध बंधके करता.. તે હૃદયના આંધળા. હૃદયકે અંધ, હૈ ન? અંદરમેં હૈ ન અર્થ. મૂલ શબ્દ હૈ ન, દેખો. वे हृदयके अंध बंधके कर्ता हैं. ઐસી ૨૮ મૂળગુણકી ક્રિયા કરે, પંચમહાવ્રત પાલે, નગ્નપને રહે, વસ્ત્રરહિત રહે, પર અપના આત્મા આનંદમૂર્તિ સચ્ચિદાનંદ જ્ઞાતાકી અંતરમેં સ્વ-આશ્રયકી દૃષ્ટિકે બિના, યે પરાશ્રિત ક્રિયા हिय अंध—યે અંતર હૃદયમેં અંધા હૈ. बंधके करता.. યે તો મિથ્યાત્વસહિત બંધ હી કરતે હૈં, એમ કહતે હૈં. આવી મુનિપણાની ક્રિયા પાળે, બાહ્ય વ્રત-તપ, અપવાસ ૬-૬ મહિનાના અપવાસ કરે, લુખ્ખા ખાય. લુખ્ખાકો ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : લુખ્ખા) કોરા-લુખ્ખા ખાય. પર અંતર આત્મા આનંદસ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુકા અંતરમેં અનુભવ ઔર દૃષ્ટિ નહીં, સમકિત નહીં. આવી નગ્નપણાની ક્રિયાવાળાય આંધળા છે એમ કહે છે. આહાહા! ते हिय अंध बंधके करता.. કવિ છે ને પાછા મેળવે. આહા! અપના નિજસ્વરૂપ ભગવાન, વિકલ્પકી ક્રિયાસે પાર-ભિન્ન હૈ ઐસી સમ્યક્ દૃષ્ટિ જહાં નહીં, તહાં રાગ ઔર ક્રિયાકો સચ્ચી માનતે હૈં. યે હૃદયકે અંધ બંધકે કર્તા હૈં. દર્શનમોહકા બંધ કરતે હૈં એમ કહતે હૈં. આહાહા! સમજમેં આયા?

परम तत्तकौ भेद न जानहि.. પંચમહાવ્રતકા શુભભાવ, દયા-દાન-વ્રત-તપ-અપવાસ આદિ સબ શુભરાગ હૈ. ઉસકો અપના સત્ય પ્રમાણ માનતે હૈં. परम तत्तकौ भेद न जानहि.. મૈં આત્મા સચ્ચિદાનંદ નિર્મલાનંદ જ્ઞાન દર્શન આનંદ હૂં, ઐસા તત્ત્વકા ભેદ—અંતરકા મર્મ—અંતરકા રહસ્ય જાનતે નહીં. વસ્તુ ઐસી હૈ, પર લોગોંકો ઐસી લગતી હૈ. અરે! વ્યવહાર... કિતને કહે, અંતર કિસે દિખનેમેં આતા હૈ? વ્યવહાર ક્રિયા કરે ઉસસે દેખનેમેં આયે કિ યે સાધુ હૈ, યે શ્રાવક હૈ. છાપામાં એમ આવે છે. આહા! परम तत्तकौ भेद न जानहि.. અંદરકા પરમતત્ત્વ.. आतम पदार्थका मर्म नहीं जानते. અર્થમેં લિખા હૈ.

जिन्हके हिए सुमतिकी कनिका.. હવે સવળું. જિનકે હૃદયમેં અંતર, મૈં જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ

આનંદકી કિરણ જાગી હૈ. સમજમેં આયા? સૂર્યકા જૈસે કિરણ પ્રગટ હોતા હૈ, ઐસે અપના આત્મા પુણ્ય-પાપકી ક્રિયા રાગસે રહિત ઔર ત્રિકાલ શુદ્ધ આનંદધામ ઐસી કણિકા જિસકે હૃદયમેં જાગી હૈ વે સમકિતી હૈં. કહો, શેઠ! બહારકી ક્રિયાકી કુછ કિંમત નહીં એમ કહતે હૈં. કિંમત હૈ, બંધકે કર્તા. આહાહા! અરે! ભગવાન આત્મા પરમતત્ત્વકી દૃષ્ટિકા અભાવ ઔર પંચમહાવ્રત આદિ ક્રિયા ઔર નગ્નપનાકા ભાવ વહ તો જડપના હૈ. આહાહા! દેહબુદ્ધિ હૈ ઉસે. રાગ યે અચેતન હૈ. આહા! ज्ञानी जिन्हके हिए सुमतिकी... ઓલામાં આવ્યું હતુંને એ આ. તે हिय अंध बंधके करता. પણ જેના હૃદયમેં सुमतिकी कनिका— કિરણ. અર્થમાં 'કિરણ' નાખ્યું છે. એક કણિકા જાગી, અપના નિજાનંદસ્વરૂપ પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ નામ રાગસે રહિત મૈં શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ આનંદકંદ હૂં ઐસી દૃષ્ટિ હુઈ, ઉસે સુમતિકી કિરણ ઔર કણિકા જાગૃત હુઈ.

बाहिज क्रिया भेष परमांनहि.. બાહ્ય ક્રિયા ભેખ પ્રમાણે હો. આણે તો અર્થ બીજો જ કર્યો છે ઓલા અર્થમાં. આહીં તો પ્રમાણ કહ્યું છે. યે વેષકો અપના નિજસ્વરૂપ નહીં સમજતે હૈં. અર્થ એવો કર્યો છે. પણ આહીં તો એમ કહેવું છે, બાહ્ય ક્રિયા હો, ભેખ પ્રમાણે હો, નિમિત્ત ઐસા હો, વહ કોઈ ચીજ નહીં. સમજમેં આયા? बाहिज क्रिया भेष परमांनहि.. એમ છે ને? પ્રમાણે. જેવો ભેખ છે એવી અહીં ક્રિયા હોય. પંચમહાવ્રત આદિ હો, પણ અંતર આનંદકંદકી કનિકા જાગી વહ ધર્મ હૈ. ક્રિયાકાંડ વહ કોઈ ધર્મ હૈ નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા?

बाहिज क्रिया भेष परमांनहि.. નગ્નપના હૈ, અંદરમેં આનંદકા અનુભવ હૈ ઔર પ્રચૂર આનંદકા વેદન સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે પ્રગટ હુઆ હૈ. બાહ્યમેં વેષ ક્રિયા આદિ જૈસી હોની ચાહિયે ઐસી હો. સમજમેં આયા? કહો, મૂલચંદભાઈ! અંતરમેં મુનિપના અંતર આનંદકી જાગૃતિ હુઈ હો, વિશેષ આનંદ હો ઔર બાહ્યમેં વસ્ત્ર આદિ રહ જાય, ઐસી ચીજ નહીં. એથી કહ્યું भेष परमांनहि.. એ વાત છે. શેઠ! મુનિપના યા સમકિતી, સમકિતીકો ઉસ પ્રમાણમેં ભેખ ગૃહસ્થાશ્રમ આદિકા હો, પર અંદર ચૈતન્યરતનકી અનુભવકણિકા કિરણ જાગી હૈ તો ધર્મી હૈ, મોક્ષમાર્ગી હૈ. આહા! (શ્રોતા : ભાવલિંગ સહિત). હા. મુનિકો ભાવલિંગ હો, અંતર આનંદકા નિર્વિકલ્પ શાંતિકા અનુભવ, સ્વાદ અંતર ઉગ્રપને આતા હો, વહી વસ્તુ. બાહ્ય ભેખ તો ઉસી પ્રકારસે હોતા હૈ. સમજમેં આયા? ઐસા નહીં કિ ઉસે ઐસી દશા હો તો ભેખ કોઈ ભી હો. ઐસા નહીં. આતા હૈ ન, 'જાતિ-વેષનો ભેદ નહીં કહ્યો માર્ગ જો હોય'. એય! ઐસા નહીં. ઉસકા અર્થ ઐસા કિયા થા. ૯૫.

આતા હૈ ન 'આત્મસિદ્ધિ'મેં. ૯૫મેં ઐસા કિયા થા. કહ્યો માર્ગ હોય તો જાતિ-

વેષનો ભેદ નહીં, ઐસા અર્થ કિયા થા. ૯૫. બત્રીસ વર્ષ હુઆ. જાતિ-વેષનો ભેદ નહીં અને કહ્યો માર્ગ હોય, એમ નહીં. ગમે તે જાતિ અને ગમે તે ભેખમાં મુનિપણું ઉત્પન્ન થાય છે, એમ નથી. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન ઉત્પન્ન હોતા હૈ, પર સમ્યક્ચારિત્રકી ઉત્પત્તિ જિસે અંતરકે આશ્રયસે વીતરાગભાવકી દશા ઉત્પન્ન હુઈ ઉસકા તો ભેખ, ભગવાનને કહી વહ જાતિ, ભગવાનને કહા વહ વેષ. સમજમેં આયા? આહાહા! (શ્રોતા : પંદર ભેદે સિદ્ધિ એ ખોટી વાત છે?) ખોટી વાત છે. પંદર ભેદે સિદ્ધ હૈ હી નહીં. શ્વેતાંબરમેં યે કહતે હૈં, પંદરભેદે સિદ્ધ. સ્ત્રીલિંગે સિદ્ધ, ગૃહસ્થલિંગે સિદ્ધ, અન્યલિંગે સિદ્ધ—ઐસા ૧૫ ભેદ હૈ. વીતરાગમાર્ગમેં ઐસા હૈ નહીં. (શ્રોતા : સત્યનો માર્ગ એ રહયો જ નહિ.) એમ કે અંદરમાં ભાવ પ્રગટ થયો પછી લિંગ ગમે તે હો, એમ. એમ કહતે હૈં. એય ચેતનજી!

હમારે ચેતનજીકો મિલા થા. ગમે તે હો. અપવાદ કહા નહીં 'પ્રવચનસાર'મેં? પર અપવાદકા અર્થ ક્યા? મુનિકો ઉત્સર્ગ ઔર પરસે ઉદાસીન બિલ્કુલ વીતરાગતા હો ગઈ. અંતરમેં ઉનકો તો પંચમહાવ્રતકા આદિ વિકલ્પ હોતા નહીં. વહ (મુનિ) અંતરમેં રહ શકે નહીં, તબ ઉન્હેં છઠવીં ભૂમિકામેં—છઠવેં ગુણસ્થાનમેં પંચમહાવ્રત આદિ વિકલ્પ હોતા હૈ વહ અપવાદમાર્ગ હૈ. વિકલ્પસે રહિત નિર્વિકલ્પ સ્થિર હોના વહ ઉત્સર્ગમાર્ગ હૈ. આહાહા! લોકોએ એવી ગરબડ કરી દીધી છેને. અને એ લોકો તો આ જ બોલે શ્રીમદ્‌નું વાક્ય. 'જાતિ-વેષનો ભેદ નહીં.' ચાહે જો જાતિ ઔર વેષ હો, પણણ માર્ગ પ્રગટ હોતા હૈ, મુનિપના આતા હૈ. એમ કહતે હૈં. ઐસા હૈ નહીં.

વહ કહતે હૈં, जिन्हके हिए सुमतिकी कनिका.. સમ્યક્દર્શન—જ્ઞાન ઔર ચારિત્રકી દશા પ્રગટ હુઈ, बाहिज क्रिया भेष परमांनहि.. એનો જે ભેખ છે, ક્ષુલ્લકનો ભેખ હોય તો ક્ષુલ્લકના પ્રમાણમાં ક્રિયા હોય. એક લંગોટી હોય.... મુનિ હો તો ઉસકે પ્રમાણમેં નગ્નદશા ઔર પંચમહાવ્રતકા વિકલ્પ હો. સમજમેં આયા? માર્ગ ઐસા હૈ. લોગ અપના પક્ષ રખનેકો ઐસી ગરબડ ગરબડ કરે, વહ વીતરાગમાર્ગમેં ન ચલે ભાઈ! સમજમેં આયા? ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : જિનકલ્પી, સ્થવિરકલ્પી...) યે દૂસરી બાત હૈ. જિનકલ્પી, સ્થવિરકલ્પી હૈં દોનોં હી નગ્ન. સ્થવિરકલ્પી વસ્ત્રવાલા ઔર જિનકલ્પી વસ્ત્રરહિત ઐસી દશા હૈ નહીં. ઐસા હૈ હી નહીં. આહા!

યે તો હમારે ૮૬કે વર્ષમેં ચર્ચા હુઈ થી ભાવનગર. વહ આયે થે ન. એક મુનિન્દ્રસાગર આયે થે. ભાવનગરમેં આયે થે મુનિન્દ્રસાગર. ચૈત્ર માસમેં. કઈ સાલ કહી? ૮૬. સંવત ૧૯૮૬. કેટલા વરસ થયા? ૪૧ - ૧૪ + ૨૭. વે આયે થે. તો કભી દેખે નહીં થે કિ દિગંબર સાધુ કૈસે હોતે હૈં. તો આ વજુભાઈને કહ્યું હતું. ભાઈ, આવું છું.

દેખીએ તો કેવા છે તમારા (મુનિ). વજુભાઈ આપણા સુતરિયા. તે સાધુ આવ્યા. હમ ગયે થે સુનનેકો. તો (હમારા) વ્યાખ્યાન બંધ રખા. માણસો બહુ, આમ ઘણું માણસ. પછી બંધ રાખ્યું વ્યાખ્યાન. માણસો બહુ આવતાને.

ઉસને (કહા), સ્થવિરકલ્પી ઐસા હોતા હૈ, જિનકલ્પી ઐસા હોતા હૈ. એ જાણે કે આ સ્થવિરકલ્પી અને અમે જિનકલ્પી. ભઈ, સ્થવિરકલ્પી, હમ સાધુ હૈં હી નહીં. ભગવાન ઐસા કહતે નહીં, કીધું. સમજમેં આયા? ૮૬મેં હોં. ઉસને મખ્ખન લગાનેકો (કહા), ઐસા ભી હોતા હૈ. વસ્ત્રસહિત સ્થવિરકલ્પી ઔર વસ્ત્રરહિત જિનકલ્પી. તીન કાલમેં ઐસા હોતા નહીં, કીધું. હમને તો પહલેસે દેખા થા ન સબ 'સમયસાર', 'નાટક સમયસાર.' ઐસા હૈ નહીં. સુમનભાઈ! આ તો ૪૦-૪૫ વર્ષસે યે બાત ચલતી હૈ બહોત. ગરબડ ગરબડ, ગરબડ. ઐસા ચલે નહીં. યહાં માર્ગ તો, જૈસે અનાદિ પરંપરા વીતરાગમાર્ગ ચલા આયા હૈ નિશ્ચય ઔર વ્યવહાર વહી હોતા હૈ, દૂસરા હોતા નહીં. પાલન ન હો ઈસલિયે ઉસકો અધિક બતાના ઐસી ચીજ નહીં. સમજમેં આયા?

વહ યહાં કહતે હૈં, जिन्हके हिए सुमतिकी कनिका.. અરે, મૈં તો પૂર્ણ આનંદ ઔર જ્ઞાન સ્વરૂપ હૂં. સર્વજ્ઞ જૈસે જ્ઞાતા હૈં, ઐસા મૈં જ્ઞાતા હૂં. મેરી ચીજમેં કોઈ રાગકા કરના ઐસા હૈ નહીં. ઐસે ભાનપૂર્વક જિસે અંતરમેં સંયમ નામ ચારિત્રદશા હુઈ, ઉસે તો ભેખ ભગવાનને કહા ઐસા હોતા હૈ, દૂસરા હોતા નહીં. આહા! સમજમેં આયા? (શ્રોતા : જિનકલ્પી એકલા વિચરે.....) એકલા. અને સ્થવિરકલ્પી ઝાઝા (ભેગા) અને વસ્ત્રસહિત (એમ) આમાં (-અન્યમાં) છે. આપણે એમાં છે સ્થવિરકલ્પી... (શ્રોતા : આમાં છે?) આપણે છેને, આમાં છેને સ્થવિરકલ્પી...

'સમયસાર નાટક' તો હમને બહોત વરસ પહલે દેખા થા. ૭૮કી સાલસે. સમજમેં આયા? કહા થા વહ ભાઈ, નહીં? નાગનેશ. નાગનેશમેં સમયસાર થા ન. અપને હૈ યહાં. દેખા વહ ૭૮કી સાલસે. ૨૨ ઔર ૨૭ – ૪૯ વર્ષ હુએ. વહ કહા થા ન એકબાર. કિ યે સમયસાર પ્રમાણ ક્યોં હૈ? મહાવિદેહમેં 'કુંદકુંદ આચાર્ય' ગયે થે. ઈસલિયે ઉનકા વચન પ્રમાણ હૈ ઐસા લિખા હૈ. બતાયા થા ન. ૭૮કી બાત હૈ. ૪૯ વર્ષ. ઉસમેં વહાં આયા થા કિ સ્થવિરકલ્પી ઔર જિનકલ્પી દોનોં હી વનવાસી ઔર નગ્ન હૈં. સમજમેં આયા? સ્થવિરકલ્પી વસ્ત્રસહિત હો ઔર જિનકલ્પી નગ્ન હો, ઐસા વીતરાગમાર્ગ નહીં. સમજમેં આયા? આહા!

તો યહાં કહતે હૈં, बाहिज क्रिया भेख परमानहि. એનો અર્થ તો આમ છે. वे बाह्यक्रिया और वेषको अपना निज स्वरूप नहीं समझते है, એમ કહ્યું છે ભાઈ! એના

અર્થમાં એમ કહ્યું છે. આપણે અર્થ તો જેવો હોય એવો લઈએ. પ્રમાણ છે, આમાં પ્રમાણ છે. પ્રમાણ છેને ઓલામાં મૂળમાં પ્રમાણ છે. આમ નથી કહ્યું. સમજમેં આયા? અંતર સમ્યગ્દર્શન સ્વ ચૈતન્યપ્રભુ નિર્વિકલ્પ આનંદકા ધામ ઐસા જહાં અંતરમેં અનુભવ હુઆ તો ચોથે ગુણસ્થાનસે સમ્યક્દૃષ્ટિ, સમજમેં આયા? ઔર આગે બઢકર દ્રવ્યકા—વસ્તુકા તીવ્ર આશ્રય કરકે ચારિત્ર જો પ્રગટ હુઆ, વે ભાવલિંગી સંત યથાર્થ હૈં. ઔર ઉનકો દ્રવ્યલિંગ નગ્નપના ઔર ૨૮ મૂળગુણકે વિકલ્પ હોતે હૈં. દૂસરી ચીજ હોતી નહીં. મૂલચંદભાઈ! માર્ગ તો ઐસા હૈ, ભાઈ! સમજમેં આયા? હીરાની ડબ્બી—હીરેકો રખનેકી ડબ્બી ભી દૂસરી જાતકી હોતી હૈ. કાંઈ કોથળામાં નાખે? થેલા. શણ-શણ. શણકા થૈલા હોતા હૈ ન. ઉસમેં હીરા રખે? એની તો એ ડબ્બી જ જુદી જાતની હોય.

અમારે આ લાવ્યા હતાને. હા, એ .....ભાઈ. મખમલનો ને ખાડો. ખડ્ડા-ખડ્ડા. દેખા હૈ ન હમને. ૮૦ હજારકા એક હીરા યહાં લાયા થે બેચરભાઈ. ૯૯કે વર્ષમેં. ઝવેરાતના વેપારી છેને ઝવેરી. બેચરભાઈ આણંદલાલ. ૮૦ હજારનો અને એક ૬૦ હજારનો. દો લાયે થે બતાનેકો. ૮૦ હજારકા છોટા થા. ૬૦ હજારકા બડા થા. કહા, ઐસા ક્યોં? ઔર ડબી થી ઈતની છોટી. લાલ મખમલ ઔર ખડ્ડા. ઉસમેં ડાલકર લાયે થે. ઐસા ક્યોં? દાગ ઔર મૈલ બિનાકા હીરા હૈ ૮૦ હજારકા. એક રતિકા દસ હજાર રૂપિયા. એક રતિભારકા દસ હજાર. શેઠ! (શ્રોતા : મહંગાઈ બઢ ગઈ...) વહ તો સસ્તેકા જમાના થા. ઉસ વક્તકી ૯૯કી બાત હૈ. ૨૮ વર્ષ પહલેકી બાત હૈ. આ રહ્યા શેઠી. આ જૂના વેપારી તો યે હૈં હીરેકે. (શ્રોતા : એક રતિકા દસ હજાર, ૯૩ કી બાત હૈ) ના. આ તો મોટો હતો. આઠ રતિભાર આઠ રતિભાર હીરો. એંસી હજાર. તો એ ડાબલીમાં રાખે કે થેલામાં? ઐસે મુનિપના હૈ, વહ તો ઉસકી નગ્નદશા ઔર વિકલ્પકી વ્યવહારદશામેં હી હોતા હૈ. સમજમેં આયા?

ભેખ (ઉસકે) પ્રમાણમેં હોતા હૈ. ભેખ દૂસરા હોતા નહીં. અન્યમતિકા ભેખ હો બાવાકા ઔર કેવલજ્ઞાન હો જાય ઔર સાધુપના આ જાય, ઐસા માર્ગ હૈ નહીં. (શ્રોતાઃ ગૃહસ્થપણામાં આવી જાય તો શું વાંધો આવે?) આવે નહીં પણ ગૃહસ્થને જ્યાં સુધી પંચમ ગુણસ્થાન છે. નવ કોટિકા મન-વચન-કાયા, કરન—કરાવન—અનુમોદન, નવ કોટિસે પરિગ્રહ છૂટે બિના મુનિપના કભી અંતરમેં આતા નહીં. સમજમેં આયા? તીન કાલ તીન લોકકે પરમાત્માકા પંથ હૈ. તુમ કાયાસે પરિગ્રહ નહીં રખના, નહીં રખાના ઔર અનુમોદન નહીં કરના (ઐસા) કબ આયેગા? (શ્રોતા : આ ત્રણેનું અનુમોદન કરે છે). ત્રણેનું અનુમોદન. વસ્ત્ર ઠીક હૈ, મનસે ઠીક હૈ, વાણીસે ઠીક હૈ, કાયાસે રખના હૈ. યે માર્ગ વીતરાગકા નહીં. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં, बाहिज क्रिया भेख परमानहि.. परमानहि.. 'જ' લખ્યું છે એમાં પછી એને એમ કેમ કહેવું કે આ માનતો નથી ? ભાષા તો એમ છે. (શ્રોતા : ભગવાને કહ્યા પ્રમાણે બાહ્યક્રિયા અને વેષ હોય છે). હોય છે. (શ્રોતા : ફક્ત એને પોતાનું સ્વરૂપ) માનતો નથી એમ કહ્યું છે. પોતાનું માનતો નથી. છે પરવસ્તુ. રાગ પર, (શ્રોતા : પર માને એ...) પર માને એ. ઠીક, એમ કહ્યું છે. (શ્રોતા : એટલે જુદા પડી ગયા). જુદા પડી ગયા. આમાં એક લીધું છે. અપના નિજસ્વરૂપ નહીં સમજતે. ..... મૂળ તો બાહ્યક્રિયા પ્રમાણે હોય, એ જ વસ્તુ છે. સમજમેં આયા ? ये मोक्षमार्गके सन्मुख गमन करके.. દેખો. ते समकिती मोख मारग मुख.. મોક્ષમાર્ગ ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદ ઉપર આરૂઢ હોકર સ્વભાવ ત્રિકાલ પરમાત્મા ઉસકા અવલંબન લેકર, આરુઢ હોકર, મોક્ષમાર્ગ જિસને પ્રગટ કિયા करि प्रस्थान.. વહાં ગતિ કરકે.. मोक्षमार्गके सन्मुख गमन करके.. प्रस्थान (અર્થાત્) ગમન કરકે. भवस्थिति भानहि.. ભવસ્થિતિકો નાશ કરતે હૈં. સંસારકા અંત લાકર કેવલજ્ઞાન પાતે હૈં. આહા ! समयसारका सार. ૫૧. કળશ છે ને નીચે.

अलमलमतिजल्पैर्दुर्विकल्पैरनल्पै–रयमहि परमार्थश्चेत्यतां नित्यमेकः।
स्वरसविसरपूर्णज्ञानविस्फूर्तिमात्रा–न्न खलु समयसारादुत्तरं किञ्चिदस्ति॥५१॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—"इह अयम् एकः परमार्थः नित्यम् चेत्यतां" (इह) સર્વ તાત્પર્ય એવું છે કે (अयम् एकः परमार्थः) ઘણા પ્રકારે કહ્યો છે તથાપિ કહીશું આ એક પરમાર્થ અર્થાત્ શુદ્ધ જીવના અનુભવરૂપ એકલું મોક્ષનું કારણ તેને (नित्यम् चेत्यतां)—અન્ય જે નાના પ્રકારના અભિપ્રાય તે સમસ્તને મટાડીને આ એકને—નિત્ય અનુભવો. તે શો પરમાર્થ? "खलु समयसारात् उत्तरं किञ्चित् न अस्ति" (खलु) નિશ્ચયથી (समयसारात्) સમયસાર સમાન અર્થાત્ શુદ્ધ જીવના સ્વરૂપના અનુભવ સમાન (उत्तरं) દ્રવ્યક્રિયા અથવા સિદ્ધાન્તનું ભણવું-લખવું ઇત્યાદિ (किञ्चित् न अस्ति) કાંઈ નથી અર્થાત્ શુદ્ધ જીવસ્વરૂપનો અનુભવ મોક્ષમાર્ગ સર્વથા છે, અન્ય સમસ્ત મોક્ષમાર્ગ સર્વથા નથી. કેવો છે સમયસાર? "स्वरसविसरपूर्णज्ञानविस्फूर्तिमात्रात्" (स्वरस) ચેતનાના (विसर) પ્રવાહથી (पूर्ण) સંપૂર્ણ એવા (ज्ञानविस्फूर्ति) કેવળજ્ઞાનનું પ્રગટપણું, (मात्रात्) એવડું છે સ્વરૂપ જેનું, એવો છે. હવે, આવો મોક્ષમાર્ગ છે, આનાથી અધિક કોઈ મોક્ષમાર્ગ કહે છે તે બહિરાત્મા છે, તે વર્જવામાં આવે છે—"अतिजल्पैः अलम् अलम्" (अतिजल्पैः) અતિ જલ્પથી અર્થાત્ બહુ બોલવાથી (अलम् अलम्) બસ કરો, બસ કરો; અહીં બે વાર કહેવાથી અત્યંત વર્જવામાં આવે છે કે ચુપ રહો, ચુપ રહો. કેવા છે અતિ જલ્પ? "दुर्विकल्पैः" જૂઠીથી પણ જૂઠી ઊઠે છે ચિત્તકલ્લોલમાળા જેમાં, એવા છે. વળી કેવા છે? "अनल्पैः" શકિતભેદથી અનન્ત છે. ૫૧.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આમાં શું હતું ૫૧માં ? આહીં અર્થ કર્યો છેને. जिन्हके हिए.. सम्यक्दृष्टि सुमति

કનિકા જાગી હો વહ તો બાહ્યક્રિયાકો ભેખરૂપ પ્રમાણ કરે. એમ કહ્યું છે 'રૂપચંદજી'માં. ભેખરૂપ પ્રમાણ કરે, એ તો સમકિતી કહીયે. ઓલું પુસ્તક એ છે. ..... હા, એનું પ્રમાણ છે. પણ મારા ખ્યાલમાં આ પ્રમાણમાં આવો અર્થ લીધો છે. ભેખ, ક્રિયા એના પ્રમાણમાં જ હોય, બસ. છતાં માને નહીં પોતાનું. પંચ મહાવ્રતકા રાગ, નગ્નપના અપના હૈ ઐસે માને નહીં. પર હો ભેખ પ્રમાણ ઉસકા. સમજમેં આયા ?

अलमलमतिजल्पैर्दुर्विकल्पैरनल्पै—रयमहि परमार्थश्चेत्यतां नित्यमेकः।
स्वरसविसरपूर्णज्ञानविस्फूर्तिमात्रा—न्न खलु समयसारादुत्तरं किञ्चिदस्ति॥५१॥

સમયસારનો સાર (સવૈયા એકત્રીસા)

आचारज कहैं जिन वचनकौ विसतार,
अगम अपार है कहैंगे हम कितनौ।
बहुत बोलिबेसों न मकसूद चुप्प भली,
बोलिये सुवचन प्रयोजन है जितनौ॥
नानारूप जलपसौं नाना विकलप उठैं,
तातैं जेतौ कारज कथन भलौ तितनौ।
सुद्ध परमातमाकौ अनुभौ अभ्यास कीजै,
यहै मोख-पंथ परमारथ है इतनौ॥१२५॥

શબ્દાર્થ :—વિસતાર(વિસ્તાર)=ફેલાવો. અગમ=અથાહ. મકસૂદ=ઇષ્ટ. જલપ=બકવાદ. કારજ=કામ. પરમારથ (પરમાર્થ)= પરમ પદાર્થ.

અર્થ :—શ્રીગુરુ કહે છે કે જિનવાણીનો વિસ્તાર વિશાળ અને અપરંપાર છે, અમે ક્યાં સુધી કહીશું. વધારે બોલવું અમારે યોગ્ય નથી, તેથી હવે મૌન થઈ રહેવું સારું છે, કારણ કે વચન એટલા જ બોલવા જોઈએ, જેટલાથી પ્રયોજન સધાય. અનેક પ્રકારનો બકવાદ કરવાથી અનેક વિકલ્પ ઉઠે છે, તેથી તેટલું જ કથન કરવું બરાબર છે જેટલાનું કામ હોય. બસ, શુદ્ધ પરમાત્માના અનુભવનો અભ્યાસ કરો, એ જ મોક્ષમાર્ગ છે અને એટલો જ પરમાર્થ છે. ૧૨૫.

अर्थ :—श्रीगुरु कहते हैं कि जिनवाणीका विस्तार विशाल और अपरम्पार है, हम कहाँ तक कहेंगे। बहुत बोलना हमें इष्ट नही है, इससे अब मौन ही रहना भला है, क्योंकि वचन उतने ही बोलना चाहिये, जितनेसे प्रयोजन सधे। अनेक प्रकारका बकवाद करनेसे अनेक विकल्प उठते हैं, इसलिये उतना ही कथन करना ठीक है जितनेका काम है। बस, शुद्ध परमात्माके

अनुभवका अभ्यास करो यही मोक्षमार्ग है और इतना ही परमार्थ है।।१२५।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ક્યા કહતે હૈં? દેખો. 'કુંદકુંદાચાર્ય' મહારાજને જો કહા ઉસમેં અબ 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' કહતે હૈં કલશ દ્વારા. अलम् अलम् अति.. બસ થાઓ.. બસ થાઓ.. વિશેષ કથનકી ઇસમેં જરૂર નહીં, યે કહતે હૈં. जिन वचनकौ विसतार.. વીતરાગ વચનનો વિસ્તાર કેટલો કહે. अगम—अपार है कहैंगे हम कितनौ. વીતરાગકા કથન તો અગમ અપાર હૈ. कहैंगे हम कितनौ.. કિતના કહેંગે, એમ કહે છે. વિશાળ અપરંપાર. હમ કહાં તક કહેંગે. બહોત બોલના હમેં ઇષ્ટ નહીં, લો. बहुत बोलिबेसौं न मकसूद चुप्प भली.. ઇસસે તો મૌન હી ભલા હૈ, (ચૂપ) રહના. આહા!

'શ્રીમદ્'માં આવે છેને આત્મસિદ્ધિમાં. એક પદ આવે છેને. (શ્રોતા : .....) હા. એ .....પદ આવે છેને. શ્રીમદ્‌માં નથી આવતું? એમ કંઈક મૌન... (શ્રોતા : ધરી મૌન દઢ સમાધિમાં) ધરી મૌન એમ કહી દઢ સમાધિમાંય. યે આતા હૈ ન. એના પહેલા શું એના પહેલા? એના પહેલા બુધ? (શ્રોતા : .....) બસ એ. 'નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો આવી અત્ર સમાય, ધરી મૌનતા એમ કહી સહજ સમાધિમાંય.' એમાં આવે છે. .... 'નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો આવી અત્ર સમાય ધરી મૌનતા એમ કહી.....' કેટલું કહીએ, હવે તો મૌન રહીએ. સહજ સમાધિમાંય. હમ તો વિકલ્પ છોડકર.... આહાહા! યે કહતે હૈં યહાં.

बोलिये सुवचन प्रयोजन है जितनौ.. જિતના પ્રયોજન હૈ ઇતના વચન પ્રરૂપણામેં આતા હૈ. नानारुप जलपसौं नाना विकलप उठै.. નાના એટલે અનેક. अनेक प्रकार बकवाद करनेसे अनेक विकल्प उठते हैं. આહાહા! (શ્રોતા : એને વિકથા શી રીતે કહેવાય?) વિકથા ન કહવ? પરમાર્થસે વિકલ્પ હૈ વહ વિકથા હી હૈ. વિકલ્પ હૈ વહ રાગ હૈ ઔર રાગ હૈ યે વિકથા હી હૈ. ધર્મકથાકી વાણી ઔર રાગ વહ તો વ્યવહાર હૈ. સૂક્ષ્મ હૈ ભાઈ. સમજમેં આયા? પરમાર્થસે ધર્મ ક્યા કહે વાણીમેં? વાણી આતી હૈ વાણી તો જડ હૈ ઔર રાગ ઉત્પન્ન હો સો વિકાર હૈ. ઉપદેશ કરનેમેં આ જાતા હૈ. આહાહા! યે બાત ઐસી હૈ. વસ્તુકી સ્થિતિ ઐસી હૈ. આહાહા!

तातैं जेतौ कारज कथन भलौ तितनौ.. જિતના કાર્ય યથાર્થ આવે ઇતના કહના વહ બરાબર હૈ. ક્યા? सुद्ध परमातमाकौ अनुभौ अभ्यास कीजै.. યે બાત હૈ, લો. પૂરે બાર અંગકા વિસ્તાર કરકે ચાહે જિતના કહા, કરના યહ હૈ કિ શુદ્ધ પરમાત્મા અપના નિજાનંદ પ્રભુ કારણપરમાત્મા અપના કારણજીવ ધ્રુવસ્વભાવી જ્ઞાયકભાવી, ઉસકા અનુભવ. અનુભવ કિજીયે યે બાત હૈ. અભ્યાસ કિજીયે. શાસ્ત્રકા અભ્યાસસે ભી નહીં. યે

અભ્યાસ, ઐસા કહતે હૈં. આહા! આત્મા વિકલ્પરહિત–રાગરહિત ઉસકા અનુભવ કરના, વહ કાર્ય હૈ. બાર અંગમેં જિતના વિસ્તાર કિયા ઉસકા સાર તો યે હૈ. આહા! પાટનીજી! આહાહા!

सुद्ध परमातमाकौ अनुभौ अभ्यास कीजै, यहै मोख–पंथ परमारथ है इतनौ. યે પરમાર્થ હૈ. આહાહા! વ્યવહાર વિકલ્પ આદિ કહ્યું એના પ્રમાણમાં હો, પણ અનુભવ તો આત્માકા કરના વહી પરમાર્થ હૈ. આહા! સમજમેં આયા? સમ્યક્‌દર્શન પ્રગટ કરનેમેં ભી પ્રથમ આત્માકા અનુભવ કરના વહ સમ્યક્‌દર્શનકી ઉત્પત્તિકા કારણ હૈ. આહાહા! ઔર સમ્યક્‌ચારિત્ર પ્રગટ કરનેમેં ભી અપને સ્વરૂપકા આશ્રય કરકે અનુભવ વિશેષ કરના વહ ચારિત્ર હૈ ઔર ઉગ્ર આશ્રય લેકર રહના વહ શુકલધ્યાન હૈ ઔર ઉગ્ર આશ્રય પૂરા હો ગયા વહ કેવલજ્ઞાન હૈ. આહા! સમજમેં આયા?

यहै मोख–पंथ... યે અનુભવ મોક્ષપંથ હૈ. વ્યવહાર–ફયવહાર, નિમિત્ત નગ્નપના વહ કોઈ મોક્ષપંથ નહીં. સમજમેં આયા? यहै मोख–पंथ परमारथ है इतनौ, લો. પરમાર્થનો અર્થ પરમ પદાર્થ, એમ લખ્યું છે. અર્થમાં લખ્યું છે આહીં શબ્દાર્થમાં. પરમાર્થ–પરમ પદાર્થ ભગવાન આત્મા. મહાવ્રત આદિકે વિકલ્પ તો આસ્રવતત્ત્વ હૈ, નગ્નપના તો અજીવતત્ત્વ હૈ. ભલે હો. હો તો છ દ્રવ્ય જગતમેં પડે હૈં, ઉસમેં ક્યા હૈ? અપના કારણપરમાત્મા શુદ્ધ જ્ઞાનકંદ નિર્વિકલ્પ આનંદ સ્વરૂપ ઉસકા અનુભવ કરના વહ સાર હૈ. પંડિતજી! પણ ન હો તબ ક્યા કરના? (શ્રોતા : ઉસકા પ્રયત્ન કરના) હા. પ્રયત્ન કરના વહ. આહાહા! અંતર સ્વભાવ સન્મુખ બાર-બાર પ્રયત્ન કરના વહી અનુભવકા કારણ હૈ. આહા! ભારે વાત! ૫૨.

इदमेकं जगच्चक्षुरक्षयं याति पूर्णताम्।
विज्ञानघनमानन्दमयमध्यक्षतां नयत्॥५२॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—''इदम् पूर्णताम् याति'' શુદ્ધ જ્ઞાનપ્રકાશ પૂર્ણ થાય છે. ભાવાર્થ આમ છે કે જે સર્વવિશુદ્ધજ્ઞાન અધિકારનો આરંભ કર્યો હતો તે પૂર્ણ થયો. કેવું છે શુદ્ધ જ્ઞાન? ''एकं'' નિર્વિકલ્પ છે. વળી કેવું છે? ''जगच्चक्षुः'' જેટલી જ્ઞેયવસ્તુ તે બધાંનું જ્ઞાતા છે. વળી કેવું છે? ''अक्षयं'' શાશ્વત છે. વળી કેવું છે? ''विज्ञानघनम् अध्यक्षतां नयत्'' (विज्ञान) જ્ઞાનમાત્રના (घनम्) સમૂહરૂપ આત્મદ્રવ્યને (अध्यक्षतां नयत्) પ્રત્યક્ષપણે અનુભવતું થકું. ૫૨.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

એ પહેલા.. ઓલું ભેગું લે છે. ઓલું છેને, આ અનુભવયોગ્ય શુદ્ધ આત્મા, ત્યાં લેશે. ઓલામાં લીધું ૧૨૬. એ પણ આ કહ્યું એનો ખુલાસો છે. આ ૫૧માં કહ્યુંને એનો

અર્થ વિશેષ છે.

વળી– (દોહરા)

सुद्धातम अनुभौ क्रिया, सुद्ध ग्यान द्रिग दौर।
मुकति-पंथ साधन यहै, वागजाल सब और॥१२६॥

શબ્દાર્થ :–ક્રિયા=ચારિત્ર. દ્રિગ=દર્શન. વાગજાલ=વચનોનો આડંબર.

અર્થ :–શુદ્ધ આત્માનો અનુભવ કરવો તે જ સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્ર છે, બાકી બધો વચનનો આડંબર છે. ૧૨૬.

अर्थ :–शुद्ध आत्माका अनुभव करना ही सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र है, बाकी सब वाक्याडम्बर हैं॥१२६॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

सुद्धातम अनुभौ क्रिया.. શુદ્ધ આત્માકા અનુભવ કરના યહી સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર હૈ, બાકી સબ વાક્યકા આડંબર હૈ. આહાહા! सुद्धातम अनुभौ क्रिया. કરના, ઈસ અર્થમેં. सुद्ध ग्यान द्रिग दौर.. બસ સમ્યક્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર—ત્રણે આવી ગયું. આહાહા! અપના પૂર્ણ સ્વરૂપ ચૈતન્ય ધ્રુવકા ધ્યાન કરના, ઉસકે અનુસરનમેં હોના વહી સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર હૈ. આહાહા! સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કોઈ આત્માકી પર્યાયસે ભિન્ન નહીં. યે તો અપની અભિન્ન પર્યાય હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? સત્ય બાત નિશ્ચય લોગોંકો બહોત કઠીન લગે ઈસલિયે છોડ દિયા. કૈલાસચંદજી કહતે થે. નિશ્ચયકી બાત આયે તો છોડ દેતે થે, વ્યવહારકી બાત આયે તો બહોત ખુલાસા કરતે થે.

યહાં પરિષદ આયોજીત કી થી ન વહ તીસરી સાલમેં. ૨૪ વર્ષ હુઆ. યહાં થી. પંડિત આયે થે ૩૦-૩૨ પંડિત. વિદ્વત પરિષદ. કૈલાસચંદજી અધ્યક્ષ થે. ઉસ સમય કહા થા કિ નિશ્ચયકી બાત આતી થી તો હમ છોડ દેતે થે ઔર વ્યવહારકી બાત આતી થી તો હમ ઉસકા વિસ્તાર કરતે થે. ઐસે કહતે થે પંડિતજી. .... ૨૨ વર્ષ હુએ. દેખો, યહ બાત તો યહાં લિખી હૈ. હમ તો વ્યવહારકા હી સ્પષ્ટીકરણ કરતે થે, નિશ્ચયકો તો છોડ દેતે થે. યહાં નિશ્ચય એક હી બાત હૈ. વ્યવહાર તો અસત્યાર્થ–જૂઠા હૈ. ઉસકા સ્પષ્ટીકરણ સચ્ચા સ્પષ્ટીકરણ નહીં.

सुद्धातम अनुभौ क्रिया.. કરના, એમ લીધું ભાઈ. सुद्ध ग्यान द्रिग दौर.. ચારિત્ર હૈ, લ્યો. दौर એટલે ચારિત્ર. આત્મા આનંદસ્વરૂપકા અનુભવ વહ દર્શન, અનુભવ વહ

જ્ઞાન, અનુભવ વહ ચારિત્ર. યે કરના હૈ, યે માર્ગ હૈ. શાસ્ત્રકા વિશેષ જ્ઞાન હો, ન હો, ઉસકે સાથ સંબંધ હૈ (નહીં). પશુ હૈ પશુ—મંડૂક. ઉસે તો નવ તત્ત્વકે નામ ભી નહીં આતે હો. પર યે આત્મા આનંદસ્વરૂપ હૈ ઉસકા અનુભવ કરતા હૈ તો સબ સાર આ ગયા, કહતે હૈં. સમજમેં આયા? मुकति पंथ साधन यहै.. લ્યો, આ સાધન. યે સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકા અનુભવ વહ સાધન. વ્યવહાર-ફયવહારકે સાધન-ફાધનકા નામ ભી લિયા નહી યહાં. 'પંચાસ્તિકાય'મેં ઐસા કહા હૈ, વ્યવહાર સાધન-નિશ્ચય સાધ્ય. એ નાખે બધા જ્યાં-ત્યાં. યે તો નિમિત્તકા જ્ઞાન કરાયા હૈ. સાધન નામ રાગકી મંદતા છઠવે ગુણસ્થાનમેં કિતની હોતી હૈ યે બતાતે હૈં. રાગ સાધન હો?

અપના ચૈતન્યપ્રભુકી અંતર્મુખ દૃષ્ટિ કરકે ઉસકા અનુભવ કરના વહી સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન, ચારિત્ર હૈ. દૂસરી કોઈ ચીજ હૈ નહીં. આહાહા! બોલતા પણ ન આવડે, સમજાવતા ન આવડે, લ્યો. ઉસમેં ક્યા હુઆ? એક આદમીને પ્રશ્ન કિયા થા બહોત વર્ષ પહલે, કિ અપના કામ કરે વહ ઊંચા કિ કિસીકો સમજા શકે વહ ઊંચા? આહાહા! એમ કે બીજાને સમજાવે અને ભાષણ કરે અને વ્યાખ્યાન આવડે એ ઊંચો. ધૂળેય ઊંચો નથી, સાંભળને હવે! સમજમેં આયા? વહ પ્રશ્ન હુઆ થા સંપ્રદાયમેં. હવે આ સમજાવે, બીજાને સમજાવે, એવી ભાષા એટલે લોકોને એ ઠીક પડે. રાજમલજી! એક પ્રશ્ન હુઆ થા. દેવીલાલજી! રાજમલ નહીં દેવીલાલ. રાજમલજી એ તો ભોપાળ. વે આયે નહીં. આયે નહીં. વહાં ભી નહીં આયે થે જયપુર. યહાં રોગ હો ગયા થા ઉનકો. આયે નહીં વહાં. આનેવાલે થે. આહા!

કહતે હૈં, અપના ભગવાન આનંદધામ અનંત ગુણકા પિંડકા અંતર્મુખ હોકર અનુભવ કરના વહ અનુભવ મોક્ષમાર્ગ. 'અનુભવ રત્નચિંતામણી, અનુભવ હૈ રસકૂપ, અનુભવ માર્ગ મોક્ષકો, અનુભવ મોક્ષસ્વરૂપ.' યે બાત હૈ. પંડિતજી! વ્યવહાર-વ્યવહાર કુછ રહતા નહીં ઉસમેં. ઉસમેં હોં. વ્યવહારમેં વ્યવહાર રહતા હૈ. આહા! આકરું પડે લોકોને. એકાંત નિશ્ચયાભાસ એવું લાગે. મહાપ્રભુકા અંતર ભેટા કરના ઔર ઉસકે સાથ લીનતા કરના, દૂસરી ચીજ ક્યા હૈ. સમજમેં આયા? સમજાનેમેં વિકલ્પ ઐસા આતા નહીં, સમજાનેકી ઐસી શક્તિ ભી ન હો ઔર દુનિયા ઉસે પસંદ કરે. જેઠાભાઈ! ભાષણ કરતા આવડે બરાબર ત્યારે પસંદ કરેલુંને એને રામજીને. એવું બોલતા આવડે સાંભળતા (લાગે), આહાહા! એ અજમેરા..... આહાહા! બડા ડોક્ટર હૈ. (શ્રોતા : વક્તાકી કિંમત કરતે હૈં.) વક્તાકી કિંમત કરતે હૈં. હીરાલાલભાઈ! હતું કે નહીં? હતું. આ તો વક્તાની વ્યાખ્યા ચાલે છેને. બીજો બિચારો સાધારણ હોય, બોલતા બહુ આવડે નહીં.

આ તો નહોતું કહ્યું ? તેરાપંથી સાધુ થા વહ રતનચંદ. બિચારાને દૃષ્ટિની ખબર નહીં, તત્ત્વની ખબર નહીં. પણ એનું આચરણ, એનો વૈરાગ્ય, વ્યવહાર બાહ્યનો, બસ કોઈ પૂછે તો 'ભગવાન દેખ રહા હૈ', બસ એક હી બાત. ભગવાન દેખ રહા હૈ. વૈરાગી થા. હમને દેખા હૈ. ૫૭ની સાલ. સંવત ૧૯૫૭. કિતને વર્ષ હુએ? ૭૧. સત્તર ઔર એક. ૭૧ વર્ષ પહલે દેખા થા હમને ઉમરાળામેં. આમ વૈરાગ અને ચાલતા જાય. દૃષ્ટિ વિપરીત. આત્માકા ભાન નહીં ઔર બાહ્યમેં અકેલા વૈરાગ્ય મસ્ત. સ્મશાનમાં રહે. કોઈ પૂછે, કહાં રહના હૈ મહારાજ? યહાં કહાં ઉતરના હૈ? 'ભગવાન દેખ રહા હૈ' એમ કહે. બસ એક જ જવાબ. લાંબી પળ જ નહીં. ૫૭માં જોયેલા. સંવત ૧૯૫૭ ઉમરાળામાં. આહીં એ કહે છે કે 'આત્મા દેખ રહા હૈ.' ક્યા હોતા હૈ? કિ આત્મા દેખ રહા હૈ. રાગ આયે તો દેખ રહા હૈ ઔર દ્વેષ આયે તો દેખ રહા હૈ ઔર શરીરકી ક્રિયા હોતી હૈ તો દેખ રહા હૈ. ઐસા આત્માકા અનુભવ કરના વહી એક મોક્ષકા સાધન હૈ. આહા! સમજમેં આયા? હવે ૫૨ અને ૫૩...

इदमेकं जगच्चक्षुरक्षयं याति पूर्णताम्
विज्ञानघनमानन्दमयमध्यक्षतां नयत्।।५२।।

इतीदमात्मनस्तत्त्वं ज्ञानमात्रमवस्थितम्
अखण्डमेकमचलं स्वसंवेद्यमबाधितम्।।५३।।

સમયસાર કળશ અર્થ :— ''इदम् आत्मनः तत्त्वं ज्ञानमात्रम् अवस्थितम् इति'' (इदम्) પ્રત્યક્ષ છે જે (आत्मनः तत्त्वम्) આત્માનું તત્ત્વ અર્થાત્ શુદ્ધ જીવનું સ્વરૂપ તે (ज्ञानमात्रम् अवस्थितम्) શુદ્ધ ચેતનામાત્ર છે એમ નક્કી થયું;—(इति) પૂર્ણ નાટક સમયસાર શાસ્ત્ર કહેતાં આટલો સિદ્ધાન્ત સિદ્ધ થયો. ભાવાર્થ આમ છે કે 'શુદ્ધ જ્ઞાનમાત્ર જીવદ્રવ્ય' એમ કહેતો થકો ગ્રંથ સંપૂર્ણ થયો. કેવું છે આત્મતત્ત્વ? ''अखण्डम्'' અબાધિત છે. વળી કેવું છે? ''एकम्'' નિર્વિકલ્પ છે. વળી કેવું છે? ''अचलं'' પોતાના સ્વરૂપથી અમિટ (-અટળ) છે. વળી કેવું છે? ''स्वसंवेद्यम्'' જ્ઞાનગુણથી સ્વાનુભવ-ગોચર થાય છે, અન્યથા કોટિ યત્નો કરતાં ગ્રાહ્ય નથી. વળી કેવું છે? ''अबाधितम्'' સકળ કર્મથી ભિન્ન હોતાં કોઈ બાધા કરવાને સમર્થ નથી. ૫૩.

अनुभवयोग्य शुद्ध आत्माका स्वरूप. જબ અનુભવ મોક્ષકા માર્ગ કહા ઔર અનુભવ સર્વસ્વ કહા તો અનુભવયોગ્ય શુદ્ધ આત્મા કૈસા હૈ?

અનુભવ યોગ્ય શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ (દોહરા)

जगत चक्षु आनंदमय, ग्यान चेतनाभास।
निरविकलप सासुत सुथिर, कीजै अनुभौ तास।।१२७।।

अचल अखंडित ग्यानमय, पूरन वीत ममत्व।
ग्यान गम्य बाधा रहित, सो है आतम तत्व॥१२८॥

અર્થ :—આત્મપદાર્થ જગતના સર્વ પદાર્થોને દેખવા માટે નેત્ર છે, આનંદમય છે, જ્ઞાન-ચેતનાથી પ્રકાશિત છે, સંકલ્પ-વિકલ્પ રહિત છે, સ્વયંસિદ્ધ છે, અવિનાશી છે, અચળ છે, અખંડિત છે. જ્ઞાનનો પિંડ છે, સુખ આદિ અનંતગુણોથી પરિપૂર્ણ છે, વીતરાગ છે, ઇન્દ્રિયોથી અગોચર છે, જ્ઞાનગોચર છે, જન્મ-મરણ અથવા ક્ષુધા-તૃષા આદિની બાધા રહિત નિરાબાધ છે. આવા આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કરો. ૧૨૭. ૧૨૮.

अर्थ :–आत्मपदार्थ जगतके सब पदार्थोंको देखनेके लिये नेत्र है, आनन्दमय है, ज्ञान-चेतनासे प्रकाशिक है, संकल्प-विकल्प रहित है, स्वयंसिद्ध है, अविनाशी है, अचल है, अखंडित है, ज्ञानका पिण्ड है, सुख आदि अनन्त गुणोंसे परिपूर्ण है, वीतराग है, इन्द्रियोंके अगोचर है, ज्ञानगोचर है, जन्म–मरण वा क्षुधा-तृषा आदिकी बाधासे रहित निराबाध है। ऐसे आत्मतत्त्वका अनुभव करो॥१२७-१२८॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जगत चक्षु आनंदमय.. ભગવાન આત્મા તો જગતકી ચક્ષુ હૈ. તીન કાલ તીન લોકકો દેખનેવાલા ઔર જાનનેવાલા હૈ. આહા! ભગવાન સર્વજ્ઞ ભી ક્યા કરતે હૈં? દેખતે-જાનતે હૈં, બસ. વાસ્તવમેં તો અપનેકો હી દેખતે હૈં, જાનતે હૈં. ઉસમેં વહ દૂસરી ચીજકા જ્ઞાન અપની શક્તિકે સામર્થ્યસે આ જાતા હૈ. ઐસે ભગવાન આત્મા જગતચક્ષુ ઓહોહો! તીન લોક ઔર તીન કાલ ઐસી ચીજકા વહ ચક્ષુ હૈ. 'जहेव दिठ्ठी णाणं,' આવે છેને. ૩૨૦ (ગાથા સમયસાર). આનંદમય હૈ. જિસકા અનુભવ કરના હૈ વહ ચીજ આનંદમય હૈ. આહા! અતીન્દ્રિય આનંદ અપરંપાર.. અપરંપાર.. ઐસા ભગવાન આત્મા આનંદવાલા હૈ ઐસા નહીં, આનંદમય હૈ. શેઠી! આનંદમય હૈ. કહીંસે લાના નહીં આનંદ. આહા!

ग्यान चेतनाभास.. એનું જ્ઞાન ચેતનાનો સ્વભાવ છે. સ્વયં જ્ઞાનચેતનાસે પ્રકાશિત હૈ. 'હૈ'. ભગવાન તો ચૈતન્યપ્રકાશ જ્ઞાનપ્રકાશસે પ્રકાશિત હૈ. ઐસી વહ ચીજ હૈ. निर्विकल्प—યે તો વિકલ્પ બિનાકી ચીજ હૈ. હૈ ન? સંકલ્પ-વિકલ્પ રહિત હૈ. આહા! પરકા સંકલ્પ-વિકલ્પ કરના, ઉસસે રહિત યે ચીજ હૈ. આહાહા! स्वयंसिद्ध હૈ. सासुत—શાશ્વત. ત્રિકાલ ચિદાનંદ ધ્રુવ પડા હૈ. વહ સ્થિર હૈ. सुथिर હૈ. સ્વયંસિદ્ધ હૈ, સ્થિર હૈ. સ્થિરને ભેગું કહ્યું. सासुत-सुथिर—નિત્યાનંદ સ્થિર.

अचल अखंडित.. હવે છેલ્લા પદમાં. ૫૩.. ૫૩.. કૈસા તત્ત્વ હૈ? अचल હૈ. અપના

સ્વરૂપસે કભી ચલિત હોતા નહીં. ચળતા નહીં, ચલતા નહીં—ચળતા નહીં. આહા! अखंडित है. ખંડ બિનાકી પર્યાયકા ખંડ ભી દ્રવ્યમેં હૈ નહીં. આહાહા! ઉસકા અનુભવ કરના હૈ એમ કહતે હૈં. ઐસી ચીજકા અનુભવ કરના વહ મોક્ષકા માર્ગ હૈ. આહા! અવિનાશી હૈ, અચલ હૈ. સમજમેં આયા? એ અવિનાશીનો અર્થ એ કર્યો ઓલામાં. सुथिर.. અને અચળનો અર્થ આહીં જુદો આવ્યો. એ અવિનાશીનો અર્થ એ કર્યો. स्वयंसिद्ध अविनाशी, शाश्वत, अचल है, अखंडित है, ज्ञानका पिंड है. આહા! જ્ઞાનમય. અકેલા જાનનસ્વભાવ જાનનસ્વભાવમય હૈ. ઉસમેં કોઈ સંસાર રાગાદિ હૈં નહીં. ઐસી ચીજકા અનુભવ કરના વહ મોક્ષકા માર્ગ હૈ. આહાહા!

पूरन—પૂર્ણ હૈ. सुख आदि अनन्त गुणोंसे परिपूर्ण है. વસ્તુ અતીન્દ્રિય આનંદ. અરે, બીજી ચીજની કિંમત કરે તો એમ કહે, ઓહોહો! શું કરોડનો હીરો! ક્યા ઉસકી ચમક! ક્યા ઉસકી શક્તિ! પર વહ જાનનાર કૌન હૈ, ઉસકી શક્તિ ક્યા હૈ? સમજમેં આયા? ચૈતન્ય હીરા મહા ચમકતા જ્ઞાનસે ચમકતા હીરા હૈ. જ્ઞાનસે ચમકતા હીરા. ઐસા सुख आदि अनंत गुणोंसे परिपूर्ण है. પરિપૂર્ણ હૈ. વસ્તુકી શક્તિ અનંત. યે શક્તિ—ગુણોંસે પરિપૂર્ણ હૈ. વસ્તુ સ્વયં પરિપૂર્ણ હૈ. આહા! वीतराग है, દેખો. वीत ममत्व, હૈ ન. મમત્વસે રહિત. યે વસ્તુ તો વીતરાગ હૈ. મમતારહિત હી સ્વરૂપ ઉસકા હૈ. આહાહા! निर्मम છે ને. ઉસકા અર્થ. वीत ममत्व—મમત્વસે રહિત. આહાહા! વસ્તુ આતમપદાર્થ તો વીતરાગ સ્વભાવસે ભરા હૈ. યે મેરા ઐસી મમત્વ (ઉસસે) રહિત હી ચીજ હૈ. આહાહા!

ग्यान गम्य.. યે તો અંતર જ્ઞાનકા સ્વસંવેદનગમ્ય હૈ. स्वसंवेद्यની વ્યાખ્યા કરી. સ્વસંવેદ્ય હૈ. અપનેસે—જ્ઞાનસે જ્ઞાન જાનનેમેં આતા હૈ ઐસી ચીજ હૈ. રાગસે, નિમિત્તસે જાનનેમેં આતા હૈ ઐસી વહ ચીજ હી નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? बाधा रहित—વિઘ્ન હૈ નહીં ઉસમેં. ભગવાન આનંદમૂર્તિ પ્રભુ જ્ઞાનકા પ્રકાશકા પૂંજ વહ જ્ઞાનગમ્ય હૈ. યે અપને અનુભવગમ્યમેં જ્ઞાનગમ્ય હૈ. આહાહા! વાણી ઔર વિકલ્પસે જાનનેમેં આતા હૈ ઐસા નહીં. આહા! વાણી, સારી વાણી સાંભળતા એને કંઈ જાણે આમ આહા.. આટલા બધા વખાણ.. એ પોપટભાઈ! આહા!

सो है आतम तत्त्व, લ્યો. सो है आतम तत्त्व.. પૂર્ણાનંદ પ્રભુ અનંતગુણકા પિંડ—અનંતગુણકા રાશિ ઐસા પરિપૂર્ણ જ્ઞાનગમ્ય ઐસા આત્મતત્ત્વ હૈ, લો. सो है आतम तत्त्व.. ઉસે ભગવાનને સર્વજ્ઞદેવને આત્મતત્ત્વ કહા હૈ. ઐસે આત્માકી દૃષ્ટિ કરના, ઐસે આત્માકા હી જ્ઞાન કરના ઔર આત્મામેં રમણતા કરના. લો, યે પૂરે સમયસારકા સાર. આહાહા! જગતકે સબ પદાર્થ દેખનેકે લિયે નેત્ર હૈ. આનંદમય હૈ. એ આવી ગયું.

(દોહરા)

सर्व विसुद्धी द्वार यह, कह्यौ प्रगट सिवपंथ।
कुंदकुंद मुनिराज कृत, पूरन भयौ गरंथ॥१२९॥

અર્થ :—સાક્ષાત્ મોક્ષનો માર્ગ (એવો) આ સર્વવિશુદ્ધિ અધિકાર કહ્યો અને સ્વામી કુંદકુંદમુનિ રચિત શાસ્ત્ર સમાપ્ત થયું. ૧૨૯.

अर्थ :—साक्षात् मोक्षका मार्ग यह सर्वविशुद्ध अधिकार कहा और स्वामी कुंदकुंदमुनि रचित शास्त्र समाप्त हुआ॥१२९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

सर्व विसुद्धि द्वार यह.. યે સર્વવિશુદ્ધિ હૈ ન અધિકાર. कह्यौ प्रगट सिवपंथ. सर्व विसुद्धि द्वार यह कह्यौ प्रगट सिवपंथ.. મોક્ષકા પંથ પ્રગટ કિયા, કહતે હૈં, ગુપ્ત નહીં રખા હૈ. સમજમેં આયા? कुंदकुंद मुनिराज कृत, पूरन भयौ गरंथ.. આહા! ક્યારથી ચાલે છે આપણે? ઘણા વખતથી હોં. આ ૧૬મી (વાર સમયસાર) ચાલે છેને કે ૧૭મી? ૧૬મી વાર? ૧૬મી વાર ચાલે છે. આ સમયસાર ૧૬મી વાર ચાલે છે પહેલેથી. અભી સ્યાદ્વાદ અધિકાર બાકી હૈ. યે તો 'કુંદકુંદાચાર્ય' મહારાજ ઉન્હોંને કહા... ૮૩ ચાલે છે ને? ૨૫? ખબર નહીં. લખ્યું છે, નહીં? ૨૫. ૨૫ ને? આ સમયસાર ક્યારથી ચાલે છે એમ પૂછ્યું. શરૂઆત ક્યાંથી થઈ? કેમ ખબર નથી? (શ્રોતા : સમયસારની વાત કરો છો...?) આ 'સમયસાર'ની. આપણે નાટક તો હમણાં હતું. આ પોષ સુદ ૮ થી ચાલુ થયું છે આ 'સમયસાર નાટક'. પોષ, મહા, ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ, જેઠ, અષાઢ ને શ્રાવણ. આઠ મહિના થયા. આને હોં. पूरन भयो गरंथ.. ઈસકા સ્વરૂપ સમજે, અનુભવે ઔર પૂર્ણ હુઆ મોક્ષદશા પંથ, ઉસે પૂર્ણ પદ હો જાયેગા. હવે, ग्रंथकर्ताका नाम और ग्रंथकी महिमा. યે તો 'બનારસીદાસ' કહેંગે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૪૮, ભાદરવા સુદ ૮, રવિવાર, તા. ૨૯-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૧૩૦ થી ૧૩૮ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

સમયસાર નાટક. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર પૂરા હોતા હૈ. ग्रंथकर्ताका नाम और ग्रंथकी महिमा.

ગ્રંથકર્તાનું નામ અને ગ્રન્થનો મહિમા (ચોપાઈ)

कुंदकुंद मुनिराज प्रवीना।
तिन्ह यह ग्रंथ इहांलौं कीना।।
गाथा बद्ध सुप्राकृत वानी।
गुरुपरंपरा रीति बखानी।।१३०।।

भयौ गिरंथ जगत विख्याता।
सुनत महा सुख पावहि ग्याता।।
जे नव रस जगमांहि बखानै।
ते सब समयसार रस सानै।।१३१।।

અર્થ :—આધ્યાત્મિક વિદ્યામાં કુશળ સ્વામી કુંદકુંદ મુનિએ આ ગ્રન્થ અહીં સુધી રચ્યો છે, અને તે ગુરુ-પરંપરાના કથન અનુસાર પ્રાકૃત ભાષામાં ગાથાબદ્ધ કથન કર્યું છે. ૧૩૦. આ ગ્રન્થ જગત્પ્રસિદ્ધ છે, એને સાંભળી જ્ઞાનીઓ પરમાનંદ પ્રાપ્ત કરે છે. લોકોમાં જે નવરસ પ્રસિદ્ધ છે તે બધા આ સમયસારના રસમાં સમાયેલા છે. ૧૩૧.

अर्थ :—आध्यात्मिक विद्यामें कुशल स्वामी कुंदकुंद मुनिने यह ग्रन्थ यहाँ तक रच दिया है, और वह गुरु-परम्पराके कथन अनुसार प्राकृत भाषामें गाथाबद्ध कथन किया है।।१३०।। यह ग्रन्थ जगत्प्रसिद्ध है, इसे सुनकर ज्ञानी लोग परमानंद प्राप्त करते हैं। लोकमें जो नव रस प्रसिद्ध हैं वे सब इस समयसारके रसमें समाये हुए हैं।।१३१।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ક્યા કહતે હૈં? 'બનારસીદાસ' કહતે હૈં કિ 'કુંદકુંદ' અધ્યાત્મ મુનિ હુએ. मुनिराज प्रवीना.. હૈ ન ? અધ્યાત્મવિદ્યામેં કુશળ સ્વામી. 'मंगलं भगवान वीरो मंगलं गौतमौ गणी,' આતા હૈ ન? ઉસમેં 'मंगलं कुंदकुंदआर्यो' તીસરે નંબર પે આયા હૈ. અબ વહાં તો યહ કહા

है कि 'जैन धर्मोस्तु मंगलं' ऐसा કહા ન ? 'मंगलं भगवान वीरो मंगलं गौतमौ गणी, मंगल कुंदकुंदार्यो जैन धर्मोस्तु मंगलं.' ઉસમેં 'કુંદકુંદાચાર્ય'(કે લિયે) કહતે હૈં 'બનારસીદાસ' કિ तिन्ह यह ग्रंथ इहांलौं कीना.. ૪૧૫ શ્લોક તક ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય'ને સમયસાર રચા. गाथा बद्ध सुप्राकृत वानी गुरुपरंपरा रीति बखानी.. બાદમેં પરંપરા ગુરુ 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' હુએ. ઉન્હોંને 'સમયસાર'કી ટીકા કરકે પ્રસિદ્ધિ કી. गुरुपरंपरा रीति बखानी.. અનાદિકાલસે જો સત્ય માર્ગ થા, ઉસ માર્ગકી પ્રસિદ્ધિ 'કુંદકુંદાચાર્ય'ને કી ઔર પરંપરા 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ને કી.

भयौ गिरंथ जगत विख्याता.. લો યહાં તો કહા, 'સમયસાર' જગતમેં વિખ્યાત— પ્રસિદ્ધ હુઆ. भयौ गिरंथ जगत विख्याता सुनत महा सुख पावहि ग्याता.. યે 'સમયસાર' સુનનેસે આત્મા નિર્વિકલ્પ અભેદ શુદ્ધ ચૈતન્ય હૈ ઐસી દૃષ્ટિ ઉસમેં બતાયી હૈ, ઐસી દૃષ્ટિ કરનેવાલોંકો पावहि सुख – આનંદકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. હૈ ન ? सुनत महा सुख... सुनत महा सुख पावहि ग्याता. ક્યોં કિ 'સમયસાર' મેં ઐસા બતાયા હૈ કિ તું તો પરમ પવિત્ર આનંદકા ધામ હૈ. ઐસે આનંદકા ધામકે સુનત હી જ્ઞાતા-દૃષ્ટા જીવકો આનંદકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. સમજમેં આયા ? सुनत महा सुख पावहि ग्याता.. આહાહા! સુનનેસે, એમ કહતે હૈં. ઐસી ચીજ ભરતક્ષેત્રમેં .... અપને આ ગયા હૈ અજોડચક્ષુ, અદ્વૈતચક્ષુ. પહલે આ ગયા હૈ ન. જગતચક્ષુ. ૧૨૭. આનંદમય જ્ઞાનચેતનાભાવ જગતચક્ષુ હૈ વહ. આહા !

'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' મુનિ ૯૦૦ વર્ષ પહલે હુએ, દિગંબર સંત. શાસ્ત્ર તો ઐસે કહતે હૈં કિ યે તો અપૂર્વ ગ્રંથ હૈ. ઔર ચક્ષુ, જગતકી ચક્ષુ હૈ. આહા ! એક-એક ગાથામેં ઔર એક-એક પદમેં (અલૌકિક બાત હૈ). ઉસકી ટીકા... સુનનેમેં આયા નહીં. જિસકો યે સુનનેમેં આતા હૈ.... પહલે આ ગયા હૈ सुनत फाटक खुलत है. ફાટક કહતે હૈ ન ફાટક. ક્યા કહતે હૈં ? (શ્રોતા : નાટક) ના. ફાટક. नाटक सुनत फाटक खुलत है. પહલે આયા હૈ. (શ્રોતા : કપાટ) કપાટ. ૧૨મે પાને છે. ૧૨મે પાને છે, જુઓ.

हाटकसौ विमल विराटकसौ विसतार नाटक सुनत हिये फाटक खुलत है. આહા ! ૧૫મું છે પદ. यह ग्रंथ शुद्ध सुवर्णके समान निर्मल है. विष्णुके विराटरूप जैसा विस्तृत है. यह ग्रंथके सुननेसे हृदयके कपाट खूल जाते हैं. આહાહા ! દૃષ્ટિ પૂરે આત્માકો કબ્જે કર લેતી હૈ. સમજમેં આયા ? પૂરા આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ દૃષ્ટિકા વિષય ધ્રુવ, વહ બતાયા હૈ. યહ દૃષ્ટિ જિસે લાગુ હો ગઈ ઉસકા હૃદયકપાટ ખૂલ ગયા. રાગ ઔર સ્વભાવકી એકતાબુદ્ધિ અનાદિકી થી, (મિટ ગઈ). કરના વહી થા, વહી બતાયા થા. ભગવાન! તેરા સ્વભાવ આનંદકા ધામ ઔર રાગ—દો ચીજ ભિન્ન હૈ. બહોત અલ્પકાલમેં... યે નિચોડ બતાયા ન.

यह निचौर या ग्रंथकौ, यहै परम रसपोख।
सुद्धनय त्यागै बंध है, सुद्धनय गहै मोख॥

આસ્રવ અધિકારમેં આયા હૈ આસ્રવ અધિકાર. પૂરે શાસ્ત્રકા... બાર અંગકા સાર (યાની) પૂરે સમયસારકા સાર. सुद्धनय गहै मोख है.. શુદ્ધ અખંડ આનંદમૂર્તિ પ્રભુ વહી શુદ્ધનય, ઉસકા અનુભવ કરના ઉસસે મોક્ષ હૈ. ઔર ઉસકે ત્યાગસે, બસ સંસાર હૈ. શુદ્ધનયકા વિષય ઔર વસ્તુ શુદ્ધ ઉસકી દૃષ્ટિ છોડના વહી સંસાર હૈ. સમજમેં આયા? ઐસે સમયસારમેં અલૌકિક બાત હૈ. યે તો નાટક હૈ. મૂલ શ્લોકમેં તો અલૌકિક બાત હૈ ન. વહ કહતે હૈં કિ ઉસે સુનતે હી ફાટક ખુલ જાતા હૈ. ભગવાન! તેરા રાજ અનંતગુણકા સમાજ ઐસી તેરી ચીજ રાગ આદિ, અલ્પજ્ઞતા આદિસે ભિન્ન.. આહા! એક સમયકી પર્યાય, રાગ ઔર નિમિત્ત—તીનોંસે ભિન્ન હૃદયમેં કપાટ ખૂલ જાતા હૈ, કહતે હૈં. આહા! સમજમેં આયા? બહોત અલ્પ શબ્દમેં બહોત ગંભીરતાસે કથન આયા હૈ. सुनत महा सुख पावहि ग्याता.. ઉસકા સ્વભાવ હી જ્ઞાયક ઔર જાનન-દેખન હૈ, ઐસી જહાં દૃષ્ટિ હુઈ ઔર વહી બતાના થા. સમયસારકો વહી બતાના થા. ઐસી દૃષ્ટિ હુઈ, महा सुख पावहि ग्याता.. સમજમેં આયા?

जे नव रस जगमांहि बखानै.. હવે નવરસનું વર્ણન શરૂ કર્યું. જગતમેં નવરસ કહનેમેં આતે હૈં. ते सब समयसार रस सानै.. યે નવોં રસ સમયસારમેં શાંતરસમેં સમા જાતે હૈં. સમયસારકે રસમેં સમા જાતે હૈં. લોકમેં નવ રસ કહતે હૈં ન? રસકી વ્યાખ્યા ક્યા લી? કિ અપને જ્ઞાનમેં એકરૂપ એકાકાર હો જાના ઉસકા નામ રસ હૈ. કોઈ ભી ચીજ લક્ષમેં લેકર ઉસમેં એકાકાર હો જાના, વહ રસ. યહાં તો શાંતરસમેં નવ રસ સમા જાતે હૈં. આહાહા! ભગવાન આત્મા.. બહોત અલૌકિક બાત હૈ. પર્યાયદૃષ્ટિ, રાગદૃષ્ટિ છોડકર ત્રિકાલ શાંતરસકા પિંડ પ્રભુ ઉસકી દૃષ્ટિ ઔર અનુભવ કરના, ઉસમેં શાંતરસ પ્રગટ હોતા હૈ. ઔર યે શાંતરસમેં નવ રસ ગર્ભિત હૈં. સમજમેં આયા? યહાં તો દો બાત કરેંગે. એક લૌકિક ભી કહેંગે ઔર પરમાર્થ ભી. યે શાંતરસમેં પરમાર્થ નવ રસ સમા જાતે હૈં.

વળી– (દોહરા)

प्रगटरूप संसारमैं, नव रस नाटक होइ।
नवरस गर्भित ग्यानमय, विरला जानै कोइ॥१३२॥

અર્થ :—સંસારમાં પ્રસિદ્ધ છે કે નાટક નવરસ સહિત હોય છે, પણ જ્ઞાનમાં નવેય રસ ગર્ભિત છે, એ વાત કોઈ વિરલા જ જાણે છે.

ભાવાર્થ :–નવ રસોમાં બધાનો નાયક શાંતરસ છે અને શાંતરસ જ્ઞાનમાં છે. ૧૩૨.

अर्थ :–संसारमें प्रसिद्ध है कि नाटक नव रस सहित होता है, पर ज्ञानमें नव ही रस गर्भित हैं, इस बातको कोई विरला ही ज्ञानी जानता है।

भावार्थ :–नव रसोंमें सबका नायक शान्तरस है, और शान्तरस ज्ञानमें है।।१३२।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

प्रगटरुप संसारमैं, नव रस नाटक होइ.. જુઓ, આ નાટક. નાટકમાં પણ રસ બતાવે છેને. नवरस गर्भित ग्यानमय, લ્યો. જ્ઞાનમેં નવોં રસ ગર્ભિત હૈં. અપને ભગવાન આત્માકા જ્ઞાન હુઆ, શાંતરસ હુઆ, સમ્યક્ હુઆ, ઉસમેં નવ રસ સમા જાતે હૈં. આહા! विरला जानैं कोइ.. વિરલા કોઈ જાને ઐસી બાત હૈ. नव रसोमें सबका नायक शांतरस है और शांतरस ज्ञानमें है. ઉસમેં નવ રસ સમા જાતે હૈં. नव रसोंके नाम. સાધારણ નામ આપશે.

નવ રસોના નામ (કવિત્ત)

प्रथम सिंगार वीर दूजौ रस,
तीजौ रस करुना सुखदायक।
हास्य चतुर्थ रुद्र रस पंचम,
छट्ठम रस बीभच्छ विभायक।।
सप्तम भय अट्ठम रस अद्भुत,
नवमो शांत रसनिकौ नायक।
ए नव रस एई नव नाटक,
जो जहं मगन सोइ तिहि लायक।।१३३।।

અર્થ :–પહેલો શૃંગાર, બીજો વીર રસ, ત્રીજો સુખદાયક કરુણા રસ, ચોથો હાસ્ય, પાંચમો રૌદ્ર, છઠ્ઠો ઘૃણાસ્પદ બીભત્સ રસ, સાતમો ભયાનક, આઠમો અદ્‌ભુત, નવમો રસોનો શિરતાજ શાંતરસ છે. આ નવ રસ છે અને એ જ નાટકરૂપ છે. જે, જે રસમાં મગ્ન થાય તેને તે જ રુચિકર લાગે છે. ૧૩૩.

अर्थ :–पहला श्रृंगार, दूसरा वीररस, तीसरा सुखदायक करुणारस, चौथा हास्य, पाँचवाँ रौद्र रस, छट्ठा घिनावना बीभत्स रस, सातवाँ भयानक, आठवाँ अद्भुत और नवमा सब रसोंका सरताज शांतरस है। ये नव रस हैं। और यही नाटकरूप हैं। जो जिस रसमें मग्न होवे उसको

वही रुचिकर होता है॥१३३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જો રાગમેં મગન હૈ વહ (ઉસ હી) રસમેં મગન હૈ. જો સ્વભાવમેં મગન હૈ તો વહ (ઉસ હી) રસમેં મગન હૈ. જિસમેં મગન હૈ ઉસકો વહ રુચિકર ઔર યથાર્થ હોતા હૈ. અજ્ઞાનીકો યહ હોતા હૈ, જ્ઞાનીકો યહાં હોતા હૈ. આહા! नव रसोंके लौकिक स्थान. અબ કહતે હૈં. વહ તો નામ લિયે.

નવ રસોના લૌકિક સ્થાન (સવૈયા એકત્રીસા)

सोभामैं सिंगार बसै वीर पुरुषारथमैं,
कोमल हिएमैं करुना रस बखानिये।
आनमदमैं हास्य रुंड मुंडमैं बिराजै रुद्र,
बीभत्स तहां जहां गिलानि मन आनिये॥
चिंतामैं भयानक अथाहतामैं अदभुत,
मायाकी अरुचि तामैं सांत रस मानिये।
एई नव रस भवरूप एई भावरूप,
इनिकौ विलेछिन सुद्रिष्टि जागैं जानिये॥१३४॥

શબ્દાર્થ :—રુંડ-મુંડ=રણ સંગ્રામ. વિલેછિન=પૃથક્કરણ.

અર્થ :—શોભામાં શૃંગાર, પુરુષાર્થમાં વીર, કોમળ હૃદયમાં કરુણા, આનંદમાં હાસ્ય, રણ-સંગ્રામમાં રૌદ્ર, ગ્લાનિમાં બીભત્સ, શોક મરણાદિની ચિંતામાં ભયાનક, આશ્ચર્યમાં અદ્ભુત અને વૈરાગ્યમાં શાંતરસનો નિવાસ છે. આ નવ રસ લૌકિક છે અને પારમાર્થિક છે, એનું પૃથક્કરણ જ્ઞાન-દૃષ્ટિનો ઉદય થતાં થાય છે. ૧૩૪.

अर्थ :-शोभामें श्रृंगार, पुरुषार्थमें वीर, कोमल हृदयमें करुणा, आनंदमें हास्य, रण-संग्राममें रौद्र, ग्लानिमें बीभत्स, शोक मरणादिकी चिंतामें भयानक, आश्चर्यमें अद्भुत और वैराग्यमें शान्तरसका निवास है, ये नव रस लौकिक हैं और पारमार्थिक हैं, सो इनका पृथक्करण ज्ञानदृष्टिका उदय होने पर होता है॥१३४॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

सौभामैं सिंगार बसै वीर पुरुषारथमैं.. લૌકિક. આ શણગાર-બણગાર કરેને, દાગીના ને લૂગડાં પહેરે છેને સવારમાં નહીં આમ? (શ્રોતા : અપ ટુ ડેટ થાયછને) અરીસામાં—

શીશામેં સાફ કરકે, પટિયા પાડે ને આ બરાબર શું કહેવાય? દાંતિયો. આ દાંતિયા હોતા હૈ ન? (શ્રોતા : કંગા) ઐસે કરતે હૈં ઐસે. લટકાવે આમ દાગીનાને... सौभामैं सिंगार बसै.. કપડા-બપડા બરાબર ... અપ ટુ ડેટ. ઔર એમાં વળી કાંઈ અત્તર-બત્તર નાખ્યું હોય. આહાહા! આ અજ્ઞાનીના શોભાના શણગાર છે. वीर पुरुषारथमैं.. વીરરસ તો પુરુષાર્થમેં હોતા હૈ. લૌકિક કિ લોકોત્તર દોનોં હી. વહ તો દોનોંકા ખુલાસા કરેંગે. कोमल हिएमैं करुना.. જિસકા હૃદય કોમલ હૈ, નરમ હૈ, ઉસકે હૃદયમેં કરુણા રસ બસતા હૈ.

आनंदमैं हास्य.. યે લૌકિક આનંદ હોતા હૈ ન, ઉસમેં હાસ્ય કુતૂહલ કરતે હૈં. આહા! લડકેકી શાદી હો, લડકીકી હો, બાજે બજતે હો, બડે આનંદમૈં બૈઠા હો. લૌકિક આનંદ હોં ધૂલકા. દાંત કાઢે ખડખડ.. ખડખડ.. ખડખડ દાંત કાઢે. આહાહા! આજ તો બડી મજા હૈ. અને ઓલા હાસ્યરસવાળા બધા એમ કહે કે દિવસમાં ખૂબ હસવું નહીંતર શરીર નિરોગી નહીં રહે. ઓલા હાસ્યરસવાળો એક આવ્યો હતો અહીંયા. ખૂબ હસવું, આહાહા! ધૂલમેં.. હસનેસે તો પાપ બંધતા હૈ. પણ દુનિયા બાહરકે વિષય-ભોગ આદિમેં આનંદ માનકર હાસ્ય કરતે હૈં. રસકા અર્થ એકાકાર હોના. જહાં જહાં લગની લગી વહાં એકાકાર હોના ઉસકા નામ રસ. આહા! रुंड मुंडमैं विराजै रुद्र.. આહા! હૈ ન. રણસંગ્રામ. રણસંગ્રામમેં બિરાજે રુદ્ર... ઘોર મહા મનુષ્યકા સંહાર, હાથીકા, અશ્વકા બહોત લાખોં... ઐસે વહાં રુદ્રરસ હૈ, પાપરસ હૈ.

बीभत्स तहां जहां गिलानि मन आनिये.. શરીરમેં દુર્ગંછા. ઈયળો પડી હોય જીવડા. ઔર ઐસા ક્લેવર દેખકર બિલ્લીકા, ઉંટકા સડા હુઆ बीभत्स तहां जहां गिलानि.. ઐસી ભી એક જગતમેં ગ્લાનિ હોતી હૈ. એકાકાર... चिंतामैं भयानक.. ચિંતા.. ચિંતા.. ચિંતા.. ક્યા હોગા? મૈં અકેલા રહા. કુટુંબવાલે સબ મર ગયે. चिंतामैं भयानक.. ભયરૂપ રસ હૈ. આમ ધ્રુજે. अथाहतामैं अद्‌भुत.. અદ્‌ભૂત. આશ્ચર્યમેં અદ્‌ભૂત. અજ્ઞાનીકો આશ્ચર્ય જહાં લગે, વહાં અદ્‌ભૂતતા લગે. આહાહા! ક્યા ઉસકા કંઠ અદ્‌ભૂત! ક્યા ઉસકી વાણી અદ્‌ભૂત! ક્યા ઉસકા રૂપ અદ્‌ભૂત! વહાં એકાકાર હો. मायाकी अरुचि तामैं सांत रस मानिये, લ્યો હવે. પુણ્ય-પાપરૂપી માયા ઉસકી અરુચિ ઔર આત્માકી આનંદકી રુચિ, વહાં શાંતરસ બખાનીએ ઔર વહાં શાંત રસ માનિયે. આહા!

एई नव रस भवरुप.. યે નવરસ સંસારરૂપ દુઃખ હૈ ઔર યહી નવરૂપ ભાવરૂપ પરમાર્થ ભી હૈ. લૌકિક ભી હૈ ઔર લોકોત્તર ભી હૈ. इनिकौ विलेछिन सुद्रिष्टि जागैं जानिये.. નવરસને બરાબર જાણતા સુદૃષ્ટિ જાગે. પાપરસ ઔર ધર્મરસ દોનો હી મેં નવરસ હૈ. તો દોનોંકા વિશ્લેષણ કરકે આલોકન કરે તો ઉસકો આનંદ ઉપજતા હૈ. નવ रसोंके पारमार्थिक स्थान. એ સાધારણ વાત કહી.

નવ રસોના પારમાર્થિક સ્થાન (છપ્પા)

गुन विचार सिंगार, वीर उद्यम उदार रुख।
करुना समरस रीति, हास हिरदै उछाह सुख॥
अष्ट करम दलमलन, रुद्र वरतै तिहि थानक।
तन विलेछ बीभच्छ, दंद मुख दसा भयानक॥
अदभुत अनंत बल चिंतवन, सांत सहज वैराग धुव।
नव रस विलास परगास तब, जब सुबोध घट प्रगट हुव॥१३५॥

શબ્દાર્થ :—ઉછાહ=ઉત્સાહ. દલમલન=નષ્ટ કરવું. વિલેછ=અશુચિ.

અર્થ :—આત્માને જ્ઞાનગુણથી વિભૂષિત કરવાનો વિચાર તે શ્રૃંગાર રસ છે, કર્મ-નિર્જરાનો ઉદ્યમ તે વીર રસ છે, પોતાના જ જેવા સર્વ જીવોને સમજવા તે કરુણા રસ છે, મનમાં આત્મ-અનુભવનો ઉત્સાહ તે હાસ્યરસ છે, આઠ કર્મોનો નાશ કરવો તે રૌદ્ર રસ છે, શરીરની અશુચિનો વિચાર કરવો તે બીભત્સ રસ છે, જન્મ-મરણ આદિનું દુઃખ ચિંતવવું તે ભયાનક રસ છે, આત્માની અનંત શક્તિનું ચિંતવન કરવું તે અદ્‌ભુત રસ છે, દૃઢ વૈરાગ્ય ધારણ કરવો તે શાંત રસ છે. જ્યારે હૃદયમાં સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે ત્યારે આ રીતે નવરસનો વિલાસ પ્રકાશિત થાય છે. ૧૩૫.

अर्थ :—आत्माको ज्ञानगुणसे विभूषित करनेका विचार श्रृंगार रस है, कर्म-निर्जराका उद्यम वीररस है, अपने ही समान सब जीवोंको समझना करुणा रस है, मनमें आत्म-अनुभवका उत्साह हास्यरस है, अष्टकर्मोंका नष्ट करना रौद्ररस है, शरीरकी अशुचिका विचारना बीभत्स रस है, जन्म-मरण आदिका दुःख चिंतवन करना भयानक रस है, आत्माकी अनंतशक्ति चिंतवन करना अद्‌भुत रस है, दृढ़ वैराग्य धारण करना शान्त रस है। सो जब हृदयमें सम्यग्ज्ञान प्रगट होता है तब इस प्रकार नव रसका विलास प्रकाशित होता है॥१३५॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

જબ અપના આત્માકા જ્ઞાન ઔર રાગકા જ્ઞાન ભિન્ન હુઆ, તબ વહ નવ રસકા ભાન ઉસકો હોતા હૈ. આહા! गुन विचार सिंगार.. યે શિંગારકે કપડે પહનના ઔર જેવર લટકાના, ટીલા-ટપકા કરના, મુર્દેકો શૃંગારના. યે મુર્દેકો શૃંગારના હૈ. યે સુબહમેં કરતે હૈં ન. .... ઓલો ચોપડવાનો આવે છેને ધોળું? (શ્રોતા : પાવડર) પાવડર. હા. અરીસામાં જોવે તો વાંદરા જેવું દેખાય એને. નાનો હોય અરીસો, શરીર માથું હોય મોટું. એક નંબરકા બંદર હૈ. એ શેઠ! આહાહા! ઉસમેં ઉસકી શોભા દિખતી હૈ. ધર્મીકો તો गुन विचार

सिंगार.. અપને આનંદ ઔર જ્ઞાનકા ધની પરમેશ્વર અપના સ્વરૂપ, ઉસકે ગુણકા વિચાર વહી ઉસકો શોભા હૈ, યે શૃંગાર હૈ. કહો, શેઠ! गुन विचार सिंगार. આયને કી જરૂર નહીં, કોઈ વિકલ્પકી જરૂર નહીં, યહાં તો યે કહતે હૈં. આહાહા!

ચૈતન્યના ગુણો અનંત જ્ઞાન, અનંત આનંદ, અનંત શાંતિ, અનંત પ્રભુતા, અનંત સ્વચ્છતા, આત્માકી અનંત શાંતિ પ્રગટ હો ઐસી પ્રત્યક્ષ શક્તિ ઐસી અનંત.. અનંત.. શક્તિકા વિચાર જ્ઞાનમેં ઘોલન હો, યે હી શોભા હૈ, યે શૃંગાર હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? અપને આત્મામેં અનંત શક્તિયાં હૈં. એક એક શક્તિકા વિચાર કરનેસે ઉસે શૃંગાર નામ શોભા દિખતી હૈ. આહા! ગુણકી શોભા હૈ, યહાં તો કહતે હૈં. આહા! ધૂળને શણગારે અને ઘડીકમાં આમ ઉલ્ટી થઈ જાય. ઘડીકમાં એં.. એં.. થઈ જાય, જીવડા નીકળે એમાંથી. ક્યા હૈ શરીરમેં? યે તો માટી હૈ, ધૂળ હૈ. ભગવાન આત્મામેં જો અનંત જ્ઞાન આદિ અનંત ગુણ ઉસકા વિચાર.. आत्माको ज्ञानगुणसे विभूषित करनेका विचार, એમ લીધું. સમ્યગ્જ્ઞાન દ્વારા અપને આત્માકો શોભા દેના ઉસકા નામ શૃંગારરસ હૈ. આહાહા!

वीर उद्यम उदार रुख.. कर्म—निर्जराका उद्यम वीररस है. અપના પુરુષાર્થ ચૈતન્ય સ્વભાવકી ઓર ઝૂકનેસે વીરરસ જો ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઉસસે કર્મકી નિર્જરા હોતી હૈ. સમજમેં આયા? વીર.. પ્રેરતે ઈતિ વીર્ય, આવે છેને. અપના પુરુષાર્થ—વીર્ય—બલ અપને સ્વભાવકી ઓર ઉદ્યમ કરે, ઉસકા નામ કર્મકી નિર્જરાકા પુરુષાર્થ, ઉસકા નામ વીરરસ હૈ. સમજમેં આયા? અપના પરમાત્મા શુદ્ધસ્વરૂપ ઉસમેં આરૂઢ હોકર અપને વીર્યરસકી જાગૃતિ કરના. વીર્ય યાની સ્વરૂપકી રચના કરે વહ વીર્ય. પુણ્ય-પાપકે પરિણામકી રચના કરે વહ વીર્ય તો નપુંસક હૈ ઔર પરકી તો રચના કર સકતા નહીં. આહા!

અપના અનંતગુણ શાંતરસ આદિસે ભરા, ઉસકી પર્યાયમેં જો વીરરસ પુરુષાર્થસે રચના હો ઔર રચના હોનેસે કર્મકી નિર્જરા હો, ઉસકા નામ યહાં વીરરસ કહનેમેં આયા હૈ. उद्यम उदार रुख, એમ છેને ? હા. એ ઉદારનો જ એને રૂખ છે. ચાહે જિતના પુરુષાર્થ નિકાલે તો ભી વહાં કમ હો ઐસા નહીં. આહા! ભારે આકરું. (શ્રોતા : બજારનું રૂખ). બજારનું રૂખ, કહે છેને. બજારમાં, નહીં? આ રૂખ છે. આ રૂની રૂખ છે અને ફલાણું .. તમારે બીડીઓની રૂખ. રૂખ સમજતે હૈં? ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : બજારમાં રૂખ એટલે તેજી છે કે મંદી). હા, એ. તેજી હૈ કિ મંદી હૈ. નુકશાનકા હૈ કિ લાભકા હૈ, ઐસા રૂખ દેખતે હૈં ન. યહાં તો આત્માકો દેખતે હૈં, શુદ્ધતાકો, અંદર તેજમય પ્રભુ, ઉસકા નામ વીરરસ ઔર યે નિર્જરાકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા?

करुना समरस रीति.. વહ આતા હૈ ન. 'સર્વ જીવ છે જ્ઞાનસમ'. વહ આતા હૈ 'યોગસાર'મેં. સર્વ જીવ છે જ્ઞાન સમ. ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ તું છો ઐસી સમતા કરના, ઉસકા

નામ કરુણા હૈ. સર્વ જીવ. અનંત-અનંત નિગોદકે જીવ. એક શરીરમેં અનંત ઔર અંગુલકે અસંખ્યવે ભાગમેં અસંખ્ય શરીર. ઐસે પૂરે લોકમેં જીવ ભરે હૈં. પણ સબ જ્ઞાનકી મૂર્તિ હૈં. ઐસા અંતરમેં સમભાવ લાના ઉસકા નામ કરુણા. (શ્રોતા : આ બચાવવું એ કરુણા નહીં ?) એ આહીં વાત જ નહીં. બચાવી શકે છે ક્યાં પણ ? અને બચાવવાનો ભાવ હોય એ રાગ છે. એ કાંઈ કરુણા નહીં. આહા ! અપની દ્રવ્યદૃષ્ટિ પર્યાયદૃષ્ટિ છોડકર હુઈ, મૈં જ્ઞાયક ઔર ચિદાનંદ હૂં ઐસા દૃષ્ટિમેં આયા આત્મા, તો ઐસી દૃષ્ટિસે સબ જીવકો દેખતે હૈં. ભગવાન હી હૈ. પૂર્ણ જ્ઞાનકા પિંડ હૈ. સમજમેં આયા ?

ऐसी करुना समरस रीति. अपने ही समान सब जीवोंको समझना करुणा रस है. કિસીકો બચાના કિ મારના યે પ્રશ્ન હૈ નહીં. કર સકતે હી નહીં. કહો, યહ કરુણાકી વ્યાખ્યા. આહા ! સર્વજ્ઞ ભગવાનકો ભી કરુણા હૈ. 'આદિપુરાણ'મેં હૈ. યહ કરુણા હૈ. સમજમેં આયા ? 'આદિપુરાણ' હૈ ન આદિપુરાણ. કૌન હૈં ઈસકે કર્તા ? 'જિનસેનઆચાર્ય.' 'જિનસેનઆચાર્ય'ને કહા, ભગવાનકો અનંત કરુણા હૈ. કરુણાકા અર્થ, સબ જીવકો સમાન દેખતે હૈં દૃષ્ટિમેં ઔર અનુભવમેં, ઉસકા નામ કરુણા હૈ. સમજમેં આયા ? 'શ્રીમદ્' ભી કહતે હૈં. 'કરુણા હમ પાવત હૈ તુમકી.' હે નાથ ! તેરી કરુણા – તેરે જ્ઞાનમેં હમારા આત્મા સમશ્રુતિ શુદ્ધ હૈ ઐસા જાના ઔર હમારી દશા જબ પ્રગટી તો તેરે જાનનેમેં આયા, વહી આપકી હમારે ઉપર કરુણા હૈ. સમજમેં આયા ?

करुना समरस रीति.. સમરસ—વીતરાગરસ. સારે અનંત આત્મા અનંત અનંત જીવકી રાશિ સબ જ્ઞાનમય, ઐસા ભાવ લાના ઉસકા નામ કરુણા હૈ. हास हिरदै उछाह सुख. मनमें आत्म अनुभवका उत्साह हास्यरस है. મનમેં આત્મા આનંદકા ઉત્સાહ, અપને સ્વરૂપમેં ઉત્સાહ. વિકલ્પસે નહીં, પરસે નહીં, અપના આનંદસ્વરૂપકા અનુભવ કરનેમેં ઉત્સાહ, ઉસકા નામ હાસ્ય. 'બનારસીદાસે' બનાવ્યું. और अष्ट करम दलमलन.. આઠ કર્મના દળનો નાશ रुद्र वरतै तिहि थानक.. રુદ્રરસ હૈ. આઠોં કર્મકા નાશ. વ્યવહારકા નાશ. ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપકી ઓર ઝૂકનેસે આઠોં કર્મકા નાશ હો ઉસકા નામ રુદ્રરસ હૈ. યે કર્મ રુદ્રરસ હૈ. આહાહા !

तन विलेछ बीभच्छ.. शरीरकी अशुचिता विचारना बीभत्स रस है. ઓહો ! શરીરકા એક-એક અંગ દુર્ગંધસે ભરા હૈ. સમજમેં આયા ? નવ છીદ્ર સબમેં અશુચિ ઝરતી હૈ. અશુચિકા સ્થાન હૈ. ઔર પકવાન ખાયા હો તો વિષ્ટા બનાનેકી મશીન હૈ યહ તો. દૂસરેમેં વિષ્ટા નહીં હોગી. આઠ કલાકમેં વિષ્ટા ઐસા અશુચિ યંત્ર હૈ યહ. આહા ! હા. અપચો તો બધું અજીર્ણ ૧૦-૧૦, ૨૦-૨૦, ૫૦-૫૦ ઝાડા. વાયુ. ઐસી ગંધ મારે. આ મનસુખભાઈ હતાને. રાજકોટ નહિ ? મનસુખભાઈ હતાને. એને છેલ્લા ઝાડા એવા થયા હતા. દર્શન

કરવા પાવાગઢ ગયા હતા. પણ બિચારા બેસે ને ઊઠે, બેસે ને ઊઠે અને ગંધ મારે ગંધ. ઓલા મસ્જીદની પાસે. મસ્જીદ આહીં ઘણા છે. (શ્રોતા : ....છે ને ત્યાં) હા. ત્યાં ગયા હતા એ ત્યાં. ઓહોહો! એટલું વીત્યું માણસને. અને એટલીવાર ઝાડા થાય એટલે ઓલો હીંડોળો રાખ્યો હતો હીંડોળો. ત્યાં બેસે. હવે અહીં ઝાડો જાય. બેસે અને ઝાડો. મિનિટે-મિનિટે, બીજી મિનિટે થાય. ગંધ મારે એટલી. મરી ગ્યા. આ શરીર. આહાહા! પંપાળીને, સંભાળીને રાખ્યું એ આ શરીર.

ગયા હતાને એકવાર વાવડી ગયા હતા વાવડી. મોહનભાઈનું વાવડી છેને રાણપર. મોહન ત્રિકમજી. એક વાણિયા હતા જૈન સ્થાનકવાસી. ઐસા ગંધ મારે શરીર. ખડે થે ઉસકી ખાટકે પાસ. ખાટલા ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : ચોપાઈ) ચોપાઈ. ખડે થે હમ. ગંધ. ગધા મરને પર ગંધ આયે, ઐસી ગંધ આતી થી. સ્ત્રીને કહા, મહારાજ આયે હૈં. કલ તો ચલે જાયેંગે. આપણે આજ બ્રહ્મચર્ય લઈ લઈએ. તો કહે, આજ નહિ. અને રાતે ખલાસ.... ગંધ મારે આ શરીર. આમાં ક્યાં કસ્તૂરી હતી? કસ્તૂરી હોય તોય જડ છે. આહાહા! પેશાબ, વિષ્ટા, વીર્ય, કાનમેલ, આંખમેલ, નાકમેલ, થૂંકમેલ. આહાહા! આ મડદું બધા મેલનું પૂતળું છે આ જુદી-જુદી જાતનું. કાનનો મેલ હોય એ જુદી જાતની ગંધ મારે. तन विलेच्छ बीभच्छ.. આહા! ઐસે શરીરકી અશુચિતાકા વિચાર કરના બિભત્સ રસ હૈ.

दुंद मुख दसा भयानक.. जन्म—मरण आदिका दुःख चिंतवन करना भयानक रस है. ચાર ગતિકા દુઃખ આહા! સ્વર્ગમેં દુઃખ, નરકમેં દુઃખ, શેઠાઈમેં દુઃખ, રાજમેં દુઃખ, ગરીબાઈમેં દુઃખ. આકુલતા, રાગ ઔર દ્વેષ, ઈસકી આકુલતા ચાર ગતિકી. કહીં સુખ નહીં. સર્વાર્થસિદ્ધિમેં ભી સુખ નહીં. વહાં અવતારમેં રાગ-દ્વેષ હૈ, દુઃખ હૈ. જિતના અનુભવ કિયા ઈતના સુખ હૈ. સમજમેં આયા? આહા! કહા થા ન એકબાર .. પાંડવ ધ્યાનમેં થે. યહાં થે. શેત્રુંજય, પાલીતાણાકે પાસ. માસખમણના અપવાસ હતા. ભગવાન મોક્ષ પધાર્યા, એટલી ખબર પડી. ચઢી ગયા ઉપર. ધ્યાનમેં મસ્ત. દુર્યોધનકે ભાનજેને આકર લોહેકે આભૂષણ (પહનાયે.) આનંદરસમેં ઘૂસ ગયે. આહાહા!

શેત્રુંજય—પાલીતાણા હૈ ન યહાં હી. ધર્મરાજા, ભીમ, અર્જુન તીન તો મોક્ષ ગયે. (બાકી) દો કો જરી વિકલ્પ આયા કિ ભાઈકો કૈસા હોગા. ક્યોંકિ વે મુનિ હૈં, ધર્માત્મા હૈં, ધ્યાનમેં હૈં. આહાહા! ઐસા વિકલ્પ આયા, વિકલ્પ હૈ શુભ. દો ભવ હો ગયે. સર્વાર્થસિદ્ધકા બંધ હુઆ. એક ભવ ૩૩ સાગર. વહાંસે નિકલકર મનુષ્ય હોંગે. દો ભવ હો ગયે. મુનિ ધર્માત્મા અપને ભાઈ ઔર ઐસે સાધર્મીભાઈ ઉનકી વેદનામેં વિકલ્પ ગયા.

વેદના તો ઉનકો ભી થી. રાજકુમાર થે. અરે! ભાઈને.. બસ. ઈતને વિકલ્પમેં (સંસારકી) સ્થિતિ દો (ભવ) આગે હો ગઈ. ભગવાન આત્મામેંસે નિકલ ગયે ન ઈતને. તો શરીર મિલા. અશુચિ.. અશુચિ.. અશુચિ. આહા !

दुंद मुख दसा भयानक.. દ્વંદ આ સંસારના. રાગ-દ્વેષ, જ્યાં પહોંચ્યા દુઃખ.. દુઃખ ને દુઃખ. ઐસા વિચારે ભયાનક. આચાર્ય કહતે હૈં ન, 'ચાર ગતિ દુઃખથી ડરી'. આતા હૈ ન 'યોગસાર'મેં. 'ચાર ગતિ દુઃખથી ડરી.' ચારોં ગતિમેં દુઃખ હૈ. આહા! શાંતિ આત્મામેં હૈ, કહીં ઓર હૈ નહીં. ઐસે વિચારે ભયાનક. अद्भुत अनंत बल चिंतवन.. અહો! આત્માકા શરીરપ્રમાણસે ક્ષેત્ર છોટા, ફિર ભી ઉસકા જ્ઞાનબલ, આનંદબલ, શાંતિબલ, સ્થિરતા—ચારિત્ર યે તો અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત હૈ. યે ક્યા! યે અદ્‌ભૂત આનંદ હૈ. યે અદ્‌ભૂત રસ હૈ. સમજમેં આયા? ભગવાન આત્મા ઈતને સ્વક્ષેત્રમેં ઈતનેમેં હૈ, ફીર ભી ઉસકી ભાવશક્તિ, જ્ઞાન અનંત, દર્શન અનંત, આનંદ અનંત, વીરતા અનંત, સ્વચ્છતા અનંત, પ્રભુતા અનંત, આહાહા! સુખ અનંત. આ વસ્તુ છેને વસ્તુ, આ સ્વભાવનું (બળ) એક એક અનંત છે, અપરિમિત છે, બેહદ છે. ઐસા અદ્‌ભૂત ચિંતવન. યે અદ્‌ભૂત બલ હૈ યે અદ્‌ભૂત રસ હૈ. સમજમેં આયા?

'પરમાત્મપુરાણ'મેં ઐસા લિયા હૈ. 'પરમાત્મપુરાણ' હૈ. 'દીપચંદજી'કા. અરે જીવ! તું દેખ તો સહી કિ ભગવાન આત્મામેં એક સમયમેં દર્શનગુણ સામાન્ય રીતસે ભેદ કિયે બિના દેખે. મૈં જીવ હૂં કિ અજીવ—યહ ભી ભેદ નહીં ઉસમેં. ઐસે દર્શનગુણકી યે ઉપયોગરૂપી પર્યાય જિસમેં તીન લોક તીન કાલ મહાસત્તા 'હૈ' ઈતના હી દેખના. યે જીવ હૈ, યે જડ હૈ, યે ગુણ હૈ, યે ગુણી—ઐસા કુછ નહીં. ઐસી એક સમયમેં શક્તિ. ઔર જ્ઞાનમેં એક સમયકી શક્તિ ઉસી સમયમેં, ઉસી ક્ષેત્રમેં ઔર ઉસ હી કાલમેં. ઉસ હી ક્ષેત્રમેં ઔર ઉસ હી કાલમેં ઉસકી ભાવશક્તિ જ્ઞાનકી એક સમયમેં અનંતા.. અનંતા જીવ ભિન્ન-ભિન્ન, પરમાણુ ભિન્ન-ભિન્ન, ગુણ ભિન્ન-ભિન્ન, પર્યાય ભિન્ન-ભિન્ન ઔર એક એક પર્યાયકે અનંત અવિભાગ પ્રતિચ્છેદ ભિન્ન—ઐસે જ્ઞાનકી પર્યાય જાને, ઉસ હી સમયમેં એક દર્શનકી પર્યાય ઉસ હી ક્ષેત્રમેં ઔર ઉસ હી કાલમેં ભેદ બિના દેખે—જાને. યે અદ્‌ભૂત બાત હૈ. સમજમેં આયા? અદ્‌ભૂતમેં ડાલા હૈ. પદ્મપુરાણ. પદ્મપુરાણ શું? 'પરમાત્મ પુરાણ'. અદ્‌ભૂત! આ વાત જ... આ કંઈ શબ્દે કાંઈ કામ આવે એવું નથી. જિસે સ્વભાવકા સાગર પરમાત્મા નિજાત્મા, ઉસકે એક એક ગુણ ઔર ઉસકી અનંતી પર્યાય અનંતગુણકી, ઉસકી અદ્‌ભૂતતા એક સમયકી પર્યાયમેં તીન કાલ તીન લોક દેખનેમેં આયી, યે ક્યા હૈ! યે અદ્‌ભૂત.. અદ્‌ભૂત હૈ! આગે આયેગા. કલશમેં આયેગા. 'अद्भुताअद्भूतं' આહા!

अद्‌भुत अनंत बल चिंतवन, લ્યો. आत्माकी अनंत शक्ति चिंतवन करना अद्‌भूत रस है. એક એક ગુણમેં અનંતી શક્તિ ઔર ઐસી-ઐસી અનંતી શક્તિ, આ તે કંઈ વાત છે! ઐસી જો અનંત શક્તિકા ચિંતવન કરના, વિચારધારામેં લેના, ઉસકા નામ અદ્‌ભૂત રસ હૈ. અહિં તો કાંઈક પાંચ લાખ હોય ને, પચ્ચીસ લાખ પેદા થાય તો, આહાહા! અદ્‌ભૂત આજ તો કામ હુઆ. ધૂળેય હુઆ નહીં સુન ન! પાસ થઈ જાય નિશાળે લોને. આહા! અભિનંદન.. અભિનંદન.. અભિનંદન.. છોકરાઓ દેવા આવે, મિત્રો દેવા આવે, એનો બાપેય કહે, વાહ.. વાહ બેટા. સુમનભાઈ છે કે નહીં ? એના દીકરાને કાંઈક આવ્યું છેને, નહીં? પાસ થયો ત્યારે પાસ. એનો છોકરો પાસ થયો ત્યારે ..... કાંઈક ઓલાની એવી રીતના.... એ અદ્‌ભૂત નહીં. કોઈ તો લાખ-બે લાખ આપી દે, પાંચ લાખ દે. આહાહા! પર ઉસમેં ક્યા હૈ? ધૂલ. લાખ ઉપર લક્ષ જાતા હૈ તો આત્માકા લક્ષ છૂટ જાતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! યહાં તો કહતે હૈં, अद्‌भुत अनंत बल चिंतवन. વિચારધારા અંતરમેં અનંત શક્તિકી ચલતી હૈ, ઉસકા નામ અદ્‌ભૂતરસ કહનેમેં આતા હૈ. એકાકાર હુઆ, રસમેં એકાકાર હુઆ. આહાહા! જ્ઞાયક ઉસમેં અનંત શક્તિકા એકરૂપ વિચાર, પર વહ અનંતશક્તિરૂપ એક તત્ત્વ ઐસી વિચારધારા અંતરમેં ચલે, ઉસકા નામ અદ્‌ભૂતરસ કહનેમેં આતા હૈ.

सांत सहज वैराग ध्रुव.. નવમો રસ એ. सो जब हृदयमें सम्यग्ज्ञान प्रगट होता है, दृढ वैराग्य धारण करना शांतरस है. શરીર, વાણી, મન, પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ ઉસસે ભી હટકર દૃઢ શાંતિ પ્રગટ કરના, વૈરાગ્ય ધારણ કરના. છે આ બાજુ. પરમ ઉદાસીનતા પરસે, અપનેમેં આરુઢ હોના વહ શાંતરસ હૈ. 'શાંત દશા તિનકી પહિચાની, કરે કર જોરી બનારસી વંદન.' આતા હૈ કિ નહીં? આહા! કષાયસે, રાગ-દ્વેષસે હટકર દ્રઢ વૈરાગ્યમેં પરિણતિ કરના ઉસકા નામ શાંતરસ.. શાંતરસ.. શાંતરસ. યે ધર્મરસ, યે ચારિત્ર્યરસ. જ્ઞાયકમેં એકાકાર હુઆ વહ આત્માકા જ્ઞાયકરસ. આહાહા! 'બનારસીદાસે' પણ આ નવ રસ ભેળવીને કહ્યું. એકાકાર કિસમેં હોના હૈ, યું કહતે હૈં. એકાકાર તો હોતી હૈ દુનિયા નવ રસમેં. અપને સ્વરૂપમેં એકાકાર હોના વહી રસમેં રસ શાંતરસ હૈ. પ્રકાશિત હોતા હૈ, લ્યો.

(ચોપાઈ)

जब सुबोध घटमैं परगासै।
तब रस विरस विषमता नासै।
नव रस लखै एक रस मांही।

तातैं विरस भाव मिटि जांही॥१३६॥

શબ્દાર્થ :—સુબોધ=સમ્યગ્જ્ઞાન. વિષમતા=ભેદ

અર્થ :—જ્યારે હૃદયમાં સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે, ત્યારે રસ–વિરસનો ભેદ મટી જાય છે. એક જ રસમાં નવ રસ દેખાય છે, તેથી વિરસભાવ નષ્ટ થઈને એક શાંતરસમાં જ આત્મા વિશ્રામ લે છે. ૧૩૬.

अर्थ :–जब हृदयमें सम्यग्ज्ञान प्रगट होता है, तब रस-विरसका भेद मिट जाता है। एक ही रसमें नव रस दिखाई देते हैं, इससे विरसभाव नष्ट होकर एक शान्त रसहीमें आत्मा विश्राम लेता है॥१३६॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जब सुबोध घटमैं परगासै तब रस विरस विषमता नासै.. સંસારમેં રસ હૈ ઔર કુછમેં રસ નહીં હૈ, ઐસી વિષમતા સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રગટ હોતે નાશ હો જાતી હૈ. યે ચીજ રસવાલી હૈ, યે ચીજ રસ બિનાકી હૈ ઐસી જો વિષમતા.. સમજમેં આયા? જબ સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રગટ હોતા હૈ तब रस विरस विषमता.. રસ-વિરસકા ભેદ મિટ જાતા હૈ. યે ખરાબ રસ હૈ, યે વિરસ હૈ. લૌકિક સબ. આત્માકા રસ તો આત્મામેં હૈ. પર યે નાટકમેં બડા રસ આતા હૈ, પર જબ નિંદા હોતી હૈ તો રસ નહીં આતા હૈ. ઐસી વિષમતા સમ્યગ્જ્ઞાન હોતે હી મિટ જાતી હૈ. આહા ! સમજમેં આયા ?

नव रस लखै एक रस मांही.. શાંતરસમાં નવ રસ જાણે. શબ્દ ભી નયી ચીજ હૈ. एक ही रसमें नवरस दिखाई देते हैं. શાંત.. શાંત.. સ્વભાવ સન્મુખ, પરમાત્માકે સન્મુખ, (રાગસે) વિમુખ—ઐસા જો આત્મામેં શાંતરસ ઉસમેં નવ રસ આતે હૈં. અદ્‌ભૂતરસ ભી યે હી ઔર વીરરસ ભી યે હી ઔર રુદ્રરસ ભી યે હી. આહાહા! સમજમેં આયા? દુનિયામેં શાદી હોતી હૈ ઔર દો લાખ-પાંચ લાખકા ખર્ચ કરના હો, બહોત આનંદ મનાયે. એ મલૂકચંદભાઈ! મલૂકચંદભાઈ યાદ આવ્યા. વાજા વાગે, પાંચ-સાત-દસ લાખ ખર્ચ કરે અને એમાં એને આનંદ આવે. આહા! એકલા દુ:ખના દરિયામાં ડૂબકી મારે છે. ધૂળમાંય ક્યાં ત્યાં સુખ હતું ? આહા! એક શાંતરસમેં સબ રસ આતે હૈં. ભગવાન આનંદનો ધામ શાંતરસનો પિંડ પ્રભુ... 'ઉપશમરસ વરસે રે પ્રભુ તારા નયનમાં', આવે છેને. ભક્તિમાં આવે છે. ભગવાન આત્મા અકષાય વીતરાગરસકી મૂર્તિ હૈ. ઉસકા અનુભવ કરનેસે ઔર સન્મુખતા કરનેસે જો શાંત.. શાંત.. શાંત.. અકષાયભાવ ઉત્પન્ન હોતા હૈ, ઉસમેં નવ રસ સમા જાતે હૈં. આહા! અદ્‌ભૂતતા ઉસમેં, વીર ભી ઉસમેં, રુદ્ર ભી ઉસમેં, હાસ્ય ભી ઉસમેં. આહા!

तातैं विरस भाव मिटि जांही, લો. વિષમતા મિટ જાય. વિરસ ઔર રસ જગતકા હોં. ઉસસે હટકર અપના જ્ઞાતા-દૃષ્ટાકે રસમેં આ જાયે, રસ-વિરસકી વિષમતા મિટ જાય. કહો, પોપટભાઈ ! આ છ દીકરા બેઠા હોય અને આ પૈસા પેદા થતા હોયને. હમણાં તો ૧૦ લાખ પેદા કર્યા (એમ) સાંભળવામાં આવે. ઓલો કહે, પાંચ લાખ કર્યા. ઓલો કહે, એટલા કર્યા. બધાય જુદા જુદા બોલે. આહાહા! હમણાં તો કમાણી બહુ થઈ હોં. (શ્રોતા : .....) શેની ? પાપની. એ હરખ આવવો એ પાપનો રસ છે. આહીં તો આત્માનો હરખ અંદર. ચિદ્ વીર્ય દ્વારા, ચિદ્ વીર્ય દ્વારા ભગવાન આત્મામેં ઝૂક જાય, ઉસમેં શાંતરસમેં નવરસ આ જાતે હૈં. આહાહા! સમજમેં આયા ? સમ્યગ્દર્શન અપના સચ્ચિદાનંદ પ્રભુકે સન્મુખ જાના, શાંતરસ પ્રગટ હોતે હી નવરસ ઉસમેં આ જાતે હૈં. (જગતકા) કોઈ રસ રહતા નહીં. આહા ! જગતકા કોઈ રસ રહતા નહીં ઔર શાંતરસમેં નવ રસ નહીં આતે ઐસા નહીં. આહા !

(દોહરા)

सबरसगर्भित मूल रस, नाटक नाम गरंथ।
जाके सुनत प्रवांन जिय, समुझै पंथ कुपंथ।।१३७।।

શબ્દાર્થ :—મૂલ રસ=પ્રધાનરસ. કુપંથ=મિથ્યામાર્ગ.

અર્થ :—આ નાટક સમયસાર ગ્રન્થ સર્વ રસોથી ગર્ભિત આત્માનુભવરૂપ મૂળ રસમય છે, તે સાંભળતાં જ જીવ સન્માર્ગ અને ઉન્માર્ગને સમજી જાય છે. ૧૩૭.

अर्थ :–यह नाटक समयसार ग्रन्थ सब रसोंसे गर्भित आत्मानुभवरूप मूलरसमय है, इसके सुनते ही जीव सन्मार्ग और उन्मार्गको समझ जाता है।।१३७।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

પ્રધાન રસ. કુપંથ—મિથ્યામાર્ગ. यह नाटक समयसार ग्रंथ सब रसोंसे गर्भित आत्मानुभवरूप मूल रसमय है. આત્માકા અનુભવ કરના વહ રસ હૈ. યે સમયસારકા સાર હૈ. इसके सुनते ही जीव सन्मार्ग और उन्मार्गको समझ जाता है. ઓહો ! અપને સ્વદ્રવ્યકા આશ્રય લેકર જમના યે સન્માર્ગ હૈ. પરદ્રવ્યકા આશ્રય લેકર ઉસમેં જમના યે કુમાર્ગ હૈ. આહાહા ! 'सदव्वाओ सुगइ, परदव्वाओ दुग्गई.' દુર્ગતિ. ગજબ બાત હૈ. તીન લોકકે નાથ તીર્થંકરદેવકી ભક્તિકા ભાવ ઔર નામસ્મરણકા ભાવ, કહતે હૈં કિ વહ રાગ પરદ્રવ્ય આશ્રય હૈ તો દુર્ગતિ હૈ. ભગવાન પૂર્ણાનંદ અપના નિજસ્વરૂપ વસ્તુ હૈ ઔર વસ્તુ હૈ તો ઉસકી શક્તિ એક-એક પૂર્ણ હૈ. ઐસી અનંતશક્તિકા પ્રભુ ભગવાન ઉસમેં એકાકાર

હોના, યે સ્વદ્રવ્યકો આશ્રયસે જો દશા હો વહ મુક્તિ અથવા વહ સુગતિ. ઈસ પરિણમનકો સુગતિ કહતે હૈં ઔર પરદ્રવ્ય આશ્રય રાગકો દુર્ગતિ કહતે હૈં. આહાહા! ભારે કામ ભાઈ! जाके सुनत प्रवांन जिय, समुझै पंथ कुपंथ.

(ચોપાઈ)

वरतै ग्रंथ जगत हित काजा।
प्रगटे अमृतचंद्र मुनिराजा॥
तब तिन्हि ग्रंथ जानि अति नीका।
रचौ बनाई संसकृत टीका॥१३८॥

અર્થ :—આ જગહિતકારી ગ્રન્થ પ્રાકૃત ભાષામાં હતો. અમૃતચંદ્ર સ્વામીએ તેને અત્યંત શ્રેષ્ઠ જાણીને એની સંસ્કૃત ટીકા બનાવી. ૧૩૮.

अर्थ :—यह जगत्‌हितकारी ग्रन्थ प्राकृत भाषामें था सो अमृतचंद्रस्वामीने इसे श्रेष्ठ जानकर इसकी संस्कृत टीका बनाई॥१३८॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

वरतै ग्रंथ जगत हित काजा, જુઓ. આ સમયસાર તો જગતના હિતને કારણે આ વર્તે છે, કીધું છે. જગતકા હિત હો, મોક્ષકા માર્ગ ઔર મોક્ષ. वरतै ग्रंथ जगत हित काजा प्रगटे अमृतचंद्र मुनिराजा.. એ ગ્રંથની ટીકા કરનારા ‘અમૃતચંદ્ર’ મુનિ થયા ૯૦૦ વર્ષ પહેલા. ગજબ ટીકા. અધ્યાત્મકી ગંભીર ટીકા ઔર ઐસી ટીકા ન હો તો શાસ્ત્રકે મૂલ શબ્દોમેંસે (અર્થ) નિકાલનેકી શક્તિ કિસી હી જીવકી હોતી હૈ. સમજમેં આયા? वरतै ग्रंथ जगत हित काजा.. અહો! આ સમયસાર, જગતના હિતને કાજે જગતમાં સમયસાર વર્તે છે. આહાહા!

प्रगटे अमृतचंद्र मुनिराजा.. यह जगतहितकारी ग्रंथ प्राकृतभाषामें था सो अमृतचंद्रस्वामीने इसे अत्यन्त श्रेष्ठ मानकर इसकी संस्कृत टीका बनाई. મૂળ શબ્દો સંસ્કૃત નથી આહીં, મૂળ શ્લોક. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ મુનિ. આભના થોભ, ચાલતા સિદ્ધ. ૯૦૦ વર્ષ પહલે, હાથમેં કમંડલ, મોરપિચ્છી, ચલતે સિદ્ધ. ક્રિયા ઔર રાગ સબકો અપનેમેં જાનતે હૈં તો જાનનેમેં આ જાતા હૈ ઐસી વિભૂતિ થી. ઉન્હોંને યે ‘કુંદકુંદાચાર્ય’દેવકી ટીકા બનાયી. આહા! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ને પંચમકાલમેં તીર્થંકર જૈસા કામ કિયા, ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ને ઉનકે ગણધર જૈસા કામ કિયા હૈ. આહા! સમજમેં આયા?

तब तिन्हि ग्रंथ जानि अति नीका.. ‘અમૃતચંદ્ર આચાર્ય’ મુનિ ભાવલિંગી સંત

અનુભવી સ્વસંવેદી, રસાસ્વાદી, આત્માના રસના સ્વાદિયા. એવા 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' तब तिन्हि ग्रंथ जानि अति नीका.. ઓહો! એમણે જાણ્યું કે આ સમયસાર ! સમજમેં આયા? अति नीका. આચાર્ય સ્વયં કહતે હૈં. યહ ગ્રંથ અત્યંત શ્રેષ્ઠ જાનકર.. અત્યંત શ્રેષ્ઠ.. આહાહા! સંસ્કૃત ટીકા બનાયી. ઉન્હોંને સંસ્કૃત ટીકા (બનાયી). કહા થા ન પહલે જબ યે શાસ્ત્ર સમયસાર હાથ આયા, ૭૮મેં ઐસી ધ્વનિ નિકલી. તબ શેઠ થે. .... શેઠ! યહ પુસ્તક અશરીરી (હોનેકા શાસ્ત્ર) હૈ. યે પુસ્તકકા ભાવ બૈઠ જાય ઉસે શરીર રહે નહીં. ત્યારે એણે તો હા પાડી એ વખતે. એ વખતે તો પ્રતિકુળ નહોતુંને. એ વખતે કીધું એણે, મહારાજ! ઐસી બાત કૌન માનેગા? કૌન માને?

માર્ગ તો એક આ છે. 'સમયસાર' એટલે એકલો આત્મા સિદ્ધ સમાન અશરીરી થઈ જાય એ 'સમયસાર'. શરીર રહે નહીં, રાગ રહે નહીં અને અનંત આનંદ પ્રગટ્યા વિના રહે નહીં, એ આ 'સમયસાર.' ૭૮કી સાલમેં. ૨૨ ઔર ૨૭. ૪૯ વર્ષ હુએ, પચાસમેં એક કમ. આહા! કહતે હૈં, યહાં તો કહના હૈ કિ तब तिन्हि ग्रंथ जानि अति नीका.. 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'કો ઐસા લગા કિ યે ગ્રંથ! આહા! અતિ શોભનિક, અતિ અલૌકિક, અતિ અલૌકિક ! સમજમેં આયા? रची बनाई संस्कृत टीका.. એમાં આની સંસ્કૃત ટીકા બનાવી. અલૌકિક કામ કિયા. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

મારો ભાવ તો મારામાં સ્વભાવિક અખંડ છે અને પર્યાયરૂપે થાય છે એ ભાવનું વિશેષપણું છે. નિમિત્તને લઈને વિશેષપણું છે એ વસ્તુના સ્વરૂપમાં છે નહીં. તો પોતાના ભાવનું અસત્‌પણું ઠરે છે. પરને લઈને હોય તો પોતાના ભાવનું અસત્‌પણું ઠરે. પોતાનો ભાવ પોતાથી છે. એમ અસ્તિપણે જ્યાં આમ નિશ્ચય કરે ત્યારે એને અસ્તિપણાની સત્તામાંથી સમ્યગ્જ્ઞાનનું વિશેષપણે વ્યક્તપણે પરિણમન થાય. એને ધર્મ કહેવામાં આવે (છે). ભારે ભાઈ ધર્મ આવો!

(નાટક સમયસાર પ્રવચન નં. ૧૫૭ નો અંશ, પાના નં. ૩૭૯)

પ્રવચન નં. ૧૪૯, ભાદરવા સુદ ૯, સોમવાર, તા. ૩૦-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર પદ ૧૩૯ તથા સાર ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

સમયસાર નાટક. મૂલ શાસ્ત્ર જો 'કુંદકુંદાચાર્ય'કા બનાયા હુઆ હૈ ઉસકી ટીકા 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ને કી. યહ ગ્રંથ પૂરા હુઆ. છે ને ૧૩૯?

(દોહરા)

सरब विसुद्धि द्वारलौं आए करत बखान।
तब आचारज भगतिसौं करै ग्रंथ गुन गान॥१३९॥

અર્થ :—અમૃતચંદ્ર સ્વામીએ સર્વવિશુદ્ધિ દ્વાર સુધી આ ગ્રંથનું સંસ્કૃત ભાષામાં વ્યાખ્યાન કર્યું છે અને ભક્તિપૂર્વક ગુણાનુવાદ ગાયા છે. ૧૩૯

अर्थ :—स्वामी अमृतचंद्रने सर्वविशुद्धिद्वारपर्यंत इस ग्रन्थका संस्कृत भाषामें व्याख्यान किया है और भक्तिपूर्वक गुणानुवाद गाया है॥१३९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સર્વવિશુદ્ધિ અધિકાર પર્યંત... 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' મહા ભાવલિંગી સંત દિગંબર નગ્ન વનવાસી ઉન્હોંને યે સંસ્કૃતમેં ટીકા બનાયી. ૪૧૫ શ્લોક થે, ઉસકી ચાર હજાર.... સંસ્કૃત ટીકા બની. એ બધું પરમાગમમાં આવશે આરસપહાણ પર. એ ક્યારે આવે એ તો રામજીભાઈની ઉપર છે હવે. એય! એ મહેનત તો બહુ કરે છે પણ હવે... અત્યાર સુધી ઓલું ન લાવ્યા આરસપહાણ એ તો એની ભૂલ છે કે નહીં? આરસપહાણ આદિ બધું જે જોઈએ તે ... વસ્તુ વગર મહિના રહ્યા. વૈશાખે તો કરવાનું છે. પછી નહીં તો હવે બાર મહિના તો તમારે હવે આઘું જશે. મેં તો માવજીભાઈને કીધું હતું. (શ્રોતા : બધા સારા વાનાં થશે) લ્યો. આવતા વૈશાખે ન થાય તો પછી બહુ મુશ્કેલી.. બહુ મુશ્કેલી. અને આ કાળ આમ ને આમ ચાલ્યો જાય છે. શરીરનો ભરોસો નહીં. સારા કામ તો ઝટ દેખવામાં આવે... (શ્રોતા : સારા કામ ઝટ....) રામજીભાઈ કહે, સારા કામ ઝટ કરવા. એય, પાટનીજી!

સંસ્કૃત ટીકા ઔર ૪૧૫ શ્લોક. 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ના, 'જયસેનાચાર્ય'ના ... ગાથા લખી. તો યે અર્થપૂર્વક યહાં પૂરા હુઆ. ભક્તિપૂર્વક ગુણાનુવાદ ગાયા હૈ. સંસ્કૃત ટીકામેં 'સમયસાર'કા ગુણાનુવાદ ગાયા. ઈતના સ્પષ્ટીકરણ કિયા કિ જૈસા સ્પષ્ટીકરણ સંસ્કૃતમેં ન

હો તો મૂલ ગાથામેં નિકાલના બહોત (મુશ્કિલ). અમરચંદભાઈ! બહોત ગંભીર. ગજબ વાત. આહા! પરમાત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ ઐસા ખડા કરકે બતાયા. એ ઓલામાંય આવે છે હોં બાર અનુપ્રેક્ષામાં છે કાંઈક. એમાં આવે છે એ. ગૃહસ્થ અને મુનિનો ધર્મ વર્ણવ્યોને એમાંય કહ્યું છે (કે) એ ગૃહસ્થ અને મુનિનો ધર્મ નિશ્ચયથી તો આત્મામાં છે જ નહીં. એવું કહ્યું પણ એને અર્થ કરતાં નથી આવડ્યું. નિશ્ચયથી ધર્મ નથી, એમ કહીને.... ગૃહસ્થ અને મુનિ બધાનું કહ્યું. એવો અર્થ કર્યો છે. પણ ખરેખર તો મુનિનો ધર્મ જે વીતરાગ પર્યાય અને વિકલ્પ મહાવ્રત આદિના એ પણ કાંઈ નિશ્ચય વસ્તુમાં નથી. બહુ સારી વાત કીધી છે. અમરચંદભાઈ!

ભગવાન આ અવિનાશી તત્ત્વ જો સમ્યક્દર્શનકા ધ્યેય નામ વિષય હૈ, ઉસમેં વહ મુનિપનાકા કિ શ્રાવકકા વીતરાગી પર્યાયરૂપ ધર્મ યા રાગ હૈ નહીં અંદરમેં. (શ્રોતા : આવું બે-ત્રણ ઠેકાણે છે). એમાં બે-ત્રણ ઠેકાણે ચિહ્ન કર્યા છે. આજે જ જોયું. આજ જોયું. બે-ત્રણ ઠેકાણે છે. પહેલા વાંચ્યું હતું ઓલામાં. બીજું પુસ્તક છેને સમાધિ.. એમાં છે. પણ હવે આ બધું ભેગું છેને તે એક ફેરી વાંચી ગયા.

આત્મા અખંડ પ્રભુ એક સમયમેં—સેકન્ડકે અસંખ્યવે ભાગમેં... સુબહમેં આયા થા. અમારે કરસનભાઈ બહુ ખુશી થયા હતા, સુબહમેં વ્યાખ્યાન સુનકર. શેઠી! ખરી વાત આ છે. વસ્તુ ભગવાન... ભાઈ! તેરી મહિમા અપાર હૈ. ઐસી ચીજ આનંદ ઔર જ્ઞાનકા સાગર પ્રભુ, ઐસી ચીજ પરમસ્વભાવ, ઉસમેં તો શ્રાવક ઔર મુનિકી, ચૌદહ ગુણસ્થાનકી પર્યાય ભી ઉસમેં નહીં હૈં. આહાહા! ગુણસ્થાન ઉસમેં નહીં હૈં. સમજમેં આયા? અરે! સિદ્ધપર્યાય ભી દ્રવ્યમેં નહીં હૈ. આહાહા! એવી વાતો છે. ઐસે તત્ત્વકી દૃષ્ટિ કરના વહ બાત હૈ. સમજમેં આયા? અંતર્મુખ દૃષ્ટિકા વિષય, ઉસમેં તો સિદ્ધ ઔર સંસાર દોનોં પર્યાય ઔર ચાર ભાવ હૈં નહીં. ઐસી ચીજ હૈ. લોગોંકો સુનનેમેં આયી નહીં. સુનનેમેં આયી નહીં ક્યા ચીજ (હૈ). ઐસા કરો, ભક્તિ કરો, વ્રત પાલો, તપ કરો. વહ તો સબ શુભભાવ મિથ્યાત્વ સહિત.. મિથ્યાત્વસહિત હૈ. આહા! ભગવાન આત્મા પૂર્ણસ્વરૂપ જિસકા અધિકાર સર્વવિશુદ્ધિમેં કહા થા વહ યહાં પૂરા હુઆ. ઔર ટીકા કરનેમેં ગુણાનુવાદ ગાયા, એમ કહતે હૈં. સંસ્કૃત ટીકા—૪૧૫ શ્લોકકા સ્પષ્ટીકરણ પૂરા હુઆ. અબ दसवें अधिकारका सार.

દસમા　અધિકારનો　સાર

અનંતકાળથી જન્મ-મરણરૂપ સંસારમાં નિવાસ કરતાં આ મોહી જીવે પુદ્‌ગલોના સમાગમથી કદી પોતાના સ્વરૂપનો આસ્વાદ લીધો નથી, અને રાગ-દ્વેષ આદિ મિથ્યાભાવોમાં

તત્પર રહ્યો. હવે સાવધાન થઈને નિજાત્મઅભિરુચિરૂપ સુમતિ રાધિકા સાથે સંબંધ કરવો અને પરપદાર્થોમાં અહંબુદ્ધિરૂપ કુમતિ કુબ્જાથી વિરક્ત થવું ઉચિત છે. સુમતિ રાધિકા શેતરંજના ખેલાડી સમાન પુરુષાર્થને મુખ્ય કરે છે અને કુમતિ કુબ્જા ચોપાટના ખેલાડીની જેમ 'પાસા પડે સો દાવ'ની નીતિથી ભાગ્યનું અવલંબન લે છે. આ દૃષ્ટાંતથી સ્પષ્ટ છે કે નીતિથી પોતાના બુદ્ધિબળ અને બાહ્ય સાધનોનો સંગ્રહ કરીને ઉદ્યોગમાં તત્પર થવાની શિખામણ આપવામાં આવી છે. નસીબની વાત છે, કર્મ જેવો રસ આપશે તે થશે, ભાગ્યમાં નથી, ઇત્યાદિ ભાગ્યને રોવું તેને અજ્ઞાનભાવ કહ્યો છે, કારણ કે ભાગ્ય આંધળું છે અને પુરુષાર્થ દેખતો છે.

આત્મા પૂર્વકર્મરૂપ વિષ-વૃક્ષોનો કર્તા-ભોક્તા નથી, આ જાતનો વિચાર દૃઢ રાખવાથી અને શુદ્ધાત્મપદમાં મસ્ત રહેવાથી તે કર્મ-સમૂહ પોતાની મેળે નષ્ટ થઈ જાય છે. જો આંધળો મનુષ્ય લંગડા મનુષ્યને પોતાના ખભા ઉપર લઈ લે, તો આંધળો લંગડાના જ્ઞાન અને લંગડો આંધળાના પગની મદદથી રસ્તો પસાર કરી શકે છે, પરંતુ આંધળો એકલો જ રહે અને લંગડો પણ તેનાથી જુદો રહે તો, તે બંને ઇચ્છિત ક્ષેત્રે પહોંચી શકતા નથી અને વિપત્તિ ઉપર વિજય મેળવી શકતા નથી. એ જ દશા જ્ઞાન અને ચારિત્રની છે. સાચું પૂછો તો, જ્ઞાન વિના ચારિત્ર જ નથી, અને ચારિત્ર વિના જ્ઞાન જ્ઞાન જ નથી, કારણ કે જ્ઞાન વિના પદાર્થનું સ્વરૂપ કોણ ઓળખશે અને ચારિત્ર વિના સ્વરૂપમાં વિશ્રામ કેવી રીતે મળશે ? તેથી સ્પષ્ટ છે કે જ્ઞાન-વૈરાગ્યની જોડી છે. ક્રિયાના ફળમાં લીન થવાનો જૈનમતમાં કાંઈ મહિમા નથી, તેને "કરની હિત હરની સદા, મુકતિ વિતરની નાંહિ" કહ્યું છે. તેથી જ્ઞાનીઓ જ્ઞાનગોચર અને જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માનો જ અનુભવ કરે છે.

सर्वविशुद्धिद्वार अधिकारका सार

अनन्तकालसे जन्म-मरणरूप संसारमें निवास करते हुए इस मोही जीवने पुद्गलोंके समागमसे कभी अपने स्वरूपका आस्वादन नहीं किया, और राग-द्वेष आदि मिथ्याभावोंमें तत्पर रहा। अब सावधान होकर निजात्म-अभिरुचिरूप सुमति राधिकासे नाता लगाना और परपदार्थोंमें अहंबुद्धिरूप कुमति कुब्जासे विरक्त होना उचित है। सुमति राधिका शतरंजके खिलाड़ीके समान पुरुषार्थको प्रधान करती है और कुमति कुब्जा चौसरके खिलाड़ीके समान 'पासा परै सो दाव'की नीतिसे तकदीरका अवलम्बन लेती है। इस दृष्टान्तसे स्पष्ट है कि नीतिसे अपने बुद्धिबल और बाह्य साधनोंको संग्रह करके उद्योगमें तत्पर होने की शिक्षा दी गई है। नसीबकी बात है, कर्म जैसा रस देगा सो होवेगा, तकदीरमें नहीं है। इत्यादि किस्मतके रोनेको अज्ञानभाव बतलाया है, क्योंकि तकदीर अंधी है और तदबीर सूझती हुई है।

आत्मा पूर्वकर्मरूप विषवृक्षोंका कर्ता-भोक्ता नहीं है, इस प्रकारका विचार दृढ़ रखनेसे और

शुद्धात्मपदमें मस्त रहनेसे वे कर्म-समूह अपने आप नष्ट हो जाते हैं। यदि अंधा मनुष्य लंगड़े मनुष्यको अपने कंधेपर रख ले, तो अंधा लंगड़ेके ज्ञान और लंगड़ा अंधेके पैरोंकी सहायतासे रास्ता पार कर सकता है, परंतु अंधा अकेला ही रहे और लंगड़ा भी उससे जुदा रहे तो वे दोनों इच्छित क्षेत्रको नहीं पहुँच सकते, और न विपत्ति पर विजय पा सकते हैं। यही हाल ज्ञानचारित्रका है। सच पूछो तो, ज्ञानके बिना चारित्र चारित्र ही नहीं है, और चारित्रके बिना ज्ञान ज्ञान ही नहीं है, क्योंकि ज्ञानके बिना पदार्थके स्वरूपको कौन पहिचानेगा और चारित्रके बिना स्वरूपमें विश्राम कैसे मिलेगा? इससे स्पष्ट है कि ज्ञान-वैराग्यका जोड़ा है। फल-क्रियामें लीन होनेकी जैनमतमें कुछ महिमा नहीं है, उसे 'करनी हित हरनी सदा मुकति वितरनी नांहि' कहा है। इसलिए ज्ञानी लोग ज्ञानगोचर और ज्ञानस्वरूप आत्माका ही अनुभव करते हैं।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

अनंतकालसे जन्म-मरणरुप संसारमें निवास करते हुए.. ચોર્યાશીના અવતાર. એક એક યોનિમેં અનંત બાર જનમ ઔર મરણ અનંત બાર હુઆ. ભગવાન આત્મા અવિનાશી ચીજ, ઉસકા અંતર સ્વરૂપકા અપના નિજબોધકે સિવા સંસારમેં જનમ ઔર મરણ (કિયે.) સંસારમેં નિવાસ કરતે હુએ, સંસારમેં રખડતે હુએ... મોહી જીવને અપના સ્વરૂપ, રાગ ઔર શરીર રહિત નિર્મોહ દૃષ્ટિસે જો પ્રતીતમેં આતા હૈ, ઐસી જિસે ખબર નહીં હૈ અનાદિસે. इस मोही जीवने पुद्‌गलोंके समागमसे.. શરીર, કર્મ ઔર રાગ યે સબ પુદ્‌ગલ જડ હૈં. ઉસકા સમાગમ કિયા. અપના સમાગમ કરના ચાહિયે, ઉસે છોડકર અનાદિ(સે પરકા સમાગમ કિયા). દિગંબર દ્રવ્યલિંગી સાધુ ભી હુઆ. ઉસમેં ભી આતા હૈ દ્રવ્યલિંગી સાધુ. આવે છે. સમજમેં આયા? इस मोही जीवने पुद्‌गलोंके समागमसे.. વિકલ્પ જો રાગ હૈ વહ ભી એકાંત પુદ્‌ગલ હી હૈ, ચૈતન્ય નહીં. કર્મ ઔર શરીર વહ તો અજીવતત્ત્વ પૃથક્-પૃથક્ હૈ. ઉસકા સમાગમ કિયા. જો અપનેમેં નહીં ઉસકા સમાગમ (કિયા.) આ ધંધો કર્યો છે અનંતકાળ. રાગ અને દ્વેષ હોં. દૂસરા કુછ બાહરકા કિયા નહીં. આહાહા!

..कभी अपने स्वरूपका आस्वादन नहीं किया. ઉસને તો અનાદિસે પુણ્ય-પાપકા, રાગકા સ્વાદ લિયા. શેઠ! યે પૈસા-બૈસા ધંધામેં ક્યા કિયા? રાગકા સ્વાદ લિયા. યે જાત ચૈતન્યસે ઉલટી, પુણ્ય-પાપકી જાત અચેતન હૈ. ચૈતન્યસે ભિન્ન હૈ, ચૈતન્યસે અન્ય હૈ. અન્યકા અનાદિસે સ્વાદ લિયા. આહા! અપને સ્વરૂપકા સ્વાદ નહીં કિયા. અપના જ્ઞાનાનંદ શાંતરસકા સાગર પ્રભુ કલ્પવૃક્ષ... અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ. પહલે યે પુસ્તક હાથમેં આયા થા. પાલેજ દુકાન પર પહલા પુસ્તક. હમારી દુકાન થી. ઉસકા શેઠ થા. દુકાનકા માલિક ચુનીલાલ મોતીલાલ. તો ઉસકે પાસ થા અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ. કલ્પદ્રુમ. દ્રુમ એટલે

ઝાડ. અધ્યાત્મનો કલ્પવૃક્ષ. યે આત્મા અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ હૈ. ઉસમેં સાધારણ વૈરાગ્યકી બાત થી.

ભગવાન આત્મા.., કહતે હૈં કિ અપના—નિજ સ્વાદ ન લેકર અધ્યાત્મ નામ અપના—નિજ આનંદ, ઉસકા સ્વાદ ન લેકર અપની પ્રતીતિ ન કરકે, રાગ ઔર દ્વેષ મિથ્યાભાવમેં તત્પર રહા. મિથ્યાદૃષ્ટિ જૈનકા દિગંબર સાધુ અનંતબાર હુઆ. ઐસે તો અનંતભવ કિયે. 'છ ઢાળા'મેં તો આતા હૈ કિ દ્રવ્યલિંગ ધારણ કર હે મુનિ ! ચૌદ બ્રહ્માંડમેં ઐસી કોઈ જગહ ખાલી નહીં કિ જહાં તુને દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરકે ભી અનંત જન્મ-મરણ ન કિયે હો. આહાહા! સમજમેં આયા? ક્યોંકિ વહ ક્રિયાકાંડકા રાગ ઉસકા સ્વાદ થા. (શ્રોતા : વહાં ભી કોઈ ઉપદેશ દેનેવાલે નહીં થે.) ઉપદેશ દેનેવાલા મિલા, પર માનનેવાલા ન મિલા. સમજમેં આયા? ભવ્યજીવ સમવસરણમેં ભી જાતે હૈં ઔર સમવસરણમેં ભગવાન કરે ક્યા? અપના નિજસ્વરૂપકા મહાત્મ્ય આયા નહીં ઔર રાગ કિયા જો દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજા આદિકા સ્વાદ આયા, ઉસમેં રુક ગયે. આહાહા! સમજમેં આયા?

કહતે હૈં કિ राग—द्वेष आदि मिथ्याभावोंमें तत्पर रहा.. અહો! ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદકા ધામ ઉસકા સ્વાદકા અભાવ અનાદિસે (રહા). ભોગ ઔર જોગ ઔર રોગ—સબમેં રાગકા સ્વાદ થા. જોગ નામ ક્રિયાકે અર્થમેં. આહા! મિથ્યાભાવમેં તત્પર, ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવમેં તત્પરતા છોડકર... આહા! રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય-પાપકા ભાવ વહ મિથ્યાભાવ હૈ, અપના સ્વભાવ નહીં. ઉસમેં તત્પર રહા. अब सावधान होकर.. અબ તો ખેદ (કર), એમ કહતે હૈં. આહા! अब सावधान होकर.. નીંદમેં થા ન? પરમેં સાવધાન થા. અબ અપનેમેં સાવધાન હોકર.. निजात्म—अभिरुचिरूप सुमति राधिकासे नाता लगाना..

રાધિકાકા દૃષ્ટાંત આયા થા ન. કુબ્જા ઔર રાધિકા. સુમતિરૂપી રાધિકા. સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી સુમતિ જિસને અપના ઘર નિહારા (-દેખા). આહાહા! કુમતિને તો રાગ-દ્વેષકા ઘર નિહારા થા. સમજમેં આયા? निजात्म-अभिरुचिरूप, દેખો. ભગવાન તીર્થંકરકી અભિરુચિરૂપ, ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા વેં તો પરદ્રવ્ય હૈં. સિદ્ધ ભી પરદ્રવ્ય હૈં ઔર અરિહંત પરદ્રવ્ય હૈં. ઉનકી રુચિ વહ તો રાગ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? જિનવાણી આગમકી રુચિ વહ ભી રાગ હૈ. સમજમેં આયા? ક્યા કરના અબ?

કહતે હૈં, નિજાત્મ—અપના ભગવાન આત્મા પૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન ઔર આનંદકી સત્તા રખનેવાલા, અપની હયાતી—અપની મોજૂદગીમેં અનંત આનંદ ઔર જ્ઞાન રખનેવાલી ચીજ આત્મા, આહાહા! ઐસા निजात्म-अभिरुचिरूप, ઉસકી રુચિ. અભિ કહા ન? ઉસકે

સન્મુખકી રુચિ યૂં કહા. પરસન્મુખકી રુચિ તો અનંતબાર કી. ભગવાન આત્મા આનંદ ઔર જ્ઞાન અકેલા જિસકા સ્વભાવ ઉસકે અભિ—સન્મુખ. મતિજ્ઞાનકો આભિનિબોધિક જ્ઞાન કહતે હૈં ન. આહા! આભિ... (શ્રોતા : 'કુંદકુંદાચાર્ય' આભિનિબોધિક કહતે હૈં). હા, આભિનિબોધિક કહતે હૈં. એનો અર્થ સન્મુખતા. સન્મુખતા. આહા!

જો રાગકી સન્મુખતા અનાદિકી હૈ, પરદ્રવ્યકી સન્મુખતા સ્વકી વિમુખતા હોકર હૈ, અબ સ્વસન્મુખકી અભિરુચિ કર, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? યે શબ્દ નહીં, ભાવમેં અંદરમેં આત્મા પૂર્ણાનંદ ઐસા ખ્યાલ આકર, આહા! ઉસકે સન્મુખ જાકર દૃષ્ટિ બનાના, ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન ઔર સુમતિ રાધિકા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! નાતા લગાના. યે સમ્યગ્જ્ઞાનકી પર્યાયમેં દ્રવ્યકા નાતા લગાના. સમજમેં આયા? રાધિકાસે નાતા લગાના. સુમતિ રાધિકાસે નાતા લગાના. દેખો, પર્યાય સાથે... પર્યાય સ્વસન્મુખ હુઈ, ઉસકે સાથમેં પ્રેમ લગાના.

और परपदार्थोमें अहंबुद्धिरुप कुमति... આહાહા! યે સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, લક્ષ્મી, દેહ તો પર હૈ. ઉસકે સાથ કુછ સંબંધ હૈ નહીં. ભટકતે—ભટકતે સ્ત્રીકા આત્મા આયા. તુમ ભી ભટકતે-ભટકતે આયા. ઔર લડકા ભી ભટકતે-ભટકતે આયા. કોઈ ઉસકા લડકા હૈ નહીં, સ્ત્રી હૈ નહીં. કોઈ હૈ નહીં. પર ઉસકા હૈ નહીં. આહાહા! ઉનકે પ્રતિ પ્રેમ હુઆ, યે કુમતિ—કુબ્જા હૈ. આહાહા! ઔર દેવ-ગુરુ ઔર શાસ્ત્ર ભી પરદ્રવ્ય હૈં. એ કઠણ પડે છે એને. આતા હૈ, ઉસકી રુચિ હૈ, પર વહ રાગ હૈ. કહતે હૈં, परपदार्थोमें अहंबुद्धिरुप कुमति.. આહાહા!

૧૭૦ ગાથામેં તો 'પંચાસ્તિકાય'મેં કહા હૈ. ભગવાન સ્વયં કહતે હૈં કિ તીર્થંકર મૈં હૂં.. તીર્થંકરકી જિસે રુચિ રહે, નવ પદાર્થકી રુચિ જબ લગ રહે ઔર સૂત્ર—આગમકી જબ લગ રુચિ રહે, તબ લગ મુક્તિ નહીં હોગી. સમજમેં આયા? આહા! ભારે કઠણ. વિકલ્પ હૈ, રાગ હૈ, વિભાવ હૈ, જહર હૈ. પ્રેમચંદજી! ઐસા માર્ગ હૈ. દિલ્હીમાં તો કાંઈ સાંભળવા મળે નહીં ન્યાં. કો'ક દિ' વળી એના બાપે અહીં મકાન નાખ્યા છે તે આવે કો'ક દિ'. એટલું ટક્યું છે હોં આ મકાન નાખ્યું છે તે. પૈસા હોય, ન હોય, છોકરાઓ તો અહીંયા આવે પાછળથી. એને કયાં ઝાઝું જીવવું છે. બે લાખ નાખ્યા અહીં છોકરા માટે. બધા પાછળના અહીંયા આવે. બે ભાઈઓના. બે ભાઈઓના સાથે. સાથે તો એ છે ને પહેલો. ..... શેઠ! આહા!

કુબ્જા ઔર અહંબુદ્ધિ. અપની શુદ્ધ ચૈતન્યવસ્તુકી અહંબુદ્ધિ છોડકર, રાગ ઔર પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પમેં પરદ્રવ્ય મેરા ઐસી અહંબુદ્ધિ, યે કુમતિ—કુબ્જા હૈ. આહાહા!

अज्ञानरूपी कुमति कुब्जासे विरक्त होना उचित है. અજ્ઞાનસે વિરક્ત હોના ઉચિત હૈ. અજ્ઞાનમેં રત હૈ વહ તો અનાદિસે હૈ. આહા! સમજમેં આયા?

सुमति राधिका शतरंजके खिलाडीके समान पुरुषार्थको प्रधान करती है. અપને ધર્મમેં... ધર્મમેં હોં. सुमति राधिका शतरंजके खिलाडी.. શતરંજ હોતા હૈ ન? હાથી, ઘોડા, પ્યાદા. હા, પણ એ શતરંજ નહીં. ...पुरुषार्थको प्रधान करती है. સમ્યગ્જ્ઞાન ઐસી સુમતિ રાધિકા, અપને સ્વભાવ સન્મુખ પુરુષાર્થ કર તો તુજે ધર્મ હોગા, ઐસા પુરુષાર્થ પ્રધાન બતાતી હૈ. ઐસે-વૈસે મિલ જાય ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? ભાઈ, કર્મમેં હો તો ધર્મ હોગા. હમારે શેઠ થે તો ઐસે બોલતે થે. બેન નહીં હોય? ...બેન છે ? ગોકુળભાઈ હતા ગોકુળભાઈ. ..... બેન છે અમારે બોટાદના. આ ચુડાના.

એણે કીધું હશે બેને કે હવે તમે આ ધર્મ તો કરો, મહારાજ કહે છે. એમ કો'ક દિ' આવે ખરા. અહીં પ્રેમ હતો. આવે ખરા, પણ વખત ન મળે. બધા રૂપિયા. ધમાલ.. ધમાલ.. ધંધા. બહોત પૈસે હો ગયે ઘણા લાખો. ઘૂસી ગયા છે એમાં. તો બેને કહ્યું, પણ ધર્મ તો (કરો). પૈસા લેવા ક્યાં ગયા હતા? પુણ્ય-કર્મમેં થા તો આયા. ધર્મ ભી કર્મમેં હો તો આ જાયેગા. યહ કુમતિ હૈ, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? કર્મમેં ધર્મ નહીં રહા હૈ. કર્મમેં તો બહારકી સામગ્રી મિલે-નહીં મિલે, ઉસકા નિમિત્ત કર્મ હૈ. ધર્મમેં નિમિત્ત કર્મ હો તો ધર્મ હોતા હૈ, ઐસા નહીં. આહા! खिलाडीके समान पुरुषार्थको प्रधान करती है.

कुमति कुब्जा चौसरके खिलाडी के समान 'पाँसा परै सो दाव' की नीतिसे तकदीरका अवलंबन लेती है. નાખેને આમ ચોપાટ. સમજમેં આયા? દાવ નાખે તો આવે. એમાં એના અધિકારની ક્યાં વાત આવી? પાસા નાખે ને આમ આવે તો આવી જાય. એય શેઠી! ...નીતિસે તકદીરકા આલંબન લેતી હૈ. કુમતિ તો પુરુષાર્થ છોડકર કર્મમેં હોગા તો ધર્મ હોગા, ભૈયા! હમ ક્યા કરે? સમજમેં આયા? જૈનધર્મમેં ભી નામધારી ઐસા કહતે હૈં ન કિતનેં. સમજમેં આયા? એક થા વહ ભી ઐસા કહતા થા. ઔર ઉસમેં ઐસા લિખા હૈ. વહ હૈ ન જિન.. કૈસા? (શ્રોતા : જિનવિજય) જિનવિજય. શ્વેતાંબર સાધુ થા ન જિનવિજય, નહીં? જામનગર પાસે એક ગામ છે. એ સાધુ હતા જિનવિજય. છોડી દીધું પછી એણે એક પુસ્તક લખ્યું.

ઉસમેં ઐસા લિખા થા, યે પુસ્તક થા વહાં જામનગર. ઐસા લિખા થા કિ કર્મ ભી એક પદાર્થ હૈ. કર્મપદાર્થકી પર્યાય જબ પલટેગી તબ જીવકો ધર્મ હોગા. પુસ્તક બનાયા થા. ત્યાં બુદ્ધિબેન છેને તે દિ' અમને આપ્યું હતું જોવા. આ તો ૮૩ની વાત છે ૮૩. સંવત ૧૯૮૩. ૪૪ વર્ષ હુઆ. ચોમાસું હતું ત્યાં. ..... આપ્યું હતું. એમ કે, મહારાજ પુરુષાર્થ

પુરુષાર્થ કરે છે ધર્મમાં. પણ આ કર્મને લઈને બધું થાય, ઐસા લિખા હૈ. અરે! તેરી ચીજ તેરે સન્મુખ પુરુષાર્થ કિયે બિના પ્રાપ્ત હોગી કહાંસે? કર્મમેં હૈ કોઈ ચીજ? કર્મ તો જડ હૈ, ધૂલ હૈ. સમજમેં આયા? આહા!

કુમતિ તકદીરકા અવલંબન લેતી હૈ. નસીબમાં હોય એ આવે, એમ. કરસનભાઈ! નસીબમેં હો તો પૈસા આદિ મિલે. જેવરકા ધંધા આદિ. સમજમેં આયા? ઔર પુરુષાર્થ કરે નહીં. રાગ હો થોડા, પણ પૂર્વકા પ્રારબ્ધ હૈ તો અબજપતિ હો જાતે હૈં, લ્યો, અબજોપતિ. ઓહોહો! સો કરોડનું અબજ. આહા! અબજપતિ હૈ ન લોગ. ગોવાવાલે. પોપટભાઈ હૈ કિ નહિ? આ પોપટભાઈ બેઠા. એમના સાળા, સગા સાળા. ઉસકા સગા સાલા. બે અબજ ચાલીસ કરોડ (શ્રોતા : પીછે ઔર બઢ ગયા હોવે ભાવ....) ના, ના. અભી ભાવ બઢ ગયે, નહીં તો ચાલીસ કરોડ થે. ..... ૭૮ લાખકી જમીન લી. ઉસમેં એક અબજકા એલ્યુમિનિયમ નિકલા. અભી ભાવ બઢ ગયે તો દો અબજ. ગિનતી કરની હૈ ન? દો અબજ. યે પોપટભાઈકા સાલા હૈ. પોપટભાઈકી એક લડકી હૈ વહ બ્રહ્મચારી હૈ, નિર્મળાબેન, બ્રહ્મચારી હૈ. હવે આ તો પુણ્યથી લઈને... આહા!

ઔર દૂસરા વહાં સુના અભી જયપુરમેં. દુર્લભજી. દુર્લભજી ઝવેરી હૈ ન? ઉસકા લડકા ....ઔર દૂસરા બડા ભાઈ .... એ ગુજરી ગયો. ઉસકા લડકા થા. ..... કિતના કુછ બહોત પૈસા થા. હશે ૭૦-૮૦ કરોડ તો હશે. ઘણા કરોડ હોં, લાખ નહીં. પહલી બાર સુના હોં. મૈંને તો ભાઈકો પૂછા થા ગોદીકાકો. હમ ઉતરે થે ન ઉનકે મકાનમેં. સામને એક મકાન થા ઉસકી સ્ત્રીકે નામકા ૩૫ લાખકા હોસ્પિટલ બનાયા, ૩૫ લાખકા. આટલું બધું બનાવ્યું સ્ત્રીના નામનું તો પૈસા કેટલા હશે? તો ગોદિકા કહે, આ ઝવેરીના ધંધા હાથમાં પાંચ લાખ ..... ઉસકે સાથ ગયે. યે કહે, મુજે તો ઐસા લગતા હૈ, દો અબજ હૈં. ગમે તે થોડા હો તો ભાઈ આમ..... પૈસા બહોત હૈ. એ તો પુણ્યને લઈને છે, તકદીરને લઈને છે. ધર્મ પુરુષાર્થસે હોતા હૈ કિ તકદીરસે હોતા હૈ? આહા! યે તો પૂર્વકા ભાગ્ય પડા હો. ઉસમેં આત્માકો ક્યા લાભ હુઆ? અબજ હો કિ દો અબજ હો કિ સો અબજ હો. ભિખારા હૈ. એ શેઠ! કર્મને કિયા ઐસા હુઆ વહ તો સંયોગકી ચીજ હૈ. ધર્મમેં ઐસા હૈ નહીં. ધર્મ તો અપના પુરુષાર્થસે હોતા હૈ. સમજમેં આયા? વહ કહતે હૈં દેખો.

इस दृष्टांतसे स्पष्ट है कि नीतिसे, अपने बुद्धिबल और बाह्य साधनोंको संग्रह करके.... એ થોડું નાખ્યું છે અહીં. उद्योगमें तत्पर होनेकी शिक्षा दी है. અપને સ્વરૂપકા ઉદ્યોગ હોં, બાહ્યકા નહીં. આહા! બુદ્ધિબલ ઔર બાહ્ય સાધનોંકો સંગ્રહ કરકે અર્થાત્ સત્ સમાગમ, સુનના આદિ. ઉદ્યોગમેં તત્પર હોનેકી શિક્ષા દી હૈ. સ્વરૂપ ભગવાન આત્મા, ઉસ

ઓરકા પુરુષાર્થકા ઝુકાવ કર લે. સમજમેં આયા? યે કરના વહ હૈ. બાકી તો સબ ખોખલા હૈ. હેરાન થઈને મરી જશે ક્યાંય. પોપટભાઈ! સત્સમાગમ હોના બસ વહ ઉદ્યોગ. વહ કરના સ્વભાવકી ઓર. સમજમેં આયા?

नसीबकी बात है, कर्म जैसा रस देगा सो होवेगा, तकदीरमें नहीं है, इत्यादि किस्मतके रोनेको अज्ञानभाव बतलाया है. કિસ્મતમેં લિખા હોગા (તો ધર્મ હોગા ઐસા માનનેવાલા) અજ્ઞાની મૂઢ જીવ હૈ. સમજમેં આયા? આહા! આલસી આવે છેને. આવી ગયું છે આપણે. આલસી નિરૂદ્યમી ભૂમિકા હૈ. સમકિતીકો નિત્ય ઉદ્યમી ભૂમિકા હૈ. એ આવી ગયું છે. પહેલા આવ્યું છે. પણ યાદ કંઈ બધું રહે? ક્યાંક એનો વિસ્તાર.. ક્યાં આવ્યું? એમ ત્યાં છે કે આલસી... નહીં? છે લખ્યું છે. આગળ ક્યાંક હતું. ઐસા किस्मतके रोनेको अज्ञानभाव बतलाया है. કિસમેં? ધર્મમેં હોં. બાહરકી લક્ષ્મી હોના, પુત્ર હોના વહ તો પૂર્વકે કર્મમેં હો તો આતા હૈ, ઇતના. ઉસમેં કોઈ પ્રયાસ કરે, બહોત પ્રયાસ કરે. કિસીકો માનના, હનુમાનકો ઔર શીકોતરકો ઔર અંબાજીકો....

દીકરો ન હોય, પૈસા પોતાની પાસે પાંચ-પચ્ચીસ લાખ હોય, હવે એક પતિ-પત્નિ હોય. આ પૈસા, મરી જશે તો દિયરનો દીકરો લઈ જશે. દિયર.. દિયર.. બાયડી હોયને મૂઢ. જ્યાં-ત્યાં શીકોતર ને અંબાજી ને ભવાનીને માથા ફોડે. નાળિયેર ચઢાવે અને ૧૦૦૧ રૂપિયા મૂકશું. જો દીકરો થશે તો ૫૦ હજાર મૂકશું. મૂકશુંને શું કહે? દુંગા. લડકા હોગા તો ચાંદીકા રથ બનાઉંગા... ધૂળ, મૂરખ હૈ. સમજમેં આયા? ચાંદીકો સોના ન બના સકે, તો પુત્ર ઉસસે હોગા? ભ્રમણા હૈ તેરી અજ્ઞાનીકી. સમજમેં આયા? શિવલાલભાઈ! આ દીકરા ન હોયને પછી ઘણા આ તો..... અને ન હોય તો બિચારા માથાફોડ કરે જ્યાં ત્યાં દીકરા માટે. કહો, સમજાણું આમાં?

આહીં તો કહે છે, तकदीर अंधी है. પુરુષાર્થ કરના સ્વભાવ, વહ જાગતી જ્યોત હૈ. સમજમેં આયા? और तदबीर सूझती हुई है. તદબીર હોં. ઓલો તકદીર, આ તદબીર—પુરુષાર્થ. ભાષા લગાવીને. तकदीर अंधी है और तदबीर सूझती हुई है. અપને સ્વભાવમેં હોં. આ તદબીર નહીં બહારનું કરવું ને. હિંમતભાઈ! બહુ ધ્યાન રાખે તો લોઢાનો વેપાર સારો ચાલે, એમ કહે. પણ બધી લગામ હાથમાં હોય. છોકરાને કહે કે ભઈ, આટલું કરજે, આટલું રાખજે, આ રાખજે. આ રાખજે. પ્રવીણભાઈને કહે. પ્રવીણભાઈ એમ કહે, મોટાભાઇ શું કરવું છે? ...... એને લઈને થાતું હશે? ધૂલ ભી હોતી નહીં. આહાહા! બાહરમેં હો ઉસમેં તુજે ક્યા? એ પોપટભાઈ! ન્યાં પોપટભાઈના બાપ પાસે ક્યાં હતા આટલા પૈસા? એ પુરુષાર્થથી થયા હશેને?

એક જણો આહીં આવ્યો હતો ભાવનગરવાળો ભાષણ કરવા ગુરુકૂળમાં. અમે પહેલા સાધારણ કૂળમાં જન્મ્યા હતા. હમ પુરુષાર્થ કરકે પરદેશમેં ગયે. ઐસા ઉદ્યમ વ્યવસાય કિયા તો અભી થોડા પૈસા આયા હૈ. ભાવનગરનો દિવાન. હવે આ સાંભળનારાય મૂઢ. કહો, પાટનીજી! ક્યા? બહોત હૈ ડોબા જૈસા. ડોબા સમજે? ભેંસ.. ભેંસ. ડોબા.. ડોબા.. ડોબી. હમારે ભેંસકો ડોબા કહતે હૈં. હમારી કાઠિયાવાડી ભાષા હૈ. ડોબા હૈ. માળે ડોબો, એમ કહે છેને. (શ્રોતા : ગાંડા) ગાંડો છે બસ એ. (શ્રોતા : ગાંડો ન કહે, ડોબો કહે એ) ગાંડો ન કહે એને સીધી ભાષામાં.

યહાં તો તકદીર અંધી હૈ. ધર્મમેં તકદીર અંધી હૈ. કર્મસે કુછ હોતા નહીં. અપના સ્વભાવ સમજના, પુરુષાર્થ કરના વહ સબ ઉદ્યમસે હોતા હૈ. આહા! ઔર તદબીર–પુરુષાર્થ સૂઝતી હુઈ દશા હૈ. સમજમેં આયા? ભગવાન સર્વજ્ઞને તો ઐસા કહા હૈ કિ હમ કહતે હૈં ઐસા પુરુષાર્થ કરો તો તુમ્હેં ધર્મ હોગા હી હોગા. ઉપદેશ ક્યોં દિયા ભગવાનને પુરુષાર્થ કરનેકો ? કિ નહીં તેરેસે પુરુષાર્થ નહીં હોગા. હમને દેખા હૈ તબ હોગા. તો વહ દેખા તબ હોગાકા અર્થ હી યહ હૈ.

એક હતો આપણે જામનગર. ઐસે કહતા થા, સર્વજ્ઞને તો ત્રિકાલ દેખા હૈ. પુરુષાર્થ કબ..... કહો, ઠીક. કિ ભગવાન તો તીન કાલ દેખતે હૈં ફિર ભી પુરુષાર્થ કહતે હૈં ? લેકિન ભગવાન હી પુરુષાર્થ કા ઉપદેશ દેતે હૈં. આહાહા! મૈંને ભી પુરુષાર્થસે અપના કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કિયા હૈ. મૈંને પહલે પુરુષાર્થસે સમ્યક્દર્શન પ્રાપ્ત કિયા હૈ ઔર તુમ ભી પુરુષાર્થસે સમ્યક્દર્શન પ્રાપ્ત કરો, ઐસા ભગવાનકા ઉપદેશ હૈ. સમજમેં આયા?

હમારી તો ૭૨કી સાલમેં ચર્ચા હુઈ થી ન બડી. ૭૨. ૫૫ વર્ષ પહલે. પુરુષાર્થસે હોતા હૈ. ભગવાનને દેખા ઐસા હોગા ઐસી જિસકી શ્રદ્ધા હુઈ, યે પુરુષાર્થસે હુઈ હૈ. સમજમેં આયા? ભગવાનને દેખા ઐસા હોગા, ઐસી શ્રદ્ધા પુરુષાર્થસે હોતી હૈ. સમજમેં આયા? ૫૫ વર્ષ પહલે. ૫૫. બહોત ચર્ચા હુઈ થી. બડી ચર્ચા હુઈ થી. ખળભળાટ મચી ગયો સંપ્રદાયમાં. દો વર્ષમેં હી હમારા નામ તો બહોત (પ્રસિધ્ધ) થા. હમારા દો-તીન દોષ નિકાલા ... કે કંઈ મહારાજે–કાનજીસ્વામીએ કાંઈ મૂર્તિનો ફોટો દેખ્યો છે. મારી છાપ તો બહુ ઓલી હતીને અનુકૂળ. એટલે કોઈ.....

મારે તો પુરુષાર્થનો વાંધો હતો. લોગ ઐસા નિકાલે કે આ કાનજીમુનિ... શેઠિયા બધા આવ્યા મોટા, મોટા. મોટા શેઠિયા રાયચંદ ગાંધી ને. શું થયું? ક્યા હુઆ? ચાલ્યા ગયા સંપ્રદાય છોડીને. કંઈ ફોટો દેખ્યો હશે મૂર્તિનો. હીરાજી મહારાજ ના પાડે. તદ્દન ખોટી વાત. ફોટો સમજે આ? મૂર્તિકા. એ સ્થાનકવાસી મૂર્તિ માને નહીં ને એટલે એમ કે

એમના ગુરુના વાંચન કરેને એને પૂઠું કહેવાય. વાંચન પૂઠું. ઉસમેં કોઈ મૂર્તિકા ફોટો દેખા હોગા તો સ્વામીજી ચલે ગયે, ઐસે કહા. .....ઐસા નહીં હૈ. હમેં તો પુરુષાર્થકા વાંધા થા. હીરાજી મહારાજ હમારે ... સાથ નહીં, ગુરુભાઈકે સાથ. હમારે ગુરુભાઈકે સાથ.

વહ કહે, કેવલજ્ઞાનમેં દેખા ઐસા હોગા, હમ પુરુષાર્થ નહીં કર સકે. આપણા ભવ ભવ નહીં ઘટે. ક્યા બોલતે હો ? ક્યા કહતે હો ? ૫૫ વર્ષ પહલેકી બાત હૈ. સાઠ વર્ષમેં પાંચ કમ. ક્યા બોલતે હો ? ઐસી ચીજ ? ભગવાનકી વાણીમેં ઐસા આયા હૈ ? યે વાણી ભગવાનકી હૈ ? આગમકી વાણી યે હૈ ? આગમકી વાણી તો કહતી હૈં કિ એક ક્ષણ મેં તેરી ચીજ અંદરમેં ઉતર જાય તો કેવલજ્ઞાન પા સકતા હૈ, ઐસા પુરુષાર્થ ભગવાન બતાતે હૈં. શેઠી ! આહાહા ! ફિર તો ખુલાસા કર દિયા થા હિરાજી મહારાજને. ફોટો—બોટો નથી, મૂર્તિ-બૂર્તિ નથી. કાંઈ વાત આમ આવે છે. આ પુરુષાર્થની વાત.

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરને દેખા ઐસા હોગા. બાત સચ્ચી હૈ, પર દેખા ઐસા હોગા (ઉસ)કી શ્રદ્ધા કિસકો ? ઉસમેં હી પુરુષાર્થ હૈ. આહા ! ભગવાનને એક સમયમેં તીન કાલ તીન લોક દેખા ઐસા હી હોગા, પર કિસકો ? જિસે કેવલજ્ઞાન જગતમેં તીન કાલ તીન લોક દેખતા હૈ ઐસી શ્રદ્ધા હુઈ હૈ ઔર શ્રદ્ધા હુઇ તો અપને દ્રવ્ય સન્મુખ હુઆ તો હી શ્રદ્ધા હોતી હૈ. અમરચંદભાઈ ! ભગવાનને ભવ હમારે દેખે નહીં હૈં, જાઓ. એ વખતે કહ્યું હતું હોં. હમારે ભવ ભગવાનને નહીં દેખે હૈં. હમ તો ભવરહિત અલ્પકાલમેં હો જાયેંગે. તુમ્હારા ભગવાનને ભવ દેખે હૈં તો ઐસી ભાષા (નિકલતી હૈ.) ત્યારે તો પછી કંઇ ... રાગ-દ્વેષ આવેને. .....એમ કે ... એમ દબાવી દેવાનું નથી. દીક્ષા લઇ લીધી છે માટે.... ધામધૂમથી હાથીને હોદ્દે..... તે વખતે બધી... નહીં તો મૈં ઇસમેંસે નિકલ જાઉંગા તો મેરા ક્યા હોગા, યે દરકાર નહીં કરના થા મુજે. એક ક્ષણમેં છોડ દૂંગા સબ. સંપ્રદાય છોડું, મુહપત્તી છોડું, સબ છોડું. મૈં તો મેરા કરનેકો નિકલા હૂં. મૈં સંપ્રદાયકો રખનેકો ઔર વ્યાખ્યાન દેનેકો મૈં નહીં નિકલા હૂં. સમજમેં આયા ? આહાહા !

યહાં કહતે હૈં કિ તદબીર યે સૂઝતી ચીજ હૈ. જાગતી જ્યોત હૈ, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા ? આહા ! અંતર ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ ઉસ તરફકા ઝૂકના વહ પુરુષાર્થસે હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? 'શ્રીમદ્દે' કહ્યુંને, નહીં ? 'ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ છેદો નહીં આત્માર્થ, જો ઇચ્છો પરમાર્થ તો કરો સત્ય પુરુષાર્થ.' ઉસમેં લિખા હૈ 'આત્મસિદ્ધિ'. 'શ્રીમદ્'. 'જો ઇચ્છો પરમાર્થ તો કરો સત્ય પુરુષાર્થ. ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ છેદો નહીં આત્માર્થ.' ભવસ્થિતિ હોગી ઐસા હોગા. ક્યા બોલતે હો ? જ્ઞાન હૈ તુજે ? ભવસ્થિતિ હોગી ઇસકા જ્ઞાન તુજે હૈ ? ઔર જ્ઞાન બિના ઐસે કૈસે બોલતે હો તુમ ?

સમજમેં આયા ?

જિસે ભવસ્થિતિકા જ્ઞાન હુઆ ઉસકી તો દ્રવ્ય ઉપર દૃષ્ટિ હૈ. ઉસકો ભવસ્થિતિ લંબી હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા ? ભવ કૈસા ? ભગવાન આત્મા... એક સમયમેં સર્વજ્ઞ પર્યાયકી પ્રતીત કિસે કહે? ભાઈ ! આહા ! એ કંઈ વાત નથી. સમજમેં આયા ? અનંત અનંત પુરુષાર્થ હૈ. જો રાગ પર રુચિ થી વહ સ્વભાવ પર રુચિ હો ગઈ યે તો મહા પુરુષાર્થ હૈ. દશા ફેર હૈ, દિશા ફેર હૈ, સબ ફેર હૈ. સમજમેં આયા ? ક્યોંકિ તકદીર અંધી.. તદબીર સૂઝતી હૈ. ધર્મમેં હોં. કર્મમેં તો તકદીરસે હોતા હૈ ઐસા હી હોગા. આહા ! આમાં જરી......

आत्मा पूर्वकर्मरुप विषवृक्षोंका कर्ता—भोक्ता नहीं है. ભગવાન આત્મા... દેખો! પૂર્વકર્મરૂપ જહરકા ઝાડ ઉસકા કર્તા-ભોક્તા નહીં. યે કર્મરૂપી જહર જડ હૈ, ઉસકા રચનેવાલા ભી નહીં ઔર ઉસકા ફલ ભોગનેવાલા ભી નહીં. આહા ! इस प्रकारका विचार दृढ रखनेसे और शुद्धात्मपदमें मस्त रहनेसे.... मैं તો આત્મા આનંદધામ આનંદરામ આતમરામ. યે આતમરામમેં જહાં રુચિ હુઈ તો शुद्धात्मपदमें मस्त रहनेसे वे कर्म-समूह अपने आप नष्ट हो जाते हैं. અપને આપ ઉસકે કારણસે. આત્માકો નાશ કરનેકી જરૂર નહીં. આહા ! સમજમેં આયા ? ભારે વાત ભાઈ !

એક આદમી આયા. બાત ન કી. તો ઉપજાવ્યું કે અમારી સાથે વાત કરતા નથી. બીજા સાથે વાત કરશે. ....આયા ઉસકે સાથ બાત કરતે..... આયા તો ક્યા ..... ? ચલો. ઐસે ભગવાન આત્માકે સાથ બાતચીત કરને લગા તો કર્મકા ઉદય ચલા જાતા હૈ. જાઓ ચલે જાવ. હમારા-તુમ્હારા કોઈ સંબંધ થા નહીં. આહાહા ! यदि अंधा मनुष्य लंगडे मनुष्यको अपने कंधे पर रख ले.... અબ જ્ઞાન ઔર ચારિત્રકી એકતા બતાતે હૈં. વહાં સાધક કહા ન. यदि अंधा मनुष्य लंगडे मनुष्यको अपने कंधे पर रख ले तो अंधा लंगडेका ज्ञान और लंगडा अंधेके पैरोकी सहायतासे रास्ता पार कर सकता है.

ફોટામાં એમ છે ...ના. એ આવે છેને .... ખમાવવાના. એણે ફોટો આપ્યો છે ત્યાં હમણાં. કો'કનો હતો. કોનો હતો ? છે કો'કનો. એમાં એક સાધુ આપણે આવે છેને આ શ્વેતાંબરના સાધુ. એના ગુરુ આંધળા હતા. એટલે એને ઉતાર્યા હેઠે. ફોટામાં..... ત્યારના કાઢેલા. ખમાવાના કાઢેને. ખમાવવાના..... ક્ષમાપના હોતી હૈ ન. ઉસકા ત્યૌહાર આતા હૈ ન. હા, આ પાંચમ....... એકમેં ઐસા આયા થા કિ વહ સાધુ ગુરુ અંધા થા ઔર શિષ્ય દેખ સકતા થા. તો રાત્રિકો ચલનેકા હુઆ, રાત્રિકો. શિષ્ય ચલતે ચલતે... તો વહાં અંધેરા થા ન, તો બરાબર ચલ ન શકે. ખાડા. ખાડા થા ન ખડ્ડા. તો ઐસા ઐસા હો ગયા.

તો ગુરુ (શિષ્ય કે) ઉપર બેઠે થે વે દંડ મારે, દંડા મારે. (શિષ્ય) કહે, અરેરે! આ મારા ગુરુને બહુ દુઃખ છે. એમ કહ્યું. દંડા મારે એ અને આ ગુરુને દુઃખ થાય છે. એમ કરતા કરતા નિંદા કરતા કેવળજ્ઞાન થયું. કેવલજ્ઞાન હો ગયા, ચલતે-ચલતે. ગુરુ થા કંધે પર. હાથમાં રજોળો. રજોળો શું કહેવાય એ? (શ્રોતા : ઓઘો) ઓઘો.. ઓઘો. બતાવ્યું છે ને એ બતાવ્યું છે. શાલ .... ઓઘા. નહીં, નહીં. પોયણી પોયણી. ઓલી રૂની પોયણી .....કેવલજ્ઞાન હો ગયા. ઔર પીછે ગુરુકો ખબર હુઈ. અરે! આ તો કેવળજ્ઞાન. નીચે ઉતરીને ખમાવ્યું. ઉસકો ભી કેવલજ્ઞાન હો ગયા. જાવ.

અને બીજે એમ આવ્યું ભાઈ, ક્ષમાપનામાં. યહાં હુઆ હૈ યહાં. આપણે આવ્યાને ત્યારે .... એક આહીર થા આહીર યહાં. આહીર સમજે? એક નાત હૈ. તો ઉસને ભંગડીસે લગન કિયા. ભંગડી જાત હૈ. નાતકો કહા, હમેં નાતમેં કબ લોગે? હમેં ખીચડી ભોજન દેના પૂરી નાતકો, તો હમારી નાતમેં લેંગે. ઔર દૂસરા, હમારી પૂરી નાત ઈકઠી હો ઔર તુમ ચાર પાઈકે નીચે બૈઠ જાઓ. પૂરી નાત ઉપર ન્હાવે પાનીસે, તેરે પર (પાની) પડે તો શુદ્ધ હો તો હમારી નાતમેં લેંગે. આખી રાત એને ઊંઘ ન આવી. આ શું? એ તો ભંગીયાને પરણ્યો હતો. આવ્યું છે આ ત્યાં. બે-ચાર (દાખલા) આવે. ક્ષમાપના. કેટલી ક્ષમાપના. ઓલો નીચે બેસે. ખાટલા ઉપર ચડી ન્હાય. સબ ન્હાવે નાત આકર ન્હાવે. પાણી નીચે એના ઉપર પડે. બાદમેં ભોજન દિયા તો નાતને લિયા. જુઓ, આ ક્ષમાપના. આવાને આવા લોકો માળા કેવા છેને. બે-ચાર હજી આવ્યા છે હોં ક્ષમાપનાના (દાખલા.) અરે! એ ક્ષમાપના નહીં, ભાઈ!

યે તો અપના સ્વરૂપ.... આલોચનામેં આયા થા કિ વિકલ્પ તો અસંખ્ય પ્રકારકે હૈં, ઈતના પ્રાયશ્ચિત હૈ નહીં. અપને શુદ્ધ સ્વરૂપ સન્મુખ હોનેસે સબ વિકલ્પકા ચૂરા હો જાતા હૈ. યહી ક્ષમાપના હૈ. આહા! સમજમેં આયા? આવા જૈનમાંય ઠેકાણા ન મળે. વાડા માંડીને બેઠા, વસ્તુની ખબર ન મળે. આ ક્ષમાપના. કેટલી ક્ષમા રાખી હશે એણે ? નીચે આમ બેઠો આમ. ઉપર ચારપાઈ—ખાટલો. ઉપર એક એક ન્હાતો હતો. એક બાઈ પાણી નાખે. આવી વાત જૈન સંપ્રદાયમાં... અને લોકો ખુશી થાય, વાહ! પાટનીજી! ઐસી ચલતી હૈ. આહા!

યહાં તો કહતે હૈં, ભગવાન આત્મા... કહતે હૈં કિ પૂર્વકર્મકા કર્તા-ભોક્તા નહીં. દ્રઢ રહનેસે, शुद्धात्मपदमें मस्त रहनेसे वे कर्म-समूह अपने आप नष्ट हो जाते हैं. યે અપના સ્વભાવ, શુદ્ધ જ્ઞાનઘન આનંદકે રસસે ભરા લબાલબ ભરા, ઉસ પર દૃષ્ટિ ઔર સ્થિરતા કરનેસે કર્મ ઉસકે કારણ સ્વયં ચલે જાયે. સમજમેં આયા? परंतु अंधा अकेला ही रहे और

लंगडा भी उससे जुदा रहे तो वे दोनों इच्छित क्षेत्रको नहीं पहुँच सकते, और न विपत्तिकर विजय पा सकते हैं. यही हाल ज्ञानचारित्रका है. सच पूछो तो ज्ञानके बिना चारित्र, चारित्र ही नहीं है. યે બાત તો બરાબર હૈ. જ્ઞાન સમ્યગ્જ્ઞાન બિના—અનુભવ બિના ચારિત્ર, ચારિત્ર હી નહીં. સમજમેં આયા?

और चारित्रके बिना ज्ञान, ज्ञान ही नहीं है. યે તો સ્વરૂપકા આચરણરૂપ સ્વરૂપાચરણ ઉસકે બિના જ્ઞાન નહીં. સમજમેં આયા? અહીંયા બહુ સાધારણ કરી છે. (શ્રોતા : ઢીલું કર્યું છે) ઢીલું કર્યું છે. ઐસા નહીં. ત્યારે કહે છેને કે ચારિત્ર બાહ્ય લે, આસ્રવ ટાલે બાહરસે તો ઉસે જ્ઞાન કહતે હૈં. યે રતનચંદજી કહતે હૈં. ૭૨વી ગાથાકા અર્થ ઐસા કરતે હૈં. ઐસા હૈ નહીં. કહતે હૈં, સમ્યક્દૃષ્ટિકો અભિપ્રાયમેંસે આસ્રવકી રુચિ છૂટ જાય ઔર સ્વભાવકી રુચિ હો જાય, વહ આસ્રવસે નિવૃત હુઆ ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. ઐસી બાત હૈ વહાં. આ તો એમ કહે, કોઈ પણ વિકલ્પ ન ઉઠે... યે ચારિત્ર હૈ નહીં. વહી ચારિત્ર હૈ. બાહ્યકી ગૃહસ્થક્રિયા યે ચારિત્ર કહાંસે આયા? આહા! (શ્રોતા : ..) વહ ચારિત્ર હૈ.

क्योंकि ज्ञानके बिना पदार्थके स्वरुपको कौन पहिचानेगा? સમ્યગ્જ્ઞાન બિના, આત્મા યહ હૈ, રાગ યહ હૈ—ઉસકો કૌન જાનેગા? ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન સ્વસન્મુખકા હોના ચાહિયે. और चारित्रके बिना स्वरुपमें विश्राम कैसे मिलेगा? સ્વરૂપમેં સ્થિરતા બિના વિશેષ આનંદ કૈસે આયેગા? इससे स्पष्ट है कि ज्ञान—वैराग्यका जोडा है. સાથમેં હૈ હોં. અપને સ્વરૂપકા જ્ઞાન હુઆ તો રાગસે વિરક્ત વૈરાગ્ય હુઆ, વહ ચારિત્ર. નિર્જરા અધિકારમેં આતા હૈ ન, જ્ઞાન ઔર વૈરાગ્ય દો શક્તિ હૈ.

ભગવાન આત્મા અપને સ્વરૂપમેં સુખબુદ્ધિ હુઈ, અપને શુદ્ધ આનંદ સ્વરૂપમેં સુખબુદ્ધિ હુઈ તો રાગમેંસે સુખબુદ્ધિ ઉડ જાતી હૈ. સમજમેં આયા? ક્યા કહા? અપના સ્વભાવ આનંદ—અતીન્દ્રિય આનંદ વહ આત્મા, ઐસી જબ રુચિ હુઈ, તો રાગમેંસે સુખબુદ્ધિ ઉઠ ગઈ. તો રાગસે વિરક્ત હુઆ વહ વૈરાગ્ય હૈ. આહા! સમજમેં આયા? ભારે વાત છે મોંઘી. લોગોંકો ઐસા ચડા દિયા કે પર્યુષણકે દિન અપવાસ કરો, દસ-દસ કરો, આઠ-આઠ કરો, ઐસા કરો, વૈસા કરો. આહા! વહ હો, રાગકી મંદતાકા ભાવ હો, પર વહ નિર્જરા હૈ ઔર ધર્મ હૈ ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? મંદકષાયરૂપ ઉસકે કરનેકા ભાવ હો, રાગ મંદ હો, પર વહ ધર્મ હૈ ઐસા નહીં.

કહતે હૈં, પદાર્થકે સ્વરૂપકો કૌન જાનેગા, કૌન પહિચાનેગા? ज्ञान—वैराग्यका जोडा है. આ વૈરાગ્ય હોં. વૈરાગ્ય નામ સ્ત્રી, કુટુંબ છોડ દે તો વૈરાગ્ય, યે વૈરાગ્ય નહીં. રાગકા

રૂપ હી છોડ દેના, રાગકી એકતાબુદ્ધિ છોડ દેના, વહ વૈરાગ્ય હૈ. फल क्रियामें लीन होनेकी जैनमतमें कुछ महिमा नहीं है. ક્યા કહતે હૈં? પુણ્યકા ફળ ઔર પુણ્યકી ક્રિયા, ઉસમેં લીન હોનેકી જૈનમતમેં કુછ મહિમા નહીં. દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજા શુભભાવ યે ક્રિયા ઔર ઉસકા ફલ સ્વર્ગ આદિ—ઉસકી કોઈ કિંમત હૈ નહીં. મૂલચંદભાઈ! (શ્રોતા : એ સોનગઢમાં છપાણું છે.) સોનગઢનું ક્યાં હતું આ? એય! છપાણું છે આહીંનું, એમ કહે છે. સોનગઢનું ક્યાં છે આ? ભગવાનની પરંપરાએ ચાલ્યું આવે છે. આહાહા! फल क्रियामें लीन होनेकी जैनमतमें कुछ महिमा नहीं है. પુણ્યકી ક્રિયાકી મહિમા નહીં ઔર પુણ્યકે ફલમેં સ્વર્ગકી ધૂલ મિલે, ઉસકી વીતરાગમતમેં કોઈ મહિમા નહીં. આહા!

उसे 'करनी हित हरनी सदा मुकति वितरनी नांहि' कहा है. યે વિકલ્પ જો દયા-દાન-વ્રત-પૂજા-ભક્તિકે હૈં, યે કરની હિતહરની.. હિતહરની.. આહાહા! યે રાગભાવ વિકલ્પ હૈ વહ તો હિતકા હરનેવાલા હૈ. આહાહા! શેઠી! હવે તો શેઠી ઠરી ગયા છે. પ્રસન્નજી! પહલે તો ભડકતે થે. મહેન્દ્રભાઈ કહે, પિતાજી સાહેબ સાંભળો તો ખરા. ન્યાં આવો તો ખરા. હવે ઠરી ગયા. ઓય મા! દૂસરી ચીજ નીકલી. સમજમેં આયા? આહાહા!

'करनी हित हरनी सदा मुकति वितरनी नांहि'. જિતની ક્રિયા વ્રત-દાન-દયા-દાન ધર્મ આદિકી ક્રિયા મુક્તિકા કારણ બિલ્કુલ નહીં. મુક્તિ વિતરની નાંહિ. મુક્તિની આપનારી નથી. આહાહા! ભગવાન.. ઓમ.. ઓમ.. ઓમ.. ઓમ.. ઓમ.. ઓમશ્રી.. શ્રી.. શ્રી. યે તો વિકલ્પ હૈ, રાગ હૈ. સમજમેં આયા? યે ક્રિયાકી કોઈ કિંમત નહીં. વીતરાગમાર્ગમેં નહીં, વહ તો હિતહરની હૈ. આહા! ઐસા કહા હૈ. इसलिये ज्ञानी लोग ज्ञानगोचर और ज्ञानस्वरुप आत्माका ही अनुभव करते हैं. આહાહા! જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન ઔર જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માકા હી અનુભવ કરતે હૈં. ભગવાન જ્ઞાનસ્વભાવ ઔર ઉસકા અનુભવ કરના વહી ધર્મ હૈ. વહી મુક્તિ દેનેકા ધર્મ હૈ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૫૦, ભાદરવા સુદ ૧૦, મંગળવાર, તા. ૩૧-૮-૧૯૭૧
સર્વવિશુદ્ધિદ્વારનો સાર તથા સ્યાદ્વાદ દ્વાર પદ ૧ થી ૪ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

યાદ રહે કે જ્ઞાન આત્માનો અસાધરણ ગુણ છે, જ્યારે તે જ્ઞેયનું ગ્રહણ કરે છે અર્થાત્ જાણે છે, ત્યારે તેની પરિણતિ જ્ઞેયાકાર થાય છે કારણ કે જ્ઞાન સવિકલ્પ છે. દર્શન સમાન નિર્વિકલ્પ નથી, અર્થાત્ જ્ઞાન જ્ઞેયના આકાર આદિનો વિકલ્પ કરે છે કે આ નાનું છે, મોટું છે, વાંકું છે, સીધું છે, ઊંચું છે, નીચું છે, ગોળ છે, ત્રિકોણ છે, મીઠું છે, કડવું છે, સાધક છે, બાધક છે, હેય છે, ઉપાદેય છે, ઇત્યાદિ. પરંતુ જ્ઞાન જ્ઞાન જ રહે છે, જ્ઞેયનું જ્ઞાયક હોવાથી અથવા જ્ઞેયાકારે પરિણમવાથી જ્ઞેયરૂપ થતું નથી, પરંતુ જ્ઞાનમાં જ્ઞેયની આકૃતિ પ્રતિબિમ્બિત થવાથી અથવા તેમાં આકાર આદિનો વિકલ્પ થવાથી અજ્ઞાનીઓ જ્ઞાનનો દોષ સમજે છે અને કહે છે જ્યારે આ જ્ઞાનની સવિકલ્પતા મટી જશે—અર્થાત્ આત્મા શૂન્ય જડ જેવહ થઈ જશે, ત્યારે જ્ઞાન નિર્દોષ થશે, પરંતુ 'વસ્તુસ્વભાવ મિટૈ નહિ ક્યોંહી'ની નીતિથી તેમનો વિચાર નિષ્ફળ છે, ઘણું ખરું જોવામાં આવ્યું છે કે આપણે કાંઈને કાંઈ ચિંતવન કર્યા જ કરીએ છીએ, તેનાથી ખેદખિન્ન થયા કરીએ છીએ અને ઇચ્છીએ છીએ કે આ ચિંતવન થયા ન કરે. એ માટે આપણો અનુભવ એવહ છે કે ચેતયિતા ચેતન તો ચેતતો જ રહે છે, ચેતતો હતો અને ચેતતો રહેશે, તેનો ચેતના સ્વભાવ મટી શકતો નથી. ''તાતૈં ખેદ કરૈં સઠ યોંહી'ની નીતિથી ખિન્નતા પ્રતીત થાય છે, માટે ચિંતવન ધર્મ-ધ્યાન અને મંદકષાયરૂપ થવું જોઈએ. એમ કરવાથી ઘણી શાંતિ મળે છે તથા સ્વભાવનો સ્વાદ મળવાથી સાંસારિક સંતાપ સતાવી શકતા નથી. તેથી સદા સાવધાન રહીને ઇષ્ટ-વિયોગ, અનિષ્ટ સંયોગ, પરિગ્રહ- સંગ્રહ આદિને અત્યંત ગૌણ કરીને નિર્ભય, નિરાકુળ, નિગમ, નિર્ભેદ આત્માના અનુભવનો અભ્યાસ કરવહ જોઈએ.

स्मरण रहे कि ज्ञान आत्माका असाधारण गुण है, जब वह ज्ञेयको ग्रहण करता अर्थात् जानता है, तब उसकी परिणति ज्ञेयाकार होती है, क्योंकि ज्ञान सविकल्प है, दर्शनके समान निर्विकल्प नहीं है, अर्थात् ज्ञान ज्ञेयके आकार आदिका विकल्प करता है, कि यह छोटा है, यह बड़ा है, टेढ़ा है, सीधा है, ऊँचा है, नीचा है, गोल है, त्रिकोण है, मीठा है, कडुवा है, साधक है, बाधक है, हेय है, उपादेय है इत्यादि। परंतु ज्ञान ज्ञान ही रहता है, ज्ञेयका ज्ञायक होनेसे वह ज्ञेयाकार परिणमनेसे ज्ञेयरूप नहीं होता, परंतु वह ज्ञानमें ज्ञेयकी आकृति प्रतिबिम्बित होनेसे अथवा उसमें आकार आदिका विकल्प होनेसे अज्ञानी लोग ज्ञानका दोष समझते हैं, और कहते हैं, कि जब यह ज्ञानकी सविकल्पता मिट जावेगी–अर्थात् आत्मा शून्य जड़सा हो जावेगा, तब ज्ञान निर्दोष होगा, परंतु 'वस्तुस्वभाव मिटै नहि क्योंही' की नीतिसे उनका विचार मिथ्या

है। बहुधा देखा गया है कि हम कुछ न कुछ चिंतवन किया ही करते हैं, उससे खेद-खिन्न हुआ करते हैं और चाहते हैं कि यह चिंतवन न हुआ करे। इसलिये हमारा अनुभव यह है कि चेतयिता चेतन तो चेतता ही रहता है, चेतता था, और चेतता रहेगा, उसका चेतना स्वभाव मिट नहीं सकता। 'तातैं खेद करैं सठ योंही'की नीतिसे खिन्नता प्रतीत होती है, अतः चिंतवन, धर्म-ध्यान और मंदकषायरूप होना चाहिये, ऐसा करनेसे बहोत शांति मिलती है और स्वभावका स्वाद मिलनेसे सांसारिक संताप सता नहीं सकते, इसलिये सदा सावधान रहकर इष्ट-वियोग, अनिष्ट संयोग, परिग्रह-संग्रह आदिको अत्यन्त गौण करके निर्भय, निराकुल, निगम, निर्भेद आत्माके अनुभवका अभ्यास करना चाहिये।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સર્વવિશુદ્ધ અધિકારકા સાર કહતે હૈં સંક્ષેપમેં. યહાં તો કહા ઉપરમેં કિ 'करनी हित हरनी सदा मुकति वितरनी नांहि'. ભગવાન આત્મા તો જ્ઞાન ઔર આનંદ સ્વરૂપ હૈ. ઉસમેં જો રાગકી ક્રિયા—દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજા-નામસ્મરણ યે સબ વિકલ્પ—રાગકી કરની હૈ. એ આત્માના હિતને નાશ કરનારી છે. કહો. હૈ? રાગકી ક્રિયાસે રહિત અપના આત્મા જ્ઞાન ઔર આનંદ સ્વરૂપમેં એકાકાર હોના, યે સ્વભાવિક ક્રિયા, યે ધર્મ હૈ. સમજમેં આયા?

ચૈતન્યવસ્તુ... સર્વવિશુદ્ધ હૈ ન. ઉસકા સાર યહ. શુદ્ધ ચૈતન્ય, જિસમેં બંધ-મોક્ષકી પર્યાય.. પર્યાય ભી જિસમેં નહીં. રાગ તો નહીં, પર જો પર્યાય હૈ વહ ભી નહીં. ઐસી ચીજકી દૃષ્ટિ કરના ઔર ઉસમેં લીનતા કરના વહી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર માર્ગ હૈ. રાગકી ક્રિયા બીચમેં આતી હૈ તો હિતકા નાશ હોતા હૈ. આહા! इसलिये ज्ञानी लोग.. જિસે સુખકી પ્રાપ્તિ કરના હૈ ઐસે ધર્મી જીવ ज्ञानगोचर और ज्ञानस्वरूप आत्मा का ही अनुभव करते हैं. જ્ઞાનમેં ગમ્ય ઐસા જો આત્મા, રાગસે—વિકલ્પસે ગમ્ય નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? જન્મ-મરણ મિટાનેકા ઉપાય જ્ઞાનગમ્ય આત્મા હૈ. અકેલા ચૈતન્યસ્વભાવ જો જાનન સ્વભાવ હૈ, ઉસસે જાનનેમેં આતા હૈ. દૂસરી કોઈ રીત હૈ નહીં. જ્ઞાનગોચર ઔર જ્ઞાનસ્વરૂપ દોનો. યે વસ્તુ આત્મા, સમ્યગ્જ્ઞાન જો નિર્મલ પર્યાય ઉસસે ગમ્ય હૈ ઔર વહ જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા હૈ. ક્યોંકિ જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ તો જ્ઞાનગમ્ય હૈ, યે કહના હૈ. આહાહા! જ્ઞાનગમ્ય હૈ ક્યોંકિ જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ, એમ લેવું. સમજમેં આયા? વહ કોઈ રાગસ્વરૂપ નહીં કિ રાગસે ગમ્ય હો. વ્યવહાર, વિકલ્પ, શુભરાગસે ગમ્ય નહીં ક્યોંકે ઉસમેં વહ હૈ નહીં. વહ સ્વરૂપ ઉસકા નહીં. ઔર વહ તો જ્ઞાનગમ્ય હૈ. અપના જ્ઞાનસ્વભાવ ઉસસે વહ જાનનેમેં આતા હૈ ક્યોંકિ વહ જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ. શેઠ! આહાહા! હવે એથી આગળ વાત લે છે થોડી.

स्मरण रहे कि ज्ञान आत्माका असाधारण गुण है. ભગવાન આત્મા પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ જ્ઞાન ઔર આનંદ સ્વરૂપ હૈ. સમજમેં આયા? जब यह ज्ञेयको ग्रहण करता—जानता है. રાગ તો ઉસકા નહીં ઔર રાગસે ગમ્ય નહીં, પણ જ્ઞાનસ્વભાવ આત્મા હૈ ઉસમેં, શરીર-વાણી-મન પરપદાર્થ-રાગ—જ્ઞેય હૈં ઉસ આકારસે જ્ઞાનપરિણતિ અપનેમેં અપનેસે કરતી (-પરિણમતી) હૈ. સમજમેં આયા? જબ વહ જ્ઞેયકો ગ્રહણ(કરતા)હૈ—જાનતા હૈ. અપને જ્ઞાનસ્વભાવમેં શરીર, વાણી, મન (આદિ) પરપદાર્થ ઔર પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પકો જાનતા હૈ આત્મા, तब उसकी परिणति ज्ञेयाकार होती है. તો ઉસકી પરિણતિ જ્ઞેયાકાર હોતી હૈ, ઉસકા અર્થ કિ જૈસા જ્ઞેય હૈ ઐસી અપનેમેં અપને કારણસે જ્ઞાન પરિણતિરૂપ જ્ઞેયાકાર હોતી હૈ. સમજમેં આયા? આહા!

(શ્રોતા : એ તો જ્ઞાનાકાર થઈ છે.) અપને કારણસે, જ્ઞેયકી જ્ઞેયાકાર પરિણતિ વહ નિમિત્તસે કથન કિયા. કિ જ્ઞેયકો જાનતી હૈ ઉસકી જ્ઞાનકી વર્તમાનદશા. ક્યોંકિ જ્ઞાનસ્વરૂપ, જ્ઞાનગમ્ય (હૈ). યે જ્ઞાનગમ્યકી વર્તમાન અવસ્થા, ઉસમેં રાગ-દ્વેષ, વિષયવાસના, શરીરીકી ક્રિયા યે જ્ઞેય હૈં. તો જ્ઞેયકે આકારસે અપની જ્ઞાન પરિણતિ... જ્ઞેય આકારકા અર્થ જ્ઞેયકા જૈસા સ્વરૂપ હૈ ઐસા અપને જ્ઞાનમેં ઉસ સ્વરૂપકા જ્ઞાન અપનેસે આ જાતા હૈ. સમજમેં આયા? કરસનભાઈ! આવો માર્ગ. આહા! (શ્રોતા : અપનેસે આતા હૈ?) અપની પર્યાયકા સ્વભાવ હૈ.

યહાં તો કહતે હૈં, क्योंकि ज्ञान सविकल्प है.. અર્થાત્ જ્ઞાનમેં સ્વ-પર જાનનેકા સ્વભાવ હૈ. સવિકલ્પકા અર્થ વહ. દો હૈં ન દો. સ્વ-પર જાનના વહી સવિકલ્પ હૈ. વિકલ્પકા અર્થ યહાં રાગ નહીં. દો પ્રકાર, દો પ્રકાર જાનના વહી સવિકલ્પ હુઆ. સમજમેં આયા? 'પ્રવચનસાર'મેં લિયા હૈ. સ્વ-પર પ્રકાશક જો જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ ઉસકો હી વિકલ્પ કહતે હૈં. કેવલજ્ઞાનમેં ભી વિકલ્પ હૈ. વિકલ્પકા અર્થ સ્વ-પરકે જ્ઞાનકા પરિણમન. સમજમેં આયા? આહા! સૂક્ષ્મ હૈ. વિકલ્પનાય બે અર્થ. એક રાગરૂપી વિકલ્પ. વહ તો પહલે કહા. વહ રાગ તો આત્માકી શાંતિકા નાશ કરનેવાલા હૈ. વહ તો નહીં. અબ રાગકા જ્ઞાન, જૈસા રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઉસ પ્રકારસે જ્ઞેયકે આકારસે નામ જ્ઞેયકા જો સ્વરૂપ હૈ, ઐસા સ્વરૂપરૂપ અપની જ્ઞાન પરિણતિ અપનેસે અપનેમેં હોતી હૈ. આરે, આરે! અગમ્યકો ગમ્ય કરના વહ ચીજ હૈ યહાં.

(શ્રોતા : જ્ઞાનગોચર સ્વભાવ...) હા. વસ્તુ જ્ઞાન ભગવાન પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ રાગસે ગમ્ય નહીં, જ્ઞાનસે ગમ્ય હૈ. તો જ્ઞાનમેં અપની દશામેં સ્વ-પરકા જાનના (ઐસા) પરિણમન વહ તો અપના સ્વભાવ હૈ. તો કહતે હૈં, ज्ञान सविकल्प है, दर्शनके समान निर्विकल्प नहीं.

દર્શનમેં તો હોતે હી નહીં. મૈં યે હૂં, મૈં યે હૂં, ઐસા ભેદ હૈ નહીં. આહાહા! દર્શનકો ભી જ્ઞાન જાનતા હૈ. સમજમેં આયા? જ્ઞાન સવિકલ્પ હૈ ઔર દર્શનકે સમાન અભેદ નહીં અર્થાત્ સ્વ-પર જાનના ઐસા દર્શનમેં નહીં, જ્ઞાનમેં હૈ.

ज्ञान ज्ञेयके आकार आदिको विकल्प करता है. 'વિકલ્પ કરતા'કા અર્થ? (શ્રોતા : ભેદ પાડે આ છોટા હૈ, આ બડા હૈ) હાં, યે છોટા, યે બડા... પર યે છોટા-બડાકા વિકલ્પ (રાગ) કરતા હૈ, ઐસા ઉસકા અર્થ નહીં. યે છોટા હૈ, બડા હૈ ઐસા જ્ઞાન અપનેમેં સ્વ-પરપ્રકાશકી પરિણતિ હોતી હૈ. વિકલ્પ કરતાકા અર્થ વિકલ્પ (-રાગ) કરતા હૈ, યે નહીં. (શ્રોતા : ભેદ પાડે). યે ઐસા હોતા હૈ. જ્ઞાનકા સ્વભાવ હી ઐસા હૈ. અપનેકો જાનતે હુએ રાગ આદિ પરચીજ હો યે પરજ્ઞેય હૈં, ઉસકો જાનતા હૈ. આહા! 'જાનના'—પરરૂપકા જ્ઞાન વહ કોઈ દોષ નહીં. વહ કોઈ વિરોધતા નહીં. યે તો અપના નિજ સ્વભાવ હૈ, એમ કહતે હૈં. સિદ્ધ યે કરના હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? રાગ આદિ તો ઉસકા નહીં, પણ રાગકા જ્ઞાન હુઆ વહ રાગકા જ્ઞાન નહીં, યે જ્ઞાનકા જ્ઞાન હૈ. આહા! સમજમેં આયા? દયા-વ્રત-ભક્તિકા જો રાગ આયા, ઉસકો તો જાને કિ બંધકા કારણ ઔર દોષરૂપ હૈ. એક બાત. અબ જ્ઞાનમેં રાગકા જાનના હુઆ કિ યે રાગ હૈ. યે જાનના હુઆ વહ ભી રાગકે કારણસે નહીં. અપના સ્વ-પર જાનનેકા સ્વભાવ હૈ ઉસ કારણસે રાગકો જાનતે હૈં. આરે, આરે! ભારે વાત!

જૈસા જિસકા સ્વભાવ હૈ વૈસા યથાર્થ માને, જાને તો સમ્યક્ હોતા હૈ કિ નહીં? તો જ્ઞાનમેં રાગસે લાભ હો ઐસા માનના તો મિથ્યાજ્ઞાન હૈ. એક બાત. ઔર રાગકા જ્ઞાન હુઆ તો આત્મામેં દોષ હુઆ યે દૂસરા દોષ હૈ, પાપ હૈ—ઐસા નહીં. વ્યવહાર રત્નત્રય જાના હુઆ પ્રયોજનવાન હૈ, ઉસકા ખુલાસા કરતે હૈં. આહા! કહતે હૈં, જ્ઞાન જ્ઞેયકે આકાર.. આકારકા અર્થ જૈસા રાગ આદિ, શરીર આદિ હૈ ઉસ સ્વરૂપ પરકા ઐસા યહાં જ્ઞાન હોતા હૈ. યે જ્ઞાન હોતા હૈ ઉસમેં વહ ચીજ નિમિત્ત હો, પણ ઉસ ચીજકા જ્ઞાન નહીં. આહા! સમજમેં આયા? ક્યોંકિ વહ તો જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ ભગવાન. અપના સ્વરૂપ તો જ્ઞાનપ્રજ્ઞા જ્ઞાનચક્ષુ હૈ. તો વહ જ્ઞાનચક્ષુ પ્રભુ આત્મા કિસકો કહતે હૈં? ઔર ઐસા હૈ કિ પરકો જાનનેકે કાલમેં પરકા જૈસા સ્વરૂપ ઐસા યહાં જ્ઞાન હોતા હૈ. પણ વહ જ્ઞાન હોતા હૈ, યે પરચીજ હૈ તો હોતા હૈ, ઐસા નહીં. ઔર પરકા—પર સંબંધી અપનેમેં જ્ઞાન હુઆ તો કોઈ દોષ હૈ, ઐસા નહીં. ક્યોંકિ વહ તો ઉસકા સ્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં કિ विकल्प करता है. વિકલ્પકા અર્થ, ભેદસે ઉસકા અનુભવ હૈ, ઇતના. ભેદસે મૈં જ્ઞાન હૂં, યહ રાગ હૈ—ઐસા અંતરમેં સ્વ-પરપ્રકાશકરૂપ ભેદભાવકા પરિણમન હૈ.

ઈસે વિકલ્પ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? ભારે ઝીણું ભાઈ! આ માર્ગ આ રીતે સમજમાં ન આવે ને લોકો કંઈ બીજે સ્થાને ચડી ગયા. મૂલચંદભાઈ! મૂલચંદભાઈ એમ કહેતા હતા કે બધાને સમજણ ન હોય તો ક્રિયાકાંડે ચડાવી દીધા. એય શેઠ! અરે ભગવાન! તેરી ચીજ ક્યા હૈ? ઔર ઉસ ચીજમેં જો સ્વભાવકા પરિણમન હોતા હૈ વહ તો તેરી પર્યાય હૈ. તો ઐસી પર્યાય રાગકો જાનતે હુએ રાગરૂપ હોતી નહીં. જ્ઞેયકો જાનતે હુએ જ્ઞાન જ્ઞેયરૂપ હોતા નહીં. યે જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપ રહકર જ્ઞેયકો જાનતા હૈ. આહા! ભારે ઝીણું! કરસનભાઈ! આવો માર્ગ ઝીણો ભાઈ! કેમ શેઠ આવ્યા નથી આજે? વરસાદ. સમજમેં આયા?

યહાં તો કહતે હૈં, તેરી ચીજ જો અંદર હૈ, તું જૈસા હૈ વહ તો જ્ઞાનસ્વભાવી ભગવાન હૈ. ઉસમેં શરીર નહીં, વાણી નહીં, કર્મ નહીં, પરપદાર્થકા કુછ સંબંધ નહીં. ઔર અંદર રાગાદિ હોતે હૈં વહ ભી ઉસકે સંબંધમેં નહીં. સમ્-બંધમેં નહીં. પણ રાગ ઔર પરકો જાનના યે અપના સ્વભાવકે કારણસે ઐસા હોતા હૈ. પરકા જાનના હુઆ, તો પરરૂપ હો જાતી હૈ જ્ઞાનકી દશા, ઐસા નહીં. શીશા—આયના હૈ ન આયના—શીશા. જો બાહર અગ્નિ ઔર બર્ફ હૈ તો આયનેમેં ભી દિખે અગ્નિ ઔર બર્ફ. યે અગ્નિ, બર્ફ નહીં, યે આયને કી સ્વચ્છ અવસ્થા હૈ. અગ્નિ ઔર બર્ફ વહાં ઘૂસ નહીં ગયે. અગ્નિ ઔર બર્ફ તો બાહર રહ ગયે. સમજમેં આયા? આહા! આયનેમેં અગ્નિ ઐસે દિખે જ્વાલા ઔર બર્ફ પીગલતા દિખે.. પીગલતા સમજે ક્યા? પીગલતા હુઆ—પાનીરૂપ હોતા દિખે, અગ્નિ ઐસે દિખે જ્વાલા. તો અગ્નિ હૈ વહાં? બરફ હૈ વહાં કિ પિગલતા દિખે? યે તો આયનેકી અવસ્થા હૈ.

ઐસે ભગવાન ચૈતન્યરૂપી દર્પણ... સમજમેં આયા? આહા! અપના ચૈતન્યરૂપી દર્પણ—જ્ઞાનસ્વભાવરૂપી દર્પણ ઉસમેં, શરીર-વાણી-મન-રાગ-દ્વેષ-વિષયવાસના આદિ હુએ, ઉસ સંબંધીકા અપને જ્ઞાનમેં ઉસકા (-અપને) સ્વભાવકા પરિણમન હોતા હૈ. સમજમેં આયા? દેખો. યહ છોટા હૈ, યહ બડા હૈ. યે તો જ્ઞાનમેં જ્ઞાનરૂપ પરિણમન હુઆ. યે છોટા હૈ, યે બડા હૈ. યે છોટા-બડેકે કારણસે નહીં. છોટી-બડી ચીજ જો હૈ ઉસ સંબંધી જ્ઞાનકે સ્વ-પરપ્રકાશક સ્વભાવમેં છોટા હો તો છોટાપને જાને ઔર બડા હો તો બડા.., પણ જાને યે જ્ઞાનકી પર્યાયમેં જાનતે હૈં. યે પરકી પર્યાય નહીં, પરકે કારણસે નહીં. શેઠ! બહુ ઝીણું. આહા! યે તો જ્ઞાનકી સબ પર્યાય હૈ. હૈ છોટા-બડા, ટેઢા—વાંકા અંગ, સીધા. યે તો જૈસા હૈ ઐસે જાને. ઊંચા, નીચા ઐસે જાને, જ્ઞાન જાને. શરીરકી અવસ્થા ઐસી હોતી હૈ. આહા! માંસકી અવસ્થા શરીરકી.. આ ઠેકાણે ગોળ છે અને આ ઠેકાણે સૂંવાળી છે તો જાને. વાસ્તવમેં તો ઉસે નહીં જાનતે, જાનતા હૈ તો અપનેકો. આહાહા! સમજમેં આયા? ભારે ઝીણું!

યે સ્વતઃ તત્ત્વ જ્ઞાનગુણસે ભરા, વહ જ્ઞાનકા જબ પરિણમન હોતા હૈ તબ જૈસી

ચીજ હૈ ઐસા જાનતા હૈ. યે સાધક હૈ... લો. યે ગોલ હૈ, યે ત્રિકોન હૈ, યે મીઠા હૈ, યે કડવા હૈ. યે મીઠા હૈ હોં. 'યહ હૈ' ન પહલા શબ્દ આયા હૈ. 'યહ હૈ' યે શબ્દ પડા હૈ ન પહલે. 'યહ'—'આ'. 'આ'. મૈં નહીં. મૈં મીઠા ભી નહીં, કડવા ભી નહીં. આહા! યહ મીઠા હૈ, કડવા હૈ, સાધક હૈ, બાધક હૈ. આહા! નિર્મલ પર્યાયકા સાધકપના ઉત્પન્ન હુઆ ઉસે જ્ઞાન જાને. રાગમેં ઈતની બાધકતા હૈ ઐસે જાને. આહા! બહુ ઝીણું! પંડિતજી! ઐસા આત્માકા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયકા સ્વભાવ જૈસા હૈ ઐસા અંતરમેં માનના, જાનના, અનુભવના ઉસકા નામ દર્શન-જ્ઞાન- ચારિત્ર હૈ. કોઈ ક્રિયાકાંડ ને વ્રત ને આ ને તે ચારિત્ર-ફારિત્ર છે નહીં. આહા!

हेय है, उपादेय है. યે રાગ હેયકર્તા અપનેમેં નહીં ઔર યે જ્ઞાન અપનેમેં હૈ યે આદરણીય હૈ, ઐસા જ્ઞાન જાનતા હૈ. परंतु ज्ञान ज्ञान ही रहता है. આહા! પરકો જાનનેકે કાલમેં ભી પરકી અવસ્થારૂપ ન હોકર અપની સ્વ-પરપ્રકાશકી અવસ્થામેં રહકર જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપ રહતા હૈ. આહા! परंतु ज्ञान ज्ञान ही रहता है. ज्ञेयका ज्ञायक होनेसे.. વહ રાગ આદિકા જાનનેવાલા હોનેસે, યે જ્ઞેયાકાર પરિણતિ હોનેસે જ્ઞેયરૂપ નહીં હોતા. જ્ઞેયકા જ્ઞાયક હોનેસે જ્ઞેયરૂપ નહીં હોતા ઔર જ્ઞેયાકાર પરિણતિરૂપ હો તો ભી જ્ઞાન જ્ઞેયરૂપ નહીં હુઆ આહાહા! જૈસા તત્ત્વ હૈ ઐસી દૃષ્ટિમેં ન આવે, તબ લગ મિથ્યાત્વકા નાશ નહીં હોતા. સમજમેં આયા?

परंतु ज्ञानमें ज्ञेयकी आकृति प्रतिबिंबित होनेसे.. યે તો જ્ઞેયકા પ્રમેય હોનેકા સ્વભાવ હૈ ઔર જ્ઞાનમેં પ્રમાણ કરનેકા સ્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા? સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, મકાન, પૈસા વહ તો જ્ઞેય હૈં. વહ જ્ઞાનમેં જાનનેમેં આતા હૈ કિ હૈ. મેરા હૈ ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? મેરી સ્ત્રી ઔર મેરા શરીર હૈ, મેરા રાગ હૈ, યે તો વસ્તુમેં હૈ નહીં. ज्ञानमें ज्ञेयकी आकृति प्रतिबिंबित होनेसे... प्रतिबिंबितકા અર્થ જ્ઞાનરૂપ પરિણમન હોનેસે. વહ ચીજ યહાં પ્રતિબિંબિત નહીં હોતી. वा उसमें आकर आदिका विकल्प होनसे, ઉસકા સ્વરૂપકા સ્વ-પર પ્રકાશરૂપ ભેદકા જ્ઞાન હોનેસે अज्ञानी लोग ज्ञानका दोष समझते हैं. અરે! યે રાગ જ્ઞાનમેં ક્યોં ખ્યાલમેં આયા? સમજમેં આયા? યે કસાઈકા ઘર ક્યોં ખ્યાલમેં આયા? સમજમેં આયા? ક્યોં ખ્યાલમેં આયા કા અર્થ ક્યા? યહ તેરા જ્ઞાન જાનનેકા સ્વભાવ હૈ તો જ્ઞાન જાનતા હૈ. ઉસમેં દોષ ક્યા આયા? આહા! સમજમેં આયા? આહા!

વહ આતા હૈ ન કિ સ્ત્રીકો દેખકર આંખ ફોડ દી. વહ સૂરદાસ હૈ ન. વેશ્યાકે ઘર ગયે, સર્પ પકડકે ગયે. ઐસા..... સર્પ પકડકે પીછે. બાહર નિકલે ઔર પીછે ઐસા હુઆ. અરેરે! યે આંખકા દોષ હૈ કિ સ્ત્રી દેખનેમેં આયી. તુજે દેખનેમેં આયી યે આંખકા દોષ હૈ? આંખ ભી જ્ઞેય હૈ ઔર પરવસ્તુ ભી જ્ઞેય હૈ. આંખ ફોડી નાખો. યે તો મિથ્યાભાવ હૈ.

મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? યહાં ભી ઐસી બાત સુનતે હૈં બાતચીતમેં. કહતે હૈં ન કિ ..... ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : ભૂલ હો ગઈ. તોબા, તોબા કરતે હૈં.) તોબા. ક્યા હૈ પણ? તેરા તોબા ક્યા હુઆ? ઐસે ખ્યાલમેં દોષ માનના તોબા હુઆ તુજે. ઈસસે ક્યા? યે તો જડ હૈ. સમજમેં આયા? એમ કરીને પાછું આ.. આ.. આ.. જાણવાનું ક્યાંથી આવ્યું આ? યહ જાનનેમેં આયા ક્યા? તેરા સ્વભાવ જાનનેમેં આયા હૈ. આહાહા! યે જાનનેમેં આયા સ્વભાવ તો, યે નહીં, યે નહીં.. નહીં.. નહીં.. નહીં. ક્યા નહીં? તેરા જાનનેકા સ્વભાવ હૈ, યે નહીં? અજ્ઞાન હૈ, મૂઢ હૈ. સમજમેં આયા? પાટનીજી! ઐસા હોતા હૈ કિ નહીં? બાતચીત કરતે હૈં દૂસરેકે સાથમેં. ચંદ્રકાંતભાઈ! સમજાય છે કે નહીં?

કહતે હૈં, अज्ञानी लोग ज्ञानका दोष समझते हैं और कहते हैं जब यह ज्ञानकी सविकल्पता मिट जायेगी.. અરે! જ્ઞાનમેં પરકા જાનનેકા નાશ હોગા તબ જ્ઞાન નિર્મલ હોગા, ઐસા અજ્ઞાની માનતે હૈં. આહા! યે રાગ તો પૃથક્ હૈ, પણ જ્ઞેયકા જ્ઞાન કરતે હૈં વહ (જ્ઞાન) જ્ઞેયસે પૃથક્ હૈ, યે સિદ્ધ કરના હૈ. સમજમેં આયા? રાગસે તો ભગવાન પૃથક્. પણ જ્ઞેયકા જ્ઞાન કરનેમેં જ્ઞેયસે પૃથક્. આહાહા! સમજમેં આયા? આ તો ધીરજની વાતું છે. જિસે સુખકી દશા પ્રગટ કરની હો ઉસકી બાત હૈ. ભૈયા! ખાલી બાત કરના હો ઔર ઐસા સમજે બિના આયા, યે ધર્મ હુઆ, યે ધર્મ હુઆ. કહાં ધર્મ હુઆ? આહાહા! કરુણા કી, અભયદાન દિયા, હો ગયા ધર્મ. (શ્રોતા : અભિમાન કિયા હૈ). અભિમાન નહીં, વહ અભયદાન દે સકતા નહીં. આહાહા!

મૈં પરકો અભય કરતા હૂં તો વહ જીંદા રહતા હૈ, ઐસા હૈ? વહ તો શરીર ઔર જીવ જુદા ન હુએ ઉસકા જ્ઞેયકા જ્ઞાન કરતા હૈ આત્મા. શરીર, આયુષ્ય ઔર જીવ જુદા હો ગયે, વહ આત્માને કિયા નહીં. આત્માને કિયા નહીં. પર યે આત્માકા જ્ઞેય ભી પરરૂપ હૈ. ઉસકા જ્ઞાનમેં આયા, તો જ્ઞાન જ્ઞેયકે કારણસે જ્ઞાનપરિણમન હુઆ, (ઐસા નહીં). આહાહા! સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ બાત હૈ ભાઈ! ભગવાન કલ્પદ્રુમ, આહાહા! ઉસમેંસે તો જ્ઞાન ઔર આનંદ આતા હૈ. ઉસમેં જ્ઞેય ઔર રાગ કહાં આયા? જ્ઞેયકો તો સ્પર્શતે હી નહીં. રાગરૂપ જો દયા-દાનકા વિકલ્પ આયા, ઉસકો જ્ઞાન છૂતા હી નહીં ઐસા ઉસકા સ્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા? તો જૈસા સ્વભાવ હૈ ઐસા જાને નહીં તો મૂઢતા—મિથ્યાત્વ હૈ. ચાહે તો જૈનકા નામ ધરે કિ હમ સાધુ હૈં, શ્રાવક હૈં. મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા?

कहते हैं, कि जब यह ज्ञानकी सविकल्पता मिट जावेगी, आत्मा शून्य—जडसा हो जायेगा. શૂન્ય હો જાઓ. શૂન્ય હો જાઓ તો જ્ઞાન નિર્દોષ હોગા. પર શૂન્ય કબ હો? અબ સ્વ-પરકા જાનના તો સિદ્ધમેં ભી હૈ. સમજમેં આયા? સ્વ-પર જાનનેકા સ્વભાવ તો સિદ્ધમેં ભી હૈ, કેવલજ્ઞાનમેં હૈ. જાય કહાં? યહ તો જ્ઞાનકા સ્વભાવ હૈ. વહ તો પરિપૂર્ણ

હો ગયા. લોકાલોક જાનતે હૈં. કસાઈકા ઘર હૈ કિ બકરેકો કાટતે હૈં કિ વ્યભિચાર હોતા હૈ, સબ જ્ઞાનમેં નહીં આતા હૈ? જ્ઞાન જાનતા હૈં કિ નહીં? (શ્રોતા : બધુંય જાણે) બધુંય જાણે—સબ જાને. આહા! ઔર કેવલજ્ઞાની તો ઐસે ભી જાને કિ યે લોગ આત્મા માનતે નહીં, જ્ઞાનકો માનતે નહીં, વિપરીત જાનતે હૈં, વહ ભી જ્ઞાન જાનતા હૈ. જાનતે હૈં ઉસમેં ક્યા વિપરીતતા આ ગઈ? આહા! યે તો જ્ઞાનકી પર્યાયકા સ્વભાવ હૈ. યે તો સ્વ-સ્વભાવ હૈ. જાનના—દેખના તો અપનેસે અપના સ્વભાવ હૈ.

आत्मा शून्य—जडसा हो जावेगा तब ज्ञान निर्दोष होगा परंतु वस्तुस्वभाव मिटै नहीं क्यौंहि.. યહ આ ગયા હૈ પહલે. वस्तुस्वभाव मिटै नहीं क्यौंहि. 'શઠ યોંહી' શબ્દ આવે છે પહેલા. 'खेद करैं सठ यौंही' એમ. પહેલું આવી ગયું એ. આવી ગયું. આહા! વસ્તુસ્વભાવ ભગવાન ચૈતન્ય પ્રભુ અપનેકો જાને ઔર પરકી ચીજકો અપનેમેં રહકર પરકો છૂએ બિના ઔર પરકી પરિણતિ કરે બિના અપની પરિણતિમેં જ્ઞાનકી દશામેં જાને. સમજમેં આયા? ઈસ नीतिसे उनका विचार मिथ्या है. ક્યા? અરે! મેરે જ્ઞાનમેં યે રાગ ખ્યાલમેં આ ગયા, દ્વેષ ખ્યાલમેં આ ગયા. ક્યા હુઆ ક્યા? યે કહાં ખ્યાલમાં આયા હૈ? યે તો તેરી જ્ઞાનકી પરિણતિમેં વહ ખ્યાલમેં આયી હૈ. સમજમેં આયા? વિચાર મિથ્યા હૈ. बहुधा देखा गया है कि हम कुछ न कुछ चिंतवन किया ही करते हैं, उससे खेद—खिन्न हुआ करते हैं. વિકલ્પ કરે ને ખેદ.. ઉહુંહું.. આહા! और चाहते हैं कि यह चिंतवन न हुआ करे. જ્ઞાનકી દશામેં ઐસા ન આયે ઐસા ખેદખિન્ન હોતા હૈ.

इसके लिये हमारा अनुभव यह है कि चेतयिता चेतन तो चेतता ही रहता है, લો. જાનનેવાલા ભગવાન તો જાનનેકા કાર્ય સ્વભાવ સબ દિન કરતા હૈ. આહાહા! રાગકો ભી કરતા નહીં, શરીરકો ભી કરતા નહીં, પરચીજકો કરતા નહીં ઔર પરચીજ જ્ઞેય હોકર જાનનેમેં આતી હૈ તો જ્ઞેયરૂપ હોતા નહીં. જૈસ રાગરૂપ ન હુઆ, ઐસે પૂરે જ્ઞેયરૂપ ભી જ્ઞાન હોતા નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા! चाहते हैं कि यह चिंतवन न हुआ करे. इसके लिये हमारा अनुभव यह है कि चेतयिता चेतन तो चेतता ही रहता है, चेतता था पहले भी और चेतता ही रहेगा. ઉસને તો ચેતના—જાનનેકા કામ કિયા, જાનનેકા કામ કરતા હૈ, જાનનેકા કામ કરેગા. બરાબર હૈ? યે લાદી-બાદીકા કામ કુછ નહીં કિયા, એમ કહતે હૈં.

(શ્રોતા : એનું કામ છેને) એમ ન હોય ન્યાં થાનમાં. થાન ને શું કહેવાય એ? (શ્રોતા : થાણા) થાણા.. થાણા લગભગ પંદર લાખનું છે સંચો, મકાન ને એ. (શ્રોતા : .....) બંગલાનીને. આત્માની નહીંને? શાદીમેં કહતે હૈં ન શાદીમેં. કોઈ નિમંત્રણ લિખના હો બેટીકો, દામાદકો. મંડપકી શોભા બઢાઓ. આઓ પધારો, મંડપકી શોભા બઢાઓ. ધૂલ

ભી બઢતી નહીં, સૂન ન. (શ્રોતા : .....) હા. આ તો જમાઈ-બમાઈ હોય તેના ઉપર બહુ લખે લખાણ એ. આપને આવવું પડશે અમારી દીકરીને લઈને. તમે ઘણા વખતથી આવ્યા નથી. (શ્રોતા : આમંત્રણપત્રિકા) આમંત્રણપત્રિકા. હા. હમારે મંડપકી શોભા બઢેગી. ધૂલ ભી નહીં બઢેગી, સૂન ન. યે જ્ઞાનમેં જાનનેમેં આયા ઉસમેં શોભા કહાં બઢી? આહા!

ભગવાનકા ચૈતન્યમંડપ ઉસમેં પરકા જ્ઞાન હુઆ, વહ પરકા નહીં, એમ કહતે હૈં. પરકા નહીં, પરસે નહીં, પરરૂપ હુઆ નહીં. આહા! મૂળજીભાઈને કહ્યું હતુંને ભાઈ, નહીં? મૂળજીભાઈ. મૂળજીભાઈ હતાને આપણે. રાજકોટ. લાખાણી. બહોત હુશિયાર થા. આમ છેવટ—આખિરમેં... ઉમ્ર મોટી—બડી થી. હાર્ટએટેક આયા. હાર્ટએટેક આયા. બોલાવો ડોક્ટરને, લોકો કહે ઘરના માણસ. ડોક્ટરકો બુલાઓ, ડોક્ટરકો બુલાઓ. વે કહે, લાલુભાઈકો બુલાઓ. લાલચંદભાઈ, એને બોલાવો. આયે. લાલચંદભાઈ કહે, ભાઈ! મૂળજીભાઈ! દેહકા ધર્મ પર હૈ ઐસા આત્મા જાનતા હૈ. દેહકા ધર્મ હૈ ઐસે જાનના. યે આત્મામેં ધર્મ આતા નહીં. તો કહતે હૈં કિ ક્યા દેહકે ધર્મકો જાનના કિ મેરી પર્યાયકો જાનના? આ વીર્યવાળા.... ઐસી શ્રદ્ધાકા જોર થા. શેઠ ! નિવર્તતે હૈ સબ ઓરસે. .... લાલચંદભાઈએ તો કહ્યું, શરીરમાં રોગ છે. શરીરકા ધર્મ હૈ ઉસકો આત્મા જાનતા હૈ કિ યહ હૈ. ક્યા ઉસે જાને આત્મા? છેલ્લી સ્થિતિએ આમ કીધું. દેહ છૂટવાનો કાળ. ક્યા દેહકા ધર્મ રોગ હૈ ઐસા જાને આત્મા કિ આત્મા અપની પર્યાયકો જાને? વહાં જાનનેમેં રુકે? કરસનભાઈ! રસ પડતા હૈ. .... વાંચન નહીં, પણ આમ બુદ્ધિવાળા બહુ. સમજમેં આયા? યે તો અંતર્મુખ દૃષ્ટિકે વિષયમેં પરકા જ્ઞાન હોતા હૈ યે પરકા નહીં, પણ અપની પરિણતિ હૈ ઐસા સિદ્ધ કરતે હૈં. આહાહા! એનું કે દિ' જ્ઞાન હતું? આહા!

उसका चेतना स्वभाव मिट नहीं सकता. 'तातैं खेद करैं सठ यौंही.' જો આવ્યું એ. 'तातैं खेद करैं सेठ यौंही.' ઉહુંહું. જ્ઞાનમેં યે ક્યા આયા? યે કસાઈખાના ખ્યાલમેં ક્યા આયા? અરે! યે બકરા કાટતે હૈં ન. બોકડા સમજે ? (શ્રોતા : બકરા) ક્યા હૈ? વહ તો જ્ઞાન જાનતા હૈ કિ યે હુઆ હૈ. યે તો અપના સ્વભાવ જાનના હૈ. બકરા કાટતે હૈં ઉસમેં તુજે દુર્ગંછા કૈસે આ ગઈ? સમજમેં આયા? પોપટભાઈ! આહાહા! અરે! અમારી હાજરીમાં આવું કામ? તેરી હાજરીમેં કહાં હોતા હૈ? વહ તો ઉસકી હાજરીમેં હોતા હૈ. તેરી હાજરીમેં તો ઉસ સંબંધીકા જ્ઞાન હોતા હૈ. યે જ્ઞાન મિટાના ચાહતા હૈ, યે શઠ હૈ. સમજમેં આયા?

..की नीतिसे खिन्नता प्रतीत होती है, લ્યો. એને ખેદ ખેદ થઈ જાય अतः चिंतवन, धर्मध्यान और मंदकषायरूप होना चाहिये. વિશેષ બાત કહની થી. ऐसा करनेसे बडी शांति

मिलती है. धूल ભી નહીં મિલતી હૈ. આ શું? રાગકી મંદતાસે શાંતિ મિલતી હૈ ? કિ વહ વિકલ્પ ઐસા આતા હૈ, એમ કહે છે. મૈં મુજે જાનતા હૂં, પરકો નહીં ઔર પરરૂપ મૈં હુઆ નહીં. ઐસા વિકલ્પ હૈ રાગકી મંદતાકા, પણ અંદર દૃષ્ટિમેં, ઉસકા જ્ઞાન હૈ (વહ) જ્ઞાનકી પરિણતિમેં આત્મા હૈ. સમજમેં આયા? તબ શાંતિ મિલતી હૈ. આહાહા! ..बडी शांति मिलती है तथा स्वभावका स्वाद मिलनेसे सांसारिक संताप नहीं सता सकते हैं. એ તો બરાબર છે. આત્મા રાગકો ઔર વિષયકી વાસનાકો જાનતે હોને પર ભી પરરૂપ નહીં હોતા. અપનેરૂપ રહકર ઐસા જાનતે હૈં તો શાંતિ મિલતી હૈ ઔર શાંતિ મિલતી હૈ તો આત્માકા સ્વાદ ભી (આતા હૈ.) ઉસ રાગકો જાનતા હૂં ઇસ પર લક્ષ હૈ તો રાગકા સ્વાદ આતા હૈ. સમજમેં આયા? રાગકો પૃથક્ રખકર અપના જ્ઞાન રાગકો જાનતા હૈ યે અપની પર્યાય હૈ. ઐસી દૃષ્ટિમેં આત્માકા આનંદકા સ્વાદ આતા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

સ્વભાવકા સ્વાદ મિલનેસે સંતાપ નહીં હોતા. યે ક્યા હૈ? અરે! યે ક્યા હુઆ? ૨૦ વર્ષકા લડકા, દો વર્ષકા લગન–શાદી ઔર ગુજર જાય, તો ભી જ્ઞાની તો જાનતે હૈં કિ જ્ઞાન હુઆ હમેં. લડકા મેરા નહીં થા ઔર મુજસે અલગ હુઆ, યે અલગ થા હી. મૈં તો ઉસકો જાનનેવાલા હૂં. આહાહા! સમજમેં આયા? વહ તો જ્ઞાન હૈ અપના. ઉસ સંબંધીકા વહી જ્ઞાન અપનેમેં અપને કારણસે આનેવાલા થા. યે હુઆ તો આયા હૈ જ્ઞાન, ઐસા નહીં. આહા! સમજમેં આયા? શેઠિયા કે સાથ ઐસા હુઆ થા ન. દીપચંદજી શેઠિયા. આયા હૈ ન. ... શું કહેવાય એ? 'હિતપદ સંગ્રહ' આયા ન. હા.

સ્ત્રી હોતી હૈ ન સ્ત્રી. કોઈ મરી જાય પુત્ર કે .... તો 'મેરા પેટ' ઐસા કહે. એ અમારે કાઠિયાવાડમાં એ રીતે કરે. મેરા પેટ.. મેરે પેટમેં તું થા ન તો મેરા પેટ મર ગયા. પેટ કહાં તેરા થા? બાલક ભી કહાં તેરા થા? મર ગયા .... 'મેરા જ્ઞાન' ઐસા કહ. પોપટભાઈ! મેરા જ્ઞાન. મૈં તો જ્ઞાન જાનનેવાલા હું વહ લડકા ભી મેરા નહીં ઔર લડકા સંબંધી વહ આસક્તિ–વૃત્તિ ઉઠતી હૈ વહ ભી નહીં. આહા! સમજમેં આયા? કસોટીકે કાલમેં જ્ઞાનકો જ્ઞાનરૂપ રખના વહ ચીજ હૈ મેરી. (શ્રોતા : મૂળ વાત.) આહાહા! મૂલ બાત હૈ યે. (શ્રોતા : હાજરાહજૂર) ઉસકી હાજરી રખના. મૈં હાજર હૂં જાનનેવાલા. આહાહા! કોઈ ભી પ્રસંગ હો. પ્રસંગ પ્રસંગમેં રહતા હૈં. મેરેમેં કહાં આ ગયા હૈ? આહા! ભારે વાતો ભાઈ!

इसलिये सदा सावधान रहकर इष्ट वियोग; अनिष्ट संयोग.... દેખો. ઇષ્ટકા વિયોગ. વહાલામાં વહાલી સ્ત્રી ઔર વહાલામાં વહાલો પુત્ર, એમ અજ્ઞાની જાણે છે. ઉસકે વિયોગમેં ઔર અનુકૂલકે સંયોગમેં... परिग्रह संग्रह आदिको अत्यंत गौण करके.. પરિગ્રહ–સંગ્રહ હૈં યે સબ ગૌણ કરકે. निर्भय—મૈં તો નિર્ભય ભગવાન આત્મા હૂં. તીનો

કાલ નિર્ભય હૂં. આહા! ઐસી અંદર દૃષ્ટિ કરકે શાંતિકા વેદન હોના ઉસકા નામ ધર્મ હૈ. ભારે કહ્યું છે આ. निराकुल है. मैं तो निराकुल – આકુલતા બિનાકી ચીજ હૂં. આકુલતા કૈસી? શુભરાગ ભી ભટ્ટી હૈ. આતા હૈ કિ નહીં 'છ ઢાળા'મેં? રાગ દાહ.

'યહ રાગ આગ દહે સદા, तातैं समामृत सेईये.' સમતાકા અમૃત પીજિયે, આત્માકે આનંદકા. રાગકા ઉસમેં ક્યા કામ? યે તો જડ હૈ. ઉસ કાલમેં યહી જ્ઞાન હોનેવાલા થા તો વહ ચીજ ઉસકે કારણસે આયી. મેરા જ્ઞાન ભી અપને કારણસે જ્ઞાન હુઆ. રાગ આયા તો ઉસકે કારણસે હુઆ, ઐસા નહીં. ઐસે નિરાકુલ, निगम—અગમગમ્ય, निर्भेद–ભેદ નહીં. आत्माके अनुभवका अभ्यास करना चाहिये, લ્યો. આત્મા આનંદમૂર્તિકા અભ્યાસ કરના વહી ધર્મ હૈ. શાસ્ત્રકા પઢના ઔર વાંચન અભ્યાસ કરના વહ કોઈ ધર્મ નહીં, એમ કહતે હૈં. આહા! કિશોરભાઈ! આહાહા! યહ અધિકાર પૂરા હુઆ, લો. અબ અમૃતચંદ્ર આચાર્ય સ્યાદ્વાદ અધિકાર કહતે હૈં. स्वामी अमृतचंद्र मुनि की प्रतिज्ञा.

સ્વામી અમૃતચંદ્ર મુનિની પ્રતિજ્ઞા (ચોપાઈ)

अदभुत ग्रंथ अध्यातम वानी।
　　समुझै कोऊ विरला ग्यानी॥
यामैं स्यादवाद अधिकारा।
　　ताकौ जो कीजै बिसतारा॥१॥
तो गरंथ अति सोभा पावै।
　　वह मंदिर यहु कलस कहावै॥
तब चित अमृत वचन गढि खोले।
　　अमृतचंद्र आचारज बोले॥२॥

શબ્દાર્થ :—અદ્‌ભુત=અથાહ, વિરલા=કોઈ કોઈ. ગઢિ=રચીને.

અર્થ :—આ અધ્યાત્મ–કથનનો ગહન ગ્રન્થ છે, એને કોઈ વિરલા મનુષ્ય જ સમજી શકે છે. જો એમાં સ્યાદ્વાદ અધિકાર વધારવામાં આવે તો આ ગ્રંથ અત્યંત સુંદર થઈ જાય, અર્થાત્ જો કુંદકુંદસ્વામી રચિત ગ્રન્થની રચના મંદિરવત્ છે, તો તેના ઉપર સ્યાદ્વાદનું કથન કળશ સમાન સુશોભિત થશે. એવહ વિચાર કરીને અમૃત–વચનોની રચના કરીને અમૃતચંદ્ર સ્વામી કહે છે. ૧. ૨.

अर्थ :–यह अध्यात्म-कथनका गहन ग्रन्थ है, इसे कोई विरला ही मनुष्य समझ सकता है। यदि इसमें स्याद्वाद अधिकार बढ़ाया जावे तो यह ग्रन्थ अत्यन्त सुन्दर हो जावे, अर्थात्

यदि कुन्दकुन्दस्वामी रचित ग्रन्थकी रचना मंदिरवत् है, तो उसपर स्याद्वादका कथन कलशाके समान सुशोभित होगा। ऐसा विचार कर अमृत-वचनोंकी रचना करके स्वामीअमृतचंद्र कहते हैं॥१॥२॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

લ્યો, વળી બોલ્યા તો કહે, એના વચન. આહાહા! પાછા અમૃત વચન. અમૃત વચનને રચે છે, એમ કહ્યું. અમૃત વચનને રચે, ખોલે, એમ 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' કહતે હૈં. (શ્રોતાઃ અને બોલે). પણ શું કરે પણ ભાષામાં? સમજમેં આયા? કથનની રીત એવી જાતની. अद्भूत ग्रंथ.. આહા! 'સમયસાર' 'અમૃતચંદ્ર આચાર્ય' મહાસંત મુનિ. ભાવલિંગી છઠવે–સાતવે (ગુણસ્થાનમેં) ઝૂલનેવાલે. વે 'સમયસાર'કો કહતે હૈં કિ યે તો અદ્‌ભૂત ગ્રંથ હૈ. સમજમેં આયા? મુનિ, જિનકો એક-દો ભવમેં કેવલજ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ હોગી ઐસે પંચમકાલકે મુનિ કહતે હૈં. નગ્ન દિગંબર વનમેં રહનેવાલે. યે કહતે હૈં કિ યે તો અદ્‌ભૂત ગ્રંથ! આહાહા! 'સમયસાર' તો આશ્ચર્યકારી કોઈ ગ્રંથ હૈ ! अध्यात्म वानी.. ઉસમેં અધ્યાત્મ—આત્માકો બતાનેવાલી વાણી હૈ. ચિદાનંદ ભગવાન અનાકુલ આનંદકો બતાવે ઐસી વાણી હૈ. સમજમેં આયા? अध्यात्म कथनका महा गहन ग्रंथ है. समुझै कोऊ विरला ग्यानी.. કોઈ વિરલ પ્રાણી સમયસારકે રહસ્યકો વિરલ પ્રાણી સમજે. સાધારણ પ્રાણીકી તાકાત નહીં, કહતે હૈં. આહાહા!

यामैं स्यादवाद अधिकारा.. ઉસમેં સ્યાદ્વાદ.. વસ્તુ વસ્તુકી હૈ, પરવસ્તુકી હૈ નહીં— ઐસા સ્યાદ્વાદ. એક હૈ વહ અનેક નહીં, અનેક હૈ વહ એક નહીં, ઐસે કહતે હૈં. વહી યહાં તો કહતે હૈં, એક હૈ સો હી અનેક હૈ. ઐસે અપેક્ષાસે જ્ઞાનકો જાનનેવાલી ચીજ સ્યાદ્વાદ ताकौ जो कीजै बिसतारा.. यदि इसमें स्याद्वाद अधिकार बढाया जावे तो यह ग्रंथ अत्यंत सुंदर हो जावे. तो गरंथ अति सोभा पावै. લ્યો. યાની કિ આત્માકા જો અધિકાર બનાયા- કહા ઉસમેં વિશેષ સ્પષ્ટતા, સ્યાદ્વાદ સમજનેમેં વિશેષ સ્પષ્ટતા હોતી હૈ, યૂં. वह मंदिर.. ગ્રંથ હૈ મંદિર ઔર સ્યાદ્વાદ ઉસકા કળશ. ઉપર ચડાતે હૈં ન કળશ મંદિર પર. तब चित अमृत वचन.. અમૃત વચનોંકી રચના चित्त યાની 'અમૃતચંદ્ર આચાર્ય' વિચાર કરકે. ચિત્ત અર્થાત વિચાર કરકે, अमृत वचन गढि बोल खोले.. યે વચનોંકો અમૃત કહા. આહા! 'વચનામૃત વીતરાગના' આવે છેને 'શ્રીમદ્'માં. અમૃતવચનોંકી રચના કરકે, गढि એટલે રચના કરકે ખોલતે હૈં, ઉસકા રહસ્ય બતાતે હૈં. આહાહા!

'અમૃતચંદ્ર આચાર્ય' મુનિ ધર્મના સ્થંભ. વે યહ 'સમયસાર'કી પ્રશંસા કરતે હૈં. બહોત પ્રશંસા કરતે હૈં. એક-એક પદમેં ઔર એક-એક ગાથામેં અમૃતચંદ્ર આચાર્ય કહતે હૈં કિ બડા ગ્રંથ ગંભીર. ઓહો! ગ્રંથ યે મંદિર હૈ ઔર મૈંને કલશ બનાયે. સ્યાદ્વાદ અધિકાર.

મંદિર ઉપર કળશ શોભે. આહા! अमृतचंद्र आचारन बोले.. આગે કહેંગે. યે વાણી–બાણી હમારી નહીં, હમ બોલતે નહીં. (શ્રોતા : બોલવા ખાતર બોલે). કથન ક્યા કરે? ભાષા વ્યભિચારી... એમ બોલે. કોણ બોલે? બોલે એ બીજો. એ તો જડ. આહાહા! સ્વરૂપગુપ્ત 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' યૂં કહા હૈ. મૈં તો મેરે સ્વરૂપમેં અસ્તિત્વમેં હૂં. યે વાણીકે અસ્તિત્વમેં મૈં આ ગયા? પણ યે તો નિમિત્તસે કથન કહનેમેં આતા હૈ.

कुंदकुंद नाटक विषै, कह्यौ दरब अधिकार।
स्यादवाद नै साधि मैं, कहौं अवस्था द्वार॥३॥

कहौं मुकति-पदकी कथा, कहौं मुकतिकौ पंथ।
जैसैं धृत कारज जहां, तहां कारन दधि मंथ॥४॥

અર્થ :–સ્વામી કુન્દકુન્દાચાર્યે નાટક ગ્રન્થમાં જીવ-અજીવ દ્રવ્યોનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે, હવે હું સ્યાદ્વાદ, નય અને સાધ્ય–સાધક અધિકાર કહું છું. ૩. સાધ્ય–સ્વરૂપ મોક્ષપદ અને સાધક–સ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગનું કથન કરું છું. જેવી રીતે ઘી–રૂપ પદાર્થની પ્રાપ્તિ માટે દહીં વલોવવું તે કારણ છે. ૪.

ભાવાર્થ :–જેવી રીતે દધિમંથનરૂપ કારણ મળવાથી ઘૃત પદાર્થની પ્રાપ્તિરૂપ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે, તેવી જ રીતે મોક્ષમાર્ગનું ગ્રહણ કરવાથી મોક્ષપદાર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. મોક્ષમાર્ગ કારણ છે અને મોક્ષપદાર્થ કાર્ય છે. કારણ વિના કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી, તેથી કારણસ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગ અને કાર્યસ્વરૂપ મોક્ષ બન્નેનું વર્ણન કરવામાં આવે છે.

अर्थ :–स्वामी कुन्दकुन्दाचार्यने नाटकग्रन्थमें जीव-अजीव द्रव्योंका स्वरूप वर्णन किया है, अब मैं स्याद्वाद मोक्षपद और साधकस्वरूप मोक्षमार्गका कथन करता हूँ जिस प्रकार कि धृतरूप पदार्थकी प्राप्तिके हेतु दधि-मंथन कारण है॥४॥

भावार्थ :–जिस प्रकार दधिमंथनरूप कारण मिलनेसे धृत पदार्थकी प्राप्तिरूप कार्य सिद्ध होता है, उसी प्रकार मोक्षमार्ग ग्रहण करनेसे मोक्षपदार्थकी प्राप्ति होती है। मोक्षमार्ग कारण है और मोक्षपदार्थ कार्य है। कारणके बिना कार्यकी सिद्धि नहीं होती, इससे कारणस्वरूप मोक्षमार्ग और कार्यरूप मोक्ष दोनोंका वर्णन किया जाता है।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ક્યા કહતે હૈં? 'કુંદકુંદ' મુનિરાજને નાટક ગ્રંથમેં જીવ-અજીવ અધિકાર કિયા. દ્રવ્યકા અધિકાર કહા ન પહલે. જીવકા અધિકાર કહા. યે તો અખંડ આનંદમય જીવ હૈ ઔર વિકલ્પ આદિ સબ અજીવ હૈં. ઐસા દ્રવ્યકા અધિકાર કિયા. स्यादवाद नै साधि.. અબ

મૈં ઉસમેં એક-અનેક, તત્ત-અતત્ત આદિ જો ધર્મ હૈં ઉન્હેં સ્યાદ્વાદસે કહુંગા, નયસે કહુંગા ઔર સાધ્ય-સાધક અધિકાર કહુંગા. દો અધિકાર હૈ ન. સમજમેં આયા? એક ઔર અનેક આદિ ચૌદ બોલ હૈ ન વહ સ્યાદ્વાદ આયા ઔર ઉપાય-ઉપેયમેં સાધ્ય-સાધક. સાધ્ય-સાધક અધિકાર કહતા હૂં.

कहौ मुकतिकौ पदकी कथा.. યે મુક્તિપદકી કથા કહુંગા. कहौ છે ને? ઓલા કહે કે લ્યો, कहौ તો કહતે હૈં. આચાર્ય કહે છે કે હું કહીશ. (શ્રોતા : અને તમે ના પાડો છો). અરે ભગવાન! 'वोच्छामि समयपाहुडं' એમાં આવ્યું જુઓ. .... આચાર્યે કાંઈ કહ્યું જ નથી. યે તો નિમિત્તકા કથન હૈ. ભારે વાતું બાપુ! ઝઘડા કરના. અરે! ઝઘડા અમારી જેમ જા અંદરમાં. સમજમેં આયા? कहौ मुकतिकौ पंथ—મુક્તિપદકી કથા કહુંગા, મોક્ષકી કથા કહુંગા ઔર મુક્તિકે માર્ગકી કથા કહુંગા. યે સાધ્ય-સાધક. સાધ્ય યે મુક્તિ, સાધક યે મુક્તિકા પંથ.

जैस घृत कारन जहां—જહાં ઘીકી જરૂર હૈ. ઘી.. ઘી.. ઘી કહતે હૈં ન? तहां कारन दधि मंथ—દધિકા મંથન વહ કારણ હૈ. દધિકે મંથન બિના ઘી નીકલતા નહીં. દહીં.. દહીં. घृतका कारज जहां, तहां कारन तो दधि मंथ. એ કીધું પહેલા, નહીં? जिस प्रकार घृतरूप पदार्थकी प्राप्ति के हेतु दधि–मंथन कारण है. ભાવાર્થ ઉસમેં લિખા હૈ. जिस प्रकार दधिमंथनरुप कारण मिलनेसे घृतपदार्थकी प्राप्तिरूप कार्य सिद्ध होता है. उसी प्रकार मोक्षमार्ग ग्रहण करनेसे मोक्ष–पदार्थकी प्राप्ति होती है. આહા!

ભગવાન આત્મા... જ્ઞાનકે રૂપ ભી દો બતાયેંગે. એક સાધકરૂપ જ્ઞાનકી દશા ઔર એક સાધ્યરૂપ પૂર્ણ દશા. સમજમેં આયા? વહ હૈ ન વહાં સ્વાધ્યાય મંદિરમેં. 'પૂર્ણતાને લક્ષે શરૂઆત..' એ પૂર્ણતાનું લક્ષ એ સાધ્ય-સાધકભાવની વાત છે. ... સુખરસ બતાવવું છે. સમજમેં આયા? (શ્રોતા : સાધકભાવ છે) હં. પૂર્ણતા તે સાધ્ય અને અવસ્થા શરૂઆત થાય તે સાધક. વહ હૈ ન, પૂર્ણતાને લક્ષે? એ પૂર્ણતાનો લક્ષ (એટલે) ત્યાં દ્રવ્ય પૂરું થાય એમ નહીં. (શ્રોતા : .....) ના, હતું નહીં એ વાત. એ ખ્યાલમાંય કહેતા વખતે આ કહ્યું. પૂર્ણ પરમાત્મપદ યે સાધ્ય પૂર્ણ, ઉસકા સાધન પર્યાય. ફિર પર્યાયકા સાધન (-ધ્યેય) કૌન? યે દૂસરી બાત હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા!

વહ કહતે હૈં દેખો. નહિ તો ઐસા ક્યા? સાધ્ય તો આત્મા હૈ. મોક્ષ (સાધ્ય) કહાં હુઆ? (શ્રોતા : કારણ ને કાર્ય) ભઈ, આહીં કહેવાય છે. આહીં પર્યાયના બે ભેદ સ્યાદ્વાદથી બતાવવા છે. સમજમેં આયા? અકેલા દ્રવ્ય.. દ્રવ્ય.. કરે, પણ દ્રવ્યમેં પર્યાય જો હોતી હૈ વહ દો પ્રકારકી હૈ. એક અપૂર્ણ નિર્મલ પર્યાય વહ સાધક ઔર પૂર્ણ નિર્મલ પર્યાય

વહ સાધ્ય, ઐસી ચીજ બતાના હૈ. ઐસી (બાત) વીતરાગ સિવા કહીં હોતી નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા?

અજ્ઞાનીકો તો અકેલા કૂટસ્થ દ્રવ્ય ધ્રુવ હૈ અકેલા કૂટસ્થ, એમ બતાતે હૈં. વહ ભી અજ્ઞાન હૈ, સાંખ્ય આદિ. ઔર બૌદ્ધ આદિ અકેલી પર્યાયકો બતાતે હૈં. પર્યાય હૈ, પણ પર્યાય કિસકે આધારસે હોતી હૈ? દોકો મિલાન કરનેકી (બાત) સ્યાદ્વાદ અધિકારમેં કહુંગા. પરકે કારણસે નહીં, વસ્તુકા સ્વભાવ ઐસા હૈ. સમજમેં આયા? કિતને કહતે હૈં કિ અન્યમતિમેં એકાંત હૈ. સબ મિલાકર 'મહાવીર' ભગવાનને અનેકાંત નિકાલા. અરેરે! આવી ને આવી વાતો માળા પંડિતો આમ મૂકે બહાર. ભગવાન મહાવીરને સબકા સમન્વય કિયા. સબકા એક-એક અંશ લેકર સારા સ્યાદ્વાદ અધિકાર બનાયા. ઐસા હૈ હી નહીં. યે તો વસ્તુમેં ઐસી ચીજ હૈ. સમજમેં આયા? દ્રવ્ય હૈ ત્રિકાલ, પર્યાય હૈ ક્ષણિક—વહ વસ્તુકા સ્વભાવ હૈ. દો મિલકર પૂરા દ્રવ્ય સિદ્ધ હોતા હૈ.

તો કહતે હૈં, कारणके बिना कार्यकी सिद्धि नहीं होती, લ્યો. છેને. મોક્ષમાર્ગ ગ્રહણ કરનેસે મોક્ષપદાર્થકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. મોક્ષમાર્ગ કારણ હૈ, મોક્ષપદાર્થ કાર્ય, યહાં યે લેના હૈ. નહીં તો કારણપરમાત્મા 'નિયમસાર'મેં તો કારણ યે આતા હૈ. યે તો આશ્રયમેં કારણ વહ હૈ, પણ કાર્યકી દશામેં કારણ મોક્ષકા માર્ગ હૈ ઔર મોક્ષ હૈ ઉસકા કાર્ય. कारणके बिना कार्यकी सिद्धि नहीं होती इससे कारणस्वरूप मोक्षमार्ग और कार्यस्वरूप मोक्ष दोनोंका वर्णन किया जाता है. યહાં તો પર્યાયકા વર્ણન દો (પ્રકારસે હૈ.) સમજમેં આયા? સાધક હોતા હૈ તો ઉસી સમયમેં પૂર્ણ દશા પ્રગટ હોતી હૈ? ઐસા બતાના હૈ ભેદ. વસ્તુ ભગવાન આત્માકા આશ્રય લિયા ઔર સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન હુઆ, તો ચારિત્ર હુઆ. ઉસી સમય કોઈ પૂર્ણ દશા હો જાતી હૈ? આહાહા! કોઈને ન હોય. અસંખ્ય સમય તો લગે.. લગે.. લગે, સાધકકો સાધ્ય પ્રગટ હોનેમેં. સમજમેં આયા? યે પર્યાય, પર્યાયકી નિર્મલતાકી વૃદ્ધિ, વૃદ્ધિ હોકર પૂર્ણતા, જૈસી હૈ યે સબ બતાયેંગે. ઉસકા નામ યહાઁ સ્યાદ્વાદ ઔર સાધક-સાધ્ય કહનેમેં આતા હૈ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૫૧, ભાદરવા સુદ-૧૨, ગુરૂવાર તા. ૨-૯-૧૯૭૧
સ્યાદ્વાદ દ્વાર, પદ ૯, ૧૦ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

યહ સમયસાર નાટક ચલતા હૈ. ઉસકા સ્યાદ્વાદ દ્વાર અધિકાર હૈ. પાનું છે ને ૩૧૫. નવવાં હૈ, પદ નવવાં હૈ. ફરીને લઈએ.

નય સમૂહ વિષે શિષ્યની શંકા અને ગુરુનું સમાધાન (સવૈયા એકત્રીસા)

शिष्य कहै स्वामी जीव स्वाधीन कि पराधीन,
जीव एक है किधौं अनेक मानि लीजिए।
जीव है सदीव किधौं नांही है जगत मांहि,
जीव अविनश्वर कि नश्वर कहीजिए।।
सतगुरु कहै जीव है सदीव निजाधीन,
एक अविनश्वर दरव-द्रिष्टि दीजिए।
जीव पराधीन छिनभंगुर अनेक रूप,
नांही जहां तहां परजै प्रवांन कीजिए।।९।।

શબ્દાર્થ :—અવિનશ્વર=નિત્ય. નશ્વર=અનિત્ય. નિજાધીન=પોતાને આધીન. પરાધીન= બીજાને આધીન. નાહી=નષ્ટ થનાર.

અર્થ :—શિષ્ય પૂછે છે કે હે સ્વામી! જગતમાં જીવ સ્વાધીન છે કે પરાધીન? જીવ એક છે અથવા અનેક? જીવ સદાકાળ છે અથવા કોઈવાર જગતમાં નથી રહેતો ? જીવ અવિનાશી છે અથવા નાશવાન છે ? શ્રીગુરુ કહે છે કે દ્રવ્યદૃષ્ટિથી જુઓ તો જીવ સદાકાળ છે, સ્વાધીન છે, એક છે અને અવિનાશી છે. પર્યાયદૃષ્ટિએ પરાધીન, ક્ષણભંગુર, અનેકરૂપ અને નાશવાન છે, તેથી જ્યાં જે અપેક્ષાએ કહેવામાં આવ્યું હોય તેને પ્રમાણ કરવું જોઈએ.

વિશેષ :–જ્યારે જીવની કર્મરહિત શુદ્ધ અવસ્થા ઉપર દૃષ્ટિ મૂકવામાં આવે છે ત્યારે તે સ્વાધીન છે, જ્યારે તેની કર્માધીન દશા ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવે છે, ત્યારે તે પરાધીન છે. લક્ષણની દૃષ્ટિએ સર્વ જીવદ્રવ્ય એક છે, સંખ્યાની દૃષ્ટિએ અનેક છે. જીવ હતો, જીવ છે, જીવ રહેશે, એ દૃષ્ટિએ જીવ સદાકાળ છે, જીવ એક ગતિમાંથી બીજી ગતિમાં જાય છે, તેથી એક ગતિમાં સદાકાળ નથી. જીવ પદાર્થ કદી નષ્ટ થઈ જતો નથી, તેથી તે અવિનાશી છે, ક્ષણે–ક્ષણે પરિણમન કરે છે તેથી તે અનિત્ય છે. ૯.

अर्थ :–शिष्य पूछता है कि स्वामी ! जगतमें जीव स्वाधीन है कि पराधीन? जीव एक है अथवा अनेक? जीव सदाकाल है अथवा कभी जगतमें नहीं रहता है? जीव अविनाशी है अथवा नाशवान् है? श्रीगुरु कहते हैं कि द्रव्यदृष्टिसे देखो तो जीव सदाकाल है, स्वाधीन है, एक है, और अविनाशी है। पर्यायदृष्टिसे पराधीन, क्षणभंगुर, अनेकरूप और नाशवान है, सो जहाँ जिस अपेक्षासे कहा गया है उसे प्रमाण करना चाहिये।

विशेष :—जब जीवकी कर्मरहित शुद्ध अवस्था पर दृष्टि डाली जाती है तह वह स्वाधीन है, जब उसकी कर्माधीन दशा पर ध्यान दिया जाता है, तब वह पराधीन है। लक्षणकी दृष्टिसे सब जीवद्रव्य एक हैं, संख्याकी दृष्टिसे अनेक हैं। जीव था, जीव है, जीव रहेगा, इस दृष्टिसे जीव सदाकाल है, जीव गतिसे गत्यान्तरमें जाता है, इसलिये एक गतिमें सदाकाल नहीं है। जीव पदार्थ कभी नष्ट नहीं हो जाता, इसलिये वह अविनाशी है, क्षण-क्षणमें परिणमन करता है इसलिये वह अनित्य है॥९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સૂક્ષ્મ અધિકાર હૈ. સર્વજ્ઞ ભગવાન તીર્થંકરદેવ, જિન્હોંને એક સમયમેં તીન કાલ તીન લોક દેખે. પરમેશ્વર અરિહંતપદમેં જબ પરમાત્મા આયે, તો ઉન્હેં એક સેકન્ડકે અસંખ્યવે ભાગમેં તીન કાલ તીન લોક પ્રત્યક્ષ દેખનેમેં આયે. બાદમેં ઇચ્છા બિના વાણી નિકલી. પરમેશ્વર સર્વજ્ઞ પૂર્ણ હોતે હૈં ઉન્હેં કોઈ ઇચ્છા નહીં હોતી. વે તો પૂર્ણ વીતરાગદેવ હુએ બાદમેં કેવલજ્ઞાન હોતા હૈ. ઇચ્છા બિના ઓમ ધ્વનિ નીકલી. છહ દ્રવ્ય ભગવાનને દેખે. ભગવાનને કેવલજ્ઞાની પરમાત્માને જાતિસે છહ દ્રવ્ય, સંખ્યાસે અનંત (દ્રવ્ય દેખે). અનંત આત્મા, અનંત પરમાણુ રજકણ–માટી, અસંખ્ય કાલાણુ, એક ધર્માસ્તિ, એક અધર્માસ્તિ, એક આકાશ. ઉસમેં આત્મા કૈસા હૈ યહ બાત યહાં ચલતી હૈ. અનેકાંત સ્વરૂપ ઉસકા જૈસા હૈ ઐસે સમજે તો ઉસે સ્વરૂપકા ભાન હો, શુદ્ધ પરિણમન હો, તબ ધર્મ હો. સમજમેં આયા? એકાંત રૂપ સમજે, જૈસી ચીજ હૈ ઐસી ન સમજકર અપની કલ્પનાસે સમજે તો વસ્તુકી સ્થિતિ સમજમેં આતી નહીં, શુદ્ધ પરિણમન હોતા નહીં, અમૃતકા સ્વાદરૂપી આનંદ ઉસે આતા નહીં, ધર્મ હોતા નહીં.

કહતે હૈં, शिष्य कहै स्वामी.. જીવ જો હૈ વહ સ્વાધીન હૈ કિ પરાધીન? जीव एक है किधौं अनेक मानि लीजिए.. એક હી હોં, સબ જીવ મિલાકર નહીં. યહ જીવ જો હૈ વહ એક હૈ કિ અનેક હૈ? એક જીવ હોં, સબ મિલકર નહીં. जीव है सदीव किधौं नांही है जगत मांहि.. ત્રિકાલ રહનેવાલા હૈ અસ્તિ કિ પરસે નહીં હૈ? સ્વસે હૈ અને પરસે નહીં હૈ, ઐસા હૈ? ઐસા શિષ્ય પૂછતા હૈ. સૂક્ષ્મ બાત હૈ ભાઈ! ભગવાનને કહા હુઆ આત્મા

અનંત કાલમેં ઉસને સમજમેં લિયા હી નહીં. સમજમેં આયા? અંતિમ ગ્રૈવેયક તક ક્રિયાકાંડ કરકે દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ પૂજા કરતે હૈં વહ શુભભાવ—પુણ્ય હૈ, ધર્મ નહીં. ઐસી ક્રિયા કરકે કોઈ સ્વર્ગ આદિમેં જાય, પણ જનમ-મરણ ઉસકા મિટતા નહીં. જનમ-મરણ મિટનેકી ચીજ જો આત્મા ક્યા વસ્તુ હૈ ઔર કિસ દૃષ્ટિસે વહ નિત્ય હૈ, કિસ દૃષ્ટિસે અનિત્ય હૈ ઐસા દોનોંકા જ્ઞાન કરકે સ્વભાવ ઓરકી એકાગ્રતા હોના, પુણ્ય-પાપસે રહિત શુદ્ધ પરિણતી હો, તબ ઉસે સમ્યગ્દર્શન અને ધર્મ કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા?

તો કહતે હૈં કિ जीव है सदीव किधौं नांहि है जगतमांहि.. એ અસ્તિ-નાસ્તિની વાત પહેલા આવી. અસ્તિ-નાસ્તિની. બસ એ. जीव अविनश्वर कि नश्वर कहीजिए.. પ્રભુ! એ જીવ નાશવાન છે? નાશવાન હૈ કિ નાશવાન નહીં હૈ? એ નિત્ય-અનિત્ય, નિત્ય-અનિત્ય. આહા! सतगुरु कहै जीव है सदीव निजाधीन दरव द्रिष्टि दीजिए.. દૂસરા પદ હૈ ન. જો દ્રવ્યાર્થિકનયસે દ્રવ્યસે દેખો દ્રવ્યદૃષ્ટિસે, દ્રવ્યદૃષ્ટિકા અર્થ યહાં સમ્યગ્દર્શન નહીં. દ્રવ્ય, જો ત્રિકાલી દ્રવ્ય હૈ ત્રિકાલી ધ્રુવ આત્મા, ઉસ દૃષ્ટિસે દેખો તો નિજાધીન હૈ. વસ્તુ હૈ (વહ) નિજાધીન હૈ. આહા! સમજમેં આયા? એક હૈ. વસ્તુસે દેખો તો વહ વસ્તુ એક હૈ. અપના આત્મા હોં એક, સબ મિલકર નહીં.

યહ શરીર, વાણી તો જડ હૈ, યહ તો માટી-ધૂળ હૈ. યહ તો પુદ્ગલ હૈ, યહ કોઈ આત્મા નહીં. ઔર અંદરમેં રાગ દ્વેષ આદિ હોતા હૈ વહ ભી ખરેખર આત્મા નહીં. વહ તો વિકાર હૈ, આસ્રવ હૈ, બંધકા કારણ હૈ. વહ ભી ઉસી પર્યાયમેં હૈ યે તો યહાં સિદ્ધ કરના હૈ. સમજમેં આયા? પણ સ્વભાવકી દૃષ્ટિસે દેખો તો ઉસમેં પુણ્ય-પાપકા ભાવ હૈ નહીં. જેઠાભાઈ! ભારે ઝીણો માર્ગ ભાઈ વીતરાગનો. એમને એમ સમજ્યા વિના ગોળેગોળા ... બધા કરે, આહા! અનાદિના કૂટે છે પણ તત્ત્વ.... પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ સર્વજ્ઞ પરમાત્માને જૈસા એક-એક આત્મા દેખા, ઐસા જબ તક જાનનેમેં ન આવે, તબ તક ઉસે ધર્મ કભી તીન કાલમેં હોતા નહીં. સમજમેં આયા?

તો કહતે હૈં, दरव—द्रिष्टि दीजिए.. એટલે દ્રવ્યની દૃષ્ટિ. ભલે દ્રવ્યદૃષ્ટિ ને પર્યાયદૃષ્ટિ... ઉસમેં શબ્દમેં કોઈ ફેર નહિ. ભગવાન આત્મા નિત્ય જો વસ્તુ હૈ કાયમકી ચીજ, ઉસ દૃષ્ટિસે દેખો તો વહ પરકે આધીન હૈ નહીં, સ્વતંત્ર હૈ, નિજાધીન હૈ, એક હૈ. વસ્તુ ધ્રુવ ચૈતન્યદ્રવ્ય વહ તો એક હી હૈ, અવિનશ્વર હૈ, નિત્ય હૈ. (શ્રોતા : એ એક અપેક્ષાએ શુદ્ધ). હા, એ અપેક્ષાથી. અવિનશ્વર હૈ. વહ કભી નાશ હોતા નહીં. સમજમેં આયા? પંડિતજી! ઐસે ઐસે ઓઘે ઓઘે જૈનમેં પડા, પણ પરમેશ્વર ક્યા કહતે હૈં ઉસકી ખબર બિના ધર્મ હો જાયેગા (ઐસા નહીં.) કરો યહાં વ્રત, નિયમ, તપ, કરો ધર્મ. ધૂળેય

ધર્મ નથી. સુન તો સહી. વહ તો વિકલ્પ રાગ હૈ. આત્મા રાગ બિનાકી ચીજ હૈ, અવિનાશી ત્રિકાલ. સમજમેં આયા? ઉસકી દૃષ્ટિ કિયે બિના કભી સમ્યગ્દર્શન ઔર ધર્મકી શુરૂઆત હોતી નહીં. સમજમેં આયા?

તો કહતે હૈં. ચાર બોલ લિયે ચાર. ચાર છેને ભાઈ એમાં? નિજાધીન, એક, અવિનશ્વર અને સદીવ, એમ. તીનોં કાલ રહનેવાલા હૈ, નિજ આધીન હૈ, એક હૈ, નિત્ય હૈ. સદીવનો અર્થ સત્ છે. ભાઈ! સત્. અપનેસે સત્ હૈ. દ્રવ્યદૃષ્ટિસે અપનેસે સત્ હૈ. નિજાધીન હૈ, અપને આધીન હૈ દ્રવ્ય. એક હૈ. है सदीव निजाधीन. સદીવ. હૈ રૂપસે તો હૈ. कहै जीव है सदीव निजाधीन. આહા! કાયમ રહનેવાલા આત્મા અસ્તિ.. અસ્તિ.. અસ્તિ, સત્ અસ્તિ. દ્રવ્યદૃષ્ટિસે દેખે તો, વસ્તુકી દૃષ્ટિસે દેખો તો નિજાધીન હૈ, એક હૈ, સદીવ હૈ, અવિનશ્વર હૈ. दरव द्रिष्टि दीजिए. દ્રવ્યકી ત્રિકાલી ચીજકી દૃષ્ટિ દેનેસે યહ ચાર બોલ ઉસે સ્વતંત્રરૂપસે દિખતે હૈં. સમજમેં આયા?

जीव पराधीन.. દૂસરા પદ. परजै प्रवांन कीजिए.. પર્યાયસે દેખો... ઉસકી અવસ્થા—વર્તમાન દશા હૈ ન દશા. આ દશા શું છે? આત્મામેં દો અંશ હૈં. એક ત્રિકાલી ધ્રુવ અંશ ઔર એક ઉત્પાદ-વ્યય પર્યાયરૂપી અંશ. પરકે સાથ સંબંધ નહીં. સ્વતંત્ર. પર પદાર્થ ભિન્ન હૈ ઔર અપના તત્ત્વ ભિન્ન હૈ. સમજમેં આયા? તો કહતે હૈં કિ परजै प्रवांन कीजिए.. ચૌથા પદ હૈ. જો પર્યાયનું પ્રમાણ કરો તો પર્યાય છે. દ્રવ્ય ત્રિકાલી હૈ. 'ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્યયુક્તં સત્'. તો ઉત્પાદ-વ્યય પર્યાય હૈ ઔર ત્રિકાલી ધ્રુવ હૈ વહ દ્રવ્ય હૈ. શેઠ! કભી સમજમેં લિયા હી નહીં ઔર ઐસે ઐસે ... કરો ધર્મ હો જાયેગા. ક્યા ધર્મ, કિસકે આશ્રયસે હોગા ઔર ધર્મ ક્યા ચીજ હૈ ? (શ્રોતા : વસ્તુકો ધર્મ હી સમજતે નહીં.) સમજે બિના તો ઐસે અનાદિકાલ નિકાલા હૈ. જૈનમેં આયા, જૈનકા સાધુ હુઆ. આત્મજ્ઞાન બિના, સમ્યક્જ્ઞાન બિના અનંત કાલ નિકલા હૈ. સમ્યગ્દર્શન ક્યા ચીજ હૈ ઔર સમ્યગ્દર્શન કિસકે આશ્રયસે પ્રગટ હોતા હૈ ઐસા જાને બિના સબ કિયા, ચાર ગતિમેં રૂલા.

યહાં કહતે હૈં કિ જીવ પરાધીન હૈ. આહાહા! કિસ અપેક્ષાસે? પર્યાય, પર્યાય અવસ્થા હૈ ન. અવસ્થા—પરિણમન. પરિણમનસે દેખો તો પર્યાય કર્મ આધીન હૈ. દ્રવ્યસે કિસીકે આધીન નહીં. સમજમેં આયા? (શ્રોતા : કર્મ સાથે સંબંધ સ્થાપ્યો). સંબંધ છેને. પર્યાયનો ને એનો સંબંધ છેને. દ્રવ્યને, ગુણને સબંધ ક્યાં છે? સમજમેં આયા? કહતે હૈં કિ ત્રિકાલી દ્રવ્ય જો હૈ ધ્રુવ, ધ્રુવ નિત્ય અવિનાશીકા જો અવિનાશી તત્ત્વ હૈ, વહ તો એક હૈ, અવિનશ્વર હૈ, સ્વાધીન હૈ ઔર ત્રિકાલ અપનેસે હૈ. પણ પર્યાયસે દેખો, ઉસકી અવસ્થા હાલત... આહાહા! परजै प्रवांन कीजिए., પર્યાયદૃષ્ટિથી જોઈએ અને એને પ્રમાણ કરીએ.

'હૈ', એમ. પર્યાય પણ 'છે'. પર્યાય ભી 'હૈ'. યે તો ગુજરાતી શબ્દ આ જાય કોઈ. આ લોકો હિન્દી આવ્યાને એટલે હિન્દી થઈ છે. નહીં તો હિંદી ન થાય. આપણી પાસે ગુજરાતી હોય. પર થોડા આ જાય અંદર. છે, છે. (હિંદી) ભાષામેં 'હૈ'. ક્યોં શેઠ ? આહાહા !

जीव पराधीन.. કઈ અપેક્ષાએ ? परजै प्रवांन कीजिए.. સાધકકી બાત હૈ ન યહાઁ. આહીં તો કેવળી પરમાત્માની વાત છે ને. યહાં નયકા જ્ઞાન હૈ ન. નયનું જ્ઞાન. નયનું છેને. સાધકદશા. શુદ્ધજ્ઞાનમેં નય પડતી હૈ ન. કેવલજ્ઞાનમેં નય નહીં હોતી, પૂર્ણજ્ઞાન હો ગયા ભગવાનકો. અરિહંત પરમાત્મા એક સમયમેં તીન કાલ તીન લોક પૂર્ણ દેખતે-જાનતે હૈં. અપના ત્રિકાલી સ્વરૂપ ઔર પરકા. વહ તો વીતરાગદશા કેવલજ્ઞાન હો ગઈ. યહાં નીચે (કે ગુણસ્થાનમેં) શાસ્ત્ર જ્ઞાન બાહ્ય નહીં, પણ ભાવ શ્રુતજ્ઞાન. યે શ્રુતજ્ઞાનકે ભાવ દો, એક નિશ્ચય ઔર વ્યવહાર, દ્રવ્યાર્થિક ઔર પર્યાયાર્થિક. સમજમેં આયા ? આહાહા ! દ્રવ્યાર્થિક અને પર્યાયાર્થિક. આ તો શબ્દેય સાંભળ્યા ન હોય. જૈનમાં જન્મ્યા હોય તોય સાંભળ્યા ન હોય, જે જૈનની મૂળ ચીજ વીતરાગ પરમેશ્વરની.

કહતે હૈં, जीव परजै प्रवांन कीजिए.. ભગવાન આત્મા એની પર્યાય નામ અવસ્થા નામ પરિણમન, બદલતી અવસ્થાને જો પ્રમાણ કરીએ અને ત્યાં દૃષ્ટિ દઈએ, (તો) પરાધીન છે. પર્યાયમેં ઐસા ધર્મ હૈ અપના કિ નિમિત્ત આધીન હોકર વિકાર હોતા હૈ. આહાહા ! પરકે કારણસે નહીં. (શ્રોતા : કર્મ આધીન તો નથીને?) કર્મ આધીન યાની કર્મ આધીન (કરતા હૈ) ઐસા નહીં. કર્મકે આધીન હોતા હૈ વહ. કર્મ આધીન કરતા નહીં, ઐસા અર્થ હૈ યહાં. સમજમેં આયા ? કર્મ તો જડ હૈ, માટી-ધૂળ પુદ્‌ગલ હૈ સબ. યે (શરીર) સ્થૂલ હૈ, વહ સૂક્ષ્મ હૈ. રજકણ હૈ. સમજમેં આયા ? 'विहुयरयमला' નથી આવતું ? લોગ્ગસમેં આતા હૈ. પઢા હૈ ? એક લોગ્ગસ આવે છે આપણે ...ચક્રમાં, નહીં ? સ્તુતિ આવે છે. એમાં આવે છે. 'લોગ્ગસ ઉજ્જોઅગરેણં' સામાયિકનો પાઠ. વિહુયરયમળા. કરો અર્થ, લ્યો. એની ખબર ન હોય કાંઈ. ગડિયો હાંક્યે જાય. આમાંય આવ્યું, ભાઈ. આમા કંઈક જરા શબ્દનો ફેર છે. 'વિહુયરસમળા' કીધું છે ઓલામાં પડિક્કમણામાં. .... 'રયમળા'. આપણે આ પડિક્કમણામાં છે. બે ઠેકાણે છે.

'વિહુયરયમળા'. હે નાથ ! હે પરમાત્મા ! તીર્થંકરદેવ ! લોગ્ગસ છેને. 'લોગ્ગસ ઉજ્જોઅગરે.' લોકમાં પ્રકાશના કરનારા, એ લોગ્ગસ ઉજ્જોઅગરેનો એ અર્થ છે. .... ઓઘે ઓઘે પડ્યા હોય. લોકની અંદર, હે નાથ ! આપ પ્રકાશના કરનારા ! ૨૪ તીર્થંકર હૈં ન. ઐસે તો અનંત તીર્થંકર હો ગયે. એમ કરતાં કરતાં શબ્દે શબ્દમાં નામ છે એમાં. અંદર પડિક્કમણામાં છેને. 'વિહુયરયમળા.' 'કુંદકુંદાચાર્ય'માં છે. 'વિહુયરયમળા' એટલે પ્રભુ ! આપે વિહુય.. વિ — વિશેષે, હુઈ નામ ટાળ્યા છે, રય નામ કર્મરૂપી રજ ઝીણી ધૂળ

અને મળ એટલે પુણ્ય-પાપનો ભાવ-વિકાર. દોનોં હી આપને નાશ કિયે હૈં. શેઠી! સામાયિકમેં યહ તો લોગ્ગસમેં આતા હૈ. ભગવાનકી સ્તુતિમેં આતા હૈ. પણ આ તો વર્તમાન બધું સમજ્યા વિના હાંકે રાખે. ગોખણીયું ગોખી નાંખે. સમજમેં આયા?

કહ્યું હતુંને એકવાર? લીંબડીમાં થયું હતુંને. દશાશ્રીમાળી અને વિસાશ્રીમાળી બે નાત છેને આપણે વાણિયામાં. દશાશ્રીમાળીની નાત ને વિસાશ્રીમાળીની નાત. રામજીભાઈ દશાશ્રીમાળી છે. બીજા વિસાશ્રીમાળી ભાઈ, નહીં? ખીમચંદભાઈ. તમેય વિસાશ્રીમાળી. પછી તકરાર થઈ લીંબડીમાં. દશાશ્રીમાળી અને વિસા શ્રીમાળીની તકરાર થઈ. સ્થાનકવાસી બેય હોં. એક ડોસી હતી. તે સામાયિક કરવા બેસે ને ઘડિયાળ આમ રાખીને રેતીનું. ભાન ન મળે કાંઈ. બેસે બે ઘડી મૌન ને એમ, થઈ ગયું સામાયિક. ધૂળેય નથી હવે સાંભળને. હજી સામાયિક કોને કહેવું? સમ્યગ્દર્શન કોને કહેવું? ભાન વિના સામાયિક ક્યાંથી આવી તારે? તો એ આંતરામાં બંનેને તકરાર... 'વિહુય'–વિહા રોઈ મર્યા એવું બોલી. પોતે દશાશ્રીમાળીની બાઈ હતી. હવે વિસાશ્રીમાળીની સાથે તકરાર. વિસા રોઈ મર્યા. ડોશીને થયું, આ લોગ્ગસમાં ક્યાંથી આવ્યું? શેઠી!

હવે જુઓ તો ખરા પાઠમાં. આ વિસા રોઈ મર્યા, શું કહે છે? ક્યા કહતે હૈં ડોસી? એમાં તો હતું કે 'વિહુયરયમળા. વિહુય.. દેવીલાલજી! લોગ્ગસ આતા હૈ. દેખા હૈ કિ નહીં? (શ્રોતા : એ તો દેખેને. સ્થાનકવાસી છે) ના. ના. એ તો સ્થાનકવાસી. હા, એ તો સ્થાનકવાસી. ઉસમેં આતા હૈ. 'એવં મએ અભિથુઆ વિહુયરયમળા પહિણજરમરણા ચઉવિસંપિ જિણવરા'. ગડિયા હાંકે જાય. ભાઈએ કહ્યુંને. હે પ્રભુ! આપે વિ–વિશેષે, હુઈ ટાળ્યા છે રયમળા. ર-ય. 'ય' નો 'જ' થાય. રજ-ઝીણી આઠ કર્મની ધૂળ છે અંદર. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય એને આપે નાશ કર્યા છે. પરમાત્માને કહે છે હોં. અને આપે... મળ—આ પુણ્ય ને પાપ, શુભ ને અશુભ રાગ. દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિનો શુભરાગ, હિંસા-જૂઠું-ચોરીનો અશુભરાગ એ મેલ છે. એ મેલ ને વિહુય રયમળા. આપે બેય નાશ કર્યા છે. પાઠમાં આવે છે પાઠમાં. એ જોયો છે પાઠ? ઉસમેં લોગ્ગસ્સ નહીં આતા. લોગસ્સ બોલા જાતા હૈ. આ તો આપણે મેળવ્યું છે.

ઐસે પરમાત્માને કર્મ ઔર કર્મકે નિમિત્તસે અપનેમેં હુઆ વિકાર—દોનોંહીકા નાશ કિયા. તો યહાં કહતે હૈં, જબ લગ જીવ સાધક હૈ, અપની ચીજકો અનુભવમેં લિયા કિ મૈં તો શુદ્ધ આનંદ જ્ઞાયક હૂં. ઐસી દૃષ્ટિ હુઈ ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન. ફિર ભી જ્ઞાનમેં, અપની પર્યાય અભી પરાધીન હૈ ઐસા ભાનમેં–જ્ઞાનમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? રાગકે આધીન હૈ, યે પરાધીનતા હૈ. વસંતભાઈ! વસ્તુ તો વસ્તુ હૈ ત્રિકાલી નિત્ય-નિત્ય પ્રભુ અનાદિ-અનંત. ઉસકી ઉત્પતિ હૈ દ્રવ્ય-વસ્તુકી? વસ્તુકી ઉત્પત્તિ હૈ? તો વસ્તુકો ઉત્પન્ન

કરનેવાલા ઈશ્વર આદિ હૈ? કોઈ હૈ હી નહીં. (શ્રોતા : અનાદિ-અનંતને કોણ ઉત્પન્ન કરે?) કૌન કરે? હૈ. 'હૈ' ને કોણ ઉત્પન્ન કરે? ઔર ન હો ઉસે કૌન ઉત્પન્ન કરે? સમજમેં આયા?

ભગવાન આત્મા અનાદિ-અનંત, દ્રવ્યદૃષ્ટિસે વસ્તુકો દેખો તો સ્વાધીન હૈ. લેકિન પર્યાય દેખો અવસ્થા—હાલત, રાગકે આધીન હુઆ ઈસલિયે પરાધીન હૈ. સમજમેં આયા? ઐસા જ્ઞાનમેં નક્કી કરના ચાહિયે. ઔર छिनभंगुर.. જો વસ્તુદૃષ્ટિસે દેખો તો નિત્ય-અવિનાશી સત્ હૈ. ઐસે દેખો તો પરસે નાસ્તિ હૈ. સમજમેં આયા? પર્યાયસે દેખો તો નાસ્તિ હૈ. પર્યાય જિતના નહીં. આહાહા! વસ્તુસે દેખો તો સત્ હૈ ઔર પર્યાયસે દેખો તો નાસ્તિ હૈ, અસત્ હૈ. એક સમયકી પર્યાય જિતના આત્મા નહીં. આહાહા! ભગવાન જાને ક્યા હુઆ? अनेक હૈ. વસ્તુસે દેખો તો એક હૈ દ્રવ્ય—પદાર્થ અવિનાશી, પણ પર્યાયસે દેખો તો પર્યાય અનેક હૈં. દશા—અવસ્થા. જ્ઞાન અવસ્થા, દર્શન અવસ્થા, શાંતિ અવસ્થા, વીતરાગ યે અવસ્થા તો અનેક હૈં. પર્યાયથી જુઓ અવસ્થા—વર્તમાન હાલત તો અનેક છે. વસ્તુસે દેખો તો અપને અપને આત્મામેં વસ્તુ તો એક હૈ. આરે! આહા! આનું નામ અનેકાંત ભગવાનનો માર્ગ છે. જૈનદર્શનકા મૂલ. વહ ઉપર લિયા ન.

स्यादवाद अधिकार अब, कहौं जैनकौ मूल।
जाके जानत जगतजन लहैं जगत—जल—कूल॥

સંસારના કિનારા આવી જાય, જો આ સમજે તો. સમજમેં આયા? વાસ્તવિક સમજમેં આયે તો. વાસ્તવિક સમજમેં શુદ્ધ પરિણમન હોતા હૈ. સમજમેં આયા? અવાસ્તવિક સમજમેં કુછ શુદ્ધ પરિણમન હોતા હૈ ઔર અશુદ્ધ હૈ વહ તો અનાદિકાલસે દશા હૈ હી. સમજમેં આયા? अनेक હૈ. પર્યાયથી જુઓ... પ્રમાણથી પર્યાયને પ્રમાણ તરીકે માનો, એમ. છે, એમ. પ્રમાણનો અર્થ 'છે'. છે, હૈ. પર્યાય હૈ. ઉત્પાદ-વ્યય પર્યાયમેં હોતા હૈ. તો ઉત્પાદ પર્યાયસે દેખો તો અનેક હૈ. આહાહા!

अनेकरुप नांही.. પર્યાયસે દેખો તો અનિત્ય હૈ. 'નાંહી' એટલે નષ્ટ થનાર. સમજમેં આયા? નાશવાનકા અભિપ્રાય ઐસા લિખા હૈ ન. 'નથી' આહીં આમાં ન લેવું. ઓલું અસ્તિ-નાસ્તિનું અહીંયા ન લેવું. એ પહેલામાં આવી ગયું. યહાં તો નાશવાનકા અભિપ્રાય. પર્યાયસે દેખો તો પર્યાય નાશવાન હૈ, બદલતી હૈ. ધ્રુવસે દેખો તો અવિનશ્વર હૈ. શું આમાં પાણી-બાણીમાં ... સમજ્યા હતા? નહીં ? ઉના પાણી પીઓ, અપવાસ કરીને બેસો. પણ શું ચીજ છે? આહાહા!

વીતરાગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞદેવ ઉન્હોંને એક સમયમેં ત્રિકાલ દેખા. યે

આત્મા ભગવાનને ઐસા દેખા હૈ (ઔર) ઐસા હૈ. હૈ, ઐસા દેખા. અજ્ઞાની એકાંત માનતે હૈં. કિતને કહે, આત્મા નિત્ય હી હૈ. જૂઠ હૈ. નિત્ય હો તો પર્યાયમેં અનિત્યતા હૈ. પર્યાય બદલતી હૈ, અવસ્થા બદલતી હૈ. અનિત્ય નહીં માના તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હુઆ. ઔર પર્યાય અનિત્ય હૈ (ઐસા) એકાંત માનના તો દ્રવ્ય નિત્ય હૈ ઉસકા નાશ હોતા હૈ દૃષ્ટિમેં. મૂલચંદભાઈ! દોનોં હૈં. વસ્તુરૂપસે નિત્ય હૈ, પર્યાયરૂપસે અનિત્ય હૈ. વસ્તુરૂપસે એક હૈ, વહી આત્મા પર્યાયરૂપસે અનેક હૈ. વસ્તુરૂપસે સત્ હૈ, પર્યાયરૂપસે નાસ્તિ હૈ. વસ્તુરૂપસે એક હૈ, પર્યાયરૂપસે અનેક હૈ. ઔર વસ્તુરૂપસે નિત્ય હૈ, પર્યાયરૂપસે અનિત્ય હૈ. સમજમેં આયા? આરે, આવો ધર્મ! હવે ધર્મ કરવા માંડોને. સમજ્યા વિના પણ શું ધૂળ કરે? ધર્મ કરનેવાલા કૌન હૈ યે સમજે બિના ધર્મ કહાંસે હોગા?

(શ્રોતા : એક રાખો. કાં નિત્ય રાખો, કાં અનિત્ય રાખો). એમ હોય નહીં. વસ્તુકા સ્વરૂપ ઐસા હૈ. ત્રિકાલી વસ્તુ નિત્ય હૈ ઔર પર્યાયસે અનિત્ય હૈ. વિચાર બદલતે હૈં યે દશા આત્માકી હૈ, જડકી નહીં. સમજમેં આયા? એય નિરંજન! ત્યાં ક્યાં હતું અમેરિકામાં? દસ હજાર મહિનો, કહે. ઓય માળા, લોકોને તો એમ થાય. આહાહા! મહિને દસ હજાર. એમ પૂછ્યું હતું આને, બચે કેટલું પણ? એને મેં નહોતું પૂછ્યું. પેલાને પૂછ્યું હતું. એક છે ને કાકાનો દીકરો. ત્યાં રહ્યો છેને હજી. કીધું, પગાર કેટલો? ૧૦ હજારનો. અમેરિકા. માસિક. બચે કેટલું? કહે, ૩-૪ હજાર બચે. બાકી બધું જાય. ખર્ચેય મોટા હોયને ત્યાં. ...... એ મકાનના, ખાવાના બહુ પૈસા વપરાય. ૬ હજાર—૭ હજાર તો બીજો ખર્ચ થાય બધો કરીને. ગજબ છેને. સમજાણું? અને મુંબઈમાં આઠ હજાર મળે છે ભાઈને, રામજીભાઈના દીકરાને. એમના દીકરાને મુંબઈમાં આઠ હજાર પગાર અને બચે ઘણું. એ એમ કહે, બહુ બચે નહીં. એ કહે છે કે એને ૧૦ હજારમાં બે હજાર તો સરકાર લઈ જાય. તો પણ અહીં ખર્ચ ઓછુંને ખર્ચ. મુંબઈમાં ખર્ચ ઓછું. અમેરિકા જેટલું નહીંને. એટલે ત્યાં તો આ દસ હજારની ગણતરી કાંઈ નહીં, એમ કહે છે. ને આહીં આઠ હજારની ગણતરી ઘણી કહેવાય માસિક. .... ઓલામાં એસોમાં છે ને.

આહીં કહે છે કે આત્મા, ત્રિકાલ અવિનાશી દૃષ્ટિસે દેખો તો નિત્ય હૈ. પર્યાય બદલતી હૈ અંદર અવસ્થા. મિથ્યાત્વભાવ હૈ. રાગ મેરા હૈ, પુણ્ય મેરા હૈ, શરીર મેરા હૈ વહ મિથ્યાત્વભાવ હૈ. તો જબ સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ તો પર્યાય બદલ જાતી હૈ. (શ્રોતા : એ તો દાખલો છેને, માંદો હોય તે સાજો થાય.) સાજો થાય. ડોક્ટર! આ બધા સાજા થાય છેને. અવસ્થા બદલતી હૈ. એ પરમાણુની અવસ્થા. પરમાણુ રજકણ પોઈન્ટ છે આ. અને અનંત રજકણો છે. એક એક રજકણ કાયમ રહીને અવસ્થા બદલે. અભી અવસ્થા ઐસી હૈ. પહલે દાલ-ચાવલકી થી. રજકણ વહી કે વહી. રજકણ વહી કે વહી. કભી દાલ-

ચાવલકી થી. ઉસકે પહલે ગેહુંકી થી. ઉસકે પહલે માટીકી થી. બદલતી આયી. યહ ભી રાખ હો જાયેગી. હમણાં કો'ક કહેતું હતું, 'તો રાખ થઈ જાય?' રાખ થવાની શું? રાખ જ છે આ. માટી-ધૂળ છે આ તો. સમજમેં આયા?

કોઈ કહેતું હતું, પછી આ રાખ થઈ જાય? દેહકી સ્થિતિ જડ હૈ. રજકણ તો વહી કે વહી હૈં. રજકણકી અવસ્થા બદલતી હૈ. રજકણ કાયમ રહતે હૈં પણ રજકણકી અવસ્થા બદલતી હૈ. રજકણકો ભી નિત્યકી દૃષ્ટિસે દેખો તો નિત્ય હૈ દ્રવ્યદૃષ્ટિસે. પર્યાયસે બદલતી હૈ વહ ભી અનિત્ય હૈ. ઐસે આત્મામેં ત્રિકાલકી દ્રષ્ટિસે દેખો તો નિત્ય હૈ. અવસ્થાસે દેખો તો અનિત્ય હૈ. અવસ્થા બદલ જાતી હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? અવસ્થા એકરૂપ નહીં રહતી. યે તો પરિણમન હૈ, પર્યાય હૈ. રૂપાંતર હોતા હૈ. કાયમ રહકર રૂપાંતર હોતા હૈ. રૂપાંતર ન હો તો કાર્ય ન હો ઔર ધર્મ ન હો. અરે, અધર્મ ભી ન હો. સમજમેં આયા? ધર્મ ઔર અધર્મ પર્યાયમેં હોતે હૈં, દ્રવ્યમેં નહીં હોતે. દ્રવ્ય તો ત્રિકાલી હૈ. આહાહા! વીતરાગમાર્ગ સર્વજ્ઞકા પંથ. ઓર કહીં ઐસી ચીજ હૈ નહીં. ઈસ પંથમેં જન્મા ઉસે ભી ખબર નહીં. દૂસરેમેં ક્યા હૈ? આહાહા!

કહતે હૈં, પર્યાયસે દેખો તો એ नांही.. नांही કા અર્થ નષ્ટ. नांहीનો અર્થ નષ્ટ કર્યું. ઉસમેં દેખે તો... લિખા હૈ ન, नांही है. सदीव कीधौ नांही है. है नांही.. ત્યાં અસ્તિ-નાસ્તિ. ત્યાં અસ્તિ-નાસ્તિ અને આહીં નિત્ય-અનિત્ય. છેલ્લા બોલ છેને. આહા! કહતે હૈં, યે ચીજ હી ભગવાન આત્મા અનાદિકી ઐસી હૈ. નાશવાન અવસ્થા હૈ ઐસા એકાંત માનના ઔર નિત્ય ન માનના વહ ભી મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ, અજ્ઞાની હૈ. જૈનમેં હો તો ભી અજ્ઞાની હૈ. ઔર ત્રિકાલ હૈ ઉસે માનના, પર્યાય નહીં માનના વહ ભી મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન હૈ. ઐસી માન્યતાસે શુદ્ધકા-પવિત્રતાકા પરિણમન હોતા નાંહી. એકાંત માન્યતાસે (માને) તો સત્ય ઐસા હૈ નહીં. તો શુદ્ધકી ધર્મદશા ઉસકો હોતી નહીં ઔર અશુદ્ધદશા ઉસકી નાશ હોતી નહીં. સમજમેં આયા?

અર્થમાં આવે છે જુઓ. शिष्य पूछता है हे स्वामी, जगतमें जीव स्वाधीन है कि पराधीन? जीव एक है कि अनेक? जीव सदाकाळ है? अथवा कभी जगतमें नहीं रहता है? અસ્તિ-નાસ્તિ. जीव अविनाशी है कि नाशवान है? નિત્ય-અનિત્ય. નિત્ય અનિત્ય. સમજમેં આયા? ચાર-ચાર બોલ કહે. પહલે કહા શિષ્યને કિ પ્રભુ! જગતમેં જીવ સ્વાધીન હૈ કિ પરાધીન? એક બોલ. જીવ એક હૈ કિ અનેક? દો. જીવ સદાકાલ હૈ કિ કભી જગતમેં નહીં રહતા? પરકી અપેક્ષાસે હોં. સત્-અસત્કી બાત. જીવ અવિનાશી હૈ કિ નાશવાન હૈ? ચાર પ્રશ્ન કિયે.

ગુરુ કહતે હૈં કિ દ્રવ્યદૃષ્ટિસે દેખો તો જીવ સદાકાલ હૈ. વસ્તુ, વસ્તુરૂપસે ભગવાન

અનાદિકા હૈ, તીનોં કાલ હૈ, સ્વાધીન હૈ. દેખો. સ્વાધીન હૈ, અપને આધીન. દ્રવ્ય—વસ્તુ ક્યા કિસીકે આધીન હૈ? ભગવાનને બનાયી હૈ? કોઈ ઈશ્વર બનાનેવાલા હૈ દ્રવ્યકા? અનાદિકા સત્ હૈ. સમજમેં આયા? જૈનમાં જન્મ્યા હોય કે ગૃહીતમાં.... ઈશ્વરે બનાવી છે આ. કાંઈ ખબર ન હોય. વસ્તુ હૈ ઉસે બનાયે કૌન? ઔર ઉસકી પર્યાયકી રચના હુઈ વહ તો દ્રવ્ય રચતા હૈ. દૂસરા કૌન રખતા હૈ? આહાહા! કહતે હૈં, દ્રવ્યદૃષ્ટિસે દેખો, દ્રવ્યસે દેખો, દ્રવ્યાર્થિકનયસે દેખો, સામાન્યકો દેખનેવાલી દૃષ્ટિસે દેખો તો સદાકાલ હૈ. યે અસ્તિ.

સ્વાધીન હૈ. યે દૂસરા બોલ. દ્રવ્ય સ્વાધીન હૈ. એક હૈ. વસ્તુ તો એક હી હૈ. ઔર અવિનાશી-નિત્ય હૈ. પર્યાયદૃષ્ટિસે—અવસ્થાદૃષ્ટિસે દેખો તો પરાધીન હૈ. પરકે આધીન, રાગ આધીન, અવસ્થા આધીન હો ગઈ ન. પર્યાયકા ધર્મ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. પર્યાયકા ધર્મ—સ્વભાવ હૈ કિ પરકે આધીન હોતા હૈ. પર આધીન કરતા નહીં. કર્મ આત્માકો પરાધીન કરે ઔર કર્મકા ઉદય આયે તો વિકાર કરના પડે, ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? સ્વાધીન હૈ. એક હૈ. વસ્તુરૂપસે એક હૈ. અવિનાશી હૈ. પર્યાયદૃષ્ટિસે પરાધીન હૈ. ક્ષણભંગુર હૈ યાની કિ પરકા ઉસમેં નાશ હૈ. પરસે અસ્તિત્વ નહીં. સ્વસે અસ્તિત્વ ઔર પરસે નાસ્તિ હૈ. અનેકરૂપ હૈ પર્યાય. નાશવાન હૈ યાની અનિત્ય હૈ. सो जहां जिस अपेक्षासे कहा गया है उसे प्रमाण करना चाहिये. આહાહા! (શ્રોતા : ભેદરૂપ પર્યાય.....) પર્યાય અનેક હૈં. દ્રવ્ય એક હૈ. પર્યાય તો અનેક હૈં કિ નહીં? જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, આનંદ આદિ અનેક પર્યાય હૈં. પર્યાયનીય ખબર નહીં. એય શેઠ!

સવારના બધા આવ્યા હતાને. કોણ? ભોપાળવાળા. ભોપાળવાળા. જૈનમાં જનમ અને ભાષણ કરે.. અહીં પર્યાયની વાત ચાલી હતી. પર્યાય વહાં ભી હૈ નહીં. સિદ્ધમેં ભી પર્યાય? શું કીધી ભાષા? ..... અભી પરમાત્મા સિદ્ધ હુએ, ઉનકી ભી પર્યાય પીછા નહીં છોડતી? કાંઈ ખબર ન મળે. સિદ્ધ તો પર્યાય હૈ. પરમાત્મા જો મોક્ષદશા હુઈ વહ તો પર્યાય હૈ. દ્રવ્ય તો ત્રિકાલી હૈ. સિદ્ધપર્યાય કેવલજ્ઞાન હુઆ વહ ભી પર્યાય હૈ. પર્યાય પલટતી હુઈ હૈ. એક ... બોલ બોલે છે અહીંયા. નિત્ય પરમાત્માનો.... આવે છેને, એમાંય આવે છે. 'સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ.' એમાંય આવે છે. પણ અર્થની ખબર ન મળે. ગડિયો પૂરો કરી. ભાષા બરાબર હૈ? 'સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ.' 'બોહિલાભં એવમહી અભિથુઆ, ચઉવિસંપ્પો જિણવરા તિથ્થરા મેં પસિયંતુ. કિત્તિય વંદિયમહિઆ, જે એ લોગ્ગસ ઉત્તમા સિદ્ધા આરૂગ્ગ બોહિલાભં'.

આપણે 'આરુગ્ગ બોહિલાભં' આવે છે. એમાં 'આરુગ્ગ જ્ઞાનલાભં' 'ઇષ્ટોપદેશ'માં એમ છે. આરોગ્ય અને જ્ઞાનનો લાભ મળે. આરોગ્ય એટલે રાગરહિત નિરોગતા. યહ

રાગ ભી રોગ હૈ. શરીરકા રોગ નહીં, વહ તો જડકી દશા હૈ. વહ તો માટી હૈ. આત્મામેં જિતના પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ હોતા હૈ, વહ રાગ રોગ હૈ. તો ધર્માત્મા માંગતે હૈ કે હમેં તો આરોગ્યતા ચાહિયે. યે રાગ રોગ નહીં. હમારા આત્મા નિર્મલાનંદ હૈ ઉસકા આશ્રય કરકે હમેં આરોગ્યતા પ્રગટ કરની હૈ, વહ આરોગ્ય હૈ. યે દવા કરતે હૈં, શરીરકો રોગ હો તો યે સબ ડૉક્ટર ઈન્જેક્શન... ડોક્ટર! એમાં તો શું જીવે કે મરે એ તો આયુષ્યને આધીન છે. ઈન્જેક્શનથી જીવે? યહ તો નિરોગતા આત્માકી. આહાહા!

'સમાહિવરમુત્તંદિંતું.' હે ભગવાન! પરમાત્મા! મારી વીતરાગદશા હોજો. સમાહિ-સમાધિ, વર-પ્રધાન. ઉત્તમદિંતું. મને તો શાંતિ જોઈએ. ભગવાન, મારે તો વીતરાગી પરિણતીરૂપી સમાધિ હો. આ બાવા લોકો સમાધિ કરે એ નહીં હોં. એ સમાધિ તો અજ્ઞાનની છે. આ તો આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ રહિત સમાધિ. વ્યાધિ નામ શરીરના રોગ, ઉપાધિ નામ આ બીડીયું-બીડીયુંના વેપાર-ધંધા, ડોક્ટરના ધંધા એ બધી ઉપાધિ. ડોક્ટર! શરીરમાં વ્યાધિ, બહારની ઉપાધિ અને અંતરની આધિ. આ સંકલ્પ અને વિકલ્પ કરે મનમાં એ આધિ છે. આહાહા! આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ—તીન રહિત સમાધિ. લોગ્ગસમેં ઐસા આતા હૈ.

'સમાહિવરમુત્તંદિંતું.' હે પ્રભુ! અમારી શાંતિ, અમારો આનંદ સ્વભાવ છે એ અમને પૂર્ણ પ્રગટ હો. હમેં દૂસરા કુછ ચાહિયે નહીં. ભગવાન ક્યા દેતે હૈં? ભગવાન તો વીતરાગી હૈં. અપને (ભાવ)મેં માંગ ઐસી કરતે હૈં. ભાષા તો એમ હોયને. (શ્રોતા : ....) જ્ઞાન શબ્દ પડા હૈ. જ્ઞાન શબ્દ. કહ્યું હતું, બતાવ્યું હતું. હમણાં જોયું હતું. ઘણા શબ્દો.... આપણા પ્રતિક્રમણમાં બનાવ્યું છેને. એ લોકોએ આહીંથી લીધું છે. થોડા શબ્દો વધારે. બોલે રાગમાં......... આહાહા!

અરે! યહાં કહતે હૈં, યહ જ્ઞાનકી નિરોગતા—વીતરાગતા નામ જ્ઞાનકી નિરોગતા કહનેમેં આતી હૈ. યે પર્યાયમેં હોતી હૈ. વસ્તુ તો ધ્રુવ ત્રિકાલી હૈ. વહ ચીજ તો બદલતી નહીં, અવસ્થા બદલતી હૈ, પર્યાય બદલતી હૈ, દશા રૂપાંતર હોતી હૈ ઐસા પર્યાયકા ધર્મ જીવકા હૈ. આહા! ધર્મ નામ સ્વભાવ. તો કહતે હૈં, जब जीवकी कर्मरहित शुद्ध अवस्था पर दृष्टि डाली जाती है. એ અવસ્થા પણ લીધી છે એમ નથી કહ્યું. દ્રવ્યપર્યાય. દ્રવ્યાર્થિક લેના દ્રવ્ય. દ્રવ્ય પર દૃષ્ટિ હૈ तब वह स्वाधीन है. जब उसकी कर्म आधीन दशा पर ध्यान दिया जाता है तब वह पराधीन है. પંડિતજી! ત્રિકાલ દ્રવ્ય. યહાં કહા, અવસ્થા બદલતી હૈ. ત્રિકાળ દ્રવ્ય. દ્રવ્યદૃષ્ટિ તો એ દ્રવ્યદૃષ્ટિ—દ્રવ્યાર્થિકનય. આહાહા!

लक्षणकी दृष्टिसे सब जीव द्रव्य एक हैं. જ્ઞાનલક્ષણસે લક્ષિત આત્મા તો એક દ્રવ્ય

હૈ આત્મા. આત્મા અનેક હૈં? નહીં. અનંત આત્મા દૂસરે હોં, ઉનકી બાત નહીં. વેદાંત કહતા હૈ કિ એક હી આત્મા હૈ સબ મિલાકર. ઐસા નહીં. આત્મા તો અનંત હૈં પર અપની અપેક્ષાસે દેખો તો યે આત્મા એક હૈ. દ્રવ્યસે વસ્તુસે દેખો તો એક હૈ. સંખ્યાકી દૃષ્ટિસે અનેક હૈં. આત્મામેં ગુણ ઔર પર્યાય અનેક હૈં. યહ દૃષ્ટિસે ચાહિયે. પર્યાય અનેક હૈં સંખ્યાકી દૃષ્ટિસે. દ્રવ્યદૃષ્ટિસે તો એક હૈ. આરે, કેટલું સમજવું આમાં? મૂલ બાત હી સમજમેં આયી નહીં અંદર. દ્રવ્ય-ગુણ ઔર પર્યાય ક્યા હૈં? વીતરાગ પરમેશ્વરને કહા હુઆ હોં ઔર યે બાત સર્વજ્ઞ સિવા કહીં હોતી નહીં. जीव था, जीव है, जीव रहेगा. ये दृष्टिसे जीव सदाकाल है. जीव गतिसे गन्यन्तरमें जाता है इसलिये एक गतिमें सदाकाल नहीं है. એમ કીધું છે. પરથી નહીં, એમ જણાવ્યું. जीव पदार्थ कभी नष्ट नहीं हो जाता. इसलिये नित्य है अविनाशी है. क्षण क्षणमें परिणमन करता है इसलिये अनित्य है. બરાબર છે. હવે ૧૦મો બોલ.

पदार्थ स्व—चतुष्टयकी अपेक्षासे अस्तिरूप और परचतुष्टयकी अपेक्षासे नास्तिरूप है. લો. યે પદ આયા, દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ. સામાન્ય બાત કહી. અને પછી અપેક્ષા લીધી. दर्व खेत काल भाव च्यारौं भेद वस्तुहीमैं.. એક-એક આત્માકી બાત ચલતી હૈ. પ્રત્યેક આત્મા, પ્રત્યેક પરમાણુ લો. એક-એક રજકણ હૈ ઉસકે અપને દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ (ઉસમેં) હૈ.

પદાર્થ સ્વ-ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ અસ્તિરૂપ અને પર-ચતુષ્ટય અપેક્ષાએ નાસ્તિરૂપ છે.
(સવૈયા એકત્રીસા)

दर्व खेत काल भाव च्यारौं भेद वस्तुहीमैं,
अपने चतुष्क वस्तु अस्तिरूप मानियै।
परके चतुष्क वस्तु नासति नियत अंग,
ताको भेद दर्व-परजाइ मध्य जानिये।।
दरव तौ वस्तु खेत सत्ताभूमि काल चाल,
स्वभाव सहज मूल सकति बखानियै।
याही भांति पर विकलप बुद्धि कलपना,
विवहारद्रिष्टि अंस भेद परवांनियै।।१०।।

શબ્દાર્થ :—ચતુષ્ક=ચાર દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ. અસ્તિ=છે. નાસતિ=નથી. નિયત=નિશ્ચય. પરજાઈ=અવસ્થા. સત્તાભૂમિ=ક્ષેત્રાવગાહ.

અર્થ :—દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ એ ચારે વસ્તુમાં જ છે, તેથી પોતાના ચતુષ્ક અર્થાત્ સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાળ અને સ્વભાવની અપેક્ષાએ વસ્તુ અસ્તિસ્વરૂપ છે અને પરચતુષ્ક અર્થાત્ પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાળ અને પરભાવની અપેક્ષાએ વસ્તુ નાસ્તિરૂપ છે. આ રીતે નિશ્ચયથી દ્રવ્ય અસ્તિ–નાસ્તિરૂપ છે. તેમના ભેદ દ્રવ્ય અને પર્યાયમાં જાણી શકાય છે. વસ્તુને દ્રવ્ય, સત્તાભૂમિને ક્ષેત્ર, વસ્તુના પરિણમનને કાળ અને વસ્તુના મૂળ સ્વભાવને ભાવ કહે છે. આ રીતે બુદ્ધિથી સ્વચતુષ્ટય અને પરચતુષ્ટયની કલ્પના કરવી તે વ્યવહારનો ભેદ છે.

વિશેષ :–ગુણ–પર્યાયોના સમૂહને વસ્તુ કહે છે, એનું જ નામ દ્રવ્ય છે. પદાર્થ આકાશના જે પ્રદેશઓને રોકીને રહે છે અથવા જે પ્રદેશોમાં પદાર્થ રહે છે, તે સત્તાભૂમિને ક્ષેત્ર કહે છે. પદાર્થના પરિણમન અર્થાત્ પર્યાયથી પર્યાયાન્તર થવું તેને કાળ કહે છે. અને પદાર્થના નિજસ્વભાવને ભાવ કહે છે. આ જ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ પદાર્થનું ચતુષ્ક અથવા ચતુષ્ટય કહેવાય છે. આ પદાર્થનું ચતુષ્ટય સદા પદાર્થમાં જ રહે છે, તેનાથી ભિન્ન થતું નથી. જેમકે–ઘટમાં સ્પર્શ, રસ, અથવા રુક્ષ, કઠોર, રક્ત આદિ ગુણ–પર્યાયોનો સમુદાય દ્રવ્ય છે, જે આકાશના પ્રદેશોમાં ઘટ સ્થિત છે અથવા ઘટના પ્રદેશો તેનું ક્ષેત્ર છે, ઘટના ગુણ–પર્યાયોનું પરિવર્તન તેનો કાળ છે, ઘટની જળધારણની શક્તિ તેનો ભાવ છે. એવી જ રીતે પટ પણ એક પદાર્થ છે, ઘટની જેમ પટમાં પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ છે. ઘટના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવ ઘટમાં છે, પટમાં નથી; તેથી ઘટ પોતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી અસ્તિરૂપ છે અને પટના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી નાસ્તિરૂપ છે. એવી જ રીતે પટના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ પટમાં છે, તેથી પટ પોતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી અસ્તિરૂપ છે, પટના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ ઘટમાં નથી, તેથી પટ, ઘટના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી નાસ્તિરૂપ છે. ૧૦.

अर्थ :—द्रव्य-क्षेत्र-काल-भाव ये चारों वस्तुहीमें है, इसलिये अपने चतुष्क अर्थात् स्वद्रव्य, स्वक्षेत्र, स्वकाल और स्वभावकी अपेक्षासे वस्तु अस्तिस्वरूप है, और परचतुष्क अर्थात् परद्रव्य, परक्षेत्र, परकाल और परभावकी अपेक्षा वस्तु नास्तिरूप है। इस प्रकार निश्चयसे द्रव्य अस्ति-नास्तिरूप है। उनका भेद द्रव्य और पर्यायमें जाना जाता है। वस्तुको द्रव्य, सत्ताभूमिको क्षेत्र, वस्तुके परिणमनको काल और वस्तुके मूल स्वभावको भाव कहते हैं। इस प्रकार बुद्धिसे स्वचतुष्टय और परचतुष्टयकी कल्पना करना सो व्यवहार नयका भेद है।

विशेष :—गुण-पर्यायोंके समूहको वस्तु कहते हैं, इसीका नाम द्रव्य है। पदार्थ आकाशके जिन प्रदेशोंको रोककर रहता है, अथवा जिन प्रदेशोंमें पदार्थ रहता है, उस सत्ताभूमिको क्षेत्र कहते हैं। पदार्थके परिणमन अर्थात् पर्यायसे पर्यायान्तररूप होनेको काल कहते हैं। और पदार्थके निजस्वभावको भाव कहते हैं। यही द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव पदार्थका चतुष्क अथवा चतुष्टय

कहलाता है, यह पदार्थका चतुष्टय सदा पदार्थहीमें रहता है, उससे पृथक् नहीं होता। जैसे—घटमें स्पर्श रस वा रुक्ष कठोर रक्त आदि गुण-पर्यायोंका समुदाय द्रव्य है, जिन आकाशके प्रदेशोंमें घट स्थित है वा घटके प्रदेश उसका क्षेत्र है, घटके गुण—पर्यायोंका परिवर्तन उसका काल है, घटकी जलधारणा शक्ति उसका भाव है। इसी प्रकार पट भी एक पदार्थ है, घटके समान पटमें भी द्रव्य क्षेत्र काल भाव हैं। घटका द्रव्य क्षेत्र काल भाव घटमें है, पटमें नहीं, इसलिये घट अपने द्रव्य, क्षेत्र, काल, भावसे अस्तिरूप है और पटके द्रव्य क्षेत्र काल भावसे नास्तिरूप है। इसी प्रकार पटका द्रव्य क्षेत्र काल भाव पटमें है, इसलिये पट अपने द्रव्य क्षेत्र काल भावसे अस्तिरूप है, पटका द्रव्य क्षेत्र काल भाव घटमें नहीं है, इसलिये पट, घटके द्रव्य क्षेत्र काल भावसे नास्तिरूप है॥१०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ચાર ભેદ કરના યહ વ્યવહાર હૈ, ઐસા કહતે હૈં. આહાહા! અપની ચીજમેં દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ ઐસા ભેદ દેખના યહ ભી વ્યવહાર હૈ. આહા! ક્યા કહતે હૈં?

અર્થ : द्रव्य-क्षेत्र-काल-भाव चारो भेद वस्तुहीमें हैं. ક્યા કહતે હૈં? યહ આત્મા હૈ ન વસ્તુ—દ્રવ્ય ત્રિકાલી ગુણ-પર્યાયકા પિંડ. ગુણ—શક્તિયાં ઔર અવસ્થા, ઉસકા પિંડ વહ દ્રવ્ય. ઔર ક્ષેત્ર. યે નીચે લિયા હૈ. દ્રવ્ય તો વસ્તુ.. છેને? દ્રવ્ય તો વસ્તુ.. દ્રવ્ય તો વસ્તુ ત્રિકાલી ભગવાન આત્મા ઔર ક્ષેત્ર—સત્તાભૂમિ. અસંખ્ય પ્રદેશી અપના ક્ષેત્ર વહ ઉસકા ક્ષેત્ર હૈ. ભગવાનકા ક્ષેત્ર—યહ આત્માકા અપના અસંખ્ય પ્રદેશી સ્વક્ષેત્રસે અપની સત્તામેં હૈ. યહ અપના ક્ષેત્ર હૈ. આ મકાનના ક્ષેત્ર અને ફલાણાના ક્ષેત્ર-ક્ષેત્ર એ આત્માના નહીં. (શ્રોતા : બાજરા જ્યાં વાવે એ ક્ષેત્ર નહીં?) બાજરા વાવે. કોણ વાવે ત્યાં? યે ક્ષેત્ર તો પર હૈ. પરમાણુકા ઔર દૂસરે આત્માકા ક્ષેત્ર પર હૈ. અપને આત્માકા ક્ષેત્ર સત્તાભૂમિ.. સત્તાભૂમિ, હૈ ન? નીચે છે.

निश्चयसे द्रव्य अस्ति—नास्तिरूप है. उसका भेद द्रव्य और पर्यायमें जाना जाता है. सत्ताभूमिको क्षेत्र, वस्तुको द्रव्य. सत्ताभूमिको क्षेत्र.. આહાહા! ઉસમેં હૈ. પહલે અર્થમેં હૈ. અર્થમેં હૈ ભાઈ. ત્રીજી લીટી. (શ્રોતા : સત્તાભૂમિ—ક્ષેત્રવગાહ) ના, ક્ષેત્રવગાહ નહીં. એ અર્થની ઠેઠ નીચેથી ત્રીજી લીટી. વસ્તુકો દ્રવ્ય... પહલે નહીં. પહેલા તો આ કીધું. સત્તાભૂમિકો ક્ષેત્ર. ક્યા કહા વહ? જયપુરકા ક્ષેત્ર ઔર યહ ક્ષેત્ર તુમ્હારા નહીં, એમ કહતે હૈં. વહ બાગ બનાયા હૈ ન જયપુરમેં. વહ ક્ષેત્ર પર હૈ. અપના ક્ષેત્ર.. અપના ક્ષેત્ર તો અસંખ્યપ્રદેશી. આહા! (શ્રોતા : એ બગીચાનું ક્ષેત્ર પર નહીં?) વે બોલતે થે. કહા ન, મેં બનાવ્યું છે આ બધું ...... પોતે બનાવ્યું છે. ..... અબ રાતકી ખબર નહીં તુમકો. રાત્રિ

પહલે ..... હમને ચૌવિહાર (છોડ રખા હૈ) જાવજીવ. ......

બાગ હૈ, બાગ હૈ ભાઈકા, શેઠીકા. હૈ ન? કોઈ કહતા થા. હમેં ખબર નહીં. કોઈ કહતા થા તો કહે કિ ૮૦ હજારકે ઉપર ડાલા હૈ ઉસમેં. બાગ કિયા ન. કોઈ કહતા થા. હવે તમારી તમને ખબર. અમને શું? (શ્રોતા : એ તો પ્રસન્નભાઈને ખબર હોય) એ એને ખબર હોય કે નહીં.. પણ કો'કે કહ્યું હતું. યહાં કહતે હૈં, યે ક્ષેત્ર અપના નહીં. પ્રસન્નભાઈ! યહ બંગલા અપના નહીં. અપના ક્ષેત્ર તો, ભગવાન કહતે હૈં કિ તેરા અસંખ્ય પ્રદેશ. આહાહા! યે તેરી સત્તાભૂમિ હૈ. યે તેરી સત્તાકા ક્ષેત્ર હૈ. વસ્તુકો દ્રવ્ય ઔર સત્તાભૂમિકો ક્ષેત્ર.. આહા! દેખો, ઉસમેં આયા ન. દ્રવ્ય તો વસ્તુ ઔર ક્ષેત્ર સત્તાભૂમિ. પાંચમું. અપનેસે અપના દ્રવ્ય હૈ ઔર અપના અસંખ્ય પ્રદેશી ક્ષેત્ર અપનેસે હૈ. काल चाल.. કાલ ચાલ. ભાષા તો દેખો. અપના કાલ ક્યા? વસ્તુકે પરિણમનકો કાલ (કહતે હૈં). આહાહા!

ભગવાન આત્મા વસ્તુ અપની, વહ વસ્તુ ત્રિકાલી અપના દ્રવ્ય. ઉસકા અસંખ્ય પ્રદેશી અપની સત્તા ક્ષેત્ર. આરે, આરે! આ સત્તા! બધાને ક્ષેત્ર. ક્ષેત્ર વિનાનો કોઈ આત્મા હોય જ નહીં. ક્ષેત્ર વિનાનું કોઈ દ્રવ્ય ન હોય. પણ અપના ક્ષેત્ર યે અંદર અસંખ્ય પ્રદેશી આત્મા. 'શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્ય ઘન સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ, બીજું કહીએ કેટલું, કર વિચાર તો પામ.' આહાહા! યે અપની વસ્તુ યે અપની ત્રિકાલી ચીજ, અપના ક્ષેત્ર અસંખ્ય પ્રદેશી હોનેરૂપ ક્ષેત્ર. યે ત્રિકાલી હૈ. ક્ષેત્ર ભી અપના ત્રિકાલી હૈ ન. અસંખ્ય પ્રદેશ. ભગવાનને દેખા હૈ કિ અસંખ્ય પ્રદેશ હૈં. યહાં આત્મા હૈ અંશ. યહાં, યહાં, યહાં, યહાં અંશ હોં આત્માકા. યે તો જડ હૈ. અંદરમેં યહાં.. યહાં.. સબ આત્મા હૈ. વહ ઉસકે પ્રદેશકે અંશ હૈં. એક પરમાણુ પોઈન્ટ. એક પોઈન્ટ હૈ રજકણ વહ જિતનેમેં રહે ઉતને ભાગકો પ્રદેશ કહતે હૈં. ઐસા આત્મા અસંખ્યપ્રદેશી ચૌડા હૈ. સમજમેં આયા? યે ઉસકા ક્ષેત્ર હૈ. દૂસરે આત્માકો (અપના) ક્ષેત્ર માને ઔર દૂસરેમેં હૂં (ઐસા માને વહ) મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. જૈન નહીં. વહ જૈનકો સમજતા નહીં. સમજમેં આયા?

ઔર वस्तुके परिणमनको काल.. (શ્રોતા : અત્યારે સોનગઢમાં ખરા કે નહીં?) સોનગઢ, સોનગઢમેં ક્યા હૈ? સોનગઢકા ક્ષેત્ર સોનગઢમેં રહા. અપના ક્ષેત્ર યહાં રહા. ઈસલિયે તો બતાના હૈ યહાં. અપને દ્રવ્યમેં અપના આત્મા હૈ. પરદ્રવ્ય રજકણ ઔર પર આત્માસે હૈ નહીં. આહા! અપને અસંખ્ય પ્રદેશ ક્ષેત્રસે હૈ, પરક્ષેત્રસે નહીં. અપને પરિણમનસે હૈ, દેખો. काल चाल.. કાળનું ચાલ એટલે પરિણમવું. વર્તમાન અવસ્થામેં પરિણમન જો દશા હોતી હૈ અનંત ગુણકી, યે અપના કાલ. (શ્રોતા : સ્વભાવ હો યા વિભાવ....) ... વહ અપના કાલ. અભી પરસે ભિન્ન બતાના હૈ ઈતના. વિભાવ હો કિ

સ્વભાવ હો. અપના પર્યાયરૂપ પરિણમન અપનેમેં સ્વકાલમેં હૈ, ઉસે હી કાલ કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? काल चाल..

स्वभाव सहज मूल सकति बखानियै. લો. द्रव्य-क्षेत्र-काल-भाव ये चारों वस्तुहीमें– અપની ચીજમેં ચાર ભાવ. अपने चतुष्क वस्तु अस्तिरूप मानियै.. ઈસ ચારસે અપની વસ્તુ અપનેસે હૈ, ઐસા જાનિયે. परके चतुष्क वस्तु नासति नियत अंग.. પરકી વસ્તુસે અપના (કુછ) નહીં હૈ ઐસી નિશ્ચય બાત હૈ. પરસે નિશ્ચય હી હૈ કિ અપનેમેં પરસે (કુછ નહીં). શરીરસે નહીં, વાણીસે નહીં, કર્મસે નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? ताकौ भेद दर्व-परजाइ मध्य जानियै. દ્રવ્ય ઔર પર્યાયમેં ચારો ભાગ સમા જાતે હૈં. આહા! દ્રવ્ય તો વસ્તુ અપની ચીજ પરસે ભિન્ન, શરીર-વાણી-કર્મ-પુત્ર-પૈસા-લક્ષ્મીસે ભિન્ન. સત્તાભૂમિ અપની સત્તા ક્ષેત્ર અસંખ્ય પ્રદેશી અપના ક્ષેત્ર હૈ. અપના પરિણમન વહ અપના કાલ હૈ.

स्वभाव सहज मुल सकति. ભાવ ક્યા? આત્માકા ત્રિકાલી જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ આદિ ગુણ યહ અપના ભાવ. સમજમેં આયા? રાતકો પૂછા થા ન યહાં? સોનેકા ભાવ ક્યા હૈ? સુવર્ણ–સોનેકા ભાવ ક્યા હૈ? રાતકો પૂછા થા. તો લોગોને સોનેકા દામ બતાયા. સોનેકા ભાવ ક્યા હૈ, મૈં પૂછતા હૂં. સોના કા ભાવ સો-દોસૌ (રૂપિયે), યે સોનેકા ભાવ હૈ? યે તો તુમ્હારી કલ્પનાકા ભાવ હૈ. સોનાકા ભાવ તો સોનેમેં રહે હુએ રંગ-ગંધ-રસ-સ્પર્શ વહ સોનેકે ભાવ હૈં. પર્યાય નહીં, ભાવ-ગુણ. ત્રિકાલ ગુણ વહ અપના ભાવ હૈ. આહા! સોનાકા ભાવ ક્યા? કિ સોના ચીજ હૈ વહ દ્રવ્ય, ઉસકી લંબાઈ-ચૌડાઈ વહ ઉસકા ક્ષેત્ર, ઉસકી વર્તમાન અવસ્થા વહ ઉસકા કાલ ઔર ઉસકે રંગ-ગંધ-રસ-સ્પર્શ ગુણ વહ ઉસકા ભાવ. તત્ત્વની ખબર ન મળે. એમને એમ જિંદગી ચાલી જાય. વીતરાગમાર્ગ ક્યા હૈ, પરમેશ્વર ક્યા કહતે હૈં, ઉસકી ખબર નહીં. ઓઘે ઓઘે કરો પડિક્કમણા ને કરો સામાયિક ને કરો જાત્રા. પર્યાય ભાવ યે ક્યા હૈ, અંદર ત્રિકાલી ગુણ ક્યા હૈ ઔર ત્રિકાલી દ્રવ્ય ક્યા હૈ, અપના ક્ષેત્ર ક્યા હૈ, ખબર નહીં અજ્ઞાનીકો.

શક્તિ, લ્યો. स्वभाव सहज मुल सकति.. ભગવાન આત્મા.. જ્ઞાન–જાનના દેખના. સ્વભાવ હોં ત્રિકાલી, પર્યાય નહીં. વસ્તુ, ક્ષેત્ર, કાલ ઔર ભાવ. અપની ત્રિકાલી શક્તિ ઉસે યહાં ભગવાન ભાવ કહતે હૈં. વર્તમાન પર્યાય નહીં. પર્યાય તો કાલમેં ગઈ. સમજમેં આયા? स्वभाव सहज मुल सकति.. ભગવાન આત્માકી ત્રિકાલ રહનેવાલી જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ આદિ શક્તિ વહ ઉસકા ભાવ. (શ્રોતા : દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ ઔર ભાવ). તીન અવિનાશી ત્રિકાલ. કાલ વહ વર્તમાન પરિણમન. દ્રવ્ય અવિનાશી ત્રિકાલ, ક્ષેત્ર ભી ત્રિકાલ અવિનાશી, ઉસમેં ગુણ હૈ ભાવ વહ ભી ત્રિકાલ અવિનાશી. કાલ વહ પરિણમન

વર્તમાન અવસ્થા હૈ. ચારમેં વસ્તુ સમા જાતી હૈ. પરકે સાથ કોઈ સંબંધ નહીં. હા, સંબંધ ઈતના કિ પરસે હૈ નહીં. અપનેસે હૈ ઔર પરસે નહીં હૈ. વહ તો યહાં સિદ્ધ કરના હૈ. આહાહા!

એક હી આત્મા હો ઔર એક હી દ્રવ્ય હો તો ઐસા હો સકતા નહીં. સમજમેં આયા? 'શ્રીમદ્દે' લખ્યું છેને. એ યાદ આવ્યું પહેલા તેમાં. પહલે યાદ આયા. 'શ્રીમદ્'ને એક પત્ર લિખા થા. વેદાંતી થા વહ ત્રિપાઠી. મહિપતરામ ત્રિપાઠી. 'શ્રીમદ્' મિલે થે ઉનકો. વેદાંતી થા વહ. ઉસકો લિખા થા કિ કોઈ ભી ચીજકી સિદ્ધિ, દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ બિના વસ્તુકી સિદ્ધિ નહીં હોતી. તો આત્માકા ભી દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ ક્યા હૈ યહ વિચારના પડેગા. (વેદાંત) એક જ માનેને આત્મા. આત્મા કયા હુઆ ઉસમેં? ઉસકા કાલ ક્યા? ઉસકા ભાવ ક્યા? ઉસકા ક્ષેત્ર ક્યા? યે ચાર ભેદ તો હૈં નહીં ઉસમેં. સમજમેં આયા?

याही भांति पर विकलप बुद्धि कलपना, લ્યો. ક્યા કહતે હૈં? કિ અપના આત્મા વસ્તુસે એક, ક્ષેત્રસે અપની ભૂમિકા અસંખ્ય પ્રદેશ, ભાવસે ત્રિકાલી શક્તિ, કાલસે (પરિણમન). યે અપનેસે હૈ, पर विकलप बुद्धि कलपना.. પરસે નહીં યે ભી એક કલ્પના. વ્યવહાર હુઆ ન. સ્વસે હૈ, પરસે નહીં. विवहारद्रिष्टि अंस भेद परवांनियै.. વસ્તુ (ચાર) નહીં, ચારસે એકરૂપ ચીજ હૈ. પણ પરસે ભિન્ન દિખાનેકો (ભેદ કિયે). દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ અપનેમેં હૈ, પરસે નહીં. અપની પરિણતી પર્યાય હૈ યહ કર્મસે નહીં, એમ કહતે હૈં. વિભાવરૂપ અવસ્થા હો કિ સ્વભાવરૂપ હો, અપનેસે હૈ. કર્મસે નહીં. આહાહા! અહીંયા વખત પણ પૂરો થઈ ગયો. યે વ્યવહાર ચાર ભેદ સમજના.. યે અપને ચાર ભેદ વ્યવહાર હૈં. પરસે નહીં હૈ વહ ભી વ્યવહાર હૈ. એકરૂપ ત્રિકાલી દ્રવ્યકો દેખના વહ નિશ્ચય હૈ. વિશેષ કહેંગે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૫૨, ભાદરવા સુદ ૧૩, શુક્રવાર તા. ૩-૯-૧૯૭૧
સ્યાદ્વાદ દ્વાર પદ નં. ૧૦, ૧૧, ૧૨ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

વિશેષ છે ને વિશેષ. સમયસાર નાટક, સ્યાદ્વાદ દ્વાર. વિશેષ. પ્રત્યેક પદાર્થ અપને દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવમેં હૈ ઔર પર દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવમેં નહીં, યહ સિદ્ધ કરના હૈ. ચાહે તો આત્મા હો કિ પરમાણુ હો, અપની સત્તામેં વહ હૈ. પરકી સત્તાસે વહ નહીં. ઐસા ઉસકા અસ્તિત્વ-નાસ્તિત્વ (ધર્મ હૈ). સપ્તભંગી લેંગે બાદમેં. યહ વસ્તુદર્શનકા સાર હૈ.

કહતે હૈં, गुण-पर्यायोंके समूहको वस्तु कहते हैं. આત્મા યા પરમાણુ, કોઈ ભી વસ્તુ હો... યહાં આત્માકી બાત ચલતી હૈ. આત્મા વસ્તુ હૈ. કૈસી ? કિ અનંત ભાવ—શક્તિ ઔર પર્યાયકા પિંડ યહ વસ્તુ હૈ. અપના ગુણ જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ આદિ અનંત ગુણ ઔર ઉસકી વર્તમાન પર્યાય-અવસ્થા—દો કા પિંડ વહ દ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા ? ઔર પદાર્થ આકાશ કે.... એનું કાંઈ નહીં. जिन प्रदेशोंमें पदार्थ रहता है उस सत्ताभूमिको क्षेत्र कहते हैं. આકાશમેં રહે યે ઉસકા ક્ષેત્ર હૈ નહીં. એ એનું કાંઈ નહીં. આત્મા જિન પ્રદેશોમેં... અસંખ્ય પ્રદેશ હૈં. એક પરમાણુ જિતની જગહ રોકે ઉસે પ્રદેશ કહતે હૈં. ઐસા આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી નિજભૂમિ—નિજક્ષેત્ર—અપના ક્ષેત્ર—અપની સત્તા ઈતનેમેં હૈ. નિજ પ્રદેશોમેં પદાર્થ રહતા હૈ. जिन प्रदेशोंमें पदार्थ रहता है उस सत्ताभूमिको क्षेत्र कहते हैं. .... નિજ નામ જિન (પ્રદેશોમેં) અથવા નિજ નામ અપને પ્રદેશોમેં પદાર્થ રહતા હૈ. પરમાણુમેં યા પરકે આશ્રયસે રહતા નહીં. ક્ષેત્રમેં રહતા નહીં, બંગલેમેં રહતા નહીં, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા ? અપને जिन प्रदेशोंमें पदार्थ रहता है उस सत्ताभूमिको क्षेत्र कहते हैं. ભેદસે બાત હૈ હોં, નહીં તો દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ યહ ભી ભેદ હૈં, વ્યવહાર હૈ. લેકિન પરસે ભિન્ન બતાનેકો ઐસા વ્યવહાર આતા હૈ. ક્યા કહા ? શેઠી! દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ અપને અપનેમેં હૈં ઐસે ચાર ભેદ કરના યહ ભી વ્યવહાર હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા !

पदार्थके परिणमन अर्थात पर्यायसे पर्यायांतर होनेको काल कहते हैं. આત્માકી એક અવસ્થા વર્તમાન હૈ ઉસસે દૂસરી અવસ્થા હોના અંદરમેં, ઉસકા નામ સ્વકાલ કહનેમેં આતા હૈ. और पदार्थके निज स्वभावको भाव कहते हैं. અપના નિજ ભાવ કાયમી અસલી સ્વભાવ—જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ અનંત શક્તિયાં યહ નિજભાવ, ઉસ નિજસ્વભાવકો ભાવ કહતે હૈં. यही द्रव्य-क्षेत्र-काल-भाव पदार्थका चतुष्क अथवा चतुष्टय कहलाता है. સમજમેં આયા ? यह पदार्थका चतुष्टय सदा पदार्थमें ही रहता

हैे. પરમેં રહતા નહીં. ચાહે તો નજીકમેં કર્મ હો, શરીર હો, તેજસ શરીર હો, પણ આત્મા તો અપને ક્ષેત્રમેં, અપને કાલ ઔર અપને ભાવમેં રહતા હૈ, પરમેં રહતા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? ઉસસે વિશેષ બાત તો ઉસમેં આયી ન, 'કળશટીકા'મેં. છઠવેં કળશમેં. ઈસસે ભી સૂક્ષ્મ લિયા હૈ. દેવીલાલજી! ક્યા કહા? ઉસમેં તો યે લિયા હૈ. હૈ ન. લ્યો, છઠવાં શ્લોક હૈ. (કળશ ૨૫૨).

સ્વદ્રવ્ય અર્થાત્ ? ભગવાન આત્મા સ્વદ્રવ્ય કિસે કહતે હૈં કિ નિર્વિકલ્પમાત્ર વસ્તુ ઔર અભેદ વસ્તુ એકરૂપ અભેદ વહ 'સ્વદ્રવ્ય'. આહા! શું ભારે ચીજ! 'સ્વક્ષેત્ર' અર્થાત્ આધારમાત્ર વસ્તુકા પ્રદેશ. અપના આધાર અસંખ્યપ્રદેશી ઉસકા ક્ષેત્ર હૈ. 'સ્વકાલ' અર્થાત્ વસ્તુમાત્રકી મૂલ અવસ્થા–ત્રિકાલ. ત્રિકાલ વસ્તુ વહ અપના સ્વકાલ હૈ વહ મૂલદશા ઔર 'સ્વભાવ' વસ્તુકી મૂલકી સ્વશક્તિ. નહીં સમજે? અચ્છા. સ્વભાવ અર્થાત્ અપના જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ આદિ નિજશક્તિ યહ નિજસ્વભાવ. કહો, સમજમેં આયા? યહ તો સાધારણ અર્થ હુઆ. આગે આ ગયા વહી બાત હૈ. ક્યા કહા? દેખો. નિર્વિકલ્પ વસ્તુમાત્ર વહ વસ્તુ. અપની ચીજ અભેદ, પરકી કોઈ અપેક્ષા નહીં. ઐસે અપનેમેં એક હી વસ્તુ વહ સ્વ નિર્વિકલ્પ ઉસે સ્વદ્રવ્ય કહતે હૈં. અપના આધારમાત્ર વસ્તુ ઉસે સ્વક્ષેત્ર કહતે હૈં. અપની ત્રિકાલી વસ્તુ ઉસે સ્વકાલ કહતે હૈં. ત્રિકાલીકો સ્વકાલ કહતે હૈં, પૂર્ણ ચીજકો. હા, યહ નહીં સમજમેં આયા. યે તો પતા હૈ ન. આગે લેંગે અભી થોડા. ત્રિકાલી સ્વકાલ ઔર ઉસકી સ્વ હોનેરૂપ સ્થિતિ ત્રિકાલ વહ ઉસકા સ્વકાલ હૈ. આહાહા! સ્વભાવ–વસ્તુની મૂળની સ્વશક્તિ. અબ દૂસરી.

પરદ્રવ્ય એટલે સવિકલ્પ ભેદકલ્પના. અપની એકરૂપ ચીજ હૈ ઉસમેં ભેદકલ્પના કરના કિ યહ ગુણ હૈ ઔર યહ દ્રવ્ય હૈ–ઐસી ભેદકલ્પના વહ પરદ્રવ્ય હૈ. દેવીલાલજી! આહાહા! સમજમેં આયા? ચાર ભેદ કરના યહ વ્યવહાર હૈ. દ્રવ્ય એકરૂપ ચીજ હૈ, ઉસમેં ભેદ કરકે વિચાર કરના કિ યહ ગુણ હૈ, યહ દ્રવ્ય હૈ, વહી પરદ્રવ્ય હૈ. જેઠાભાઈ! આહાહા! ઔર પરક્ષેત્ર અર્થાત્ વસ્તુકા આધાર પ્રદેશ નિર્વિકલ્પ વસ્તુ કહી, વહી (વસ્તુમેં) પ્રદેશ સવિકલ્પ ભેદકલ્પના પરપ્રદેશ બુદ્ધિગોચર રૂપસે કહનેમેં આતા હૈ. અસંખ્ય પ્રદેશ– એકરૂપ ત્રિકાલ વહ સ્વક્ષેત્ર ઔર ક્ષેત્રકા ભેદ વિચારના કિ અસંખ્ય હૈં ઔર ઇતને હૈં ઔર યહ હૈ–વહી સ્વદ્રવ્યસે ભિન્ન પરદ્રવ્યકા ક્ષેત્ર કહનેમેં આતા હૈ. સૂક્ષ્મ હૈ. યહ કલશટીકા હૈ તુમ્હારે વહાં? દેખી હૈ ન કળશટીકા? યહાં છપી હૈ. યહ તો ગુજરાતી હૈ. પર હિન્દી છપી થી. તુમ્હારે વહાં છપી હૈ કિ નહીં હિન્દીમેં? સમજમેં આયા?

ભગવાન આત્મા એકરૂપ ચીજ હૈ યહ સ્વદ્રવ્ય ઔર ઉસમેં ગુણભેદ વિચારના

વિકલ્પ, વહ પરદ્રવ્ય. ઔર અપના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ એકક્ષેત્ર, યહ સ્વક્ષેત્ર ઔર પ્રદેશભેદ વિચારના યે.. યે.. યે.. ઉસકા નામ પરક્ષેત્ર. સ્વદ્રવ્યમેં પરદ્રવ્યકી નાસ્તિ. સ્વક્ષેત્રમેં ઇસ પરક્ષેત્રકી નાસ્તિ. દૂસરે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવકી તો નાસ્તિ હૈ હી. ભેદકી નાસ્તિ (ક્યોંકિ) વહ પરદ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા ? માર્ગ બાપુ ! યહ ચાર ભેદ કરના કિ પરદ્રવ્ય-પરક્ષેત્ર ઉસમેં નહીં ઔર અપને સ્વદ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ અભેદરૂપ હૈં, યહ ભેદ ભી વ્યવહાર હૈ. ચાર હુએ ન. નિશ્ચયસે દેખો તો, જો દ્રવ્ય હૈ ઇસકા ત્રિકાલ વહી ક્ષેત્ર હૈ, વહી કાલ હૈ ઔર વહી ભાવ હૈ. સમજમેં આયા ? બહોત સૂક્ષ્મ ભાવ હૈ. અભી તો યે ચલે કિ નહીં ? બહોત વર્ષ હો ગયે, ૩૭ વર્ષસે ચલતા હૈ. સમજમેં આયા ? આહા !

ઐસી ચીજ અભેદ પર દૃષ્ટિ દેના, તો ઉસમેં તો ચાર ભેદ—મૈં ચારરૂપ હૂં ઐસા હૈ ભી નહીં. પરરૂપ તો નહીં હૈ, પણ અપનેમેં ગુણભેદ, ક્ષેત્રભેદ વિચારના વહી પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર હૈ. વહી ઉસમેં નહીં. ઔર દો પ્રકાર વિચારના કિ મૈં સ્વદ્રવ્યરૂપસે ઐસા હૂં ઔર સ્વક્ષેત્રરૂપસે ઐસા હૂં ઔર સ્વકા ભેદ... યહ ભી ભેદ હૈ. ક્યા કહા, સમજમેં આયા? (શ્રોતા : વેદાંતમેં તો....) વેદાંતમેં તો હૈ હી નહીં. વેદાંતમેં ઐસા પર ઔર પરકી નાસ્તિ ઐસા હૈ ક્યા ? ચાર (ભેદ) હૈં ઔર અભેદમેં ચાર ભેદ નહીં ઐસા હૈ કહાં? યે તો અપને એક-એક આત્માકી બાત હૈ, સબકી બાત નહીં. આહાહા ! શું થાય ? ઐસા વિચાર ભી નહીં ઉસે.

મહાપ્રભુ એકસ્વરૂપ ભગવાન યહાં બિરાજતા હૈ સ્વયં. દ્રવ્ય નામ અભેદરૂપ વસ્તુ યહ સ્વદ્રવ્ય ઔર અસંખ્યપ્રદેશી એકરૂપ ક્ષેત્ર યહ સ્વક્ષેત્ર ઔર ત્રિકાલી વસ્તુ એકરૂપ વસ્તુ યહ સ્વકાલ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? પરકાળ એટલે દ્રવ્યની મૂળની નિર્વિકલ્પ દશા એટલે વસ્તુ ત્રિકાળ, તે જ અવસ્થાંતર ભેદરૂપ કલ્પનાથી પરકાળ કહેવામાં આવે છે. ત્રિકાલી વસ્તુ યહ સ્વકાલ હૈ ઔર એક સમયકી પર્યાયકા કાલભેદ કરના વહી પરકાલ હૈ. પંડિતજી ! અપની એક સમયકી પર્યાય વહ સ્વકાલ સ્થૂળરૂપ ઔર પર જો દ્રવ્ય હૈ ઉસકી અવસ્થાકા ઉસમેં અભાવ. પર યહાં તો આગે જાકર ત્રિકાલી વસ્તુ ઉસકા સ્વરૂપ યહ સ્વકાલ ઔર એક સમયકી પર્યાયકી કલ્પના કરના—ભેદ વિચારના યહ પરકાલ. આરે, ભારે વાત ભાઈ ! વીતરાગદર્શન સૂક્ષ્મ હૈ. ઔર યે બાત ઓર કહીં હૈ નહીં. હૈ હી નહીં. વેદાંત ક્યા કિસી મતમેં કહીં હૈ નહી. સમજમેં આયા ? અદ્વૈત હો ગયા ન. પણ અદ્વૈત કૈસે હો ગયા ? અપની એકરૂપ ચીજ હૈ ઉસ અપેક્ષાસે અદ્વૈત હુઆ. સબ મિલકર એક હૈ, ઐસા અદ્વૈત નહીં. સમજમેં આયા ? એ શેઠ ! સબ અંદર વિચારના.

વહાં કોઈ હૈ ન ક્યા? છિંદવાડા..... ઉસમેં લિખા હૈ ન તુમ્હારે બડે ચૌદહ પુસ્તકમેં. ચૌદહ પુસ્તકમેં લિખા હૈ કિ દાદુ, નાનક, કબીર અને લૌંકાસા અધ્યાત્મવાણી કરનેવાલે હો

ગયા. આવા ગપ માર્યા છે. એ શેઠ! સમાજભૂષણ. તુમ્હારા નામ હૈ, તુમ્હીને છપવાયા હૈ. ક્યા? (શ્રોતા : હમનેં નહીં લિખા હૈ). પર પૈસા દિયા હૈ ન. તુમને દેખે બિના પૈસા દિયા? હૂંડી આપે છે તો જોયા વિના આપે છે? એમને એમ કેટલી હૂંડી આપી એને? લૌંકાસા અધ્યાત્મવાણીકા કરનેવાલા, ઉસને તારણસ્વામીકો મિલાયા. આહાહા! પૂછતે થે તો યે દેખા થોડા. તીન અભી .... કિયા હૈ. અધ્યાત્મકી વાણી કરનેવાલે... લૌંકાસાકો અધ્યાત્મ ક્યા હૈ ઉસ વસ્તુકા પતા ભી નહીં. સમજમેં આયા? વહ તો ગૃહીત મિથ્યાદૃષ્ટિ થા. ઉસકે સાથ તારણસ્વામીકો મિલાયા. આ મૂળ આવા ને આવા ખબર વિનાના હોયને શેઠિયા એટલે જે હોય તે લગાવો. શેઠ!

(શ્રોતા : લિખનેવાલેને અપની....) પર તુમને ક્યોં વિચાર કિયા નહીં? ઐસા પાસ ક્યોં કિયા તુમને? (શ્રોતા : અતિચાર આને પર.....) બહોત લિખા તો દાદુકા લિખા. દાદુ, નાનક ને કબીર. અરેરે! ક્યાં તમે ક્યાં..? તુમને દિયા હૈ ઇનકો ચૌદહ પુસ્તક. ઐસા ઉસમેં ડાલા હૈ. આહાહા! તારણસ્વામી તો પક્કા જૈન થા. સમજમેં આયા? બહોત લિખા હૈ ઉસમેં જૈન.. જૈન.. જૈન.. જૈન.. જૈન.. જૈન. યહાં તો કહતે હૈં કિ યહ ચીજ પરમેશ્વર સિવા કિસી દૂસરેમેં હૈ નહીં. દૂસરે કહે કહાંસે અધ્યાત્મવાણી? પાટનીજી! યહાં તો ઐસા હૈ શેઠ! યહાં કોઈ મખ્ખન હૈ નહીં. આહાહા!

યહાં તો કહતે હૈં, ઓહોહો! યહ ગૃહસ્થ લિખતે હોં 'રાજમલજી'! 'રાજમલજી' થે ન, વે ભી એક હી શૈલી-ભાષા એક થી. ગૃહસ્થ હોં તો ક્યા હૈ? આત્મા કહાં ગૃહસ્થ હૈ ઔર આત્મા કહાં મુનિ હૈ? મુનિ ઔર ગૃહસ્થકી પર્યાય તો વ્યવહાર હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? ભગવાન અભેદ ચિદાનંદ પ્રભુ દૃષ્ટિકા વિષય તો અકેલા અભેદ હૈ. ઉસમેં સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ, સ્વભાવકા ભી ભેદ નહીં. આહાહા! યહાં તો જ્ઞાન કરાતે હૈં. પ્રસન્નભાઈ! આહા! એક દ્રવ્યકી મૂલ વસ્તુ ત્રિકાલ યહ સ્વકાલ ઔર અવસ્થાંતર ભેદરૂપ કલ્પના પરકાલ. ત્રિકાલ વસ્તુમેં એકરૂપ વસ્તુમેં એક સમયકી પર્યાયકા ભેદ વિચારના વહી પરકાલ હૈ. આહાહા! શોભાલાલજી! કઠીન બાત હૈ. સૂક્ષ્મ હૈ યહાં. આહાહા!

યહ તો સર્વજ્ઞકા પંથ હૈ. કિસીકી કલ્પના હૈ, ઐસા નહીં હૈ. સમજનેમેં ગંભીરતા, સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ હોની ચાહિયે. હૈ ચીજ ઐસી ઉસે પ્રતીત આની ચાહિયે. ખબર નહીં ક્યા હૈ, તો જાને બિના પ્રતીત કૈસે આયે? લ્યો, રાજમલજી! અભી પૂછતે થે. શ્રદ્ધા પ્રધાન... પણ શ્રદ્ધાને જાણે કોણ? ભારે કરી! દર્શન પ્રધાન. ખેવટીયા સમકિત હૈ. ચારો ઓરસે લેના હૈ. મુખ્ય ધર્મસે લેના હૈ ન. 'भेदविज्ञानतः सिद्धा'.. જિતને અભી તક સિદ્ધ (હુએ) હૈં વે પરસે ભેદ કરકે—ભેદજ્ઞાનસે સિદ્ધ (હુએ) હૈં. સમજમેં આયા? પર સમ્યગ્દર્શન હૈ ઉસકા ખ્યાલ

કિસે હૈ? જ્ઞાનકો ખ્યાલ હૈ. સમ્યગ્દર્શન નિર્વિકલ્પ ચીજ હૈ, અસ્તિ હૈ ઈતના. અપની ખબર નહીં ઔર પરકી ખબર નહીં સમ્યગ્દર્શનકો. મૂલચંદભાઈ! આહાહા! બાપુ! આ તો વીતરાગમાર્ગ છે ભાઈ!

આહીં કહે છે, પરકાળ. આહાહા! વસ્તુ એકરૂપ ત્રિકાલ નામ સ્વકાલ, અવસ્થાંતર ભેદરૂપ કલ્પના કરના વહ પરકાલ. યહ વસ્તુ ત્રિકાલ વહ સ્વકાલ ઔર એક સમયકી પર્યાયકા વિચાર કરના વહ પરકાલ. ગજબ બાત હૈ. પરભાવ અર્થાત્ દ્રવ્યકી સહજ શક્તિકા પર્યાયરૂપ અનેક અંશ-ભેદ દ્વારા ભેદકલ્પના. આહાહા! અપના સ્વભાવ તો એકરૂપ ત્રિકાલભાવ વહ હૈ. પણ શક્તિકી ભેદરૂપ અંશ દ્વારા કલ્પના કિ યહ જ્ઞાન હૈ ઔર યહ દર્શન હૈ, ઐસી ભેદરૂપ કલ્પના વહ પરભાવ હૈ. ઐસા પરદ્રવ્ય-પરક્ષેત્ર-પરકાલ-પરભાવ અપને સ્વદ્રવ્ય-સ્વક્ષેત્ર-સ્વકાલ-સ્વભાવમેં નહીં. આહાહા! એક સમયકી પર્યાય ત્રિકાલી દ્રવ્યમેં હૈ હી નહીં ઐસા સિદ્ધ કરતે હૈં. સમજમેં આયા? યહ લિખા હૈ. આહાહા! પશુ, એમ ... કહે છે. 'નસ્યતિ'. ઐસે ચાર અંશ સ્વરૂપ હૈ ઔર પરરૂપ નહીં. ઉસકી ખબર નહીં. પશુ—પશ્યતિ બધ્યતિ ઈતિ પશુ. આવરણસે ઔર વિકારસે બંધ કરતા હૈ ઐસા પશુ તિર્યંચ જૈસા ઉસે યહ ઉસકા આત્મા હૈ ઐસી ખબર હૈ નહીં. યહાં ઉસે પશુ કહા હૈ.

પશુ સમજતે હૈં? 'पश्यति बध्यति कर्मे इति पशुः' ઐસા લિખા હૈ સંસ્કૃત ટીકામેં. સમજમેં આયા? (શ્રોતા : કલશ ટીકામેં કિસ જગહ હૈ?) કિસ જગહ હૈ. અચ્છા! હમારે શેઠી ઠીક નિકલે. 'અધ્યાત્મ તરંગિણી' હૈ ન, ઉસમેં હૈ. ન્યાય..... પહલે હૈ ન પહલે. છ દ્રવ્યો. પશુ એ અજ્ઞાની. 'पशोः' 'અધ્યાત્મ તરંગણી' ૨૦૪ પાનું. 'पश्यति बध्यति कर्मे इति पशुः' ૨૦૪. 'અધ્યાત્મ તરંગિણી' નામકા પુસ્તક હૈ. તુમ્હારે પાસ હૈ? 'અધ્યાત્મ તરંગીણી'. વહ કલશકી ટીકા હૈ. અધ્યાત્મ. એક કળશકી ટીકા યહ હૈ ઔર એક કલશકી ટીકા વહ હૈ. 'पशोः पश्यति बध्यति कर्मे इति पशुः' આહાહા! કર્મસે બંધન હોતા હી નહીં ઐસા જ્ઞાની કહતે હૈં. યે મિથ્યાત્વ ઔર સમકિત દો કી બાત હૈ. જિસે અપના ચૈતન્ય અભેદરૂપ હૈ, ભેદરૂપ નહીં—ઐસી અનેકાંત દૃષ્ટિકે તત્ત્વકી ખબર નહીં, એકાંત માનતે હૈં કિ ભેદરૂપ ભી મૈં હૂં ઔર અભેદરૂપ ભી મૈં હૂં, અપનેમેં હૂં ઔર પરસે ભી મૈં હૂં—ઐસા માનનેવાલા, આહાહા! પશુ હૈ. વહ મિથ્યાત્વસે બંધતા હૈ, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? એ અહીંયા આપણે આવ્યું.

यह पदार्थका चतुष्टय सदा पदार्थ हीमें रहता है, उससे पृथक् नहीं होता. આપણે ચાલતો (વિષય). સમજમેં આયા? યહ તો શાંતિકા માર્ગ, ધીરજકા માર્ગ હૈ. આહાહા! અપના ભગવાન.. એક હોં. દૂસરે આત્મા ઔર દૂસરે પરમેશ્વર ઉનકે સાથ કોઈ સંબંધ નહીં. અપને આત્માકી પર્યાયમેં તો અનંત સિદ્ધ ઔર અરિહંત ભી અપનેમેં નહીં. વે તો

ઉનમેં હૈ. આહાહા! અપનેમેં અપના સ્વરૂપ હૈ ઔર પરકે સ્વરૂપસે આત્મા હૈ હી નહીં. આહાહા! યહ તો સ્થૂલ અસ્તિ-નાસ્તિ કહા. સૂક્ષ્મ અસ્તિ-નાસ્તિકા ભેદ તો કહા 'કળશટીકા'મેં. સમજમેં આયા? અપની વસ્તુ ગુણ-પર્યાયકા પિંડ જો દ્રવ્ય વહ અસ્તિ, સ્વદ્રવ્ય ઔર ગુણ-પર્યાયકે ભેદકી કલ્પના કરના વહ પરદ્રવ્ય. વહ પરદ્રવ્યકી સ્વદ્રવ્યમેં નાસ્તિ. ભગવાન આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી અસંખ્ય એકરૂપ પ્રદેશ. 'પંચાસ્તિકાય'માં આવે છેને. એકરૂપ અસંખ્યપ્રદેશી યહ સ્વક્ષેત્ર ઔર ક્ષેત્રકા ભેદ વિચારના કિ યહ ક્ષેત્ર ઔર યહ ક્ષેત્ર ઔર યહ ક્ષેત્ર–ભિન્ન ભિન્ન અંદર, વહ પરક્ષેત્ર. પરક્ષેત્રકી સ્વક્ષેત્રમેં નાસ્તિ ઔર સ્વ ત્રિકાલી વસ્તુમેં એક સમયકી પર્યાયકે અવસ્થાંતરકી નાસ્તિ. ઔર ત્રિકાલી શક્તિયાં એકરૂપ ભાવ હૈ ઉસમેં ગુણભેદકી કલ્પના કરના વહ પરભાવ. ઉસકી ભી નાસ્તિ. સમજમેં આયા?

(શ્રોતા : અભેદ લક્ષમેં આયા તો ચારોંકી નાસ્તિ). ચારોંકી નાસ્તિ. કહા ન. ઉન ચારોંકી નાસ્તિ તો હૈ પણ ઉસકે અપને ચાર ભેદકી અભેદમેં નાસ્તિ. ક્યા કહા? અપની ચીજમેં પરદ્રવ્યકી તો નાસ્તિ, પરદ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ ઉસકી તો નાસ્તિ. અપને સ્વદ્રવ્યકી અસ્તિ. ઉસમેં આગે. સ્વદ્રવ્યમેં વિકલ્પ કરના કિ યહ મૈં ગુણરૂપ ઔર પર્યાયરૂપ વહ પરદ્રવ્ય, ઉસકી ભી નાસ્તિ. પરક્ષેત્રકી નાસ્તિ. અપનેમેં ભેદ કરના. પરકાલકી નાસ્તિ, પરભાવકી(નાસ્તિ). અબ યહ ચાર પ્રકાર જો હૈં અપને, વહ ભી એકરૂપમેં ચારકી નાસ્તિ. આહાહા! એક-એકમેં ચાર પ્રકારકી નાસ્તિ. અપના સ્વદ્રવ્ય, અપના સ્વક્ષેત્ર, અપના સ્વકાલ, અપના સ્વભાવ–ઐસે ચાર ભેદ. આહાહા! સમજમેં આયા? યહ તો અજર પ્યાલા હૈ. વીતરાગ માર્ગ.... (શ્રોતા : આ સમજીને શું કરવું અંદર?) એ સમજીને અંતરમાં જવું એ કરવું, એમ કહે છે. જહાં અભેદપના હૈ વહાં દૃષ્ટિ લગાના, ઉસકે લિયે યહ કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? ઉસસે પૃથક્ નહીં હોતા, લ્યો.

દૃષ્ટાંત દિયા હૈ. जैसे घटमें स्पर्श रस वा रुक्ष कठोर रक्त आदि गुणपर्यायोंका समुदाय द्रव्य.. ઘડેકા દૃષ્ટાંત દિયા. ઘડા.. ઘડા.. ઘડા ક્યા? ઘટ.. ઘટ. વહ ક્યા ચીજ હૈ? સ્પર્શ, રસ, રૂક્ષ, કઠોર, લાલ આદિ ગુણપર્યાયોંકા સમુદાય વહ ઘટ, વહ દ્રવ્ય. जिन आकाशके प्रदेशोंमें घट स्थित... એનું કાંઈ નહીં. ઘટકા પ્રદેશ ઉસકા ક્ષેત્ર. ઘટકા પ્રદેશ, જિતનેમેં ઘટ રહે વહ પ્રદેશ, વહ ઉસકા સ્વક્ષેત્ર. સમજમેં આયા? घटके गुण}पर्यायोंका परिवर्तन उसका काल है. ઘટકા બદલના–અવસ્થારૂપ બદલના–પર્યાય વહ ઉસકા કાલ. ઉસકે કાલમેં વહ બદલતી હૈ. અપની પર્યાયસે બદલતા હૈ. અપની પર્યાયસે બદલતા હૈ ઘટ. સમજમેં આયા? આહા! મહા સૂક્ષ્મ બાત હૈ. ઈસકા કાલ જો પર્યાય હૈ એક સમયકી, ઉસકે કાલસે બદલતી હૈ. કાલલબ્ધિ. આહાહા! સમજમેં આયા? घटकी जलधारणा शक्ति

उसका भाव.. ઘડો પાણી ધારણ કરે એ પોતાની શક્તિ. જળ ધારણ કરે એનાથી નહીં, શક્તિ પોતાની એ ભાવ. યહ તો સમજાના હૈ ન.

इसी प्रकार पट भी एक पदार्थ है. વસ્ત્ર.. વસ્ત્ર લ્યો. સમજમેં આયા? યહ વસ્ત્ર દેખો, ટુકડા હૈ ન. घटके समान पटमें भी द्रव्य-क्षेत्र-काल-भाव हैं. યહ વસ્ત્ર હૈ. અપને ગુણ જો હૈં ઔર ઉસકી અવસ્થાકા પિંડ વહ પટકા દ્રવ્ય. ઔર પટ જિતનેમેં રહા હૈ વહ પટકા ક્ષેત્ર ઔર પટકી અવસ્થા હૈ ઉસકી વહ પટકા સ્વકાલ ઔર પટમેં રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ હૈં વહ પટકા ભાવ. અપને દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવસે હૈ પટ. જહાં રહા હૈ ઉસ (આકાશકે) ક્ષેત્રસે ઉસકા ક્ષેત્ર નહીં. સમજમેં આયા? દેખો. યહ અંગુલિમેં ઐસા વસ્ત્ર રહા, ઐસા દેખનેમેં આતા હૈ કિ નહીં? કહે, ના. યહ તો અપને ક્ષેત્રમેં વસ્ત્ર રહા હૈ. અંગુલિકે ક્ષેત્રમેં વસ્ત્ર હૈ હી નહીં. ઐસે યહ શરીરકે ક્ષેત્રમેં આત્માકા ક્ષેત્ર હૈ હી નહીં. આહાહા! ભારે વાત છે. અપના ક્ષેત્ર જો અસંખ્ય પ્રદેશ હૈ ઉસમેં શરીરકે ક્ષેત્રકે—અનંત પરમાણુકે પ્રદેશ-ક્ષેત્ર હૈ હી નહીં. આહાહા! इसलिये घट अपने द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावसे अस्तिरूप है. पटके द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावसे नास्तिरूप है. બરાબર હૈ? इसीप्रकार पटका द्रव्य-क्षेत्र-काल-भाव पटमें है. इसलिये पट अपने द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावसे अस्तिरूप है। और पटका द्रव्य-क्षेत्र-काल-भाव घटमें नहीं. इसलिये पट घटके द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावसे नास्तिरूप है। આહાહા! સમજમેં આયા?

નિગોદમેં જો એક ક્ષેત્રમેં અનંત આત્મા રહતે હૈં. યહ ક્ષેત્ર જો આકાશકા હૈ વહ ક્ષેત્ર ઉસકા નહીં. આહા! એક અંગુલકે અસંખ્યવે ભાગમેં એક અસંખ્ય શરીર ઔર એક શરીરમેં અનંત આત્મા. તો એક-એક આત્મા અપને દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવમેં હૈ, દૂસરે આત્માકે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવમેં હૈ નહીં. આરે, ભારે ઝીણું! ઇતને ક્ષેત્રમેં યહાં અનંત જીવ હૈં. તો એક-એક જીવ અપને દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવમેં હૈ. દૂસરે જીવકે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવસે હૈ નહીં. સમજમેં આયા? (શ્રોતા : ......) ભેદ કરના વહ ભી વ્યવહાર હૈ, વહ તો કહા પહલે. વહ તો પહલે કહા. સમજમેં આયા? યે તો યહાં એક-એક આત્મા પ્રત્યેક આત્મા.. વહાં અનંત સિદ્ધ હૈં લો, અનંત સિદ્ધ. કહતે હૈં કિ નહીં? સિદ્ધ હૈ વહ જ્યોતમેં જ્યોત મિલાઈ. કહતે હૈં કિ નહીં? સંસારમેં જુદા રહના ઔર મુક્તિમેં ભી જુદા રહના? એકમેક ન હો? ત્યાં ઓટલા જુદા? અને રોટલાય જુદા?

(શ્રોતા : રોટલા....) રોટલા નામ અનુભવ. એની અનુભવની પર્યાયેય જુદી. રોટલાનો અર્થ એ. વહાં રોટી કહાં હૈ? વહાં ભી (એક) સિદ્ધકી પર્યાયકા અનુભવ દૂસરે સિદ્ધકી પર્યાયસે ભિન્ન હૈ. રોટલા ભિન્ન હૈ, ક્ષેત્ર ભિન્ન હૈ. એય! ઘણા, જૈનમાં નિશ્ચયની વાત આવેને બસ, સિદ્ધમાં સિદ્ધ મળી ગયા, લ્યો. એક સિદ્ધ હુએ વહાં અનંત સિદ્ધ એકમેં

અનેક મિલ ગયે. કહાંસે હુઆ? સુન તો સહી. આકાશકે એક ક્ષેત્રમેં અનંત સિદ્ધ હોને પર ભી એક-એક સિદ્ધકા ક્ષેત્ર અપનેમેં હૈ. આકાશકે ક્ષેત્રમેં સિદ્ધ હૈ હી નહીં ઔર દૂસરે અનંત સિદ્ધકે ક્ષેત્ર હૈં ઉસમેં વહ એક સિદ્ધ હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા? તત્ત્વકા જ્ઞાન, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ક્યા હૈ ઉસકી ખબર નહીં તો ક્યા ચીજ મૈં હૂં, ક્યા ચીજ પર હૈ ઔર કહાંસે મુજે લક્ષ હટાના ઔર કહાં મેરા લક્ષ લગાના—ઈસકી તો કુછ ખબર નહીં. સમજમેં આયા? મેરેમેં નહીં હૈ ઉસકા લક્ષ છોડના હૈ. મેરેમેં હૈ ઉસમેં લક્ષ લગાના. આહા! સમજમેં આયા? અબ ઉસકી સપ્તભંગી. स्याद्वादके सप्त भंग. જ્યાદા સ્પષ્ટ કરતે હૈં.

સ્યાદ્વાદના સાત ભંગ (દોહરા)

है नांही नांही सु है, है है नांही नांही।
यह सरवंगी नय धनी, सब मानै सबमांहि॥११॥

શબ્દાર્થ :—है=છે. નાંહી=નથી. है નાંહી=છે–નથી. નાંહી સુ है=અવક્તવ્ય.

અર્થ :—અસ્તિ, નાસ્તિ, અસ્તિ–નાસ્તિ, અવક્તવ્ય, અસ્તિ અવક્તવ્ય, નાસ્તિ અવક્તવ્ય અને અસ્તિ–નાસ્તિ અવક્તવ્ય. આવી રીતે સાત ભંગ થાય છે. એને સર્વાંગ નયના સ્વામી સ્યાદ્વાદ સર્વ વસ્તુમાં માને છે.

વિશેષ :–સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાળ અને સ્વભાવ આ પોતાના ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ તો દ્રવ્ય અસ્તિસ્વરૂપ છે. અર્થાત્ પોતા સમાન છે. પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાળ અને પરભાવ આ પરચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય નાસ્તિસ્વરૂપ છે અર્થાત્ પરસમાન નથી. ઉપર્યુક્ત સ્વચતુષ્ટય પર ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ ક્રમથી તીને કાળે પોતાના ભાવોથી અસ્તિ–નાસ્તિ સ્વરૂપ છે અર્થાત્ પોતા સમાન છે–પરસમાન નથી. અને સ્વચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય એક જ કાળે વચનગોચર નથી, આ કારણે અવક્તવ્ય છે અર્થાત્ કહેવામાં આવી શકતું નથી. અને તે જ સ્વચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ અને એક જ કાળે સ્વ–પર ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અસ્તિસ્વરૂપ છે તોપણ અવક્તવ્ય છે. અને તે જ દ્રવ્ય પરચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ અને એક જ કાળે સ્વ–પર ચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ નાસ્તિસ્વરૂપ છે તોપણ કહી શકાતું નથી. અને તે જ દ્રવ્ય સ્વચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ અને પરચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ અને એક જ કાળે સ્વપરચતુષ્ટયની અપેક્ષાએ આસ્તિ–નાસ્તિસ્વરૂપ છે, તોપણ અવક્તવ્ય છે. જેમકે–એક જ પુરુષ પુત્રની અપેક્ષાએ પિતા કહેવાય છે અને તે જ પુરુષ પોતાના પિતાની અપેક્ષાએ પુત્ર કહેવાય છે. તે જ પુરુષ મામાની અપેક્ષાએ ભાણેજ કહેવાય છે અને ભાણેજની અપેક્ષાએ મામા કહેવાય છે, સ્ત્રીની અપેક્ષાએ પતિ કહેવાય છે, બહેનની અપેક્ષાએ ભાઈ કહેવાય છે તથા તે જ પુરુષ પોતાના વેરીની અપેક્ષાએ શત્રુ કહેવાય છે અને ઇષ્ટની અપેક્ષાએ મિત્ર પણ કહેવાય છે. ઇત્યાદિ અનેક સંબંધોથી એક જ પુરુષ કથંચિત્ અનેક પ્રકારે આવે

છે, તેવી જ રીતે એક દ્રવ્ય સાત ભંગ દ્વારા સાધવામાં આવે છે. આ સાત ભંગોનું વિશેષ સ્વરૂપ સપ્તભંગીતરંગિણી આદિ અન્ય જૈનશાસ્ત્રોમાંથી સમજવું જોઈએ. ૧૧.

अर्थ :—अस्ति, नास्ति, अस्ति नास्ति, अवक्तव्य, अस्ति अवक्तव्य, नास्ति अवक्तव्य और अस्ति नास्ति अवक्तव्य। ऐसे सात भंग होते हैं, सो इन्हें सर्वांग नयका स्वामी स्याद्वाद सर्व वस्तुमें मानता है।

विशेष :—स्वद्रव्य, स्वक्षेत्र, स्वकाल और स्वभाव इस अपने चतुष्टयकी अपेक्षा तो द्रव्य अस्तिस्वरूप है अर्थात् आपसा है। परद्रव्य, परक्षेत्र, परकाल और परभाव, इस परचतुष्टयकी अपेक्षा द्रव्य नास्तिस्वरूप है, अर्थात् परसदृश नहीं है। उपर्युक्त स्वचतुष्टय परचतुष्टयकी अपेक्षा द्रव्य क्रमसे तीन कालमें अपने भावोंकर अस्ति-नास्तिस्वरूप है अर्थात् आपसा है—परसदृश नहीं है। और स्वचतुष्टयकी अपेक्षा द्रव्य एक ही काल वचनगोचर नहीं है, इस कारण अवक्तव्य है अर्थात् कहनेमें नहीं आता। और वही स्वचतुष्टयकी अपेक्षा और एकही काल स्व-परचतुष्टयकी अपेक्षासे द्रव्य अस्तिस्वरूप है तथापि अवक्तव्य है। और वही द्रव्य परचतुष्टयकी अपेक्षा एक ही काल स्व-पर चतुष्टयकी अपेक्षा नास्तिरूप है, तथापि कहा जाता नहीं। और वही द्रव्य स्वचतुष्टयकी अपेक्षा और परचतुष्टयकी अपेक्षा और एक ही बार स्वपरचतुष्टयकी अपेक्षा अस्ति-नास्तिस्वरूप है, तथापि अवक्तव्य है। जैसे कि—एक ही पुरुष पुत्रकी अपेक्षा पिता कहलाता है और वही पुरुष अपने पिताकी अपेक्षा पुत्र कहलाता है, और वही पुरुष मामाकी अपेक्षा भानजा कहलाता है, और भानजेकी अपेक्षा मामा कहलाता है, स्त्रीकी अपेक्षा पति कहलाता है, बहिनकी अपेक्षा भाई कहलाता है, तथा यही पुरुष अपने वैरीकी अपेक्षा शत्रु कहलाता है, और इष्टकी अपेक्षा मित्र भी कहलाता है। इत्यादि अनेक नातोंसे एक ही पुरुष कथंचित् अनेक प्रकार कहा जाता है, उसी प्रकार एक द्रव्य सप्त भंग द्वारा साधा जाता है। इन सप्त भंगोंका विशेष स्वरूप सप्तभंगीतरंगिणी आदि अन्यान्य जैनशास्त्रोंसे समझना चाहिये॥११॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સાત ભંગ થયા. અસ્તિ, નાસ્તિ, અસ્તિ-નાસ્તિ, અવક્તવ્ય, અસ્તિ-અવક્તવ્ય, નાસ્તિ-અવક્તવ્ય, અસ્તિ-નાસ્તિ-અવક્તવ્ય—યહ સાત ભંગ. सो इन्हें सर्वांग नयका स्वामी स्याद्वाद सर्व वस्तुमें मानता है. ઐસી સપ્તભંગી એક-એક દ્રવ્યમેં જ્ઞાની માનતે, જાનતે હૈં. આહા! સૂક્ષ્મ બાત હૈ. સાદી ભાષામેં લિખી હૈ, બહોત સાદી. સાદી ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : સરલ). સરલ.. સરલ. વિશેષઃ स्वद्रव्य-स्वक्षेत्र-स्वकाल और स्वभाव, इस अपने चतुष्टयकी अपेक्षासे तो द्रव्य अस्तिरूप है. સત્તારૂપ હૈ. અપનેસે તો અસ્તિરૂપ હૈ. आपसा है. આપસા હૈ—અપના હૈ—અપનેસે હૈ. પરદ્રવ્ય... આત્મા એક ઔર દૂસરે

આત્મા, એક આત્મા ઔર દૂસરા પરમાણુ, એક પરમાણુ ઔર દૂસરા પરમાણુ, એક સિદ્ધ ઔર દૂસરે સિદ્ધ. परद्रव्य-परक्षेत्र-परकाल-परभाव इस परचतुष्टयकी अपेक्षा द्रव्य नास्तिस्वरूप है. સ્વકી અપેક્ષાસે અસ્તિ હૈ ઔર પરસે નાસ્તિ. લો, આ ભેદજ્ઞાન. अर्थात् परसदृश नहीं है. ઠીક. એક ચીજ પર જૈસી નહીં હૈ. એક ચીજ અપને જૈસી હૈ અપનેમેં. આહા! ઐસી ચીજ પર દૃષ્ટિ દેના હૈ. દૃષ્ટિ લગાના વહી સમ્યગ્દર્શન હૈ. આહા! સમજમેં આયા?

આ તો ઉડી ગયું પાછું સવારનું ઓલું. ગુરુ ઔર ગુરુકી વાણીસે આત્મા હૈ નહીં. સમજમેં આયા? સુનનેમેં વિકલ્પ આતા હૈ, ઉસ વિકલ્પસે ભી આત્મા હૈ નહીં. આપસા હૈ, પ્રત્યેક. પરસદૃશ નહીં હૈ. પર જૈસા વહ હૈ હી નહીં. અરે! કેવલજ્ઞાનીકી કેવલજ્ઞાન પર્યાય ઔર દૂસરોંકા કેવલજ્ઞાન અપને સદૃશરૂપ હૈ, પરસદૃશરૂપ હૈ હી નહીં. પરકે કેવલજ્ઞાનરૂપ યહ કેવલજ્ઞાન હૈ નહીં. સમજમેં આયા? તત્ત્વજ્ઞાનકા અભ્યાસ સમાજમેં ઘટ ગયા, ક્રિયાકાંડ પર ચઢ ગયે. બસ પડિમા ધારણ કરો ઔર મહાવ્રત ધારણ કરો ઔર ઐસા કરો, ફૈસા કરો. યહ પ્રવાહ હમારા હૈ, એમ કહતે હૈં. યહ હમારા આચારકા પ્રવાહ હૈ (ઉસે) સોનગઢ તોડ ડાલતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. અરે ભગવાન! કૌન તોડે? કૌન કરે? યહ વ્રત લેના, નિયમ લેના, તપ કરના વહ પ્રવાહ હૈ તો જૈનધર્મ ટિકેગા. પર યહ જૈનધર્મ હૈ હી નહીં. વ્રત અને તપના વિકલ્પો જૈનધર્મ છે જ નહીં. યે તો રાગ હૈ. રાગ જૈનધર્મ હૈ? આહા! બંધ-ભાવબંધ હૈ. ભાવબંધ વહ જૈનતત્ત્વ હૈ? આહાહા! બંધસે રહિત, ભાવબંધસે ઔર દ્રવ્યબંધસે રહિત ઐસી અપની અભેદ ચીજકા અનુભવ કરના વહ જૈનદર્શન હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા!

उपर्युक्त स्वचतुष्टय परचतुष्टयकी अपेक्षासे द्रव्य-क्रमसे तीन कालमें अपने भावोकर अस्ति-नास्तिरूप है अर्थात् आपसा है—परसदृश नहीं है. तीसरा ભંગ. અપનેસે હૈ ઔર પરસે નહીં એકસાથ. ઔર સ્વચતુષ્ટયકી અપેક્ષા દ્રવ્ય એક હી કાલ વચનગોચર નહીં. આવી જાય એ જુદી વાત છે. આ તો એકસાથે અસ્તિ-નાસ્તિ છે, એમ. અને અવક્તવ્ય છે, ચૌથા બોલ. स्वचतुष्टयकी अपेक्षा द्रव्य एक ही काल वचनगोचर नहीं है, इस कारण अवक्तव्य है अर्थात् कहनेमें नहीं आता. और वही स्वचतुष्टयकी अपेक्षा और एकही काल स्व-परचतुष्टयकी अपेक्षासे द्रव्य अस्तिस्वरूप है तथापि अवक्तव्य है. હવે ચોથો અવક્તવ્ય આવ્યો. આ તો સાધારણ છે. સમજાવ્યું છે. એનું કાંઈ નહિ. और वही द्रव्य परचतुष्टयकी अपेक्षा एक ही काल स्व-पर चतुष्टयकी अपेक्षा नास्तिरूप है, तथापि कहा जाता नहीं. વહ નાસ્તિ-અવક્તવ્ય હૈ. આહા! और वही द्रव्य स्वचतुष्टयकी अपेक्षा और परचतुष्टयकी अपेक्षा और एक ही बार स्वपरचतुष्टयकी अपेक्षा अस्ति-नास्तिस्वरूप है, तथापि अवक्तव्य

है. क्या कहा ?

જુઓ ટૂંકામાં. એક ભગવાન આત્મા અપને દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવસે હૈ. યહ અસ્તિ. પરદ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવસે નહીં વહ નાસ્તિ. એક હી સાથ સ્વરૂપ હૈ ઔર પરરૂપ નહીં વહ અસ્તિ-નાસ્તિ—તીસરા. ઔર ચૌથા. એક સાથ અસ્તિ-નાસ્તિ હૈ પર કહનેમેં એકસાથ આતા નહીં ઈસલિયે અવક્તવ્ય. ઔર સ્વરૂપ હૈ ઔર પરરૂપ નહીં, સમજમેં આયા ? ઐસા કહનેમેં નહીં આ સકતા તો અસ્તિ ઔર અવક્તવ્ય. સ્વરૂપ ઔર પરરૂપ એક સાથ હૈ તો કહ સકતે નહીં ઔર અપનેમેં હૈ ઈસ અપેક્ષાસે અસ્તિ. સ્વરૂપ ઔર પરરૂપ એક સાથ કહનેમેં નહીં આતા ઈસલિયે અવક્તવ્ય. યે પાંચવા બોલ અસ્તિ-અવક્તવ્ય. હવે છઠ્ઠો. પરસે નહીં ઉસકી પ્રધાનતા કરકે નાસ્તિ. એક સાથ અસ્તિ-નાસ્તિ કહનેમેં નહીં આતા ઈસલિયે નાસ્તિ-અવક્તવ્ય. ઔર સપ્તમ. એક સાથ સ્વરૂપ હૈ, પરરૂપ નહીં યે અસ્તિ-નાસ્તિ. પર એકસાથ કહનેમેં નહીં આતા યહ સ્વરૂપ અસ્તિ-નાસ્તિ અવક્તવ્ય. યે સાત ભંગ હુએ. આરે, આરે ! બહોત સાદી ભાષામેં તો આયા હૈ. થોડા ધ્યાન રખના ચાહિયે.

દૃષ્ટાંત દિયા હૈ. આ રાત્રે પૂછે તો, શેઠ! આવડશે કે નહીં આ ? ...... મોટા શેઠ હોયને. દો બાર તો બાત હો ગઈ. અપનેરૂપ હૈ, એક બાત. એક ભંગ હુઆ. પરરૂપ નહીં, વહ દૂસરા ભંગ હુઆ. બે. એકસાથ હૈ—અસ્તિ ભી હૈ ઔર નાસ્તિ ભી હૈ, તો અસ્તિ-નાસ્તિ વહ તીસરા ભંગ હુઆ. ઔર એક સાથ કહનેમેં નહીં આતા ઈસલિયે ચૌથા અવક્તવ્ય ભંગ હુઆ. હવે ૫, ૬ અને ૭. અપનેરૂપ હૈ-અસ્તિ, પર એકસાથ અસ્તિ-નાસ્તિ કહનેમેં નહીં આતા, વહ અસ્તિ-અવક્તવ્ય. છઠવાં, પરરૂપ નહીં વહ નાસ્તિ. પર અસ્તિ-નાસ્તિ એક સાથ કહનેમેં નહીં આતા ઈસલિયે નાસ્તિ અવક્તવ્ય. ઔર સપ્તમ—અપને રૂપ હૈ, પરરૂપ નહીં—અસ્તિ-નાસ્તિ. એક સાથ કહનેમેં નહીં આતા ઈસલિયે અસ્તિ-નાસ્તિ અવક્તવ્ય. દેવીલાલજી ! યહ તો સાધારણ બાત હૈ. આમાં કંઈ કોઈ..... (શ્રોતા : યાદ રહે ?) પૈસા કૈસે યાદ રહતા હૈ ? કિતના હૈ યે બરાબર ખબર હૈ. ઈતના પૈસા હમારે પાસ હૈ. લડકા કામ કરતા હૈ તુમ્હારા. ચાર અને બે આના .... એ બધું ખ્યાલ છેને. જિસકી રૂચિ હૈ ઉસકી ખબર હુએ બિના રહતી નહીં. જિસકી જહાં રુચિ હૈ વહાં વીર્ય પુરુષાર્થ ગતિ કિયે બિના રહે નહીં. સમજમેં આયા ?

દૃષ્ટાંત દેતે હૈં. एक ही पुरुष, पुत्रकी अपेक्षासे पिता कहलाता है। બરાબર હૈ ? वही पुरुष अपने पिताकी अपेक्षासे पुत्र कहलाता है और वही पुरुष मामा की अपेक्षासे भांजा कहलाता है और भांजाकी अपेक्षासे मामा कहलाता है और स्त्रीकी अपेक्षासे पति कहलाता है। बहनकी अपेक्षा भाई भी कहलाता है और वही पुरुष

अपने वैरीकी अपेक्षासे शत्रु कहलाता है। इष्टकी अपेक्षासे मित्र भी कहलाता है। इत्यादि अनेक नातोंसे एक ही पुरुष कथंचित् अनेक प्रकारे कहा जाता है।

આ તો ભિન્ન-ભિન્નની વાત કરી. બાકી તો ઉસે ઉતારના હો તો ઐસે ઉતારે કિ એક પુરુષ હૈ તો અપનેસે હૈ. બરાબર હૈ? વહી પુરુષ સ્ત્રી-કુટુંબ પરિવારસે નહીં. યહ બરાબર હૈ? દો ભંગ હુએ. વહ અપનેસે હૈ, પરસે નહીં. એકસાથ હૈ તો અસ્તિ-નાસ્તિ હુઆ. ઔર અપનેસે હૈ ઔર પરસે નહીં એકસાથ કહનેમેં નહીં આતા. અવક્તવ્ય હુઆ. ઔર અપનેસે હૈ ઔર દો એકસાથ કહનેમેં નહીં આતા ઈસલિયે અસ્તિ-અવક્તવ્ય હુઆ. ઔર સ્ત્રી-કુટુંબ-પરિવારસે નહીં હૈ—નાસ્તિ. પણ અસ્તિ-નાસ્તિ એકસાથમેં કહનેમેં નહીં આતા વહ નાસ્તિ-અવક્તવ્ય. ઔર સપ્તમ ભંગ. વહ પુરુષ અપનેસે હૈ, પરસે નહીં અસ્તિ-નાસ્તિ. એકસાથ કહનેમેં નહીં આતા ઈસલિયે અસ્તિ-નાસ્તિ અવક્તવ્ય. ભાઈ! આ તો બીજી રીતે ઉતાર્યું. ઓલા મામા ને ભાણેજ.... ઉતારવું તો આમ જોઈએ. ઓલાને સમજાવવા માટે સ્થૂળ.. સ્થૂળ દૃષ્ટાંત. જૈસે, દ્રવ્ય હૈ ઐસે એક પુરુષ, યૂં. એના વિવિધ પ્રકારના ધર્મ છે એ અપેક્ષાએ એને બતાવ્યા છે. इस सप्तभंगोका विशेष स्वरूप 'सप्तभंगी तरंगिणी' आदि अन्य अन्य भिन्न शास्त्रोंसे समजना चाहिये, લો.

एकांतवादीओंके चौद नय—भेद એ ઓલા મૂળ છે ને. એ ચૌદ. કળશ તો આવી ગયો છે પહેલો. બીજો बाह्यार्थै परिपीतमुज्झित.... એનો અર્થ હવે આવે છે. શ્લોક પહેલા આવી ગયો. હા, એ સપ્તમ બોલ છેને. અજ્ઞાની વાસ્તવિક તત્ત્વકી ચીજ સમજે બિના એકપક્ષી ધોરણસે માનતે હૈં ઐસે એકાંતીયોંકે ચૌદહ નય—ભેદ કહતે હૈં ઔર ઉસકા ઉત્તર ભી દેંગેં.

એકાન્તદીઓના ચૌદ નય-ભેદ (સવૈયા એકત્રીસા)

ग्यानकौ कारन ज्ञेय आतमा त्रिलोकमय,
ज्ञेयसौं अनेक ग्यान मेल ज्ञेय छांही है।
जौलौं ज्ञेय तौलौं ग्यान सर्व दर्वमैं विग्यान,
ज्ञेय क्षेत्र मान ग्यान जीव वस्तु नांही है।।
देह नसै जीव नसै देह उपजत लसै,
आतमा अचेतना है सत्ता अंस मांही है।
जीव छिनभंगुर अग्यायक सहजरूपी ग्यान,
ऐसी ऐसी एकान्त अवस्था मूढ पांही है।।१२।।

અર્થ :—(૧) જ્ઞેય, (૨) ત્રૈલૌક્યમય, (૩) અનેક જ્ઞાન, (૪) જ્ઞેયનું પ્રતિબિમ્બ, (૫) જ્ઞેય કાળ, (૬) દ્રવ્યમય જ્ઞાન, (૭) ક્ષેત્રયુત જ્ઞાન, (૮) જીવ નાસ્તિ, (૯) જીવ વિનાશ, (૧૦) જીવ ઉત્પાદ, (૧૧) આત્મા અચેતન, (૧૨) સત્તા અંશ, (૧૩) ક્ષણભંગુર, (૧૪) અજ્ઞાયક. આવી રીતે ચૌદ નય છે. જે કોઈ એક નયનું ગ્રહણ કરે અને બાકીનાને છોડે, તે એકાન્તી મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

(૧) જ્ઞેય—એક પક્ષ એ છે કે જ્ઞાન માટે જ્ઞેય કારણ છે.

(૨) ત્રૈલોક્ય પ્રમાણ—એક પક્ષ એ છે કે આત્મા ત્રણલોક બરાબર છે.

(૩) અનેક જ્ઞાન—એક પક્ષ એ છે કે જ્ઞેયમાં અનેકતા હોવાથી જ્ઞાન પણ અનેક છે.

(૪) જ્ઞેયનું પ્રતિબિમ્બ—એક પક્ષ એ છે કે જ્ઞાનમાં જ્ઞેય પ્રતિબિમ્બિત થાય છે.

(૫) જ્ઞેય કાળ—એક પક્ષ એ છે કે જ્યાં સુધી જ્ઞેય છે ત્યાંસુધી જ્ઞાન છે, જ્ઞેયનો નાશ થવાથી જ્ઞાનનો પણ નાશ છે.

(૬) દ્રવ્યમય જ્ઞાન—એક પક્ષ એ છે કે સર્વ દ્રવ્ય બ્રહ્મથી અભિન્ન છે, તેથી બધા પદાર્થો જ્ઞાનરૂપ છે.

(૭) ક્ષેત્રયુત જ્ઞાન—એક પક્ષ એ છે કે જ્ઞેયના ક્ષેત્ર બરાબર જ્ઞાન છે એનાથી બહાર નથી.

(૮) જીવ નાસ્તિ—એક પક્ષ એ છે કે જીવ પદાર્થનું અસ્તિત્વ જ નથી.

(૯) જીવ વિનાશ—એક પક્ષ એ છે કે દેહનો નાશ થતાં જ જીવનો નાશ થઈ જાય છે.

(૧૦) જીવ ઉત્પાદ—એક પક્ષ એ છે કે શરીરની ઉત્પત્તિ થતાં જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે.

(૧૧) આત્મા અચેતન—એક પક્ષ એ છે કે આત્મા અચેતન છે, કેમકે જ્ઞાન અચેતન છે.

(૧૨) સત્તા અંશ—એક પક્ષ એ પણ છે કે આત્મા સત્તાનો અંશ છે.

(૧૩) ક્ષણભંગુર—એક પક્ષ એ છે કે જીવનું સદા પરિણમન થાય છે તેથી ક્ષણભંગુર છે.

(૧૪) અજ્ઞાયક—એક પક્ષ એ છે કે જ્ઞાનમાં જાણવાની શક્તિ નથી, તેથી અજ્ઞાયક છે. ૧૪

अर्थ :—(१) ज्ञेय, (२) त्रैलोक्यमय, (३) अनेकज्ञान, (४) ज्ञेयका प्रतिबिम्ब, (५) ज्ञेय काल, (६) द्रव्यमय ज्ञान, (७) क्षेत्रयुत ज्ञान, (८) जीव नास्ति, (९) जीव विनाश, (१०) जीव उत्पाद, (११) आत्मा अचेतन, (१२) सत्ता अंश (१३) क्षणभंगुर और (१४) अज्ञायक। ऐसे चौदह नय हैं । सो जो कोई एक नयको ग्रहण करे और शेषको छोड़े, वह एकान्ती मिथ्यादृष्टि है।

(१) ज्ञेय—एकपक्ष यह है कि ज्ञानके लिये ज्ञेय कारण है।

(२) त्रैलोक्य प्रमाण—एक पक्ष यह है कि आत्मा तीन लोकके बराबर है।

(३) अनेक ज्ञान—एकपक्ष यह है कि ज्ञेयमें अनेकता होनेसे ज्ञान भी अनेक हैं।

(४) ज्ञेयका प्रतिबिम्ब—एक पक्ष यह है कि ज्ञानमें ज्ञेय प्रतिबिम्बित होते हैं।

(५) ज्ञेय काल—एक पक्ष यह है कि जब तक ज्ञेय है तब तक ज्ञान है, ज्ञेयका नाश होनेसे ज्ञानका भी नाश है।

(६) द्रव्यमय ज्ञान—एक पक्ष यह है कि सब द्रव्य ब्रह्मसे अभिन्न हैं, इससे सब पदार्थ ज्ञानरूप हैं।

(७) क्षेत्रयुत ज्ञान—एक पक्ष यह है कि ज्ञेयके बराबर ज्ञान है इससे बाहर नहीं है।

(८) जीवनास्ति—एकपक्ष यह है कि जीवपदार्थका अस्तित्व ही नहीं है।

(९) जीव विनाश—एक पक्ष यह है कि देहका नाश होते ही जीवका नाश हो जाता है।

(१०) जीव उत्पाद—एक पक्ष यह है कि शरीरकी उत्पत्ति होनेपर जीवकी उत्पत्ति होती है।

(११) आत्मा अचेतन—एक पक्ष यह है कि आत्मा अचेतन है, क्योंकि ज्ञान अचेतन है।

(१२) सत्ता अंश—एक पक्ष यह है कि आत्मा सत्ताका अंश है।

(१३) क्षणभंगुर—एक पक्ष यह है कि जीवका सदा परिणमन होता है, इससे क्षणभंगुर है।

(१४) अज्ञायक—एक पक्ष यह है कि ज्ञानमें जाननेकी शक्ति नहीं है, इससे अज्ञायक है॥१२॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આમ તો ચૌદે બોલ લઈ લીધા, ભાઈ, એમાં. સત્-અસત્, એક-અનેક, સ્વસે હૈ ઔર પરસે નહીં, નિત્ય-અનિત્ય. ચૌદે આ અપેક્ષાએ લઈ લીધા છે. આ છે તો આજ રીતે, પણ એ શૈલીમાં જરી કાળમાં દેહની ઉત્પત્તિથી ઉપજ્યો અને દેહ નાશે નાશ થાય એમ કહીને સ્વકાળ એમ લઈ લીધું. બાકી તો બધું....

(૧) ज्ञेय.. પરસે આત્મા હૈ. જ્ઞેયસે જ્ઞાન હૈ. અતત્ જો હૈ ઉસસે (જ્ઞાન) આત્મા હૈ, ઐસા માનનેવાલા. તત્-અતત્કી વ્યાખ્યા હૈ. સૂક્ષ્મ હૈ થોડા. જ્ઞેય હી હૈ, આત્મા જ્ઞાન નહીં. આત્મા પરસે હૈ. જ્ઞેયસે જ્ઞાન હૈ, જ્ઞાનસે જ્ઞાન નહીં. સમજમેં આયા? ઘટ પટ આદિ જાનનેમેં આતે હૈં કિ નહીં? જાનનેમેં આતા હૈ જ્ઞાન, તો જ્ઞેય હૈ તો જ્ઞાન હૈ, યૂં. વહ હૈ તો યહાં જ્ઞાન હૈ? ઐસે અતત્કો તત્ માનતે હૈં. સમજમેં આયા?

(૨) त्रैलोक्यमय—લો. તત્ હૈ ઉસકો અતત્ માનતા હૈ. ભાઈ! અપનેસે હૈ ઉસકો ત્રિલોકમય માનતા હૈ. તો તત્કો અતત્ માના. ઔર જ્ઞેયસે જ્ઞાન હુઆ તો અતત્કો તત્ માના. સમજમેં આયા? આહા! પંડિતજી! યે ૧૪ બોલ ઐસે ઘટતે હૈં. ઐસે હી.. કહા ઐસી શૈલીમેં શબ્દફેર કિયા. ઉસકી શંકા લેના હૈ ન. એકાંતપક્ષવાલેકી

બાત લેના હૈ. તો તત્ અતત્, એક-અનેક, સ્વચતુષ્ટય-પરચતુષ્ટયમેં અસ્તિ-નાસ્તિ યહ ચૌદહ સામિલ કરને હૈં. ચૌદહમેં એક-એક પક્ષવાલા કૈસે માનતા હૈ ઐસી દલીલકી બાત કી. હૈ તો વહ કી વહ બાત. આહાહા! સમજમેં આયા?

(૩) अनेकज्ञान—એકકો અનેક માનતા હૈ. ભાઈ! બોલ હૈ ન. જ્ઞાન અનેક હૈ. એકાંત માનતા હૈ. એકકો માનતા નહીં, યૂં. એક—અનેક ઉસમેં આ ગયે.

(૪) ज्ञेयका प्रतिबिंब. કહો, સમજે? જ્ઞાનમેં જ્ઞેયકા પ્રતિબિંબ હૈ. જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપ હૈ, એકરૂપ હૈ ઐસા માનતા નહીં.

(૫) ज्ञेयकाल—પરકે કાલસે અપની પર્યાય હૈ. જ્ઞેય જબ હૈ તો અપના જ્ઞાન હૈ ઔર જ્ઞેય પલટ જાતા હૈ તો અપના જ્ઞાન પલટ જાતા હૈ. ઐસા બોલ લેકર... દેખો. પાંચ આયે ન.

(૬) द्रव्यमयज्ञान—પરદ્રવ્યરૂપ હૈ, આત્મા પરદ્રવ્યરૂપ હૈ.

(૭) क्षेत्रयुत ज्ञान.. વહ આત્મા—પરક્ષેત્ર સહિત આત્મા, એમ.

(૮) जीवनास्ति—પરકા રૂપ હૈ. શરીર હૈ તો યહ હૈ. ઐસે જીવકી નાસ્તિ માનતા હૈ. પરદેહ હૈ તો યહ હૈ. દેહકી કાલકી સ્થિતિ હૈ તો અપની સ્થિતિ હૈ. સમજમેં આયા? આરે, આરે!

(૯) जीव विनाश— દેહકા નાશ હોનેસે જીવકા ભી નાશ માનતા હૈ. વહ ભી પરમેં ગયા.

(૧૦) जीव उत्पाद—નયા ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા?

(૧૧) आत्मा अचेतन—આત્મામેં ભાવ જો હૈ, વહ નહીં. ચૈતન્યભાવ હૈ, વહ નહીં. પરકા ભાવ હૈ. પરકે ભાવસે અપના ભાવ હૈ, વહ અચેતન હૈ.

(૧૨) सत्ता अंश—એક હી સત્તાકા એક અંશ યહ સત્તા આત્માકી હૈ. સબ ગુણકો સત્તા માનના. અપની સત્તાસે હૈ ઐસા નહીં માનતા. અપની સર્વસત્તાસે આત્મા હૈ. કિસી સત્તાકે અંશસે આત્મા હૈ, ઐસા નહીં.

(૧૩) क्षणभंगुर—અનિત્ય હી હૈ આત્મા. છેલ્લો બોલ આવ્યા. ૧૩, ૧૪. આરે!

(૧૪) अज्ञायक.. લો. અજ્ઞાયક હૈ. જ્ઞાયક નથી. કાંઈ જ્ઞાન નથી. કાયમ જ્ઞાયક નથી, એમ. વહ નિત્ય નહીં, ઐસે.

ऐसे चौदह नय हैं. सो जो कोई एक नयको ग्रहण करे और शेषको छोडे, वह एकांती मिथ्यादृष्टि है. સૂક્ષ્મ મિથ્યાત્વ હૈ ભાઈ! સમજમેં આયા? કલશ તો આગે

આયેગા. કલશકા અર્થ તો યહાં ખૂલેગા. પ્રથમ પક્ષકા સ્પષ્ટીકરણ હૈ ન. कोऊ मूढ़ कहै जैसैं प्रथम संवारी भींति. આ બાજુ ચાલે છે. આહા! સમજમેં–લક્ષમેં લે તો સબ સમજમેં આયે ઐસી ચીજ હૈ. યહ કોઈ બહોત ગૂઢ હૈ ઔર વ્યાકરણ સંસ્કૃતસે જાને તો જાનનેમેં આતા હૈ—ઐસી કોઈ ચીજ નહીં. યહ તો ચીજ કૈસી હૈ... (૧) ज्ञेय—एक पक्ष यह है कि ज्ञानके लिये ज्ञेय कारण है. યહ પહલા પદ આયા. અતત્‌સે જ્ઞાન હૈ, પરસે જ્ઞાન હૈ.

(૨) त्रैलोक्यप्रमाण—एक पक्ष यह है कि आत्मा तीनलोकके बराबर है. પર પ્રમાણ હૈ અકેલા. પરસે હી હૈ, અપનેસે નહીં.

(૩) अनेकज्ञान—एक पक्ष यह है कि ज्ञेयमें अनेकता होनेसे ज्ञान भी अनेक हैं. એમ જરી ત્યાં. વહ જ્ઞેયકી ભૂલ હૈ. એક પક્ષ કહે કિ જ્ઞેયમેં અનેકતા હોનેસે જ્ઞાન ભી અનેક હૈ. ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? પુસ્તક હૈ ન સામને. થોડા અર્થ ક્યા હોતા હૈ ઉસકા ખ્યાલ કરો.

(૪) ज्ञेयका प्रतिबिम्ब—एक पक्ष यह है कि ज्ञानमें ज्ञेय प्रतिबिम्बित होते हैं. સબ જ્ઞેયકા પ્રતિબિંબ જ્ઞાનમેં હૈ. અકેલા જ્ઞાન હૈ ઐસા માનતા નહીં.

(૫) ज्ञेयकाल—एक पक्ष यह है कि जब तक ज्ञेय है तब तक ज्ञान है. જબ તક શરીર હૈ તબ તક આત્મા હૈ. આગે આયેગા. સમજમેં આયા? શરીરનું લીધું છે એમાં. દેહની ઉત્પત્તિ એ આત્માની ઉત્પત્તિ, એમ લીધું. આગળ આવશે. આહાહા! જ્ઞેય–જબ લગ શરીર હૈ તો આત્મા હૈ. શરીરકા નાશ હો ગયા, શ્વાસ ગયા તો આત્મા કહાં રહા? ઐસા અજ્ઞાનીકી માન્યતા હૈ. આહાહા! ઓલામાંય આવે છેને. 'તન ઉપજત અપની ઉપજ માન' 'છઢાળા'માં આવે છે. 'છઢાળા' હૈ ન છઢાળા. ..... ગોદીકા .... કલ આયા થા ન. ચિંતા હૈ. શરીરકી અવસ્થા હો ઉસમેં આત્માકો ક્યા? આહાહા! શરીરકી અવસ્થા નિરોગ તો મૈં નિરોગી હૂં, મૂઢ હૈ. શરીરીકી સરોગ અવસ્થા તો મૈં રોગી હો ગયા. પરકે કારણસે અપની (અવસ્થા) હૈ? આહા! મૂઢ ક્યા કહતે હૈં? શરીર જીર્ણ હુઆ તો હમ કામ નહીં કર સકતે અપના. પરકે કારણસે કામ કરતા થા? સમજમેં આયા? જ્ઞેયકા નાશ હોનેસે જ્ઞાનકા ભી નાશ. દેહકા નાશ હોગા તો મૈં ભી નાશ હો જાઉંગા. અરે! ક્યા તેરા.... તું તો અવિનાશી ત્રિકાલ તત્ત્વ હૈ. ઐસા તો અનંત બાર.....

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૫૩, ભાદરવા સુદ ૧૪, શનિવાર તા. ૪-૯-૧૯૭૧
સ્યાદ્વાદ દ્વાર પદ નં. ૧૩, ૧૪, ૧૫ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

સમયસાર નાટક હૈ. સ્યાદ્વાદ (દ્વાર). ૧૪ બોલ હૈં. ૧૪ (પક્ષ) આ ગયે ન? ૧૪ (શ્લોક)મેં ઉનકા ઉત્તર હૈ. ક્યા કહા શેઠી ? ૧૪ નામ હૈં ન. પહલે કહે હૈં. प्रथम पक्षका स्पष्टीकरण और खण्डन. ઉસમેં આગે આયેગા સબ.

પ્રથમ પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ मूढ़ कहै जैसें प्रथम सवांरी भींति,
　　पाछैं ताकै ऊपर सुचित्र आछयौ लेखिए।
तैसें मूल कारन प्रगट घट पट जैसौ,
　　तैसौ तहां ग्यानरूप कारज विसेखिए॥
ग्यानी कहै जैसी वस्तु तैसौ ही सुभाव ताकौ,
　　तातैं ग्यान ज्ञेय भिन्न भिन्न पद पेखिए।
कारन कारज दोऊ एकहीमैं निहचै पै,
　　तेरौ मत साचौ विवहारदृष्टि देखिए॥१३॥

શબ્દાર્થ :—ભીંતિ=દીવાલ. આછ્યૌ=ઉત્તમ. મૂલ કારણ=મુખ્ય કારણ. કારજ=કાર્ય. નિહચૈ=નિશ્ચયનયથી.

અર્થ :—કોઈ અજ્ઞાની(મીમાંસક) આદિ કહે છે કે પહેલાં દીવાલ સાફ કરીને પછી તેના ઉપર ચિત્રકામ કરવાથી ચિત્ર સારું થાય છે અને જો દીવાલ ખરાબ હોય તો ચિત્ર પણ ખરાબ ઉઘડે છે; તેવી જ રીતે જ્ઞાનના મૂળ કારણ ઘટ–પટ આદિ જ્ઞેય જેવા હોય છે તેવું જ્ઞાનરૂપ કાર્ય થાય છે, તેથી સ્પષ્ટ છે કે જ્ઞાનનું કારણ જ્ઞેય છે, અને સ્યાદ્વાદી જ્ઞાની સંબોધન કરે છે કે જે જેવો પદાર્થ હોય છે, તેવો જ તેનો સ્વભાવ હોય છે, તેથી જ્ઞાન અને જ્ઞેય ભિન્ન–ભિન્ન પદાર્થ છે. નિશ્ચયનયથી કારણ અને કાર્ય બન્ને એક જ પદાર્થમાં છે, તેથી તારું જે મંતવ્ય છે તે વ્યવહારનયથી સત્ય છે. ૧૩.

अर्थ :—कोई अज्ञानी (मीमांसक) आदि कहते हैं कि पहले दीवाल साफ करके पीछे उस पर चित्रकारी करनेसे चित्र अच्छा आता है, और यदि दीवाल खराब हो तो चित्र भी खराब उघड़ता है, उसी प्रकार ज्ञानके मूल कारण घट-पट आदि ज्ञेय जैसे होते हैं, वैसा ही ज्ञानरूप

कार्य होता है, इससे स्पष्ट है कि ज्ञानका कारण ज्ञेय है। इस पर स्याद्वादी ज्ञानी संबोधन करते हैं कि जो जैसा पदार्थ होता है, वैसा ही उसका स्वभाव होता है, इससे ज्ञान और ज्ञेय भिन्न भिन्न पदार्थ है। निश्चयनयसे कारण और कार्य दोनों एक ही पदार्थमें हैं, इससे तेरा जो मन्तव्य है वह व्यवहारनयसे सत्य है॥१३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

(શ્રોતા : કૌનસા પન્ના). પન્ના હૈ ૩૧૯. તીન, એક, નવ. નીચે. ક્યા કહતે હૈં? દેખો. कोऊ मूढ़ कहै जैसैं प्रथम सवांरी भींति.. पहले दिवाल साफ करके पीछे उस पर चित्रकारी करनेसे चित्र अच्छा आता है. અજ્ઞાની કહતે હૈં. यदि दिवाल खराब हो तो चित्र भी खराब उघडता है, એમ કહતે હૈં. જ્ઞેય ઐસા જ્ઞાન, એમ કહતે હૈં. આહા! તત્નો બોલ લેવો છેને ભાઈ આ. આહા! અજ્ઞાની કહતે હૈં કિ જ્ઞાન જો હૈ, જૈસે જ્ઞેય હૈં ઐસા જ્ઞાન હૈ. જ્ઞેયકે કારણસે જ્ઞાન હૈ. પરજ્ઞેયકો આત્મા જાનતા હૈ તો જ્ઞેયકે કારણસે આત્માકા—જ્ઞાનકા અસ્તિત્વ હૈ. સમજમેં આયા? ઘટકે જાનનેકે કાલમેં ઘટજ્ઞાન હોતા હૈ. પટકે જાનનેકે કાલમેં પટજ્ઞાન હોતા હૈ. તો પરસે હુઆ, ઐસા અજ્ઞાની કહતે હૈં. પશુ કહા હૈ સબકો. યહાં મૂઢ કહા. સમજમેં આયા?

तैसैं मूल कारन प्रगट घट पट जैसौ.. મૂલ કારણ તો ઘટ, પટ, શરીર આદિ જો દેખનેમેં આતે હૈં, ઉસસે હી જ્ઞાન હોતા હૈ. સમજમેં આયા? શ્રવણ કરનેસે, વાણી શ્રવણમેં આયી તો ઉસકા જ્ઞાન શ્રવણસે હોતા હૈ ઐસા અજ્ઞાની માનતા હૈ. અપના અસ્તિત્વ જ્ઞાનકા, પરસે રહિત ઔર અપનેસે હૈ. જ્ઞાનકી બાત યહાં હોં. દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ દૂસરા આયેગા. આહીં તો જ્ઞાન અને જ્ઞેય. પહલા યહ બોલ હૈ. જૈસા જ્ઞેય ખ્યાલમાં આયે.. ભગવાનકી પ્રતિમા હૈ, વૈસા જ્ઞાન હુઆ. તો ઉસ વક્ત દૂસરેકા જ્ઞાન ક્યોં નહીં હોતા? ઘટકા જ્ઞાન ઔર પટકા જ્ઞાન ક્યોં નહીં હોતા? કહતે હૈં કિ ઉસસે જ્ઞાન હુઆ. બરાબર હૈ? (શ્રોતા : ના). કેમ?

तैसै मूल कारन प्रगट घट पट जैसौ, तैसौ तहां ग्यानरुप कारज विसेखिए. જૈસા નિમિત્ત કારણ હૈ જ્ઞેય, ઐસા જ્ઞાન હોતા હૈ. જુઓ, આ 'સમયસાર નાટક' છે. તો સામને ઐસા જ્ઞાન હુઆ. પદ્મપુરાનકા જ્ઞાન ક્યોં ન હુઆ? સમજમેં આયા? યહ પઢતે હૈં, ઉસકા જ્ઞાન હોતા હૈ. ઐસા દિખાવે કિ દેખો. तैसैं मूल कारन प्रगट घट पट जैसौ.. ઘટ-પટકા દૃષ્ટાંત દિયા હૈ. ઐસે પન્ના લો. જૈસા પન્ના હૈ, અંદરમેં ઐસા જ્ઞાનકા કારણ હોતા હૈ. શેઠી! तैसौं तहां ग्यानरुप कारज विसेखिए.. જૈસા જ્ઞેય કારણરૂપ હૈ ઐસા યહાં જ્ઞાન હોતા હૈ. તો હમ તો કહતે હૈં કિ જ્ઞેયસે જ્ઞાન હૈ. અપનેસે જ્ઞાન હૈ યહ તો હમ માનતે

નહીં. આહાહા !

ग्यानी कहै जैसी वस्तु तैसौ ही सुभाव ताकौ.. ઉત્તર દેતે હૈં. તુમ કહતે હો ઐસા હૈ નહીં. અપના જ્ઞાનસ્વભાવ.. અપના જ્ઞાનસ્વભાવ.. जैसी वस्तु तैसौ ही सुभाव ताकौ. तातैं ग्यान ज्ञेय भिन्न भिन्न पद पेखिए.. જ્ઞેય ચીજ ભિન્ન હૈ, જ્ઞાન ભિન્ન હૈ. જ્ઞેયકે કારણસે જ્ઞાન હોતા હૈ યહ તો વ્યવહારસે કહનેમેં આતા હૈ. ઐસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? ગુરુ હૈ તો ગુરુને જ્ઞાન બતાયા, વાણી સુની તો જ્ઞાન ઐસા હુઆ. પહલે ક્યોં નહીં હુઆ ? ઘડીકો દેખનેસે કિતના બજા હૈ દેખો. સમજમેં આયા ? (શ્રોતા : તીન ઉપર સાત મિનિટ હુયી.) ઇતના યહાં જ્ઞાન હોતા હૈ. જૈસા જ્ઞેય હૈ ઐસા જ્ઞાન હોતા હૈ. તો પરસે હુઆ, ઐસા અજ્ઞાની નિમિત્તકી મુખ્યતાસે, નિમિત્તમેં જ્ઞાન હૈ, આત્મામેં જ્ઞાન હૈ નહીં ઐસા માનતા હૈ. સમજમેં આયા ?

तातैं ग्यान ज्ञेय भिन्न भिन्न पद पेखिए.. ભાઈ ! એમ નથી. ક્યોં ? આત્માકા જ્ઞાન સ્વભાવ હૈ ઉસસે જ્ઞાન હોતા હૈ. જ્ઞેયસે હોતા હૈ ઐસા નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? જ્ઞેયસે હો તો ઘટ-પટ કો સ્થંભ પાસ રખો. સ્થંભ. ઉસે જ્ઞાન હોના ચાહિયે, અગર ઉસસે હોતા હો તો. પુસ્તકસે જો જ્ઞાન હો તો લકડી રખો યહાં, તો ઉસે જ્ઞાન હોના ચાહિયે. પર ઐસા હૈ નહીં. જિસમેં જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ ઉસે જ્ઞાન હોતા હૈ, એમ કહતે હૈં. (શ્રોતા : .....) ના, ના, પરસે જ્ઞાન હોતા હૈ એમ કહતે હૈં. ઉસમેં જ્ઞાન હૈ નહીં તો ઉસસે જ્ઞાન હોતા હૈ, એમ કહતે હૈં. શબ્દસે હોતા હૈ, શ્રવણસે હોતા હૈ, પુસ્તકસે હોતા હૈ. કહતે હૈં કિ ઇન સબસે હોતા હૈ. મુંબઈ થે તબ ઈસ શબ્દકા જ્ઞાન થા? કંગન(કી દુકાન)મેં બૈઠે હો તબ કંગનકા જ્ઞાન હો, લો. હીરાભાઈ કેમ કરશે, કેમ નહીં.... જ્ઞાન તો, જૈસી ચીજ થી ઐસા જ્ઞાન હુઆ. યહાં ઉત્તર દેતે હૈં કિ ઐસા હૈ નહીં. જિસમેં જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ (વહ જાનતા હૈ). જ્ઞેયમેં જ્ઞાનસ્વભાવ કહાં હૈ ? આહાહા ! સમજમેં આયા ? तातैं ग्यान ज्ञेय भिन्न भिन्न पद पेखिए.. કહતે હૈં કિ (જ્ઞેય) હૈ તો (જ્ઞાન) હૈ. યે કહે, આત્માકા સ્વભાવ જ્ઞાન હૈ તો જ્ઞાન હોતા હૈ, જ્ઞેયસે નહીં. જ્ઞેય ભિન્ન અને જ્ઞાન-આત્મા ભિન્ન. આહાહા! સમજમેં આયા?

कारन कारज दोऊ एकहीमैं निहचै.. આહા ! દેખો. જ્ઞાનકા કાર્ય જો હોતા હૈ ઉસકા કારણ જ્ઞાનકા સ્વભાવ હૈ, જ્ઞેય નહીં. સમજમેં આયા ? જો આત્મામેં જ્ઞાન હોતા હૈ—યહ કાર્ય. ઉસકા કારણ, જ્ઞાનસ્વભાવ ત્રિકાલ હૈ ઉસ કારણસે કાર્ય (હુઆ). કારણ-કાર્ય એક તત્ત્વમેં હોતા હૈ. દૂસરા કારણ ઔર દૂસરા કાર્ય તો વ્યવહારસે કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા ! યહ પ્રશ્ન ઉઠા થા બહોત સાલ પહલે. ૧૭મેં આયા થા પ્રશ્ન. તુમ કહતે હો કિ નિમિત્તસે હોતા નહીં. તો હમ તુમ્હેં પૂછતે હૈં કિ 'સમયસાર' ક્યોં લેકર બૈઠતે હો તુમ ? 'સમયસાર'

લેકર બૈઠે તો 'સમયસાર'કા જ્ઞાન હુઆ. 'પદ્મપુરાન' લેકર ક્યોં નહીં બૈઠે? પાટનીજી! ઉસમેં આયા થા. ... આયા થા. બડે પંડિતકા પ્રશ્ન આયા થા. સમજમેં આયા?

તુમ કહતે હો કિ નિમિત્તસે કુછ હોતા નહીં, જ્ઞેયસે જ્ઞાન હોતા નહીં. 'સમયસાર' પુસ્તક સામને લેકર બૈઠતે હો તો 'સમયસાર'સે જ્ઞાન યહાં હોતા હૈ. 'પદ્મપુરાન' લિયા તો 'પદ્મપુરાન'સે ઐસા જ્ઞાન હોતા હૈ. એય શેઠ! શેઠને કાંઈ ખબર ન હોય. જય નારાયણ. ઐસા બડા પ્રશ્ન આયા થા. ઐસા હૈ નહીં, સુન તો સહી. આત્માકા જ્ઞાનસ્વભાવ અપનેમેં હૈ. જ્ઞેયમેં જ્ઞાન હૈ? જ્ઞેયસ્વભાવમેં જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ? ચાહે તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, સ્ત્રી-કુટુંબ-પરિવાર (આદિ) સબ જ્ઞેય લિયે ન. સારે જ્ઞેય. આકાશ.. અંદર લિખા હૈ, કયા જ્ઞાન આકાશસે હોતા હૈ? પર ઐસા નહીં. અપના જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ ઉસ કારણસે જ્ઞાનકી પર્યાયકા કાર્ય હોતા હૈ. જ્ઞેય કારણ ઔર જ્ઞાન કાર્ય, યહ તો વ્યવહારકા જૂઠા કથન હૈ. અભૂતાર્થ કથન હૈ તેરા. કહો, સમજમેં આયા? ક્યોં શેઠી?

હીરા લેકર બૈઠ, (તો) હીરેકા જ્ઞાન હોતા હૈ. ઉસ સમય ભગવાનકી મૂર્તિ હૈ ઐસા જ્ઞાન હોતા હૈ? ઉસકી દલીલ સત્ય હૈ કિ નહીં? કરશનભાઈ! જૂઠ હૈ. સબ લિયા હૈ ઉસમેં. કહા ન? સ્થંભ કે પાસ ઘટ રખો, જો ઘટસે જ્ઞાન હો તો સ્થંભકો જ્ઞાન હોના ચાહિયે. સમજમેં આયા? આત્મામેં જ્ઞાનસ્વભાવ, ભગવાન જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ તો ઘટ-પટકો દેખનેસે ઘટ-પટકા જ્ઞાન હોતા હૈ, યે તો અપને જ્ઞાનસ્વભાવકે કારણસે હોતા હૈ. આહા! ભારે સૂક્ષ્મ! સમજમેં આયા? જેઠાભાઈ! સ્વભાવ તો યહાં હૈ. જ્ઞાનસ્વભાવ તો યહાં હૈ. જ્ઞાનસ્વભાવ જ્ઞેયમેં હૈ?

દેખો, શીશપેન દેખતે હૈં. યહ જ્ઞેય હૈ, તો ઐસા જ્ઞાન હુઆ કિ યહ શીશપેન હૈ. લકડી હૈ લો. યે ઘડી હૈ ઐસા ખ્યાલ આયા. ઐસા ક્યોં ખ્યાલમેં નહીં આયા કિ યે લકડી હૈ? પણ ખ્યાલ તો જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ ઉસકે કારણરૂપ જ્ઞાન હોતા હૈ. સમજમેં આયા? પરસે હોતા નહીં. બહોત અચ્છા બોલ લિયા હૈ, હમારે શેઠ કહતે હૈં. યહાં તો કહતે હૈં કિ ભગવાનકી પ્રતિમા ઔર ભગવાનસે જ્ઞાન નહીં હોતા. સુનને ક્યોં જાતે હો જો પરસે જ્ઞાન ન હો તો? કરશનભાઈ! સોનગઢ ક્યોં જાતે હો? સુનનેસે જ્ઞાન હોતા હૈ. જૂઠ હૈ તેરી બાત. તેરી બાત તો तेरौ मत साचौ विवहारदृष्टि देखिए.. નિમિત્તસે કહનેમેં આતા હૈ, ઐસી દૃષ્ટિસે દેખે તો ઐસી બાત હૈ, પર સત્ય દૃષ્ટિ તો ઐસી હૈ નહીં. આહાહા!

ઉપાદાન-નિમિત્તકા બડા ઝઘડા. આંખ બરાબર હો તો દેખનેકી (શક્તિસે) જ્ઞાન સબ પ્રગટ હોતા હૈ, આંખ બરાબર ન હો તો જ્ઞાનમેં ભાન હોતા હૈ? આંખ લાલ હો જાય ઔર જ્ઞાન તો હૈ. પણ વહ જ્ઞાન, (આંખ) લાલ હુઇ હૈ તો નિમિત્તસે જ્ઞાન નહીં હુઆ. યહ

કહતે હૈં કિ હુઆ. ઐસા કહતે હૈં. આવે છેને આમાં નહીં તમારે નિમિત્ત-ઉપાદાનમાં? નયન ને ...... સાંભળને. આત્મા ન હોય તો જ્ઞાન ન થાય. તારી આંખ્યું ક્યાં કામ કરે છે? યહ તો જડ હૈ, જ્ઞેય હૈ. આંખસે જ્ઞાન હોતા હૈ? આંખ કહાં ધ્યાન રખે? યે તો અપની જ્ઞાનપર્યાય જિસમેં શક્તિરૂપ સ્વભાવ હૈ તત્રૂપ, વહી તત્રૂપ પર્યાયકે કાર્યમેં કારણ વહ જ્ઞાન હૈ. જ્ઞેય કારણસે જ્ઞાન હૈ યે બાત વ્યવહારસે કહનેમેં આતી હૈ. જૂઠી હૈ. અભૂતાર્થસે કહનેમેં આતા હૈ. તેરી સત્ય બાત હૈ નહીં. આહા!

એક બોલકા નિકાલ કરે તો સબકા ખુલાસા હો જાય. જૈસે કિ આત્મામેં દયા-દાન-વ્રતકા વિકલ્પ રાગ આયા, તો ઉસ સમય રાગકા જ્ઞાન હોતા હૈ. રાગ ... ઐસા હી જ્ઞાન હોતા હૈ, તો રાગ કાર્ય હૈ ઔર જ્ઞાન કારણ હૈ ઐસા કહતે હૈં. એય! જૂઠ હૈ તેરી બાત. સમજમેં આયા? જિસમેં જ્ઞાન હુઆ, વહ અપના સ્વભાવ તત્રૂપ હૈ. વહ બોલ હૈ. જ્ઞાનસ્વભાવી ભગવાન હૈ. સમજમેં આયા? ઉસમેં આયા થા પહલે. સામાન્ય હૈ વહ વિશેષરૂપ પરિણમતા હૈ. ભાઈ! ......

'પ્રવચનસાર'કી ૪૮-૪૯ ગાથા ચલતી થી, 'પ્રવચનસાર'કી. બંસીધરજી ઔર શેઠ આયે થે. ચલતી થી બાત. પરસે જ્ઞાન નહીં હોતા, ઇન્દ્રિયસે નહીં હોતા. અપના સામાન્ય સ્વભાવ જો ત્રિકાલ હૈ, વહ વિશેષરૂપ વર્તમાનદશામેં પરિણમતા હૈ તો સામાન્યસે જ્ઞાન હોતા હૈ. સામાન્ય કારણ હૈ ઔર જ્ઞાનકી પર્યાય કાર્ય હૈ. ઇન્દ્રિય કારણ હૈ ઔર જ્ઞાનકી પર્યાય કાર્ય હૈ, ઐસા હૈ નહીં. તો ગરબડ હો ગઈ. ઉન્હોંને શેઠસે કહા કિ દેખો, યે કહતે હૈં ઐસી બાત હૈ નહીં. આહા! સામાન્ય જ્ઞાન તો બધે છે. ક્યું સામાન્ય બધે આવે. હા, સામાન્ય તો બધે છે. કોઈ ઠેકાણે નથી. આહાહા! જ્ઞેયમેં સામાન્ય જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ? લકડીમેં સામાન્ય જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ? સામાન્ય યાની એકરૂપ રહનેવાલા જ્ઞાનસ્વભાવ તો યહાઁ હૈ. સામાન્ય (વહ) વિશેષકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા? ઇન્દ્રિયસે જ્ઞાન હોતા હૈ આત્મામેં, યહ બાત જૂઠ હૈ. આહાહા! યહ તો જડ હૈ, યહ તો જ્ઞેય હૈ. યહ તો માટી હૈ, જ્ઞેય હૈ. કાયિક જ્ઞાન બરાબર હોતા હૈ. ઇન્દ્રિય બરાબર હો તો જ્ઞાન બરાબર હોતા હૈ, ઉસ કારણસે અજ્ઞાનીકો ભ્રમ હો જાતા હૈ કિ ઇન્દ્રિયસે જ્ઞાન હુઆ. સમજમેં આયા?

વસ્તુદર્શનકા સ્યાદ્વાદ અધિકાર અનેકાંત સૂક્ષ્મ હૈ. સમજમેં આયા? સાધારણ બાત નહીં યહ. અપના જ્ઞાન સ્વભાવ–ધર્મ ત્રિકાલ અપનેમેં હૈ, તો ક્ષણ ક્ષણમેં અપના જ્ઞાનસ્વભાવ એકરૂપ હૈ, વહ પર્યાયકા કાર્યરૂપ પરિણમન કરતા હૈ. ઇન્દ્રિયસે જ્ઞાન હોતા હૈ, મનસે જ્ઞાન હોતા હૈ, રાગસે જ્ઞાન હોતા હૈ, ભગવાનકી મૂર્તિ દેખે તો જ્ઞાન હોતા હૈ— ઐસી બાત હૈ નહીં. વસ્તુ બરાબર હૈ. સામને આત્મા હો દૂસરા, લો ન. વહ ભી દૂસરા

હૈ. યહાં તો અપના જ્ઞાનસ્વભાવ જો ત્રિકાલ જિસમેં તત્ સ્વભાવ હૈ ઉસમેં જ્ઞાનકી પર્યાય હોતી હૈ. વહ કહે, અતત્‌સે જ્ઞાન હોતા હૈ યહાં. દો ભંગ હૈં ન દો ભંગ. તત્-અતત્, એક-અનેક. ૧૪ બોલમેં આયા. સમજમેં આયા?

એક બોલ ભી યથાર્થ સમજ જાય તો સ્વતંત્રતાકી દૃષ્ટિ હો જાયે. યે બાત હૈ. સમજમેં આયા? ભગવાનકી મૂર્તિ હૈ તો અપનેમેં મૂર્તિકા જ્ઞાન હુઆ, ઐસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા? દિવ્યધ્વનિ સુની તો નિમિત્ત હુઆ તો જ્ઞાન યહાં હુઆ, ઐસા હૈ નહીં. દિવ્યધ્વનિમેં અપના જ્ઞાનસ્વભાવ કહાં હૈ? સમજમેં આયા? જ્ઞાનસ્વભાવ તો યહાં હૈ. જ્ઞાનસ્વભાવ, વાણી સુનનેકે કાલમેં અપને જ્ઞાનકી પરિણતીકા કારણ ત્રિકાલી તત્ સ્વભાવ જ્ઞાન હોતા હૈ. આહા! તો ઉસકી દૃષ્ટિ સામાન્ય જ્ઞાન ઉપર જાતી હૈ. નિમિત્તકી મિત્રતામેં જાય, ... આહા! જૈસા નિમિત્ત હો ઐસા જ્ઞાન હોતા હૈ. તો નિમિત્તકી મિત્રતા છોડતા નહીં. જુઓ, ક્યાંનું ક્યાં આવ્યું? 'પ્રવચનસાર'કી આખિરમેં આયા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

कारन कारज दोऊ एकहीमैं निहचै है.. અપની જ્ઞાનદશા, આનંદદશા... યહાં તો જ્ઞાન ઔર જ્ઞેયકી બાત હૈ. એક ઓર જ્ઞાન ઔર એક ઓર જ્ઞેય. તો કહતે હૈં કિ અતત્—પરસે જ્ઞાન હોતા હૈ. તો યહાં કહતે હૈં, તત્—અપનેસે જ્ઞાન હોતા હૈ. બસ યે બાત. સમજમેં આયા? વજ્રનારાચસંહનન મજબૂત હો તો કેવલજ્ઞાન હોતા હૈ, મનુષ્યપના હો તો કેવલજ્ઞાન હોતા હૈ, ઐસી અજ્ઞાનીકી દલીલ હૈ. બાત જૂઠ હૈ, યે તો વ્યવહારસે કથન કરનેમેં આતા હૈ. આહાહા! એક જના ઐસા કહતા થા કિ તુમ ઐસે અંતરમેં માનો કિ અપનેસે જ્ઞાન હોતા હૈ ઔર ગુરુકે પાસ ઐસે કહે કિ, પ્રભુ આપસે મુજે જ્ઞાન હુઆ હૈ. યહ તો માયા હુઈ. યે બડા બોલ હૈ હોં. સાધારણ બાત નહી સ્યાદ્વાદકી. આહા! (શ્રોતા : જોરદાર મામલા). જોરદાર મામલા હૈ ઉસમેં. આહા! ગુરુકે પાસ ઐસે કહો, 'પ્રભુ! તે તો પ્રભુએ આપ્યો, વર્તું ચરણાધીન.' આતા હૈ ન. અંદરમેં ઐસે માનો કિ જ્ઞાન મેરેસે હોતા હૈ, પરસે નહીં. કપટ હુઆ તેરા. અરે, વહ કપટ નહીં. સુન તો સહી. યે તો વિનયકા વિકલ્પ હૈ, ઐસે વાક્ય નિકલતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા!

પૂરી દુનિયા જ્ઞેય ઔર એક ઓર ભગવાન જ્ઞાનસ્વભાવ. જ્ઞેયસે જ્ઞાન હોતા હૈ, કોઈ ભી કાલમેં, કોઈ ભી ક્ષેત્રમેં, કોઈ ભી પ્રસંગમેં પરસે જ્ઞાન હોતા હૈ યે બાત તીન કાલમેં જૂઠી હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? તબ ઐસા કહે કિ ઐસા હી જ્ઞાન ક્યોં હોતા હૈ? જો વાણીમેં કહા, ઐસા જ્ઞાન વહાં ક્યોં હોતા હૈ? જ્ઞાન યથાર્થ જાને કિ જ્ઞાન અયથાર્થ જાને? આહાહા! સમજમેં આયા? ભારે ઝીણી વાત હોં. અપના સ્વભાવ સત્વ પૂર્ણ,

જ્ઞાનસ્વભાવસે પૂર્ણ સત્વ, સત્‌કા સત્ત્વ... સત્‌ દ્રવ્ય, ઉસકા સત્ત્વ સ્વભાવ, ઉસકા પરિણમન-પર્યાય તીનોં સમા ગયે. સમજમેં આયા?

જ્ઞાન-જ્ઞેય ભિન્ન ભિન્ન પદાર્થ હૈં. निश्चयनयसे कारण और कार्य दोनों एक ही पदार्थमें हैं. નિશ્ચયનયસે કહા તો વ્યવહાર ભી માનના પડેગા ન અનેકાંતમેં. માનને કા અર્થ કિ ઐસા નિમિત્ત હૈ તો જ્ઞાન અપનેસે હુઆ, ઐસા જાનના ઉસકા નામ વ્યવહાર હૈ. જ્ઞેયકા જ્ઞાન હોતા હૈ. જ્ઞેયસે નહીં. નિમિત્તકા જ્ઞાન અપનેસે હોતા હૈ. નિમિત્તકા જ્ઞાન ભી ઔર અપના જ્ઞાન ભી અપનેસે હોતા હૈ. આહા! આવું (વિચારવા) કોણ અંદર નવરા છે? મૂલચંદભાઈ! ભગવાન ! તેરે સ્વભાવકી મહિમા બતાતે હૈં. તેરા સ્વભાવ હી ઐસા હૈ કિ નિમિત્તકા પ્રયોજન ઉસે હૈ નહીં. પ્રયોજન હી નહીં ઉસે. હો, વિકલ્પ ઉઠતે હૈં પ્રયોજન... વસ્તુમેં નહીં. ઈસકે લિયે સ્યાદ્વાદ અટપટી ચીજ લગતી હૈ ન.

કિતને કહે કિ જૈનદર્શનને સ્યાદ્વાદ ઉડા દિયા. અનિર્ધારિત, અનિશ્ચિત હૈ તુમ્હારા. કોણે કીધું છે, નહીં? કહા હૈ કિ નહીં યહાં? .... જૈનદર્શન અનિશ્ચિત હૈ. કિ ઐસા ભી હૈ, ઐસા ભી હૈ. કોઈ નિશ્ચિત હૈ હી નહીં. ઐસા હૈ નહીં. ઐસા (કુછ લોગ) કહતે હૈં. કહતે હૈં, ખબર હૈ હમેં. કિ તુમ્હારા સ્યાદ્વાદ તો અનિશ્ચિત હૈ. સ્યાદ્વાદ નિશ્ચિત હૈ કિ અપનેસે હોતા હૈ વહી નિશ્ચિત હૈ. પરસે હોતા નહીં વહી નિર્ધાર હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

એક બોલ હુઆ. કહતે હૈં કિ જ્ઞેયસે જ્ઞાન હોતા હૈ. પૂરે તીન લોક તીન કાલમેં જહાં જહાં ક્ષેત્ર, સંયોગમેં જૈસે જ્ઞેય હૈં ઐસા જ્ઞાન (હોતા હૈ). સમેદશિખર જાઓ તો સમેદશિખરકા જ્ઞાન હોતા હૈ. ઉસ વક્ત શેત્રુંજયકા જ્ઞાન ક્યોં નહીં હુઆ? આહા! ઉસ સમય અપને જ્ઞાનકી પર્યાયકા કાર્ય અપને જ્ઞાનસ્વભાવસે હુઆ હૈ. ઐસા હી ઉસ સમયમેં પર્યાય હોનેકા કાલ થા. સમજમેં આયા? સમેદશિખરસે હોતા નહીં. વાણીસે નહીં હોતા. જિનવાણી કહતી હૈ ન, જિનવાણીમેં જ્ઞાન ભરા હૈ. જિનવાણીમેં જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ? ચૈત્યાલયમેં પુસ્તક હૈં કિ નહીં તુમ્હારે સબ? પુસ્તક હૈ ઉસમેં જ્ઞાન હૈ? ઉસકે અક્ષરમેં જ્ઞાન હૈ? ઉસકે અક્ષરકા જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ? ઉસકા તો જડસ્વભાવ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? શેઠ! તુમ્હારે કિતને પંડિત ઐસે કહતે હૈં, જિનવાણીમેં જ્ઞાન ભરા હૈ. પુસ્તકમેં આયા હૈ. યહાં તો સબ પુસ્તક હૈં કિ નહીં? .... દેખા હૈ. ભગવાનકી મૂર્તિમેં કહાં જ્ઞાન હૈ? જિનવાણીમેં જ્ઞાન હૈ. બેયમાં નથી. શેઠ! યે અંદર શલ્ય હૈ સૂક્ષ્મ. આહાહા!

કહતે હૈં, ઓહો! निश्चयनयसे कारण और कार्य दोनों एक ही पदार्थमें हैं. કારણ દૂસરા ઔર કાર્ય દૂસરા, ઐસા નિશ્ચય યથાર્થ હૈ નહીં. આહાહા! ત્યાં આવ્યું છેને. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં, નહીં? વ્યવહાર, કિસીકા કારણ ઔર કિસીકા કાર્ય બતા દેતા હૈ. કારણ દૂસરા

ઔર કાર્ય દૂસરેમેં લગાયે. ઐસે માને તો મિથ્યાત્વ હૈ. ઐસા લિખા હૈ. એમ છે નહીં. અપના ભગવાન જિસમેં ત્રિકાલી જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ વહ દ્રવતા હૈ, પરિણમતા હૈ, ઉસી સમયમેં સામાન્યકા વિશેષ ઐસે હી હોનેકી લાયકાત થી, તો અપને કારણસે જ્ઞાનકી પર્યાય કાર્યરૂપ હુઈ. જ્ઞેયકે કારણસે બિલ્કુલ હુઇ નહીં. આહા! એક પક્ષ હુઆ.

द्वितीय पक्षका स्पष्टीकरण और खंडन. विश्वं ज्ञानं इति प्रतर्क्य... પહલે જો કહા ન. ઉસકા કલશ પહલે લિયા હૈ. પહલે લિયા. बाह्यार्थैः परिमीतमुज्झित.. ૩૧૪ પાને. દૂસરા કલશ હૈ ન ઉસકા અર્થ વહ હુઆ. સમજમેં આયા? ૩૧૪. હૈ? દૂસરા કલશ.

बाह्यार्थैः परिमीतमुज्झितनिजप्रव्यक्तिरिक्तीभवद्
विश्रान्तं परण्प एव परितो ज्ञानं पशोः सीदति।
यत्तत्तत्तदिह स्वरुपत इति स्याद्वादिनस्तत्पुन–
र्दूरोन्मग्नघनस्वभावभरतः पूर्णं समुन्मज्ञति।।२।।

સમયસાર કળશ અર્થ :—ભાવાર્થ આમ છે કે જે જ્ઞાનમાત્ર જીવનું સ્વરૂપ છે તેમાં પણ ચાર પ્રશ્ન વિચારણીય છે. તે પ્રશ્ન ક્યા? એક તો પ્રશ્ન એવો કે જ્ઞાન જ્ઞેયના સહારાનું છે કે પોતાના સહારાનું છે? બીજો પ્રશ્ન એવો કે જ્ઞાન એક છે કે અનેક છે? ત્રીજો પ્રશ્ન એવો કે જ્ઞાન અસ્તિરૂપ છે કે નાસ્તિરૂપ છે? ચોથો પ્રશ્ન એવો કે જ્ઞાન નિત્ય છે કે અનિત્ય છે? તેનો ઉત્તર આમ છે કે જેટલી વસ્તુ છે તે બધી દ્રવ્યરૂપ છે, પર્યાયરૂપ છે; તેથી જ્ઞાન પણ દ્રવ્યરૂપ છે, પર્યાયરૂપ છે. તેનું વિવરણ—દ્રવ્યરૂપ કહેતાં નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનમાત્ર વસ્તુ; પર્યાયરૂપ કહેતાં સ્વજ્ઞેય અથવા પરજ્ઞેયને જાણતું થકું જ્ઞેયની આકૃતિ-પ્રતિબિંબરૂપ પરિણમે છે જે જ્ઞાન. ભાવાર્થ આમ છે કે જ્ઞેયને જાણવારૂપ પરિણતિ જ્ઞાનનો પર્યાય, તેથી જ્ઞાનને પર્યાયરૂપથી કહેતાં જ્ઞાન જ્ઞેયના સહારાનું છે; (જ્ઞાનને) વસ્તુમાત્રથી કહેતાં પોતાના સહારાનું છે.—એક પ્રશ્નનું સમાધાન તો આ પ્રમાણે છે. બીજા પ્રશ્નનું સમાધાન આમ છે કે જ્ઞાનને પર્યાયમાત્રથી કહેતાં જ્ઞાન અનેક છે; વસ્તુમાત્રથી કહેતાં એક છે. ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર આમ છે કે જ્ઞાનને પર્યાયરૂપથી કહેતાં જ્ઞાન નાસ્તિરૂપ છે; જ્ઞાનને વસ્તુરૂપથી વિચારતાં જ્ઞાન અસ્તિરૂપ છે. ચોથા પ્રશ્નનો ઉત્તર આમ છે કે જ્ઞાનને પર્યાયમાત્રથી કહેતાં જ્ઞાન અનિત્ય છે; વસ્તુમાત્રથી કહેતાં જ્ઞાન નિત્ય છે. આવા પ્રશ્ન કરવામાં આવતાં આ પ્રમાણે સમાધાન કરવું, સ્યાદ્વાદ આનું નામ છે. વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું જ છે, તથા આ પ્રમાણે સાધતાં વસ્તુમાત્ર સધાય છે. જે કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો વસ્તુને તે વસ્તુરૂપ છે તથા તે જ વસ્તુ પર્યાયરૂપ છે એમ માનતા નથી, સર્વથા વસ્તુરૂપ માને છે અથવા સર્વથા પર્યાયમાત્ર માને છે, તે જીવો એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ કહેવાય છે; કારણ કે વસ્તુમાત્ર માન્યા વિના પર્યાયમાત્ર માનતાં પર્યાયમાત્ર પણ સધાતી નથી; ત્યાં અનેક પ્રકારે સાધન-બાધન છે, અવસર પ્રાપ્ત થયે કહીશું; અથવા પર્યાયરૂપ માન્યા વિના વસ્તુમાત્ર માનતાં વસ્તુમાત્ર પણ સધાતી નથી; ત્યાં પણ

અનેક યુક્તિઓ છે, અવસર પ્રાપ્ત થયે કહીશું. તે બાબતમાં કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ જ્ઞાનને પર્યાયરૂપ માને છે, વસ્તુરૂપ માનતો નથી; એવું માનતો થકો જ્ઞાનને જ્ઞેયના સહારાનું માને છે. તેના પ્રતિ સમાધાન આમ છે કે આ પ્રમાણે તો એકાન્તરૂપે જ્ઞાન સધાતું નથી, તેથી જ્ઞાન પોતાના સહારાનું છે; એમ કહે છે —"पशोः ज्ञानं सीदति" (पशोः) એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ જેવું માને છે કે જ્ઞાન પર જ્ઞેયના સહારાનું છે, ત્યાં એવું માનતાં (ज्ञानं) જ્ઞાન અર્થાત્ શુદ્ધ જીવની સત્તા (सीदति) નષ્ટ થાય છે અર્થાત્ અસ્તિત્વપણું વસ્તુરૂપતાને પામતું નથી. ભાવાર્થ આમ છે કે એકાન્તવાદીના કથનાનુસાર વસ્તુનો અભાવ સધાય છે, વસ્તુપણું સધાતું નથી; કારણ કે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ આવું માને છે—કેવું છે જ્ઞાન? "बाह्यार्थैः परिपीतम्" (बाह्यार्थैः) જ્ઞેય વસ્તુઓ દ્વારા (परिपीतम्) સર્વ પ્રકારે ગળી જવામાં આવ્યું છે. ભાવાર્થ આમ છે કે—મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ એમ માને છે કે જ્ઞાન વસ્તુ નથી, જ્ઞેયથી છે; તે પણ તે જ ક્ષણે ઊપજે છે, તે જ ક્ષણે વિનશે છે. જેમ કે—ઘટજ્ઞાન ઘટના સદ્‌ભાવમાં છે; પ્રતીતિ એમ થાય છે કે જો ઘટ છે તો ઘટજ્ઞાન છે, જ્યારે ઘટ નહોતો ત્યારે ઘટજ્ઞાન નહોતું, જ્યારે ઘટ હશે નહિ ત્યારે ઘટજ્ઞાન હશે નહિ;—કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ જ્ઞાનવસ્તુને નહિ માનતાં, જ્ઞાનને પર્યાયમાત્ર માનતાં આવું માને છે. વળી જ્ઞાનને કેવું માને છે? "उज्झितनिजप्रव्यक्तिरिक्तीभवत्" (उज्झित) મૂળથી નષ્ટ થઈ ગયું છે (निजप्रव्यक्ति) જ્ઞેયના જાણપણામાત્રથી 'જ્ઞાન' એવું પ્રાપ્ત થયેલું નામમાત્ર, તે કારણથી (रिक्तीभवत्) 'જ્ઞાન' એવા નામથી પણ વિનષ્ટ થઈ ગયું છે—એમ માને છે મિથ્યાદૃષ્ટિ એકાન્તવાદી જીવ. વળી જ્ઞાનને કેવું માને છે? "परितः पररूपे एव विश्रान्तं" (परितः) મૂળથી માંડીને (पररूपे) જ્ઞેયવસ્તુરૂપ નિમિત્તમાં (एव) એકાન્તથી (विश्रान्तं) વિશ્રાન્ત થઈ ગયું—જ્ઞેયથી ઉત્પન્ન થયું, જ્ઞેયથી નષ્ટ થઈ ગયું. ભાવાર્થ આમ છે કે—જેવી રીતે ભીંતમાં ચિતરામણ જ્યારે ભીંત નહોતી ત્યારે નહોતું, જ્યારે ભીંત છે ત્યારે છે, જ્યારે ભીંત હશે નહિ ત્યારે હશે નહિ; આથી પ્રતીતિ એવી ઊપજે છે કે ચિત્રના સર્વસ્વની કર્તા ભીંત છે; તેવી રીતે જ્યારે ઘટ છે ત્યારે ઘટજ્ઞાન છે, જ્યારે ઘટ નહોતો ત્યારે ઘટજ્ઞાન નહોતું, જ્યારે ઘટ હશે નહિ ત્યારે ઘટજ્ઞાન હશે નહિ; આથી એવી પ્રતીતિ ઊપજે છે કે જ્ઞાનના સર્વસ્વનું કર્તા જ્ઞેય છે. કોઈ અજ્ઞાની એકાન્તવાદી આવું માને છે, તેથી એવા અજ્ઞાનીના મતમાં 'જ્ઞાન વસ્તુ' એવું પ્રાપ્ત થતું નથી. સ્યાદ્વાદીના મતમાં 'જ્ઞાન વસ્તુ' એવું પ્રાપ્ત થાય છે. "पुनः स्याद्वादिनः तत् पूर्णं समुन्मज्जति" (पुनः) એકાન્તવાદી કહે છે એ રીતે નથી, સ્યાદ્વાદી કહે છે એ રીતે છે; (स्याद्वादिनः) એક સત્તાને દ્રવ્યરૂપ તથા પર્યાયરૂપ માને છે એવા જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવો તેમના મતમાં (तत्) જ્ઞાનવસ્તુ (पूर्णं) જેવી જ્ઞેયથી થતી કહી, વિનશતી કહી તેવી નથી, જેવી છે તેવી જ છે, જ્ઞેયથી ભિન્ન સ્વયંસિદ્ધ પોતાથી છે; (समुन्मज्जति) એકાન્તવાદીના મતમાં મૂળથી લોપ થઈ ગયું હતું તે જ જ્ઞાન સ્યાદ્વાદીના મતમાં જ્ઞાનવસ્તુરૂપે પ્રગટ થયું. ક્યા કારણથી પ્રગટ થયું? "दूरोन्मग्नघनस्वभावभरतः" (दूर) અનાદિથી (उन्मग्न) સ્વયંસિદ્ધ વસ્તુરૂપ પ્રગટ છે એવું (घन) અમિટ (—અટળ) (स्वभाव) જ્ઞાનવસ્તુનું સહજ તેના (भरतः)—ન્યાય કરતાં, અનુભવ કરતાં 'આમ જ છે' એવા—સત્ત્વપણાના કારણથી. કેવો ન્યાય, કેવો અનુભવ,—એ બંને જે પ્રકારે હોય છે તે કહે છે—"यत् तत् स्वरूपतः तत् इति" (यत्) જે વસ્તુ (तत्) તે વસ્તુ (स्वरूपतः तत्) પોતાના સ્વભાવથી વસ્તુ

છે (इति) એમ અનુભવતાં અનુભવ પણ ઉત્પન્ન થાય છે, યુક્તિ પણ પ્રગટ થાય છે. અનુભવ નિર્વિકલ્પ છે. યુક્તિ એવી કે જ્ઞાનવસ્તુ દ્રવ્યરૂપે વિચારતાં પોતાના સ્વરૂપે છે, પર્યાયરૂપે વિચારતાં જ્ઞેયથી છે. જેમ કે—જ્ઞાનવસ્તુ દ્રવ્યરૂપે જ્ઞાનમાત્ર છે, પર્યાયરૂપે ઘટજ્ઞાનમાત્ર છે, તેથી પર્યાયરૂપે જોતાં ઘટજ્ઞાન જે પ્રકારે કહ્યું છે કે 'ઘટના સદ્ભાવમાં છે, ઘટ નહિ હોતાં નથી' એમ જ છે. દ્રવ્યરૂપે અનુભવતાં 'ઘટજ્ઞાન' એમ ન જોવામાં આવે, 'જ્ઞાન' એમ જોવામાં આવે તો ઘટથી ભિન્ન પોતાના સ્વરૂપમાત્ર સ્વયંસિદ્ધ વસ્તુ છે. આ પ્રકારે અનેકાન્તને સાધતાં વસ્તુસ્વરૂપ સધાય છે. એકાન્તથી જો ઘટ ઘટજ્ઞાનનો કર્તા છે, જ્ઞાન 'વસ્તુ' નથી, તો એમ હોવું જોઈએ કે જે રીતે ઘટની પાસે બેઠેલા પુરુષને ઘટજ્ઞાન થાય છે તેવી જ રીતે જે કોઈ વસ્તુ ઘટની પાસે રાખવામાં આવે તેને ઘટજ્ઞાન થવું જોઈએ; એમ થતાં થાંભલાની પાસે ઘટ હોતાં થાંભલાને ઘટજ્ઞાન થવું જોઈએ; પરંતુ એવું તો જોવામાં આવતું નથી. તે કારણે એવો ભાવ પ્રતીતિમાં આવે છે કે જેમાં જ્ઞાનશક્તિ વિદ્યમાન છે તેને, ઘટની પાસે બેસીને ઘટને જોતાં, વિચારતાં, ઘટજ્ઞાનરૂપ આ જ્ઞાનનો પર્યાય પરિણમે છે. તેથી સ્યાદ્વાદ વસ્તુનો સાધક છે, એકાન્તપણું વસ્તુનું નાશકર્તા છે. ૨-૨૪૮.

ઉસકા અર્થ હુઆ. શ્લોક વહાં ઔર અર્થ યહાં હૈ. સમજમેં આયા? અબ તીસરા કલશ. કલશ તીસરા હૈ. બોલ દૂસરા હૈ.

બીજા પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ मिथ्यामती लोकालोक व्यापि ग्यान मानि,
समुझै त्रिलोक पिंड आतम दरब है।
याहीतें सुछंद भयौ डोलै मुखहू न बोलै,
कहै या जगतमैं हमारोई परब है।।
तासौं ग्याता कहै जीव जगतसौं भिन्न पै,
जगतकौ विकासी तौही याहीतें गरब है।
जो वस्तु सो वस्तु पररूपसौं निराली सदा,
निहचै प्रमान स्यादवादमैं सरब है।।१४।।

શબ્દાર્થ :—લોક=જ્યાં છ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થાય. અલોક=લોકથી બહારનું ક્ષેત્ર. સુછંદ=સ્વતંત્ર. ગરબ=અભિમાન.

અર્થ :—કોઈ અજ્ઞાની (નૈયાયિક આદિ) જ્ઞાનને લોકાલોક વ્યાપી જાણીને આત્મ-પદાર્થને ત્રૈલોક્ય-પ્રમાણ સમજી બેઠા છે, તેથી પોતાને સર્વવ્યાપી સમજીને સ્વતંત્ર વર્તે છે; અને અભિમાનમાં મસ્ત થઈને બીજાને મૂર્ખ સમજે છે, કોઈની સાથે વાત પણ કરતા નથી અને કહે છે કે સંસારમાં અમારો જ સિદ્ધાંત સાચો છે. તેમને સ્યાદ્વાદી કહે છે કે જીવ જગતથી

જુદો છે, પરંતુ તેનું જ્ઞાન ત્રણ લોકમાં પ્રસારિત થાય છે તેથી તને ઈશ્વરપણાનું અભિમાન છે, પરંતુ પદાર્થ પોતાના સિવાય અન્ય પદાર્થોથી નિરાળો રહે છે. તેથી નિશ્ચયનયથી સ્યાદ્વાદમાં સર્વ ગર્ભિત છે. ૧૪.

अर्थ :—कोई अज्ञानी (नैयायिक आदि) ज्ञानको लोकालोक व्यापी जानकर आत्मपदार्थको त्रैलोक्य-प्रमाण समझ बैठे हैं, इसलिये अपनेको सर्वव्यापी समझकर स्वतंत्र वर्तते हैं, और अभिमानमें मस्त होकर दूसरोंको मूर्ख समझते हैं, किसीसे बात भी नहीं करते और कहते हैं कि संसारमें हमारा ही सिद्धान्त सच्चा है। उनसे स्याद्वादी ज्ञानी कहते हैं कि जीव जगतसे जुदा है, परन्तु उसका ज्ञान त्रैलोक्यमें प्रसारित होता है इससे तुझे ईश्वरपनेका अभिमान है, परंतु पदार्थ अपने सिवाय अन्य पदार्थोंसे सदा निराला रहता है, सो निश्चयनयसे स्याद्वादमें सब गर्भित है॥१४॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

कोऊ मिथ्यामती लोकालोक व्यापि ग्यान मानि, समुझै त्रिलोक पिंड आतम दरब है.. દ્વૈત—પરમેં હી જ્ઞાન હૈ. પરસ્વરૂપ સબ આત્મા હૈ, પૂરે ત્રિલોકમેં આત્મા હૈ, આત્માસે દૂસરી ચીજ કોઈ હૈ નહીં, ઐસા અજ્ઞાની માનતે હૈં. સમજમેં આયા? ઉસમેં આયા થા ન પહલે. ત્રિલોકપ્રમાણ એક પક્ષ હૈ. ત્રિલોકપ્રમાણ. સર્વ વસ્તુકે પ્રમાણસે આત્મા હૈ. કોઈ આત્મા ભિન્ન હૈ ઔર જડ ભિન્ન હૈ, દૂસરા દ્રવ્ય ભિન્ન હૈ, ઐસા હૈ નહીં. याहीतें सुछंद भयौ डोलै मुखहू न बोलै कहै या जगतमैं हमारोई परब है॥

हमारोई परब.. એમ કે મારો, એમ. હમારા સિદ્ધાંત. એ અંદરમાં લખ્યું છે. संसारमें हमारा ही सिद्धान्त सच्चा है, ઐસા અજ્ઞાની કહતા હૈ. અદ્વૈત પૂરે લોકપ્રમાણસે આત્મા એક હી હૈ. સમજમેં આયા? कहै या जगतमैं हमारोई परब है तासौं ग्याता कहै जीव जगतसौं भिन्न पै.. તીન કાલ તીન લોકકી ચીજસે ભગવાન ભિન્ન હૈ. સમજમેં આયા? પૂરે લોકમેં વ્યાપે ઐસા આત્મા હૈ નહીં. जगतकौ विकासी तौही याहीतें गरब है.. અંદર લિખા હૈ ન? ત્રિલોકમેં પ્રસારિત હોતા હૈ. જ્ઞાનકા સ્વભાવ તીન કાલ તીન લોકકો જાનના હૈ. ઐસા હો ગયા કિ મૈં ત્રિલોકપ્રમાણ હૂં. પણ વહ તો જાનનેકા ઉસકા સ્વભાવ હૈ. તીન કાલ તીન લોકકો જાનનેકા ભગવાન આત્માકા સ્વભાવ હૈ. ઉસસે ત્રિલોકમય હો ગયા ઐસા હૈ નહીં.

जो वस्तु सो वस्तु पररुपसौं निराली सदा.. વસ્તુ તો, વસ્તુ ભગવાન આત્મા લોકાલોકસે બિલકુલ ભિન્ન હૈ. તીન કાલ તીન લોકકી ચીજ ઉસસે દૂસરી ચીજ હૈ આત્મા તો. આહાહા! પરમેં વ્યાપક હૈ, ઐસા નહીં, સમજમેં આયા? जो वस्तु सो पररूपसौं निराली सदा, निहचै प्रमान स्यादवादमैं सरब है.. સ્યાદ્વાદમેં તો વહ અપનેસે હી પૂર્ણ અપનેમેં હૈ.

પરસે પૂર્ણ હૈ ઐસા હૈ નહીં. લિખા હૈ ઈસમેં. ..सदा निराला रहता है, सो निश्चयनयसे स्याद्वादमें सब गर्भित है. દૂસરા બોલ આયા. પહલે તત્. દૂસરા અતત્ (અર્થાત્) પરસે નહીં. પહલા થા જ્ઞેયસે જ્ઞાન. યહ કહે કિ મૈં પર હી વસ્તુ હૂં, યૂં. દૂસરા બોલ હૈ કિ પર હી મૈં વસ્તુ હૂં. જ્ઞેયસે જ્ઞાન કહતા થા. યે કહે, પર હી મૈં હૂં. પરવસ્તુમેં મૈં હૂં. અતત્‌મેં મૈં હૂં. સમજમેં આયા? આહાહા!

निहचै प्रमान.. ભગવાન આત્મા તીન લોક તીન કાલસે બિલકુલ નિરાલા ભગવાન હૈ. ઐસી સ્યાદ્વાદકી દૃષ્ટિ, અનેકાંતકા ઐસા સ્વરૂપ હૈ. સમજમેં આયા? સ્વસે અતત્ હૈ અર્થાત્ પરસે તત્ હૈ. પર હી મૈં હૂં. વેદાંત આદિ કહતે હૈં ન, સારા એક. ક્યોં? કિ જ્ઞાનમેં ઐસા હી જ્ઞાન પરસે ક્યોં હોતા હૈ? જ્ઞાન ઔર જ્ઞેય એક હી ચીજ હૈ. વો તો જ્ઞેયસે જ્ઞાન હોતા હૈ, ઈતના કહતા થા. અપને સ્વભાવમેં.. યે હૈ તો જ્ઞાન હોતા ઉસકા અર્થ ક્યા? યહ સબ જ્ઞાન(રૂપ) ચીજ હૈ. જ્ઞાન હી એક ચીજ હૈ, દૂસરી કોઈ ચીજ હૈ નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા?

દૃષ્ટાંત દિયા થા. ભાઈ રેશમવાળા, નહીં? (શ્રોતા : મશરૂવાળા) મશરૂવાળા. મશરૂવાળા થા ન. રાજકોટમેં મિલા થા મુજે. .... મશરૂવાળા શું નામ હતું? (શ્રોતા : કિશોરીલાલ) કિશોરીલાલ. વેદાંતી બહોત થા. પુસ્તક બહોત લિખે થે. ચાતુર્માસ થા ન ૯૫કી સાલમેં. ગાંધીજી ભી આયે થે. ૯૫કી બાત હૈ. ૩૨ વર્ષ પહલે. તો ઉસને એક પુસ્તક લિખા થા જીવન શોધન. જીવન શોધન નામકા પુસ્તક હમને દેખા હૈ. સબ દેખા હૈ. પઢનેમેં ક્યા હૈ? ઉસમેં ઐસા લિખા થા કિ કપાટ દેખનેસે કપાટકા જ્ઞાન હોતા હૈ. ઉસકા અર્થ યહી હૈ કિ સબ જ્ઞાનમય હૈ. પંડિતજી! યે લકડીસે જ્ઞાન (હુઆ). જ્ઞાન હોતા હૈ કિ નહીં યે લકડીકા જ્ઞાન? તો લકડી ઔર જ્ઞાન સબ એક હૈં. સમજમેં આયા? જીવન શોધનમેં લિખા હૈ. જીવનશોધન. કાંઈ ખબર ન મળે. બહારના પંડિતાઈની અને વાતો મોટી બડી-બડી.

વહ ચીજ હૈ તો ચીજકા ચીજકે પ્રમાણમેં જ્ઞાન હોતા હૈ, ઈસલિયે જ્ઞાન એક હી ચીજ હૈ. સબ એક હી હૈં, એમ. ઉસમેં પહલેમેં તો જ્ઞેય કારણ ઔર જ્ઞાન કાર્ય. યહાં તો સબ વસ્તુ હી એક હૈ. કોઈ ભી ચીજ દેખનેસે જ્ઞાન હોતા હૈ ઉસકા અર્થ ક્યા હુઆ? જ્ઞાન હૈ તો જ્ઞાન હુઆ. કારણ—ફારણ યહાં પ્રશ્ન નહીં. યે જ્ઞાન હૈ તો જ્ઞાન હુઆ. પૂરા જ્ઞાન વ્યાપક હૈ લોકાલોકમેં. સમજમેં આયા? સ્યાદ્વાદમાં થોડું જરીક સૂક્ષ્મ છે. સ્યાદ્વાદ ક્યા, વસ્તુકી સ્થિતિ ઐસી હૈ. આહા! જ્ઞેય કારણ ઔર જ્ઞાન કાર્ય, યે તો દૂસરી ચીજ હુઈ. દો ચીજ માનકર કારણસે કાર્ય હોતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. યહાં તો અકેલા જ્ઞાન... (શ્રોતા :

થોડા ફેર હૈ). ફેર થોડા નહીં, બડા ફેર હૈ. સમજમેં આયા?

આત્મામેં રાગકા જ્ઞાન હુઆ, શરીરકા હુઆ, અંબકા હુઆ–કેરીકા હુઆ. તો જ્ઞાન ઐસા હી હુઆ. ઉસકા કારણ ક્યા? યે સબ જ્ઞાનમય ચીજ હૈ. શેઠ! આમાં જરી મગજને કેળવવું પડે. (શ્રોતા : ....) જ્ઞાન એક હી માને ઉસમેં ભેદજ્ઞાન કહાં રહા? એક હી ચીજ હૈ. જ્ઞાનસ્વરૂપ હી સર્વ વ્યાપક હૈ. બૌદ્ધ ભી ઐસે કહતે હૈં. વિજ્ઞાનઘન સબ હૈ. ઈતના બૌદ્ધ કહે. આહાહા!

જૈન પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવને જ્ઞાનમેં સબ દેખા, પર જો દેખા વહ જ્ઞાન નહીં થી પરચીજ. પર દેખા ઈસલિયે યહાં જ્ઞાન ઔર વહાં જ્ઞાન (ઐસા નહીં). ઉસકા જ્ઞાન હોતા હૈ, ઉસ પ્રકારકા જ્ઞાન હોતા હૈ તો ઉસકા અર્થ ક્યા હુઆ? કિ સબ જ્ઞાનમય હૈ તો જ્ઞાન હુઆ. (શ્રોતા : નહીં). સૂક્ષ્મ ભાઈ આ! સમજમેં આયા? કીધું, આ સમજાય છે? પહલેમેં ઔર દૂસરેમેં ફેર હૈ. ઉસમેં દો ચીજ માની હૈ, પણ જ્ઞાનસ્વભાવ હોનેપર ભી જ્ઞેયસે જ્ઞાન હોતા હૈ, ઈતના કહા. યે જૂઠ હૈ. યહાં તો કહે, સબ જ્ઞાન હી હૈ. સારી દુનિયા જ્ઞાનમય હૈ. (શ્રોતા : ઉસને દો માને.....) ઈસને તો એક હી માના. આહા! પરસે અતત્ હૈ ઐસા ન માના. સમજમેં આયા? આહા! ભારે ઝીણી વાતું આવી.

અપની પૃથક્તા સિદ્ધ કરતે હૈં. અપના સ્વભાવ... જિસ ક્ષણમેં જિસ પ્રકારકા જ્ઞાન હોતા હૈ, ઉસી ચીજકા વૈસા હી જ્ઞાન હુઆ. તો કહતે હૈં કિ યે જ્ઞાનસ્વભાવી ચીજ હૈ તો ઐસા જ્ઞાન હુઆ. ઐસા નહીં. આવા લોજિક ને નિર્ણય કરવા નવરાશ ક્યાં? બિપીનભાઈ! ધર્મ કરોને. ક્યા ધર્મ કરે? તેરા સ્વભાવ કિતને ક્ષેત્રમેં હૈ, કૈસે હોતા હૈ ઈસકી ખબર નહીં ઔર ધર્મ કરો. ધર્મકા કરનેવાલા કૈસી ચીજ હૈ, કિતનેમેં હૈ–કિતને ક્ષેત્રમેં? સમજમેં આયા? ઈસકી ખબર બિના ધર્મ કરો. ક્યા ધર્મ કરે? ધર્મ કરના ક્યા ચીજ હૈ? ધર્મ કરો. ક્યા ચીજ હૈ વો? પર્યાય હૈ કિ ગુણ હૈ કિ દ્રવ્ય હૈ? અમને કાંઈ ખબર નથી. આહાહા! ધર્મ કરના હૈ વહ કાર્ય હૈ, તો કાર્ય કહાંસે આયેગા? ધર્મ સ્વભાવ હૈ ઉસમેંસે કાર્ય આયેગા.

(શ્રોતા : કાંટો લાગ્યો હોય તો કાંટો કાઢી નાંખવો જોઈએ કે શેનો કાંટો છે ને આનો છે ને આનો નથી.....) પણ કાંટો કાઢવા માટે બીજો કાંટો તો જોઈએ કે નહીં? કુછ તો ચાહિયે કિ નહીં? કિ કાંટેસે કાંટા નિકલેગા? ઘૂસ ગયા કાંટા તો ઉસીસે નિકલેગા? દૂસરા કાંટા ચાહિયે. સમજમેં આયા? ઐસે જાનનેવાલા સબમેં એક હી હો તો દૂસરા તો આયા નહીં પરસે ભિન્ન, સબ એક હી હુઆ. સબ એક હી હુઆ તો પહલે ક્યા થા? કહે, સબમેં વ્યાપક થા પર હમેં ખબર નહીં થી. સર્વ વ્યાપક થા, ખબર નહીં—દો બાત કહાંસે

આયી? લોકમેં વ્યાપક હો તુમ તો? સમજમેં આયા? હમેં ખબર નહીં. ખબર નહીં થી તો દૂસરા હો ગયા. જ્ઞેયકો અપના માના ઔર અપને જ્ઞાનકો અપના માના નહીં. વહ તેરી ભૂલ થી. આહાહા! ભારે વાતુ ભાઈ. આ જૈનદર્શનની ચી, તેરી વસ્તુકી ચીજ ઐસી હૈ. આહાહા! सो निश्चयनयसे स्याद्वादमें सब गर्भित है, લો. એક-અનેક. તત્-અતત્કે બોલ હુએ, અબ એક-અનેક. ફેર થોડા નહીં, ફેર બહોત હૈ ઉસમે. અંદરમાં ભગવાનમાં સૂક્ષ્મતા ન દેખાય. સમજમેં આયા?

तृतीय पक्षका स्पष्टीकरण और खंडन. कोऊ पसु ग्यानकी अनंत विचित्राई देखै, એકરૂપ જ્ઞાન નહીં માનતા ઔર જ્ઞાનકો અનેકરૂપ હી માનતા હૈ, યહ બાત હૈ. સમજમેં આયા? ભગવાન આત્મા અપને સ્વભાવસે તો એકરૂપ હી હૈ. પણ જ્ઞાન અપની પર્યાયમેં અનેક પ્રકારકા જ્ઞેયકા વિચિત્ર જ્ઞાન કરતા હૈ. અનેકપના જો હૈ વહી જ્ઞાન હૈ ઐસા માનતા હૈ અજ્ઞાની. એકરૂપ મેરા જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ ઐસા માનતા નહીં. એકાંત અનેક હૈં ઐસા માનતા હૈ. આહા! આવી વાત છે.

તૃતીય પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ पसु ग्यानकी अनंत विचित्राई देखै,
ज्ञेयकै अकार नानारूप विसतरयौ है।
ताहीको विचारि कहै ग्यानकी अनेक सत्ता,
गहिकै एकंत पच्छ लोकनिसौं लरयौ है॥
ताकौ भ्रम भंजिवेकौ ग्यानवंत कहै ग्यान,
अगम अगाध निराबाध रस भरयौ है।
ज्ञायक सुभाइ परजायसौं अनेक भयौ,
जद्यपि तथापि एकतासौं नहि टरयौ है॥१५॥

શબ્દાર્થ :—પસુ=મૂર્ખ. વિસતરયૌ=ફેલાયો. લરયૌ=ઝગડે છે ભંજિવેકૌ=નષ્ટ કરવાને માટે.

અર્થ :—અનંત જ્ઞેયના આકારરૂપ પરિણમન કરવાથી જ્ઞાનમાં અનેક વિચિત્રતાઓ દેખાય છે, તેનો વિચાર કરીને કોઈ કોઈ પશુવત્ અજ્ઞાની કહે છે કે જ્ઞાન અનેક છે અને એનો એકાંત પક્ષ ગ્રહણ કરીને લોકો સાથે ઝગડે છે. તેમનું અજ્ઞાન દૂર કરવા માટે સ્યાદ્વાદી કહે છે કે જ્ઞાન અગમ્ય, ગંભીર અને નિરાબાધ રસથી પરિપૂર્ણ છે. તેનો જ્ઞાયકસ્વભાવ છે, તે જોકે પર્યાયદૃષ્ટિથી અનેક છે, તોપણ દ્રવ્યદૃષ્ટિથી એક જ છે. ૧૫.

अर्थ :—अनन्त ज्ञेयके आकाररूप परिणमन करनेसे ज्ञानमें अनेक विचित्रताएँ दिखती हैं,

उन्हें विचारकर कोई कोई पशुवत् अज्ञानी कहते हैं कि ज्ञान अनेक हैं, और इसका एकान्त पक्ष ग्रहण करके लोगोंसे झगड़ते हैं। उनके अज्ञान हटानेके लिये स्याद्वादी ज्ञानी कहते हैं कि ज्ञान अगम्य, गंभीर और निराबाध रससे परिपूर्ण है। उसका ज्ञायकस्वभाव है, सो वह यद्यपि पर्यायदृष्टिसे अनेक है, तो भी द्रव्यदृष्टिसे एक ही है।।१५।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

कोऊ पसु.. યહાં તો પશુ જૈસા માના હૈ (ક્યોંકિ) ભાન નહીં હૈ ઉસે. અજ્ઞાની પશુમેં જાતે હૈં મરકર. પશુ નામ નિગોદ. તત્ત્વકી જૈસી ચીજ હૈ ઐસા યથાર્થ ભાન બિના વિરુદ્ધ શ્રદ્ધા ઔર જ્ઞાનસે નિગોદકા આરાધન હૈ. સમજમેં આયા? कोऊ पसु ग्यानकौ.. ग्यान નામ અપને જ્ઞાનસ્વભાવકો. अनंत विचित्राई देखै—ભિન્ન ભિન્ન પરિણમનમેં જ્ઞાનમેં અનેકતા દેખી. ज्ञेयके आकार नानारुप विसतरयो है.. જ્ઞેયકે પ્રમાણમેં અપને જ્ઞાનકી અનેકતારૂપ પરિણમન હૈ. ताहीको विचारि कहै ग्यानकी अनेक सत्ता.. જ્ઞાન એકરૂપ સત્તા નહીં, યહ તો અનેક સત્તા હૈ. યહ તો પર્યાયસે અનેક હૈ, દ્રવ્યસે તો એક હી હૈ. આહા! સમજમેં આયા? ભગવાન જ્ઞાન... આયા ન. જ્ઞેયકો ભિન્ન-ભિન્ન દેખકર જ્ઞાનકા ખંડ ખંડ હો ગયા હૈ ઐસા ભાસતા હૈ, વહ વિકલ્પ અનંતાનુબંધીકા હૈ. ઔર જ્ઞેયકો અપના માનના વહ મિથ્યાત્વભાવ હૈ. જ્ઞેયકે ભેદસે જ્ઞાનમેં ભેદ હો ગયા, ઉસ કારણસે જ્ઞાનમેં ભેદ હો ગયા ઐસા માનના વહ મિથ્યાત્વભાવ—અનંતાનુબંધીકા વિશેષ હૈ. આહા!

ताहीको विचारि कहै ग्यानकी अनेक सत्ता.. એકાંત અનેક હી હૈ જ્ઞાન, ઐસા માનતા હૈ. પર જ્ઞાનરૂપ સ્વભાવ એકાકાર રહતા હૈ, અનેક પર્યાયમેં પરિણમન હોનેપર ભી જ્ઞાનગુણ ઔર દ્રવ્યસ્વભાવ એક હૈ, ઐસા માનતા નહીં. સૂક્ષ્મ આ ગયા હૈ સબ. આહાહા! गहिकै एकंत पच्छ.. કોઈ એમ કહે કે જ્ઞાન એકરૂપ છે. કહે, નહીં. અનેકરૂપ હી હૈ. ઐસા જાનકર લોગ લડતે હૈં, ઝઘડા કરતે હૈં. સમજમેં આયા? અનેક કહા હૈ તો પર્યાયસે અનેક હોતા હૈ, પણ વસ્તુસે તો એક (હૈ). એક છોડકર અનેક હોતા હૈ, ઐસા નહીં હૈં. આહાહા! 'સમયસાર નાટક'મેં 'બનારસીદાસ'ને શ્લોક બનાયે. તત્ત્વજ્ઞાનકા વિષય ... સૂક્ષ્મ હૈ. પરમેશ્વર ગણધરોંને સુના ઔર ગણધરોંને કહા. શાસ્ત્ર ગૃહસ્થ ભી રચતે હૈં, દેખો. ઉસકા તો યહાં પદ રચા, કહો. આહાહા!

ताकौ भ्रम भंजिवेकौ ग्यानवंत कहै ग्यान.. અજ્ઞાની જ્ઞાનકી અનેક અવસ્થા દેખકર, જ્ઞાનકી સત્તા હી અનેક હૈ ઐસા માનનેવાલે મિથ્યાદૃષ્ટિકો, ग्यानवंत कहै, ग्यान अगम अगाध.. ભાઈ! ઉસકા સ્વભાવ એકરૂપ અગમ્ય હૈ, અગાધ હૈ, નિરાબાધ હૈ, રસસે ભરા હૈ. એકરૂપ જ્ઞાન અગાધ ભરા હૈ. એકાંતસે અનેક હી હૈ ઐસા હૈ નહીં. ભારે ભાઈ આવું

આકરું! ज्ञायक सुभाइ परजायसौं अनेक भयौ, દેખો. વસ્તુ તો એકરૂપ અગમ્ય અગાધ નિરાબાધ રસભરા હૈ આત્મા. પર જ્ઞાયકસ્વભાવ ત્રિકાલી ભગવાન વર્તમાન પર્યાયમેં–અવસ્થામેં–હાલતમેં અનેકરૂપ દિખતા હૈ. પર્યાયસે તો અનેક હૈ, પર (સર્વથા) અનેક હી હૈ ઐસા નહીં. દ્રવ્ય સ્વભાવસે એક હૈ. યે લોજીકસે બાત ચલતી હૈ. ...... આ તો વીતરાગના માર્ગ છે.

जद्यपि.. ક્યા કહતે હૈં? ભગવાન જ્ઞાનપર્યાયમેં અનેકરૂપ હોને પર ભી जद्यपि तथापि एकतासौं नहि टरयौ है.. જ્ઞાનસત્તા એકરૂપ હૈ તો અનેક સત્તા હો ગઈ, ઐસા હૈ નહીં. આહા! આ વાત બેસે .... કહો, હીરાભાઈ! આહાહા! મહાપ્રભુકા સ્વભાવ કૈસા હૈ યહ સિદ્ધ કરતે હૈં. પર્યાયમેં... પરરૂપકી તો બાત યહાં હૈ નહીં. અપની જ્ઞાનપર્યાય અનેકરૂપ પરિણમતી હૈ ઐસા હોને પર ભી અપના જ્ઞાનસ્વભાવ એકરૂપસે તો કભી નાશ હુઆ નહીં. एकतासौं नहि टरयौ है.. એક સત્તા રખકર પર્યાયરૂપ અનેકરૂપ પરિણમન હુઆ હૈ. સમજમેં આયા? અપની એકસત્તા છોડકર અનેકરૂપ સત્તા હુઆ હૈ (ઐસા નહીં). આહા! આવું ભારે!

દ્રવ્યસે તો એકરૂપ હી હૈ. એકકા બોલ હૈ ન યહાં? તત્-અતત્ આ ગયા. એક-અનેક–દો બોલકી બાત ચલતી હૈ. વસ્તુસે એક હૈ. સ્વભાવ જ્ઞાનકા એક સત્તા હૈ. એક હોને પર ભી, દૃષ્ટિમેં એકરૂપ જ્ઞાનકા લક્ષ ઔર ધ્યેય હોને પર ભી, દૃષ્ટિમેં ઐસા આયા તો પરિણમનમેં અનેક પ્રકારકા જ્ઞાનકા પરિણમન હુઆ. ઐસે અનેકતાસોં પરિણમન હુઆ પર એકરૂપસે નાશ હુઆ નહીં. એકસે નાશ નહીં હુઆ. આહાહા! દો સત્તા હો જાય? ..... અનેક પર્યાયરૂપ તો પર્યાય અનેકરૂપ હુઈ, પર સત્તા દો હો જાય? (શ્રોતા : નહીં). એક પર્યાય એક જ્ઞાનકી સત્તા, દૂસરી પર્યાય દૂસરે જ્ઞાનકી સત્તા–ઐસી અનંત સત્તા હૈ નહીં. સૂક્ષ્મ બાત! ભીખાભાઈ! આહા! ...... અનેકપણાનું પરિણમન જ્ઞાનને હો, એનો સ્વભાવ છે. પર અનેકરૂપ હુઆ તો જ્ઞાનગુણ અનેક અનંત સત્તા હો ગઈ, ઐસા નહીં.

ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસત્તા તો એક હૈ. એકસે કભી છૂટા નહીં. ભાવો પણ ભારે ભાઈ! આ તો વ્રત પાળવા ને દયા પાળવી, અપવાસ કરવા, લ્યો, એ શેઠ! રસ નહીં ખાના, દૂધ નહીં પીના, દહી નહીં ખાના. ધર્મ હો ગયા. યે તો સબ બાહ્યકી બાત હૈ, સુન ન. તત્ત્વકી જબ તક ખબર નહીં વહાં અજ્ઞાનીકી યહ ક્રિયા ખોખલા હૈ સબ. આહા! તત્ત્વકી મર્યાદા ક્યા હૈ? દ્રવ્યરૂપ મર્યાદા ક્યા ઔર પર્યાયરૂપ મર્યાદા ક્યા? દો કી મર્યાદાકા ખ્યાલ બિના, સમજ બિના, શ્રદ્ધા બિના, અકેલી ક્રિયાકાંડ કરે ઉસમેં તો ચાર ગતિ હૈ. સમજમેં આયા? સમજવાનું કામ તમારું એ. ...... અર્થ છેને અર્થ. अनंत ज्ञेयके

आकाररूप परिणमन करनेसे ज्ञानमें अनेक विचित्रताएँ दिखती हैं, उन्हें विचारकर कोई कोई पशुवत् अज्ञानी कहते हैं कि ज्ञान अनेक है. સમજમેં આયા? જ્ઞાનકી સત્તા અનેકરૂપ હી હૈ ઐસા માનતે હૈં.

और उसका एकांत पक्ष ग्रहण करके लोगोंसे झगड़ते हैं, उनके अज्ञान हठानेके लिये स्याद्वादी ज्ञानी कहते हैं. ભૈયા! તુમ અપેક્ષાસે સમજો. પર્યાયમેં અનેક હોને પર ભી, ગુણ સત્તા તો એક હી હૈ. ગુણ ઔર પર્યાય દો માન. એકરૂપ રહને પર ભી પર્યાય અનેક હોતી હૈ ઔર અનેક હોને પર ભી જ્ઞાનસત્તા તો એક હી હૈ. આહાહા! ભારે વાત! મૂલચંદભાઈ! આવું સાંભળ્યું હતું ન્યાં? લો. આ તો એક-એક શબ્દે ન્યાય છે. એક ભી ન્યાય તૂટા તો કુછ હાથ નહીં આયેગા. આહાહા!

જ્ઞાની કહતે હૈં, જ્ઞાન અગમ્ય હૈ. મહા ગંભીર જ્ઞાનસત્તા અનાદિ-અનંત ... જિસમેં અનંતી અનંતી કેવલજ્ઞાન પર્યાય પડી હૈં ઐસા ગંભીર જ્ઞાન હૈ. વહાં દૃષ્ટિ દેનેસે હી સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. પર્યાયકી અનેકતા પર દૃષ્ટિ દેનેસે સમ્યગ્દર્શન હોતા નહીં. ગંભીર હૈ. જ્ઞાનકા સ્વભાવ ગંભીર હૈ. ગહરી ગહરી ઉસકી સત્તા અનંત, અનંતપનેકી શક્તિરૂપ પડા હૈ. અપનેમેં જ્ઞાનસત્તા મહાગંભીર હૈ ઔર निराबाध रससे परिपूर्ण है. ભગવાન પરિપૂર્ણમ્ ઈદમ્ આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવ રસસે ભરા હૈ. સમજમેં આયા? ઉસકા જ્ઞાયક સ્વભાવ હૈ. દ્રવ્યદૃષ્ટિસે તો જાનના.. જાનના.. એકરૂપ ત્રિકાલ ઉસકા સ્વભાવ હૈ. सो वह यद्यपि पर्यायदृष्टिसे अनेक है, तो भी द्रव्यदृष्टिसे एक ही है. દ્રવ્યદૃષ્ટિસે એકકા અર્થ સત્તારૂપ એક હૈ. (સત્તારૂપ એક ઔર) પર્યાયમેં અનેક—દોનોં કો બરાબર જાનના ઉસકા નામ સ્યાદ્વાદ હૈ. ઉસકા નામ અનેકાંત સમ્યક્દૃષ્ટિકા ધર્મ હૈ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૫૪, ભાદરવા વદ ૨, સોમવાર તા. ૬-૯-૧૯૭૧
સ્યાદ્વાદ દ્વાર પદ ૧૬, ૧૭, ૧૮ ઉપર પ્રવચન

સ્યાદ્વાદ અધિકાર. ચોથો પક્ષ છે. ચોથો પક્ષ છેને? પાંચમો નીચે કળશ છે. અનેક. ચોથા પક્ષમાં અનેકપણું સિદ્ધ કરવું છે. પર્યાયમાં આત્માનો સ્વભાવ, પર્યાયમાં અનેકપણે જણાય એવું એનું સ્વરૂપ છે. અજ્ઞાની અનેકને માનતા નથી.

ज्ञेयाकारकलङ्कमेचकचिति प्रक्षालनं कल्पय–
न्नेकाकारचिकीर्षया स्फुटमपि ज्ञानं पशुर्नेच्छति।
वैचित्र्येऽप्यविचित्रतामुपगतं ज्ञानं स्वतः क्षालितं
पर्यायैस्तदनेकतां परिमृशन्पश्यत्यनेकान्तवित्।।५।।

સમયસાર કળશ અર્થ :—ભાવાર્થ આમ છે કે, કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ એકાન્તવાદી એવો છે કે વસ્તુને દ્રવ્યરૂપ માત્ર માને છે, પર્યાયરૂપ માનતો નથી; તેથી જ્ઞાનને નિર્વિકલ્પ વસ્તુમાત્ર માને છે, જ્ઞેયાકાર પરિણતિરૂપ જ્ઞાનનો પર્યાય માનતો નથી; તેથી જ્ઞેયવસ્તુને જાણતાં જ્ઞાનનું અશુદ્ધપણું માને છે. તેના પ્રતિ સ્યાદ્વાદી જ્ઞાનનો દ્રવ્યરૂપે 'એક' અને પર્યાયરૂપે 'અનેક' એવો સ્વભાવ સાધે છે.— એમ કહે છે : ''पशुः ज्ञानं न इच्छति'' (पशुः) એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ (ज्ञानं) જ્ઞાનને અર્થાત્ જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુને (न इच्छति) સાધી શકતો નથી—અનુભવગોચર કરી શકતો નથી. કેવું છે જ્ઞાન? ''स्फुटम् अपि'' પ્રકાશરૂપે જોકે પ્રગટ છે. કેવો છે એકાન્તવાદી? ''प्रक्षालनं कल्पयन्'' કલંક ધોઈ નાખવાનો અભિપ્રાય કરે છે. શેમાં? ''ज्ञेयाकारकलङ्कमेचकचिति'' (ज्ञेय) જેટલી જ્ઞેયવસ્તુ છે, તે (आकार) જ્ઞેયને જાણતાં થયું છે તેની આકૃતિરૂપ જ્ઞાન, એવું જે (कलङ्क) કલંક, તેના કારણે (मेचक) અશુદ્ધ થઈ છે—એવી છે (चिति) જીવવસ્તુ, તેમાં. ભાવાર્થ આમ છે કે—જ્ઞેયને જાણે છે જ્ઞાન, તેને એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ સ્વભાવ માનતો નથી, અશુદ્ધપણારૂપે માને છે. એકાન્તવાદીનો અભિપ્રાય આવો કેમ છે? ''एकाकारचिकीर्षया'' કેમકે (एकाकार) સમસ્ત જ્ઞેયના જાણપણાથી રહિત થતો થકો નિર્વિકલ્પરૂપ જ્ઞાનનો પરિણામ (चिकीर्षया) જ્યારે થાય ત્યારે જ્ઞાન શુદ્ધ છે, એવો છે અભિપ્રાય એકાન્તવાદીનો. તેના પ્રતિ 'એક-અનેકરૂપ' જ્ઞાનનો સ્વભાવ સાધે છે સ્યાદ્વાદી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ—''अनेकान्तविद् ज्ञानं पश्यति'' (अनेकान्तविद्) સ્યાદ્વાદી જીવ (ज्ञानं) જ્ઞાન અર્થાત્ જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુને (पश्यति) સાધી શકે છે—અનુભવ કરી શકે છે. કેવું છે જ્ઞાન? ''स्वतः क्षालितं'' સહજ જ શુદ્ધસ્વરૂપ છે. સ્યાદ્વાદી જ્ઞાનને કેવું જાણીને અનુભવે છે? ''तत् वैचित्र्ये अपि अविचित्रताम् पर्यायैः अनेकतां उपगतं परिमृशन्'' (तत्) જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુ (वैचित्र्ये अपि अविचित्रताम्) અનેક જ્ઞેયાકારની અપેક્ષાએ પર્યાયરૂપે અનેક છે તોપણ દ્રવ્યરૂપે એક છે, (पर्यायैः अनेकतां उपगतं) જોકે દ્રવ્યરૂપે એક છે તોપણ અનેક જ્ઞેયાકારરૂપ પર્યાયની અપેક્ષાએ

અનેકપણાને પામે છે;—આવા સ્વરૂપને અનેકાન્તવાદી સાધી શકે છે—અનુભવ-ગોચર કરી શકે છે; (परिमृशन्) આવી દ્રવ્યરૂપ પર્યાયરૂપ વસ્તુને અનુભવતો થકો 'સ્યાદ્વાદી' એવું નામ પામે છે. ૫.

ચતુર્થ પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ कुधी कहै ग्यान मांहि ज्ञेयकौ अकार,
प्रतिभासि रह्यौ है कलंक ताहि धोइयै।
जब ध्यान जलसौं पखारिकै धवल कीजै,
तब निराकार सुद्ध ग्यानमय होइयै।।
तासौं स्यादवादी कहै ग्यानकौ सुभाउ यहै,
ज्ञेयकौ अकार वस्तु मांहि कहां खोइयै।
जैसे नानारूप प्रतिबिंबकी झलक दीखै,
जद्यपि तथापि आरसी विमल जोइयै।।१६।।

શબ્દાર્થ :—કુધી=મૂર્ખ. પ્રતિભાસ=ઝળકવું. કલંક=દોષ. પખારિકે=ધોઈને. ધવલ= ઉજ્જ્વલ. આરસી=દર્પણ જોઈયૈ=દેખીએ.

અર્થ :—કોઈ અજ્ઞાની કહે છે કે જ્ઞાનમાં જ્ઞેયનો આકાર ઝળકે છે, એ જ્ઞાનનો દોષ છે, જ્યારે ધ્યાનરૂપ જળથી જ્ઞાનનો આ દોષ ધોઈને સાફ કરવામાં આવે ત્યારે શુદ્ધ જ્ઞાન નિરાકાર થાય છે. તેને સ્યાદ્વાદી જ્ઞાની કહે છે કે જ્ઞાનનો એવો જ સ્વભાવ છે, જ્ઞેયનો આકાર જે જ્ઞાનમાં ઝળકે છે, તે ક્યાંથી કાઢી મુકાય ? જેવી રીતે દર્પણમાં જો કે અનેક પદાર્થો પ્રતિબિમ્બિત થાય છે; તોપણ દર્પણ જેમનું તેમ સ્વચ્છ જ બની રહે છે, તેમાં કાંઈ પણ વિકાર થતો નથી. ૧૬.

कोई अज्ञानी कहते हैं कि ज्ञानमें ज्ञेयका आकार झलकता है, यह ज्ञानका दोष है, जब ध्यानरूप जलसे ज्ञानका यह दोष धोकर साफ किया जावे तब शुद्ध ज्ञान निराकार होता है। उससे स्याद्वादी ज्ञानी कहते हैं कि ज्ञानका ऐसा ही स्वभाव है, ज्ञेयका आकार जो ज्ञानमें झलकता है, वह कहाँ भगा दिया जावे ? जिस प्रकार दर्पणमें यद्यपि अनेक पदार्थ प्रतिबिम्बित होते हैं, तो भी दर्पण ज्योंका त्यों स्वच्छ ही बना रहता है, उसमें कुछ भी विकार नहीं होता।।१६।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

પહેલો તત્-અતત્નો ભંગ આવી ગયો. બીજો 'એક'નો આવ્યો. આ 'અનેક'નો છે. આ સ્યાદ્વાદ અધિકાર ઝીણો સૂક્ષ્મ છે. कोऊ कुधी.. કુબુદ્ધિ એમ કહે કે ग्यान मांहि ज्ञेयको अकार.. આ જ્ઞાનની પર્યાયમાં અનેક જ્ઞેયો જણાય, તો અનેકપણું છે એ દોષ છે એમ કહે

છે. સમજાય છે કાંઈ? प्रतिभासि रह्यौ है कलंक ताहि धोइयै.. આ શું? જ્ઞાન તો એકરૂપ હોવું જોઈ. એમાં આ જ્ઞાનની પર્યાયમાં અનેકપણે ચીજો ભાસે છે એ પર્યાયમાં અનેકપણું ભાસન એ કલંક છે, એમ અજ્ઞાની માને છે. સર્વથા એક જ માનનારા એને અનેકપણું માનવું એ વિપરીત લાગે (છે). સમજાણું કાંઈ? પરને લઈને અનેક એમ નહીં. પણ પોતામાં અનેકપણું ભાસે છે, એ દોષ એને લાગે છે. જ્ઞાનપર્યાયનો તો સ્વભાવ છે કે અનેકને જાણે. જાણતા છતાં કાંઈ જ્ઞાનસ્વભાવ એકરૂપ છે એ ખંડ-ખંડ નથી થઈ ગયો. એ તો જ્ઞાન પર્યાયનો સ્વભાવ છે, જાણવું. અનેકને જાણે, અનેકપણે જાણવાપણે પરિણમે. એ ચીજનો પર્યાયસ્વભાવ ધર્મ છે. એ કંઈ કલંક અને દોષ (નથી). જીવનો પર્યાયસ્વભાવ ધર્મ છે. ઝીણી વાત લીધી છેને સ્યાદ્વાદથી.

जब ध्यान जलसौं पखारिकै धवल कीजै.. અજ્ઞાની કહે છે. આ જ્ઞાનમાં અનેકપણું ભાસે છે એ અનેકપણું ધ્યાન કરીને ધોઈ નાખીએ. અનેકપણું ચાલ્યું જાય તો જ આત્મા શુદ્ધ થાય. तब निराकार सुद्ध ग्यानमय होइयै.. અનેકપણાનો ભાગ નાશ થાય તો જ્ઞાન શુદ્ધ થાય, એમ અજ્ઞાની કહે છે. નિરાકાર શુદ્ધ જ્ઞાન. એકલો નિર્વિકલ્પ એકલી ચીજ એકરૂપ ભાસે ત્યારે એ જ્ઞાનની શુદ્ધતા કહેવામાં આવે. સમજાય છે કાંઈ પ્રશ્ન? અજ્ઞાનીના પ્રશ્નનું રૂપ કે આ ભગવાન આત્મા ચૈતન્યસ્વરૂપ છે એ સર્વથા એક જ છે એમ માનનારને પર્યાયમાં, પરને લઈને અનેક એમ નહીં, પણ પર્યાયમાં અનેકપણું ભાસે છે એ એને કલંક લાગે છે. (શ્રોતા : દોષ લાગે છે). દોષ લાગે છે. પર્યાયનો તો સ્વભાવ છે. અનેકને જાણતાં છતાં એ પર્યાય પોતાના સ્વભાવપણે છે. એ કાંઈ વિભાવપણે પરપણે નથી. આરે!

तासौं स्यादवादी कहै.. ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ તારું છે એ વસ્તુએ એક છે. ग्यानकौ सुभाव यहै, ज्ञेयकौ अकार वस्तु मांहि कहां खोइयै.. કહે છે કે ભાઈ! તારા જ્ઞાનનો પર્યાયસ્વભાવ—અવસ્થાનો સ્વભાવ અનેકને જાણવો એ તો સ્વભાવ છે. એને કેમ ખોઈ નખાય? એનો કેમ અભાવ થાય? આહાહા! ज्ञेयकौ अगर वस्तु मांहि कहां खोइयै.. પર્યાયમાં જ્ઞાનની દશા તો અનેકને જાણે, લોકાલોકને જાણે. અનેકને જાણતાં અનેકપણું ખોઈ બેસે એવો એનો સ્વભાવ નથી. સમજાણું કાંઈ? આરે, આવી વાત! હવે આમાં ધર્મ કરનારને કરવું શું? (શ્રોતા : જ્ઞાન કરવું). પણ ધર્મ કરનાર જ્ઞાનસ્વભાવે એક છે અને પર્યાયસ્વભાવે અનેક છે. અનુભવમાં અનેક ગુણના પરિણમનનો અનુભવ હોય છે. અનુભવમાં એક દ્રવ્યનો જ અનુભવ હોય છે એમ નહીં, એમ કહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? પર્યાયમાં જ્ઞાન, આનંદ, શાંતિ, સત્તા, પ્રભુતા વગેરેનું પરિણમન અનેકપણે છે એ તો એનો સ્વભાવ છે. અનુભૂતિની પર્યાયનો જ એવો સ્વભાવ છે. એ મેલ નથી. એ પરને કારણે અનેકપણું થયું છે એમ નથી.

ज्ञेयकौ अकार वस्तु मांहि कहां खोइयै जैसे नानारूप प्रतिबिंबकी झलक दीखै. દૃષ્ટાંત દે છે અરીસાનો. અરીસામાં અનેકપણાની ચીજનું પ્રતિબિંબ જણાય છે. એ પ્રતિબિંબ जद्यपि तथापि आरसी विमल जोइयै.. એ આરસી તો વિમળ જ છે. લાલ-કાળા રંગરૂપે દેખાય એથી ત્યાં મેલ છે, એમ નથી. એ તો અરીસાની નિર્મળ સ્વચ્છ અવસ્થા છે. જો એ અવસ્થાનો નિષેધ કર તો આખો અરીસાનો નાશ થઈ જશે. સમજાણું કાંઈ? અનેક માનનારને અનેક ચીજ છે એનું અહીં જ્ઞાન થાય, એ અનેકરૂપે થાય છે અને અનેકરૂપ જ્ઞાનનું થવું, એ તો પર્યાયનો સ્વભાવ છે. એ સ્વભાવ કાં ખોઈએ? એમ કહે છે. એ સ્વભાવને ક્યાં નાશ કરીએ? એ કહે કે, આ અનેકપણું જણાય એ દોષ છે. એટલે ધ્યાન કરીને અનેકપણું કાઢી નાખો, એકલો હું રહું તો એ જ્ઞાનની શુદ્ધતા કહેવાય. આરે, આવી વાતો! સમજાણું કાંઈ?

આ રાગ આદિ થાય છેને? દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ આદિનો રાગ. કહે છે કે વિચિત્ર રાગનું જ્ઞાન તો જ્ઞાનમાં થાય. રાગ આદિ, દ્વેષ આદિ, વાસનાનું જ્ઞાન થાય તો જ્ઞાનપણે પર્યાયનું અનેકપણું થવું એ એનો સ્વભાવ છે. રાગપણે થવું એનો સ્વભાવ નથી. આહાહા! વિચિત્ર પ્રકારના રાગો થાય, એને જ્ઞાનની પર્યાય અનેકપણે—વિચિત્રપણે જાણે. સમજાય છે? 'वैचित्र्येऽप्यविचित्रतामुपगतं' એમ છેને. ત્રીજા પદમાં છે. 'वैचित्र्येपि अविचित्रता उपगतं'. જ્ઞાનની પર્યાયમાં રાગ આદિ, મેલ આદિ, પુણ્ય આદિ જણાય એવું વિચિત્રપણું હોવા છતાં વસ્તુ તો એકરૂપ છે. કાંઈ જ્ઞાન પલટીને જડ થઈ ગયું છે? પર્યાયમાં હોં. અને જ્ઞાનનું પરિણમન અનેકપણે થયું એ પરપણે થયું છે, એમ નથી. આરે, આવી વાતુ કરવી. શેઠ! આ બધું સમજવું પડશે. આહાહા! અજ્ઞાનીની દલીલ છે એની સામે આ ઉત્તર છે. અજ્ઞાનીની દલીલ છે કે આ ભગવાન.... (શ્રોતા : कोऊ कुधी कहै એમ અજ્ઞાની કહે).

कोऊ कुधी कहै.. આ ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ, એનું તો એકરૂપ, એકરૂપ હોવું જોઈએ. આ અનેકપણું જણાય—રાગ જણાય, કંઈક જણાય, કુટુંબ જણાય, આ બધા કસાઈના ઘર જણાય, બોકડા કાપે એવું જ્ઞાનનું પર્યાયમાં જણાય... સમજાય છે? જ્યાં ઊભો હોય ત્યાં આમ જણાય. જ્ઞાનની પર્યાય પરિણમે કે આ બોકડા કાપે છે આ ..... એવું જ્ઞાનમાં એના પ્રકારનું પોતામાં પોતાને કારણે અનેકપણે પરિણમવું એવું વિચિત્રપણું હોવા છતાં એ જ્ઞાન કંઈ પરરૂપે થયું નથી. અવિચિત્ર રહ્યું છે. પાટનીજી! આવો સ્વભાવ ને ધર્મ છે ભાઈ! આહાહા! (શ્રોતા : ખાટા-મીઠાનો સ્વાદ નહીં આવે?) ખાટા-મીઠાનો સ્વાદ આવતો જ નથી એને. ખાટા-મીઠાનું જ્ઞાન પોતાનું પોતાને કારણે પરિણમે છે કે આ ખાટું છે, આ મીઠું છે. એ જ્ઞાનની પર્યાયનો સ્વભાવ છે કે અનેકપણે જે વસ્તુ છે તેને અનેકપણે જાણવારૂપે પરિણમવું. એ અનેકપણે જાણવારૂપે પરિણમવા છતાં ખાટું થયું છે એ? જ્ઞાન ખાટું થયું

છે? એ આહીં તો કહે છે.

કહો, આ ઢોકળા ખાટા થાય. આ લીંબુ, લીંબુ કહતે હૈં ન? ચૂસતે હૈં ન લીંબુ. ખાટું થાયને જ્ઞાન? ખાટાનું જ્ઞાન થાતું નથી અનેકપણાનું ? (શ્રોતા : ખાટાનું જ્ઞાન થાય એમ ક્યાં ના પાડી.) એ જ્ઞાનમાં ખાટાનું જ્ઞાન, ગળ્યાનું જ્ઞાન, તીખાનું જ્ઞાન, ચો-ખુણાનું જ્ઞાન, ત્રિ-ખુણાનું જ્ઞાન, જે ચીજ હોય છે એવું અહીં જ્ઞાન થાય. પણ એ તો જ્ઞાનની પર્યાયનો સ્વભાવ છે. એ કાંઈ દોષ છે, એમ નથી. જ્ઞાનની પર્યાયમાં વિચિત્રપણાનું પરિણમન હોવા છતાં અવિચિત્ર નામ રહી છે જ્ઞાનની પર્યાયરૂપે. એ કંઈ પરની પર્યાયરૂપે થઈ ગયું છે, (એમ નથી.) આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એવો જ એનો સ્વભાવ આત્માનો છે, એમ કહે છે.

ભગવાન આત્મા વસ્તુ તરીકે તો એકરૂપ હોવા છતાં તેની પર્યાયમાં અનેકપણે જાણવારૂપે પરિણમવું એ એનો સ્વભાવ છે. અનેકપણે પરમાં થવું એવો સ્વભાવ નથી. અનેક ચીજોપણે થવું એવો સ્વભાવ નથી. પણ અનેક ચીજને જાણતાં જ્ઞાનમાં અનેકપણાનું જ્ઞાન પરિણમે, એ તો એનો સ્વભાવ છે. આહાહા! સંકેલીને બુદ્ધિ અંતરમાં લાવી, ત્યારે જ્ઞાનમાં અનેકપણું જણાણું, એ તો એનો ધર્મ છે કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? यद्यपि અરીસો અનેકપણાના રંગ આદિથી દેખાય છે. ઝલક અગ્નિની, બરફની અરીસામાં દેખાય. અરીસો મોટો હોય અહીંયા સામે. બોકડાને કાપતો હોય કસાઈ. આમ જણાય છે એ તો અરીસાની અવસ્થા છે. એ અરીસાની અવસ્થા બોકડો કાપે એ રૂપે થઈ નથી. એ તો અરીસો પોતાની અવસ્થારૂપે થયો છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એક અને અનેકપણું તારી ચીજમાં જ છે. વસ્તુ તરીકે એક, પર્યાય તરીકે અનેક, તારી સત્તાના એ બે અંશો છે. એમાં તું દ્રવ્ય આવી જાય છે. પરને લઈને એ અનેકપણે પરિણમતો નથી. માળે ભાષે ભાષા. સમજાણું?

तथापि आरसी विमल जोइयै, લો. ज्ञेयका आकार जो ज्ञानमें झलकता है, वह कहाँ भगा दिया जावे? અરીસામાંથી કેમ કાઢી નખાય? હવે આ અગ્નિ સામે છે. એમાં અરીસામાં દેખાય ઝળહળ.. ઝળહળ.. આ હવે કાઢી નાખો તો અરીસો સ્વચ્છ રહે. ક્યાંથી કાઢી નાખીશ? એ તો એની પર્યાયનો ધર્મ છે. પર્યાય કાઢી નાખતા દ્રવ્ય પણ રહેશે નહીં. આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! जिस प्रकार दर्पणमें यद्यपि अनेक पदार्थ प्रतिबिम्बित होते हैं, तो भी दर्पण ज्योंका त्यों स्वच्छ ही बना रहता है. વિચિત્ર હોવા છતાં તે દર્પણની અવસ્થારૂપે જ અવિચિત્રપણે રહેલ છે. આહાહા! (શ્રોતા : તો પછી ભગવાનને કાળા-પીળા કેમ કહ્યાં?) કોઈએ કીધું નથી? એ તો શરીરને લઈને કહ્યું છે. ભગવાન કાળા-પીળા છે જ ક્યાં? એથી કહેવાયને કે શરીરની સ્તુતિ એ ભગવાનની સ્તુતિ નથી. ભગવાન કાળા-

પીળા છે ? ભગવાન મરુદેવીના દીકરા છે ? નાભિરાજાના પુત્ર છે ઋષભદેવ ? કોણ કોના પિતા ને કોણ કોના પુત્ર ? દ્રવ્ય સ્વતંત્ર પરિણમે છે ત્યાં. જ્ઞાનમાં જાણવામાં આવ્યું કે આ એક પિતા તરીકે શરીરના નિમિત્તમાં હતા, શરીરના. મારે તો કાંઈ છે જ નહીં જ્ઞાનમાં. આહાહા ! જ્ઞાન તો શરીરને જાણે અને નિમિત્ત પિતાને જાણે એવું અનેકપણે જ્ઞાન પરિણમે. આહાહા !

એવું આવે છે આ શ્વેતાંબરમાં. ઓલા દેવાનંદાને કૂખે જન્મ્યા હતાને. પાછલી રાત્રે થયા હતાને. એવું છેને એનામાં? વાત ખોટી છે. દેવાનંદા બ્રાહ્મણી, એને કૂખે મહાવીર પહેલા રહ્યા હતા. પછી પાછલી રાત્રે દેવને ખબર પડી કે અરે ! બ્રાહ્મણને કુળે તીર્થંકર ન હોય. આ તો કલ્પિત જોડ્યું છે. પણ એ જાણવું જોઈએને એને. એનાથી ઈન્દ્રે ફેરવી નાખ્યું ત્રિશલાની કૂખે. જન્મ આહીં થયો ત્રિશલાને ત્યાં. હવે જ્યારે ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયું ત્યારે દેવાનંદા દર્શન કરવા આવ્યા, પૂર્વની માતા. ઓલા પાછેરા થઈ જાય એ. એ આમ જોતાં જોતાં એના સ્તનમાંથી દૂધ નીકળ્યું. કારણ કે.... (શ્રોતા : મારો દીકરો). આહા ! પછી ભગવાન કહે છે, હે ગૌતમ ! એ મારી અમ્મા, એ મારી માતા હતાં. એય ! ભારે વાત આવી.. ભગવાનને બે પિતા ને બે માતા કહેવા એ તો કલંક છે. શેઠ ! (શ્રોતા : કિસમેં લિખા હૈ શ્વેતાંબરમેં ?) શ્વેતાંબરમેં લિખા હૈ. શ્વેતાંબરમેં બડા પાઠ, બડા પુસ્તક હૈ. ભગવાનકી વાણી હૈ, ઐસા લિખા હૈ. (શ્રોતા : કલ્પનાકી વાણી..) કલ્પનાકી વાણી હૈ. પણ કૈસા .... લઈ ગયા ? કેવળી એમ બોલ્યા કે 'યે મારી અમ્મા હૈ', એમ. ક્યાં સુધી ? એય ચેતનજી ! આવે છે કે નહીં તમારે કલ્પસૂત્રમાં ને ? આચારાંગ ભગવતીમાં આવે છે. કોની મા ને કોના બાપા ?

આત્મા જ્ઞાનની પર્યાયમાં દ્રવ્યદૃષ્ટિથી જ્ઞાન જ્યાં પરિણમવા માંડ્યું, એ જ્ઞાન દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર આદિ અનેક પર્યાયે પરિણમે. અને જ્ઞાનની પર્યાયમાં પણ અનેક પ્રકારનાં જ્ઞેયપણે પોતાને જાણવાના સ્વભાવપણે પરિણમે. જ્ઞાન પોતે જ્ઞેયના જાણવાપણે પરિણમ્યું માટે જ્ઞેયરૂપે થયું અને જ્ઞાનની અવસ્થાની અનેકતા તે ચાલી ગઈ, એમ નથી. સમજાય છે કાંઈ ? આવો સર્વજ્ઞનો માર્ગ, આવું જ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. સમજાય છે કાંઈ ? એ પાંચમો કળશ થયો. છઠ્ઠો. આ બાજુ છેને. એ દ્રવ્યનો આવ્યો હવે. પરદ્રવ્યપણે હું છું, પણ સ્વદ્રવ્યપણે નથી, એનો આ બોલ છે અજ્ઞાનીનો. ઈન્દ્રિયથી જણાતા પરદ્રવ્ય પ્રગટ છે તે હું છું. આ તો અપ્રગટ છે આખું ચૈતન્યતત્ત્વ એટલે એને ન ભાસતાં, આ બધું ભાસે છે.. 'ઘટ-પટ આદિ જાણતો જેથી તેને માન.' આવે છેને. 'પણ જાણનારને માન નહીં...' આ ઈન્દ્રિયથી પ્રત્યક્ષ દેખાય, એ ચીજની હયાતીથી મારી હયાતી છે એમ માનનારા પરદ્રવ્યથી મારું અસ્તિત્વ છે એમ માને છે. એ અજ્ઞાનીની આહીં દલીલ છે. સમજાણું કાંઈ ? આ તત્-અતત્, એક-અનેક ચાર

બોલ ગયા. હવે સ્વદ્રવ્યપણે, સ્વક્ષેત્રપણે, સ્વકાળપણે અને સ્વભાવપણે છે. એમાં સ્વદ્રવ્યપણે છે એ આ પહેલો બોલ છે.

प्रत्यक्षालिखितस्फुटस्थिरपरद्रव्यास्तितावञ्चितः
स्वद्रव्यानवलोकनेन परितः शून्यः पशुर्नश्यति।
स्वद्रव्यास्तितया निरुप्य निपुणं सद्यः समुन्मज्ञता
स्याद्वादी तु विशुद्धबोधमहसा पूर्णो भवन् जीवति॥६॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—ભાવાર્થ આમ છે કે કોઈ એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ એવો છે કે જે પર્યાયમાત્રને વસ્તુરૂપ માને છે, તેથી જ્ઞેયને જાણતાં જ્ઞેયાકાર પરિણમ્યો છે જે જ્ઞાનનો પર્યાય, તેનું જ્ઞેયના અસ્તિત્વપણાથી અસ્તિત્વપણું માને છે, જ્ઞેયથી ભિન્ન નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનમાત્ર વસ્તુને માનતો નથી. આથી એવો ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે કે પરદ્રવ્યના અસ્તિત્વથી જ્ઞાનનું અસ્તિત્વ છે, જ્ઞાનના અસ્તિત્વથી જ્ઞાનનું અસ્તિત્વ નથી. તેના પ્રતિ ઉત્તર આમ છે કે જ્ઞાનવસ્તુનું પોતાના અસ્તિત્વથી અસ્તિત્વ છે. તેના ભેદ ચાર છે : જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુ સ્વદ્રવ્યપણે અસ્તિ, સ્વક્ષેત્રપણે અસ્તિ, સ્વકાળપણે અસ્તિ, સ્વભાવપણે અસ્તિ; પરદ્રવ્યપણે નાસ્તિ, પરક્ષેત્રપણે નાસ્તિ, પરકાળપણે નાસ્તિ, પરભાવપણે નાસ્તિ. તેમનું લક્ષણ : સ્વદ્રવ્ય એટલે નિર્વિકલ્પમાત્ર વસ્તુ, સ્વક્ષેત્ર એટલે આધારમાત્ર વસ્તુનો પ્રદેશ, સ્વકાળ એટલે વસ્તુમાત્રની મૂળ અવસ્થા, સ્વભાવ એટલે વસ્તુની મૂળની સહજ શક્તિ; પરદ્રવ્ય એટલે સવિકલ્પ ભેદકલ્પના, પરક્ષેત્ર એટલે જે વસ્તુનો આધારભૂત પ્રદેશ નિર્વિકલ્પ વસ્તુમાત્રરૂપે કહ્યો હતો તે જ પ્રદેશ સવિકલ્પ ભેદકલ્પનાથી પરપ્રદેશ બુદ્ધિગોચરરૂપે કહેવાય છે, પરકાળ એટલે દ્રવ્યની મૂળની નિર્વિકલ્પ અવસ્થા તે જ અવસ્થાન્તર-ભેદરૂપ કલ્પનાથી પરકાળ કહેવાય છે, પરભાવ એટલે દ્રવ્યની સહજ શક્તિના પર્યાયરૂપ અનેક અંશ દ્વારા ભેદકલ્પના, તેને પરભાવ કહેવાય છે. ''पशुः नश्यति'' એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ જીવસ્વરૂપને સાધી શકતો નથી. કેવો છે? ''परितः शून्यः'' સર્વ પ્રકારે તત્ત્વજ્ઞાનથી શૂન્ય છે. શા કારણથી? ''स्वद्रव्यानवलोकनेन'' (स्वद्रव्य) નિર્વિકલ્પ વસ્તુમાત્રની (अनवलोकनेन) પ્રતીતિ કરતો નથી તે કારણથી. વળી કેવો છે? ''प्रत्यक्षालिखितस्फुटस्थिरपरद्रव्यास्तितावञ्चितः'' (प्रत्यक्ष) અસહાયરૂપે (आलिखित) લખાયેલાની માફક (स्फुट) જેવો ને તેવો (स्थिर) અમિટ (-અટળ) જે (परद्रव्य) જ્ઞેયાકાર જ્ઞાનનો પરિણામ તેનાથી માનેલું જે (अस्तिता) અસ્તિત્વ, તેનાથી (वञ्चितः) ઠગાયો છે—એવો છે એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ. ''तु स्याद्वादी पूर्णो भवन् जीवति'' (तु) એકાન્તવાદી કહે છે તે પ્રમાણે નથી. (स्याद्वादी) સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ (पूर्णो भवन) પૂર્ણ હોતો થકો (जीवति) જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુ છે એમ સાધી શકે છે—અનુભવ કરી શકે છે. શાના વડે? ''स्वद्रव्यास्तितया'' (स्वद्रव्य) નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનશક્તિમાત્ર વસ્તુ, તેના (अस्तितया) અસ્તિત્વપણા વડે. શું કરીને? ''निपुणं निरूप्य'' જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુનો પોતાના અસ્તિત્વથી કર્યો છે અનુભવ જેણે એવો થઈને. શાના વડે? ''विशुद्धबोधमहसा'' (विशुद्ध) નિર્મળ જે (बोध) ભેદજ્ઞાન તેના (महसा) પ્રતાપ વડે. કેવો છે (ભેદજ્ઞાનનો પ્રતાપ)? ''सद्यः समुन्मज्ञता'' તે જ કાળે પ્રગટ થાય છે. ૬.

આ એકલા ન્યાયના ભાવ છે બોલ આ તો બધા. पंचम पक्षका स्पष्टीकरण और खंडन. સમજાણું કાંઈ? કારણ કે પંચમ પક્ષ શું કહે છે એનું કથન અને એનું ખંડન. બેય એક શ્લોકમાં આમાં અંદર છે. ઓલામાંય એમ હતુંને જુઓને. ચતુર્થ પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ. ચોથા પક્ષવાળો એકાંતી શું કહે છે એનું સ્પષ્ટીકરણ અને એનું ખંડન. ઓલામાં कोऊ कुधी હતું. આ कोऊ अज्ञ..

પંચમ પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ अज्ञ कहै ज्ञेयाकार ग्यान परिनाम,
　　जौलौं विद्यमान तौलौं ग्यान परगट है।
ज्ञेयके विनास होत ग्यानकौ विनास होइ,
　　ऐसी वाकै हिरदै मिथ्यातकी अलट है॥
तासौं समकितवंत कहै अनुभौ कहानि,
　　पर्जय प्रवांन ग्यान नानाकार नट है।
निरविकलप अविनस्वर दरबरूप,
　　ग्यान ज्ञेय वस्तुसौं अव्यापक अघट है॥१७॥

શબ્દાર્થ :—अज्ञ=અજ્ઞાની. विद्यमान=મોજૂદ. कहानि=કથા. पर्जय प्रवांन=પર્યાય જેવડું. नानाकार=અનેક આકૃતિ. अव्यापक=એકમેક નહિ થનાર. अघट=ઘટતી નથી અર્થાત્ બેસતી નથી.

અર્થ :—કોઈ કોઈ અજ્ઞાની કહે છે કે જ્ઞાનનું પરિણમન જ્ઞેયના આકારે થાય છે, જ્યાં સુધી જ્ઞેય વિદ્યમાન રહે છે ત્યાંસુધી જ્ઞાન પ્રગટ રહે છે અને જ્ઞેયનો વિનાશ થતાં જ જ્ઞાન નષ્ટ થઈ જાય છે, આ રીતે તેના હૃદયમાં મિથ્યાત્વનો દુરાગ્રહ છે. તેથી ભેદવિજ્ઞાની અનુભવની વાત કહે છે કે જેવી રીતે એક જ નટ અનેક સ્વાંગ બનાવે છે, તેવી જ રીતે એક જ જ્ઞાન પર્યાયો-અનુસાર અનેકરૂપ ધારણ કરે છે. વાસ્તવમાં જ્ઞાન નિર્વિકલ્પ અને નિત્ય પદાર્થ છે, તે જ્ઞેયમાં પ્રવેશ નથી કરતું, તેથી જ્ઞાન અને જ્ઞેયની એકતા ઘટતી નથી. ૧૭.

अर्थ :—कोई कोई अज्ञानी कहते हैं कि ज्ञानका परिणमन ज्ञेयके आकार होता है, सो जब तक ज्ञेय विद्यमान रहता है तब तक ज्ञान प्रगट रहता है, और ज्ञेयके विनाश होते ही ज्ञान नष्ट हो जाता है, इस प्रकार उसके हृदयमें मिथ्यात्वका दुराग्रह है। उससे भेदविज्ञानी अनुभवकी बात करते कि जिस प्रकार एक ही नट अनेक स्वांग बनाता है, उसीप्रकार एक ही ज्ञान पर्यायोंके अनुसार अनेक रूप धारण करता है। वास्तवमें ज्ञान निर्विकल्प और नित्य पदार्थ है वह ज्ञेयमें प्रवेश नहीं करता, इसलिये ज्ञान और ज्ञेयकी एकता नहीं घटती॥१७॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

નહીં ઘટતી, નહીં બઢતી (એમ) અઘટનો અર્થ કર્યો છેને. कोऊ अज्ञ कहै.. અજ્ઞાની એમ કહે છે કે ज्ञेयाकार ग्यान परिनाम.. પરદ્રવ્યને આશ્રયે પરિણામ જે થાય છે એ जौलौं विद्यमान.. જ્યાં સુધી પરદ્રવ્ય વિદ્યમાન, ત્યાં સુધી આહીં જ્ઞાનાકાર વિદ્યમાન છે. तौलौं ग्यान परगट.. સમજાય છે કાંઈ ? આ તો ન્યાયનો એકલો વિષય છેને. પ્રગટ આ ચીજ છે, ત્યાં સુધી આહીં જ્ઞાન દેખાય છે. એ ચીજ નથી તો જ્ઞાન દેખાતું (નથી). માટે આત્મા પરદ્રવ્યરૂપ જ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? જ્ઞાનમાં મહેલ, હાથી, હવેલી, આબરુ, કીર્તિ, પૈસા, દીકરા આમ દેખાય અને એ જ્યાં જાય ત્યાં જ્ઞાનનું બદલવું થઈ જાય. એટલે મારું જ્ઞાન જ પરરૂપે હતું, એ બદલી ગયું આખું. સમજાણું કાંઈ ? પરદ્રવ્યરૂપે 'હું' છું એમ સિદ્ધ કરવું છે.

ज्ञेयके विनास होत ग्यानकौ विनास होइ.. એ દ્રવ્યનો નાશ થાય તો એ જાણવાનું જ્ઞાન પણ ન્યાં રહેતું (નથી). માટે પરને લઈને જ્ઞાન હતું તે નાશ થઈ જાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? આ બધા સૂક્ષ્મ શલ્ય હોય છે એની વાત છે. ऐसी वाकै हिरदै मिथ्यातकी अलट है, લ્યો. અલટનો અર્થ કર્યો નથી કાંઈ. मिथ्यातकी अलट है. (શ્રોતા : દુરાગ્રહ). દુરાગ્રહ હૈ. અંદર છે. આહા ! મિથ્યાત્વકા દુરાગ્રહ હૈ, લો. અંદર છે. कोई कोई अज्ञानी कहते हैं कि ज्ञानका परिणमन ज्ञेयके आकार होता है. જ્યાં સુધી પરદ્રવ્ય દેખાય છે એ પ્રગટ છે, ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ છે. અને એ ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ દેખાય છે ત્યાં સુધી હું છું. એ જ્યાં પલટાય એટલે હું પણ છું નહીં, એમ કહે છે. ઈન્દ્રિય જ્ઞાનવાળો છેને આ. ઈન્દ્રિયજ્ઞાનવાળો તો પરદ્રવ્યને જાણતા જ (માને કે) જાણે પરદ્રવ્ય જણાય છે તો પરદ્રવ્યને લઈને. એ પરદ્રવ્ય... અર્થ છેને. सो जब तक ज्ञेय विद्यमान रहता है तब तक ज्ञान प्रगट रहता है. જ્ઞેયકે બિના સત્‌પણું... વસ્તુમાં એમ છે? ऐसी वाकै हिरदै मिथ्यातकी अलट है.

અહીં તો એને 'प्रत्यक्षालिखितस्फुटस्थिरपरद्रव्यास्तितावञ्चितः' પહેલું પદ છે. લાંબો છે એનો અર્થ. બહુ આવ્યો નથી એમાં. ખરેખર તો ઈન્દ્રિયપ્રત્યક્ષ જે પદાર્થ દેખાય ઘટ, પટ, બાયડી, છોકરા વિગેરે, આલિખિત—જ્ઞાનમાં જણાય. સ્ફૂટ છે કારણ કે આમ બહાર પ્રગટ છે. સ્થિર (એટલે) કાયમ રહેનારા છે આમ. એ જ રહેનારા છે એમ દેખાય. આ રહેનારો એને દેખાતો નથી. પરદ્રવ્ય અસ્તિત્વાત્. પરદ્રવ્યની હયાતિથી ઠગાઈ ગયો છે અજ્ઞાની. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! બાયડી-છોકરાને કહેને કે ભાઈ, આ તમે છો ત્યાં સુધી અમે છીએ. બાકી થઈ રહ્યું અમારું તો. બાયડીને મરતા કે જીવતા કહે, આ તું છો ત્યાં સુધી આ સરખું છે મને. બાકી તો પછી કાંઈ મારું કોઈ પૂછશે નહીં. આરે ! સમજાણું કાંઈ ? મૂઢ છો,

કહે છે. આ તું છો ત્યાં સુધી આ મારી સંભાળ રાખશે અને ત્યાં સુધી હું ટકીશ હોં. નહીંતર તો મરી જઈશ પછી. આહાહા!

'શ્રીમદ્'માં આવે છે કે જેનો વિરહ એક ક્ષણ પણ ન સહન થાય એવા સ્ત્રી આદિના વિરહ અનંત કાળ થયા પણ કંઈ આત્માનો નાશ થયો (નથી). સમજાણું કાંઈ? એવો એક લેખ આવે છે પત્રમાં હોં. કે જેનો વિરહ એક ક્ષણ પણ સહન નહીં કરી શકું, વ્યય-વિરહ-અભાવ. એનો અભાવ થયે અનંતકાળ ગયો, પણ કાંઈ આત્માનો અભાવ થયો (નથી). છોકરો સારો થયો હોય તો એને કહે, હે બેટા! આ તું છોને તો હું છું હોં. તું ન હોય તો મારું કોઈ પૂછે નહીં હોં. તારી આબરુએ મારી આબરુ અને તારા હયાતીએ મારી હયાતી. આ સ્નાન કરવા મોકલેને. ત્યાં એમ કહે... સ્નાન સમજાણું? કોઈક મરી ગયો હોયને. બેટા! તું જા. તું છો એ હું છું ને. કોઈ મર ગયા હો ન મર ગયા. ઉસકા સ્નાન કરનેકો જાતે હૈં ન. સ્મશાનમેં જાતે હો અથવા કાગળ આવ્યો કે ભઈ મરી ગયાને બધા જાયને. નહીં તુમ્હારે જાતે હૈં? (શ્રોતા : જાતે હૈં. બહારસે આકે સ્નાન કરતે હૈં) હા, સ્નાન કરતે હૈં વો. ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : મરઘટ જાને કે બાદ આકર નહાયે). હા, એ. આહીં તો વાત માંડે એટલી કે મરી જાય એનો ..... તો એ વખતે પછી ઓ.. ઓ.. કરી જાય બહાર નહાવા. હવે પોતે નવરો ન હોય તો છોકરાને કહે, તું જા. તું છો તે હું છું. જાને તું. મૂલચંદભાઈ! એમ છે કે નહીં? એમ કહે છે. અમે તો દુનિયા બધી જોઈ છેને.

અરે! તું છો તો હું છું એ ક્યાંથી આવ્યું? મૂઢ! હું છું તો હું છું. તારે લઈને હું છું એમ છે નહીં. આહાહા! લોકો અમથું નથી કહેતા કે સમય બદલાય છે ત્યારે, બધું બદલાય છે ત્યારે. આવે છેને એ. આ ગાયન આવે છે. 'સમય બદલાય છે ત્યારે બધું પલટાય છે ત્યારે.' દીકરા મરી જાય, દીકરી જાય, પૈસા જાય, દીકરી રાંડ. દીકરી રાંડે હોં. એ મરી જાય તો તો વાંધો નહીં. દીકરી રાંડે, દીકરો મરે. શરીરમાં ક્ષય થાય, દુકાન ભાંગે, વીમાવાળો તૂટે તે દિ'. દુકાન બળતી હોય ને બળી જાય. પાંચ લાખ અને તે દિ' વીમાવાળો તૂટી જાય. વીમાવાળો કંપની. કંપની ત્યાં નાશ થઈ ગઈ. હવે ચારેકોરની સળગી. આ બધું હતુંને ત્યારે અમે આ જીવતા હોં. નહીંતર હવે તો મરી જ ગયા. હાય, હાય! મૂઢ છો માળા! એને લઈને તું છો? આહાહા! એમ ઘણા કહે છે હોં આ બધા. આહાહા! કહે છે, सो जब तक ज्ञेय विद्यमान रहता है तब तक ज्ञान प्रगट रहता है, और ज्ञेयके विनाश होते ही ज्ञान नष्ट हो जाता है इस प्रकार इसके हृदयमें मिथ्यात्वका दुराग्रह है. અલટ—દુરાગ્રહ.

तासौं समकितवंत कहै अनुभौ कहानि.. આહાહા! ધર્મી જીવ અનુભવની કથા કહે.

पर्जय प्रवांन ग्यान नानाकार नट है.. સાંભળને ભાઈ! એ તો પર્યાયમાં જ્ઞાનનો સ્વભાવ છે કે અનેક પ્રકારે પરિણમવું. એથી પરિણમતા એ પરરૂપે થઈ ગયો છે અને પર છે તો આ પરિણમે છે, એમ છે નહીં. આરે! पर्जय प्रवांन ग्यान नानाकार नट है.. પણ સિદ્ધ તો આ કરવું છે હોં હવે. એમ પર્યાયમાં અનેકપણે પરિણમન હોવા છતાં, નિર્વિકલ્પ અને નિત્ય પદાર્થ.... સિદ્ધ આ કરવું છે. પણ મારું દ્રવ્ય તો મારે કારણે મારામાં અસ્તિત્વ છે. આહાહા! પરદ્રવ્યને કારણે (નથી). આહા! આવે છેને 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં. ઘડીકમાં માળો ગાંડો એમ બોલે કે શરીર મરી જશે તો હુંય મરી જઈશ. ઘડીકમાં એમ કહે, શરીર જાશે. વળી એમેય બોલે. આવે છે 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં ક્યાંક. શરીર પડશે કાં તો હું પડીશ ભેગો. મરી જઈશ એમ કહે. ઘડીકમાં (કહે) શરીર મરશે અને ઘડીકમાં કહે, હું મરીશ. પાગલ છે, કહે છે. એને કહે છે કે ભાઈ! પર્યાયમાં જાણવા ભલે (જ્ઞાન) અનેકરૂપે પરિણમ્યું છતાં વસ્તુ તરીકે તો એક નિર્વિકલ્પ એકરૂપ છે. અનેક જ છે એમ છે નહીં. આહાહા! પરદ્રવ્યને લઈને છે એમ નથી. આહાહા!

निरविकलप अविनस्वर दरबरूप.. ભગવાન! આહા! સવારે આવ્યું હતુંને ભાઈ ઓલું. 'સતત સુલભ.' એનો એક વિચાર એવો આવ્યો. 'સતત સુલભ'. વસ્તુ એક છે એનો જ્યાં સ્વીકાર થયો એટલે 'છે' એનો સ્વીકાર તો સુલભ જ છે, એમ કહે છે. 'છે' એનો અસ્વીકાર એ દુર્લભ છે. સમજાણું કાંઈ? 'સતત સુલભમ્' સવારે આવ્યું હતું. નિરંતર સુલભ અર્થાત્ 'છે' એવો ભગવાન પૂર્ણ સ્વદ્રવ્યપણે છે એવો ભગવાન. 'છે' એનો જ્યાં સ્વીકાર આવ્યો એટલે એ સુલભ જ થઈ છે. 'है' એનો સ્વીકાર હતોને? સમજાણું કાંઈ? આખી ચીજ એમ ને એમ છે પૂર્ણ પ્રભુ પરમાત્મા. એ સુલભ છે નિરંતર, એનો અર્થ કે એટલો ને આવડો છે એમ જ્યાં સ્વીકાર થયો, સુલભ છે. એમ હતો ત્યાં એને જણાઈ ગયો. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! વસ્તુ છે, વસ્તુ સુલભ છે. સુલભનો અર્થ 'છે' એનો સ્વીકાર કરવો છે. નથી એનો સ્વીકાર કરવો નથી આહીં. અમરચંદભાઈ! આહાહા!

આહીં ઓલો તો કહે છે કે આમ ઇન્દ્રિયપ્રત્યક્ષ આ દેખાય છેને. આ બધું દેખાય છેને આ બધું અને સ્થિર દેખાય છે આમ. ટકતું દેખાય છે. શરીર ટકતું દેખાય, આ બધા બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, મકાન, મહેલ, પૈસા ઘરમાં હોય, હજીરા—મકાન ટકતા દેખાય એટલે એને લઈને ટકતો 'હું' છું, એમ. અરે સાંભળને ભાઈ! ઇન્દ્રિયનાં વિષયમાં ટકતા દેખાય તો એને કારણે ટકતા છે. એને કારણે તું ટકતો છો એમ ક્યાં આવ્યું? ટકતો સમજતે હૈં? નિત્ય રહના. निरविकलप अविनस्वर दरबरूप.. એ તો અવિનાશી, અભેદ દ્રવ્યરૂપ વસ્તુ છે. ग्यान ज्ञेय वस्तुसौं अव्यापक.. છતાં એ દ્રવ્યસ્વરૂપ જ્ઞેયસે અવ્યાપક હૈ. જ્ઞેયથી વ્યાપક નથી. જ્ઞેયરૂપે પરિણમી નથી અને જ્ઞાન, જ્ઞાનમાં અઘટ છે—ઘટ-બઢ કાંઈ છે નહીં.

આહાહા ! આરે ભારે ! સમજાણું કાંઈ ?

એણે નિજસ્વભાવની ત્રિકાળ હયાતી અને પર્યાયમાં અનેકપણું –એ વાસ્તવિક શું છે એને અંદર જોવા નજર કરી જ નથી. આ પરને જોવા, આ છે ને તે છે ને. આહા ! આ બધી ચીજ હતી ત્યાં સુધી મને મજા હતી. આ ચીજ ગઈ એટલે મારી મજા ઉડી ગઈ. આહાહા ! આ બધું હતું ત્યારે અમારી હૂંફ જુદી હતી એ વખતે. અમને અમારી હયાતી બહારમાં એટલી સ્પષ્ટ અને વ્યક્ત હતી કે અમારો જગત સ્વીકાર કરે. અને આ બધું જાતાં, આહાહા ! અમે જાણે નથી. પણ તું ક્યાં નથી ? એ હતું તોય તું તારાથી છો અને ન હોય તો, ગયું તોય તું તારાથી છો. કાંઈક ફેર પડતો હશે કે નહીં ? ચંદુભાઈ ! પણ છોકરા સારા હોય, પૈસા સારા હોય. બાપુજી! આપ કહો એમ મારે ખરચવાનો ભાવ છે હોં. આપની છેલ્લી સ્થિતિ છે. અને આમ એવું લાગે, મજા આવી જાય. હું પાંચ લાખ પેદા કરીને આવ્યો છું. આપ કહો તે પ્રમાણે... હવે આપની છેલ્લી સ્થિતિ છે. આહાહા ! કાળની મજા આવે લ્યો. એય મલુકચંદભાઈ ! ભારે આ તો.

એ આમ મજા આવી, તે પરને લઈને હતી ? એ તો તેં હરખમાં માન્યું અને એનું આહીં જ્ઞાન થયું. એ જ્ઞાન હરખને લઈને થયું નથી. એ તો જ્ઞાન, જ્ઞાનને લઈને થયું છે. એ જ્ઞાનનું થવું આવું હોવા છતાં એનું એકપણું ટળ્યું નથી, એમ સિદ્ધ કરવું છે આહીં. સ્વદ્રવ્યપણું ટળ્યું નથી. આહાહા ! ભારે જવાબદારી, કહે છે. જવાબદારીનો અર્થ, તારી ચીજ જ એવી છે કે તું પરરૂપે થયો નથી અને પરનું જ્ઞાન થયું એ તો તારી પર્યાયનો ધર્મ છે. એ અનેકપણે થયા છતાં એકપણું ટળ્યું નથી. સ્વદ્રવ્યપણાનો નાશ કદી થયો નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! निर्विकल्प और नित्य पदार्थ है वह ज्ञेयमें प्रवेश नहीं करता, (એમ) વ્યાપકનો અર્થ કર્યો. इसलिए ज्ञान और ज्ञेयकी एकता नहीं घटती. ભગવાન આત્મા અનંત સ્વરૂપ જ્ઞાનસ્વરૂપ અને શરીર, વાણી, મન બધા જ્ઞેયો—એ બેની એકતા કોઈ દિ' ઘટતી નથી. બેયની એકતા ઘટતી નથી અને પોતામાં ઘટ-વધ થતી નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! (શ્રોતા : ગુરુ સિવાય જ્ઞાન કેવી રીતે આવી જાય ?) પણ ઓલો જ્ઞાનસ્વભાવ ન હોય તો બેસે શી રીતે ? એમ કહે છે. આહાહા !

ग्यान ज्ञेय वस्तुसौं.. એટલે સ્વદ્રવ્ય, જ્ઞાન શબ્દે. જ્ઞાન શબ્દે સ્વદ્રવ્ય, જ્ઞાયકવસ્તુ. ज्ञेय वस्तुसौं अव्यापक.. જ્ઞેયમાં પ્રવેશ કરી નથી અને જ્ઞેયને લઈને એ છે નહીં. અઘટ છે. એ તો ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી એટલે દ્રવ્ય... જ્ઞાન શબ્દે આત્મા લેવો છે. એ તો આત્મા દ્રવ્ય છે એ છે. એમાં ક્યાંય ઘટ-વધ થઈ નથી. આહા ! પ્રગટ છે. છઠ્ઠો થયો કળશ. સાતમો. હવે આ છે એ પરદ્રવ્યથી નાસ્તિનો ભંગ છે. છઠ્ઠો હતો એ પરદ્રવ્યથી છું એમ

માનનારા (અજ્ઞાનીનો) એવો અસ્તિનો ભંગ હતો. સ્વદ્રવ્યથી છું એવો (જ્ઞાનીનો) અસ્તિનો ભંગ હતો એ. આહીં હવે પરદ્રવ્યથી નથી એવો નાસ્તિનો ભંગ છે. छट्ठे पक्षका स्पष्टीकरण और खंडन. છઠ્ઠા પક્ષકારને શું કહેવું છે એનું સ્પષ્ટીકરણ અને પછી એનું ખંડન. સાતમો શ્લોક છે નીચે.

सर्वद्रव्यमयं प्रपद्य पुरुषं दुर्वासनावासितः
सर्वद्रव्यभ्रमतः पशुः किल परद्रव्येषु विश्राम्यति।
स्याद्वादी तु समस्तवस्तुषु परद्रव्यात्मना नास्तितां
जान्निर्मलशुद्धबोधमहिमा स्वद्रव्यमेवाश्रयेत्।।७।।

સમયસાર કળશ અર્થ : —ભાવાર્થ આમ છે કે કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ એવો છે કે જે વસ્તુને દ્રવ્યરૂપ માને છે, પર્યાયરૂપ નથી માનતો, તેથી સમસ્ત જ્ઞેયવસ્તુ જ્ઞાનમાં ગર્ભિત માને છે. તે એવું કહે છે—ઉષ્ણને જાણતું જ્ઞાન ઉષ્ણ છે, શીતળને જાણતું જ્ઞાન શીતળ છે. તેના પ્રતિ ઉત્તર આમ છે કે જ્ઞાન જ્ઞેયનું જ્ઞાયકમાત્ર તો છે, પરંતુ જ્ઞેયનો ગુણ જ્ઞેયમાં છે, જ્ઞાનમાં જ્ઞેયનો ગુણ નથી. તે જ કહે છે—''किल पशुः विश्राम्यति'' (किल) અવશ્ય (पशुः) એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ (विश्राम्यति) વસ્તુસ્વરૂપને સાધવાને અસમર્થ હોતો થકો અત્યંત ખેદખિન્ન થાય છે. શા કારણથી? ''परद्रव्येषु स्वद्रव्यभ्रमतः'' (परद्रव्येषु) જ્ઞેયને જાણતાં જ્ઞેયની આકૃતિરૂપે પરિણમે છે જ્ઞાન—એવો જે જ્ઞાનનો પર્યાય, તેમાં (स्वद्रव्य) નિર્વિકલ્પ સત્તામાત્ર જ્ઞાનવસ્તુ હોવાની (भ्रमतः) થાય છે ભ્રાન્તિ, તે કારણથી. ભાવાર્થ આમ છે કે જેમ ઉષ્ણને જાણતાં ઉષ્ણની આકૃતિરૂપે જ્ઞાન પરિણમે છે એમ દેખીને જ્ઞાનને ઉષ્ણસ્વભાવ માને છે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ તેમ. કેવો થતો થકો? ''दुर्वासनावासितः'' (दुर्वासना) અનાદિના મિથ્યાત્વ સંસ્કાર તે વડે (वासितः) થયો છે સ્વભાવથી ભ્રષ્ટ એવો. એવો કેમ છે? ''सर्वद्रव्यमयं पुरुषं प्रपद्य'' (सर्वद्रव्य) જેટલાં સમસ્ત દ્રવ્ય છે તેમનું જે દ્રવ્યપણું (मयं) તે-મય જીવ છે અર્થાત્ તેટલા સમસ્ત સ્વભાવ જીવમાં છે એવી (पुरुषं) જીવવસ્તુને (प्रपद्य) પ્રતીતિરૂપ માનીને.—આમ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ માને છે. ''तु स्याद्वादी स्वद्रव्यम् आश्रयेत् एव'' (तु) એકાન્તવાદી માને છે તે પ્રમાણે નથી, સ્યાદ્વાદી માને છે તે પ્રમાણે છે. તે આ પ્રમાણેઃ (स्याद्वादी) સ્યાદ્વાદી અર્થાત્ અનેકાન્તવાદી (स्वद्रव्यम् आश्रयेत्) જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુ એમ સાધી શકે છે—અનુભવ કરી શકે છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ (एव) એવો જ છે. કેવો છે સ્યાદ્વાદી? ''समस्तवस्तुषु परद्रव्यात्मना नास्तितां जानन्'' (समस्तवस्तुषु) જ્ઞાનમાં પ્રતિબિંબિત થયું છે સમસ્ત જ્ઞેયનું સ્વરૂપ, તેમાં (परद्रव्यात्मना) અનુભવે છે જ્ઞાનવસ્તુથી ભિન્નપણું, તેના કારણે (नास्तितां जानन्) નાસ્તિપણું અનુભવતો થકો. ભાવાર્થ આમ છે કે સમસ્ત જ્ઞેય જ્ઞાનમાં ઉદ્દીપિત થાય છે પરંતુ જ્ઞેયરૂપ છે, જ્ઞાનરૂપ થયું નથી. કેવો છે સ્યાદ્વાદી? ''निर्मलशुद्धबोधमहिमा'' (निर्मल) મિથ્યાદોષથી રહિત તથા (शुद्ध) રાગાદિ અશુદ્ધ પરિણતિથી રહિત એવું જે (बोध) અનુભવજ્ઞાન તેનાથી છે (महिमा) પ્રતાપ જેનો, એવો છે. ૭.

ભારે ભઈ ધર્મકથા આવી. હવે તો ટાઢી મોસમ થઈ છેને એટલે ઝાઝું (માણસ)

નથી રહ્યું. હવે ઓલા ઝાઝા હોય ત્યાં વળી આવું શું માંડ્યું? કહે. છટ્ઠો ભંગ.

છટ્ઠા પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ मंद कहै धर्म अधर्म आकास काल,
पुद्गल जीव सब मेरो रूप जगमैं।
जानै न मरम निज मानै आपा पर वस्तु,
बांधै द्रिढ़ करम धरम खोवै डगमैं॥
समकिती जीव सुद्ध अनुभौ अभ्यासै तातैं,
परकौ ममत्व त्याग करै पग पगमैं।
अपने सुभावमैं मगन रहै आठौं जाम,
धारावाही पंथक कहावै मोख मगमैं॥१८॥

શબ્દાર્થ :—દ્રિઢ=પાકા. ધરમ=પદાર્થનો નિજસ્વભાવ. ડગ=કદમ. જામ=પ્રહર. આઠૌં જામ=હમેશાં. પંથક=મુસાફર.

અર્થ :—કોઈ બ્રહ્મ અદ્વૈતવાદી મૂર્ખ કહે છે કે ધર્મ-અધર્મ-આકાશ-કાળ-પુદ્‌ગલ અને જીવ આ સર્વે જગત જ મારું સ્વરૂપ છે, અર્થાત્ સર્વ દ્રવ્યમય બ્રહ્મ છે, તેઓ પોતાનું નિજ સ્વરૂપ જાણતા નથી અને પર-પદાર્થોને નિજ-આત્મા માને છે, તેથી તેઓ સમયે સમયે કર્મોનો દૃઢ બંધન કરીને પોતાનું સ્વરૂપ મલિન કરે છે. પણ સમ્યગ્જ્ઞાની જીવ શુદ્ધ આત્મ-અનુભવ કરે છે, તેથી ક્ષણે-ક્ષણે પર પદાર્થોમાંથી મમત્વ દૂર કરે છે અને મોક્ષમાર્ગના ધારાપ્રવાહી પથિક કહેવાય છે. ૧૮.

अर्थ :—कोई ब्रह्म अद्वैतवादी मूर्ख कहते हैं कि धर्म-अधर्म-आकाश-काल-पुद्गल और जीव यह सर्व जगत ही मेरा स्वरूप है, अर्थात् सब द्रव्यमय ब्रह्म है, वे अपना निजस्वरूप नहीं जानते और पर-पदार्थोंको निज आत्मा मानते हैं, इससे वे समय समय पर कर्मोंका दृढ़ बन्ध करके अपने स्वरूपको मलिन करते हैं। पर सम्यग्ज्ञानी जीव शुद्ध आत्म-अनुभव करते हैं, इससे क्षण-क्षणमें पदार्थोंसे ममत्वभाव हटाते हैं, और मोक्षमार्गके धाराप्रवाही पथिक कहाते हैं॥१८॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

कोऊ मंद कहै धर्म अधर्म आकास काल, पुदगल जीव सब मेरो रुप जगमैं. આ બધા દ્રવ્યો છે એ હું છું. વેદાંત માને છેને એ બધું. બધું થઈને હું છું. એક છું.. એક છું.. એક છું.. ભગત કહેતા હતા. અરે ભગવાન! સાંભળ. એક છું એવો તેં નિર્ણય કર્યો એનો અર્થ જ થયો કે નિર્ણય અને નિર્ણયવાળી વસ્તુ બે થઈ ગઈ. એક છું એવો નિર્ણય કર્યો. એક છું એવો નિર્ણય (પહેલા) નહોતો. એક છું એવો નિર્ણય થયો તો પર્યાય અને

દ્રવ્ય બે થઈ ગયા. બરાબર છે? આહાહા! નિર્ણય કરનારી પર્યાય બીજી અને નિર્ણય કરવું છે જે લક્ષમાં એ ચીજ બીજી. એ નિર્ણયની પર્યાયમાં એ ચીજ આવી નથી અને નિર્ણયની પર્યાય દ્રવ્યમાં પ્રવેશ કરી નથી. દ્વૈત થઈ ગયું. સમજાય છે કાંઈ?

कोऊ मंद कहै धर्म अधर्म आकास काल पुदगल जीव.. આ બધા બીજા જીવો – સિદ્ધ અને નિગોદ ને બધા અનેક છે. (અજ્ઞાની માને છે), એક જ છે. सब मेरो रुप जगमैं.. સબ એક હૈં, સબ એક હૈં. સમન્વય કરતે હૈં ન અભી. સર્વ ધર્મ સમન્વય. સર્વ ધર્મ સરખા છે. સર્વને એક માને છે. મૂઢ હૈ, એમ કહતે હૈં. (શ્રોતા : માનવધર્મ) માનવધર્મ. માનવનો ધર્મ ક્યાંથી આવ્યો? માનવ માણસ તો આ જડ માટી છે. આતમધર્મ. આહાહા! ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ એનો ધર્મ જાણવું, દેખવું ને આનંદ ને વીર્ય એવો એનો સ્વભાવ છે. એવો સ્વભાવ પ્રગટ થાય પર્યાયમાં એનું નામ ધર્મ. આહા! 'वस्तुसहावोधम्मो'. ભગવાન આત્મા વસ્તુ, એમાં બેહદ અપરિમિત અનંત જ્ઞાન, અનંત આનંદ, અનંત વીર્ય, અનંત દર્શન–એવું જે સ્વરૂપ એનું, એ સ્વરૂપ (તે) 'હું', બીજા સ્વરૂપે હું (નહીં) એવો અંદર નિર્ણય થઈને પર્યાયમાં જાગૃતિ થાય એનું નામ ધર્મ. જ્યાં આવી ચીજનું ભાન થાય એની પર્યાયમાં એનું નામ ધર્મ. એ પર્યાય કાંઈ પરને લઈને થઈ છે એમ છે (નહીં). આહાહા!

सब मेरो रुप जगमैं.. બધા આત્મા અમે છીએ. આ તો ધર્મ-અધર્મ ક્યાં .... ? પર્યાયનો સ્વભાવ છે કે છ દ્રવ્યને જાણે. જાણતા એને એમ થઈ જાય કે આ બધું અમે છીએ. અમે ન હોઈએ તો આ જ્ઞાન કેમ એનું થાય? માટે બધી ચીજ જ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ? આ તો સ્યાદ્વાદ અધિકાર છે. जानै न मरम निज मानै आपा पर वस्तु, દેખો. जानै न मरम.. કે પરદ્રવ્ય ભિન્ન છે ને તારું દ્રવ્ય (ભિન્ન છે.) પરદ્રવ્યથી નાસ્તિ છે. પરને લઈને તારી અસ્તિ છે એમ નથી. આ દ્રવ્યની વ્યાખ્યા છેને. जानै न मरम निज मानै आपा पर वस्तु.. પોતાને પરવસ્તુ માને, દ્રવ્ય તરીકે. પરદ્રવ્ય તરીકે પોતાને માને.

बांधै द्रिढ़ करम.. આકરા કર્મ બાંધે મિથ્યાત્વના, કહે છે. આહાહા! બીજી રીતે કહીએ તો પરદ્રવ્યની સહાય મળે તો મને કાંઈ થાય, એ પરદ્રવ્યને જ માને છે પોતાનું સ્વરૂપ, એમ કહે છે. પરદ્રવ્યની મદદ મળે તો કાંઈ મારા આત્માનો આશ્રય થાય અને ધર્મ થાય. કહે છે, નથી મર્મ જાણતો. निज मानै आपा पर वस्तु.. પરવસ્તુથી પોતાપણે માને છે. આહાહા! આ જોતાં, વ્યવહાર છે એ પણ પરદ્રવ્ય છે નિશ્ચયથી. આહાહા! પરદ્રવ્યથી મારું સ્વરૂપ સ્વનો આશ્રય ટકે છે અને થાય છે, એ પરદ્રવ્યના અસ્તિત્વથી હું છું એમ માનનારા, પરદ્રવ્યની નાસ્તિથી હું છું એમ એ માનતા નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! આવી વાત ન લે બિચારા, જોડી દીધા વ્રત કરો ને અપવાસ કરો ને કાયક્લેશ.

શુભ ઉપયોગની મિથ્યા દૃષ્ટિ. ભાઈમાં આવે છે એમાં.

હમણાં મને શુભ ઉપયોગી મિથ્યાદૃષ્ટિનો પરિચય છે. ભાઈમાં–'નિહાલભાઈ'માં છે. ત્યાં ઓલા બે-ચાર ભેગા થઈને બેઠા હોયને ચર્ચા કરવા. એવું આવે છે. એક ઠેકાણે છે. 'કોઈ કોઈ વાર તત્ત્વની વાત નીકળે છે' એમ કહેતા. 'એમ છે પણ લાંબું ચાલતું નથી પાછું.' એવું એક ઠેકાણે ક્યાંક છે. હરિભાઈ! છે એમાં? એમાં છે. 'જ્યાં બેસીએ છીએ ત્યાં શુભ ઉપયોગી મિથ્યાદૃષ્ટિનો સંસર્ગ છે' એમ કહે. કષાય મંદની વાતું કરે. આમ અપવાસ ને આમ વ્રત ને આમ તપ ને આ કરું.... અરે! તું કોણ છો ? એને લઈને તને લાભ છે એ વસ્તુમાં છે નહીં. આહાહા! હીરાલાલજી! ભારે આકરું ભાઈ! અને આગળ જતાં તો ત્યાંય લીધુંને કે પર્યાય છે એ પરદ્રવ્ય છે. પર્યાય છે તો મારું સ્વદ્રવ્ય છે એમ (માન્યું તો) એણે પર્યાયથી નાસ્તિ છું તો હું છું, એમ ન માન્યું. આહાહા! હીરાભાઈ! આ તો જૈનદર્શન છે. આહાહા! મહા ગંભીર અને સંતોની વાણી ઘણી ઊંડી!

કહે છે, जानै न मरम.. પર્યાયને લઈને અને રાગને લઈને 'હું', પરદ્રવ્યને લઈને 'હું' એમ માનનારા जानै न मरम.. આ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ વાત કરી છે. કાળમાં એમ આવે. निज मानै आपा पर वस्तु, बांधै द्रिढ़ करम धरम खोवै डगमैं.. પર્યાયે પર્યાયે ધર્મને ખોવે છે એમ કહે છે. આહાહા! પોતાની ત્રિકાળી હયાતીનું સત્ત્વ, એનો અનુભવ અને સ્વીકાર નથી, એથી મારું હોવાપણું પરને લઈને છે એમ એણે માન્યું (છે). તે धरम खोवै डगमैं.. ડગે-ડગે, પર્યાયે-પર્યાયે ધર્મને ખોવે છે એમ કહે છે. આહાહા! છેને એમાં. (શ્રોતા : કદમ કદમ પર). હા. बन्ध करके अपने स्वरूपको मलिन करते हैं. એટલું લીધું. खोवै डगमैं.. કદમ લખ્યું છે અર્થમાં. ડગ એટલે કદમ. પગલે-પગલે છેતરાય છે એમ કહે છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ ? પરદ્રવ્યનું હોવાપણું એને લઈને હું છું, રાગનું હોવાપણું એને લઈને હું છું એમ માનનારા ડગલે-ડગલે ધર્મને ખોવે છે. પગલે-પગલે છેતરાય છે. આહાહા! ગજબ વાત છે. सब द्रव्यमय ब्रह्म है, એમ છેને. સર્વ જગત મેરા સ્વરૂપ. સબ દ્રવ્યમય બ્રહ્મ. બધું થઈને બ્રહ્મ છીએ. એ તને ભ્રમ છે. બધું થઈને બ્રહ્મ છીએ એ તને ભ્રમ છે. સમજાણું કાંઈ ? खोवै डगमैं.

समकिती जीव सुद्ध अनुभौ अभ्यासै तातैं, લ્યો. सम्यग्ज्ञानी जीव शुद्ध आत्म-अनुभव करते हैं. એટલે કે પરથી નાસ્તિરૂપ થઈને, મારાપણે રહીને, પરપણે નહીં થઈને હું અનુભવ કરું છું. આહાહા! પરનું લક્ષ છોડી અને આ સ્વને લક્ષે જે અનુભવ થાય, એ પરથી 'હું' નથી એમ એમાં છે. સમજાણું કાંઈ? પરને લક્ષે કાંઈ મારામાં થાય તો પરને લઈને હું છું એમ માને છે. પરનું લક્ષ છોડી, ભગવાન અખંડાનંદ પ્રભુ એના લક્ષે 'सुद्ध

अनुभौ अभ्यासै. परकौ ममत्व त्याग करै पग पगमैं, લ્યો. ઓલા ડગમેં આવ્યું હતું ને. આ બાજુ આવ્યું હતું. પર્યાયે-પર્યાયે. આહાહા! પર નહીં એવું નાસ્તિરૂપ પરિણમન પર્યાયે પર્યાયે થાય. સમય-સમયની પર્યાયમાં રાગપણે નથી એવું પરિણમન થાય. આહાહા! અરે! મૂળ ચીજ હાથ આવી નહીં એટલે પછી ગોટા વાળ્યા ધર્મને નામે. છેતરાણા બિચારા મિથ્યાત્વમાં. આહાહા!

કહે છેને, પગે પગે. આહાહા! इससे क्षण-क्षणमें पर पदार्थोंसे ममत्वभाव हटाते हैं. પરપણે નથી એવી પરપણાથી નાસ્તિરૂપ માનતા, ક્ષણે ક્ષણે પોતાના અસ્તિત્વના ધર્મનું પરિણમન પરિણમન થાય (છે). પરપણે નથી એટલે સ્વપણાનું પરિણમન થાય છે. આહાહા! अपने सुभावमैं मगन रहै आठौं जाम.. પરપણે નથી એટલે પોતાનો જ્ઞાનાનંદસ્વભાવ એની અનુભવ દૃષ્ટિ, એમાં मगन रहै आठौं जाम.. આઠે પહોર. આહાહા! નિરંતર કહેતા आठौं जाम લીધું અહીંયા. દિવસના ચાર પહોર ને રાતના ચાર. આઠે પહોર નિરંતર ભગવાન આત્મા રાગથી નાસ્તિરૂપ છે, પરથી નાસ્તિરૂપ છે, શરીર ને વાણી, મન આદિથી નાસ્તિરૂપ છે. એમ માનતાં ક્ષણે ક્ષણે ધર્મની પર્યાયપણે પરિણમતાં આઠે પહોર એ આત્માના સ્વભાવમાં જ છે. કોઈ ક્ષણે પણ એ રાગમાં ને પરમાં નથી.

अपने सुभावमैं मगन रहै आठौं जाम, धारावाही पंथक कहावै मोख मगमैं.. मोक्षमार्गके धाराप्रवाही पथिक कहाते हैं. પરપણાના નાસ્તિપણાના પરિણમનમાં, સ્વપણાના અસ્તિનું જે પરિણમન ધારાવાહી ચાલે છે, એ ધારાવાહી મોક્ષમાર્ગનો પથિક છે. પંથમાં ચાલનારો છે. પરથી નાસ્તિરૂપ થઈને ચાલનારો છે, એમ. પરને નાસ્તિરૂપ થઈને ચાલનારો છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આવી તો એક આ 'બનારસીદાસે' નાખેલી છે. धारावाही पंथक कहावै मोख मगमैं.. પોતાના ધ્રુવસ્વરૂપના અસ્તિત્વથી, પરના નાસ્તિત્વથી, પરદ્રવ્યપણે નહીં પરિણમવાના નાસ્તિત્વથી, ક્ષણે-ક્ષણે શાંતિના પંથમાં પરિણમતો મોક્ષમાર્ગમાં ધારાવાહી પથિક કહેવામાં આવે છે. એને ધર્મ હોય (છે). પરથી હું છું (એમ માનનાર) એને ધર્મ હોતો નથી.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૫૫, ભાદરવા વદ ૩, મંગળવાર, તા. ૭-૯-૧૯૭૧
સ્યાદ્વાદ પદ—૧૯ થી ૨૧ ઉપર પ્રવચન

સ્યાદ્વાદ અધિકાર. सप्तम पक्षका स्पष्टीकरण और खंडन. આ શું અધિકાર છે? છ બોલ તો થઈ ગયા. આત્મા તત્સ્વરૂપે છે અને અતત્—પરસ્વરૂપે નથી. એમાં જ્ઞાન અને જ્ઞેય લેવું. આત્મા આખો ન લેવો. પહેલામાં એમ કહ્યું કે.... ક્યાં ગયા તમારા? વાર કેમ લાગી? આવે છે? જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા એ પોતાથી છે અને જ્ઞેય જે રાગાદિ, શરીરાદિ વસ્તુ છે એ જ્ઞેય છે. એ જ્ઞેય, જ્ઞેયસ્વભાવે અસ્તિ છે, પણ જ્ઞેયસ્વભાવના અસ્તિત્વથી જ્ઞાનનું અસ્તિત્વ નથી. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન ચૈતન્યસ્વભાવ, પોતાના જ્ઞાનમાં જ્ઞેયનું જ્ઞાન (થાય) એ પોતાનું જ્ઞાન છે. એ પોતાના જ્ઞાનથી પોતે અસ્તિ છે. અસ્તિ એટલે 'છે', પણ પરથી છે નહિ. એ તત્ છે અને અતત્થી નથી, એમ બે ભંગ થઈ ગયા.

આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવે પર્યાયમાં અનેકપણાનું જ્ઞાન હોવા છતાં વસ્તુ તરીકે એક છે. જ્ઞાનમાં રાગાદિ અને શરીરાદિ અનેકપણું જણાવા છતાં, અનેકપણે જાણતાં છતાં વસ્તુ તરીકે એક છે. આ જૈનદર્શનનું સ્યાદ્વાદ. વસ્તુનું સ્વરૂપ આ છે. અને એક હોવા છતાં પર્યાયપણે અનેક છે. એ ચોથો ભંગ છે. સમજાય છે કાંઈ? એ ચાર થયા. પાંચમામાં સ્વદ્રવ્યે અસ્તિ છે. ઓલામાં જ્ઞાન અને જ્ઞેયના અસ્તિ-નાસ્તિની વાત હતી. આ તો ચીજ ભગવાન આત્મા દ્રવ્યસ્વરૂપે પોતાથી અસ્તિ છે અને પરદ્રવ્યથી તે નાસ્તિ છે. આત્માનું હોવાપણું પરદ્રવ્યને લઈને હોવાપણું છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? એ સ્વદ્રવ્યથી છે અને પરદ્રવ્યથી નથી. એમ છ બોલ થયા. હવે સાતમો. આત્મા અસંખ્યપ્રદેશી સ્વક્ષેત્ર... ભારે ઝીણું. ભાઈ! પોતાના અસંખ્યપ્રદેશી સ્વક્ષેત્રથી છે, પણ પરક્ષેત્રથી નથી. અસ્તિનો આમ તો પહેલો ભંગ છે. सप्तम पक्षका स्पष्टीकरण और खंडन.

સાતમા પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન
(સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ सठ कहै जेतौ ज्ञेयरूप परवांन,
तेतौ ग्यान तातैं कहूं अधिक न और है।
तिहूं काल परक्षेत्रव्यापी परनयौ मानै,
आपा न पिछानै ऐसी मिथ्यादृग दौर है।।
जैनमती कहै जीव सत्ता परवांन ग्यान,

ज्ञेयसौं अव्यापक जगत सिरमौर है।
ग्यानकी प्रभामैं प्रतिबिंबित विविध ज्ञेय,
जदपि तथापि थिति न्यारी न्यारी ठौर है॥१९॥

શબ્દાર્થ :–દૌર=ભટકવું. સિરમૌર=પ્રધાન. થિતિ=સ્થિતિ.

અર્થ :–કોઈ મૂર્ખ કહે છે કે જેટલું નાનું અથવા મોટું જ્ઞેયનું સ્વરૂપ હોય છે, તેટલું જ જ્ઞાન હોય છે, તેનાથી વધતું–ઓછું નથી હોતું. આ રીતે તેઓ સદૈવ જ્ઞાનને પરક્ષેત્ર વ્યાપી અને જ્ઞેય સાથે તન્મય માને છે, તેથી કહેવું જોઈએ કે તેઓ આત્માનું સ્વરૂપ સમજી શક્યા નથી, મિથ્યાત્વની એવી જ ગતિ છે. તેમને સ્યાદ્વાદી જૈની કહે છે કે જ્ઞાન આત્મસત્તા બરાબર છે, તે ઘટ–પટાદિ જ્ઞેય સાથે તન્મય થતું નથી, જ્ઞાન જગતનો ચૂડામણિ છે, તેની પ્રભામાં જોકે અનેક જ્ઞેય પ્રતિબિમ્બિત થાય છે તોપણ બન્નેની સત્તાભૂમિ જુદી જુદી છે. ૧૯.

अर्थ :–कोई मूर्ख कहता है कि जितना छोटा या बड़ा ज्ञेयका स्वरूप होता है, उतना ही ज्ञान होता है, उससे अधिक–कम नहीं होता, इस प्रकार वे सदैव ज्ञानको परक्षेत्रव्यापी और ज्ञेयसे तन्मय मानते हैं, इससे कहना याहिये कि वे आत्माका स्वरूप नहीं समझ सके, सो मिथ्यात्वकी ऐसी ही गति है। उनसे स्याद्वादी जैनी कहते हैं कि ज्ञान आत्म-सत्ताके बराबर है, वह घट-पटादि ज्ञेयसे तन्मय नहीं होता, ज्ञान जगतका चूडामणि है, उसकी प्रभामें यद्यपि अनेक ज्ञेय प्रतिबिम्बित होते हैं तो भी दोनोंकी सत्ताभूमि जुदी-जुदी है॥१९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શું કહે છે? કોઊ સઠ.. મૂર્ખ એમ કહે છે કે જેટલો શરીરનો આકાર, મકાનનો આકાર, પરવસ્તુનો જે આકાર (છે) એ જ પ્રમાણે આત્માનું જ્ઞાન છે. પરને આકારે, પરના ક્ષેત્રથી જ્ઞાનનું ક્ષેત્ર છે. સમજાણું કાંઈ? પરક્ષેત્ર, એનું જ્ઞાન પરક્ષેત્રને જાણે. જાણતાં અજ્ઞાનીને એમ થઈ જાય છે કે પરક્ષેત્રનું જ્ઞાન છે તેથી હું છું. મારા સ્વક્ષેત્રમાં–જ્ઞાનમાં હું છું એમ એની શ્રદ્ધાનું ભાન નથી. મકાન-બકાન સારા થાય ને, એ ક્ષેત્ર આકારે જ્ઞાન થાય તો થાય કે, આહાહા! આપણે આપણા મા-બાપના, કુટુંબના જે ક્ષેત્ર મકાન છે તો અમારે ઠીક છે તો એને લઈને અમે નભીએ છીએ. સમજાણું કાંઈ? આપણું આવું દસ પેઢીનું બાપ-દાદાનું મકાન, એ આપણે જાય (તો) આપણું જીવન સારું ન કહેવાય.

એ દાખલો અમારે ઉમરાળાનો છે. ઉમરાળાનો દાખલો છે. સાધારણ બ્રાહ્મણ થઈ ગયેલા. મકાન વેંચાઈ ગયું. મકાન સમજ્યા? વેંચાઈ ગયું. પછી થઈ ગયા પૈસાવાળા. તો એની મા કહે, અરે બેટા! આ આપણું સાત પેઢીનું મકાન ...... એ મકાન જ્યાં સુધી પાછું

ન લે ત્યાં સુધી મારા જીવને ક્યાંય ઠીક પડતું નથી. ક્યાં એ તારું ક્ષેત્ર (છે)? એ તો પરક્ષેત્ર છે અને જ્ઞાનમાં જણાણું... એક વાત ત્યાં છે. એ પરક્ષેત્ર જ્ઞાનમાં જણાયને? એટલો જે પર્યાય, તે સ્વક્ષેત્રથી ભિન્ન છે અથવા પરક્ષેત્રની પર્યાય, તેનાથી સ્વક્ષેત્ર ભિન્ન છે. આમાં છે ક્યાંક. 'કળશટીકા'માં છે. સમજાણું કાંઈ? ક્ષેત્ર છે ને? શું એ છે? ક્ષેત્ર ને? કેટલામું છે એ? જુઓ ૨૫૩ છે. એમાં છે. સ્વદ્રવ્યમયી.

'परद्रव्येषु'.. 'જ્ઞેયને જાણતાં જ્ઞેયની આકૃતિરૂપે પરિણમે છે જ્ઞાન—એવો જે જ્ઞાનનો પર્યાય, તેમાં નિર્વિકલ્પ સત્તામાત્ર જ્ઞાનવસ્તુ હોવાની થાય છે ભ્રાંતિ..' સમજાણું? પરદ્રવ્યમાં હોવાની અજ્ઞાનીને ભ્રાંતિ થાય છે. બધી શૈલી એવી લીધી છે. આ તો થઈ ગયું છે. .... એ ઝીણી વાત છે. જે આ જ્ઞાન છેને, એ પરક્ષેત્રને જાણવાનો જે પર્યાય છે તેટલો હું છું, એટલે પર્યાય જેટલો હું છું. અસંખ્ય પ્રદેશી વસ્તુ.. ભગવાન અસંખ્ય પ્રદેશ આત્મા છે. અસંખ્ય પ્રદેશમાં જ્ઞાન આખું વ્યાપક છે. હવે એમાં એક સમયની અવસ્થામાં આ જે પરક્ષેત્ર આકારવાળું છે, એનું પર્યાયમાં જાણવું થાય છે. એટલે એ પરક્ષેત્રનું જ્ઞાન માનીને એને કાઢવા માગે છે, સ્વક્ષેત્રમાં રહેવા માટે. એથી એ પરક્ષેત્રની પર્યાય, જ્ઞાનની પર્યાય, એની ખરેખર તો (ત્રિકાળ) સ્વક્ષેત્રમાં નાસ્તિ છે. વજુભાઈ!

એક સમયનો જે જ્ઞાનનો પર્યાય, એમાં પરક્ષેત્રનું જ્ઞાન થાય એ તો પોતાનું જ્ઞાન છે. છતાં એ પરક્ષેત્રનું જ્ઞાન પર્યાયમાં થાય એને એ અશુદ્ધ માનીને, પરક્ષેત્રથી ભિન્ન મારું સ્વક્ષેત્ર છે એમ કરીને એ પરક્ષેત્રનો પર્યાય અજ્ઞાની નાશ કરવા માગે છે. સમજાય છે કાંઈ? અને પરથી ભિન્ન એકલું સ્વક્ષેત્ર, એને એ માનતો નથી. સ્વક્ષેત્રમાં રહેવા માટે, સ્વક્ષેત્રમાં રહેવા માટે પર્યાયમાં જે પરક્ષેત્રનો ખ્યાલ છે એનો અભાવ કરું તો સ્વક્ષેત્રમાં રહું. એમ નથી. પર્યાયમાં પરક્ષેત્રનું જ્ઞાન એક અંશમાં હોવા છતાં, એ રૂપે ત્રિકાળ ક્ષેત્ર નથી. સમજાણું કાંઈ? ભારે ઝીણું. પરક્ષેત્ર તો આત્મામાં છે જ નહિ. આ મોટા બગીચા ને બાગ હોય છેને એટલે ન્યાં એને નજર ઠરી હોય છે. મોટા મોટા બાગ-બગીચા નથી હોતા? ઓલો સુંદર ટોળિયાનો હતોને? એ હમણાં આ લોકોએ લઈ લીધું છેને. ત્યાં બે વાર ગયા હતાને? પહેલા ગયા હતા ત્યાં.... ત્યાં મોટા મોટા ઝાડ લાંબા, નથી? ...બગીચા. એમાંથી નીકળવું એને ઠીક પડતું નથી. કારણ કે પરક્ષેત્રાકાર વૃત્તિ થઈ ગઈ છે ને. ક્ષેત્રાકાર વૃત્તિ છે. પણ એ તો પરક્ષેત્રાકારવૃત્તિ એટલો આત્મા છે જ નહિ. એ પરક્ષેત્રરૂપે તો નથી, પણ પરક્ષેત્રનું એક સમયની પર્યાયમાં જ્ઞાન થાય એટલો આત્મા નથી. આહાહા!

અહીં અજ્ઞાની કહે છે, कोऊ सठ कहै जेतौ ज्ञेयरूप परवांन.. જેટલું પરજ્ઞેય છે અથવા પરક્ષેત્રનું અહીં જ્ઞાન થાય છે તેટલા પ્રમાણે तेतौ ग्यान तातैं कहूं अधिक न और है.. એટલા પ્રમાણે આત્મા છે. એથી અધિક અને ઓછો છે નહિ. જૈનદર્શનનો ઝીણો વિષય

છે. तिहूं काल परक्षेत्रव्यापी परनयौ मानै.. અજ્ઞાની પોતાના જ્ઞાનમાં પરક્ષેત્ર સંબંધી પોતાનું જ્ઞાન (થાય છે, તો) પરક્ષેત્રમાં જ પોતે ગયો હોય એમ માને છે અથવા એક સમયની પર્યાયમાં આખો ગયો છું (એમ માને છે). तिहूं काल परक्षेत्रव्यापी परनयौ मानै.

आपा न पिछानै ऐसी मिथ्यादृग दौर है. પણ ભગવાન આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશ, અનંત ગુણનો ફાલ જેમાં ભર્યો છે, એવો અસંખ્ય પ્રદેશી એ સ્વક્ષેત્ર છે. ભારે ધર્મ! આવી વાત! એ કરતાં તો વ્રત પાળવા ને અપવાસ કરવા ને ભક્તિ કરવી, જાત્રા કરવી, થઈ ગયો ધર્મ. ધૂળેય ધર્મ નથી, સાંભળને હવે! એ તો બધા વિકલ્પો છે. એ તો બધો રાગ છે. આહાહા! એ રાગનું ક્ષેત્ર ખરેખર ભિન્ન છે. એ તો.... ઉપયોગ અધિકાર. સંવર (અધિકારમાં) આવે છે ભાઈ! રાગ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ એ વિકલ્પ છે એનું ક્ષેત્ર જુદું છે. શેઠ! આકરું કામ ભારે! આ તમારા બંગલાનું ક્ષેત્ર તો જુદું, પણ આ બંગલો મારો એવો રાગ, એ રાગનું ક્ષેત્ર જુદું. આહાહા! એક સમયનો પર્યાયબુદ્ધિ છે. પરજ્ઞેયબુદ્ધિ થતાં એક સમયની પર્યાયબુદ્ધિ એની થઈ. એને आपा न पिछानै.. પોતે ભગવાન અસંખ્ય પ્રદેશી અનંત ગુણસ્વરૂપ જ્ઞાનસ્વરૂપ એવા સ્વક્ષેત્ર ઉપર નજર એની જાતી નથી. કારણ કે એ બધું ક્ષેત્ર અવ્યક્ત છે અને એક સમયની પર્યાયમાં જ્ઞેયની આકૃતિનું જ્ઞાન તે વ્યક્ત પ્રગટ છે. એટલે પ્રગટ પર્યાયને એ માને છે. સમજાણું કાંઈ? આવું ઝીણું છે. એય નિરંજન! ન્યાં અમેરિકામાં હેરાન થયા, પાંચ વર્ષ હેરાન થયા.

રામજીભાઈએ સુમનભાઈને એમ કહ્યું હતું હોં. એ અમેરિકા ગયો હતોને. હેરાન થવા જાય છે. શું કહેવાય બીજું? કૂચે મરવા.. કૂચે મરવા જાય છે. આહાહા! ભગવાનનું સ્વક્ષેત્ર તો પોતામાં છે. એ અમેરિકાના ક્ષેત્રનો જ્ઞાનમાં–પર્યાયમાં ખ્યાલ આવ્યો, એટલો પર્યાય જેટલો આત્મા નથી. પર જેટલો તો નથી, પરક્ષેત્ર તો એનામાં નથી, પણ એ સંબંધીનો જ્ઞાનનો એક સમયનો પર્યાય આકૃતિરૂપે પરિણમ્યો એટલો પણ આત્મા નથી, આહાહા! કહો, હીરાભાઈ! આવી વાત છે. आपा न पिछानै.. ક્યાંક આવ્યું હતુંને? ભજનમાં આવ્યું હતું, આપા. શિખરચંદજી. શિખરચંદજી ભજન કરતાને? આપા ન પિછાનૈ. પેલા શિખરચંદજી જાડા નથી આવતા? (શ્રોતા : આપા નહિ જાના તૂને, કૈસા જ્ઞાનધારી હૈ.) એ. આપા ન પિછાના તૂને.. કૈસા જ્ઞાનધારી.

ભગવાન! તારું ક્ષેત્ર.. દ્રવ્યનું તો આવી ગયું. તારું ક્ષેત્ર અસંખ્ય પ્રદેશી. વીતરાગ સિવાય (આ વાત) બીજે ક્યાંય હોય નહિ. અસંખ્ય પ્રદેશી સ્વક્ષેત્ર, એમાં જે દ્રવ્યરૂપ ભાવ એ સ્વક્ષેત્ર અને પર્યાયરૂપનું ક્ષેત્ર એ પરક્ષેત્ર. आपा न पिछानै ऐसी मिथ्यादृग दौर है.. અજ્ઞાની મિથ્યાદૃષ્ટિ જૈનમાં જન્મ્યા છતાં, જૈન સંપ્રદાયમાં રહ્યા છતાં, એને ભાન નથી કે વ્યવહારના દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજાનો રાગ–એનું ક્ષેત્ર જ ભિન્ન છે. એમાં સ્વ

અસંખ્ય પ્રદેશી નિર્મળ ક્ષેત્ર એમાં આવતું નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? मिथ्यादृग दौर है.. મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, કહે છે. આમાં છેને? इस प्रकार वे सदैव ज्ञानको परक्षेत्रव्यापी और ज्ञेयसे तन्मय मानते हैं, इससे कहना चाहिये कि ये आत्माका स्वरूप नहीं समझ सके. आपा न पिछानै. सो मिथ्यात्वकी ऐसी ही गति है. વાસ્તવિક તો અહીંયા એ સિદ્ધ કરવું છે. વસ્તુ—દ્રવ્યનું ક્ષેત્ર—પોતાનું ક્ષેત્ર અસંખ્યપ્રદેશી એકરૂપ, એની દૃષ્ટિ નથી અને એકલી પર્યાયમાં દૃષ્ટિ છે, એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા! સમજાય છે?

પર્યાય, પર્યાય તરીકે એક ક્ષેત્રમાં જાણે, એવો પણ મારો સ્વભાવ છે એમ જાણે. પણ એથી હું પરરૂપ થઈ ગયો છું, એમ નથી. આકારવાળી ચીજ હોય છેને? જુઓને. ત્રિકોણી, ચૌકોણી, ગોળ, લંબગોળ એવા અનેક પ્રકાર દેખીને, એ આકાર તો પર છે, પણ એ આકારનું અહીં જ્ઞાન થાય છે પોતાથી. છતાં એટલા જ પર્યાયરૂપે હું જ્ઞેયરૂપે છું, પરક્ષેત્રરૂપે છું અને પરક્ષેત્રથી પોતાની પર્યાયમાં થતું પોતાથી જ્ઞાન એક સમયની પર્યાય એટલો જ છું, (એમ માનનારો) મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ?

जैनमती कहै जीव सत्ता परवांन ग्यान.. જીવ તો જ્ઞાનની સત્તા પ્રમાણે જ છે. પરની સત્તા પ્રમાણે નથી. આહાહા! जैनमती कहै जीव सत्ता परवांन ग्यान.. જીવની સત્તા પ્રમાણે જ્ઞાન છે. ज्ञेयसौं अव्यापक.. ખરેખર પરક્ષેત્રથી તે અવ્યાપક છે. એમાં પરક્ષેત્રમાં એણે પ્રવેશ કર્યો નથી. એ તો ઠીક, પણ એની જે એક સમયની પર્યાય છે પરક્ષેત્રને જાણવાની સ્વતઃ, એમાં પણ દ્રવ્યે પ્રવેશ કર્યો નથી. દેવીલાલજી! લ્યો, આ તમારા છ લાખના મકાનમાં પ્રવેશ કર્યો નથી, એમ કહે છે. શેઠ! અને એ ક્ષેત્રનું અહીંયા જ્ઞાન થાય, એ જ્ઞાનની પર્યાય પણ પરક્ષેત્રને લઈને (નથી) અને પરક્ષેત્રમાં ગઈ નથી અને પરક્ષેત્રની જે જ્ઞાનપર્યાય થઈ એટલામાં આખું સ્વક્ષેત્ર આવતું નથી. આહાહા!

આત્મા સ્વક્ષેત્રપણે હોવાપણે છે. એમાં બે પ્રકાર. એક તો પર્યાયમાં પરક્ષેત્રનું જ્ઞાન હોવા છતાં પરક્ષેત્રપણે થયો નથી, સ્વક્ષેત્રપણે રહ્યો છે. અને પર્યાયમાં સ્વક્ષેત્રનું જે જ્ઞાન પોતાથી થયું એને પણ પરક્ષેત્ર ગણીને એમાં સ્વક્ષેત્ર આવતું નથી. આહાહા! ज्ञेयसौं अव्यापक जगत सिरमौर है. આહાહા! घटपटादि ज्ञेयसे तन्मय नहीं होता, ज्ञान आत्मसत्ताके बराबर है, ज्ञान जगतका चूड़ामणि है. ભગવાન આત્મા ચૂડામણિ મુગટ છે. ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકના પદાર્થના ક્ષેત્રને પર્યાયમાં જાણવા છતાં પરરૂપે થયો નથી અને પરના ક્ષેત્રનું જ્ઞાન એક સમયમાં આવ્યું તે રૂપે પણ દ્રવ્ય થયું નથી. उसकी प्रभामें यद्यपि अनेक ज्ञेय प्रतिबिम्बित होते हैं. જ્ઞાનની પર્યાયમાં જ્ઞેયાકાર ક્ષેત્ર જે છે એનું પ્રતિબિંબ એટલે એની પર્યાયમાં તે સંબંધીનું જ્ઞાન હોય છે. સમજાય છે કાંઈ?

जदपि तथापि थिति न्यारी न्यारी ठौर है.. પરક્ષેત્ર ભિન્ન અને ભગવાન આત્માની પર્યાયનું ક્ષેત્ર ભિન્ન અને દ્રવ્યનું ક્ષેત્ર ભિન્ન. આહાહા! જુઓ, આ સ્યાદ્વાદ. વસ્તુનું સ્વરૂપ એવું છે. એ સાતમો ભંગ થયો.

આઠમો. अष्टम पक्षका स्पष्टीकरण और खंडन. આમાં સ્વક્ષેત્રથી છે એટલું સિદ્ધ કર્યું. હવે આમાં પરક્ષેત્રથી નથી એ ભંગ સિદ્ધ કરે છે. એ સામેવાળાએ પરક્ષેત્રથી છે એમ સિદ્ધ કર્યું એનું ખંડન કર્યું એટલે સ્વક્ષેત્રમાં છે એમ સિદ્ધ કર્યું. હવે આમાં અજ્ઞાની કહે છે કે પરક્ષેત્રથી છે. ત્યારે જ્ઞાની કહે છે, પરક્ષેત્રથી નથી. એ નાસ્તિભંગ સિદ્ધ કરવો છે, પણ સામાની દલીલ લઈને. આવી ધર્મની વાતું. હવે આમાં ક્યાં.... એ મૂળચંદભાઈ! મગજને અંદર કેળવવું પડે. ચૈતન્યસત્તાની હોવાપણાની સ્થિતિ કેટલા ક્ષેત્રમાં છે? એ પરક્ષેત્રમાં નથી અને પરક્ષેત્રથી નથી.

આઠમાં પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ सुंनवादी कहै ज्ञेयके विनास होत,
　　ग्यानकौ विनास होइ कहौ कैसे जीजिये।
तातैं जीवतव्यताकी थिरता निमित्त सब,
　　ज्ञेयाकार परिनामनिकौ नास कीजिये।।
सत्यवादी कहै भैया हूजे नांहि खेदखिन्न,
　　ज्ञेयसौ विरचि ग्यान भिन्न मानि लीजिये।
ग्यानकी सकति साधि अनुभौ दसा अराधि,
　　करमकौं त्यागिकै परम रस पीजिये।।२०।।

શબ્દાર્થ :—જીજિયે=જીવવું. ખેદખિન્ન=દુઃખી. વિરચિ=વિરક્તિ થઈને. અરાધિ= આરાધના કરીને. સત્યવાદી=પદાર્થના યથાર્થ સ્વરૂપનું કથન કરનાર.

અર્થ :—કોઈ કોઈ શૂન્યવાદી અર્થાત્ નાસ્તિક કહે છે, જ્ઞેયનો નાશ થવાથી જ્ઞાનનો નાશ સંભવ છે અને જ્ઞાન જીવનું સ્વરૂપ છે, તેથી જ્ઞાનનો નાશ થવાથી જીવનો નાશ થાય છે તે સ્પષ્ટ છે, તો પછી એવી દશામાં કેવી રીતે જીવન રહી શકે ? માટે જીવની નિત્યતા માટે જ્ઞાનમાં જ્ઞેયાકાર પરિણમનનો અભાવ માનવો જોઈએ. ત્યાં સત્યવાદી જ્ઞાની કહે છે કે ભાઈ! તમે વ્યાકુળ ન થાવ, જ્ઞેયથી ઉદાસીન થઈને જ્ઞાનને તેનાથી ભિન્ન માનો, તથા જ્ઞાનની જ્ઞાયકશક્તિ સિદ્ધ કરીને અનુભવનો અભ્યાસ કરો અને કર્મબંધનથી મુક્ત થઈને પરમાનંદમય અમૃતરસનું પાન કરો. ૨૦.

अर्थ :—कोई शून्यवादी अर्थात् नास्तिक कहते हैं, ज्ञेयका नाश होनेसे ज्ञानका नाश होना

सम्भव है, और ज्ञान जीवका स्वरूप है, इसलिये ज्ञानका नाश होनेसे जीवका नाश होना स्पष्ट है, तो फिर ऐसी दशामें क्योंकर जीवन रह सकता है? अतः जीवकी नित्यताके लिये ज्ञानमें ज्ञेयाकार परिणमनका अभाव मानना चाहिये। इस पर सत्यवादी ज्ञानी कहते हैं कि हे भाई ! तुम व्याकुल मत होओ, ज्ञेयसे उदासीन होकर ज्ञानको उससे पृथक् मानो, तथा ज्ञानकी ज्ञायक शक्ति सिद्ध करके अनुभवका अभ्यास करो और कर्मबन्धसे मुक्त होकर परमानंदमय अमृतरसका पान करो॥२०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

कोऊ सुंनवादी कहै ज्ञेयके विनास होत.. કહે છે કે જે આકાર ક્ષેત્ર છેને? એ ક્ષેત્રના બદલવાથી એ ક્ષેત્ર સંબંધીનું જે આ જ્ઞાન છે એ પણ નાશ થઈ જાય છે. માટે પરક્ષેત્રને લઈને અહીં જ્ઞેયાકારનું જ્ઞાન હતું. જાડી બુદ્ધિ હોય.... આવો ધર્મ વીતરાગે (કહ્યો હશે)? એ જુગરાજજી! કેવો માર્ગ છે આ? કાંઈ સાંભળ્યું ન હોય, એને તો એમ લાગે છે કે આ શું કહે છે? આહાહા! કોઈ શૂન્યવાદી કહે છે. પરક્ષેત્રથી હું છું એમ માનનારો શૂન્યવાદી છે. સમજાણું કાંઈ? कोऊ सुंनवादी कहै ज्ञेयके विनास होत.. આકારો જ્ઞાનમાં દેખાય છે એ આકારો જ્યાં પલટે છે, એ આકારો સંબંધીનું પોતાનું જ્ઞાન પણ એ વખતે પલટી જાય છે. એટલે જ્ઞેય—પરક્ષેત્રને આકારે થયેલું જ્ઞાન પરક્ષેત્રને લઈને હતું, એમ એ કહે છે. (પણ) એમ નથી. પેલા કહે, સાર.. સાર.. દયા પાળવી એ ધર્મ છેને? અરે સાંભળને હવે! તારી દયા કોને કહેવી એની ખબર ન મળે. પરની દયા પાળવાનો ભાવ તો શુભરાગ છે. સમજાણું કાંઈ? એ કાંઈ ધર્મ-બર્મ નથી. આહાહા!

અહીં તો ભગવાન આત્મા અખંડાનંદ કંદ જે સ્વક્ષેત્રમાં છે, એની દયા પાળવી એટલે છે એવો માનવો. સમજાણું કાંઈ? પણ છે એવો ન માનતાં, પરક્ષેત્રને લઈને છું એમ માનનાર પોતાના સ્વક્ષેત્રની અસ્તિનો નાશ કરે છે, એ હિંસા કરે છે. અમરચંદભાઈ! જે પોતે ભગવાન આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશના સ્વક્ષેત્રમાં છે એમ ન માનતાં, પરક્ષેત્રને લઈને હું છું (એમ માને એ) શૂન્યવાદી છે કહે છે, નાસ્તિક છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? ग्यानको विनास होइ कहौ कैसे जीजिये.. જે પરક્ષેત્ર છે એ આકારે જ્ઞાન પોતાની પર્યાયમાં પરિણમે છે. જ્યાં એ ક્ષેત્ર બદલ્યું તો આ પણ બદલી જાય છે. એટલે આમાં મારું જીવતર રહેવું શી રીતે? પરને લઈને જીવતર છે, મારે લઈને છે નહિ. કહો, આમાં પરને જીવાડી શકે છે? જીવો અને જીવવા દ્યો. આવે છે ને? મહાવીરનો સંદેશ—જીવો અને જીવવા દ્યો. ભગવાનનો સંદેશ એ છે જ નહિ. ઊંધા મારે જ્યાંના ત્યાંના. ઝાઝા માણસ ભેગા થઈને બોલે, મહાવીરનો સંદેશ—જીવો અને જીવવા દ્યો. જીવો એટલે આત્માને શરીરના

આયુષ્યથી જીવાડી શકાય છે? આ જીવાડી શકાય છે.

પરક્ષેત્રથી નથી અને સ્વક્ષેત્રે છું, એવું જે સ્વક્ષેત્રનું જીવન એનાથી જીવી શકે છે. આ 'जीजिये' કહ્યુંને? 'कैसे जीजिये'. કેમ જીવતર રાખવું, એમ છેને? 'जीजिये' છેને અર્થમાં? છે. 'जीजिये'નો અર્થ એ કર્યો છે ને? जीना होगा. કેવી રીતે જીવવું? ऐसी दशामें क्योंकर जीवन रह सकता है? બહુ ઝીણી વાત છે. કહે છે, ભગવાન આત્માનું હોવાપણું અસંખ્ય પ્રદેશની સ્વસત્તામાં છે અને એમ ન માનતાં પરક્ષેત્રની હયાતીને લઈને મારી હયાતી છે, તો પરક્ષેત્ર જ્યાં બદલાય ત્યાં હું બદલી જાઉં, હવે મારે જીવવું શી રીતે? આહાહા! માટે પરક્ષેત્રથી ભિન્ન પડી, પર્યાયથી જુદો પડી પર્યાયનું ક્ષેત્ર કાઢી નાંખું. પર્યાયનું ક્ષેત્ર કાઢી નાખતા પર્યાય વઈ જશે. સમજાણું કાંઈ?

આવા બોલ માણસને બેસે નહિ અને બાઈયું, આદમી બિચારા હાંકે રાખે ગાડા. સામાયિક કરો ને પોષા કરો ને. પછી આ બધું ચડાવી દે પોષા ને પડિકમણા ને... એક ફેરી કહેતો, પેલો ચૂડાનો હતોને? ભાઈ! કોણ? પંડિત કોણ? બીજો એક કોઈક નહોતો? હોંશિયાર હતો. ચૂડાવાળો નહિ બીજો એક? જાણપણાવાળો છે. રતિલાલ માસ્તર. (સંવત) ૧૯૯૯માં સાંભળ્યું. કહે, મહારાજનું સાંભળીને માનીએ તો અપાસરા બંધ કરવા પડે. તે દિ' પહેલા ૧૯૯૯માં આવતા. આપણે ત્યાં દરબારગઢમાં ઉતર્યા હતાને? તે દિ' આવતા. આ વાત ક્યાં બિચારાએ સાંભળી ન હોય જિંદગીમાં. વીતરાગ પરમાત્માએ શું કહ્યું છે અને કેવી હોવાપણે એની જીવની સત્તા છે? એવી સત્તાનું જેણે સાંભળ્યું નથી. આહાહા! આ તો પરની દયા પાળી શકું એટલે પરક્ષેત્રમાં જઈ શકું, પરદ્રવ્યમાં જઈ શકું. મૂઢ છો? મૂળચંદભાઈ! ભારે આકરું આવું.

(શ્રોતા : અહીંસા પરમો ધર્મ છેને.) અહીંસા પરમો ધર્મ, એ તો હિંસાધર્મ છે. પરને બચાવી શકું અને પરને બચાવવાનો ભાવ રાગ, એ (રાગ) મારો એ તો આત્માની હિંસા છે. એનું જીવન જ્ઞાનજ્યોતિપણે છે, એને ઠેકાણે રાગને લઈને જીવ બચશે, મારો કે એનો (એ માન્યતા મૂઢતા છે). સમજાણું કાંઈ? માર્ગ તો એવો આકરો છે કે અત્યારે બધાને માખણ ચોપડીને ઊભા રહેવું એવો માર્ગ નથી આ. બધાને ખુશી રાખવા. જેની પાસે જાય એને જય નારાયણ. ચોખા મૂકીને (કહે), તમે પણ સારા ને તમે પણ સારા, જાઓ. (શ્રોતા : આપણે દુનિયામાં કોઈને ખરાબ શું કામ કહેવા?) ખરાબ તો વસ્તુમાં ખરાબ નથી, પણ પર્યાયમાં ખરાબ ન હોય તો આ દુઃખ ને સંસાર કોનો? સમજાય છે કાંઈ? સંસાર કોઈ પરનો નથી. એની માન્યતામાં પડ્યો છે એ સંસાર છે. આહાહા! બહુ કામ ઝીણું. વીતરાગ પરમેશ્વરે કહેલું તત્ત્વ અત્યારે આખું બધું જાણે આમ ડૂબાઈ ગયું લાગે. દેવીલાલજી!

અહીં તો કહે છે, तातैं जीवतव्यताकी थिरता निमित्त सब, ज्ञेयाकार परिनामनिकौ नास कीजिये.. જ્ઞાનમાં પરક્ષેત્રનો જે ખ્યાલ આવે છે એનો અભાવ કરીએ. અભાવ કરીએ તો અમે સ્વક્ષેત્રમાં રહીએ. એ તો પર્યાય છે. આહાહા! સમજાણું? અરીસામાં પરક્ષેત્ર જણાય એ પરક્ષેત્ર નથી. ખરેખર પોતાની પર્યાયમાં પરક્ષેત્રનું જ્ઞાન છે. હવે એમ કહે છે કે અરર! આ તો પરક્ષેત્રનું જ્ઞાન થયું. પણ એ તારી પર્યાયનો ભાવ છે. હવે અમારે જીવવું શી રીતે? પર્યાયમાં પરક્ષેત્રનું જ્ઞાન કાઢી નાખીએ તો અમે જીવીએ. મરી જઈશ, જીવશે ક્યાંથી? સમજાણું કાંઈ? तातैं जीवतव्यताकी थिरता निमित्त सब.. જો પોતાને પોતાના ક્ષેત્રથી જીવવું હોય તો ज्ञेयाकार परिनामनिकौ नास कीजिये. પરજ્ઞેયાકારે જે જ્ઞાન પરિણમે એને કાઢી નાખીએ. શું કાઢી નાખે? એ તો જ્ઞાનનો પર્યાય છે. પર્યાયને કાઢી નાખીએ તો દ્રવ્ય પણ રહેશે નહિ. કહો, સમજાણું? ઝીણી વાત છેને. સ્યાદ્વાદનો અધિકાર.

सत्यवादी कहै भैया हूजे नांहि खेद खिन्न.. ધર્મી સમકિતી જૈન એમ કહે છે કે હે ભૈયા! हूजे नांहि खेद खिन्न, ज्ञेयसौं विरचि ग्यान भिन्न मानि लीजिये. આહા! એ જ્ઞેય આકારે જ્ઞાન થાય તો જ્ઞેયથી પણ ભિન્ન છે અને ખરેખર તો જ્ઞેયાકારે જ્ઞાન થયું એનાથી પણ ત્રિકાળી જ્ઞાન ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ? આહા! કહો, વજુભાઈ! આવું ઝીણું છે આ. ભારે આકરૂં. નવા માણસને તો એમ લાગે, આવો જૈનધર્મ હશે? જૈનધર્મ તો વ્રત પાળવા, અપવાસ કરવા, જાત્રા જાવી સમેદશિખરની, શેત્રુંજયની. અરે ભાઈ! એ તો બધી વિકલ્પની વૃત્તિઓ હો, પણ એ કંઈ વસ્તુ નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? ઘણા એમ કહેને, એવા ક્ષેત્રમાં જઈએ તો વાતાવરણ એવું દેખાય, શાંતિ ઊપજી જાય. ધૂળેય નથી, સાંભળને! અહીં ક્ષેત્રથી થાય છે? 'સોનગઢ'નું ક્ષેત્ર જુદું, આત્માનું ક્ષેત્ર જુદું. અરે! સોનગઢનું ક્ષેત્ર તો ઠીક, પણ એ સંબંધી જ્ઞાનમાં આવ્યું કે સોનગઢ આવું છે ને પ્રતિમા આવી છે અને 'સીમંધર' ભગવાન આવા છે. એવું જે જ્ઞાનરૂપે પરિણમન થયું એ પણ એક સમયનું ક્ષેત્ર છે, એ ત્રિકાળી ક્ષેત્ર નથી. એ પર્યાયનું ક્ષેત્ર એ કાંઈ વસ્તુ છે? આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

सत्यवादी कहै भैया हूजे नांहि खेद खिन्न.. તારી પર્યાયમાં પરક્ષેત્ર સંબંધી જ્ઞાન થાય છે, ખેદ ન કર.. ખેદ ન કર. એ તો જ્ઞાનસ્વભાવમાં રહેલો આત્મા છે એમાં એ ક્ષેત્રનું જ્ઞાન થાય છે. આહાહા! ज्ञेयसौं विरचि ग्यान भिन्न मांनि लीजिये.. એ જ્ઞેય આકારને જુદા પાડી, 'विरचि' એટલે છૂટા પાડી, ग्यान भिन्न मांनि लीजिये.. ભગવાન આત્મા જ્ઞાનમૂર્તિ તો એ ક્ષેત્રથી ભિન્ન છે. આહા! આમણે તો બહુ લીધું છે, પર્યાયનું ક્ષેત્ર જ ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ? એ પર્યાયનું ક્ષેત્ર એ જ પરક્ષેત્ર છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! જ્ઞેયાકાર પોતાની પર્યાયમાં થતો આકાર અને જ્ઞાન, એટલું એ ક્યાં તત્ત્વ છે? એ તો

પર્યાયબુદ્ધિવાળો માને છે, મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એકાંત માને તો હોં. ત્રિકાળી દ્રવ્ય સહિત પર્યાયને માને તો પર્યાયમાં છે એ બરાબર છે. એ તો એનું જ્ઞાન છે. ज्ञेयसौं विरचि ग्यान भिन्न मानी लीजिये. तुम व्याकुल मत होओ, ज्ञेयसे उदासीन होकर ज्ञानको उससे पृथक् मानो...

ग्यानकी सकति साधि अनुभौ दसा अराधि.. ભાઈ! જુઓ, અહીં શું કહે છે? જ્ઞાનની શક્તિ જે પરક્ષેત્રથી ભિન્ન છે, સ્વક્ષેત્રની શક્તિ છે તેનું આરાધન કર. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાનનું સ્વક્ષેત્ર જે છે, એને ग्यानकी सकती साधि अनुभौ दसा अराधि.. ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસત્તામાં પૂર્ણ છે એવી દૃષ્ટિ કરીને એને અનુસરીને અનુભવ કર. આનંદનો અનુભવ કરવો એ ધર્મ છે. આહાહા! વળી કહે કે અનુભૂતિથી ભિન્ન. દેવીલાલજી! તમે પ્રશ્ન કર્યો હતોને. અનુભૂતિથી ભિન્ન? અનુભૂતિથી ભિન્ન, સાંભળને! એ તો પર્યાય છે. ત્રિકાળ સત્‌નો આખો પોટલો, એકલો ત્રિકાળ એકરૂપ સત્... સત્.. સત્.. સત્... સત્.. સત્. એ વસ્તુ તો પરિણમનની પર્યાયથી ભિન્ન છે. આહાહા! એક સમયની પર્યાયની સત્તાથી ત્રિકાળની સત્તા છે? આ તો ભઈ જેને આત્માનું આરાધન કરવું હોય એની વાત છે. આ તો વીતરાગમાર્ગ એવો છે.

ભગવાન આત્મા જ્ઞાનભાવ... અહીં ક્ષેત્રની વાત છે. ग्यानकी सकति साधि.. પોતાની શક્તિ ક્ષેત્રમાં છે તેટલી, अनुभौ दसा अराधि. વસ્તુ ક્ષેત્રમાં—અસંખ્ય પ્રદેશમાં આત્મા એકરૂપ છે, એની દૃષ્ટિ કરતાં જ્ઞાનનો અને શાંતિનો અનુભવ થાય, એનું નામ અનુભવદશા આરાધી એમ કહેવામાં આવે છે. करमकौ त्यागिकै.. એ પરજ્ઞેયાકાર ભાવને છોડીને અથવા પરક્ષેત્રના કાર્યને છોડીને... कर्मबंधनसे मुक्त होकर परमानंदमें अमृतरसका पान करो. परम रस पीजिये. આહાહા! આત્મા નિર્વિકલ્પરસથી સ્વક્ષેત્રથી ભરેલો છે. એના સ્વક્ષેત્રમાં તો આનંદનો પાક છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! એના અસંખ્ય પ્રદેશમાં સ્વક્ષેત્રમાં અસ્તિપણાનો સ્વીકાર થતાં એને આનંદના અનુભવનો રસ આવે. પરક્ષેત્ર તો કાઢી નાંખ, પણ પરક્ષેત્ર સંબંધી પોતાની પર્યાય, એ દૃષ્ટિ છોડી દે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? વીતરાગ.. વીતરાગ.. વીતરાગ.. વીતરાગ.. સમજાણું કાંઈ?

એવો ભગવાન આત્મા પોતાના સ્વ-અવગાહનમાં વ્યાપેલું તત્ત્વ, પરને અવગાહતું નથી. પરમાં ક્ષેત્રથી પ્રવેશ કરતું નથી. દ્રવ્યથી કરતું નથી, આ ક્ષેત્રથી કરતું નથી. એમ દૃષ્ટિ કરીને પોતાના સ્વક્ષેત્રની ત્રિકાળ શક્તિનું આરાધન કર, તો અનુભવનું આરાધન (થશે.) આહાહા! ત્યારે એને સમ્યગ્દર્શન થતાં આનંદનો સ્વાદ આવે. ત્યારે એને સમ્યગ્દર્શન થાય. આહાહા! પર્યાય ભિન્ન છેને એટલે કહ્યુંને કે દ્રવ્ય પર્યાયને સ્પર્શતું નથી. અલિંગગ્રહણનો

વીસમો બોલ. પર્યાયનો અનુભવ એ દ્રવ્યને સ્પર્શે તો દ્રવ્ય અને પર્યાય એક થઈ જાય છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? પ્રત્યભિજ્ઞાનનું કારણ એવો જે અર્થાવબોધ સામાન્ય તેને નહિ સ્પર્શતો એવો જે આત્મપર્યાય તે આત્મા છે. એમ છે વીસમો બોલ. અલિંગગ્રહણ. વીતરાગમાર્ગ અલૌકિક અચિંત્ય છે. આહાહા! એના જ્ઞાનમાં પણ આ ચીજ કેમ છે એમ ન આવે તો અંદર રુચિ ક્યાંથી થાય? અને રુચિ વિના સ્થિરતા તો થાય જ નહિ. આહા! **करमकौं त्यागिकैं परम रस पीजिये** અર્થાત્ એ પરક્ષેત્રરૂપી કાર્ય, તેને છોડી સ્વક્ષેત્રના અંદરમાં અનુભવમાં આવી જા. કર્મ છૂટીને તને આનંદ થશે, એમ કહે છે.

બે ભંગ થયા. **नववें पक्षकास्पष्टीकरण और खण्डन.** હવે આ ત્રીજો બોલ શું છે? આત્મા સ્વકાળે પોતાથી છે. પરના કાળથી નથી. અહીં તો સ્વકાળ એક સમયની પર્યાય છેને અને પરની પર્યાય એક સમયની છે, રાગની કે શરીરની, એ પરકાળ છે. અને આત્માની સમ્યગ્જ્ઞાન આદિની વર્તમાન અવસ્થા એ સ્વકાળ છે. તો સ્વકાળે આત્મા અસ્તિ છે અને પરકાળે નાસ્તિ છે. સમજાણું કાંઈ? એથી આગળ જતાં સ્વકાળની એક સમયની પર્યાયથી જીવ નાસ્તિ છે અને ત્રિકાળની અસ્તિપણે સ્વકાળે અસ્તિ છે. યાદ રહેવું કઠણ પડે એમાં હવે આવો ધર્મ. ધર્મ તો એવો છે. અપૂર્વ કોને કહે? એક સમય પણ કોઈ દિ' અનંત કાળમાં.. પંચમહાવ્રત પાળ્યા, દિગંબર મુનિ થયો, પણ એક સમય પણ ધર્મ એણે કર્યો નથી. આહાહા! એક સમય પણ ધર્મ થાય (તો) સંસારનો નાશ થયા વિના રહે નહિ. એ ધર્મ કેવો હોય? ભાઈ! એ કંઈ દયા, દાનના વિકલ્પ એ ધર્મ? એક સમયની પર્યાયમાં, એક સમયનો પર્યાય એને માનવો એ ધર્મ ? આહાહા! એ નિશ્ચયથી અનાત્મા છે. એક સમયનો પર્યાય છે એ વ્યવહાર આત્મા છે અને વ્યવહાર આત્મા એટલે નિશ્ચયથી અનાત્મા છે. ગજબની વાતું છે આ. આ તો પરમેશ્વરને પહોંચવાની વાતું છે. **नववें पक्षका स्पष्टीकरण और खण्डन.** નવમો કળશ બોલાઈ ગયો હતો? નથી બોલાણો.

स्वक्षेत्रस्थितये पृथग्विधपरक्षेत्रस्थितार्थोज्झनात्
तुच्छीभूय पशुः प्रणश्यति चिदाकारान् सहार्थैर्वमन्॥
स्याद्वादी तु वसन् स्वधामनि परक्षेत्रे विदन्नास्तितां
त्यक्तार्थोऽपि न तुच्छतामनुभवत्याकारकर्षी परान्॥९॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—ભાવાર્થ આમ છે કે કોઈ એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ એવો છે કે જે વસ્તુને દ્રવ્યરૂપ માને છે, પર્યાયરૂપ નથી માનતો, તેથી જ્ઞેયવસ્તુના પ્રદેશોને જાણતાં જ્ઞાનને અશુદ્ધપણું માને છે; 'જ્ઞાનનો એવો જ સ્વભાવ છે, તે જ્ઞાનનો પર્યાય છે'—એમ માનતો નથી. તેના પ્રતિ ઉત્તર આમ છે કે જ્ઞાનવસ્તુ પોતાના પ્રદેશોમાં છે, જ્ઞેયના પ્રદેશોને જાણે છે એવો

સ્વભાવ છે, અશુદ્ધપણું નથી;—એવું માને છે સ્યાદ્વાદી. એ જ કહે છે—''पशुः प्रणश्यति'' (पशुः) એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ (प्रणश्यति) વસ્તુમાત્ર સાધવાથી ભ્રષ્ટ છે—અનુભવ કરવાને ભ્રષ્ટ છે. કેવો થઈને ભ્રષ્ટ છે? ''तुच्छीभूय'' તત્ત્વજ્ઞાનથી શૂન્ય થઈને. વળી કેવો છે? ''अर्थैः सह चिदाकारान् वमन्'' (अर्थैः सह) જ્ઞાનગોચર છે જે જ્ઞેયના પ્રદેશો તેમની સાથે (चिदाकारान्) જ્ઞાનની શક્તિનું અથવા જ્ઞાનના પ્રદેશોનું (वमन्) મૂળથી વમન કર્યું છે અર્થાત્ તેમનું નાસ્તિપણું જાણ્યું છે જેણે, એવો છે. વળી કેવો છે? ''पृथग्विधपरक्षेत्रस्थितार्थोज्झनात्'' (पृथग्विध) પર્યાયરૂપ જે (परक्षेत्र) જ્ઞેયવસ્તુના પ્રદેશોને જાણતાં થાય છે તેમની આકૃતિરૂપે જ્ઞાનની પરિણતિ, તે-રૂપ (स्थित) પરિણમતી જે (अर्थ) જ્ઞાનવસ્તુ તેને, (उज्झनात्) 'આવું જ્ઞાન અશુદ્ધ છે' એવી બુદ્ધિ વડે ત્યાગ કરતો થકો; એવો છે એકાન્તવાદી. શા માટે જ્ઞેયપરિણત જ્ઞાનને હેય કરે છે? ''स्वक्षेत्रस्थितये'' (स्वक्षेत्र) જ્ઞાનના ચૈતન્યપ્રદેશની (स्थितये) સ્થિરતા માટે. ભાવાર્થ આમ છે કે જ્ઞાનવસ્તુ જ્ઞેયના પ્રદેશોના જાણપણાથી રહિત થાય તો શુદ્ધ થાય, એમ માને છે એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ. તેના પ્રતિ સ્યાદ્વાદી કહે છે—''तु स्याद्वादी तुच्छतां न अनुभवति'' (तु) એકાન્તવાદી માને છે તે પ્રમાણે નથી, સ્યાદ્વાદી માને છે તે પ્રમાણે છે. (स्याद्वादी) સ્યાદ્વાદી અર્થાત્ અનેકાન્તદૃષ્ટિ જીવ (तुच्छताम्) જ્ઞાનવસ્તુ જ્ઞેયના ક્ષેત્રને જાણે છે, પોતાના પ્રદેશોથી સર્વથા શૂન્ય છે એવું (न अनुभवति) માનતો નથી; જ્ઞાનવસ્તુ જ્ઞેયના ક્ષેત્રને જાણે છે, જ્ઞેયક્ષેત્રરૂપ નથી એમ માને છે. કેવો છે સ્યાદ્વાદી? ''त्यक्तार्थः अपि'' જ્ઞેયક્ષેત્રની આકૃતિરૂપે પરિણમે છે જ્ઞાન, એમ માને છે તોપણ જ્ઞાન પોતાના ક્ષેત્રરૂપ છે—એમ માને છે. વળી કેવો છે સ્યાદ્વાદી? ''स्वधामनि वसन्'' જ્ઞાનવસ્તુ પોતાના પ્રદેશોમાં છે એમ અનુભવે છે. વળી કેવો છે? ''परक्षेत्रे नास्तितां विदन्'' (परक्षेत्रे) જ્ઞેયપ્રદેશની આકૃતિરૂપે પરિણમ્યું છે જ્ઞાન, તેમાં (नास्तितां विदन्) નાસ્તિપણું માને છે અર્થાત્ જાણે છે તો જાણો તોપણ એતાવન્માત્ર (એટલું માત્ર) જ્ઞાનનું ક્ષેત્ર નથી—એમ માને છે સ્યાદ્વાદી. વળી કેવો છે? ''परात् आकारकर्षी'' પરક્ષેત્રની આકૃતિરૂપે પરિણમ્યો છે જ્ઞાનનો પર્યાય, તેનાથી ભિન્નપણે જ્ઞાનવસ્તુના પ્રદેશોનો અનુભવ કરવાને સમર્થ છે. તેથી સ્યાદ્વાદ વસ્તુસ્વરૂપનો સાધક, એકાન્તપણું વસ્તુસ્વરૂપનું ઘાતક; તેથી સ્યાદ્વાદ ઉપાદેય છે. ૯.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

પરના આકાર છોડતો છતાં જ્ઞાનની પર્યાયમાં જે આકાર છે એને એ છોડતો નથી. સમજાણું કાંઈ? આ દસમો.

पूर्वालम्बितबोध्यनाशसमये ज्ञानस्य नाशं विदन्
सीदत्येव न किञ्चनापि कलयन्नत्यन्ततुच्छः पशुः।
अस्तित्वं निजकालतोऽस्य कलयन् स्याद्वादवेदी पुनः
पूर्णस्तिष्ठति बाह्यवस्तुषु मुहुर्भूत्वा विनश्यत्स्वपि॥१०॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—ભાવાર્થ આમ છે કે કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ એવો છે કે જે વસ્તુને પર્યાયમાત્ર માને છે, દ્રવ્યરૂપ નથી માનતો; તેથી જ્ઞેયવસ્તુના અતીત-અનાગત-વર્તમાનકાળ સંબંધી અનેક અવસ્થાભેદ છે, તેમને જાણતાં જ્ઞાનના પર્યાયરૂપ અનેક અવસ્થાભેદ થાય છે, તેમાં જ્ઞેયસંબંધી પહેલો અવસ્થાભેદ વિનશે છે, તે અવસ્થાભેદ વિનશતાં તેની આકૃતિરૂપે પરિણમેલા જ્ઞાનપર્યાયનો અવસ્થાભેદ પણ વિનશે છે, તેનો—અવસ્થાભેદનો—વિનાશ થતાં એકાન્તવાદી મૂળથી જ્ઞાન-વસ્તુનો વિનાશ માને છે. તેના પ્રતિ સમાધાન આમ છે કે જ્ઞાનવસ્તુ અવસ્થાભેદથી વિનશે છે, દ્રવ્યરૂપે વિચારતાં પોતાની જાણપણારૂપ અવસ્થાથી શાશ્વત છે, ન ઊપજે છે, ન વિનશે છે—આવું સમાધાન સ્યાદ્વાદી કરે છે. એ જ કહે છે—''पशुः सीदति एव'' (पशुः) એકાન્તવાદી (सीदति) વસ્તુના સ્વરૂપને સાધવાને ભ્રષ્ટ છે, (एव) અવશ્ય એમ છે. કેવો છે એકાન્તવાદી? ''अत्यन्ततुच्छः'' વસ્તુના અસ્તિત્વના જ્ઞાનથી અત્યંત શૂન્ય છે. વળી કેવો છે? ''न किञ्चन अपि कलयन्'' (न किञ्चन) જ્ઞેય-અવસ્થાના જાણપણામાત્ર જ્ઞાન છે, તેનાથી ભિન્ન કોઈ વસ્તુરૂપ જ્ઞાનવસ્તુ નથી, (अपि) અંશમાત્ર પણ નથી—(कलयन्) એવી અનુભવરૂપ પ્રતીતિ કરે છે. વળી કેવો છે? ''पूर्वालम्बितबोध्यनाशसमये ज्ञानस्य नाशं विदन्'' (पूर्व) કોઈ પહેલા અવસરમાં (आलम्बित) જાણીને તેની આકૃતિરૂપ થયેલા જે (बोध्य) જ્ઞેયાકાર જ્ઞાનપર્યાય, તેના (नाशसमये) વિનાશસંબંધી કોઈ અન્ય અવસરમાં (ज्ञानस्य) જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુનો (नाशं विदन्) નાશ માને છે,—એવો છે એકાન્તવાદી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ. તેને સ્યાદ્વાદી સંબોધે છે—''पुनः स्याद्वादवेदी पूर्णः तिष्ठति'' (पुनः) એકાન્તદૃષ્ટિ જે પ્રમાણે કહે છે તે પ્રમાણે નથી, સ્યાદ્વાદી જે પ્રમાણે માને છે તે પ્રમાણે છે. (स्याद्वादवेदी) અનેકાન્ત-અનુભવશીલ જીવ (पूर्णः तिष्ठति) 'ત્રિકાળગોચર જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુ' એવો અનુભવ કરતો થકો તેના પર દૃઢ છે. કેવો દૃઢ છે? ''बाह्यवस्तुषु मुहुः भूत्वा विनश्यत्सु अपि'' (बाह्यवस्तुषु) સમસ્ત જ્ઞેય અથવા જ્ઞેયાકાર પરિણમેલા જ્ઞાનપર્યાયના અનેક ભેદ, તેઓ (मुहुः भूत्वा) અનેક પર્યાયરૂપ થાય છે, (विनश्यत्सु अपि) અનેક વાર વિનશે છે, તોપણ દૃઢ રહે છે. વળી કેવો છે? ''अस्य निजकालतः अस्तित्वं कलयन्'' (अस्य) જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુનું (निजकालतः) ત્રિકાળ શાશ્વત જ્ઞાનમાત્ર અવસ્થાથી (अस्तित्वं कलयन्) વસ્તુપણું અથવા અસ્તિપણું અનુભવે છે સ્યાદ્વાદી જીવ. ૧૦.

નાશ થવા છતાં સ્વકાળને પરવસ્તુનું અવલંબન કહ્યું છે, પરવસ્તુનું. પરવસ્તુનો સ્વકાળ છેને? એનું અહીં અવલંબન જ્ઞાનમાં જાણ્યું. છતાં એ પરવસ્તુ નાશ થતાં પણ મારી પર્યાય મારાથી છે એમ માનનાર નાશ થતો નથી. પરનો કાળ બદલાતાં હું પણ ભેગો એને લઈને બદલાઈ ગયો (એમ નથી). આહાહા! સમય બદલાય છે ત્યારે બધું બદલાય છે ત્યારે, એવું આવે છેને? બધું બદલાય છે ત્યારે. બધું બદલાઈ જાય. એ માણસ નહિ. પૈસા જાય, આબરૂ જાય, શરીરમાં રોગ થાય, બાયડી મરી જાય, દીકરી રાંડે, દીકરો મરે, મકાન બળે, વિમાવાળો ભાંગે. (શ્રોતા : એવું ગોઠવ્યું છે.) ગોઠવ્યું અનાદિથી. દીકરાની વહુ મરે ત્યાં સુધી વાંધો નહિ, એ તો બીજી લાવે. પણ દીકરો મરે અને દીકરી રાંડે. દીકરી મરે તો

વાંધો નહિ, આ તો રાંડે, એને રોકવી. આહાહા! ક્યાંય નથી ઉંધો. સાંભળને હવે! પરથી એમાં તારે શું છે? એ પરના અવલંબન કાળમાં સુખી માનતો અને એ જ્યાં ગયું ત્યાં હાય.. હાય.. અમે બદલાઈ ગયા, દુઃખી થઈ ગયા. મૂઢ છો. આહાહા! તારા સ્વકાળની પર્યાયમાં જે જાણવાની અવસ્થા હતી, પરના કાળને જાણી. એ બદલતાં તારી અવસ્થા બદલી એ તો તારા પોતાના પરિણમવાના કારણે બદલી છે. એ જ્ઞેય બદલ્યા માટે તારી અવસ્થા બદલી ગઈ છે (એમ નથી.) આહાહા!

નવમા પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન
(સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ क्रूर कहै काया जीव दोऊ एक पिंड,
जब देह नसैगी तबही जीव मरैगौ।
छायाकौसौ छल किधौं मायाकौसौ परपंच,
कायामैं समाइ फिरि कायाकौ न धरैगौ।।
सुधी कहै देहसौं अव्यापक सदीव जीव,
समै पाइ परकौ ममत्व परिहरैगौ।
अपने सुभाई आइ धारना धरामैं धाइ,
आपमैं मगन ह्वैकै आप सुद्ध करैगौ।।२१।।

શબ્દાર્થ :—ક્રૂર=મૂર્ખ. પરપંચ=ઠગાઈ. સુધી=સમ્યગ્જ્ઞાની. પરિહરૈગૌ=છોડશે. ધરા=ધરતી.

અર્થ :—કોઈ કોઈ મૂર્ખ ચાર્વાક કહે છે કે શરીર અને જીવ બન્નેનો એક પિંડ છે, એટલે જ્યારે શરીર નાશ પામશે ત્યારે જીવ પણ નાશ પામી જશે; જેવી રીતે વૃક્ષનો નાશ થવાથી છાયાનો નાશ થઈ જાય છે, તેવી જ રીતે શરીરનો નાશ થવાથી જીવનો પણ નાશ થઈ જશે. આ ઇન્દ્રિયજાળિયાની માયા સમાન કૌતુક થઈ રહ્યું છે, જીવાત્મા દીપકની જ્યોતના પ્રકાશ સમાન શરીરમાં સમાઈ જશે, પછી શરીર ધારણ નહીં કરે. આ બાબતમાં સમ્યગ્જ્ઞાની કહે છે કે જીવ પદાર્થ શરીરથી સદૈવ ભિન્ન છે, તે કાળલબ્ધિ પામીને પરપદાર્થો પ્રત્યે મમત્વ છોડશે અને પોતાના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થઈને નિજાત્મભૂમિમાં વિશ્રામ કરીને તેમાં જ લીન થઈને પોતાને પોતે જ શુદ્ધ કરશે. ૨૧.

अर्थ : कोई कोई मूर्ख चार्वाक कहते हैं कि शरीर और जीव दोनोंका एक पिण्ड है, सो जब शरीर नष्ट होगा तब जीव भी नष्ट हो जायगा; जिस प्रकार वृक्षके नष्ट होनेसे छाया नष्ट हो जाती है, उसी प्रकार शरीरके नाश होनेसे जीव भी नाश हो जायगा। यह इन्द्रजालियाकी

मायाके समान कौतुक बन रहा है, सो जीवात्मा दीपककी लौ (ज्योत)के प्रकाशके समान शरीरमें समा जायगा, फिर शरीर धारण नहीं करेगा। इस पर सम्यग्ज्ञानी कहते हैं कि जीव पदार्थ शरीरसे सदैव भिन्न है, सो काललब्धि पाकर परपदार्थोंसे ममत्व छोड़ेगा, और अपने स्वरूपको प्राप्त होकर निजात्मभूमिमें विश्राम करके उसीमें लीन होकर अपनेको आप ही शुद्ध करेगा।।२१।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

कोऊ क्रूर कहै काया जीव दोऊ एक पिंड. મૂળ આ કાળમાં લીધું છે. વસ્તુ તો ચૌદેયમાં સિદ્ધ કરી છે. છેને એ આવી ગયા. ક્ષેત્રમાં આવી ગયું. આ પરાલંબન કાળે.. એમાં અંદર આવી ગયું.

कोऊ क्रूर कहै काया जीव दोऊ एक पिंड,
जब देह नसैगी तबही जीव मरैगौ।
छायाकौसौ छल किधौं मायाकौसौ परपंच,
कायामैं समाइ फिरि कायाकौ न धरैगौ।।

આ વૃક્ષ હોય ત્યાં સુધી છાયા. વૃક્ષ જાય એટલે છાયા (જતી રહે). એમ દેહ હોય ત્યાં સુધી આત્મા. દેહનો કાળ હોય ત્યાં સુધી આત્મા, એમ. એનો અર્થ જ એ થયો કાળનો. धरामैं धाइ, आपमैं मगन ह्वैकै आप सुद्ध करैगौ.. મૂળ તો એ જ વસ્તુ છે. कोऊ क्रूर कहै काया जीव दोऊ एक पिंड.. શરીરની અવસ્થા તે જ જીવની અવસ્થા. અરે! હું ઘરડો થઈ ગયો, હું જુવાન થઈ ગયો, હું બાળક છું. એ તો શરીરની અવસ્થા છે, એ તારી અવસ્થા ક્યાં આવી? હું રોગ અવસ્થાવાળો છું, નિરોગ અવસ્થાવાળો છું. એ બધી અવસ્થાના કાળને સૂચવે છે. પરકાળને લઈને હું છું. શરીર મજબૂત કાળે હોય ત્યારે મારે પુરુષાર્થની ઉગ્રતા હોય. શરીર નબળું પડે તો થઈ રહ્યું.

એ દાખલો આવ્યો હતો. .... પરદેશી રાજાનો દાખલો આવ્યો છે. મહારાજ! શરીર અને આત્મા એક છે. કેમ? કે શરીર જીર્ણ થાય તો આત્મા કાંઈ કામ કરી શકતો નથી. (શ્રોતા : ...) થઈ રહ્યું ત્યારે. શરીર હતું તો આત્માનું કામ ચાલતું. શરીર તે જ આત્મા છે. એમ પ્રશ્ન ચાલ્યો છે. પરદેશી રાજા. ત્યાં ચાલ્યું હતુંને? (સંવત) ૧૯૮૯. એનો ઉત્તર આપ્યો છે. ભાઈ! શરીર વીસ વર્ષનું નિરોગી હોય. પણ કાવડ જો કાચી હોય, કાવડ. કાવડ, સમજ્યા? ઉપાડવાની. આ પાણી .... વાંસડો. વાંસમાં બે બાજુ પાણીના દેગડા મૂકે અને ઉપાડીને ચાલે. કાવડ. શ્રવણ એના મા-બાપને જાત્રા કરાવી હતીને. આંધળા હતા. એકમાં અહીં બેસાડ્યા.... કાવડ કાચી હોય તો એનું કાવડથી કામ ન થાય. એથી કરીને

આત્મા અંદર કાચો છે એમ છે નહિ. જીર્ણ થઈ ગયું શરીર. હાથમાં આમ પકડી શકે નહિ ને આમ થઈ જાય.

ઓલો એક મોટો અલમસ્ત નહોતો? શું કહેવાય? ઝેંડો. બે મોટર આમ ચાલતી હોય તો હાથ રાખીને ઊભી રાખે. હાથ તૂટે નહિ અને મોટર ઊભી રહે. ગામો.. ગામો. આવ્યું છે, છાપામાં આવ્યું છે. છેવટે એવો રોગ થયો... આમ બેઠો છે. આમ માખી (બેઠી હોય), ઉડાડી ન શકે. આહાહા! એ તો જડની અવસ્થા છે. એથી આત્માની અવસ્થાને શું વાંધો આવ્યો? સમજાય છે? પણ અજ્ઞાની એમ માને, આહાહા! શરીરની અવસ્થા બદલી માટે હું પણ બદલાઈ ગયો. આ એમ માને છે, શરીર સારું હોય તો ધર્મ સારો થાય. એમ માનનારા શરીરને જ આત્મા માને છે. (શ્રોતા : કાન સરખા ન હોય તો ન સંભળાય.) ન સંભળાય એમાં શું થયું? એને એના ધર્મમાં કોણ રોકે છે?

'શરીરં આદ્યમ્ ખલુ ધર્મ સાધનમ્.' આવે છે 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય'માં. ધર્મનું સાધન છે. ધૂળેય નથી, સાંભળને! શરીર વૃદ્ધ હોય કે યુવાન હોય કે બાળક હોય, એની સાથે આત્માને શું સંબંધ છે? પણ એનામાં જોર હોય તો મને જોર રહે, એમ માનનારા શરીરને જ આત્મા માને છે. સારી ઈન્દ્રિયો હોય તો દયા પળે, આંખ સારી હોય તો દયા પળે. જોવાય આ જીવ છે કે નહિ. નાક સારું હોય તો ગંધ મારે છે કે નહિ એમ જોવાય. સડી ગયું છે કે નહિ. રસના સ્વાદમાં ફેર પડ્યો કે નહિ, એ જીભે ચખાય. પાંચ ઈન્દ્રિયો સરખી ન હોય તો આત્મા શી રીતે દયા પાળી શકે? એ હમણાં જ આવ્યું છે હોં. કોઠારીએ નાખ્યું છે. દરબારીલાલ કોઠીયા. શરીર સારું હોય તો એની સાથે ધર્મનો સંબંધ છે. આજે જ હમણાં આવ્યું છે જૈનસંદેશમાં. પહેલું ઠીક હતું. વળી આમાં ગર્યો. દરબારીલાલ કોઠીયા. ... કર્મનું રમકડું જીવ છે, એમ કહેતા હતા. પછી અહીં આવ્યા. કર્મનું રમકડું છે? કર્મ તો જડ છે. જડ આત્માને વિકાર કરાવે? એમ શરીર સારું હોય તો શરીર સાથે ધર્મનો સંબંધ છે. ધૂળેય નથી, સાંભળને! સંબંધ માનનારા શરીરને જ આત્મા માને છે. આહાહા! વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૫૬, ભાદરવા વદ ૫, બુધવાર તા. ૮-૯-૧૯૭૧
સ્યાદ્વાદ દ્વાર પદ ૨૧, ૨૨, ૨૩ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

સમયસાર નાટક. આજ તો હિન્દી હૈ ન? હિન્દી સુનો આજ અભી. થોડા ઓલા ભાઈઓ આવ્યા છેને. નવવેં પક્ષકા સ્પષ્ટીકરણ. ક્યા કહતે હૈં? કિ યે જો આત્મા હૈ આત્મા, દેહસે ભિન્ન. દેહકી ક્રિયા સમય-સમયમેં જડસે.. જડસે હોતી હૈ. ઉસકા અવલંબન પાકર અજ્ઞાની માનતે હૈં કિ દેહકી ક્રિયાસે હી મૈં ટિકતા હૂં. યે દેહ હૈ તો મૈં હૂં. સમજમેં આયા? ઔર દેહકી ક્રિયાસે જો કુછ ધર્મ આદિ દેખનેમેં આતા હૈ, દયાકા પાલન કિયા, વહ ક્રિયા મેરી હૈ. યે દેહકી ક્રિયા મેરી હૈ ઐસા માનતે હૈં. સમજમેં આયા? ઔર ઉસસે મુજે ધર્મ હોતા હૈ. મૈં આત્મા, તો દેહ હી મૈં હૂં. દેહકી ક્રિયા... વહ પ્રશ્ન હૈ ન પહલા તુમ્હારા? આહા! એ જીવ શરીર છે.

પંડિતજી! તુમ્હારે ગામમેં વહ પ્રશ્ન થા ન પંડિતકા, નહીં? (શ્રોતા : ખાનિયા ચર્ચા). ખાનિયા ચર્ચા. જીવિત શરીરકી ક્રિયાસે ધર્મ હોતા હૈ કિ નહીં? ઐસા પ્રશ્ન થા. જયપુરમેં પંડિત લોગકી ઓરસે. આહાહા! એ રાજમલજી! રાજમલજી અફસોસ કરતે થે કિ યે ક્યા? યે દેહ તો જડ હૈ, પર ઐસે પર્યાય હો વહ તો જડકી હૈ. આત્માકી નહીં ઔર ઉસસે આત્માકો કુછ લાભ-નુકશાન હૈ હી નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? દેહકી ક્રિયાસે મુજે લાભ હોગા ઐસા માનનેવાલા દેહકો હી આત્મા માનતા હૈ. ઔર દેહકી ક્રિયાસે હિંસા આદિ હોતી હૈ તો મુજે પાપ લગતા હૈ ઐસા માનનેવાલા દેહકો હી આત્મા માનતા હૈ. ઐસી બાત હૈ પંડિતજી! આહાહા! कोऊ क्रूर कहै काया जीव दोऊ एक पिंड.. હૈ? પંડિતજી! હૈ ઉસમેં? યે હિન્દી તુમ્હારે અનજાન હૈ ન. યે ભી પંડિત હૈં. નરમ હૈં નરમ. સુને તો સહી ક્યા હૈ.

નવમા પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ क्रूर कहै काया जीव दोऊ एक पिंड,
जब देह नसैगी तबही जीव मरैगौ।
छायाकौसौ छल किधौं मायाकौसौ परपंच,
कायामैं समाइ फिरि कायाकौ न धरेगौ॥
सुधी कहै देहसौं अव्यापक सदीव जीव,
समै पाइ परकौ ममत्व परिहरैगौ।

अपने सुभाई आइ धारना धरामैं धाइ,
आपमैं मगन ह्वैके आप सुद्ध करैगौ॥२१॥

શબ્દાર્થ :—ક્રૂર=મૂર્ખ. પરપંચ=ઠગાઈ. સુધી=સમ્યગ્જ્ઞાની. પરિહરૈગૌ=છોડશે. ધરા=ધરતી.

અર્થ :—કોઈ કોઈ મૂર્ખ ચાર્વાક કહે છે કે શરીર અને જીવ બન્નેનો એક પિંડ છે, એટલે જ્યારે શરીર નાશ પામશે ત્યારે જીવ પણ નાશ પામી જશે; જેવી રીતે વૃક્ષનો નાશ થવાથી છાયાનો નાશ થઈ જાય છે, તેવી જ રીતે શરીરનો નાશ થવાથી જીવનો પણ નાશ થઈ જશે. આ ઇન્દ્રિયજાળિયાની માયા સમાન કૌતુક થઈ રહ્યું છે, જીવાત્મા દીપકની જ્યોતના પ્રકાશ સમાન શરીરમાં સમાઈ જશે, પછી શરીર ધારણ નહીં કરે. આ બાબતમાં સમ્યગ્જ્ઞાની કહે છે કે જીવ પદાર્થ શરીરથી સદૈવ ભિન્ન છે, તે કાળલબ્ધિ પામીને પરપદાર્થો પ્રત્યે મમત્વ છોડશે અને પોતાના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થઈને નિજાત્મભૂમિમાં વિશ્રામ કરીને તેમાં જ લીન થઈને પોતાને પોતે જ શુદ્ધ કરશે. ૨૧.

अर्थ :–कोई कोई मूर्ख चार्वाक कहते हैं कि शरीर और जीव दोनोंका एक पिण्ड है, सो जब शरीर नष्ट होगा तब जीव भी नष्ट हो जायगा; जिस प्रकार वृक्षके नष्ट होनेसे छाया नष्ट हो जाती है, उसी प्रकार शरीरके नाश होनेसे जीव भी नाश हो जायेगा। यह इन्द्रजालियाकी मायाके समान कौतुक बन रहा है, सो जीवात्मा दीपककी लौ (ज्योत)के प्रकाशके समान शरीरमें समा जायगा, फिर शरीर धारण नहीं करेगा। इस पर सम्यग्ज्ञानी कहते हैं कि जीव पदार्थ शरीरसे सदैव भिन्न है, सो काललब्धि पाकर परपदार्थोंसे ममत्व छोड़ेगा, और अपने स्वरूपको प्राप्त होकर निजात्मानुभूतिमें विश्राम करके उसीमें लीन होकर अपनेको आप ही शुद्ध करेगा॥२१॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કહતે હૈં, कोऊ क्रूर कहै.. क्रूर નામ મૂરખ. ઐસે કહે કિ काया जीव दोऊ एक पिंड.. આત્મા ઔર શરીર દોનોં એક હૈં, એક પિંડ હૈં. કિ જૈસી શરીરકી ક્રિયા હોતી હૈ ઐસા આત્માકે પ્રદેશમેં ભી કંપન હોતા હૈ ઔર આત્માકે પ્રદેશમેં કંપન હોતા હૈ ઐસી શરીરકી ક્રિયા હોતી હૈ તો યે દોનોં એક હૈં. ઐસે મૂઢ અજ્ઞાની દેહકી ક્રિયાકો અથવા દેહકે કાલકી—સમયકી જો પર્યાય, દેહકી—શરીરકી વર્તમાન અવસ્થા—પર્યાય વહી મૈં હૂં. દેહસે મુજે ધર્મ હોતા હૈ, મુજસે અહીંસા પલતી હૈ, દેહસે મૈં સચ બોલતા હૂં, દેહ હો તો મૈં બ્રહ્મચર્ય પાલ સકતા હૂં. આહાહા! ભગવાન! એવા મૂરખ, જીવ અને કાયા બેયને એક માને. આમ એમ નહીં, અંદરમાં અભિપ્રાયમાં. શરીરની ક્રિયાથી નિમિત્તપણું છે. તો અપનેમેં ધર્મ જો શાંતિ આદિ હો વહ તો અપને આશ્રયસે હોતા હૈ. ધર્મ તો અપને દ્રવ્યકે આશ્રયસે હોતા હૈ. ધર્મમેં શરીરકી ક્રિયા નિમિત્ત હૈ કિ નહીં? તો નિમિત્ત હૈ તો ઉસસે

ભી મુજે કોઈ લાભ હુઆ હૈ. આહાહા! શરીર નિમિત્ત હૈ કિ નહીં? તો નિમિત્તસે કુછ હોતા હૈ કિ નહીં આત્મામેં? યે માન્યતા અજ્ઞાનીકી જૂઠી હૈ. દેહકી ક્રિયાકા પરિણમન સ્વકાલકા ભિન્ન હૈ ઔર અપના આત્મા ઉસસે બિલકુલ ભિન્ન હૈ. આહાહા!

जब देह नसैगी तबही जीव मरैगौ.. દેહકી સ્થિતિ પૂરી હોગી તો મેરા ભી નાશ હો જાયેગા. સમજમેં આયા? જૈસે દીપક હૈ ન દીપક. ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : દીયા) તો દીયેમેંસે જો કાલી ઝાંય નિકલતી હૈ ન ધુમાડા–ધૂઆં. ધૂએંકા નાશ હોગા તો દીયેકા ભી નાશ હોગા. વૃક્ષ ઔર છાયા. તો વૃક્ષ હૈ તો છાયા હૈ. વૃક્ષકા નાશ હોગા તો છાયા ભી નાશ હો જાયેગી. ઐસે દેહ હૈ તો હમારા આત્મા હૈ. હમારી પર્યાયમેં શાંતિ, ધર્મ, અહીંસા (જો) કુછ હોતા હૈ, યે દેહ હૈ તો હોતા હૈ. દેહ બિના હોતા નહીં. અભી ભી આયા હૈ. વહ દરબારીલાલ કોઠીયાને ડાલા હૈ. દેહકે સાથ સંબંધ હૈ કુછ. ક્યા સંબંધ હૈ? વહ તો ભિન્ન ચીજ હૈ. દેહકા એક એક પરમાણુકા વર્તમાન પરિણમન સ્વકાલકા ઉસમેં–પરમાણુમેં હોતા હૈ. ઉસકે સ્વકાલકે પરિણમનમેં અપના પરિણમનકા અધિકાર બિલ્કુલ નહીં. સમજમેં આયા? યૂં તો કહતે હૈં કિ શરીર (ભિન્ન હૈ), પણ અંદરમેં અભિપ્રાયમેં શરીરકી ક્રિયા અનુકૂલ હૈ તો કુછ મુજે લાભ હોતા હૈ. શરીરસે જીવ બચા, મરા નહીં તો મુજે કુછ લાભ હુઆ. યે દેહ ઔર આત્મા એક (હૈં ઐસી) માન્યતાકી ચીજ હૈ. સમજમેં આયા?

ઔર દેહકે કોઈ અપવાસ આદિસે શરીર કમજોર જીર્ણ હો તો મુજે લાભ હોગા, શરીર કૃશ હો તો મુજે લાભ હોગા—યે માન્યતા શરીર ઔર આત્મા એક માનનેવાલેકી હૈ. સમજમેં આયા? જીવ ભગવાન આત્મા બિલકુલ ભિન્ન હૈ. શરીરકી કોઈ ભી અવસ્થા હોતી હૈ ઉસસે તો આત્મા બિલકુલ ભિન્ન હૈ. અરે, અંદર દયા-દાન-રાગ આદિ વિકલ્પ હોતે હૈં ઉસસે ભી ભગવાન આત્મા તો ભિન્ન હૈ, પૃથક્ હૈ. ઉસે પૃથક્ ન માનકર, રાગસે ઔર દેહકી ક્રિયાસે હમેં ધર્મ હોગા, યે માનનેવાલા શરીર ઔર આત્મા એક માનતા હૈ. યે જડ મૂરખ હૈ, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? जब देह नसैगी तबही जीव मरैगौ.. દેહકા નાશ (હોગા તો) જીવ ભી મરેગા સાથમેં, એમ અજ્ઞાની કહે છે.

छायाकौसौ छल किधौं मायाकौसौ परपंच, લ્યો છેને? जिस प्रकार वृक्षके नष्ट होनेसे छाया नष्ट हो जाती है. વૃક્ષ હૈ, નાશ હો જાયે તો છાયા ભી નાશ હો ગઈ. ઐસે શરીર વૃક્ષ હૈ વહ નાશ હો જાય તો આત્મા છાયા હૈ વહ નાશ હો જાયેગી. આહાહા! ધર્મકે નામ પર ઐસી પ્રતીતિ ચલતી હૈ. સમજમેં આયા? मायाकौसौ परपंच, લ્યો. એમ કહે છે. છે ને? ઇન્દ્રજાળિયા જેવી માયાના સમાન કૌતુક બન્યું છે આ તો, અજ્ઞાની કહે છે. આહાહા! શરીરકી અનુકૂલતાસે આત્મામેં અનુકૂલતા રહતી હૈ. શરીરમેં રોગ હો તો આત્મામેં પ્રતિકૂલતા હો જાતી હૈ ઔર નિરોગતા હો તો આત્મામેં ઠીક હોતા

હૈ. યે બાત હી જૂઠી હૈ. આહા! શરીરકી અવસ્થામેં સરોગ-નિરોગ અવસ્થા, વહ તો જડકી અવસ્થા હૈ. યે તો પરમાણુકી પર્યાય હૈ. ઉસસે આત્મામેં કુછ લાભ હૈ ઐસી બાત હૈ નહીં. માનનેવાલા ઐસા (માનતા હૈ કિ) શરીરકી અચ્છી ક્રિયા (હુઈ), શરીરકા સદઉપયોગ કિયા. સમજમેં આયા? આહાહા! અપવાસ કિયે, લક્ષ્મી દેનેકી (ક્રિયા કી, તો) શરીરકા હમને સદ્‌ઉપયોગ કિયા. ઐસા માનનેવાલા શરીર ઔર આત્મા એક માનતા હૈ.

કહતે હૈં, **मायाकौसौ परपंच**.. યે તો માયા પ્રપંચ ઈન્દ્રજાલ હૈ. અજ્ઞાની કહતે હૈં હોં. જુઓ, ઈન્દ્રજાળ છે. શરીર ઐસે નાશ હો તો આત્માકા નાશ હોતા હૈ. **कायामैं समाइ फिरि कायाकौ न धरैगौ**.. યહ શરીર નાશ હોતા હૈ, આત્મા ભી નાશ હો જાયેગા. ફિરસે શરીર ધારણ કરેગા નહીં. ઐસી અજ્ઞાનીકી દલીલ હૈ. આહાહા! **सुधी कहै**.. હવે જવાબ આપે છે જ્ઞાની. સમ્યક્‌જ્ઞાની ધર્મી ઉસે જવાબ દેતે હૈં. આહાહા! **सुधी कहै देहसौं अव्यापक**.. ભાઈ! શરીરકે અનંત રજકણ યે માટી જડ હૈ, ઉસમેં આત્મા તો અવ્યાપક હૈ. આત્માને શરીરકે રજકણમેં પ્રવેશ કભી કિયા નહીં. સમજમેં આયા? પાનીકે તરંગમેં જૈસે જલ વ્યાપક હૈ પાની, (પર) લકડી નજદીક હો તો ઉસમેં વહ વ્યાપક નહીં. ઐસે ભગવાન આત્મા શરીરરરૂપી લકડીમેં વ્યાપક નહીં. શરીરરૂપી પર્યાયમેં ઉસકા પ્રવેશ નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? **सुधी कहै**.. બુદ્ધિવંત સમ્યગ્જ્ઞાની ધર્માત્મા, ઐસી માન્યતાવાલેકો જવાબ દેતે હૈં. **देहसौं अव्यापक**.. ભગવાન! તેરી ચીજ તો આનંદસ્વરૂપ જ્ઞાનકી મૂર્તિ અરૂપી હૈ, યે શરીરકે રજકણકી પર્યાયમેં કૈસે વ્યાપે? કૈસે પ્રવેશ કરે? કૈસે ઉસકી પર્યાયમેં (ઇસકી) પર્યાય એક હો જાયે? આહા! સ્વકાલ હૈ ન. સમજમેં આયા?

देहसौं अव्यापक सदीव जीव.. તીનોં કાલ ભગવાન આત્મા તો દેહકે રજકણસે ભિન્ન હૈ. જૈસે જલ લોટામેં ભરા હૈ તો લોટા ઔર જલ દોનોં ચીજ હી ભિન્ન હૈં. સમજમેં આયા? વહ દૃષ્ટાંત આયા ન સર્વવિશુદ્ધ (અધિકાર)મેં. ઘટ હોતા હૈ ન ઘટ. આ નોરતા આવેને નોરતા. (શ્રોતા : ગરબા). ગરબા. ગરબો હોતા હૈ ન. ગરબા સમજતે હૈં ? છેદ ઔર અંદર એક બત્તી રખતે હૈં. ઉસે હમારે યહાં ગરબા કહતે હૈં. ક્યા કહતે હૈં તુમ્હારે? (શ્રોતા : હમારે યહાં નોરતા બોલતે હૈં) પર માટીકો ક્યા બોલતે હૈં? માટીકા વહ ઘડા હોતા હૈ ન? (શ્રોતા : ઘટ) ઘટ. કાણાં.. કાણાં.. છેદ કરતે હૈં. છેદવાલા ઔર અંદર દીયા. તો ઘટ ફૂટનેસે ક્યા દીયેકા નાશ હોતા હૈ? દીયા ભિન્ન હૈ ઔર ઘટ ભિન્ન હૈ. (શ્રોતા : દીવો ઠરી જાય તો?) દીવો ઠરી જાય તો કંઇ ઘટનો નાશ થાય છે? દીવો ઠરી જાય તો કંઇ ઘડાનો નાશ થાય? બેય ચીજ જુદી જુદી છે.

આહીં તો એટલો સિદ્ધાંત, ઓલા ઘડાની સાથે સિદ્ધાંત કરવો છે અત્યારે. ઘટ ફૂટ્યો, કોઈએ ફોડ્યો ઘટ, તો અંદર જે દીવો છે એ ઓલવાઈ જાય કંઇ એનાથી? એમ

દેહ ફૂટતાં, દેહનો નાશ હોતાં, ચૈતન્યદીવો આનંદકંદ પ્રભુ આનંદ અને જ્ઞાનનો દરિયો ભગવાન આત્મા છે ઉસકા બુજના કભી હોતા નહીં. આહાહા! શરીર ઔર આત્મા એકદૂસરે(કો સાથ) નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ હૈ. (શરીર) ઘટ હૈ ન. વિકલ્પ આયા ઔર શરીર ચલે તો ઉસે લગે કિ દેખો, યે શરીર હમસે ચલા. વિકલ્પ આયા ઔર ચલા તો હમસે ચલા. પર યે તો નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ હૈ. તુજસે ચલા નહીં. શરીરકી ક્રિયા ઉસસે હુઈ હૈ. શરીરસે શરીરકી પર્યાય હુઈ હૈ, તેરેસે બિલ્કુલ નહીં. આહાહા! નીચે ચીંટી હૈ ઔર અપના પૈર (ઉસે બચાનેકે લિયે) ઊંચા કરતે હૈં. તો કહે, મૈંને ઊંચા કિયા. વહ શરીર ઔર આત્મા એક માનનેવાલા હૈ. પંડિતજી! આવું છે. શરીરકી પર્યાય—પૈર ઐસા ઉપર હુઆ તો શરીરકે કારણસે હુઆ હૈ, આત્માકે કારણસે નહીં. આત્મા ભિન્ન ઔર વહ ચીજ ભિન્ન હૈ. આહાહા! ભીખાભાઈ! પણ કાન-બાન સારા હોય તો સાંભળવાનું મળે, તો એટલો તો શરીરને કારણે લાભ થાય કે નહીં?

યહાં તો શરીરસે તો ઠીક, પર સુનનેસે ભી આત્મામેં જ્ઞાનકા લાભ હોતા હૈ, ઐસી બાત હૈ હી નહીં. એય! ક્યોંકિ ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસે પરિપૂર્ણ ભરા હૈ. યે અપને સ્વરૂપકી ઓરકા આશ્રય કરતા હૈ તો જ્ઞાનકી પર્યાય અંતરમેંસે આતી હૈ. કોઈ વાણીસે ઔર સુનનેસે આતી હૈ, ઐસા હૈ નહીં. આહાહા! શરીરની કોઈપણ પર્યાયથી મને લાભ થાય એમ માનનારા શરીર અને આત્મા એક માને, એ બતાવવું છે અહીયા. આહાહા! પૂર્વ આલંબિત બોધ નાશ સમયે, એમ છેને. જ્ઞેયના નાશ સમયે.. જ્ઞેય આ શરીર એના નાશ સમયે.. જ્ઞાનમાં આ બોધ—જણાવાલાયક ચીજ, એના નાશ સમયે. બોધ એટલે જ્ઞેય. એના નાશ સમયે મારો પણ નાશ થઈ ગયો. આ તો અરૂપી ભગવાન વિજ્ઞાનઘન છે. તું અવિનાશી છે. અવિનાશીકા કભી નાશ હોતા નહીં, પર દૃષ્ટિકી ખબર નહીં. શરીર નાશ હુઆ તો મેરા નાશ હો ગયા. મેરા દીકરા મર ગયા તો (મૈં) મર ગયા. ક્યા મરે? કૌન મરે? સુન તો સહી. લડકા મર ગયા, ઓહોહો! કૌન મરે? દેહ મરે? આત્મા મરે? દેહકી પર્યાય બદલ ગઈ. આત્માકી પર્યાય બદલ ગઈ. આત્મા ઔર પરમાણુ તો કાયમ રહતે હૈં. પણ વસ્તુકી ખબર હી નહીં અજ્ઞાનીકો. ક્યા મૈં હૂં ઔર ક્યા દેહ હૈ ઔર ભિન્નતા દોનોંમેં કૈસી હૈ? પરમાત્મા ક્યા કહતે હૈં ઉસકી ખબર નહીં.

सुधी कहै देहसौं अव्यापक सदीव जीव, समै पाइ परकौ ममत्व परिहरैगौ.. ઉસે શરીરસે મમત્વ હૈ, ફિર ભી શરીર ઉસકા હૈ ઐસા નહીં. આહાહા! કહે છે કિ समै पाइ.. કાલલબ્ધિ પાકર (અર્થાત્) અપની પર્યાયમેં સ્વસન્મુખ હોકર.. જો પરસન્મુખમેં શરીર મેરા હૈ ઐસી મમત્વબુદ્ધિ હૈ, ઉસે સ્વ-સ્વભાવ આનંદકંદ પરમાત્મા અપના નિજસ્વરૂપ ઉસ ઓરકા આશ્રય કરકે પરકી મમતાકા નાશ કરેગા ઔર અપને મુક્તતત્ત્વકો મુક્ત કરેગા.

સમજમેં આયા? ક્યાં લોકોને હજી કુછ ધર્મની ખબર ન મળે. જીવ-અજીવ બે ભિન્ન ચીજ. દો તત્ત્વ ભિન્ન. જીવતત્ત્વ ભિન્ન, અજીવતત્ત્વ ભિન્ન. અજીવતત્ત્વકી ક્રિયા મેરેસે હોતી હૈ ઔર વહ અજીવકી ક્રિયાસે મેરેમેં લાભ-નુકશાન હોતા હૈ. વેં અજીવકો હી જીવ માનતે હૈં. સમજમેં આયા? આહા!

समै पाइ परकौ ममत्व परिहरैगौ.. અપના પુરુષાર્થસે... મૈં તો ચિદાનંદ આત્મા હૂં. અનાદિ-અનંત અવિનાશી હૂં. આહાહા! શાંતાબેન ગયા લાગે છે, નહીં? પ્રભુદાસભાઈને ઘરેથી. શાંતાબેને કહ્યું ભાઈ છેલ્લું પ્રભુદાસભાઈને. દેહનું છૂટવાનું ટાણું આવ્યુંને. ઘીયા પ્રભુદાસભાઈ કરોડપતિ માણસ છે. હવે એ છ દિ' સુધી અસાધ્ય રહ્યા. પ્રભુદાસભાઈ. રતિભાઈના મોટાભાઈ. છ દિવસ. શેઠ હતા? હતા. હં, હં. સાથે આવ્યા હતા. આપણે ગયા હતા સવારમાં ત્યાં સાથે ... છ દિવસ સુધી. તમે હતા ત્યાં ભાઈ? એમ? પછી દેહ છૂટવાનો પ્રસંગ આવ્યો છ દિવસ પછી. એમને ઘરેથી બૈરાં (કહે), જા સિદ્ધ. મોહ છૂટ જા તેરા. આત્માકા નાશ નહીં હૈ, નિત્ય હૈ. ઐસા બોલી થી. અંતિમ સમયમેં ઉનકી પત્નિ ઐસે બોલી. રતિભાઈના દીકરાનો દીકરો એક મૂંગો બહેરો મરી ગયો. છ દિવસ સુધી. પિતાજી બેઠા છે, ભાઈ છે. પૈસા કરોડો, બડી દુકાન. શું કરે પૈસાનું ત્યાં?

દેહકી સ્થિતિ જહાં પૂરી હોનેકી હુઈ, તો પત્નિ કહતી હૈ, ચાલ્યો જા અહીંથી. દેહથી તું ભિન્ન છો. ચાલ્યો જા. તું કહાં નાશ હોતા હૈ? તું તો નિત્ય હૈ. અમરચંદભાઈ! એ શાંતાબેન કાલે ગયા. પ્રભુદાસભાઈની વહુ છેને. ન્યાં ગયા. લોકોને ....ઘણા છે રતિભાઈના ને. આહાહા! આમ થઈ જાય, ફૂ.. કોણ ફૂ થાય ? યે તો પવન નિકલ ગયા. આત્મા નાશ હોતા હૈ? આત્મા તો અવિનાશી અનાદિ-અનંત હૈ. દેહ ખલાસ હો ગયા ઈસલિયે આત્મા સાથમેં ખલાસ હો ગયા? આહાહા! ભાન ન મળે લોકોને. મૈં આત્મા અખંડાનંદ સચ્ચિદાનંદમૂર્તિ, મૈં અનાદિ-અનંત—ઐસી મેરી ચીજમેં કોઈ ખંડ-ફંડ હોતા નહીં. નાશ તો ક્યા હો પર ખંડ નહીં હોતા. આહાહા!

काल पाइ परकौ ममत्व परिहरैगौ अपने सुभाई आइ.. દેખો ભાષા. અપને સ્વરૂપકો પ્રાપ્ત હોકર... અરે, મૈં તો જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ હૂં, ચૈતન્ય ભાવના ધરનેવાલા મૈં હૂં. મૈં શરીર નહીં, મૈં પુણ્ય-પાપકી ક્રિયાકા રાગ ભી મૈં ધરનેવાલા નહીં. આહા! સમ્યક્‌દષ્ટિકો ઐસી પ્રતીત અનુભવમેં આતી હૈ. તબ ધર્મી કહનેમેં આતા હૈ. ઉસકે બિના ધર્મ હૈ નહીં. સમજમેં આયા? समै पाइ अपने सुभाई आइ.. આહા! अपने स्वरूपको प्राप्त होकर निजात्मभूमिमें विश्राम करके, એમ છેને? धारना धरामैं धाइ.. ધરા એટલે જમીન. નિજભૂમિકા ભગવાન આત્મા, અસંખ્ય પ્રદેશી આનંદકંદ આહાહા! ઉસમેં દૃષ્ટિ કરકે વહાં

વિશ્રામ લે. દેહમેં જો વિશ્રામ લેતા હૈ કિ મુજે ઠીક હૈ, યે વિશ્રામ ગુલાંટ ખાયેગા. મૈં તો આત્મા હૂં, શુદ્ધ ચૈતન્યઘન હૂં. મૈં પુણ્ય-પાપકા રાગ ભી નહીં તો શરીર તો મૈં હૂં હી નહીં.. નહીં.. ઐસા અપના સ્વરૂપ નિજ ભૂમિકા અપના ક્ષેત્ર આનંદકંદ પ્રભુ ઉસમેં અપને સ્વરૂપકો એકાકાર કરકે, વિશ્રામ કરકે, સ્વકાલમેં અપને સ્વરૂપમેં એકાગ્ર હોના વહી ધર્મ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

અપને સ્વરૂપમેં પ્રાપ્ત કરકે, ધારના धरामैं.. અંતરમેં સ્વરૂપકી ધારણા કરકે, વિશ્રામ કરકે, અપની धरामैं धाइ.. સ્થિર હોતા હૈ. ઉસીમેં લીન હોકર, आपमैं मगन ह्वैकै आप सुद्ध करैगौ.. આહાહા! દેખો. કર્મકે કારણસે શુદ્ધ હોગા ઔર પહલે યે હોગા, ઐસા કુછ હૈ નહીં. आपमैं मगन ह्वैकै.. ઓહો! મૈં તો સચ્ચિદાનંદ નિર્મલ સિદ્ધ સમાન સ્વરૂપ મેરા હૈ. ઐસા અંતરમેં ભાન કરકે आप सुद्ध करैगौ—અપની ચીજકો નિર્મલ કરેગા પર્યાયમેં. ઐસી આત્માકી ચીજ હૈ. દો બાત લી. અપને સ્વભાવમેં આકર અપનેમેં વિશ્રામ કરતા હૈ. आपमैं मगन.. શરીર, વાણી, મન પર હૈં વહ હો કિ ન હો, વહ ઉસકે કારણસે હૈ. પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ હોતા હૈ વહ ભી વિકાર ઔર આસ્રવ હૈ. યે મૈં નહીં.

ધર્મીકી—પ્રથમ દરજ્જાકી સમ્યક્દૃષ્ટિકી દશામેં ઉસકો ઐસી દશા અંતરમેં હોતી હૈ. आपमैं मगन.. અનાદિસે શરીર ઔર રાગમેં મગન થા. સમજમેં આયા? આહાહા! आप सुद्ध करैगौ—અપનેકો પર્યાયમેં શુદ્ધ કરેગા. જો પર મેરા હૈ (ઐસી) મમતા થી ઉસકો નાશ કરકે, અપની ચીજકી સંભાલ લેકર અપની વર્તમાન પર્યાય—દશામેં અપનેકો પવિત્ર કરેગા. ઐસા ઉસકા સ્વભાવ હૈ. આહા! સમજમેં આયા? લ્યો. ૨૧મો થયો. લ્યો આ ૨૨.

વળી—(દોહરા)

ज्यौं तन कंचुक त्यागसौं, विनसै नांहि भुजंग।
त्यौं सरीरके नासतैं, अलख अखंडित अंग॥२२॥

શબ્દાર્થ :—કંચુક=કાંચળી. ભુજંગ=સાપ. અખંડિત=અવિનાશી.

અર્થ :—જેવી રીતે કાંચળીનો ત્યાગ કરવાથી સાપ નાશ પામતો નથી, તેવી જ રીતે શરીરનો નાશ થવાથી જીવ પદાર્થ નાશ પામતો નથી. ૨૨.

अर्थ :—जिस प्रकार काँचलीके छोड़नेसे सर्प नष्ट नहीं हो जाता, उसी प्रकार शरीरका नाश होनेसे जीव पदार्थ नष्ट नहीं होता॥२२॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ज्यौं तन कंचुक त्यागसौं, विनसै नांहि भुजंग.. કાંચલીકે ત્યાગસે સાંપકા નાશ હોતા

નહીં. દૃષ્ટાંત ભી.... કાંચલી હોતી હૈ ન? કાંચલી છોડે ઔર સર્પ તો ચલા જાતા હૈ. जिस प्रकार काँचलीके छोड़नेसे सर्प नष्ट नहीं हो जाता.. ઐસે શરીરકે નાશસે અલખ, ભગવાન અલખ જો રાગસે ઔર ઇન્દ્રિયોંસે ન જાનનેમેં આયે ઐસા.. સમજમેં આયા? યે ઇન્દ્રિયાં તો જડ હૈં, માટી હૈં. રાગ-દ્વેષ તો વિકાર હૈ. આત્મા વિકાર રહિત નિર્મલાનંદ હૈ. તો વિકાર પુણ્ય વિકલ્પસે દયા-દાનકે વિકલ્પસે ભી જાનનેમેં નહીં આતા ઐસા અલખ હૈ, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? આહાહા! કહો, જુગરાજજી! આ તમારા ગામ માટે આ બધું થયું થોડું. ગામવાળા સાંભળેને હિન્દી. આ અમારે એક માસ્તર આવ્યા હતા. થોડું થોડું સમજે આ હિન્દી. આહાહા!

અરે ભગવાન! તું તો અલખ! 'અલખ નામ ધુનિ લગી ગગનમેં મગન ભયા મન મેરા, આસન મારી સુદૃઢ ધારી, દિયા અગમ ઘર દેરા.' મૈં ભગવાન આત્મા અગમ્ય આનંદકંદ, રાગ ઔર મનસે જાન ન સકૂં ઐસી મેરી ચીજ હૈ. સમજમેં આયા? અલખ કહકર, વ્યવહારાસે ભી મૈં જાન ન સકૂં ઐસી ચીજ હૈ, એમ કહતે હૈં. આહાહા! દેહદેવળ માટીકા પિંડ હૈ યહ તો. ધૂળ.. ધૂળ.. ધૂલી. ઉસમેં ભગવાન આત્મા અલખ ભિન્ન હૈ. સમ્યક્ દૃષ્ટિમેં ઐસે હોતા હૈ કિ વિકલ્પસે ભી મૈં જાનનેમેં ન આઉં. વ્યવહાર રત્નત્રયકા રાગ હૈ ઉસસે ભી મૈં જાનનેમેં ન આઉં ઐસી મૈં ચીજ હૂં. આહાહા! વ્યવહારસે જાનનેમેં આઉં તો ઇસકા અર્થ હુઆ કિ શરીર હી આત્મા હૈ, ઐસા હુઆ. રાગ હી આત્મા, એમ કહતે હૈં. ભાઈ! આમાં દર્શન આદિમાં કહે છેને. આહાહા! શરીરકી ક્રિયાસે ઔર રાગસે મૈં જાનનેમેં આઉં તો તો દોનોં એક હો ગયે. સમજમેં આયા?

મૈં તો મેરા જ્ઞાનસ્વભાવ, જાનનસ્વભાવ, આનંદસ્વભાવ ઉસસે મૈં જાનનેમેં આતા હૂં. ધર્મી સમકિતી ઐસે માનતે હૈં ઔર ઐસા હોતા હૈ. અજ્ઞાનીકો ખબર નહીં કુછ. કૈસે આત્મા પ્રાપ્ત હો? ઔર આત્માકા ક્યા સ્વભાવ હૈ? अलख अखंडित.. આહાહા! उसी प्रकार शरीरका नाश होनेसे जीव पदार्थ नष्ट नहीं होता. ખંડિત નહીં હોતા, એમ. કાંચલીકે ત્યાગસે સર્પકા (નાશ) હોતા હૈ? ઐસે શરીરકે નાશસે ભગવાન આત્માકા નાશ હોતા હૈ? યે તો સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ—સત્ નામ શાશ્વત, જ્ઞાન ઔર આનંદકા ભંડાર, યે અપને જ્ઞાનસે હી જાનનેમેં આતા હૈ. આહા! કહો, શેઠ! દયા-દાનકે ભાવસે જાનનેમેં નહીં આતા હૈ, એમ કહતે હૈં. આહાહા! ભાઈ! તેરી ચીજ, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ ઐસે ફરમાતે હૈં કિ વ્યવહારકે વિકલ્પસે ભી જાનનેમેં ન આયે ઐસી તેરી ચીજ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? જો વ્યવહારસે જાનનેમેં આ જાયે, તો વ્યવહાર ઔર સ્વભાવ દોનોં એક હો જાય. આહાહા! સમજમેં આયા?

શરીર માટે ન્યાય મૂક્યો જરી. એ તો કાંચળી છે. રાગ અને શરીર તો કાંચળી, પર

છે. ભગવાન તો અંદર ભિન્ન છે. ઓલો સર્પ ઝેરવાળો, આ અમૃતવાળો છે. અમૃતકા પ્રભુ હૈ. આહાહા! અતીન્દ્રિય સ્વાદકા રસિયા હૈ. રાગકા રસિયા આત્મા નહીં. આહાહા! જિસે રાગકા રસ હૈ યે અણાત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ, જીવકો માનતા નહીં. એમ કહે છે. આહાહા! સર્વજ્ઞ ભગવાન ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરકા યહ ફરમાન હૈ. આહા! કિ શરીરકી ક્રિયાસે આત્મા જાનનેમેં (આતા હૈ) ઔર ધર્મ લાભ હોતા હૈ ઐસે માનનેવાલા મૂઢ હૈ. શરીર ઔર આત્મા એક માનનેવાલા હૈ. ઔર રાગ જો વિકલ્પ હૈ શુભ, ઉસસે આત્માકો લાભ હોતા હૈ ઐસા માનનેવાલા રાગ ઔર આત્માકો એક માનતા હૈ. આસ્રવ ઔર આત્માકો એક માનતા હૈ, અજીવ ઔર આત્મા એક માનતા હૈ. અલખ–લખ્યો ન જાય. આહાહા! સમજમેં આયા?

ભગવાન આત્મા... દેહના પરમાણુ, પરમાણુ એ તો માટી છે. સ્મશાનની રાખ છે એ તો. સમજમેં આયા? સ્મશાનકી રાખ હો જાયેગી યે મિટ્ટી. યે તો ધૂળ હૈ. યે આત્મા હૈ? અજીવકો હી અપના માનતે હૈં વે તો મૂઢ હૈં, એમ કહતે હૈં. આહા! ઔર શરીરકી ક્રિયાસે મુજે લાભ હોતા હૈ (ઐસા) માનનેવાલા ભી મૂઢ અજ્ઞાની હૈ. લો, આ તો તમારો પ્રશ્ન પહેલો આવ્યો. તમે હતા ત્યાં હાજર? હાજર હતા. હા. એ મહેનત કરે. અઠાઈ કરી. ઠીક લ્યો. લ્યો, અમારા પંડિતજી, મહેનત એણે કરી હતી ફૂલચંદજીને સહાયક તરીકે, નહીં? આહા! પ્રશ્ન : જીવિત શરીરસે કુછ આત્માકો ધર્મ હોતા હૈ કિ નહીં? અરે, ભગવાન! ક્યા કહતે હો તુમ! જીવતું શરીર એટલે એની પર્યાયમાં આત્મા છે અહીંયા, ત્યાં સુધી જીવતું શરીર કહે. ઉસસે આત્મામેં ધર્મ હોતા હૈ કિ નહીં? શેઠ! ઐસા પ્રશ્ન હુઆ હૈ. પહલા પ્રશ્ન થા. તુમકો તો ખબર ભી નહીં. પઢા હૈ કભી? હા. શેઠ કહતે હૈં કિ પહલા પ્રશ્ન થા ઇતની ખબર હૈ તુમકો? યે નહીં, ભાઈને તો યે કહા કિ યે પહલા પ્રશ્ન હૈ ઉસમેં. બીજો પ્રશ્ન એમાં છેને. બીજો પ્રશ્ન છે. આહાહા!

યહાં તો કહતે હૈં કિ યે જીવિત શરીર યે તો મુર્દા હૈ. મુર્દા હૈ મુર્દા. યે તો રજકણ હૈ ઉસમેં આત્મા કહાં આયા? સમજમેં આયા? અરે, મુર્દા હૈ. સમયસારમેં આયા હૈ. ૯૬ ગાથા. ૯૬ ગાથામેં ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય'. ઉનકે બાદમેં 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' દિગંબર મુનિ ૯૦૦ વર્ષ પહલે હુએ, ઉન્હોંને ઉસમેં કહા. 'સમયસાર'મેં હૈ. ૯૬ ગાથામેં હૈ. છિયાનવે.. છિયાનવે. છિયાનવે કહતે હૈં ન? 'મૃતક કલેવર વડે પરમ અમૃતરૂપી જ્ઞાનઘન...' ઐસા પાઠ હૈ. મૃતક કલેવર વડે... યે મૃતક કલેવર હૈ. આહાહા! મુર્દા હૈ, યે અચેતન હૈ. ભગવાન અંદર ચૈતન્યમૂર્તિ અરૂપી જ્ઞાનઘન હૈ. આહાહા! યે જ્ઞાનઘન ભગવાન આત્મા, કહતે હૈં કિ અમૃતરૂપ, પરમ અમૃતરૂપ વિજ્ઞાનઘન હૈ યે તો. આહાહા! પરમ અમૃતરૂપ વિજ્ઞાનઘન ભગવાન આત્મા અપના હૈ. આહાહા! ઐસા ભગવાન આત્મા, મૃતક કલેવરકે

દ્વારા પરમ અમૃત વિજ્ઞાનઘન મૂર્છિત હુઆ. આહાહા! મુર્દા. જીવિત મુર્દા કહા. યે તો માટી—જડ હૈ, લકડી હૈ. ઉસકી સબ પર્યાય હોતી હૈ વહ જડસે હોતી હૈ. આત્માસે નહીં, આત્મા ભિન્ન હૈ. મૃતક ક્લેવરકે દ્વારા પરમ અમૃતરૂપ વિજ્ઞાનઘન ભગવાન મૂર્છિત હુઆ હોનેસે ઉસ પ્રકારકા કર્તા પ્રતિભાસિત હોતા હૈ. અજ્ઞાનીકો રાગકા કર્તા ઔર શરીરકા કર્તા ભાસિત હોતા હૈ. આહાહા!

શરીરકી પર્યાય મેરેસે હોતી હૈ, મૈં શરીરકો હિલાતા હૂં, મૈં બોલ સકતા હૂં—ઐસી માન્યતાવાલા અજ્ઞાની પરમેં મૂર્છિત હોકર પરમેં એકત્વ માનકર રાગ ઔર શરીરકી ક્રિયાકા કર્તા મિથ્યાદૃષ્ટિ હોતા હૈ. (શ્રોતા : આમ તો બોલે છે?) કોણ બોલે? બોલે એ બીજો, આત્મા નહીં. આહાહા! અરે! બોલે એ આત્મા તો નહીં, પણ બોલે એ શરીર નહીં. વાણીકા અવાજ યે દૂસરી શબ્દવર્ગણા હૈ ઔર યે શરીર આહારવર્ગણા હૈ માટી. તો ઈસ આહારવર્ગણાસે ભી ભાષા નહીં હોતી. આહાહા! યહ શરીર તો આહારવર્ગણા હૈ. ભાષાવર્ગણા ભિન્ન હૈ. અવાજ ઉઠતા હૈ યે તો ભાષાવર્ગણામેંસે અવાજ ઉઠતા હૈ. યે ઈસમેંસે ઉઠતા હૈ? આહાહા! ખબર નહીં, જીવ-અજીવ ક્યા હૈ? ભિન્ન ચીજ ક્યા હૈ? ભાન નહીં ઔર હમેં હો ગયા (ધર્મ), હમ કરતે હૈં ધર્મ. ધૂળમેં ભી ધર્મ નહીં. સમજમેં આયા? આહા! જુઓ મૃતક ક્લેવર, પાઠમાં છે હોં. પંડિતજી! પાઠમેં દેખો.

'तथेन्द्रियविषयीकृतरुपीपदार्थ तिरोहितकेवलबोधतया मृतककलेवरमूर्च्छित परमामृतविज्ञानघनतया च तथाविधस्य भावस्य कर्ता प्रतिभाति.' સંસ્કૃત હૈ. આહાહા! આચાર્યોએ દિગંબર સંતોએ ગજબ કામ કર્યા છે! આહાહા! અંતરમેં આત્માકો ઉર્ધ્વ ક્રિયા હૈ અંદર. માર ભરતી, ભરતી લાયે પર્યાયમેં. આહાહા! મૂલચંદભાઈ! આહા! કહે છે કે પ્રભુ તું તો પરમ અમૃત વિજ્ઞાનઘન છેને નાથ! આહાહા! તું રાગરૂપ તો નહીં, શરીરરૂપ તો નહીં, નહીં, નહીં ઔર એક સમયકી પર્યાય જિતના ભી નહીં, એમ કહતે હૈં. ભાઈ! તેરા સ્વરૂપ તો પરમ અમૃત વિજ્ઞાનઘન વહ આત્મા. આત્મા અપનેકો ભૂલકર યે મુર્દા શરીરમેં મૂર્છિત હોકર (માનતા હૈ કિ) મેરા હૈ ઔર ઉસસે મુજે લાભ હોતા હૈ, વિષય લેનેસે મુજે મજા આતી હૈ. મૂઢ હૈ. સમજમેં આયા? તુજે ધર્મ ઔર ધર્મકે ધરનેવાલે આત્માકી ખબર નહીં. આહા! જુઓ, આવી બધી વાત છે.

अलख अखंडित अंग.. આહા! ભગવાન આત્મા તો અનંત ગુણકા પિંડ, જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ ઐસી અનંત શક્તિકા પિંડ, એકરૂપ ચીજ અખંડિત ભગવાન હૈ. શરીરકે નાશસે, રાગકે નાશસે અપના નાશ નહીં હોતા. આહાહા! ઐસી ચીજકી ઐસી અંતર અનુભવ દૃષ્ટિ કરના ઉસકા નામ ધર્મ ઔર સમ્યગ્દર્શન હૈ. સમજમેં આયા? दसवें पक्षका

स्पष्टीकरण और खंडन. નીચે ૧૧ કળશ છે.

अर्थालम्बनकाल एव कलयन् ज्ञानस्य सत्त्वं बहि–
र्ज्ञेयालम्बनलालसेन मनसा भ्राम्यन् पशुर्नश्यति।
नास्तित्वं परकालतोऽस्य कलयन् स्याद्वादवेदी पुन–
स्तिष्ठत्यात्मनिखातनित्यसहजज्ञानैकपुञ्जीभवन् ।।११।।

સમયસાર કળશ અર્થ :—ભાવાર્થ આમ છે કે કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ એકાન્તવાદી એવો છે કે જે વસ્તુને દ્રવ્યમાત્ર માને છે, પર્યાયરૂપ માનતો નથી; તેથી જ્ઞેયની અનેક અવસ્થાને જાણે છે જ્ઞાન, તેને જાણતું થકું તે આકૃતિરૂપ પરિણમે છે જ્ઞાન; તે સમસ્ત છે જ્ઞાનના પર્યાય, તે પર્યાયોને જ્ઞાનનું અસ્તિત્વ માને છે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ. તેના પ્રતિ સમાધાન આમ છે કે જ્ઞેયની આકૃતિરૂપ પરિણમતા જેટલા જ્ઞાનના પર્યાય છે તેમના વડે જ્ઞાનનું અસ્તિત્વ નથી. એમ કહે છે—"पशुः नश्यति"(पशुः) એકાન્તવાદી (नश्यति) વસ્તુસ્વરૂપ સાધવાથી ભ્રષ્ટ છે. કેવો છે એકાન્તવાદી? "ज्ञेयालम्बनलालसेन मनसा बहिः भ्राम्यन्" '(ज्ञेय) સમસ્ત દ્રવ્યરૂપ (आलम्बन) જ્ઞેયના અવસરે જ્ઞાનની સત્તા' એવા નિશ્ચયરૂપ (लालसेन) છે અભિપ્રાય જેનો, એવા (मनसा) મન વડે (बहिः भ्राम्यन्) સ્વરૂપથી બહાર ઊપજ્યો છે ભ્રમ જેને, એવો છે. વળી કેવો છે? "अर्थालम्बनकाले ज्ञानस्य सत्त्वं कलयन् एव" (अर्थ) જીવાદિ સમસ્ત જ્ઞેયવસ્તુને (आलम्बन) જાણતી (काले) વખતે જ (ज्ञानस्य) જ્ઞાનમાત્ર વસ્તુની (सत्त्वं) સત્તા છે (कलयन्) એવો અનુભવ કરે છે, (एव) એવો જ છે. તેના પ્રતિ સ્યાદ્વાદી વસ્તુની સિદ્ધિ કરે છે—"पुनः स्याद्वादवेदी तिष्ठति" (पुनः) એકાન્તવાદી જે પ્રમાણે માને છે તે પ્રમાણે નથી, સ્યાદ્વાદી જે પ્રમાણે માને છે તે પ્રમાણે છે. (स्याद्वादवेदी) સ્યાદ્વાદવેદી અર્થાત્ અનેકાન્તવાદી (तिष्ठति) વસ્તુસ્વરૂપ સાધવાને સમર્થ છે. કેવો છે સ્યાદ્વાદી? "अस्य परकालतः नास्तित्वं कलयन्" (अस्य) જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુનું (परकालतः) જ્ઞેયાવસ્થાના જાણપણાથી (नास्तित्वं) નાસ્તિપણુ છે એવી (कलयन्) પ્રતીતિ કરે છે સ્યાદ્વાદી. વળી કેવો છે "आत्मनिखातनित्यसहज-ज्ञानैकपुञ्जीभवन्" (आत्म) જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુમાં (निखात) અનાદિથી એક વસ્તુરૂપ, (नित्य) અવિનશ્વર, (सहज) ઉપાય વિના દ્રવ્યના સ્વભાવરૂપ-એવી જે (ज्ञान) જાણપણારૂપ શક્તિ તે-રૂપ (एकपुञ्जीभवन्) હું જીવવસ્તુ છું, અવિનશ્વર જ્ઞાનસ્વરૂપ છું—એવો અનુભવ કરતો થકો.— આવો છે સ્યાદ્વાદી. ૧૧.

દસમા પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ दुरबुद्धी कहै पहले न हुतौ जीव,
देह उपजत अब उपज्यौ है आइकै।
जौलौं देह तौलौं देहधारी देह नसै,
रहैगौ अलख जोति जोतिमैं समाइकै।।
सदबुद्धी कहै जीव अनादिकौ देहधारी,

जब ग्यानी होइगौ कबहूँ काल पाइकै।
तबहीसौं पर तजि अपनौ सरूप भजि,
पावैगौ परमपद करम नसाइकै॥२३॥

અર્થ :—કોઈ કોઈ મૂર્ખ કહે છે કે પહેલાં જીવ ન હતો, પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ—આ પાંચ તત્ત્વમય શરીર ઉત્પન્ન થતાં જ્ઞાન-શક્તિરૂપ જીવ ઉપજે છે, જ્યાંસુધી શરીર રહે છે ત્યાંસુધી જીવ રહે છે અને શરીરનો નાશ થતાં જીવાત્માનો પ્રકાશ પ્રકાશમાં સમાઈ જાય છે. આ વિષયમાં સમ્યગ્જ્ઞાની કહે છે કે જીવ પદાર્થે અનાદિકાળથી દેહ ધારણ કરેલ છે, જીવ નવો ઉપજતો નથી અને ન દેહનો નાશ થવાથી તે નાશ પામે છે. કોઈવાર અવસર પામીને જ્યારે શુદ્ધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે, ત્યારે પરપદાર્થોમાં અહંબુદ્ધિ છોડીને આત્મસ્વરૂપનું ગ્રહણ કરશે અને આઠ કર્મોનો નાશ કરીને નિર્વાણપદ પામશે. ૨૩.

अर्थ :–कोई कोई मूर्ख कहता है कि पहले जीव नहीं था, पृथ्वी, जल, अग्नि, वायु और आकाश इन पाँच तत्त्वमय शरीरके उत्पन्न होने पर ज्ञानशक्तिरूप जीव उपजता है, जबतक शरीर रहता है तबतक जीव रहता है, और शरीरके नाश होने पर जीवात्माकी ज्योतिमें ज्योति समा जाती है। इसपर सम्यग्ज्ञानी कहते हैं कि जीव पदार्थ अनादिकालसे देह धारण किये हुए है, नवीन नहीं उपजता, और न देहके नष्ट होनेसे वह नष्ट होता है, कभी अवसर पाकर जब शुद्ध ज्ञान प्राप्त करेगा, तब परपदार्थोंसे अहंबुद्धि छोड़कर आत्मस्वरूपको ग्रहण करेगा और अष्ट कर्मोंका विध्वंस करके निर्वाणपद पावेगा॥२३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! कोऊ दुरबुद्धी कहै पहले न हुतौ जीव.. આ શરીર આદિ પાંચ મહાભૂતના પૂતળા થયા એમાં જીવ ઉત્પન્ન થયો—જીવ ઉત્પન્ન હુઆ. મૂઢ હૈ. જીવ તો અનાદિકા હૈ. ઈસ શરીરસે પહલે, ઈસ શરીરસે પહલે, ઈસ શરીરસે પહલે. સમજમેં આયા? મેં રાજુલ સામું જોયું હતું. રાજુલ નથી આવી. એક લડકી હૈ યહાં ભૈયા! એક લડકી હૈ યહાં. પૂર્વકા જાતિસ્મરણ હુઆ હૈ. સમજમેં આયા? જૂનાગઢ હૈ ન જૂનાગઢ યહાં. જૂનાગઢમેં લુહાણાકી લડકી ઢાઈ વર્ષમેં ગુજર ગઈ તો યહાં આઈ હૈ. અભી વિદ્યાલય ગઈ હૈ. પઢનેકો ગઈ હૈ. ઢાઈ વર્ષકી ઉમ્રમેં હુઆ હૈ પૂર્વકા જ્ઞાન જાતિસ્મરણ. જાતિસ્મરણ સમજતે હૈં? પૂર્વ ભવકા જ્ઞાન, પૂર્વ ભવકા. વહ લડકી હૈ યહાં. અભી પઢનેકો ગઈ હૈ. સામને રહતી હૈ. વહ મકાન હૈ ન. સામને મકાન હૈ ન. ઉસકે પિતાકે પિતા યહાં રહતે હૈં. વજુભાઈકે લડકેકી લડકી વો. ઢાઈ વર્ષમેં બોલી. ઢાઈ વર્ષ. મૈં જૂનાગઢસે આયી હૂં.

મેરા નામ ગીતા હૈ. મેરે પિતા હૈં, ચાચા હૈં, માતા હૈ. સબ બાત કી. સુબહમેં આતી હૈ. અભી તો પઢનેકો ગઈ હૈ ન. રોજ નહીં આતી. કભી આતી હૈ. સામને મકાનમેં રહતી હૈ. સામને મકાન હૈ ન. જો પૂર્વભવમેં આત્મા થા વહી યહાં હૈ. વહ તો અનાદિકા હૈ. સમજમેં આયા?

(શ્રોતા : ગીતાના શરીરનું શું થયું?) ગીતાના શરીરનું પૂછ્યું હતું એના બાપના કાકાએ. યે અમારે પંડિતજી હૈ હિંમતભાઈ. યે શાસ્ત્ર હૈં ન સબ, યે સબ શાસ્ત્રકા હરિગીત (ઉન્હોંને) બનાયા, સંસ્કૃતસે (ગુજરાતી) બનાયા. બહોત હુશિયાર પંડિત હૈં. ઉનકે બડે ભાઈ હૈં. ઉનકે લડકેકી લડકી હૈ. યહાં સબ પૂછા. રાજુલ તુજે વહાં લે જાવે જૂનાગઢ, તો તેરે પિતાજીકો પહિચાનેગી? હા. માતાકો પહિચાનેગી? હા. ચાચાકો પહિચાનેગી? હા. ગીતાકો પહિચાનેગી? ઐસે પૂછા. રાજુલ! ગીતાકો પહિચાનેગી? યે ક્યા પૂછતે હો? ગીતા વહાં કહાં હૈ? ગીતા તો યહાં હૈ. સમજમેં આયા? ઐસે જવાબ દિયા. ગીતાકો પહિચાનેગી? હમારે પંડિતજીને પ્રશ્ન કિયા થા ન. પૂર્વ(ભવ)મેં તુમ ગીતા થી ન, તો પહિચાનેગી કિ નહીં ગીતાકો? ગીતા વહાં કહાં હૈ? ગીતા તો યે રહી. મૈં હૂં. ગીતાકા જીવ તો મૈં યહાં હૂં.

પછી લઈ ગયા. જૂનાગઢ લે ગયે. ઉસકે માતા-પિતા સબકો પહિચાના. વહ ભી આયે થે યહાં. રાજકોટ ઉસકે માતા-પિતા મિલનેકો આયે થે. હમ રાજકોટ થે ન તબ આયે થે. લુહાણા હૈ. લુહાણા સમજતે હો? એક નાત હૈ. આરીકી નાત હૈ. લુહાણા. આરી. શરીર નાશ હોતા હૈ. આત્મા તો અનાદિકા અનંત(કાલસે) હૈ. આહા! ઐસે તો અનંત ભવ કિયે. એક ભવ (નહીં) હૈ અનંત અનાદિકાલસે ભવ.. ભવ.. ભવ કરતે કરતે ચલે આયે. પણ ભવસે ઔર શરીરસે તો આત્મા ભિન્ન હૈ. આહાહા! ભવકા અર્થ ગતિ ઔર રાગસે ભી આત્મા ભિન્ન હૈ, એમ કહતે હૈં. શરીરસે તો ભિન્ન હૈ, પણ ભવકા ભાવ ઔર ભવ (ઉસસે ભી ભિન્ન). આહા!

कोऊ दुरबुद्धी कहै पहले न हुतौ जीव, देह उपजत अब उपज्यौ है आइकै.. દેહ ઊપજા તો આત્મા ઊપજા, ઐસા કહતે હૈં ન. પંચભૂતસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ. લખ્યું છે આમાં. पृथ्वी, जल, अग्नि, वायु और आकाश इन पाँच तत्त्वमय शरीरके उत्पन्न होने पर ज्ञानशक्तिरूप जीव उपजता है, લ્યો. એમ કહતે હૈં. દૃષ્ટાંત દેતે હૈં ન. દારુ મદિરા બનનેકી ચીજ હોતી હૈ ન. વહ ચીજ ઇકઠી હો તો ફિર દારૂકા મદ્ય ઉસમેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ. ઐસે પાંચ તત્ત્વ ઇકટ્ઠે હો તો ઉસમેં આત્માકી શક્તિ ઉત્પન્ન હોતી હૈ. મૂઢ અજ્ઞાની, શરીર ઉપજા તો આત્મા ઉપજા ઐસે માનતે હૈં. શરીર ઉપજત, 'છ ઢાળા'મેં આતા હૈ ન. હાં. 'છ ઢાળા'મેં આતા હૈ. तन उपजत अपनी उपज जान.. એ પણ હાંક્યે રાખે, પાછું

એની સમજણની ખબર ન મળે. બોલે બાકી.. અમને આવડે છે આ છ ઢાળા. तन उपजत अपनी उपज जान.. उपज जान એટલે માને છેને. જાણે એ માને. જાણે છે, એમ. હું ઉપજ્યો. આત્મા તો અનાદિકા હૈ. પૂર્વભવમેં થા. ઉસ ભવમેં થા. ઉસ ભવમેં થા. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત અનાદિકાલકા હૈ યે. તો અજ્ઞાની ઐસે માનતે હૈં. સમજાય છે? ૧૧મું છેને? ૧૦મું.

उपजत अब उपज्यौ है आइकै, जौलौं देह तौलौं देहधारी फिर देह नसै.. જબ લગ દેહ રહેગા તબ લગ મૈં દેહધારી હૂં. रहैगौ अलख जोति जोतिमें समाइकै.. એ જડમાં સમાઈ જશે. આ ભવ દીઠો, પરભવ કોણે દીઠા? ઐસા કહતે હૈં ન? હા. અરે, તેરી ચીજ ભગવાન! જીવતત્ત્વ અનાદિ-અનંત અવિનાશી ભિન્ન હૈ. શરીરકે કારણસે ઉત્પન્ન હુઆ ઔર શરીર નાશસે નાશ હૈ, ઐસા હૈ નહીં. વહ બોલે કિ શરીર ઔર આત્મા ભિન્ન હૈ. પણ શરીર ભિન્ન હૈ તો શરીરકી ક્રિયા ભી મુજસે ભિન્ન હૈ. સમજમેં આયા? ઔર મેરી ઉપજ ભી ભિન્ન હૈ. जौलौं देह तौलौं देहधारी फिर देह नसैगो, रहैगौ अलख जोति जोतिमैं समाइकै.. જીવાત્માકી જ્યોતિમેં જ્યોતિ સમા જાતી હૈ. જીવાત્મા શું શરીર. શરીરનો નાશ થતાં બધું સમાઈ જશે એમાં. આહાહા!

અરે ભાઈ! અનાદિ-અનંત આત્મા, યે ઉપજે કૈસે? નાશ કૈસે હો? અનાદિ-અનંત હૈ. નિત્યાનંદ ભગવાન અનાદિસે ચલા આયા હૈ. ચોરાશીકે અવતારમેં રખડતા હૈ. મિથ્યાદર્શન ને મિથ્યાજ્ઞાન. સમજમેં આયા? શરીર ઉસકા નહીં, ઉસે અપને માના. રાગ ઉસકા નહીં ઔર અપના માના. ઐસે મિથ્યાદૃષ્ટિ અપને આત્માકી નિત્યતા હોને પર ભી મિથ્યા દૃષ્ટિકે કારણ ચોરાશીમેં ઉપજતે હૈં. સમજમેં આયા? सदबुद्धी कहै जीव अनादिकौ देहधारी, લ્યો. જ્ઞાની કહે છે સમ્યક્જ્ઞાની, યે તો અનાદિકાલસે દેહ ધારણ કિયે હુએ હૈ. દેહ ધારણ કિયે હુએ હૈ. દેહ ઉત્પન્ન હુઆ તો આત્મા ઉત્પન્ન હુઆ ઐસા નહીં. આહાહા! શરીરકે રજકણ-રજકણ અજીવતત્ત્વ હૈં, યે પરમાણુ હૈં. પરમાણુકી પર્યાયસે ભગવાન આત્મા તો અનાદિ-અનંત ભિન્ન હૈ, એમ કહતે હૈં. પરકાલસે નાસ્તિ છેને. પરકાલસે નાસ્તિ.

सदबुद्धी कहै जीव अनादिकौ देहधारी, जब ग्यानी होइगौ कबहूं काल पाइकै.. અપને પુરુષાર્થસે, રાગ ઔર શરીર મૈં નહીં, મૈં તો આનંદ જ્ઞાનસ્વરૂપ હૂં – ઐસા પુરુષાર્થ કરકે અપની ચીજકો પ્રાપ્ત કરેગા. સમજમેં આયા? અપને જ્ઞાનસ્વભાવસે જાનકર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા હોગા, એમ કહે છે. તબ ધર્મ હોગા. આહાહા! આહીં તો આ દયા પાળે, વ્રત પાળે, અપવાસ કરો, તપ કરો, (એ) ધર્મ. યે તો સબ વિકલ્પકી ક્રિયા–રાગકી ક્રિયા હૈ, વિભાવભાવકી ક્રિયા હૈ. ઉસસે ધર્મ માનનેવાલા પરકો હી અપના સ્વરૂપ માનતા હૈ, એમ

કહતે હૈં. પરસે મૈં નાસ્તિ હૂં. રાગકી ક્રિયા ઔર શરીરકી ક્રિયાસે મૈં નાસ્તિ હૂં. મેરે સ્વરૂપસે અસ્તિ હૂં, પરસે મૈં નાસ્તિ હૂં. ઐસી દૃષ્ટિ હો, તબ જીવકા જીવપના ઉસકે અનુભવમેં આતા હૈ. આહાહા! ભારે આકરું.

तबहीसौं पर तजि अपनौ सरूप भजि.. જબ યહ આત્મા ધર્મ પાતા હૈ તબ पर तजि.. રાગ ઔર શરીર યે ભિન્ન ચીજ પર હૈં, મેરી નહીં. આહાહા! तबहीसौं पर तजि अपनौ सरूप भजि.. पर तजि, सरूप भजि. કવિ હૈ ન કવિ. આહાહા! રાગ, વિકલ્પ, પુણ્ય, આસ્રવ ઔર અજીવકો છોડકર અપનેકો ભજે. अपनौ सरूप भजि.. હું તો જ્ઞાનાનંદ ચૈતન્યસ્વરૂપ છું. ઉસકી એકાગ્રતા કરના, ઉસકા નામ સ્વરૂપકા ભજન હૈ. ઉસે સમ્યક્દૃષ્ટિ કહતે હૈં. આહાહા! अपनौ सरूप भजि.. ભગવાનકો ભજના યે ભી નહીં. ભગવાનકો ભજના વહ તો રાગ હૈ. अपनौ सरूप भजि.. સચ્ચિદાનંદ નિર્મલાનંદ આત્મા ઐસી અંતર્દૃષ્ટિ કરકે એકાગ્રતા હોના યે अपनौ सरूप भजि ભજન કહનેમેં આતા હૈ. યે ભજન હૈ. યે ભજન બોલતે હૈં ન બાહરસે, યે સબ વાણીકા વિલાસ હૈ, વિકલ્પ હૈ. આહાહા! અપના સ્વરૂપ ચૈતન્ય ભગવાન અપના સ્વરૂપ ભજકર पावैगौ परमपद. આહા!

હજી તો વાંધા, સર્વજ્ઞના વાંધા. આહાહા! કાલે પ્રશ્ન આવ્યો હતોને. કિ સર્વજ્ઞ જો હૈં તો અપને પુરુષાર્થ કરનેકા અવસર રહતા નહીં. આહાહા! ઈસલિયે સર્વજ્ઞ હૈં યે માન્યતા છોડ દો. આહા! ગજબ કરતે હૈં. સર્વજ્ઞ હૈં એક સમયમેં તીન કાલ તીન લોક દેખનેવાલે જો ભગવાન હૈં, તો ભગવાનને દેખા ઐસા હોગા. હમારે પુરુષાર્થકી તો ગતિ રહેગી નહીં. અરે, ઐસે નહીં, સુન તો સહી. જગતમેં સર્વજ્ઞ ભગવાન—જીવકી પૂર્ણ પર્યાય પ્રાપ્તિવાલે પરમાત્મા હૈં ઐસી જિસે શ્રદ્ધા હૈ, તો ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' તો કહતે હૈં કિ અર્હંતકે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય જાને વહ અપના સ્વરૂપ જાને, જાને ઔર જાને. દેવીલાલજી! પરકો જાનનેસે અપનેકો જાને? એનો પ્રશ્ન હતો. એ તો એક એવું જ્ઞાન ત્યાં હોય. પીછે ઉસે છોડકર અપને જ્ઞાનમેં આયે તો 'જાને' ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. પ્રશ્ન તો થાયને. પાઠ તો ઐસા હૈ.

'जो जाणदि अरहंतं' 'કુંદકુંદાચાર્ય' ભગવાન કહતે હૈં કિ જો અર્હંતકે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયકો જાને 'सो जाणदि अप्पाणं.' એને આત્માનું જ્ઞાન થાય જ, એનું નામ પુરુષાર્થ છે. આહાહા! એવી ગડબડ ઉઠી સર્વજ્ઞને નામે. આહાહા! મગનભાઈ! આ પ્રશ્ન આવ્યો હતો સ્થાનકવાસીમાં. અને દિગંબરમાં તો આવ્યો જ હતો પહેલેથી. પહેલા આવ્યો હતો. ભાઈ! તેરા જ્ઞાનસ્વભાવ ઔર ઉસકી પરિણતિ—પર્યાય જિસે પૂર્ણ હુઈ, ઉન્હોંને દેખા ઐસા હોગા. પણ વહ દેખા ઈસલિયે હોગા ઐસા નહીં. વહ તો હોનેવાલા હૈ ઉસે જાનતે હૈં. પણ ઐસે સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર.. ઐસી એક સમયકી પર્યાયમેં ઈતની તાકાત અર્હંતકી, વહ જિસે શ્રદ્ધામેં

આતી હૈ ઉસકી સ્વસન્મુખ દૃષ્ટિ પુરુષાર્થ કરતી હૈ. અપનેકો જાનતે હૈં કિ મૈં ભી ઐસા હૂં. સમજમેં આયા? ઉન્હેં સર્વજ્ઞ(સ્વભાવ) પર્યાયમેં પ્રગટ હુઆ. મેરા સ્વભાવ સર્વજ્ઞ હૈ ઐસા પ્રતીતમેં આયા ઔર આગે બઢકર સર્વજ્ઞકી પર્યાય પ્રગટ હોગી. સમજમેં આયા? આહાહા!

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જિસે અંતર શ્રદ્ધામેં.. વિકલ્પસે નહીં, ધારણાસે નહીં, અંતરકી શ્રદ્ધામેં હૈં. આહાહા! સર્વજ્ઞ ભગવાનને દેખા ઐસા હોગા ઐસી શ્રદ્ધા જિસે અંતરમેં હો, ઉસે તો સ્વ ઓરકા પુરુષાર્થ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! પીછે ઉસકે ભવ હૈં હી નહીં. ભવ કૈસે? સર્વજ્ઞ જ્ઞાનસ્વભાવમેં ભવ કૈસે? જ્ઞાનસ્વભાવકા ભાન હુઆ ઉસમેં ભવ કૈસે ઔર ભવકા ભાવ કૈસા? ભવ ઔર ભવકે ભાવ રહિત આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા? ઐસી સર્વજ્ઞસ્વભાવકી બાત હી થી નહીં. આહાહા! ગજબ બાત હૈ. યે સર્વજ્ઞ ઐસે હૈં ઐસી શ્રદ્ધા હોનેસે અપના સ્વભાવ સર્વજ્ઞ હૈ, ઐસા પુરુષાર્થ હો તબ સર્વજ્ઞકી પ્રતીત ઉસે હોતી હૈ. આહા! ઔર સર્વજ્ઞકી પ્રતીત ઔર ભાન હુઆ ઉસે તો સ્વભાવમેં ભવ ઔર ભવકા ભાવ હૈ નહીં. ઐસા ભાન હુઆ તો ઉસે ભવ હૈં નહીં. રાગ આદિ થોડા હો તો એક-દો ભવ હોં વહ તો જ્ઞાનકા જ્ઞેય હૈ. સમજમેં આયા? અમરચંદભાઈ! આહા!

તુમ્હારે રતનચંદ લિખતે હૈં. ભવિષ્યજ્ઞ, ભગવાન ભવિષ્યજ્ઞ? ભવિષ્યકો જાનનેવાલે ભગવાન? તીનોં કાલકા ભવિષ્ય સબ જાને ભગવાન? સબ જાને તો જિસ સમય જો હોગા વહ હોગા, હમેં કરના રહા નહીં. અરે! સુન તો સહી. ભવિષ્યજ્ઞ પરમાત્મા હૈં ઐસી જિસકી માન્યતા હો ઉસે સ્વભાવકી ઓર પુરુષાર્થ હુએ બિના રહે નહીં. આહાહા! ક્યા કરે? ફેરફાર.. ફેરફાર.. पावैगौ परमपद.. સર્વજ્ઞ હોંગે હી. સમજમેં આયા? અપના સ્વરૂપ તો જ્ઞાન હૈ, તો જ્ઞાનકા ભાન હુઆ વહ સમ્યક્દૃષ્ટિ હુઆ ઔર ભાન હુઆ તો અલ્પકાલમેં પરમાત્મપદ પાયેગા. શરીરકી અવસ્થાસે આત્માકી અવસ્થા હોગી ઐસા નહીં. અપની અવસ્થાસે અપની અવસ્થા હોગી, ઉસકા નામ ધર્મ ઔર પરસે નાસ્તિ કહનેમેં આતા હૈ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૫૭, ભાદરવા વદ ૬, ગુરુવાર તા. ૯-૯-૧૯૭૧
સ્યાદ્વાદ દ્વાર પદ ૨૪, ૨૫ ઉપર પ્રવચન

નાટક સમયસાર, સ્યાદ્વાદ અધિકાર. ૧૧મો (પક્ષ) છે ને? ग्यारहवें पक्षका स्पष्टीकरण और खण्डन. શું કહે છે?

અગિયારમાં પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ पक्षपाती जीव कहै ज्ञेयके अकार,
परिनयौ ग्यान तातैं चेतना असत है।
ज्ञेयके नसत चेतनाकौ नास ता कारन,
आतमा अचेतन त्रिकाल मेरे मत है॥
पंडित कहत ग्यान सहज अखंडित है,
ज्ञेयकौ आकार धरै ज्ञेयसौं विरत है।
चेतनाकौ नास होत सत्ताकौ विनास होइ,
यातैं ग्यान चेतना प्रवांन जीव तत है॥२४॥

શબ્દાર્થ :—પક્ષપાતી=હઠાગ્રહી. અસત=સત્તા રહિત. સહજ=સ્વાભાવિક. વિરત=વિરક્ત. તત=તત્ત્વ.

અર્થ :—કોઈ હઠાગ્રહી કહે છે કે જ્ઞેયના આકારે જ્ઞાનનું પરિણમન થાય છે અને જ્ઞાનાકાર પરિણમન અસત્ છે, તેથી ચેતનાનો અભાવ થયો, જ્ઞેયોનો નાશ થવાથી ચેતનાનો નાશ થાય છે, તેથી મારા સિદ્ધાંતમાં આત્મા સદા અચેતન છે. આમાં સ્યાદ્વાદી જ્ઞાની કહે છે કે જ્ઞાન સ્વભાવથી જ અવિનાશી છે, તે જ્ઞેયાકાર પરિણમન કરે છે પરંતુ જ્ઞેયથી ભિન્ન છે, જો જ્ઞાનચેતનાનો નાશ માનશો તો આત્મસત્તાનો નાશ થઈ જશે, તેથી જીવતત્ત્વને જ્ઞાનચેતનાયુક્ત માનવું તે સમ્યગ્જ્ઞાન છે. ૨૪.

अर्थ :–कोई कोई हठग्राही कहते हैं कि ज्ञेयके आकार ज्ञानका परिणमन होता है, और ज्ञानाकार परिणमन असत् है, इससे चेतनाका अभाव हुआ, ज्ञेयके नाश होनेसे चेतनाका नाश है, इसलिये मेरे सिद्धान्तमें आत्मा सदा अचेतन है। इसपर स्याद्वादी कहते हैं कि ज्ञान स्वभावसे ही अविनाशी है, वह ज्ञेयाकार परिणमन करता है, परंतु ज्ञेयसे भिन्न है, यदि ज्ञान-चेतनाका नाश मानोगे तो आत्मसत्ताका नाश हो जायेगा, इससे जीव तत्त्वको ज्ञानचेतानायुक्त मानना सम्यग्ज्ञान

है।।२४।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શું કહે છે? કોઈ હઠગ્રાહી જીવ એમ માને છે. આત્મામાં જ્ઞાનભાવ ત્રિકાળ છે એ માનતો નથી. સમજાય છે કાંઈ? આત્મા વસ્તુ છે. એમાં જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ ભાવ ત્રિકાળ છે. એમ ન માનતા નિમિત્તને અવલંબે અંદર જ્ઞાન આદિની દશા થાય, તેથી તે જ્ઞાનભાવને (પરાધીન) માને છે. પણ જ્ઞાનભાવ પોતાનો અનાદિ અનંત છે એમાંથી એનું પરિણમન થાય છે એમ ન માનતા, ઈન્દ્રિયને લઈને, નિમિત્તોના અવલંબનને લઈને, જેવા જ્ઞેય હોય એવું અહીં જ્ઞાન થાય માટે જ્ઞેયને કારણે અહીંયા ભાવ છે (એમ માને છે). સમજાણું કાંઈ? આ જુઓને, શબ્દ સંભળાય છે ત્યારે અંદર જ્ઞાન થાય છે. એ એમ માને છે કે આ જ્ઞાનનો પર્યાય જે ઉત્પન્ન થાય છે, એ અંદર ભાવ—ત્રિકાળભાવ છે એમાંથી નહીં. સમજાય છે?

આત્મા ત્રિકાળ જ્ઞાન અને આનંદનો ધામ છે પ્રભુ. એમાં જ્ઞાનભાવ, આનંદભાવ, શ્રદ્ધાભાવ, શાંતભાવ, સ્વચ્છતાભાવ, પ્રભુતાભાવ એવા ભાવનું એ એકરૂપ સ્વરૂપ છે. એ ભાવના પર્યાયમાં હીણાધિક અને વિશેષતા જ્યાં દેખાય એ બધી વિશેષતાઓ નિમિત્તના અવલંબે અને પરને લઈને એ ભાવનું પરિણમન છે.—એમ માને છે. આહાહા! મગનભાઈ! નિજશક્તિ ભગવાન આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનના સ્વભાવથી ભરેલો પદાર્થ છે. એ શક્તિ દ્રવે છે, પરિણમે છે. એ નિમિત્તને કારણે આ પરિણમન થાય છે માટે પરભાવને લઈને આત્માનો ભાવ છે, એમ નથી. સમજાણું કાંઈ?

कोऊ पक्षपाती जीव कहै ज्ञेयकै.. જેવું જ્ઞેય છે—જ્ઞાનમાં વર્તમાનમાં જે જણાવાયોગ્ય વસ્તુ—તે જણાય તેને કારણે જ્ઞાનનો પર્યાયનો ભાવ આવે છે. પણ અંતરમાં મારો જ્ઞાનભાવ સ્વભાવ છે એમાંથી જ્ઞાનપરિણમન ભાવની શક્તિથી થાય છે, એમ એ અજ્ઞાની માનતો નથી. આહાહા! આમ તો એમ બધાય વાડામાં એમ કહે કે અમને આ અજ્ઞાન છે, અમે આ..... એની શ્રદ્ધામાં જેવા જ્ઞેયો નિમિત્ત મળે તે જ પ્રકારે ત્યાં જ્ઞાનની દશા થાય છે. માટે એ પરને લઈને મારી શક્તિ અને ભાવ છે. શેઠ! સમજમેં આતા હૈ કિ નહીં? ભીખાભાઈ! જૂઠી છે? તો આ તમારી વાત બધી રહેતી નથી, કહે.

એમ કહે છે કે આત્મા વસ્તુ છે. સત્તા છેને? અનાદિ-અનંત અને એમાં જ્ઞાન, આનંદ આદિ અનાદિ-અનંત સ્વભાવ છે. એનો ભાવ છે, એનું એ સામર્થ્ય છે, એની એ શક્તિ છે, એ સત્‌નું સત્ત્વ છે. સત્‌નું સત્ત્વ છે એમ ન માનતા, જેવા જ્ઞેયો મળે તે પ્રકારના જ્ઞેયને આકારે જ્ઞાન પરિણમે છે. માટે પરના ભાવને લઈને પોતાનો ભાવ છે એમ માને છે. પંડિતજી! ઐસા નહીં હૈ? ક્યોં? યે પુસ્તક દિખતા હૈ ઐસા જ્ઞાન હોતા હૈ કિ નહીં? દૂસરા

હોતા હૈ ? પુસ્તક દેખનેસે શેઠ હૈં ઐસા જ્ઞાન હોતા હૈ ? શેઠકો દેખનેસે શેઠ હૈં ઐસા જ્ઞાન હોતા કિ પુસ્તક હૈ ઐસા જ્ઞાન હોતા હૈ ? વાત એમ નથી, એમ કહે છે.

આત્મા જ્ઞાન અને આનંદથી ભરેલો પદાર્થ છે. પરિપૂર્ણ ભરેલો પદાર્થ છે. ભાવ એનો સ્વભાવ, એનું સત્‌નું સત્ત્વ, તત્‌નું તત્ત્વ જ્ઞાન, આનંદ, શાંતિ એવી અનંત શક્તિઓ, અનંત ગુણ અને અનંત ભાવરૂપથી અસ્તિ છે. પોતાના ભાવથી છે. એવા ભાવમાંથી અંતરની દૃષ્ટિ કરતા જ્ઞાનની પર્યાય સામાન્યમાંથી આવીને વિશેષ થાય છે. તો નિમિત્તમાંથી આવીને થાય છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? નિમિત્ત તો નિમિત્તસ્થાનમાં રહે, પણ નિમિત્તને કારણે અહીંયા જ્ઞાન થયું, એમ ભૂલ એની પડે છે. સમજાણું કાંઈ ? જેવા શબ્દ જ્ઞાનમાં આવ્યા, તો શબ્દ જ્ઞેય છે. તે શબ્દ આવ્યા એવું આહીં જ્ઞાન થાય. વીતરાગની વાણી સાંભળે સમવસરણમાં, તો વીતરાગની વાણી સાંભળતાં એ વાણી આમ કહે છે એવું જ્ઞાન એને થાય. તો એ એમ માને છે કે આ વાણી છે તો જ્ઞાનનો ભાવ થયો. પણ મારો જ્ઞાનનો ભાવ ત્રિકાળ છે એમાંથી જ્ઞાનનો પર્યાય થયો એમ એ માનતો નથી. આહા !

કહ્યુંને, परिनयौ ग्यान तातैं चेतना.. જ્ઞેયને આકારે જ્ઞાન પરિણમ્યું છે. પોતાનો જ્ઞાનભાવ ત્રિકાળી છે એને આકારે પરિણમ્યું નથી. સૂક્ષ્મ વિષય છે આ. સ્યાદ્વાદનો અધિકાર છે. સમજાણું કાંઈ ? જેમ ઘટ.. ઘટ છેને ઘડો. કાચી માટીનો ઘડો તૈયાર. તો એમાં સીધી ગંધ નથી. પાણી નાખે ત્યારે ગંધ દેખાય છે. આ માટી.. ઘડો.. ઘડા. નવો ઘડો હોયને એમાં ગંધ ન દેખાય. પાણી પડે ત્યારે ગંધ દેખાય. તો પાણીને લઈને ગંધ બહાર આવી. પણ એમાં ગંધભાવ હતો તો ગંધભાવ બહાર આવ્યો એમ એ માનતો નથી. ભગવાન આત્મા અનંત અનંત બેહદ જ્ઞાન અને આનંદનો એ દરિયો પ્રભુ છે. એમાંથી એની તરંગો કાંઠે ભરતી આવે છે. દરિયામાં જે ભરતી આવે છેને. અજ્ઞાની એમ કહે છે કે નદીના પાણી અને પૂર વહે તેથી ભરતી આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? ભરતી શું કહે છે ? બાઢ.. બાઢ. બાઢ કહતે હૈં ન ?

દરિયાકી બાઢ–ભરતી. નદીકા પાની ઔર વરસાદ આતા હૈ તો ભરતી આતી હૈ. એ ભાવ બહારથી એમાં પ્રગટ થાય છે એમ કહે છે. આહીં કહે છે કે નહીં, એમ નથી. દરિયામાં એ ભાવ હતો તે ક્ષણે ભાવનું પરિણમન ભરતી–બાઢમાં આવે છે. એ પરને કારણે આવતા નથી. જુઓ, એને કારણે આવે તો ૧૧૮ ડીગ્રી તડકો હોય છતાં અંદર બાઢ આવવાની શક્તિ છે અંદરમાં–દરિયામાં, એને લઈને બાઢ આવે છે. ભલે ૧૧૮ ડીગ્રી તડકો હોય. એ અંદરથી આવે છે. અને ૫૦ ઈંચ વરસાદ ને નદીઓનો ધોધ પડતો હોય,

પણ દરિયામાં ઓટનો કાળ હોય, ઓટ સમજતે હૈં? (શ્રોતા : પીછે જાનેકા). પીછે જાનેકા. તમારી ભાષા ક્યા હૈ હિન્દીમાં? (શ્રોતા : જ્વારભાટા, પીછે જાનેકા) પીછે જાનેકા. યે જબ ભાટા, ભાટા કહતે હૈં? તો ભરતીકો ક્યા કહે? (શ્રોતા : જ્વાર) લ્યો. અચ્છા. આમ પાછું પાણી ફરતું હોય એ વખતે ૫૦ ઈંચના વરસાદ હો અને નદીના ધોધ પડતા હો તો પણ ઓટમાં ભરતી લાનેકી તાકાત (બહારકે પાનીસે) નહીં. આહાહા! ગજબ વાત છે હોં.

આહીં તો ત્યાં સુધી કહે છે કે જેવું આ શાસ્ત્ર સાંભળે, વાંચે અને જે જ્ઞાનનો પર્યાય અંદર થાય, એ બહારથી આવે છે એ ભાવ. એ પરલક્ષી જ્ઞાન થયું તો એને એમ થયું કે આ બહારથી આવ્યું આ.—એમ અજ્ઞાની માને છે. પણ જ્ઞાની એમ કહે છે કે મારામાં જ્ઞાનભાવ ભરેલો છે શક્તિરૂપ, મેં એમાં દૃષ્ટિ દીધી, એનો સ્વીકાર કર્યો એટલે જ્ઞાનની પર્યાય પરિણમન ભાવમાંથી આવી છે, મારી સત્તાના સત્ત્વમાંથી આવી છે. આહાહા! કહો, સમજાણું આમાં? આહા! એ પરિણામ, વર્તમાનમાં જ્ઞાનના-શ્રદ્ધાના વિગેરે જે પરિણામ થાય તે જ્ઞેયને અવલંબીને જ્ઞેયથી થાય છે એમ માનનારા, પોતામાં ભાવસ્વભાવ ભરેલો છે એવા ભાવને પરથી માને છે, સ્વથી માનતો નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! બીજી રીતે કહીએ તો ભલે જ્ઞાન.. જ્ઞેયના અવલંબે પરિણમન જ્ઞાનમાં થયું, પણ એ કાંઈ ખરેખર જ્ઞાન નથી. સમજ્યા? મગનભાઈ! એવો માર્ગ છે ભગવાન! આહાહા!

જે જ્ઞેય સાંભળીને, વાંચીને, પાંચ ઇન્દ્રિયના નિમિત્તથી અંદર જે જ્ઞાન થાય, એ જ્ઞાન નિમિત્તના અવલંબનનું પરલક્ષી ભાવ છે, એ આત્માનો ભાવ નથી. આહાહા! એવા જ્ઞાનને આત્માનો ભાવ માનવો એ પોતાના ભાવમાં એનો ભાવ માને છે. પોતાના ભાવમાં એનો ભાવ નથી. મારા ભાવથી ભાવ આવે છે એમ એ માનતો નથી. સૂક્ષ્મ છે, શેઠ! આ વાત. આમ ઓલામાં રૂપિયા આવી ગયા અહીંયા ઝટ. એ જાડી બુદ્ધિમાં આવે. એમાં કંઈક બુદ્ધિ બહુ કામ કરતી નથી. શેઠ! (શ્રોતા : જાડી બુદ્ધિ કામ કરે). જાડી બુદ્ધિય કામ કરતી નથી. એમ કે ત્યાં કંઈ બુદ્ધિ-બુદ્ધિ કામ નથી કરતી. મૂલચંદભાઈ! આહાહા! (માર્ગ) હવે કઈ રીતે કહ્યો છેને.

ભગવાન આત્મા.. આ ૧૧મો બોલ છે એ પોતાના જ્ઞાન-દર્શનના ભાવથી અસ્તિ છે એમ બતાવવું છે. પોતાના ત્રિકાળી જ્ઞાન-આનંદ આદિ ભાવ ધ્રુવભાવ, ગુણભાવ—સ્વભાવભાવ એનાથી છે, પરને લઈને એ નથી. નિમિત્તો એવા આવ્યા... માટીના ઘડામાં આમ સીધી ગંધ નથી. અન્યમતિ એમ કહે છે, ઘડો હોય છેને કાચો, પાણી પડે ત્યારે ગંધ અંદર પાણીને લઈને ગંધ બહાર આવે છે. ત્યારે ઘડામાં ગંધનો ભાવ છે એ વ્યક્ત આવે છે એની એને ખબર નથી. ઘડામાં ગંધની શક્તિ હતી એ વ્યક્તરૂપ થાય છે. નહીં કે પાણીને લઈને એ ગંધની અવસ્થા થઈ છે. એમ છે નહીં. આહા! તત્ત્વને અતત્ત્વ અને

અતત્ત્વને તત્ત્વ માને છે કઈ રીતે, એની વાત છે અહીંયા. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? જેવો રાગ હોય, જેવો રાગને જ્ઞેય બનાવીને જ્ઞાન કરે, એથી એ જ્ઞાન રાગ છે માટે થયું. (શ્રોતા : બિલ્કુલ નહીં.) સમજાય છે કાંઈ? આ દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિનો રાગ થયો, એ રાગનું અહીં જ્ઞાન થયું તો એ રાગને લઈને જ્ઞાન થયું છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! એ રાગનું જ્ઞાન, વાસ્તવિક રીતે અંતરના જ્ઞાનભાવમાંથી આવેલી પર્યાયમાં એ જ્ઞાન થયું છે. આહા! એમ તો કહે છે, જુઓ.

વ્યવહાર જાણેલો પ્રયોજનવાન છે. એના અર્થમાં હવે જરી ઊતર્યા તો આવ્યું. એ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા પોતાનો શુદ્ધ સ્વભાવનો સ્વીકાર જ્યાં થયો ભાવનો એટલે સ્વીકારમાં પરિણમન જ્ઞાનની દશા વર્તમાન થઈ. એ જ્ઞાનદશા, રાગ જે થાય જે પ્રકારનો તેને રાગને કારણે જાણે એમ નહીં. પણ પોતાનો સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાનનો પર્યાય જ્ઞાનભાવને અવલંબીને જે થયો એ એનું પોતાનું ભાવનું અસ્તિત્વ છે. અજ્ઞાની કહે, રાગ એવો આવ્યો અને એવું જ રાગનું કેમ જ્ઞાન થયું? દ્વેષ આવ્યો, દયાનો ભાવ આવ્યો ને એવું જ જ્ઞાન કેમ થયું? જેમ દ્વેષનો ભાવ, વિષયવાસના અશુભ રાગ, એ વખતે એ અશુભ રાગનું જ જ્ઞાન આવું જ કેમ થયું? માટે એને લઈને જ્ઞાન થાય (એમ માને છે). જ્ઞેય કીધું છેને. જ્ઞેયકે આકાર. તો રાગેય જ્ઞેય છે. પંડિતજી! આહાહા!

(શ્રોતા : જ્ઞાની એ રાગને જાણે એવો જ અર્થ થયોને?) જાણતો નથી એને. ખરેખર પોતાને જાણે છે. આહાહા! એ એનો ભાવ છે ત્રિકાળી, એનું અવલંબન લેતા જે પર્યાય થઈ તે પોતાના ભાવમાંથી થઈ છે. રાગને લઈને થઈ છે અને નિમિત્તને લઈને થઈ છે એમ નથી. આહાહા! ભીખાભાઈ! ભારે આ તો. ઓહોહો! આ સાંભળીએ, સાંભળે અને વિકલ્પથી વિચારે માટે ભાવજ્ઞાન થાય એમ જૂઠી વાત છે, કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

આત્મા જ્ઞાનભાવ વસ્તુ પોતે ધ્રુવ નિત્યભાવ છે. એ નિત્યભાવનો સ્વીકાર, આશ્રય કરતાં જે પર્યાય થાય, એ ભાવમાંથી થઈ, ભાવશક્તિમાંથી થઈ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એ પર્યાય થઈ એ રાગ અને નિમિત્તનું જેવું સ્વરૂપ છે, થયું એવું જ જ્ઞાન, પણ એને લઈને અને એનાથી નહીં. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? (શ્રોતા : આગમજ્ઞાનકા ફલ આતમજ્ઞાન હૈ?) ક્યા? આગમજ્ઞાન એટલે ભાવજ્ઞાન. આગમ—શાસ્ત્ર પર છે. શાસ્ત્ર કંઈ જાણે નહીં. આ પાના-બાના જડ છે. આ કંઈ જાણતું નથી કે જ્ઞાન શું છે આ. વસ્તુ આ છે. આ વાણી—જિનવાણી કહો, પણ એ તો જડ હૈ. આ ક્યાં આત્મા છે? આ જ્ઞાન ક્યાં એમાં છે? આમાં જ્ઞાન ક્યાં છે? આહાહા! સમજાય છે કાંઈ?

ભગવાનની પ્રતિમા જોઈ. અરે, ભગવાનને સાક્ષાત જોયાં સમવસરણમાં, એમાંથી જે જ્ઞાન થયું તે એના આકારે જ્ઞાન થયું માટે એને એમ છે કે એનાથી મને જ્ઞાન થયું. એની

દૃષ્ટિ બહિર્મુખ છે. પણ જે જ્ઞાન થાય છે યથાર્થપણે સમ્યક્જ્ઞાન, એ તો ભાવનો સ્વીકાર થતા, ભાવ પરિણમતાં ભાવની પર્યાયરૂપે પરિણમન છે. ભાવ તો સદૃશ ધ્રુવ છે. આહાહા! ભારે વાત છે પણ ભાઈ. એના અંદર ભાવમાં પડી છે તે શક્તિનું વ્યક્તપણું થાય છે. નિમિત્ત અને રાગને લઈને ત્યાં જ્ઞાનનો પર્યાયનું વ્યક્ત—પ્રગટપણું થાય છે એમ નથી. તત્ત્વ જ એવું છે એમ એ માનતો નથી અને બીજી રીતે માને છે તો એ મિથ્યાત્વનો મોટો દોષ છે. આહા! મિથ્યાત્વ શું છે? મિથ્યાત્વ કોને કહેવું? એની ખબર નથી. મિથ્યાત્વના શલ્યમાં કેટલી ભૂલ અને કેટલું પાપ, ખબર નથી. આહાહા! કોઈ હિંસા કરે કે ભોગ લે કે પૈસા રાખે તો એ પાપ માને છે એને. હવે એ તો એક સાધારણ આસક્તિના રાગનું પાપ, સાધારણ પાપ, અલ્પ પાપ, અનંતમા ભાગનું પાપ છે. અનંત અનંત પાપ પોતાના અંતરભાવનો સ્વીકાર કર્યા વિના, એને પરને લઈને મારી એ વ્યક્તિ—વ્યક્તતા પ્રગટ થઈ જ્ઞાનની એ મહામિથ્યાત્વ છે. ઝીણી વાતું છે. આહાહા!

परिनयौ ग्यान तातैं चेतना असत है.. શું કહ્યું? આત્મામાં ચેતનાનો ભાવ છે જ નહીં એમ કહે છે. ચેતના અસત્ છે. પરને લઈને છે. પોતામાં ચેતના છે એમ નથી. આહાહા! 'પ્રવચનસાર'માં કહ્યું છેને કે ભઈ, સૂત્રની ઉપાધિ છે એ તો. શ્રુતજ્ઞાન.. શ્રુતજ્ઞાન.. શ્રુતજ્ઞાન. તો શ્રુતજ્ઞાન એટલે આ શ્રુત સાંભળ્યું એનાથી છે એ જ્ઞાન? શ્રુત તો જડ છે, શબ્દો શ્રુતના વાણીના ભગવાનની વાણી જડ છે. એ જ્ઞાન છે? એને સાંભળવાથી જ્ઞાન થાય છે? એ નિમિત્ત છે, પર છે, અચેતન છે. એનાથી જ્ઞાન થાય. પણ જ્ઞાનનો ભાવ ચેતનનો મારો છે એમાંથી થાય છે એમ અજ્ઞાની માનતો નથી. આહાહા!

એ વખતે આમ સમવસરણમાં સાંભળતો હોયને આમ, આહાહા! વાહ રે વાહ! પણ એ તો બહિર્લક્ષી જ્ઞાન અને પરને લઈને થયું એ તારું સ્વરૂપ જ નથી. તારા ભાવને લઈને થાય, આહાહા! એવા અસ્તિત્વને ન માનતાં સંયોગી જેવી ચીજ મળી તે પ્રકારે તે પ્રકારનું જ્ઞાન થતા ચૈતન્યસત્તા મારામાં અસત્ છે, પરને લઈને એ ચૈતન્યની સત્તાનું પરિણમન થાય છે એમ માને છે. આહા! સમજાણું કાંઈ? परिनयौ ग्यान तातैं चेतना असत है.. આહીં ચેતન અસત્ નહીં, ચેતના અસત્. ભાવ લેવો છેને. ચેતના જે ભાવ. અંદર ચેતના જે ભાવ છે એ અસત્ છે. એ ભાવને લઈને અહીંયા જ્ઞાન આવ્યું છે એમ નહીં. એ ચેતના શક્તિ જ નથી મારી. પરની શક્તિને લઈને જ્ઞાન થાય છે. આહા!

ज्ञेयके नसत चैतनाकौ नास.. દેખો. જેવો નિમિત્તનો સંયોગ અને આદિ—અંત થયો એવું આહીં જ્ઞાન થાય. માટે જ્ઞાનની ચેતનામાં અસત્પણું છે. મારા જ્ઞાનમાં સત્પણું મારાથી છે એમ છે નહીં. એ જ્ઞેય બદલાણું તો જ્ઞાન પણ બદલાઈ જાય છે એટલે એને અવલંબે થયેલું જ્ઞાન, એને એ જ્ઞાન માને છે. પણ ચૈતન્યના ભાવમાં શક્તિ પડી છે એને

એ માનતો નથી. આહાહા! સત્ ચૈતન્યની ખાણ. સ્યાદ્વાદ અધિકારમાં આખો જૈનદર્શનનો સાર ગોઠવી દીધો. આહાહા! શરીર સારું હોય, નિરોગતા હોય અને આસપાસના દેશ ને કોઈ અનુકૂળતા બધી હોય તો અહીંયા જ્ઞાન થાય. જ્યાં માણસને બેસવું હોય ત્યાં પણ જગ્યા સારી હોય તો બેસી શકેને? અને વાતાવરણ (ખારું) હોય, દુશ્મનો બેઠા હોય ત્યાં બેસી શકે? એ કહે છે કે દુશ્મન હોય, વેરીઓ હોય, શરીરમાં રોગ આદિ હોય તો એને લઈને આ જ્ઞાન થતું નથી. એ અનુકૂળતા હોય તો એને લઈને જ્ઞાન થાય છે. પણ મારો જ્ઞાનભાવ છે, આવી અનંત પ્રતિકૂળતા હોવા છતાં અને અનુકૂળતા હોવા છતાં મારો જ્ઞાનભાવ જ પોતે શક્તિરૂપે તે વ્યક્ત થાય છે. સમજાણું કાંઈ?

ज्ञेयके नसत.. કેમ? કે જાણવાની ચીજ જે છે એ જ્યાં પલટી જાય છે એટલે चैतनाकौ नास.. એ જાણવાની દશા અભાવ થઈ જાય છે, અભાવ થઈ જાય છે. ता कारन, आतमा अचेतन.. એ કારણે આત્મામાં જ્ઞાનભાવ ત્રિકાળી છે નહીં એમ અજ્ઞાની માને છે. આહા! आतमा अचेतन त्रिकाल मेरे मत है.. ભગવાન આત્મામાં ત્રિકાળ જ્ઞાનભાવ છે એમ માનતો નથી. आतमा अचेतन त्रिकाल मेरे मत है.. ચેતન નહીં, ચેતનભાવ નહીં, એ તો અચેતન છે. નિમિત્તના અવલંબે ચૈતન્યની પર્યાય થાય છે માટે ચેતનભાવનો જીવમાં અભાવ છે, એમ અજ્ઞાની માને છે.

पंडित कहत ग्यान सहज अखंडित.. સમ્યક્‌દૃષ્ટિ ધર્મી એમ કહે છે કે જ્ઞાન સહજ. ભાઈ! એ નિમિત્તને અવલંબે થાય એવી શક્તિ નથી એમાં. સહજ શક્તિ પડી છે આત્મામાં... આ તે કંઈ વાત સમજવાની... એ કોઈ દિ' સમજ્યો નથી અને એ સમજ્યા વિના આ માંડ્યું કે આનાથી ધર્મ અને આનાથી ધર્મ. દયા પાળીને ધર્મ થઈ ગયો. આહીં તો કહે છે કે દયા તો પરની પાળી શકતો નથી. પણ દયાનો ભાવ આવ્યો એનું જે જ્ઞાન થાય, એ દયાના ભાવને લઈને આહીં સમજણની પર્યાય થઈ, એમેય નથી. એને લઈને થઈ એટલે એ નિમિત્તનું જેવું અહીં જ્ઞાન થયું માટે એને લઈને થઈ છે જ્ઞાનની દશા, એમ નથી.

અંતર ભગવાન આત્મા અનંત અનંત જ્ઞાનચેતનાના સ્વભાવની ખાણ છે. એમાંથી શક્તિની વ્યક્તતા પર્યાયમાં થાય છે. એને શક્તિને માની કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? 'જયધવલ'માં આવે છેને કે ઇન્દ્રિયથી જ્ઞાન થતું હોય, ઇન્દ્રિયોથી જ્ઞાન પર્યાયમાં, તો સામાન્યે કર્યું શું? શું કહ્યું સમજાણું? એ મોટી ચર્ચા ચાલતી હતીને તે દિ' આ આવ્યા હતાને બધા બંસીધર ને. ઇન્દોર.. ઇન્દોર. પંડિત આવ્યા હતાને શેઠની સાથે. ક્યા કહતે હૈં? બંસીધરજીની વાત છે, પંડિત. આયે થે ન. બાદમેં આયે થે. દો બાર તીન-તીન માસ રહે. સામાન્ય જે જ્ઞાન ત્રિકાળ વસ્તુ શક્તિરૂપ છે તે જ વિશેષરૂપ.. સામાન્યની દૃષ્ટિ કરતાં, સામાન્યનો સ્વીકાર થતાં સામાન્ય પોતે સમ્યક્‌જ્ઞાનરૂપે—વિશેષપણે પરિણમે છે. જો ઇન્દ્રિયો

અને મનથી અને સાંભળતાં જ્ઞાન થયું તો સામાન્યનું પરિણમન શું એ કાળે? એની શક્તિએ શું કર્યું? સમજાણું કાંઈ? એમાં કાંઈ વિધિ... સામાન્ય-વિશેષ, સામાન્ય-વિશેષ તો બધા જાણે, એમ કહ્યું,

અરે ભગવાન! ભાઈ! એમાં તો આખો માલ પડ્યો છે. ઈન્દ્રિયોના નિમિત્તે અવલંબે સાંભળવાથી જ્ઞાન થાય. સમજાણું કાંઈ? તો જ્ઞાન સામાન્યે કર્યું શું? પર્યાય એનાથી થયો અને સામાન્ય રહી ગયું એમને એમ ? તો સામાન્યનું કાર્ય શું તે સમયમાં? સામાન્ય એટલે ધ્રુવ ત્રિકાળ. એનું આ વિશેષપણું ઈન્દ્રિયોથી, મનથી, રાગથી જો આહીં જ્ઞાનપર્યાય વિશેષ થાય, તો સામાન્યનું વિશેષ શું? એ તો પરનું વિશેષ થઈ ગયું. લે, ક્યાનું ક્યાં ગયું, જુઓ! 'જયધવલ'માં એમ લીધું છે. આહાહા!

ભગવાન સર્વજ્ઞે કહેલા તત્ત્વ જેમ છે એમ વિપરીત શ્રદ્ધા વિનાના બેસવા એ તો સમ્યગ્દર્શન ન્યાલનો પંથ છે. ક્રિયા ભલે અંદર અવ્રતની હો રાગની. સમજાય છે કાંઈ ? પણ એ રાગમાં જ્ઞાની છે નહીં. જ્ઞાની તો પોતાના જ્ઞાનભાવના અવલંબે જ્ઞાનનું પરિણમન થયું, એમાં છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! તો ધર્મી જીવ કુટુંબમાં અને રાજગાદીમાં અને વેપારધંધામાં છે? ત્રણ કાળમાં નથી. સમજાણું કાંઈ? ત્યારે એણે આત્માને સ્વીકાર્યો કહેવાય. ક્ષણે અને પળે જ્યાં જ્યાં તે છે ત્યાં ત્યાં તે પોતાનાં સામાન્યજ્ઞાનના વિશેષ પરિણમનમાં જ છે એ. સામાન્યજ્ઞાન પરિણમીને રાગ થાય? સામાન્યજ્ઞાન પરિણમીને દ્વેષ થાય? સામાન્યજ્ઞાન પરિણમીને દયાના ભાવ થાય? આહાહા! અશક્ય છે ભાઈ! તને ખબર નથી. ભગવાન આત્મા ક્ષણે અને પળે વસ્તુનું શક્તિ સ્વરૂપ જે છે ધર્મનું, ધર્મ એટલે સ્વભાવ.

સવારે આવ્યું હતુંને. પ્રાયશ્ચિત્ત નહોતું આવ્યું? બોધ, જ્ઞાન અને ચિત્ત—ત્રણે આત્માના ધર્મ છે. ધર્મ શબ્દે ભાવ, લ્યો. એનો ત્રિકાળીભાવ છે. એવું સ્વરૂપ એનો સ્વીકાર થવો એ જ પર્યાયમાં નિશ્ચય પ્રાયશ્ચિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ? કહો, દેવીલાલજી! ધર્મ હુઆ ન ધર્મ. જ્ઞાન, બોધ ને ચિત્ત—ધર્મ, જીવનો ધર્મ. ધર્મ એટલે ભાવ, ધર્મ એટલે સ્વભાવ. ત્રિકાળીસ્વભાવ, ધ્રુવસ્વભાવ, અવિનાશીસ્વભાવ એ પોતે ચારિત્રસ્વરૂપ છે. પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વરૂપ એટલે ચારિત્રસ્વરૂપ જ આત્મા છે. એ એનો ધર્મ છે. એવા આત્માના અવલંબનથી જે શક્તિમાંથી વ્યક્તતા પ્રગટ થાય એને વર્તમાન પરિણતિરૂપ ધર્મ કહેવામાં આવે છે. આહા ! આકરું કામ માણસને. બહારનું હો હા કરવા મંડી ગયો.

૨૫૦૦ વર્ષમાં ચારેકોર ધમાલ ચાલે છે. ઓલો કહે, હું મોઢા આગળ પડીને કામ કરું, ઓલો કહે હું. બાહરમેં ઐસા હો રહા હૈ. એ તો બહારની પરિણતી તો તેને કાળે જે

થવાની હોય તે થાય. ભાઈ! તું શું કર? એ થાય તેને જાણનારો તું છો એમ કહેવું એ પણ વ્યવહાર છે. એનો કર્તા છો નહીં, એમાં વિકલ્પ ઉઠ્યો એનોય કર્તા નહીં, પણ તે સંબંધીનું જ્ઞાન થયું એ પર્યાય સંબંધીનું એનો કર્તા એય નહીં. આહાહા! એ તો ભગવાન જ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભુ જ્ઞાનના અંતરના વેદનમાંથી આવતું પરિણમન જ્ઞાનનું, એ એનું જ્ઞાનભાવનો સ્વીકાર થયો કહેવામાં આવે છે.

એમાં સવારના કહ્યુંને કે, બોધ, ચિત્ત અને જ્ઞાનનો સ્વીકાર એ પર્યાયમાં નિશ્ચય ચારિત્ર, એ પર્યાયનું નિશ્ચય પ્રાયશ્ચિત્ત. ત્રિકાળ ચારિત્રનો સ્વીકાર, ત્રિકાળ ચારિત્ર ધર્મ એ મારો ચારિત્રધર્મ. જ્ઞાન, બોધ અને ધર્મ શબ્દે એનો ગુણ. એટલે મારો ગુણ, મારું ચારિત્ર, મારો આનંદ એવો જે ધર્મ નામ ત્રિકાળીભાવ એનો સ્વીકાર. રાગનો, નિમિત્તનો અને અંશનો સ્વીકાર નહીં. આહાહા! ગજબ કર્યું છે. દિગંબર આચાર્યોએ તો વસ્તુને, ઓહોહો! ચારેકોરના પડખેથી દેખો એકલું સત્ જ ઊભું થાય છે. પણ લોકોને એ બાજુ સમજણના ઘર શું છે એ તરફનું વલણ નથી. ક્રિયાકાંડમાં ગૂંચાઈ ગયા બિચારા. આહાહા! કે જે ક્રિયાકાંડ.. 'કરની હિત હરની સદા' આવી ગયું કે નહીં? રાગ આદિની ક્રિયા એ તો હિત હરની. 'કરની કી ધરની મેં મહા મોહ રાજા બસે.' પહલે આ ગયા હૈ. કેમકે આમ કરું, આમ કરું એ તો વિકલ્પ અને રાગ છે. કરની કી ધરનીમેં–ભૂમિકામેં મહા મોહ રાજા વસે. ત્યાં તો મિથ્યાત્વ બસતા હૈ. આહાહા! કેમ બેસે? ત્યારે ઓલા કહેતા હતા, ન કરવુંને હવે? એમ પૂછતા હતા એક પંડિત કાલ, નહીં? ઓલા આવ્યા હતાને બીજા. ક્યા ગામના હતા, નહીં? ગિરનાર જઈને આવ્યા હશે. દિગંબર હતાને? કાલ હતા.

पंडित कहत ग्यान सहज अखंडित.. મારો ભાવ તો મારામાં સ્વભાવિક અખંડ છે અને પર્યાયરૂપે થાય છે એ ભાવનું વિશેષપણું છે. નિમિત્તને લઈને વિશેષપણું છે એ વસ્તુના સ્વરૂપમાં છે નહીં. તો પોતાના ભાવનું અસત્પણું ઠરે છે. પરને લઈને હોય તો પોતાના ભાવનું અસત્પણું ઠરે. પોતાનો ભાવ પોતાથી છે એમ અસ્તિપણે જ્યાં આમ નિશ્ચય કરે ત્યારે એને અસ્તિપણાની સત્તામાંથી સમ્યક્જ્ઞાનનું વિશેષપણે વ્યક્તપણે પરિણમન થાય, એને ધર્મ કહેવામાં આવે (છે). ભારે ભાઈ ધર્મ આવો! ज्ञेयकौ आकार धरै ज्ञेयसौं विरत है.. જુઓ, ભાષા શું છે. ભગવાનના જ્ઞાનમાં એ રાગ આદિનું જ્ઞાન થાય, શરીર આદિનું જ્ઞાન થાય, પણ એ જ્ઞેયથી જ્ઞાન ભિન્ન છે. જ્ઞેય ને જ્ઞાન એક નથી. આહાહા! એ દયા-દાન, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો રાગ એ જ્ઞેય છે. જ્ઞાન એનાથી ભિન્ન છે. આહાહા! આવ્યુંને તમારે, નહીં? (શ્રોતાઃ રાગ અને જ્ઞાન...) જુદા છે. ભાઈમાં, 'નિહાલચંદભાઈ'માં. 'નિહાલચંદભાઈ' આવ્યાને એટલું કહ્યું.. બીજી સાલ. ભાઈ! જ્ઞાન અને રાગ જુદા છે. એટલું જ્યાં કહ્યું. ઘણું સાંભળેલું ઘણું વાંચેલું. ઘણાં શાસ્ત્રો જૈનના,

અન્યના, વેદાંતના બહુ વાંચેલા. ઓહો!

સ્વભાવભાવ અસ્તિપણે... આહીં ભાવની વાત ચાલે છેને. અને રાગ જુદા એટલે રાગની એમાં નાસ્તિ છે. જ્ઞેયથી જ્ઞાયકભાવ તદ્દન જુદો છે. સમજાણું કાંઈ? ભલે એ પ્રકારે રાગ હોય અને દ્વેષ હોય, પણ છતાં એને જાણનારું જ્ઞાન.. જાણનારું જ્ઞાન જ્ઞેયપણે થયું નથી. એ તો જ્ઞાનપણે થઈને જ્ઞેયને જાણે છે, જ્ઞેયથી જુદો રહીને. આહાહા! જુઓને ક્યાં નાખી વાત. વ્યવહારથી સમ્યક્દૃષ્ટિ મુક્ત છે. આહા! ભારે, કીધું, વાત. ચારે પડખેથી પણ એક વાત ઊભી થાય છે, લ્યો. પૂર્વાપર વિરોધ રહિત સંતોની વાણી... સમ્યક્ ધર્મી વ્યવહારથી મુક્ત છે. જ્ઞેયથી ભિન્ન છે, એમ કીધુંને. ज्ञेयसौं विरत है.. આહાહા! ભાઈ! આ તો અંતરનો માર્ગ છે. એ કંઈ બહારથી આવે એવો નથી. ज्ञेयकौ आकार धरै.. ભગવાન આત્મા... જ્ઞાનમાં, જેવું રાગ છે, વ્યવહાર છે, નિમિત્ત છે, શરીર છે એ આકારે એટલે પોતાના જ્ઞાન આકારે જ્ઞેય આકારે થયું એમ કહેવામાં આવે છે, પણ જ્ઞેયથી તો ભિન્ન જ્ઞાન છે. આહાહા! ज्ञेयकौ आकार धरै ज्ञेयसौं विरत है.. 'બનારસીદાસ' જેવાએ પણ પદ્યમાં કેવી રચના કરી, લ્યો!

चेतनाकौ नास होत.. કહે છે, જો તું એમ કહે કે આત્મામાં ચેતનાનો ભાવ નથી. એ પરને લઈને બધું જ્ઞાનનો પર્યાય ઊભો થાય છે. જો એમ તું કહે, चेतनाकौ नास होत सत्ताकौ विनास होइ.. તો તો ચેતના સત્તાનો નાશ થઈ જાય. અને તો ग्यान चेतना प्रवांन जीव तत है.. જ્ઞાન પ્રમાણે જીવ છે એનો પણ નાશ થઈ જાય. (પણ) એમ બની શકે નહીં. આરે, આવું સમજવું! આ તો જેને ધર્મ કરવો હોય અને ભવનો અભાવ કરવો હોય એની આ રીત છે. જુગરાજજી કહતે હૈં ન કે અહીંયા તો ભવનો અભાવ કરવાનું કારખાનું છે. શેઠ કહતે હૈં. જેને ભવનો અભાવ કરવો હોય એનું આ કારખાનું છે. આહાહા! કહે છે, મૂળ તો દૃષ્ટિ કરાવે છે અને એનો ત્રિકાળીભાવનો સ્વીકાર કરાવે છે અને એ પર્યાય ઉપર લક્ષ છે એ છોડાવે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

यातैं ग्यान चेतना प्रवांन जीव तत है.. જો તું જ્ઞાનચેતનાના ભાવ વિનાનો જીવ કહે તો ચેતના સત્તા છે એનો નાશ થઈ જાય છે. અને એના ઠેકાણે આ ચેતના પ્રમાણે તો જીવ છે. તો જીવનો પણ નાશ થઈ ગયો. માટે એમ નથી. ચેતના પ્રમાણ જીવતત્ત્વ છે. રાગ પ્રમાણે અને નિમિત્ત જ્ઞેય પ્રમાણે આત્મા જીવ નથી. આહાહા! जीव तत्त्वको ज्ञान चेतनायुक्त मानना એ સમ્યક્જ્ઞાન છે. આવી ઝીણી વાત. આમાં લાખો માણસ ભેગા થાય? આ શું કહે છે? આ શું માંડી છે આ? આ તો આત્મા, આત્મા, આત્માનો ભાવ અને અનંત અનંત ભાવ. આ એનો આશ્રય અને આદર કરવો, સ્વીકાર કરવો એનું નામ

ધર્મ. શું આમાં કંઈ કરવું? ભાઈ! આ જ કરવાનું છે. આ તો બધા ધૂળ માટી, આ તો પર છે. ભાઈ! અને વાસના ઊભી થાય પુણ્ય-પાપની, એ વિભાવસ્વભાવથી તો ભગવાન પૃથક્ વિભક્ત છે. પોતાના જ્ઞાનભાવથી એકત્વ છે. આવ્યુંને ત્રીજી ગાથામાં એ. પોતાનો જ્ઞાન ને આનંદભાવથી એકત્વ છે, પણ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી તો પૃથક્ છે. એથી જ્ઞાનભાવ જ્ઞેયને જાણતાં છતાં જ્ઞેયથી ભિન્ન રહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! 'સમયસાર', 'પ્રવચનસાર', 'નિયમસાર'. એ બધા અમરચંદજી ......

આ નાખ્યું છે આજ. 'નિયમસાર' નામ કહ્યું છે...... વળી નાખે અને વળી એમ કહે. જ્યારે ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયું... 'અરે, મારો ઋષભ ક્યાં હશે?' એને નહીં, એની માને.. એની માને. મરુદેવી માતાને વિકલ્પ થયો. હાથીને હોદ્દે બેસીને ગયા. ભગવાનને આમ ભાળે છે ત્યાં, આહાહા! આટલા આટલા દેવો આટલા આટલા સેવા કરે છે આ તો. વિચાર થયોને હાથીને હોદ્દે કેવળજ્ઞાન. આમાં છે હોં, આમાં છે. આજ આવ્યું છે આજ. આગ્રા.. આગ્રા.. (શ્રોતા : ભગવાન ઋષભદેવને?) એની માતાને.... (શ્રોતા : માતાકો કેવળજ્ઞાન હુઆ). એવું છે ક્યાંક કંઈ. નથી સમજતા. (શ્રોતા : હાથીને હોદ્દે થાયને?) હાથીને હોદ્દે.. પણ કોને કઈ...? એ કંઈક છે એમાં. એ ... વાત છેને. આજ આવ્યું હતું, વાંચ્યું હતું. હાથીને હોદ્દે મરુદેવી માતા ઋષભદેવને જોવા જાય છે કે મારો પુત્ર દુઃખી છે કે કેમ છે. દેખને ગયે. પ્રેમ છેને પુત્ર પ્રત્યે. માતા હૈ. હાથીને હોદ્દે આમ જાય અને જ્યાં સમવસરણ દેખે છે, આહાહા! આ તો દેવો ને વિભૂતિ .... આહાહા! એકદમ વિચાર પલટતા કેવળજ્ઞાન. પણ હાથીના હોદ્દે, સ્ત્રીના લૂગડે. .... (શ્રોતા : મહારાજ! બહારના સંયોગને શું સંબંધ છે?) ન્યાં કેવળ થયું એમને. કહો.

એ આમાંય છે આમાં. મરુદેવી છે હાથીના હોદ્દે, જોયું છેને. ગયા હતા કે નહીં જોવા? એ બતાવ્યું કે નહીં? નહીં. ખ્યાલ નથી? એક મંદિરમાં છે. હાથી ઉપર મરુદેવીમાતા બેઠાં છે. છેને? એ ચેતનજી! હા. એનું ગામ હતું ત્યાં. છે કે નહીં એ ત્યાં? માથે જોયું હતું અમે એક વાર. હાથી ઉપર બેઠા છે. ભગવાનનાં દર્શન કરવા જાય ત્યાં, આહાહા! મારો દીકરો તો દેવથી પૂજાય છે, માણસથી પૂજાય છે, લ્યો. હવે એટલી ખબર નથી કે.... ત્રણ જ્ઞાન તો લઈને આવ્યા હતા અને ઇન્દ્રો જેની સેવા કરતા હતાં અને ઇન્દ્રે જેના જન્મોત્સવ આદિ કર્યા છે. આ વળી વાત..... વિચાર બદલાઈ જાય, એમ કહે. વિચાર બદલતા કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું. પણ એલા, આ વસ્ત્ર પડ્યા છે, હાથીને હોદ્દે બેઠા છે, હજી સાધુપણું (આવ્યું નથી) અને સ્ત્રીના દેહની પર્યાય, એમાં કેવળજ્ઞાન ન હોય. બધું સિદ્ધ કરી નાખ્યું. આમાં છે ન્યાં યુગ... યુગમાં છે કાંઈ. .... યુગનું છે એ. યુગનું હશે? .... એમ વાંચ્યું હતું. છે, એ લોકોને છે પાઠમાં. ઠાણાંગ પાઠમાં છે, ઠાણાંગસૂત્રમાં. ઠાણાંગસૂત્ર છેને.

મરુદેવી હાથીને હોદ્દે મોક્ષ પધાર્યા અંતર્મુહૂર્તમાં.

પછી મેં એક પ્રશ્ન કર્યો તો કે અલ્યા, મરુદેવીની પેઠે મોક્ષ થાય સારો કે લાખ વરસ અને ક્રોડ વરસ સુધી મુનિપણામાં રહીને કેવળજ્ઞાન થાય એ સારું? આ પોરબંદરમાં. બિચારા કંઈ સમજે નહીં. પોરબંદરમાં ૮૭ની સાલમાં. કીધું, આમાં કયું સારું? એ કહે, માળું આવું સારું. એક જ વાત કંઈ ખબર ન મળે. ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ, એનો જ્યાં આશ્રય લીધો ત્યારે તો સમ્યગ્દર્શન થાય અને ઉગ્ર આશ્રય લે ત્યારે તો ચારિત્રની પર્યાય થાય. ત્યારે તો વસ્ત્ર, પાત્ર ને હાથીને હોદ્દે બેસવું રહે (નહીં). આહાહા! અને સ્ત્રીનો જ્યાં દેહ હોય ત્યાં મુનિપણાની દશા તો પ્રગટે જ નહીં. ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! (શ્રોતા : આપકે પ્રશ્નકા કોઈ ઉત્તર નહીં મિલા?) મિલા. મરુદેવીકો જો મોક્ષ હુઆ વહ ઠીક. સિદ્ધ હુઆ. આમાં મારે મોક્ષ સારો ને આમાં ન સારો તો તમે તો દ્વેષ કર્યો કેવળ(જ્ઞાન) ઉપર. .....માં રહેવું. શું કર્યું હતું ત્યાં? કાંઈ પણ ખબર ન મળેને વસ્તુની લોકોને. આ અપવાસ કરવા ને આ કરવું ને આ કરવું. અને શાસ્ત્રમાં એમ આવે કે શાસ્ત્રનો સ્વાધ્યાય કરે એ તપ એટલે શાસ્ત્રના ભણતર કરવા એ તપ, લ્યો. હવે એ તો વિકલ્પ છે. સ્વાધ્યાય તપ કહ્યો છેને. એ તો વિકલ્પની બીજા નંબરની વાત છે. આહાહા!

આહીં તો કહે છે, ભગવાન આત્મા ચેતનાભાવસ્વરૂપ છે. ચેતનાભાવસ્વરૂપ શક્તિરૂપ છે એનું. શક્તિમાંથી વ્યક્તતા થાય છે. શક્તિ છે એમાંથી પ્રગટ થાય છે. (પ્રગટ) સત્તારૂપે આમ કેવળજ્ઞાન અંદર ચોખ્ખું પડ્યું છે એમ નહીં. શક્તિરૂપે જ્ઞાન છે કે જે જ્ઞાનની શક્તિનો એકાગ્ર થતાં વિકાસ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? ચારિત્રનો શક્તિરૂપ ભાવ ત્રિકાળ છે આત્મામાં. એનો એ ધર્મ નામ સ્વભાવ છે. એ ચારિત્રધર્મની વ્યક્તતા, શક્તિની વ્યક્તતા... સ્વરૂપ તો ત્રિકાળ ચારિત્રસ્વરૂપ જ છે, વીતરાગસ્વરૂપ છે પણ એનો સ્વીકાર થતાં શક્તિમાંથી વ્યક્તતા પર્યાયમાં પ્રગટ થાય, એ શક્તિમાંથી પર્યાય આવે છે. કે વ્યવહાર રત્નત્રયનો રાગ હતો ને શરીર અનુકૂળ હતું ને સંહનન અનુકૂળ હતું તેથી કેવળજ્ઞાન થાય છે, એમ નથી. આહાહા! એક વાતમાં કેટલી સમાડી છે, જુઓ. સમજાણું કાંઈ? આમાં વાદવિવાદે પાર પડે એવું નથી. આહા ! વસ્તુનું સ્વરૂપ જ જ્યાં આવ્યું છે. એ ૧૧મો બોલ થયો.

૧૨મો પક્ષ. પરની સત્તાથી આત્માની સત્તા નાસ્તિ છે. ઓલામાં પોતાની સત્તાના ભાવથી અસ્તિ છે એમ કહ્યું હતું. હવે પરની સત્તાના ભાવથી આની નાસ્તિ છે (એમ કહે છે). આહાહા! ગજબ વાત કરે છેને. સમજાય છે? રાગની હયાતી કે સર્વજ્ઞ પરમાત્માના કેવળજ્ઞાનની હયાતી, એને લઈને પોતાની સત્તા છે એમ નથી. તેમ પરલક્ષી જે જ્ઞાનનો

ભાવ થયો એથી આ જ્ઞાનનો ભાવ થાય છે એમ નથી. એ પરલક્ષી જ્ઞાનના ભાવના સ્વભાવમાં—સત્તામાં નાસ્તિ છે. સમજાણું કાંઈ? અલકમલકના ખેલ છે આ તો બધા. એવો તું છો એની એને ખબર નથી. દીપચંદજી તો કહે છે કે તું પરમેશ્વરપણું થાય (એવો છો). હું પરમેશ્વર છું, હું ભગવાન છું. આહાહા! ભગવાન છું, ભાવે ભગવાન છું એવો સ્વીકાર થશે તો પર્યાયમાં ભગવાનપણું આવશે. હું પામર છું એવો સ્વીકાર થતાં પામરની પર્યાય પ્રગટ થઈને અજ્ઞાન થાશે. આહાહા! ભાવની વાત છેને આ તો. આહાહા! ત્રિકાળભાવે ભગવાન હું છું. એ ભગવાનમાંથી ભગવાનની પર્યાય પ્રગટ થાય છે. પામરતા રાગ અને નિમિત્ત અને સંહનનમાંથી પર્યાય પ્રગટ થાય છે એનાથી નાસ્તિ છે. દેવીલાલજી! આહાહા! બહારનો પક્ષ છે પહેલો કે પરને લઈને છે, એમ કહે છે પર વાળો. એનો ઉત્તર આપશે કે પરને લઈને નથી.

બારમા પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન

(સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ महामूरख कहत एक पिंड मांहि,
जहांलौं अचित चित अंग लहलहै है।
जोगरूप भोगरूप नानाकार ज्ञेयरूप,
जेते भेद करमके ते ते जीव कहै है।।
मतिमान कहै एक पिंड मांहि एक जीव,
ताहीके अनंत भाव अंस फैलि रहै है।
पुग्गलसौं भिन्न कर्मजोगसौं अखिन्न सदा,
उपजै विनसै थिरता सुभाव गहै है।।२५।।

શબ્દાર્થ :—અચિત=અચેતન-જડ. ચિત=ચેતન. મતિમાન=બુદ્ધિમાન-સમ્યગ્જ્ઞાની.

અર્થ :—કોઈ કોઈ મૂર્ખ કહે છે કે એક શરીરમાં જ્યાંસુધી ચેતન-અચેતન પદાર્થોનાં તરંગ ઉઠે છે, ત્યાંસુધી જે જોગરૂપ પરિણમે તે જોગી જીવ અને જે ભોગરૂપ પરિણમે તે ભોગી જીવ છે, આવી રીતે જ્ઞેયરૂપ ક્રિયાના જેટલા ભેદ થાય છે, જીવના તેટલા ભેદ એક દેહમાં ઉપજે છે તેથી આત્મસત્તાના અનંત અંશ થાય છે. તેમને સમ્યગ્જ્ઞાની કહે છે કે એક શરીરમાં એક જ જીવ છે, તેના જ્ઞાનગુણના પરિણમનથી અનંત ભાવરૂપ અંશ પ્રગટ થાય છે. આ જીવ શરીરથી ભિન્ન છે, કર્મસંયોગથી રહિત છે અને સદા ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્ય ગુણ-સંપન્ન છે. ૨૫.

अर्थ :—कोई कोई मूर्ख कहते हैं कि एक शरीरमें जबतक चेतन अचेतन पदार्थोंके तरंग उठते हैं, तबतक जो जोगरूप परिणमें वह जोगी जीव और जो भोगरूप परिणमें वह भोगी जीव है, ऐसे ज्ञेयरूप क्रियाके जितने भेद होते हैं जीवके उतने भेद एक देहमें उपजते हैं, इसलिये आत्मसत्ताके अनंत अंश होते हैं। उनसे सम्यग्ज्ञानी कहते हैं कि एक शरीरमें एक ही जीव है, उसके ज्ञानगुणके परिणमनसे अनंत भावरूप अंश प्रगट होते हैं। यह जीव शरीरसे पृथक् है, कर्म-संयोगसे रहित है और सदा उत्पाद-व्यय-ध्रौव्यगुणसम्पन्न है।।२५।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

कोऊ महामूरख कहत एक पिंड मांहि, जहांलौ अचित चित अंग लहलहै है. બેય હોં. જ્ઞાનની પર્યાય થાય અને અચિતપણું થાય વિકલ્પ આદિમાં. जोगरूप भोगरूप नानाकार ज्ञेयरूप, जेते भेद करमके तेते जीव कहै है. આ વસ્તુ એમાં નથી એમ નહીં. એ જ વસ્તુ છે એમ કહે છે. ભેદો જ્ઞાનની પર્યાયના, રાગના આદિ ભેદો એ રૂપે.. જેટલા જોગરૂપ, ભેદરૂપ, અનેકરૂપ, જ્ઞેયરૂપ. जेते भेद करमके.. રાગ આદિના જ્ઞાન કાર્યના तेते जीव कहै है.. એટલા જીવ છે. मतिज्ञान कहै एक पिंड मांहि एक जीव.. મહાસત્તાસ્વરૂપ છે. આવા ભેદનો એમાં અભાવ છે. જોગરૂપ અને જ્ઞાનની પર્યાયરૂપ ને.. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એ જ્ઞાનની પર્યાયનો પણ અંદરમાં અભાવ છે. ભાવ સિદ્ધ કરવો છેને. પરના અભાવ સ્વભાવરૂપ. સમજાણું કાંઈ?

मतिज्ञान कहै एक पिंड मांहि एक जीव.. મહાસત્તા ભગવાન આત્મા પોતે પોતાના ભાવથી છે અને એવા ભેદ ને નિમિત્તના ભાવથી નાસ્તિ છે. સમજાણું કાંઈ? ताहीके अनंत भाव अंस फैलि रहे है.. એ તો ત્રિકાળીભાવ જે પોતાથી છે એના પર્યાયરૂપ અંશો છે, પણ ભાવમાં તેનો અભાવ છે. આહાહા! ભારે ગજબ વાત છેને! पुग्गलसौं भिन्न कर्म जोगसौं अखिन्न सदा.. એ તો કર્મથી જુદો, એ રાગાદિ કાર્યથી જુદો, એ જ્ઞાનનો જોગ રાગમાં જોડાય એવી જ્ઞાનની પર્યાયથી જુદો. अखिन्न सदा.. એ તો એકરૂપ ત્રિકાળીભાવ છે. આહાહા! उपजै विनसै.. જ્ઞાનની પર્યાયમાં ઉપજે અને વિણસે છતાં ત્રિકાળ थिरता सुभाव गहै है.. છતાં ત્રિકાળ સ્થિરતા સ્વભાવ ગ્રહે છે. પર્યાયમાં ઉત્પાદ-વ્યય હોવા છતાં ધ્રુવપણે એનો ભાવ ત્રિકાળ છે. એ ઉત્પાદ-વ્યય સહિત છે, પણ ઉત્પાદ-વ્યયનો પણ ધ્રુવમાં અભાવ છે. એવા આત્મામાં પરની નાસ્તિ છે એમ બતાવે છે. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૫૮ ભાદરવા વદ ૭ શુક્રવાર તા. ૧૦-૯-૧૯૭૧
સ્યાદ્વાદ દ્વાર પદ ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

આ સમયસાર નાટક, સ્યાદ્વાદ અધિકાર. ૧૩મો પક્ષ છે. એનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન. શું કહે છે? ક્યા કહતે હૈં? દેખો. આજે હિન્દી છે તે હિન્દી ચાલે. આ હિન્દી છે ને અંદર. ઓલાએ વળી માંગણી કરી છે. કોઈ ઐસે કહતે હૈં કિ આત્મા અનિત્ય હી હૈ. ક્ષણ ક્ષણમેં આત્મામેં પર્યાય બદલતી હૈ ઉસ કારણસે અનિત્ય હી હૈ, અનેક હૈ—ઐસે માનતે હૈં, યે મિથ્યાત્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા? અધ્યાત્મ બાત તો ભાઈ સૂક્ષ્મ હૈ. ચાહે સો ભાષા કરે, કુછ અભી ચલતી નહીં બાત. શરીર અનિત્ય હૈ, ... અનિત્ય હૈ ઉસકી યહાં બાત નહીં. આત્માકી પર્યાયમેં અપની પર્યાયમેં અવસ્થા બદલતી હૈ ક્ષણ-ક્ષણમેં. અનિત્ય હી આત્મા હૈ ઐસા માનનેવાલા નિત્યકો ચૂક જાતા હૈ. સમજમેં આયા?

ત્રિકાલી જ્ઞાયક નિત્યભાવ જો ધ્રુવસ્વભાવ... સુબહમેં ચલા થા. નિત્યાનંદ પ્રભુ જિસમેં અવિનાશી શક્તિયાં ધ્રુવ અનંત પડી હૈ ઐસા નિત્ય દ્રવ્ય વહી સમ્યગ્દર્શન કરનેમેં આશ્રયભૂત હૈ. નિત્ય જો ન માને, અનિત્ય હી માને ઉસે સ્થિર દૃષ્ટિ કરનેકા પ્રસંગ રહતા નહીં. સમજમેં આયા? અનિત્ય તો પલટતી ચીજ હૈ, તો ઉસ પર દૃષ્ટિ રખનેસે દૃષ્ટિ ભી પલટે, યે સ્થિર તો રહ શકે નહીં. તો કહતે હૈં, कोऊ एक छिनवादी.. બૌદ્ધમત આદિ અથવા જૈનમેં રહતે હુએ ભી અપની પર્યાયકો હી આત્મા માનનેવાલા. શરીરકો (અપના) માને યે તો મહા મિથ્યામૂઢ છે. સમજમેં આયા? શરીરકો અપના માને યે તો મિથ્યાત્વભાવ અધર્મભાવ હૈ. પણ અપને સ્વભાવસે ચૂકકર ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ નિત્ય ધ્રુવસ્વભાવકો ચૂકકર અકેલા પરિણામકો હી માને વહ ભી મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ જીવ હૈ આહાહા!

તેરમા પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ एक छिनवादी कहै एक पिंड मांहि,
एक जीव उपजत एक विनसत है।
जाही समै अंतर नवीन उतपति होइ,
ताही समै प्रथम पुरातन बसत है।।
सरवांगवादी कहै जैसै जल वस्तु एक,
सोई जल विविध तरंगनि लसत है।

तैसै एक आतम दरब गुन परजैसौं,
अनेक भयौ पै एकरूप दरसत है।।२६।।

શબ્દાર્થ :—સરવાંગવાદી=અનેકાંતવાદી. તરંગનિ=લહેરો.

અર્થ :—કોઈ કોઈ ક્ષણિકવાદી—બૌદ્ધ કહે છે કે એક શરીરમાં એક જીવ ઉપજે છે અને એક નાશ પામે છે, જે ક્ષણે નવો જીવ ઉત્પન્ન થાય છે તેના પહેલાના સમયમાં પ્રાચીન જીવ હતો. તેમને સ્યાદ્વાદી કહે છે કે જેવી રીતે પાણી એક પદાર્થ છે તે જ અનેક લહેરરૂપ થાય છે, તેવી જ રીતે આત્મદ્રવ્ય પોતાના ગુણ—પર્યાયોથી અનેકરૂપ થાય છે, પણ નિશ્ચયનયથી એકરૂપ દેખાય છે. ૨૬.

अर्थ :—कोई कोई क्षणिकवादी-बौद्ध कहते हैं कि एक शरीरमें एक जीव उपजता है और नष्ट होता है, जिस क्षणमें नवीन जीव उत्पन्न होता है उसके पूर्व समयमें प्राचीन जीव था। उनसे स्याद्वादी कहते हैं कि जिस प्रकार पानी एक पदार्थ है वही अनेक लहरोंरूप होता है, उसी प्रकार आत्मद्रव्य अपने गुण-पर्यायोंसे अनेकरूप होता है, पर निश्चयनयसे एकरूप दिखता है।।२६।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

कोऊ एक छिनवादी कहै एक पिंड मांहि, एक जीव उपजत एक विनसत है.. ક્ષણ ક્ષણમેં નયી નયી અવસ્થા હોતી હૈ. વિચારકી, શ્રદ્ધાકી, જ્ઞાનકી યે અવસ્થા—પર્યાય, તો ઉસે હી જીવ માનતે હૈં. जाही समै अंतर नवीन उतपति होइ.. જિસ સમયમેં નયા પરિણામ ઉત્પન્ન હુઆ ઉસી સમયમેં જૂના પરિણામવાલા આત્મા નાશ હોતા હૈ. ताही समै प्रथम पुरातन बसत है.. નાશ થાય છે. સમજમેં આયા? પ્રાચીન જીવ થા ઉસકા નાશ હોતા હૈ. ક્યા કહા? જો પરિણામ—પર્યાય હૈ એક સમયકી, પૂર્વકી થી વહ નાશ હોતી હૈ, નયી પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ. તો અજ્ઞાની માનતે હૈં કિ મૈં નયા ઉત્પન્ન હુઆ, પુરાને આત્માકા નાશ હુઆ. ઐસે પર્યાયકો હી આત્મા માનનેવાલા ત્રિકાલી ધ્રુવ નિત્યાનંદ પ્રભુસે ચ્યુત હોકર અપની એક સમયકી પર્યાય ઉપર દૃષ્ટિ હૈ, તો મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. ચાહે તો જૈન હો, જૈન સંપ્રદાયમેં જન્મ હુઆ હો. સમજમેં આયા?

सरवांगवादी कहै जैसै जल वस्तु एक.. નિત્ય ત્રિકાલ ભી હૈ ઔર વર્તમાન પર્યાયમેં પરિણમન અનિત્યતા ભી હૈ. ઐસે દોનોં હી પક્ષકો માનનેવાલા.. જૈસે જલ વસ્તુ એક હૈ, પણ તરંગે ભિન્ન ભિન્ન ઉઠતી હૈં—ઉત્પન્ન હોતી હૈં. જલ એક ઔર પર્યાયમેં તરંગે ભિન્ન ભિન્ન ઉઠતી હૈં. હૈ ન? पानी एक पदार्थ है वही अनेक लहरोंरूप होता है. લહર-તરંગ ઉઠતી હૈ ન ઉસમેં? तैसै एक आतम.. વસ્તુ તો ભગવાન દ્રવ્યરૂપસે એક હૈ. આહા!

નિત્યાનંદ શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવ વહ તો નિત્ય.. નિત્ય એકરૂપ હૈ. एक आतम दरब गुन परजैसौं, अनेक भयौ पै एकरूप दरसत है.. પર્યાયમેં ઔર ગુણભેદસે અનેક દિખતે હૈં, ફિર ભી વસ્તુરૂપસે એક હૈ. સમજમેં આતા હૈ?

एक आतम दरब गुन परजैसौं अनेक भयौ.. અપની ગુણકી વર્તમાન અવસ્થાસે અનેકરૂપ દિખતા હૈ, पै एकरूप दरसत है.. વસ્તુરૂપસે એક હૈ. સમજમેં આયા? શરીર, વાણી ઉસકી બાત નહીં, વહ તો પરદ્રવ્ય હૈ, ઉસકે સાથ તો કોઈ સંબંધ હૈ હી નહીં. અપના તો દ્રવ્ય ઔર પર્યાયમેં સંબંધ હૈ. બરાબર હૈ? યે સ્ત્રી-કુટુંબ-પરિવારકે સાથ સંબંધ નહીં? અર્ધાંગના કહતે હૈં ન? કહનેમેં આતા હૈ? એય શેઠ! આધા અંગ કહે પત્નિકો. ધૂળેય નહીં. આધા અંગ તો અનિત્ય ઔર નિત્ય વહ દો અર્ધાંગ હૈં. સમજમેં આયા? ભગવાન આત્મા નિત્ય દ્રવ્ય, ઉસકી પર્યાય અનિત્ય વહ ઉસકા આધા અંગ હૈ. આહાહા! અમરચંદભાઈ! આ શરીર, સ્ત્રી એ તો પરવસ્તુ છે. પરવસ્તુની સાથે સંબંધ શું? ક્યા હૈ? અપની પર્યાય ઔર દ્રવ્યકી સત્તામેં અપની પૂર્ણ સત્તા સમા જાતી હૈ. આ દીકરા સાથે કોઈ સંબંધ ખરો કે નહીં દાલચંદજી ને આ બધા?

अनेक भयौ, એમ કહે છે. ગુણ જો શક્તિ અનંત હૈં ઉસકી પર્યાય પરિણમનરૂપ આત્મા અનેક હોતા હૈ. જિસકા એક અંગ અનેકરૂપ ભી હૈ ઔર એક અંગ નિત્યરૂપ ભી હૈ. સમજમેં આયા? વસ્તુ ભગવાન આત્મા ઉસમેં દો અંગ—દો પ્રકાર. ઉસકી વર્તમાન પર્યાયમેં અનેકતા પર્યાયરૂપ, પરિણમનરૂપ, પરિણામરૂપ ભાસતી હૈ ઔર વસ્તુરૂપસે દ્રવ્ય એક હૈ. યે એક નિત્ય હૈ. નિત્ય સિદ્ધ કરના હૈ. પહલે બોલમેં નિત્ય સિદ્ધ કરના હૈ. સમજમેં આયા? અનિત્ય હી હૈ ઐસે એક-એક સમયકે પરિણામકો હી આત્મા માનના. આહા! મિથ્યાદૃષ્ટિ અજૈન હૈ. ઉસે જૈનકી ખબર નહીં. જૈનકા નામ ધરાયે ઔર ક્ષણિક માનતા હૈ, ભાન નહીં. જૈનમેં જન્મ હુઆ ઉસમેં ક્યા હુઆ? થૈલીમેં કરિયાતા ભરા હો ઔર ઉપર લિખે સક્કર, તો ક્યા કરિયાતા મીઠા હો જાતા હૈ? થૈલી.. થૈલી ક્યા કહતે હૈં? કોથલી. થૈલીમેં કરિયાતા ભરા હો ઔર ઉપર લિખા સક્કર, તો ક્યા કરિયાતા મીઠા હો જાય?

ઐસે હમ જૈન હૈં. જૈન હુઆ વહ તો થૈલી ઉપર નામ લિખા. અંદરમેં તો એક પરિણામકો હી આત્મા માનતા હૈ તો જહર ભરા હૈ ઉસમેં. સમજમેં આયા? યે તો અભી પરકો અપના માનતા થા. સ્ત્રી મેરી, પૈસા મેરા, આબરૂ મેરી. જો ચીજ પૃથક્ ઔર બિલકુલ ભિન્ન હૈ. જિસકે પ્રદેશ, જિસકા ભાવ ઔર જિસકી પર્યાય બિલકુલ ભિન્ન હૈં ઉસે અપના માનતા હૈ. યહ શરીર હમારા હૈ, બચ્ચા હમારા હૈ, આબરુ હમારી હૈ, લક્ષ્મી હમારી, યે મકાન.. મકાન હમારે હૈં. મૂઢ હૈ. મિથ્યા દૃષ્ટિ અજ્ઞાન હૈ. સમજમેં આયા? જો તેરા હૈ ઉસે તો તું (અપના) માનતા નહીં ઔર તેરા નહીં હૈ ઉસે તું (અપના) માનતા હૈ.

જૈન નહીં હૈ વો. મૂલચંદભાઈ! એ જૈન નથી. જૈન તો ઉસે કહે કિ જો પરચીજ તો મેરી (માનતા) નહીં. પણ એક સમયકા રાગ ભી મેરા (માનતા) નહીં. ઈતના તો નહીં પર એક સમયકા પરિણામ જિતના ભી મૈં નહીં. સમજમેં આયા? આહા! બાપુ! જૈન એટલે? યે તો વસ્તુકા સ્વરૂપ હૈ. 'જિન સો હી આત્મા અન્ય સો હી કર્મ, યે હી વચનસે સમજ લે જિનપ્રવચનકા મર્મ.'

ભગવાન ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર પરમેશ્વરને ઈન્દ્રોંકી હાજરીમેં ઉપસ્થિતિમેં સમવસરણમેં દિવ્યધ્વનિ દ્વારા ઐસા કહા. અરે આત્મા! તેરી ચીજસે દૂસરી ચીજ બિલકુલ પૃથક્ પ્રદેશ ઔર ભાવસે અલગ, ઉસે તેરી માનતા હૈ વહ હમારા ભક્ત જૈન નહીં. (શ્રોતા : જૈનકે વાડેસે નિકાલ દિયા.) અજૈન હૈ. આ મૂલચંદભાઈએ જરીક કીધુંને. ભ્રમ એટલે ભાઈ... રામજીભાઈ કહે, ભ્રમ છે પણ હજી અમારા છે એમ નહીં. પર યે મિથ્યાત્વ હૈ. સમજાય છે ? બે દીકરા અમેરિકામાં ગયા છે અને અમારા છે. ... નાખજે. મૂઢ છે એમ કહે છે અહીંયા તો. (શ્રોતા : મૂઢ કોન કહ રહા હૈ?) ભગવાન કહે છે કે એ મૂઢ છે. ભગવાન મૂઢ કહતે હૈં. તીર્થંકરદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા ગણધરો અને સંતો અને ઈન્દ્રોની ઉપસ્થિતિમાં જાહેર દિવ્યધ્વનિ દ્વારા કહે છે–કહતે હૈં, વહ યહાં કહતે હૈં. આહા! યહાં તો કહતે હૈં કિ રજકણસે લેકર સારી ચીજ દૂસરી વહ તો અપનેમેં હૈ નહીં, અપની હૈ નહીં, અપનેસે વહ રહી નહીં ઔર ઉસ ચીજકો અપની માનના અધર્મ હૈ. આહાહા! હવે એ જૈન નથી એનો અર્થ જ અજૈન છે. જૈન નથી એમ ન કહેવું, એમ કહે. જૈન નથી.

જૈન તો ભગવાન ઉસે કહતે હૈં કિ પરચીજ મેરી નહીં ઐસા તો માનતા નહીં, પર દયા-દાન-વ્રતકા પરિણામ ભી મેરા નહીં ઐસે માને ઔર ઈસકે ઉપરાંત એક સમયકા પરિણામ જો દયા-દાનકો જાનનેવાલી એક સમયકી પર્યાય ઈતના ભી મૈં નહીં. મૈં તો નિત્ય ધ્રુવ હૂં ઐસા માનનેવાલેકો જૈન કહતે હૈં. આહા! જૈન કોઈ સંપ્રદાય નહીં, યે વસ્તુકી મર્યાદા હૈ. સમજમેં આયા? કાંઈ ખબર ન મળે, ભાન ન મળે. મૂઢકી ભ્રાંતિ હમ જૈન હૈ, હમ શ્રાવક હૈ ઔર હમ સાધુ હૈ. ભાન કાંઈ નહીં. થૈલીમેં અફીણ ભરા હો ઔર ઉપર લિખે સક્કર, તો અફીણ ક્યા સક્કર હો જાતી હૈ? આહા! (શ્રોતા : છૂમંતરમાં કદાચ થઈ જાય.) છૂમંતર તો પરિણમન બદલ જાય તો હો જાય. પણ વહ તો પરિણમન બદલ જાય તો હો જાય. પણ જબ તક અફીણ હૈ તબ તક સક્કર હૈ? અફીણકા પરમાણુ સક્કરરૂપ હો જાય, પરિણમ જાય. ઉસમેં ક્યા હૈ? સમજમેં આયા? દૃષ્ટાંત નહીં દિયા થા અમેરીકાકા એક બાર. સુના થા? લો. શેઠકો ખબર હૈ. તુમને સુના હૈ? તમે ક્યાં ગયા હતા ત્યારે?

અમેરિકામેં ગયે થે. એક હમારે દાદભા ઉસકા લડકા વઢવાણકા. ચંપકભાઈ ને?

ચંપકભાઈ, ચંપકભાઈ. પછી ત્યાં એક વૈજ્ઞાનિક માણસ હશે. ઔષધ.. રસ. ઔષધિ બહોત કિંમતી બનાનેકી શક્તિવાલા. પાયખાનેમેંસે એક વિષ્ટાકા ટોપલા લાયા. ક્યા? વિષ્ટા પાયખાનેમેંસે. (શ્રોતા : કિતના?) ટોપલા સમજતે હૈં? ઇતના ટોપલા. મગનભાઈ! સાંભળ્યું છે? નહીં. કહ્યું હતું, ચંપકભાઈએ કહ્યું હતું. લાવ્યા અને ઈ માણસ તો બહુ હોંશિયાર હતો. એની પાસે ઔષધ. એક ઔષધ જ્યાં નાંખ્યું અંદર ત્યાં સુગંધ બદલાઈ ગઈ. વિષ્ટાકી જો ગંધ થી વહ ગંધ, સુગંધ હો ગઈ. ઔર દૂસરી ઔષધિ ડાલી વહાં શીરા હો ગયા. (શ્રોતા : હલવા?) હલવા હો ગયા. પૈસા દેવા પડ્યા હોં એને કાંઈક ૨૫-૩૦-૫૦ રૂપિયા. એટલા ઔષધિના રૂપિયા દેવા પડ્યા. અમે બનાવીએ પણ પૈસા દેવા પડશે. પચાસ નહીં કાંઈક આપ્યા હતા રૂપિયા એના ઔષધિના. એક ઔષધિસે સુગંધ ઔર દૂસરી ઔષધિસે શીરા—હલવા. લો ખાઓ, કહે. અરરર! અભી એક ઘડી પહલે વિષ્ટા થી... વહ તો રજકણકી પર્યાય બદલ જાતી હૈ. સમજમેં આયા?

(શ્રોતા : પર્યાય બદલ ગઈ). બદલ જાતી હૈ. અફીણકા રજકણ વહ સક્કરરૂપ હો જાતા હૈ. યહ રજકણ દેખો, યહ શરીર. પહલે વહ બિચ્છુકા ડંક જહરકા પરમાણુ થા, વહી પરમાણુ યહાં શરીરરૂપ હો ગયા. હા, મકોડા થઈ જાય. દાટેલા પૈસા મકોડારૂપ બદલી જાય. પૈસા હોતા હૈ ન? લક્ષ્મી દાટી હોય. દાટી સમજે ન? જમીનમેં. પાંચ-દસ વર્ષ, પંદર વર્ષ નીકળે, દેખે તો કાંઈ નહીં મકોડા ને કોલસા. એ ખબર છેને. રજકણ તો પલટ જાતી હૈ ઉસમેં ક્યા? ચીજ ક્યા હૈ વહ? યહાં તો કહતે હૈં, યે રજકણ પલટા વહ તો અપની પર્યાયસે પલટતા હૈ. વહ હલવા હો ગયા તો ક્યા હુઆ? સાવ થોડો લો, લો ચાલો. ગરીબને આપી દઈશું. પૈસા ..... ફિર ગરીબકો દે દિયા, વહ ખા ગયા. શીરા જૈસા લગે. ઐસે યે શરીર, દેખો. જહરકા પરમાણુ સર્પકા, વીંછીકા ઉસ રૂપ યે રજકણ થા પહલે. વહ રજકણ અભી ઈસ (શરીર)રૂપ હુઆ હૈ. પરિણમન હુઆ જહરરૂપસે. જહરસે (શરીર) હુઆ. પણ યે મેરા હૈ ઔર જહર મેરા નહીં (ઐસા માનતા હૈ વહ) મૂઢ હૈ. સમજમેં આયા? ઔર ઉસકી ક્રિયા મૈં કર સકતા હૂં તો ઉસે અપના માના, વહ જૈન નહીં.

યહાં તો દૂસરી બાત કહતે હૈં. નિત્ય ભંગ સિદ્ધ કરના હૈ ન? કિ એક સમયમેં અંદર દયા-દાન- વ્રત-ભક્તિ, કામ-ક્રોધકા ભાવ હો વહ ભી મેરે હૈં ઐસા માનનેવાલા અજૈન મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. ઉસસે આગે જાકર.... નિત્ય સિદ્ધ કરના હૈ ન? સમય-સમયમેં, ક્ષણ-ક્ષણમેં પર્યાય—પરિણામ બદલતા હૈ. યહ પરિણામ જિતના મૈં હૂં, ઐસી પરિણામ ઉપર જિસકી દૃષ્ટિ હૈ વહ ભી મિથ્યાદૃષ્ટિ અજૈન હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? બાત ઐસી હૈ. પર મૈં ત્રિકાલ... દેખો. एक आतम दरब गुन परजैसौं अनेक भयौ.. પર્યાયમેં અનેકરૂપ હુઆ, પર મૈં તો વસ્તુરૂપસે તો એક હી હૂં. મેરી ચીજમેં તો પર્યાય ભી નહીં, રાગ નહીં ઔર પર

ચીજ તો નહીં, નહીં, નહીં. ઐસે અંતરમેં આત્મદ્રવ્ય પર—વસ્તુ પર દૃષ્ટિ લગાના ઔર શ્રદ્ધા કરના, ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શનકી—ધર્મકી પહલી પર્યાય હૈ આહા! ધર્મ બાહરસે કોઈ મિલ જાયે, ઐસી ચીજ નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા!

अनेक भयौ पै एकरूप दरसत है, દેખો. નિશ્ચયનયસે એકરૂપ દિખતા હૈ. આત્મદ્રવ્ય અપને ગુણ-પર્યાયસે અનેકરૂપ હોતા હૈ. પર નિશ્ચયસે એક વસ્તુ હૈ તો એકરૂપ હી હૈ. આહાહા! નિત્યાનંદ ધ્રુવ જો અંશ હૈ વહ સમ્યગ્દર્શનકા ધ્યેય હૈ ઔર વહ સમ્યગ્દર્શન(કે લિયે) આશ્રય કરનેલાયક હૈ. સમ્યગ્દર્શન (કરને)મેં રાગ, નિમિત્ત ઔર પર્યાય આશ્રય કરનેલાયક નહીં. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શનમેં યે આશ્રય કરનેલાયક હૈ ઔર નિત્ય હૈ ઇસકી તો ખબર નહીં. ઔર દયા-દાન-વ્રત આદિ ક્રિયા વહ ધર્મ હો ગયા. મૂઢ હૈ. અધર્મકા સેવન કરતા હૈ ઔર માનતા હૈ કિ ધર્મ હૈ. ઐસી ચીજ હૈ. આહા! ૧૪મો પક્ષ. અકેલા નિત્ય હી માને ઔર અનિત્ય ન માને, વહ બાત હૈ. સમજમેં આયા? चौदहवें पक्षका स्पष्टीकरण और खण्डन.

ચૌદમા પક્ષનું સ્પષ્ટીકરણ અને ખંડન (સવૈયા એકત્રીસા)

कोऊ बालबुद्धि कहै ग्यायक सकति जौलौं,
तौलौं ग्यान असुद्ध जगत मध्य जानियै।
ज्ञायक सकति काल पाइ मिटि जाइ जब,
तब अविरोध बोध विमल बखानियै॥
परम प्रवीन कहै ऐसी तौ न बनै बात,
जैसें बिन परगास सूरज न मानियै।
तैसें बिन ग्यायक-सकति न कहावै ग्यान
यह तौ न परोच्छ परतच्छ परवांनियै॥२७॥

શબ્દાર્થ :—બાલબુદ્ધિ=અજ્ઞાની. પરમ પ્રવીન=સમ્યગ્જ્ઞાની. પરગાસ (પ્રકાશ)=અજવાળું. પરતચ્છ=સાક્ષાત્.

અર્થ :—કોઈ કોઈ અજ્ઞાની કહે છે કે જ્યાં સુધી જ્ઞાનમાં જ્ઞાયકશક્તિ છે ત્યાંસુધી તે જ્ઞાન સંસારમાં અશુદ્ધ કહેવાય છે; ભાવ એ છે કે જ્ઞાયક-શક્તિનો દોષ છે અને જ્યારે સમય પામીને જ્ઞાયક શક્તિ નષ્ટ થઈ જાય છે ત્યારે જ્ઞાન નિર્વિકલ્પ અને નિર્મળ થઈ જાય છે. ત્યાં સમ્યગજ્ઞાની કહે છે કે આ વાત અનુભવમાં આવતી નથી, કેમકે જેવી રીતે પ્રકાશ વિના સૂર્ય હોતો નથી તેવી જ રીતે જ્ઞાયકશક્તિ વિના જ્ઞાન હોઈ શકતું નથી. તેથી તમારો પક્ષ

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી બાધિત છે. ૨૭.

अर्थ :–कोई कोई अज्ञानी कहते हैं कि जबतक ज्ञानमें ज्ञायकशक्ति है तबतक वह ज्ञान संसारमें अशुद्ध कहलाता है, भाव यह है कि ज्ञायकशक्ति ज्ञानका दोष है, और जब समय पाकर ज्ञायकशक्ति नष्ट हो जाती है, तब ज्ञान निर्विकल्प और निर्मल हो जाता है। इस पर सम्यग्ज्ञानी कहतेहैं कि यह बात अनुभवमें नहीं आती, क्योंकि जिस प्रकार बिना प्रकाशके सूर्य नहीं हो सकता, उसी प्रकार बिना ज्ञायकशक्तिके ज्ञान नहीं हो सकता, इसलिये तुम्हारा पक्ष प्रत्यक्षप्रमाणसे बाधित है।।२७।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

कोऊ बालबुद्धी कहै ग्यायक सकति जौलौं, तौलौं ग्यान असुद्ध जगत मध्य जानियै.. ક્યા કહતે હૈં? આહા! ભગવાન આત્મા ત્રિકાલી આનંદરૂપ જ્ઞાનરૂપ હોનેપર ભી પર્યાયમેં પરકા જાનના–જ્ઞેયકા જાનના અનિત્યમેં આતા હૈ, યે અશુદ્ધતા હૈ. અશુદ્ધ હૈ તો અશુદ્ધકો નિકાલ દો તો મૈં શુદ્ધ હોઉં. વહ ભી મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. પર્યાયમેં જ્ઞેયકા જાનના હુઆ વહ તો અપની પર્યાયકા સ્વરૂપ હૈ. સમજમેં આયા? ભારે ઝીણી વાત. જૈનદર્શનકા સ્યાદ્વાદ વસ્તુકી સિદ્ધિ કરનેવાલા હૈ. આહા! ज्ञायक सकति काल पाइ मिटि जाइ जब.. અજ્ઞાની કહે છે. આત્મા જ્ઞાનકી મૂર્તિ હૈ તો ઉસકી જ્ઞાનપર્યાયમેં અનેકતા ભાસતી હૈ, અનિત્યતા ભાસતી હૈ, વહ નિકલ જાય તો મૈં અકેલા નિત્ય રહું, ઐસા અજ્ઞાની માનતે હૈં. સમજમેં આયા?

જૈસે આયના હૈ આયના. શીશા. આયનેમેં અગ્નિ ઔર બર્ફકી ઝલક દિખતી હૈ. દિખતી હૈ ન? તો અજ્ઞાની ઐસા માનતા હૈ કિ વહ ઝલક નિકલ જાય તો આયના સ્વચ્છ રહે. પર વહ ઝલક તો આયનેકી અવસ્થા હૈ. ક્યા નિકાલ દેગા? સમજમેં આયા? યે આયનામેં–શીશામેં અગ્નિ, બર્ફ સામને હો, કૈરી–જાંબુ જૈસા હૈ ઐસા અંદર દિખે. તો યે (વસ્તુ) દિખે તો યે અશુદ્ધતા હૈ. યે અશુદ્ધતા નિકાલ દો તો આયના શુદ્ધ રહે. ક્યા નિકાલ દેગા? વહ સ્વચ્છતા તો પર્યાયકા ધર્મ હૈ. સમજમેં આયા? યે અનિત્યતાકો માનતા નહીં ઔર એકાંત નિત્યકો માનતા હૈ વહ ભી મિથ્યાદૃષ્ટિ–મૂઢ હૈ. સમજમેં આયા?

ज्ञायक सकति काल पाइ मिटि जाइ जब, લ્યો. ज्ञायकशक्ति ज्ञानका दोष है. જાનના–પરકા જાનના યે જ્ઞાનકા દોષ હૈ ઐસા અજ્ઞાની માનતે હૈં. લેકિન પરકા જાનના વહ પર્યાયકા ધર્મ હૈ. અપની પર્યાય–પરિણામકા સ્વભાવ હૈ ઐસે જાનતા નહીં. સમજમેં આયા? तब अविरोध बोध विमल बखानियै.. તબ વિરોધ રહિત આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ અકેલા

પર્યાયસે રહિત, અશુદ્ધતાસે રહિત, પરિણમનસે રહિત અકેલા રહે તબ અવિરોધ તત્ત્વ સિદ્ધ હોતા (હૈ)—એમ અજ્ઞાની કહતે હૈં. સમજમેં આયા? આરે!

परम प्रवीन कहै ऐसी तौ न बनै बात.. કહો, મગનભાઈ! એમ કહે, આ મારું પરિણમન છે. પરિણમતા ઓલા બીજું જણાઈ જાય છે. આમાં શરીર જણાઈ જાય, રાગ જણાય એ તો બધો જ્ઞાનનો દોષ છે. દોષ હૈ ઐસે અજ્ઞાની માનતે હૈં. સમજમેં આયા? જ્ઞાનમાં પર્યાય જણાય. કસાઈખાનેમેં બકરા કાટતે હો તો જ્ઞાનકી પર્યાયમેં જાનનેમેં આયે. જણાય છે તો અશુદ્ધતા છે? સમજમેં આયા? કેવલજ્ઞાનમેં લોકાલોક જાનનેમેં આયે. ક્યા યે પર્યાયકી અશુદ્ધતા હૈ? યે તો પર્યાયકા સ્વભાવ હૈ. આહાહા! ભારે ભાઈ !

परम प्रवीन कहै ऐसी तौ न बनै बात, जैसैं बिन परगास सूरज न मानियै.. પ્રકાશ વિનાનો સૂરજ હોઈ શકે નહીં. એમ જાણવાની પર્યાય વિના જ્ઞાયક આત્મા હોઈ શકે નહીં. સમજમેં આયા? જાનન.. જાનન પર્યાય, જાનન દશા. જૈસે સૂર્ય પ્રકાશ બિના હોતા નહીં, ઐસે જાનન પર્યાય બિના દ્રવ્ય હોતા નહીં. લો, પ્રમાણનો વિષય બતાવ્યોને આખો. દ્રવ્ય અને પર્યાય બે થઈને પ્રમાણનો વિષય છે. સમજમેં આયા? પર્યાય દ્રવ્ય બિના હોતી નહીં. કિસ અપેક્ષાસે? કિ પર્યાય અંદર એક અંશરૂપ હૈ. ભલે દ્રવ્યમેં નહીં વહ કુછ પ્રશ્ન નહીં અભી. દ્રવ્યાર્થિકકે દ્રવ્યમેં નહીં, વહ પ્રશ્ન અભી નહીં. પ્રમાણકે દ્રવ્યમેં વહ પર્યાય દ્રવ્યકી હૈ. આરે, ભારે વાતું ભાઈ આ!

जैसैं बिन परगास सूरज न मानिये तैसैं बिन ग्यायक सकति न कहावै ग्यान, यह तौ न परोच्छ परतच्छ परवांनियै.. આહા! बिना ज्ञायकशक्तिके ज्ञान नहीं हो सकता इसलिये तुम्हारा पक्ष प्रत्यक्ष प्रमाणसे बाधित है. સમ્યક્જ્ઞાની કહતે હૈં કિ જાનન પર્યાય બિના જ્ઞાયક દ્રવ્ય અકેલા હો સકતા નહીં. સમજમેં આયા? તો તુમ્હારા પક્ષમેં વિરોધ હૈ. જાનન.. જાનન.. જાનન.. જાનના, જાનના ભિન્ન-ભિન્ન પ્રકારસે વહ તો દોષ હૈ. (શ્રોતા : ઘણા કહે છે કૂટસ્થ એ પદાર્થ...) હાં. અકેલા નિત્ય હૈ યે માનતા હૈ. સમજમેં આયા? ઐસા હૈ નહીં. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણસે બાધિત... પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ ક્યા? જો નિત્ય દ્રવ્ય હૈ ઉસકા પરિણમન કાર્ય ભિન્ન-ભિન્ન હોતા હૈ. ભિન્ન-ભિન્ન હોતા હૈ યે પ્રત્યક્ષ હૈ. વિચારધારા એકરૂપ હૈ? ભિન્ન-ભિન્ન વિચાર આતે હૈં તો વિચારધારા ઉસકી પર્યાયકા ધર્મ હૈ. આ તો સ્યાદ્વાદ છેને. અનેકાંત સિદ્ધ કરે છે.

પર્યાયમેં અનેકપનેકા જ્ઞાન હોનેપર ભી યે પર્યાયકા સ્વભાવ હૈ કિ અનેકકો જાને ઔર અનેકકો જાનતે હોને પર ભી નિત્ય તો જ્ઞાયક એકરૂપ હૈ. આહાહા! પૂરા દ્રવ્ય અનિત્ય પરિણમનરૂપ હો ગયા ઐસા નહીં ઔર પરિણમનમેં અનેકતા આયી તો અશુદ્ધતા

હૈ વહ ભી નહીં. આહાહા! આ તો સત્યનો વિષય છે. જૈસા આત્મા હૈ ઐસા ભગવાન તીર્થંકરદેવને કહા, ઐસે આત્માકી યથાર્થ સમજણ ન હો ઔર ધર્મ હો જાય, તીન કાલમેં બને નહીં. આહાહા! यह तौ न परोच्छ परतच्छ परवांनियै, લો. यह तौ न परोच्छ परतच्छ परवांनियै એમ કહે છે. પરોક્ષ નથી આ. ખબર નથી પડતી તને? વર્તમાન જ્ઞાનમેં ભિન્ન-ભિન્ન જાનના હોતા હૈ તો પ્રત્યક્ષ હૈ. અનેકપના જાનના વહ કુછ મલિનતા હૈ, અશુદ્ધતા હૈ, ઐસા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા?

આવે છેને. 'કબીરકા ઘર ગૌકટો કે પાસ.' વહ આતા હૈ. કબીરની વાતમાં આવે છે. કબીરના દોહાઓ છેને દોહા, એમાં આવે છે. અમારે ત્યાં દુકાન ઉપર આવતું, જૈન સમાચાર મંગાવતા હતાને. જૈન સમાચાર હોં. ૬૪-૬૫-૬૬. જૈન સમાચાર. વાડીલાલ મોતીલાલ એક હતાને. દુકાને હું તો મંગાવતોને. બીજા બધા ભલે ધંધા કરે. હું તો આય કરતો ભેગો. એ જૈન સમાચાર પત્ર હતો વાડીલાલ મોતીલાલનો. એમાં ભેટ આવ્યું હતું એકવાર કબીરના દોહા. ભેટ આવ્યું હતું. એમાં આ બધું હતું. બધું વાંચ્યું હતું ત્યાં દુકાન ઉપર વાંચ્યું'તું. 'કબીરકા ઘર ગૌકટો કે પાસ.' રામજીભાઈકા ઘર પાવૈયા કે પાસ થા. પાવૈયાની શેરીમાં હતું. પાવૈયા નામ હીજડા. હીજડા નહીં સમજતે? નપુંસક. પહલે બહોત થે ઈસ ઓર. રામજીભાઈની શેરી પાવૈયાની શેરી હતી. પાવૈયા બહોત થે. હા, એ તો નામ એનું. હોય તો એમાં શું થયું? ઉસમેં ક્યા દોષ લગ ગયા? ઔર પાવૈયાકો જાને કિ યે હીજડા હૈ. જ્ઞાનમેં આયા તો ક્યા જ્ઞાન દોષિત હો ગયા? બહોત હીજડા થે. હીજડા—મુસલમાન, હિન્દી લોકો. બહુ હીજડા. હમારી દુકાન પર આતે થે ન. પાલેજ દુકાન ઉપર હીજડા આવે. બધા પૈસા લેવા આવે માંગવા. ઢોલ વગાડે અને તુચ્છ માણસ હલકા બહુ.

યહાં કહના હૈ કિ ગૌકટો કે પાસ અપના ઘર હો ઔર અપની જ્ઞાનપર્યાયમેં વહ જાનનેમેં આવે, તો ક્યા દોષ હૈ? સમજમેં આયા? દોષ નહીં, જ્ઞાનકી પર્યાયકા જાનના વહ સ્વભાવ હૈ. વહ તો સ્વભાવ હૈ. ફિર ભી ત્રિકાલ તો નિત્ય રહતા હી હૈ. ત્રિકાલ નિત્યકી દૃષ્ટિ હોનેપર ભી દૃષ્ટિ સ્વયં પર્યાય હૈ. આહાહા! મગનભાઈ! ત્રિકાલ ધ્રુવસ્વરૂપ ભગવાનકી દૃષ્ટિ કરના—સમ્યગ્દર્શન વહ સ્વયં પર્યાય હૈ. આહા! ધ્રુવમેં તો પરિણમન હોતા હી નહીં, ધ્રુવ તો એકરૂપ સદૃશ હૈ. આહાહા! પર્યાય દુઃખરૂપ છે. આ.. આ.. આ.. જાણે.

સમકિતકી પર્યાય—પરિણામ દુઃખરૂપ હો ગઈ ઉસે. માને નહીં ઉસે. ચારિત્રકી પર્યાય દુઃખરૂપ હો ગઈ. વહ પર્યાય હૈ, અપની અવસ્થા હૈ, યે સત્ હૈ. વાસ્તવમેં તો પરિણામ સત્ ઐસે કહતા હૈ કિ મેરે સત્કે લિયે તેરા આલંબન ભી મુજે નહીં. મૈં ઐસા

સત્ પરિણામ હૂં. મગનભાઈ! મૈં ભી એક ઉત્પાદ-વ્યયવાલા સત્ હૂં. અપનેસે સત્ હૂં. તુમ ધ્રુવ હો તો મૈં સત્ હૂં, ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા! ભારે વાત જૈનદર્શનની. અલૌકિક બાત હૈ. કંઈ ખબર નહીં. લોકો જૈનમાં જન્મ્યા 'ણમો અરિહંતાણં, ણમો સિદ્ધાણં. ણમો....' ગોખી નાખ્યા, થઈ ગયા જૈન. સામાયિક કર્યો અને પોષા કર્યા. (શ્રોતા : પહેલા તો એટલામાં હતો) પહેલા... માન્યો હતો. હતો ક્યાં?

યહાં તો કહતે હૈં કિ આત્મા ધ્રુવ નિત્ય વસ્તુ ઉસકા એક અંગ, સર્વાંગમેં એક ઉસકા અંગ હૈ. ઉસકી પરિણતિમેં વર્તમાનદશા પર્યાય હૈ. તો પર્યાયમેં અનેકપના જાનનેમેં આયા, ધ્રુવમેં તો કુછ જાનના હોતા નહીં, વહ તો શક્તિરૂપ હૈ ત્રિકાલ. સમજમેં આયા? અપની પર્યાય—અવસ્થા... પર યે જૈનમેં તો દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય શબ્દ ભી કોઈ સુના નહીં કિ ક્યા હૈ. કિ જો જૈનદર્શનકા મૂલ હૈ. પર્યાય કૌન? પર્યાય તો હશે કો'ક. શેઠ! અમારે શેઠના એક મિત્ર પણ એવા હતા. યે પર્યાયને તો સિદ્ધમેં ભી પીછા કિયા હૈ. પીછા છોડતી નહીં, લ્યો. એના મિત્ર હતા. એય શેઠ! ખબર હૈ કિ નહીં? યહાં બૈઠતે થે, નહીં? આ જૈનમાં જન્મેલા દિગંબર જૈન. અને મોટો ગૃહસ્થ માણસ છે. પર્યાય ક્યા બલા હૈ કિ જો સિદ્ધમેં ભી... શું કહેવાય તમારી? પીછા નહીં છોડતી? કહો, આ જૈન. ભોપાલમેં હૈ ન, બંગલા હૈ ઉસકા. ભોપાલમેં બંગલા હૈ. ગૃહસ્થ હૈ. દેવીયાજી. દેવીયાજી ભોપાલમેં હૈ. ખબર ન મળે કાંઈ અને આમ જુઓ તો ભાષણ કરે ગાંધીની લાઈનના. એવા ... મારે ભભકા. ભાન ન મળે સાંભળનારને અને કહેનારને. શેઠ! આહાહા!

યહાં તો કહતે હૈં કિ ભગવાન તેરી ચીજ તો નિત્યાનંદ ધ્રુવ વહ તો હૈ હી. પર ઉસકી વર્તમાન પર્યાય—અવસ્થા હૈ. અવસ્થા યે તો સિદ્ધમેં ભી હૈ. કેવલજ્ઞાન ભી પર્યાય હૈ. આહાહા! સિદ્ધપદ વહ ભી પર્યાય હૈ. સિદ્ધ કોઈ ગુણ નહીં, સિદ્ધ કોઈ દ્રવ્ય નહીં. આહાહા! સિદ્ધકી અવસ્થા જો પરમાત્મા 'ણમો સિદ્ધાણં' યે સિદ્ધકી પર્યાય—અવસ્થા હૈ. દ્રવ્ય-ગુણ તો ત્રિકાલી હૈં. ત્રિકાલી દ્રવ્ય-ગુણમેં બંધ-મોક્ષકી પર્યાય હૈ નહીં. સમજમેં આયા? પર બંધ-મોક્ષકી પર્યાય પર્યાયમેં હૈ. આહાહા! આમાં છે નહીં, આમાં છે. આ અનેકાંત ભારે સૂક્ષ્મ જગતને. અભ્યાસ નહીં ને એમને એમ જીંદગી (ચાલી જાય). કેટલાક તો બિચારા રળે મજૂરની જેમ આખો દિ'. સવારથી સાંજ સુધી મોટા મજૂર. ભલે પછી ૨૫-૫૦ લાખ ભેગા થયા હોય. એ તો પૂર્વના પુણ્યને લઈને. ઈ કોઈ એની હુશિયારીને લઈને છે? ધૂળેય નથી હુશિયારી. હુશિયારો કેવો તારો?

બુદ્ધિના બારદાન ૧૦-૧૦ લાખની પેદાશ મહિને કરે છે, એવા ઘણાં જોયા છે બુદ્ધિના બારદાન. બારદાન એટલે ખોખા. બુદ્ધિથી ખાલી. ૧૦-૧૦ લાખની પેદાશ મહિને.

એમાં છે શું એમાં ? અને આ મૂઢ એવો માને કિ અમારી હોંશિયારીથી આમ કરીએ... આમ કરીએ... આમ કરીએ. ત્યારે અમારા ૨૫-૫૦ લાખ ભેગા થયા છે. બહુ વાત સાચી. આ જેઠાલાલ કહેતા કાંઈક, નહીં? કે આ બધા પૈસા અમને સાચવતા આવડતા હશે તે કાંઈ બુદ્ધિ હશે કે નહીં કાંઈ? જેઠાલાલ સંઘવી. બોલ્યા હતાને ભાઈ એકવાર બોલ્યા હતા. કે આ સાઠ લાખ સાચવતા હશે. કહેતા હતા સાઠ લાખ એ વખતે. હવે નીકળ્યા તો પંદરેય ખરા. પણ એમ કહે, આટલા લાખ સાચવતા હશે એ કાંઈ વ્યવસ્થા કરતા આવડતું હશે કે નહીં? વ્યવસ્થા કરની આતી હૈ કિ નહીં? મૂલચંદભાઈ! ધૂળેય નહીં. આહાહા!

મૂઢ છો. જડની અવસ્થા અને તેં મેળવી. મૂઢ છે તું? જડકી અવસ્થા ઉસકે કારણસે આતી હૈ. વહ ભી તેરેમેં આયી હૈ? તેરેમેં આયી હૈ? લક્ષ્મી આયી હૈ? અંદર આયી હૈ? ગરી ગઈ છે? અપના દ્રવ્ય ત્રિકાલી શક્તિવાન, ગુણ શક્તિ ઔર પર્યાય પરિણમન. ઉસમેં લક્ષ્મી આયી હૈ? પર્યાયકે અસ્તિત્વમેં લક્ષ્મી હૈ? (શ્રોતા : તિજોરીમાં છે). તિજોરીમાંય નથી. લક્ષ્મી લક્ષ્મીમેં હૈ. જાદવજીભાઈ! ક્યાં હશે લક્ષ્મી? અજીવ હૈ તો અજીવમેં હૈ. ધૂળેય સાચવે નહીં મૂઢ માળો. મમતા કરી કરીને મરી ગયો છે. આહા! એય ભીખાભાઈ! આ તો બધા મજૂર ઠરાવે છે અહીં તો. આહા! ઘાંચીના ઓલા બળદ હોયને ઘાંચીના, આંખે પાટા બાંધીને ફર્યા જ કરે છે. આંધળો. એય શેઠ! યહાં તો યે બાત હૈ. યહાં કુછ મખ્ખન-મખ્ખન નહીં હૈ. ભાઈ! તું કોણ છો? ક્યાં છો? કઈ રીતે છો? એની તને ખબર નહીં. ઔર પરચીજ કૈસે હૈ? કહાં હૈ? ઈસકી તુજે ખબર નહીં ઔર તું કહે કિ હમ ધર્મી હૈં. સમજમેં આયા?

યહાં તો યે સિદ્ધ કરના હૈ કિ ભગવાન તેરી ચીજ તો ત્રિકાલી આનંદકંદ પ્રભુ નિત્યાનંદ હૈ. ઉસકા સ્વીકાર કરનેસે જો પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ વો તો ભિન્ન-ભિન્ન જાતકી પર્યાય હૈ. સમજમેં આયા? સ્વીકાર કરનેવાલી પર્યાય હૈ યે તો અનેક પ્રકારકી ભિન્ન ભિન્ન હૈ. શ્રદ્ધાકી પર્યાય, જ્ઞાનકી પર્યાય, આનંદકી પર્યાય, ચારિત્રકી પર્યાય. સમજમેં આયા? સ્વચ્છતાકી પર્યાય, પરમેશ્વર પ્રભુતા શક્તિકી પર્યાય—યે પર્યાય એકરૂપ નહીં. ઔર અનેકરૂપ રહના ઔર અનેકપના જાનનેમેં આના યે તો પર્યાયકા ધર્મ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? જણાવું એ ધર્મ છે. પરને મારા માનવું એવો આનો ધર્મ છે નહીં. સમજાય છે કાંઈ? પરચીજ અપની પર્યાયમેં જાનનેમેં આયે યે તો ઉસકા ધર્મ હૈ. પણ પરચીજ અપની હૈ ઐસી માન્યતા વહ તો અધર્મ હૈ. યે ધર્મ હૈ? પર્યાયકા યે ધર્મ હૈ? આહાહા! યે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણસે બાધિત હૈ. એમ કહ્યું જુઓ. શ્લોક બોલાણો નથી ? શ્લોક બોલાણો? નથી બોલાણો. ૧૫. ના. ૧૪ બોલાઈ ગયો, નહીં? નહીં. ૧૪ આજ બોલાણો?'

प्रादुर्भावविराममुद्रितवहज्ज्ञानांशनानात्मना निर्ज्ञानात्क्षणभंगपतितः प्रायः पशुर्नश्यति.. અહીંયા તો પશુ જ કહ્યો છે. ઢોર છો માળા! આહાહા! જેને આત્મા એકલો નિત્ય ભાસતો નથી અને એકલો અનિત્ય ભાસે છે એ પશુ–ઢોર જેવો છે. ઔર જિસે અકેલા નિત્ય ભાસે ઔર અનિત્ય ભાસે નહીં વહ ભી ઢોર–પશુ હૈ. આહાહા! ઔર અકેલા આત્મા અનિત્ય ભાસે પરિણામ, નિત્ય ન ભાસે, પશુ હૈ. पश्यते बध्यते इति पशुः વહ આયા થા પહલે. એય પંડિતજી! આયા થા? સંસ્કૃતમેં બતાયા થા. पश्यते बध्यते इति पशुः 'અધ્યાત્મ તરંગિણી'મેં. આહા! પશુ – વિકલબુદ્ધિ હૈ તેરી પશુ જૈસી. ઔર પશુમેં જાનેવાલા હૈ. નિગોદમેં જાયેગા. આહાહા! ઐસી બાત હૈ. ૧૪વેમેં નિત્યકો સિદ્ધ કિયા. ૧૫વેમેં અનિત્યકો સિદ્ધ કિયા હૈ.

टङ्कोत्कीर्णविशुद्धबोधविसराकारात्मतत्त्वाशया
वाञ्छत्युच्छलदच्छचित्परिणतेर्भिन्नं पशुः किञ्चन ।
ज्ञानं नित्यमनित्यतापरिगमेऽप्यासादयत्युज्ज्वलं
स्याद्वादी तदनित्यतां परिमृशंश्चिद्वस्तुवृत्तिक्रमात् ।।१५।।

સમયસાર કળશ અર્થ :—ભાવાર્થ આમ છે કે કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ એકાન્તવાદી એવો છે કે જે વસ્તુને દ્રવ્યરૂપ માને છે, પર્યાયરૂપ નથી માનતો; તેથી સમસ્ત જ્ઞેયને જાણતું થકું જ્ઞેયાકાર પરિણમે છે જ્ઞાન, તેને અશુદ્ધપણું માને છે એકાન્તવાદી, જ્ઞાનને પર્યાયપણું માનતો નથી. તેનું સમાધાન સ્યાદ્વાદી કરે છે કે જ્ઞાનવસ્તુ દ્રવ્યરૂપે જોતાં નિત્ય છે, પર્યાયરૂપે જોતાં અનિત્ય છે, તેથી સમસ્ત જ્ઞેયને જાણે છે જ્ઞાન, જાણતાં જ્ઞેયની આકૃતિરૂપે જ્ઞાનનો પર્યાય પરિણમે છે—એવો જ્ઞાનનો સ્વભાવ છે, અશુદ્ધપણું નથી. એમ કહે છે—''पशुः उच्छलदच्छचित्परिणतेः भिन्नं किञ्चन वाञ्छति'' (पशुः) એકાન્તવાદી, (उच्छलत्) જ્ઞેયનો જ્ઞાતા થઈને પર્યાયરૂપે પરિણમે છે ઉત્પાદરૂપ તથા વ્યયરૂપ એવો (अच्छ) અશુદ્ધપણાથી રહિત એવો જે (चित्परिणतेः) જ્ઞાનગુણનો પર્યાય તેનાથી (भिन्नं) ભિન્ન અર્થાત્ જ્ઞેયને જાણવારૂપ પરિણતિ વિના વસ્તુમાત્ર કૂટસ્થ થઈને રહે એવું (किञ्चन वाञ्छति) કંઈક વિપરીતપણું માને છે. એકાન્તવાદી જ્ઞાનને આવું કરવા ચાહે છે—''टङ्कोत्कीर्णविशुद्धबोधविसराकारात्मतत्त्वाशया'' (टङ्कोत्कीर्ण) સર્વ કાળ એકસરખી, (विशुद्ध) સમસ્ત વિકલ્પથી રહિત (बोध) જ્ઞાનવસ્તુના (विसराकार) પ્રવાહરૂપ (आत्मतत्त्व) જીવવસ્તુ હો (आशया) એમ કરવાની અભિલાષા કરે છે. તેનું સમાધાન કરે છે સ્યાદ્વાદી—''स्याद्वादी ज्ञानं नित्यं उज्ज्वलं आसादयति'' (स्याद्वादी) સ્યાદ્વાદી અર્થાત્ અનેકાન્તવાદી (ज्ञानं) જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુને (नित्यं) સર્વ કાળ એકસરખી, (उज्ज्वलं) સમસ્ત વિકલ્પથી રહિત (आसादयति) સ્વાદરૂપ અનુભવે છે; ''अनित्यतापरिगमे अपि'' જોકે તેમાં પર્યાય દ્વારા અનિત્યપણું ઘટે છે. કેવો છે સ્યાદ્વાદી? ''तत् चिद्वस्तु अनित्यतां परिमृशन्'' (तत्) પૂર્વોક્ત (चिद्वस्तु) જ્ઞાનમાત્ર જીવદ્રવ્યને (अनित्यतां परिमृशन्) વિનશ્વરરૂપ અનુભવતો થકો. શા કારણથી? ''वृत्तिक्रमात्'' (वृत्ति) પર્યાયના (क्रमात्) ક્રમના કારણે અર્થાત્ 'કોઈ પર્યાય થાય છે, કોઈ

પર્યાય વિનશે છે' એવા ભાવના કારણે. ભાવાર્થ આમ છે કે પર્યાય દ્વારા જીવવસ્તુ અનિત્ય છે એમ અનુભવે છે સ્યાદ્વાદી. ૧૫.

ભગવાન આત્મામેં નિત્યતા ક્રમરૂપ ધ્રુવ હૈ વહ અક્રમ હૈ. ઔર પર્યાય પરિણમતી હૈ વહ ક્રમ હૈ. એક કે બાદ એક પર્યાય પરિણમતી હૈ. તો યે પર્યાયકો નહીં માનતા હૈ વહ ભી પશુ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? પરકો અપના માને વહ પશુ. સમજમેં આયા? ઔર પર્યાય જિતના હી આત્મા માને વહ ભી પશુ. ઔર તીસરા, નિત્યકો અકેલા માને, પર્યાયકો બિલ્કુલ માને હી નહીં વહ ભી પશુ. આહાહા! કહો, હિંમતભાઈ! શું હશે આવું આ? આ બધા ડાહ્યા કહેવાયને હુશિયાર.. હુશિયાર. (શ્રોતા : ગોખીને આહીં કાંઈ ન ચાલે) કાંઈ ન ચાલે? એય કાંતિભાઈ! આ હુશિયાર હતા ત્યાં. શું કહેવાય એનું? પ્લેનમાં. નોકરી હતીને એને પ્લેનમાં. પંદરસોનો પગાર હતો માસિક—મહિને. છોડ દી, નોકરી છોડ દી. પોતે હુશિયાર હતા કે નહીં ત્યાં? તાર કર્યો અને દિલ્હીથી મોટું (પ્લેન) આવ્યું લ્યો. શું કહેવાય તમારું? પ્લેન. નાનું હતું, મોટું આવ્યું. ધૂળમાંય નહીં.

કહતે હૈં, પરકી પર્યાય લાયે, રખે ઔર છોડે યે આત્મામેં હૈ હી નહીં. આહાહા! અપને જ્ઞાનકી પર્યાયમેં વહ જાનનેમેં આયા. તો યે જાનનેકી પર્યાય તો અપની હૈ. પરવસ્તુ અપની નહીં. આહાહા! આંધળે આંધળું ખાતું અનાદિથી અજ્ઞાનીને. ધર્મને માને, સાધુ પરોપકારની વૃત્તિવાળો હોય. વહ માને કિ મૈંને પરોપકાર પરકા કિયા. મૂઢ હૈ. ક્યા પરદ્રવ્યકા અસ્તિત્વ નહીં હૈ? ઔર પરદ્રવ્યકે અસ્તિત્વમેં ઉસકે પરિણમન—કાર્ય બિનાકી ચીજ હૈ કિ તુને પરોપકાર પરકા કર દિયા? સમજમેં આયા? ભારે કામ ભાઈ! યહાં તો કહતે હૈં, 'अनित्यतां परिभृशंश्चिद्वस्तुवृत्तिक्रमात्.' ધર્મી તો નિત્યકો જાનતે હોને પર ભી અનિત્યકો—ક્રમ ક્રમસે પર્યાય હોતી હૈ ઉસકો ભી જાનતે હૈં. આહાહા! ત્યાં નીચે છે ૧૬-૧૭.

इत्यज्ञानविमूढानां ज्ञानमात्रं प्रसाधयन्।
आत्मतत्त्वमनेकान्तः स्वयमेवानुभूयते ॥१६॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—"इति अनेकान्तः स्वयम् अनुभूयते एव" (इति) પૂર્વોક્ત પ્રકારે (अनेकान्तः) સ્યાદ્વાદ (स्वयम्) પોતાના પ્રતાપથી બલાત્કારે જ (अनुभूयते) અંગીકારરૂપ થાય છે, (एव) અવશ્ય. કોને અંગીકાર થાય છે? "अज्ञानविमूढानां" (अज्ञान) પૂર્વોક્ત એકાન્તવાદમાં (विमूढानां) મગ્ન થયા છે જે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો તેમને. ભાવાર્થ આમ છે કે સ્યાદ્વાદ એવો પ્રમાણભૂત છે કે જેને સાંભળતાં માત્ર જ એકાન્તવાદી પણ અંગીકાર કરે છે. કેવો છે સ્યાદ્વાદ? "आत्मतत्त्वम् ज्ञानमात्रं प्रसाधयन्" (आत्मतत्त्वम्) જીવદ્રવ્યને (ज्ञानमात्रं) ચેતના-સર્વસ્વ (प्रसाधयन्) એમ પ્રમાણ કરતો થકો. ભાવાર્થ આમ છે કે જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુ છે એમ સ્યાદ્વાદ સાધી શકે છે, એકાન્તવાદી સાધી શકતો નથી. ૧૬.

एवं तत्त्वव्यवस्थित्या स्वं व्यवस्थापयन् स्वयम्।
अलंघ्य शासनं जैनमनेकान्तो व्यवस्थितः॥१७॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—''एवं अनेकान्तः व्यवस्थितः'' (एवं) આટલું કહેવાથી (अनेकान्तः) અનેકાન્તને અર્થાત્ સ્યાદ્વાદને (व्यवस्थितः) કહેવાનું આરંભ્યું હતું તે પૂર્ણ થયું. કેવો છે અનેકાન્ત? ''स्वं स्वयम् व्यवस्थापयन्'' (स्वं) અનેકાન્તપણાને (स्वयम्) અનેકાન્તપણા વડે (व्यवस्थापयन्) બળજોરીથી પ્રમાણ કરતો થકો. શાના સહિત? ''तत्त्वव्यवस्थित्या'' જીવના સ્વરૂપને સાધવા સહિત. કેવો છે અનેકાન્ત? ''जैनम्'' સર્વજ્ઞવીતરાગપ્રણીત છે. વળી કેવો છે? ''अलंघ्य शासनं'' અમિટ (—અટળ) છે ઉપદેશ જેનો, એવો છે. ૧૭.

स्याद्वादकी प्रशंसा

इहि विधि आतम ग्यान हित, स्यादवाद परवांन।
जाके वचन विचारसौं, मूरख होइ सुजान॥२८॥

स्यादवाद आतम दशा, ता कारन बलवान।
सिवसाधक बाधा रहित, अखै अखंडित आन॥२९॥

અર્થ :—આ રીતે આત્મજ્ઞાન માટે સ્યાદ્વાદ જ સમર્થ છે, એના વચનો સાંભળવાથી અને એનું અધ્યયન કરવાથી અજ્ઞાનીઓ પંડિત બની જાય છે. ૨૮. સ્યાદ્વાદથી આત્માનું સ્વરૂપ ઓળખાય છે, તેથી આ જ્ઞાન બહુ બળવાન છે, મોક્ષનું સાધક છે, અનુમાન-પ્રમાણથી બાધારહિત છે, અક્ષય છે, એને આજ્ઞાવાદી પ્રતિવાદી ખંડિત કરી શકતા નથી. ૨૯.

अर्थ :–इस प्रकार आत्मज्ञानके लिये स्याद्वाद ही समर्थ है, इसके वचन सुनने व अध्ययन करनेसे अज्ञानी लोग पंडित हो जाते हैं॥२८॥ स्याद्वादसे आत्माका स्वरूप पहिचाना जाता है, इसलिये यह ज्ञान बहुत बलवान है, मोक्षका साधक है, अनुमान-प्रमाणकी बाधासे रहित है, अक्षय है, इसको आज्ञावादी प्रतिवादी खंडन नहीं कर सकते॥२९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સ્યાત્ નામ અપેક્ષાએ, વાદ નામ કહના. કિ આત્મા નિત્ય હી હૈ યે દ્રવ્યદૃષ્ટિસે, અનિત્ય હી હૈ યે પર્યાયદૃષ્ટિસે. પૂરા આત્મા નિત્ય ઔર અનિત્ય હૈ યે પ્રમાણ હૈ. સમજમેં આયા? વસ્તુ ભગવાન આત્મા અનાદિ-અનંત અવિનાશી છે, એ દૃષ્ટિનું દ્રવ્ય એટલે દ્રવ્યાર્થિકનયના વિષયની અપેક્ષાએ. ઔર પર્યાયસે પરિણમતા હૈ, બદલતા હૈ, યે પર્યાયનયકે વિષયકી અપેક્ષાસે. ઔર પ્રમાણકે વિષયસે દ્રવ્યરૂપ ત્રિકાલ હૈ વહી પર્યાયસે

પરિણમતા હૈ, યે દો જ્ઞાનકી એકતારૂપ પ્રમાણકા વિષય હૈ. આરે, આરે! સમજમેં આયા? યે જૈનશાસનકી રીત હૈ. જૈનશાસન પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ... કહ્યુંને નીચે. 'अलंघ्यं शासनं जैनमनेकान्तो.' જૈનકા અનેકાંત ધર્મ અલંઘ્ય હૈ, કોઈ તોડ શકે નહીં. સમજમેં આયા?

ઐસે કહે, જ્ઞાન એકબાર હો. ૯૯ કે વર્ષમેં એક બાવા આયા થા બાવા. અન્યમતિ વેદાંત રાજકોટ. તો કહા, એક જૈનકે સાધુ હૈં વે ઐસી બાત કરતે હૈં આત્માકી. તો ચલો હમ ભી દેખેં. આત્માકી બાત કરતે હૈં? યાની જૈનમેં તો આત્માકી બાત હૈ હી નહીં. જૈનમાં તો આ વ્રત પાળવા ને દયા પાળવી, એ ક્રિયા કરવી એ વાત. (શ્રોતા : આત્માકી બાત જાનતે નહીં) ના, ના. આત્માકી બાત કહતે હૈં તો ચલો દેખેં. વેદાંતી બાવા ઐસે કહતા થા. તો આ વેદાંતી એમ કહે છે ને કે જૈન એટલે? આ ક્રિયા કરો ન વ્રત પાળો એ જૈન. આત્મા ક્યા ચીજ હૈ વહ તો જૈનમેં હૈ નહીં. (શ્રોતા : આ લીલોતરી ન ખાય ને જાત્રા કરે ને). અપવાસ કરવા, આઠ અપવાસ ને સોળ અપવાસ ને લાંઘણું કરવી એ જૈન. એ બિચારા સાંભળીને આવ્યા કિ એક મહારાજ અધ્યાત્મની વાત કરે છે આત્માની. રાતે આવ્યા રાતે. એમ કરતા અનિત્યની વાત નીકળી. ભાઈ, આત્મા અનિત્ય ભી હૈ? હા. ભાગો અહીંથી, કહે.

યે વેદાંત તો એકાંત નિત્યમેં માનનેવાલા. અકેલા ધ્રુવ સર્વવ્યાપક (શ્રોતા : એક હી પરમપ્રભુ) હાં. એક હી પરમપ્રભુ, એક હી બસ. પરિણમન ભી નહીં, પર્યાય નહીં, ગુણભેદ નહીં. ઐસે માનનેવાલા થા. યહાં બાત આયી અધ્યાત્મમેં કિ ત્રિકાલ વસ્તુ જ્ઞાયક અભેદ ચિદાનંદ મૂર્તિ હૈ, ઉસકી દૃષ્ટિ કરના ઉસકા નામ ધર્મ હૈ. પર વહ દૃષ્ટિ ઔર પર્યાય સ્વયં અવસ્થા પરિણમન હૈ. વર્તમાન પરિણમન હૈ. પરિણમન દ્વારા ધ્રુવકા નિર્ણય હોતા હૈ. ક્યા ધ્રુવકા નિર્ણય ધ્રુવસે હોતા હૈ? આ પર્યાય? પલટના? કીધું, પલટના લાખ બાર, અનંત બાર પલટતી ચીજ હૈ. ભાગો ભૈયા. અમે તો ભઈ સાંભળીને આવ્યા હતા કે એક જૈનના મહારાજ આત્માની વાત કરે છે અધ્યાત્મની. બહુ માણસ જાય છે હજારો. ચાલો ભઈ. પણ ભઈ આ રીતે વાત છે. જૈન સંપ્રદાય નથી, જૈન તો વસ્તુકા સ્વરૂપ હૈ. સમજમેં આયા?

ત્રિકાલ નિત્યાનંદ ભગવાન.. બસ એ જ ગમે એને. નિત્ય આનંદ એકરૂપ અવિનાશી.. અવિનાશી સચ્ચિદાનંદપ્રભુ. પણ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ એકરૂપ હૈ ઉસકા નિર્ણય કિસમેં હુઆ? યે પર્યાય હૈ. સમજમેં આયા? પણ એ કાંઈ આ જૈનના વાડાનેય ખબર ન મળે કે પર્યાય શું. ૫૦-૫૦ વરસથી સ્થાનકવાસીમાં પડ્યા હોય, દેરાવાસીમાં પડ્યા હોય, લ્યો. એલ્યા પર્યાય, એક સાધુને પૂછ્યું, કીધું, આ તમારી આ સામાયિક કહેવાય એ પર્યાય

હશે કે શું હશે? એ અમને કાંઈ ખબર પડે નહીં. (શ્રોતા : ત્રસ કે સ્થાવર...) એ વળી ત્રસ ને સ્થાવર કહ્યું એને. કીધું, આ સામાયિક છે એ ત્રસ હશે કે સ્થાવર? ત્યાં વઢવાણમાં અપાસરામાં ઉતરેલો. એક સાધુ હતો ભેગો. કીધું, આ તમારૂં આ સાધુપણું છે એ ત્રસ છે કે સ્થાવર? મારા ગુરુએ કંઈ શીખવ્યું નથી. આરે, આરે! ગજબ કરે છેને. મુંડાઈને બેસે... આને પૂછે જોને એ સામાયિક કરીને બેઠો હોય એને. એલ્યા, તારી સામાયિક ક્યાં રહેતી હશે? એનો કાળ કેટલો? એ પર્યાય હશે કે ગુણ હશે કે દ્રવ્ય હશે? અમને કાંઈ ખબર નથી, કહે. મૂઢ છે. સમજાણું કાંઈ? (શ્રોતા : યહી સ્થિતિ હૈ) યહી સ્થિતિ હૈ.

ભગવાન આત્મા શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવ વીતરાગમૂર્તિ આત્મા હૈ. ઉસકા આશ્રય કરકે સમતા, વીતરાગતા, સ્વચ્છતા, નિર્મલતા પ્રગટ હો વહ સામાયિક હૈ, વહ પર્યાય હૈ. એને તો કાંઈ ખબર ન મળે પર્યાય ક્યા? દ્રવ્ય ક્યા? સમજમેં આયા? સામાયિક—સમતા. સમતા કિસે હોતી હૈ? જિસે પુણ્ય ઔર પાપકા વિકલ્પ ભી બંધકા કારણ એકરૂપ હૈ, શરીરકી ક્રિયા મેરેસે ભિન્ન હૈ, મેરી ચીજ તો વીતરાગમૂર્તિ આત્મા હૈ.—ઐસી દૃષ્ટિ ઔર સ્થિરતામેં જબ પર્યાય પ્રગટ હો ઉસે સામાયિક કહતે હૈં ઔર ઉસે પર્યાય કહતે હૈં. સામાયિક યે પર્યાય હૈ. સામાયિક કોઈ ગુણ ઔર દ્રવ્ય નહીં હૈ. કાંઈ ભાન ન મળે. સામાયિક કરો, પડિક્કમણા કરો. અજ્ઞાનના ભાવ છે બધા. સમજમેં આયા?

इहि विधि आतम ग्यान हित.. આચાર્ય મહારાજ કહતે હૈં કિ યે સ્યાદ્વાદ ક્યોં કહા? સ્યાદ્વાદ હી સમર્થ હૈ. आत्मज्ञानके लिये स्याद्वाद ही समर्थ है. સમજમેં આયા? આત્મા ત્રિકાલી અનંત અનંત આનંદ આદિ ગુણકા ધ્રુવસ્વરૂપ હૈ ઔર ઉસકી શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ઔર રમણતા કરના વહ પર્યાય હૈ.—યે સ્યાદ્વાદ હૈ. આતમજ્ઞાનકે લિયે સ્યાદ્વાદ સમર્થ હૈ. આત્માકો સમ્યગ્દર્શન હોનેમેં સ્યાદ્વાદ સમર્થ હૈ. એકાંત નિત્ય માને ઔર એકાંત અનિત્ય માને, પર્યાય નહીં માને ઔર દ્રવ્ય માને, દ્રવ્ય નહીં માને ઔર પર્યાય માને તો યે આત્મજ્ઞાન હોનેમેં લાયક હૈ નહીં. આતમજ્ઞાન શબ્દ હૈ, દેખો. આત્મા તો ત્રિકાલી હુઆ ઔર ઉસકા જ્ઞાન—આતમજ્ઞાન હુઆ યે તો પર્યાય હુઈ. પર્યાય શું હશે?

એક જણે પર્યાયનો એવો અર્થ કર્યો. પરિ-સમસ્ત પ્રકારે... શું કીધું? એમાં કંઈક નહોતું કહ્યું ઓલા પંડિતે? પરિ આય. એણે બીજો અર્થ કર્યો હવે. પરેણ જાય તે પર્યાય. ઐસા અર્થ કિયા. એક પંડિતને ઐસા કિયા. પર્યાય—પરેણ જાય તે પર્યાય. માળા આ પંડિત તમારા જૈનના. સંસ્કૃત અને વ્યાકરણ ભણેલા. પરેણ જાય તે પર્યાય. ક્યાંથી કાઢ્યું આવું આ? આ તો ભગવાન આત્મા અનંત શક્તિનો પિંડ પ્રભુ આત્મા, એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને આચરણ આદિ અંદર થાય એ પર્યાય છે. યે પર્યાય, અપના પર્યાય અંશ અપના સ્વભાવ હૈ. પરેણ જાય તે નહીં, પરિણમે વહ પર્યાય હૈ. સમજમેં આયા? 'परिसमंतात

गच्छति इति पर्यायः' આવે છેને 'નિયમસાર' ૧૪મી ગાથામાં. આહાહા!

યહાં તો કહે, આત્મજ્ઞાનકે લિયે... જિસે સમ્યગ્દર્શન કરના હો ઔર જિસે આત્માકા જ્ઞાન કરના હો તો ઉસકે લિયે સ્યાદ્વાદ હી સમર્થ હૈ. (દ્રવ્ય) નિત્ય હૈ, પર્યાય અનિત્ય હૈ. પર્યાયસે અનિત્ય હૈ વહી દ્રવ્યસે નિત્ય હૈ, ઐસા સ્યાદ્વાદ ભગવાનકા કથન સમર્થ હૈ. આહાહા! जाके वचन विचारसौं.. ભગવાનકી વાણી સ્યાદ્વાદ—અનેકાંત પદાર્થકો સિદ્ધ કરનેવાલી. वचन विचारसौं मूरख होइ सुजान—અજ્ઞાની લોગ પંડિત હો જાતે હૈં. આહા! લ્યો. जाके वचन विचारसौं.. ભાષા તો શું કહે? સમજમેં આયા? લ્યો, ભગવાનની વાણી એનો વિચાર કરવો એ તો પરલક્ષી છે. એય! પણ કથન બધા શું થાય? શૈલીના કથન જ એવા વ્યવહારના આવે. સમજમેં આયા? जाके वचन विचारसौं.. वचन विचारसौं.. ઉસકા અર્થ, જો ઉસમેં કહનેકા ભાવ હૈ વહ અપનેમેં જબ વિચારતે હૈં દ્રવ્ય ઔર પર્યાયકે સમીપ હોકર मूरख होइ सुजान—અજ્ઞાની ભી સમ્યક્જ્ઞાની હો જાતા હૈ.

स्याद्वाद आतम दशा.. યે તો આતમકી દશા હૈ. ત્રિકાલી આનંદમૂર્તિ પ્રભુ ઔર ઉસકી શ્રદ્ધા, જ્ઞાન વહ પર્યાય હૈ. વહ તો આતમદશા હૈ સ્યાદ્વાદ. ता कारन बलवान, सिवसाधक बाधा रहित.. યહી અનેકાંત ધર્મ મોક્ષકા સાધક હૈ, બાધારહિત હૈ. अखै अखंडित.. અક્ષય ઔર અખંડિત ઉસકી આજ્ઞા હૈ. અથવા અક્ષય-અખંડિત, અન્યસે અક્ષય ઔર અખંડિત હૈ. પરસે ભિન્ન અક્ષય ઔર અખંડિત હૈ. ઐસા આત્મા નિત્ય—અનિત્ય, એક—અનેક, તત્—અતત્ (આદિ) ચૌદહ બોલ કહે ચૌદહ. અપનેસે હૈ, પરસે નહીં. ઐસે આઠ કહે, તત્-અતત્ ઔર એક-અનેકકે ચાર (મિલાકર) બારહ, નિત્ય-અનિત્યકે દો (મિલાકર) ચૌદહ. આ ચૌદ બોલનો અહીં સરવાળો કર્યો છે. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૫૯, ભાદરવા વદ ૮, શનિવાર તા. ૧૦-૯-૧૯૭૧
સ્યાદ્વાદ દ્વારના સાર ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

સ્યાદ્વાદ દ્વાર અધિકારનો સાર

જૈનધર્મના મહત્વપૂર્ણ અનેક સિદ્ધાંતોમાં સ્યાદ્વાદ મુખ્ય છે, જૈનધર્મનું જે કાંઈ ગૌરવ છે, તે સ્યાદ્વાદનું છે. આ સ્યાદ્વાદ અન્ય ધર્મોને નિર્મૂળ કરવા માટે સુદર્શન-ચક્ર સમાન છે. આ સ્યાદ્વાદનું રહસ્ય સમજવું કઠિન નથી. પરંતુ ગૂઢ અવશ્ય છે અને એટલું ગૂઢ છે કે એને સ્વામી શંકરાચાર્ય અથવા સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતી જેવા અજૈન વિદ્વાનો સમજી શક્યા નહીં અને સ્યાદ્વાદનું ઉલટું ખંડન કરીને જૈનધર્મને મોટો ધક્કો પહોંચાડી ગયા. એટલું જ નહીં, કેટલાક આધુનિક વિદ્વાનો આ ધર્મ ઉપર નાસ્તિકપણાનું લાંછન લગાડે છે.

પદાર્થમાં જે અનેક ધર્મો હોય છે, તે બધા એક સાથે કહી શકાતા નથી, કેમકે શબ્દમાં એટલી શક્તિ નથી કે જે અનેક ધર્મોને એકસાથે કહી શકે, તેથી કોઈ એક ધર્મને મુખ્ય અને બાકીનાને ગૌણ કરીને કથન કરવામાં આવે છે. 'સ્વામીકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'માં કહ્યું છે :—

णाणाधम्मजुदं पि य एयं धम्मं पि वच्चदे अत्थं।
तस्सेयविवक्खादो णत्थि विवक्खाहु सेसाणं।।२६४।।

અર્થ :—તેથી જે ધર્મનું જે અપેક્ષાએ કથન કરવામાં આવ્યું હોય તે ધર્મ, જે શબ્દથી કથન કરવામાં આવ્યું હોય તે શબ્દ, અને તેને જાણનાર જ્ઞાન—એ ત્રણે નય છે. કહ્યું પણ છે કે :—

सो चिय इक्को धम्मो वाचसयद्दो वि तस्स धम्मस्स।
तं जाणदि तं णाणं ते तिण्णि वि णयविसेसा य।।

અર્થ :—આપણી નિત્યની વાતચીત પણ નયગર્ભિત હોય છે, જેમકે જ્યારે કોઈ મરણ-સન્મુખ હોય છે ત્યારે તેને હિંમત આપવામાં આવે છે કે જીવ નિત્ય છે, જીવ તો મરતો નથી, શરીરરૂપ વસ્ત્રનો તેની સાથે સંબંધ છે....

जैनधर्मके महत्त्वपूर्ण अनेक सिद्धांतोंमें स्याद्वाद प्रधान है, जैनधर्मको जो कुछ गौरव है, वह स्याद्वादका है। यह स्याद्वाद अन्य धर्मोंको निर्मूल करनेके लिये सुदर्शन-चक्रके समान है, इस स्याद्वादका रहस्य समझना कठिन नहीं है परंतु गूढ़ अवश्य है, और इतना गूढ़ है कि इसे स्वामी शंकराचार्य वा स्वामी दयानंद सरस्वती जैसे अजैन विद्वान नहीं समझ सके, और स्याद्वादका उलटा

खंडन करके जैनधर्मको बड़ा धक्का दे गये। इतना ही नहीं आधुनिक कई विद्वान इस धर्मपर नास्तिकपनेका लाञ्छन लगाते हैं।

पदार्थमें जो अनेक धर्म होते हैं, वे सब एक साथ नहीं कहे जा सकते, क्योंकि शब्दमें इतनी शक्ति नहीं जो कि अनेक धर्मोंको एक साथ कह सके, इसलिये किसी एक धर्मको मुख्य और शेषको गौण करके कथन किया जाता है। 'स्वामिकार्तिकेयानुप्रेक्षा'में कहा है :—

णाणाधम्मजुदं पि य एयं धम्मं पि वुच्चदे अत्थं।
तस्सेयविवक्खादो णत्थि विवक्खा हु सेसाणं।।२६४।।

अर्थ :–इसलिये जिस धर्मका जिसकी अपेक्षा कथन किया गया है वह धर्म, जिस शब्दसे कथन किया गया है वह शब्द और, और उसको जाननेवाला ज्ञान ये तीनों नय हैं। कहा भी है कि :—

सो चिय एक्को धम्मो वाचयसद्दो वि तस्स धम्मस्स।
तं जाणदि तं णाणं ते तिण्णि वि णयविसेसा य।।२६४।।

अर्थ :–हमारे नित्यके बोलचाल भी नयगर्भित हुआ करते है, जैसे जब कोई मरणोन्मुख होता है, तब उसे साहस देते हैं कि जीव नित्य है, जीव तो मरता नहीं है, शरीररूप वस्त्रका उससे सम्बन्ध है...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

સમયસાર નાટક છે. આજ હિન્દી હૈ હિન્દી. અબ હિન્દી ચલેગા. હિન્દી હૈં ન યહાં. સુબહમેં ગુજરાતી હુઆ, અબ હિન્દી. સ્યાદ્વાદ અધિકાર. ૧૧વે અધિકારકા સાર. સ્યાદ્વાદકા સાર. સૂક્ષ્મ હૈ થોડા. जैनधर्मके महत्त्वपूर्ण सिद्धांतोंमें.. પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવને જો વસ્તુકા સ્વરૂપ કહા, ઉસમેં સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાંત તો સબ સિદ્ધાંતમેં મુખ્ય હૈ. સમજમેં આયા? સ્યાદ્વાદ-અનેકાંત વહ તો મુખ્ય હૈ. जैनधर्मको जो कुछ गर्व है.. વીતરાગધર્મકી મહત્તા ઔર ગૌરવ હૈ વહ સ્યાદ્વાદકા હૈ. અર્થાત્ વીતરાગધર્મ ઐસા કહતા હૈ કિ અપના આત્મા દ્રવ્યરૂપ વસ્તુ જો ત્રિકાલ હૈ વહી વસ્તુ એક સમયકી પર્યાયરૂપ નહીં. સમજમેં આયા? યે સ્યાદ્વાદ જૈનદર્શનકા મુખ્ય સિદ્ધાંત હૈ. અનેકાંત. સ્યાદ્વાદ તો કથનશૈલી હૈ, પર સ્વભાવ અનેકાંત હૈ.

ભગવાન આત્મા... કર્મકા ઉદય હૈ વહ જડમેં હૈ. અપનેમેં રાગ હૈ. તો રાગ અપનેસે હૈ, કર્મસે નહીં—યે અનેકાંત સ્યાદ્વાદ હૈ. સમજમેં આયા? રાગ રાગરૂપ હૈ, અપને નિશ્ચય સ્વભાવકી દૃષ્ટિસે સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન હુઆ તો દર્શન-જ્ઞાન નિર્મલ પર્યાયરૂપ હૈ, વહ રાગરૂપ

નહીં. પંડિતજી! આહાહા! જૈન વીતરાગ પરમાત્મા... સંપ્રદાયમેં તો સ્યાદ્વાદ ક્યા ઔર અનેકાંત ક્યા? યે તો કરો.. કરો..

કહતે હૈં કિ તેરી ચીજ વસ્તુ હૈ ઉસમેં તીન પ્રકાર. આત્મા હૈ ન આત્મા, ઉસમેં તીન પ્રકાર. એક – રાગ હૈ. રાગ રાગરૂપ હૈ, નિર્મલ પર્યાયરૂપ નહીં. ઔર રાગ રાગરૂપ હૈ, કર્મકે ઉદયરૂપ નહીં. સમજમેં આયા? દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિકા જો વિકલ્પ રાગ હૈ યે રાગ રાગરૂપ હૈ પર વહ કર્મકે ઉદયરૂપ નહીં. યે અનેકાંત હૈ. રાગ રાગરૂપ હૈ, યે અપની ધર્મકી શુદ્ધપર્યાય ઉસ રૂપ નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? ક્યા કહા? (શ્રોતા : કર્મ હૈ રાગરૂપ. અપના સ્વભાવ હૈ રાગરહિત). સ્વભાવ નહીં. પહલે સ્વભાવ નહીં કહા. બરાબર સમજે તો... શેઠ! આ બીડીઓના ધંધા નથી અહીંયા.

ઐસે કહા કિ જો યે આત્મા હૈ આત્મવસ્તુ. વહ તો અનંત ગુણકા પિંડરૂપી અસ્તિ.. અસ્તિ સત્તા હૈ. એક બાત. ઉસકી દૃષ્ટિ કરનેસે—વસ્તુકી દૃષ્ટિ કરનેસે જો સમ્યગ્દર્શન આદિ પર્યાય હોતી હૈ વહ પર્યાય દ્રવ્યરૂપ નહીં ઔર વહ દ્રવ્ય હૈ વહ પર્યાયરૂપ નહીં. એક બાત. અબ ધર્મકી પર્યાય જો ઉત્પન્ન હુઈ.. દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિકા જો રાગ હૈ, યે ધર્મકી પર્યાય રાગરૂપ નહીં ઔર રાગ ધર્મકી પર્યાયરૂપ નહીં. યે સ્યાદ્વાદ હૈ. સમજમેં આયા? રાગ હૈ યે રાગરૂપ હૈ, પણ કર્મકા ઉદયકી જડ પર્યાયસે નહીં. કર્મસે વિકાર હોતા હૈ, કર્મસે વિકાર હોતા હૈ. બડી ગરબડ હૈ, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? તત્ત્વકી ખબર નહીં ઔર ધર્મ કરનેવાલા કૌન ખબર નહીં ઔર ધર્મ હોતા હૈ. ઐસી બાત ચલી. વ્રત કરો, તપ કરો, ઐસા... ધૂળેય નહીં. અબ સુન તો સહી. વ્રત-તપ સબ તો ક્રિયાકાંડ રાગ હૈ. સમજમેં આયા?

વહ રાગ રાગરૂપ હૈ, પણ દેહકી ક્રિયા ઔર કર્મકે ઉદયરૂપ નહીં. જયંતિભાઈ! ઔર યે રાગ રાગરૂપ હૈ, રાગરૂપ હૈ, યે ધર્મકી પર્યાયરૂપ નહીં. આહા! ધર્મકી પર્યાય તો અપના દ્રવ્યસ્વભાવ જ્ઞાયકપ્રભુ ચૈતન્ય આનંદકા નાથ કંદ પ્રભુ ઉસકે અવલંબનસે, ઉસકે આશ્રયસે, ઉસે ધ્યેય બનાકર વર્તમાનમેં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન આદિ ધર્મપર્યાય હોતી હૈ વહ ધર્મપર્યાય, વ્યવહાર જો રાગ હૈ દયા-દાન ઉસ રૂપ હૈ નહીં. અર્થાત્ ઉસસે વહ નિશ્ચય પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી નહીં. વહ રાગ હૈ તો ધર્મકી પર્યાય હૈ, ઐસા નહીં. ભીખાભાઈ! ભારે આવું આ તો. આહાહા! ધર્મકી પર્યાય—અવસ્થા જો આત્મા ત્રિકાલી પ્રભુ જ્ઞાનાનંદ ઉસકી એકાગ્રતાસે જો પર્યાય હુઈ, વહ પર્યાય રાગરૂપ નહીં, વ્યવહારરૂપ નહીં, નિમિત્તરૂપ નહીં. આહા! ધર્મકી પર્યાય હૈ વહ દ્રવ્યરૂપ નહીં. સમજમેં આયા? (શ્રોતા : આમ અનેકાંત જાણવા મળશે?) અનેકાંત કોને કહે? વસ્તુનું અસ્તિત્વ સ્વથી છે અને પરથી નથી એનું નામ

અનેકાંત અસ્તિ-નાસ્તિનું. પહેલો સિદ્ધાંત છે. આહા! ચીજ ક્યા હૈ ઔર કૈસે હૈ ઉસકી ખબર નહીં. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં કિ પરલક્ષી જિતને સામાયિક, પૌષધ, અપવાસ, ત્યાગ, ચૌવિહાર આદિકે વિકલ્પ ઉઠતે હૈં જો પરલક્ષી વિકલ્પ હૈં, યે પરસે નહીં ઔર વિકલ્પ ઉઠતે હૈં ઉસસે ધર્મ નહીં. આહાહા! ધર્મકી પર્યાય તો અપના ત્રિકાલી ચિદાનંદ પ્રભુ ઉસમેં એકાગ્ર હોનેસે વીતરાગસ્વરૂપ આત્મા હોનેસે વીતરાગી પર્યાય ઉત્પન્ન હો વહ ધર્મ. વીતરાગી પર્યાય હૈ વહ રાગરૂપ નહીં ઔર રાગ હૈ વહ વીતરાગી પર્યાયરૂપ નહીં ઔર વીતરાગી પર્યાય હૈ વહ ત્રિકાલી દ્રવ્યરૂપ નહીં. આહા! અસ્તિ-અસ્તિ, સ્વસે અસ્તિ ઔર પરસે નાસ્તિ. ઉસકા નામ સ્યાદ્વાદ અનેકાંત હૈ. શેઠ! યહ જાનના પડેગા હોં. યે સબ બાહરમેં.... અનકૂલ લેતે હો ન કિ જરૂર જાનેંગે. જરૂરત યહ હૈ. સબ બીડી—બીડીકા થોથા હુઆ. સમજમેં આયા? આહાહા! સુબહમેં કહા થા ન કિ ચક્રવર્તીકા રાજ હો ઔર રાગકી શુભતા ભી ઉસકે પાસ હો ઔર સંપદાકા ઈતના તો (ભંડાર કિ) ૧૬ હજાર દેવ તો જિસકી સેવા કરે. રાગરૂપ મૈં હૂં, મૈં આત્મારૂપ નહીં, મૈં તો રાગરૂપ હૂં ઐસી માન્યતાવાલા પ્રાણી અધર્મી ઔર દુઃખી હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? ઔર કિસીકે પાસ રાજ ક્યા રોટી ન હો એક દિનકી. શેઠ! તમારી પાસે રોટલાના ઢગલા પડ્યા હોય, એને એક રોટી ન મળે. આહાહા!

જુઓનક, સયાજીરાવની વાત નથી આવતી? સયાજી નહીં, શિવાજી. શિવાજી હતાને. જંગલમાં વસવું પડ્યું હતું. કાંઈ સાધન નહીં. રાજા મોટો. દરબાર રાજ. એની દીકરી-લડકી. એ જંગલમાં રોટી કાંઈ મળી થોડી. થોડી ખાધી ને થોડી દાટી રેતીમાં. કારણકે રાજ પર આક્રમણ હો ગયા બહોત ઔર સાધન કુછ નહીં. આહા! ઉસકી લડકીકો રોટી કુછ મિલી. કલ મિલેગી કિ નહીં. ગાવમેં જા સકતે નહીં. આહાહા! એણે થોડી રોટી વેળુ—વાલુમાં દાટી. આહા! રાજાકો ખબર પડી ઉસકે પિતાકો. આહા! કહાં હમારે વહાં આટા ઔર અંગૂરકા ગંજ આતા થા. સમજમેં આયા? આ સ્થાને દીકરીને આ રોટીના (ફાંફાં). સમજમેં આયા? ઐસે પ્રતિકૂળ સંયોગ હો, ફિર ભી અંતરમેં આત્મા રાગસે—વિકલ્પસે ભિન્ન ઐસા જો ભાન હૈ, તો બડા સુખી બાદશાહ વહ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! એકવાર કોઈ કહેતો હતો. આવેને દાખલા તો... રાજાની પાસે માંગ્યું કે મહારાજા! હમારે (પાસ) રોટી નહીં હૈ. અરે, ખાજાં ખાઓ. ખાજાં સમજે? સાટા, સાટા હોતા હૈ ન વહ. ઘીમાં તળીને ખાજાં.. ખાજાં. સાટા. ખાઓ ખાજાં. અરે, ખાજાં.. અન્નદાતા! અહીં રોટી નથી ત્યાં? તારે ઘેરે ખાજાં. અમારે અહીં શું છે?

વળી આનીય વાત સાંભળી હતી આ ઇંદિરા. ઇંદિરાને ઘરે.. આ શું કહેવાય?

અંગૂર.. અંગૂર. કોણે કહ્યું? હા, એ (વાત) આવી હતી વાત. અંગૂરના ટોપલા પડેલા. કોઈ બિચારા ગરીબ માણસ સાધારણ. અરે, અમને સાધન નથી, ક્યા ખાના? અરે, અંગૂર ખાઓ. અરે! અંગૂર ક્યા રોટી ન મિલે, અંગૂર કહાંસે લાના? તારે અંગૂરના ટોપલા પડ્યા તારે ઘેરે. મોટા ગૃહસ્થને તો બહુ આવે.

તમારે આ ગંગવાલને ન્યાં ઉતર્યા હતાને ભોપાલ. ગંગવાલ. શું નામ એનું? વીંછીલાલ. વીંછીલાલજી ગંગવાલ. આખા ભોપાળમાં.... એને ઘરે ટોપલાના ટોપલા કાંઈ એવી ચીજ આવે. શું કહેવાય? હા, લીચીફળ. લીચીફળ આવેને. માથે કાંટા ને અંદર તોડે તો મીઠી. અને તે દિ' આહીં તાવ આવેલો બુખાર. વૈદે કહેલું. ચંદુભાઈ ત્યાં હતા, આપણા ડોક્ટર ચંદુભાઈ. તાવ બહુ સખત આવ્યો ને વ્યાખ્યાન બંધ રહ્યું. ભઈ, આમાં કંઈક લીચી કે એવું હોય તો ખોરાક અપાય, બાકી બીજું કાંઈ અપાય નહીં. એને ટોપલાના ટોપલા ભરેલા ઘેરે. આ વીંછીલાલજી ગંગવાલ. હવે ગરીબ માણસને ક્યાંથી મળે? લીચા ક્યાંથી મળે? જુવારના રોટલા ન મળે ત્યાં લીચી ક્યાંથી લાવતો હતો?

યહાં તો કહતે હૈં, આહાહા! ભગવાન! ભગવાન આનંદનો નાથ પ્રભુ જેણે દૃષ્ટિમાં સ્વીકાર કરીને આત્મપ્રાપ્તિ કરી, આત્મા જેણે શ્રદ્ધામાં મેળવ્યો, સમજાય છે કાંઈ? એ બાદશાહ છે, એ સિદ્ધ સુખી છે અને એ અલ્પકાલમાં સિદ્ધ થવાનો છે. આહાહા! અને બહારની સામગ્રીનો પાર ન મળે. ધૂળ ને ધાણી. અબજો રૂપિયા ને આબરુ મોટી ને શરીર સુંદર ને માખણના પિંડલા જેવા. અરે! બધા ઈયળું પડશે. આ ધૂળ છે આ તો અંદર. એમાં આત્મા નથી. પરમાં આત્મા નથી. રાગમેં આત્મા નહીં હૈ. આહાહા! આત્મા તો એક સમયકી પર્યાયમેં ભી ત્રિકાલી આત્મા વાસ્તવમેં નહીં હૈ. ઐસી જિસકી માન્યતા હૈ નહીં ઔર મૈં પર્યાય—અવસ્થામેં હૂં, મૈં રાગમેં હૂં, મૈં સામગ્રીમેં હૂં. મૂઢ હૈ, દુઃખી હૈ, અધર્મી હૈ, મિથ્યાદૃષ્ટિ પાપી હૈ. (શ્રોતા : પદવી મિલી..) પદવી મિલી. એમ કીધું? આહાહા!

એનું નામ અનેકાંત. ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદકા નાથ પ્રભુ ઉસમેં એક સમયકી પર્યાય— અવસ્થા નહીં, ધર્મકી પર્યાય ઉસમેં નહીં. ધર્મકી પર્યાયમેં દ્રવ્ય નહીં, ધર્મકી પર્યાયમેં રાગ નહીં. રાગમેં ધર્મકી પર્યાય નહીં. આનું નામ સ્યાદ્વાદ અનેકાંત છે. સમજમેં આયા? જો અનિત્ય હૈ વહ નિત્ય નહીં. યે કહના હૈ ન. પહલા બોલ લિયા ન. નિત્ય ઔર અનિત્ય. નિત્ય હૈ ભગવાન આત્મા ત્રિકાલી ધ્રુવ નિત્ય. જો નિત્ય હૈ વહ અનિત્ય નહીં. ઉસકી પર્યાયમેં પલટના હોતા હૈ યહ તો અનિત્ય હૈ. નિત્ય હૈ વહ અનિત્ય નહીં ઔર જો અનિત્ય હૈ વહ નિત્ય નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? ઐસી અનેકાંતદૃષ્ટિ સ્યાદ્વાદ જૈનદર્શનકા મૂલ સિદ્ધાંત વહ હૈ, વીતરાગને કહા હુઆ. ખબર ન મળે. વીતરાગ

ક્યા હૈં ઔર ઉન્હોંને ક્યોં કહા? ભગવાનને કહા કિ ઐસા કરો. ક્યા કિયા હૈ તુને? આહા! સમજમેં આયા?

तो કહતે હૈં, जैनधर्मको जो कुछ गर्व है.. જૈનધર્મકી મહત્તા ઔર જગતકે દૂસરે ધર્મસે ઉસકી વિશેષતા હૈ વહ સ્યાદ્વાદસે હૈ. સમજમેં આયા? ક્યોંકિ બાહરકી સામગ્રી અપને રાગમેં નહીં. રાગભાવ અપની ધર્મકી પર્યાયમેં નહીં. ધર્મકી પર્યાય દ્રવ્યમેં નહીં. આહાહા! ઐસી જિસકી દૃષ્ટિ હુઈ સ્યાદ્વાદ—અનેકાંત... અનેકાંતકો તો પરમાત્માને અમૃત કહા. 'પ્રવચનસાર'. અમૃત હૈ. ક્યોંકિ અનેકાંતમેં અમૃતકા અનુભવ હોતા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? અર્થાત્ ત્રિકાલી પરમાત્મા અપના નિજસ્વરૂપ ઉસમેં એક સમયકી અવસ્થાકા અભાવ હૈ તો દૃષ્ટિ કહાં કરના? કિ જિસમેં પર્યાય નહીં ઐસી દ્રવ્યદૃષ્ટિ કરના. ઔર દ્રવ્યદૃષ્ટિ હુઈ યે પર્યાય હુઈ. (પર્યાય) હો, ફિર ભી પર્યાય દ્રવ્યમેં નહીં. ગજબ બાત હૈ. અમરચંદભાઈ! વસ્તુનું સત્ત્વ, અસ્તિ.. અસ્તિ—સત્તા—હોવાપણે રહેલું તત્ત્વ. દ્રવ્ય વસ્તુ હોવાપણે રહી છે પર્યાયના અભાવમાં. પર્યાયરૂપ પર્યાય રહી હૈ વહ રાગ ઔર દ્રવ્યકે અભાવમેં. ઔર રાગરૂપ રાગ રહા હૈ વહ ધર્મકી પર્યાય ઔર કર્મકે ઉદયકે અભાવમેં.

यह स्याद्वाद अन्य धर्मोंको निर्मूल करनेके लिये.. દેખો. ઐસી ચીજકી દશા અનેકાંત હૈ. અન્ય ધર્મોંકે અજ્ઞાનિયોંકો પતા નહીં કિ દ્રવ્ય ક્યા? પર્યાય ક્યા? રાગ ક્યા? પર ક્યા? આહાહા! સમજમેં આયા? स्याद्वाद अन्य धर्मोंको निर्मूल करनेके लिये.. અજ્ઞાનકો નાશ કરનેકે લિયે सुदर्शन चक्रके समान है. સુદર્શન ચક્ર ચક્રવર્તીનું હોયને? રહેંસી નાખે. એકાંત માનનેવાલા.. રાગ કરતે કરતે રાગસે ધર્મ હોતા હૈ ઔર ધર્મમેં ભી બંધકા ભાવ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? ઉસમેં સુદર્શનચક્ર અનેકાંત હૈ. કાપી નાખે એમ ને એમ. તેરી બાત જૂઠ હૈ. સમજમેં આયા?

स्याद्वादका रहस्य समझना कठिन नहीं. સ્યાદ્વાદકા રહસ્ય—મર્મ સમજના કઠીન નહીં परंतु गूढ़ अवश्य है. ગંભીર ચીજ હૈ ગંભીર ચીજ. આહાહા! સમજમેં આયા? એક સમયકી વર્તમાનદશા પ્રગટ—વ્યક્ત, ઉસ પર્યાયમેં પૂરા દ્રવ્ય નહીં. પૂરા દ્રવ્ય તો પર્યાયસે ભિન્ન હૈ. ઐસી બાત સમજના કઠિન નહીં, પરંતુ ગૂઢ તો હૈ. ગંભીર બાત હૈ. સમજમેં આયા? દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિકા કરના વહ કોઈ કઠિન નહીં, ઐસે વહ અપૂર્વ નહીં. સમજમેં આયા? રાગકા અસ્તિત્વ જો હૈ ઉસસે યહાં ધર્મકી પર્યાય નહીં ઔર ધર્મકી પર્યાયમેં ત્રિકાલી નહીં—ઐસી બાત કઠિન તો નહીં, પર ગૂઢ તો હૈ. કઠિન એટલે ન થઈ શકે એવું નહીં, એમ. અશક્ય નહીં. અશક્ય નહીં, પર ગૂઢ ગંભીર હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

પાછળના કળશમાં કહ્યું છે ત્યાં નહીં, સ્યાદ્વાદ? અજ્ઞાનીઓને આ વાત તો એવી લાગે કિ અસંભવિત જેવી લાગે. અનેકાંત ધર્મ.. પાછળ આવે છેને કળશમાં. જ્ઞાનીને તો એમ લાગે, ઓહોહોહો! આ તે માર્ગ પ્રભુનો! 'અદ્ભૂતાદ્ભૂતં.' આશ્ચર્ય લાગે અને આનંદ આવે. સમજમેં આયા? એ વાત નહીં. આ વસ્તુનું સ્વરૂપ અસ્તિ છે. છે, એમ સિદ્ધ કરવા જાઓ તો અનેકાંત હોય તો સિદ્ધ થશે. સમજાણું કાંઈ? સમજમેં આયા? इतना गूढ़ है कि इसे स्वामी शंकराचार्य... શંકરાચાર્યને જૈનધર્મકો ઉડા દિયા. જૈનધર્મ? અરે! કૌન અભી કહતા થા, યે તો સંશયવાદ હૈ, અનિર્ધારિત હૈ. કોઈ કહેતો હતો આપણામાંથી. ભાઈએ કહ્યું હતું. મૂલચંદભાઈએ કહ્યું હતું. એ લોકો આમ કહે છે. (શ્રોતા : અન્ય દર્શન એમ કહે છે.) સાચી વાત છે. વાત સાચી. યહ જૈનદર્શન અચોક્કસવાદ હૈ. અરે, ચોક્કસવાદ હૈ. એક હી ચોક્કસવાદ જૈનદર્શન હૈ ઔર દૂસરી કોઈ ચીજ હૈ હી નહીં જગતમેં. સમજમેં આયા?

જિસે પરમાત્મા દ્રવ્યરૂપ વસ્તુ કહતે હૈં વહ પર્યાયરૂપ નહીં હૈ ઐસા નિર્ધાર હૈ, સંશય નહીં. સમજમેં આયા? ઔર જો પર્યાયરૂપ હૈ વહ દ્રવ્યરૂપ નહીં ઐસા નિર્ધાર નક્કી હૈ, અચોક્કસ નહીં. સમજમેં આયા? મૈં-રૂપ હૂં, પરરૂપ નહીં (ઐસા) ચોક્કસ નહીં હૈ? અપનેસે હૈ, પરસે નહીં. (શ્રોતા : અદ્વૈતપણું હશે?) અદ્વૈત હોતી હી નહીં ચીજ. આત્મા અદ્વૈત ભી હૈ ઔર દ્વૈત ભી હૈ અપનેમેં, ઐસી ચીજ હૈ લો. જિસ દૃષ્ટિસે અભેદ હૈ ઉસ દૃષ્ટિએ અભેદ હી હૈ. જિસ દૃષ્ટિસે ભેદ હૈ ઉસ દૃષ્ટિએ ભેદ હી હૈ. અભેદમેં ભેદ નહીં, ભેદમેં અભેદ નહીં. વહ બોલ લિયે. ચૌદહ બોલ આતે હૈં ન. નિત્ય-અનિત્યમેં આ ગયા હૈ. સમજમેં આયા? આહા! ઝીણી વાત. પૂરા સ્યાદ્વાદકા સાર લિખા હૈ. ઐસા જબ હો તો અપની દૃષ્ટિ રાગ ઔર પર્યાયકો છોડકર અપનેમેં લાના વહ ક્યા હુઆ? અનેકાંત હુઆ. રાગ ઔર પર્યાયકો છોડકર દ્રવ્યમેં લાના હૈ. (પર્યાયમેં) મૈં પૂર્ણ નહીં. મેરા નિર્વિકાર(સ્વરુપ) રાગમેં નહીં ઔર એક સમયકી પર્યાયમેં મૈં પૂર્ણ નહીં. સમજમેં આયા? શક્ય નહીં હૈ? સમજનેકી ચીજ હી ઐસી હૈ. આહા!

शंकराचार्य या स्वामी दयानंद सरस्वती जैसे.. આ ગુરુકુળ સાધુ. अजैन विद्वान नहीं समझ सके. કહ્યું હતુંને એકવાર. ચંદ્રકાંત હતાને. ૯૨કી સાલ. ૩૫ વર્ષ હુએ. વહાં ગયે થે. ચૈત્ર સુદ તેરસ. તો રસ્તેમેં વહાંસે દો મુસાફિર નિકલે. હમેં જાના થા હીરાભાઈકે મકાનમેં, ઉનકો જાના થા વહાં. રાસ્તેમેં મિલ ગયે. આ હેડમાસ્તર પાછા ફર્યા. મેં કીધું, જડ હૈ કિ નહીં ભૈયા? જડ હૈ ભી ઔર જડ નહીં ભી હૈ. કૈસે? યહ તો નિર્ણય ન હુઆ. માનો તો હૈ. ક્યા માનો તો હૈ? કિ જૈનદર્શન તો ઐસા કહતા હૈ કિ માનો તો હૈ ઔર ન માનો તો (નહીં). ઐસા નહીં. જૈનદર્શન ઐસા નહીં કહતા હૈ. જડ જડરૂપ હૈ, વહ પરરૂપ નહીં,

એમ કહતે હૈં. લેકિન, અપનેરૂપ હૈ ઔર અપનેરૂપ નહીં હૈ ઐસા જૈન કહતે નહીં. સમજમેં આયા? માનો તો હૈ. ઓલા વેદાંત તો ન માને ખરાને, એમ.

બડા આચાર્ય થા વહાં. રતિભાઈના ઠેકાણે હતાને પહેલા. એ રસ્તામાં કહેતા હતા. ત્યાં એક મકાન છે હીરાભાઈનું. ઓલો ખૂણો છેને આમ. આ દરવાજાનો ખૂણો. આ દરવાજો આખો આમ વળીને, ત્યાં એ ઠેકાણે વાત થયેલી ૯૨માં. સંવત ૧૯૯૨. ૮ ને ૨૭ —૩૫ વર્ષ થયા. ચૈત્ર સુદ તેરસ. ૯૨ની. ઉસ મકાનમેં રહતે થે ન. આમ જતાં જતાં. અમારે આમ જાવું ને એને આમ આવવું ત્યાં વચ્ચે વાત થઈ હતી. માર્ગમાં. કીધું, જડ હૈ કિ નહીં જગતમેં? જૈનદર્શન ઐસે કહતા હૈ કિ હૈ ભી ઔર નહીં ભી હૈ. પણ યે હૈ, નહીં હૈ કિસ અપેક્ષાસે? માનો તો હૈ ઔર ન માનો તો નહીં, ઐસા નહીં. જડ જડરૂપ હૈ, પરરૂપ નહીં. આત્મા આત્મારૂપ હૈ વહ પરરૂપ નહીં. આત્મા હૈ ઔર નહીં હૈ, ઉસકા અર્થ ક્યા? સમજમેં આયા? હવે જૈનમતમાં રહેલાને ભાન ન મળે તો હવે એ બચારા અન્યને તો...

કોઈ ઐસે કહે કિ દ્રવ્ય વસ્તુ હૈ ઉસમેં પર્યાય સર્વથા નહીં. હાય.. હાય! એકાંત હોતા હૈ ન. ભાઈ! સર્વથા નહીં. જો દ્રવ્ય હૈ વસ્તુ ભગવાન પૂર્ણાનંદ સદૃશ શક્તિકા સાગર પરમાત્મા નિજસ્વરૂપ, ઉસમેં એક અંશકા તો અભાવ હૈ, સર્વથા અભાવ હૈ. યે તો પરસે ભિન્ન કરનેકો પર્યાય ઉસકી હૈ, ઐસા કહના હૈ. આહા! સમજમેં આયા? તો કહતે હૈં કિ શંકરાચાર્ય અજૈન વિદ્વાન નહીં સમજ શકે. स्याद्वादका उलटा खंडन करके जैनधर्मको बड़ा धक्का दे गये. નહીં, જૈનધર્મમેં કિસી બાતકા નિર્ધાર નહીં. હૈ ભી ઔર નહીં ભી હૈ. ઐસા નહીં. અપનેસે હૈ ઔર યે નહીં હૈ—પરસે નહીં હૈ. સમજમેં આયા? આહા! બડા ધક્કા દે ગયે. इतना ही नहीं आधुनिक कई विद्वान इस धर्म पर नास्तिकपनेका लांछन लगाते हैं.

પરમેશ્વરકો તો માનતે નહીં જૈન, એમ કહતે હૈં. નહીં માનતે (ઐસા) કિસને કહા? પરમેશ્વર જગતકે કર્તા નહીં. વો કહતે હૈં ઐસા નહીં. પરમેશ્વર પરમેશ્વરરૂપ હૈં. સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમેશ્વર પરમેશ્વરરૂપ હૈં, પણ પરકે કર્તા નહીં. સમજમેં આયા? આ બધી ગરબડ હોય. વસ્તુ કિયે બિના હોતી હૈ? કુંભાર હો તો ઘટ હોતા હૈ, સ્ત્રી હો તો રોટી હોતી હૈ, વેપાર કરનેવાલા હો તો બીડી બિકતી હૈ. ઐસે હી બીડી બિકતી હૈ? યહ સારા જગત કિયે બિના હોતા હૈ? પણ જગત યાની ક્યા? જડ ઔર ચૈતન્યકી હયાતી ઉસકા નામ જગત. તો જડ જડરૂપ હૈ ઔર આત્મા આત્મારૂપ હૈ, પરસે હૈ નહીં.—ઉસકા નામ અનેકાંત હૈ. પરમેશ્વર હૈં, પણ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર હૈં. એક સમયમેં તીન કાલ તીન લોક દેખનેકા સામર્થ્ય જિન્હેં પ્રગટ હુઆ ઐસે અર્હંત પરમાત્મા હૈં, પર વે જગતકી રચના કરનેવાલે હૈં ઐસા નહીં. ક્યા સત્‌કી રચના કરે? જો સત્ હૈ, અસ્તિ હૈ ઉસકી રચના કરે

ઈશ્વર? સમજમેં આયા? ...વિદ્વાન ધર્મ પર નાસ્તિકપનેકા લાંછન લગાતે હૈં. બડા આસ્તિક હૈ ઉસે નાસ્તિક કહતે હૈં. ખબર નહીં ન.

યહાં ભી કહતે હૈં ન, વ્યવહારસે ધર્મ ન હો, નિશ્ચયસે હો. અરે! એકાંત હૈ. ઐસા કહતે હૈં કિ નહીં? લાંછન લગાતે હૈં ધર્મ પર. એય પંડિતજી! યે જૈનમેં નાસ્તિક. વ્યવહાર કરતે કરતે નિશ્ચય હોગા, વ્યવહારસે નિશ્ચય નહીં માનતે, યે એકાંત માનતે હૈં. પર ઐસા એકાંત હી હૈ, સુન ન. સમજમેં આયા? હૈ વ્યવહાર. વ્યવહાર નહીં હૈ ઐસા નહીં. વ્યવહાર રાગરૂપ હૈ, પણ ઉસસે આત્માકા ધર્મ (હોતા) હૈ ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? કોને પડી આટલી હવે આ? આ સ્થાનકવાસીમાં હોય તો કરો સામાયિક, કરો પોષા ને કરો પડિક્કમણા, ચૌવિહાર. દેરાવાસી હોય તો કરો જાત્રા ને ચલો મૂર્તિ ને પૂજા ને મંદિરો. દિગંબર હોય તો ઐસા ખાના ઔર ઐસા ન ખાના. એય! તેરાપંથી હોય તો વળી કહે, પરને બચાવવાનું નામ પાપ. એ મોઢા આગળ મૂકે. અરે ભગવાન! સાંભળને ભાઈ! આ વસ્તુ તો સર્વજ્ઞથી સિદ્ધ અને ન્યાય અને અનુભવથી સિદ્ધ થઈ શકે એવી આ ચીજ છે. સમજાણું કાંઈ?

पदार्थमें जो अनेक धर्म होते हैं; દેખો. ભગવાન આત્મામેં અનેક સ્વભાવ હૈં. પરમાણુમેં ભી અનેક સ્વભાવ હૈં. वे सब एक साथ नहीं कहे जा सकते. એક સાથે કહેવાય? આત્મા નિત્ય હૈ ઉસી સમય પર્યાયસે અનિત્ય હૈ, યે એકસાથ કહનેમેં આતા હૈ? નિત્ય કહનેમેં આતા હૈ તબ અનિત્ય નહીં કહનેમેં આતા હૈ. અનિત્ય કહનેમેં આતા હૈ તબ નિત્ય નહીં કહનેમેં આતા હૈ. ત્રિકાલકી અપેક્ષાસે નિત્ય હૈ. ત્રિકાલકી અપેક્ષાસે નિત્ય હી હૈ. ત્રિકાલકી અપેક્ષાસે અનિત્ય ભી હૈ ઐસા નહીં. પર્યાય બદલતી હૈ. પર્યાયકી અપેક્ષાસે અનિત્ય હી હૈ. પર્યાયકી અપેક્ષાસે અનિત્ય ઔર પર્યાયકી અપેક્ષા નિત્ય હૈ, ઐસા નહીં. આહા! क्योंकि शब्दमें इतनी शक्ति नहीं जो कि अनेक धर्मोंको एक साथ कह सके इसलिये किसी एक धर्मको मुख्य और शेषको गौण करके कथन किया जाता है. ભગવાન આત્મા ત્રિકાલ સચ્ચિદાનંદ નિત્ય ધ્રુવ, ઈસકી મુખ્યતાસે જબ કહતે હૈં તો પર્યાય અવસ્થાકો ગૌણ કર દેતે હૈં. સમજમેં આયા? 'સ્વામિકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'મેં કહા હૈ, લો. ૨૬૪ ગાથા હૈ. 'સ્વામિકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા.'

णाणाधम्मजुदं पि य एवं धम्मं पि वच्चदे अत्थं।
तस्सेयविवक्खादो णत्थि विवक्खाहु सेसाणं।।२६४।।

इसलिए जिस धर्मका जिसकी अपेक्षा कथन किया गया है वह धर्म.. ક્યા કહતે હૈં, સુનો. આત્મામેં નિત્યતા હૈ ત્રિકાલ, તો નિત્ય એક ધર્મ હૈ. ધર્મ નામ સ્વભાવ. જબ

નિત્ય કહનેમેં આતા હૈ. હૈ ન? નિત્યધર્મ. એક ધર્મ હૈ ઉસે ભી યહાં નય કહનેમેં આતા હૈ. અર્થનય. એક ભાગ હૈ ન. આત્મામેં નિત્ય-અનિત્ય, એક-અનેક ઐસે અનંત—અનેક ધર્મમેં એક ધર્મકો નય કહનેમેં આતા હૈ. ક્યોંકિ પૂરી ચીજકા એક ભાગ હૈ. ઉસે અર્થનય કહતે હૈં. ધર્મકો ભી નય કહતે હૈં. નિત્ય વહ ભી એક નય હૈ. એક ભાગ હૈ ન વસ્તુરૂપ. આહા! जिस शब्दसे कथन किया गया है वह शब्दनय. નિત્ય આત્મા ત્રિકાલી ભગવાન ઐસી વાણી વહ શબ્દનય. વહ અર્થનય. ઔર અર્થકો જાનનેવાલા વહ જ્ઞાનનય. આરે! આવી વાત ક્યાં?

'પંચાસ્તિકાય'માં છેને. શબ્દ આગમ, જ્ઞાન આગમ, અર્થ આગમ. એ આગમના ત્રણ પ્રકાર કહ્યા છે. અહીં નયના ત્રણ પ્રકાર કહ્યા છે. વસ્તુ અનંત ગુણવાળી, અનંત ધર્મવાળી છે સ્વભાવવાળી. ઉસમેં એક ધર્મકો હી એક નય કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? ઉસમેં વસ્તુ જો આત્મા નિત્ય હૈ તો નિત્ય ઉસે ભી નય કહનેમેં આતા હૈ. આ કહે નય ને અર્થનય... હવે આપણે દયા પાળો, વ્રત પાળો. મરી જાઓ પછી વ્રત પાળીને. વસ્તુની તો ખબર નહીં. વ્રતકા વિકલ્પ ક્યા ચીજ હૈ ઔર ઉસકા ફલ ક્યા આતા હૈ, ઉસકી તો ખબર નહીં. સમજમેં આયા? ઉસકા તો ફલ બંધન હૈ ઔર બંધનકા ફલ સંયોગ મિલે. આહાહા! ઐસે તો નરકમેં અનંત બાર મિથ્યાભાવ મિથ્યા દૃષ્ટિસે ગયા. સમજમેં આયા? સમ્યક્દૃષ્ટિ તો નરકમેં જાતે હૈં તો ભી ઉનકે કર્મકા ક્ષય હો જાતા હૈ, એમ કહતે હૈં. એ આવે છેને 'યોગીન્દ્રદેવ'માં 'યોગસાર'. આહાહા! મૈં આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય હૂં, જ્ઞાયક હૂં, મેરી વસ્તુમેં રાગ વ્યવહાર હૈ નહીં, નિમિત્ત હૈ નહીં.—ઐસા દૃષ્ટિવંત કદાચિત કોઈ અશુભભાવ હો ગયા ઔર નરકકા બંધ હો ગયા પહલે. હવે તો ક્યાં એની સાથે બંધાય છે? તો યહ અશુભભાવસે બંધા...

જૈસે શ્રેણિક રાજા. ભગવાનકે સમવસરણમેં ક્ષાયિક સમકિત પાયા. શ્રેણિક રાજા. હજારો રાણી. આહા! હજારો રાજા—મહારાજા જેને ચામર ઢાળતા. ઉસ શ્રેણિકને સમ્યક્ પાયા મુનિકે પાસ. મૈં આત્મા અખંડ શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્ય હૂં ઐસી અનુભવમેં પ્રતીતિ હુઈ, સમ્યક્ હુઆ. પણ પહલે નરકકી આયુ બંધ ગઈ થી. સાધુકી અશાતના. સત્ સંત વીતરાગી મૂર્તિ, ઉનકે ગલેમેં એક સર્પ મરા હુઆ ડાલ દિયા. ઉનકી સ્ત્રી ચેલણા સમકિતી થી, જ્ઞાની થી. યહ તો અજ્ઞાની બૌદ્ધ મિથ્યાત્વ માનનેવાલે. ચેલણાકો કહતે હૈં કિ આજ તો એક જૈન મુનિકે ગલેમેં સર્પ ડાલા. અરે મહારાજા! ક્યા કિયા તુમને? ક્યા કિયા? વે તો નિકાલ દેંગે. હમને ડાલા હૈ તો વે નિકાલ દેંગે. અરે મહારાજ! ઐસે નહીં હોતે હમારે સંત. સર્પ ગલેમેં ડાલા હો ઉસે નિકાલ દે, ઐસે સંત નહીં હોતે. સંતકી દશા દૂસરી હોતી હૈ. ઉપસર્ગ આયા ઉસે નિવારતે નહીં. અપને વીતરાગભાવમેં રમતે હોંગે.

ચલો, ચલો, રાનીને કહા. આપણે હતુંને આહીં, શું કહેવાય? .... રાણી ને રાજા જાય છે. ચીંટીયાં હજારો. (સર્પકો ઉઠા લેતે હૈં.) શરીરપે ચીંટીયાં હજારો. ધ્યાનમેં મસ્ત થે. અપને અતીન્દ્રિય આનંદકે ઘોલનમેં મસ્ત થે. અતીન્દ્રિય આનંદકા વેદન થા. આહા! દેખો મહારાજ! યે ક્યા હૈ ? દેખો. ઓહો! ઐસે તેરે સાધુ! તેરે ગુરુ ઐસે હૈં ! હા. દેખો ક્યા હૈ. સમજમેં આયા? ઉપદેશ દિયા મુનિને. સમકિત (હુઆ). એક ક્ષણમેં સમ્યગ્દર્શન. ઓહો! ઐસા માર્ગ! સંતો અંતરમેં આનંદમેં ઘોલન કરતે કરતે ઉપદેશ (દેતે) હૈં. ઓહો! યહ મેરી ચીજ! સમ્યક્ પાયા. પણ નરકાયુ બંધ ગયા થા. ભગવાનકે પાસ તીર્થંકરગોત્ર બાંધા સમવસરણમેં. પણ પૂર્વમેં નરકકા આયુષ્ય (બંધ ગયા) થા (તો) ૮૪ હજાર વર્ષકી સ્થિતિમેં પહલી નરકમેં જાના પડા. અભી પહલી નરકમેં હૈં. પણ નરકકા આયુષ્ય ખિરતે ખિરતે ક્ષય હોતા હૈ ઔર અશાતાકા ભી નાશ હોતા હૈ. ત્રણ લોકના નાથ રાણીને કૂખે તીર્થંકર થઈને ત્યાંથી અવતરશે. આહાહા! સમજમેં આયા?

અને જે માતાને કૂખે આવશે તીર્થંકરનો જીવ, ઈન્દ્ર એમ કહે છે, હે માતા! પુત્રને તો નમસ્કાર પછી પણ જનેતા તને નમસ્કાર કરું છું. સમજાય છે કાંઈ? જુઓ, આ નરકમાંથી નીકળ્યા. આત્મભાન હતુંને. રાગ નહીં, દેહ નહીં, વાણી નહીં. અલ્પજ્ઞ પર્યાય જિતના ભી મૈં નહીં. ઐસી સમ્યક્દૃષ્ટિકી ભૂમિકા.. પહલે નરકકા આયુ બંધ ગયા થા, નાશ હો જાયેગા. નરકકા આયુષ્ય નાશ હો જાયેગા. ક્રમે ક્રમે નિર્જરા હો જાયેગી, એમ કહતે હૈં. આહા! અજ્ઞાનીકો કોઈ શુભભાવમેં સ્વર્ગકા આયુ બંધા હો. આત્મા ક્યા ચીજ હૈ, સમ્યગ્દર્શનકા ભાન નહીં ઔર વ્રત આદિ કરતા હો, સ્વર્ગમેં જાઓ. સ્વર્ગકી આયુ ક્ષય હોકર વહાંસે નિકલકર મનુષ્ય યા પશુ હોગા. આહા! સમજમેં આયા? જિસે અપની ચીજકા ભાન નહીં, વહ ચાહે તો સ્વર્ગમેં જાઓ, તો ભી દુઃખી હૈ. અપની ચીજકા ભાન હૈ વહ નરકમેં જાયે તો ભી સુખી હૈ. આયા ન વહ, નહીં? બાહ્ય નરક વેદન... (શ્રોતા : બાહ્ય નારકીકૃત દુઃખ ભોગે, અંતર સુખ રસ ગટાગટી) ગટાગટી. આહાહા!

યહાં તો મૈસુબ ખાતા હો, દૂધપાક ખાતા હો ઔર મોસંબીકા પાની ઔર ઘીમેં (તલા) સાટા મીઠા ખાતા હો, મૂઢ દુઃખી હૈ. જહાં રાગકે સાથ એકતા હૈ, મહા દુઃખી હૈ. વહાં નરકમેં શ્રેણિક રાજા અભી બાહ્ય નારકીકૃત દુઃખ ભોગતે હૈં, ખ્યાલ હૈ, (પર) અંતર સુખકી ગટાગટી. સમજમેં આયા? ક્યોંકિ આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદકા ધામ ઐસી અંતર્દૃષ્ટિ અનુભવમેં આયી હૈ, વે નરકમેં ભી સુખી હૈ. આહા! વાત એવી. જગતને કેમ બેસે? ખમ્મા અન્નદાતા. માથે છત્ર. શું કહેવાય જરી? જરી ને છત્રમાં આવ્યા હતાને શેઠ હુકમીચંદજી. જરીના છત્ર, જરીના જોડા, કપડા જરીના. ૧૭ લાખનો હાર, ૧૭ લાખનો. પથરા હતા લીલા. પન્નાકા થા. હૈ યહાં ફોટોમેં હૈ. (શ્રોતા : હાથમેં વીંટી). વીંટી તો ન

જોઈ. નહોતી જોઈ. હાર જોયા બે. ૧૭ લાખના. ૭૧ની સાલમાં જોયેલા. ૧૭ લાખકા હાર. અમે પૂછ્યું હતું ભાઈને. નાનાલાલભાઈ આપણા ઝવેરી. કહે, અત્યારે ૭૦ લાખ એના મળે. ૭૦ લાખ. ઐસા હાર હૈ. ૧૭ લાખ. ૧૭ સમજે? દસ ઔર સાત. સતરહ. ધૂલ હૈ, ઉસમેં ક્યા હૈ? આહાહા!

કહતે હૈં, જહાં રાગ ઔર વિકલ્પકી એકત્વબુદ્ધિ હૈ, વહ એકાંત દુઃખી હૈ. યહ દુઃખી હૈ ઐસે જ્ઞાની કહતે હૈં. યહ સુખી નહીં ઉસકા નામ અનેકાંત હૈ. સમજમેં આયા? ઔર સમ્યક્દૃષ્ટિ નરકમેં હોને પર ભી... આ જુઓ, મુનિ. ઉસકી માતા હૈ ઈસ ભવકી. સમજમેં આયા? માયા હોગી તો મરકર શેરની હુઈ. આજ્ઞા બિના સાધુ હો ગયે તો ક્રોધ આ ગયા. (સિંહણ ખાતી હતી ત્યારે મુનિરાજ શાંત..) યહ ક્રિયા જડકી હૈ, મેરેમેં નહીં. આહાહા! અપને આનંદમેં ઝૂલતે અતીન્દ્રિય આનંદકે રસિયા. શેરની ખાતે, ખાતે જબ અંગુલી પર નજર ગઈ. યે અંગુલી તો મૈંને કહીં દેખી હૈ. જાતિસ્મરણ હો ગયા. યહ તો પૂર્વ ભવમેં મેરા પુત્ર થા. જાતિસ્મરણ. જાતિસ્મરણ હોતા હૈ ન. દુનિયા દુઃખી ઉસે માને. ધર્મી જાને કિ વહ તો આનંદકે લહરમેં હૈ. દુઃખકા ઉસે સ્પર્શ ભી નહીં. રાગ આદિ જો અંદર થોડા ભાવ હૈ ઉસકા તો અપની પર્યાયમેં અભાવ હૈ. યે અપના પરિણમન હૈ ઐસે માનતે નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? દુનિયા તો ઐસે દેખે, અરેરે! આહા! અરે! સાધુ થયા પછી આ તૈયાર આહાર મળે, (ન મળે), પાણી ન મળે, ટાઢા જોઈતા હોય તો ઊના મળે, ઊના જોઈતા હોય તો ટાઢા મળે.

અમારા બાપની મા હતા ડોસી જૂના. દીક્ષા વખતે આમ બોલે હોં. અરે, આહાહા! ઊની ઊની રોટલી તૈયાર પડે ભાણામાં, એ હવે સાધુ થયા પછી શું થાશે આને? શરીર રૂપાળું છે, નાની ઉંમર છે. ૨૩ વર્ષની ઉંમર. ડોસી કહેતા ભાઈ. પછી મોહનથાળ કરી રાખે. સવારમાં આપે. પછી મળે ન મળે, અહીંયા ખાઈ લે. અમારા બાપની નવી મા હતા. મોહનથાળ સમજતે હૈં? મોહનથાળ નહીં સમજતે હૈં? આ મોહનથાળ. મોહનથાળ. એ મોહનથાળ કરી રાખ્યો હતો ડોસીએ. એ એવી વાત તે દિ' હતી. આ તો સાઠ વર્ષ પહેલાની વાત છે હોં. (સંવત) ૬૯. અરેરે! હવે આહીં અત્યારે તો સાધન જુએ તો બધું તૈયાર. દાળ, ભાત, રોટલી, શાક, કપડા સુંવાળા બધું. અરેરે! પછી ખુશાલભાઈને પૂછીને. ભઈ, જ્યાં સુધી આહીં રહે ત્યાં સુધી પાક કરી રાખો મોહનથાળનો. દરરોજ પાક ખાય. હવે ન્યાં ધૂળમાં શું છે, કીધું આ. આહા! દુનિયાની દૃષ્ટિ જુદી છે.

યહાં કહતે હૈં કિ આત્મામેં આનંદ નામકા એક ગુણ હૈ તો ગુણકો નય કહતે હૈં. આહાહા! ગજબ બાત હૈ. નય ઉસકે પાસ હૈ. ઔર ઉસે કહનેકા શબ્દ હૈ વહ શબ્દનય હૈ.

યહ વાચક હૈ. ઔર ઉસકા જ્ઞાન કરે—યહ આનંદ હૈ ઉસકા જ્ઞાન કરે વહ જ્ઞાનનય હૈ. આહા! સમજમેં આયા? યે 'સ્વામિકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'મેં ઐસા કહા હૈ. પરમાગમ હૈ. અરે, ભગવાન! તેરા આનંદ તો તેરે પાસ હૈ. યહ ભી એક નય હૈ, એમ કહતે હૈં. ઔર ઉસકા કહનેવાલા શબ્દ વહ શબ્દનય ભિન્ન જડ હૈ. ઉસ આનંદકો જાનનેવાલા જ્ઞાન ઔર શબ્દોંકો ભી જાનનેવાલા જ્ઞાનનય હૈ. ઐસી ચીજ જૈનદર્શનમેં હોતી હૈ, દૂસરેમેં હોતી નહીં. અનંત ધર્મકી એક ચીજ, ઉસમેં એક-એક ધર્મ નય. એક-એક કો કહનેવાલા શબ્દ ઔર વહ એક-એક જાનનેવાલા જ્ઞાન. ચંદુભાઈ! આહાહા! વીતરાગ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરને વસ્તુકા સ્વભાવ સ્યાદ્વાદ અનેકાંત હૈ (ઐસા કહા હૈ). એય વજુભાઈ! ત્રણ થઈ ગયાને. યહ ભી 'સ્વામિકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા' કા હૈ. ૨૬૫. આ ૨૬૪ છે. 'સ્વામિકાર્તિકેય'. 'સ્વામિકાર્તિકેય' બાલ બ્રહ્મચારી મુનિ થે. બાર ભાવનાકા ગ્રંથ બનાયા હૈ. જંગલમેં વનવાસ. 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર'કો (ગ્રંથ) મિલા, ઐસા અંદરમેં આનંદ આયા. ઓહોહો! આ સ્વામિકાર્તિકેય! ....

सो चिय इक्को धम्मो वाचयसद्दो वि तस्स धम्मस्स।
तं जाणदि तं णाणं ते तिण्णि वि णयविसेसा य॥

લ્યો. આહાહા! તીનોંકો નય કહનેમેં આતા હૈ. ૨૬૪ પછી આ ૨૬૫. **सो चिय इक्को धम्मो..** આત્માકે એક ધર્મકો નય કહના, પરમાણુમેં એક અસ્તિત્વ ગુણકો એક અસ્તિત્વકો નય કહના... એક એક ગુણકો નય કહના... સમજમેં આયા? નય એક અંશકો વિષય કરતી હૈ ઔર નય સ્વયં એક અંશ હૈ. પ્રમાણ તો પૂરે દ્રવ્યકો વિષય કરતા હૈ. નય એકકો વિષય (કરે). દ્રવ્યકો કરે તો પર્યાયકો નહીં ઔર પર્યાયકો વિષય કરે તો દ્રવ્યકો નહીં. દ્રવ્ય શું હશે? દ્રવ્ય એટલે આ પૈસા હશે? આ લખાણ છેને 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ તે સમ્યક્દૃષ્ટિ'. દેખો. એક આયા થા. કહે, મહારાજ! આ દ્રવ્યદૃષ્ટિ તે સમ્યક્દૃષ્ટિ ? આહીં માણસ બહુ પૈસાવાળા હોય. નાનાલાલ કાલિદાસ બધા કરોડપતિ. આ દ્રવ્યદૃષ્ટિ તે સમ્યક્દૃષ્ટિ ક્યાંથી આવ્યું? એવો પ્રશ્ન કર્યો. ત્યાં અહીંયા હતા તે દિ'. .... બહાર બેઠા હતા. કહે, આ દ્રવ્યદૃષ્ટિ...? દ્રવ્ય એટલે પૈસો. પૈસાની દૃષ્ટિ એટલે સમ્યક્દૃષ્ટિ. અરે, આહીં તારા પૈસાનું શું કામ? કીધું આ. અરે, જૈનમાં જન્મેલાને ખબર ન મળે.

દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ આત્મા. ત્રિકાલી ચીજકો દ્રવ્ય કહતે હૈં. **द्रवति इति द्रव्यं**—પર્યાય પરિણમતી હૈ ઉસે પર્યાય કહતે હૈં. યહાં તો કહતે હૈં, **तं जाणदि तं णाणं..** એક ધર્મ તે નય, વાચક શબ્દો તે પણ નય અને **तं जाणदि तं णाणं.** એ પણ નય. **तिण्णि वि णयविसेसा.** છે ને. એ બે ભેગું કરી નાખ્યું છે. **तिण्णि वि णयविसेसा** એમ જોઈએ. ત્રણે થઈને નય

વિશેષ, નયનો પ્રકાર છે. એ જરીક આમ કરી નાખવું જોઈએ. वि णय જોઈએ. ઓલાને ખબર ન હોય તો નાખી દીધું ઓલો અક્ષરેઅક્ષર. પણ तिण्णि वि णयविसेसा. આ જરી સૂક્ષ્મ વાત છે ભાઈ ! વીતરાગકા માર્ગ તીર્થંકરકા માર્ગ ઐસા સૂક્ષ્મ હૈ, ગૂઢ હૈ, ગંભીર હૈ.

हमारे नित्यके बोलचाल भी नय गर्भित हुआ करते हैं, जैसे जब कोई मरणोन्मुख होता है... દૃષ્ટાંત કહતે હૈં. જૈસે કોઈ મરણોન્મુખ હોતા હૈ, મરણકે સન્મુખ, तब उसे साहस देते हैं कि जीव नित्य है. ઓલા શાંતાબેન હતા ...અભાગી. પ્રભુદાસભાઈ જ્યારે ગુજરી ગયા. છેલ્લે એમ બોલ્યા હતા. 'ચાલ્યો જા. આત્મા તું તો નિત્ય છે.' ખબર છે ? એમના બડાભાઈ—મોટાભાઈ હતાને. પ્રભુદાસભાઈ. છેલ્લા દેહ છૂટવા ટાણે. બેન એમને ઘરેથી સ્ત્રી ઐસા (કહા), 'તું નિત્ય હૈ. ચલે જાઓ. તુમ તો નિત્ય હો.' મરે કૌન ? એય ! રતિભાઈના ભોજાઈ. પ્રભુદાસભાઈના દેહ છૂટવા ટાણે. અમે ગયા ત્યારે એમ બોલ્યા હતા. આપણે આવ્યા હતાને .., દેહ છૂટવા ટાણે એમ બોલ્યા હતા. કે 'આ રોગ મટે કે ન મટે એને અમારે મહારાજ સાથે સંબંધ નથી.' પણ મહારાજ આયે ઔર જો અસાધ્ય થે ૩૬ ઘંટેસે, જાગૃત હો ગયે. પા કલાક જાગૃત થઈ ગયા. બસ અમારે ધર્મનો સંબંધ છે, એમ બોલ્યા ભાઈ. ઐસા રોગ હૈ તો દેહ ન છૂટે ઔર મૃત્યુ ન હો, હમેં ઈસસે કુછ સંબંધ નહીં. એમ બોલ્યા હતા. સમજમેં આયા ?

૩૬ ઘંટેસે અસાધ્ય થે. આ ભાઈઓ હતા, બાપ હતા, પૈસા કરોડો રૂપિયા હતા. શું કરે? ધૂળ કરે ન્યાં ? એવું તો થયું કુદરતે. કુદરતે જ્યાં એકવાર એમ કીધું, મંગલિક સંભળાવ્યુંને (સાધ્ય) ન થયું, લો. જરીક ૧૦ મિનિટ થઈ. ચંદુભાઈ ડોક્ટર (બોલ્યા), પ્રભુભાઈ ! આ ૩૬ કલાકથી અસાધ્ય. મુંબઈસે ડોક્ટર બડા આયા થા. પંદરસોની ફી. આમાં બીજું કાંઈ થાય એવું નથી, એમ કહ્યું. ચંદુભાઈએ કહ્યું, અરે પ્રભુભાઈ! ગુરુદેવ સોનગઢથી આવ્યા છે. એમ કહ્યું ને એકદમ જાગૃત. આ પડખું હલતું નહોતું. ત્રણવાર કહ્યું ભાઈએ. એ તો અંદર ઓલા નિમિત્ત—નૈમિત્તિકની યોગ્યતા છેને. એથી કાંઈ આનાથી થયું છે એમ નથી. એવો ધર્મની સાથે આત્માને સંબંધ હોવો જોઈએ. પરની સાથે કાંઈ સંબંધ.. એનાથી મારો રોગ મટી જાય અને મૃત્યુથી બચી જાઉં, એવો ધર્મ સાથે આત્માને સંબંધ નથી. સમજમેં આયા ? વિશેષ દાખલો આપશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૬૦ ભાદરવા વદ ૯ રવિવાર તા. ૧૧-૯-૧૯૭૧
સ્યાદ્વાદ દ્વારના સાર ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

સ્યાદ્વાદ દ્વાર અધિકારનો સાર

આપણી નિત્યની વાતચીત પણ નયગર્ભિત હોય છે, જેમકે જ્યારે કોઈ મરણ-સન્મુખ હોય છે ત્યારે તેને હિંમત આપવામાં આવે છે કે જીવ નિત્ય છે, જીવ તો મરતો નથી, શરીરરૂપ વસ્ત્રનો તેની સાથે સંબંધ છે, તેથી વસ્ત્ર સમાન શરીર બદલવું પડે છે. ન તો જીવ જન્મે છે, ન મરે છે અને ન ધન, સંતાન, કુટુંબ આદિ સાથે તેમનો સંબંધ છે. આ જે કાંઈ કહેવામાં આવ્યું છે તે જીવ પદાર્થ નિત્યધર્મ તરફ દૃષ્ટિ રાખીને કહેવામાં આવ્યું છે. પછી જ્યારે તે મરી જાય છે અને તેના સંબંધીઓને સંબોધન કરે છે ત્યારે કહે છે કે સંસાર અનિત્ય છે, જે જન્મે છે તે મરે જ છે, પર્યાયોનું પલટવું એ જીવનો સ્વભાવ જ છે, આ કથન પદાર્થના અનિત્ય ધર્મ તરફ દૃષ્ટિ રાખીને કહ્યું છે. કુંદકુંદસ્વામીએ પંચાસ્તિકાયમાં આ વિષયને ખૂબ સ્પષ્ટ કરેલ છે. સ્વામીજીએ કહ્યું છે કે જીવના ચેતના, ઉપયોગ આદિ ગુણ છે, નર, નારક આદિ પર્યાયો છે. જ્યારે કોઈ જીવ મનુષ્ય પર્યાયમાંથી દેવ પર્યાયમાં જાય છે ત્યારે મનુષ્ય પર્યાયનો અભાવ (વ્યય) અને દેવ પર્યાયનો સદ્ભાવ (ઉત્પાદ) થાય છે, પરંતુ જીવ ન ઉપજ્યો છે કે ન મર્યો છે, આ તેનો ધ્રુવ ધર્મ છે. બસ! આનું જ નામ ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્ય છે.

सो चेव जादि मरणं जादि ण णट्ठो ण चेव उप्पण्णो।
उप्पण्णो य विणट्ठो देवो मणुसु त्ति पज्ञाओ॥१८॥ (પંચાસ્તિકાય પૃ. ૩૮)

અર્થ :—તે જ જીવ ઉપજે છે કે જે મરણને પ્રાપ્ત થાય છે, સ્વભાવથી તે જીવ ન વિનાશ પામ્યો છે અને નિશ્ચયથી ન ઊપજ્યો છે, સદા એકરૂપ છે. ત્યારે કોણ ઊપજ્યું અને કોણ વિણસ્યું છે? પર્યાય જ ઉપજી છે અને પર્યાય જ વિણસી છે. જેમ કે દેવ પર્યાય ઉત્પન્ન થઈ છે, મનુષ્ય પર્યાય નાશ પામી છે, એ પર્યાયનો ઉત્પાદ-વ્યય છે. જીવને ધ્રૌવ્ય જાણવો.

एवं भावमभावं भावाभावं अभावभावं च।
गुणपज्ञयेहिं सहिदो संसरमाणो कुणदि जीवो॥२१॥ (પંચાસ્તિકાય પૃ. ૪૫)

અર્થ :—પર્યાયાર્થિક નયની વિવક્ષાથી પંચપરાવર્તનરૂપ સંસારમાં ભ્રમણ કરતો આ આત્મા દેવાદિ પર્યાયોને ઉત્પન્ન કરે છે, મનુષ્યાદિ પર્યાયોનો નાશ કરે છે, તથા વિદ્યમાન દેવાદિ પર્યાયોના નાશનો આરંભ કરે છે અને જે વિદ્યમાન નથી તે મનુષ્યાદિ પર્યાયના ઉત્પાદનો આરંભ કરે છે.

ખૂબ યાદ રાખવું કે નયનું કથન અપેક્ષિત હોય છે અને ત્યારે જ તે સુનય કહેવાય છે, જો અપેક્ષારહિત કથન કરવામાં આવે તો તે નય નથી, કુનય છે.

ते साविक्खा सुणया णिरविक्खा ते वि दुण्णया होंति।
सयलववहारसिद्धी सुणयादो होदि णियमेण।।

અર્થ :—આ નય પરસ્પર અપેક્ષા સહિત હોય ત્યારે તો સુનય છે અને તે જ જ્યારે અપેક્ષારહિત લેવામાં આવે ત્યારે દુર્નય છે. સુનયથી સર્વ વ્યવહારની સિદ્ધિ થાય છે.

અન્ય મતાવલંબી પણ જીવ પદાર્થના એક જ ધર્મ ઉપર દૃષ્ટિ રાખીને મસ્ત થઈ ગયા છે, તેથી જૈનમતમાં તેમને 'મતવાળા' કહ્યા છે. આ અધિકારમાં ચૌદમતવાળાઓને સંબોધન કર્યું છે અને એમના માનેલા પ્રત્યેક ધર્મનું સમર્થન કરતાં સ્યાદ્વાદને પુષ્ટ કરેલ છે.

हमारे नित्यके बोलचाल भी नयगर्भित हुआ करते है, जैसे जब कोई मरणोन्मुख होता है, तब उसे साहस देते हैं कि जीव नित्य है, जीव तो मरता नहीं है, शरीररूप वस्त्रका उससे सम्बन्ध है, सो वस्त्रके समान शरीर बदलना पड़ता है। न तो जीव जन्मता है, न मरता है, और न धन, संतान, कुटुम्ब आदिसे उसका नाता है, यह जो कुछ कहा गया है वह जीव पदार्थके नित्यधर्मकी ओर दृष्टि देकर कहा गया है। पश्चात् जब वह मर जाता है, और उसके सम्बन्धियोंको सम्बोधन करते हैं तब कहते हैं कि संसार अनित्य है, जो जन्मता है वह मरता ही है, पर्यायोंका पलटना जीवका स्वभाव ही है, यह कथन पदार्थके अनित्य धर्मकी ओर दृष्टि रखकर कहा है। कुन्दकुन्दस्वामीने पंचास्तिकायमें इस विषयको खूब स्पष्ट किया है, स्वामीजीने कहा है कि जीवके चेतना उपयोग आदि गुण हैं, नर नारक आदि पर्यायें हैं। जब कोई जीव मनुष्य पर्यायसे देव पर्यायमें जाता है, तब मनुष्य पर्यायका अभाव (व्यय) और देव पर्यायका सद्भाव (उत्पाद) होता है, परन्तु जीव न उपजा है न मरा है, यह उसका ध्रुव धर्म है, बस! इसीका नाम उत्पाद-व्यय-ध्रौव्य है।

सो चेव जादि मरणं जादि ण णट्ठो ण चेव उप्पण्णो।
उप्पण्णो य विणट्ठो देवो मणुसु त्ति पज्जाओ।।१८।।

अर्थ : वह ही जीव उपजता है, जो कि मरणभावको प्राप्त होता है, स्वभावसे वह जीव न विनशा है और न निश्चयसे उपजा है, सदा एकरूप है तब कौन उपजा और विनशा है? पर्याय ही उपजी और पर्याय ही विनशी है, जैसे कि देव पर्याय उत्पन्न हुई है, मनुष्यपर्याय नष्ट हुई है, यह पर्यायका उत्पाद-व्यय है। जीवको ध्रौव्य जानना।

एवं भावमभावं भावाभावं अभावभावं च।
गुणपज्जएहिं सहिदो संसरमाणो कुणदि जीवो।।२१।।

अर्थ :–पर्यायार्थिक नयकी विवक्षासे पंचपरावर्तनरूप संसारमें भ्रमण करता हुआ यह आत्मा देवादिक पर्यायोंको उत्पन्न करता है, मनुष्यादि पर्यायोंको नाश करता है, तथा विद्यमान देवादिक पर्यायोंके नाशका आरम्भ करता है, और जो विद्यमान नहीं है मनुष्यादि पर्याय उनके उत्पादका आरम्भ करता है।

खूब स्मरण रहे नयका कथन अपेक्षित होता है, और तभी वह सुनय कहलाता है, यदि अपेक्षा रहित कथन किया जावे तो वह नय नहीं कुनय है।

ते साविक्खा सुणया णिरविक्खा ते वि दुण्णया होंति।
सयलववहारसिद्धो सुणयादो होदि णियमेण।।

अर्थ :–ये नय परस्पर अपेक्षा सहित हों तब तो सुनय हैं, और वे ही जब अपेक्षा रहित ग्रहण किये जाय तब दुर्नय हैं; सुनयसे सर्व व्यवहारकी सिद्धि होती है।

अन्य मतावलंबी भी जीव पदार्थके एक ही धर्मपर दृष्टि देकर मस्त हो गये हैं, इसलिये जैनमतमें उन्हें 'मतवारे' कहा है। इस अधिकारमें चौदह मतवालोंको सम्बोधन किया है, और उनके माने हुए प्रत्येक धर्मका समर्थन करते हुए स्याद्वादको पुष्ट किया है।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આ સમયસાર નાટક. સ્યાદ્વાદ અધિકાર ચલતા હૈ. શ્લોક ચાલ્યોને ૨૬૫. સ્યાદ્વાદ અધિકાર હૈ. સ્યાદ્વાદ અર્થાત્ પ્રત્યેક આત્મા ઔર પ્રત્યેક પદાર્થમેં નિત્ય-અનિત્ય આદિ ધર્મ હૈં. ધર્મ નામ સ્વભાવ. તો જો નિત્ય હૈ વહ નિત્ય હી હૈ ઔર પર્યાય અનિત્ય હૈ વહ અનિત્ય હી હૈ. ઐસે દોનોં હી સ્વભાવ આત્મામેં હૈં ઉસકા નામ અનેકાંત ઔર સ્યાદ્વાદ કહનેમેં આતા હૈ. અનેકાંતકો કહનેકી પદ્ધતિકો સ્યાદ્વાદ કહતે હૈં. અનેકાંત ઉસકા સ્વભાવ હૈ. પ્રત્યેક પદાર્થ અપનેસે હૈ, પરસે નહીં. ઐસે પ્રત્યેક ગુણ અપનેસે હૈ ઔર પરસે નહીં. ઐસે એક-એક પર્યાય.. ગૂઢ હૈ જૈનદર્શનકા સ્યાદ્વાદ. એક-એક સમયકી પર્યાય અપનેસે હૈ, દૂસરી પર્યાયસે, દ્રવ્ય-ગુણસે નહીં. અનેકાંત વસ્તુકા સ્વભાવ હૈ ઉસકો કથંચિત્–સ્યાત્ અપેક્ષાસે કહના ઉસકા નામ સ્યાદ્વાદ હૈ. હવે એનો ખુલાસો માટે લૌકિક દાખલો આપ્યો છે.

हमारे नित्य बोलचाल भी... નિત્ય કાયમ સંસારકે બોલચાલમેં ભી नयगर्भित हुआ करते हैं. અપેક્ષિત બાત ઉસમેં ભી ચલતી હૈ. जैसे जब कोई मरणोन्मुख होता है तब साहस देते हैं कि जीव नित्य है. કહતે હૈં ન. દૃષ્ટાંત દિયા થા શાંતાબેનકા. આ ધીયા. કલ આયે થે ન રાત્રીકો રતિભાઈ ધીયા. ઉનકે બડે ભાઈ ગુજર ગયે. ૭ દિન તો અસાધ્ય

રહે. કરોડપતિ હૈ. બહોત પૈસા હૈ. કરોડસે ભી અધિક હૈ, લોગ કહતે હૈં ઔર વે ભી અંદર માનતે હૈં. બડે ભાઈ અસાધ્ય હો ગયે. હમ તો ગયે થે એક દિન. પર બાદમેં આખિરકા દિન થા મૃત્યુકા, તો ઉનકી પત્નીને કહા. રતિભાઈ નહીં આયે થે?

ઉસ વક્ત તો ઈતના કહા થા ઉનકી પત્નીને કિ હમારા મહારાજકે સાથ ધર્મ (સમજને)કા સંબંધ હૈ. મહારાજ આયે તો હમારે પતિ બચ જાયે, ઐસી બાત હૈ નહીં. ૩૬ કલાકસે અસાધ્ય થે. ઉનકે પિતા બૈઠે થે, ભાઈ થે. પૈસા બહોત હૈ, કરોડોપતિ હૈ. અસાધ્ય. ઉસમેં પાવ ઘંટા સાધારણ દેખા. પીછે મૃત્યુકી સ્થિતિમેં ઉનકી પત્ની કહતી હૈ, 'ચલે જાઓ. તું નિત્ય હૈ.' મૂલચંદભાઈ! એ બેન છે શાંતાબેન. રતિભાઈના ભોજાઈ. મકાન હૈ ન યહાં. આતે થે બહોત. ઐસે બોલે. ઉસ સમય ઐસા આયા કિ ચલે જાઓ, તુમ્હારા નાશ હૈ નહીં. દેહ છૂટનેસે કોઈ આત્માકા નાશ હોતા હૈ? સમજમેં આયા? કહો, શેઠ! તો ઉસ સમય ઐસા કહા, તુમ નિત્ય હો. આત્મા નિત્ય હૈ. ચલે જાઓ. જહાં જાઓ વહાં તુમ નિત્ય હી હો.

તો યે કહા ન? जीव मरणोन्मुख होता है तब साहस देते हैं कि जीव नित्य है. તો એકાંત નિત્ય હૈ, ઐસા હૈ? પર્યાયમેં અનિત્ય હૈ. પર્યાય ગતિ પલટતી હૈ, અવસ્થા પલટતી હૈ, પર ઉસે ગૌણ કરકે મરણોન્મુખમેં નિત્યતાકા સાહસ દેકર નિત્યતાકા આશ્રય દેકર ઉસે ધ્રુવતા બતાની હૈ. નિત્ય હૈ. જહાં જાઓ વહાં આત્મા તો હૈ હી. કોઈ ભી ગતિ પલટે પર આત્મા તો વહી કા વહી હૈ. जीव तो मरता नहीं शरीररूप वस्त्रका उससे सम्बन्ध है सो वस्त्रके समान शरीर बदलना पड़ता है. બદલ જાય. સમજમેં આયા?

યહાં ભી ઐસા હુઆ થા. ખીમચંદભાઈનું ચંદુભાઈનું મકાન છે ને ત્યાં. એક વૈષ્ણવ થા. યહાં ગાવમેં શાદી હુઈ થી ઉસકી. દો પત્નિ દોનોં બહેન થી. તો આખિરકી અવસ્થા થી. ૫૦ વર્ષ ઉમ્ર હોગી. હમેં તો લોગ બહોત જાનતે હૈં ન વૈષ્ણવ સબ. તો આખિર(કી સ્થિતિમેં) બુલાયે, મહારાજકે દર્શન કરને હૈં. હમ તો વહાં થે હીરાભાઈકે મકાનમેં. તો આયે થે. ડોક્ટર આયે. ગૃહસ્થ થે. દો-તીન ડોક્ટર આયે થે. ઈન્જેક્શન દિયા. દો પત્ની દોનોં બહનેં થી. સંતાન કોઈ નહીં. માણસ એટલો હુશિયાર. આમ સ્થિતિ મરવાની તૈયારી થઈ ગઈ. ઈન્જેક્શન (દેનેકે બાદ શ્વાસ લેકર) ઐસા બોલા, મહારાજ, યહ શરીર જીર્ણ હો ગયા હૈ. અબ તો દૂસરા વસ્ત્ર આનેકી ચીજ હૈ. અહીંયા આ ખીમચંદભાઈનું મકાન હતું. ચંદુભાઈનું પહેલું આ બાજુ, એ મકાનમાં. તે દિ' કાંઈ નહોતું દીધેલું. એ ખાલી હતું. આ વસ્ત્ર જીર્ણ થઈ ગયું છે. નયા વસ્ત્ર લેના હૈ અબ. દૂસરા વસ્ત્ર આયેગા. ઉસ વક્ત ક્યા...? સમજમેં આયા? ક્યા કહતે હૈં?

વસ્ત્રકે સમાન શરીર બદલના પડતા હૈ. યહ શરીર છોડકર દૂસરા શરીર (મિલેગા), આત્મા તો વહી રહતા હૈ. न तो जीव जन्मता है, न मरता है. જીવ જન્મે? વસ્તુ—પદાર્થ જન્મે? તત્ત્વ જો જીવ હૈ, પરમાણુ હૈ, કોઈ તત્ત્વ નયા ઉત્પન્ન હોતા હૈ? જીવ જન્મે? જીવ તો નિત્ય હૈ. અનાદિ-અનંત નિત્યાનંદ. न मरता है और न धन संतान कुटुम्ब आदिसे उसका नाता है. બરાબર હૈ? ભગવાન આત્મા જન્મે નહીં, મરે નહીં ઔર ન ધન... શેઠ! ધનકે સાથ આત્માકો કુછ સંબંધ નહીં. યે તો જડ હૈ. પણ સંબંધ હૈ હી નહીં. (શ્રોતા : કભી?) અભી. આહાહા! અપના દ્રવ્ય તો ભિન્ન હૈ. યહ ચીજ તો ભિન્ન હૈ બિલકુલ. શરીર ભી ભિન્ન હૈ, પલટતા હૈ. યહ ચીજ લક્ષ્મી, ધૂળ, બાગ-બંગલા યે તો પર હૈ. છોડકર જાઓ. ઉસકે સાથ સંબંધ ક્યા હૈ?

धन संतान.. લો. પુત્ર-પુત્રી હો તો ક્યા સંબંધ હૈ ઉસકે સાથ? ઉસકા આત્મા જુદા, ઉસકા શરીર જુદા, વહ ચીજ હી જુદી હૈ. કિસકે સાથ સંબંધ હૈ ? ભીખાભાઈ! હીરાભાઈ સાથે તો સંબંધ ખરોને. એકનો એક દીકરો પછી એની સાથે સંબંધ ન હોય? આહાહા! કહે છે કે संतान कुटुम्ब.. કહો, ભાઈઓ—બહેનો સાથે કાંઈ સંબંધ છે આત્માનો? આ તો તદ્દન ભિન્ન ચીજ છે. અનાદિ-અનંત શાશ્વત નિત્ય વસ્તુ હૈ. સમજમેં આયા? ઉસકા નાતા નહીં. यह जो कुछ कहा गया है वह जीव पदार्थके नित्य धर्मकी ओर दृष्टि देकर कहा गया है. ત્રિકાલી હૈ ભગવાન તું તો. તુમ્હારા પરકે સાથ કુછ સંબંધ હૈ નહીં.

पश्चात् जब वह मर जाता है.. અબ આયા. દેહ છૂટ ગયા. और उसके सम्बन्धियोंको संबोधन करते हैं.. કુટુંબીયોંકો સંબોધન કરે તો ઐસે કહે કિ વહ નિત્ય થા? તબ કહતે હૈં કિ સંસાર અનિત્ય હૈ ભાઈ! સંસાર અનિત્ય હૈ તો પલટના—હોના તો ઉસકા સ્વભાવ હૈ. પંડિતજી! શ્રોતા : સ્મશાન વૈરાગ્ય). સ્મશાન વૈરાગ્ય નહીં. યે તો બોલનેકી ઐસી પદ્ધતિ હૈ, એમ કહતે હૈં. વ્યવહારમેં ભી ઐસી નયગર્ભિત કથનકી શૈલી હૈ એમ કહતે હૈં. લૌકિકમેં ભી. સમજમેં આયા? યે બતાના હૈ યહાં.

સંસાર અનિત્ય હૈ. જો જન્મતા હૈ વહ મરતા હૈ. જન્મે એ મરે. પર્યાય જો જન્મ-ઉત્પન્ન હોતી હૈ વહ પર્યાય છૂટ જાતી હૈ. पर्यायोंका पलटना जीवका स्वभाव ही है, દેખો. વહાં ઐસા કહના પડે. બદલતી હૈ જીવકી પર્યાય, અવસ્થા બદલ જાય, શરીર બદલ જાય, ગતિ બદલ જાય. સમજમેં આયા? એક ક્ષણમેં, રાજા મહારાજા યહાં હો, દૂસરે સમયમેં સાતવીં નરકકા નારકી હો જાય. આહાહા! યહાં તો અભી નક્કી કરે ડોક્ટર કિ પલ્સ હાથ આતી હૈ કિ નહીં. પલ્સ હાથ નહીં આતી. ગયા પોઢી ગયા રાજા.

રાજા, મોટા રાજા હોયને, એને 'મરી ગયા' ન કહેવાય. એને મરી ગયા ન કહે.

મહારાજા સો ગયે હૈં ઐસા કહે. બાહર જબ બોલે તબ ઐસે બોલે, મહારાજા પોઢી ગયા. સમજતે કિ નહીં? લેટ ગયે, ઐસે કહે. મરી ગયા એમ ન કહેવાય. એય શેઠ! એ લખતર દરબાર ગુજરી ગયા ત્યારે બહાર એમ પાડ્યું. આ લખતર છેને. એ દરબાર ગુજરી ગયા જ્યારે ત્યારે બહાર એમ કહ્યું, દરબારસાહેબ પોઢી ગયા. મરી ગયા એમ ન કહેવાય. પોઢી ગયા. આહા! આ બીજી વાત નથી આપણે ભાઈ રતલામની? રતલામ છે ને રતલામ, નહીં? (શ્રોતા : એ વળી જીવતા રાજા) હા, જીવતા રાજા. દસ લાખની ઉપજ. રતલામના રાજા. એનો ડોક્ટર આવ્યો હતો.

તો ડોક્ટર કહતા થા કિ હમારે રાજાકો તાવ—બુખાર આયા થા. બુખાર શરીરકો. ઐસા ન કહા જાય કિ સાહેબ! આપકો બુખાર આયા હૈ તો વૈદકો બુલાઉં? ઐસા ન કહે. ઉસે ઐસે કહે, સાહેબ! આપકે દુશ્મનકો બુખાર આયા હૈ. ગાંડા કહેવાય. એક ન્યાયે બરાબર છે કે આત્માથી શરીર ભિન્ન છે. પણ એ ભાન ક્યાં? ઉસ દૃષ્ટિસે કહાં કહના થા? માની, બડા માની. માન.. માન.. માન.. પૈસા તો દસ લાખકી ઉપજ. દસ લાખકી ઉપજ ઉસમેં ક્યા? સાધારણ હૈ. તો ભી રાજાકો ઐસા ન કહા જાય કિ આપકો બુખાર હૈ, વૈદકો બુલાવે? આપકે દુશ્મનકો બુખાર હૈ તો વૈદકો બુલાવે? અચ્છા, દુશ્મનકો. ગાંડા તે પાગલ. કહો, પંડિતજી! ઉસ વક્ત ઐસે બોલે. ક્યા કરે? તુમકો બુખાર હૈ ઐસા (સુનના) ઠીક પડે નહીં ઉસે. માની મનુષ્ય હૈ. માની—અભિમાની હોતા હૈ ન.

યહાં કહતે હૈં, पर्यायोंका पलटना जीवका स्वभाव है. યહ કથન પદાર્થકે અનિત્ય ધર્મકી ઓર દૃષ્ટિ રખકર કહા હૈ. कुंदकुंदस्वामीने पंचास्तिकायमें इस विषयको खूब स्पष्ट किया है. स्वामीजीने कहा है कि जीवके चेतना उपयोग आदि गुण हैं. દેખો, ભગવાન આત્મા ઉસકે ચેતના ઔર ઉપયોગ ગુણ હૈં. ઉપયોગ તો પર્યાય ભી હૈ. પણ ઉસે યહાં ગુણ કહનેમેં આયા હૈ. ઔર નર-નારક આદિ વ્યંજનપર્યાયકો યહાં પર્યાય કહનેમેં આયી હૈ. ક્યા કહા? 'પંચાસ્તિકાય'મેં હૈ. નીચે દિયા હૈ. ૧૮ ગાથા હૈ ન. તો કહતે હૈં કિ મનુષ્યપર્યાયસે દેવપર્યાયમેં જાતા હૈ... जीवके चेतना उपयोग आदि गुण हैं. જાનના, દેખના ચેતના યહ આત્માકે ગુણ હૈં ઔર નરકસે પશુમેં જાના, પશુસે દેવમેં જાના, દેવસે મનુષ્યમેં આના વહ પર્યાય હૈ. પલટના વહ પર્યાય હૈ. કાયમ રહતે હૈં યે ગુણ હૈં. આહા!

દેવપર્યાયમેં જાતા હૈ ઔર મનુષ્યપર્યાયકા અભાવ કરકે દેવપર્યાયકા સદ્ભાવ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. परन्तु जीव न उपजा है न मरा है. જીવ ઉપજતા નહીં હૈ કિ જીવ ઉપજા (ઐસે કહે). ભાષા તો ઐસે બોલે કિ જીવ મર ગયા. જીવ મરે? વહ તો પર્યાય બદલ ગઈ. મરે કૌન? परंतु जीव न उपजा है न मरा है यह उसका ध्रुवधर्म है. बस इसीका नाम उत्पाद-व्यय-ध्रौव्य है. નિત્ય રહતા હૈ ઉસકા નામ ધ્રુવ હૈ ઔર ગતિ પલટતી

હૈ ઉસકા નામ અનિત્ય હૈ. અપનેસે હૈ, વહ કોઈ પરકે કારણસે હૈ નહીં. એ ૧૮મી ગાથાકા દૃષ્ટાંત દિયા હૈ દેખો.

सो चेव जादि मरणं जादि ण णट्ठो ण चेव उप्पण्णो।
उप्पण्णो य विणट्ठो देवो मणुसु त्ति पज्ञाओ ॥१८॥

वह ही जीव उपजता है जो कि मरणभावको प्राप्त होता है. स्वभावसे वह जीव न विनशा है और न निश्चयसे उपजा है. ગતિકી અપેક્ષાસે ઉપજા. મનુષ્યપનેકા વ્યય હુઆ ઔર દેવપને ઉપજા. સમજમેં આયા? ધર્મી જીવ તો મનુષ્યપનેકા વ્યય કર સ્વર્ગમેં હી જાતે હૈં. સમજમેં આયા? ઉનકી દૂસરી કોઈ ગતિ હોતી નહીં. તો કહતે હૈં કિ મનુષ્યરૂપ મરણભાવકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ ઔર સ્વભાવસે જીવ... યહાં વ્યય હુઆ મનુષ્યપનેકા, દેવકા ઉત્પાદ હુઆ. સ્વભાવસે જીવ ન વિનશા, ન ઉપજા. એકરૂપ ભગવાન આત્મા હૈ નિત્ય. આહાહા! સમજમેં આયા? तब कौन उपजा और कौन विनशा है? જીવ તો વહી કા વહી હૈ. મનુષ્યરૂપ ભી વહ હૈ, સ્વર્ગમેં ભી વહ હૈ. તો કૌન ઉપજા, કૌન મરા? ઉસકી પર્યાયપને ઉપજા ઔર પર્યાયપને વ્યય-મરણ હુઆ. વહ તો પર્યાયકી અપેક્ષાએ હૈ, વસ્તુકી અપેક્ષાએ ઐસા નહીં હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

એક ડોક્ટર થા ડોક્ટર અમદાવાદમેં. ઉસકા લડકા મર ગયા છોટી ઉમ્રમેં. જવાન.. જવાન લડકા. ઔર સ્ત્રી ઈતના રોવે—રુદન કરે. ઉસકી ઠાઠડી બાંધતે હૈ ન? નનામી. નનામી કહતે હૈં ન? ઠાઠડી લડકેકી. ઉસકી માતા બાંધને ન દે. લડકેકી માતા. નહીં, નહીં. તો ઉસકા પતિ કહતા હૈ, તમારે બાંધવા નથી દેવીને નનામી, તો આપણે પટારામાં એને રાખીએ. બરાબર છે? કહે, ના. એ નહીં. ત્યારે શું છે એ નહીં તો? પટારામાં નહીં એમ આહીં ઠાઠડી બાંધવા ન દેવું, તો કરવું છે શું તારે? એનો પતિ કહે. એ તો બદલી ગયો આત્મા. એમાં કહે છે કે એ મરીને (દેવ થયો). લડકા થા લડકા. જુવાન અવસ્થા. જરી વૈરાગ્ય હો ગયા તો વ્યંતરદેવ હુઆ. વ્યંતર—ભૂતડા. તો વહ આયા. હજી આહીં બાંધવા નહોતા દેતા. આવ્યો.

'માતા! મૈં પુત્ર હૂં તુમ્હારા. યહાં થા વહ. કહો તો યહાં શરીરમેં આઉં ઔર ૨૫-૫૦ વર્ષ રહું. પર મૈં તો વ્યંતર હુઆ હૂં. અરરર! એ નહીં, નહીં. વળી ત્યારે હવે આહીં આવું તોય નહીં, જાય તોય નહીં, બાંધવા દેવું નહીં, તો કરવું છે શું ત્યારે? એ અમને વહેમ પડે, કહે. તને ભૂતડા થઈને—ભૂત વ્યંતર થઈને ઘરમાં રાખું. લ્યો, ઠીક. ઓલો કહે, પણ હું આ છું. કહો તો બતાવું કે જુઓ આપણે ફલાણામાં પૈસા આટલા પડ્યા છે આગમનમાં. અમારી માએ આટલા રાખ્યા છે. જુઓ ચૂલો. ચૂલો હોય ને ચૂલો. આગમન હોયને નજીક.

ઉસમેં નીચે દેખો. ઈતના પૈસા હૈ. મુજે ખબર હૈ. મૈં તુમ્હારા પુત્ર હૂં. તો તુમ્હે બાંધને ન દેના હો તો તુમ રખો શરીર ઔર મૈં આઉં ઔર તુમ્હારે સાથ ૨૫-૫૦ વર્ષ રહું. ના, એમ નહીં. લે! અમને બીક લાગે. માળા ગાંડા, કહે. આહાહા!

બદલ ગઈ ચીજ વહ ભી રુચતી નહીં. વહી કા વહી આત્મા હૈ વહ ભી રૂચતા નહીં. નિત્ય-અનિત્ય કોઈ બાત બૈઠતી નહીં. સમજમેં આયા? કહતે હૈં, પર્યાય ઉપજી ઔર પર્યાય વિનસી. મનુષ્યકી પર્યાયકા નાશ હુઆ ઔર સ્વર્ગકી પર્યાયમેં ઉત્પાદ હુઆ. વહ તો પર્યાય ઉપજી ઔર વિનસી. આત્મા ઉપજતા–વિનસતા હૈ? આત્મા હૈ યે અનાદિસે હૈ. ઉસકી અવસ્થા ઉપજી ઔર મર ગઈ. जैसे कि देवपर्याय उत्पन्न हुई है, मनुष्यपर्याय नष्ट हुई है. यह पर्यायका उत्पाद-व्यय है, जीवको ध्रौव्य जानना.

આવે છેને 'શ્રીમદ્'માંય. બાળાદિ વય ત્રણનું. 'આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય, બાળાદિ વય ત્રણનું, જ્ઞાન એકને થાય.' આત્મસિદ્ધિ. આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે. વસ્તુ તો નિત્ય અનાદિ-અનંત છે. ચાહે તો સ્વર્ગમાં હો, ચાહે તો નરકમાં હો, ચાહે તો મનુષ્યપણામાં હો, રંકમાં હો કે રાજામાં હો. આત્મા તો એનો એ અનાદિ છે. પર્યાય–અવસ્થા બદલતી હૈ. ગતિ બદલ જાય, ભાવ બદલ જાય. યહાંસે દેવમેં જાયે, સબ બદલ જાય. શરીર બદલ જાય, સ્થાન બદલ જાય, ભાવ બદલ જાય. યહ તો પર્યાય–અવસ્થા બદલી. વસ્તુ તો વસ્તુ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? દુશ્મનકા જીવ હો વહ લડકેમેં આયે. અપના લડકા હો જાય. ઔર લડકા હો વહ દુશ્મનકા જીવ હો જાય. દુશ્મન દૂસરે ભવમેં. વહ પર્યાય બદલી હૈ. વસ્તુ તો વસ્તુ વહીકા વહી આત્મા હૈ. ઐસી વસ્તુકી સ્થિતિ, નિત્ય ઔર અનિત્ય ઐસા વસ્તુકા સ્વભાવ હૈ, એમ કહતે હૈં. અજ્ઞાની એકાંત માનતે હૈં કિ આત્મા નિત્ય હી હૈ યા પલટનેકી ચીજ જિતના હી આત્મા હૈ. વહ સબ તત્ત્વકો સમજતે નહીં. સમજમેં આયા? વળી પંચાસ્તિકાયની ૨૧ ગાથા. 'કુંદકુંદાચાર્ય'કા પંચાસ્તિકાય :

एवं भावमभावं भावाभावं अभावभावं च।
गुणपज्जयेहिं सहिदो संसरमाणो कुणदि जीवो॥२१॥

पर्यायार्थिक नयकी विवक्षासे.. ક્યા કહતે હૈં? આત્મા તો અનાદિ-અનંત ધ્રુવ નિત્ય હૈ દ્રવ્યસે વસ્તુસે. પર્યાય, દેખો અવસ્થા તો पंच परावर्तनरूप संसारमें भ्रमण करता हुआ... ચાર ગતિમેં રખડતા હૈ, ભિન્ન-ભિન્ન ભવ ધારણ કરતા હૈ. यह आत्मा देवादिक पर्यायोंको उत्पन्न करता है. સ્વર્ગમેં જાતા હૈ. मनुष्यादि पर्यायोंका नाश करता है. મનુષ્યગતિ હોં, યહાં શરીરકી બાત નહીં. મનુષ્યગતિકા નાશ હોતા હૈ ઔર સ્વર્ગગતિ ઉત્પન્ન હોતી હૈ. એક ક્ષણમેં ઐસા હો.

ઓહોહો ! બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી સાતસો વર્ષકા આયુષ્ય. બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી આખિરકા ચક્રવર્તી બારવાં. યહાં બહોત પાપ કિયે થે તો સાતવી નરકકા આયુ બંધા થા. અહીંયા તો હીરાના, શું કહેવાય ? ઢોલિયા. ઢોલિયા એટલે પલંગ. હીરા-માણેકકે પલંગમેં સોતા થા. ૧૬ હજાર દેવ સેવા કરતે થે. બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી. આખિરકે સમયમેં સ્ત્રી... ઈસકી એક સ્ત્રી હોતી હૈ રાની. ઉસ રાનીકી એક હજાર દેવ સેવા કરતે હૈં. પટ્ટરાની. ઈતને ભોગકી વાસના હુઈ. સ્ત્રી કુરુમતી.. કુરુમતી.. બોલતે દેહ છૂટ ગયા. સાતમી નરક (મહાતમપ્રભા) નકર્મેં ગયા.

સાતવીં—સપ્તમ નરક હૈ ન મહાતમપ્રભા. અભી વહાં હૈ. અભી તો થોડે વર્ષ હુએ હૈં ન. બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી અભી સાતવી નરકમેં હૈ. ૭૦૦ વર્ષ રહા ઔર એક એક મિનિટકા અસંખ્ય અબજ વર્ષકા નરકમેં દુઃખ હુઆ. આયુષ્ય કિતના ? ૭૦૦ વર્ષ. ઉસમેં ભોગ કિતના ? રાની, ૧૬ હજાર દેવ, ૯૬ હજાર સ્ત્રીયાં, ૭૨ હજાર પાટનગર, ૪૮ હજાર નગર, ૯૬ કરોડ પાયદલ, ૯૬ કરોડ ગાંવ. ૭૦૦ વર્ષ રહા. તો ૭૦૦ વર્ષકી જિતની મિનિટ હો મિનિટ, (ઐસી) એક મિનિટમેં અસંખ્ય અબજ વર્ષકા દુઃખ. સપ્તમ નરક. પરમાત્મા તીર્થંકરને કહા કિ બ્રહ્મદત્ત મરકર સપ્તમ નરકમેં ગયા. આહાહા ! ૭૦૦ વર્ષ તો બહોત બડા હૈ ન. પણ પાપકી તીવ્રતા ઈતની હોતી હૈ કિ ઉસકી એક-એક મિનિટકે ફલમેં અસંખ્ય અબજ વર્ષ, અસંખ્ય અબજ વર્ષ(કા દુખ). ૩૩ સાગર કિસે કહે ? આહાહા ! ભગવાન કહતે હૈં, સપ્તમ નરકકા આયુષ્ય ૩૩ સાગર હૈ. વહાં સબ અનંતબાર ગયે હૈં. ભાન નહીં. સમજમેં આયા ?

યહાં લડકીકો બતાયી થી ન ? રાજુલ.. રાજુલ.. અભી તો વિદ્યાલય ગઈ હૈ. યહાં ઢાઈ વર્ષમેં બોલી, લો. ઢાઈ વર્ષમેં. જૂનાગઢસે આયી હૈ. લુહાણા.. લુહાણાકી લડકી. ઢાઈ વર્ષમેં વહાં મર ગઈ. ઉસકી માતાકી ગોદમેં. શ્રીકૃષ્ણ શરણં, ક્યા કહતે હૈં ? શરણં. શ્રી કૃષ્ણ શરણં.. શ્રી કૃષ્ણ શરણં.. ઢાઈ વર્ષકી થી લડકી વહાં રાજુલ. વહાં ગીતા થી. યહાં જૂનાગઢ. મા—બાપ હૈં, સબ હૈં. મિલનેકો આયે થે. વહાં ગયે થે. સબકો પહિચાન ગઇ. વહ અવસ્થા બદલ ગઈ, આત્મા તો વહી કા વહી હૈ કિ નહીં ? મનુષ્ય મરકર મનુષ્ય હુઆ. વહ ગતિ પલટી. પર આત્મા તો વહી કા વહી હૈ કિ નહીં ? આહા ! મૈં નિત્ય હૂં, ઉસકી શ્રદ્ધાકા ઠિકાના નહીં. સમજમેં આયા ?

નિત્યાનંદ પ્રભુ મૈં ધ્રુવ અનાદિ-અનંત એકરૂપ મેરી ચીજ હૈ ઐસી દૃષ્ટિ કરના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન હૈ. સમજમેં આયા ? જાનનેમેં દોનોં હૈ કિ નિત્ય ભી હૂં, અનિત્ય ભી હૂં. પણ આશ્રય કરનેમેં તો એક નિત્યકી દૃષ્ટિ કરના. સમજમેં આયા? આહા! ક્યા ભવ ક્યાં...? ક્યાંથી ક્યાં જાય? યહ અવસ્થા—હાલત—પર્યાય બદલતી હૈ. વસ્તુ તો વહી કી વહી હૈ. સુવર્ણ હૈ સુવર્ણ—સોના. વહ સુવર્ણ તો વહી કા વહી હૈ. ઉસકે કુંડલ, કડા, વીંટી

બનતી હૈ. કુંડલ, કડા, વીંટી ભિન્ન-ભિન્ન અવસ્થા હૈ. સોનેરૂપ તો કાયમ રહતા હૈ. ઐસે આત્મા તો કાયમ રહતા હૈ ધ્રુવરૂપ, ઉસકી અવસ્થા બદલતી હૈ. ક્યાં સંસાર અવસ્થા ને ક્યાં મોક્ષ અવસ્થા ! આહાહા ! સંસાર અવસ્થાકા વ્યય કરકે, ત્રિકાલ ભગવાન આત્માકા આશ્રય લેકર સંસાર અવસ્થાકા નાશ કરકે મોક્ષકી અવસ્થામેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ. આહા! પણ આત્મા તો વહી કા વહી હૈ. સંસાર અવસ્થામેં થા વહી, મોક્ષ અવસ્થામેં વહી. આહા! સમજમેં આયા ?

દેવાદિ પર્યાયકો ઉત્પન્ન કરતા હૈ, મનુષ્યાદિ પર્યાયકો નાશ કરતા હૈ. विद्यमान देवादि पर्यायोंके नाशका आरंभ करता है. આ જરી ઝીણી વાત છે. ક્યા કહતે હૈં? જબ દેવમેં વહ હુઆ ન, તબ દેવમેં જો પર્યાય વર્તમાન હૈ ઉસકા તો અભાવ કરતા જાતા હૈ. ક્ષણ ક્ષણમેં અભાવ હોતા હૈ. પહલે ભાવ, અભાવ કહા. બાદમેં ભાવ-અભાવ. વર્તમાન ભાવકા અભાવ હોતા હૈ ઔર ભવિષ્યકી પર્યાયકા અભાવ હૈ ઉસકે સન્મુખ જાતા હૈ. આહાહા! ક્યા કહા ? દેખો. યહ આત્મા દેવાદિ પર્યાયકો ઉત્પન્ન કરતા હૈ, મનુષ્યાદિ પર્યાયકો નાશ કરતા હૈ. એ બે વાત આવી. ભાવ,અભાવની આવી.

ભાવ, અભાવ પહલા બોલ હૈ ન. અબ ભાવ-અભાવ યહ દૂસરા બોલ. વિદ્યમાન દેવાદિ પર્યાયકો નાશકા આરંભ કરતા હૈ. આહા ! જૈસે કિ યહાં મનુષ્યભવ હૈ યહાં. તો મનુષ્યભવકી જો પર્યાય હૈ વર્તમાન, ઉસકા અભાવ હોતા હૈ. સમય સમયમેં અભાવ હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? और जो विद्यमान नहीं मनुष्यादि पर्याय उसके उत्पादका आरंभ करता है. વર્તમાનમેં સ્વર્ગ–દેવ નહીં, સ્વર્ગકી અવસ્થા નહીં. અભાવ હૈ. પણ ઉસકે સન્મુખ હોકર અભાવકા ભાવ કરતા હૈ (ઔર) ભાવકા અભાવ કરતા હૈ. આહાહા ! (શ્રોતા : કર્મ તો નહીં ?) પોતે. કર્મની વાતેય ક્યાં છે અહીંયા? કર્મ તો દૂસરી ચીજ હૈ. કર્મકે સાથ સંબંધ ક્યા ? એ તો ના પાડીને. સંબંધ હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

ચાર બાત કી. કિ એક તો યે વર્તમાન પર્યાય હૈ મનુષ્યગતિકી. શરીર નહીં, યહ તો જડ માટી હૈ, યહ ગતિ નહીં હૈ. યહ તો માટી હૈ, જડ હૈ. યહ કુછ મનુષ્યપના નહીં. યહ મનુષ્ય હૈ ? યહ તો જડ-માટી-ધૂળ હૈ. મનુષ્યગતિકા જો ઉદય હૈ, મનુષ્યપનેકી પ્રાપ્તિ અંદર ભાવમેં હૈ. યે મનુષ્યપનેકી પર્યાયકા (વ્યય), દેવકી પર્યાયકા ઉત્પાદ કરતા હૈ ઔર ઈસ પર્યાયકા વ્યય હોતા હૈ. ઈસ ઉત્પાદકા વ્યય ઔર ઉસમેં ઉત્પન્ન હુઆ દેવમેં વહ ભાવ– ઉત્પાદ. અભાવ–ઉસકા અભાવ કરકે ઉત્પન્ન હુઆ સ્વર્ગ. દો બાત. તીસરા–વર્તમાન મનુષ્યભવ હૈ વહ સમય-સમયકી પર્યાય ભાવરૂપ હૈ ઉસકા અભાવ કરતા હૈ. બરાબર હૈ કિ નહીં ? મૃત્યુકી સન્મુખ જાતા હૈ સમય-સમયકે અભાવ....

દુનિયામેં નહીં કહતે હૈં ? માં કહે કિ મેરા લડકા બડા હુઆ. ભગવાન કહતે હૈં કિ તેરા દીકરા મરણકે સમીપ હુઆ. જિતની આયુષ્યકી સ્થિતિ લેકર આયા હૈ ઉસમેં એક સમય પલટે નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? ઉસકી માતા કહે, મેરા લડકા બીસ વર્ષકા બડા હુઆ. ભગવાન કહતે હૈં કિ જો ૫૦ યા ૬૦ વર્ષકી ઉમ્ર લેકર આયા હૈ તો વીસ વર્ષ ગયે ઈતના મરણકે સન્મુખ ગયા. ... હો ગયા. મરણકે સન્મુખ ગયા. ૬૦ વર્ષકી ઉમ્ર હો, ૪૦ વર્ષ રહે. યહ કહે કિ બડા હુઆ. ભગવાન કહે કિ મરણકી સન્મુખ હુઆ. યહાં વહ કહતે હૈં કિ ભાવ (હૈ) ઉસકા અભાવ કરતા જાતા હૈ. ઔર અભાવ—સ્વર્ગમેં જાનેવાલા હૈ તો સ્વર્ગકી પર્યાયકા (વર્તમાનમેં) અભાવ હૈ, ઉસકો સન્મુખ કરતા હૈ, નજીકમેં લાતા હૈ. આહાહા! પહલે ભાવ કહા—ઉત્પાદ. પીછે અભાવ કહા—વ્યય. તીસરા ભાવ(-અભાવ) કહા, અપની વર્તમાન) પર્યાય ભાવ હૈ ઉસકા અભાવ કરતા જાતા હૈ. ઔર ચૌથા અભાવ-ભાવ. દેવકી પર્યાય અભી નહીં—અભાવ હૈ, ઉસકે ભાવ—સન્મુખ હોતા હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

मनुष्य आदि पर्याय उनके उत्पादका आरंभ करता है. દેવસે લિયા હૈ. દેવપનેમેં હૈ સ્વર્ગમેં જીવ, તો સ્વર્ગકી પર્યાયમેં ક્ષણ ક્ષણમેં વહ પર્યાય ભાવરૂપ હૈ ઉસકા અભાવ કરતા જાતા હૈ. સાગરોપમકા આયુષ્ય હો, દો સાગરકા આયુષ્ય હો. સમજમેં આયા? સૌધર્મ દેવલોકમેં દો સાગરકા આયુષ્ય હૈ. સૌધર્મ દેવલોક. તીન દેવલોક હૈ ન. ભગવાનને સૌધર્મ દેવલોક વૈમાનિકમેં દો સાગર (આયુ દેખી હૈ). એક સાગરમેં દસ ક્રોડાક્રોડી પલ્યોપમ ઔર એક પલ્યોપમકે અસંખ્યવે ભાગમેં અસંખ્ય અબજ વર્ષ. વહાં ભી અનંતબાર ઉપજા હૈ. યહાં તો કહના હૈ કિ જો દો સાગરકી સ્થિતિ હુઈ ઉત્પન્ન, તો સમય—સમયમેં જો એક સમયકા ભાવ હૈ ઉસકા અભાવ કરતા જાતા હૈ ઔર વહાંસે વાપિસ મનુષ્યમેં આના હૈ. તો મનુષ્યકી પર્યાય વર્તમાનમેં તો વહાં હૈ નહીં તો અભાવકા ભાવ કરતા જાતા હૈ. આહાહા! ગજબ બાત હૈ. ભાઈ! આમાં ક્રમબદ્ધ આવ્યું કે નહીં કાંઈ આમાં? આહાહા! એય! એ કહે છે. આહાહા! સમજમેં આયા? બહોત બાત હૈ!

હરેક ગુણકી વર્તમાન પર્યાય અભાવ હોતી હૈ ઔર નહીં હૈ વહ ભાવ હોતી હૈ. આહાહા! ધર્મીજીવકો આત્માકા સમ્યગ્દર્શન—જ્ઞાન હુઆ, તો કહતે હૈં કિ જો સંસારકી પર્યાય ઔર શુદ્ધતાકી અલ્પ પર્યાય ભાવરૂપ હૈ ઉસકા તો અભાવ કરતા જાતા હૈ. ઔર કેવલજ્ઞાનકી પર્યાય વર્તમાનમેં તો નહીં હૈ, તો કેવલજ્ઞાનકા અભાવ હૈ ઉસ ભાવકે સન્મુખ જાતા હૈ ઔર અલ્પકાલમેં ભાવ પ્રગટ કરેગા. આહાહા! કથન શૈલી 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની! ભાવ, અભાવ, ભાવ-અભાવ, અભાવ-ભાવ. 'गुणपज्जयेहिं सहिदो'. આહાહા!

વર્તમાનમેં મતિજ્ઞાન ઔર શ્રુતજ્ઞાનકી પર્યાય હો પણ વહ ભાવકા અભાવ કરતા જાતા હૈ ક્ષણ-ક્ષણમેં, ક્ષણ-ક્ષણમેં. ઔર કેવલજ્ઞાનકી પર્યાય નહીં તો અભાવકો ભાવ કરતા હૈ, સન્મુખ હોતા હૈ. કેવલજ્ઞાનકા કાલ નજદીક આતા હૈ. આહાહા! (શ્રોતા : ભાવ અને અભાવ બંને એક જ સમયમાં?) એક હી સમયમેં વર્તમાન ભાવ હૈ ઉસકા તો અભાવ કરતા જાતા હૈ ઔર અભાવ જો હૈ—વસ્તુ નહીં ઉસકે તો નજદીક જાતા હૈ તો અભાવકા ભાવ કરતા હૈ. આહાહા ! સમજમેં આતા હૈ? અજ્ઞાનીકી તો દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ હૈ. પુણ્યમેં ધર્મ ઔર પાપમેં મજા એસી દૃષ્ટિ હૈ, ઉસે ભી વર્તમાન પર્યાય ભાવરૂપ હૈ ઉસકા ક્ષણ-ક્ષણમેં અભાવ કરતા જાતા હૈ ઔર દેવકી પર્યાયમેં ઉસકો ઉત્પન્ન હોના હો, તો વર્તમાન યહ હૈ નહીં તો અભાવકા ભાવ કરતા જાતા હૈ. સમજમેં આયા?

વસ્તુ તો ત્રિકાલ હૈ ધ્રુવ, યહ પર્યાયકી બાત ચલતી હૈ. સમજમેં આયા? પર્યાયમેં જો મિથ્યાત્વભાવ હૈ ઔર ઉસ મિથ્યાત્વભાવકા સમય સમયમેં અભાવ કરકે નયી નયી મિથ્યાત્વ પર્યાય ઉત્પન્ન કરતા હૈ. સમજમેં આયા? ભાવકા અભાવ કરતા હૈ ઔર ભવિષ્યકી મિથ્યાત્વ પર્યાય વર્તમાનમેં નહીં હૈ ઉસે નજદીક કરતા હૈ. આહાહા! ગજબ બાત હૈ ! સમજમેં આયા? ઐસા આત્મા અપના નિત્યાનંદ ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્યકા જિસે સ્વીકાર અનુભવ હુઆ, તો કહતે હૈં કિ વર્તમાનમેં અપૂર્ણ શુદ્ધતા હૈ ઉસકા ભાવ હૈ ઉસકા ક્ષણ-ક્ષણમેં અભાવ કરતા જાતા હૈ. ઔર કેવલજ્ઞાનકી પર્યાય વર્તમાનમેં અભાવ હૈ તો અભાવકે સન્મુખ જાકર ભાવ પ્રગટ કરતા હૈ. ઉસકે સન્મુખ જાકર ભાવ કરતા હૈ. અભાવકા ભાવ કરતા હૈ. આહા! કેવલજ્ઞાન નજદીક લાનેકા ભાવ. આહાહા! કેવી શૈલીએ વાત કરી છે ને! સંતો 'કુંદકુંદાચાર્ય' આદિની શૈલી ગજબ છે. આ ગાથા આવી એવી ક્યાંય શ્વેતાંબરમાં નથી આવી. આહાહા! પર્યાયને સિદ્ધ કરતાં કઈ રીતે પર્યાયને સિદ્ધ કરે છે! કહો, ભીખાભાઈ!

ભગવાન આત્મા તો તું હૈ હી ધ્રુવ નિત્ય. યહ જીવકા અજીવ હો ગયા? જીવ તો જીવ હી હૈ નિત્ય ત્રિકાલ. ઉસકી જો અવસ્થા પર્યાય બદલતી હૈ, ઉસમેં યહ ભાવ ડાલા હૈ. આહાહા! મનુષ્યકી પર્યાય તો વર્તમાનમેં હૈ, અંદર મનુષ્ય ગતિ હૈ ન. મુદત હૈ ઈતની મુદત યહાં હૈ. તો એક-એક સમયકા ભાવ અભાવ કરતા જાતા હૈ. આહાહા! ભાવકા અભાવ. બરાબર હૈ શોભાલાલજી? ઔર અભાવકા ભાવ. સ્વર્ગમેં જાના હૈ તો ઉસકી પર્યાય વર્તમાનમેં તો હૈ નહીં. આહાહા! યે અભાવકા ભાવ કરતા જાતા હૈ. સમજમેં આયા? ઐસા હી પર્યાયકા ક્રમ હૈ ઉસમેં. ક્રમબદ્ધ આયા કિ નહીં? ઔર અલ્પકાલમેં જિસે કેવલજ્ઞાન લેના હૈ, ઉસમેં બિઠાઓ યે (ભાવ) તો ભી બૈઠેગા.

વર્તમાનમેં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનકી પર્યાય અપૂર્ણ શુદ્ધ હૈ, યે ભાવ હૈ. ઉસકા સમય સમયમેં અભાવ કરતા જાતા હૈ. કેવલજ્ઞાન ઔર સિદ્ધપર્યાયકા ભાવ વર્તમાનમેં નહીં તો સમકિતીકા ધ્યેય ઔર સાધ્ય તો સિદ્ધ હૈં. આયેગા સાધ્ય અધિકારમેં. સાધ્ય-સાધક દ્વાર. સમજમેં આયા? સમકિતીકા સાધ્ય તો સિદ્ધ હૈં. આશ્રય દ્રવ્યકા હૈ, યહ દૂસરી બાત હૈ. સમજમેં આયા? સાધ્ય તો સિદ્ધ હૈં. તો સિદ્ધકી (પર્યાય આનેમેં) જો કાલ બાકી હૈ તો વર્તમાન પર્યાયકા અભાવ કરતે કરતે ભાવ નહીં ઉસ ભાવ સન્મુખ હોતે હૈં તો નજદીક આ ગયા વહ ભાવ. આહાહા! સમજમેં આયા? કહો, ચંદુભાઈ! ભારે માર્ગ ભાઈ! આહા! આ સ્યાદ્વાદ, જુઓ.

નરકમેં જાના હૈ યા તત્ત્વ વિરાધક હોકર નિગોદમેં જાના હૈ. આહાહા! તો ઉસકી વર્તમાન પર્યાય હૈ ભાવ ઉસકા તો અભાવ કરતા જાતા હૈ ઔર નિગોદકી પર્યાય વર્તમાનમેં નહીં ઉસકે સન્મુખ હોકર અભાવકા ભાવ કરતા જાતા હૈ. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? આહા! કઈ ઢબે વાત કરે છે! ક્યા પ્રકારે! શ્લોક તો દેખો. ઓહોહો! 'भावमभावं भावाभावं' પાછો બીજો બોલ. ત્રીજો 'अभावाभावं' બસ. 'गुणपज्जयेहिं सहिदो संसरमाणो कुणदि जीवो'. એની રમતું ધ્રુવ અને પર્યાય—બેમાં છે. પરની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આહાહા! જો ઉસકી દૃષ્ટિ રાગ ઔર એક અંશ પર હૈ તો મિથ્યાત્વભાવકા ભાવ વર્તમાન સમય-સમયમેં વ્યય હોતા હૈ, નયા નયા ઉત્પન્ન હોતા હૈ. આહાહા! વર્તમાનભાવકા અભાવ કરતા હૈ ઔર ભાવ નહીં હૈ ઉસકા સદ્ભાવ નજદીક કરતા હૈ. ઓહો! ચાર ગતિ ઔર મોક્ષગતિ ઈસ રીતસે ભાવ-અભાવરૂપ વર્તતી હૈ, કહતે હૈં.

खूब स्मरण रहे नयका कथन अपेक्षित होता है. જૈસે નિત્ય કહે તો લક્ષમેં અનિત્ય હૈ ઐસા લક્ષ અપેક્ષિત હૈ. સમજમેં આયા? નિત્ય હૈ તો ઉસકી અપેક્ષા અનિત્ય હૈ ઐસા લક્ષમેં હૈ. તો ઉસે નય કહનેમેં આતા હૈ. નહીં તો કુનય હૈ. આશ્રય કરનેલાયકકા પ્રશ્ન યહાં હૈ નહીં. નિત્ય આશ્રય કરનેલાયક હૈ તો લક્ષમેં રખના ઔર પર્યાય ભી આશ્રય કરનેલાયક હૈ ઐસી યહાં બાત હૈ નહીં. સમજમેં આયા? નિત્ય ભગવાન આત્મા હૈ ઈસે સુનય કબ કહનેમેં આવે કિ અનિત્યકો સ્વીકાર કરે કિ પર્યાયમેં અનિત્યતા પલટના હૈ. ઔર પર્યાયમેં અનિત્યતાકા સ્વીકાર કબ સુનય હૈ કિ દ્રવ્યસે ધ્રુવ હૈ, નિત્ય હૈ તો વહ નય સુનય કહનેમેં આતા હૈ. પણ એકાંત નિત્ય હૈ યાની અનિત્ય હૈ હી નહીં પર્યાયમેં, વહ કુનય હૈ. પર્યાય પલટતી હૈ અનિત્ય તો ત્રિકાલી ધ્રુવ નહીં, વહ કુનય હૈ. આરે ! સમજમેં આયા? વીતરાગ માર્ગ આવો માર્ગ પરમાત્માનો.

અનંત ગુણ હૈં ન ગુણ અનંત, યહ તો ધ્રુવ હૈં. ઉસકી પર્યાય જો વર્તમાન હૈ વહ પર્યાય ભી ક્ષણ-ક્ષણમેં અભાવ હોતી હૈ. ઔર એક-એક ગુણકી પૂર્ણ પર્યાય નહીં ઉસકે સમીપ જાતી

હૈ. સમજમેં આયા? બધા ગુણો સમકિતીને. સમકિતીને, ભવીને ક્યાં? સમકિતીને કેટલાક.... ના, બધા ભવીને એમ કહે છે. ભવીને નહીં. ભવી તો કેટલાક પડ્યા છે એવા કોઈ દિ' ધર્મ નહીં (સમજે). તેથી સમકિતી લીધો છે પહેલો શબ્દ. (શ્રોતા : ચોખવટ કરી) હા. કીધુંને પણ એ. ચોખવટમાં સમકિતી પહેલા લીધો. કિતનેં ભવી તો અનાદિસે પડે હૈં નિગોદમેં, અનંત (કાલ તક) નિગોદસે નિકલેંગે નહીં. આહાહા! લીલફૂગ કાઈ, કાઈ ઉસમેં અનાદિસે પડે હૈં જીવ. કાઈ હૈ ન જલકે ઉપર. કાઈ—શેવાળ. શેવાળકી એક રાઈ જિતની કટકી હૈ ઉસમેં અસંખ્ય તો ઔદારિક શરીર હૈં ઔર એક શરીરમેં અભી તક સિદ્ધ હુએ ઉસસે અનંતગુને જીવ હૈં એક શરીરમેં. આહાહા! ઐસા વીતરાગ કેવલજ્ઞાની પરમાત્માને કહા હૈ. લીલ હોતી હૈ ન. લીલફૂગ કહેવાયને. કાઈ. જલમેં હોતી હૈ ન.

અરે આલુ, લ્યો. આલુ—બટાટા—આલુ. એક કટકી-ટુકડા રાઈ જિતના. તો ઇતને ટુકડેમેં અસંખ્ય તો ઔદારિક શરીર હૈં સૂક્ષ્મ. ઔર ઉન એક શરીરમેં અભી તક સિદ્ધ હુએ.. છ માસ આઠ સમયમેં ૬૦૮ સિદ્ધ હોતે હૈં. મનુષ્યપનેમેંસે ૬૦૮ જીવ છ માસ આઠ સમયમેં સિદ્ધ હોતે હૈં. ઉસ દિન ગિનતી કી એક શેઠને, જુગરાજજીને કિ છ માસ આઠ સમયમેં ૬૦૮ તો એક દિનમેં તીન હુએ. કલ કહતે થે. તો અપની તીનમેં ગિનતી લે લેના, ઐસા કહતે થે. તીનમેં, તીનમેં. એક દિનમેં તીન મુક્તિકો પાતે હૈં. યહ તો એક દૃષ્ટાંત હૈ. નહીં તો આઠ સમયમેં ૬૦૮ ચલે જાયે. છ મહિના સુધી કોઈ મુક્તિ પામે જ નહીં. છેલ્લા આઠ સમય હોય આઠ સમય, તો એ આઠ સમયમાં ૬૦૮ મુક્તિએ જાય. અને કોઈકમાં એક સમયમાં તો ૧૦૮ જાય. વળી ખાલી રહે, વળી પાછું ... પર યે તો એક શેઠને ઐસા એક તર્ક લગાયા. (શ્રોતા : ઉસમેં નંબર લગાના). અપના નંબર લગાના હૈ. આહાહા! બાત સચ્ચી હૈ.

મુક્તિ જાનેમેં, ભગવાન પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ ઐસે કહતે હૈં કિ છ માસ આઠ સમયમેં ૬૦૮ મુક્તિ પાતે હૈં.. પાતે હૈં ઔર પાતે હૈં. તો ઉસકે ભાગ કરો તો એક દિનમેં તીન આયે. તો તીનમેં ગિન લેના અપનેકો. સમજમેં આયા? એય શેઠ! જુગરાજજી શેઠને ઐસા.. (શ્રોતા : બમ્બઈવાલે). મુંબઈવાલે બૈઠે હૈં ન. કલ લગાયા થા ઐસા. એય શેઠ! તુમકો ઐસે કહતે હૈં કિ ઉસે લાઈનમેં લગનેકી ચટાપટી હૈ, મુક્તિકી લાઈનમેં. રૂચિ હૈ ન. દૃષ્ટિ રૂચતી હૈ. સૂક્ષ્મ ભાવ હો સૂક્ષ્મ અધ્યાત્મ, પણ (બાત) રૂચતી હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! બાપુ! વાત માર્ગ તો... અનંત અનંત જ્ઞાન ઔર આનંદકા ભંડાર પ્રભુ તો ધ્રુવ નિત્ય હૈ. ઉસકી વર્તમાન પર્યાય પલટતી હૈ યે અનિત્ય હૈ. પર અનિત્યમેં ભી, વર્તમાન પર્યાય હૈ ઉસમેં ભવિષ્યકી નહીં ઔર વર્તમાનકા અભાવ હોકર ભવિષ્યકી પર્યાય કે સન્મુખ હોતા હૈ ઐસા ઉસકા ક્રમ હૈ. શુદ્ધમેં ભી ઐસા ઔર અશુદ્ધમેં ભી ઐસા. આહા!

યહાં ઐસા હુઆ કિ ૬૦ વર્ષ તો હુએ શરીરકો યા ૮૦ હુએ. તો શાસ્ત્ર તો કહતે હૈં કિ ૮૦ વર્ષકી ઉમ્રમેં મનુષ્યકી પર્યાયકા વ્યય હુઆ ઔર આગે જાના હૈ. ઈતની નજદીક આયી વહ પર્યાય. અભાવ હૈ ઉસકે નજદીક પર્યાય હોતી હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? જિસકી દૃષ્ટિ રાગ ઔર એક અંશ ઉપર હૈ ઉસકી ભી ઐસી હી પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ. મિથ્યાપર્યાય ઉત્પન્ન હુઈ ઔર નયી મિથ્યાપર્યાય હૈ ઉસકે સન્મુખ હોતા હૈ. ઔર જિસકી દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર હૈ ઉસકો ભી પર્યાયમેં વર્તમાન (પૂર્ણતા) નહીં ઔર અપૂર્ણ શુદ્ધતા હૈ ઉસકા ભી ક્રમસર અભાવ હોતા હૈ. ભાવકા અભાવ. પૂર્ણ (પર્યાય કે) અભાવકા ભાવ હોતા હૈ. આહાહા! નજદીક કેવલજ્ઞાન હૈ, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? ઐસા પર્યાયકા સ્વભાવ હૈ યહ સિદ્ધ કરતે હૈં હોં. લો, ક્રમબદ્ધ સિદ્ધ કિયા. સમજમેં આયા?

यदि अपेक्षा रहित कथन किया जावे तो वह नय नहीं कुनय है. ૨૬૬. એની ને એની નીચે ભાઈ. 'સ્વામીકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા.' ૨૬૬. આંકડો નથી લખ્યો, પણ છે. સ્વામીકાર્તિકેય.

ते साविक्खा सुणया णिरविक्खा ते वि दुण्णया होंति
सयलववहारसिद्धी सुणयादो होदि णियमेण॥

જો નય યાની જ્ઞાનકા અંશ પરસ્પર અપેક્ષાસહિત હો, નય તો અંશકો સ્વીકાર કરતી હૈ ન. એક ધર્મકો એક ભાગકો સ્વીકાર કરતી હૈ. તો નય પરસ્પર અપેક્ષાસહિત હો તો દૂસરા નય હૈ, દૂસરા ધર્મ હૈ ઉસકી એક નય અપેક્ષા રખતી હૈ. આહાહા! તો સુનય હૈ. और वे ही जब अपेक्षा रहित ग्रहण किये जाये तब दुर्नय हैं. આત્મા નિત્ય હી હૈ. અનિત્યકી અપેક્ષા નહીં તો યહ કુનય હૈ, મિથ્યાભાવ હૈ. આત્મા અનિત્ય હી હૈ વહ કુનય હૈ. નિત્ય ત્રિકાલ ધ્રુવકો તો લક્ષ કરતી નહીં. सुनयसे सर्व व्यवहारकी सिद्धि होती है, લ્યો. પર્યાયકી. પર્યાયની જ વાત છેને આ તો. अन्य मतावलम्बी भी जीव पदार्थके एक धर्म पर दृष्टि देकर मस्त हो गये हैं.

એક સાધુને એક દરબારકો કહા, અરે દરબાર! બહુ પાપ ન કરવું. ઐસે પાપ કરેગા તો નરકમેં જાના પડેગા. તો જવાબમેં કહતે હૈં, હમ ક્ષત્રિય હૈં. ઈસ હાથસે કિયા તો ઈસી હાથસે ભોગતે હૈં ઉસમેં ક્યા હૈ? ઐસા જવાબ દિયા. ઈસ હાથસે કિયા તો ઈસી હાથસે ભોગના. ઉસમેં ક્યા? અરે! મરી જઈશ, ત્યાં ભોગવવા વખતે તો રાડ નાંખીશ ત્યાં. હાય.. હાય!

આહીં મોટું રાજ હતું કરોડ રૂપિયાનું. એક જણે કહ્યું. બહુ ત્યાં ઓલા કુંજરા.. કુંજરા છેને. કુંજરા નહીં હોતા? કુંજરા હોતા હૈ ન. કુંજરા નહીં ઉપર? દાના ખાતે હૈં ન.

બડા પંછી હોતા હૈ. ઉસે માર ડાલતા થા રાજા. એક બ્રાહ્મણ થા. બ્રાહ્મણકી મઢી (ઝોંપડી) થી નજદીકમેં. તો ઉસને રાજાસે કહા કિ મહારાજ! મેરી મઢીકે પાસ... મઢી સમજે? (શ્રોતા : ઝૂંપડી) ઝૂંપડી. મેરી ઝોંપડીકે પાસ મારતે હો તુમ તો થોડા દૂર... બસ ઐસા કહા.

મારા પંછીકો. બોલાવો બ્રાહ્મણને, ઉપાડો. ઉપાડો નાખો મોટરમાં. આહાહા! મુડદાને ઉપાડ કુંજરાને. મુર્દા સમજે? મરી ગયેલા પંખીને. (રાજા)ને એમ કહ્યું એણે કે મારી (ઝૂંપડી) નજીકમાં આમ ન કરો. તો ઉસે બુલાકર કહા કિ ઉઠા મુર્દેકો, ચલો. ગજબ હૈ ન. સમજમેં આયા? એ ગુજરી ગયો. અમે રાજા, અમને કોણ કહે? અરે! મરી જઈશ હવે રાજા. રાંક થઈને રોશે તોય પાર નહીં આવે કંઇ. ભિખારાની પેઠે. માળા રાજા છે. પર્યાય પલટી ગઈ ને નરકમાં રાડ પાડતો હશે ત્યારે. હાય.. હાય! અભિમાન ચઢ જાતા હૈ ન. પર્યાય પલટેગી, જાયેગા નરકમેં. રાડ. એક અંતર્મુહૂર્તકે દુઃખકી વ્યાખ્યા ભગવાન કરતે હૈં. આહાહા! પહલી નરકકી વેદના. ઐસી ઐસી અનંત ગુણી વેદના સાતવી નરકકી.

ભગવાન! તેરી ચીજ આનંદકંદ પ્રભુ હૈ ઐસી દૃષ્ટિ કિયે બિના, સત્યકા સ્વીકાર કિયે બિના અસત્યમેં ચોર્યાશી લાખમેં તુજે ફિરના પડતે હૈ. સમજમેં આયા? इसलिये जैनमतमें उन्हें 'मतवारे' कहा है. પાગલ. નિત્ય આત્મા હૈ? કહે, નહીં નહીં, નિત્ય કૈસા, યે તો એક સમયમેં બદલ જાતા હૈ, નાશ હો જાતા હૈ. इस अधिकारमें चौदह मतवालोंको संबोधन किया है और उनके माने हुए प्रत्येक धर्मका समर्थन करते हुए स्याद्वादको पुष्ट किया है. લ્યો. અપેક્ષા એક જો ઉસમેં ધર્મ હૈ ઉસે સિદ્ધ કિયા હૈ. હવે સાધ્ય-સાધક અધિકાર.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૬૧ ભાદરવા વદ ૧૦ મંગળવાર તા.૧૪-૯-૧૯૭૧
સાધ્ય સાધક દ્વાર પદ ૧, ૨ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

આ સમયસાર નાટક, સાધ્ય-સાધક દ્વાર. નામ એ આપ્યું છે સાધ્ય-સાધક. પહેલું થોડું સ્યાદ્વાદનું કહીને પછી સાધ્ય-સાધક કહેશે. એનો અધિકાર છે.

પ્રતિજ્ઞા (દોહરા)

स्यादवाद अधिकार यह, कह्यौ अलप विसतार।
अमृतचंद मुनिवर कहै, साधक साध्य दुवार॥१॥

શબ્દાર્થ :—સાધ્ય=જે સિદ્ધ કરવા યોગ્ય છે તે–ઇષ્ટ. સાધક=જે સાધ્યને સિદ્ધ કરે છે તે.

અર્થ :—આ સ્યાદ્વાદ અધિકારનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કર્યું; હવે શ્રી અમૃતચંદ્ર મુનિરાજ સાધ્ય–સાધક દ્વારનું વર્ણન કરે છે. ૧.

अर्थ :—यह स्याद्वाद अधिकारका संक्षिप्त वर्णन किया, अब श्री अमृतचंद्र मुनिराज साध्य-साध द्वारका वर्णन करते हैं॥१॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

यह स्याद्वाद अधिकारका संक्षिप्त वर्णन किया. ક્યા કહા? આત્મા અનંત ધર્મસ્વરૂપ, અનંત શક્તિસ્વરૂપ અને એના પરિણમન સહિત એને અહીંયા સ્યાદ્વાદ અધિકાર કહેવામાં આવે છે. સમજમેં આયા? આ શક્તિઓના વર્ણન પછીના આ કળશ છે. આ સાધ્ય એટલે વસ્તુ. જો આત્મા હૈ અનંત શક્તિ; ગુણ કહો, શક્તિ કહો, સ્વભાવ કહો. અનંત શક્તિનું એકરૂપ એ દ્રવ્ય અને એની પરિણતી નિર્મળ ક્રમે-ક્રમે થાય, ક્રમે ક્રમે હોય એ પર્યાય. સમજમેં આયા? આમાં વિકારી પર્યાયની અહીંયા વાત અત્યારે નથી શક્તિઓના વર્ણનમાં. સ્યાદ્વાદકા જો અધિકાર હૈ ન ઉસમેં વિકારકી કોઈ બાત નહીં.

આત્મા પરિપૂર્ણ એક સમયમાં અનંત શક્તિ અક્રમ.. આત્મામેં એક સાથ રહનેવાલી શક્તિ; ગુણ કહો, શક્તિ કહો, સત્ તત્ત્વ ઐસા ઉસકા સત્વ, ભાવ કહો. અનંત શક્તિ, જીવત્વ શક્તિ ચિતિશક્તિ, દ્રશિશક્તિ, જ્ઞાનશક્તિ વિગેરે ૪૭ શક્તિ છે. એ ૪૭ શક્તિ અક્રમે છે. આત્મામેં (શક્તિ) અક્રમ નામ એક સાથ હૈં ઔર ઉસકા પરિણમન, દ્રવ્યદૃષ્ટિ હુઈ કિ આત્મા ઐસા હૈ તો ઉસકી પર્યાયમેં નિર્મલતા—વીતરાગી પર્યાય ઉત્પન્ન હો યહ ક્રમસે હોતી હૈ. ગુણ અક્રમ હોતે હૈં, પર્યાય ક્રમસે હોતી હૈં. કહો, મૂલચંદભાઈ! એક પછી એક જ જે થવાની હોય તે. આહાહા! સંપ્રદાયમાં મૂળ તત્ત્વ આખું અત્યારે એવું ગરબડે

ચડી ગયું છે, અન્યમાં તો છે જ નહીં ક્યાંય. ડખારો આજ આવ્યો છે ઓલો રજનીશનો બધો. એમ કે અત્યારે મુંબઈમાં એમનું ઘણું વાતાવરણ છે, લોકો માનનારા ઘણા થઈ ગયા છે. આ બહારની વાતું બધી... (શ્રોતા : એમાં શું વાંધો છે? ઝાઝા થાય એમાં શું વાંધો છે?) ઓલો આંકડો નથી લખ્યો કે ક્યા હૈ. સો રૂપિયામાં એક હતુંને. એ કાંઈ લખ્યું નથી. વાતાવરણ પણ આખું ભગવાન.. ભગવાન થઈ ગયા ત્રણ.

અત્યારે ત્રણ ભગવાન વર્તે છે અવતારમાં. ઐસા લિખા હૈ જૈનપ્રકાશમેં. એક ભગવાન સાંઈબાબા. વહ મુસલમાન હૈ ન મુસલમાન. એ સાંઈબાબા એ ભગવાન. આમ તો ટીકા કરી છે એ લખ્યું છે કાંઈક. અને એક ભગવાન એ રજનીશ. અને એક બાઈ છે કોઈ નીલકંઠમાતા દક્ષિણની. (શ્રોતા : આપ તો અનંત ભગવાન કહો છો. બધાય ભગવાન...) આ તો ભગવાનના અવતાર છે પણ, એમ કહે છે. (શ્રોતા : રજનીશમાં ભગવાન વસે છે). ભગવાન વસે છે. પણ ધૂળેય ભગવાન નથી. ભાન નથી. ગૃહિત મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

અરે, આત્મા સ્વતંત્ર એક ચીજ ક્યા હૈ? ઔર એકમેં અનંત અનંત જ્ઞાન આદિ સર્વજ્ઞને કહી ઐસી અનંતી શક્તિ-ગુણ અક્રમ એક સાથમેં હૈં. ઐસી વસ્તુકી બાત હૈ કહાં? સમજમેં આયા? વેદાંતમેં નહીં, અન્ય વૈશેષિક સાંખ્ય આદિ કોઈ જગહ નહીં, ગીતા-બીતામેં યહ બાત હૈ હી નહીં. સમજાણું કાંઈ? એ આજ આવ્યું છે ઓલા જૈનપ્રકાશમાં. ત્રણ ભગવાન અત્યારે વર્તે છે અવતારી. એમાં એક કોઈ બાઈ હશે નીલકંઠ માતા, એમ કંઈ લખ્યું છે. મોટો મહોત્સવ થયો છે ને એ જન્મ થયો છે. આરે, ભગવાન! (શ્રોતા : સંસારી ભગવાન છે?) એ તો બધાય ભગવાન જ છે આત્મા તો બધાય. સ્વભાવકી અપેક્ષાસે તો સબ આત્મા ભગવાન હી હૈં. યહ તો પર્યાયકી અપેક્ષાસે બાત ચલતી હૈ. આહાહા!

બાપુ! ભગવાન એટલે? વસ્તુ આત્મા તો ત્રિકાલ ભગવાન હી હૈ. પરમાત્મા હી હૈં અનંત આત્માયેં. અનંત-અનંત શક્તિકા સત્ત્વસે તો પરમાત્મા હી હૈં સબ. નિગોદના જીવ હો કે અભવિના હો. શક્તિએ – એની શક્તિ, એનો ગુણ, એનું સત્ત્વ, ભાવ એ તો ભગવાન(સ્વરૂપ) જ છે. ભગવાન હૈ તો ઉસમેંસે ભગવાનકી પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ ઐસી બાત હૈ. આ તો ભાન ન મળે અને ભગવાન નામ ધરાવે. આહાહા! ઓલો મુસલમાન, આ રજનીશ તમારો. એય શેઠ! બહુ તમે મદદ કરી છે એને. આના દીકરાએ બહુ મદદ કરી છે. આય બધા ભાન વિનાના હતાને ન્યાં. તે એના છોકરા કેવા... દાલચંદજી ને પૈસા ખૂબ દિયા થા ઉસે પુસ્તક બનાનેકો. અજ્ઞાન પુસ્તક. એય શેઠ! કર્યું છેને પહેલા દાલચંદજીએ પુસ્તક. હવે ફરી ગયા છે બધાય. પ્રેમચંદજી! બડે ભાઈને પૈસા બહોત દિયા

થા ઉસે. વહ રજનીશ હૈ ન. તુમ્હારી બહન હૈ ન .... તો પૈસા દિયા થા. બડી વિપરીત દૃષ્ટિ. પણ લોકોને બહારની ભાષા અને ઠાઠ દેખે, લાંબી દાઢી, મોટો દેખાવ, આંખ મોટી અને આમ .... બહુ લખ્યું છે આજ. જૈનપ્રકાશમાં આવ્યું છે. સ્થાનકવાસીનું આવે છેને જૈનપ્રકાશ. એમ કહે, આ ત્રણ અવતારી અત્યારે કહેવાય. અને આ દુનિયાને હિસાબે તો કેટલી અસંગતિ લાગે છે બધામાં, એમ કહે. અસંગતિ કાંઈ મેળ? આહાહા!

યહ વસ્તુ સર્વજ્ઞને કહી તો હૈ, પણ વસ્તુ ઐસી હૈ. એક સેકન્ડકે અસંખ્યવેં ભાગમેં યહ આત્મા એક વસ્તુ અનંત આનંદ, અનંત જ્ઞાન, અનંત જીવતરશક્તિ, ચિતિ, દ્રશિ, જ્ઞાન, સુખ, વીર્ય, પ્રભુત્વ, વિભુત્વ, સર્વદર્શિત્વ, સર્વજ્ઞત્વ, સ્વચ્છત્વ, પ્રભુત્વ, પ્રકાશત્વ આદિ અનંત.. અનંત.. વસ્તુ એક ઔર શક્તિયાં—ગુણ સ્વભાવ અનંત ઐસા આત્મા હૈ. ઐસા આત્મા. ઐસે આત્માકી દૃષ્ટિ હોનેસે અંતર સ્વભાવ પર દૃષ્ટિ પડનેસે પર્યાયમેં—અવસ્થામેં જો નિર્મલ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-આનંદકી પર્યાય પ્રગટ હો, યહ પર્યાય ક્રમ ક્રમસે હોતી હૈ. એક સમયમેં એક પર્યાય, દૂસરે સમયમેં વહ પર્યાય નહીં. ઐસા શક્તિકા વર્ણન (યહાં આયા હૈ.) સમજમેં આયા?

યહ પ્રમાણકા વિષય – નિર્મલ પર્યાય ઔર નિર્મલ ત્રિકાલી વસ્તુ – દો હોકર પ્રમાણકા વિષય હૈ. વિકાર-ફિકાર યહાં નહીં. ચંદુભાઈ! ઐસા આત્મા અનંત ગુણ સંપન્ન પ્રભુ, જિસમેં એક સમયમેં અનંત આનંદ, આહાહા! જહાં આનંદ હૈ વહાં શોધતા નહીં, જહાં આનંદ નહીં વહાં શોધતા હૈ. આહાહા! પૈસામેં આનંદ, શરીર-માંસ-હડ્ડીમેં આનંદ. ધૂળમેં ભી નહીં, દુઃખ હૈ. આહાહા! પરકી ઓરકા ઝુકાવવાલા ભાવ દુઃખ હૈ, વહ તો ઉસકી પર્યાયમેં હૈ, યહાં ગિનનેમેં હી નહીં આયા. સમજમેં આયા?

ભગવાન આત્મા અપની અનંત શક્તિ અર્થાત્ ગુણ સ્વભાવ જો કાયમી એકસાથ રહનેવાલા ભાવ ઔર ઉસકી દૃષ્ટિ હોનેસે (હુઆ) યહ ધર્મ. આહાહા! વસ્તુ અંદર અનંત આનંદકા પિંડ પ્રભુ આત્મા. સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરે જોયો—દેખ્યો અને પ્રગટ કર્યો. સમજમેં આયા? ઐસા અનંત આનંદમય પ્રભુકા અંતર સ્વીકાર હુઆ. અતીન્દ્રિય આનંદ સંપન્ન હૈ ઐસા સન્મુખ હોકર સ્વીકાર (કિયા), તો પર્યાયમેં વર્તમાનમેં આનંદ આદિકી અવસ્થા ઉત્પન્ન હો. વહ અવસ્થા ઔર ત્રિકાલી અવસ્થાયી પદાર્થ—દોનોં પ્રમાણકા વિષય હૈં. ચંદુભાઈ! સમજમેં આયા? પૂર્ણ વસ્તુ હી ઉસીકો કહા હૈ. વિકાર ઉસકી ચીજ ભી નહીં. પર્યાયમેં હૈ અસ્તિત્વરૂપ, પણ ઉસકી વસ્તુ-સ્વભાવસે દેખો તો ઉસમેં હૈ હી નહીં, ઐસી બાત લી હૈ. સમજમેં આયા?

તો કહતે હૈં, स्याद्वाद अधिकार यह.. અનંત શક્તિયાં ગુણરૂપ હૈં વહ પર્યાયરૂપ નહીં. પર્યાયરૂપ હૈ વહ ગુણરૂપ નહીં. ઐસા અધિકાર જો કહા. મૂલ 'સમયસાર'મેં જો

વિસ્તાર હૈ ન ૪૭ શક્તિ આદિ. આહાહા! कह्यौ अलप विसतार.. થોડા વિસ્તાર કિયા, એમ કહતે હૈં. अमृतचंद मुनिवर.. દિગંબર સંત થે ૯૦૦ વર્ષ પહલે જંગલવાસી—વનવાસી. જિનકો આત્મા સ્વસંવેદનમેં બહોત પ્રગટ હુઆ થા. ચારિત્રવંત થે, મુક્તિકે સમીપ-નજદીક થે. આહાહા! ઐસે મુનિવર અમૃતચંદ્ર મુનિવર કહે, મૈં સાધક-સાધ્ય દ્વાર કહતા હૂં. વસ્તુ બતાયી. સાધક નામ ધર્મકા સાધક જીવ ઔર સાધ્ય નામ સિદ્ધ અવસ્થા. પરમાત્મ સિદ્ધદશા કૈસી હૈ વહ બાત મૈં કહૂંગા, એમ કહતે હૈં. अब श्री अमृतचंद मुनिवर साध्यसाधक द्वारका वर्णन करते हैं. અભી હૈ તો યહીં. 'इत्याद्यनेकनिजशक्तिसुनिर्भरोऽपि'. નીચે કળશ. હૈ તો યહ સબ સ્યાદ્વાદકી બાત, પર ઐસા લિખા.

इत्याद्यनेकनिजशक्तिसुनिर्भरोऽपि
यो ज्ञानमात्रमयतां न जहाति भावः।
एवं क्रमाक्रमविवर्तिविवर्तचित्रं
तद्द्रव्यपर्ययमयं चिदिहास्ति वस्तु॥१॥

સમયસાર કળશ અર્થ :—"इह तत् चिद् वस्तु द्रव्यपर्ययमयं अस्ति" (इह) વિદ્યમાન (तत्) પૂર્વોક્ત (चिद् वस्तु) જ્ઞાનમાત્ર જીવદ્રવ્ય (द्रव्यपर्ययमयं अस्ति) દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયરૂપ છે. ભાવાર્થ આમ છે કે જીવદ્રવ્યનું દ્રવ્યપણું કહ્યું. કેવું છે જીવદ્રવ્ય? "एवं क्रमाक्रमविवर्तिविवर्तचित्रं" (एवं) પૂર્વોક્ત પ્રકારે (क्रम) પહેલો વિનશે તો આગળનો ઊપજે અને (अक्रम) વિશેષણરૂપ છે પરન્તુ ન ઊપજે, ન વિનશે,—એ રૂપે છે (विवर्ति) અંશરૂપ ભેદપદ્ધતિ તેનાથી (विवर्त) પ્રવર્તી રહ્યો છે (चित्रं) પરમ અચંબો જેમાં, એવું છે. ભાવાર્થ આમ છે કે ક્રમવર્તી પર્યાય, અક્રમવર્તી ગુણ;—એ રીતે ગુણ-પર્યાયમય છે જીવવસ્તુ. વળી કેવું છે તે અર્થાત્ કેવી છે જીવવસ્તુ? "यः भावः इत्याद्यनेकनिजशक्तिसुनिर्भरः अपि ज्ञानमात्रमयतां न जहाति" (यः भावः) જ્ઞાનમાત્ર જીવવસ્તુ (इत्यादि) દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ઇત્યાદિથી માંડીને (अनेकनिजशक्ति) અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, પ્રમેયત્વ, અગુરુલઘુત્વ, સૂક્ષ્મત્વ, કર્તૃત્વ, ભોક્તૃત્વ, સપ્રદેશત્વ, અમૂર્તત્વ—એવું છે અનંત ગણનારૂપ દ્રવ્યનું સામર્થ્ય તેના વડે (सुनिर्भरः) સર્વ કાળ ભરિતાવસ્થ છે; (अपि) એવી છે તોપણ (ज्ञानमात्रमयतां न जहाति) જ્ઞાનમાત્ર ભાવને ત્યાગતી નથી. ભાવાર્થ આમ છે કે જે ગુણ છે અથવા પર્યાય છે તે સર્વ ચેતનારૂપ છે, તેથી ચેતનામાત્ર જીવવસ્તુ છે, પ્રમાણ છે. ભાવાર્થ આમ છે કે પૂર્વે હૂંડી લખી હતી કે ઉપાય તથા ઉપેય કહીશું; ઉપાય એટલે જીવવસ્તુની પ્રાપ્તિનું સાધન, ઉપેય એટલે સાધ્યવસ્તુ; તેમાં પ્રથમ જ સાધ્યરૂપ વસ્તુનું સ્વરૂપ કહ્યું, સાધન કહે છે. ૧-૨૬૪.

દેખો. દ્રવ્ય ઔર પર્યાય દોનોં (મિલકર પ્રમાણ) ગિનનેમેં આયા હૈ. આ શેઠિયા જેવાને ઓલા પર્યાયની ખબર નહીં હોય જે જૈનદર્શનનું મૂળ, એકડાનું આ મીંડું. પણ એ દરકાર જ કરી નથી. મુકુંદભાઈ! ક્યા કહતે હૈં? એય! સુનાનેવાલા ન મિલા ઈસલિયે, એમ કહતે હૈં. એ વસ્તુની સ્થિતિની દરકાર કરી નથી. આહાહા! દેખો.

કહતે હૈં, 'इत्याद्यनेकनिजशक्तिसुनिर्भरो.' ભગવાન આત્મા... આહાહા! અંતર બિરાજમાન તત્ત્વ સત્ત્વ જીવ, અનેક શક્તિસે ભરા सुनिर्भरो.. ભરપૂર ભરમાર ભગવાન આત્મા બિરાજતા હૈ અંદર. સમજમેં આયા? 'ज्ञानमात्रमयतां न जहाति.' ઐસા હોને પર ભી જ્ઞાનભાવ છોડતા નહીં. અનંત શક્તિયાં હૈં તો ભી જ્ઞાનમાત્ર હી સબ આત્મા હૈ. પહલે જ્ઞાનમાત્ર કહા થા ન. જ્ઞાન એ આત્મા. ચૈતન્યપૂંજ એ આત્મા. આહાહા! તો કહતે હૈં કિ અનંત શક્તિ સંખ્યાસે અનંત ગુણ હોને પર ભી જ્ઞાનમાત્ર નહીં છોડતા. જ્ઞાનમેં અવિનાભાવી અનંત શક્તિયાં સાથમેં રહતી હૈં.

'एवं क्रम अक्रम विवर्ति' દેખો. અક્રમસે રહે હુએ શક્તિ-ગુણ, ક્રમસે વિવર્તિત-પ્રવર્તન-પરિણમન विवर्तचित्रं विचित्रं.. વિવિધ પ્રકારકી પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈં. નિર્મલ. મલિનકી યહાં બાત હૈ નહીં. મલિન પર્યાય પરદ્રવ્યમેં જાતી હૈ. સમજમેં આયા? અપને અસ્તિત્વમેં હૈ હી નહીં. યહાં તો યહ સિદ્ધ કરના હૈ. આહાહા!

'तद्द्रव्यपर्ययमयं' હૈ? દ્રવ્ય અર્થાત વસ્તુ ઔર 'पर्यायमयं'—અવસ્થા સહિત, અવસ્થા—પર્યાય સહિત. આહાહા! આ કરવાની ચીજ છે આ, બાકી થોથે થોથાં. લક્ષ્મી હો, યે હો, યે હો. એય ભીખાભાઈ! (શ્રોતા : શું કરે લક્ષ્મીને અને.....) પણ એમ હોય? ત્યાં મજા પડે અંદર. (શ્રોતા : શેની મજા?) આ હીરાભાઈ જેવો છોકરો કોઈને અભાવ ન કરે અને પૈસા પેદા થાય સારી રીતે. બંગડી. ઘરે મકાન થાય. મહેલ-મકાન હતા તમારે? ૩૦ રૂ.ના પગારમાં કે દિ' હતા ઘરેય? આહાહા! અરે! કિસકા બંગલા ઔર કિસકા સ્વજન? એક આયા થા ન કલ, નહીં? ધન સંપત્તિ આદિ ઈસસે અપના નાતા કુછ હૈ નહીં. આયા થા? નાતા. આમાં આવ્યું હતું? આમાં આવ્યુંને? આમાં હતુંને? જુઓને.

और न धन, संतान, कुटुंब आदिसे उसका नाता है. ૩૩૩ પાને. આહાહા! કુછ નાતા નહીં. સંબંધ ક્યા? વહ ચીજ ભિન્ન, યહ ચીજ ભિન્ન. ક્યા સંબંધ? કિસકા લડકા? કિસકા બાપ? કિસકા પતિ ઔર કિસકી પત્ની? અરે! સુન તો. કિસીકા કિસીકે સાથ કોઈ સંબંધ ભી નહીં. સબ ભિન્ન ભિન્ન કામ કરતે હૈં. આહાહા! જો ઉસકી ચીજ નહીં ઔર ચીજમેં નહીં. ખરેખર તો ઉસકી ચીજમેં વિકાર ભી નહીં. તો ઉસમેં નહીં ઉસે અપના (માનના), મેરા હૈ, મેરા હૈ. દુઃખી પ્રાણી હૈ, મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા! ઔર જિસે અપનેમેં અનંત ગુણ ઔર નિર્મલ પર્યાય ઐસા અંતરમેં સ્વીકાર હોકર સમ્યક્શ્રદ્ધા-જ્ઞાન આદિ પરિણમન હુઆ, વહ જીવ સુખી હૈ. ચાહે તો નિર્ધન હો કિ ચાહે કોઈ નારકી હો. આહાહા!

ધર્મના ગજ જ જુદી જાતના છે. ઓલાને ખમ્મા.. ખમ્મા.. ૫૦-૫૦ લાખ, કરોડ-

બે કરોડ, પાંચ કરોડ પૈસા. નવરો ન હોય પાપ આડે. આખો દિ' ધંધો.. ધંધા પાપના. એને દુનિયા સુખી કહે. શેઠ! આ તમને સુખી કહે. બે ભાઈઓ મોટા બાદશાહ છે, કહે લ્યો. (શ્રોતા : દુનિયા તો પાગલ હૈ). દુનિયા પાગલ હૈ? એય શેઠ! આ કહે, ગવર્મેન્ટ બધું સરખું કરી નાખે છે. આ એમ કહે છે. એ બધા વાણિયા એવા હોય, સરખું થવા ન દે. આહાહા! એ તો કંઈકને નામે ચડાવીને કંઈક કરશે એ તો કાળાબજાર. સમજાય છે ને? ઊંટ પર જ્યારે સરખું બેસવાનું ન હોયને માથે ઊંટ ઉપર, તો પછી કાઠલું નાખે, પણ બેસવાનું સાધન કરી લીધું. બૈઠનેકા ઐસા કિયા. ઊંટ હોતા હૈ ન ઊંટિયા. તો ઉસમેં લકડેકા ... ઐસા કિયા.

વાણિયા, જ્યાં દુનિયા—સરકાર બીજું કરે તો આ બીજું કાંઈ કરશે અંદરથી. કો'કને નામે કંઈકના નામે જશ ચડાવી દેશે. લેશે શું ઓલો? એક લાખમાં લાવો ૬૩ હજાર. આપતા હશે? લાખમાં ઓછા રહેને. કેટલાય નામે ચડાવી દેશે. નાના છોકરા ને મોટા છોકરા... (શ્રોતા : ખર્ચ કાઢવો પડેને.) હા, એમ છે. ખર્ચો કાઢવો પડેને. વાણિયા ખરાને. આહાહા! આહીં પછી કાઢે. પછી જવાન લડકા હોતા હૈ જવાન, તો ઉસકા ...? અમારા નામના છે પાંચ લાખ. (શ્રોતા : અમારા-તમારા... નામ ઉપર હોય?) જુદા કરો, જુદા કરી દો. મારે કોઈની દરકાર નહીં, લ્યો. એમ બન્યું છે અત્યારે. બને છે. હુઆ હૈ. હમકો ખબર હૈ ન. સમજમેં આયા? હમારા પૈસા હૈ. હમારે નામકા હૈ અને હમારા હી હૈ. તુમ્હારા ઉસમેં હક નહીં. જાઓ છૂટા થઈ જાઓ. ભાઈઓ જુદા પડી જાય બધાય. આહાહા! ભિન્ન હી હૈ. કોને પાડે જુદા માળા?

યહાં તો કહતે હૈં કિ 'तद्द्रव्यपर्ययमयं चिद् इह अस्ति.' આહાહા! તેરે અસ્તિત્વમેં તો દ્રવ્ય, ગુણ ઔર નિર્મલ પર્યાય તેરેમેં હૈં. દૂસરા કોઈ હૈ નહીં. આહાહા! હૈ ન. 'चिद् इह अस्ति वस्तु.' તેરી ચીજ જો હૈ, તુમ જો હો ઉસમેં તો દ્રવ્ય નામ વસ્તુ, ગુણ નામ શક્તિ ઔર પર્યાય નામ નિર્મલદશા. 'चिद् इह अस्ति वस्तु.' એ વસ્તુ અસ્તિ છે. પર્યાય ઉસકી નિર્મલ જો હૈ નિર્મલ પર્યાય વહ ઉસમેં અસ્તિ હૈ. વિકારકી અસ્તિ-ફસ્તિ નહીં. વિકારકા જ્ઞાન હુઆ યહ જ્ઞાનકી પર્યાયકી અસ્તિ હૈ તેરેમેં. આહાહા! ઔર જ્ઞાનગુણકી અસ્તિ હૈ ત્રિકાલ. 'द्रव्यपर्यायमयं' લીધું છે એ. દ્રવ્ય હૈ વસ્તુ, ઉસમેં અનંતગુણ હૈં. ગુણ અનંત સાથ મિલાકર દ્રવ્ય લિયા. ઔર ઉસકી દૃષ્ટિ હુઈ, ઐસા દ્રવ્યકા સ્વીકાર હુઆ... 'લાખ વાતની વાત નિશ્ચય ઉર આનો' આતા હૈ કિ નહીં? 'છોડી જગત દ્વંદ ફંદ આતમ ઉર આનો'. ઐસા જો ભગવાન આત્મા દ્રવ્ય ઔર પર્યાયમય... દેખો! અપની પર્યાય—અવસ્થા યહ અપની પ્રજા, ભગવાન ત્રિકાલી દ્રવ્ય ઉસકા પિતા, યહ તેરા અસ્તિત્વ હૈ. કુછ સમજમેં

આયા? ઓહોહો! તેરે અસ્તિત્વમેં દો ચીજ હૈ – સામાન્ય ત્રિકાલી દ્રવ્ય–ગુણકા પિંડ એક ચીજ ઔર ઉસકા પરિણમન હુઆ નિર્મલ, બસ વહ તેરી ચીજમેં હૈ.

'तद्‌द्रव्यपर्ययमयं अभेद चिद् इह अस्ति.' જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ વસ્તુ, એમ. જ્ઞાન સાથે અવિનાભાવ અનંત ગુણ અને પર્યાય આવી ગયા. આહાહા! ભારે વાત કરી છે ને! સમજમેં આયા? તેરી ચીજમેં.. જિસ ભાવસે તીર્થંકરગોત્ર બંધતા હૈ, વહ ભાવ તેરી પર્યાયમેં નહીં. આહાહા! દ્રવ્ય નામ ત્રિકાલી શક્તિકા પિંડ ઉસમેં તો હૈ નહીં, પર તેરી અવસ્થા–વર્તમાન દશા–પર્યાય ઉસમેં વહ ભાવ હૈ હી નહીં. આહાહા! ઉસ ભાવ સંબંધી અપના જ્ઞાન સ્વ-પરપ્રકાશક પર્યાય યે અપની પર્યાયમેં હૈ. આહાહા! ઐસા દ્રવ્યકા સ્વીકાર હોતે હી પર્યાયમેં નિર્મલતા આતી હૈ. યહ પ્રમાણ પૂરા જ્ઞાનકા અખંડ વિષય હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? ઉસે આત્મા કહતે હૈં. રાગાદિ આત્મા નહીં, શરીર આદિ નહીં, વહ અપનેમેં હૈ હી નહીં. તો દીકરા-દીકરી, મકાન, હજીરા ને આ પૈસા ધૂળમાંય નથી તારા. તેરે હો તો તેરેસે ભિન્ન રહે નહીં ઔર ભિન્ન રહે વહ તેરી ચીજ હી નહીં. આહાહા!

तद्–તે. 'द्रव्यपर्ययमयं चिद् इह अस्ति' જ્ઞાનરૂપ વસ્તુ યહ વસ્તુ હૈ. આહાહા! ત્રિકાલી જ્ઞાન ઔર જ્ઞાનકી પર્યાય નિર્મલ ઔર જ્ઞાનકે સાથ અવિનાભાવી અનંત શક્તિયાં, ઉસકી નિર્મલ પર્યાય—યહ અસ્તિ વસ્તુ. ઈતની તેરી ચીજ હૈ. દૃષ્ટિકા વિષય ક્યા હૈ વહ અભી નહીં બતાના હૈ. યહાં તો તેરી ચીજ પૂર્ણ પરસે ભિન્ન કૈસી હૈ યહ બતાના હૈ. સમજમેં આયા? ગુણ જો હૈં જ્ઞાન-દર્શન આનંદ આદિ, તો ગુણકા તો પરિણમન નિર્મલ હી હોતા હૈ. સમજમેં આયા? તો ગુણ ઉસને માને, સ્વીકારમેં આયે. ગુણ સ્વીકારમેં તબ આતે હૈં કિ ગુણકે પરિણમનમેં (શુદ્ધ) પર્યાય હુઈ તો ગુણકા સ્વીકાર હુઆ. સમજમેં આયા? શુદ્ધતા દ્વારા અશુદ્ધ હૈ યહ સ્વીકારમેં આયા. આહાહા! ભારે. જે વાત છઠ્ઠી (ગાથા)માં કીધી છે એ વાત લીધી. એ વાત બીજી રીતે લીધી. આહાહા!

વસ્તુ પરમાત્મા નિજસ્વરૂપ ત્રિકાલ શુદ્ધ પવિત્રકા ધામકા સ્વીકાર જહાં હુઆ, તો દ્રવ્ય પર દૃષ્ટિ પડે તો સ્વીકાર હોતા હૈ. ક્યોંકિ દૃષ્ટિને સ્વીકાર તબ કિયા, જબ હૈ ઐસા (માના). તબ પર્યાયમેં ભી પવિત્રતાકી પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ યહ પર્યાયમેં તેરી દશા હૈ. તેરી દશા ઔર તું વહાં હૈ. દ્રવ્યમેં, ગુણમેં અને તેરી નિર્મલ પર્યાયમેં તુમ–વસ્તુ તેરી હૈ. ઉસસે આગે જાકર, રાગમેં ઔર પરમેં તેરી ચીજ હૈ નહીં. આહાહા! ગજબ વાત! દિગંબર સંતોના કથન! અનુભવ તો ઠીક, પણ એની કથનીની શૈલી બહુ ટૂંકું કરીને (સમજાવ્યું છે). સમજાય છે કાંઈ? એનો સવૈયા કહે છે.

(સવૈયા એકત્રીસા)

जोई जीव वस्तु अस्ति प्रमेय अगुरुलघु,
अभोगी अमूरतीक परदेशवंत है।
उतपतिरूप नासरूप अविचलरूप,
रतनत्रयादि गुनभेदसौं अनंत है।।
सोई जीव दरब प्रमान सदा एकरूप,
ऐसौ सुद्ध निहचै सुभाऊ निरतंत है।
स्यादवाद मांहि साध्य पद अधिकार कह्यौ,
अब आगै कहिवेकौं साधक सिद्धंत है।।२।।

શબ્દાર્થ :—અસ્તિ=હતું, છે અને રહેશે. પ્રમેય=પ્રમાણમાં આવવા યોગ્ય. અગુરુલઘુ=ન ભારે ન હલકું, ઉતપતિ=નવી પર્યાયનું પ્રગટ થવું. નાસ=પૂર્વ પર્યાયનો અભાવ. અવિચલ=ધ્રૌવ્ય

અર્થ :—આ જીવ પદાર્થ અસ્તિત્વ, પ્રમેયત્વ, અગુરુલઘુત્વ, અભોક્તૃત્વ, અમૂર્તિકત્વ, પ્રદેશત્વ સહિત છે. ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્ય અથવા દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર આદિ ગુણોથી અનંતરૂપ છે. નિશ્ચયનયમાં તે જીવ પદાર્થનો સ્વાભાવિક ધર્મ સદા સત્ય અને એકરૂપ છે. તેને સ્યાદ્વાદ અધિકારમાં સાધ્ય-સ્વરૂપ કહ્યો, હવે આગળ તેને સાધકરૂપ કહે છે. ૨.

अर्थ :—यह जीव पदार्थ अस्तित्व, प्रमेयत्व, अगुरुलघुत्व, अभोक्तृत्व, अमूर्तिकत्व, प्रदेशत्व सहित है। उत्पाद-व्यय-ध्रौव्य वा दर्शन-ज्ञान-चारित्र आदि गुणोंसे अनंतरूप है। निश्चयनयमें उस जीव पदार्थका स्वाभाविक धर्म सदा सत्य और एकरूप है। उसे स्याद्वाद अधिकारमें साध्यस्वरूप कहा, अब आगे उसे साधकरूप कहते हैं।।२।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ક્યા કહતે હૈં? ભગવાન આત્મા જીવ યહ વસ્તુ. કૈસી હૈ વસ્તુ? ઉસમેં અસ્તિ નામકા ગુણ હૈ. અસ્તિ 'હૈ'. 'હૈ', સત્ હૈ તો અપનેસે હૈ ત્રિકાલ. સમજમેં આયા? કોઈ ઉસકા કર્તા હૈ કિ ઈશ્વર (કર્તા) હૈ, ઐસી ચીજ હૈ નહીં. 'હૈ' ઉસકા કર્તા કૌન? અને ન હો ઉસે બનાયે કૌન? સમજમેં આયા? પહલે અસ્તિ ગુણ લિયા. સત્ પદ પ્રરૂપણા. જોઈ જીવ.. અસ્તિરૂપ, પ્રમેયરૂપ. ઈસ જગતમેં જબસે જીવ હૈ તબસે ઉસે પ્રમેય કરનેવાલા જ્ઞાતાજીવ ભી (જગત)મેં હૈ. ઉસમેં પ્રમેય હોતા હૈ આત્મા. પરકે જ્ઞાનમેં જ્ઞેય હોતા હૈ. આહાહા! દો બાત સિદ્ધ કી. દોનોં સિદ્ધ કર દિયા. પ્રમેયકાલમેં પ્રમેય હૈ વહ આત્મા. જ્ઞાનકા વિષય હોનેલાયક ઉસમેં શક્તિ હૈ. તો જ્ઞાનરૂપ સર્વજ્ઞ પરમાત્માકી ભી ઉસ

સમયમેં હયાતિ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

જૈસે આત્મા અસ્તિ હૈ ત્રિકાલ, ઐસે પ્રમેયગુણ ઉસમેં ત્રિકાલ હૈ. ગુણ હૈ ન? તો પ્રમેયકા અર્થ– કિસીકે જ્ઞાનમેં પ્રમાણરૂપ હોના–જ્ઞેયરૂપ હોના. પ્રમેયગુણ અપનેમેં હૈ તો કોઈ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર હૈં. જબસે વસ્તુ હૈ તબસે સર્વજ્ઞ–યહ જ્ઞેયકો પ્રમેય કરનેલાયક જીવ હૈં, ઉનકો જ્ઞાનમેં પ્રમેય આયા હૈ. અમરચંદભાઈ! આહાહા! અરે! ઐસી આસ્થા તો લાયે કિ (ઐસી) સર્વજ્ઞતા..

जोई जीव वस्तु अस्ति प्रमेय.. પ્ર+મેય – વિશેષરૂપ માપમેં આનેલાયક. તો માપ કરનેવાલે દૂસરે સર્વજ્ઞ ભી ઉસ સમયમેં હૈં. હૈ ન? કૌનસે સમયમેં સર્વજ્ઞ ઈસ જગતમેં ન હો? (શ્રોતા : સબ સમય). સબ સમય? અનંત કાલમેં? અનંત કાલ પહલે સર્વજ્ઞ થે? (શ્રોતા : સર્વજ્ઞમાં ફેર નહીં હોય?) એને ફેરની ક્યાં ભાન છે? ફેર કૈસા? યહાં પ્રમેયત્વ નામકા ગુણ અપનેમેં હૈ તો ઉસે જાનનેલાયક–પ્રમાણ કરનેલાયક કેવલી ભી સાથમેં હી હૈં. પહેલા–પછી શું ? વહ તો સબ અનાદિ ઐસા હૈ. પ્રમેયગુણ અનાદિકા હૈ. બરાબર હૈ પંડિતજી? આહાહા! તો પ્રમેયગુણકો જાનનેવાલા જ્ઞાનપ્રમાણરૂપ જીવ વહ ભી અનાદિકા હૈ. તો સર્વજ્ઞ ભી અનાદિકે હૈં. સર્વજ્ઞ હૈં તો પ્રમેયકો પ્રમેય જાનતે હૈં. આહાહા! સમજમેં આયા?

આ તો વાત ભાઈ એવી છે વાત. મુંબઈમાં હળાહળ થઈ ગયું, એટલું લખ્યું છે. આ એક કોર રજનીશ જાગ્યો, એક કોર આ થયો, એક કોર આ. લોકો કંઈકના કંઈક ચઢી ગયા છે બિચારા ઊંધે રસ્તે, એમ કરીને... આહાહા! અરે ભગવાન! તેરા એક-એક ગુણ ભગવાનસ્વરૂપ હૈ. પ્રમેયગુણ ભગવાનકો સિદ્ધ કરતા હૈ કિ તુમ ભી પ્રમેય પૂર્ણ હો ઔર તેરે પ્રમેયકો જાનનેલાયક દૂસરા આત્મા ભી પૂર્ણ હૈ સામને. સમજમેં આયા? પ્રમેયગુણ ત્રિકાલી હૈ. ત્રિકાલી હૈ કિ નહીં? (શ્રોતા : ગુણ તો ત્રિકાલી હૈ). તો ખલાસ હો ગયા. પ્રમેયકો જાનનેવાલે–ત્રિકાલકો જાનનેવાલે પરમાત્મા ભી (ત્રિકાલ) હૈં. આહાહા!

अगुरुलघु.. તેરા ગુણ અગુરુલઘુ હૈ. ઘટ ન હો–બઢે નહી ઐસા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયમેં તેરા સ્વભાવ હૈ, એમ કહે છે. સમજમેં આયા? અપની પર્યાયમેં ષટ્ગુણ વૃદ્ધિ-હાનિ હો ફિર ભી ઘટતી બઢતી નહીં, ઐસી ચીજ તેરી હૈ. આહાહા! અગુરુલઘુ, અસ્તિ, પ્રમેયત્વ એક સાથ તીનોં હૈં. પ્રમેયકો જાનનેવાલે ભગવાન હૈં તો સાથમેં અગુરુલઘુ આદિ સબ ગુણકો પ્રમેય કરકે જાનતે હૈં.

अभोगी.. ભગવાન (આત્મા) તો રાગ ઔર પરકા ભોક્તા હૈ હી નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? આહાર, પાણી, મકાન, પૈસાકા તો ભોક્તા આત્મા હૈ હી નહીં, વહ તો

પરચીજ હૈ. પરકો ક્યા ભોગે? પણ જો રાગ ઔર વિકલ્પમેં ભોગકા અનુભવ હોતા હૈ યહ વસ્તુકા ભોગ નહીં. આત્મા તો અભોગી હૈ. આહાહા! કહો, રાગકા ભોક્તા આત્મા નહીં. રાગકા ભોક્તા યહ આત્મા નહીં. આ શક્તિના વર્ણનની સાથે ન્યાય લીધો છે. સમજાણું કાંઈ? એનું વર્ણન કર્યું. આ થોડા નામ બીજા લીધા. આહાહા!

કહતે હૈં કિ તેરી ચીજ ભગવાન આત્મા ઔર ઉસકી શક્તિ—ગુણ ઔર ઉસકા પરિણમન નિર્મલ. રાગકા ભોક્તા ભી આત્મા નહીં ઐસા અભોક્તા નામકા ગુણ હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? રાગ તો વિકાર હૈ. ઉસે અનુભવે તો અજીવકા અનુભવ હુઆ, ઉસે આસ્રવકા અનુભવ હુઆ. અજીવકા અનુભવ જીવકો? આહાહા! સૂક્ષ્મ બાત હૈ. ગજબ વાત! ટૂંકામાં પણ બહુ આ વાત! આત્મા ઈસે કહેં ઔર ઐસા હૈ કિ વહ રાગકા વિકલ્પ દયા-દાન-ભોગકા વિકલ્પ ઉસે ભોગતા નહીં. ઉસે આત્મા કહેં. સમજમેં આયા? આહાહા! સમ્યક્‌દૃષ્ટિ જીવ, જબ વસ્તુ અભોક્તા હૈ તો સમ્યક્‌દૃષ્ટિ ધર્મી જીવ ભી રાગકા ભોક્તા નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા! વસ્તુ જબ રાગકી ભોક્તા નહીં ઐસી ચીજ (હૈ) તો ઐસી ચીજકી દૃષ્ટિ કરનેવાલા ભી રાગકો ભોગતા નહીં. વ્યવહારકા કર્તા નહીં ઔર વ્યવહારકા ભોક્તા નહીં. આહાહા! કઈ રીતે? સમજમેં આયા? ભારે ઝીણું ભાઈ આવું. આવું ધર્મનું રૂપ ઝીણું હશે?

अभोगी.. ભગવાન આત્માકા સ્વભાવ, રાગકો ભોગે ઐસા સ્વભાવ હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા! રાગકો ભોગતા હૂં ઐસે માને, મૈં બડા ભોગી હૂં. ધર્મીકો તો યહાં ઠીક હૈ ઐસા નહીં લગતા. મુજે રાગ નહીં, સંયોગ નહીં. ઉસે (અધર્મીકો) રાગ (હૈ) ઔર સંયોગકા ભોક્તા હૈ. ધર્માત્મા જો (સ્વયંકો સ્વયંકા) ભોક્તા માનતે હૈં, તો વહ મેરેસે અધિક સામગ્રીવાલા હૈ ઐસે નહીં માનતે. સમજમેં આયા? આહાહા! જિસે આત્માકા સ્વીકાર હૈ, આત્માકી શ્રદ્ધા હૈ.. જિસે આત્માકી શ્રદ્ધા હૈ વહ શ્રદ્ધાવાન અપનેમેં વ્યવહાર રાગ, પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પકા ભોક્તા અપનેકો માનતા નહીં ઔર દૂસરા કોઈ વિકલ્પકો ભોગતા હૈ તો ઉસે યહ આત્મા માનતા નહીં.

યહ બડા રાજા હૈ, બડી સંપત્તિવાલા હૈ ઐસા જ્ઞાની પરકો ભી માનતા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? મોટી પદવી હોય, લ્યો. દસ-દસ હજારનો પગાર, આઠ-આઠ હજારનો પગાર. રામજીભાઈ તે દિ' હજાર-હજાર રૂપિયાનો તે દિ' હોં. અત્યારે તો વીસ ગુણા થાય. તે દિ' તે દિવસે મહિનાના હજાર રૂપિયા લાવતા. અત્યારે વીસ હજાર કહેવાય. એના છોકરાને વીસ હજાર ક્યાં છે? આઠ હજાર છે. એય! આહાહા! ભારે વાત પણ હોં. શું ઓલા ઠંડી.. ઠંડી.. (શ્રોતા : એરકન્ડીશન્ડ કાર ગાડી). હા, ગાડી. યહાં તો કહતે હૈં કિ

ઉસકા ભોક્તા આત્મા હૈ નહીં. ઉસકી પર્યાયમેં ઉસકી અસ્તિ હૈ નહીં. પર્યાયમેં ઉસકી અસ્તિ માનના વહ મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ અણાત્મા હૈ. આહાહા! એય ભીખાભાઈ! આહાહા!

એક ગાવમેં ઐસા હુઆ થા. શેઠ થા નગરશેઠ. તો ઉસકા છોટા લડકા ગુજર ગયા. બડા લડકા થા. (ઉસકી) સ્ત્રી ભી થી ઔર લડકા ભી થા. સ્ત્રી વિધવા હુઈ તો ઐસે પ્રસંગમેં રોયે બહોત. અરે, મુજે નહીં.. મુજે નહીં. ઐસે કહે. સમજમેં આયા? શેઠના નાના છોકરાની વહુ હતી વિધવા. કાંઈ નહોતું દીકરા ને. અને એના જેઠને દીકરા-દીકરી હતા. પતિ-પત્ની હતા. નાની ઉંમરના હતા. અને પછી દીકરા થાય અને દીકરાના લગન થાય. એ વખતે રોવે. મારે કાંઈ નહીં ને આને. પણ એને ક્યાં હતું? સાંભળને હવે. આહાહા! નગરશેઠ. હવે ... નીકળ્યા. નાની ઉંમરના વહુ પછી જેઠને ઘેર જેઠાણીને દીકરો થાય ને દીકરાના લગન થાય, તે વખતે બહુ રોવે.. રોવે. એમ કે અરેરે! આ મારે નહીં, આ મારા નહીં. ધણી નહીં ને આ. પણ ધણી હતો કે દિ' તારે? સાંભળને. અને એનેય કે દિ' હતો? સાંભળને. એ રાગનો ભોક્તા માને છે એ આત્મા નથી, એ તો મૂઢ છે. તારે શું કરવું છે? સમજમેં આયા? બરાબર હૈ શેઠ?

નાનો ભાઈ હોય, બહુ પૈસા વધી જાય. બહોત પૈસા. બડે ભાઈકો પૈસા થોડા હો તો ઉસને કહા, અરે! એક હી માતાકી કૂખસે જન્મે. એકકો ઐસા ઔર એકકો ઐસા? કૌન માને ઐસા? મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ માનતા હૈ ઐસા. સમજમેં આયા? ક્યોંકિ આત્મામેં તો ઐસી શક્તિ-ગુણ હૈ ઔર ગુણકા ગુણ ઐસા હૈ કિ વિકારકો ન ભોગે ઐસા ગુણકા ગુણ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! કહો, પંડિતજી! સમજમેં આયા કિ નહીં? હવે એક કોર દીકરા હોય આઠ-આઠ મોટા અને એકને પચાસ વરસે પુત્ર પણ ન હોય. ધર્મી હોય એને આવા ઓરતા હોતા નથી. ક્યોંકિ મેરે આત્મામેં રાગ ભી નહીં ઔર ઉસકે આત્મામેં ભી રાગ નહીં. તો પુત્ર કહાંસે આયા? આહાહા! ભારે! (શ્રોતા : આવું ભેદજ્ઞાન થતું નથી). કરતો નથી. એને દરકાર (નથી). સાંભળ્યું નથીને ભાઈ! પહેલું સાંભળ્યું નથી. એક તો સૂવામાં જાય, થોડો વખત જાય ત્યાં ઓલા કુગુરુ લૂંટી લે એનો કાળ. લૂંટવાયોગ્ય હોય. આમ કરો, તેમ કરો, આ કરો. પણ શું કરે બાપુ?

તું તો જ્ઞાનસ્વરૂપી છો પ્રભુ! આહીં જ્ઞાનમય કીધું. 'चिद्‌मह अस्ति वस्तु.' જ્ઞાનમય વસ્તુ. એની સાથે અનંત ગુણ ભલે હો. પૂરા આત્મા જ્ઞાન(મય હૈ) ક્યોંકિ જ્ઞાન હરેક ગુણકો જાનતા હૈ તો એક જ્ઞાનમેં સબ ગુણકા જ્ઞાન આ ગયા. સબ ગુણકા જ્ઞાન ઐસી પૂરી ચીજ હી એક આત્મા હો ગઈ. ઔર જો જ્ઞાનકા પરિણમન નિર્મલ હૈ વહી ઉસકી પર્યાય હૈ. ઉસકે અસ્તિત્વમેં ઇતના હી હૈ. રાગકા પરિણમન ભોગના કિ રાગકા કરના વહ ઉસકે

ગુણમેં નહીં તો પર્યાયમેં ભી નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા! ગજબ વાત પણ હોં! આચાર્યની કથનની પદ્ધતિ જુઓને કેટલી છે એ. આ માણિકલાલ બહુ વધી જાય ને શું કંઈ ... નથી એમ કહે છે. માણિક ક્યાં નથી હમણાં? (શ્રોતા : મુંબઈ ગયા). મુંબઈ, ઠીક. કહો, સમજાય છે કાંઈ? એમને ઓલા છોકરા અમેરીકામાં ગયા છે બે જણા. તો ઓલાને એમ થાય, મારા છોકરા અમેરીકા જાય એવા ન થયા હોં. એય!

(શ્રોતા : અમેરીકામાં શું છે?) આ અમેરીકામાં જઈને આવ્યા અમારા જુઓ ભાઈ રસીકભાઈના દીકરા. પહેલી જાત્રામાં સાથે હતા. શું તેરની સાલ ને? તેરની સાલ. ૧૪ વર્ષ હુએ. તે દિ' સોળ વર્ષનો હતો. બધે આમ સાથે ને સાથે ફરતા ત્યાં જાત્રામાં. પછી અમેરીકા ગયા. ન્યાંની ઓલી મજા માણી આવે એને હવે આહીં ઠીક ન પડે, એમ કહે. એય! પણ આનો છોકરો જઈ આવ્યો હમણાં. પાંચ વરસ રહી આવ્યો અમેરીકા. હવે કહે, હવે આપણે જાવું નથી હવે ન્યાં. આપણે આહીં.. (શ્રોતા : ઠીક છે તેથી ત્યાં જાવું નથી.) ખબર નથી. અમેરીકામેં ઠીક હૈ કિ આત્મામેં ઠીક હૈ? આત્મામેં ઠીક હૈ ઐસા ગુણ હૈ. સમજમેં આયા? જહાં જહાં આત્મા હૈ વહાં વહાં ઉસકા ગુણ હૈ ઔર વહાં વહાં ઉસકી પરિણતિ હૈ. ઉસકી પરિણતીમેં ઠીક હૈ, સુખ હૈ, યૂં કહતે હૈં. ઠીક એટલે સુખ. સમજમેં આયા? કંઈ પરક્ષેત્રથી અને પરમાંથી સુખ છે? આહાહા!

ઓલાએ લખ્યું હતું સાંઈબાબાની લાઈનમાં. સાંઈબાબા એવો... બહુ આબરુ વધી ગઈ છે એની. બહારમાં એવો કંઈ જાદુ હશે. એનું મકાન કર્યું છે ને માળ સૂવાનું ઘર ત્યાં સુધી મોટર જાય એવું મકાન બનાવ્યું છે. આમાં લખ્યું છે આ જૈનપ્રકાશમાં. આજ આવ્યું હતુંને. એ શેમાં? (શ્રોતા : .....) હા. એમ? હોય કો'ક. (શ્રોતા : ત્યાં ઉભી રહે જ્યાં એની ખુરશી છે ને એ..) આ તો મોટર સૂવાનું જ્યાં મકાન હોયને બીજે કે ત્રીજે માળે ત્યાં સુધી જાય, માળ ઉપર. એને આમ ચાલવુંય ન પડે. માળા. એ તો ચાલી શકતા નહોતા. દરબાર ચાલી શકતા નહોતા એટલે ઓલામાં બેસાડી રાખતા હતા. (શ્રોતા : એ તો એના દીકરા...) એમ હશે કાંઈક. પણ એવું શોખ જાણે, આહાહા! કંઈ નીચેથી ઉપર ચડવાની મહેનત જ નહીને. કેટલા સુખી? ધૂળેય નથી, સુન ને માળા! તું એને સુખી માન તો તું આત્માને માનતો નથી. જાદવજીભાઈ! બરાબર હશે આ? કેમ? કે જે રાગને અનુભવનારા અને ભોગવનારા છે ભગવાન એને આત્મા કહેતા નથી. હવે તું એને સારો કહે તો આત્મા તુંય નહીં ને એય નહીં. (શ્રોતા : અનુમોદનમાં ખોટું.) અનુમોદનમાં આવ્યુંને ખોટું જૂઠું. એય શેઠ! અભોક્તામેં ઐસી ચીજ પડી હૈ.

ભગવાન આત્મા જ્ઞાનાનંદસ્વભાવી પ્રભુ ઉસકા ગુણ અભોક્તા હૈ. ગુણ અભોક્તા

હૈ તો ગુણકા ગુણ—પર્યાય, ગુણકા કાર્ય—પર્યાય, તો પર્યાય અભોક્તા હૈ. રાગ ઔર વિકારકી ઔર પરચીજકી અભોક્તા ચીજ હૈ ઉસે આત્મા કહતે હૈં. આહાહા! એય! જુઓ, ઓલા તમારાવાળાને ત્યાં ગયા હતાને. બહુ સુખી. બહુ સુખી લ્યો. ન્યાલચંદ. એના દીકરાને ત્યાં ગયા હતા. આ ધોતિયા પહેરીને ન જવાય ન્યાં. પાટલૂન પહેર્યું હતું ત્યાં. (શ્રોતા : પણ ન્યાલ કંઈ ના ન પાડે.) ના ન પાડે, પણ આને એમ કે સારું લગાડું બધાને સરખું પાટલૂન પહેરીને. આ દેશમાં પાટલૂન કે દિ' હતું? ઓલો બે કરોડ રૂપિયાનો આસામી. દીકરો. બે કરોડ. બંગલા. રાગ.. રાગ. રાજવૈભવ એને ઘરે છે હોં છોકરાને ન્યાં. રાજવૈભવ મોટો. રાજાને હોય એવો વૈભવ. એને પૂછ્યું. પણ અમારે એ પ્રમાણે ત્યાં રહેવું પડે. એ રૈયતનો સ્વભાવ જ એવો જાણે. ધૂળેય નથી હવે. આહાહા! ગજબ વાત છે.

(શ્રોતા : એને વૈભવ ન કહેવાય. એની જરૂરિયાત છે). બસ, બસ, એમ. એ રૈયતની, ત્યાંની રૈયતની એ જરૂરિયાતની ચીજ એટલી હોય, એ તો સાધારણ વાત થઈ. એને એટલું જરીક હોય. કારણકે છોડી એક હતી. દીકરો એકેય છે નહીં. બે કરોડ રૂપિયા. બસો લાખ. દુઃખી.. દુઃખી.. દુઃખી.. એને કોઈ સુખી માને એ આત્માને માનતો નથી, મૂળ તો એમ કહ્યું. (શ્રોતા : મૂળ સિદ્ધાંત એ). સિદ્ધાંત હો ગયા ઉસમેં. એ ચીમનભાઈ! તમારે લાગુ પડે કે નહીં? છોકરો અમેરીકામાં જઈ આવ્યો છે, દીકરાનો દીકરો. આહાહા!

ભાઈ! જેને આત્મા કહીએ, ભગવાન ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરે જેને આત્મા કહ્યો, એવા આત્માનો જેને અંદર શ્રદ્ધા અને સ્વીકાર થાય, એને તો એની પર્યાયમાં (આનંદ આવે). એ આનંદનો ભોક્તા એ જીવ છે, રાગનો ભોક્તા નહીં. આહાહા! એનું જીવન સુખી છે. સમજાણું કાંઈ? અને રાગના ભોગવવાવાળા જીવો દુઃખી.. દુઃખી.. દુઃખમાં શેકાઈ રહ્યા છે. એ આત્મા નહીં, એને આત્મા કહેતા નથી પરમાત્મા. આહાહા! (શ્રોતા : દુઃખનું કારણ?) દુઃખનું કારણ.. એ પોતે જ દુઃખ છે. આકુળતામાં સળગી રહ્યા છે. આહાહા!

એવો એનો ગુણ છે? એવો ગુણ હોય તો કોઈ દિ' ગુણની પર્યાય નિર્મળ પ્રગટ થાય જ નહીં. સમજાય છે કે નહીં ભાઈ? હવે લોજીકથી તો આ ચાલે છે, ન્યાયથી. ત્યાં અમેરીકામાં ક્યાં હતું ત્યાં આવું? ત્યાં તો ગપેગપ હોય બધાય. આહાહા! ભગવાન! એકવાર વાત તો સાંભળ, કહે છે, તારી મોટપની. આહાહા! કહે છે કે રાગથી અધિક થઈને આત્મા રહેલો છે. જુદો થઈને રહેલો એને આત્મા કહીએ, એમ કહે છે. આહાહા! અધિક આવે છે ને. 'णाणसहावं' અધિકનો અર્થ જુદો થાય. ૩૧મી ગાથા (સમયસાર). 'णाणसहावाधियं मुणदि आदं.' અધિક નામ જુદો. અધિકનો અર્થ જ, આ નહીં, આ નહીં. હેઠે રહી ગયું, આમ રહી ગયું. આહાહા! રાગ આદિ વિકલ્પ જે છે એ હેઠે રહી ગયા

બાહ્ય, એનાથી ભિન્ન પડેલો આત્મા એને આત્મા કહીએ. આહાહા! આવી શૈલી! અને તે એમાં સમાડ્યું કેટલું!

મૂલચંદભાઈ! છોકરાઓ લખે કે બાપા ઉતાવળ કરશો નહીં આવવાની. પણ આ માળાને સુખ ન આવે અહીંયા. લખ્યું છેને. એ આમ જ વાત છે. એ કો'ક કહેતું હતું. કો'ક કહેતું હતું તમારી વાત. તમારો અહીં રિપોર્ટ બહુ આવે. કોણ કહેતું હતું આહીં? છોકરાનું આ લખાણ આવ્યું છે. કોણ કહેતું હતું નહીં આહીં આપણને? (શ્રોતા : વૈદરાજ.) વૈદ.. વૈદ. હા, વૈદ કહેતા હતા. એ સાચી વાત. એ કહે, હું મૂલચંદભાઈને મળ્યો. એણે કીધું લ્યો અંદર. છોકરાનું આવ્યું છે લખાણ. બાપા ઉતાવળ કરશો નહીં આહીં આવવાની. એય! (શ્રોતા : બાધા પહોંચાતે હોગેં ઉનકો?) બાધા કોણ પહોંચાડે? આત્મામેં દૂસરેકો બાધા પહોંચાયે ઐસી શક્તિ નહીં. આત્મા પરકો બાધા પહોંચાયે ઐસી આત્મામેં શક્તિ નહીં. આત્મામેં ઐસી પર્યાય નહીં કિ દૂસરેકો દુઃખ ઉપજાયે. આહાહા! ચંદુભાઈ! આખો સંસાર ઊડી ગયો આખો.

યહાં તો કહતે હૈં, જેને ભગવાન આત્મા વસ્તુ અનંત ગુણના પિંડનો સ્વીકાર થયો ત્યાં પરિણમન નિર્મળ રહ્યું એને. ભલે ચોથે ગુણસ્થાને હો. ક્યા શેઠ હૈ કિ નહીં? એ જુગરાજજી! દેખો યે બાત. હવે આ શેઠિયાઓની આગળ... પણ ન્યાયસે સમજના પડેગા કિ નહીં ઉસકો? ન્યાયથી નથી સમજતો? આહાહા! આવો ભગવાન આત્મા શુદ્ધ છે. આત્માનો સ્વીકાર, આહાહા! ત્રણ લોકનો નાથ એનો સ્વીકાર, એને અભોગગુણનો સ્વીકાર છે, એને રાગનો ભોગવટો આત્મામાં ક્યાંથી હોય? આહાહા! ગજબ બાત હૈ! વ્યવહાર રત્નત્રયકો કરે ઔર વ્યવહાર રત્નત્રયસે નિશ્ચય હો ઐસા ઉસમેં ગુણ નહીં, એમ કહતે હૈં. ભારે! બરાબર છે? આહાહા!

કહે છે, અભોક્તા. ઓહોહો! ભગવાન તેરી ચીજમેં ઐસી શક્તિ હૈ, ગુણ હૈ કિ યહ ગુણકા ગુણ, રાગકો ભોગે ઐસા ગુણકા ગુણ નહીં. ગુણકા ગુણ તો આનંદકો ભોગે ઐસા ગુણકા ગુણ હૈ. ઐસા ગુણકા કાર્ય... આહાહા! યહ ગુણકા કાર્ય કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા! રાગકા કરના, ભોગના યે ગુણકા કાર્ય? જ્ઞાન તે આત્મા. આમ વ્યવહારથી નીચે ઉતાર્યો. પ્રભુ! તને ખબર નથી ભાઈ! આત્મામેં ઐસા કોઈ ગુણ નહીં કિ રાગસે આત્મામેં લાભ હો ઔર રાગકા ભોક્તા હો. યહ આત્મા હી નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા?

વસ્તુ અનંત-અનંત ગુણસંપન્ન પ્રભુ.. ગુણસંપન્ન પ્રભુકા જહાં સ્વીકાર હુઆ, સમ્યગ્દર્શનમેં ઉસકા અનુભવ હુઆ ઔર દૃષ્ટિને પૂરે દ્રવ્યમેં પ્રસાર કિયા તો પરિણતિ

નિર્મલ હુઈ. નિર્મલપર્યાય રાગકો ભોગે ઐસી કોઈ પર્યાયમેં શક્તિ નહીં. ગુણમેં નહીં તો પર્યાયમેં નહીં. ક્યોંકિ વહ અભોક્તા નામકા ગુણ દ્રવ્યમેં—ગુણમેં તો વ્યાપક થા, યહ પર્યાયમેં વ્યાપક હો ગયા. આહાહા! સમજમેં આયા? આ તો જુદી જાતની કથા છે આ. આહાહા! જુઓ, આ આત્મા સર્વજ્ઞ સિવાય, ત્રણ કાળ ત્રણ લોકમાં આત્મા આત્માની વાતું કરે પણ હોઈ શકે નહીં ક્યાંય. આવી વાત છે. રાગની પર્યાયને ભોગવે નહીં, ત્યારે એનો અર્થ જ કે નિર્મળ પર્યાયને જ ભોગવે. આ નકારથી વાત લીધી છે. એના અનુભવમાં આનંદનું વેદન હોય એને આત્મા કહે છે. કહો, સમજાય છે કે નહીં? કહો, આ ન્યાયથી સમજાય છે કે નહીં? એ જુવાનો! એ જવાહરલાલજી! આહાહા!

કહે છે, આ સ્યાદ્વાદ. દ્રવ્ય હૈ, ઉસમેં ગુણ પૂરે હૈં. ઉસમેં એક ગુણમેં પૂરા દ્રવ્ય નહીં. દ્રવ્યમેં એક ગુણ નહીં. ક્યોંકિ દ્રવ્યમેં તો અનંત ગુણ હૈં. ઔર એક ગુણમેં એક સમયકી પર્યાય નહીં ઔર એક સમયકી પર્યાયમેં ગુણ નહીં ઔર એક સમયકી પર્યાયમેં વિકાર નહીં. આહાહા! ગજબ વાત! આ અનેકાંત. સમજમેં આયા? આત્મા આત્મા કહે, પણ આત્મા કેવો—કૈસા હૈ? એ કીધું હતુંને, આત્મા કૈસા હૈ? 'પ્રવચનસાર.' આહાહા! આત્મા ઐસા હૈ. ત્યાં તો હજી અશુદ્ધતા લીધી છે. આહીં તો આખી દૃષ્ટિની પ્રધાનતામાં દ્રવ્યની વાતમાં અશુદ્ધતા નહીં. 'પ્રવચનસાર'માં તો અશુદ્ધતા લીધી (કેમકે) એ જ્ઞાનપ્રધાન કથન છેને. એ જાણવાની વાત લીધી છે. દૃષ્ટિપ્રધાનના કથનમાં એકલો દ્રવ્ય જ જ્યાં તરવરે છે, આહાહા! એની તો પર્યાય પણ (વીતરાગી). વીતરાગી પર્યાયનો ભોક્તા આત્મા છે એને આત્મા કહીએ. રાગને ભોગવે તે આત્મા નહીં, તે અણાત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા! વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૬૨ ભાદરવા વદ ૧૨ બુધવાર તા. ૧૫-૯-૧૯૭૧
સાધ્ય સાધક દ્વાર પદ ૨, ૩, ૪, ઉપર પ્રવચન

સાધ્ય-સાધક દ્વાર, સમયસાર નાટક. સવૈયા એકત્રીસા ચાલે છેને. જીવ.. જીવ.. આ આત્મા છે એ કેવો છે, એમ ચાલે છે. આ આત્મા વસ્તુ છે એમાં શું શું ગુણ છે અને એની કઈ કઈ પર્યાય છે એનું વર્ણન છે. जोई जीव वस्तु अस्ति प्रमेय अगुरुलघु, अभोगी अमूरतीक परदेसवंत है. શું કહે છે? જેને ધર્મ કરવો છે આત્માને. તો આત્મા છે કોણ? કેવડો છે કે એ ધર્મ કરે? શેમાં કરે? સમજાય છે કાંઈ? આત્માને ધર્મ કરવો છેને? કંઈક ઠીક કરવું છેને ઠીક? ઠીક કહો, હિત કહો, ધર્મ કહો, શ્રેય કહો, સુખને પંથે જાવું એમ કહો. એ પંથ તો પર્યાય છે, પણ વસ્તુ કેવી છે એ? સમજાય છે કાંઈ? તો કહે છે કે એ વસ્તુ અસ્તિ છે. સત્તાવાળી પોતાથી અસ્તિ છે. પરથી અસ્તિ નથી. કોઈ એનો ઈશ્વર કર્તા નથી. સ્વતંત્ર એ અસ્તિ, પદાર્થમાં એવો એનો ગુણ છે. પ્રમેય છે. એમાં, કોઈપણ જ્ઞાનમાં વિષય થાય–જણાય એવો એનામાં સ્વભાવ છે. કોઈપણ જ્ઞાનીના જ્ઞાનમાં પોતે પ્રમેય થાય, પોતાના જ્ઞાનમાં પણ પ્રમેય થાય એવો એનો સ્વભાવ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? પોતાનું જ્ઞાન પણ પ્રમેય કરે પોતાને જાણે એવો એનામાં ગુણ છે. સમજાય છે?

प्रमेय अगुरुलघु.. એમાં એક સ્વભાવ છે અનાદિ-અનંત, અગુરુલઘુગુણ જેની વર્તમાન દશા હીણી-અધિક ષટ્‌ગુણીપણે પરિણમે, છતાં વસ્તુ વસ્તુપણે રહે, એની પર્યાય પરમાં ન જાય, ગુણ બદલીને બીજો ગુણ ન થાય, દ્રવ્ય બદલીને બીજું દ્રવ્ય ન થાય—એવો એનો સ્વભાવ છે. अभोगी–રાગ અને વિકારને ન ભોગવે એવો એનો સ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? વસ્તુ લેવી છેને અહીંયા? તત્ત્વ.. તત્ત્વ.. દ્રવ્યસ્વભાવ. આહાહા! જે ચીજ છે એની સામું કોઈ દિ' જોયું નથી. પરની ઉપર મીટ માંડી રાગ ને દ્વેષ, પુણ્ય ને પાપ વિકલ્પો કરે ભ્રમણાથી, ભમે ચાર ગતિમાં. ભગવાન એમાં એક અભોગી નામની શક્તિ છે-ગુણ છે કે જે સંસારને ભોગવે નહીં, સંસારને કરે નહીં એવો એનામાં ગુણ છે. સમજાણું કાંઈ?

अमूरतीक છે. એમાં રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ નથી. ઇન્દ્રિયોથી જણાય એવો એ નથી. આ તો માટી જડ છે. અમૂર્તિક છે. પ્રદેશ પછી લેશે. અસંખ્ય પ્રદેશી રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિનાની એ ચીજ છે. અમૂર્તિક એટલે અરૂપી છે, એમ. અરૂપી, અરૂપીથી જણાય. પોતાનો સ્વભાવ અરૂપી છે તો અરૂપી સ્વભાવથી જણાય એવી ચીજ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એમાં પુણ્ય-પાપના વિકલ્પેય નથી એવી ચીજ આહીં વર્ણવી છે. વસ્તુનું

વર્ણન છેને. परदेसवंत છે. જુઓ એક આ. એ પ્રદેશ અસંખ્યપ્રદેશી આત્મા છે. આખા શરીર પ્રમાણે વ્યાપક છે તો જેનો એક ભાગ આહીં છે એ આહીં નથી. આહીં છે એ આહીં નથી. એમ અસંખ્યપ્રદેશી આખા શરીરમાં વ્યાપક ભિન્ન તત્ત્વ છે. આ શરીર અનંત પરમાણુનો પિંડ છે. પણ એ તો દ્રવ્ય જુદાં જુદાં છે અને ભેગા થઈને ગણાય અનંત. આત્મા અસંખ્યપ્રદેશીમાં જુદા જુદા પ્રદેશ હતા અને ભેગા થયા છે એમ નથી. સમજાણું?

સોનાની સાંકળી હોયને સાંકળી. આ શું કહેવાય તમારે ચેન કે શું કહે? (શ્રોતા : ગુજરાતીમેં નહીં સમજતે). ગુજરાતી ચલેગા. અત્યારે ગુજરાતી ચલેગા. ઓલા વયા ગયાને બધા. ગયા બંગડીવાળા ગયા. એક જ છે. એક જ છે. ખબર છે. ઝાઝા ગયા એટલે ગુજરાતી હો ગયા. ભૈયા! ગુજરાતીનો અભ્યાસ કરવો પડશે અહીં તમારે. (શ્રોતા : હવે નવી નવી...) નવા નવાએ અહીંયા વધારે આવવું. વારંવાર આવવું. અહીં સદાય હિન્દી હોય તો સદા હિન્દી જ ચાલે, પછી કોઈ દિ' ગુજરાતી ચાલે નહીં. હિન્દી તો હોય જ તે, કોઈ બે-ચાર-પાંચ હોય જ છે સદાય. હવે હિન્દી જ્યારે ચાલતું હોય ત્યારે ધ્યાન રાખવું. એમ છે. આ તો બધા ધંધા-બંધા થઈ રહે પછી નિવૃત્તિ હોય એટલે છોકરા-બૈરા લઈને આવે પછી... આહાહા!

परदेसवंत છે. એમાં 'है' શબ્દને ઠેકાણે 'છે'. એમાં શું છે? અસંખ્યપ્રદેશી વસ્તુ છે. પ્રદેશ નામ અંશ છે. જેમ સોનાની સાંકળી હોયને? ચેન કહે છે, શું કહે છે? એ જેમ આખી સાંકળી એમ આત્મા. અને એમાં એ મકોડો... મકોડો કહેને, ક્યા કહતે હૈં? (શ્રોતા : કડી) એ કડી એ પ્રદેશ અને સોનું એ એનો ગુણ. સોનું પીળાશ, ચિકાશ એ એનો ગુણ. એમ આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી આખી સાંકળી છે પૂરી. એક એક કડી-મકોડો એ પ્રદેશ છે અને પ્રદેશમાં જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ આદિ ગુણ છે. તમાકુની બહુ કિંમત કરે. તમાકુ આવી હોય ને ફલાણું હોય ને ઢીંકણું હોય ને. અને પીવા વખતે સારામાં સારી તમાકુ પીવે. ઘરમાં હવે સાધારણ પીવે નહીં બીડીઓ જેવી. પીને આવે ત્યારે ખબર પડેને ગંધાય બીડી કેટલી. સમજાણું કાંઈ? એ તમાકુય જુદી જાતની ગંધ મારે આહીં. આહીં તો તરત ગંધ મારે દેખાય. એ ન્યાં કિંમત કરે, પણ કિંમત તો આમાં સારી છે ને આ છે ને તે છે. પણ તું કેવડો છો? ક્યાં છો? અને કેટલો પહોળો છો? પહોળા સમજતે હૈં ન. (શ્રોતા : ચૌડા) ચૌડા. परदेसवंत છે. ભાષા જુઓને. કેટલું છે! એ પ્રદેશ એક જ પ્રદેશ નથી. પરમાણુ છે આ પોઈન્ટ એ તો એકપ્રદેશી છે આ ટૂકડો છેલ્લો. એમ આત્મા એકપ્રદેશી નથી, અસંખ્યપ્રદેશી પિંડ છે. ચૈતન્યઘન છે એ. સમજાણું કાંઈ?

उतपतिरुप છે. સમયે સમયે નવી અવસ્થા ઉત્પન્ન થાય છે. આહીં બધું નિર્મળ ઉત્પન્ન થાય એ લેવું છે હોં. મલિનતા નથી લેવું અહીંયા. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા

અસંખ્યપ્રદેશી અનંત ગુણનો પુંજ ધ્રુવ, એનું પરિણમન પણ નિર્મળ જ છે. એને આત્મા કહીએ, એમ કહે છે અહીંયા. આહાહા! એવો ઉત્પત્તિ—પર્યાયમાં નવી નવી દશા ઉત્પન્ન થાય, પુરાની અવસ્થા વ્યય થાય, अविचलरूप—ગુણની શક્તિરૂપે ધ્રુવ રહે. આહાહા! એક સમયમાં ઉત્પાદ-વ્યય અને ધ્રુવ એવી એવી શક્તિવાળો આત્મા છે. એના ગુણની ઉત્પત્તિ માટે બીજી ચીજની જરૂર નથી એમ કહે છે. એ પોતે જ ઉત્પાદ સ્વભાવવાળો છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

ઉત્પાદ એટલે શું હશે? આ ઉત્પાત્ કરે માણસો બહુ આકુળતા, એવું હશે? આ ઉત્પાતિયો માણસ છે. અમારા કાઠિયાવાડમાં બહુ કહેવાય. (શ્રોતા : એવો નહીં.) એવો નહીં. ઉત્પાતિયો સમજે? બહુ આમ... (શ્રોતા : ઝઘડા કરે). ઉત્પાતિયો એટલે ઝઘડો કરે એવો નહીં. એ અમારી કાઠિયાવાડી ભાષા પ્રમાણે ભાષા જુદી છે. ઉત્પાતિયો એટલે કે એમ ને એમ આકુળતા કે આમ કરું, આમ કરું, આમ કરું કર્યા જ કરે. (શ્રોતા : સખણો ન બેસે. તીવ્ર આકુળતાવાળો) તીવ્ર આકુળતાવાળો એને ઉત્પાતિયો કહે છે અમારે કાઠિયાવાડમાં. એવો આ ઉત્પાતિયો નહીં. આ તો ગુણ જે અનંત છે એની સમયે સમયે ક્રમે ક્રમે પર્યાય ઉત્પન્ન થાય એવો જ એનો સ્વભાવ છે. આહાહા! અને ક્રમે ક્રમે એ ઉત્પન્ન થયેલી અવસ્થા બીજી ક્ષણે વ્યય પામે. સમજાય છે? અને ઉત્પન્ન કાળે પૂર્વની પર્યાયનો વ્યય થાય અને ધ્રુવ ગુણપણે અવિચલપણે અવિચલ એમને એમ રહે.

रतनत्रयादि गुनभेदसौं अनंत है.. એમ અંતરમાં જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ આદિ ગુણ અને એની વર્તમાન પર્યાય—એવા અનંતા ગુણો અને અનંતી પર્યાયવાળો એ તત્ત્વ છે. સમજાણું કાંઈ? रतनत्रयादि गुनभेदसौं अनंत है.. ગુણેય અનંત અને એ ગુણની પર્યાય પણ અનંત છે. આહાહા! કારણ કે ઉત્પત્તિ-વિનાશ નાખ્યું છેને અંદર? પર્યાય તો નાખી છે. આ ક્રમ-અક્રમવાળું આખું તત્ત્વ એને લેવું છે, કહેવું છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર એ વર્તમાન પર્યાય અને ગુણમાં પણ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને વીતરાગતા એ એનો ત્રિકાળી ગુણ. એવા ગુણભેદથી અનંત છે એ. ગુણ અનંત છે એમ કહે છે.

सोई जीव दरब प्रमान सदा एकरूप, લ્યો. એ જીવ દ્રવ્યથી જોઈએ તો સદા એકરૂપ છે. ઓલા ગુણભેદ ઉત્પાદ્ આદિથી અનંતરૂપ કહ્યું. ऐसौ सुद्ध निहचै सुभाउ निरतंत है.. આહા! છે ને? निरतंत.. સત્ય એમ કહ્યું છે નહીં અર્થમાં? સત્ય કહ્યું. નિરતંત—સત્ય. ऐसौ जीव दरब प्रमान सदा एकरूप, ऐसो सुद्ध निहचै सुभाउ निरतंत.. સત્ય છે. આહાહા! स्यादवाद मांहि साध्य पद अधिकार कह्यौ.. અપેક્ષાએ કહેવાના કથનમાં આત્માના અનંત ગુણરૂપ વસ્તુ, એ અધિકાર કહ્યો. अब आगे कहिवैकौं साधक

सिद्धंत है. એને સાધ્ય કહી દીધું હોય એમ કહે છે. પણ એ સાધ્ય તો વસ્તુ છે. હવે એ કહે છે અવસ્થાનું કહે છે. अब आगे कहिवैकौं साधक सिद्धंत है.. સાધકપણું કહીશ, એમ. જુઓ હવે ત્રીજું (૫૬).

जीवकी साध्य-साधक अवस्थाओंका वर्णन. હવે આવ્યું. આ તો હવે અવસ્થા છે આ બેય. એ તો ગુણ, દ્રવ્ય અને પર્યાયની વ્યાખ્યા થઈને વસ્તુની વાત કરી. હવે એકલી અવસ્થાની વાત ચાલે છે. શું કહ્યું ? ભગવાન આત્મા આ રજકણ નહીં. અંદર રાગ નહીં, કર્મ નહીં, શરીર નહીં. ભગવાન અનાદિ-અનંત દ્રવ્ય, એ દ્રવ્યદૃષ્ટિ થઈ એની પરિણતી નિર્મળ જ હોય. એવી અનંત ગુણની શક્તિવાળું તત્ત્વ, એને જ્યાં અંતરદૃષ્ટિએ પકડ્યું એટલે એની પરિણતી નામ અવસ્થા—જીવની અવસ્થા સ્વભાવિક શુદ્ધ હોય. એવા જીવને અહીં જીવ લીધો છે. આહાહા! મારા ઘરને જાણવા માટેની માથાકૂટ. ઓલા કહે છેને, ‘ઘરના છોકરા ઘંટી ચાટે, પાડોશીને આટો.’ યે સુના હૈ ? સુની નહીં કહેવત ? ક્યા હૈ ? (શ્રોતા : .....) ભલે દૂસરે દિન, પર ભાષા નહીં હૈ ? ઘરના છોકરા ઘંટી ચાટે એટલે ઘરના છોકરા હોય, લોટ-બોટ ઘરમેં આટા નહીં, ઘંટી ચાટે ખાલી. પાડોશીને આટો એટલે જોડે પાડોશી રહે એને આટો દે લોટ. એને આટા દે અને ઘરમાં ન મળે, એમ કહે છે. કોઈ કહેવત હોગી તુમ્હારેમેં ભી.

(શ્રોતા : ઘરકા છોરા ભૂખા મરે ઔર પાડોશીકો જલેબી). એ. એ તો હોય. બધે ચૂલામાં રાખ હોય, એમ કહેવત બધામાં સરખી જ હોય. ઘરના છોકરા ભૂખ્યા રહે ને પાડોશીને જલેબી, એમ કહે છે. ત્યાં એમ આ કહ્યું. યે આતા હૈ ? એની ખબર નહીં હોય. ક્યાં ધંધા આડે નવરા. ક્યા ? તુમ્હારે હિન્દુસ્તાનમેં શીખા. કે અપને ઘરકા લડકા ભૂખા રહે અને પાડોશીકો જલેબી મિલે—આપે. એમ અહીંયા કાઠિયાવાડમાં ઘરના છોકરા ઘંટી ચાટે એટલે કે ઘંટી-ચક્કી. ચક્કી ચાટે, લોટ-બોટ ન મળે. ચક્કી ચાટે અને પાડોશીને આટા દે. (શ્રોતા : પાડોશી ઉપર પ્રેમ હોય, છોકરા ઉપર નહીં હોય). એમ અહીં એમ કહે છે. એને આત્મા પ્રત્યે પ્રેમ નથી અને વિકાર પ્રત્યે પ્રેમ છે. એટલે આત્મા કેવો છે એને જાણતો નથી. આહાહા !

અરે ! એ નરકના દુઃખ, એ પરાધીનતાના આકુળતાના દુઃખ એણે વેઠ્યા છે એની એને ખબર નથી. ભૂલી ગયો માળો. માતાના પેટમાં સવા નવ મહિના સુધી ઊંધે માથે લટકે, આહાહા ! અને જેનું શરીર વિષ્ટા અને ચારેકોર સળેખમ ઓલા કફથી લેપાયેલું શરીર. એવા અવતાર. બહાર જ્યાં આવ્યો ત્યાં પછી ભૂલી ગયો એ. ભાઈ ! તું એવો નથી. શરીર જેવું તારું નથીને સ્વરૂપ. રાગ અને દ્વેષના વિકારભાવ, ભગવાન ! એ તારું સ્વરૂપ નથી. એ તો

કુરૂપ છે. કુરૂપ એ કંઈ તારી ચીજ કહેવાય? આહા! ભાઈ! તારા સ્વરૂપમાં તો અતીન્દ્રિય આનંદ, પ્રદેશે પ્રદેશે અનંત આનંદ પડ્યો છે. અસંખ્ય પ્રદેશે આનંદ પથરાયેલો છે આમ. સમજાય છે?

વિસ્તાર. અસંખ્ય પ્રદેશમાં એક-એક પ્રદેશમાં અનંતગુણ છે. એવા એક ગુણની અસંખ્યપ્રદેશી પહોળાઈ છે. આહાહા! એક ગુણની એકપ્રદેશી પહોળાઈ નથી. પ્રદેશની એક પ્રદેશ જેટલી પહોળાઈ છે, પણ અંદર જે ગુણ છે એની એક પ્રદેશ જેટલી પહોળાઈ નથી. અસંખ્ય પ્રદેશ જેટલી પહોળાઈ છે. આહાહા! અને તે પહોળાઈમાં અનંત આનંદ અને અનંત જ્ઞાન અને અનંત સ્વચ્છતા, વીતરાગતા પડી છે. એનું પરિણમન થવું એ પર્યાય, એ તારી પર્યાય છે. રાગાદિ તારી પર્યાય નહીં. શરીર, વાણી તો ક્યાંય રહ્યા અને બાયડી-છોકરા તો ક્યાં રહી ગયા, હવે એ તો એને ઘેરે. તારા હતા કે દિ'? માળો વળગ્યો પણ વચ્ચે-વચ્ચેથી. આહાહા! સમજાણું? થોડા વરસ જ્યાં એને ઘેરે આવ્યો, વળગ્યો કે આ મારા છે. હવે મારે એને માટે કરવું સરખાઈનું. છોકરાઓ પાંચ હોય-છ હોય, એને માટે બધાને સરખાઈનું દુકાન-બુકાનમાં થાય. આહાહા! અરે! ક્યાંનો ક્યાં તું ક્યાં રોકાણો? કોનું કરવા? શેઠ! બરાબર હે?

કહે છે કે ભાઈ! તું કોઈનો નથી, એ તારા નથી. પણ તું છો એ તો નિર્મળ પર્યાય અને નિર્મળ ગુણનો તું છો. તું અવગુણનો ને કર્મનો અને શરીરનો ને બાયડી-છોકરાનો કોઈનો નથી તું. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? એવી ચીજ તારી ચીજ છે. એ ચીજ ઉપર તેં દૃષ્ટિ અનંત કાળમાં દીધી નથી. એથી વિકાર ને આ મારા.. મારા.. મારા કરીને, આહાહા! એ કહે છે, સાધ્ય વસ્તુ દ્રવ્ય કીધું. વસ્તુ વાસ્તવિક તત્ત્વ. હવે સાધ્ય-સાધકદશાનું વર્ણન છે, અવસ્થા. સાધ્ય મુક્તિ. એ મુક્તિ પણ અવસ્થા છે. મોક્ષ પણ એક અવસ્થા છે. મોક્ષ એ કંઈ આત્માનો ગુણ નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! જેમ આ બાળ, યુવાન અને વૃદ્ધ એ દેહની અવસ્થા છે. સમજાણું? આ કંઈ પરમાણુ નથી આખી ચીજ. આ તો અવસ્થા છે એની. બાળપણ, યુવાનપણું, વૃદ્ધપણું. એમ મુક્તિ-સિદ્ધ દશા આત્માની એક અવસ્થા છે. એ ત્રિકાળી દ્રવ્ય-ગુણ નથી. આરે, આરે! કેવળજ્ઞાન એનો પર્યાયધર્મ છે એમ કહે છે. પર્યાયસ્વભાવ છે એનો. એ જીવનું સાધ્ય છે. એ જીવને પ્રગટ કરવાલાયક સાધ્ય છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? जीवकी साध्य-साधक अवस्थाका वर्णन

साध्य सुद्ध केवल दशा, अथवा सिद्ध महंत।
साधक अविरत आदि बुध, छीन मोह परजंत॥३॥

શબ્દાર્થ :—સુદ્ધ કેવલ દશા=તેરમા અને ચૌદમા ગુણસ્થાનવર્તી અરિહંત, સિદ્ધ મહંત=જીવની

આઠ કર્મ રહિત શુદ્ધ અવસ્થા. અવિરત બુધ=ચોથા ગુણસ્થાનવર્તી અવ્રત સમ્યગ્દૃષ્ટિ. ખીનમોહ (ક્ષીણમોહ)=બારમા ગુણસ્થાનવર્તી સર્વથા નિર્મોહી.

અર્થ :—કેવળજ્ઞાની અરિહંત અથવા સિદ્ધ પરમાત્મપદ સાધ્ય છે અને અવ્રત સમ્યગ્દૃષ્ટિ અર્થાત્ ચોથા ગુણસ્થાનથી માંડીને ક્ષીણમોહ અર્થાત્ બારમા ગુણસ્થાન સુધી નવ ગુણસ્થાનોમાંથી કોઈ પણ ગુણસ્થાનના ધારક જ્ઞાની જીવ સાધક છે. ૩.

अर्थ :—केवलज्ञानी अरहंत वा सिद्ध परमात्मपद साध्य है और अव्रत सम्यग्दृष्टि अर्थात् चतुर्थ गुणस्थानसे लगाकर क्षीणमोह अर्थात् बारहवें गुणस्थानपर्यंत नव गुणस्थानोंमेंसे किसी भी गुणस्थानका धारक ज्ञानी जीव साधक है॥३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

साध्य सुद्ध केवल दशा.. ત્રીજું પદ છે. યે તો હિન્દીમેં હૈ અંદર. એના અર્થેય ક્યાં વાંચ્યા છે પણ કોઈ દિ'. ક્યા કહા? દેખો. હૈ ત્રીજું. 'સમયસાર નાટક' તો બહુ દિવસ પહેલા લઈ ગયા છે અહીંથી. નવા છપાવો, નવા છપાવો એમ કહેતા આવ્યા હતા આ બે જણા. કીધું, આપણે કંઈ જાણીએ નહીં. હિન્દી બહુ થોડા હશે. હવે તમે છે એટલા તો વાંચો. પણ આ બધા ઉદાર બહુને એટલે બધાયને વાંચવાને મળે તો ઠીક, એમ. આ ઘરે એક છે એને કે દિ' વાંચ્યું છે? પડ્યું છે એને વાંચ્યું છે ઘરે? साध्य सुद्ध केवल दशा.. આહાહા! આત્માને સાધનથી સિદ્ધ કરવાલાયક હોય તો એ સાધ્ય. આહાહા! કોઈ સાધન વડે સિદ્ધ કરવાલાયક હોય તો સિદ્ધપદ. બીજું કોઈ સાધનથી સિદ્ધ કરવાલાયક આત્માને છે નહીં. આહાહા! साध्य सुद्ध केवल दशा.. જુઓ, શુદ્ધ કહેવું છે, મુક્તિ.

अथवा सिद्ध महंत.. એની એક દશા. મુક્તિ પર્યાયથી લીધું. सिद्ध महंत, એ પર્યાયવાળો દ્રવ્ય આખું લીધું, એમ. सिद्ध महंत.. शुद्ध केवलदशा—तेरहवें और चौदहवें गुणस्थानवर्ती अरहंत.., એમ. अथवा सिद्ध महंत એમ બે લીધા. જીવકી અષ્ટ કર્મરહિત શુદ્ધ અવસ્થા એ સાધ્ય છે. સાધ્ય નામ પ્રગટ કરવાલાયક મોક્ષની દશા કાં અરિહંતની દશા. साधक अविरत आदि बुध, લ્યો. સાધક એ સાધ્યને સિદ્ધ કરનાર—સાબિત કરનાર—પ્રગટ કરનાર—પ્રાપ્તિ મેળવનાર કોણ? अविरत आदि बुध.. સમ્યક્જ્ઞાની ચોથે ગુણસ્થાનસે. અવિરત.. ભલે અંદર વિરતિ રાગની નથી, અસ્થિરતાની અપેક્ષાએ (છે, પણ) સમ્યગ્દર્શનની અપેક્ષાએ રાગથી વિરક્ત છે. આહાહા! સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવ ચોથે ગુણસ્થાન, અવિરતિ સમ્યક્દૃષ્ટિ એ સાધક, સિદ્ધને પ્રગટ કરવાનું સાધન. આહાહા! અહીં પર્યાયને સાધન કહેવું છે. ત્રિકાળી સાધક ગુણ છે એ સાધે છે ત્યારે એને પર્યાયનું સાધકપણું આ રીતનું પ્રગટ થાય છે, એમ. साधक अविरत आदि बुध.. ચોથે અવ્રત સમ્યક્દૃષ્ટિ.. બુધ—

અવિરત જ્ઞાની, એમ. અવિરતિ સમકિતદૃષ્ટિ એમ લેવું. साधक अविरत आदि बुध–ज्ञानी ચોથે ગુણસ્થાનથી આદિ માંડીને સાધક તો જ્ઞાની છે. સમજાણું કાંઈ? આરે!

છીન मोह परजंत.. ત્યાંથી સાધકથી લઈ અને બારમા ગુણસ્થાન સુધી સાધક છે. તેરમે-ચૌદમે એ સાધ્ય હો ગયા અને સિદ્ધ પણ સાધ્ય. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? બારમે ગુણસ્થાન સર્વથા નિર્મોહી, લ્યો. नव गुणस्थानोंमेंसे किसी भी गुणस्थानका धारक ज्ञानी जीव साधक है. નવ. નીચે ત્રણ નહીં, ઉપર બે નહીં. વચલા નવ અંતરાત્મા સાધક. એનું સાધ્ય તેર ને ચૌદમું ગુણસ્થાન. મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન અને મિશ્ર એ નહીં. ચોથે ગુણસ્થાનથી. આહાહા! સ્વરૂપ અખંડ આનંદમૂર્તિ ઐસી જહાં દૃષ્ટિ અંદરમાં થઈ, ત્યારથી સાધક. (શ્રોતા : .....) બારમા, બારમા સુધી. એ ખબરેય નહીં હોય શેઠને. ગુણસ્થાન કેટલા છે? એ પણ ખબર નહીં. પૂછો સોભાગભાઈને. (શ્રોતા : ૧૪) એ તમે ક્યાં કીધું? એને ક્યાં આવડે છે ચૌદ. સુના નહીં, બસ. ગુણસ્થાન કેટલા છે સંખ્યાએ? (શ્રોતા : ચૌદહ). ચૌદહ. ચૌદ ગુણસ્થાન. જેમ માળ ઉપર ચડવું હોય, મેડી. ક્યા કહતે હૈં? મેડી.. મેડી. મેડી ઉપર ચડવું હોય તો એને સીઢી (જોઈએ). ઐસે સિદ્ધપદમેં જાના હો તો ચૌદહ ગુણસ્થાનકી સીઢી હે ઉસમેં. એમાં ચોથેથી સિદ્ધપદ જાનેકી સીઢી. તીન તો સાધારણ હૈં. આહાહા! ચોથેથી ઠેઠ ચૌદ અથવા બાર. અહીંયા સાધકના ગણવા છેને સાધકના. અને અરિહંત અને સિદ્ધ તો સાધ્ય કહનેમેં આયા. ઉસે તો પ્રાપ્ત કરનેલાયક કહા.

'શ્રીમદે' કહ્યું, તેરમા સુધી કહ્યું. 'ઇચ્છે છે જે યોગીજન, સયોગી નિજસ્વરૂપ.' તેરમે લીધું ત્યાં. સયોગી છેને ? 'ઇચ્છે છે જે યોગીજન સયોગી નિજસ્વરૂપ.' છેલ્લે. છેલ્લામાં છેલ્લી કડી. જ્યારે દેહ છૂટવાનો હતો ત્યારે. ચૈત્ર સુદ નોમની છે આ. ચૈત્ર વદ પાંચમે દેહ છૂટી ગયો. 'શ્રીમદ્'. ૧૯૫૭. ચૈત્ર વદી પાંચમ એટલે તમારી વૈશાખ વદ પાંચમે દેહ છૂટી ગયો. ચૈત્ર સુદ નોમકા આખિરકા અંતિમ સંદેશ. 'ઇચ્છે છે જે યોગીજન અનંત સુખસ્વરૂપ, મૂળ શુદ્ધ તે આત્મપદ સયોગી જિનસ્વરૂપ.' ઇચ્છે છે જે યોગીજન મૂળશુદ્ધ સ્વરૂપ. મૂળશુદ્ધ છેને ? શું શબ્દ છે બીજું પદ ? બીજું પદ. અનંતસુખ સ્વરૂપ. 'ઇચ્છે છે જે યોગીજન અનંત સુખસ્વરૂપ.' એ સયોગી જિનસ્વરૂપ. એ આમ શબ્દ સયોગી જિનસ્વરૂપ, સાથે એમ કીધું ત્યાં. સમજાણું ?

એ અહીંયા સાધ્ય તરીકે કહ્યું અને ચોથે ગુણસ્થાનથી સાધક છે. આહા! જુઓને, ત્યાં શુદ્ધ પરિણતી તે સાધક છે. તો ચોથે ગુણસ્થાનથી શુદ્ધ પરિણતી શરૂ થાય છે. ઓલા કહે છે કે શુભભાવ હોય હજી ચોથે. શુભભાવમાં સમકિત આદિ હોય. કહો! તમારા રતનચંદજી પંડિત હે ન. ઐસે કહતે હૈં. આહીં કહે છે કે સાધક–શુદ્ધ પરિણતી જબ પ્રગટ

હુઈ, મિથ્યાત્વ ઔર અનંતાનુબંધીકા નાશ કરકે તબસે વહ સાધક હૈ. આહાહા! (શ્રોતા : આઠવેંસે સાધક હૈ?) ચોથેથી થયા વિના સાધક આગળ વધ્યો ક્યાંથી? એ તો ચારિત્રના ભેદની આખી વ્યાખ્યા છે. પણ સમ્યગ્દર્શન થયા વિના સાધક થયો ક્યાંથી? આહાહા! (શ્રોતા : એ તો વધારે આઠમેથી). એ તો વધારે આઠમેથી. થઈ રહ્યું. અત્યારે આઠમું છે નહીં માટે શુદ્ધ ઉપયોગ નથી, એમ. આરે! કાળા કેર કરી નાખ્યા છે ને. આત્માનો જ નકાર કર્યો છે. શુદ્ધ પરિણતિવાળો આત્મા તેને જ આત્મા કહ્યો છે આહીં તો. રાગવાળો અને પુણ્યને આત્મા કહ્યો જ નથી. ત્યારે અહીં શુદ્ધ પરિણતીવાળો આત્મા ચોથેથી છે એને જ આત્મા કહ્યો છે. આહાહા સમજાણું કાંઈ? એ ત્રીજું થયું. साधक अवस्थाका स्वरूप.

जाकै अधो अपूरब अनिवृति करनकौ,
भयौ लाभ भई गुरुवचनकी बोहनी।
जाकै अनंतानुबंधी क्रोध मान माया लोभ,
अनादि मिथ्यात मिश्र समकित मोहनी।।
सातौं परकिति खर्पी किंवा उपसमी जाके,
जगी उर मांहि समकित कला सोहनी।
सोई मोख साधक कहायौ ताकै सरवंग,
प्रगटी सकति गुन थानक अरोहनी।।४।।

શબ્દાર્થ :—અધઃકરણ=જે કરણમાં (પરિણામ-સમૂહમાં) ઉપરિતનસમયવર્તી તથા અધસ્તન-સમયવર્તી જીવોના પરિણામ સદશ તથા વિસદશ હોય. અપૂર્વકરણ=જે કરણમાં ઉત્તરોત્તર અપૂર્વ અપૂર્વ પરિણામ થતા જાય, આ કરણમાં ભિન્ન સમયવર્તી જીવોના પરિણામ સદા વિસદશ જ રહે છે અને એક સમયવર્તી જીવોના પરિણામ સદશ પણ રહે છે અને વિસદશ પણ રહે છે. અનિવૃત્તિકરણ=જે કરણમાં ભિન્ન સમયવર્તી જીવોના પરિણામ વિસદશ જ હોય અને એક સમયવર્તી જીવોના પરિણામ સદશ જ હોય. બોહની(બોધની)=ઉપદેશ. ખપીં=સમૂળ નાશ પામી. કિંવા=અથવા. સોહની=શોભાયમાન. અરોહની= ચડવાની

અર્થ :—જે જીવને અધઃકરણ, અપૂર્વકરણ અને અનિવૃત્તિકરણરૂપ કરણલબ્ધિની પ્રાપ્તિ થઈ છે અને શ્રીગુરુનો સત્ય ઉપદેશ મળ્યો છે, જેની અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ તથા મિથ્યાત્વ, મિશ્ર, સમ્યક્ત્વ-મોહનીય—એવી સાત પ્રકૃતિઓનો સર્વથા ક્ષય અથવા ઉપશમ થયો છે અને અંતરંગમાં સમ્યગ્દર્શનના સુંદર કિરણો જાગૃત થયા છે તે જ જીવ સમ્યગ્દૃષ્ટિ-મોક્ષનો સાધક કહેવાય છે તેના અંતર અને બાહ્ય, સર્વ અંગમાં ગુણસ્થાન ચઢવાની શક્તિ પ્રગટ થાય છે. ૪.

अर्थ :—जिस जीवको अधः, अपूर्व, अनिवृत्तिरूप करणलब्धिकी प्राप्ति हुई है और

श्रीगुरुका सत्य उपदेश मिला है, जिसकी अनंतानुबंधी क्रोध, मान, माया, लोभ तथा मिथ्यात्व, मिश्र, सम्यक्त्व, मोहनीय ऐसी सात प्रकृतियाँ सर्वथा क्षय वा उपशम हुई है, वा अंतरंगमें सम्यग्दर्शनकी सुन्दर किरण जागृत हुई है वही जीव सम्यग्दृष्टि मुक्तिका साधक कहलाता है। उसके अंतरंग और बाह्य सर्व अंगमें गुणस्थान चढ़नेकी शक्ति प्रगट होती है।।४।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શું કહે છે? अधो अपूरब अनिवृति.. એ કરણ—પરિણામ છે. ત્રણ પ્રકારના પરિણામ છે. આત્મા શુદ્ધ ધ્રુવ એ ઉપર લક્ષ જતા આ પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે. એ अधो अपूरब अनिवृत्तिની વ્યાખ્યા છે થોડી. અંદર છે. એમ કે જાણવાની વાત છે. भयौ लाभ भई गुरुवचनकी बोहनी.. આહાહા! बोहनी—ઉપદેશ. એમ કે ઉપદેશ લાભ મળ્યો, એમ. બોહની—ઉપદેશનો બોધ મળ્યો, એમ. ગુરુવચનનો બોધ મળ્યો. ગુરુએ કહ્યું કે તેરા આત્મા શુદ્ધ આનંદકંદ હૈ. એ ઉપદેશ. આહાહા! પ્રભુ! તું પરમાત્મા છો. વસ્તુએ પરમાત્મા છો એમ ગુરુએ ઉપદેશ કર્યો. આહાહા! ઉપદેશ તો ઐસા દે રહે હૈં, એમ કહે છે. આ કરો ને ફલાણું કરો ને આ કરો એવો ઉપદેશ વીતરાગમાર્ગનો નહીં એમ કહતે હૈં. આહાહા! એ ઉપદેશ મિલા અને અહીંયા સ્વરૂપના લક્ષે દૃષ્ટિ થઈ એટલે ઓલા પરિણામ થયા. હજી પૂર્ણ થયું નહીં એની પહેલાની વાત છે.

जाकै अनंतानुबंधी क्रोध मान माया लोभ.. અનંત સંસારનું કારણ એવો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ નાશ થયો. સ્વરૂપના લક્ષે અભેદદૃષ્ટિ થતા, જ્ઞેયભેદે જ્ઞાનમાં ભેદ માલૂમ પડતા હતા એ નાશ થઈ ગયા. સંકલ્પ-વિકલ્પની વ્યાખ્યા કરી છેને. દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ ને નોકર્મ— એ ત્રણને પોતાના માનવા એનું નામ મિથ્યાત્વરૂપી સંકલ્પ અર્થાત્ એકલા ભેદને જ માનવો. ભેદ નામ એકલી પર્યાય રાગ આદિ બધું ભેદને માનવું એ મિથ્યાત્વ. અભેદદૃષ્ટિ થતા ભેદની માન્યતા નાશ થઈ જાય છે. અને જાણવાની ચીજો જ્ઞેયો એના ભેદે જ્ઞાનમાં ભિન્ન-ભિન્ન, એના ભેદે ભિન્ન-ભિન્ન ભાસતું એ નાશ થઈ જાય છે. કારણકે જ્ઞેયભેદે પણ જ્ઞાનની એકતા જ અંદરમાં પ્રગટ થાય છે. શું કહ્યું? ચાર (અનંતાનુબંધી કષાય) ગયા, કહે છે. ગયા ત્યારે થયું શું? અભેદદૃષ્ટિ થઈ અને જ્ઞાનમાં, જ્ઞેયભેદે જ્ઞાનમાં આમ બેની એકતાનો ભાસ હતો એ ભાસ છૂટી ગયો. એ અંતરજ્ઞાનની એકતા દૃષ્ટિ અભેદ ઉપર અને પર્યાયમાં જ્ઞાનની એકતા થાય છે. જ્ઞાનની એકતા વધે છે. ભેદ થતો નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? અનંતાનુબંધીની વ્યાખ્યા પૂછતા હતા ભાઈ સવારના. આહીં આવી ગઈ. આ વ્યાખ્યા છે ખરી. જ્ઞેયભેદે જ્ઞાનકા ભેદ માલૂમ પડના ઉસકા નામ અનંતાનુબંધીકા વિકલ્પ. મૂળ ચીજ. અભેદ ઉપર દૃષ્ટિ થતા જ્ઞાનમાં પણ ભેદપણું જે

ભાસતું જ્ઞેયને લઈને, એ ગયું ને જ્ઞાનમાં એકતા ભાસે. સમજાણું કાંઈ? આરે, ભારે વ્યાખ્યા આકરી.

સાધારણ વ્યાખ્યા એમ છે કે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રના પ્રેમ કરતા કુટુંબનો પ્રેમ વધી જાય તો અનંતાનુબંધી. એમ ભાષા સાધારણ શ્રીમદ્‌ની વ્યાખ્યા હતી. એ ભાઈએ સવારમાં પ્રશ્ન કર્યો. .... એવી ઘણી વ્યાખ્યાઓ આવે. યહાં તો આત્મા અખંડ આનંદમૂર્તિ એનો જેને પ્રેમ નથી અને જેને રાગનો પ્રેમ છે એને અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ છે. સમજાણું કાંઈ? એની પર્યાયમાં ત્રિકાળી ભગવાન આનંદનો જેને પ્રેમ નથી, રુચિ નથી, વિશ્વાસ નથી, અભેદની મહત્તા નથી અને રાગના-પુણ્યના વિકલ્પમાં જેને મહત્તા-અધિકતા-પ્રેમ અને વિશેષતા ભાસે છે એ અનંતાનુબંધી ક્રોધ-માન-માયા-લોભ છે. સમજાણું કાંઈ? जाकै अनंतानुबंधी.. અનંત સંસારનું કારણ મિથ્યાત્વ એને સંબંધ કરાવનારી પ્રકૃતિ, એ લીધું. अनादि मिथ्यात मिश्र समकित मोहनी.. અને મિથ્યાત્વના ત્રણ પ્રકાર—એક મિથ્યાત્વ, એક મિશ્ર અને સમકિત મોહનીય. सातौं परकिति खपीं.. સ્વરૂપના દૃષ્ટિના જોર દ્વારા સાતે પ્રકૃતિનો નાશ થઈ ગયો કાં ઉપશમ થયો. ઉપશમસમકિત.

जगी उर मांहि.. ક્ષયોપશમ એમાં આવી ગયું સાધારણ રીતે. સમકિત મોહનીયનો ઉદય હોય અને છ ખપે, એનું નામ ક્ષયોપશમ. सातौं परकिति खपीं किंवा उपसमी जाके.. એ તો એમ કહ્યું પ્રકૃતિ ખપી એને આમ લાભ થાય. પણ પહેલા એ કીધું હતું કે જેને जाकौ अधो अपूरब अनिवृति करनकौ, भयौ लाभ भई गुरुवचनकी बोहनी.. ગુરુનો ઉપદેશ મળ્યો અને સ્વસન્મુખ થઈને આવા પરિણામ જેણે કર્યા છે એને પ્રકૃતિનો નાશ થાય છે. એ પછી લીધું. સમજાણું કાંઈ? આહાહા ! जगी उर मांहि, લ્યો. सात प्रकृतियाँ सर्वथा क्षय वा उपशम हुई है. બે જ વાત લીધી છે.

अंतरंगमें सम्यग्दर्शनकी सुंदर किरणें जागृत हुई हैं. સૂરજનો જેમ કિરણ ધોળું—સફેદ એમ ભગવાન આત્મા શુદ્ધ અભેદ અખંડ એની અંતરમાં દૃષ્ટિને અભેદમાં લઈ જતાં સમ્યગ્દર્શનની કિરણ પ્રગટ થઈ, અજવાળું પ્રગટ્યું. રાગમાં એકતાબુદ્ધિ હતી એ અંધારું હતું. આહાહા! અંધારામાં અટવાતો હતો. 'અટવાતો હતો' સમજાય છે? અંધારામાં રખડતો હતો. આહાહા ! એમાં ને એમાં આ હું રાગ ને, આહાહા! રાગના રંગે રંગાઈ ગયો એ અંધારામાં હતો. ભગવાનના રંગે રંગાણો નિર્મળાનંદને રંગે, એને સમકિતનું કિરણ ઉગ્યું. એ સૂરજ ખીલ્યો. આ પ્રથમમાં પ્રથમ કર્તવ્ય હોય તો આ છે. સમજાણું કાંઈ?

અંતરના વેદનમાં શાંતિ ને આનંદનું વેદન સમકિતના કિરણ સાથે થવું એને સાધકદશા કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ત્યાં પહેલી દશામાં આટલા વ્રત પાળે અને આટલા

અપવાસ કરે તો સાધક, એમ નથી કહ્યું. સમજાણું કાંઈ? જે આ રાગ, પુણ્યભાવ એને સાધતો હતો, એમાં એકત્વબુદ્ધિ હતી, એ બુદ્ધિનો પલટો ખાધો. જ્ઞાન આનંદ સ્વભાવ ભગવાન એના તરફ પર્યાય ઝૂકી અને એ પર્યાય અભેદ થઈ. રાગમાં ભંગ પડતી, અહીં અભેદ થઈ. એને આહીં સમકિતનું કિરણ કહેવામાં આવે છે. આહાહા! જુઓ, આ તો મુદ્દાની રકમની વાત છે આ. દેવ-ગુરુ-ધર્મને માને તો સમકિત ને નવ તત્ત્વ શ્રદ્ધે તો સમકિત, એ આહીં નથી. એ સમકિતની વ્યાખ્યા જ નથી. સમજાણું કાંઈ?

દેવનો દેવ, ગુરુનો ગુરુ આત્મા એવો અખંડ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, એનો જ્યાં સ્વીકાર દૃષ્ટિએ, જ્ઞાનની પર્યાયે થયો. જ્ઞાનકિરણ જાગ્યું એને સમકિત થયું. તેની શુદ્ધ દશારૂપી પરિણમન થયું. શુદ્ધદશાનું પરિણમન થયું. અનાદિથી પુણ્ય ને પાપનું વિકારી પરિણમન હતું એ એકાંત મિથ્યા વિકારી પરિણમન હતું. એનું પરિણમનનું વ્યય થઈ અને શુદ્ધ પરિણમન દશા થઈ, આહાહા! ત્યારથી એ સાધક કહેવામાં આવે છે. એ સિદ્ધપદને સાધનારો જીવ એને કહેવામાં આવે છે. કહો, પંડિતજી! આવી વાત તો સીધી છે. માણસે એવા ગોટા વાળ્યા છેને. આહાહા! ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ પોતે સત્ શાશ્વત. એ તો પહેલા વાત લઈ ગયા છે. અનંત ગુણનો અને અનંત ગુણની પર્યાયનું રૂપ એ આત્મા, એમ તો પહેલા કહી ગયા છે. સમજાણું કાંઈ? अंतरंगमें सम्यग्दर्शनकी सुन्दर किरण जागृत हुई है वही जीव सम्यग्दृष्टि मुक्तिका साधक कहलाता है, લ્યો. છે?

समकित कला सोहनी—સુંદર, सोई मोख साधक कहायौ. એને સર્વાંગ, उसके अंतरंग और बाह्य सर्व अंगमें गुणस्थान चढ़नेकी शक्ति प्रगट होती है, લ્યો. આવા જીવને પાંચમે, છઠ્ઠે, સાતમે, આઠમે, તેરમે જવાની શક્તિ છે. અજ્ઞાનીની ગુણમાં આગળ વધવાની શક્તિ નથી, એમ કહે છે. આહાહા! પણ પહેલું ચોથાના ઠેકાણા ન મળે અને પાધરા મુનિપણા કરે એમ નહીં, કહે છે. જેને આવું સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ્યું એ હવે ઊંચા ગુણસ્થાનમાં ચઢવાને લાયક છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! આ તો હિતની વાત છે, પણ માણસોને બેસે (નહીં).

આ તો એમ માને, અરે! મુનિપણું ઉડાવી દીધું. અમે મુનિ નહીં. ભાઈ! સાંભળ બાપા! મુનિપણાની દશાને આરોહણ કરવાની શક્તિ કોને હોય? સમજાય છે કાંઈ? હજી ચોથે પગથીયે પગ મૂક્યું નહીં ત્યાં છઠ્ઠે પગ મૂકવાની શક્તિ વધી ગઈ. આહાહા! ધર્મનું પહેલું પગથિયું ચોથું ગુણસ્થાન છે. પણ મૂળ મૂકી દીધું મૂળ. 'શ્રીમદે' તો કહ્યું એક ઠેકાણે કે તપમાં જ્ઞાન બતાવે ને જ્ઞાનને ઠેકાણે તપ બતાવે. છેને એક ઠેકાણે. આ અનશન ઉણોદરી તપમાં સમકિત બતાવે અને સમકિત ને જ્ઞાનને બદલે તપ બતાવે. એવું આવ્યું છે. આહાહા! એય ભીખાભાઈ! આહા! ભાઈ! તારો સ્વભાવ ક્યાં છે? કેવો છે? એમાં ગયા

વિના આગળ વધવાની શક્તિની વ્યક્તતા શી રીતે થશે તને? સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

સ્વદ્રવ્ય—વસ્તુ એને પકડીને પ્રગટેલી પર્યાય નિર્મળ એને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્રના અંશનો કિરણ કહેવામાં આવે છે. સ્વરૂપ આચરણ પણ ચોથેથી પ્રગટ થઈ ગયું અથવા ત્રિકાળી ભગવાનમાં જેટલા અનંત ગુણ છે એ બધા ગુણનો ધરનાર દ્રવ્ય વસ્તુ અખંડ અભેદ, એનો આશ્રય લેતા એને ધ્યેય બનાવીને જે પર્યાય પ્રગટ થાય એ અનંતા ગુણની વ્યક્ત પ્રગટ દશા છે. સમકિતમાં અનંતાગુણની પ્રગટ દશા છે. આહાહા! શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, આનંદ, શાંતિ, શાંતિ એટલે ચારિત્રનો અંશ, એમ. આનંદનો અંશ, વીર્યનો અંશ, સ્વચ્છતાનો, પ્રભુતાનો, પરમેશ્વરતાનો અંશ ચોથે પ્રગટ થઈ ગયો. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

सोई मोख साधक कहायौ ताकै सरवंग.. આહાહા! એટલે અર્થમાં તો એમ લીધું सरवंग એટલે બાહ્ય ને અંતરંગ. અભ્યંતર પણ સ્વરૂપની શુદ્ધ શ્રદ્ધા જ્ઞાનનાં કિરણ પ્રગટ થયાં ત્યારે આગળ વધવાની શક્તિ અને નિમિત્તમાં પણ ફેરફાર થવાની ત્યારે લાયકાત એનામાં છે—અંતર-બાહ્ય. ચોથું ગુણસ્થાન પ્રગટ્યું એને અંતરમાં આગળ વધવાની શક્તિ પાંચમાની અને નિમિત્તમાં ફેરફાર થઈ ગયો. અવ્રતી હતો, એને વ્રતના વિકલ્પ હોય એના પ્રમાણમાં અવ્રતનો ત્યાગ થઈ ગયો એટલે તીવ્ર રાગનો ત્યાગ થયો. સંયોગમાં પણ એને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું જ નિમિત્તપણું હોય. કુગુરુ ને એનું નિમિત્તપણું હોય નહીં. અને આગળ વધતાં સમ્યગ્દર્શનના કિરણવાળો, આગળ વધવાની શક્તિવાળો આગળ જઈને સાતમું પ્રગટ થયું ત્યારે એને બાહ્યમાં પણ નગ્નદશા—વસ્ત્રરહિત દશા આદિ સંયોગો એવા બની જાય. એ બેનું આગળ વધવું આને હોય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! મૂળની ખબર ન મળે, આ નાગા થઈને લૂગડા છોડીને બેઠા. કહે, એ ખોટ બધી. એય શેઠ! શેઠે શું ન્યાંય કર્યું છે બધું ઘણું. જય નારાયણ. આહાર-પાણી વહોરાવ્યા હશેને? બે ભાઈઓ છેને. શું થાય ત્યારે? આહારદાન.. આહારદાન.. શેઠ! (શ્રોતા : ભાન વિના બધું કર્યું હોય). ઝીણી વાત છે.

જુઓને, એક શૈલી કેવી લીધી. कहायौ ताकै सरवंग. प्रगटी सकति गुन थानक अरोहनी.. આગળ વધવાની. ભાવમાં અને નિમિત્તોના અભાવ. સંયોગનો—નિમિત્તનો અંશે અભાવ તો .... અને આહીં ભાવ થયો. એની શક્તિ હવે આગળ વધવાની થઈ. સમજાણું કાંઈ? प्रगटी सकति गुन थानक अरोहनी, લો. अरोहनी—चढ़नेकी. છેને અંદર? શબ્દાર્થ છે. છેલ્લો શબ્દ. अरोहनी એટલે ચઢનેકી. અર્થમાંય છે. ચઢનેકી શક્તિ પ્રગટ હુઈ. આહાહા! अरोहनी છે. अरोहनी એટલે મૂળ તો આરોહણ. શબ્દના મેળ માટે अरोहनी. દાદરે ચડવું હોય, દાદર સમજે? સીઢી. સીઢી ચઢના હો તો ચોથે જહાં આયા ચોથે, તો એને આગળ

વધવાની શક્તિની યોગ્યતા છે પાંચમે, સાતમે, આઠમે, દસમે. સમજાણું કાંઈ? અને એ ઊંચો જેટલો ભાવથી ચડ્યો એટલા દ્રવ્યનો સંયોગ પણ એટલો ઘટવા માંડ્યો.

ચોથા ગુણસ્થાનમાં અવિરતિ સમ્યક્દૃષ્ટિ અર્થાત્ રાગ ત્રણ કષાયનો ભાવ પડ્યો છે. એનાથી અસ્થિરતા ટાળીને સ્થિરતા થઈ નથી, પણ દૃષ્ટિમાં એ કષાયથી વિરક્ત છે. પણ વિરતિ નથી એટલે અવિરતિ છે. દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ તો સમ્યક્દૃષ્ટિ રાગના વિકલ્પના વ્યવહારથી મુક્ત છે. વિરક્ત છે. પણ અસ્થિરતાની અપેક્ષાએ હજી વિરતિ નથી, એ આગળ અસ્થિરતાને ટાળવાને લાયકાતવાળો થઈ ગયો, કહે છે. આહાહા! સમજાણું? ત્યારે કેટલાક તો કહે, પણ એ મુનિપણું લે, દ્રવ્યલિંગ આવું હોય, એને પછી નિશ્ચય સમકિત આવે. અરે ભગવાન! ક્યાંનું ક્યાં કરે છે ભાઈ તું? શું કરે છે? તારો ભગવાન મળ્યા વિના... એમ કે જ્યારે દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરે ને નગ્ન થાય ત્યારે એને નિશ્ચય સમકિત થાય. આવી વ્યાખ્યા હવે!

એ પણ કહેતો હતો. ..... નેમિસાગર પાસે છેને ચંદ્રસાગર. મુંબઈ. એક સાધુ છેને એની પાસે. એ પણ કહેતો હતો. અમે ગયા હતા. હું તો કાંઈ બોલ્યો નહીં. મેં કીધું, ભાઈ! એમ નથી. તે વળી મહેન્દ્રભાઈ બેઠા હતા. એ વળી એનાથી એમ બોલાણું, તમને ખબર નથી. એ.. કજીયા ઉઠ્યા. આપણે કીધું, ઊઠો ભાઈ. આપણું કામ નહીં. હા-ના માં આપણી સામા થયા. મહેન્દ્રભાઈ હતા. આ બે સાલ પહેલા. ઓલા પ્રતિમા ઉભા કરેલાને એટલે જોવા ગયેલા. પહેલા વીસમાં ઉભા નહોતા. વીસમાં આડા હતા. પચ્ચીસમાં ઉભા કરેલા બે. ઘણા હજારનો ખર્ચો. ...એ અહીં આવ્યા હતા. ..... ઓલાએ પ્રશ્ન ચાલ્યો સમકિતનો. નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય સમકિત તો સાધુપદ હોય ત્યારે હોય. અને આ મહેન્દ્રભાઈ વળી બોલ્યા, તમને ખબર નથી. એય ખબર નથી. આ ખબર નથી એમ કહે છે તો સ્વામીજી પણ ના પાડતા નથી. હવે શું પણ એમાં તકરાર કરવાની મારે? અરેરે! શું થાય?

કહે છે કે ભગવાન હાથ આવ્યો નહીં જ્યાં સુધી ત્યાં સુધી આગળ વધવાની દશાની આરોહણની એમાં તાકાત ક્યાંથી આવે? માણસ એમ કહે છેને, ધન રળે તો ઢગલા થાય. પણ પહેલું ધન જોઈએને. એય શેઠ! એ બધું તમારા શેઠિયા માટે આમ કહે છે લોકો. ધન રળે તો ઢગલા થાય. પહેલું ધન થોડું હોય ને પછી ઝાઝું ધન થવા માટે લક્ષ્મી મળી બે-પાંચ-પચાસ લાખ તો ધનને ધન ઢગલા બનાવે, એમ કહે. લોકમાં એમ છે. કહેવત છે અમારે કાઠિયાવાડમાં. તમારે હશે? (શ્રોતા : ધનસે ધન બઢતા હૈ) હા, એ. ધનસે ધન બઢતા હૈ. અમારે એ કહે, ધન રળે તો ઢગલા થાય. પંડ રળે તો પેટ ભરાય. હા, પોતે રળે તો માંડ પેટ ભરાય. પણ લક્ષ્મી થાય પાંચ-પચાસ લાખ-કરોડ, રળાત. લડવા માંડે પછી.

એય મલૂકચંદભાઈ !

કહેવત છે આ. પંડ રળે તો પેટ ભરાય. પંડ સમજ્યા? શરીર. શરીરથી મજૂરી કરે તો કેટલું થાય? રોટલા મળે. ૨૦૦-૫૦૦ મળે. પણ પૈસા થયા હોય જ્યારે, પૈસો પૈસાને વધારે. કહ્યુંને ભાઈએ. (શ્રોતા : પૈસેસે પૈસા બઢતા હૈ). બઢતા હૈ. એય શેઠ! માને છે. ધૂળમાં ક્યાંથી? માને છે મૂઢ છે તે. બાકી ત્યાં એનાથી થાય છે? એ તો પુણ્યનો યોગ હોય ને પૈસા થાય. હોય ને વયા જાય. કેટલાય કરોડપતિઓ ભાંગી ગયા, તૂટી ગયા. નથી સાંભળ્યા? કરોડપતિ તૂટી ગયા ને હેઠે ઊતરી ગયા. આહાહા!

જેઠાલાલ સંઘવી કહેતા. જેઠાલાલ સંઘવી હતાને મુંબઈ, નહીં? સોનાના વેપારી આપણા બોટાદવાળા. એ કહેતા કે એક જણો હતો. મોટો ગૃહસ્થ હતો એના (દીકરાના) લગનમાં એની ન્યાતમાં બેડા વહેંચ્યા. બેડા. બેડા સમજે? પાટિયા નહીં બેડા. બેડા સમજે? આ પાણી ભરવાનાં હાંડા. ક્યા કહતે હૈં? હાંડો હોયને માથે ઘડો એને બેડું કહે. બે થઈને. બેડું એટલે બે થયાને માટે બેડું. આ બે. એક ઈતના બડા હો ને બીજા છોટા હો. બે હોય ને બે. તમારે શું કહે છે? અમારે બેડું કહે છે. તમારે શું કહે છે? (શ્રોતા : ઘડાકા કળશ બોલતે હૈં) હાં. ઘડાકા કળશ. પહેલી ચીજ હૈ ઉપર કળશ. એને બેડું કહે. બેડું એટલે બે. ન્યાતમાં બેડાં વહેંચ્યા હતા ઓલા છોકરાનાં લગનમાં. એટલો ખર્ચ. એ એની વહુને જ્યારે સુવાવડનો પ્રસંગ આવ્યો. જેઠાલાલ સંઘવી કહે, મારી પાસે આવ્યો હતો. કહે, ભાઈ કંઈ પૈસા આપો તો હોસ્પિટલમાં.... પુણ્ય ખલાસ થઈ ગયા, કહે.

લગનમાં જુઓ તો એના બાપે આમ આખી ન્યાતમાં એક એક બેડું. બેડાંનો કેવો ખર્ચો... મોટો હાંડો નહીં, એક ઘડા. ઘડા.. ઘડા. નાનો ઘડો અને મોટા હાંડા. એ નામ તો હવે તમારે હશે. પણ સમજતા નથી. એ બેડાં ભરીને આવે. પાણી ભરવા જાતા હશે ગરીબ માણસો. એ બેડાં વહેંચ્યાં ન્યાતમાં. શેઠ! એ છોકરાની વહુને સુવાવડનો પ્રસંગ આવ્યો, જનમનો. છોકરાની વહુ. છોકરાના લગનમેં ઐસા કિયા ન્યાતમેં. પછી જ્યાં પ્રસંગ આવ્યો ત્યાં પૈસા-બૈસા ખલાસ. એ જેઠાલાલ કહેતા હતા, મારી પાસે આવ્યા હતા. અરે ભાઈ! બાઈને આ પ્રસવનો પ્રસંગ છે. હોસ્પિટલમાં મૂકવી છે. થોડા પૈસા આપો. આ પ્રસંગ જાળવી લો. ચડતી-પડતી છાયા છે. આહીં કહે છે કે આત્મા પોતાના સાધકની લક્ષ્મીએ ચડ્યો, એને તો સાધકપણે ચડવાની જ શક્તિ છે. સમજાણું કાંઈ? એ પડે નહીં. પોતાની લક્ષ્મીના જોરે આગળ વધી જાય. સમ્યગ્દર્શન સાથે હોય.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૬૩ ભાદરવા વદ ૧૨ ગુરૂવાર તા. ૧૬-૯-૭૧
સાધ્ય સાધક દ્વાર પદ ૫ થી ૯ ઉપર પ્રવચન

સોરઠા. આ પાંચમું (પદ) છેને? સાધકપણું કોને પ્રગટે એની વાત ચાલે છે. એના શ્લોક પોતે પોતાથી ઘણા લેશે. સાધક. મોક્ષનો સાધક. આત્મા શુદ્ધ પરિપૂર્ણ અખંડ આનંદ એનો અનુભવ થઈને સમ્યગ્દર્શનનું પ્રગટપણું એને સાધક કહે છે. એ ધર્મનો—મોક્ષનો સાધક. સમજાણું કાંઈ?

(સોરઠા)

जाके मुकति समीप, भई भवस्थिति घट गई।
ताकी मनसा सीप, सुगुरु मेघ मुकता वचन॥५॥

શબ્દાર્થ :—ભવસ્થિતિ=ભવ-ભ્રમણનો કાળ. મુક્તા=મોતી.

અર્થ :—જેની ભવસ્થિતિ ઘટી જવાથી અર્થાત્ કિંચિત્ ન્યૂન અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તનકાળ માત્ર શેષ રહેવાથી મોક્ષ અવસ્થા સમીપ આવી ગઈ છે, તેના મનરૂપ છીપમાં સદ્ગુરુ મેઘરૂપ અને તેમના વચન મોતીરૂપ પરિણમન કરે છે. ભાવ એ છે કે આવા જીવોને જ શ્રીગુરુના વચનો રુચિકર થાય છે. ૫.

अर्थ :—जिसकी भवस्थिति घट जानेसे अर्थात् किंचित् न्यून अर्धपुद्गलपरावर्तन कालमात्र शेष रहनेसे मुक्ति-अवस्था समीप आ गई है, उसके मनरूप सीपमें सद्गुरु मेघरूप और उनके वचन मोतीरूप परिणमन करते हैं। भाव यह है कि ऐसे जीवोंको ही श्रीगुरुके वचन रुचिकर होते हैं॥५॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

'બનારસીદાસ' સાધકનું સ્વરૂપ (સમજાવે છે). जाके मुकति समीप.. જેને ભવ્ય પરિપાકને કારણે.. ભવ્યજીવને હોયને આ? ભવ્યના પરિપાકને કારણે અને ભવસ્થિતિ ઘટ જાનેસે. जिसकी भवस्थिति घट जानेसे अर्थात् किंचित् न्यून अर्धपुद्गल परावर्तन कालमात्र शेष रहनेसे मुक्ति अवस्था समीप आ गई है. સમજાય છે કાંઈ? જેને અલ્પકાળમાં મુક્તિ થવાની છે. આ તો ઉત્કૃષ્ટ કાળ લીધો છે અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તન. એને ભવસ્થિતિ ઘટી ગઈ છે. ताकी मनसा सीप.. મનરૂપી માછલી એનું સીપ.. સીપ.. એ મોતી પાકે છેને સીપમાં? सुगुरु मेघ मुक्ता वचन.. ગુરુના વરસાદનો મેઘ એમાં મુક્તાફળ પાકે

એને. એને મુક્તાફળ પાકે... એવો એ જીવ એમ કહે છે. (શ્રોતા : લાયકાત...) હા, લાયકાત બતાવવી છે. આ શેઠ કહે છે કે ઓલા ગુરુના વચનને લઈને આ થયું એમ બતાવે છે. પણ એ નિમિત્તનો સંબંધ છે એટલો.

એની ભવસ્થિતિ અલ્પ રહી, અલ્પકાળમાં મુક્તિની તૈયારી થઈ. ભવ્યજીવનો ભવ્યપણાનો પરિપાક છે. એને વાણી એવી મળે ત્યારે એને મુક્તાફળ–મોતી પાકે અંદર. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના મુક્તાફળ પાકે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? પણ પાકે એને નિમિત્ત કહેવાયને? એમ કહે છે આહીં. એ જીવ એવો છે, એમ કહે છે. પાટનીજી! (શ્રોતા : ગુરુ કેવા છે?) એણે વચન કહ્યા છે એટલું. પણ ઓલો જીવ એવો છે કે એને લઈને મુક્તાફળ ત્યાં પાકે, એમ કહે છે. (શ્રોતા : .....) પણ એને હોય જ એ વાણી. એ પ્રશ્ન જ નથી. વાણી તો પડે ઘણાને, પણ માછલી જોઈએને એ મોતી પાકે એવી. સમજાણું કાંઈ? એમ કહે છે એ.

ताकी मनसा सीप.. એનું મનરૂપી સીપ. उनके मनरूप सीपमें सद्गुरु मेघरूप और उनके वचन मोतीरूप परिणमन करते हैं. એને આત્મા(ને) વાણી પડી અને લાયકાત તો હતી, એને એકદમ અંદર સ્વરૂપનો આશ્રય થઈને સમ્યગ્દર્શનની સાધકદશા પ્રગટ થાય છે, એમ કહેવા માંગે છે. સમજાણું કાંઈ? એ સાધકની વ્યાખ્યા છે. ऐसे जीवोंको ही श्रीगुरुके वचन रुचिकर होते हैं, એમ લખ્યુંને. પણ રુચિકર જ ન થાય. વીતરાગભાવ... સર્વજ્ઞ ગુરુ અને તીર્થંકર વગેરે ગુરુ એમના વચનમાં તો વીતરાગતા બતાવતા હોય. પરની ઉપેક્ષા, વીતરાગનો અર્થ એ. પર્યાય, વિકલ્પ અને નિમિત્તની ઉપેક્ષા–ઉદાસીનતા અને સ્વ-ત્રિકાળી આત્માની અપેક્ષા—એ વાત વીતરાગના મુખમાં આવે. કહો, ભીખાભાઈ! એવી વાણી એની હોય. એની વાણીમાં જ વીતરાગતાનું (પોષણ હોય) અને ઓલો પાત્ર છે. એને ત્યાં આગળ સમ્યગ્દર્શનરૂપી વીતરાગી પર્યાય મોતી–મુક્તાફળ પાકે, એ બતાવવું છે. (શ્રોતા : અપેક્ષા તો ગુરુની..) એ તો આહીં કરે ત્યારે એને કહેવાયને? સ્થિતિએ કહ્યુંને. પાકે એવો એ જીવ છે.

આહીં તો કીધુંને, जाके भवस्थिति मुकति समीप.. જેને અલ્પકાળમાં મુક્તિ (થાય) એવો એ જીવ છે. (શ્રોતા : ઉપાદાનની પ્રધાનતાથી) હા. भई भवस्थिति घट गई.. ભવની સ્થિતિ જ ઘટી ગઈ છે. ભવ હોય તો એકાદ-બે-ચાર હોય. વિશેષ હોતા નથી. બહુ તો પંદર થાય. સમજાય છે કાંઈ? ताके मनसा सीप.. એનું મન જ સીપ છે. માછલી છેને માછલી. .... એને વાણી પડતાં વીતરાગતાનો ભાવ એને પ્રગટ થાય. સ્વભાવ પરિપૂર્ણ પ્રભુ પરમાત્મા પોતાનું સ્વરૂપ એની દૃષ્ટિ અંદરમાં... કારણ કે કહ્યું છે તે. ગુરુએ કહ્યું હતું તે. કે તું તારા

દ્રવ્યસ્વભાવમાં જા, પર્યાય–નિમિત્ત આદિની ઉપેક્ષા કર, તો તને મોતી પાકશે સમ્યગ્દર્શનનું. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? આવી વાત છે. હવે એની વિશેષ કહે છે.

સદ્‌ગુરુને મેઘની ઉપમા (દોહરા)

ज्यौं वरषै वरषा समै, मेध अखंडित धार।
त्यौं सदगुरु वानी खिरै, जगत जीव हितकार॥६॥

શબ્દાર્થ :–અખંડિત ધાર=સતત. વાની(વાણી)=વચનો.

અર્થ :–જેવી રીતે ચોમાસામાં વરસાદની ધારાપ્રવાહ વૃષ્ટિ થાય છે, તેવી જ રીતે શ્રીગુરુનો ઉપદેશ સંસારી જીવોને હિતકારી થાય છે.

ભાવાર્થ :—જેવી રીતે જળવૃષ્ટિ જગતને હિતકારી છે તેવી જ રીતે સદ્‌ગુરુની વાણી સર્વ જીવોને હિતકારી છે. ૬.

अर्थ :–जिस प्रकार बरसातमें मेघकी धाराप्रवाह वृष्टि होती है, उसी प्रकार श्रीगुरुका उपदेश संसारी जीवोंके लिये हितकारी होता है।

भावार्थ :–जिस प्रकार जलवृष्टि जगतको हितकारी है उसी प्रकार सद्गुरुकी वाणी सब जीवोंको हितकारी है॥६॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ज्यौं वरषै वरषा समै.. વરસાદ વખતે ધારા વરસાદની પડે. मेघकी धाराप्रवाह वृष्टि होती है, उसी प्रकार गुरुका उपदेश संसारी जीवोंके लिये हितकारी होता है. એનું હિત થાય. હિતનો અર્થ મોક્ષમાર્ગ થાય. મોક્ષમાર્ગ જ એક હિતકારી છે. સમજાણું કાંઈ? जगत जीव हितकार.. જગતના પ્રાણી જેને હિતકર વાણી છે. એમાં હિતકરની વાણીની વ્યાખ્યામાં આવી ગયું કે તારું હિત કેમ થાય. સમજાણું કાંઈ? આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનનો અથવા શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્ર એવા સ્વભાવથી ભરેલું તત્ત્વ છે. એ સ્વભાવરૂપ ધ્રુવતા તો ભરી જ છે એમાં. એની સમીપ જતાં... એ સમીપમાં જવું અને પરની ઉપેક્ષા કરવી એવું જ વીતરાગનું વચન હોય છે. મુનિઓના, વીતરાગના, સાધક જીવોના વચનો આવા હોય છે. क्या कहते हैं? હોય એવા હોય, પણ ઓલાને પરિણમે ત્યારે આવા વચનને નિમિત્ત કહેવામાં આવે. આહીં તો એ વાત જ લીધી છે એવી. હવે વાણી સાંભળે (અને) એક કોર કહેવું કે વાણીથી જ્ઞાન થાય નહીં. એય! ત્રિલોકનાથની દિવ્યધ્વનિ હો, તો પણ આત્માનું જ્ઞાન એનાથી ન થાય. એનો અર્થ એ કે એ વાણીમાં જે આવ્યું એવો ભાવ જેણે અંતરમાં પ્રગટ કર્યો, એને આ જિન વીતરાગની વાણી, ગુરુની વાણી નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. એમ વાત છે.

આહા! સમજાણું કાંઈ?

હવે સાધકજીવને તૈયારી માટે પરનો નાતો તોડાવે છે. धन संपत्तिसे मोह हटानेका उपाय. જુઓ, આ પહેલું લક્ષ્મીનું આવ્યું બધું આ. બહારની ધૂળ-ધમાલ, પૈસા, આબરૂ, કીર્તિ, મકાન, બાયડી-છોકરા—એમાં જે રુચિવાળો થયો એને આત્માની રુચિ થાય નહીં, એમ કહે છે. છે જ નહીં એની સાથે સંબંધ, એમ કહે છે. પરની સાથે સંબંધ જ કાંઈ નથી. સ્વતંત્ર તું છો. એ કહે છે જુઓ. धन संपत्तिसे मोह हटानेका उपाय. સાધકપણું સિદ્ધ કરવું છેને?

ધન-સંપત્તિથી મોહ દૂર કરવાનો ઉપાય (સવૈયા એકત્રીસા)

चेतनजी तुम जागि विलोकहु,
लागि रहे कहा मायाके तांई।
आए कहींसौ कहीं तुम जाहुगे,
माया रमेगी जहांकी तहांई॥
माया तुम्हारी न जाति न पांति न,
वंसकी वेलि न अंसकी झांई।
दासी कियै विनु लातनि मारत,
ऐसी अनीति न कीजै गुसांई॥७॥

શબ્દાર્થ :—વિલોકહુ=જુઓ. માયા=ધન-સંપત્તિ. ઝાંઈ=પડછાયો-પ્રતિબિંબ. દાસી= નોકરડી. ગુંસાઈ=મહંત.

અર્થ :—હે આત્મન્! તમે મોહનિદ્રા છોડીને સાવધાન થાવ, અને જુઓ, તમે ધન-સંપત્તિરૂપ માયામાં કેમ ભૂલી રહ્યા છો? તમે ક્યાંથી આવ્યા છો અને ક્યાં ચાલ્યા જશો અને દોલત જ્યાંની ત્યાં પડી રહેશે. લક્ષ્મી તમારી નાત-જાતની નથી, વંશ-પરંપરાની નથી, બીજું તો શું? તમારા એક પ્રદેશનું પણ પ્રતિરૂપ નથી. જો એને તમે નોકરડી બનાવીને ન રાખી તો તમને લાત મારશે, માટે મહાન થઈને તમારે આવો અન્યાય કરવો યોગ્ય નથી. ૭.

अर्थ :—हे आत्मन्! तुम मोहनिद्राको छोड़कर सावधान होओ और देखो, तुम धन-सम्पत्तिरूप मायामें क्यों भूल रहे हो? तुम कहाँसे आयो हो और कहाँ चले जाओगे और दौलत जहाँकी तहाँ पड़ी रहेगी। लक्ष्मी न तुम्हारी जातिकी है, न पाँतिकी है, न वंश-परंपराकी है, और तो क्या तुम्हारे एक प्रदेशका भी प्रतिरूप नहीं है। यदि इसे तुमने नौकरानी बनाकर न रखा तो यह तुम्हें लातें मारेगी, सो बड़े होकर तुम्हें ऐसा अन्याय करना उचित नहीं है॥७॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

ગુંસાઈ શબ્દ વાપર્યો. ઓલા વૈષ્ણવમાં હોય છેને ગુંસાઈ. ધર્મગુરુ, મહંત. હે મહંત આત્મા! એમ કહે છે. ગુંસાઈ! ભગવાન! તું તો મહંત છો. પરમાત્માના સ્વભાવથી ભરેલો તું છો ભાઈ! તારી મહંતતા તારામાં ભરી છે બધી. હે મહંત! चेतनजी तुम जागि विलोकहु.. हे आत्मन्! तुम मोहनिद्रा छोड़कर सावधान होओ. विलोकहु.. ભગવાન! તું વિલોક, જો, જાણ. लागी रहे कहा मायाके तांई.. માયા એની પાછળ કેમ પડ્યો છો? तुम धनसंपत्तिरूप मायामें क्यों भूल रहे हो? આ મુખ્ય વસ્તુ બતાવી છે આ. સમજાણું કાંઈ? સાધક હોય એને ધનની, સંપદાની રુચિ ન હોય. જો એની રુચિ હોય તો આત્માની રુચિ થઈ શકે નહીં. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? શેઠ! પરવસ્તુ—લક્ષ્મી, સ્ત્રી, કુટુંબ પરિવાર બધું લેશે. પછી લેશે બીજા ભાગમાં. સમજાણું કાંઈ? આહા! સાધકપણું પ્રગટ કરવાની રીત કહે છે. આ સાધ્ય-સાધક દ્વાર છેને? 'બનારસીદાસ' પોતે વર્ણવે છે.

लागी रहे कहा मायाके तांई.. અરે! સંસારની ધન ને સંપત્તિ એમાં ક્યાં ભૂલો રહ્યો? એ ચીજ જ તારી નથી. શરીર તારું નથી, આ તો માટી—ધૂળ છે. એમ પૈસા, આબરૂ, કીર્તિ, હજીરા—મકાન બધી તો પર જડ, માટી—ધૂળ છે. लागी रहे कहा मायाके तांई.. ત્યાં ને ત્યાં .... છો કેમ? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? શેઠ! એ બીડીના ધંધા અને બીડી આમ મોકલવી, મોટરું મોકલવી અને આવીને સાંભળવું કે કેમ થયું. શું થયું તને આ? એમ કહે છે. (શ્રોતા : પાગલપન). પાગલ. એની રુચિ છે ત્યાં આત્માની રુચિ નહીં થાય એમ કહે છે. એક મ્યાનમાં બે તલવાર નહીં રહી શકે. ધનસંપત્તિનો પ્રેમ (હોય) અને તને આત્માનો પ્રેમ થાય, બને નહીં. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! આ પૈસા, આબરુ, ઘર આમ ધૂમ ચાલતી હોય, આહાહા! ખુશી.. ખુશી થતો હોય. શું છે પણ? શું છે તને આ? આ તો મહામિથ્યાત્વનો દોષ છે. એ ચીજ મારી, એ માન્યતા મિથ્યાત્વ છે. સમજાણું કાંઈ?

એમાંથી ખુશી થાય, અમે સુખી છીએ. દુઃખી છો. સુખી કોણ તને કહે? કરોડો, અબજો રૂપિયા હોય માટે અમે સુખી છીએ. મૂઢ છો. પૈસામાં સુખ કેવું? એ તો ધૂળ છે. એને દેખીને રાજી થા છો. રાજી થા છો; સાધક નથી તું, એમ કહે છે. શેઠ! આહાહા! સાધ્ય-સાધકમાં આ નાખ્યું પહેલું. તારો આત્મા સાધવો છે કે આ લક્ષ્મી સાધવી છે તારે? આહાહા! સ્વલક્ષ્મી આનંદકંદ પ્રભુ એનું સાધન કરવું છે કે આ ધૂળને મેળવવાનું સાધન? શું કરવું છે? તું શું કરે છે આ? આહાહા! પેલું ઉપાડ્યું. आए कहींसौं कहीं तुम जाहुगे.. ભાઈ! તું ક્યાંથી આવ્યો? 'હું કોણ છું? ક્યાંથી થયો?..' આવે છેને 'શ્રીમદ્'માં. 'શું સ્વરૂપ છે મારું ખરું? કોના સંબંધે વળગણા છે? રાખું કે પરિહરું?' એક રજકણ ને રાગનો

કણ પણ તારો નથી. આહાહા! અને ત્યાં તને પ્રેમ છે, ત્યાં તને રાજીપો થાય છે, એ ભાવમાં એ દેખીને તને ખુશી આવે છે. સાધક(દશા) નહીં પ્રગટ થઈ શકે, એમ કહે છે. પાટનીજી! આહાહા! ભારે વાત કરી 'બનારસીદાસે.' સમજાણું ? આ પૈસા બંગડીના દેખીને, હીરાભાઈને દેખીને ખુશી થાય, એ સાધક(દશા) નહીં પ્રગટે એમ કહે છે. શેઠ!

लागी रहे कहा मायाके तांई आए कहींसौं.. કયાંથી તું આવ્યો? ભાઈ! તું અનાદિનો આત્મા કોઈક ગતિમાંથી આવ્યો છો. સમજાય છે કાંઈ? कहां तुम जाहुगे.. અહીંથી ક્યાં જાવું છે તારે? અહીંથી નીકળીને ક્યાં ઉતારા કરવા તારે? આહાહા! શરીરમાં તો ૫-૨૫-૫૦-૬૦-૧૦૦ વરસ. પછી? ઉતારો ક્યાં કરવો તારે? આ બધા વિંખાઈ જશે. તારા બાયડી—છોકરા ને લક્ષ્મી ને. એને એમ કે આમ રહે છે ને. રહે ત્યાં સુધી... રહ્યા જ નથી. સાંભળને! એને કારણે રહ્યા છે. એ તારે કારણે આવ્યા નથી. તારી પર્યાયમાં એ આવી ચીજ? દ્રવ્ય-ગુણમાં તો આવી નથી, પણ એ લક્ષ્મી તારી પર્યાયમાં આવી છે? તો શેનો માને છે તારી? એમ કહે છે. આહાહા! ભારે 'બનારસીદાસે' આ બનાવ્યું.

आए कहींसौं कहीं तुम जाहुगे, माया रमेगी जहांकी तहांई.. એ બધા પૈસા ને બધા હજીરા—મકાનો બધા બનાવ્યા એ ન્યાં ને ન્યાં રહેશે. તારી સાથે એક ડગલું નહીં આવે. શેઠ! છ લાખનો આ બંગલો કર્યો છે અને કેટલાય મકાનો કરાવે છે. ઓલે ૪૦ લાખનો કરાવ્યો છે ગોવામાં. શાંતિલાલ ખુશાલ. ૪૦ લાખ. ધૂળેય નહીં રહે. કોના લાખના? એ તો જડના છે. તારી સાથે આવવાના છે? તારા છે? જુઓ! ન્યાંથી ઉપાડી છે વાત પહેલી. લક્ષ્મી જડ છે એનો જેને પ્રેમ છે એ સાધક થઈ શકશે નહીં. જાદવજીભાઈ! આહાહા! વજુભાઈ! જુઓ! આવી વાત છે આ. ભગવાન ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ કહે છે કે તું જે આત્મા છો એમાં એ ચીજ લક્ષ્મી આદિ નથી. એમાં નથી અને તને એના પ્રત્યે પ્રેમ વર્તે છે, તને આત્માનો પ્રેમ નહીં થાય. આહાહા! જે રાગ વિનાની ચીજ, લક્ષ્મી-શરીર વિનાની ચીજ છે એ ચીજ ઉપર તને રુચિ નહીં આવે. આહીં રુચિ તારી ઢળી ગઈ છે, એમ કહે છે. આહાહા! પહેલે ધડાકે વાત લીધી છે આ. સમજાણું કાંઈ?

माया तुम्हारी न जाति न पांति न. माया रमेगी जहांकी तहांई.. આહાહા! ઓલા સિકંદરે બહુ પાપ કરેલાને. સિકંદર બાદશાહ. બહુ અબજો રૂપિયા ભેગા કરેલા. મરતાં.. અરેરે! આ લક્ષ્મીના ઢગલા કરજો મારા મડદા પાસે, જનાજો જ્યારે નીકળે, (શ્રોતા : વૈદ પાસે ઉપડાવજો.....) એ પછી વળી, આ તો પહેલા ઢગલા કરજો, લક્ષ્મીના ઢગલા કરજો. કે આ લક્ષ્મી આટલા આટલા પાપ કરીને મેળવી પણ એ સાથે આવતી નથી. અને મારો

જનાજો એ જ વૈદોને ખંભે ઉપડાવજો. જેને વર્ષાસન મેં આપ્યા લાખો રૂપિયાના, હકીમોને, એ બધાને બોલાવજો (મૃત્યુ) વખતે, મારો જનાજો એ જ વૈદોને ખંભે ઉપડાવજો. લોકોને ખ્યાલ આવે કે આ વૈદો પણ રાખી શક્યા નહીં. લક્ષ્મી સાથે જાતી નથી. આહાહા! આ રુચિની અપેક્ષાએ વાત છે હોં. એની રુચિ છે ત્યાં એને આત્માની રુચિ નહીં થાય, એમ કહેવા માગે છે. આમ બાયડી, છોકરા ને પૈસા છોડીને બાવો થાય, પણ અંદર રુચિ છે પર ઉપર, તો એ (રુચિ) છોડી નથી ત્યાં સુધી કાંઈ છોડ્યું નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

માટે ઓલાને બહાર... લક્ષ્મી છોડો અને થઈ જાઓ સાધુ. પણ એ સાધુ ક્યાંથી આવ્યો તને? સાંભળને હવે! હજી સાધન શરીર અને રાગનો પ્રેમ છે અને આ બધી ચીજનો રાગના નિમિત્તો પ્રત્યેનો તને પ્રેમ છે ત્યાં સુધી સમ્યગ્દર્શન થશે નહીં. આહાહા! ગજબ વાત છે. મૂલચંદભાઈ! આહાહા ! મખમલના કપડા પહેર્યાં હોય શરીરમાં. આ શું કહેવાય? બોસ્કી.. બોસ્કી આવે છેને. હવે ટેરેલીન.. ટેરેલીન કે આપણે કંઈ... બોસ્કી આવતા હતા. એવા કપડા મુલાયમ, ટોપી આમ સરખી બાંધે ને. શું છે પણ આ? આ મૂર્ખાઈ—ઘેલછાઇ શું થઈ ગયું તને? એમ કહે છે. ભગવાન ત્રણ લોકનો નાથ તું એની દૃષ્ટિ કરતો નથી, તેની રુચિ કરતો નથી, સાધક થતો નથી અને આ સાધવા મંડ્યો? એમ કહે છે. એય્ મૂલચંદભાઈ! પણ સાંભળવા આવે ત્યારે સાંભળેને આ. એના બાપે દાંત કાઢ્યા. આહીં આવે તો સાંભળેને. એ વિના સાંભળે ત્યાં? શેઠ સાહેબ.. શેઠ સાહેબ કરે બધા રૂપિયા પૈસાવાળા. આહાહા!

પછી કહે છે, माया रहेगी जहांकी तहांई.. આહાહા! જ્યાં હશે ત્યાં પડી રહેશે. રોતો કકળતો, હાય, હાય રે! મારે છોડવું (પડશે). જાઈશ ક્યાંક. બાપુ! એ ચીજ તારી નથી. જડનો પ્રેમ અંદર પડ્યો છે જ્યાં સુધી, ત્યાં સુઝી એને ભગવાન આત્મા નિર્વિકલ્પ વીતરાગી ચીજનો પ્રેમ નહીં થાય. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? माया तुम्हारी न जाति.. ભગવાન! એ માયા તારી જાતની છે? તું ચેતન છો, એ જડ છે. બરાબર છે? વિજાતીય—પરવસ્તુ જ છે. એમાં તારે ને એને લેવાદેવા શું? તું ચેતન, લક્ષ્મી જડ. जाति न पांति न.. તારી પંક્તિમાં બેસનારી ચીજ જ નથી. આત્માની પંક્તિમાં આત્મા બેસે. જડ બેસે તારી પંક્તિમાં? શું થઈ ગયું તને આ? આહાહા ! એય શેઠ! આ કોઈ દિ' વાંચ્યું પણ નહીં હોય સરખું. એ પોકારે છે... પણ તમારી પાસે છે કે નહીં એક અહીંયા? કહો, સમજાણું આમાં? આહા!

અરે પ્રભુ! તારે સાધક થવું છે? તો બાધકની ચીજનો એણે રુચિ અને પ્રેમ છોડવો પડશે. આહાહા! એમ કહે છે. શેઠ! સમ્યગ્દર્શન આત્માનો અનુભવ અને શ્રદ્ધા, એ તારે જો સાધકપણે પ્રગટ કરવી હોય તો આ ચીજની રુચિ અંતરથી ટાળવી પડશે. આહાહા!

સમજાણું કાંઈ? રુચિ હોં. એ બાયડી, છોકરા છોડીને બાવો થાય, તેથી એ રુચિ છૂટી ગઈ છે, એમ નથી. જેને અંદરમાં શુભરાગનો પણ પ્રેમ અને રુચિ છે એને આખી દુનિયાની રુચિ છે. સમજાય છે કાંઈ?

माया तुम्हारी न जाति न पांति न वंसकी वेलि.. આહાહા! તારા વંશનો અંશેય નથી, કહે છે. લક્ષ્મી તારી પરંપરાની છે? એ લક્ષ્મી તારા વંશપરંપરાની છે? તારા બાપ પાસે નહોતી અને તારે આવી. અને આવે તોય એ બીજી ચીજ છે. બરાબર છે શેઠ? ક્યાં તમારા બાપ પાસે હતી આ બધી? એય જુગરાજજી! કહે છે કે તમારા બાપ પાસે હતી આ લક્ષ્મી? આના બાપ પાસે હતી? એ તારા વંશપરંપરાની ચીજ નહીં. આહાહા! એ તો જડની વંશપરંપરાની ચીજ છે. આહાહા! माया तुम्हारी न जाति न पांति न वंसकी वेलि न अंसकी झांई.. આહાહા! એક પ્રદેશ પ્રતિ પણ તે તારી ચીજ નથી. એક અંશ–પ્રદેશ છેને આત્માનો.

और तो क्या तुम्हारे एक प्रदेशका भी प्रतिरूप नहीं है. તારો આત્મા અસંખ્યપ્રદેશી, એક પ્રદેશમાં અનંતા જ્ઞાન આદિ ગુણ ભર્યા. એ એક પ્રદેશની સાથે લક્ષ્મીનો ઢગલો મેળ કરે (-થાય) એક સમય, (એવી) એ ચીજ છે જ નહીં આહાહા! તારા પ્રદેશનું પ્રતિરૂપ નથી, એ તો જડનું રૂપ છે. આહાહા! ભગવાન! તું તો અસંખ્યપ્રદેશી અનંતગુણનો ધણી, હવે એ તારા એક પ્રદેશથી પ્રતિરૂપ–ઉલટું રૂપ છે એનું. તારા પ્રદેશથી એ લક્ષ્મીનું ઉલટું રૂપ છે. આહાહા! આ ચૈતન્યથી ભરેલો આત્મા, ઓલું જડથી ભરેલો પરમાણુ ધૂળ છે. અમે લક્ષ્મીવાળા છીએ. આત્માવાળા નહીં ને? એમ કહ્યું છે. આહાહા! અમે ચક્રવર્તી છીએ, અમે શેઠ છીએ. શેઠ ને? જડનો ને? તને સમકિત નથી. તારે સાધકપણું પ્રગટાવવું નથી, એમ કહે છે.આહાહા! એય મૂલચંદભાઈ!

वंसकी वेलि न अंसकी झांई.. આત્માના એક પ્રદેશનો અંશ એની ઝાંય એમાં નથી, કહે છે. સમજાણું કાંઈ? તારા પ્રદેશમાં તો અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત ગુણો વ્યાપ્યા છે. ભાઈ! એ પ્રદેશના અંશની ઝાંય લક્ષ્મીમાં નથી. ભાઈ! આહા! સમજાણું કાંઈ? એમ કહીને એને સાધક થવા માટે... પરની, લક્ષ્મીની રુચિ મૂળમાંથી છોડે ત્યારે એને આત્માની અંદર રુચિ થાય, નહીંતર રુચિ થશે નહીં. અનંત અનંત જ્ઞાન ને આનંદનો નાથ પ્રભુ એવી લક્ષ્મીવાળો, આ લક્ષ્મીની જેને રુચિ છે અંદર રાજીપો અને એનાથી ખુશી અને એનાથી કંઈક ઠીક છું એમ જે માન્યું છે, એને આત્મા માન્યતામાં નહીં આવે. પાટનીજી! આહાહા! 'બનારસીદાસે' પણ માળે ભારે મૂળ વાતને.... આહા! લ્યો.

दासी किये विनु लातनि मारत.. यदि इसे तुमने नौकरानी बनाकर न रखा तो

यह तुम्हें लात मारेगी. હાય, હાય રે! એક લેખ આવે છે સુયગડાંગમાં શ્વેતાંબરમાં. મરે ત્યારે લક્ષ્મીના ઢગલા કરજે તારી પાસે અને કહેજે, આ તારે માટે મારી જિંદગી ગઈ, હવે હું મરું છું, કાંઈક તો મદદ કર. લક્ષ્મીના ઢગલા કરજે મરે ત્યારે મોઢા આગળ. બથ.. બથ કરજે મરે ત્યારે. પછી પ્રાર્થના કરજે લક્ષ્મીને. અરે! તારે માટે મેં કાળ ગાળ્યા. ખાવાના ટાણે ખાધા નહીં, પીવા ટાળે પીધા નહીં, સૂવાના ઠેકાણાં નહીં અને તારા માટે મરી ગયો ૨૪-૨૪ કલાક. તો હવે કંઈક તો સાથે આવ થોડી. લક્ષ્મી કહે, પણ અમે કોઈની સાથે ગયા છીએ? મફતનો પાગલ શું કરવા અમારી પાસે પ્રાર્થના કરવા આવ્યો? આહાહા! (શ્રોતા : યહી હો રહા હૈ દુનિયામેં). યહી હો રહા હૈ ઉસકી તો બાત ચલતી હૈ. આહાહા! એ સાધકપણું કેમ નથી પ્રગટતું કે એને આ ચીજો જે છે પર.. પર.. પર તેની રુચિ અંદરમાં છે. એને પોષાય છે એ. આત્મા પોષાતો નથી એમ કહે છે. શેઠ! આ તો ગુજરાતી ભાષા સમજાય એવું છે. સાવ સાદી ભાષા છે.

ભગવાન! તારે સન્મુખ જવું હોય તો તારાથી વિમુખ ચીજની રુચિ અને પ્રેમ છૂટ્યા વિના સન્મુખ જવાશે નહીં. આહાહા! (શ્રોતા : પ્રેમ છોડકર બાહર નિકલ ગયા ઉસકો ભી પ્રાપ્તિ....) ક્યાં છોડ્યો છે? કાંઈ છોડ્યું નથી. એ કહ્યુંને પહેલું. છોડ્યું નથી. આ સાધુ થયાને, એને તમે ગણતા નથી એમ કહે છે. સાધુ થયો જ નથી. એને હજી પુણ્યથી ધર્મ થાય કે મહાવ્રત પાળતા પાળું, રાગને પાળું—એ બધા જડને પાળવાનો ભાવ છે. છોડ્યું નથી જરીયે. ખુલાસો કરાવેને શેઠી તો. આવું છોડીને બેઠા. અમે છોડીને બેઠા.... પણ છોડીને બેઠા એ તો ગણો. છોડ્યું જ નથી.

છોડ્યું ક્યારે કહેવાય? કે જેને આત્માના વિભાવભાવનો પ્રેમ છૂટી ગયો છે. વિભાવભાવનો પ્રેમ છૂટ્યા વિના લક્ષ્મીનો પ્રેમ એને કદી છૂટે નહીં. સમજાણું કાંઈ? આહાહા ! (શ્રોતા : લક્ષ્મીને છોડીને લક્ષ્મી બનાવે). બધું એનું એ છે. કર્યું નહીં કાંઈ. કાંઈ છોડ્યું નથી. આહા! રાગ જેમ પર છે, એમ લક્ષ્મી પર છે. તો રાગનો જેને પ્રેમ છે એના બંધનનો પાક પુણ્ય એનો પ્રેમ છે અને એ બંધનના ફળ તરીકે લક્ષ્મી આવે એનો પણ એને પ્રેમ છે. એના પ્રેમનો હારડો છે એની પાસે આખો. એણે ભગવાન આત્માનો પ્રેમ છોડી દીધો છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

दासी कियै विनु लातनि मारत.. દાસી કર કે ન કર, એ તો બીજી ચીજ છે. હું એનો ધણી, હું એનો સ્વામી નહીં. એ તો પરચીજ છે. એમ જો માન્યું નહીં, લાત મારશે. હાય, હાય! અરેરે! લક્ષ્મી સાથે આવી નહીં. મરી ગયા. લાત મારે. આવે છેને. દોલત કહે છેને. આહાહા! દો—લત. લાત મારે બે. આવે ત્યારે મારે અને જાય ત્યારે મારે. હાય,

હાય! અરેરે! અમે નિર્ધન થઈ ગયા. અરે! સધનનો નાથ છો. અનંત આનંદ અને જ્ઞાનનો નાથ તારૂં સ્વરૂપ છે. એ જ્ઞેય તરીકે જાણવાલાયક છે, મારી તરીકે માનવાલાયક એ ચીજ નથી. આહાહા! કહો, ચંદુભાઈ! આરે ભારે! સમ્યગ્દર્શનની જવાબદારી ભારે! આહાહા!

ભગવાન આત્મા.. સાધકની વ્યાખ્યા કરે છે. સાધ્ય-સાધક દ્વાર છેને? જેને લક્ષ્મી જ્યાં ધ્યેયરૂપે—પ્રેમરૂપે પડી છે એનો સાધ્ય તો રખડવાનો છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આત્મા મહા આનંદ અને જ્ઞાનની લક્ષ્મીનો ભંડાર પ્રભુ, આહાહા! એની જ્યાં દૃષ્ટિ અને રુચિ થઈ, રાગના વિકલ્પથી માંડી સારી દુનિયાની રુચિ ઉડી ગઈ. અને એ રુચિ ઉડ્યા વિના આત્માની રુચિ થાય નહીં, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? પૈસા, દુકાન-બુકાન છોડી માટે મીઠાશ છોડી છે, એમ નથી. છોકરા કરતા હોય અને આપણે જે કરીએ તે હજી કરે છે અને આપણને જે પ્રેમ છે એ ચીજ મેળવે છે. મૂઢ છો કહે છે. આ છોકરાઓ હુશિયાર હોય તો વધારે મેળવે. એ ક્યાં આની પાસે હતું? ભીખાભાઈ પાસે એટલું નહોતું, એ છોકરાએ મેળવ્યું એણે લ્યો. પણ આ બધા પાસે ક્યાં હતું? હવે એના બાપ પાસે ક્યાં..? પણ છોકરાને... કહો, સમજાણું કાંઈ? એય! છોટાભાઈ પાસે ૩૫ હજાર રૂપિયા હતા. બસ એટલું કહેવાતું ભાઈ. નહીં? એને ખબર છે. એ તો લોકો બિચારા સાધારણ માણસ....

અહીં તો કહે છે કે પૈસાના પ્રેમવાળા અને પૈસામાં લાભ મનાવનારા મૂઢ છે. ચીમનભાઈ! ભારે આકરું! સાચી વાત હશે? પણ છોકરા સારા થાય, અમેરીકા જઈ આવ્યા હોય, હજાર-પંદરસે પેદા કરે, બબ્બે હજાર પેદા કરે મહિને. આહીં કાઠિયાવાડમાં તો બહુ કહેવાય. ત્યાં અમેરિકામાં બહુ ઓછું કહેવાય. અમેરિકામાં દસ હજારનો પગાર, સાધારણ માણસને મહિને દસ હજારનો. સાધારણ હોં. ... માણસને મોટો મોટો પગાર ૧૫-૨૦ હજાર. એમાં બચે કેટલું? થોડું. પણ તોય એનો પ્રેમ. આહીં તો કહે છે કે, આહાહા! કાંઈ પેદા કરનારા થયા, વધ્યા. મૂઢ છો, કહે છે, ભાઈ! એય! ઉપરથી આવેને એમ કે જાણે શું ભણીને આવ્યા, એમ. અમેરિકાથી ભણીને આવ્યા એટલે આપણે હવા લઈને આવે, બંગલા ને ઓલા મોટરો ને શું ને શું. અને કાંઈક રૂપાળું શરીર હોય તો ત્યાં માણસો બહુ આદરે બાઈયું છોડીયું એટલે ન્યાં જ રાખવા માંગે એને. આહીં જ રહે તું. ન્યાં જઈને શું કરવું છે? હું જઈ આવું, હાલો જઈ આવું.

કેટલાક એવા અહીં આવ્યા હોય, પરણીને આહીની મૂકી દે, ન્યાંની ન્યાં રાખે છે. હિંમતભાઈ! બધે, બધે છે. બધા અમારે તો ઘણા દાખલા છેને. હિંમતભાઈને ખબર છે. એના કુટુંબમાં છે. આ કુટુંબની દીકરી ત્યાં છે હમડિયા. બધે એમ જ ચાલે. લખુભાઈનો

દીકરો છેને. એ ત્યાં ગ્યો છે. આહીંની પરણ્યો છે, ત્યાં ગયો ત્યાં રહે. હમડિયાના નાગરભાઈ. એ તો દુનિયા, આહાહા! કસાઈના ઘર છે એ બધા. એય! આત્માને રહેંસી નાખે છે. ભગવાન જ્ઞાતા-દૃષ્ટા પ્રભુ એને, આવી ચીજ મારી એમ માનનારા આત્માને રહેંસી નાખે છે, આત્માની હિંસા કરે છે. રહેંસી નાખે એ ભાષા અમારી કાઠિયાવાડી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

ऐसी अनीति न कीजै गुसांई.. હે મહંત! આ અનીતિ ન હોઈ શકે. ભાઈ! આ લક્ષ્મી મારી અને હું એનો અને લક્ષ્મીએ વધ્યો એટલે હું વધી ગયો, પ્રભુ! એ અનીતિ તારી છે. આહાહા! ભારે! એય હીરાભાઈ! સૂક્ષ્મ મિથ્યાત્વનું શલ્ય શું છે એ બતાવે છે ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? (શ્રોતા : .....) પણ ઊંડામાં રસ છે એ જ બતાવે છે. આહાહા! અને એવા પૈસાવાળા ધર્માત્મા ગુણી નિર્ધન હોય એનેય ગણે નહીં. અમે આવા છીએ, અમને રળતા આવડે છે, અમે આમ પાંચ-પાંચ લાખની પેદાશ એક એક દિવસની.. આવા અમે બધી વ્યવસ્થા કરીએ. આવડે માટે કરીએ છીએ. મરી જઈશ માળા! મરી ગયો છો અત્યારે. જીવતો જીવ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા એનો તો પ્રેમ નથી. આહાહા! અને આવી ચીજનો જ્યાં પ્રેમ, એકત્વબુદ્ધિ થઈને પડ્યો છો, મરી ગયો છો. જીવ કોને કહીએ? તને જીવ કહેવાય? કહે છે. એમ કહે છે આહીં. એય! આવું સાંભળ્યું નહીં હોય. મૂલચંદભાઈ! (શ્રોતા : જડનો પ્રેમ. થોડુંઘણું પુણ્ય હોય તો આ સાંભળવા મળે). વાત સાચી. પણ છતાં એ પુણ્યનો પ્રેમ હોય તો, કહે છે કે મિથ્યાત્વ થાય, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એને સાધકપણું પ્રગટે નહીં એમ કહે છે આહીં. સમજાણું?

ત્રણ લોકના નાથ તીર્થંકરદેવ અરિહંત પરમેશ્વર.. 'ણમો અરિહંતાણં.' એ અરિહંત ભગવાન એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણે. એ અરિહંત ભગવાન એમ કહે છે એ આ સાધકજીવની વ્યાખ્યા છે. કેમકે જેને આત્માનો પ્રેમ અને સમ્યગ્દર્શન થાય એને રાગનો પ્રેમ છૂટી જાય, લક્ષ્મીનો અને લોકાલોક સ્વર્ગ આદિનો પ્રેમ છૂટી જાય. આહા! અને એ છૂટ્યા વિના સમ્યગ્દર્શન થાય? ત્રણ કાળમાં નહીં એમ કહે છે. આહાહા! એક કોર ભગવાન આતમરામ અને એક કોર વિકલ્પથી (માંડીને) આખું જગત. આહાહા! જુઓ, સાધકની વ્યાખ્યામાં આ 'બનારસીદાસે' નાંખ્યું. એની જરૂરિયાત છે ત્યાં. આહાહા! આ વસ્તુસ્થિતિ એવી છે ભાઈ! તત્ત્વ જે જુદું, તારી જાતનું નહીં, એનો તને રસ? મિથ્યાત્વભાવ છે, ભાઈ! એ (રાગનો) જ્યાં સુધી રસ છે ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વ નહીં તોડે. આહાહા!

એ ભગવાન! તારી અનીતિ છે. એ ન શોભે. ऐसी अनीति न कीजै गुसांई.. હે મહંત! પરમાં પોતાનું માનવામાં મહંતતા નથી. તારો આનંદસ્વભાવ એને માનવામાં મહંતા તારી છે, એમ કહે છે. આહાહા! નજરું ફરી ગઈ નજરું. સાધનસંપન્ન કાંઈક હોય

પૈસાવાળા ને ધણી સરખો હોય, મકાન સારા હોય, એનું કુટુંબ સારું હોય. એ કુટુંબનું હવે આમાં. મકાન મોટા હોય દસ-દસ લાખના, હિંડોળે હિંચતો હોય, એ..ય આમ મજા માણતો હોય. કહે છે કે મરી ગયો છે, સાંભળને. શેમાં મજા માને છે? ત્યાં ક્યાં મજા હતી? તારા જીવનો સંહાર થાય છે. હું સુખસ્વરૂપ છું એમ નહીં, એમ થાય છે. મારું જીવસ્વરૂપ સુખરૂપ છે એમ નહીં, એમ તને થાય છે. સુખરૂપ આ છે એમ થાય છે. એણે આત્માને માન્યો નથી. માનતો નથી એમ કહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

તારી નજરમાં તો ચૈતન્ય નિધાનની પ્રીતિ ને રુચિ હોવી જોઈએ. એને ઠેકાણે એ નિધાન મૂકીને ધૂળના નિધાનનો પ્રેમ છે તને, (તો) અનીતિ છે ભાઈ તારી. કોકની ચીજ મારી માને, ચોર છો મોટો. આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! પણ ઘરની હવેલી તો પોતાની ખરી કે નહીં? હવેલીને ઘરે ભેગી કરી. પણ ભેગી જડ છે, ક્યાં તેં કરી હતી? એ તો જડ, માટી-ધૂળ છે લક્ષ્મી, આ માટી ધૂળ છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાત કરી છે હોં. ऐसी अनीति न कीजै गुसांई, લ્યો. હવે દાખલો આપે છે.

વળી— (દોહરા)

माया छाया एक है, घटै बढ़ै छिन मांहि।
इन्हकी संगति जे लगैं, तिन्हहिं कहुं सुख नांहि॥८॥

અર્થ :—લક્ષ્મી અને છાયા એકસરખી છે, ક્ષણમાં વધે છે અને ક્ષણમાં ઘટે છે, જે એના સંગમાં જોડાય છે અર્થાત્ સ્નેહ કરે છે, તેમને કદી ચેન પડતું નથી. ૮.

अर्थ :—लक्ष्मी और छाया एक सारखी हैं, क्षणमें बढ़ती और क्षणमें घटती हैं, जो इनके संगमें लगते हैं अर्थात् नेह लगाते हैं, उन्हें कभी चैन नहीं मिलती॥८॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

માયા ને છાયા. છાયા આવે ને જાય, એમ ઓલો કહેતો હતો અમારે રામજી મોટરવાળો. જયપુરમાં હતોને ઓલો વાંકાનેરના ઝવેરી. કેવા કીધા? માવજી ત્રિકમ. માવજી ત્રિકમ ઝવેરીની દુકાન હતી જયપુરમાં. પછી એનો દીકરો ભીખ માગતો હતો. અમે ત્યાં ૧૩ની સાલમાં ગયા. એક દીકરો.. ૭૫ વરસની ઉંમર હશે, એંસી વર્ષની. ટાલ પડેલી, જીર્ણ ગરીબના કપડાં, જોડા ફાટી ગયેલા, હાથમાં ભિખારીનું જેવું ઓલું... દુકાને, દુકાને એમ કહે, એય માબાપ, એક પૈસો આપો. મેં એને જોયો, કીધું, આ કોઈ મૂળ ગરીબ નથી. એનું તાળવું જોતાં કોઈ ગૃહસ્થનો દીકરો છે. એટલે અમારે રામજી.. શું એનું નામ

હતું ? રામજીલાલ.

અને અમારા ભાઈ બેઠા હતા સાથે મહેન્દ્રભાઈ. મહેન્દ્રભાઈ હતા. મેં કહ્યું. આ કોઈ માણસ મૂળ ગરીબ લાગતો નથી. આ માણસ કોઈક ગૃહસ્થનું રૂપ દેખાય છે આમ. આ તો તદ્દન ફકીર જેવો ભિખારી. લૂગડા જીર્ણ, હાથમાં પાત્ર પતરાનું, પૈસો આપો, પૈસો આપો. ૭૫ વરસની ઉંમર. શેઠ ! આહાહા ! ત્યારે રામજીલાલ કહે કે મહારાજ ! એ તો અહીં એક વાંકાનેરના માવજી ત્રિકમ ઝવેરીની દુકાન હતી, એનો દીકરો છે આ. એલા આ ! મહેન્દ્રભાઈએ કીધું કે એને ઓળખીએ છીએ. પૈસા ગયા ત્યારે મેં એને ઘણી મદદ કરી હતી. પણ આ ક્યાં સુધી ? આ ગરીબ માણસ, પૈસો માગે. પતરાનું પાત્ર. પતરાનું હોય ને. એ..ય પૈસો આપો. આહાહા !

પછી એણે કીધું હોં રામજીલાલે, ચડતી-ફિરતી છાયા હૈ. કીધું આ. છાયા ચડતી-ફિરતી. છાયા આવે ને જાય. છાયા હોયને છાયા. આવે ને જાય. એમ લક્ષ્મી આવે ને જાય. એ કંઈ તારી નથી ભાઈ ! આહાહા ! લક્ષ્મી નથી માટે તને નિર્ધન કહેવો, એ કલંક છે. અને લક્ષ્મીવાળો છે માટે સધન છે, એ કલંક છે પ્રભુ ! તને કલંક છે ભાઈ ! લક્ષ્મીથી તને ઓળખાવવો કે આ લક્ષ્મીવાળો, આ પૈસાવાળો. એય ! આહાહા ! છોકરાથી બાપને ઓળખાવવો એ પણ કલંક છે, કહે છે. એમ લક્ષ્મીથી ઓળખાવવો કે આ લક્ષ્મીવાળા, આટલી પેદાશ જેને વર્ષમાં ૧૦-૧૦ લાખ ને ૨૦-૨૦ લાખની. અરેરે ! આવા કોલસાના ધણી તરીકે એને ઓળખાવવો ? સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! કુટુંબનું પછી આવશે. આનો દીકરો અને આનો બાપ ને... અરે! પણ દીકરો-બાપ કોને હોય પણ ? શું કહે છે તું આ? આહાહા ! ભાઈ તું અનાદિનો સત્તાવાળો જીવ, તારા હોવાપણાનું તત્ત્વ તારું, એ કોઈના હોવાપણે તું થયો નથી અને કોઈ ચીજ તારા હોવાપણે આવી હોય એવી છે કોઈ ચીજ ? તારા હોવાપણામાં એ ચીજ હોવાવાળી આવી છે કોઈ ? આહાહા !

माया छाया एक है, घटै बढै छिन मांहि. ક્ષણમાં ગરીબ થઈ જાય, ક્ષણમાં પૈસાવાળો થઈ જાય. કોક કહે, લોટરી એક જણને બાર લાખની આવી. એક રૂપિયો નાખ્યો હતો ત્યાં બાર લાખ. ગાંડો થઈ જાય. અને આ તો વળી કહે ... દિવસ. એક બાઈને બાર હજાર આવ્યા હતા જામનગરમાં આસપાસ. બાઈએ એક રૂપિયો નાખ્યો. બાર હજાર. બાર હજાર.. બાર હજાર કરીને ગાંડી થઈ ગઈ. આહાહા ! અરે ભગવાન ! એ લક્ષ્મીના આંકડા તો જડના છે. એ તારા ક્યાંથી થઈ ગયા ? આહાહા ! ભારે વાત ભાઈ.

इन्हकी संगति जे लगैं.. એના રસમાં જે ચડે, तिन्हहिं कहूं सुख नांहि.. ક્યાંય એને સુખ નથી. પૈસાવાળા પૈસાના સંગે જાય એને ક્યાંય સુખ નથી. સુખ તો આત્મામાં છે

એનું એને ભાન નથી. આહાહા! લોકો એમ કહે, અમારા વેવાઈ સુખી છે. અમારા સગા સુખી છે. અમારી દીકરી સુખીમાં આપી છે, બહુ સુખીમાં. જમાઈ બહુ સુખી છે. ૫૦ લાખ છે, અર્ધો કરોડ છે. અને એને પણ કારખાના છે. મૂરખ છો. આરે, આરે, ભારે! ઓલા મૂર્ખ.... મૂરખ ન હોય તો સાધકપણું આવવું જોઈએને, એમ કહે છે. આહાહા! આ તે વાત કરે છે ને. વાત તો સીધી છે. કહે છે, इन्हकी संगति जे लगैं.. સ્નેહ લગાતે હૈં પ્રેમ. એ બધા દુ:ખી છે બિચારા. આહાહા ! એ ગરીબ છે—દીન છે. પરથી મોટપ મનાવે છે તે ભિખારી છે. સમજાણું કાંઈ? कुटुम्बियों आदिसे मोह हटानेका उपदेश. સાધકપણું બતાવવું છેને? ત્યારે સાધક થશે નહીંતર નહીં થાય, એમ કહે છે.

કુટુમ્બી વગેરેનો મોહ દૂર કરવાનો ઉપદેશ (સવૈયા એકત્રીસા)

लोकनिसौं कछु नातौ न तेरौ न,
　　तोसौं कछु इह लोककौ नातौ।
ए तौ रहे रमि स्वारथके रस,
　　तू परमारथके रस मातौ॥
ये तनसौं तनमै तनसे जड़,
　　चेतन तू तिनसौं नित हांतौ।
होहु सुखी अपनौ बल फेरिकै,
　　तोरिकै राग विरोधकौ तांतौ ॥९॥

શબ્દાર્થ :—લોકનિસૌં=કુટુમ્બ આદિ માણસોથી. નાતૌ=સંબંધ. રહૈ રમિ=લીન થયા. પરમારથ=આત્મહિત. માતૌ=મસ્ત. તનમૈ(તન્મય)=લીન. હાંતૌ=ભિન્ન. ફેરિકૈ=પ્રગટ કરીને. તોરિકૈ=તોડીને. તાંતૌ(તંતુ)=દોરો.

અર્થ :—હે જીવ! કુટુંબી આદિ લોકોનો તારી સાથે કાંઈ સંબંધ નથી, અને ન તારું તેમની સાથે કાંઈ આ લોક સંબંધી પ્રયોજન છે, એ તો પોતાના સ્વાર્થ માટે તારા શરીર ઉપર પ્રેમ રાખે છે અને તું તારા આત્મહિતમાં મગ્ન થા. એ લોકો શરીરમાં તન્મય થઈ રહ્યા છે, તેથી શરીરના જેવા જ જડબુદ્ધિ છે અને તું ચૈતન્ય છો, એમનાથી જુદો છો, તેથી રાગ-દ્વેષનો સંબંધ તોડીને પોતાનું આત્મબળ પ્રગટ કર અને સુખી થા. ૯.

अर्थ :—हे जीव! कुटुम्बी आदि जनोंका तुमसे कुछ सम्बन्ध नहीं है और न तुम्हारा उनसे कुछ इस लोक सम्बन्धी प्रयोजन है, ये तो अपने मतलबके वास्ते तुम्हारे शरीरसे मुहब्बत लगाते

हैं और तुम अपने आत्महितमें मस्त होओ। ये लोग शरीरमें तन्मय हो रहे हैं, इसलिये शरीर हीके समान जड़बुद्धि है, और तुम चैतन्य हो, इनसे अलग हो, इसलिये राग-द्वेषका धागा तोड़कर अपना आत्मबल प्रगट करो और सुखी होओ॥९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

તાંતૌ–દોરી. આહાહા! लोकनिसौं कछु नातौ न तेरौ.. हे जीव! कुटुम्बी आदि जनोंका तुमसे कुछ सम्बन्ध नहीं है. કાંઈ સંબંધ છે? બે ભાઈઓ વચ્ચે કાંઈ સંબંધ નહીં? ભગવાનદાસ શોભાલાલ શેઠ. માળે ભારે ભાઈ આ. ન્યાલચંદ મલૂકચંદ. નામ આવે કંઈ શાહ... ભિખારી છે, શાહ શેના આવ્યા? એય! (શ્રોતા : બોલાય નહીં, અમારી જરૂર છે.) એની જરૂર છે હમણાં થોડી. ઓલો લાવવો છેને સંચો લાવવો છેને ન્યાંથી. लोकनिसौं कछु नातौ न तेरौ.. ભગવાન! તું કોણ પણ? તારી દશામાં–તારી અવસ્થામાં એ ચીજ છે કુટુંબીઓ? કુટુંબીઓ તો એના નિત્ય અને એની પર્યાયમાં એ છે. તારામાં ક્યાંથી આવ્યા એ? જુઓ! આ સમ્યગ્દર્શન થવામાં પરનો મોહ અને પ્રીતિ તે બાધક છે, એમ કહે છે. (શ્રોતા : પૂરે હી બાધક?)

પણ હવે પતિ-પત્ની બે હોય તો એમાં તો પ્રેમ હોયને પૂરો. છોકરા ન હોય, છોડી ન હોય, કોઈ લડકા-લડકી ન હોય. રાંધી ખવડાવે કોણ? બૈરા હોય એ ખવરાવે, નાગા ભૂખ્યા ઢાંકે. કહો, એમ માણસ વાતું કરે. પરણે ત્યારે ભાઈ. વૃદ્ધાવસ્થા પછી પરણવું હોયને ત્યારે... ભઈ, બૈરા ઘરના નથી. ઊંમર તો ઘણી થઈ ગઈ છે હવે ૫૫. પણ હવે નાગા ભૂખ્યા કોણ રાખે? કોઈ ઘરનું માણસ હોય તો કરે. લ્યો, આવું બોલે માળા. એય! ઘરનું માણસ ક્યાંથી લાવ્યો તું પણ? એ પરનું માણસ તારું ક્યાંથી થઈ ગયું? આ તો અંદર રુચિ ઉપર ઘા મારે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! એય ચંદુભાઈ! ભાઈ! તું પરિભ્રમણ કરતો રખડતો રખડતો અનાદિનો આવ્યો, એમાં આ ચીજ સાથે તારે નાતો શું છે? કાંઈ સંબંધ છે? .... પણ કાંઈ સંબંધ છે? આહાહા! અને જેણે સંબંધ મારા છે એમ માન્યું, એને આત્માનો સંબંધ ગુણનો નહીં કરી શકે એ.

ભગવાન આત્મા આનંદકંદપ્રભુ એનો સંબંધ નહીં કરી શકે એ. આહીં સંબંધમાં એ પડ્યો, આ સંબંધ નહીં કરી શકે એ. એ સંબંધ તોડે તો આહીં સંબંધ જોડે. આસક્તિ હોય એ પછી પ્રશ્ન નથી. એ તો આસક્તિને જાણે છે ત્યાં કે આસક્તિ છે. પણ જ્યાં દૃષ્ટિ-જ્યાં રુચિમાં જ આખું કે આ છોકરા ને આ બાયડી મારા. મરી ગયો છો, સાંભળને! આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! સમ્યગ્દર્શનમાં આટલી બધી ચીજ બતાવવાની હશે? ભાઈ! તું તો જ્ઞાનાનંદ આદિથી પરિપૂર્ણ તત્ત્વ છો. એની દૃષ્ટિ ને શ્રદ્ધાનો અનુભવ, એને આ પરવસ્તુ

મારી એ દૃષ્ટિમાં રહે શી રીતે? આહાહા! છ ખંડના રાજમાં ચક્રવર્તી પડ્યો હોય. એ છ ખંડમાં નથી. મારું કોઈ નથી. મારું છે એ મારી પાસે છે. આહાહા! कुटुम्बी आदि जनोंका तुमसे कुछ सम्बन्ध नहीं है और न तुम्हारा उनसे कुछ इस लोकसंबंधी प्रयोजन है. સમજ્યા? તારે ન્યાં એની સાથે શું પ્રયોજન છે? એ તો બધા લૂંટારા છે. સમજાણું કાંઈ? સરખું હોય ત્યાં સુધી હા.. હા. ભોગ ફલાણું, ઢીકણું... ને શરીર જીર્ણ થાય ને પાંચ વરસ ચાલે ક્ષય, (તો કહે), પતી જાય તો ઠીક.

એ તારાચંદભાઈ હતાને તમારા. ઓલો છોકરો એનો હતોને. છોકરાનો છોકરો સોમચંદનો મગન. તે દિ' અમે ત્યાં હતા. એને તો ઘણું વખત લાગી ગઈ. વાર બહુ લાગી ગઈ. સોમચંદનો મગન. મરતાં વાર ... જુવાન માણસ. એ તરત પોતે કહેતા લ્યો, કે હવે તો આ દુઃખી થાય છે હોં. ખાટલો ખાલી થાય તો.... અરર! એનો દીકરાનો દીકરો. જુવાન માણસ મગન. મરી ગયો પછી નહીં એની વહુ આહીં બીજે ગઈ ? આહીં હતીને ..... ખબર છેને. ત્યાં વહોરવા ગયા હતા એને ત્યાં.

આહા! નાટક તો જુઓ આ બધા. જુવાન માણસ રૂપાળો, મગન રૂપાળો હતો. પણ આ પાણી લાગ્યું કંઈક, મુંબઈનું પાણી લાગ્યું. ત્યાં ગયા હતાને. આમ અમારે સંબંધ ભાઈ થાયને. સંતોકબા હતાને. આહાહા! ડોસો કહે, અરે! આ છોકરો દુઃખી થાય છે. જેટલા દિ' વધારે એટલો દુઃખી થાય છે. એટલે ઝટ થાય ખુલાસો, એમ. આહાહા! ઉજાગરા કરવા પડે રાતે કારણ કે ક્યારે મર્યો (એમ) ન કહે તો વાંધા કરે ન્યાતવાળા. કે કોઈ હતું નહીં મરવા ટાણે ખ્યાલ (રાખવાવાળુ)? કેટલા વાગે મર્યા? અઢી વાગે? ભાઈ બરાબર અમને ખબર નથી. કોઈ ત્યાં હતું જ નહીં? હાય, હાય! સમજાણું કાંઈ? અરે! તારે એની સાથે શું પ્રયોજન છે? એ તો પરચીજ છે. રુચિ છોડ અને સ્વભાવની રુચિ કર, એમ કહે છે આહીં. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૬૪, ભાદરવા વદ ૧૪, શનિવાર તા. ૧૮-૯-૧૯૭૧
સાધ્ય સાધક દ્વાર પદ ૯, ૧૦, ૧૧ ઉપર પ્રવચન

આ સમયસાર નાટક, સાધ્ય-સાધક અધિકાર. એમાં સાધક થવા માટે શું કરવું એ વાત ચાલે છે. જેને ધર્મનું સાધનપણું કરવું હોય એણે પરના પ્રીતિ-રુચિ છોડવી પડશે એમ કહે છે. પહેલી તો લક્ષ્મીની વાત આવી. લક્ષ્મી જડ છે અને એની જો રુચિ રહી તો સમ્યક દૃષ્ટિની રુચિ નહીં થાય. ચંદુભાઈ! આહાહા! આ બપોરે ચાલ્યું હતું પરમ દિ' અને રાત્રે નારણભાઈ ગુજરી ગયા, લ્યો. લક્ષ્મી જડ છે. પૈસો, આબરૂ, કીર્તિ, મકાન, કપડાં, ઝવેરાત-દાગીના એ બધું જડ છે. એની જેને રુચિ છે એને આત્માની રુચિ નહીં થાય. એક મ્યાનમાં બે નહિ સમાય. એક મ્યાનમાં બે તલવાર નહિ રહી શકે. (શ્રોતા : ક્યા કરના?) યે કહતે હૈં ન, રુચિ છોડ દે. એમ કહતે હૈં. (શ્રોતા : પૈસા નહિ છોડના, રુચિ છોડની?) પૈસા તો કહાં હૈ? છોડે કોણ? રુચિ છોડ દે ઐસી બાત હૈ. પૈસાની રુચિ છોડે એટલે પૈસા રાખવા, એમ નથી. પૈસા તો જડ છે, અજીવ છે. જગતની એક ચીજ છે માટી. એના પ્રત્યે રુચિ ને રસ છે ત્યાં સુધી એને આત્માના આનંદનો ને આત્માના સ્વભાવનો રસ નહિ આવે, એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ?

દુશ્મનોના તલવારના અણીમાં બેઠો હોય તો એ એમ માને કે આ અણી મારી છે અને મને વાગે તો મને ઠીક છે? એમ માને? તલવારની ધારું આમ ... લઈ બેઠો હોય, વચમાં ઊભો છે લ્યો. એમાં રુચિ હશે તલવારમાં? બહુ સારી ધાર ઠીક છે હોં. એમ લક્ષ્મી, આબરૂ, કીર્તિ, મકાન એ બધી તલવારની ધાર જેવી અજીવ ચીજ છે. એમાં જેને રસ છે એને આત્માનો રસ નથી. શેઠ! આવું આવ્યું છે આ તો. સમ્યગ્દર્શન કેમ થાય? લક્ષ્મીની રુચિ છૂટે તો આત્માની લક્ષ્મીની રુચિ થાય. ભીખાભાઈ! આ એવી વાત છે કટાકટીની. આહાહા! પછી તો ઘણા દાખલા આપ્યા છે એમાં. ક્યાંથી તું આવ્યો? ક્યાં છો તું? એ લક્ષ્મી ક્યાંની? એ તો જડ ચીજ છે. આહાહા! માટી–ધૂળ, પુદ્ગલ-અજીવ. એ અજીવની જેને રુચિ છે એણે અજીવને જીવ માન્યો છે. સમજાણું કાંઈ? એ કહ્યુંને એમાં?

माया तुम्हारी न जाति न पांति न, वंसकी वेलि न अंसकी झांई.. તારા વંશમાં એ વસ્તુ લક્ષ્મી નથી. તારા વંશમાં તો અનંત આનંદ અને શાંતિ પડી છે. એની પરંપરા રહે એ તારો વંશ છે. લક્ષ્મીનો વંશ, દશ પેઢીથી અમે લક્ષ્મીવંત છીએ. લક્ષ્મીવંત હતો કે દિ'?

એ તો જડ છે. જેને આત્મા સિવાય લક્ષ્મીની–જડની અંદર રુચિ–રસ છે, એ મિથ્યાત્વભાવ છે એમ કહે છે. એવી વાત છે. જેને પુણ્ય પરિણામમાં રસ છે એ મિથ્યાત્વ છે. (શ્રોતા : ...આત્મા ત્રિકાળ આવો છે.) પણ ત્રિકાળ આવો છે, ક્યારે એને બેસે? કે આ ચીજ જડ છે એની રુચિ છોડે તો, ત્રિકાળ આવો છે એમ બેસે. પંડિતજી! આહાહા! ભાઈ! આત્મા માનવો એટલે શું? ભગવાન આત્મા આનંદની લક્ષ્મી સંપન્ન ધ્રુવ છે. એની જેને દૃષ્ટિ અને એનો વિશ્વાસ–આ જ હું છું એવો લાવવો હોય એણે જડની લક્ષ્મીનો વિશ્વાસ, રુચિ છોડી દેવી પડશે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

ऐसी अनीति न कीजै गुंसाई.. આહાહા! જડનો તું દાસ થઈને રહે છો, એમ કહે છે. લક્ષ્મીનો દાસ. આ વાત એવી આવી છે અંદર... જે પુણ્ય પરિણામનો દાસ છે એ મૂઢ અને મિથ્યાદૃષ્ટિ આત્માની શાંતિ એનો એ ઘાત કરે છે. જેને અજીવના લક્ષ્મી ધૂળ–માટી, આહાહા! એનો જેને અંદર રુચિમાં પ્રેમ (છે કે) આ ઠીક છે, મને મજા પડે છે, આ બધી સગવડતાના સાધનો ઊભા સારા થયા છે—એમ માનનાર જડને જ પોતાને માને છે. સમજાણું કાંઈ? (શ્રોતા : પુણ્યના વખાણ કરતા હોય એમ આવે છે). પુણ્યના વખાણ શું, પુણ્યથી આ હોય છે એટલી વાત જણાવે છે. નામપ્રકૃતિ જણાવે છે, એ પ્રકૃતિ મારી છે એમ માને? એ તો જડ છે.

જે ભાવે તીર્થંકરપદવી બંધાય એ ભાવ જડ-અચેતન છે. એ અચેતનનો રસ જેને હોય એને તો એ પ્રકૃતિ પરિણામ આવે જ નહિ. (શ્રોતા : મહિમા તો બહુ ગાઈ છે?) શેની ગાઈ છે? (શ્રોતા : તીર્થંકર નામ ગોત્રની) એ તો એની વસ્તુનું સ્વરૂપ જણાવ્યું, પણ છે તો જડ. આહાહા! ભાઈ! ચૈતન્યથી વિરુદ્ધ જાતના રસવાળાને એનાથી વિરુદ્ધ જાતનો ભગવાન એને નહિ બેસે. એ માટે આ 'બનારસીદાસે' ખુલાસો કર્યો છે. આપણે પ્રેમ રાખો પૈસાનો અને ધર્મનો પ્રેમ થાય, બે નહિ રહે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? હવે આપણે આહીં તો અત્યારે કુટુંબ સાથે આવ્યું છે. कुटुम्बियों आदिसे मोह हटानेका उपदेश. એ કુટુંબ પરવસ્તુ, એનો જેને પ્રેમ છે એને આત્માનો પ્રેમ નહિ થાય.

लोकनिसौं कछु नातौ न तेरौ न,
तोसौं कछु इह लोककौ नातौ।
ए तौ रहे रमि स्वारथके रस,
तू परमारथके रस मातौ॥
ये तनसौं तनमै तनसे जड़,
चेतन तू तिनसौं नित हांतौ।

होहु सुखी अपनौ बल फेरिकै,
तोरिकै राग विरोधकौ तांतौ॥९॥

શબ્દાર્થ :—લોકનિસૌં=કુટુમ્બ આદિ માણસોથી. નાતૌ=સંબંધ. રહે રમિ=લીન થયા. પરમારથ=આત્મહિત. માતૌ=મસ્ત. તનમૈ(તન્મય)=લીન. હાંતૌ=ભિન્ન. ફેરિકૈ=પ્રગટ કરીને. તોરિકૈ=તોડીને. તાંતૌ(તંતુ)=દોરો.

અર્થ :—હે જીવ! કુટુંબી આદિ લોકોનો તારી સાથે કાંઈ સંબંધ નથી, અને ન તારું તેમની સાથે કાંઈ આ લોક સંબંધી પ્રયોજન છે, એ તો પોતાના સ્વાર્થ માટે તારા શરીર ઉપર પ્રેમ રાખે છે અને તું તારા આત્મહિતમાં મગ્ન થા. એ લોકો શરીરમાં તન્મય થઈ રહ્યા છે, તેથી શરીરના જેવા જ જડબુદ્ધિ છે અને તું ચૈતન્ય છો, એમનાથી જુદો છો, તેથી રાગ-દ્વેષનો સંબંધ તોડીને પોતાનું આત્મબળ પ્રગટ કર અને સુખી થા. ૯.

अर्थ :—हे जीव! कुटुम्बी आदि जनोंका तुमसे कुछ सम्बन्ध नहीं है और न तुम्हारा उनसे कुछ इस लोक सम्बन्धी प्रयोजन है, ये तो अपने मतलबके वास्ते तुम्हारे शरीरसे मुहब्बत लगाते हैं और तुम अपने आत्महितमें मस्त होओ। ये लोग शरीरमें तन्मय हो रहे हैं, इसलिये शरीर हीके समान जड़बुद्धि है, और तुम चैतन्य हो, इनसे अलग हो, इसलिये राग-द्वेषका धागा तोड़कर अपना आत्मबल प्रगट करो और सुखी होओ॥९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! लोकनिसौं कछु नातौ न तेरौ.. કુટુંબ, બાયડી છોકરા-પૈસા-દીકરા એ ક્યાં તારા હતા? એ તો પરવસ્તુ છે. સમજાય છે? પત્નીને પતિ મારો અને પતિને પત્ની મારી (એમ લાગે). મૂઢ છે કહે છે. મિથ્યાદૃષ્ટિ છે એમ કહે છે. (શ્રોતા : તો તો દુનિયાનો મોટો ભાગ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.) મોટો ભાગ મિથ્યાદૃષ્ટિની જ વાત ચાલે છે આ સાધક થવા માટે. જે ચીજ પર છે—સ્ત્રી, પુત્ર, દીકરીઓ, જમાઈ વગેરે વગેરે.. મા-બાપ એ તો પર છે, એના સાથે નાતો તારો જરીય નથી, એ તો પરચીજ સ્વતંત્ર જગતની ચીજ છે. એને તું રુચિ કરે છે કે આ મારા. મિથ્યાદૃષ્ટિને આત્માની રુચિ નહીં થાય. એ ભીખાભાઈ! આ તો આવ્યું ઘા અંદર હોં. (શ્રોતા : ઠંડું થઈ ગયું છે બધું). ઠંડું થઈ ગયું ને? પૈસા બંગડીના ને હીરાભાઈ—બેય, બેય આવ્યા આમાં. કહો, સમજાણું આમાં? આહાહા! જે ચીજ પર છે—સ્ત્રી, કુટુંબ પરિવાર, પતિ-પત્ની, દીકરા-દીકરી તે બધી પરવસ્તુ છે. જગતની (વસ્તુ) જડ, શરીર એ જડ. એનો આત્મા તો ચૈતન્ય તારાથી પર છે. એની જેને રુચિ છે કે આ મારા.. નાતો નથી ને નાતો માને છે. મૂઢ છો ભલે ત્યાગી થયો હોય સાધુ થઈને. એ

મૂલચંદભાઈ! વાત તો આવી છે.

(શ્રોતા : ચેલા હોય એને તો પોતાનો માનેને?) ચેલા ધૂળેય ચેલો, કોનો ચેલો હોય? ચેલા કોને? ગુરુ કોણ અને ચેલો કોણ? એ વસ્તુ પર છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એનાથી મોહ હઠ્યા વિના આત્મામાં સાવધાનીની દૃષ્ટિ નહિ થાય, એમ કહે છે. વાત એમ કહે છે. સાધારણ વાત લાગે છે, પણ એમાં મોટો મિથ્યાત્વ ને સમકિતની વાતનો વિવેક છે. આહાહા! આ શું? આ તો પર છે. પણ પર છે એની જેને આમ રુચિ છે કે આ ઠીક છે. આ ઠીક છે, મને સાધન છે, મારા બધા રખોપિયા એ જાગ્યા છે, મારી સગવડતાના સાધનો બધા છે. મૂઢ છો, કહે છે. એ મૂલચંદભાઈ! એ શેઠ! (શ્રોતા : આ તો બધાને જુદા પાડી દેવાની વાતો છે). વસ્તુ એવી છે ત્યાં. એ ઢીલો પરથી નહિ પડે ત્યાં સુધી આત્માનો ઉગ્ર પુરુષાર્થ નહિ કરી શકે એમ કહ્યું છે. હમણાં એ કહેશે. હમણાં કહેશે.

तोसौं कछु इह लोककौ नातौ.. એની સાથે તારે સંબંધ નથી અને તારી સાથે એને કાંઈ સંબંધ નથી. એ એને કારણે આવ્યાં અને તું તારે કારણે છો ભાઈ! કોઈ કોઈને કાંઈ સંબંધ નથી. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? એ સમ્યગ્દૃષ્ટિ સ્ત્રી હોય તો આ પતિ મારો એમ અંતરમાં એ માનતી નથી. આહાહા! ગજબ વાત છે. કોણ પતિ? કોણ પત્ની? આત્મા સ્વતંત્ર છે. આ પતિ મારો અને ભરથાર મારો, મારું ભરણપોષણ કરશે. ભગવાન! તું કોણ અને એ ચીજ કોણ? એ ચીજ તો પર છેને. પરનો કાંઈ સંબંધેય નહોતો ચોર્યાશીના અવતારમાં. આહાહા! સમજાણું કાંઈ?

હમણાં નહોતું ભાઈ ત્યાં ? કેંપ (વઢવાણ)માં આપણા ગિરધરભાઈ હતા. ગીરધરભાઈ આવે છેને. એના ભાઈનો દીકરો ૧૪ વરસનો રમતો હતો. ચોકમાં રમતો હતો. એમાં, (શ્રોતા : લોહીની નસ તૂટી ગઈ) નસ તૂટી ગઈ. શું કહે છે એને? (શ્રોતા : હેમરેજ) હેમરેજ થઈ ગયું. લઈ ગયા હોસ્પિટલમાં. કેટલા કલાક રહ્યા પંકજ? (શ્રોતા : આઠ દિવસ હતા). આઠ દિવસ? છ દિવસ કહેતું હતું કો'ક. દિવસ હોં, છ કલાક નહિ. (શ્રોતા : કહીં પર ગિર ગયા થા?) રમતાં રમતાં નસ તૂટી ગઈ. ચૌદ વરસનો જુવાન. રમતો હતો ને નસ તૂટી ગઈ. હવે ન્યાં એને તૂટવાનો સમય હોય ત્યારે તૂટે જ ને. હોસ્પિટલમાં છ દિ' રહ્યો. (શ્રોતા : આયખું પુરું). આ દશા જડની. જડ કયાં તારું છે કે એ રાખી શક એને ? એ કહેશે. આહીં તો હજી કુટુંબની સાથે. પતિને પત્ની મારી અને પત્નીને પતિ મારો. જે દ્રવ્ય એનું નથી અને એ દ્રવ્ય મારું માન્યું એ મિથ્યાત્વનો મોહ છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! આ તો ઘરે ભારે આવ્યું, ભાઈ! આટલું બધું? સમ્યગ્દર્શનમાં આટલું બધું વિઘ્ન? (શ્રોતા : યથાર્થ છે). યથાર્થ છે.

ભાઈ ! તું તો આત્મા છોને, પ્રભુ ! અને તે પણ શુદ્ધ ચૈતન્યની મૂર્તિ તે આત્મા. એવા આત્માના પ્રેમ સિવાય એ પુણ્યના-પાપના પરિણામનો પ્રેમ એ પણ મિથ્યાત્વ છે. કારણ કે સ્વભાવથી તે અન્ય જાત છે. તો આ બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, મા-બાપ તો ક્યાંય રહી ગયા. આહાહા ! એ મારા અને હું એનો... એ આવે છેને 'સમયસાર.' નોકમ્મે કમ્મે. એ શ્લોક આવા શ્લોક આમાંય આવે છે આ જાતના બધાય. 'ત્રિલોક પણ્ણંતિ.' બધા શ્લોક એમાં આવ્યા હતા બધાય. 'ત્રિલોક પણ્ણંતિ.' નોકર્મ, કર્મ અને પરવસ્તુમાં હું હતો, એ મારાં છે અને મારા થશે, એ મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એ શ્લોક આમાં છે. સમજાણું ? 'ત્રિલોક પણ્ણંતિમાં' 'સમયસાર'ની ગાથાઓ, 'પ્રવચનસાર'ની, 'પંચાસ્તિકાય'ની ખાસ ગાથાઓ. 'अहं एको खलु शुद्धो'. બધી ગાથાઓ. પહેલા કહ્યું હતું એકવાર. કહ્યું હતું એકવાર. ઘણી ગાથાઓ. મૂળ તો લોકનું વર્ણન કર્યું પણ એની સાથે વસ્તુની સ્થિતિ પણ આવી છે એમ વર્ણવેને સાથે. (શ્રોતા : .....) છે લોકનું આવું સ્વરૂપ છે, પણ છે તારાથી ભિન્ન. સમજાણું કાંઈ ?

ए तौ रहै रमि स्वारथके रस.. ભાઈ ! તારી પત્ની અને તું પત્નીનો પતિ, એ દીકરા ને દીકરીયું, સાસુ ને સસરા, મા ને બાપ એ તો પોતાના સ્વાર્થમાં રાચી રહ્યા છે. દીકરાનું શરીર ઠીક હોય ત્યાં સુધી ઠીક. જ્યાં આમ સૂકાઈ જાય, બે-ચાર મહિના, છ મહિના-આઠ મહિના-દસ મહિના વરસ-બે વરસ ચાલે, થઈ રહ્યું. હવે છૂટી જાય તો સારું, અમારે ઉજાગરા કરવા પડે છે. આહાહા ! એ ગાંડા.. પહેલા કહેતોને કે મારા છે. એય ! હવે ખાટલો ખાલી થાય તો સારું, એમ કહે. ઉઘાડું કહે. અમે સાંભળેલું છે. ડોક્ટરને કહેલું તારાચંદભાઈ અપાસરે આવીને કહે, અરેરે ! મગન તો હવે બહુ.... રાતે ઉજાગરા કરવા પડે ને હવે તો ખાટલો.... દેહ છૂટી જાય, દુઃખી બહુ છે. એમ કરીને દુઃખી બહુ છે. એય ! એ બધાય એવા હોં. તમને શું કે મારા દીકરા સારા અને આના આવા. બધા સ્વાર્થના પૂતળા છે. ધૂતારાની ટોળીયું છે બધી. આવી ગયું છે પહેલા આપણે.

'નિયમસાર'માં આવી ગયું છે. અરે! તારી ચીજનો તને પ્રેમ ન થાય અને પરચીજનો પ્રેમ જ્યાં સુધી તને રોકે, આત્મા હાથ નહિ આવે. આસક્તિ જુદી ચીજ અને રુચિનો પ્રેમ જુદી ચીજ છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિને આસક્તિ એ તો પોતાની નબળાઈનો દોષ છે. અને રુચિ છે એ તો પરવસ્તુ એની નથી ને મારી માની, એનો દોષ છે. આહાહા ! ભારે ભાઈ વીતરાગમાર્ગનું તો સ્વરૂપ ! આહાહા ! હવે છોકરો સારો હોય તો એના વખાણ કરે. અમારો છોકરો પાક્યો છેને. આહાહા ! કુટુંબમાં કાંઈ ઠેકાણું ન હોય છતાં મારો ભાઈ એવો છે કે એ આમ છે અને એની આબરું આવી છે ને. પણ લેવા-દેવા ન મળે તારે, શું

કરવા બેઠો તું? સમજાણું?

ए तौ रहै रमि स्वारथके रस. અરે! જગતના પ્રાણી પત્ની-પતિ, દીકરા-દીકરીયું, સાસુ-સસરા ને મા અને બાપ પોતાના સ્વાર્થને માટે પડ્યા છે બધા. કોઈ મરી જાય તો એમ રોવે કે ક્યાં ગયો હશે? એને પોતાને વાંધો આવ્યો છે. જરા સરખાઈ કાંઈક રળતો હતો તે ગયો, એનું રોવે છે. પોતાના સ્વાર્થને રોવે છે. અરે! ક્યાં ગયો હશે આ મરીને? છે એનો વિચાર? એમ હશે? (શ્રોતા : કોઈ નહિ રોવે) નહીં? (શ્રોતા : એ પણ ઓલા ખરખરો કરવા આવે એને નુકશાન થશે). એ વાતું કરે. અરેરે! એ આવો હતો. આ પાંચ-છ વર્ષ હોત તો નાના છોકરા હતા, આમ છે, તેમ છે. બાલબચ્ચા છોકરા, નાની ઉંમરમાં મરી ગયો, હવે પાછળ કોણ ખવડાવશે? લ્યો, આના ખરખરા ખરખરો સમજાય છે? અમારી સૌરાષ્ટ્રની ભાષા. (શ્રોતા : .....) અહીંયા બેસણે જાતે હૈં. બેસણે જઈને કહેને ખરખરા કર્યા. આહાહા! (શ્રોતા : આશ્વાસન). આશ્વાસન. શેનો આશ્વાસન પણ? એ સ્વાર્થનો આશ્વાસન છે. એને પોતાને ગોઠે છે એ ભાવને... આ પાંચ વરસ-દસ વરસ હોત તો આપણું ઘર પણ તારત ને આમ થાત ને તેમ થાત. આહાહા!

એ तो स्वारथके रस, तू परमारथके रस मातौ.. આહાહા! તું તો પરમ આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ તારામાં—એમાં રસ લે. એમાં मातौ था. આહાહા! ત્યારે એને સમ્યગ્દર્શન થાય નહિતર સમ્યગ્દર્શન ન થાય, એમ કહે છે. આહાહા! સમ્યગ્દર્શન એટલે કાંઈ આમ આત્મા છે અને આ છે ને માની લે, એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? વસ્તુનું જેવું સ્વરૂપ છે એનાથી વિપરીત તત્ત્વને માને છે એ. ये तनसौं तनमै तनसे जड़.. એ બધા શરીરમાં તન્મય છે. તારા શરીરને જ માને છે અને એના શરીરમાં એ તન્મય છે. બાયડી, છોકરા કુટુંબ, મા-બાપ એના શરીરમાં તન્મય છે. એથી તારા શરીરમાં એને ફક્ત આ શરીરને માને છે. આહાહા! ये तनसौं तनमै.. એ શરીરમાં તન્મય છે એ લોકો. આહાહા! આ તો દિન-રાત એને સંભાળે, આમ સાચવવું ને આમ ખવરાવવું ને આમ સૂવરાવવું ને આમ કરું. માળા એ તો જડ છે. જડની સાથે સગાઈ કરી અને હવે કરશું લગન મડદા સાથે.

'અનુભવ પ્રકાશ'માં આવે છે. 'અનુભવ પ્રકાશ'. 'દીપચંદજી'. આ જડ સાથે સગાઈ કરી. આહાહા! હવે આ તો જગતના રજકણ જડ માટી-ધૂળ છે. તન્મય એમાં જે છે એને આત્માનું તન્મયપણું નહિ પ્રગટ થાય. સમજાણું કાંઈ? અને ये तनसौं तनमै तनसे जड़.. એ તો શરીરના મોહી જીવોને તનમાં શરીરને લઈને મોહ છે. તારો આત્મા છે એનું કાંઈ છે નહિ. આહાહા! જાદવજીભાઈ! ભારે આ તો હાલ્યું આખું. આહાહા! એ તનસે જડ. એ તો શરીરની જડબુદ્ધિ છે. આહાહા! જુઓ, આ જડબુદ્ધિઓને મારા માનવા, તું જડ છો

કહે છે. આહાહા ! ભારે ! 'બનારસીદાસે' સાધ્ય-સાધક શરૂ કરતા આવી વાત લીધી. મૂળ મુદ્દાની રકમ મૂકી. આહાહા ! પ્રભુ તું કોણ ? ક્યાં અને કેમ ? તું તારામાં તેમ રહેવું તે તું. પરને લઈને તું, તારે લઈને એ, એમ છે નહિ. આહાહા ! આ રીત છે એની.

चेतन तू तिनसौं नित हांतौ.. ત્રિકાળ તું એનાથી ભિન્ન છો. તો વર્તમાનમાં ક્યાંથી તારા થઈ ગયા ને સંબંધ કર્યો તેં ? આહાહા ! આ સમ્યગ્દર્શન પામવામાં આ મિથ્યાત્વભાવ વિઘ્ન કરનાર છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! होहु सुखी अपनौ बल फेरिकै,.. ભગવાન ! તું દુઃખી છો આ રીતે હોં. પરને મારા માનવા અને એ મને માને છે, મને બહુ માન આપે છે માટે મારા છે. દુઃખી છો ભાઈ ! મિથ્યાભ્રમણાથી દુઃખી છો. સમજાણું કાંઈ ? हो हु सुखी अपनौ बल फेरिकै.. સુખી થા હવે. હું તો આત્મા છું. એ શરીરેય મારું નહિ. બાયડી, છોકરાં, કુટુંબ, વેપાર–ધંધા. અમારી દુકાન ધીકતી ચાલે છે. પણ દુકાન ક્યાંથી આવી તારી ? તારા બાપની ક્યાં અને તારી ક્યાંથી આવી ? એય ! કેમ હીરાભાઈના બાપની તો નહોતી, પણ હીરાભાઈની ક્યાંથી આવી અહીંયા ? આહાહા ! (શ્રોતા : આ જાણવા જેવી વાત...)

અમારા કુંવરજીભાઈ કહેતા. આહાહા ! આપણી કુંવરજી જાદવજીની દુકાન ધીકતી પેઢી. ઘણાંની ભાંગી પણ અમારે તો અહીં ચડતી.. ચડતી.. સાતસો રૂપિયા મહિને હતો પહેલો પેદાશ વરસનું. સાતસો. તે દિ' ૬૩ના સાલની વાત છે. પહેલી દુકાન ૬૩માં કરી, માંડ મહિને ૭૦૦-૮૦૦. પણ તે દિ' ખર્ચ એટલો નહોતો. કરતાં, કરતાં, કરતાં બે લાખની પેદાશ વરસની. જુઓ! દુકાન અમારી કેવી ચાલે છે. પણ દુકાન તારી હતી જ કે દિ' ? શેઠ ! દુકાન જડની. આહાહા ! એ વેપાર બધો અજીવતત્ત્વનો અને એ બધી વેપારની પર્યાય અજીવતત્ત્વની અને તું કહે અમારી પેઢી છે. મૂઢ છો ! આરે, આરે ભારે !

होहु सुखी अपनौ बल फेरिकै.. હું તો ચૈતન્ય છું. જાણનાર–દેખનાર આનંદ છું. એમ પોતાનું બળ ફોરવીને હોં. ઓલું છોડી દે, કહે છે, મમતા. રુચિથી છોડી દે. મૂક્યા પછી અસ્થિરતા આવે, એ પરને મારા માનવાની અસ્થિરતા નથી. એ તો પોતામાં સ્થિર થઈ શકતો નથી એટલે જરી અસ્થિરતાનો ભાગ આવે છે. સમજાય છે ? પણ એ અસ્થિરતાય મારી નથી. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? ભારે વાત ! 'જ્ઞાનીકો ભોગ નિર્જરાકો હેતુ હૈ.' માટે આપણે સ્ત્રી ને ભોગ ભોગવીએ તો નિર્જરાનો હેતુ છે. મરી જઈશ, સાંભળને ! પરપદાર્થમાં રુચિ અને રસ આવે છે એ મિથ્યાત્વનો રસ છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એકલો રખડતો આવે છે. ન આવ્યું 'નિયમસાર'માં ? એગો મરદિ જીવો એગો, કર્મરહિત થઈને મોક્ષે એકલો જાય. રાતે આવ્યુંને ? ગાથા છે આ તો મૂળ.

'एगो मरदि जीवो एगो य जीवदि सयं...' (નિયમસાર ગાથા ૧૦૧) કોઈ સાથે નહોતું, ભાઈ ! રાગ એ પણ તારી ચીજ નથી તો વળી રજકણ ને બાયડી–છોકરાં ક્યાંથી આવી ગયા તારા? મોટા હજીરા કર્યા પાંચ-દસ લાખના મકાન. માથે નામ .. ફલાણું નામ. એલા! નામેય તારી ચીજ નથી. આહાહા! શું કહે છે બધા? નામ મોટા મોટા લખે સુધરેલા. વાસ, નિવાસ, ફલાણું, ઢીંકણું. (શ્રોતા : સુંદર નિવાસ) સુંદર નિવાસ. એના દીકરાનું નામ સુંદર. સુંદર નિવાસ. છોકરો ખુશી થાય, આહાહા! માથે પણ પોતાનું ... કામ કરાવ્યું અને નામ આપ્યું મારું હોં. આહાહા! મૂર્ખના તો... આવી વાત છે આવી. 'બનારસીદાસ' ખુલ્લું ખુલ્લું કરીને મૂકે છે. જે ગૂઢ અને ગંભીરપણે ભાષા છે એને સ્પષ્ટ કરે છે. આહાહા! होहु सुखी अपनौ बल फेरिकै.. પોતાનું બળ ફોરવીને. હું આનંદમય આત્મા છું. શરીર કુટુંબ તો મારું નહિ, રાગેય મારો નહિ. આહાહા! अपनौ बल फेरिकै, એમ કીધુંને. પોતાના પુરુષાર્થથી. આહાહા!

तोरिकै राग विरोधकौ तांतौ.. આ મારા છે એવો રાગ અને આ મારા નથી એવો દ્વેષ—બેયનો તાંતો છોડી દે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? તું તો જ્ઞાતા-દૃષ્ટા ને એ જ્ઞાનમાં જણાય એવું જ્ઞેય છે. એ જ્ઞેય જણાય એને મારા માન, એ મહામૂર્ખાઈ છે એમ કહે છે. મૂલચંદભાઈ! આવું સાંભળવાનું ક્યાં મળે છે ન્યાં? બધા ચોપડે ... આહાહા! માખણ ચોપડે બધા. એ શેઠ! બાપુ! દૃષ્ટિને ફેરવતાં અનંતો પુરુષાર્થ છે. હા, એ વાત સાધકની કરે છે. અનંતો પુરુષાર્થ છે ભાઈ! જે એના નથી એની રુચિ છોડવી અને જે મારા છે તેની રુચિ કરવી, એમાં અનંત પુરુષાર્થ છે. આહાહા! પુરુષાર્થ કાંઈ બહારમાં કૂદતો નથી. છોકરાની સરખાઈ ન હોય તો પોતે દુઃખી થાય. અરેરે! છોકરાને સરખાઈ નથી. અર! મરણનું ટાણું આવ્યું. અરેરે! છોકરા સરાડે ચડી ગયા હોત ને પછી મોત થાતને તો ચિંતા નહોતી. આહાહા!

હવે પણ આ તે કંઈ વળગી પડ્યો છેને ઉકરડાને. ઉકરડો સમજતે હૈં? કૂડેકા ઢેર. કૂડા.. કૂડા ઢેર. એમ જગતનો કૂડાનો ઢેર એ તારો ક્યાં હતો? સાંભળને હવે. (શ્રોતા : .....) બિલ્કુલ એ વાતેય.. એ તો લૌકિક વાત ચાલે છે. નિર્ધન દુઃખી અને આ પૈસાવાળા સુખી. એ વાત જ બધી વ્યવહારની છે. એ આવે વ્યવહારની વાતું. એને ધૂળ પૈસા રાખ્યા રહે છે? એના છે તે રહે? આહાહા! અરે! પૈસામાં અસક્તિ અને રુચિ થાય એ ચીજ એની નથી. આહાહા! એ તત્ત્વને અતત્ત્વ માને છે. ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકતત્ત્વ જાણનાર દેખનાર તત્ત્વ જ્ઞેયતત્ત્વોને પોતાના માને એ તો વિપરીત છે. જ્ઞેયને જ્ઞાયકતત્ત્વ માન્યું. સમજાણું કાંઈ? આહા! એવી વાત છે ભાઈ! આ કંઈ પોપાબાઈનું રાજ નથી. આહાહા! ભારે પણ 'બનારસીદાસે'!

तोरिकै राग विरोधकौ तांतौ.. આ મને ઠીક છે અને આ મને ઠીક નથી. બેય રુચિ તારી જૂઠી છે. સમજાણું કાંઈ? આ દુશ્મન છે અને આ સજ્જન છે.—બેય તારી રાગ-દ્વેષની રુચિ જૂઠી છે. આહાહા! મલૂકચંદભાઈ! કેમ હશે પણ આ? હવે આ ન્યાલભાઈનાં બંગલા દેખીને બેસે ને બાપુજી કહે તો આમ કેટલું થઈ જાય અંદર પોરસ ચડે એમાં. આહાહા! વગર ખાધે પોરસ ચડી જાય અંદર. પણ કાંઈ વધીને બહુ નથી વધ્યું. થોડું ઘણું વધ્યું છે, એમ કો'ક કહેતું હતું. આહાહા! ભારે આ ભારે! (શ્રોતા : એ તો શરીરને. એમાં એને શું છે?) એ શરીર એ હું છું અને એ વધ્યો એટલે વધ્યું. સારા દીકરાની હુંફ હોય ને આમ ખુરશીએ બેઠા હોય, મોટા-મોટા એને માનતા હોય, એને એમ કહે કે મારા બાપુજી છે આ. આહાહા! મારા બાપુજી છે, કહે. હેં! તમે મોટા આવા કરોડપતિઓ અને આવા તમારા વૈભવ ને તમારા બાપ આ?

એવું થયું હતું જરીક. વળામાં. ઉમરાળા પાસે વળા છેને વળા. વળામાં એક સુધરેલ માણસ હતો જુવાન સુધરેલ. મોટો અમલદાર અને એનો બાપ ઊંટે બેસીને નીકળ્યા. ઊંટ.. ઊંટ. ઊંટ સમજતે હૈં? વળા હૈ ન વળા. અહીંયા ઉમરાળા પાસે. વલ્લભીપુર. અમારા ગામથી સાત માઈલ. પહેલા શ્વેતાંબરના શાસ્ત્ર લખાણા ત્યાં. વલ્લભીપુર. ત્યાં એક એનો બાપ અને દીકરો બેય ઊંટ પર બેસીને જાતા હતા ક્યાંક. એમાં આ વળાને ખબર પડી. ઓલો અમલદાર મોટો. ઓલાને ખબર પડી એટલે કહ્યું, બહારેથી નહિ જવાય તમે જમીને જાઓ. સમજ્યાને. મળવા આવ્યો એ. એના બાપને અને ઊંટને જરી બહાર રાખ્યા ને મળવા આવ્યો પોતે. અહીંયા જમ્યા વિના નહીં જવા દઉં. કોઈ બીજું છે કોઈ? હા, એક હું છું અને એક માણસ છે. બાપને માણસ કીધો. સાદો માણસ ને લુગડાં સાદા ને આ અપટુડેટ. એક હું છું અને એક માણસ છે. પણ જમ્યા વિના નહિ જવાય. ઠીક, એવો આગ્રહ કર્યો. જાઓ એના માણસ ને ઊંટને બોલાવો, અહીં આવે.

પેલો માણસ ગયો તેડવા કે હમણાં સાહેબ આવ્યા છે એના તમે માણસ છોને? કહે, હા. એનો બાપ છું, કહે. બાપે ગાળ દીધી એની ભાષામાં. માળો અહીંયા મને માણસ ઠરાવ્યો લાગે છે. એમ નથી કીધું કે મારો બાપ છે. એક હું અને એક માણસ છે. શેઠ! આહાહા! આ આવું બધુ ફાટેલમાં બધું હશે. આ બહાર ઉઘાડું પડ્યું, કો'કને અંદરમાં હોય. આહાહા! પછી જરી ભાઈ ન્યાંની ભાષા બોલ્યો. તમે એમના માણસ છો? કહે, હા હું એની માનો લોઠો છું. આ શું? એની માનો ધણી છું, એમ. ઓલો માણસ સાંભળીને એક આમ.... અને આ તો સાહેબે એમ કીધું, મારો માણસ છે. ઓલાએ હઠ કરી કે જમીને જાવું. એને આમ થઈ ગયું કે મારું એણે અપમાન કર્યું છે આહીં. ત્યાં કહ્યું દરબાર

સાહેબને. ઓલો ભોંઠો પડી ગયો.

એક પગાર કંઈ પાંચ-દસ હજારનો થઈ ગયો ને બધા ઓળખીતા થઈ ગયા. આ મારો માણસ છે એમ તારે ઠરાવવું છે? શેઠ! બાપનું હીણાપણું દેખીને.. લૂગડાં સાદા હોયને, સાદા માણસને. આવા અમલદારના આવા બાપ? એમ. એ તો ઓલા સાદા લૂગડાં જુએ. આ બધો સ્વાર્થનો પીછું આવું છે બધું. નાટક આવા છે. એ કહે, એની માનો ધણી છું. હું કંઈ માણસ નથી. અને જઈને કીધું દરબારને. ઓલો બેઠો હતો. હાય.. હાય! માણસ કહેતો હતો. આહાહા! એમ આખી દુનિયા આ રીતે છે હોં. જ્યાં સરખાઈ દેખે એટલે મારા મારા માને. અને જ્યાં સરખાઈ હોય... સાળાનો સાળો અને એનો સાળો હોય. પણ પૈસાવાળો હોય તો એને કહે, આ મારા સાળાનો સાળો. એ કરીને પણ પૈસા આલો પાસે છે ને મોટી આબરૂવાળો છે, એમ. બે-પાંચ કરોડ, દસ કરોડ છે. એની આબરૂની હૂંફ લેવા માટે એમ કહે. અને સગો સાળો હોય અને જો નિર્ધન હોય તો એનું નામ ન લે કે એ મારો સાળો છે. કોઈ ફલાણા ગામનો છે. આહાહા! આ દુનિયાની રુચિ. આહાહા!

કહે છે, તોડ રાગ અને વિરોધ. રાગ અને દ્વેષ. આ મારા એવો રાગ અને આ મારા દુશ્મન એવો દ્વેષ છે ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? ચંદુભાઈ! આવો ખુલાસો ભારે ભાઈ આ! (શ્રોતા : બધી પોલ ઉઘાડી દીધી). 'બનારસીદાસે' તો કામ કર્યું છેને પણ ત્યાં. આ સાધકની વાત કરવી ત્યાં આને કીધી. એ તારી રુચિ તને નડે છે. સમ્યક્ થવામાં એ રુચિ કે આ મારા, એ તને નડે છે. આ મારા નહિ થવા દે. આહાહા! લ્યો. દસમો પદ. इन्द्रादि उच्चपदकी चाह अज्ञानता है. ભારે વાત મૂકી છે.

ઈન્દ્રાદિ ઊંચ પદની ઈચ્છા અજ્ઞાન છે (સોરઠા)

जे दुरबुदी जीव, ते उतंग पदवी चहैं।
जे समरसी सदीव, तिनकौं कछू न चाहिये॥१०॥

અર્થ :—જે અજ્ઞાની જીવ છે તે ઈન્દ્રાદિ ઊંચ પદની અભિલાષા કરે છે, પરંતુ જે સદા સમતારસના રસિયા છે, તે સંસાર સંબંધી કોઈપણ વસ્તુ ઇચ્છતા નથી. ૧૦.

अर्थ :—जो अज्ञानी जीव हैं वे इन्द्रादि उच्चपदकी अभिलाषा करते हैं, परन्तु जो सदा समतारसके रसिया हैं, वे संसार सम्बन्धी कोई भी वस्तु नहीं चाहते॥१०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની જીવ ઇન્દ્રાદિ ઊંચ પદકી અભિલાષા કરતે હૈં. અમે દેવમાં જાશું ને દેવ થાશું. અરે મૂઢ ! તું ક્યાં છો દેવ? આહાહા! એવી ઉચ્ચ પદવીને ઇચ્છે છે. સમજાણું? પરંતુ સદા સમતારસકે રસિયા સમરસી सदीव.. ધર્મી તો જ્ઞાતા-દૃષ્ટા સ્વરૂપ સમતાવાળો છે. એને આ ઇન્દ્રનું પદ મળવું ને અહમિન્દ્ર છું, એવી સમકિતીને ઇચ્છા હોય જ નહિ. એને ઇચ્છા હોય તો મુક્તિની. એ ઇચ્છા પણ હોય ત્યાં સુધી વિરોધ છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? जे दुरबुदी जीव ते उतंग पदवी चहै.. સંસારની શેઠાઈ મોટી હો કાં ઇન્દ્રના પદ હો, શું કહેવાય મુખિયો ઓલો... સમજાણું? સંઘવી.. સંઘવી. સંઘવીનું પદ મળે. મૂઢ છો, કહે છે, માળા! આહાહા! આહીં તો એમ કહેવા માંગે છે કે કોઈ કદાચિત્ પુણ્યને લઈને એમ ઇચ્છે કે અમને આવી પદવી મળે. મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ છે. નિજપદને પામવાની દૃષ્ટિ એને છે નહિ. આહાહા! સ્વર્ગમાં તો જાશું પછી ભગવાન પાસે જાશું. ધૂળે નહિ જા, સાંભળને! આહાહા! કહે છે, जे समरसी सदीव तिनकौं कछू न चाहिये.. એકેય પદ જોઈએ નહિ. રાગ ન જોઈએ ત્યાં વળી પદ બહારના ક્યાંથી આવ્યા? આહાહા!

ધર્મી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવને પોતાના નિજપદ સિવાય રાગ ને રાગના ફળની ઇચ્છા હોતી નથી. આહાહા! માળે નાખી છેને વાત. મર્મની વાત ખોલી છે. આમ તો કહે, સમ્યગ્દૃષ્ટિને ૯૬ હજાર સ્ત્રી હોય, આઠ .... હોય, ગામ હોય, ફલાણું હોય, દીકરા હોય. હોય, પણ એને નહિ, સાંભળ તો ખરો! એના નથી, એ મારા માનતો નથી. આહાહા! એ તો જેમ જગતની બીજી ચીજ જ્ઞેય તરીકે જાણે છે, એમ આને જ્ઞેય તરીકે જાણે છે. સમજાણું કાંઈ? પચાસ છોકરા હોય, હવે એના જ્ઞાનમાં તો પચાસેય જ્ઞાનમાં આવે છે આમાં, જુઓ. એમાં આ મારો દીકરો એ ક્યાંથી આવ્યું ? કહે છે. આવ્યું ક્યાંથી? એય! આરે, ભારેભઈ આ! પચાસ ઘરની શેરી હોય, પચાસ ઘરની શેરી. હવે શેરી છે એમ જરીક આમ જોવે છે કે છે. જ્યાં એનું મકાન આવે ત્યાં કહે, આ મારું મકાન. એ આવ્યું ક્યાંથી તારું પણ આ? એ તો પચાસેય જોય, એ તો જ્ઞેય છે. તારા જ્ઞાનમાં જણાય છે કે આ છે. એ જ્ઞેય તરીકે છે ને કહે, આ મારું છે. (શ્રોતા : એ એના ઘરમાં જાય તો કોઈ ના ન પાડે અને બીજાના ઘરમાં જાય તો ડખો કરે.) કોના ઘરમાં જાઈએ ને ક્યાં જાઈએ ને ક્યાં નીકળ્યા ? આહાહા!

આ છેને ઓલો દાખલો આપ્યો છે. 'શ્રીમદે' દાખલો આપ્યો છે. શેરીમાં એમ કે પચાસ ઘર છે. છે ત્યાં એમાં. એ પચાસને તો આમ જોવે છે એ તો. આ છે, બસ એટલું, જ્ઞેય તરીકે. એમાં આ ઘર મારું. એ તો તેં અધિક મિથ્યાદૃષ્ટિપણું કર્યું. સમજાણું કાંઈ? પણ પૈસા ખર્ચીને બનાવ્યું હોય, ઊભા રહીને બનાવ્યું હોય તો એનું ખરું કે નહિ? પોતે

ઊભા રહીને બનાવ્યું હોય, લ્યો. આરસપહાણ અહીં ગોઠવજો, આ ત્યાં ગોઠવજો. ઊગમણી હવા આવે, આથમણી હવા જાય, તડકા સરખા પડે. આખા કિરણો પડે મકાનમાં જેથી હવા ચોખ્ખી રહે, ઉત્તર–દક્ષિણું ભલે બારી ન હોય, પણ ઊગમણી-આથમણી બારી તો રાખવી, જેથી આ કિરણો બેય બાજુ પડે. એવું કરીને બનાવ્યું હોય અને એ કહે તારું નહિ, લે! આહાહા! એ જ કહે છે કે સુવિધા પરની રાખવી એ મૂઢ છે. શેઠ! એ તો સ્વતંત્ર પદાર્થ છે. તારે લઈને છે એ? એને લઈને એ છે, એમ કહે છે. આ તો બધું પોકળ ખુલ્લે એવું છે. એય ચંદુભાઈ! આહાહા!

समरसी सदीव.. ધર્મી તો એને કહીએ કે જેને આત્મરસ પ્રગટ્યો છે. હું આનંદ છું. એને પરચીજ સ્ત્રી, કુટુંબ આદિ બધા જ્ઞેયમાં એને હોય છે. જ્ઞેયના ભાગલા પાડતો નથી. જ્ઞેયના બે ભાગ પાડે કે આ મારા અને આ તારા, આ દુશ્મન અને આ સજ્જન. એમાં લખ્યું છે જ્ઞેયમાં? ક્યાંથી ભાગલા પાડ્યા તેં? એમ કહે છે. આહાહા! માર્ગ બાપુ વીતરાગનો એવો છે. દૃષ્ટિનો વિષય જ આખી ચીજ જુદી છે. દૃષ્ટિનો વિષય છે એ ચીજ? મિથ્યાત્વનો વિષય છે, મારા માને તો. આહાહા! એવો વિષય વસ્તુ જ નથી, એમ કહે છે. એ જ્ઞાનનો વિષય જ નથી, એમ કહ્યુંને બંધ અધિકારમાં. આવે છેને? વાત સાચી છે બધી. સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે વસ્તુ. મિથ્યાદર્શનનો વિષય શું? આહાહા! ખોટી માન્યતાનો વિષય માન્યો એણે આ. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આહાહા! શું કીધું? જે समरसी सदीव तिनकौं कछू न चाहिये.. આહાહા! હું તો આત્મા છું. આત્મા તે તો જ્ઞાનસ્વરૂપી પ્રભુ છે. એવું જેને ભાન ધર્મીને છે, એને રાગથી માંડીને બધી ચીજ મારી એ ઇચ્છાનો નાશ થઈ ગયો છે. આહાહા! રાગનો રાગ નહિ, પરનો પ્રેમ નહિ. ત્યારે એને સમ્યગ્દર્શન થાય. વાત આવી છે ભાઈ! સમજાણું કાંઈ?

समताभाव मात्रहीमें सुख है. જ્ઞાતા-દૃષ્ટા હું આત્મા છું. મારો સ્વભાવ આનંદ અને જ્ઞાન છે. અને જગતની ચીજો મારા જ્ઞાનમાં જણાય એમ કહેવું એ પણ વ્યવહાર છે. મારાં માનવા એ તો મિથ્યાત્વ છે. પણ એ જ્ઞેય હું જાણું છું એ પણ વ્યવહાર છે. ખરેખર તો જ્ઞેય સંબંધીનું પોતાનું જ્ઞાન એને એ જાણે છે. સમજાણું કાંઈ? ફરીને. શેઠ આમ કહે છે ફરીને લો. એ બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, લક્ષ્મી, મકાન એ મારા છે, એ માન્યતા તો મિથ્યાત્વ છે. પણ એ જાણવા, એને હું જાણું છું એ પણ વ્યવહાર છે. એને યથાર્થપણે માને કે એને જ હું જાણું છું, (તો પણ) મિથ્યાત્વ છે. સમજાણું કાંઈ? અરે! એની પદ્ધતિની રીતની ખબરું ન મળે અને એને ધર્મ થઈ જાય. આહાહા! અપવાસ કર્યા ને પોષા કર્યા ને ચોવિહારા કર્યા ને અઠ્ઠમ કરે એને પાંચ-પાંચ રૂપિયા દ્યો. આ ધર્મ એ કરેને તો આપણે તો કાંઈ અનુમોદીએને દઈને. ધૂળેય નથી, સાંભળને! એ પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ ને તુંય મિથ્યાદૃષ્ટિ. એય!

અઠ્ઠમ.. અઠ્ઠમ સમજે? ત્રણ-ત્રણ અપવાસ કરે છેને. પચાસ-સો બાઈયું કરે ને પાંચ-પાંચ રૂપિયા આપશું. બિચારા ગરીબ માણસ. આ લો પાંચ-પાંચ રૂપિયા. એણે ધર્મ કર્યો, આપણે કરી શક્યા નહિ તો આપણે અનુમોદીએ એને.

મિથ્યાત્વનું અનુમોદન છે. એ કરનારો એ પરવસ્તુનો ત્યાગ કરીને અભિમાન કરે છે, એ મિથ્યાત્વ છે ત્યાં. પરવસ્તુ તો જ્ઞેય હતી એને ઠેકાણે મેં ત્યાગ કર્યો અને એવા ત્યાગીને ત્યાગ માન્યો આણે. બેય મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એને જૈન સમ્યગ્દર્શનની ચીજની ખબર નથી. આહાહા! ભારે કામ ભાઈ આવું! ત્યારે કહે, ઠીક. ભઈ, આપણે રાજપાટ હોય, બાયડી છોકરા હોય, બધું હોય તો પણ સમકિતને વાંધો નથી. ભરત ચક્રવર્તીને ૯૬ હજાર સ્ત્રીઓ હતી. એકેય નહોતી. રાગ એનો નહોતો પછી વળી ઈસ્ત્રો ક્યાંથી આવ્યો? આહાહા! સમજાણું કાંઈ? સમતામાં તો સમતા જ્ઞાતા. એ પરવસ્તુ પોતાની ન માનવી અને પરના લક્ષે થયેલો રાગ પણ પોતાનો ન માનવો અને અંદર જ્ઞાતા-દૃષ્ટાના સમભાવે રહેવું એનું નામ ધર્મ છે, એનું નામ સમ્યગ્દર્શનનું પરિણમન છે. આહાહા!

માત્ર સમભાવમાં જ સુખ છે (સવૈયા એકત્રીસા)

हांसीमैं विषाद बसै विद्यामैं विवाद बसै,
कायामैं मरन गुरु वर्तनमैं हीनता।
सुचिमैं गिलानी बसै प्रापतिमैं हानि बसै,
जैमैं हारि सुंदर दसामैं छबि छीनता॥
रोग बसै भोगमैं संजोगमैं वियोग बसै,
गुनमैं गरब बसै सेवा मांहि हीनता।
और जग रीति जेती गर्भित असाता सेती,
साताकी सहेली है अकेली उदासीनता॥११॥

શબ્દાર્થ :—વિષાદ=રંજ, ખેદ. વિવાદ=ઉત્તર-પ્રત્યુત્તર. છબિ=કાન્તિ. છીનતા=તંગી, ઓછપ. ગરબ=ઘમંડ. સાતા=સુખ. સહેલી=સાથ આપનાર.

અર્થ :—જો હાસ્યમાં સુખ માનવામાં આવે તો હાસ્યમાં લડાઈ થવાનો સંભવ છે, જો વિદ્યામાં સુખ માનવામાં આવે તો વિદ્યામાં વિવાદનો નિવાસ છે, જો શરીરમાં સુખ માનવામાં આવે તો જે જન્મે છે તે અવશ્ય મરે છે, જો મોટાઈમાં સુખ માનવામાં આવે તો તેમાં નીચપણાનો વાસ છે, જો પવિત્રતામાં સુખ માનવામાં આવે તો પવિત્રતામાં ગ્લાનિનો વાસ છે, જો લાભમાં સુખ માનવામાં આવે તો જ્યાં નફો છે ત્યાં નુકશાન પણ છે, જો જીતમાં સુખ માનવામાં આવે તો જ્યાં

જીત છે ત્યાં હાર પણ છે, જો સુંદરતામાં સુખ માનવામાં આવે તો તે સદા એકસરખી રહેતી નથી–બગડે પણ છે, જો ભોગોમાં સુખ માનવામાં આવે તો તે રોગના કારણ છે, જો ઇષ્ટ સંયોગમાં સુખ માનવામાં આવે તો જેનો સંયોગ થાય છે તેનો વિયોગ પણ છે, જો ગુણોમાં સુખ માનવામાં આવે તો ગુણોમાં ઘમંડનો નિવાસ છે, જો નોકરી–ચાકરીમાં સુખ માનવામાં આવે તો તે હીનતા (ગુલામી) જ છે. એ સિવાય બીજા પણ જે લૌકિક કાર્યો છે તે બધા અશાતામય છે, તેથી સ્પષ્ટ છે કે શાતાનો સંયોગ મેળવવા માટે ઉદાસીતા સખી સમાન છે. ભાવ એ છે કે માત્ર સમતાભાવ જ જગતમાં સુખદાયક છે. ૧૧.

अर्थ :—यदि हँसीमें सुख माना जावे तो हँसीमें तकरार (लड़ाई) खड़ी होनेके संभावना है, यदि विद्यामें सुख माना जावे तो विद्यामें विवादका निवास है, यदि शरीरमें सुख माना जावे तो जो जन्मता है वह अवश्य मरता है, यदि बड़प्पनमें सुख माना जावे तो उसमें नीचपनेका वास है, यदि पवित्रतामें सुख माना जावे तो पवित्रतामें ग्लानिका वास है, यदि लाभमें सुख माना जावे तो जहाँ नफा है वहाँ नुकसान भी है, यदि जीतमें सुख माना जावे तो जहाँ जय है वहाँ हार भी है, यदि सुन्दरतामें सुख माना जावे तो वह सदा एकसी नहीं रहती—बिगड़ती भी है, यदि भोगोंमें सुख माना जावे तो वे रोगोंके कारण हैं, यदि इष्ट संयोगमें सुख माना जावे तो जिसका संयोग होता है उसका वियोग भी है, यदि गुणोंमें सुख माना जावे तो गुणोंमें घमंडका निवास है, यदि नौकरी-चाकरीमें सुख माना जावे तो वह हीनता (गुलामी) ही है। इनके सिवाय और भी जो लौकिक कार्य हैं वे सब असातामय हैं, इससे स्पष्ट है कि साताका संयोग मिलानेके लिये उदासीनता सखीके समान है, भाव यह है कि समतामात्र भाव ही जगतमें सुखदायक है।।११।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

કહતે હૈં કિ હાંસીમેં સુખ માને. મશ્કરી કરે ને બધા બેઠા હોય પાંચ-પચાસ માણસ હાંસી કરનેવાલે. એક માણસ હતો. હાંસી બહુ એવી આવે, કોઈ વાત-વાતમાં હાંસી. (શ્રોતા : એ તો એમ માને કે એનાથી આયુષ્ય.....) ના. ખુશી ખુશી રાખવા એમાં નિરોગતા વધે. એક આહીં આવ્યો હતો. હાંસી-મશ્કરી એ તો વાત—વાતમાં એ.... ભાષા બોલે એમાં જ મશ્કરી હોય, આમ. એવા મશ્કરા છે. છેને મોટા મોટા ગામમાં આવે છેને. મોટા હાંસી કરાવવામાં મોટો મશહૂર, લ્યો. સમજાણું કાંઈ ? નહોતું કીધું? હમણાં જ એક મોટો ગુજરી ગયો. વીસ લાખનું મકાન કર્યું હતું, નહીં? સંગીતકાર. (શ્રોતા : જયકિશન) જયકિશન સંગીતકાર. એવો સંગીત.. એવો સંગીત.. વીસ લાખનું તો મકાન કરાવ્યું. પછી શું થયું? (શ્રોતા : બિચારા ગુજરી ગયા). ગુજરી ગયો, કહે છે, આ

સુવિધા વિના. મુંબઈમાં વીસ લાખનું મકાન. સંગીતકાર. એવું ગાય ને બોલે કે અર્ધો કલાકના પચીસ હજાર લે, પચાસ હજાર લે. એવો કંઠ કોઈ લઈને આવ્યો હોય. આ જડ માટી. ઝણઝણાટ, ઝણઝણાટ, ઝણઝણાટ. લોકો તો ખુશી થઈ જાય. લાખ-બે લાખ બેઠા હોય તે, આહાહા!

એક કલાકના પચાસ હજાર લે સંગીતના. આ વીસ લાખનું તો મકાન કર્યું હતું. બીજા પૈસા હશે કે નહિ? મરી ગયો. આ ધૂળેય નથી તારી, સાંભળને. કંઠ એ તો જડનો છે અને હું કંઠકાર અને હું સંગીતકાર. મૂઢ છો. એય! બાઈ ગાતી કો'ક, નહિ? (શ્રોતા : સરોજિની નાયડુ) સરોજિની.. સરોજિની. એ બહુ કંઈક કંઠ એનો. હાં. એક હમણાં એક છોડી હતીને જયપુર. આપણે ગયા હતાને. (શ્રોતા : આદર્શનગર) આદર્શનગરમાં છોડી પંદર-સોળ વરસની છોડી. પણ બાઈ કંઠની... એ ગમે એવું બોલે તો અંદર મીઠું લાગે લોકોને. એવો કંઠ એનો. ૧૫-૧૬ વરસની હતી. ભાષણ કરવા ઊભી થઈ હતી, આ વખાણ કરવા, નહિ? એ તો જડની દશા. એ દશા મેં કરી અને એ જડની અવસ્થા મારી, હું સંગીતકાર. મૂઢ છો. અજીવને જીવ માન્યો તેં. ભારે વાતું ભાઈ આ!

हांसीमैं विषाद बसै.. તકરાર-લડાઈ. હાસ્યમાં તકરાર થાય. હાંસીમાં સુખ માનનારને તકરાર થાય, લડાઈ થાય. આહાહા! विद्यामैं विवाद बसै.. વિદ્યા ભણે તે વિવાદ વસે. આમ હોય ને તેમ હોય, આમ ન હોય ને તેમ ન હોય. સમજ્યો નથી તત્ત્વને અને એકલી વિદ્યામાં ઝઘડા કરવા જગત સાથે. એમાં સાથે તો વિદ્યામાં વિવાદ વસે છે. એમાં શંકા નથી. આહાહા! कायामैं मरन.. સુંદર શરીર, એને માંસ ખવરાવ્યા હોય, માખણ ખવરાવ્યા હોય અને શરીર એક ક્ષણમાં ઊડે ફટ.. આહાહા! જાઓ સ્મશાનમાં શરીર. આત્મા ઉડી જાઓ રખડવા. આહાહા!

कायामैं मरन गुरु वर्तनमैं हीनता, લ્યો. यदि शरीरमें सुख माना जावे तो जो जन्मता है वह अवश्य मरता है. મોટાપણું માને. ગુરુવર્તન. મોટા આચરણ. લ્યોને, મોટા મોટા આચરણ કરે, ભાષણ કરે એ આવડત હોય. કહો, સમજાણું? એમાં દીનતા. એ જો કંઠ મોળો પડી ગયો, શરીર મોળું. હાય, હાય! હવે? આ નાચનારી બાઈયું હોય છેને ઓલામાં ફિલમમાં. પાંચ-પાંચ હજારનો પગાર. દસ-દસ હજારનો પગાર. મોટા ફિલમ. હવે એ કંઠ બગડે. ઓલા રાખ્યા હોય એના વીમાવાળા. ડોક્ટર એના વીમાવાળા જોડે હોય. એનો કંઠ બગડે એટલે વીમો બાંધી આપે. દસ લાખનો-વીસ લાખનો. કંઠ બગડે એનો વીમો. નાચનારી હોય છેને બાઈ ફિલમમાં. એને લઈને પૈસા ઊપજતા હોય બધા નાચના. એમાં કંઠ બગડે, હાય, હાય! ધૂળેય નથી, કહે છે, બહારમાં. સાંભળને! कायामैं

मरन गुरु वर्तनमैं हीनता.

सुचिमैं गिलानि.. શરીરની પવિત્રતા... સુખ માને.. આ બડપ્પનમેં સુખ માને એમ લખ્યું છે. નીચપણાનો વાસ. એ પવિત્રતામાં સુખ માન્યું હોય તો પવિત્રતામેં ગ્લાનિકા વાસ. શરીરનું નાહવું-ધોવું-સાફ કપડાં-બપડાં. આહાહા! અને શું નાંખે? કપડાને ચોપડેને આમ સવારમાં ઊઠીને? (શ્રોતા : સેંટ.. સેંટ) હા, સેંટ-બેંટ શું કંઈ ગંધાય. પડ્યા હોય એટલે ગંધાય. સેંટ-બેંટ ગંધાય. ખબર પડે કે આ નાંખ્યું છે. ગંધાય. એ જ્યારે બગડે કપડાં. એવા બટન બટન કરીને બાંધ્યા હોય સરખા એમાં જો લાગે અગ્નિ. હાય, હાય! બટન ખૂલે નહિ, વાર લાગે ત્યાં તો સળગે કપડા. આહાહા! બાપુ! પરમાં ક્યાંય છે નહિ. આહાહા! પવિત્રતામાં... પવિત્ર સમજ્યાને? લૌકિક પણ નીતિ નહિ, એમ. નાશ હોને પર મલિનતા આ જાતી હૈ. એ લૌકિકની વ્યાખ્યા. આહાહા! प्रापतिमैं हानि बसै.. પ્રાપ્તિ કંઈ મળે પૈસા, છોકરાઓ થયા. એના માન સચવાય. એ છોકરો થાય ને ત્રીજે દિ' એ મરી જાય. ઓલો જન્મ થાય એટલે હરખ.. હરખ.. હરખ. ન્યાતમાં સાકર વહેંચો, શ્રીફળ આપો. એક-એક રૂપાની થાળી ને સવાશેર બરફી. છોકરો થયો સાઠ વરસે. એમાં ત્રીજે દિ' ઊડી જાય. હાય, હાય! ધૂળેય નથી. (શ્રોતા : લાભમેં સુખ માને) હા, ગ્લાનિ. प्रापतिमैं हानि बसै...

जैमैं हारी.. જયમેં હાર. એક જય થયો હોય ત્યાં બીજી વાર હાર થાય. આમ મોઢું પડી જાય. આ તમારા છોકરાઓ નથી (રમતા)? ગેંદી-દડી. શું કહેવાય એને? (શ્રોતા : ક્રિકેટ) ક્રિકેટ. રમે ત્યારે બીજા છોકરાઓ હે.. હે.. કરે. એમાં જો હારે તો... આવા માળા ગાંડા છે. પાગલના બધા કારખાના. दसामैं छबि छीनता, લ્યો. સુંદર દશા શરીરની. ઈયળું પડે. એમાં આ શું કહેવાય? શીતળા. શરીર સુંદર હોય ને શીતળા આવે ત્યારે, ગંદકી. ગોબરા જેવું શરીર થઈ જાય. લૂગડેથી ઢાંકે. ઢાંક્યા રહેતા હશે હવે? સાંભળને! એને બહારમાં ક્યાંય સુખ છે નહિ. સુખ, તારા આત્મામાં ત્યાં દૃષ્ટિ કર તો શાંતિ ને સુખ મળશે. બીજે ક્યાંય બહારમાં છે જ નહિ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૬૫, ભાદરવા વદ ૧૫, રવિવાર તા. ૧૯-૯-૧૯૭૧
સાધ્ય સાધક દ્વાર પદ ૧૧, ૧૨, ૧૩ ઉપર પ્રવચન (હિન્દી)

આ સમયસાર નાટક. સાધ્ય-સાધક દ્વાર અધિકાર હૈ. ૧૧મું પદ છે.

માત્ર સમભાવમાં જ સુખ છે (સવૈયા એકત્રીસા)

हांसीमैं विषाद बसै विद्यामैं विवाद बसै,
कायामैं मरन गुरु वर्तनमैं हीनता।
सुचिमैं गिलानी बसै प्रापतिमैं हानि बसै,
जैमैं हारि सुंदर दसामैं छबि छीनता॥
रोग बसै भोगमैं संजोगमैं वियोग बसै,
गुनमैं गरब बसै सेवा मांहि हीनता।
और जग रीति जेती गर्भित असाता सेती,
साताकी सहेली है अकेली उदासीनता॥११॥

શબ્દાર્થ :—વિષાદ=રંજ, ખેદ. વિવાદ=ઉત્તર–પ્રત્યુત્તર. છબિ=કાન્તિ. છીનતા=તંગી, ઓછપ. ગરબ=ઘમંડ. સાતા=સુખ. સહેલી=સાથ આપનાર.

અર્થ :—જો હાસ્યમાં સુખ માનવામાં આવે તો હાસ્યમાં લડાઈ થવાનો સંભવ છે, જો વિદ્યામાં સુખ માનવામાં આવે તો વિદ્યામાં વિવાદનો નિવાસ છે, જો શરીરમાં સુખ માનવામાં આવે તો જે જન્મે છે તે અવશ્ય મરે છે, જો મોટાઈમાં સુખ માનવામાં આવે તો તેમાં નીચપણાનો વાસ છે, જો [૨]પવિત્રતામાં સુખ માનવામાં આવે તો પવિત્રતામાં ગ્લાનિનો વાસ છે, જો લાભમાં સુખ માનવામાં આવે તો જ્યાં નફો છે ત્યાં નુકશાન પણ છે, જો જીતમાં સુખ માનવામાં આવે તો જ્યાં જીત છે ત્યાં હાર પણ છે, જો સુંદરતામાં સુખ માનવામાં આવે તો તે સદા એકસરખી રહેતી નથી–બગડે પણ છે, જો ભોગોમાં સુખ માનવામાં આવે તો તે રોગના કારણ છે, જો ઇષ્ટ સંયોગમાં સુખ માનવામાં આવે તો જેનો સંયોગ થાય છે તેનો વિયોગ પણ છે, જો ગુણોમાં સુખ માનવામાં આવે તો ગુણોમાં ઘમંડનો નિવાસ છે, જો નોકરી–ચાકરીમાં સુખ માનવામાં આવે તો તે હીનતા (ગુલામી) જ છે. એ સિવાય બીજા પણ જે લૌકિક કાર્યો છે તે બધા અશાતામય છે, તેથી સ્પષ્ટ છે કે શાતાનો સંયોગ મેળવવા માટે ઉદાસીનતા સખી સમાન છે. ભાવ એ છે કે માત્ર સમતાભાવ જ જગતમાં સુખદાયક છે. ૧૧.

अर्थ :—यदि हँसीमें सुख माना जावे तो हँसीमें तकरार (लड़ाई) खड़ी होनेके संभावना है,

यदि विद्यामें सुख माना जावे तो विद्यामें विवादका निवास है, यदि शरीरमें सुख माना जावे तो जो जन्मता है वह अवश्य मरता है, यदि बड़प्पनमें सुख माना जावे तो उसमें नीचपनेका वास है, यदि पवित्रतामें सुख माना जावे तो पवित्रतामें ग्लानिका वास है, यदि लाभमें सुख माना जावे तो जहाँ नफा है वहाँ नुकसान भी है, यदि जीतमें सुख माना जावे तो जहाँ जय है वहाँ हार भी है, यदि सुन्दरतामें सुख माना जावे तो वह सदा एकसी नहीं रहती—बिगड़ती भी है, यदि भोगोंमें सुख माना जावे तो वे रोगोंके कारण हैं, यदि इष्ट संयोगमें सुख माना जावे तो जिसका संयोग होता है उसका वियोग भी है, यदि गुणोंमें सुख माना जावे तो गुणोंमें घमंडका निवास है, यदि नौकरी-चाकरीमें सुख माना जावे तो वह हीनता (गुलामी) ही है। इनके सिवाय और भी जो लौकिक कार्य हैं वे सब असातामय हैं, इससे स्पष्ट है कि साताका संयोग मिलानेके लिये उदासीनता सखीके समान है, भाव यह है कि समतामात्र भाव ही जगतमें सुखदायक है॥११॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

समताभाव मात्रमें सुख है. ક્યા કહતે હૈં? કિ જિસે આત્મજ્ઞાન ઔર સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરના હો, ધર્મકી પહલી સીઢી. જિસે ધર્મ, સ્વભાવ—ધર્મકી દશા પ્રગટ કરના હો ઉસે સબમેંસે સુખબુદ્ધિ ઉઠાની ચાહિયે. ક્યોંકિ આત્મા સિવા આનંદ કહીં હૈ હી નહીં. પહલે લિયા થા કિ લક્ષ્મીમેં સુખ માને, (વહ) મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની હૈ. લક્ષ્મી તો જડ હૈ. લક્ષ્મીમેં કહાં સુખ થા? ઔર (મુજે) મૈં લક્ષ્મીવાલા માનતા હૂં યહ ભી મૂઢ હૈ. વહ ધર્મી નહીં. (શ્રોતા : ધર્મી નહીં તો કાંઈ નહીં, પણ મૂઢ શું કરવા કહે?) મૂઢનો બાપ છે એ તો મોટો. આહાહા! તારી લક્ષ્મી જડવસ્તુ માટી—ધૂળ અજીવતત્ત્વ છે. યહ અજીવતત્ત્વ મેરા હૈ (ઐસા) માનનેવાલા મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. વહ ધર્મી નહીં, અધર્મી હૈ, ઐસા યહાં સિદ્ધ કરના હૈ. સાધકસ્વભાવ સિદ્ધ કરના હૈ ન? આહાહા! ઐસા પહલે કહા. પીછે કહા કિ પુત્ર, પત્ની, સ્ત્રી કુટુંબ આદિ તો પરવસ્તુ હૈ. યહ મેરે હૈં યહ માન્યતા (જિસે હૈ) વહ ભી મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ હૈ. વહ ધર્મી નહીં. આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! સમજમેં આયા?

ધર્મી(કે લિયે) લક્ષ્મી, સ્ત્રી, કુટુંબ આદિ અપને હૈં હી નહીં. રાગ અપના હૈ નહીં અંદર દયા-દાન-વ્રતકા વિકલ્પ ઉઠતે હૈં વહ મેરે નહીં. મેરે તો જ્ઞાન ઔર આનંદ હૈં. સમજમેં આયા? મૈં તો જાનનેવાલા ઔર આનંદમય વહ મૈં હૂં. ઐસી જિસકો દૃષ્ટિ હૈ વહ ધર્મી હૈ, વહ મોક્ષમાર્ગકા સાધક હૈ. હા, સાધકકી બાત ચલતી હૈ ન. આહાહા! પૈસા, પુત્ર, લક્ષ્મી, આબરૂ, કીર્તિ સબ તો પર હૈં. પર મેરા માના તો પરમેં સુખ હૈ ઐસા માના. અપનેમેં સુખ હૈ યહ તો ભાન નહીં ઉસે. ઔર યહાં તો કહતે હૈં, हांसीमैं विषाद बसै विद्यामैं विवाद बसै,.. મશ્કરીમેં સુખ માનતે હો તો ઉસકે સામને પ્રતિકૂલતા બતાની હૈ. हांसीमैं

विषाद बसै.. સુખ માનતે હૈં ન. ખડખડ ખડખડ કરી દાંત કાઢે, ઓહોહો! એમાં તો વિષાદ, તકરાર, લડાઈ હોય. (શ્રોતા : ......) આહીં તો એની સામે વાત કરી. એ જ કહ્યું પહેલું. બાકી હાંસીમેં સુખ હૈ હી નહીં. હાસ્ય-મશ્કરી.. (શ્રોતા : ડોક્ટર બતાતે હૈં, હંસતે રહો.) ડોક્ટરને ભાન કે દિ' છે? ડોક્ટર.. આ ડોક્ટર બેઠા જોડે, જુઓને. ડોક્ટરને પોતાની દવા કેમ કરવી એની ખબર ન હોય (અને) કો'કની દવા કરવા જાય. આહાહા!

हांसीमैं विषाद बसै.. હાસ્ય મશ્કરી કરું ક્યા... આ તો સામે સામે વાત કરી છે. યહાં બતાના તો યહ હૈ કિ હાંસીમેં સુખ નહીં. સુખ તો અપને આત્મામેં હૈ, યહ બતાના હૈ. સમજમેં આયા? પાંચ માણસ ભેગા થાય છોકરા કાંઈક જુવાન દાંત કાઢે ને ખીખાડા કરે ને, ઓહોહો! મૂઢ હૈ. હાંસીમેં સુખ કહાં આયા? હાંસીમેં તો વિષાદ ભરા હૈ, ઝઘડા ઉત્પન્ન હોગા. વિશેષ કષાય-ક્લેશ હોગા. સમજમેં આયા? અપને ભગવાન આત્મામેં સુખ હૈ યહ સિદ્ધ કરના હૈ. અપનેમેં આનંદ હૈ ઐસી જિસકી દૃષ્ટિ હૈ, યે ધર્મી મોક્ષકા સાધક કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા?

कायामैं मरन.. શરીરમેં સુખ માને.. દેહ તો છૂટ જાયેગા, હાય, હાય! લ્યો. સમજમેં આયા? यदि विद्यामें सुख माना जावे तो विद्यामें विवादका निवास है. કાયા પડી રહી એમાં. શરીરમેં સુખ માના, પછી નાંખ્યું છે. વિદ્યામેં વિવાદ વસે, આવ્યુંને? यदि विद्यामें सुख माना जावे तो विद्यामें विवादका निवास है. વિદ્યામેં ઝઘડા હો. અરે! મેરી બાત ન રહી, ઉસકી રહી. યે ઝઘડા હૈ. ચર્ચામેં-વાદવિવાદમેં સુખ માને કિ હમ વાદવિવાદ કરેં તો હમેં ઠીક પડે. મૂઢ હૈ. ઉસમેં સુખ કહાં આયા? વાદવિવાદમેં ઝઘડા કરતા હૈ.

કહા ન એક બાર. તેરાપંથી અને સ્થાનકવાસીની છે ને? ચર્ચા હુઈ બડી. મહિનો-એક મહિના. વહ સ્થાનકવાસી તેરાપંથી હૈ ન તુલસી ઔર એક સ્થાનકવાસી હૈ. બેય મૂળ સ્થાનકવાસી બેય. એક મહિનો ચર્ચા થઈ. ક્યા? કિ ભગવાનકો દસ સ્વપ્ન આયે. શ્વેતાંબરમેં ઐસા આયા હૈ દસમે ઠાણે. ભગવાન મહાવીરકો કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત હુઆ ઉસકે પહલે દસ સપને આયે. ઐસા પાઠ હૈ. દસ સ્વપ્ન આયે. બાત જૂઠી હૈ વહ તો ઉસને બનાયી હૈ. (શ્રોતા : વાદવિવાદ.....) ના. વાદ નહીં. જૂઠકી બાત કહતે હૈં. કિ દસ સ્વપ્ન આયે, ઉસમેં (દોનોંકે બીચમેં) ચર્ચા હુઈ.

એક કહે કિ સ્વપ્ન આયે પીછે કેવલજ્ઞાન હુઆ તો યે સ્વપ્ન ભલે હૈં. દૂસરા કહે કિ સ્વપ્ન હૈ યે દોષ હૈ. દોષસે કેવલજ્ઞાન હોતા હૈ ઐસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા? તેરાપંથી હૈ ન તુલસીકા તેરાપંથી. ઉસકી દલીલ યહ થી. આ તો ત્યારે નહોતા. પહેલાના આચાર્યની વાત. કોણે કહ્યું? (શ્રોતા : લીલાધરજીએ). હા. પહેલાંની વાત હતી. પણ એ

વખતે એક મહિનો ચર્ચા. લીલાધરજી કહતે થે. હમારે પાસ રહતે થે ન તીન તીન મહિને. યહાં ફિર આયે. વહ ભી તેરાપંથી સાધુ થા. બાદમેં છોડ દિયા... હમારે પાસ બહોત રહતા થા. ઉસકી ભી આચાર્યપદ મિલે ઐસી શક્તિ થી. ઉસે ઐસા લગા થા કિ ગરબડ હૈ સબ તેરાપંથી. હમારે પાસ યહાં ભી આયા થા, તીન માસ સાથમેં રહા થા.

તો વહ કહતા થા કિ ચર્ચા ઐસી ચલે કિ દસ સ્વપ્ન આયે ઔર સ્વપ્ન પીછે કેવલજ્ઞાન હુઆ. તો યે સ્વપ્ન, તેરાપંથી કહે કિ દોષ હૈં. સ્વપ્ન આયા—આના યે દોષ હૈ. દૂસરા કહે, સ્વપ્ના આયા, પીછે કેવલજ્ઞાન હુઆ ઈસલિયે ગુણ હૈ. ઉસકી તકરાર, કહો. ઐસી ચર્ચા ચલે, લીલાધરજી કહતે થે. જેની દલીલ ઠીક હોય બહારમાં તો ભિક્ષા માટે જઈએ તો ગમે નહીં, રૂચે નહીં કંઈ. આહાહા! આપણે હારી ગયા એમ થઈ જાય. ખેદ.. ખેદ.. ખેદ.. ઔર અપની દલીલ બરાબર લગે શાસ્રસે, આહાહા! વિદ્યામેં તો આશા દુઃખ હૈ. વાદવિવાદમેં કુછ હૈ નહીં. 'સદ્‌ગુરુ કહે સહજકા ધંધા વાદ-વિવાદ કરે સો અંધા.' માણસને ભાન નહીં, ઉસકે સાથ ચર્ચા—વાદવિવાદ ક્યા કરના? યહ કહતે હૈં કિ નહીં દોષ હૈ. યહ કહે કિ ગુણ હૈ ક્યોંકિ કેવલજ્ઞાન હુઆ. બાત તો દોનોંકી જૂઠી થી. કેવલજ્ઞાન પહલે સ્વપ્ન ભગવાનકો આયે હી નહીં. સમજમેં આયા? શ્વેતાંબર ખરાને એટલે વ્યવહાર ચલાવ્યો એમણે કે સ્વપ્ન આયે પીછે ઐસા હુઆ. તો યહાં કહતે હૈં કિ વાદવિવાદમેં તો ખેદ હૈ. આહાહા!

यदि शरीरमें सुख माना जाये तो जो जन्मता है वह अवश्य मरता है. ધૂળમાંય સુખ નહીં. એક ક્ષણમાં ઈયળું પડે, જીવાત પડે અને દેહમાં તો એક... હવે તો આ બધા દરદ, જુઓને. સબ ક્યા હૈ? હાર્ટફેલ. હાર્ટ. આહાહા! નારણભાઈ આ બારસની રાતે ગુજરી ગયા ને? યહાં ભક્તિમેં થે. યહાં બૈઠે થે. ભક્તિ. આ બારસ. આજ અમાસ છે. બારસના ગુજરી ગયાને બારસની રાતે. બૈઠે થે, ભક્તિમેં બૈઠે થે. યહાં બૈઠે થે. ભક્તિમેં આયે. રાતમેં દેઢ બજે અંદર ઉલ્ટી હુઈ. ૬૭-૬૮ વર્ષની ઉંમર ..... અઢી ને પાંચે દેહ છૂટી ગયો. અઢી ને પાંચ (મિનિટ). એક કલાકમાં. કહો, ડોક્ટર આયા, આખિરકા શ્વાસ થા. યહાં બૈઠતે થે સામને. પઘડી બાંધતે થે ન. શરીરમેં ઐસા હૈ. એક ક્ષણમેં ફૂ.. શરીરમેં સુખ નહીં હૈ, એમ કહતે હૈં. મૂઢ માનતે હૈં કિ શરીરમેં સુખ હૈ. મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ, જૈન નહીં વહ. સમજમેં આયા? આહાહા!

'પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા'. ઐસા આતા હૈ ન. ઐસે ચાર બોલ આતે હૈં. (શ્રોતા : પહેલું સુખ તે નિરોગી કાયા). એ નિરોગી કાયા, ધૂલમેં હૈ નહીં. પહેલું સુખ તે નિરોગી કાયા, બીજું સુખ તે ઘરમેં માયા. લ્યો, શરીર નિરોગી તો ધૂલ હૈ. યહાં સાધકકો બતાતે હૈં

કિ શરીરમેં સુખ માનનેવાલા મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ, ધર્મી નહીં. આહાહા! સુખ તો અપને આત્મામેં હૈ ઐસી તો ખબર નહીં ઔર જહાં તહાં શરીરમેં, ભોગમેં સુખ માને, વહ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ, મૂઢ, સંસારકા સાધક હૈ. આહાહા! મોક્ષકા સાધક નહીં. આહાહા! સૂક્ષ્મ બાત હૈ. ઈસમેં લિખા હૈ.

गुरु वर्तनमें हीनता, લ્યો. यदि बड़प्पनमें सुख माना जावे तो उसमें नीचपनेका बास है. મોટા અમે, પદવી મળી અમને. સંઘવી, પ્રમુખ. સમજમેં આયા? હલકા થઈ જાય તો કોઈ ગણે નહીં. આહાહા! રોગ આ જાય, લ્યો. પદવી છોડ દો. તુમ્હારી પદવી દૂસરા લેગા. હાય.. હાય! હીનતા. પદવી મિલી ઉસમેં સુખ હૈ... શેઠ! તુમ દોનોંકો સમાજભૂષણ સન્માન દિયા હૈ દોનોં ભાઈકો. ધૂલ ભી નહીં સન્માન. સમાજભૂષણમેં હૈ ક્યા? સમાજભૂષણ ક્યા આયા? ઉસમેં ઠીક આયા. આહાહા! હમેં સન્માન મિલા. પરમેં, સમાજભૂષણમેં સુખ માનના તો મૂઢ હૈ, એમ કહતે હૈં. શેઠ! વહ સાધક નહીં ધર્મકા. પરમેં અધિકપના ઔર સુખપના માનના, યે સાધક નહીં. વહ સંસારમેં રખડનેકા સાધક હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? यदि बड़प्पनमें सुख माना जावे तो उसमें नीचपनेका वास है. આ પવિત્રતા લૌકિક હોં. લૌકિક પવિત્રતા નિત્ય નહીં રહતી. શરીર બરાબર સ્વચ્છ રહે, કપડા અચ્છા સુગંધવાલા ઔર ઈત્તર લગાયે શરીર પર. તો કહતે હૈં કિ પવિત્રતામેં સુખ માને તો ઉસમેં ગ્લાનિકા વાસ હૈ. ઈસ શરીરમેં ગ્લાનિ હો જાય. હાથ ભી ઉઠા ન સકે.

કહા થા ન એક કન્યાકા. ઉસે શીતલા હુઈ. શીતલા સમજે? માતા. માતા હુઈ તો દાને દાનેમેં ઈયળ—કીડા પડા, કીડા. યે શરીરકો સુંદર માને. નવા પરણેલા ભોગમાં સુખ માને. ધૂલ ભી નહીં હૈ. સુન ન મૂઢ! કીડા મિથ્યાત્વકા કીડા હૈ, યે કહતે હૈં. આહાહા! પવિત્રતામેં સુખ માને તો ગ્લાનિ વાસ હૈ. ઉસ બાઈકો ઐસા હો ગયા. પૂરે શરીરમેં શીતલા. એક દાને દાનેમેં. વહ હૈ ન ઈયળ.. ઈયળ.. ઐસે ફિરે તો... ઐસે કહે, બા, આવા પાપ મેં આ ભવમાં કર્યા નથી. તળાઈમેં... તળાઈ.. તળાઈ સમજે? ગાદલા.. ગદ્દીમેં સુલાઈ થી. ઈયળું.. ઈયળું.. ઐસા કરે તો યહાંસે કીડા નિકલે ૨૫-૫૦-૧૦૦. આમ કરે તો આહીંથી નીકળે. આમ શરીર કરે તો આહીં દબાઈ જાય ઈયળું આમ. અને પીડા.. પીડા. નાની ઉંમર હતી. રૂપાળી બાઈ હતી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! ધૂળમાંય નથી સુખ, એમ કહે છે. મિથ્યાદૃષ્ટિ ઉસમેં સુખ માનતે હૈં. વહ ધર્મકા સાધક નહીં. આહાહા! વહ તો સંસારકા સાધક હૈ. सुचिमैं ग्लानि—પવિત્રતામેં ગ્લાનિ.

प्रापतिमैं हानि.. લક્ષ્મી મિલે, પદવી બડી મિલે. સમજમેં આયા? લ્યો. ઉસમેં તો હાનિ હો જાય. ઘડીમેં સબ ખલાસ હો જાય. આહાહા! એક એક ભવમેં તીન-તીન-ચાર

બાર હોતા હૈ, નહીં કિતને? કરોડપતિ થા. ફિર ભિખારી હો ગયા. ફિર કરોડપતિ હુઆ ફિર ભિખારી હુઆ. ભિખારીકી તરહ પૂરી જિંદગી રહા. ભિખારી એટલે ભલે રોટી મળે, પણ પૈસાવાળો પહેલા (જેવો ન રહ્યો). ઐસા બહોત દેખા હૈ હમને તો. ધૂલ ભી નહીં ઉસમેં, કહે છે. પ્રાપ્તિ મિલી, લાભ મિલા સંસારકા પૈસા, લ્યો. તો દુઃખી હૈ. આહાહા!

जैमैं हारि.. જય થયો જય. જયકાર. જીત મિલી. હાર મિલી, દીનતા. અરે! હારી જશું તો. સમજમેં આયા? છોકરાઓ લડે છેને શું કરે આ? ગલીમાં ક્રિકેટ. છોકરાઓ જીતે ને હો હો કરે. અને જરીમાં હારે ને, હાય.. હાય! ઐસે ગંજીફા ખેલતે હૈં ન. ગંજીફા સમજતે હૈં કિ નહીં? (શ્રોતા : તાસ) હા. હાથી, ઘોડા. (શ્રોતા : શતરંજ) એમાં જીત થાય, ખુશી થાય. એમાં વળી હાર થઈ જાય તો હાય.. હાય.. ઉસમેં જીત માનનેવાલા, સુખ માનનેવાલા મૂઢ હૈ, એમ કહતે હૈં. વીણી વીણીને મૂક્યું છે. શેઠ! હાથી, ઘોડા હોતા હૈ ન? રાજા, રાણી, ગુલામ, એક્કો. એક્કો પોતાને આવે તો જાણે, આહાહા! આપણે જીત્યા. એ સુખ માને છો, મિથ્યાદૃષ્ટિ છો, કહે છે. ધર્મી નથી તું, એમ કહતે હૈં. (શ્રોતા : ધર્મીય રમે છે.) રમતો જ નથી. રાગ આવે એને જાણે છે. સમજમેં આયા? ધર્મી, એ બાજીમાં રાગ આવે એને જાણે છે. રાગમેં સુખ હૈ ઐસા માનતે નહીં. આહાહા! એટલું ફેર છે. जैमैं हार.. सुंदर दसामैं छबि छीनता.. શરીરની સુંદરતામાં ઈયળું પડે આદિ, લ્યો. રોગ આદિ કારણ હોતા હૈ શરીર બિગડ જાતા હૈ. એકસી (સ્થિતિ) નહીં રહતી.

रोग बसै भोगमैं.. ખુબ દૂધપાક, પૂરી, ભજિયા ખૂબ ખાય, સ્ત્રીકા ભોગ ખૂબ લે. ભોગમેં તો રોગ હોગા, ક્ષય હોગા, શરીર દુર્બલ હો જાયેગા. ઉસમેં સુખ માનતા હૈ વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ, ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. ભોગમેં સુખ હૈ, સ્ત્રીકે વિષયમેં સુખ હૈ (ઐસી માન્યતાવાલા) મૂઢ અપને આત્માકે સુખકા અનાદર કરતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! એક એક બોલ અલગ કરકે સમજાયા હૈ. ઓઘે ઓઘે પરકો અપના માનના મિથ્યાત્વ હૈ. પર કિસ કિસ પ્રસંગમેં કિસ કિસ ચીજમેં અપનેકો માનતા હૈ, ઉસકા ખુલાસા કિયા હૈ. रोग बसै भोगमैं.. આહાહા! બહુ ભોગ લે તો લોહી નીકળે વીર્યને ઠેકાણે. ક્ષય હો જાય. સમજાય છે કાંઈ? આ.. આ.. એમ કરે. અરે! કહે છે કે આહીં કહેવાનો આશય તો સામે દુઃખ છે એમ બતાવે છે. પર યે સુખ માનતા હૈ, ઈસે ધર્મકી ખબર નહીં. સમજમેં આયા? ભોગમેં સુખ હૈ સ્ત્રીકે વિષયમેં, મૂઢ હૈ, મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. જૈન નહીં હૈ વહ. એ જિતાઈ ગયો છે (રાગમાં). આહાહા! ભારે વાત ઝીણી ભાઈ!

रोग बसै भोगमैं संजोगमैं वियोग बसै, લ્યો ઠીક. લડકા હુઆ. દીકરો થયો, પૈસા. એમાં સાઈઠ વરસે દીકરો થાય તો, હાશ! આપણે હવે રહેશે આબરુ ઘરની. એમાં બે-ત્રણ

દિ' થાય ત્યાં મરી જાય છોકરો. દીકરો થાય એ સુખ છે? આ વાંઝિયા મરી જાય છે ને કેટલાક એમ ને એમ દીકરા માટે. અને દીકરા હોય એને માનનારા કહે, મારા દીકરા. મૂઢ છે. પરવસ્તુ તારી ક્યાંથી આવી? સમજમેં આયા? પાટનીજી! એક એક વાતમાં... આહાહા! પરને પોતાનો માનવો. અપને સુખમેં સુખ ન માનકર પરમેં માના, પર કહાં કહાં નહીં માનના સબ બાત કરતે હૈં. આહાહા! જિસકી રુચિ, હમારે લડકે-લડકી હમ સબ સુખી હૈં, ચારોં ઓરસે સુખી હૈં. ધૂલમેં ભી નહીં, સુન ન. સુખ તો આત્મામેં હૈ. ઐસા ન માનકર, પરમેં સુખ માના, વહ જૈન ભી નહીં. વીતરાગકી આજ્ઞા માનનેવાલા ભી નહીં. વીતરાગકી આજ્ઞા હૈ કિ આત્મામેં સુખ હૈ. યહ માનતા હૈ કિ પરમેં સુખ હૈ. આવી વાત કરે છે ભારે! આહાહા!

गुनमैं गरब बसै.. સમજાણું? પ્રીતિમેં અપ્રીતિ. ઐસા પાઠ હૈ. યે પાઠ કહતે હૈં. પ્રીતિ આવે ત્યારે દ્વેષ સામે હોય. પરચીજ પ્રીતિ કરનેયોગ્ય હી કહાં હૈ? પ્રીતિ કરનેયોગ્ય ચીજ તો અપની ચીજ હૈ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, જિસે ઉસકી અરુચિ હૈ ઉસે રાગ ઔર પરચીજકી રુચિ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! गुनमैं गरब बसै सेवा मांहि हीनता.. સેવા કરો, આપણે સેવા કરો. પણ એમાં હીનતા... હમેં તો સેવા કરની હૈ. એમ કરીને દીનતા સેવે. સેવા કરે ને સુખી માને. આપણે ઘણાની સેવા કરી. ઘણાના પગ દાબ્યા. ઘણાની દવાઓ લાવી દીધી. હવે શું ધૂળેય કરી નહીં, સાંભળને! એમાં સુખ માને એને સમકિત નથી, એમ કહે છે. એ ધર્મનો સાધક નથી. આહાહા! सेवा मांहि.. ઓલા ઓનરરી કામ કરે ત્યારે ડોક્ટર મોટા દવાખાને જાય મફત. પછી કરે ઘરનું, લ્યો. આ તો સેવાભાવી ડોક્ટર છે સેવાભાવી. એનું પોતાનું ઉઘાડે પછી સેવાભાવી નથી. એ તો પૈસાવાળો. પૈસા લાવ લાવ પહેલા. હાય.. હાય! सेवा मांहि हीनता..

और जग रीति जेती.. લ્યો હવે ખલાસ. લક્ષ્મીની .... માંડી પરમાં સુખ. जग रीति जेती.. જિતને આત્મા સિવા જગતકે પ્રસંગ હૈં ઉસમેં અશાતા ગર્ભિત પડી હૈ. દુઃખ હૈ ઐસા કહના હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા! લડકા એક હો, કરોડ મૂડી હો. એય! લોને આ તમારે ઘેર થયું હતુંને. હમણાં છોડીને પરણાવી લગન કર્યા. લો, છ લાખ ખર્ચ્યા છ લાખ. આ ડોસા ગયા હતા ત્યાં. ન્યાલભાઈની દીકરીના લગ્ન થયા ને છ લાખ ખર્ચ્યા એક લગનમાં. દો કરોડ રૂપિયા હૈ ઉસકે પાસ. ઉસકે લડકેકે પાસ દો કરોડ. (શ્રોતા : સુખી છે સુખી) દુઃખી હૈ બડા. અને એ વખતે કેટલો હરખ હોય, લ્યો. ઓલો રાજકુમાર જેવો જમાઈ આવે. આમ.. આમ.. ચાલે. કોઈ કહેતું હતું હોં. કો'ક કહેતું હતું. ... છ લાખ. સામે ઓલો પૈસાવાળો છે. જેને કન્યા આપીને આમણે ન્યાલભાઈએ, જેના દીકરાને, એ પૈસાવાળો છે. મોટો કારખાના છે સોનાનાં. અને રાજકુમાર બનીને આવ્યો હતો, કહે છે.

આપણે સાંભળેલી હોય વાત એ. ક્યાં જોવા ગયા હતા? આમ બરાબર ઠાઠમાઠ કપડાંનો. કોઈ કહેતું હતું, નહીં? તમે તો નજરે જોયું છે. એ જ કહેતા હતા. રાજકુમાર બની ઠનીને... આહાહા!

કોઈએ કહ્યું હતું. (કહેનારા) ઘણા હોય. એમાં સુખ માને. લડકીકી શાદીકે વક્ત દહેજ બરાબર દિયા, કપડા દિયા, સોના દિયા. પાંચ હજારકા તો સોના દિયા. ફલાણું દિયા, ઢીંકણું દિયા. ધૂલમેં ભી સુખ નહીં. માન ને માળા મૂઢ. પરપ્રસંગમેં સુખ માનના વહી મિથ્યા દૃષ્ટિ હૈ. આહાહા! આ બાપ મરી જાય ને પછી ઉસકા બારવા કરે. બારવા સમજે. શું કહેવાય એ? (શ્રોતા : મૃત્યુભોજન) મૃત્યુભોજન. પૈસા ન હોય, પિતાજી મરી જાય તો પીપળે ચડાવ્યો કહેવાય એને. પીપળા ઉપર ચડાવે હમણાં. પછી પૈસા થાય, ૫-૧૦ હજાર ખરચે પિતાજીને, ઓહોહો! પીપળેથી હેઠે ઉતાર્યો. મૂઢ છે માળા! એય હીરાભાઈ!

(શ્રોતા : એ બધી વિધિયું ભૂતકાળમાં..) ના, ના, હમણાં થયું. અમારે આણંદજીને થયુંને. અમારા આણંદજીના બાપ મરી ગયેલા નાગરભાઈ. એ તો સાધારણ હતા. કાંઈ બાર રૂપિયાનો પગાર મહિને. નાગરભાઈ હતાને? આણંદજી, નહીં? આપણે પગે લૂલા હતા. બાર રૂપિયાનો મહિનાનો પગાર. છોડ્યો ત્યારે હોં. પહેલા તો ચાર રૂપિયા ને છ રૂપિયાનો પગાર મહિને. હવે મરી ગયા તો કાંઈ સાધન નહોતું. પછી ક્યાંક આ સાધન થયું. નાત જમાડી. ત્રણ હજાર ખર્ચ્યા. લોકો કહે, આહાહા! બાપને ઉજાળ્યો હોં. આ તો દાખલો. અમારે ઘેરે બન્યું છે. બહારમાં ઘણે ઠેકાણે એવું બને છે, લો. પિતાજીનું બારમું કર્યા ને. ધૂલમેં નહીં હૈ. મૂઢ હૈ. આહાહા! એય ભીખાભાઈ! આ પાછળથી કંઈ નહીં કરે આ હીરાભાઈ તો. (શ્રોતા : ન્યાં ક્યાં જોવા આવવું છે?) આહાહા!

જગ રીતિ જેતી.. શબ્દ લ્યો. આત્મા સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ સિવા જિતને પુણ્ય-પાપકે ભાવ ઔર જગતકી રીત સબમેં સુખ માનના, વહ સાધક ધર્મકા નહીં, પર વહ વિઘ્ન કરનેવાલા હૈ. અપના આત્માકો વિઘ્ન ઉત્પન્ન કરતા હૈ. ચાર ગતિમેં રુલનેવાલા હૈ. આહાહા! ભારે વાત ભાઈ! વીણી વીણીને વાત કરી છે. જેતી गर्भित असाता सेती, લ્યો. इनके सिवाय और भी जो लौकिक कार्य हैं वे सब असातामय हैं. દુઃખમય હૈં, બસ યે સિદ્ધ કરના હૈ. આહાહા! આ પઢાઈ આવી, લો ને. બડા લડકા. જ્યોર્જની સાથે, લ્યો. શીવલાલ પાનાચંદ... જ્યોર્જ સાથે પાસ થયો હતો. પહેલો નંબર આનો હતો વિલાયતમાં. એક શિવલાલ પાનાચંદ. .....વિલાયતમાં પાસ. ICS નહીં. એના જ્યોર્જની સાથે પહેલો નંબર આનો. પણ હિન્દુસ્તાનવાળાને પહેલો નંબર આપે નહીં ને. બીજા નંબર આપ્યો–દિયા. પહેલો નંબર જ્યોર્જને આપ્યો. એટલી બુદ્ધિ હતી. આહાહા! જાણે પદવી મળી એટલે, ઓહોહો! મૂઢ હૈ.

ધૂલમેં પદવી નહીં. એ તો આહીં હમણાં કહેશે.

जिहि उतंग चढ़ि फिर पतन, नहि उतंग वह कूप.. ઊંચી પદવી મળી ને પડે તો હેઠે પાછો. એ તો કૂવામાં પડ્યો છે. આહાહા! .... કેવા? એય ચંદુભાઈ! શિવલાલ પાનાચંદ. ત્યાં છેને વઢવાણમાં. મકાન છે આ બાજુ. છેને અમારી પાસે આવ્યા હતા. શિવલાલ પાનાચંદ બુદ્ધિ બહુ ઊંચી હોં. બુદ્ધિ એટલી લૌકિક. આખો કબાટ પુસ્તકનો એકવાર વાંચી જાય. આ પુસ્તકમાં આ છે ને આ પુસ્તકમાં આ છે, એમ કહે. એવી શક્તિ. ધર્મને માટે હરામ કાંઈ... હમારે પાસ આયે થે ૭૭મેં. બોટાદ ચાર્તુમાસ થા હમારા. ઉસકા મોસાળ થા બોટાદમેં. મોસાળ સમજે ન? મોસાળ ક્યા હૈ? (શ્રોતા : મામાકા). મામાકા. વ્યાખ્યાન પૂરા હો ગયા. પીછે આયે. ૭૭કી સાલ. ૫૦ વર્ષ હુએ ૫૦. આયે, બૈઠે. પગે લાગ્યા. જુઓ ભાઈ! આત્મા છે એને માનો? માનો છો કે નહીં? કહે, સાંભળ્યું છે. શાસ્ત્રમેં હૈ, આત્મા હૈ, પર નિર્ણય કિયા નહીં. આ ૫૦ વરસ પહેલાંની વાત. મોટા ભણેલો. આ તો નાની ઉંમરમાં બધી. ત્રણ હજારનો પગાર માસિક તે દિ' હોં.

જયપુરનો દિવાન. તમારા જયપુરના દિવાન થયા તે દિ'. શું કહ્યું? (શ્રોતા : સરકાર તરફથી એડમિનિસ્ટ્રેટર હતા.) હા, મોટો પગાર. ૪૦ વર્ષ પહેલાં. ત્યાં જયપુર મોટો ત્રણ હજારનો તે દિ' એક મહિનાનો પગાર. ૪૮ વરસની ઊંમર થઈ ત્યાં કાંઈ થઈ ગયું આહીં. ફૂ... ધૂળમાંય પદવી મોટી... લોકો તો આમ ખુશી ખુશી થઈ જાય અને મોટા મોટા ગોરાઓ મળવા આવે. બૈરાને કહે કે શીખો અંગ્રેજી. ગામડા જેવું નહીં ચાલે અમારે ઘરે. ઓલી ગામડાની બાઈ બિચારી. અમે તો બધું જોયું હતુંને. અમારે ત્યાં આવતીને. સુંદરવળાના અપાસરે. ૭૬માં. ૭૬-૭૬. બહુ માણસ આવેને. ત્રણેય અપાસરાના હજારો માણસ. એમાં એ બાઈ આવતી. કો'ક કહે, આની વહુ છે. એ તો ગામડાની બાઈ છે. પણ એનો ધણી કહે છે કે નહીં ચાલે, હવે અંગ્રેજી શીખવું પડશે. અમારે ત્યાં મેડમો બહુ આવે. આવા દુઃખિયા છે બિચારા. આહાહા! મૂલચંદભાઈ! આ બધા દુઃખિયા બિચારા. આત્મામેં આનંદ હૈ ઐસી રુચિ જિસે નહીં ઔર ઐસી ચીજમેં સુખ માનતે હૈં, મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ નરક ઔર નિગોદકો સાધનેવાલા હૈ. સમજમેં આયા?

साताकी सहेली है.. યહાં ઐસે લેના હૈ. સાતાનો અર્થ સુખ લેવું અહીંયા. અસાતાનો અર્થ દુઃખ. साताकी सहेली है अकेली उदासीनता. 'બનારસીદાસ'. જગતકે જિતને પ્રસંગ ઔર રીત સબ દુઃખદાયક હૈં. સમજમેં આયા? આહાહા! એક ભગવાન આત્મા.. सुखकी सहेली है.. પર—સર્વ વિકલ્પસે લેકર, રાગસે પુણ્યસે લેકર સબ ચીજસે ઉદાસીન ઔર અપની દૃષ્ટિ અપનેમેં અનુભવમેં સુખ હૈ ઐસા માના, યહ એક હી સુખ હૈ.

વહ ધર્મકા સાધક હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા? સુખકી સહેલી હૈ, લ્યો. સુખકી સખી.. સખી. એ ઉદાસ... સમકિતી જીવ ધર્મી પુણ્યકે પરિણામ હોતે હૈં ઉસસે ભી ઉદાસ હૈ. દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિકે ભાવ હોતે હૈં ઉસસે ભી સમકિતી તો ઉદાસ હૈ. આહાહા! सुखकी सहेली है अकेली उदासीनता.. સબ ઓરસે હઠકર અપના આત્મા આનંદમૂર્તિ હૈ ઐસી દૃષ્ટિકા અનુભવ હૈ વહ સુખી હૈ. એ શેઠ! આ તમને સુખી કહે છેને બધા લોકો. ભગવાનદાસ શોભાલાલ શેઠ, લ્યો. બેય શેઠિયા, કહે છે. આ અમારા રામ ને લક્ષ્મણ. તમારે રામ ને લક્ષ્મણની ઉપાધિ. રામ લક્ષ્મણ થે ન. તો આ રામ ને લક્ષ્મણ થયું. બેય ભાઈ. ક્યા હૈ ધૂલ ઉસમેં? આહાહા! એ પૂરું થયું.

जिस उन्नतिकी फिर अवनति है वह उन्नति नहीं. કહતે હૈં, જિસમેં બહારસે ઉન્નતિ લૌકિક મિલે, સ્વર્ગકી ગતિ મિલે નવમી ગ્રૈવેયકકી, યે ઉન્નતિ નહીં. ક્યોંકિ વહાંસે ગિરનેસે નિગોદમેં જાયેગા. આહાહા! દિગંબર સાધુ નામ ધરકર મિથ્યાદૃષ્ટિ અંદરમેં રાગસે પુણ્યસે ધર્મ માનનેવાલા એક પુણ્યકે પરિણામસે નવમી ગ્રૈવેયક તક ચલે જાયે, પર કહતે હૈં કિ उतंग चढ़ि फिर पतन.. जिस उच्च स्थानपर पहुँचके फिर गिरना पड़ता है, वह उच्च पद नहीं गहरा कुआ ही है. આહાહા! ગહરા કુઆં હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા?

જે ઉન્નતિની પછી અવનતિ (આવે) છે તે ઉન્નતિ નથી. (દોહરા)

जिहि उतंग चढ़ि फिर पतन, नहि उतंग वह कूप।
जिहि सुख अंतर भय बसै, सो सुख है दुखरूप॥१२॥

जो विलसै सुख संपदा, गये तहां दुख होइ।
जो धरती बहु तृनवती, जरै अगनिसौं सोइ॥१३॥

શબ્દાર્થ :—ઉતંગ=ઊંચે. પતન=પડવું તે. કૂપ=કુવો. વિલસૈ=ભોગવે. તૃનવતી=ઘાસવાળી. જરૈ=બળે છે.

અર્થ :—જે ઊંચા સ્થાન ઉપર પહોંચીને પછી પડવું પડે છે, તે ઊંચ પદ નથી, ઊંડો કુવો જ છે. તેવી જ રીતે જે સુખ પ્રાપ્ત થઈને તેના નષ્ટ થવાનો ભય છે તે સુખ નથી, દુઃખરૂપ છે. ૧૨. કારણ કે લૌકિક સુખ–સંપતિનો વિલાસ નષ્ટ થતાં પછી દુઃખ જ પ્રાપ્ત થાય છે, જેવી રીતે કે ગીચ ઘાસવાળી ધરતી જ અગ્નિથી બળી જાય છે. ૧૩.

अर्थ :—जिस उच्च स्थानपर पहुँचके फिर गिरना पड़ता है, वह उच्च पद नहीं गहरा कुआ ही है। उसी प्रकार जिस सुखके प्राप्त होने पर उसके नष्ट होनेका भय है वह सुख नहीं दुःखरूप है॥१२॥ क्योंकि लौकिक सुख—सम्पत्तिका विलास नष्ट होनेपर फिर दुख ही प्राप्त होता है, जिस

प्रकार कि सघन घासवाली ही धरती अग्निसे जल जाती है॥१३॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! ક્યા કહતે હૈં દેખો. जिहि उतंग પદવી ગર્વકી, રાજાકી, શેઠાઈકી મિલે ઔર વહાંસે નીચે ગિરે, યે ઊંચી ચીજ નહીં. ગહરા કુઆં હૈ. આહાહા! હમારે ઘર શેઠાઈ થી, હમ નગરશેઠ થે. અભી તો સબ મર ગયે હૈં. રોટીકા ખાના ભી મિલતા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? ઊંચી ચીજ ઐસી મિલકર નીચે આયે, વહ કૂપ હૈ. આત્મામેં ઉપર ચઢકર નીચે કભી ગિરતે નહીં ઐસી ચીજ આત્મા હૈ. એમ કહતે હૈં. સબકો ઉડા દેતે હૈં. રાજા હુઆ, શેઠ હુઆ, અબજપતિ હુઆ. વહ ક્યા ઉચ્ચ પદ હૈ? વહ તો પતનમેં ઐસે પતન હોગા. ઓહોહો! પહલે દેવલોકકા દેવ, સુધર્મ દેવલોકકા. દો સાગરકી સ્થિતિ. એક સાગરોપમમેં દસ ક્રોડાક્રોડી પલ્યોપમ, અસંખ્ય અબજ વર્ષ. પર જબ અજ્ઞાની વહાં ગયા કોઈ પુણ્યક્રિયાસે, તો કહતે હૈં, યહ ઊંચા પદ નહીં. વહાંસે મરકર વનસ્પતિમેં જાયેગા. સમજમેં આયા? જિસે આત્મા રાગસે, પુણ્યસે, પાપસે ભિન્ન ઐસી અંતરદૃષ્ટિ હુઈ નહીં, ઉસે પુણ્યકે કારણસે બડી પદવી મિલે, વહાંસે (મરકર) નીચે જાયેગા. આહાહા!

દૂસરે સ્વર્ગકા દેવ મિથ્યાદૃષ્ટિ, પુણ્યકી ક્રિયાસે સ્વર્ગ મિલા. જહાં પુણ્ય પૂર્ણ હુઆ, મરકર પૃથ્વીમેં એકેન્દ્રિય, જલમેં. ખારે જલમેં નહીં હોં, સુગંધી જલમેં. પૃથ્વીમેં ભી હીરા માણેકમેં ઉપજે હોં. પર પૃથ્વી હીરામાણેક હૈ કિ નહીં? આહીં આ જીથરીના પથરામાં ન ઊપજે એ. (શ્રોતા : વસુંધરા કહે છે). નહીં, નહીં, એ નહીં. યહાં દૂસરી ચીજ કહતે હૈં. યહાં દુસરે દેવલોકમેં જો પુણ્યકે કારણસે જાતે હૈં તો ઉસે પુણ્યકા પ્રેમ હૈ, રુચિ હૈ. તો મિથ્યાદૃષ્ટિ વહાંસે મરકર પૃથ્વીમેં ઉપજેગા, યૂં કહતે હૈં. ભાષા બીજી હશે. માટીમેં ઉપજતે હૈં. વહ હીરા-માણેકમેં ઉપજતે હૈં. યહાંકે પત્થર હૈં ન. યે સબ લાલ પત્થર આતા હૈ ન જીથરીકા, ઉસમેં ન ઉપજે. હીરા-માણેકમેં ઉપજે. આહાહા! પાનીમેં ઊપજે. સાધારણ પાણી આવામાં ન ઊપજે. એનું સુગંધી પાણી હોય. શું કહેવાય એવાને? ઊના પાણી હોયને નીકળે ઝરા જેમાં નહાવા જાય. ઊંચા સુગંધી પાનીમેં ઊપજે મરકર. હવે ધૂળમાં. આહાહા!

ઔર વનસ્પતિ કે ફૂલમેં ઊપજે. નીમ આદિમેં ન ઊપજે. ફૂલ સુગંધી હો ગુલાબકા. યે દૂસરે દેવલોકકા દેવ મરકર વહાં ઊપજે. આહાહા! પુણ્યસે ધર્મ હોતા હૈ ઐસી માન્યતાવાલા પુણ્યસે તો ઉચ્ચ ગતિ પાયે, પણ વહાંસે મરકર નીચે જાયેગા. સમજમેં આયા? આહાહા! વસ્તુકા સ્વરૂપ ઐસા હૈ. નીચે ક્યા? અરે આઠવા દેવલોક.. લ્યો. અઢાર સાગરકી સ્થિતિ. પણ અપની ચીજ (આનંદ)સ્વરૂપ હૈ, પુણ્ય-પાપસે રહિત હૈ ઐસા અનુભવ ઔર દૃષ્ટિ નહીં યે પુણ્યકી ક્રિયાસે આઠવે સ્વર્ગમેં જાય, ભગવાન ઐસે કહતે હૈં

કિ વહાંસે મરકરે પશુમેં–ભૂંડમેં અવતાર હો, ગધ્ધા, કૂત્તેમેં અવતાર હો. કુત્તેમેં. આહાહા!

આત્મજ્ઞાન ઔર સમ્યગ્દર્શન બિના સાધક નહીં હોતે, ઈસકી બાત ચલતી હૈ યહાં. યે તો સાધકપના, અપના સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ ઐસી દૃષ્ટિ ઔર સાધકપના હુઆ નહીં. સાધક સાધના કરકે તો કેવલજ્ઞાન પાયેગા. યહ સાધના બિના અજ્ઞાનીને પુણ્યકી ક્રિયા સાધી ઔર ફલમેં સ્વર્ગ મિલે. આઠવે સ્વર્ગમેં ૧૮ સાગર હોં. ભગવાન કહતે હૈં કિ વહાંસે મરકર હિરનકી કોખમેં અવતરે. મૃગકી કોખમેં જાય (બારહવેં) દેવલોકકા દેવ. આહાહા! સમજમેં આયા?

એક પ્રશ્ન કિયા થા. બહોત વર્ષકી બાત હૈ. ૭૯-૭૯. ૭૯ સાલકી બાત હૈ. મૈંને પ્રશ્ન કિયા થા. એક હતોને ઓલો સાધુ, એક આવ્યો હતો. એ છેને સ્થાનકવાસી. એમાં એક પ્રશ્ન મેં લખ્યો હતો. કીધું, સમકિતી આરાધક થઈને એક સમયમાં અસંખ્યાતા સરખી સ્થિતિએ ઊપજે સ્વર્ગમાં? ઐસા પ્રશ્ન થા. ક્યા કહા યહ પ્રશ્ન સમજના. આત્માકા ભાનવાલા સમકિતી અનુભવી–રાગસે ભિન્નતાવાલા, એક સેકન્ડકે અસંખ્યવે ભાગમેં આરાધક હોકર સ્વર્ગમેં અસંખ્ય એક-સી સ્થિતિમેં ઉપજે? ઐસા પ્રશ્ન થા. વિચાર કરને લગા. ક્યા કહના. ન ઉપજે. કેમકે અસંખ્ય આરાધક છે ને ઊપજે સરખી સ્થિતિએ, પણ ત્યાંથી છૂટીને મનુષ્યપણામાં તો આવવું છે અને મનુષ્ય અસંખ્ય તો છે નહીં. સમજમેં આયા?

એ આવ્યા હતાને ઘાસીલાલજી, ભાઈ નહીં? ૭૯કી બાત હૈ. ૨૧ ને ૨૭. કેટલા વર્ષ થયા? ૪૮. યહ પ્રશ્ન કિયા થા મૈંને. ઐસે તો બહોત પ્રશ્ન કિયે થે. ૭૯કી સાલ. જેઠ મહિનો. ૭૯કા જેઠ. ધર્મી જીવ આત્માકા આરાધન કરકે, શાસ્ત્રમેં પાઠ હૈ કિ, આઠવેં સ્વર્ગમેં એક સમયમેં અસંખ્ય દેવ ઊપજે. ઐસા પાઠ હૈ શાસ્ત્રમેં. કોઈ વખતે. એક સમય નામ સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં આઠમા સ્વર્ગમાં એક સમયે અસંખ્ય દેવ ઊપજે. યે પ્રશ્ન કિયા કિ અસંખ્ય દેવ આરાધક હોકર એકસી સ્થિતિમેં ઊપજે? બિલ્કુલ નહીં. મિથ્યાદૃષ્ટિ પુણ્યકે કારણસે એક સમયમેં અસંખ્ય એકસી સ્થિતિએ આઠવેં સ્વર્ગમેં ઉપજે. ક્યા કહા સમજમેં આયા? ભાઈ! જિસે પુણ્યકી રુચિ હૈ, પુણ્યકે ભાવમેં ધર્મ હૈ ઐસી માન્યતાવાલા મિથ્યાદૃષ્ટિ એક સમયમેં તિર્યંચ હોં તિર્યંચ, મનુષ્ય તો હૈં નહીં યહાં ઈતને. પશુ અસંખ્ય તિર્યંચ એક સમયમેં સેકન્ડકે અસંખ્યવે ભાગમેં અઢાર સાગરકી સ્થિતિમેં ઊપજે, ઐસા પાઠ હૈ. ક્યોંકિ મરકર ફિરસે જાના હૈ પશુમેં. મનુષ્ય (ન હો, ક્યોંકિ) આરાધક તો હૈ નહીં. સમજમેં આયા થોડા કિ નહીં? શેઠ! હિન્દીમેં આયા. ક્યા કહતે હૈં?

આત્માકા આરાધન કરનેવાલા એક સેકન્ડકે અસંખ્યવેં ભાગમેં, (શ્વેતાંબર) સિદ્ધાંતમેં ઐસા પાઠ હૈ કિ બારહવેં સહસ્રાર દેવલોકમેં એક સમયમેં અસંખ્ય દેવ એકસી

સ્થિતિમેં ઊપજે. ઐસા પાઠ હૈ. તો મૈંને પ્રશ્ન કિયા કિ અસંખ્ય ઊપજે તો આરાધક થઈને સરખી સ્થિતિએ ઊપજે? અભી પ્રશ્ન નહીં સમજે. સરખી સ્થિતિ સરખી ૧૮ સાગરની સ્થિતિ. આરાધક હોકર આયુષ્ય સમાન હો ઐસા ન ઊપજે. કેમ કે સરખી સ્થિતિએ ઊપજે ન્યાંથી છૂટીને અસંખ્યને એકસાથે અહીં જન્મવું છે. યે (મિથ્યાદ્રષ્ટિ) પશુમેં જાનેવાલા હૈ જીવ. યહ તો સૂક્ષ્મ પ્રશ્ન થા. ૭૯માં. કાંઈ ખબર ન મળે લોકોને. બિચારા એમને એમ ભોટ જેવા પડ્યા રહે. એ મૂલચંદભાઈ! અબ જાનેવાલે હો તુમ, રાત્રીકો તો હો નહીં.

સેકન્ડકા અસંખ્ય ભાગ (યા) એક મિનિટકા અસંખ્યવાં ભાગ. એક સમય. સિદ્ધાંત શાસ્ત્રમેં પાઠ હૈ કિ બારહવાં સહસ્રાર દેવલોકમેં એક સમયમેં એક સાથ એકસી સ્થિતિવાલે સબ ઊપજતે હૈં. તો કીધું, કોણ ઊપજે? (શ્રોતા : સાધક ઉપજે કે બાધક ઉપજે). બસ. અમરચંદભાઈ! સમજમેં આયા? મિથ્યાદૃષ્ટિ ઊપજે. ક્યોંકિ વહાંસે સ્થિતિ પૂરી હોકર નિકલના હૈ તો મનુષ્ય તો સંખ્યાતા હૈં. સમકિતી આરાધક એક સમયે ઊપજે સરખી સ્થિતિએ સંખ્યાતા હોય. યહાં મનુષ્ય સંખ્યાતા હૈં ન. કહાં જાના હૈ. છતાં સંખ્યાત મનુષ્ય એકસાથે લાખો કરોડો સંખ્યા મોટી... અઢી દ્વીપમાં છેને મનુષ્યો, તે ઊપજે. સમજે ન. સરખી સ્થિતિએ સંખ્યાત જીવ ઊપજે. સંખ્યાત સરખી સ્થિતિએ ઊપજે ત્યાંથી છૂટીને મનુષ્યમાં કરોડો લાખો લોકો ત્યાંથી આવે. સમજમેં આયા? આ તો ગણિતનો વિષય છે. હવે આમાં કયાં...? એમાંય લોકોને એવું લાગતું કે આહાહા! આવું શું કાંઈ કાઢ્યું? કાઢ્યું શું? હવે સાંભળને.

ધર્મકે આરાધક જીવ અપની સ્વરૂપદૃષ્ટિ કરકે.. પશુકી સંખ્યા અસંખ્ય હૈ. સમકિતી જ્ઞાની અસંખ્ય હૈં પશુમેં. અઢી દ્વીપ બાહર ધર્મી સમકિતી પંચમ ગુણસ્થાનવાલે. મરકર સ્વર્ગમેં જાયેંગે, દૂસરેમેં નહીં. પણ સરખી સ્થિતિએ સંખ્યાત જાય. સ્થિતિમેં ફેરફારવાલે અસંખ્ય જાયે. સ્થિતિમાં થોડો ફેર હોય. (શ્રોતા : સમાન સ્થિતિવાલે.....) ન જઈ શકે કેમકે ન્યાંથી મરકર અહીં મનુષ્યમેં આવવું છે. આરાધક પશુમેં જાયે નહીં. ઓહોહો! આ તો મૂળ માણસે વિચાર મંથન કર્યો નથી. શું ચીજ છે કાંઈ ખબર નહીં. એમને એમ આ બીડીયું ને તમાકુમાં ચાલ્યા. બાળ બીડીના સ્વામી, લ્યો. શેઠ! આહાહા!

યહાં તો કહતે હૈં કિ બાલક જો પ્રાણી હૈ, અપને ભગવાન આત્માકી અનુભવ દૃષ્ટિ નહીં, યે સબ બાલક હૈં. બાલક પ્રાણી પુણ્યકી ક્રિયા ઉત્કૃષ્ટ કરકે સ્વર્ગમેં ૧૮ સાગરકી સ્થિતિસે તિર્યંચમેંસે અસંખ્ય એક સમયમેં ઊપજે. અઢાર સાગર. સમજમેં આયા? સમજાણું કે નહીં હીરાભાઈ? એમ કેમ કીધું કે અસંખ્યાતા ઊપજે નહીં? મનુષ્યમાં આવવું છે. મનુષ્યમાં આરાધક થયેલો મનુષ્યમાં આવે. અહીં મનુષ્ય સંખ્યાતા છે. આ બે-ત્રણ વાર કહેવાણું તોય સમજવામાં અંદર આ ન સમજાય. અમે ન સમજીએ, એમ કહ્યું. પાટનીજી!

(શ્રોતા : પ્રશ્ન બહોત ગંભીર હૈ). કોઈ ગંભીર-બંભીર નહીં હૈ.

૭૯મેં પ્રશ્ન કિયા થા. કિતને વર્ષ હુએ? ૪૮, પચાસમેં દો કમ. ઉસ વક્ત કિતની ઉમ્ર થી? અભી ૮૨ હૈ. ૩૪. ૩૪ વર્ષકી ઉમ્ર થી. દેહની હોં. તબ પ્રશ્ન નિકાલા થા. બહોત નિકાલે થે. ઐસે ઐસે લગભગ ૮૫ પ્રશ્ન થે. એક ઐસે ૮૫. ઓલો એક આવ્યો હતો સાધુ મોટો. ૮૦ ગાથાકા (અર્થ) જાનતે હૈં. ઠીક હૈ. હમને કહા, ઈસકા ઉત્તર દો. ત્યાં એવું તો કંઈ તો... એ તો બીજી વાત છે. ત્યારે શું કીધું તે દિ'? ઐસા પ્રશ્ન તો હમેં કભી હુઆ નહીં, કહે. આ ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ. ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવકા પ્રશ્ન કિયા થા. નિયત. ૭૯. એક સાધુ આયા થા ઘાંસીલાલજી. ઘાંસીલાલ ને? ના. ના. અમીર સાધુ.

ઐસા પ્રશ્ન કિયા થા હમને કિ ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ ૩૨ સૂત્રમેં કહાં આતા હૈ? ઉનકા ૩૨ સૂત્ર હૈ ન શ્વેતાંબરકા. ૭૧ હજાર શ્લોક હૈં. મૈંને ઐસા પ્રશ્ન કિયા કિ ૭૧ હજાર શ્લોક હૈં ૩૨ સૂત્રમેં. હમને તો સબ દેખા થા ન. મૈંને ઐસા પ્રશ્ન કિયા કિ ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવ ઐસે તીન શબ્દ ૩૨ સૂત્રકે ૭૧ હજાર શ્લોકમેં કહાં આયે? તો કહે, ઐસા પ્રશ્ન તો હમારે પાસ કભી નહીં આયા. નહીં આયા, પર યહ તો મૂલ પ્રશ્ન હૈ ન. ક્યા કહતે હો? મૈં ઐસા નહીં કહતા, ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવ કિસે કહતે હૈં? મૈં તો ઈતના કહેતા હૂં કિ ૩૨ સૂત્ર ૭૧ હજાર શ્લોક હૈં, ઉસમેં ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવ તીન શબ્દ કહાં આયે? મૈં ઐસા પૂછતા હૂં. એય પાટનીજી! તો ઉસને જવાબ દિયા કિ અરે, હમ તો શિવલાલજીકા.. શિવલાલજી થા મારવાડી નહીં? મારવાડી થા. સબ મિલતે થે બાહર જંગલમેં. .....

પણ યહ જૈનદર્શનકી મૂલ ચીજ હૈ કિ દરેક પદાર્થ એક સમયમેં નયી અવસ્થાસે ઊપજે, પુરાની અવસ્થાસે વ્યય હો ઔર ધ્રુવ રહે, યહ તો મૂલ ચીજ હૈ. ઔર હમ તો પૂછતે હૈં કિ યે શબ્દ કહાં હૈ, ઈતના પૂછતે હૈં. હૈં.. હૈં.. હૈં.. એને એમ થઈ જાય. તો ક્યા હૈ? એય વકીલ! (શ્રોતા : .....) ના. ઐસા હૈ નહીં એક સાથમેં. જુદે જુદે ઠેકાણે લખ્યું છે. એનો મેળ ક્યાં છે? આહાહા! ઐસે તો બહોત પ્રશ્ન કિયે. ૮૫ પ્રશ્ન થે. લોગોંકો, તત્ત્વ ક્યા ચીજ હૈ ઔર તત્ત્વકા આરાધક જીવ કૈસે હોતા હૈ ઔર તત્ત્વકા વિરાધક મિથ્યાદૃષ્ટિકા શલ્ય ક્યા હૈ, (ઉસકી) ખબર નહીં. હમ શ્રાવક હૈં, હમ સાધુ હૈં. ક્યા શ્રાવક-સાધુ? સમજમેં આયા?

યહાં કહતે હૈં, जिहिं उतंग चढ़ि फिर पतन, नहि उतंग वह कूप है. પુણ્યકી ક્રિયા બતાતે હૈં યહાં. ધર્મકા સાધક જીવ નહીં, શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાનકી દૃષ્ટિ અનુભવ નહીં ઔર અકેલી ક્રિયા પુણ્યકી કરતા હૈ, ઉપર ચઢકર પતન હોગા. ગહરે કૂએમેં જાયેગા, યે કહતે હૈં. સમજમેં આયા? યે સાધક જીવકી મહિમા ઔર બાધક જીવકે ફલ ..., યે

બતાતે હૈં. સાધ્ય-સાધક દ્વાર હૈ. સમજમેં આયા?

जिहि सुख अंतर भय बसै, सो सुख है दुखरूप.. જિસ સુખમેં નષ્ટ હોનેકા ભય હૈ યહ સુખ નહીં. લક્ષ્મી-સ્ત્રી-કુટુંબ-રાજ ક્ષણમેં નાશ હો જાયે, આહાહા! કોઈ રાજા હૈ રાજા. એક ઘંટેકી દેઢ લાખકી ઊપજ હૈ. એક ઘંટેકી દેઢ લાખકી. વહ રાજા હૈ. કુઆં. ઈરાક. પેટ્રોલકે કુએં નિકલે હૈં. રાજ છોટા હૈ, પર રાજમેં કુએં ઈતને નિકલે હૈં કિ એક ઘંટેકી દેઢ લાખકી ઊપજ. એક રાજા હૈ. રાજાકો ઉસકે ભતીજેને ઉડા દિયા. રાજ હૈ રાજ યહાં ઈરાક. રાજ છોટા હૈ, પણ ઉસકે કૂપમેં.. (શ્રોતા : કુવૈત). એ આપણને નામ આવડે નહીં. આ તો ભાવ ત્યાં... ઈતની કિંમત—પેદાશ. એક ઘંટેકી દેઢ લાખકી. પેટ્રોલકી ઈતની ઉપજ. બડા રાજા. ઉસકે ભતીજેને ઉડા દિયા. અભી ઉડા દિયા. ભત્રીજો રાજા થઈ ગયો. થોડા વખતની વાત છે.

વહ તો પુણ્યકા ફલ કિતની સ્થિતિકા હૈ, યહ કહતે હૈં. નાશવાન હૈં સબ ચીજ. આહાહા! અવિનાશી ભગવાનકા આરાધન કરકે જો પુણ્ય આયા હૈ યહ દૂસરી ચીજ હૈ. ઉસકા પતન કભી હોતા નહીં. આહાહા! સમજમેં આયા? (શ્રોતા : શાશ્વત સુખ.....) સુખ તો શાશ્વત હૈ, પર ઉસે પુણ્ય બંધતા હૈ ઉસમેં ચક્રવર્તી રાજા, તીર્થંકર આદિ હોતા હૈ તો ઉસકા પુણ્ય ભી દુસરી ચીજ હૈ. અજ્ઞાનીયોંકો તીર્થંકર ગોત્ર કભી નહીં બંધતા. ઐસા બંધ હોતા હી નહીં. ચક્રવર્તી(પદ)કા બંધ ભી અજ્ઞાનીકો નહીં હોતા. સમકિત ચારિત્ર ન હો તો નહીં હોતા. કિંમત, સાધકકી કિંમત બતાતે હૈં. પુણ્યની ક્રિયામેં જો રાચ રહા હૈ વહ સાધક નહીં. શુક્લલેશ્યા લેકર સ્વર્ગમેં જાઓ, વહાંસે ગિરકર ગહરે કુએંમેં જાયેગા. પશુ હોકર નરક, નિગોદમેં જાયેગા, એમ કહતે હૈં. વહ ઉપર ઉઠા નહીં. આહાહા!

આત્માકે ધર્મકી સાધના કરકે ભલે પહલે દેવલોકમેં ગયા સુધર્મમેં, પર વહાંસે નિકલકર મહારાજાકી રાણીકે ચક્રવર્તી, તીર્થંકર આદિ હોગા. યહ ધર્મકે આરાધકકી ભૂમિકામેં બાંધા હુઆ પુણ્યકા ફલ હૈ. આ તો ભાન વિના મિથ્યાદૃષ્ટિ ક્રિયાકાંડ કરે, શુક્લલેશ્યા. સમજમેં આયા? બાર-બાર મહિનાના અપવાસ, જાવજ્જીવ બ્રહ્મચર્ય. જિંદગી (આખી) બ્રહ્મચર્યા્ બાળબ્રહ્મચારી. દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ. વહ ક્રિયા હમારી હૈ, ઈસ ક્રિયાસે હમારી મુક્તિ હોગી. ઐસા મિથ્યાદૃષ્ટિ પુણ્યકે કારણ (સ્વર્ગમેં) જાય, નીચે ગિરેગા. ઉસમેં સુખ માનતા હૈ. સુખ હૈ નહીં, નાશ હૈ. યહ સુખ તો દુઃખરૂપ હૈ. આરે, 'બનારસીદાસ'ને કિતના સ્પષ્ટ કિયા હૈ!

जो विलसै सुख संपदा, गये तहां दुख होइ. लौकिक सुख संपत्तिका विलास नष्ट होने पर फिर दुःख ही प्राप्त होता है. સમજમેં આયા? એક માણસ છે. ૮૧મેં હમારા

ચાતુર્માસ થા ન ગઢડામેં. કામદારકા જંવાઈ થા, ભાવનગરકા થા. નામ શું હતું, ખબર નથી. તો બાત ચલતી થી ઐસી કિ સબ નાશવાન હૈ. અપના અવિનાશીકા ભાન નહીં તો સબ મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ હૈં. તો ઉસને કહા, મહારાજ! મૈં ૪૮ વર્ષ પહલે મુંબઈ ગયા થા. ૪૮ વર્ષ પહલે મુંબઈ ગયા. અકેલા ગયા થા. પીછે શાદી હુઈ, લડકા હુઆ, લડકી હુઈ. સોપારીકા વ્યાપાર થા. સોપારી, નહીં? સોપારી નહીં સમજતે? (શ્રોતા : સોપારી ભોજનકે બાદ નહીં લેતે?) સુપારીકા વ્યાપાર. સુપારી નહીં આતી હૈ? હા, સુપારી. સુપારીકા વ્યાપાર. પૈસા હુઆ. ૪૮ વર્ષ બાદ જૈસા ગયા થા ઐસા આયા હૂં. ઉસને કહા. ૧૨ આદમી ઘરમેં થે. અગિયાર ખલાસ હો ગયે. એક મૈં રહા હૂં. પૈસા ગયા, ધંધા ગયા, સબ ગયા. મૈં અકેલા આયા હૂં. આહાહા! શેઠ! પરચીજ કહાં સાથમેં રહતી હૈ?

ભગવાન આત્મા આનંદકંદકા અનુભવ ઔર દર્શન હુઆ, વહ સાથ લેકર જાતા હૈ ઔર આગે વૃદ્ધિ હોગી ઉસકી. આહાહા! યે બતાતે હૈં. સાધકમેં લાભ ક્યા ઔર બાધકમેં નુકશાની ક્યા, યે બતાતે હૈં. આહાહા! સમજમેં આયા? गये तहां दुख होइ. जो धरती बहु तृनवती. આહાહા! દેખો. જે સઘન ઘાસવાળી જે ધરતી. ઐસી ધરતી જમીન પર ઘાસ ઉપજા હો. અગ્નિ લાગે ત્યાં ખલાસ. આહાહા! પૂરા જંગલ ખાક. ઈતની વનસ્પતિ ઊગી હો. લિખા હૈ ન. जिस प्रकार कि सघन घासवाली ही घरती अग्निसे जल जाती है.. धरती बहु तृनवती, जरै अगनिसौं सोई.. આહાહા! લીલાછમ ઝાડ. અગ્નિ લાગી તો રાખ કાળામશ.. આહાહા! કાળામશ થઈ જાય. ઐસે આત્માકે ભાન બિના પુણ્યકી ક્રિયાસે સંયોગ મિલે. ઉસકી મુદત (પૂરી) હોગી, નાશ હો જાયેગા. સમજમેં આયા? પુણ્ય ઔર પુણ્યકે ફલ સબ નાશવાન હૈં. અવિનાશી આત્માકી દૃષ્ટિ ઔર જ્ઞાન, વહ અવિનાશીકો પ્રાપ્ત કરાતે હૈં. પુણ્ય આદિસે અવિનાશીકી પ્રાપ્તિ નહીં.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

પ્રવચન નં. ૧૬૬, આસો સુદ ૧, સોમવાર તા. ૨૦-૯-૧૯૭૧
સાધ્ય-સાધક દ્વાર પદ ૧૪ થી ૨૨ ઉપર પ્રવચન

સમયસાર નાટક છે. સાધ્ય-સાધક અધિકાર. ૧૪મું (પદ) છે ને. श्रीगुरुके उपदेशमें ज्ञानी रुचि लगाते हैं और मूर्ख समझते ही नहीं. સાધકનો અધિકાર છે ને.

શ્રીગુરુના ઉપદેશમાં જ્ઞાની જીવ રુચિ કરે છે અને મૂર્ખ સમજતા જ નથી. (દોહરા)

सबद मांहि सतगुरु कहै, प्रगट रूप निजधर्म।
सुनत विचच्छन सद्दहै, मूढ़ न जानै मर्म॥१४॥

અર્થ :—શ્રીગુરુ આત્મ-પદાર્થના સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે, તે સાંભળીને બુદ્ધિમાન માણસો ધારણ કરે છે અને મૂર્ખાઓ તેનો મર્મ જ સમજતા નથી. ૧૪.

अर्थ :—श्रीगुरु आत्म-पदार्थका स्वरूप वर्णन करते हैं, उसे सुनकर बुद्धिमान लोग धारण करते हैं और मूर्ख उसका मर्म ही नहीं समझते॥१४॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

શું કહે છે? सबद मांहि सतगुरु.. જ્ઞાની શબ્દ દ્વારા ધર્મ કહે. प्रगट रूप निज धर्म.. પોતાનો જ્ઞાન સ્વભાવ—ધર્મ, આનંદ સ્વભાવ એ પ્રગટ કહે. કે ભઈ, તારો સ્વભાવ તો આનંદ અને જ્ઞાન છે. એમાં દૃષ્ટિ લગાડ તો તને ધર્મ થશે. સાધકનું સાધ્ય છેને? प्रगट रूप निज धर्म.. આત્માનો, જ્ઞાન અતીન્દ્રિય આનંદ એ એનો સ્વભાવ છે અને એ સ્વભાવમાં દૃષ્ટિ કરકે—દૃષ્ટિ કરીને નિજધર્મ જે જ્ઞાન અને આનંદની દશા પ્રગટ થાય એ આત્માનો નિજધર્મ છે. સમજાય છે કાંઈ? सुनत विचच्छन सद्दहै.. અહીં તો એ જ વાત લીધી છે. આહાહા! પાત્ર જીવ હોય, રૂડો જીવ હોય... સુનત—સાંભળતાં જ જ્ઞાની—વિચિક્ષણ પોતાનું નિજ સ્વરૂપ અનંત કાળે કોઈ દિ' સાંભળ્યું નથી, શ્રવણમાં લીધું નથી, અનુભવમાં લીધું નથી, એને અનુભવ કરે એમ કહે છે અહીં. પંડિતજી!

सुनत विचच्छन सद्दहै.. ભગવાન આત્માનો ધર્મ એટલે સ્વભાવ તો ત્રિકાળ છે એનો. એનો આશ્રય લઈને, એનું અવલંબન લઈને, જે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, શાંતિ પ્રગટ થાય એ ધર્મ છે. કહો, મૂલચંદભાઈ! આ વ્રત ને તપ ને પૂજા ને ભક્તિ ને વિકલ્પ એ ધર્મ નથી એમ કહે છે. નિજધર્મ છે ને? આહાહા! એ કહેશે દાખલો આપીને.

मूढ़ न जानै मर्म.. ધર્મનો મર્મ અજ્ઞાની ન જાણે. જ્ઞાની એને વારંવાર કહે તો પણ અજ્ઞાનીને એ વાત બેસે નહીં. એને કંઈ પણ આ બહારની ક્રિયા કંઈ વ્યવહાર, વ્રત કરવા, તપ કરવા, ભક્તિ-પૂજા, મંદિર બનાવવા એમાં કાંઈક ધર્મ છે કે નહીં? (શ્રોતા : નહીં. આત્મા આત્માકા હૈ યહાં તો). અહીં તો એ કહે છે અહીં. અજ્ઞાની એમાં ધર્મ માને છે. એને આત્માના આશ્રયે ધર્મ થાય એ માનતો નથી. ભારે વાત. બહુ ટૂંકામાં કહ્યું જુઓ. सबद मांहि सतगुरु कहै, એમ. શબ્દથી વાત કરેને વાત આવે તો, એમ કહે. વળી એકકોર કહે કે શબ્દ આત્મા બોલી શકે નહીં. કોઈ (કહેતા) તીર્થંકરેય બોલી શકતા નથી. વાણીને કોણ બોલે? વાણી તો જડ છે. પણ નિમિત્તનો સંબંધ બતાવવો છે ને. કે જ્ઞાની એને વાણીથી કહે, ભાઈ! તારો ધર્મ તો... તું શુદ્ધ ચૈતન્ય છો. જ્ઞાનાનંદ, એ શરીર વાણીથી તો ભિન્ન, પણ પુણ્ય-પાપના વિકારના વિભાવથી પણ ભિન્ન છે. એવી તારી ચીજ એને તું અનુભવ, એ ધર્મ છે. એનું દૃષ્ટાંત આપે છે. मूर्ख उसका मर्म ही नहीं समझते. उपरके दोहेका दृष्टांत द्वारा समर्थन

ઉપરના દોહરાનું દૃષ્ટાંત દ્વારા સમર્થન (સવૈયા એકત્રીસા)

जैसें काहू नगरके वासी द्वै पुरुष भूले,
तामैं एक नर सुष्ट एक दुष्ट उरकौ।
दोउ फिरैं पुरके समीप परे ऊटवमैं,
काहू और पथिकसौं पूछैं पंथ पुरकौ॥
सो तौ कहै तुमारौ नगर है तुमारे ढिग,
मारग दिखावै समुझावै खोज पुरकौ।
एतेपर सुष्ट पहचानै पै न मानै दुष्ट,
हिरदै प्रवांन तैसे उपदेस गुरुकौ॥१५॥

શબ્દાર્થ :—વાસી=રહેનાર, સુષ્ટ=સમજણો. દુષ્ટ=દુર્બુદ્ધિ. ઊટવ=ઉલટો રસ્તો. ઢિગ=પાસે.

અર્થ :—જેવી રીતે કોઈ શહેરના રહેવાસી બે પુરષો વસ્તીની સમીપમાં રસ્તો ભૂલી ગયા, તેમાં એક સજ્જન અને બીજો હૃદયનો દુર્જન હતો. રસ્તો ભૂલીને પાછા ફર્યા અને કોઈ ત્રીજા મુસાફરને પોતાના નગરનો રસ્તો પૂછ્યો તથા તે મુસાફરે તેમને રસ્તો સમજાવીને બતાવ્યો અને કહ્યું કે આ તમારું નગર તમારી નજીક જ છે. ત્યાં તે બંને પુરુષોમાં જે સજ્જન છે તે તેની વાત સાચી માને છે અર્થાત્ પોતાનું નગર ઓળખી લે છે અને મૂર્ખ તેને માનતો નથી; એવી જ રીતે જ્ઞાની શ્રીગુરુના ઉપદેશને સત્ય માને છે પણ અજ્ઞાનીઓના

સમજવામાં આવતું નથી. ભાવ એ છે કે ઉપદેશની અસર શ્રોતાઓના પરિણામ-અનુસાર જ થાય છે. ૧૫.

अर्थ :–जिस प्रकार किसी शहरके रहनेवाले दो पुरुष बस्तीके समीप रास्ता भूल गये, उसमें एक सज्ञन और दूसरा दुर्जन था। रास्ता भूलकर उलटे फिरें और किसी तीसरे रास्तागीरसे अपने नगरका रास्ता पूछे तथा वह रास्तागीर उन्हें रास्ता समझाकर दिखावे और कहे कि यह तुम्हारा नगर तुम्हारे ही निकट है। सो उन दोनों पुरुषोंमें जो सज्ञन है वह उसकी बातको सच्ची मानता है अर्थात् अपने नगरको पहिचान लेता है और मूर्ख उसे नहीं मानता; इसी प्रकार ज्ञानी लोग श्रीगुरुके उपदेशको सत्य श्रद्धान करते हैं, पर अज्ञानियोंकी समझमें नहीं आता। भाव यह है कि उपदेशका असर श्रोताओंके परिणामोंके अनुसार ही होता है॥१५॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! जैसैं काहू नगरके वासी.. કોઈ નગરના રહેનારા એવા બે આદમી.. દૃષ્ટાંત દીધો. द्वै पुरुष भूले.. પોતાના નગર પાસે જ છે, પણ ભૂલી ગયા. દિશામૂઢ થઈ ગયા. છે તો નગર સમીપમાં જ. ફરે છે નજીક. तामैं एक नर सुष्ट एक दुष्ट उरकौ.. એમાં એક તો ભલો આદમી છે અને એક હૃદયનો કુટિલ-ઉલ્ટો છે. दोउ फिरैं पुरके समीप.. બેય નગરની સમીપે જ ફરે છે, કહે છે. નગરની નજીકમાં જ છે બેય. સમજાય છે કાંઈ? परे ऊटवमैं—ઉલ્ટે રસ્તે જાય છે. काहू और पथिकसौ पूछैं पंथ पुरकौ.. બીજા પથિકને પૂછે છે કે આપણું નગર ક્યાં આવ્યું? અમારો વાસ નગર-ગામ ક્યાં આવ્યું? सो तो कहै तुमारौ नगर है तुमारे ढिग.. આ તમારું નગર આ જ છે આહીં સમીપ. એ છે એમાં ફરો છો તમે. સમજાણું કાંઈ?

પાળિયાદમાં એક બન્યું હતું. ખબર છે? ઓલો દામા મોતી. વિસાશ્રીમાળી હતા ને? પછી પાળિયાદથી જાવું બોટાદ. પાંચ ગાઉ થાય. બેઠા ગાડામાં. અંધારા મોટા અંધારા. એમાં હાલતાં હાલતાં લગભગ પાંચ ગાઉ હાલ્યા એવું લાગ્યું. એટલે કે... આવ્યું પાળિયાદ પાછું. પાળિયાદથી હાલ્યા હતા ને આવ્યું પાળિયાદ પાછું. લીલીયો છે પાળિયાદને કાંઠે એક. વહેણું. બાબરકોટ, લીલીયાની ઉપર બાબરકોટ નાનું ગામ. પાળિયાદની વચ્ચે એક આ વહેણું પાણીનું અને આમ બાબરકોટ. જ્યાં આમ પાંચ ગાઉ હાલ્યા. આહીં પૂછ્યું કે ક્યાં છો? આ બોટાદ? કહે, ના બાબરકોટ. ઓય! ભૂલ્યા, ભાન ન મળે. દામા મોતી હતા વિસાશ્રીમાળી. અરે, એક આ તો આટલું આટલું હાલ્યા ને. હાલી હાલીને પાછા ન્યાં ને ન્યાં આવ્યા. ફરી ફરીને ન્યાં ન્યાં નજીક. આહીં તો એ વાત છે કે પોતાનો આત્મા પાસે છે. ધર્મ કરનારને ક્યાંય બહાર ગોતવા જાવું પડે એવું નથી. આહા! સમજાણુ કાંઈ?

तुमारौ नगर है तुमारे ढिग, मारग दिखावै समुझावै खोज पुरकौ. આ રહ્યું પણ જુઓને. આ અંદર જો તારું ગામ. આ દરવાજો છે. આ દરવાજાથી આહીં અંદર જવાય છે. एतेपर सुष्ट पहचानै.. ભલો માણસ હોય એ તો જાણે કે હા, એલા આ તો નગર આ રહ્યું. અને ન્યાં ન્યાં ય ફરીએ છીએ આ તો. न मानै दुष्ट.. દુષ્ટ માને નહીં. हिरदै प्रवांन तैसे उपदेस गुरुकौ.. જેનું (જેવું) હૃદય યોગ્ય કે અયોગ્ય છે, એવો ઉપદેશ એને લાગુ પડે છે એમ કહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? એક શબ્દમાં... નિહાલચંદભાઈ... એક શબ્દ આત્માનો સાધકનો પડે, તરત આત્માનું ભાન થાય એવા પણ પાત્ર જીવ હોય છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? પાંચમી ગાથામાં એમ કહ્યું 'સમયસાર'. 'एयत्तविहत्तं दाएहं अप्पणो सविहवेण'. હું ભગવાન આત્મા. એનો નિર્મળ સ્વભાવ આત્માથી એકપણે છે, એકત્વ છે અને પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો એ એનાથી આત્માનો સ્વભાવ પૃથક છે. એ વાત કરીશ, દેખાડીશ, પ્રમાણ કરજો એમ કહે છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? પ્રમાણ કરજો. આહાહા!

ભગવાન આત્મા.. હું પોતે જેને શોધવા માગું છું એ હું પોતે છું. ધર્મ કરનાર કોણ છે? કે હું પોતે જ એ છું. સમજાય છે કાંઈ? हिरदे प्रवांन, છેને એમાં? तुम्हारा नगर तुम्हारे ही निकट है. अपने नगरको पहिचान लेता है और मूर्ख उसे नहीं मानता. इसी प्रकार ज्ञानी लोग श्रीगुरुके उपदेशको श्रद्धान करते हैं. નહીં, નહીં, એમ ન હોય, આમ ન હોય, આમ ન હોય. અહીં તો સીધી વાત કરે છે કે નિશ્ચય આત્મા તારો સ્વભાવ તારી પાસે છે, તું ત્યાં જા. કોઈ રાગની ક્રિયાથી ને વ્યવહારની ક્રિયાથી આ થાય, એ વાત આમાં છે નહીં. (શ્રોતા : એનું નામ અનેકાંત?) આમાં છે નહીં પણ. આ કીધુંને. નિજધર્મ તારો તારી પાસે છે. રાગ તો ભિન્ન છે. કહો, ભીખાભાઈ! તો આ શું થયું? આ ભીખાભાઈને ચેન પડતું નથી. પણ ચેન અંદર ગોતવા જાય તો ચેન પડે ને.

કહે છે, पर अज्ञानियोंकी समजमें नहीं आता. આહા! અરે, આવું હોય? એને પહેલો વ્યવહાર જોઈએ કે નહીં? અરે, વ્યવહાર કરીએ તો નિશ્ચય થાય. પણ નિશ્ચય સ્વભાવ વ્યવહારથી ભિન્ન છે અને સમીપમાં છે એની એને ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? નિજ આનંદ સ્વભાવ અને જ્ઞાનસ્વભાવ એ તું પોતે છો. એની સન્મુખ જોતાં તને તેની સમીપતા ભાસશે. એ દૂર નથી એમ કહે છે. દૂર ભાસે છે. આહા! કેટલું કરીએ અને શું શું કરીએ તો પ્રાપ્ત થાય? એમને (-વિકલ્પવાળાને) દૂર ભાસે છે. કરવું ક્યાંય નથી. કરવું અંદર ચૈતન્ય ભગવાનને અંતર્મુખ જોવું એટલું કરવાનું છે એને. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? આવો ધર્મ છે.

भाव यह है कि उपदेशका असर श्रोताओंके परिणामोंके अनुसार ही होता है. અસરનો અર્થ નિમિત્તપણું, એમ. જે પાત્ર હોય એને સમજાય. પાત્ર ન હોય એને સમજાય નહીં. એ તો એના પર રહ્યું. અસર. ભાષા નાખી છે ત્યાં. અસર શું? ભાષા તો એમ જ

કહેવાયને. ઉપદેશમાં શું આવે? અસર ગરી જાય છે અંદર? આહાહા! હવે એના દૃષ્ટાંતનું વિશેષ કહે છે. એકડો ક્યાં મૂક્યો છે? (શ્રોતા : હોતા હૈ). હા, હોતા હૈ ત્યાં. આ મૂક્યા છે ઓલા ચોપાઈ છેને તુલસી. તુલસીદાસની ચોપાઈ રામાયણની. सगुरु सिखावहिं बारहिं बारा, सूझ परै तऊं मति अनुसारा. પરમાત્મા વારંવાર ગમે (એટલું) કહે. વારંવાર કહે, એમ લખ્યું છે. ગમે એટલું વારંવાર કહે તો સમજાય. પાંચમી ગાથા 'સમયસાર'. આહીં કહે છે, सगुरु सिखावहिं बारहिं बारा, सूझ परै तऊं मति अनुसारा. એની મતિ અનુસાર એને સૂઝ સમજમાં આવે. સમજાય છે કાંઈ?

રાગ અને જ્ઞાન ભિન્ન છે એટલું કહ્યું હતું ભાઈને નિહાલચંદભાઈને. નિહાલચંદભાઈ. રાગ અને જ્ઞાન જુદા છે એટલું કહ્યું. ત્યાં તો ફેંસલો કરી ઊઠી ગયા બહારથી. જ્ઞાન અને રાગ જુદા પાડી દીધા. પોતાની સમીપ વસ્તુ છે. કાંઈક બીજુ કરું તો મળે, એ શલ્ય એને અંદર જવા દેતું નથી. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા! પોતે ભગવાન જે ધર્મ કરવા માગે છે એ ધર્મની દશા તો વીતરાગી પર્યાય છે. તો વીતરાગી પર્યાય તો વસ્તુ જે છે એના સમીપમાં જાય તો ત્યાંથી પ્રગટ થાય. સમજાય છે કાંઈ? રાગ અને પુણ્ય ને નિમિત્તમાં જાય, ન્યાં છે આત્મા?

(શ્રોતા : આત્માને બતાવે તો ખરો). બતાવે એનો અર્થ શું થયો? એને કહ્યું કે આ જો અંદર જો, એમ કહ્યું. જોવું તો એને છે કે નહીં? કહો, સમજાણું કાંઈ? લોકમાં એમ નથી કહેવાતું? કે ભાઈ, ગોર એને પરણાવે. કંઈ ઘર હલાવી દે? પરણાવવાનો અર્થ કે પરણો જો આ છે. મંત્ર મંત્ર પઢાવે. પછી કહે કે તમે અમને પરણાવ્યા માટે હવે ઘર ચલાવો તમે. અમારા ઘરનો નિર્વાહ કરી દો તમે. એમ કરી દે? એમ એને કરે ઈશારા. ભાઈ! પૂર્ણાનંદનો નાથ અતીન્દ્રિય આનંદનો ઢગલો એ તું પોતે જ છો. આહા! સમજાય છે કાંઈ? હવે દૃષ્ટાંતમાં કહે છે. એ પણ એના ઉપરનું દૃષ્ટાંત છે.

जैसैं काहू जंगलमैं पावसकौ समै पाइ,
अपनै सुभाव महामेघ वरषतु है।
आमल कषाय कटु तीखन मधुर खार,
तैसौ रस बाढ़ै जहां जैसौ दरखतु है॥
तैसैं ग्यानवंत नर ग्यानकौ बखान करै,
रसकौ उमाहू है न काहू परखतु है।
वहै धुनि सुनि कोऊ गहै कोऊ रहै सोइ,

काहूकौ विखाद होइ कोऊ हरखतु है॥१६॥

શબ્દાર્થ :–પાવસ=વરસાદ. આમલ=ખાટું. કષાય=કષાયેલું. કટું=કડવું. તીખન(તીક્ષ્ણ)=તીખું. મધુર=મિષ્ટ. ખાર(ક્ષાર)=ખારું. દરખતુ(દરખ્ત)=વૃક્ષ. ઉમાહૂ=ઉત્સાહિત. ન પરખતુ હૈ=પરીક્ષા કરતો નથી. ધુનિ(ધ્વનિ)=શબ્દ. વિખાદ(વિષાદ)=ખેદ. હરખતુ=હર્ષિત.

અર્થ :–જેવી રીતે કોઈ વનમાં વરસાદના દિવસોમાં પોતાની મેળે પાણી પડે છે તો ખાટું, કષાયેલું, તીખું, મીઠું કે ખારું જે રસનું વૃક્ષ હોય છે તે પાણી પણ તે જ રસરૂપ થઈ જાય છે, તેવી જ રીતે જ્ઞાનીઓ જ્ઞાનના વ્યાખ્યાનમાં પોતાનો અનુભવ પ્રગટ કરે છે, પાત્ર–અપાત્રની પરીક્ષા કરતા નથી તે વાણી સાંભળી કોઈ તો ગ્રહણ કરે છે, કોઈ ઊંઘે છે, કોઈ ખેદ પામે છે અને કોઈ આનંદિત થાય છે.

ભાવાર્થ :—જેવી રીતે વરસાદ પોતાની મેળે વરસે છે અને તે લીમડાના વૃક્ષ ઉપર પડવાથી કડવું, લીંબુના વૃક્ષ ઉપર પડવાથી ખાટું, શેરડી ઉપર પડવાથી મધુર, મરચાના છોડ ઉપર પડવાથી તીખું, ચણાના છોડ ઉપર પડવાથી ખારું અને બાવળના વૃક્ષ ઉપર પડવાથી કષાયેલું થઈ જાય છે. તેવી જ રીતે જ્ઞાનીઓ ખ્યાતિ, લાભાદિની અપેક્ષા રહિત માધ્યસ્થભાવથી તત્ત્વના સ્વરૂપનું કથન કરે છે, તે સાંભળીને કોઈ શ્રોતા પરમાર્થનું ગ્રહણ કરે છે, કોઈ સંસારથી ભયભીત થઈને યમ–નિયમ લે છે, કોઈ ઝઘડા કરે છે, કોઈ ઊંઘે છે, કોઈ કુતર્ક કરે છે, કોઈ નિન્દા–સ્તુતિ કરે છે અને કોઈ વ્યાખ્યાન પૂરું થવાની જ રાહ જોયા કરે છે. ૧૬.

अर्थ :–जैसे किसी वनमें बरसातके दिनोंमें अपने आप पानी बरसता है तो खट्टा, कषायला, कडवा, चरपरा, मिष्ट, खारा जिस रसका वृक्ष होता है वह पानी भी उसी रसरूप हो जाता है, उसी प्रकार ज्ञानी लोग ज्ञानके व्याख्यानमें अपना अनुभव प्रगट करते हैं, पात्र-अपात्रकी परीक्षा नहीं करते, उस वाणीको सुनकर कोई तो ग्रहण करते हैं, कोई ऊंघते हैं, कोई विषाद करते हैं और कोई आनंदित होते हैं।

भावार्थ :–जिस प्रकार पानी अपने आप बरसता है और वह नींबके वृक्ष पर पड़नेसे कड़ुवा, नींबूके वृक्ष पर पड़नेसे खट्टा, गन्नेके झाड़ पर पड़नेसे मिष्ट, मिर्चके झाड़ पर पड़नेसे चरपरा, चनेके झाड़ पर पड़नेसे खारा और बबूल पर पड़नेसे कषायला हो जाता है। उसी प्रकार ज्ञानी लोग ख्याति, लाभादिकी अपेक्षा रहित माध्यस्थभावसे तत्त्वका स्वरूप कथन करते हैं, उसे सुनकर कोई श्रोता परमार्थ ग्रहण करते हैं, कोई संसारसे भयभीत होकर यम–नियम लेते हैं, कोई लड़ बैठते हैं, कोई ऊँघते हैं, कोई कुतर्क करते हैं, कोई निन्दा–स्तुति करते हैं और कोई व्याख्यानके पूर्ण होनेकी ही वाट देखते रहते हैं॥१६॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जैसै जंगलमैं पावसकौ समै पाइ.. પાવસ—વરસાદનો કાળ. વરસાદનો ટાઈમ હોય ત્યારે समै पाइ—એનો સમય મળે એટલે अपने सुभाव महामेघ बरषतु है. વરસાદ તો પોતાને કારણે વરસે છે. છે ને? अपने सुभाव.. એ મેઘનો સ્વભાવ છે. સ્વભાવ છે કે વરસે. आमल कषाय, લ્યો ઠીક. ખટ્ટા-મીઠા. જેવા ઝાડ હોય, એવું પાણી પરિણમી જાય. લીંબુનું ઝાડ હોય તો ખાટારૂપે પરિણમી જાય. અફીણનું હોય કડવાપણે પરિણમી જાય પાણી. છે ને? आमल कषाय कटु तीखन, લ્યો. કટુ—કડવા. તીક્ષ્ણ—ચરપરા, લ્યો. તીક્ષ્ણ. તમારે મૂળ પાઠમાં तीखन છે. तीखन—તીખા કહે અમારે. તમારે ચરપરા, એમ. मधुर—મીઠા, લ્યો. શેરડી-ગન્ના.. ગન્ના. ત્યાં પાણી જાય તો મીઠું થાય, કારેલામાં પાણી જાય તો કડવું થાય, લીંબુમાં જાય તો ખાટું થાય. પાણી તો જે છે એ છે. જે પ્રકારના ઝાડ એ પ્રકારે પરિણમે એને. સમજાણું કાંઈ? કડવા, તીક્ષ્ણ ચરપરા, મધુર, મીઠા. खार, લ્યો. ખારું થાય. પાણી ઊંચુ પડે અંદરથી જ્યાં આ દરિયામાં, ખારું થાય. ઝાડનું ખારાશ, ચણા. ચણા હોયને. ચણા નહીં? ચણા. ખાર ઓલા ખાર જામે અંદરથી. પાણી તો પાણી છે. પણ જેવા એના ઝાડના મૂળ છે જે જાતના, એ જાતપણે પાણી થાય, લ્યો. तैसौ रस बाढ़े.. જેવા જેના ઝાડની જાત તેવું પાણીનો રસ વધે. जहाँ जैसौ दरखतु है.. જેવું જે દ્રવ્ય હોય, એમ. दरखतु—વૃક્ષ એમ. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. ત્યાં નથી, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ રાગ આદિ કાંઈ આત્મામાં છે નહીં. એ તો જ્ઞાનપ્રધાનથી વાત કરી છે. સમજાય છે?

तैसैं ग्यानवंत नर ग्यानकौ बखान करै.. ચૈતન્ય ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ છે.. જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. એમ કે એમાં બીજી કોઈ ચીજ છે નહીં. દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ-પૂજા કરવાનો વિકલ્પ પણ એની ચીજમાં નથી. એ તો જ્ઞાનની મૂર્તિ છે. આહાહા! ग्यानवंत नर ग्यानकौ बखान करै.. ज्ञानी लोग ज्ञानके व्याख्यानमें अपना अनुभव प्रगट करे. रसकौ उमाहू है न काहू परखतु है લ્યો. उमाहू—ઉત્સાહી. જેનો જેવો ઉત્સાહ, એમ કહે છે. उसी प्रकार ज्ञानी लोग ख्याति, लाभादिकी अपेक्षारहित.. ઓલો વરસાદ એની મેળે વરસે છે, એમ કહ્યુંને. ઉપદેશકને કાંઈ દુનિયા પાસેથી લાભ લેવો છે (એમ) કંઈ એના માટે ઉપદેશ નથી, એમ કહે છે. ખ્યાતિ માટે નહીં. છે ને? अपेक्षारहित माध्यस्थभावसे तत्त्वका स्वरूपकथन करते हैं. उसे सुनकर कोइ श्रोता परमार्थ ग्रहण करते हैं, લ્યો.

रसकौ उमाहू है न काहू परखतु है.. ઉત્સાહી છે રસનો. આહાહા! સંભળાવનાર સભામાં તો એક વાત કરે બધી. એમ કંઈ આ પાત્ર છે ને અપાત્ર છે એમ (જોઈને) વાત કરે? એમ કહે છે. એવું નથી. વાણીકો સુન, એ આગળ લખ્યું છે. અપેક્ષારહિત.. દેખોને અંદર લખ્યું છે. પાઠમાં લખ્યું છે. ख्याति, लाभादिकी अपेक्षा रहित माध्यस्थभावसे तत्त्वका स्वरूप कथन करते हैं. એ કંઈ પરને ધ્યાન રાખે નહીં, લ્યો. પરતત્ત્વ એ આવ્યું ને?

પરીક્ષા નહીં કરતા. પરીક્ષા નહીં કરતા. પાણી એમ પરીક્ષા કરતું નથી કે મારે લીંબુમાં જાવું, ફલાણામાં જાવું. એ તો પાણીની જેવી યોગ્યતા છે ત્યાં પાણી જાય. એમ જ્ઞાની ઉપદેશ કરે એમાં પાત્ર-અપાત્ર જોતો નથી એ. અહીં તો એવું આવ્યું. (શ્રોતા : પાત્રને અનુસરીને ઉપદેશ આપે એમ ન આવ્યું.) એ તો એક વ્યક્તિગતની અપેક્ષાએ લો. સભામાં તો ઉપદેશ એક જ પ્રકારનો દ્રવ્યાનુયોગનો (હોય).

કહ્યું ને, 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં. સભામાં મુખ્ય ઉપદેશ દ્રવ્યાનુયોગ અધ્યાત્મનો જ હોય કે જેમાં મોક્ષનો માર્ગ છે, એમ કહ્યું છે ત્યાં. વ્યક્તિગત એ તો જ્યારે એક વ્યક્તિને એની લાયકાત પ્રમાણે કહે. સભામાં તો આનો ઉપદેશ (હોય) મુખ્યપણે, એમાં એમ કહ્યું છે. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં. સમજાણું? पात्र-अपात्रकी परिक्षा नहीं करते हैं, જુઓ, એમાં આવ્યું છે કે નહીં? उस वाणीको सुनकर कोइ तो ग्रहण करते हैं, कोइ ऊंघते हैं. ઝોલા-ઝોલા ખાય. હવા ઠંડી હોય, ખાઈને આવ્યો હોય સરખાઈનું. ચૂરમું-બૂરમું ખાધું હોય ને પતરવેલિયાનાં ભજીયા ને એ..ય. આમ પવન આવે તો ઝોલાં ખાય. મોટરમાં એમ હોય છે ને. મોટર હાલે ઠંડી હવા આવે, આ જાણે હાલરડું લાગે મોટર આમ. ઊંઘ આવી જાય એને. એમ કેટલાક તો સાંભળતા સાંભળતા ઝોલા ખાય. દરકાર નથી કે આ શું ચીજ છે.

वहै धुनि सुनि कोऊ गहै कोऊ रहै सोइ,.. સોઈ.. સોઈ—સૂતાં. ઝોલા ખાય આમ.. આમ.. હતા એક નરસીભાઈ. મકનભાઈ નહોતા અહીં? એના કાકા હતા. હોંકારો એ દે. ગમે એ વ્યાખ્યાન હાલતું હોય તો જી.. જી.. મહારાજ. એ વૃદ્ધ માણસ હતાને બિચારા. આ મકનભાઈ નથી? એના કાકા નરસીભાઈ. એ નરસીભાઈ નહીં, આપણા મકનભાઈ એના કાકા ગોવડિયા. નરસીભાઈ ગોવડિયા. એને બહુ ઝોલા આવે. ઘણીવાર કહીએ. કાંઈ કામની ચિંતા બહુ નહીં એને. દેખાય .... આમ બરાબર બેઠા હોય નવરા થઈને. પ્રમાણ વચન, વળી એમ કહે. ઝોલા ખાય ..... (શ્રોતા : અર્ધજાગૃત...) આમ તો તદ્દન નવરા ....થઈ જાય. આહાહા! એ વાત અમારે ચોમાસું હતુંને ત્યારે ૮૧માં.

આહીં તો કહે છે કે આહીં તો સંભળાવનાર શું કરે. એમ કહેવું છે. એની પાત્રતા-અપાત્રતા ઉપર એનો રસ ચડે નહીં, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? દેખો, कोई ऊँघते हैं, कोई विषाद करते हैं, લ્યો. काहूकौ विखाद होइ.. આત્મા.. આત્માની માંડો છો આ. આત્મા.. આત્મા.. પણ કોઈ બીજી વાત નહીં. (શ્રોતા : વ્યવહારકી તો..) વાતેય કરતા નથી. પંડિતજી! વ્યવહારના કરના, ભક્તિ કરની, પૂજા કરના તો લાભ હોગા ઐસી તો બાત કરતે હી નહીં કભી. અજ્ઞાની સત્ય વાતને સાંભળીને વિષાદ.. વિષાદ. ખેદ.. ખેદ કરે. और कोइ आनंदित होते हैं. આહાહા! આવો માર્ગ વીતરાગનો અમે તો સાંભળ્યો નથી

ભાઈ. અંદર આત્મા આનંદ.. આનંદસ્વરૂપ ભગવાન પરિપૂર્ણ પ્રભુ.. આહા! અંતરમાં ગતિ કર તો તુજે સમકિત હોગા. બાહ્ય ક્રિયાકાંડસે સમકિત-સમકિત હોગા નહીં. આહાહા! ખુશી થઈ જાય એને, આહાહા! ઐસી વાત.

जिस प्रकार पानी अपने आप बरसता है. જુઓ, અપને આપ બરસતા હૈ. और वह नीमके वृक्ष पर पड़नेसे कडवा, नींबु के वृक्ष पर पडनेसे खट्टा, गन्नेके झाड पर पड़नेसे मिष्ट, मिर्चके झाड पर पडनेसे चरपरा, મરચાં. चनेके झाड पर पडनेसे, ખારા. ચણા.. ચણા આવેને ચણા ખારા. ચણોય ખારો હોય. और बबूल पर पडनेसे कषायला. આ બાવળ-બાવળ. બાવળ હોતા હૈ ન બબૂલ. उसी प्रकार ज्ञानी लोग ख्याति, लाभादिकी अपेक्षा रहित माध्यस्थभावसे तत्त्वका स्वरूप कथन करते हैं. उसे सुनकर कोइ श्रोता परमार्थको ग्रहण करते हैं. ઓહો! ઐસી બાત કભી સુનનેમેં નહીં આયી. ઐસા માર્ગ, ધર્મ! વીતરાગમાર્ગ ઐસા! આહાહા! ભગવાન આત્મા અંતર્મુખકી દૃષ્ટિ કરનેસે ધર્મ હોતા હૈ. અંતર્મુખકા આત્માકા આશ્રય કરે તો ધર્મ હોતા હૈ. બાકી બાહ્યકે આશ્રયસે જિતના વ્યવહાર ઉત્પન્ન હો, સબ અધર્મ નામ બંધકા કારણ હૈ. ઓલા કહે, અધર્મ ન કહો. ત્યારે ભઈ હવે પુણ્ય કહો. લેને ભઈ તારી... આહાહા!

कोई संसारसे भयभीत होकर यम–नियम लेते हैं. આત્માનું ભાન કરી, આત્માના આનંદની રમતમાં ચારિત્ર ગ્રહણ કરે. कोई लड बैठते हैं. માંહોમાંહે અંદર સાંભળતા સાંભળતા, ઓલો કહે એમ, આ નહીં, એમ નહીં. ઓલો કહે, નહીં વ્યવહાર નહીં. વ્યવહારનો નાશ થઈ જાય છે. વ્યવહાર... ઓલો કહે, એમ ન હોય. એ ઝઘડે અંદર. સાંભળતા સાંભળતા પણ.. कोई ऊंघते हैं, कोई कुतर्क करते हैं. આવો ધર્મ? ભગવાનનો માર્ગ તો સ્યાદ્વાદ અનેકાંત છે. વ્યવહારથી પણ ધર્મ થાય, નિશ્ચયથી પણ ધર્મ થાય (એમ) બે હોય. એમ કુતર્ક કરે અંદરથી. સમજાય છે કાંઈ? નિમિત્તથી પણ અંદર કાર્ય થાય ને ઉપાદાનથી પણ કાર્ય થાય એમ કુતર્ક કરે, પણ વાસ્તવિક તત્ત્વ સમજે નહીં. આહાહા!

कोई निंदा–स्तुति करते हैं. કોઈ નિંદા કરે. આવો ધર્મ કહે છે. આ દેરાસરના તાળા બંધ કરવા પડશે. છોટાભાઈના ગામના છે. રતિભાઈ માસ્તર. આ મહારાજ કહે એવો જો ધર્મ બેસે તો સ્થાનકવાસીના અપાસરા બંધ કરવા પડે, કહે. કારણ કે આમાં તો ક્રિયાકાંડમાં ધર્મ કહેતા નથી. એવું બીજું અહીંયા આવે છે. આવું જો કહેવા જાય તો આ જાત્રા નહીં જાય, પૂજા નહીં કરે. અરે, પણ એ ભાવ આવ્યા વિના રહે નહીં. પણ ધર્મી એ ભાવને સમજે કે આ તો પુણ્ય છે, ધર્મ નહીં. સમજાય છે કાંઈ? और कोई व्याख्यानके पूर्ण

होनेकी वाट देखते हैं. કેટલા વાગ્યા? હવે આવ્યા એટલે પૂરું તો કરવું પડશે. હવે બેઠા હોય મોઢા આગળ. સમજ્યાને ઓલો હુશિયાર માણસ હોય તો પાછળ બેસે તો ઊઠીને ઝટ જાવું હોય તો વયું જવાય. બેઠા મોઢા આગળ, હવે શું કરવું? ઉઠાય નહીં. આહાહા!

જેને ઇન્દ્રો સાંભળે છે, જેને ગણધરો સાંભળે છે એવી વીતરાગની વાણી.. આહાહા! ઇન્દ્રો ને ગણધરો ભગવાનની વાણી સાંભળવા (આવે). સ્વર્ગમાંથી ૩૨ લાખ વિમાનનો લાડો છે સૌધર્મેન્દ્ર. કરોડો અપ્સરાઓ. આ નહીં રે નહીં. આ નહીં. આ ભોગ ને સાધન બધાં દુઃખના નિમિત્ત છે અને દુઃખ છે આ. એવું ભાન આનંદનું ભાન સમકિતી એકાવતારી... સૌધર્મ ઇન્દ્ર અને એની રાણી પત્ની બેય એકભવતારી છે. બેય જણા એક ભવે મોક્ષ જનારા છે. આહાહા! અત્યારે સૌધર્મ ઇન્દ્ર છે. એ ભગવાનની વાણી સાંભળવા આવે ત્યાં ‘સીમંધર’ ભગવાન પાસે મહાવિદેહમાં. ૩૨ લાખ વિમાન અને ઓલા ઇશાન ઇન્દ્રને ૨૮ લાખ વિમાન. એક એક વિમાનમાં અસંખ્ય દેવ, એનો સ્વામી.. અરે! આ નહીં રે નહીં. એ મારામાં નહીં. હું તો જ્ઞાનસ્વરૂપ આનંદ છું. એ મારી ચીજ મારી પાસે છે. દૂર છે એ ચીજ મારી નહીં. એવું સાંભળ્યું છે, અનુભવ્યું છે છતાં સાંભળવા આવે છે. આહાહા!

ઓલો સિંહનું વાંચ્યું છેને. સિંહ નહીં? હરીભાઈ આમ મૂકે છેને. ભગવાનનો દસમો ભવ. મહાવીર ભગવાનનો દસમો ભવ. આહાહા! મુનિ કહે છે ..... પશુમાં. આહાહા! આમ હરણ ફાડતો હતો. ઉપરથી ઉતર્યા. ઉપરથી ઉતર્યા બે મુનિઓ. અરે, અમારી સમીપમાં નીકળે એ દૂર જાય. આ ઉપરથી નીચે આવ્યા મુનિ. શું છે આ? સજ્જનતા છેને. એકદમ, આહા! અરે સિંહ! ભગવાનની વાણીમાં આવ્યું છે કે તમે દસમે ભવે ‘મહાવીર’ તીર્થંકર થશો. આહાહા! આ તમે તીર્થંકરના જીવ છો. દસમે ભવે તીર્થંકર થવાના. આ શું તમે..? એમ જ્યાં સાંભળ્યું છે ને આંસુની ધારા. બહારમાં આંસુની ધારા અને અંદરમાં કર્મની નિર્જરા, સ્વભાવ સન્મુખ થઈને. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? મુનિને રાગ હોય છે, પણ એમને રાગની રુચિ હોતી નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા! દસમો ભવ હતો સિંહનો. છેને આપણે ઓલામાં પ્રવચનમંડપમાં. પછી આમ સિંહને ઊભા રાખ્યો.

એમ કહે છે, મુનિરાજની—ધર્મીની વાણી સાંભળી કેટલાક તો આનંદિત થઈ જાય છે. આહા! આવો માર્ગ! અચિંત્ય માર્ગ! અદ્‌ભૂત માર્ગ! સમજાય છે કાંઈ? અહીંયા અજ્ઞાની કેટલાક તો ઊંઘે, ખેદ કરે. આવી વાત? એક ફેરી આ ૯૫માં હતુંને ચોમાસું રાજકોટ. દસ મહિના દસ દિ’. એક જણો કો’ક ગામમાં કહે, આ તો આત્મા જ કૂટ્યો

દસ મહિનામાં. એક વળી વકીલ હતો. વકીલ ને? ભાઈ શું? શંકર ને? શું નામ? છેલભાઈ. બ્રાહ્મણ હોં. બ્રાહ્મણ ને? (શ્રોતા : નાગર). નાગર. એણે વળી એમ દસમે મહિને દસ મિનીટ સાંભળીને (કહ્યું), જે કોઈ મહારાજનું ૧૦ મહિનાનું ૧૦ દિ'નું સાંભળ્યું હોય, એ ૧૦ લીટીમાં લખે તો એને ૧૦ રૂપિયા આપીશ, એમ લખ્યું હતું. અન્યમતિ હતો નાગર. બાકી બીજા સાંભળવા આવતા. ૧૦ મહિના ને ૧૦ દિવસનું ૧૦ લીટીમાં સાર લખે એને ૧૦ રૂા. આપીશ, એમ લખ્યું હતું. ઓલા ૧૦. એને બિચારાને એ ખુશાલી હતી કે આહાહા! આવો માર્ગ. કેટલાકને અંદર ખેદ થયો હોય ને કેટલાકે સાંભળ્યું હતું. દસે મહિના સુધી આત્મા કૂટ્યો, કહે. હવે આત્મા એટલે શું પણ તને ખબર (નથી). આહાહા! પુણ્ય ને વ્યવહાર કૂટવો છે તારે? આહાહા!

આત્મામાં વ્યવહારનો વિકલ્પ છે નહીં એને આત્મા કહીએ. વિકલ્પ છે એ તો આસ્રવતત્ત્વ છે. આહા! દયા-દાન-વ્રત-પૂજા-ભક્તિ-નામસ્મરણ એ તો રાગ, એ તો આસ્રવતત્ત્વ છે. આસ્રવતત્ત્વનું પોષણ કરવું છે તારે? આહા! આકરું લાગે આકરું. નહીં? એનો કંઈ ક્રમ હશે કે નહીં? વળી એમ બોલે. ક્રમ છે ને, પહેલું સમ્યગ્દર્શન થાય ને પછી ચારિત્ર થાય, એનો ક્રમ છે. પણ સમ્યગ્દર્શનમાં પહેલો વ્યવહાર થાય અને પછી નિશ્ચય થાય, એવો ક્રમ નથી. આવે ખરો વ્યવહાર, હોય ખરો. સમજાય છે કાંઈ? પણ એની રુચિ છોડી અને આત્માના આનંદની રુચિ કરે, એને સમ્યગ્દર્શન થાય. ચારિત્રનો ક્રમ હોય. ચારિત્ર તરત ન હોય. કેટલાકને લાખો કરોડો વર્ષે પણ ચારિત્ર હોય, લ્યો. સમજાણું?

ભરત ચક્રવર્તી, લ્યો. સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન, ત્રણ જ્ઞાન છતાં, લાખો કેટલા.. સમજ્યાને? છ લાખ પૂર્વ સુધી ચક્રવર્તીપદમાં રહ્યા. છ લાખ પૂર્વ. ચારિત્ર ન આવ્યું. ઋષભદેવ ભગવાન એક લાખ પૂર્વ. તીર્થંકર જાતે. મતિ, શ્રુતજ્ઞાન, ત્રણ જ્ઞાન ક્ષાયિક સમકિત છતાં ચારિત્ર ન થયું. ચારિત્ર એ મહા પુરુષાર્થની ચીજ છે. હજારો રાણીમાં રહ્યા. રાગ હતો, જાણતા હતા કે અરેરે! હું તીર્થંકર થઈને આવ્યો છું, છતાં મારે ચારિત્ર જ્યાં સુધી નહીં હોય ત્યાં સુધી મારી મુક્તિ નથી. સ્વરૂપમાં રમણતા, આનંદની રમણતા વિના મુક્તિ નથી મને. એવું ભાન (છે). આવે છે ને 'અષ્ટપાહુડ'માં, નહીં? ધ્રુવ.. ધ્રુવથી થયેલું... આહા! ધ્રુવ સિદ્ધિ તીર્થંકરને છે, તો પણ તે આ ચારિત્ર લેશે. અંદર રમણતા ... મુક્તિ થશે. વસ્ત્ર સહિત... તીર્થંકર હોય તો પણ વસ્ત્ર સહિત મુનિપણું નહીં હોય એને. સાધુપણું નહીં આવે, એમ કહે છે. 'કુંદકુંદાચાર્ય'. ત્યારે વળી કેટલાક કહે છે, અમારે 'સમયસાર' માન્ય. 'અષ્ટપાહુડ' નહીં. કારણ 'અષ્ટપાહુડ' છે એ કોઈનું કરેલુ છે. કારણ કે નડે છે વાડાવાળાને. આહા!

પેલા વિજયમૂર્તી છેને એક. અમર મુનિનો શિષ્ય. કહેતા હતાને આ જુગરાજજી કહેતા. એ સમયસાર વાંચે પણ પોતાની કલ્પનાએ. 'અષ્ટપાહુડ'માં આમ કહ્યું છે ને? આ જુગરાજજી કહે, 'અષ્ટપાહુડ'માં કહ્યું છે કે વસ્ત્રસહિત મુનિપણું હોય નહીં. તો કહે, એ 'કુંદકુંદાચાર્ય'નું કથન નથી. 'પ્રવચનસાર'માં ને બધે ઠેકાણે આવ્યું છે. આહાહા! ભગવાને ૨૮ મૂળગુણ કહ્યા છે, એમાં અચેલપણું એ એનો વ્યવહારિક મૂળ ગુણ છે. અચેલપણું હોય. વસ્ત્રનો ધાગો પણ રાખીને મુનિપણું માને, નિગોદમાં જાય. (શ્રોતા : અચેલનો અર્થ જુદો કરે). એનું કાંઈ નહીં, એ તો કરે. એમ કે ઉણોદરી... આ નથી? કન્યા નાની હોય ને સાધારણ પેટ નાનું? ઉણોદરી હાં. પેટ વિનાની છે. પેટ વિનાની નથી પણ પેટ નાનું છે, એને પેટ વિનાની કહેવી. એમ કપડા થોડા રાખવા એને અચેલ કહેવા, એમ કહે છે એ. પણ તમે નથી સાંભળ્યું નહીં એ? તમારા ઘરમાં ત્રણે છે. (શ્રોતા : સત્યાવીસ ગુણ.....) ના, એ સત્યાવીસ બીજા છે. સત્યાવીસ એક આમાં આવે છે ખરા હોં આમાં. એ બીજા પ્રકારના. કંઈક સત્યાવીસ આવે છે. હા, બે આવે છે. એક સત્યાવીસ સામાયિકનું પડિક્કમણું છે ને આપણું એમાં સત્યાવીસ આવે છે, પણ એ બીજી જાતના. કહે એ આ નહીં. આવે છે. એક સત્યાવીસ આવે છે ઓલા પાઠમાં જોયું હતું.

આહીં તો કહે છે, ભગવાને જે માર્ગ કહ્યો એ માર્ગ સાંભળીને કેટલાકને પ્રમોદ આવે કે, આહાહા! આવો માર્ગ! ધન્ય અવતાર, એમ. સમજાય છે કાંઈ? વસ્ત્રસહિત મુનિપણું ત્રણ કાળમાં જૈનદર્શનમાં ન હોય. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન હોય. વસ્ત્ર રાખે ને મુનિપણું હોય (અને) વસ્ત્ર છૂટી ગયા ને મુનિપણું હોય, એવું પણ કાંઈ નથી. અંતરમાં દૃષ્ટિ રાગથી ધર્મ માને અને વસ્ત્રનો ત્યાગ છે માટે હું મુનિ છું, મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા! ભગવાન આત્માનો સ્વભાવ ચૈતન્યસ્વભાવ એ આનંદસ્વરૂપનો અનુભવ થઈને આનંદમાં રમણતા, આનંદમાં ઘોલનમાં લીનતા રહેવી એનું નામ ચારિત્ર છે. સમજાણું કાંઈ? મહાવ્રતના પરિણામ ચારિત્ર નહીં, તો નગ્નપણું તો ચારિત્ર નથી. કેટલાક, કીધું ને, व्याख्यानके पूर्ण होनेकी ही वाट देखते रहते हैं, લ્યો. કેટલાક એમ કહે કે આ એક કલાક થઈ ગયો? એ વળી એમેય કહે કેટલાક. આહા! આમાં તો પાંચ મિનિટ જેટલો કલાક થયો, વળી એમેય કહે, જેને રસ પડે એને. ઓલાને એક કલાક જોઈ જોઈને ઘડિયાલ જુએ. આહાહા!

गुरु उपदेश कहा करै, दुराराध्य संसार।
बसै सदा जाकै उदर, जीव पंच परकार॥१७॥

અર્થ :—જેમાં પાંચ પ્રકારના જીવ નિવાસ કરે છે તે સંસાર જ ઘણો દુસ્તર છે,

તેમાં શ્રીગુરુનો ઉપદેશ શું કરે ? ૧૭.

अर्थ :–जिसमें पांच प्रकारके जीव निवास करते हैं वह संसार ही बहुत दुस्तर है, उसके लिये श्रीगुरुका उपदेश क्या करेगा?॥१७॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

એ પોતે મેળવી લીધું. પોતે બનાવ્યું છે. બીજે ક્યાં આધાર નથી એનો. गुरु उपदेश कहा करै.. જ્ઞાની ઉપદેશ શું કરે જગતને? दुरासाध्य संसार.. સંસારના પ્રાણીઓને, આહાહા! संसार बहुत दुस्तर है. આહા! ચોર્યાશી લાખના અવતારથી છૂટવું એ દુષ્કર છે. એમાં અજ્ઞાનીઓને હાથ લાગે નહીં, માર્ગ એવો છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં સમકિતી હોય, હજારો રાણીઓ હોય, છતાં એ મોક્ષના માર્ગમાં છે એમ કહેવાય. અને ઓલો ૨૮ મૂળગુણ પાળતો હોય અને નગ્ન હોય, છતાં પુણ્યની ક્રિયાને ધર્મ માને છે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આવો બધો આંતરો. દૃષ્ટિની ખબર નથી. दुरासाध्य संसार. संसार बहुत दुस्तर है. उसके लिये गुरुका उपदेश क्या करेगा? ત્રણ લોકના નાથનો ઉપદેશ—વાણી સાંભળી સમવસરણમાં. ભગવાનના સમવસરણમાં વાણી સાંભળી. અનંત વાર સમવસરણમાં ગયો. ધર્મની સભામાં ભગવાન બિરાજતાની વાણી સાંભળી. શું કરે? ક્યા કહે? એવી ને એવી શ્રદ્ધાવાળો ધોયેલો મૂળા જેવો નીકળ્યો પાછો. સમજાણું કાંઈ? એની પોતાની દૃષ્ટિ પ્રમાણે એ પરિણમાવે એને. ભગવાનની વાણી શું કરે ત્યાં? એ પાંચ પ્રકારના જીવની વ્યાખ્યા કરે છે.

પાંચ પ્રકારના જીવ (દોહરા)

डूंघा प्रभु चूंघा चतुर, सूंघा रुंचक सुद्ध।
ऊंघा दुरबुद्धी विकल, घूंघा घोर अबुद्ध॥१८॥

શબ્દાર્થ :—રુચક=રુચિવાળા. અબુદ્ધ=અજ્ઞાની.

અર્થ :—ડૂંઘા જીવ પ્રભુ છે, ચૂંઘા જીવ ચતુર છે, સૂંઘા જીવ શુદ્ધ રુચિવાળા છે, ઊંઘા જીવ દુર્બુદ્ધિ અને દુઃખી છે અને ઘૂંઘા જીવ મહા અજ્ઞાની છે. ૧૮.

अर्थ :–डूंघा जीव प्रभु है, चूंघा चतुर है, सूंघा शुद्ध रुचिवंत है, ऊंघा दुर्बुद्धि और दुःखी है और घूंघा महा अज्ञानी है॥१८॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

પાંચ આ ગયા. એ डूंघा जीव प्रभु है સિદ્ધ. ડૂંઘા જીવની વ્યાખ્યા કરી કે ડૂંઘા કોને કહેવા કે સિદ્ધને ડૂંઘા કહેવા. પૂર્ણ થઈ દશા એની. એ આગળ એક આવશે. डूंघा सिद्ध कहै

सब कोऊ.. આ બાજુ છે. આ બાજુ છે ને. ૩૪૫ પાને છે છેલ્લે એ. डूंघा सिद्ध कहै सब कोऊ, सूंघा ऊंघा मूरख दोऊ. સૂંઘા ચતુર પુરુષ છે, ડાહ્યો છે. સમકિતી છે. सूंघा रुंचक सुद्ध.. એ રુચવે ખરા, રુચિ થાય. સમજે નહીં બરાબર. ऊंघा दुरबुद्धि—અવળો હોય એવું હોય. દુર્બુદ્ધિ હોય. ऊंघा विकल—મૂરખ. આહીં દોષી કહ્યો છે. धूंधा घोर अबुद्ध—ઘૂંઘા મહાઅજ્ઞાની, ઘોર અજ્ઞાની. આહાહા!

એને કહે કે સિદ્ધ ભગવાન કોઈનું કરે નહીં. અરે! અમે કંઈકના ભલા કરીએ અને સિદ્ધ કોઈનું કરે નહીં? એ સિદ્ધ અમારે જોતા નથી, કહે છે. સમજાણું? એક જણાએ કહ્યું, એ તમારા સિદ્ધ શું કરે? કીધું, સિદ્ધ આત્માનો અનુભવ કરે. કોઈનું કાંઈ કરે? કીધું, હરામ કોઈનું કરે તો. એવા સિદ્ધ? એવા અમારે સિદ્ધ જોતા નથી. પણ ક્યાં છે વખત? સાંભળને હવે! હજી કો'કનુ કરવું છે ને કો'કને દેવું-લેવું છે ને એમાંથી કાંઈક ભલું કરાવી દેવું કો'કનું. આહાહા! સમજાણું? કો'કનો કાગળ આવ્યો હતો પહેલા ને આજે આવ્યો છે કો'કનો. ફિલમનો નહી? 'છ ઢાળા'ની ફિલમ કરવી છે એને. કાગળ આવ્યો હતો આજે. એમ કે તમે કાંઈક આનું લખો બે અક્ષર. શું લખે? ધૂળ. આહીં કોને લખે? કોઈને લખે છે? આહા! ફિલમમાં નામ આવે એમ કે આહા! મહારાજે, એમ કે મારા વખાણ કર્યા છે. જો આમ હોય તો આમ થાય. મૂળ તો માનને પોષવા માટે જગત ગરી ગયા બધા. અમે કાંઈક બહાર આવીએ, બીજા કરતાં અધિકપણે ગણાઈએ. મરી ગયા બિચારા શું કરે? આ પાંચની વ્યાખ્યા કરી. ડૂંઘા જીવનું લક્ષણ હવે.

ડૂંઘા જીવનું લક્ષણ (દોહરા)

जाकी परम दसा विषै, करम कलंक न होइ।
डूंघा अगम अगाधपद, वचन अगोचर सोइ॥१९॥

અર્થ :—જેમને કર્મ–કાલિમા રહિત અગમ્ય, અગાધ અને વચન અગોચર ઉત્કૃષ્ટ પદ છે તે સિદ્ધ ભગવાન ડૂંઘા જીવ છે. ૧૯.

अर्थ :–जिनका कर्म-कालिमा रहित अगम्य, अगाध और वचन-अगोचर उत्कृष्ट पद है वे सिद्ध भगवान डूंघा[1] जीव हैं॥१९॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जिनका कर्म कालिमा रहित अगम्य... સિદ્ધ ભગવાન તો અગમ્ય છે. કર્મ કાલિમા રહિત છે. ભગવાનને કર્મ હોતા નથી. કર્મ છે નહીં સિદ્ધ ભગવાનને. એ પણ એક જીવ. પાંચ પ્રકારમાંથી એક એ જીવની જાત, એમ કહે છે. આહાહા! अगाध और वचन

अगोचर उत्कृष्ट पद है. પરમાત્મ સિદ્ધપદ તો વચન અગોચર છે. અને ઉત્કૃષ્ટ પદ. ઉંચામાં ઉંચો જીવ છે. એનાથી ઉંચા કોઈ જગતમાં છે નહીં. वे सिद्ध भगवान डूंघा जीव हैं, લો. એને—સિદ્ધ ભગવાનને ડૂંઘા કહ્યા, સમજ્યાને. પહેલો બોલ થયો. હેઠે ખુલાસો કર્યો છે. આ બાજુ છેને. डूंघा सिद्ध कहै सब कोऊ.. આ બાજુ નીચે ઓલી કોર.. ઓલી કોર નીચે હાથ પાસે. આ બાજુથી આ પાને એ. डूंघा सिद्ध कहै सब कोऊ. પોતે ખુલાસો કર્યો છે. એટલે અહીં પછી ખુલાસો રાખ્યો છે. चूंघा जीवका लक्षण

ચૂંઘા જીવનું લક્ષણ (દોહરા)

जो उदास ह्वै जगतसौं, गहै परम रस प्रेम।
सौ चूंघा गुरुके वचन, चूंघै बालक जेम॥२०॥

શબ્દાર્થ :—ઉદાસ=વિરક્ત. પરમ રસ=આત્મ-અનુભવ. ચૂંઘે=ચૂસે.

અર્થ :—જે સંસારથી વિરક્ત થઈને આત્મ-અનુભવનો રસ સપ્રેમ ગ્રહણ કરે છે અને શ્રીગુરુના વચન બાળકની જેમ દૂધની પેઠે ચૂસે છે તે ચૂંઘા જીવ છે. ૨૦.

अर्थ :—जो संसारसे विरक्त होकर आत्म-अनुभवका रस सप्रेम ग्रहण करता है और श्रीगुरुके वचन बालकके समान दुग्धवत् चूसता है वह चूंघा जीव है॥२०॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

આહાહા! ધર્મી જીવ—સમકિતી જગતથી ઉદાસ છે, વિરક્ત છે. આહાહા! સમજાય છે કાંઈ? संसारमें विरक्त होकर आत्म अनुभवका रस सप्रेम ग्रहण करता है, લો. સંસારસે વિરક્ત હૈ અથવા વિકલ્પથી પણ વિરક્ત છે. આહા! गहै परम रस प्रेम.. ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદના રસનો એ પ્રેમીલો છે. ધર્મી પોતાના અતીન્દ્રિય આનંદના રસનો પ્રેમી છે, એને વિષયના રસનો પ્રેમ નથી. હો ભાવ, પણ પ્રેમ નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ? जो आत्म-अनुभवका रस सप्रेम ग्रहण करता है. આહા! રાગનો રસ છોડીને આત્માના આનંદના રસનો પ્રેમ ગ્રહણ કરે છે, એને અહીંયા ચૂંઘા જીવ કહેવામાં આવે છે. શું કરવા? કે ચૂસે છે, એમ કહે છે.

श्रीगुरुके वचन बालकके समान दुग्धवत् चूसता है. આહા! ધર્માત્માની વાણી નીકળે એમાંથી સાર સાર ચૂસતા હૈ. 'બનારસીદાસે' પોતે નાંખ્યું છે. દુગ્ધવત દૂધ. જેમ માતાના સ્તનમાંથી બાળક દૂધ પીવે, ચૂસે બાળકની જેમ. એમ ધર્માત્મા, ધર્માત્માની વાણીમાં ભાવ ભર્યા એને ચૂસે. સમજાય છે કાંઈ? પાછું બાળકની વત્, એમ. બાળકનું... આહાહા! અભિમાન ને કાંઈ નહીં એ તો. ઓહો! આ માર્ગ! અતીન્દ્રિય આનંદનો

રસીલો. અતીન્દ્રિય આનંદની વાત આવે તો આત્મામાંથી ચૂસે અતીન્દ્રિય આનંદ. આહાહા! यह चूंघा जीव है, લો.

सूंघा જીવનું લક્ષણ.

સૂંઘા જીવના લક્ષણ (દોહરા)

जो सुवचन रुचिसौं सुनै, हियै दुष्टता नांहि।
परमारथ समुझै नहीं, सो सूंघा जगमांहि॥२१॥

શબ્દાર્થ :—રુચિસૌં=પ્રેમથી. પરમારથ=આત્મતત્ત્વ.

અર્થ :—જે ગુરુના વચન પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે અને હૃદયમાં દુષ્ટતા નથી–ભદ્ર છે, પણ આત્મસ્વરૂપને ઓળખતા નથી એવા મન્દ કષાયી જીવ સૂંઘા છે. ૨૧.

अर्थ :–जो गुरुके वचन प्रेमपूर्वक सुनता है और हृदयमें दुष्टता नहीं है—भद्र है, पर आत्मस्वरूपको नहीं पहिचानता ऐसा मन्द कषायी जीव सूंघा है॥२१॥

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जो गुरुके वचन प्रेमपूर्वक सुनता है और हृदयमें दुष्टता नहीं है. ભદ્ર જીવ છે ભદ્ર. पर आत्मस्वरूपको नहीं पहिचानता. આત્માના અનુભવની ખબર નથી. ત્રીજા નંબરનો (જીવ). આત્માની વાત સાંભળે, હૃદય દુષ્ટ નહીં, ભદ્ર પરિણામી, પણ આત્મા અનુભવ ક્યા ચીજ હૈ ઉસકો જાનતા નહીં. મૂળ ચીજ આત્માકા અનુભવ હૈ એને જાણતો નથી. આહા! (શ્રોતા : અજ્ઞાની હૈ?) અજ્ઞાની છે. અજ્ઞાની, પણ ભદ્ર છે. સાંભળવાની રુચિવાળો છે, દુષ્ટ નથી. પણ અંદર સમજમેં આતા નહીં. સમજમેં નહીં આતા કિ ક્યા કહતે હૈં, આત્મા કૈસા? લ્યો, આત્માનો આનંદનો અનુભવ કરો. શું આ તે કહે છે? સમજમેં આતા નહીં. ધર્મ એ (કે) આત્માના અનુભવ કરો. अनुभव रत्नचिंतामणी, अनुभव है रसकूप। अनुभव मारग मोक्षकौ अनुभव मोक्ष स्वरूप. શું કહે છે આ? દુષ્ટ છે નહીં, એમ. હા ન પાડે. શું કંઈ આ સમજાતું નથી. આહાહા! એને એમાં નાખ્યા. ઊંઘા જીવનું લક્ષણ. મંદકષાયી જીવ છે.

ઊંઘા જીવનું લક્ષણ (દોહરા)

जाकौ विकथा हित लगै, आगम अंग अनिष्ट।
सो ऊंघा विषयी विकल, दुष्ट रुष्ट पापिष्ट॥२२॥

શબ્દાર્થ :—વિકથા=ખોટી વાર્તા. અનિષ્ટ=અપ્રિય. દુષ્ટ=દ્વેષી. રુષ્ટ=ક્રોધી. પાપિષ્ટ=અધર્મી.

અર્થ :—જેને સત્શાસ્ત્રનો ઉપદેશ તો અપ્રિય લાગે છે અને વિકથાઓ પ્રિય લાગે છે તે વિષયાભિલાષી, દ્વેષી-ક્રોધી અને અધર્મી જીવ ઊંઘા છે. ૨૨.

अर्थ :–जिसे सत् शास्त्रका उपदेश तो अप्रिय और विकथाएँ प्रिय लगती हैं वह विषयाभिलाषी, द्वेषी–क्रोधी और अधर्मी जीव ऊंघा है।।२२।।

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનું પ્રવચન :

जाकौ विकथा हित लगै.. આત્માની વાત એને ઠીક ન લાગે. વિકથા ગમ્ય લાગે વાર્તા. આ રાજા હતો ને રીસાણો અને રાણી મનાવવા ગઈ. ઢીંકણું એવી વાતો, આ આ ભારે કથા. (શ્રોતા : કહાની). કહાની.. કહાની. કહાની—કથા. जिसे सत् शास्त्रका उपदेश तो अप्रिय.. जाकौ विकथा हित लगै, आगम अंग अनिष्ट. ભગવાનની વાણી જે સિદ્ધાંત નિશ્ચય વાત આવે તો અનિષ્ટ લાગે. આગમની સત્ય વાત સિદ્ધાંતની એ ઠીક ન લાગે. કથા માંડી હોય તો એ કથા દરરોજ સાંભળવા આવે, એને રસ લાગે એને. આગમની વાત અધ્યાત્મની અનિષ્ટ લાગે. લુખ્ખી—લુખ્ખી લાગે.

सो ऊंघा विषयी विकल, લ્યો. विकथाएँ प्रिय लगती हैं, वह विषयाभिलाषी है. सत् શાસ્ત્રકા ઉપદેશ તો અપ્રિય... સત્ શાસ્ત્રકા... એમ આગમ છે ને. आगम अंग अनिष्ट.. આહા! આગમમેં તો વીતરાગતા કહની હૈ. વીતરાગતા તો પરકી ઉપેક્ષા કરકે સ્વભાવની અપેક્ષા કરે તો વીતરાગતા હોતી હૈ. એ વાત છે. સમજાણું કાંઈ? આવા જીવ છે જગતમાં. કોને કહે છે આ? ઉપદેશ લાગુ પડે. જે પાત્ર હોય એને લાગુ પડે. સાધક પાત્ર હોય છે સાધકતા, એમ કહે. આહાહા! सो ऊंघा विषयी विकल दुष्ट रुष्ट पापिष्ट.. दुष्ट નામ ક્રોધી-દ્વેષી આહાહા! दुष्ट रुष्ट.. આહાહા! दुष्ट—દ્વેષી, रुष्ट—ક્રોધી. બે અર્થ કર્યા છે ને. બે પાઠમાં કહ્યા છે. નીચે શબ્દાર્થમાં છે. દુષ્ટ નામ દ્વેષી, રુષ્ટ નામ ક્રોધી. પાપિષ્ટ નામ અધર્મી. આહાહા! એ જીવને—આ ચોથા બોલવાળા અજ્ઞાનીને ધર્મ સમજાય નહીં ને હૃદયમાં દુષ્ટવાળો છે. આ પણ એક જગતમાં જીવની જાત છે. એમાં ગુરુનો ઉપદેશ શું કરે એમ કહે છે. સાધક પણ એની પાત્રતા હોય તો પ્રગટ થાય. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ.)

નાટક સમયસાર અક્ષરશઃ પ્રવચનના

છ ભાગના પ્રકાશનાર્થે પ્રાપ્ત દાનરાશી

રૂા. ૧૦૦૦૦૦=૦૦

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી દિગંબર જૈન દિવાળી યાત્રા ગ્રુપ

રૂા. ૫૧૦૦૦=૦૦

શ્રી સ્વ. અંજુબેન માણેકલાલ ડેલીવાળા
હ. અનુજ કૌશિકભાઈ ડેલીવાળા
મુલુંડ–મુંબઈ

ડૉ. લીનાબેન અનિલકુમાર મોદી, પાર્લા

શ્રી ઈવેટ મીલન શાહ, એન્ટવર્પ

શ્રીમતી હીરાબેન શાંતિલાલ દોશી, તથા શ્રીમતી ઈન્દિરાબેન જયંતીલાલ શેઠ (હ. મમતાબેન ભાવીનભાઈ શેઠ) તથા શ્રીમતી કોકિલાબેન અનિલભાઈ ડેલીવાળા

રૂા. ૧૫૦૦૦=૦૦

શ્રી શારદાબેન શાંતિલાલ શાહ પરિવાર

રૂા. ૧૧૦૦૦=૦૦

શ્રી ધીરજબેન દાદભાવાળા
શ્રી રંજનબેન શાહ
શ્રી મંજુલાબેન ગાલા
ડૉ. હીરાબેન સી. શાહ
શ્રી પ્રસન્નભાઈ બ્રોકર
શ્રી મંજુલાબેન કિશોરભાઈ ગોપાણી
શ્રી વિપુલભાઈ ભરવાડા
શ્રી સરોજબેન
શ્રી કનકબેન અનંતરાય શેઠ પરિવાર
શ્રી ચંદ્રાબેન મધુભાઈ શાહ પરિવાર
શ્રી જયાબેન જયંતીલાલ દોશી પરિવાર
શ્રી મીરા અનીલભાઈ શાહ, મસ્કત
શ્રી છગનલાલ કાલીદાસ વાધર પરિવાર
શ્રી એક મુમુક્ષુબેન
શ્રીમતી પુષ્પાબેન પ્રતાપભાઈ ભાયાણી

રૂા. ૭૫૦૦=૦૦

શ્રી નીતાબેન મધુભાઈ દોશી પરિવાર

રૂા. ૫૦૦૦=૦૦

શ્રી દક્ષાબેન બાબુલાલ ગાંધી
શ્રી ચંદ્રમણિબેન મણિયાર
શ્રી સંધ્યાબેન શૈલેષભાઈ લોડાયા (ઘાટકોપર)
શ્રી ઉષાબેન કીર્તિભાઈ કોઠારી
શ્રી દેવાંગ
શ્રી મમતાબેન ભાવીન શાહ
શ્રી હસમુખભાઈ વસાણી
શ્રી કસુંબાબેન અમૃતલાલ શેઠ,
હ. સુધાબેન રજનીકાંત શેઠ
શ્રી હીરાબેન મણિલાલ શાહ
શ્રી દિવાળીબેન ભાણજીભાઈ ગડા
શ્રી રંજનબેન મહેન્દ્રભાઈ શાહ
શ્રી લાભુબેન મનુભાઈ કામદાર, પરિવાર
શ્રી કનકબેન કે. શાહ, કે. કે. શાહ
શ્રી મીતાબેન નીતિનભાઈ ઉદાણી
શ્રી ચંદ્રાબેન
શ્રી ઈન્દુબેન એમ. શાહ
શ્રી રૂપાબેન બ્રોકર
શ્રી નયનાબેન સંઘવી

શ્રી કોકીલાબેન નલીનભાઈ શાહ
શ્રી રજનીભાઈ શાહ
શ્રી ધનલક્ષ્મીબેન પ્રાણલાલ કામદાર પરિવાર
શ્રી લીનાબેન સંઘવી
શ્રી તરુબેન વી. શાહ
શ્રી ઈન્દુબેન જસવંતભાઈ મહેતા
શ્રી કાંતાબેન માસ્તર,
 હ. મધુરીબેન નંદુ, સોનગઢ
શ્રી વસુમતી બાબુલાલ મોદી
શ્રી સેજલબેન મહેતા
શ્રી મીતેશ જે. મહેતા
શ્રી ઈન્દુભાઈ પીપલીયા, હ. મહેન્દ્ર પીપલીયા,
 મનીષ પીપલીયા
શ્રી લક્ષ્મીબેન સાવલા
એક મુમુક્ષુબેન, પાર્લા-સાંતાક્રુઝ
એક મુમુક્ષુબેન, ભાવનગર

રૂા. ૩૦૦૦=૦૦

શ્રી ઝરણા કેતન શાહ
શ્રી બેલા કેતન દફતરી
શ્રી જ્યોતિબેન પ્રવીણભાઈ મહેતા
શ્રી હર્ષાબેન જનકભાઈ ટીમ્બડીયા
શ્રી ઈન્દિરા ધીરજલાલ શાહ
શ્રી નીકિતા ઋષભ મહેતા
શ્રી વસંતબેન નગીનદાસ કપાસી
શ્રી નગીનદાસ મેઘજીભાઈ કપાસી
 હ. જ્યોતિબેન લલિતભાઈ શાહ મુલુંડ

રૂા. ૨૫૦૦=૦૦

શ્રી ચંદ્રકાંતભાઈ કે. શાહ
શ્રી રંજનબેન પ્રવીણભાઈ અજમેરા
શ્રી બચુભાઈ પારેખ
શ્રી શાંતાબેન કે. શાહ
શ્રી રૂપાબેન કિરીટભાઈ જોબાળિયા
શ્રી પ્રતીભાબેન છેડા
શ્રી પૂર્ણિમાબેન રોહિત માલીયા
શ્રી ભારતીબેન સાવલા
શ્રી રસિલાબેન આર. કે. શાહ
શ્રીમતી સરોજબેન ચંદ્રવદન શેઠ

રૂા. ૨૧૦૦=૦૦

શ્રી પ્રીતિબેન સંજીવભાઈ કોઠારી

રૂા. ૨૦૦૦=૦૦

એક મુમુક્ષુભાઈ, ભાવનગર

રૂા. ૧૧૦૦=૦૦

શ્રી કુંદનબેન ધીમંતભાઈ શેઠ
શ્રી ભાનુબેન સૂર્યકાંત કામદાર

રૂા. ૧૦૦૦=૦૦

શ્રી કલ્પના ઉદય ગોસલીયા
શ્રી દેવીબેન નીતિનબાઈ અજમેરા
શ્રી રીદ્ધિ ઋષભ વોરા
શ્રી અંકિતા કિરણ દેસાઈ
શ્રી ભારતીબેન સાવલા
શ્રી ગીતાબેન રાજેશભાઈ કામદાર–મુલુંડ
શ્રી કાંતીભાઈ હી. શાહ–સુરેન્દ્રનગર

રૂા. ૫૦૦=૦૦

ડૉ. દીપક શેઠ
શ્રી નલીની મિલન સંઘવી
શ્રી ભારતીબેન દિ. દોશી
શ્રી અંશ દેવેન દોશી
શ્રી અર્હન કૈનેશ શાહ
શ્રી પૂનમ પરાગ દેસાઈ
શ્રી હર્ષાબેન શાહ
શ્રી લક્ષ્મીબેન સાવલા

(વાચકોની નોંધ માટે)

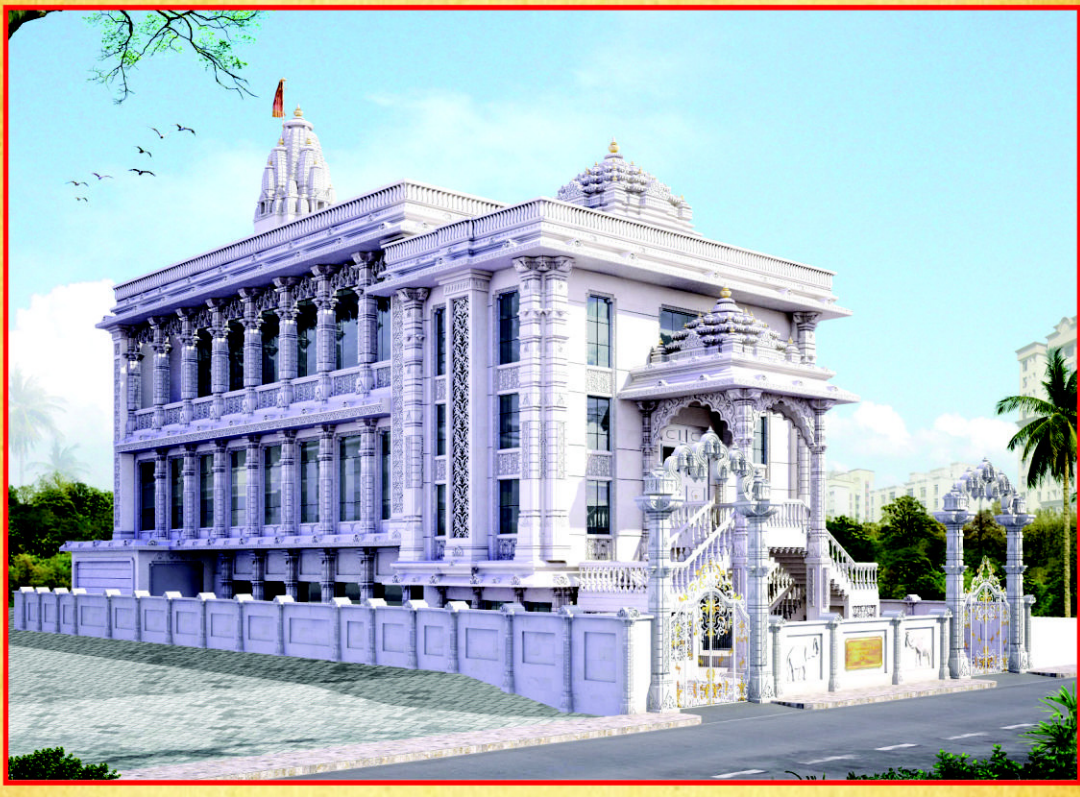

શ્રી સીમંધરસ્વામી દિગંબર જિનમંદિર
(વિલે પાર્લા) મુંબઈ